

Lagafrumvarp afgreitt með rökstuddri dagskrá.

Jarðræktarlög.

Á 37. fundi í Ed., 14. febr., var útbýtt:
Frv. til l. um breyt. á jarðræktarlögum, nr. 22
24. apríl 1966 [119. mál] (þmfrv., A. 220).

Á 41. og 42. fundi í Ed., 20. og 21. febr., var frv.
tekið til l. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 43. fundi í Ed., 23. febr., var frv. enn tekið
til l. umr.

Flm. (Ásgeir Bjarnason): Herra forseti. Frv. þetta er flutt af hv. 4. þm. Austf. ásamt mér, og er efni þess, að inn í jarðræktarlögin verði tekinn nýr liður um framlag til vatnsveitna til heimilis- og búsparfa, $\frac{1}{2}$ hluti af samþykktum stofn-kostnaði.

Um alllangt skeið hefur ríkið veitt aðstoð við vatnsveitur samkv. l. nr. 93 frá 1947. Samkv. þeim l. veitir ríkið sveitarfélögum eða sérstökum vatnsveitufélögum styrk til vatnsveitna, þ. e. til stofnaða, vatnsgeyma, jarðborana og til dælukaupa, allt að helmingi kostnaðar. Á fjárl. fyrir yfirstandandi ár eru veittar í þessu skyni 6.8 millj., en þar að auki eru veittar til 10 heimila sérstakar upphæðir, allt frá 15 þús. kr. og upp í 60 þús. kr., og nema þessar fjárveitingar samtals 295 þús. kr. Um þetta er gott eitt að segja, og þegar er komið fordæmi í þessum efnunum, eins og ég hef þegar lýst, og þar með grundvöllur fenginn til þess að færa út kvíarnar og gera alla jafna að lögum, sem leggja í kostnaðarsamar vatnsveitur.

Ríkið veitir bændum framlög til ýmissa framkvæmda samkv. 10. gr. jarðræktarlaganna. Okkur flm. finnst að athuguðu máli, að bezta lausnin í þessum efnunum sé sú að taka upp ákvæði um vatnsveitur inn í jarðræktarl., enda hefur Búnaðarfélag Íslands með framkvæmd þeirra að gera og það hefur líka sérfróðum mönnum á að skipa á þessu sviði, sem og fjölmörgum öðrum sviðum, sem tilheyra starfsemi félagsins. Það má líka á það benda, að þetta leiðir til þess, ef Búnaðarfélagið hefur þessi mál með höndum, að þá verður allur undirbúningskostnaður minni fyrir ríkisvaldið en ella mundi verða, auk þess sem það verður hentugra fyrir bændur að fá þær upplýsingar, sem þeim er nauðsynlegt.

Um nauðsyn vatns fyrir hvert heimili þarf ekki að fjölyrða hér. Það er vitað mál, að ekkert Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

heimili getur án þess verið. Það er líka vitað mál, að eftir veturinn 1965—1966 hefur margur þurft að leggja í kostnaðarsamar framkvæmdir til vatnsöflunar, því að þá kom það betur í ljós en oft áður, hversu mikils virði örugg vatnsból eru og hve þýðingarmikið það er að ganga vel frá vatnsleiðslum. Það lætur nærri, að kostnaður við 1 km vatnsleiðslu í tommuplaströðum sé nálægt því 30 þús. kr. Vel frágengið vatnsból kostar varla undir 10—20 þús. kr., og skurðgröftur og mokstur yfir vatnsleiðslur kostar allmikið, ég þori ekki að nefna þær upphæðir, því að þær eru sjálfsagt mjög misjafnar eftir því, hvernig landið er, en það er ekki fjarri lagi að áætla þann kostnað á km nálægt 10 þús. kr., svo að það er fljótt að koma upp í nokkurra tugþús. kr. kostnað, þó að ekki sé nema um litla vatnsveitu að ræða. Það virðist því vera full þörf á því og ekki heldur frekt af stað farið, þótt ríkið taki á sig $\frac{1}{2}$ hluta af kostnaði vatnsveitna til heimilis- og búsparfa, þegar það er haft í huga, að ríkið tekur að sér allt að helming kostnaðar hjá sveitar- og vatnsveitufélögum við þær framkvæmdir, sem þau félög hafa með höndum. Ég vænti því þess, að hv. þm. sýni máli þessu skilning og samþykki þetta frv., sem hér liggur fyrir, og að lokinni þessari umr. óska ég eftir því. að því verði vísað til 2. umr. og landbn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til landbn. með 15 shlj. atkv.

Á 72. fundi í Ed., 18. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 220, n. 568).

Of skammt var liðið frá útbýtingu nál. — Afbrigði leyfð og samþ. með 17 shlj. atkv.

Frsn. (Bjartmar Guðmundsson): Herra forseti. Snemma á þessum vetri var flutt brtt. við jarðræktarlög, þess efnis að styrkja vatnsveitur á bújörðum um $\frac{1}{2}$ af kostnaði.

Það hefur dregið nokkuð að afgreiða þetta frv. í landbn., en núna fyrir tveim dögum eða svo varð landbn. ásátt um það að leggja til, að þessu máli yrði vísað frá með rökstuddri dagskrá. Ég vil leyfa mér að lesa þessa dagskrá, með leyfi hæstv. forseta, þar sem hún er mjög stutt, en skýrir þetta mál nokkurn veginn:

„Þar sem ákvæði l. nr. 93 1947, um aðstoð til

vatnsveitna, taka ekki til annarra sveitabýla en þeirra, sem stofna vatnsveitufélög, og þar sem öflun neyzluvatns krefst yfirleitt mikils stofn-
kostnaðar, er ástæða til, að sveitabýli, þótt þau hafi ekki aðstöðu til að eiga aðild að vatnsveitufélagi, geti átt kost á fjárhagslegri aðstoð úr ríkissjóði til vatnsveitna vegna heimilisnota, og í trausti þess, að ríkisstj. láti athuga fyrir næsta reglulegt Alþ., hvernig slík fjárhagsaðstoð verði bezt tryggð með lagaákvæðum, tekur d. fyrir næsta mál á dagskrá.“

Landbn. sá ekki ástæðu til að leggja til að opna jarðræktarlög að þessu sinni. Hins vegar er það rétt, sem fram kemur í dagskrártill., að það eru til sveitabýli í landinu, sem geta ekki notið aðstoðar til vatnsöflunar, vegna þess að ákvæði 1. frá 1947, sem hér er vitnað til, gera ekki ráð fyrir, að sveitabýli geti komizt undir styrk, sem þau lög ákveða, nema því aðeins að

þrjú býli standi saman um félagsstofnun. En styrkur til slíkra félaga getur numið hálfum kostnaði af aðalstofnveitu. Til þess að bæta úr fyrir þessum einstöku býlum hefur fjvn. á síðari árum tekið það ráð að koma nokkuð til móts við þau með sérstökum fjárveitingum á fjárl. Þetta er bæði mjög óþægilegt og naumast framkvæmanleg aðferð, til þess að allir sitji við sama borð, og þess vegna er lagt til, að þetta mál verði athugað með það fyrir augum að bæta úr því misrétti, sem þarna hefur verið alla tíð síðan lögin um þessa aðstoð frá 1947 voru samþ. Ég vænti þess, að ég þurfi ekki að skýra þetta mál frekar og legg til, að þessi till. verði samþ.

ATKVGR.

Rökst. dagskrá á þskj. 568 samþ. með 15 shlj. atkv.

Lagafrumvörp ekki útrædd.

1. Áfengislög.

Á 6. fundi í Nd., 24. okt., var útbýtt:
Frv. til l. um breyt. á áfengislögum, nr. 58 24.
apríl 1954 [10. mál] (stjfrv., A. 10).

Á 8. og 9. fundi í Nd., 27. og 31. okt., var frv. tekið til l. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 10. fundi í Nd., 1. nóv., var frv. enn tekið til l. umr.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Þegar ég tók við embætti dómsmrh. um miðjan nóv. 1963, lá fyrir þinginu frv. til l. um breyt. á áfengislögum, sem undirbúið hafði verið í dómsmrn. og þáv. dómsmrh., núv. hæstv. forsrh., flutti fyrir hönd ríkisstj. Frv. það var samið, eins og ég sagði, á vegum dómsmrn., en á grundvelli till., sem fram komu í álitsgerð nefndar, sem skipuð var af menntmrh. í júnimánuði það ár, 1963, í samráði við dómsmrn. í tilefni atburðar, sem gerðist í sambandi við ferðir æskufólks í Þjórsárdal um hvítasunnuhelgina 1963. Undir meðferð málsins varð nokkur ágreiningur um þetta stjfrv., og n., sem hafði málið til meðferðar, gerði á því nokkrar breytingar. En eins og fram kom í því, sem ég sagði áðan, stefndi þetta frv. aðallega að breytingum á áfengisl. í sambandi við æskufólk, rétt þess til þess að kaupa áfengi, fara með áfengi og neyta áfengis á opinberum veitingastöðum. Ég held, að ég muni það rétt, að sumir hafa viljað lækka aldurinn til kaupa á áfengi í n. og til aðgangs að veitingastöðum, þar sem vinveitingar eru hafðar um hönd, en hvað sem því líður, varð niðurstaða málsins á þingi sú, að þetta frv. hlaut aldrei afgreiðslu, en hins vegar gerði sameinað Alþingi ályktun, sem gerð er grein fyrir í aths. þessa frv. hér, ályktun um það að kjósa nefnd 7 alpm. til þess að rannsaka svo sem verða má ástandið í áfengismálum þjóðarinnar og eðli og orsakir þessa mikla vandamáls. Skal n. jafnframt kynna sér framkvæmd áfengisvarna, starfsemi bindindissamtaka og endurskoða eftir þörfum gildandi lög-gjöf um áfengismál. Að loknum athugunum sínum skal n. gera rökstuddar till. um þær úrbætur, er hún telur nauðsynlegar og framkvæmanlegar. Áfengismálanefndin, þessi sem kosin var á þinginu, lauk störfum á s. l. sumri og sendi dómsmrn. skýrslu um starf sitt með bréfi, dags.

28. júní s. l. Hún skilaði einnig frv. til l. um breyt. á gildandi áfengisl., og eftir að þær till. n. höfðu verið til athugunar í dómsmrn., tók ríkisstj. þá ákvörðun að leggja þessar till. n., sem hún hafði skilað í frv.-formi, óbreyttar fyrir Alþ., og þær felast í því frv. til l. um breyt. á áfengisl., sem hér liggur nú fyrir til umr.

Ég hef séð það sums staðar á prenti, að það þyki ekki mikið bragð að þessum till. n. til breytinga á áfengisl. En ég tel þetta töluvert á misskilningi byggt og n. hafi ekki að þessu leyti notið fyllilega sannmælis, vegna þess að hún hafði ýmis önnur verkefni, og það var að safna margs konar fróðleik og skýrslum um ástand áfengismála hér á landi og gera till. til úrbóta, jafnvel sem ekki þyrfti breytingar á lögum til. Okkur er öllum ljóst, að hér er um mikið vandamál að ræða, og skiptir miklu máli, bæði að þingi og öðrum aðilum, sem að þessu máli vinna fyrst og fremst, takist og þjóðinni í heild að koma betri skipan á þessi mál og ráða betur við, ef ég má svo að orði komast, vandamál áfengisnautnar í landinu heldur en raun ber vitni um fram til þessa.

Ég vil af þessu tilefni alveg sérstaklega vekja athygli á till. áfengismálan., sem fylgir í hennar ýtarlegu álitsgerð á bls. 31, því að þar koma fram ýmsar ábendingar n. til úrbóta í áfengismálunum, sem ekki snerta breytingar á áfengislöggjöfinni sjálfri, og ég tel, að margar af þeim séu ekkert síður þýðingarmiklar en þær brtt., sem gerðar eru á sjálfum áfengisl. M. a. gefur n. ábendingar um, að efna þurfi til viðtækra viðalegra áfengismálarannsóknna hér á landi, bæði félagslegra og læknisfræðilegra, og kanna möguleika á samvinnu við Alþjóðaheilbrigðismálastofnunina um slíkar rannsóknir, og n. telur rétt, að komið verði á fót sérstakri rannsóknastofnun í áfengismálum og verði nú þegar valdir sérfróðir menn til þess að gera till. um skipulag slíkrar stofnunar.

Það hefur ekki unnizt af minni hálfu sérstakur tími til að vinna að þessu máli, en um þetta eins og aðrar ábendingar mun dómsmrn. að sjálf-sögðu vera reiðubúið til samstarfs við alla þá aðila, sem hér eiga hlut að máli, eins og áfengisvarnaráðgið, samtök, sem vinna gegn áfengisneyzlu í landinu, Stórstúkuna og aðra aðila.

Nefndin vekur athygli á nauðsyn þess að auka almenna fræðslu um áfengismál, að efla beri eftir megni alla æskulýðsstarfsemi, sem miðar að hollri tómstundaiðju og áfengislausu skemmt-

analífi æskulýðsins, með fjárframlögum hins opinbera og á annan gagnlegan hátt og setja lög um það efni, og leggja beri áherzlu á hófsemi í vinveitingum í opinberum móttöku- og veizlum og takmarka veizlur og móttökur, þar sem áfengi er veitt, að efla þurfi löggæzlu á samkomum, stóruka tollefirlit um allt land, rannsaka til hlítar allar áfengiskærur og hraða dómsmeðferð, framfylgja af festu refsivíðurlögum við áfengislagabrotum, smáum og stórum, ekki sízt þegar ungmennti eiga í hlut. Um þetta atriði vil ég segja það, að löggæzla hefur á undanförunum árum verið eflað verulega, einmitt eins og lagt er til hérna, en það segir ekki það, að það þurfi ekki að efla hana í stórum mæli. Og ég hygg einmitt, að það sé eitt af verkefnum fram undan að hafa meira hreyfanlega löggæzlu, þá væntanlega af hálfu ríkisins, t. d. vegna erfiðleika, sem koma upp á sildarstöðvunum og vertíðunum, sem mönnum er kunnugt um, en tækni nýrra tíma gerir mögulegt að hafa miklu meira á takteinum en verið hefur fram til þessa. Tollefirlitið hefur verið stórukið og breytingar orðið á í þeim efnum, eins og hv. þm. er, hygg ég, fullkunnugt um. Að rannsaka til hlítar allar áfengiskærur og hraða dómsmeðferð, — um það vil ég segja aðeins nú, að ég mun innan mjög skamms tíma leggja fyrir þingið ýtarlega skýrslu um afgreiðslu og meðferð dómsmála í landinu, sem nær yfir 5 ára tímabil, frá 1961—1965. Þar kemur fram mjög ýtarlegt yfirlit um þessi mál dómsmálanna, meðferð áfengismálanna einnig, og það hafa þegar verið gerðar ráðstafanir til þess að flýta meðferð dómsmálanna og afgreiðslu á sviði áfengismálanna, eins og ég mun þá nánar gera gera grein fyrir.

Þá bendir n. á, að menntmrn. beiti sér fyrir samtökum eigna félagsheimila um skipulega notkun þeirra í þágu menningar- og félagsstarfsemi, ásamt viðhlitandi ráðstöfunum til þess að koma í veg fyrir áfengisneyzlu í félagsheimilum, svo sem fyrir er mælt í reglum um styrkveitingar til þeirra. Þetta mál hygg ég, að hafi verið til athugunar í menntmrn., en sé alveg tímabær ábending.

Svo er 7. liðurinn, sem bent er á, að gera þurfi ráðstafanir til að draga úr drykkjuskap og óreglu á sildarhöfnum og öðrum verstöðvum. Að því vék ég nokkuð áðan. Það er sennilega fyrst og fremst aukin löggæzla og mikið aukin löggæzla, sem þar þyrfti að koma til greina. Vinna þarf að sem viðtækastri læknisþjónustu vegna ofdrykkju á grundvelli laga um meðferð ölvaðra manna og drykkjusjúkra.

Þá hefur áfengismálanefnd orðið sammála um að leggja til, að tilteknar breytingar verði gerðar á nokkrum greinum áfengisl., og það eru einmitt þær breytingar, sem felast í þessu frv. Ég hef viljað vekja sérstaka athygli á þessu, til þess að það fari ekki á milli mála, að það var margt annað verkefni áfengismálanefndarinnar heldur en gera aðeins till. um breytingar á áfengisl., og ég tel margar ábendingar hennar mjög athyglisverðar og geta leitt til úrbóta á þessu máli og beri að leggja fullt kapp á að sinna þeim. Ég fyrir mitt leyti og það rn., sem ég hef til umráða í því sambandi, mun ekki draga af mér eða

mínu rn. og vil heita fullum stuðningi þeim aðilum, sem hér eiga hlut að máli, til þess að vinna að framgangi þeirra mála.

Svo koma fram margvíslegar þýðingarmiklar ábendingar í álitsgerðinni, umsagnir færustu manna, sem hafa með höndum forustu á sviði fræðslumála, og það eru skólastjóraumsagnirnar allar, sem getið hefur verið um víða í blöðum og þm. hafa haft fyrir sér, og ég ætla ekki að fara að rekja þær, en ég tel, að þær hafi sína þýðingu, einnig umsagnir sérfræðinga og lækna og t. d. till. og ábendingar frá Stórstúku Íslands, sem getið er á bls. 61 í skýrslunni. Þar eru fjórir höfuðliðir. Stórstúka Íslands telur, að áfengis-sala og áfengisveitingar eigi engar að vera í landinu, en gerir sér hins vegar ljóst, að skilyrði til þess, að svo megi verða, eru ekki fyrir hendi sem stendur. Ég tel þetta þýðingarmikla yfirlýsingu frá Stórstúku Íslands. Það er enginn vafi á því, að fyrir þeim mönnum, sem að Stórstúkunnar standa, vakir öllum tvímælalaust það, sem sagt er í upphafi, að þeir telja, að áfengis-sala og áfengisveitingar eigi engar að vera í landinu, þar af leiðandi ætti að vera bann, ekkert áfengi á boðstólum og ekkert áfengi flutt inn. Um þetta hefur verið deilt um áratugaskeið með litlum árangri, og ég tel Stórstúkuna að þessu leyti hafa sýnt skarpskyggni og vera lífræna í skoðunum sínum að viðurkenna, að skilyrði til þess, að svo megi verða, eru ekki fyrir hendi sem stendur. Þetta dregur á engan hátt, að mínum dómi, úr vilja eða ásetningi Stórstúkunnar að vinna að sínu höfuðmarkmiði, en hún vilji stefna að því á raunhæfari hátt en stundum hefur verið haldið að hægt væri með því bara að setja á bann. Svo segir hún í framhaldi af þessu, að leggja beri áherzlu á, að allar aðgerðir hins opinbera í áfengismálum miði að því að draga úr áfengisþjóðarinnar, ekki sízt æskulýðsins. Í öðru lagi segir hún, að ljóst sé, að heilbriggt fordæmi fær miklu áorkað til bóta í þessum efnum. Hið opinbera verður þess vegna að hætta öllum vinveitingum í veizlum sínum eða boðum. Jafnframt á að vinna að því við félög og samtakahópa, að þeir veiti ekki vin á árshátíðum eða öðrum samkomum sínum. Í þriðja lagi sé nauðsynlegt að efla bindindissemi með þjóðinni og þann hugsunarhátt, sem er undirstaða sannrar bindindissemi. Til þess þarf m. a. að efla bindindisboðun og bindindisfræðslu innan skóla og utan og hefja af opinberri hálfu sterkan áróður gegn hvers konar áfengisneyzlu. Þyrfti þá að styrkja starfsemi þeirra félaga, er vinna að bindindismálum, og koma upp föstum erindrekstri. Það opinbera hefur á undanförunum árum veitt aukið fé á fjárl., bæði fyrr og nú, til aukinnar bindindisstarfsemi í landinu. Og í fjórða lagi segir: Það mun verða til mikilla bóta frá því, sem nú er, ef núgildandi áfengislöggjöf væri túlkuð og framkvæmd fastar og nákvæmar og í meira samræmi við tilgang sinn að takmarka og draga úr neyzlu áfengra drykkja. Þetta eru fjórir höfuðþættir, sem Stórstúka Íslands bendir á, en síðan telur hún upp í 22 liðum ýmsar ábendingar, sem hún telur nauðsynlegt að vinna að til þess að sporna gegn hinum alvarlegu áhrifum og vandamáli áfengisnautnar í landinu. Ég tel ekki ástæðu til að telja

það upp hér, enda hafa hv. þm. þann langa lista fyrir sér í álitsgerð frá Stórstúkunni.

Ég skal svo aðeins vikja lauslega að nokkrum atriðum sjálfs frv. Það er í stórum dráttum svipað og frv. það, sem ríkisstj. lagði fyrir þingið 1963, og aldurstakmarkið er það sama, það er ekki fært niður úr 21 árs aldri.

Það er nýmæli, sem kemur fram í 1. gr. b-lið, að hvert vinnveitingahús, er vinnveitingaleyfi hefur, skal halda uppi fullkominni þjónustu án vinnveitinga a. m. k. eitt laugardagskvöld af hverjum 4 eftir kl. 8 síðdegis samkv. reglum, sem ráðh. setur að fengnum till. áfengisvarnaráðs. Það er kunnugt, að það hefur verið mikið vandamál á undanförunum árum fyrir æskufólk landsins og ekki sízt í margmenninu að hafa aðgang að samkomustöðum, dansstöðum, þar sem vinnveitingar eru ekki hafðar um hönd. Það hafa verið gerðar um þetta tilraunir með einstök veitingahús hér í höfuðborginni, en gefizt upp við þær. Nú leggur áfengismálan. til, að þetta sé tekið inn í lög, að hverjum sem fær heimild til þess að hafa vinnveitingar í veitingahúsi sé skylt fjórða hvern laugardag að hafa og reka þar veitingastarfsemi án áfengisveitinga. Ég skal ekki kveða upp neinn dóm um það, hvort þetta sé atriði, sem muni í reyndinni verða verulega til bóta eða ekki, en ég hef þó, eins og ríkisstj. í heild, tekið upp þessar till. n. alveg óbreyttar. Ég tel hins vegar, eins og annars staðar er bent á í nál. áfengismálanefndarinnar, að eitt veigamesta atriðið, sem við getum gert, sé að vinna að aukinni hófsemi og bindandi æskufólksins og skapa því aðstöðu til heilbrigðra skemmtana, þar sem áfengi er ekki haft um hönd. Fyrir mitt leyti held ég, að við verðum að stíga miklu stærra og ákveðnara spor í þessu sambandi heldur en gert hefur verið fram til þessa. Það var gerð tilraun með rekstur Lidós fyrir æskulýðinn hér í Reykjavík, eins og mönnum er kunnugt um, en ég hygg, að ríki og á fyrsta stigi Reykjavíkurbær, stærsta borgin, ættu að stefna að því að koma upp göðum dansstað fyrir æskulýðinn, og hann verður sjálfsagt að vera með allri nýttizkugerð, því að æskulýðurinn er nýttizkulegur, og miðað sé við mismunandi aldur æskulýðsins, annars vegar innan við 16 ára aldur, yngri fólkið, og síðan fólkið, sem er fyrir ofan 16 ára aldur og upp til myndugsaldurs. Það er enginn vafi á því, að ef þetta á að vera gert á nýttizkulegan hátt og þannig, að æskan meti það og þakki, fer í þetta stórkostlega mikið fé, og þá verðum við hér á Alp. að vera reiðubúnir til þess að leggja þetta fé fram alveg sérstaklega og tengja þetta ekkert við félagsheimilaskjöld eða neitt slíkt og þá láta reyna á það, að höfuðborgin af sinni hálfu vilji líka leggja fram stórfé í þessu skyni. En ef við getum afhent æskunni svona danshús og skemmtanastað, eignum við að gera þá kröfu til hennar og samtaka hennar, að hún geti rekið þetta, þegar hún þarf ekki að standa undir neinum stofnkostnaði. Er mín skoðun, að stefna eigi að þessu á þessu sviði og til þess þurfi stóráttök, bæði af hálfu þings og sveitarfélaga, og það væri eðlilegt, að slík tilraun væri athuguð fyrst af ríkinu og höfuðborginni. Það getur vel verið, að mér missýnist í þessum efnum, og það eru margir

góðir menn, sem geta lagt á betri ráð, en í meginatriðum held ég, að við ættum að sýna þann myndarskap að afhenda æskunni húsnæði, sem hún metur að verðleikum, og gera þá sterkar kröfur til hennar, að hún standi sig um myndarlegan rekstur á slíku húsnæði, og enda þótt við leggjum í þetta gífurlega mikið fé, mun þjóðin fá það margfalt endurgoldið.

Ég skal svo ekki fylgja þessu máli úr hlaði með fleiri orðum, en leyfi mér að leggja til, herra forseti, að þessu máli verði vísað til 2. umr. að lokinni þessari 1. umr. og hv. allshn.

Fjmrh. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Hæstv. dómssmrh. hefur hér mælt mjög ýtarlega fyrir þessu máli og skýrt mjög réttilega meginatriði þess, og get ég á allan hátt tekið undir allt það, sem hann sagði. Ástæðan til þess, að ég taldi rétt að standa hér upp og segja nokkur orð, er hins vegar sú, að n. sú, sem þetta mál hefur haft með höndum, var skipuð með nokkuð sérstökum hætti, þ. e. a. s. það var ákveðið, að í n. skyldu eingöngu kosnir alþm., og var svo gert. Og það var beinlínis gert með það í huga, að n. yrði í sérstökum tengslum við Alp. og þingflokka, með það sjónarmið fyrir augum, að athugun málsins og síðari meðferð þess gæti átt sér formælendur í öllum flokkum og málið þar af leiðandi orðið skoðað á breiðari grundvelli en ella mundi verða. Það féll í minn hlut á sínum tíma að vera formaður þessarar n., og með hliðsjón af því, hversu n. er til komin, þó að það sé að sjálfsögðu óeðlilegt, að af hálfu n. sé farið að ræða mál, sem flutt er sérstaklega af ríkisstj., tel ég þó rétt að segja aðeins nokkur orð til þess að skýra þau meginsjónarmið, sem réðu í starfi nefndarinnar.

Hugmyndin með tilkomu þessarar n. og það, sem síðar varð leiðarljós hennar, var að reyna að kanna þessi mál með öðrum hætti en gert hefur verið, reyna að kanna þau algerlega hlutlaust og á breiðum grundvelli og reyna að komast, eftir því, sem mögulegt væri, að niðurstöðu um það, hverjar orsakir væru til þeirrar miklu áfengisneyzlu, sem óneitanlega er hér á landi. Hingað til hafa komið fram að sjálfsögðu margar till. um lausn áfengisvandamálsins. Það hefur verið reynt margt af þessum till. Við höfum haft áfengishann, við höfum haft áfengisskómmtn, og við höfum yfirleitt haft alla hugsanlega skipan þessara mála. En það hefur jafnan endað með því, að mönnum hefur þótt ástandið í rauninni versna, eða a. m. k. ekki verða nein bót á því, þannig að frá öllum þessum úrræðum hefur verið horfið, og okkur langaði því mjög til þess í þessari n. að athuga, hvort hægt væri að kanna þessi mál til hlítar. Af þessum sökum tók starf n. æðilangan tíma, um tveggja ára skeið, og þótti sumum nóg um, að hún skyldi ekki fyrr ljúka störfum, ekki sízt þegar á daginn kom, að frá henni kom ekki lengra eða veigameira frv. en hér er um að ræða. En á það vil ég leggja áherzlu og taka undir það með hæstv. dómssmrh., að frv. er í rauninni ekki aðalatriði málsins hjá n. Því var vísað til hennar á sínum tíma, eftir að Alp. hafði frestað afgreiðslu málsins, og n. taldi sér að sjálfsögðu skylt að taka það til meðferðar og athuga, hvort um það gæti orðið samstaða í ein-

hverju formi. Um það var deila hér á Alb., fyrst og fremst út af aldursmarki, sem þá var í frv., en hér er í rauninni um takmarkað vandamál að ræða að reyna að girða fyrir áfengisneyzlu unglinga, einkum með því að leggja þyngri skyldur á þá fullorðnu varðandi þeirra viðskipti við unglinga í sambandi við áfengi, og að öðru leyti að reyna að benda á úrræði til þess, að ungt fólk geti skemmt sér á þeim beztu skemmtistöðum, sem tiltækir eru, og þá fyrst og fremst í Reykjavík, sem ekki hefur verið hægt hingað til vegna áfengisveitinga þar.

En þetta er auðvitað ekki nema einn þáttur málsins. Höfuðvandamálið, sem við er að glíma, ekki aðeins hér á Íslandi, heldur í flestum öðrum löndum og raunar öllum, þar sem við áfengisvandamál er að glíma, er að gera sér grein fyrir því, hvers vegna menn neyta áfengis og hvaða orsakir liggja því til grundvallar, að einn maður verður áfengi að bráð og annar ekki. Það er vitanlegt, að það eru sumir menn þegar frá upphafi dæmdir til að verða áfengissjúklingar, ef þeir neyta áfengis, en aðrir geta gert það sér að skaðlitlu langa ævi. Það er einnig ljóst, að áfengisneyzla er mjög mismunandi mikil eftir ýmsum aðstæðum. Hún eykst á vissum tíma, minnkar jafnvel á öðrum, og það er alveg ljóst, að hér koma til greina margvisleg félagsleg og sálræn viðfangsefni. Í þetta hefur verið lagt mikið fé í mörgum löndum, þó að það hafi ekki verið gert hér á landi, til að rannsaka þetta vísindalega. Það hefur að visu einn merkur vísindamaður hér á landi gert nokkra athugun á þessu máli, prófessor Tómas Helgason, og n. átti við hann rækilegar viðræður, og álitserð frá honum fylgir með nál., og einmitt í framhaldi af þeim viðræðum og athugunum lagði n. til, og ég tel það í rauninni veigamest hennar tillagna, að hér verði hafizt handa um vísindalegar rannsóknir á áfengisvandamálinu. Það er skoðun okkar, að það sé kannske auðveldara að gera þetta en í flestum öðrum löndum og það geti verið grundvöllur fyrir því, að það væri hægt að fá alþjóðlega samvinnu um það að velja Ísland, sem er lítið þjóðfélag, en á við flest þau félagslegu og þjóðfélagslegu vandamál að glíma, sem aðrar miklu stærri þjóðir eiga einnig við að glíma í dag, er velmegunarþjóðfélag og getur fyllilega verið nokkurs konar módelþjóðfélag, ef svo má segja, sem vel væri hægt að taka sem, ef svo má segja, heiminn í hnotskurn, til þess að rannsaka þessi mál. Og þess vegna er á það bent, hvort ekki væri rétt og mögulegt að fá aðstoð Alþjóðaheilbrigðismálastofnunarinnar til þess að gera um þetta athuganir hér á landi.

Það kom í ljós við allt starf n., að skýrslugerð í þessu efni er ákaflega takmörkuð, og þess vegna er það vissulega svo, að það er margt, sem í þetta álit áfengismálanefndarinnar vantar. Við höfum haft löngun að kynna okkur miklu betur áhrif áfengis á afbrot og samhengi þar á milli og ótalmörg önnur atriði slík, svo sem áhrif áfengis á ýmis félagsleg atriði í samlífi fólks, sem reynt er sums staðar að vikja að, en eru alls staðar áætlanir um, vegna þess að um þetta skortir allar tölulegar upplýsingar. En þetta er viðfangsefni, sem n. hefur aflað sér þeirra upp-

lýsinga um, sem tiltækar eru í þjóðfélaginu. Um þetta vantar, eins og ég sagði, alla nauðsynlega skýrslugerð, og þetta er viðfangsefni, sem er áreiðanlega hin mesta nauðsyn, ef á að vera hægt að kanna þetta til hlítar.

Ég mundi því álíta, að þetta væri hvað brýnast til þess að þoka þessu máli áleiðis, að reyna að taka þetta mál alveg frá rótum hleypidómalaust. Það er ekki þar með sagt, að það sé nein auðveld lausn á þessu og kannske engin lausn á því. Það kann vel svo að vera, að við þetta verði ekki ráðið, og þær ábendingar, sem við gefum varðandi það frv., sem fylgir með okkar till., það er auðvitað ómögulegt að fullyrða, hvort það er nákvæmlega rétt eða hvort eitthvað annað ætti að gera. En það er auðvitað ekki hægt að skjóta öllu á frest í skjóli þess, að þetta sé svo viðtækt vandamál og eigi eftir að rannsaka svo mikið, að þar af leiðandi sé ekki hægt að hafa nógu fast land undir fótum. Það er engum efa bundið, að áfengisvandamálið er mesta félagslega vandamál þjóðarinnar í dag, og það er á ótal sviðum, sem þar eru djúp sár, sem erfitt er að græða, en vissulega hin mesta þjóðfélagsnauðsyn, að hægt sé fyrst og fremst að koma í veg fyrir og að öðru leyti að græða, þar sem þau eru þegar komin.

Ég vil aðeins að lokum á það leggja ríka áherzlu, sem ég sagði í upphafi míns máls. Til n. þessarar var stofnað í því skyni að reyna að fá sem breiðasta þátttöku í að hugsa um þetta mál og reyna að gera sér grein fyrir því hleypidómalaust, og það er rétt, sem hæstv. dómismrh. sagði: Meginkjarninn í till. n. liggur ekki í því frv., sem hér liggur fyrir, heldur í þeim ábendingum, sem er að finna í nál. hennar og við erum sammála um að séu þess eðlis, að mikil nauðsyn sé að þoka áleiðis. Þar þarf vissulega samstöðu og samstarf margra aðila, eins og hæstv. dómismrh. benti á, og það er mikils um vert, að það fái sem breiðastan og víðtækastan skilning og samhug hér á hinu háa Alþingi, því að hér er vissulega um hið mikilvægasta vandamál og viðfangsefni að ræða.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Það er ekki ástæða fyrir mig að fjölyrða um þetta frv. á þessu stigi, en ég vil þó taka það fram vegna þeirra, sem telja, að í frv. felist ekki merkar till., að það varð samkomulag innan n., áfengismálanefndar, að koma ekki með aðrar till. til breyt. á sjálfum áfengislögum en þær, sem allir nm. voru sammála um. Allir þeir 7 þm., sem þar áttu sæti, voru sammála um það, og þetta var í þeim tilgangi gert, að þær till., sem þá kæmu fram, hefðu meiri möguleika til að ná samþykki Alþingis heldur en ef n. yrði að einhverju eða miklu leyti klofin um einstök atriði frv. Ég held, að það hafi verið hyggilegt að gera þetta. En þetta þýðir líka það, að þarna vantar náttúrlega í margt, sem einstakir nm. vildu hafa í frv.

Það er rétt, sem hér hefur verið tekið fram, að í skýrslu áfengismálanefndarinnar eru margháttaðar till., sem eru í sjálfu sér merkari en till. um lagabreyt. En það hefur gengið hægt hingað til að fá breyt., að fá umbætur, þó að bollalagt sé um þær í n. og jafnvel á Alþingi,

og þurfa því að koma einhverjar lagabreyt. til skjalanna. Þess vegna álit ég, að till. til laga-breyt. séu á þessu stigi að því leyti markverðari, að það er þá von um, að þær nái fram að ganga sem löggjöf, en hitt er framtíðarmál, sem við auðvitað verðum að vinna að, en tekur sinn tíma.

Í þessu frv. verða þyngdar nokkuð allar refsingar frá því, sem áður var, enda má segja með fullum sanni, að refsingar fyrir brot á áfengislöggjöfinni hafi farið eins og brot á öðrum lögum silækkandi vegna þess, hversu mjög breytist gildi peninganna. En nú er reynt með þessari breyt. að færa það nokkuð í samræmi við það peningagildi, sem nú er.

Vakið hefur athygli ein till. sérstaklega í þessu frv., og hæstv. dómsmrh. minnst hér á hana án þess að kveða upp nokkurn dóm um þá till., en það er ákvæðið um, að vinveitingastaðir skuli hafa fullkomna þjónustu án vinveitinga eitt laugardagskvöld af hverjum fjórum. Hæstv. ráðh. gat þess alveg réttilega, hver væri tilgangurinn með þessu. Hann er svo sem auðsær. Eins og nú er ástátt í þjóðfélaginu, hefur æskufólk hvergi höfði sinu að að halla til skemmtunar, að ekki sé flæðandi áfengi, að undanteknum samkomum góðtemplara sjálfra. Þetta er gersamlega óviðunandi ástand í þjóðfélaginu og hefur leitt yfir þjóðina geysilegt tjón í sívaxandi áfengisneyzlu æskufólks. En um leið og æskufólkið venur sig á slíka áfengisneyzlu, er þjóðin að gera það öll, því að það er æskufólkið, sem síðan tekur við af hinum, og hætt við, að það leggi ekki alveg niður síðina, þegar þetta fólk er orðið fullorðið. Það er einmitt vegna þessa ástands, sem þessi till. er fram komin. Ég vil ekki segja, að enn þá bóli á því, að menn vilji ekki fallast á þessa till. eða þessa hugmynd, eins og nú standa sakir. Nú er ekki um neina skemmtistaði að ræða, sem eru boðlegir æskufólki, og þess vegna er þetta bót, að þessi venjulegu vinveitingahús séu þó opin æskufólki sem öðrum eitt kvöld af hverjum þrjátíu, — eitt kvöld af hverjum þrjátíu, það er nú allt og sumt, sem farið er fram á. Ég ætla að vænta þess, að Alþingi sé nú ekki svo samansett, að það telji þetta einhverja ofrausn við æskufólkið í landinu. Ef þetta ákvæði nær fram að ganga, þýðir það, að hér í Reykjavík t. d. mundu verða þrjú vinveitingahús opin hvert laugardagskvöld með fullkominni þjónustu, án allra vinveitinga. Þetta er bót frá því, sem nú er, og hún mikil. Ég legg á það áherzlu, að þetta ákvæði frv. nái fram að ganga, því að ef það yrði ekki, legg ég ekki ákaflega mikla áherzlu á, að frv. sjálft gangi fram.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til allshn. með 29 shlj. atkv.

Á 54. fundi í Nd., 14. marz, utan dagskrár, mælti

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Þann 24. okt. á s. l. ári var útbýtt hér í þessari hv. d. stjfrv. um breyt. á áfengisl. Frv. var afgr. til 2. umr. og hv. allshn. 1. nóv. Síðan eru liðnar um

það bil 19 vikur, og það bólar ekkert á frv. Ég vil leyfa mér að spyrja hæstv. dómsmrh., sem mælti fyrir þessu frv., hvort það sé í samráði við hann eða hæstv. ríkisstj., að málinu virðist ekki hafa verið hreyft, en sé svo ekki, hvort hæstv. ráðh. telji ekki ástæðu til að ýta við n. og þoka frv. áfram, þar sem nú virðist ekki vera eftir nema mjög skammur tími af þinghaldinu.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Það er ekki í samráði við mig eða ríkisstj., að málinu hefur ekki verið hreyft. Þvert á móti hef ég átt tal um það við formann allshn., sem hefur haft málið til meðferðar, hvort það mundi ekki fara að koma frá n., og seinast tjáði hann mér, að n. væri um það bil að afgr. málið, svo að það hlýtur að koma hvaða dag sem er úr þessu til 2. umr.

Á 64. fundi í Nd., 11. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 10, n. 407 og 424, 408, 425).

Of skammt var liðið frá úthýtingu nál. og brtt. 425. — Afbrigði leyfð og samþ. með 22 shlj. atkv.

Frsm. meiri hl. (Matthías Bjarnason): Herra forseti. Allshn. hefur haft þetta frv. til 1. um breyt. á áfengisl. til meðferðar allengi og hefur rétt það á nokkrum fundum sínum, og hefur n. ekki orðið sammála um afgreiðslu frv. Meiri hl. n. leggur til, að á frv. verði gerðar nokkrar breytingar, og þar er höfuðbreytingin sú, að meiri hl. n. leggur til, að b-liður í 1. gr. falli niður, en samkv. frv. átti að bætast við 12. gr. áfengisl., framan við 7. mgr., að hvert veitingahús, er vinveitingaleyfi hefur, skuli halda uppi fullkominni þjónustu án vinveitinga a. m. k. eitt laugardagskvöld af hverjum fjórum eftir kl. 8 síðdegis samkv. reglum, er ráðh. setur að fengnum till. áfengisvarnaráðs. Meiri hl. n. telur, að þetta ákvæði muni ekki verða til neinna bóta, og leggur því til, að það falli niður. Að öðru leyti eru till. meiri hl. n. í þá átt, að í stað aldursákvæðis 21 árs komi 20 ára, og sömuleiðis eru ákvæði um það í sambandi við, að bannaðar séu áfengis-auglýsingar, að það er fyllra orðalag, sem n. leggur til, heldur en er í frv., eins og fram kemur í brtt. n. á þskj. 425. Það þótti einnig rétt að bæta hér við í 6. gr., en þar segir, að ungmennum yngri en 18 ára er óheimil dvöl eftir kl. 8 að kvöldi á veitingastað, þar sem vinveitingar eru leyfðar, nema í fylgd með foreldrum sínum. N. leggur til, að við það bætist: „eða maka“, því að í sumum tilfellum er gift kona jafnvel innan við 18 ára aldur, ef hún er gift manni, sem er orðinn 21 árs. Telur n. það vera meira frjálsræði, að hún fái að fara út með manni sínum án þess að þurfa að hafa foreldrana með sér.

Undir nál. meiri hl. skrifa 4 nm., en einn nm. var fjarverandi, þegar nál. var gefið út, hv. 5. landsk. þm., en hann stóð að till. meiri hl. n. Björn Fr. Björnsson var fjarstaddur afgreiðslu málsins í n., en einn nm., Skúli Guðmundsson, lýsti sig andvigan þessum till. og skilaði séráliti um frv., sem hann eðlilega sjálfur mælir fyrir.

Að öðru leyti tel ég ekki ástæðu til að orðlengja frekar um þessar brtt., en eins og fram

kemur í frv., er það samið af áfengismálanefnd, sem kosin var af Alþ. 13. maí 1964, og er frv. árangur af störfum þeirrar n., og hafa þm. haft þetta frv. og öll þau fskj., sem því hafa fylgt, og álit áfengismálanefndar, svo að ég sé enga ástæðu til þess að orðlengja frekar um þetta frv., en hef skýrt brtt. meiri hl. nefndarinnar.

Frsm. minni hl. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Nú er ekki gott í efni hjá hæstv. ríkisstj. Hún er greinilega komin í minni hl. í einni virðulegri þn., allshn. þessarar hv. d. Og átakanlegast er það fyrir hæstv. stjórn, að það eru nm. úr stjórnarflokkunum, sem hér hafa snúið baki við henni og eru með tillöguflutningi að reyna að spilla einu af hennar hjartansmálum, frv. því, sem hér liggur fyrir.

Það var einu sinni fyrir mörgum árum bóndi í sveit, sem þurfti að taka sér ferð á hendur um langan veg til Reykjavíkur með konu sína sjúka til þess að leita henni læknishjálpar. Þetta var að vetrarlagi, og bóndinn fékk roskinn mann í sinni sveit til þess að stjórna búinu, meðan hann væri fjarverandi. Sá, sem hann fékk til þess, var merkur maður, skjótráður og duglegur. En nú gerðist það, nokkru eftir að hjónin voru að heiman farin, að það kemur upp einhver ágreiningur milli bústjórans og vinnuhjúa á heimilinu um eitthvað af því, sem þar þurfti að vinna. Ráðsmaður brá við skjótt og tók sér ferð á hendur á næstu landssímastöð til þess að gera bóndanum aðvart um, hvernig komið væri. Hann ákvað að senda honum símskeyti, og þá var náttúrulega sjálfsagt, eins og venja er, að reyna að koma efniinu fyrir í sem fæstum orðum, og símskeytið, sem hann skrifaði, var svo hljóðandi: „Ómögulegur undirlýður — kominn í minni hl. — komdu strax heim.“

En hvað gera nú hæstv. ráðh., þegar þeir eru komnir í svipaða aðstöðu og bústjórnin? Vitanlega gætu þeir tekið sér ferð á hendur út í landsímastöðina hér í miðborginni og skrifað skeyti til húsbóndans, herra forsetans á Bessastöðum, beðið hann að koma skjótlega og leysa þá frá öllu baslinu við bústjórnina. Þetta er auðvitað hlutur, sem þeir hefðu átt að vera búnir að gera fyrir löngu, því að flest hefur gengið öfugt í bústjórn þeirra frá fyrstu byrjun. En ég tel samt vafasamt, að hæstv. ráðh. hafi þann manndóm, sem til þess þarf að bregða á þetta eina rétta ráð. Hvað geta þeir þá gert? Líklega ekki annað en það að segja í sinn hóp það sama og ráðsmaðurinn sagði forðum: Þetta er ómögulegur undirlýður.

Ég er enginn aðdáandi núv. hæstv. ríkisstj. Ég tel ekki, að hún hafi til þess unnið. En ef hún flytur mál, sem ég tel til bóta, styð ég hana í því að koma þeim fram, og svo er hér. Þeir gætu þá, stjórnarflokkamenn, sparað fullyrðingarnar um ábyrgðarleysi stjórnarandstöðunnar í þessu tilfelli. Annars ráða þeir orðum sínum vitanlega, og mér er alveg sama, þó að þeir nefni þetta ábyrgðarleysi hjá mér, ef þeim þykir það við eiga.

Ég tel ákvæði frv. yfirleitt heldur til bóta og vil ekki skerða þau. Hins vegar langar mig til

þess að bæta frv. nokkuð og flyt till. um það á þskj. 408.

Það hefur allengi tíðkast sá siður hér að nokkrir fyrirmenn, svo sem ráðh. og þingforsetar, hafa notið þeirra sérstöku viðskiptakjara hjá áfengisverzlun ríkisins að fá þar keypt áfengi með mjög niðurstettu verði. Þetta tel ég óeðlilegt og hefur gert tilraunir til þess að fá horfið frá þessari venju, þó að það hafi ekki borið árangur, og ég vil nú enn gera tilraun til þess að fá þetta afnumið. Um það er brtt. mín á þskj. 408. Það er till. um það, að framan við frv. komi ný grein, sem breyti einu ákvæði í 9. gr. áfengisl. Það ákvæði, sem ég vil breyta, hljóðar nú á þessa leið: „Óheimilt er að gefa veitingamönnum afslátt frá hinu ákveðna útsöluverði til almennings.“ En ég vil, að þetta verði þannig orðað: „Óheimilt er að gefa veitingamönnum eða öðrum afslátt frá hinu ákveðna útsöluverði til almennings.“ Þá er þar með fallinn niður sá möguleiki að láta þessa menn eða aðra hafa áfengi með niðurstettu verði, enda styðst það ekki við nein lagaákvæði, þó að þetta hafi nú verið gert.

Það er öllum kunnugt, að það er varið stórfé nú úr ríkissjóði til niðurgreiðslu á vöruverði, og það er sérstakur liður á fjárl., ákaflega hár og vex mörgum í augum. En þó að það sé há upphæð, eru ekki allar niðurgreiðslur þar talðar. Það er nokkuð af þeim hjá áfengisverzlun ríkisins. Það eru niðurgreiðslurnar á áfenginu, en það vita menn ekki, hve mikil upphæð er samantlagt. Það hafa ekki fengið upplýsingar um það, hefur ekki verið reiknað út. Nú ætti að vera auðvelt að reikna þetta út með þeirri nýju tækni, sem menn ráða yfir við útreikninga, og víst ætti að gera það. En þarna er nefnilega niðurgreiðslu-upphæð, sjálfsagt allveruleg, sem ekki er talin með í niðurgreiðslunum á 19. gr. fjárl. Og það er þannig með þá niðurgreiðslu, sem er hjá áfengisverzluninni, öðruvísi en með hinar, að hún hefur engin áhrif á vísitölu framfærslukostnaðar, svo að ef menn hafa áhuga fyrir því að minnka eitthvað þessi útgjöld til niðurgreiðslu á vöruverði, er alveg sjálfsagt að byrja á því að fella niður þá niðurgreiðslu, sem þar er. Og um það er mín brtt.

Ég hef ríka ástæðu til að ætla, að hæstv. fjmrh. muni styðja mína brtt., og ber þar fleira en eitt til. Ef ég man rétt, var hann fyrsti formaður í félagsskap hér á landi, sem nefnist Landssamband gegn áfengisbólinu. Hann var líka formaður áfengismálanefndar, sem samdi þetta frv., sem hér liggur fyrir. Svo er á það að líta, að hann ber að sjálfsögðu umhyggju fyrir ríkissjóðnum og vill takmarka niðurgreiðslur sem auðið er og þá væntanlega sérstaklega þær, sem ekki hafa áhrif til hækunar á vísitölu framfærslukostnaðar, þó að felldar séu niður. Ég tel, að viðhorf hæstv. fjmrh. til áfengismálanna sé þannig, að hann telji ekki ástæðu til að auðvelda drykkju með sérstaklega lágu áfengisverði, og allt þetta finnst mér styðja að því, að hann hljóti að styðja mína brtt.

Ég vona, að hæstv. forseti taki það ekki illa upp fyrir mér, þó að ég minni hér á ákvæði í þingsköpum, sem mun vera á þá leið, að alþm. megi ekki greiða atkv. með fjárveitingu til sjálfs

sin. Auðvitað er honum þetta jafnljóst og jafn-
vel ljósara en mér, og af þessu leiðir það að
sjálfsögðu, að ef einhverjir af þeim mönnum,
sem hér eiga hlut að máli og hér eiga sæti, skyldu
freistast til þess að greiða atkv. gegn minni till.,
ber ekki að reikna þeirra atkv. sem mótaskv.
gegn henni.

Ég vil svo, herra forseti, vísa til þess sérstaka
nál. um málið, sem ég hef gefið út á þskj. 407.
Ég geri ráð fyrir, að hv. þdm. hafi lesið það, og
ég sé ekki ástæðu til að eyða naumum tíma þings-
ins í að endurtaka hér í ræðu neitt af því, sem
þar er tekið fram. Get ég því lokið máli mínu.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Það kom að
því, að nál. bærast frá allshn. Ef ég man rétt, er
hún búin að hafa málið í sínum höndum frá 1.
nóv. Það eru 162 dagar, sem hún er búin að vera
að hugsa sig um, hvernig eigi að afgreiða þetta
mál. Það er samt betra seint en aldrei að fá
álitið, jafnvel þó að það sé svona úr garði gert
eins og þetta er frá meiri hl. hv. allshn. Nú vil
ég helzt ekki lengja umr. um þetta mál, vegna
þess að mér finnst mjög æskilegt, að fram fari
atkvgr. um málið, ekki sízt á tíma eins og nú er.
Það verður jafnvel enn þá meira tekið eftir því
og það yrði enn þá meira að marka það.

6 hv. þm. af þeim, sem hér eiga sæti á hv. Alþ.
nú, eru búinir að greiða atkv. um þetta frv., eins
og það liggur fyrir, því að mþn. var skipuð ein-
göngu alþm. Aðeins einn hefur horfið af þingi
síðan, en var að sjálfsögðu með frv. í mþn., þar
var það samþ. shlj. eins og það er flutt, enda
ekki í frv. nema sem var samþ. shlj. í nefnd-
inni.

Mþn. var ljóst, að ástandið í áfengismálum
þjóðarinnar er óviðunandi. Og ég ætla, að hún
hafi haft mestar áhyggjur af því, hvernig komið
er hjá æskufólki í landinu hvað snertir áfengis-
neyzlu. Við, sem þessa n. skipuðum, vorum allir
sammála um, að við þetta yrði ekki unað lengur,
svo alvarlegt væri ástandið orðið. Við vildum
leita eftir einhverjum þeim ráðum, sem gætu
dregið úr áfengisneyzlu ungmenna. Okkur hug-
kvæmdist því að leggja til sem bráðabirgðaráð-
stöfun, að tekið skyldi í lög, að vinnveitingahús
landsins skyldu vera áfengislaus eitt laugardags-
kvöld af hverjum fjórum, en halda uppi full-
kominni þjónustu að öðru leyti. Hugsunin á bak
við þessa till. er sú, að æskufólkið í landinu eigi
einhvers staðar friðland á laugardagskvöldum
annars staðar en í áfengisflóði vinnveitingahús-
anna, en þar fara aðallega fram skemmtanir
manna, ekki sízt hér í höfuðborginni. Tilgangur-
inn var aðeins sá, að æskufólk gæti skemmt sér
á laugardagskvöldi án þess að verða að bráð því
áfengisflóði, sem að því steðjar, komi það þangað
inn. Við töldum, að þetta væri eitthvert það allra
minnsta spor, sem hægt væri að stiga til þess
að sýna viðleitni í þá átt að verða að einhverju
gagni í þessum efnun.

En síðan við samþ. þessa till. og síðan þetta
frv. var flutt sem stjfrv., hafa gerzt atburðir,
eins og oft vill verða, hvað þetta snertir, m. a.
atburðir hér í miðborginni, þar sem ölvuð ung-
menni mjög fjölmenn sækja að lögreglunni. Um
þetta urðu mikil blaðaskrif. Það var mikil hneyksl-
Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

un meðal almennings í bænum út af ástandinu.
Nú er ekki við ungmennin að sakast, því að þau
hafa ekki lært að neyta áfengis annars staðar en
hjá fullorðnum. Það er við hina fullorðnu að
sakast. Hver var ástæðan? Unglingarnir komust
ekki inn í vinnveitingahús þetta kvöld, eins og
þeir áður komust. Ég vil ekki vera að lýsa þessu
ástandi meira, og ég hef verið svo barnalegur
að halda, að hv. alþm. vissu það, hvers konar
alvara er á ferðum, og ég held, að þeir viti það.
Nú leggur meiri hl. allshn. til, að þetta ákvæði
í frv. skuli felld niður, það skuli þurrkað út. Vinn-
veitingahúsunum megi ekki loka fyrir vinnvei-
tingum eitt kvöld af 28. Og forustumenn og eig-
endur þessara vinnveitingahúsa hafa skrifað alþm.
eitt mikið sendibréf. Þeir sendu mér það aldrei.
Ég hygg, að þeir hafi sent öllum öðrum það. En
ég hef fengið að sjá það hjá kunningja mínum.
Og í þessu bréfi lýsa þessir eigendur vinnveitinga-
húsanna því, að ef þetta verði samþykkt, séu
þeir alveg komnir á hausinn, þetta sé bara til
þess að kippa undan þeim fótunum fyrir alvöru,
að missa eitt kvöld af 28 til að selja vín. Það
dugir ekki!

En var þá ekkert gagn í þessari ráðstöfun, sem
mþn. hugsaði sér til þess að afstýra áfengis-
neyzlu barna og unglínga? Jú, ég held, að það
efist enginn um, að það sé nokkurt gagn í þessu,
ekki fullnægjandi og er langt frá því, en nokk-
urt gagn að því. Og eftir hvern atburð, sem ger-
ist í málum ungmennanna af þessu tagi, fyllist
fólk hálfgerðum hrolli, allt samvirkusamt fólk
a. m. k., yfir því að eiga börnin sín í því um-
hverfi, sem soga þau inn í þessa hringið. Ég
fullyrði, að hundruð, ef ekki þúsundir foreldra
hér í bænum hafa áhyggjur af því, að börnin
þeirra geta hvergi óhult skemmt sér, að þau séu
háð því áfengisflóði, sem alls staðar er. Undan
þessu vildum við reyna að forða unglíngunum,
þó að ekki væri nema eitt kvöld, eitt laugardags-
kvöld í hverju vinnveitingahúsi af fjórum. Við
vildum láta þessa unglínga fá friðland til þess
að skemmta sér á sæmilega heilbrigðan hátt við
fullkomna þjónustu þessara skemmtistaða, án
þess að um áfengi væri að ræða. En meiri hl.
allshn. er annarrar skoðunar. Hann hefur tekið
til greina sendibréfið frá vinnveitingahúseigend-
um. Meiri hl. hefur gert það upp við sig, hvort
sé meira virði að gefa unglíngunum þarna kost
á áfengislausum skemmtunum, þótt mjög tak-
markað sé, annars vegar, en hins vegar, að vinn-
veitingahúseigendur geti grætt á áfengissölu líka
þetta eina laugardagskvöld af fjórum, sem um
væri að ræða. Þetta hefur sjálfsagt hv. meiri hl.
allshn. gert upp við sig, og niðurstöðuna sjáum
við. Niðurstöðuna sjáum við í þessu nál., sem
nú liggur hér fyrir. Meiri hl. nefnir það ekki einu
orði, að það sé neitt gagn að þessari ráðstöfun,
sem þessir 7 þm. töldu vera gagn að, — nei,
ekki einu orði. Þegjandi og hljóðalaust vilja þeir
þurrka þetta burt. Því síður nefna þeir nokkrar
aðrar ráðstafanir, sem geti orðið betri. Ég vil
þó minna á, að fyrir þessari hv. d. liggur frv.,
sem þeir flytja, hv. 11. þm. Reykv. og hv. 5. þm.
Reykv., um ungmennahús, sérstakan skemmti-
stað, áfengislausan, vandaðan, með fjölbæfum
möguleikum til skemmtunar börnum og unglíng-

um. Hvað hefur orðið um þetta mál hér á hv. Alþ.? Það er búið að svæfa það, svæfa það til fullnustu á þessu þingi. Nei, það á ekki upp á pallborðið hjá þessum mönnum að vera að flytja slíkar till. Ungmennahús, áfengislausar veitingar, — þetta telja þeir auðsjáanlega fjarstæðu eina.

Það gerist eiginlega tvennt eftirtektarvert í þessum málum á þessu Alþ. Annars vegar, að till. um áfengislaust og vel útbúið ungmennahús handa æskulýðnum er svæfð. Hins vegar að þurrka út úr frv. ákvæðin, að vinveitingahús skuli vera áfengislaus eitt laugardagskvöld af hverjum 4. Þetta er í stíl við annað, nákvæmlega í stíl. Hvað er það, sem hér er að gerast? Það er ekkert annað en það, að þarna rekast á tvenns konar sjónarmið: annars vegar uppeldislegt sjónarmið vegna æskulýðs þjóðarinnar, hins vegar gróðasjónarmið vinveitingahúsa. Þessi tvö sjónarmið rekast þarna á. Og við sjáum, hvort sjónarmiðið hefur yfirhöndina. Það er hagsmunasjónarmið vinveitingahúsanna, sem ræður. Hitt sjónarmiðið skal lúta í lægra haldi hjá þessum mönnum.

Eins og ég sagði áðan, ætla ég ekki að fjölryrða um þetta mál, af því að ég vil fá atkvgr. um það. Ég vil ekki, að þetta dag uppí. Ég vil, að alþm. greiði atkv. um þetta mál, og skal ég því stytta mál mitt. Ég vil segja það, að ég öfunda þá ekkert, þessa 4 stjórnarsinna, sem gefa út meirihlutaálitið. Nei, ég öfunda þá ekki að hafa tekið undir verndarvæng sinn gróðasjónarmið vinveitingahúsanna á kostnað æskulýðsins í landinu. Það er þetta, sem verið er að gera. Og ég harma það ekki, að alþm. fái nú tækifæri til þess með atkvgr. að sýna það, hvort sjónarmiðið þeir meta meira.

Ég vil ljúka máli mínu í því trausti, að það verði ekki langar umr. um þetta mál, svo að atkvgr. geti farið fram.

Hvað snertir brtt. hv. 1. þm. Norðurl. v. er það að segja, að ég álit hana alveg réttmæta og sjálfsagða, og við, sem áttum sæti í mþn., höfum að sjálfsögðu áskilið okkur rétt til þess að flytja brtt. við þetta mál eða fylgja till., sem fram koma, þrátt fyrir það að ekki yrði niðurstaðan í mþn. önnur en sú að flytja það eitt, sem allir eru sammála um.

Umr. frestað.

Á 65. fundi í Nd., 13. apríl, var frv. tekið til frh. 2. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

2. Lax- og silungsveiði.

Á 1. fundi í Sp., 11. okt., var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 53 5. júní 1957, um lax- og silungsveiði [11. mál] (stjfrv., A. 11).

Á 3., 4. og 5. fundi í Nd., 13., 17. og 20. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 7. fundi í Nd., 25. okt., var frv. enn tekið til 1. umr.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Frv. samhljóða þessu var flutt á síðasta Alþingi og var vísað til hv. landbn. Frv. kom aldrei úr n., og fékkst því enginn dómur á það, hvernig hv. alþm. líta á málið. Það kom þó fram við 1. umr. í fyrri, að tveir hv. þm. gerðu aths., hv. 1. þm. Norðurl. v. gerði aths. við 4. gr. frv. og hv. 3. þm. Vesturl. gerði aths. við 9. gr. frv.

Þetta frv. er samið af veiðimálanefnd og veiðimálastjóra og fjallar aðallega um ósaveiði og ýmsar endurbætur, sem veiðimálanefnd og veiðimálastjóri halda fram að gera þurfi á laxveiðilögunum. En það er ekki nema eðlilegt, að ýmsir líti misjöfnum augum á þetta. Það er alltaf viðkvæmt mál, þegar snert er við hagsmunamálum. Það á ef til vill að fara að skerða hagsmuni einhverra, sem notið hafa góðs af löggjöfinni áður. En ég get upplýst það, að veiðimálanefnd og veiðimálastjóri eru hvenær sem er tilbúnir að koma til viðtals við þá nefnd, sem fær þetta mál til meðferðar, sömuleiðis er ég fús til þess að ræða við nefndina, ef þess verður óskað. Það má vel vera, að það megi breyta orðalagi eða hugtökum frá því, sem er í frv., til samkomulags og ná eigi að síður þeirri lagfæringu á löggjöfinni, sem talin er vera nauðsynleg.

Þar sem hér er um alveg sams konar frv. að ræða og flutt var í fyrri og þá fór fram 1. umr. hér í þessari hv. d. og hv. þm. er málið þess vegna kunnugt af umr. frá því í fyrri, tel ég ekki ástæðu til að fara að endurtaka það. Ræðurnar liggja frammi, og menn geta rifjað þær upp, ef þær eru gleymdar, en ástæðulaust að vera að endurtaka það, sem þá var sagt.

Ég vil því, herra forseti, leggja til, að frv. verði nú að lokinni þessari umr. vísað til hv. landbn., um leið og ég óska þess, að málið fái afgreiðslu hér á hv. þingi, ef samstaða eða meiri hluti gæti fengið fyrir því.

Halldór E. Sigurðsson: Herra forseti. Ég vil aðeins undirstrika það, sem fram kom í ræðu hæstv. landbrh. hér áðan, að ég gerði aths. við 9. gr. þessa frv., þegar það var lagt hér fram á síðasta hv. Alþingi, og ég treysti hv. landbn. til þess að kynna sér þær aths., sem ég þar gerði, og reyna að koma málum fyrir á betri veg en gert er í frv. Ég mun því ekki á þessu stigi málsins fara að endurtaka það, sem ég sagði hér, þegar frv. lá fyrir í fyrri, heldur aðeins minna á það og treysti hv. n. til að taka þær aths. til greina og reyna að leiðrétta málið frá því, sem það nú er.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Í nágildandi 1. um lax- og silungsveiði segir svo, með leyfi hæstv. forseta: „Eigi má leggja silunganet né hafa ádrátt í sjó nær ósi straumvatns en 5 metra, enda gangi lax í það vatn.“ Í frv., sem hér liggur fyrir, 4. gr. þess, er lagt til, að þessu verði breytt og framvegis verði ákvæðið þannig: „Eigi má leggja net né hafa ádrátt í sjó nær ósi straumvatns en 1000 m, ef meðalvatnsmagn ár er innan við 100 m á sek., en 2000 m, sé vatnsmagnið meira.“

Hér er lagt til, að tekinn sé réttur af mönnum, sem eiga lönd að sjó, á því svæði, sem hér um ræðir, til þess að veiða fyrir sínu landi, — réttur, sem þeir nú hafa. En ég sé ekki í þessu frv. nein ákvæði um það, hvernig eigi að bæta mönnum fyrir upptöku þessara réttinda, og ég vil biðja hv. landbn., sem fær málið til athugunar, að skoða þetta atriði sérstaklega, bæta úr þessu. Það mætti hugsa sér þetta t. d. þannig að ákveða, að þeir menn, sem eiga lönd að sjó, svo nærri ósi straumvatns sem hér er tiltekið í 4. gr. frv., skyldu verða þátttakendur í arði af veiði í þeim ám, sem falla til sjávar svo nærri þeirra landareignum, þeir skyldu eiga hlut í arði af veiði í þeim straumvötnum. Það má líka hugsa sér að bæta þetta með öðrum hætti, en einhverjar bætur verður að ætla þessum mönnum.

Ég vakti máls á þessu sama atriði í fyrra, þegar málið var hér til umr., og vil endurtaka það nú og óska þess ákveðið, að hv. landbn. athugi þetta mál.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 25 shl. atkv. og til landbn. með 30 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

3. Verðjöfnunargjald af veiðarfærum.

Á 7. fundi í Nd., 25. okt., var útbýtt:

Fr. til 1. um verðjöfnunargjald af veiðarfærum [25. mál] (stjfrv., A. 25).

Á 9. fundi í Nd., 31. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Frv. það til 1. um verðjöfnunargjald af veiðarfærum, sem hér liggur fyrir til umr., á sér nokkurn aðdraganda, og ég vil leyfa mér að byrja með því að fara nokkrum almennum orðum um málið og aðdraganda þess.

Við Íslendingar teljum okkur mikla fiskveiðahjóð og tölu oft um okkur sem mestu fiskveiðahjóð heims, og það er sennilega nokkuð til í því. A. m. k. eru það glifurleg verðmæti, sem til þess að gera fámenn stétt sjómanna og út-

gerðarmanna dregur á land í okkar þjóðarbrú, og þetta ræður af líkum, þar sem við erum fámenn eybjóð til þess að gera á stóru og vogskornu landi nyrzt í Atlantshafi. Við höfum lagt áherzlu á það að eignast góðan skipakost til fiskveiðanna. Við lærðum snemma að smíða okkar eigin skip, minni skipin, fiskibátana og eikarskipin, og nú eru í uppsiglingu ný fyrirtæki í landinu, sem stefna að því, að við séum einnig menn til þess að smíða ný stálskip, sem nú hafa tekið við af gömlu og minni tréskipunum. Og margs konar viðbúnað hefur þessi þjóð að sjálfsögðu lagt í til þess að gefa þessum skipastól aðstöðu í höfn-um og við fiskvinnslustöðvar, verksmiðjur til úrvinnslu o. s. frv., sem ég þarf ekki nánar að rekja.

En svo einkennilega vill til, að þessi mikla fiskveiðahjóð virðist eiga mjög erfitt með að komast upp á lagið með að gera sín eigin veiðarfæri. Hér á landi hafa á 3—4 áratugum risið upp veiðarfæragerðir, sem allar hafa sætt þeim sorglegu örlögum að gefast upp nema ein, eins og nú standa sakir. Bæði fyrr og síðar hefur þetta verið mönnum áhyggjuefni, stjórnarvöldum og ríkisstj., og það var í framhaldi af þessu, sem núv. ríkisstj. ákvað að láta rannsaka þetta mál til nokkru meiri hlitar en áður hafði gert verið. Þess vegna var það, að iðnmrh. skipaði 16. sept. 1964 nefnd manna til þess að framkvæma sérfræðilega athugun á því, hvort ekki sé tímabært, að íslenskum veiðarfæraíðnaði verði búin sömu kjör og öðrum íslenskum iðnaði og hliðstæðum erlendum iðnaði, og einnig var óskað eftir athugun á því, hvort stefna beri að stórfelldri aukningu umrædds iðnaðar með þátttöku erlends fjármagns eða aukningu í áföngum með innlendu fjármagni. Í n. völdust ágætir menn, fulltrúar frá Fiskifélagi Íslands, Félagi ísl. iðnrekenda, Landssambandi ísl. útvegsmanna og Iðnaðarmálastofnun Íslands. Þessi n. skilaði álit ári síðar, í sept. 1965, og þessi álitserð hefur verið prentuð sem heild sem fskj. nr. 1 með þessu máli. Í henni má rekja sögu veiðarfæraíðnaðarins hér á landi, og í henni er margháttaður fróðleikur, sem þetta mál varðar og ég skal ekki eyða tíma þingsins til að fara nánar út í, en vísa til þess. En fyrir utan hinn almenna fróðleik um þróun veiðarfæraíðnaðar og örlög hinna ýmsu veiðarfæragerða hér á Íslandi er einnig að finna till. n. og margvíslegar álitserðir annarra aðila, sem n. leitaði til, bæði innflytjenda á veiðarfærum og stofnana útvegsmanna og annarra. Niðurstöður n. eru í stórum dráttum þær, að veiðarfæraíðnaður sé í flokki örfárar iðngreina, sem búa við lakari kjör en meginhluti iðnaðar og sjávarútvegs í landinu. N. telur sig hafa sýnt fram á það í álitserð sinni, að íslenskur veiðarfæraíðnaður njóti lakari rekstrarkjara af hendi hins opinbera heldur en aðrar þær innlendar atvinnugreinar, sem eðlilegt er að gera samanburð við. N. telur einnig, að samanburður hennar á starfskjörum innlends og erlends veiðarfæraíðnaðar sanni það, að veiðarfæraíðnaðurinn hér væri verr settur en sams konar iðnaður erlendis. N. segir m. a. orðrétt á bls. 32, með leyfi hæstv. forseta:

„Það gildir því einu, hvert lítið er til saman-

burðar, islenzskur veiðarfæraíðnaður er og hefur verið alger hornreka í atvinnulífi þjóðarinnar.“

Síðan er að finna sameiginlegar till. n. á bls. 33–34 í álitserð hennar. Þær eru nokkuð almenns eðlis, niðurstöður n., en ég tel rétt, að við rifjum þær aðeins upp.

Þær eru í fyrsta lagi, að þar sem veiðarfæraíðnaðurinn býr að mörgu leyti við svipaðar starfsaðstæður í grundvallaratriðum og sjávarútvegurinn, þ. e. verður að hlíta ástandi heimsmarkaðarins hverju sinni, er eðlilegt, að hann njóti sem næst sömu kjara og sjávarútvegurinn hvað gengi krónunnar snertir. Með þessu er raunar verið að segja, að afnám mismunar þess, er ríkt hefur undanfarin 2 ár, sé ekki einungis æskilegt, heldur fyrst og fremst réttlætismál. Þetta þýðir í framkvæmd, að sérhver hækking innlands framleiðslukostnaðar, sem sjávarútveginn er bæt í einu eða öðru formi, verði einnig látin ná til veiðarfæraíðnaðarins. Mismunurinn þá, er ríkt hefur frá ársbyrjun 1964, er tiltölulega auðvelt að meta til fjár. N. leggur því til, að nú þegar komi til framkvæmda leiðrétting, er nemi sem næst 4.8% af söluverði afurða starfandi fyrirtækja í veiðarfæraíðnaði vegna ársins 1964 og fyrir árið 1965, og framvegis verði gerðar hliðstæðar leiðréttingar.

Í öðru lagi segir n.: „Eins og rækilega hefur verið bent á hér að framan, hlaut veiðarfæraíðnaðurinn illa meðferð á dögum uppþotakerfisins og hefur ekki borið sitt barr síðan. Hefur þessi meðferð ásamt óvissunni um rekstrargrundvöll hindrað vöxt hans og viðgang og gert honum þar af leiðandi örðugt um vik að taka þátt í hinni hörðu þróun, er átt hefur sér stað í framleiðslu veiðarfæra undanfarið, með því að endurnýja véla- og tækjakost, svo sem nauðsynlegt hefði verið. Til þess að jafna metin og leiðrétt á einhvern hátt áralangt misrétti, er það till. n., að fyrirtækjum þeim, er starfa að framleiðslu veiðarfæra og efnis til þeirra, verði greitt nokkurt framlag, er hjálpi þeim til að laga sig að breyttum framleiðslu-aðferðum og breyttri eftirspurn veiðarfæra. Upphæð framlagsins verði metin með hliðsjón af innkaupsverði nauðsynlegra véla og tækja.“

Í þriðja lagi mælir n. með því, að veiðarfæraíðnaður verði aðstoðaður við útvegum hagstæðra lána með ríkisábyrgð, ef þörf krefur.

Í fjórða lagi telur n. loks rétt, að athugað verði, hvort til greina komi að undanþigga ný fyrirtæki í veiðarfæraíðnaði tekjusköttum um ákveðið árabíll, t. d. 3 ár, í því skyni að örva til stofnunar nýrra fyrirtækja í greininni.

Auk þessara ofangreindu till. um breytingu á kjörum veiðarfæraíðnaðarins er svo vísað til kafla í nál. varðandi undirbúningsrannsóknir í þágu veiðarfæraíðnaðar.

Eins og fram kemur, stóðu allir nm. að ofangreindum till., en einn nm., Árni Vilhjálmsson, gerir í sérstökum álitsviðauka grein fyrir till. sínum um breytingar á kjörum veiðarfæraíðnaðarins, og formaður n., Sveinn Björnsson, hefur lýst yfir, eins og segir í álitinu, stuðningi við till. Árna sem varatillögur. En sértillaga Árni Vilhjálmssonar prófessors var í meginefnum sú, að veiðarfæraíðnaði sé tryggð aðstaða, sem jafngildi 15% nettótolllvernd, en það var hans mat,

að með slíkri aðstöðu væri þessari iðngrein sköpuð viðunandi aðstaða miðað við aðrar atvinnugreinar og þá m. a. og kannske fyrst og fremst sjávarútveginn.

Meðal stofnana, sem n. skrifaði bréf og óskaði eftir álit, er Félag ísl. botnvörpuskipaiegenda og Landssamband ísl. útvegsmanna. Ég vil leyfa mér, með leyfi hæstv. forseta, að taka hér örfá atriði úr bréfi Félags ísl. botnvörpuskipaiegenda, en undir það rita Loftur Bjarnason formaður og varaformaður Hafsteinn Bergþórsson. Þar segir m. a.:

„Reynsla islenzkrar togaraútgerðar af islenzkum veiðarfæraíðnaði hefur verið mjög góð, og á það skal bent, að í síðari heimsstyrjöldinni hefði islenzk togaraútgerð verið í molum, ef hans hefði ekki notið við, bæði vegna þess, að illmögulegt var að fá botnvörpur erlendis, og þær, sem keyptar voru, voru úr ónýtu efni, en það leiddi aftur til ómetanlegs aflatjóns. Á þessum árum sá islenzk veiðarfæragerð einnig bátaflothanum fyrir öllu efni í fiskilínur. Vörur þessar voru og hafa alltaf verið úr fyrsta flokks efni og lögun t. d. botnvarpanna eftir óskum kaupenda. Hins vegar hefur oft og tíðum farið svo, að þegar keypt hafa verið net erlendis, hefur þurft að breyta þeim meira og minna hér heima með auknum kostnaði. Þetta hefur skeð þrátt fyrir það, að hérlendir umboðsmenn erlendra framleiðenda hafi sent þeim heilar botnvörpur framleiddar hér til þess að láta hnýta eftir þeim.“

Á öðrum stað í sama bréfi segir, að þáv. sjútmrhl., sem var Emil Jónsson, hafi leitað eftir því við samtökin, að þau keyptu að öðru jöfnu botnvörpur gerðar hér heima, ef verð og gæði væru sambærileg, og um það var skjótlega boðað til félagsfundar í Félagi ísl. botnvörpuskipaiegenda um málið og þar samþ. að snúa sér bréflaga til allra meðlíma félagsins, þar sem spurzt var fyrir um, hvort þeir væru því samþykkir að beina innkaupum á botnvörpum til Hampiðjunnar h/f hér á eftir, að því tilskildu, að hún selji slíkar botnvörpur á samkeppnisfæru verði, enda séu gæði varanna hliðstæð. Svör bárust frá öllum aðilum nema tveimur, og hafa þau verið send sjútmrhl. Voru þau öll jákvæð að undanteknu einu, sem var óljóst, og í svari eins stærsta aðilans að félaginu segir, að æskilegt væri að leita fyrir sér um það, hvaða kjör hún, þ. e. Hampiðjan, gæti veitt, ef samtök gætu orðið um það, að allur togaraflotinn skipti við hana, og ef í ljós kæmi, að hún treysti sér til þess að lækka verð verulega við þær kringumstæður, þá að kanna, hvort ekki reyndist unnt að standa allir að þeim viðskiptum. Og svo segir enn, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er álit vort, að þarna sé komið að einu veigamesta atriðinu varðandi framtíð veiðarfæraíðnaðar á Íslandi. Ef hann byggir eigi við lakari kjör en erlendir veiðarfæraíðnaður og ef hann enn fremur ætti vís ákveðin lágmarksviðskipti, sem hann gæti miðað rekstur sinn við, verður að teljast svo til víst, að hann fengi fyllilega staðigt alla samkeppni. Að þessu teljum við æskilegt, að stefnt sé. Jafnframt viljum við lýsa þeirri skoðun vorri, að ómetanlegt öryggi er að því fyrir islenzkan sjávarútveg, að öflug veiðarfæra-

gerð sé í landinu og hún geti skapað erlendum aðilum svo harða samkeppni, að vér njótum ætíð hagstæðasta veiðarfæraverðs. Vér erum þeirrar skoðunar, að ef erlendum framleiðendum tækist að knésetja íslenzkan veiðarfæraíðnað, t. d. með óréttmætum viðskiptaháttum, yrði þess ekki langt að biðja, að allt verðlag veiðarfæra mundi stórhækka. Loks skal á það lögð áherzla, hvíllt öryggi er að því að hafa veiðarfæragerð í landinu sjálfu, ef svo skyldi fara, að truflanir yrðu á flutningum vegna styrjalda eða af öðrum ástæðum. Jafnframt eiga íslenzkir útvegsmenn þá auðveldara með að hafa áhrif á það, að gerð og efni þeirra veiðarfæra, sem þeir nota, sé þeim að skapi, og einnig er mikið hagræði að þessu í sambandi við vöruinnkaup, þ. e. a. s. að því leyti að geta hvenær sem er fengið vöruna jöfnum höndum, í stað þess að þurfa hver og einn að liggja með miklar vörubirgðir. Vér teljum mjög æskilegt, að íslenzk veiðarfæragerð njóti nægilegs stuðnings í einhverri mynd af hálfu íslenzkra stjórnvalda, svo að starfsemi hennar geti haldið áfram og aukizt og eflzt og þannig gegnt því mikilvæga hlutverki, sem nauðsynlegt er, að hún gegni fyrir íslenzkan sjávarútveg.“

Þannig lýkur bréfi Félags ísl. botnvörpuskipa-eigenda, en í bréfi Landssambands ísl. útvegsmanna segir í niðurlagi, með leyfi hæstv. forseta:

„Sem svar við þeirri fsp. yðar, hvort stefna beri að stórfelldri aukningu íslenzks veiðarfæraíðnaðar, viljum vér taka fram, að vér erum þeirrar skoðunar, að æskilegt sé, að veiðarfæraíðnaður sé í landinu, en þó því aðeins, að hann geti, miðað við núverandi tollaákvæði, keppt að gæðum og verði við innflutt veiðarfæri. Innlend veiðarfæraframleiðsla ætti að hafa betri aðstöðu í samkeppni við erlend veiðarfæri vegna betri þekkingar á markaðsþörf hér.“

Þannig lýkur því bréfi, sem er undirritað fyrir hönd stjórnar Landssambands ísl. útvegsmanna af Sverri Júlíussyni og Gunnari Hafsteinssyni.

Þegar þessi álitssgerð, sem ég hef vitnað til og ég veit, að hv. þm. hafa kynnt sér, lá fyrir, var það ákveðið innan ríkisstj. að biðja þrjá ráðuneytisstjóra, sem voru í þeim rn., sem þessi mál vörðudu sérstaklega, að gefa ríkisstj. álitssgerð á grundvelli þeirrar könnunar, sem nú þegar hafði farið fram. Þessir ráðuneytisstjórar voru Gunnlaugur Briem, Brynjólfur Ingólfsson og Þórhallur Ásgeirsson. Þeir skiluðu ýtarlegri álitssgerð í tvennu lagi, Gunnlaugur Briem og Brynjólfur Ingólfsson, sem voru mjög eindregið þess hvetjandi, að af hálfu opinberra aðila væru gerðar sérstakar ráðstafanir til þess að tryggja tilveru og framtíð íslenzkrar veiðarfæragerðar, og Þórhallur Ásgeirsson einnig till., sem hnigu í sömu átt, þó að þær væru með nokkuð öðru sniði.

Eftir þessa álitssgerð bað ég forstjóra Efnahagsstofnunarinnar um, að stofnun hans tæki málið til meðferðar, álitssgerð n. og umsagnir ráðuneytisstjórnanna. Sú rannsókn, sem að tilhlutun forstöðumanns Efnahagsstofnunarinnar fór fram, var aðallega í því fólgin að kanna til hlítar reikninga og rekstur og starfsaðferðir Hampiðjunnar til þess að geta metið, hvort grundvallaðar væru þær óskir, sem fram hefðu komið

af hennar hálfu og annarra aðila til leiðréttingar á aðstöðu þessa iðnaðar. Mjög ýtarleg álitssgerð þess eðlis barst frá prófessor Árna Vilhjálmssyni. En forstjóri Efnahagsstofnunarinnar segir svo í bréfi til mín — með leyfi hæstv. forseta — í sambandi við þetta:

„Að mínum dómi væri það hin mesta ógæfa, ef rekstur Hampiðjunnar legðist niður, og gæti þetta haft hin alvarlegustu áhrif í þá átt að draga úr viðleitni til eflingar heilbrigðs iðnrekstrar í landinu. Hér er um að ræða grein, þar sem íslenzkur iðnaður hefur betri eðlileg rekstrarskil-yrði en í flestum öðrum greinum, en hefur átt örðugt uppdráttar vegna ríkjandi stefnu í efnahagsmálum á undanförunum áratugum og að öllum líkindum einnig vegna undirboða erlendra aðila. Allt bendir til þess, að Hampiðjan hafi verið rekin af hagsýni og dugnaði, og þrátt fyrir margvísleg áföll er fjárhagur fyrirtækisins enn tiltölulega traustur. Neyðist slíkt fyrirtæki til þess að leggja upp laupana, virðist loku fyrir það skotið, að um nokkra þróun veiðarfæraíðnaðar geti verið að ræða hér á landi um langa framtíð.“

Að öllu þessu athuguðu hafði ríkisstj. mál þetta til meðferðar innan sinna vébanda og ræddi málið einnig við fulltrúa útvegsmanna, og þegar á allt var litið, virtist helzt til greina koma einn eða fleiri af níu liðum, sem taldir eru upp í hinni almennu grg. frv.: 1) Að tollur á veiðarfærum, sem nú eru framleidd í landinu, verði hækkaður, og þá kom fram innan ríkisstj. sú hugmynd, að yrði hann hækkaður, yrði það gert með þeim sérstaka hætti, að tekjur af þessari tollahækkun renni í aflatryggingasjóð sjávarútvegsins eða þeim verði varið til þess að greiða váttrygginga-iðgjöld af fiskiskipum eða með öðrum hliðstæðum hætti, eða allar tolltekjurnar, vegna þess að það mun vera milli 2 og 4% tollur á veiðarfærum eins og nú er. 2) Veiðarfæraíðnaði séu tryggð fjárfestingarlán til langs tíma hliðstætt því, sem verið hefur um fiskiskipabyggingar innanlands. 3) Veiðarfæraíðnaðurinn njóti í bili a. m. k. forgangs um hagræðingarlán úr iðnlánasjóði, þar sem skilyrði til hagræðingarláns eru talin vera fyrir hendi. 4) Heimiluð sé lenging greiðslufrests á innfluttum hráefnum til veiðarfæragerðar. 5) Heimild til gjaldfrests á innfluttum veiðarfærum sömu tegundar og framleidd eru í landinu sé afnumin. 6) Notuð sé heimild tollskrárlaga til þess að setja undirboðstoll á veiðarfæra-innflutning, t. d. frá Danmörku, fyrst í stað. 7) Innflutningur veiðarfæra sömu tegundar og framleidd eru í landinu sé um stundarsakir tekinn af frílista og háður leyfum og eftirliti með það sérstaklega fyrir augum, að hinu opinbera gefist tækifæri til að ná meiri yfirsýn þessara mála, enda verði hagsmuna útvegsins að fullu gætt og fái útvegsmenn að tilnefna sérstaka fulltrúa við framkvæmd þessara tímabundnu leyfisveit-inga. 8) Tryggt sé, að sú útgerð, sem nýtur þeirra fjárframlaga úr ríkissjóði, kaupi a. m. k. að öðru jöfnu innlend veiðarfæri. 9) Greitt verði verðjöfnunargjald af öllum innfluttum veiðarfærum.

Um það er svo ekki að orðlengja, að að athuguðu öllu þessu urðu niðurstöður ríkisstj. að undirbúa og leggja fyrir Alp. frv. það, sem hér ligg-

ur nú fyrir um verðjöfnunargjald af veiðarfærum, en ganga fram hjá öðrum atriðum nema þeim, sem nú skal greina og ekki þurfa löggjafar við. En um það segir í grg., að jafnframt því sem þetta frv. sé lagt fram, sé að sjálfsögðu við það miðað, að heitt verði þeim aðgerðum öðrum, sem áður hefur verið gerð grein fyrir og framkvæmanlegar eru án aðgerða Alb., eftir því sem efni standa til. Ríkisstj. mun beita sér fyrir, að veiðarfæraíðnaði verði tryggð fjárfestingarlán, að veiðarfæraíðnaður njóti hagræðingarlána, að endurskoðaður verði afgreiðslufrestur á innfluttum hráefnum til veiðarfæragerðar annars vegar og greiðslufrestur á innfluttum veiðarfærum hins vegar, og loks, að tryggt sé, að útgerð, sem nýtur beinna fjárframlaga úr ríkissjóði, kaupi að öðru jöfnu innlend veiðarfæri.

Sú leið, sem hér er farin, var að áliti ríkisstj. talin sú, sem sennilega mundi mæta minnstri mótsþyrnu af hálfu útvegsmanna, því að enda þótt það sé skoðun allra ráðh. þessarar ríkisstj., að hér sé um ekkert sérstakt iðnaðarmál að ræða, heldur fyrst og fremst hagsmunamál útvegsins, vitum við það, að útvegurinn er þannig staddur nú, að hann á erfitt með að taka á sig hvers konar auknar byrðar, hversu litlar sem þær kunni að vera. En það verður auðvitað að metast, hve miklu er þá fórnað á móti öryggi framtíðarinnar fyrir rekstur þessarar atvinnugreinar.

Verðjöfnunargjaldið á innfluttum veiðarfærum er samkv. 2. gr. ákvæðið 2% af tollverði hinna innfluttu veiðarfæra, og verðjöfnunargjaldið, sem þannig innheimtist, á að leggjast í sérstakan sjóð, verðjöfnunarsjóð veiðarfæra, og skal fé sjóðsins varið til eflingar veiðarfæraíðnaði í landinu.

Í 4. gr. er ákvæði, að iðnmrh. setji með reglugerð nánari ákvæði um framkvæmd laga þessara, þ. á m. um stjórn og vörzlu verðjöfnunarsjóðs og ráðstöfun á fé hans. Það kynni að vera, að þm. vildu óska eftir því, að nánari ákvæði væru þegar um starfsemi sjóðsins í sjálfum l. Út af fyrir sig get ég fallizt á það. Það kemur auðvitað til athugunar undir meðferð málsins. En að svo stöddu var látið við þetta sitja, og meginhugsun ríkisstj. er sú, að þær reglur, sem hér yrðu settar um þennan verðjöfnunarsjóð og ráðstöfun fjár hans, miðuðu að því að auðvelda fyrirtækjum að koma upp veiðarfæragerðum hér í landinu á fyrstu árunum og að styrkja þær til þess að mæta þeim miklu tæknibreytingum, sem hafa átt sér stað og eiga sér stað á þessu sviði. Þannig mundu veiðarfæragerðir eða þeir, sem vildu efna til veiðarfæragerðar, geta notið úr þessum sjóði styrks. En nágrannar okkar, eins og Norðmenn, veita gífurlega mikið fé til styrktar veiðarfæragerðum þar í landi, og eru mörg dæmi um það annars staðar frá.

Spurningin er þá aðeins um það, hvort hér sé farið of hart í sakirnar og lagt of hátt gjald á hin innlendu veiðarfæri. Það er mín skoðun, að með 2% gjaldi sé varlega farið í þessa hluti og það út af fyrir sig eigi ekki að þurfa að neinu verulegu leyti að íþyngja íslenskum útvegi, því að þetta gjald rennur í öðru formi til útvegsins og til þess að skapa öryggi fyrir þessa atvinnugrein í framtíðinni, og það verður að ætla, að ef sómasamlega verður að slíkum iðnaði búið,

eins og ég hef margvikið að, eigum við Íslendingar sannarlega að geta búið til eins góð og eins ódýr veiðarfæri fyrir útgerðina hér í landi og við getum keypt frá öðrum þjóðum. Við eigum að hafa mesta sérþekkingu á þessu sviði hér sjálfir.

Hitt er svo annað mál, að við höfum oft átt í erfiðleikum með að koma upp stórum fyrirtækjum, þar sem mikill vélakostur er, og eins og nú er orðið þarf mikla vélvæðingu. Þess vegna hefur þróunin hjá okkur oft orðið á eftir því, sem er hjá öðrum þjóðum. En aðstaða okkar hefur auðvitað gífurlega breytzt á undanförunum árum á mörgum sviðum, sem ég þarf ekki að rekja, og ég álít, að það sé orðið tímabært, að við ekki aðeins nú gerum ráðstafanir til þess, að það lognist ekki út af íslenskka veiðarfæragerðin í landinu, heldur sé sköpuð aðstaða til þess, að það vaxi upp nýr og öflugur veiðarfæraíðnaður í þessu landi, og það væri að mínu áliti langæskilegast og viðkunnaðlegast, að það gæti orðið með þeim hætti, að það sköpuðust einmitt samtök á milli þeirra atvinnugreina, sem hér hafa átt hlut að máli, útvegs, iðnaðar og innflytjenda, til sameiginlegra og stórra átaka, sem ekki yrðu gerð öðruvísi en með slíkum samtökum. En slík stóratök og samstaða á milli þessara aðila mundi skapa langóðýrust veiðarfæri fyrir útgerðina og bezta og örugga aðstöðu í framtíðinni.

Ég skal svo ekki hafa fleiri orð um þetta frv., en leyfi mér að leggja til, herra forseti, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hvað á ég nú að segja, — það ætti eðlilega að fara bæði til sjútv. og iðnn., en það er nú víst ekki vaninn að vísa máli þannig, og ég sem iðnmrh. mundi leggja til, að því yrði vísað til iðnn., en legg það að öðru leyti undir vald forseta.

Jón Skaftason: Herra forseti. Mér þykir rétt að segja nokkur orð um það frv., sem hæstv. ráðh. var að mæla hér fyrir áðan. Ég hafði að visu gert mér vonir um, að frv. yrði vísað til hv. sjútv., þar sem ég á sæti, svo að mér gæfist þar tækifæri til þess að afla upplýsinga og helzt fá að ræða við nokkra þá aðila, sem mál þetta óneitanlega varðar nokkuð miklu. En nú hefur hæstv. ráðh. gert það að till. sinni, að málinu verði vísað til iðnn., og má vel vera, að það sé ekki óeðlilegra en að vísa því til sjútv.

Ég vil í þeim fáu orðum, sem ég segi hér við 1. umr., benda á, að mér sýnist, að það frv., sem hér er lagt fram af hálfu hæstv. ríkisstj., gangi þvert á þann boðskap, sem landslýð var boðaður af hálfu stjórnarinnar, þegar hún tók hér við völdum um áramótin 1959—1960. Ég fæ ekki betur séð, þótt ekki sé í mjög stóru atriði, en að með frv. sé ráðgert að afla fjár til þess að standa undir og greiða niður framleiðslukostnað atvinnugreinar landsmanna, sem dýrtíðin fyrst og fremst hefur leikið þannig á undanförunum árum, að hún getur ekki haldið starfrækslu sinni gangandi við þær aðstæður, sem nú eru fyrir hendi. Frv. um verðjöfnunargjald af veiðarfærum er líka lagt fram af hálfu hæstv. ríkisstj. á þeim tíma, þegar óvenjumiklir erfiðleikar steðja að

flestum greinum sjávarútvegsins og fiskiðnaðarins, ef frá eru talin þau sildveiðiskip, sem gengið hefur hvað bezt hjá. Bataflotinn að langmestu leyti berst nú í bökkum sökum stóraukins og hraðvaxandi útgerðarkostnaðar vegna dýrtiðar og einnig að nokkru leyti vegna minnkandi afla. Svipaða sögu má segja um togarana. Fiskvinnslustöðvarnar eru þess ekki heldur umkomnar að greiða það miklu hærri fiskverð, að nægt gæti til þess að ná endum saman í rekstri bátanna og togaranna, því að allur rekstrarkostnaður fiskvinnslustöðvanna hefur vaxið nú hin síðustu árin risaskrefum í samræmi við þá almennu dýrtiðaraukningu, sem verið hefur í landinu hin síðari árin, og mun, að því er ég fæ bezt séð, vera dæmalaus í sögu síðustu áratuga. Þar á ofan bætist nú verulegt verðfall á erlendum mörkuðum á mjög þýðingarmiklum útflutningsgreinum sjávarútvegsins, sem að sjálfsögðu segir sárlega til sín.

Það er við þessar aðstæður, sem ég var hér að lýsa, sem hæstv. ríkisstj. dettur það snjallræði í hug að flytja frv. um aukna skattlagningu á útgerðina, á útgerðarmenn og sjómenn, — útgerð, sem er að sligast undan afleiðingum dýrtiðarstefnu hæstv. ríkisstj. og þolir því ekki nýjar skattaálögur. Þetta er gert til þess að styrkja eina grein innlands iðnaðar, veiðarfæraiðnaðinn, sem einnig er að sligast undan afleiðingum dýrtiðarinnar sökum stóraukins framleiðslukostnaðar, en einnig, og ég vil undirstrika það, undan því óréttlæti, sem löggjafinn hefur búið þessari starfsgrein nú um langt árabil.

Fr. þetta fjallar að visu ekki um mjög stórar fjárupphæðir, ef við miðum við það, sem mjög er algengt orðið í þjóðlífi okkar í dag, og þá ekki sízt ef hafður er í huga sérstaklega ríkisbúskapurinn. En það merkilegasta við frv. að minu viti er það skilningsleysi, sem virðist einkenna þá, sem að framlagningu þess standa, og raunar margar aðrar athafnir hæstv. ríkisstj. í garð sjávarútvegsins, enda hefur þetta atriði ekki farið fram hjá mörgum landsmönnum, sem gjörla þekkja til málefna sjávarútvegsins.

Meginatriði frv. eru tvö. Hið fyrra er, að leggja skuli 2% verðjöfnunargjald á öll innflutt veiðarfæri og að verðjöfnunargjaldi þessu skuli varið til þess að styrkja innlandan veiðarfæraiðnað. Af upplýsingum, sem fylgja frv. þessu, má áætla, að gjald þetta nemi nú um 5 millj. kr. á ári, en sennilega fer það eitthvað hækkandi á næstu árum með fjölgandi fiskiskipum og e. t. v. dýrari og fullkomnari veiðarfærum, að ég tali nú ekki um það, ef genginu yrði breytt til lækkunar, þá mundi það að sjálfsögðu hafa áhrif á þá tekjuupphæð, sem í veiðarfærasjóðinn á að renna.

Allgóðar upplýsingar liggja nú fyrir um ástandið hjá báta- og togarafloata landsmanna, en einmitt þeim er ætlað að greiða þennan nýja skatt. Nýlega hefur verið dreift á borð hv. þm. athugun mþn. á afkomu báta undir 120 smál., er sýnir ljóslega, að sú útgerð er ekki fær um að borga neina nýja skatta, enda satt bezt að segja biður þessi tegund bátaflotans nú eftir aðgerðum um aðstoð frá því opinbera, ef áframhaldandi rekstur á að verða hjá henni. Ég hygg, að það sé samdóma álit allflestra, sem eitthvað þekkja til þess-

ara mála, að án þess að verulegar lagfæringar verði gerðar í þessum efnunum, sem bæta rekstrargrundvöll þessara báta frá því, sem nú er, verði honum ekki haldið úti almennt. Einnig hefur starfað um nokkurt skeið nefnd eða nefndir, sem athugað hafa vandamál íslenzka togarafloatsins sérstaklega. Og það er vitað, þó að ekki hafi mér vitanlega verið birtar niðurstöður þeirra athugana, að erfiðleikar togaranna eru mjög miklir og rekstur þeirra slíkur, að hann þolir ekki nýjar álögur frá því, sem er. Um það ætti því ekki að þurfa að deila á hv. Alþ., að hér er um nýjar skattaálögur að ræða á aðila, sem ekki er þess umkominn að greiða þær, og jafnframt á aðila, — og vil ég biðja hv. alþm. að taka sérstaklega eftir því, — aðila, sem miklir þjóðfélagslegir hagsmunir eru við bundnir, að geti haldið rekstri sínum áfram án stöðvana. Í sambandi við þetta langar mig til þess að taka upp hér ummæli, sem komu fram í ræðu hæstv. ráðh. áðan, þar sem hann sagði, að ríkisstj. hefði að athugun lokinni valið þá leið í þessum efnunum, sem minnstrar mótstöðu mundi að vænta úr röðum sjávarútvegsins. Ég dreg það mjög í efa, að hæstv. ráðh. hafi verið mjög raunsær, þegar þeir ályktuðu svo. En reynslan í þessum efnunum mun væntanlega sýna sig nú næstu dagana, og skal ég ekki fara út í það.

Hitt er svo aftur alveg rétt, og það er sjálf-sagt að viðurkenna það, að veiðarfæraiðnaðurinn íslenzki berst nú í bökkum og hefur lengi gert svo. Þeir aðilar, sem fengist hafa við þennan rekstur, hafa verið að týna tölunni einn af öðrum vegna ranglætis í lagasetningu, sem ég vék að áðan, en einnig vegna vaxandi verðbólgu inn-lands og hækkandi framleiðslukostnaðar. Ég er því alveg sammála, að reynt sé að bæta aðstöðu innlands veiðarfæraiðnaðar. Af ýmsum ástæðum verður að telja þá atvinnugrein eðlilegan þátt í okkar atvinnurekstri, t. d. ekki sízt fyrir þá staðreynd, að um tiltölulega stóran heimamarkað er að ræða, og sennilegt má telja, að innlendir veiðarfæraframleiðendur geti vegna betri þekkingar á staðháttum hér og meiri þekkingar á kröfum fiskimanna okkar framleitt betri veiðarfæri til okkar nota heldur en útlandingar munu nokkurn tíma koma til með að gera. En hnignun innlendirar veiðarfæragerðar stafar fyrst og fremst af ástæðum, sem rekja má til aðgerða eða aðgerðarleysis ríkisvaldsins, eins og ég gat um. Þegar af þeirri ástæðu verður að leiðrétta þetta ranglæti á kostnað alþjóðar, en ekki einnar starfsgreinar þjóðarinnar, útgerðarinnar, sem nú er sannarlega ekki aflögufær.

Veiðarfæraiðnaðurinn hefur í mörg ár enngar tollverndar notið, svo að talandi sé um, eins og meginhluti íslenzks iðnaðar hefur gert. Að þessu leyti býr hann við sömu eða svipaða aðstöðu og útflutningsatvinnuvegirnir, sem keppa verða með framleiðslu sína á erlendum mörkuðum. Af þessu leiðir, að eðlilegt má telja, að um fyrirgreiðslu af hálfu hins opinbera og aðstoð njóti veiðarfæraiðnaðurinn sömu kjara og sömu aðstoðar og útflutningsatvinnuvegirnir njóta. En þetta hefur ekki verið þannig, eins og ég hef vikið að, með þeim afleiðingum, sem kunnar eru og vel er lýst í grg. þessa frv. og þeim fskj., sem því fylgja.

Eins og hæstv. ráðh. gat um áðan, var skipuð þann 16. sept. 1964 af iðnmrh. nefnd fjögurra valinkunnra ágætismanna, eins og hæstv. ráðh. orðaði það áðan, þeirra Árna Vilhjálmssonar prófessors, Mús Elíssonar skrifstofustjóra, Kristjáns Ragnarssonar fulltrúa og Sveins Björnssonar framkvstj. N. þessi átti m. a. að framkvæma sérfræðilega athugun á því, hvort ekki væri tímabært, að íslenskum veiðarfæraíðnaði yrðu búin sömu kjör og öðrum íslenskum iðnaði og hliðstæðum erlendum iðnaði, auk nokkurra fleiri tiltekinnar verkefna, eins og fram kemur í skipunarbréfi því, sem ráðh. gaf út og liggur frammi í fskj. frv. Það er alveg ljóst við yfirlestur frv. og þeirra gagna, sem með því eru, að n. þessi hefur framkvæmt mjög ýtarlega rannsókn á ástandi þessara mála, og hún gerir einnig ýtarlegar till. um úrbætur í þessum efnunum. En það er athyglisvert, og það bið ég hv. alþm. vel að leggja sér á minni, að hæstv. ríkisstj. fer með frv. þessu í engu eftir þeim till., sem n. gerir og liggja frammi á bls. 33—35 í því. Aðaltill. n. eru hunzaðar, og í stað þess að fara þær leiðir, sem n. bendir á, er ákveðið að leysa vandann með því að leggja nýjan skatt á útvegsmenn og sjómenn. Það er sú réttlátasta lausn, sem hæstv. ríkisstj. telur vera til staðar í þessum aðstoðjandi vanda veiðarfæraíðnaðarins. En hverjar eru þá till. n., sem engan hljómgrunn fá hjá hæstv. ráðh.? Þær eru í fyrsta lagi, að úr ríkissjóði skuli greiddar uppbætur á framleiðslu innlendrar veiðarfæragerðar frá og með árinu 1964 og framvegis, sem jafngildi þeirri aðstoð, sem sjávarútvegurinn hefur notið á þessum tíma. Ég hef áður sagt, að um sjávarútveginn og veiðarfæraíðnaðinn væri um tvær sambærilegar atvinnugreinar að ræða að því leyti, að önnur verður að selja sína vöru í samkeppni á erlendum mörkuðum, en hin að selja sína framleiðslu innanlands í samkeppni við innflutta tollfrjálsa vöru eða því sem næst. Meðferð þessara atvinnugreina af hálfu ríkisvaldsins á því að vera sú sama í báðum tilfellum.

Frá og með árinu 1964 hefur nokkru ríkisfé verið varið til stuðnings sjávarútvegi og þar með viðurkenndar afleiðingar þeirrar verðbólgu fyrir sjávarútveginn, sem hefur ríkt í landinu á undanföllum árum og hæstv. ríkisstj. hefur algerlega verið vanmegnug að sporna við. Nákvæmlega sömu rök liggja til þess að styrkja innlenda veiðarfæragerð. Hún geldur líka m. a. afleiðinga stjórnarstefnunnar, þ. e. a. s. dýrtíðarstefnunnar. Aðrar till. n. eru m. a. þær, að veiðarfæraíðnaðurinn verði aðstoðaður við útvegum hagstæðra lána með ríkisábyrgð, ef þörf krefji. Hér er um sanngirnismál að ræða, og ég fyrir mitt leyti vil lýsa stuðningi við það, enda kom það fram hjá hæstv. ráðh. í ræðu hans áðan, að ríkisstj. mundi beita sér fyrir því, að hægt yrði að hrinda þessu atriði í framkvæmd.

Ég sé á þessu stigi málanna ekki ástæðu til þess að vikja miklu nánar að frv. þessu og till. n., sem athugað hefur vandamál veiðarfæraíðnaðarins. Ljóst er þegar, að sú leið, sem frv. felur í sér til lausnar vandanum, mun sæta mikilli andstöðu innan þings sem utan. Útvegsmenn á Akranesi hafa þegar mótmælt frv. Og á föstudaginn, að ég held, var haldinn stjórnarfundur í Lands-

sambandi ísl. útvegsmanna, þar sem samþ. var með öllum greiddum atkv. að mótmæla frv., en í stjórn Landssambands ísl. útvegsmanna eiga m. a. sæti 3 af hv. alþm. úr stuðningsliði ríkisstj. Ég er ekki í vafa um, að á næstu dögum munu einnig fleiri mótmæli berast gegn þessu frv.

Ég vil að endingu aðeins undirstrika, að í velflestum undirstöðuatvinnuvegum landsmanna steðja nú að verulega miklir erfiðleikar. Aðalorsök þeirra er verðbólguþróunin og verðlagsþróunin innanlands, sem hefur ríkt nokkuð lengi, og eftir því sem skýrslur sýna, er Efnahagsstofnunin hefur sent Hagráði, er verðlagsþróunin hér þrisvar til fjórum sinnum hraðari upp á við heldur en það, sem algengast má telja í aðalviðskiptalöndum okkar og markaðslöndum. Vissulega má deila um orsakir þeirrar óheillaþróunar, að verðbólgan vaxi hröðum skrefum á hverju ári hér. En ég hygg, að um hitt verði tæpast deilt, að ríkisstj. og sá þingmeirihl., sem hana styður hverju sinni, hljóti eðli málsins samkv. að teljast ábyrgur fyrir þeirri þróun, sem verður í þessum málum. Getuleysi einnar ríkisstj. til þess að ráða við þetta vandamál er lítil afsökun og alls engin afsökun fyrir því að sitja ráðalaus á valdastóli um og hindra þannig, að öðrum gefist tækifæri til þess að reyna að sporna gegn þessari óheillaþróun. Vandamál, sem verðbólgan skapar hjá atvinnuvegunum, eru almenns eðlis og verða ekki leyst af ríkisvaldinu með því að flytja afleiðingar vandræðanna yfir frá einni atvinnugrein og á aðra. Allra sízt er gerlegt að leysa nokkurn vanda með því að flytja auknar byrðar frá öðrum yfir á sjávarútveginn, sem berst í bökkum, og vitlausast að minum dómi væri það þó að ganga svo nærri þessari aðalmjólkurku landsmanna, að verulega drægi úr nytinni. Ég hygg, að fáir mundu komast hjá því að verða varir við þær afleiðingar, sem slíkt mundi hafa, og ég er viss um, að ekki mundi ríkissjóður hvað sízt verða þess fljótlega var í sambandi við sína tekjuöflunarmöguleika, sem að verulegu leyti eru bundnir því, að velgengni ríki hjá sjávarútvegnum.

Ég vil svo að enduðu þessu einungis lýsa yfir, eins og hv. alþm. vafalaust hafa þegar gert sér hugmynd um, andstöðu við þetta frv. og mun athuga við síðari umr. að bera fram brtt. við það.

Matthías Bjarnason: Herra forseti. Ég ætla ekki hér við 1. umr. málsins að flytja langt mál í sambandi við þetta frv. til 1. um verðjöfnunargjald af veiðarfærum, en ég vil ekki láta hjá líða að lýsa því yfir, að ég er andvígur þessu frv. og mun greiða atkv. á móti því, þegar það kemur hér síðar til afgreiðslu í Alþ., þó að ég eðlilega vilji, að það fái þinglega meðferð og fari til n. til athugunar.

Hæstv. iðnmrh. fylgdi þessu frv. úr hlaði og vitnaði mjög ýtarlega í álit veiðarfæranefndar, sem hann skipaði og hefur verið gerð hér allmjög að umræðuefni. En ég vil taka undir þann kafla í ræðu hv. síðasta ræðumanns, að ég furða mig á því, þegar nefnd kannar mál jafnýtarlega og veiðarfæranefndin gerði og skilaði álit, meiri hl. n., 3 menn af 4, en fjórði maðurinn skilar sér-álit, og það má segja, að það hafi verið rétt hjá

hæstv. iðnmrh., að annar nm. gerði það að varatill. sinni að leggja verðjöfnunargjald á veiðarfæri, þá finnst mér það furðu sæta, að þrátt fyrir það, að fulltrúar Fiskifélags Íslands og Landsambands isl. útvegsmanna leggja gegn því, sé tekin upp þessi stefna í málinu.

Það, sem mér finnst ekki hafa komið fram hér við þessar umr. og sennilega ekki mjög mikið við umr. um veiðarfæragerð í landinu, er það, að í veiðarfæragerð hefur orðið stórfelld breyting á undanfórnum árum, veiðarfæragerð í flestum löndum hefur breytzt undarlega hratt, það hafa verið tekin upp ný efni, gerviefni, sem hafa leitt af sér stórlækkandi kostnað í sambandi við veiðarfærin, og við verðum að segja hverja sögu eins og hún er, að veiðarfærin eru einn af fáum útgjaldaliðum íslenzkrar útgerðar, sem vegna tæknibreytinga hefur í raun og veru lækkað, því að við leggjum miklu meira í veiðarfærin en við gerðum áður og þó alveg sérstaklega á sviði síldveiðanna. Ef þessi tæknipróun hefði ekki komið til og gerviefnin, stæðum við ólíkt verr að vígi í dag. En í sambandi við þetta er yfirleitt alltaf hreyft af talsmönnum þess eina iðnfyrirtækis, sem framleiðir veiðarfæri í landinu, að þar sé um óheilbrigðan viðskiptamáta að ræða, það sé „dumping“ í viðskiptum. Á það er ég ekki trúður, og þrátt fyrir allt það, sem hefur verið skrifað og talað um undirboð í þessu sambandi, hef ég ekki getað sannfærzt um það. Það kemur fram í fskj. með þessu frv., á bls. 57, vitnað til álitsgerðar prófessors Árna Vilhjálmssonar, þar sem hann vitnar í bréf Esbjerg Tovværksfabrik til vararæðismanns Íslands í Esbjerg, dags. 27. nóv. 1964, en þar segir svo:

„Viljum við undirstrika kröftuglega, að ákvarðanir okkar um verðlagningu vara til Íslands ráðast af því verði, sem önnur lönd, fyrst og fremst Portúgal, setja.“

Og prófessor Árni Vilhjálmsson bætir við:

„Í þessum orðum felst viðurkenning á því, að þetta fyrirtæki hefur boðið vöru til sölu til Íslands á lægra verði heldur en það tekur á heima-markaði.“

Mér finnst þetta furðuleg fullyrðing, því að vitað er, að sú sisalfiskilína, sem flutt er inn frá Esbjerg Tovværksfabrik og er notuð hér á Íslandi, er ekki seld í Danmörku. Sú gerð er ekki notuð í Danmörku, og þess vegna er það um tömt mál að tala í þessum dír og reyna að læða því inn, að það sé um undirboð að ræða til þess að útiloka íslenzkan veiðarfæraíðnað.

Við vitum vel, að það er hörð samkeppni innan þeirra landa, sem við kaupum veiðarfæri frá, og þá ekki sízt Japans. Síðan kemur Portúgal til greina. Og hin harða samkeppni, sem verður fyrst á milli hinna einstöku fyrirtækjasamsteypna í Japan og síðan aftur frá Portúgal, gerir það að verkum, að veiðarfærin lækka stórkostlega, og við höfum notið af því góðs, og við höfum sannarlega þurft á því að halda.

Ég ætla ekki að leggja gegn því, ef stjórnvöldin telja þörf á því og telja það óumflýjanlegt að styrkja og styðja íslenzkan veiðarfæraíðnað. En þá finnst mér, að það verði að gerast eftir öðrum leiðum en þeirri að skattleggja útgerðina, því að við vitum það mætavel, bæði

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

ríkisstj. og allir alþm., að útgerðin á við erfiðleika að etja.

Ég ætla ekki að syngja hér neinn söng um óðaverðbólgu, eins og síðasti ræðumaður var að gera. Ég hygg, að það sé ósanngjarnt að kenna ríkisstj. eða Alþ. um óðaverðbólguna. Ég held, að þjóðin í heild eigi stærstu sökina, hvar sem menn eru staddir og í hvaða stétt sem menn eru, og það hafa engir betur tekið undir þann söng um óðaverðbólguna heldur en flokksbræður hv. ræðumanns, sem hér var í pontunni á undan mér. En hitt er staðreynd af margvíslegum ástæðum, að viss hluti útgerðarinnar á við mikla erfiðleika að etja, sérstaklega bátastærðin frá 45–120 tonn, og það er fyrst og fremst vegna þess, að þessi stærð báta, sem áður hafði sína beztu afkomu á síldveiðum, hefur orðið að hætta síldveiðum að verulegu leyti og hefur því orðið að sinna bolfiskveiðunum eingöngu. En við vitum, að síldveiðin hefur gengið mun betur. Þar hafa verðhækkanir orðið mestar á undanfórnum árum, þó að það hafi syrt nú í álinn. En það hefur ekki orðið sú sama hækkun á bolfiskaflanum, og þetta er höfuðástæðan fyrir því, hvernig komið er hag þessarar útgerðar. Ég fyrir mitt leyti get ekki fellt mig við, að atvinnuvegur, sem á við jafnmikla erfiðleika að etja, það sé verið að leggja á hann nýja skatta, á sama tíma og fyrir liggja till. um, að hann þarfnist margvíslegrar aðstoðar.

Út af því, sem iðnmrh. sagði, þegar hann minnti á bréf Félags isl. botnvörpuskipaeigenda, þá má vel vera, að forustumenn Félags isl. botnvörpuskipaeigenda, sem undir bréfið skrifa, telji sig hafa ráð á því að borga þennan skatt, og þá auðvitað gera þeir það með ljúfu geði, en annað hefur mér heyrzt koma úr þeirri átt undanfarin ár. En forustumenn Landssambands isl. útvegsmanna og þar með taldir sumir menn innan Félags isl. botnvörpuskipaeigenda eru algerlega á móti því að setja skatt á veiðarfæri, og á síðasta stjórnarfundinum í Landssambandi isl. útvegsmanna voru samþ. með shlj. atkv. mótmæli gegn þessum skatti. Og útvegsmenn almennt eru andvígir þessum skatti. Við höfum orðið varir við það fjölmargir, bæði við persónulega og ýmsir af forustumönnum í Landssambandi isl. útvegsmanna, að útvegsmenn almennt mótmæla því, að þessi skattur sé lagður á.

Ég skal ekki, eins og ég sagði í upphafi, flytja hér lengra mál um þetta. Ég tel eðlilegt, að þetta mál fái þinglega afgreiðslu og fari til n. En bágð á ég með að setta mig við það, þegar lagt er fram mál, sem á að skattleggja einn atvinnuveg fyrir annan, að visa eigi málinu til þeirrar nefndar, sem á að njóta peninganna, sem er iðnaðurinn, og visa þessu máli til iðnn., eins og hæstv. ráðh. lagði til. Ég hefði talið sanngjarnara og eðlilegra, að það mál færi til þeirrar n., sem fer þó með sjávarútvegsmál í hv. þd. Þess vegna leyfi ég mér að flytja þá brtt. við till. hæstv. iðnmrh., að þessu frv. verði visað til sjútnv.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Með frv. þessu sýnist mér vera lagt til að taka upp nokkuð nýja stefnu til aðstoðar þeim, sem eiga í vanda í sambandi við sinn atvinnurekstur. Með frv. er lagt til, að lagður verði nokkur tollur á innflutt veið-

arfæri í því skyni að aðstoða innlenda veiðarfæragerð.

Hæstv. ráðh. hefur flutt hér nokkra greinargerð um það, hvernig ástætt er nú orðið fyrir íslenskri veiðarfæragerð, og efast ég ekkert um, að skýrsla hans í þeim efnum var rétt, og hefði þó eflaust mátt bæta þar ýmsu við, sem ekki hefði sagt neitt betra um ástandið en hann sagði. Ég sem sagt dreg það ekki í efa, að það er full þörf á því að aðstoða innlenda veiðarfæragerð, eins og komið er. Og ég er hæstv. iðnmrh. algerlega sammála um það líka, að það er mikil þörf á því fyrir Íslendinga að eiga sína eigin veiðarfæragerð í landinu, og að því ber að stefna, og það á að reyna að haga málum þannig, að veiðarfæragerð sé rekanleg í landinu með eðlilegum hætti. En þessi stefna, sem hér er lagt inn á með þessu frv., að leggja til, að sjávarútvegurinn, eins og ástætt er nú fyrir honum, taki á sig að greiða úr vandamálinu með auknum fjárfraðlögum, það virðist mér vera óheillavænleg stefna og óeðlileg. Það er ekki aðeins innlendur veiðarfærariðnaður, sem á í vök að verjast. Alveg eins er ástætt með innlenda skipasmiði. Það vitum við allir, sem hér erum, að innlend skipasmiði fær ekki staðizt samkeppni við erlenda, eins og nú er háttáð verðlagi í okkar landi. Það er með öllu útilokað. Ef meiningin er að taka upp þá stefnu, sem raunverulega felst í þessu frv., sýnist mér það gefa auga leið, að næsta frv. á eftir þessu verði um það að leggja toll á innflutt skip og hækka þau þannig í verði, afla þannig fjár í sérstakan verðjöfnunarsjóð og nota þá upphæð til þess að styrkja með innlenda skipasmiði. Og það er ekki aðeins innlend skipasmiði, sem á í vök að verjast. Við vitum, að um allanga hrið hefur verið starfandi hér í landi iðnaður, sem unnið hefur að því að gera vélar og tæki fyrir hinn mikla sildariðnað okkar. Þessar vélar hafa reynzt vel og hafa víða verið settar upp. En þessi iðnaður hefur þurft að láta í minni pokann að undanförmu. Hann hefur ekki staðizt samkeppnina við erlenda iðnað. Og sildarverksmiðjurnar eða þeir, sem þær eiga, hafa vitanlega tekið upp á því að flytja meira og meira inn af þessum vélum og tækjum, sem byggð hafa verið í Noregi og öðrum nágrannalöndum okkar. Eftir þessari nýju stefnu ætti að sjálfsögðu að hækka tolla og gjöld af slíkum innflutningi, leggja í sérstakan verðjöfnunarsjóð og bæta upp þessum iðnaði. Þeir yrðu nokkuð margir verðjöfnunarsjóðirnir, sem yrðu myndaðir, ef ætti að fara inn á þessa braut, og ég held, að hliðarspor eins og þetta sé ekki rétt og það eigi ekki að fara inn á það.

Ég held, að rétt sé að viðurkenna það, að svo er nú ástætt um íslenska útgerð, að hún hefur ekki aðstöðu til þess að taka á sig aukin útgjöld, þó að um það sé að ræða að reyna að bjarga innlendri veiðarfæragerð úr þeim vanda, sem hún er komin í, heldur eigi að gera kröfur um það að reyna að aðstoða innlenda veiðarfæragerð með öðrum hætti en lagt er til í þessu frv.

Ég skal fyllilega játa það, að ég er ekki hér kominn með till. um það, hvað skuli gera innlendri veiðarfæragerð til aðstoðar, svo að gagni megi verða. En augljóslega er þó þar um margt að ræða, sem til greina gæti komið. En aðal-

atriðið er þó, að verðlagsþróunin innanlands hefur orðið slík á undanförmum árum, að það hlýtur til þess að leiða, að svo að segja allur iðnaður í landinu hlýtur að gefast upp í samkeppni við innflutning. Þar er líka um að ræða innlendan iðnað, sem framleiðir fyrir erlendan markað og fyrir nokkrum árum hafði ágætán rekstrargrundvöll, en hefur það ekki lengur og er að gefast upp. Það mætti í þessum efnum t. d. minna á það, að innlenda veiðarfæragerðin, sem á í vök að verjast nú, verður að standa undir hinum óheyrilega háu vöxtum, sem eru á Íslandi og eru miklu hærri en veiðarfæragerð í öðrum löndum þarf yfirleitt að risa undir. Hæstv. ríkisstj. var ekkert hissa á því heldur fyrir 10 mánuðum eða í ársbyrjun að standa fyrir því með tillöguflutningi hér á Alþingi, að það yrði að hækka allt rafmagnsverð í landinu um 10—15%, af því að því var haldið fram, að ríkissjóður væri farinn að hallast, vantaði peninga, og þá yrði að létta af honum ákveðnum útgjöldum, og þá var auðvitað hlaupið í það að hækka rafmagnsverðið í landinu. Auðvitað hlaut það að bitna á öllum iðnaði í landinu eins og öðrum. Þannig hafa ýmsar ráðstafanir verið gerðar að undanförmu til verðhækkana, bæði í sambandi við rafmagn, haldið uppi háum vöxtum og ýmsu fleiru, sem vitanlega hefur lagt pinkla á þennan iðnað eins og annan í okkar landi. Og ég held, að það væri miklu nær að snúa sér að því að hlífa þessari innlendu framleiðslu við háum útgjöldum af vöxtum og í sambandi við óhagstæð lánakjör, óeðlilega hátt rafmagnsverð, sem knúði hefur verið fram jafnhliða hinna almennu verðlagsþróun, sem átt hefur sér stað í landinu, og mörgu öðru fleira, auk þess sem vitanlega þarf að taka á heildarvandamálinu, sem er það, að það er orðið með öllu útilokað, að innlendur iðnaður geti keppt við erlendan iðnað í því verðhlutfalli, sem orðið er hér innanlands við það, sem er í okkar viðskiptalöndum.

Ég skal ekki tala hér langt mál við 1. umr. þessa máls, það verður eflaust rætt hér aftur síðar. Ég vil aðeins lýsa því yfir, að ég er mótfallinn þessu frv. Ég tel hér beitt röngum úrræðum, því að skoðun mín er sú, að sá aðill, sem hér er lagt til að eigi að standa undir útgjöldunum, sé ekki fær um það, hvorki bátaútgerðin né togaraútgerðin geta það. Það er því í rauninni engin leið að fara inn á þessa braut. Auk þess er ég alveg sannfærður um það fyrir mitt leyti, að þau úrræði, sem er að finna í þessu frv., eru alls ófullnægjandi fyrir veiðarfæragerðina í landinu, sérstaklega með tilliti til þess, ef dýrtíðin á að halda áfram með svipuðum hraða og verið hefur. Ég lýsi því yfir andstöðu minni við þetta frv.

Ég tók eftir því, að hæstv. iðnmrh. sagði í ræðu sinni, að raunverulega væri hér um að ræða sjávarútvegsmál, því að fyrst og fremst væri þetta hagsmunamál sjávarútvegsins, sem hér væri um að tefla. Og það má til sanns vegar færa. Ég a. m. k. hef enga löngun til að mótmæla því, því að ég álit, að það sé mikið hagsmunamál fyrir íslenskan sjávarútveg, hvernig fer um innlenda veiðarfæragerð. En þá er ég líka á þeirri skoðun, að þetta mál ætti að fara í sjútnv. og hún ætti

að fjalla um málið, sé það í raun og veru fyrst og fremst sjávarútvegsmál. Ég styð því þá till., sem hér hefur komið fram frá hv. 11. landsk., að þetta mál gangi til sjútnv. og hún fái aðstöðu til þess að gera sínar aths. við frv. og kanna málið allt, en tel, að það eigi ekki heima í iðnn.

Björn Pálsson: Herra forseti. Frv. það um verðjöfnunargjald af veiðarfærum, sem hér liggur fyrir til 1. umr., felur í sér, að það á að leggja 2% gjald á innflutt veiðarfæri til að styðja innlenda veiðarfæraíðnað. Ég er á móti þeirri stefnu, sem frv. felur í sér, og ég sé út af fyrir sig ekki, að það sé verjanlegt að framkvæma þetta í veiðarfæraíðnaðinum, nema það sé tekið upp í fleiri iðngreinum.

Það er alveg hárrétt, sem kom hér fram hjá síðasta ræðumanni, ef á að fara að skattleggja innflutt veiðarfæri til þess að styðja innlenda veiðarfæraíðnað, er hægt að taka þannig yfirleitt allar iðngreinar í landinu. Hv. síðasti ræðumaður nefndi skipin. Það er hægt að taka allt saman. Það er t. d. kexið. Kexverksmiðjur eiga í erfiðleikum núna, af því að rýmkað var um innflutning á kexi. Væri þá ekki ráð að leggja eitthvert innflutningsgjald á innflutt kex til að hjálpa kexverksmiðjunum, sem fyrir eru? (Gripið fram í.) Það eru háir tollar á því, það er alveg rétt. En það er líka ekki eins nauðsynleg vara og framleiðsluvörur sjávarútvegsins. Það er hægt að taka súkkulaði. Það væri hægt að taka landbúnaðarvörur ýmsar. Og það væri hægt að taka fataíðnaðinn, hann á í mjög miklum erfiðleikum. Það er satt, það eru háir verndartollar á þessu, en þeir vilja ekki duga til. Verðbólgan er að verða þetta mikil. En ég skal taka það fram, að eftir þeim kynnum, sem ég hef af innflutningi hér á landi, þá held ég, að það sé veiðarfæraínnflutningurinn, sem hefur verið einna frjálsastur, og við höfum getað þrýst meira niður verði á honum en á flestum öðrum vörum. Ég held, að verzlun með veiðarfæri sé í raun og veru betur rekin en viðskipti með flestar aðrar vörur hér á landi.

Við þurfum ekki að ímynda okkur, eins og sakir standa nú, að þá muni verðlag á veiðarfærum hækka mikið, þó að Hampiðjan starfi ekki. Ég segi þetta ekki af því, að ég sé á móti Hampiðjunni, en af því að samkeppnin milli hinna ýmsu landa er svo gífurlega hörð, að það hefur ekki áhrif. Hitt skal ég viðurkenna og dreg ekki í efa, að Hampiðjan gerði mikið gagn á stríðsárunum, og ég álit, að við eigum að styðja Hampiðjuna.

Ég er hæstvi. iðnmrh. ekki sammála um það, að við eigum að vinna að því, að hér risi upp margar veiðarfæragerðir. Það er allt að stækka í landinu, og við eigum að gera okkur það alveg ljóst, að iðnaður, sem rekin er í stórum stíl, hefur betri aðstöðu til að kynna sér tæknilegar breytingar og verður öflugri í samkeppninni heldur en einhverjar smáiðngreinar. Það er ekki þar fyrir, að það getur verið fleiri en ein veiðarfæragerð í landinu með mismunandi tegundir, en það ætti að vera heilbrigðara og ódýrara að hafa þær fáar og stórar heldur en margar og litlar. En aðalatriðið er, að ég er á móti stefnunni, sem hér kemur fram. En auk þess er ég á móti nýj-

um álögum á þann atvinnurekstur þjóðarinnar, sem svo að segja allar gjaldeyrstekjur þjóðarinnar hvila á og þar með afkoma okkar og við vitum að berst í bökkum, að hægt sé að reka, eins og viss hluti af bátafлотanum.

Í tíð núverandi stjórnar hafa ýmsar álögur verið lagðar á sjávarútveginn, og ég álit, að það hefði verið eðlilegra og nær að reyna að létta þeim af heldur en bæta öðrum nýjum við. Það var lagður á svokallaður launaskattur til þess að hjálpa fólki að byggja hús hér í bænum. Ég álit, að bankakerfið eigi að annast þessa hluti, en eigi ekki að leggja það á útgerðarmenn og á báta, sem ekki geta staðið í skilum. Ég veit ekki, hvernig innheimtan gengur með þennan launaskatt, en ég er sannfærður um, að hann hefur ekki verið borgaður á réttum gjalddögum, og er raunar alveg sannfærður um, að talsvert af honum er vangreitt og það af getuleysi. Það var farið að leggja aðstöðugjöld á bátana. Gjaldið er raunar ekki ýkjahátt, en það á að leggja það á rekstrarkostnaðinn, þannig að þeir bátar, sem tapa allverulegum upphæðum, verða að borga aðstöðugjöld. Þetta er vitanlega óeðlilegt að leggja bein gjöld á fyrirtæki, sem eru rekin með verulegu tapi. Og það eru ýmis fleiri gjöld, sem hafa verið lögð á þá, þó að ég nefni þetta alveg sérstaklega.

Það væri eðlilegra að reyna að laga ýmislegt viðvikjandi sjávarútveginum heldur en að bæta á nýjum og fátækleikum útgjöldum. Við getum bara tekið ákvæði í lögum eins og það, að útgerðarmenn verða að borga vélamönnnum og skipstjórum og yfirleitt öllum, ef einhver veikist, í þrjá mánuði hlut, en ekki tryggingu. Og það má geta nærri, ef um yfirmenn á skipum er að ræða, hversu gífurlegar upphæðir þetta geta orðið. Svona atriði þyrfti ríkisstj. að beita sér fyrir að yrðu löguð. Það er ekki til neins fyrir okkur, sem erum hér í stjórnarandstöðunni, að koma með frv., við vitum það. En þessu ætti ríkisstj. að beita sér fyrir. Og satt að segja finnst mér það að leggja viðbótarskatt, eins og þetta er, — þetta er ekkert annað en 2% skattur á innflutt veiðarfæri, sem kemur á alla bátana, — mér finnst þetta dálítið hliðstætt því, þegar hvolpar eru að elta sína eigin rófu. Þetta kemur vitanlega fram í því, að það verður bara að styrkja bátaútveginn þeim mun meira úr ríkissjóði, og hvað er þá unnið við þessa hringrás? Væri þá ekki eðlilegra, að ríkið á einhvern annan hátt reyndi að hjálpa Hampiðjunni, svo að hún gæti verið rekin áfram? Það eru ótal leiðir til. Það eru hagstæð lánakjör og ýmislegt fleira, sem gæti komið til greina. Það er lagður 4% innflutnings-tollur á veiðarfæri. Væri nú ekki ráðlegt til þess að auka ekki við ýmis útgjöld, sem sjávarútvegurinn verður að borga, alveg óskyld útgjöld, eins og t. d. launaskattinn, — væri þá ekki ráð að taka eitthvað af þessum 4% til að hjálpa Hampiðjunni án þess að bæta nýjum útgjöldum við, eða þá bara með beinum ríkisstyrk eða láta fiskimálasjóð hjálpa henni eða eitthvað slíkt? Útvegurinn verður að borga til fiskimálasjóðs árlegt framlag. Ég veit ekki, hvort hann gerði neitt þarfara. Ég álit nauðsynlegt að efla innlenda veiðarfæragerð, og við eigum að gera það. Við eigum ekki að láta Hampiðjuna velta um. En

það er bara hægt að fara ýmsar aðrar leiðir en að bæta nýjum útgjöldum á bátaútveginn, sem mikill hluti hans er alls ekki fær um að inna af hendi. Ég held satt að segja, að með þann útveg, sem þarf hjálpar við, sé réttara að reyna að létta af honum útgjöldum heldur en bæta nýjum við.

Einn af stærstu útgerðarmönnum hér við Faxaflóa sagði mér, að hagræðingarféð, sem hann fengi, færi til að greiða launaskattinn. Hvað eiga svona ráðstafanir að þýða? Væri ekki alveg eins gott að sleppa því að leggja þennan launaskatt á fiskiðjuverin og útveginn og lækka hagræðingarféð? Það er atriði, sem við þurfum að taka til gaumgæfilegrar athugunar, hvernig við getum gert rekstrarkostnaðinn minni fyrir atvinnuvegina, en ekki alltaf að vera að hækka hann.

Það birtist nýlega í viðlesnu blaði hér, að það væri hægt að lækka fóðurbætinn um 1500 kr. á tonn með því að gera hagfelldari innkaup og með frjálsum viðskiptum. Náunnugur maður sagði mér, að það væri hægt að ganga lengra, ef innflutningurinn væri gefinn frjáls, lækka hann um 2000 kr. tonnið. Hvað haldið þið, að svona lagað þýði fyrir landbúnaðinn? Ætli það þyrfti ekki að taka áburðinn alveg eins, sem er nú sá fánalegasti hlutur, sem við verðum að kaupa?

Það er ekki kominn hér listi yfir númerin á þm., svo að maður verður að nefna þá með nöfnunum, en ég er ekki svo minnugur, að ég muni númerið á þeim öllum, — ég vil sérstaklega þakka Matthíasi Bjarnasyni fyrir ræðu þá, sem hann hélt hér, því að það þarf einurð og sköruningskap til þess að rísa úr sæti sínu og tala móti sinni eigin stjórn. Það færi betur, að það væru fleiri, sem hefðu einurð og kjark til að stinga við fótum, ef á þyrfti að halda, það yrðu þá færri vitleysur gerðar á þessu þingi en hafa verið gerðar undanfarin ár.

Ég held satt að segja, að hæstv. ríkisstj. hafi nóg ráð til þess að hjálpa Hampiðjunni, þó að það sé ekki farin sú leið að búa til nýja skatta, sem sú útgerð á að greiða, sem ber sig ekki, eins og nokkur hluti af bátaflotanum gerir. Annars vil ég taka það fram, að ég hef alltaf síðan ég var dálitill drengur heyrt það, að útvegurinn bæri sig ekki. Við megum ekki taka það allt of alvarlega, þótt þessar raddir séu uppi. Þær hafa alltaf verið uppi. Sannleikurinn er sá, að nokkur hluti af bátaflotanum skilar góðum arði. Það eru þau sildarskipin, sem afla vel, og það væri þá miklu nær að breyta skattakerfinu þannig, að þessi skip, sem kæmu út með miklar tekjur, greiddu einhvern hluta af þeim í ríkissjóð, heldur en fara að leggja aðstöðugjald á báta, sem eru reknir með tilfinnanlegu tapi. Það ætti að breyta þessum ákvæðum í skattalögunum. En hitt vitum við, að ef sjávarafurðir hætta að hækka, en tilkostnaður allur heldur áfram að verða meiri og meiri, rekur náttúrlega að því, að hlutirnir bera sig ekki hjá öllum þorra skipanna. Ef dregur stórlega úr sildaraflanum eða hann hverfur að miklu leyti, sjáum við, hvar þau eru á vegi stödd, þessi skip, sem hafa verið byggð eingöngu til að afla sildar.

Ég skal svo ekki fjölyrða meira um þetta núna. Ég mun greiða atkv. á móti þessu frv., og ég álit, að það séu nokgar aðrar leiðir til að styðja rekst-

ur Hampiðjunnar, þó að það sé ekki bætt við nýjum sköttum á þau atvinnufyrirtæki, sem geta ekki risið undir þeim sköttum, sem fyrir eru.

Guðlaugur Gíslason: Herra forseti. Það var ekki vegna frýjunarorða hv. 5. þm. Norðurl. v., að ég kvaddi mér hljóðs hér, því að þótt við stuðningsmenn ríkisstj. séum ekki í öllum atriðum samþykkir þeim frv., sem stjórnin kann að leggja fram, og óskum á þeim breytinga, þýðir það að sjálfsögðu ekki, að við tölum á móti okkar eigin stjórn. Við höfum okkar ákveðnu reglur fyrir stuðningi við hana.

En í sambandi við þetta frv. vil ég taka það fram, að ég er mjög samþykkur því, sem hér kom fram bæði hjá hæstv. iðnmrh. og fleirum, að íslensk veiðarfæragerð er mjög æskileg og getur verið nauðsynleg. Ég tel, að það hafi sýnt sig, eins og hæstv. ráðh. minnti á, að á stríðsárunum kom það sér mjög vel og var undirstöðuatriði fyrir útgerðina hér á landi, að til var veiðarfæragerð í landinu, bæði Hampiðjan hér í Reykjavík, Netagerð Vestmannaeyja og fleiri veiðarfæragerðir. En hins vegar, ef svo er komið nú, að þessi iðngrein þarf stuðning þess opinbera, er það mín skoðun, að það verði að gerast á annan hátt en með beinni skattalagningu á ákveðna atvinnugrein, útgerðina, sem réttilega hefur verið bent á hér, bæði af hæstv. ráðh. og öðrum, að nú berðist í bökkum. Ég tel, að stuðningurinn til þessarar iðngreinar verði að koma á einhvern annan hátt, ef það er talið nauðsynlegt að gera slíkar ráðstafanir og talið nauðsynlegt og æskilegt, að slík iðngrein sé í landinu.

Ég ætla ekki að fjölyrða um þetta mál frekar við 1. umr., en vildi láta koma fram, að ef þetta frv. kemur ekki í grundvallaratriðum breytt frá þeirri n., sem það fær til meðferðar, mun ég ekki treysta mér til þess að fylgja því áfram hér í d. og mun þá að sjálfsögðu greiða atkv. gegn því, nema, eins og ég sagði, að það komi í grundvallaratriðum breytt hér inn í d. aftur frá þeirri n., sem fær það til meðferðar.

Skúli Guðmundsson: Herra forseti. Það er stór bók, sem við þm. fengum til athugunar, þar sem er þetta frv. og fskj. með því. Hún er 65 bls., og það er margt, sem þarna kemur fram í aths., en aths. eru á 64 bls. og vel það, en frv. sjálft á tæplega einni. Það er margt, sem kemur þarna fram, sem er allrar athygli vert, og það hefði verið ástæða til að gera ýmislegt af því að umtalsefni. En ég ætla þó ekki að gera það núna við 1. umr. þessa máls. Það getur þá orðið gert síðar, ef frv. kemur aftur úr n. inn í hv. deild.

Eins og þegar hefur verið rakið og greint er frá í aths., var sett n. fjögurra manna á laggirnar til þess að athuga þetta vandamál veiðarfæraíðnaðarins. Hún hefur skilað ýtarlegu álit, og hún hefur skilað sameiginlegum till. fjórum, sem er að finna á bls. 33—34 í þessari bók. En engin af þessum sameiginlegu till. n. er tekin í frv., heldur hefur ríkisstj. lagt fram till. frá sér, skilst manni, um verðjöfnunargjald á veiðarfærum, sem ekki var í hinni sameiginlegu till. nefndarinnar.

Eitt af þeim mörgu skjölum, sem hér með fylgja, er bréf frá Landssambandi ísl. útvegs-
manna. Það er prentað á bls. 55. Þar segir m. a.
svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Eins og nú er áttatt í íslenskum sjávarútvegi,
þegar honum er íþyngt úr hófi með háu kaup-
gjaldi og miklum kostnaði vegna vaxandi verð-
bólgu, jafnhliða lágu fiskverði, er óhugsandi, að
hann geti tekið á sig aukin útgjöld vegna vernd-
artolls, sem settur kynni að vera á innflutt veið-
arfæri, án þess að fá það að fullu bætt frá þjóð-
félagsheildinni.“

Ég tel alveg vafalaust, að þetta sé rétt hjá
Landssambandi ísl. útvegs- og afleiðingun
af því, ef á útgerðina verður lagt þetta gjald á
einhver veiðarfæri, mundi verða sú, að ríkið
þyrfti að auka stuðning sinn við útveginn. Ég
tel því, að hér þurfi að leita annarra ráða.

Ég hef lesið þessa bók, og ég hef ekki séð af
henni, að veiðarfæraíðnaðarnefndin hafi gert
nokkra athugun á því, hversu mikil opinber gjöld
hvíla á þeim iðnaði, sem hér um ræðir, veiðar-
færaíðnaðinum. En ég vil taka undir með hv. 5.
þm. Norðurl. v., að ég tel, að það ætti að athuga
möguleika til að létta gjöldum af þessari iðn-
grein og fleiri tegundum atvinnurekstrar í stað-
inn fyrir að vera alltaf að hækka álögurnar. Ég
tel fulla ástæðu til þess að rannsaka þetta gaum-
gæfilega, hve mikil opinber gjöld hvíla á veið-
arfæragerðinni. Veiðarfæraíðnaðarnefnd virðist
ekki hafa athugað þetta. Ekki er heldur dregið
á þetta í áliti forstjóra Efnahagsstofnunarinnar,
sem birt er með frv. á bls. 62—63. Þó er það áliti
forstjórans ritað skömmu eftir að Alp. hafði
ákveðið að veita stórfyrirtæki útlendinga, ál-
bræðslunni, undanþágu frá flestum þeim skött-
um, sem hér hvíla á atvinnufyrirtækjum; og ekki
virðist hafa hvarflað að hæstv. ríkisstj., að ástæða
væri til að athuga þetta atriði málsins. Úr þess-
ari vanrækslu þarf að bæta. Ég vil skora á þá
hv. þn., sem fær málið til athugunar, að gera
rannsókn á þessu, hvað álögurnar eru miklar á
Hampiðjunni, sem mun nú vera eina fyrirtæki
þessarar tegundar, sem enn er starfandi hér.
Hvað eru álögurnar miklar til ríkis og sveitar?
Sú spurning hlýtur nefnilega að vakna, hvort
veiðarfæraíðnaðurinn getur staðið á eigin fótum,
ef sköttum er af honum létt í líkingu við það,
sem gert var við útlenda fyrirtækið stóra, sem
ég nefndi, og gæti hann þá jafnvel greitt eitt-
hvert framleiðslugjald, eins og álbræðslunni er
ætlað að gera. Þetta þarf að koma greinilega
fram í málinu. Og þá er það rafmagnsið, þessi
iðnaður ætti að njóta hliðstæðra kjara hjá Lands-
virkjun og álbræðslan á að njóta. Og álbræðslan
er laus við að greiða söluskatt af rafmagnsverð-
inu.

Það eru fleiri iðngreinar en veiðarfæraíðnað-
urinn, sem nú standa höllum fæti. Svo er einnig
um aðra atvinnuvegi okkar, sjávarútveg og land-
búnað. Skattarnir á atvinnufyrirtækjum eru ákaf-
lega margir, og þeim hefur fjölgað mikið í tíð
núv. hæstv. ríkisstj. Ég fæ ekki betur séð en það
sé alveg eðlileg krafa atvinnurekenda, að opin-
berar álögur á þeirra fyrirtæki séu ekki meiri
en á það útlenda, sem stjórnarflokkarnir hafa
veitt leyfi til að starfa hér. Fremur ættu inn-

lendu fyrirtækin að njóta betri kjara en útlend-
ingar, og ekki verður séð, að Landsvirkjunin geti
með nokkurri sanngirni krafizt herra raforku-
verðs af innlendum mönnum enn þeim útlendu
í Straumsvík.

Herra forseti. Eins og ég sagði, ætla ég ekki
að orðlengja um þetta mál nú við 1. umr., þótt
það sé margt í þessari stóru bók, sem hefði verið
ástæða til að gera að umtalsefni. En ég vil leggja
áherzlu á þetta: Þn., sem fær málið til athug-
unar, rannsaki gaumgæfilega, hvernig þessi iðn-
aður yrði á vegi staddur, ef hann fengi að búa
við jafngóð kjör um skattgreiðslur og jafnhag-
stætt raforkuverð og álbræðslan. Ef þær tilslak-
anir nægja ekki fyrir þennan iðnað, þarf ríkið
að koma til og veita einhvern viðbótarstuðning,
til þess að veiðarfæraíðnaðurinn í landinu legg-
ist ekki niður, því að ég tel það illa farið mjög,
ef svo fer. En ég tel ekki fært að leggja það
gjald á útveginn, sem þetta frv. gerir ráð fyrir.

Þórarinn Þórarinnsson: Herra forseti. Ég skal
ekki orðlengja mikið um þetta mál, enda hafa
þegar farið fram ýtarlegar umræður um það. Ég
vil aðeins lýsa fylgi mínu við þá stefnu, að það
séu gerðar sérstakar ráðstafanir til þess að
styrkja innlendan veiðarfæraíðnað, en tel hins
vegar, að sú lausn, sem felst í þessu frv., miði
ekki í rétta átt í þeim efnum, og skal svo láta
útrætt um það.

En vegna þess að hér er rætt um iðnaðarmál,
sem snerta bæði iðnaðinn og sjávarútveginn, hefði
ég gjarnan viljað beina fsp. til hæstv. iðnmrh.
um málefni, sem nýlega hefur horizt hér til
þingmanna.

Fyrir nokkru mun öllum hv. þm. hafa horizt
bréf frá Kassagerð Reykjavíkur, sem hljóðar á
þessa leið:

„Hv. alþm. Þar sem ástæða er til að ætla, að
á næsta ári eigi að halda áfram tugmilljóna króna
styrkveitingu til hraðfrystihúsa landsins, viljum
vér vinsamlega vekja athygli yðar á eftirfarandi:

Kassagerð Reykjavíkur h/f, sem í dag annar
allri umbúðapörf (öskjur og bylgjupappakassar)
landsmanna, á við alveg tilfinnanlegan og mjög
alvarlegan lánsfjárskort að stríða og hvað öskju-
gerð snertir hefur vart hálfnýttan, en mikið til
fullafskrifaðan vélakost. Þykir oss rétt og skylt
að benda á, að dótturfyrirtæki Sölumiðstöðvar
hraðfrystihúsanna, Umbúðamiðstöðin h/f (stjórn-
arform. hr. alþm. Jón Árnason), er þegar byrjuð
að vinna að grunni verksmiðjuhúss hinnar nýju
öskjugerðar og hefur fest kaup á vélum. Í trausti
þess, að pólitískir fjötrar aftri yður ekki frá því
að taka þjóðlega afstöðu í máli þessu, kveðjum
við yður.

Með vinsemd og virðing.
Kassagerð Reykjavíkur h/f.
Agnar Kristjánsson.“

Ég held, að það liggi í augum uppi, að það mun
ekki vera hagkvæmt fyrir sjávarútveginn, þegar
fyrir er verksmiðja í landinu, sem annar öllu
þessu verkefni og er þegar að mestu afskrifuð,
að þá verði reist nýtt fyrirtæki til þess að keppa
við hana. Ég vildi sem sagt í framhaldi af þessu
beina þeirri fsp. til hæstv. ráðh., hvort ríkisstj.

hafi ekki haft þetta mál til athugunar, og ef svo er ekki, hvort hún telji ekki rétt að gera það, því að mér sýnist, að ef það væri gert, væri hér hægt að koma í veg fyrir óþarfa fjárfestingu og líka hægt að tryggja útgerðinni, þ. e. a. s. hraðfrystihúsunum, en vitanlega bitnar það á útgerðinni að lokum, hagstæðara verðlag á þessum vörum en ella. Það má vel vera, að hraðfrystihúsin séu ekki ánægð með það verðlag, sem er á þessum vörum, en að sjálfsögðu ætti að vera hægt að fá samkomulag milli þeirra aðila um, að það verði sanngjarnt. En það hlýtur að liggja í augum uppi, að hagkvæmara er að leysa þetta mál með einu stóru fyrirtæki, sem þegar hefur afskrifað eignir sínar að mestu, heldur en að fara að byggja upp nýtt fyrirtæki til að keppa við það.

Halldór E. Sigurðsson: Herra forseti. Ég skal ekki lengja þessar umr., en vil, með leyfi hæstv. forseta, vekja athygli á ályktun, sem Útvegsmannafélag Akraness gerði í sambandi við þetta mál, en hún er svo hljóðandi:

„Útvegsmenn, saman komnir á fundi á Akranesi, mótmæla einróma 2% viðbótartolli eða hærri prósentu af erlendum veiðarfærum umfram það, sem nú er. Ef nauðsynlegt þykir að styrkja innlendan veiðarfæraíðnað, verður að gera það á annan hátt en þann að skattleggja veiðarfæri útvegsmanna, sem þeir kaupa á frjálsum markaði frá útlöndum. Útvegsmenn furða sig á því, að hæstv. ríkisstj. skuli láta sér detta í hug að leggja á nýjan skatt, sem skipta mun tugum þúsunda á hverja meðalstóra útgerð, sem þegar er ofhlaðin af sköttum og alls konar kröfum og að öllu óbreyttu ekkert sjáanlegt nema stöðvun framundan.“

Það er ekki undarlegt, þó að þessi till. hafi verið gerð af útvegsmönnum á Akranesi, og er ég þeim þakklátur fyrir það að sýna strax í verki skoðun sína á þessu máli, sem hér er á ferðinni.

Það mun vera um ár síðan eða rúmlega það, að skipuð var n. til þess að athuga útgerð vélbátafloata til fiskveiða til markaðsöflunar fyrir hraðfrystihúsin, og hefur sú n. nýlega skilað álitserð. Það er í kjölfar þess, sem það álit birtist, sem hæstv. ríkisstj. sendir þessum vélbátafloata, sem ekki er annað sjáanlegt en muni stöðvast, þessa kveðju, að leggja 2% toll ofan á veiðarfæri þau, sem hann þarf að nota. Þetta sýnir ásamt fleiru, hvernig hæstv. ríkisstj. býr að þessari atvinnugrein og hvert horfir með hana og hver viðbrögð hæstv. ríkisstj. eru gagnvart því að leysa vanda þessarar atvinnugreinar.

Það er svo annar kapituli, hvernig hæstv. ríkisstj. hefur komið fram gagnvart iðnaðinum í landinu. Það þarf ekki að eyða mörgum orðum að því. Á síðari árum hefur fyrir aðgerðir stjórnarvaldanna mjög hallað á iðnaðinn, svo að mörg fyrirtæki, sem ráku blómlegan atvinnurekstur, eru nú stórkostlega að draga saman sinn atvinnurekstur eða að stöðvast. Þessi íslenzki atvinnurekstur hefur orðið að eiga í harðri samkeppni við erlendan atvinnurekstur, og það þarf ekki að eyða orðum að því, að við þau kjör, sem atvinnurekstur á Íslandi býr um lánsfé, um það gengi, sem nú er á krónunni, og aðrar aðstæður,

er algerlega vonlaust fyrir íslenzkan iðnrekstur að keppa við atvinnurekstur erlendra þjóða, enda þarf engan að undra það, þó að iðnaðurinn í þessu landi sé ekki orðinn fær um samkeppni við atvinnurekstur háþróaðra iðnaðarþjóða, sem hafa mikið fjármagn og eru búnar að vélvæða og undirbúa eða koma sínum rekstri fyrir á margra áratuga skeiði og jafnvel alda, og það er furðulegt, að stjórnvöld landsins láta sér detta það í hug, að iðnaðurinn í landinu geti keppt við þetta, eins og nú er ætlað til. Árangurinn er að verða sjáanlegur alls staðar, og þetta frv. er gott dæmi um það.

Annars finnst mér, að það, sem þetta frv. er einkennandi fyrir og ætti sannarlega skilið að vera innrammað vegna þess, er það, að þarna er undirstrikuð stjórnarstefnan, eins og hún er í framkvæmd. Það var s. l. vor, sem ríkisstj. tók sig til og gerði ráðstafanir til að fella niður niðurgreiðslur og gera aðrar slíkar ráðstafanir í sambandi við fjárlagaafgreiðslu og hækka verð á öllu rafmagni með rafmagnsskatti, og þá var alltaf viðkvæðið, að það skipti engu máli um verðlagið. Nú aftur er rokið til þess, að smjörlikið, sem var hætt að greiða niður í vor, það er farið að greiða það niður nú. Nú tekur ríkisstj. sig til og ákveður niðurgreiðslur upp á hundruð milljóna með nokkurra daga millibili, svo að segja eftir að hafa sett hvert atriðið inn í verðlagið við afgreiðslu síðustu fjárlaga og á s. l. vori. Þetta er nákvæmlega sama, sem hér er að gerast. Nú er ríkisstj. orðin hrædd við stefnu sína gagnvart iðnaðinum, og þá er rokið til og að leggja skatt á sjávarútveginn, sem er að drepa og er að stöðvast. Eftir nokkra daga kemur svo hæstv. ríkisstj. með annað frv. Það verður að stöð við þann flota, sem á að greiða skattinn, sem þeir eru að leggja á með frv. þessu. Þannig er stefnan. Það er eitt í dag og annað á morgun, bara eftir því, hvað þeir óttast í það og það skiptið. Í vor voru þeir hræddir um, að þeir hefðu ekki nóga peninga. Þá var hætt að borga niður smjörlikið. Nú telja þeir sig hafa nóga peninga, en eru hræddir við, að smjörlikið sé orðið of hátt í verði, og þá er farið að greiða það niður. Í dag er stjórnin að reyna að koma því í gegnum þingið að leggja skatt á útgerðina. Eftir nokkra daga kemur hún með annað frv. um að styðja útgerðina.

Þannig er stefna ríkisstj., eitt í dag og annað á morgun. Þetta er árangurinn af því stjórnsýsi, sem hér hefur ríkt, að hver atvinnuvegurinn á fætur öðrum er að gefast upp. Þetta er aðeins sönnunargagn, en ekkert annað.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Áður en lýkur 1. umr. um þetta frv., vil ég lýsa ánægju minni yfir þeim umr., sem hér hafa átt sér stað. Mig grunaði alls ekki, að veiðarfæraíðnaðurinn í landinu ætti svo marga góða vini sem raun ber vitni um hér í d. Hér hefur hver hv. þm. komið fram á eftir öðrum til þess að lýsa yfir stuðningi sínum við íslenzkan veiðarfæraíðnað og hversu þýðingarmikið það sé, að hann fái að þróast og eflast í landinu. Þetta er kápítuli út af fyrir sig, sem er afskaplega ánægjuleg-

ur og ástæða til að gleðjast yfir, áður en þetta mál fer til nefndar.

Út af fsp. hv. 5. þm. Reykv. vil ég svara honum því, að ríkisstj. hefur ekki tekið fyrir virðulegt bréf hr. forstjóra Agnars Kristjánssonar fyrir Kassagerðina.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fara að hefja nú umr. við hinn nýja álbarón, hr. Skúla Guðmundsson, en ég er anzi hræddur um, að við hefðum veitt veiðarfæragerðinni lítinn stuðning með því að bjóða henni upp á rafmagnssamninga eins og álbræðslunni, sem skuldbindur sig til að taka tiltekið magn af rafmagni, hvort sem það verður notað eða ekki notað, í mjög ríkum mæli, og greiða það 25 ár í erlendum gjaldeyri.

Það hefur nú komið fram nýr reikningsmeistari í Framsfl., sem steig úr pontunni áðan, hr. þm. Halldór Sigurðsson, og segir, — hann hefur það að visu eftir útgerðarmönnum á Akranesi, en gerir enga aths. við það, — að hver meðalstór útgerð þurfi að borga tugi þúsunda kr., ef hún á að borga 2% gjald af veiðarfærakostnaði. Hefur þessi hv. þm. hugleitt það, hvað meðalstór útgerð muni borga í veiðarfærakostnað? Ég held honum væri hollt að gera það, og þeim hefði verið hollara að gera það á Akranesi, áður en slíku er slegið fram. Sumir bátar okkar veiða nú næstum því allt árið á sildveiðum, og af dýrum sildar-nótum, sem mér er sagt að kosti kannske 1.2 millj. kr., væri gjaldið 24 þús. kr. Hvað vilja hv. þm. áætla, að slík nót endist að meðaltali? Mér er sagt, að það sé ekkert ósanngjarnt, að hún endist að meðaltali 3 ár. Þetta er mér sagt. Það kann að vera, að hún endist skemur eða lengur. En þegar stunduf er með svona veiðarfærum veiði af bátum allt árið, sjá menn, hvað það er frá-leitt, að meðalstór útgerð borgi tugi þús. kr. af þessu gjaldi. En minni bátarnir einmitt og línu-bátarnir, sem menn eru að óska eftir að geti fengið meiri aðstoð, mundu fyrst og fremst hafa hag af því, að þessi verðjöfnunarsjóður væri myndaður, því að mest framlagið til hans kæmi frá sildveiðunum, eins og nú er ástatt. Innfluttu veiðarfærin eru í langsamlega mestum mæli veiðarfæri til sildveiða. Það kemur fram í skjölum málsins, að þar eru hinar verulega stóru upphæðir. Þá mundi þetta þýða, að með því að styrkja íslenska veiðarfæragerð, svo að hún gæti haldið áfram, sem fram til þessa hefur aðallega framleitt veiðarfæri einmitt fyrir bátana, að þetta yrði bátunum til hags og að vissu leyti tilfærsla, því að þetta er ekki tekið úr útgerðinni, eins og hv. þm. hafa gert ráð fyrir, heldur er þetta tilfærsla innan útgerðarinnar og til þess að skapa grundvöll að framtíð íslenzkrar veiðarfæragerðar.

Það er misskilningur hjá hv. 1. þm. Norðurl. v., að ríkisstj. hafi ekki tekið neitt tillit til þeirra till., sem veiðarfæranefndin gerði og hann vitnaði réttilega til á bls. 34. 3. till. er: „Þá mælir n. með því, að veiðarfæraiðnaðurinn verði aðstoðaður með útvegum hagstæðra lána með ríkis-ábyrgð, ef þörf krefur.“ Ég lýsti því yfir, að ríkisstj. mundi beita sér fyrir því, að íslenzkur veiðarfæraiðnaður fengi sömu aðstöðu til fjárfestingarlána og íslenska bátasmiðin hefur haft, en það er 75% af kostnaðarverði bátanna, og til fjárfestingar, sem nýr veiðarfæraiðnaður legði í,

ætti hann samkv. þessu að fá sömu aðstoð um fjárfestingarlán, og það er miklu meira en menn almennt eiga að venjast hér á landi. Ég lýsti því einnig yfir, að ríkisstj. vildi beita sér fyrir og hún hefur beitt sér fyrir því, að íslenzkur veiðarfæraiðnaður fái hagræðingarlán og sitji fyrir um hagræðingarlán, og þetta er þegar að koma til framkvæmda. Og það eru lán með lægri vöxtum og betri kjörum en almenn iðnaðarsjóðslán. Ríkisstj. hefur einnig átt hlut að máli um, að sú veiðarfæragerð, sem nú er, hefur fengið heimild til þess að taka erlend lán, eftir því sem hún hefur óskað eftir, og Framkvæmdabankinn hefur aðstoðað hana í því og ábyrgzt þessi lán. Þetta vildi ég segja um þetta.

Í 4. lið segir: „Loks telur n. rétt, að athugað verði, hvort til greina komi að undanþiggja ný fyrirtæki í veiðarfæraiðnaði tekjusköttum um ákveðið árabíl, t. d. 3 ár, í því skyni að örva til stofnunar nýrra fyrirtækja í greininni.“ Þetta var athugað. Þetta mundi að sjálfsögðu ekkert hjálpa Hampiðjunni, sem er eina veiðarfæragerðin, sem lifir enn eftir hér á landi, því að hér er verið að tala um ný fyrirtæki, en ríkisstj., að athuguðu máli, gerði annað. Það hefur verið gjörbreytt afskriftum iðnfyrirtækja, frá því að þessi till. kom fram, sem gerir auðvitað miklu þýðingarminna það atriði fyrir ný fyrirtæki, hvort þau fá einhvern tíma, 3 ár á fyrstu árum sínum, að vera skattfrjáls eða ekki.

Það er svo rétt, að það er ekki farið inn á þá 1. till., sem n. leggur til, að nú þegar komi til framkvæmda leiðrétting til jafns við sjávarútveginn, er nemur 4.8% af söluverði afurða starfandi fyrirtækja í veiðarfæraiðnaði vegna ársins 1964 o. s. frv. En aftur á móti er efnislega einnig verið að fara eftir 2. liðnum, að reyna að jafna metin, þó að menn geti greint á um það, hvernig það sé gert, en það er verið að skapa grundvöll að því, að veiðarfæragerð, þeirri einu, sem er starfandi, verði veitt aðstoð og lagður grundvöllur að nýjum veiðarfæragerðum. Þess vegna vil ég leiðrétta þennan misskilning, að ekkert hafi verið eftir þessu farið.

Í n. var svo till. um 15% nettó-tollvernd, og hún var studd sem varatill. af öðrum manni í n., tveim af fjórum. Þessa leið hins vegar hefur ríkisstj. ekki farið. Mér hefur skilist, að enginn hv. þm., sem hér hafa talað, hafi tekið undir hana.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa fleiri orð að svo stöddu.

Þórarinn Þórarinnsson: Herra forseti. Hæstv. ráðh. svaraði fsp. minni á þann veg, að það bréf, sem ég las upp, hafi ekki verið tekið til meðferðar í ríkisstj. Ég vil spyrja hann í framhaldi af því, hvort hann teldi það mál, sem bréfið fjallar um, ekki svo stórt og þess eðlis, að það sé eðlilegt, að ríkisstj. taki það til meðferðar.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Út af þessu veit ég ekkert, hver skoðun meðráðh. minna er, en ég fékk þetta bréf eins og aðrir þm., og mér finnst ekki, að ritháttur bréfsins sé þannig, að það sé ástæða fyrir ríkisstjórn Íslands að taka það til meðferðar.

Jón Skaftason: Herra forseti. Það er aðeins eitt atriði í ræðu hæstv. ráðh., sem mig langar til að vika örlítið að. Almennt um svarræðu hans vildi ég segja það, að hún væri magrari en ég hafði búist við, og það var gripið á færri ádeiluefnum í þeim ræðum, sem hér hafa átt sér stað út af þessu frv., en ég fyrir fram hefði ætlað. En það er önnur saga.

Hæstv. ráðh. sagði, að raunverulega væri þetta verðjöfnunargjald til hagræðis smærri bátunum, því að það væri borgað af stóru síldveiðibátunum, sem hefðu mjög sæmilega afkomu nú. Mér finnst þetta skjóta nokkuð skökku við það álit, sem komið hefur fram hér hjá tveimur hv. þm. úr stuðningsliði ríkisstj., sem ég mundi halda og veit raunar að eru fyrst og fremst talsmenn hinna smærri báta. Á ég þar við Matthias Bjarnason og Guðlaug Gíslason. Þeir hafa báðir tekið undir þá gagnrýni, sem komið hefur fram á frv. þessu úr röðum stjórnarandstæðinga, og ég tel, að það sé vafalaust gert af umhyggju fyrir afkomu þeirra smærri báta, sem þeir hafa fengið mikið við útgerð á. Ég held enn fremur, að stjórn L. Í. Ó. hefði ekki gerð þá ályktun samhljóða, sem gerð var s. l. föstudag, þar sem frv. þessu er mótmælt, ef þetta væri sérstaklega í hag smærri bátunum, þar sem sannarlega kreppir nú mest að með útgerðina. Það er staðreynd, að þetta áætlaða verðjöfnunargjald mun nema einhvers staðar um 5 millj. kr. Ég veit ekki nákvæmlega tölu þeirra báta, sem koma til með að borga þetta, en ég er ekki fjarri því að álykta sem svo, að útvegsmenn á Akranesi, sem gerðu ályktun um þetta mál fyrir nokkrum dögum, hafi farið nokkuð nærri sannleikanum, þegar þeir staðhæfa, að þetta geti þýtt nokkurra tugþúsunda króna skattlagningu á meðalbát.

Mér sýnist af þeim undirteknum, sem mál þetta hefur fengið hér við 1. umr. í fyrri d., að mjög sé tvísýnt um, að það geti náð fram að ganga, og raunar útilokað eftir þær yfirlýsingar, sem tveir stjórnarstuðningsmenn hafa hér gefið, og vil ég fagna því.

Ég vil endurtaka það, sem ég sagði í frumræðu minni áðan, að leiðir verði athugaðar til þess að tryggja, að blómlegur veiðarfæraíðnaður verði hér rekinn í framtíðinni. Á því er mjög mikil þörf. En sú leið, sem það frv. gerir ráð fyrir, sem hér er verið að ræða, er, eins og flestir eru sammála um, sem hafa talað, útilokuð og ófær við þær aðstæður, sem nú eru fyrir hendi um rekstur útgerðarinnar í landinu.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Ég ætlaði mér ekki að hefja neinar deilur um þetta mál á þessu stigi málsins og hafði þess vegna ræðu mína af ásettu ráði styttri en ella hefði verið.

Ég vil aðeins vekja athygli á því í sambandi við það, sem hv. síðasti ræðumaður var að ræða um, að mér sýnist, að langmest af veiðarfærunum, sem innflutt eru, séu veiðarfæri til síldarbátanna, það sé fyrst og fremst lagt á þá að greiða í veiðarfærasjóð, sem síðan á að stuðla að framleiðslu ódýrari veiðarfæra en ella væri. En Hampiðjan hefur hvorki framleitt síldarnætur né fiskinet. Það var þessi hugsun, sem vakti fyrir

mér, og það má sjálfsagt leiðrétta hana eða gera við hana einhverjar aths. En við sjáum það á fskj. VI, að fiskinet úr gerviefnum eru flutt inn fyrir 180 millj. kr., en það eru flutt inn færi, linur og kaðlar fyrir 40 millj. kr. Og við sjáum það, að færi, linur og kaðlar innflutt 1964 eru 915 tonn, en framleitt af Hampiðjunni 413 tonn. Svo kemur fram, að framleiðslu Hampiðjunnar má auðveldlega auka um 100% með þeim vélum, sem verið er að taka í notkun, og vaktavinnu, og það er einmitt þessi stórkostlega aukning á innlendu veiðarfærunum, sem að miklu leyti fara til þessara minni báta, sem ég vildi vekja athygli á áðan.

Þetta geta menn svo reiknað betur út, en ég spurði Fiskifélagið á sínum tíma: Hver er meðalveiðarfærakostnaðurinn á bát? Sannast að segja voru það ákaflega ófullkomnar skýrslur, sem ég fékk. Ég hef ekki þær skýrslur nú við höndina, en á þessa bátategund, sem þarna er um að ræða, kom það fram þar, að það mundi ekki vera nema svona frá 2—3 hundruð þús. og upp í 6—7 hundruð þús. kr. Og væru það 500 þús., væri það einn tugur þúsunda, en ekki margir tugir þús. En þessar skýrslur, sem ég fékk hjá Fiskifélaginu, voru, eins og ég segi, ófullkomnar, en það þarf að vera margar milljónir á meðalstóran bát, veiðarfærakostnaðurinn á ári, til þess að þessi fullyrðing fái staðizt.

Birgir Finnsson: Herra forseti. Ég hafði ekki hugsað mér að blanda mér í þessar umr. á þessu stigi málsins. En það var hv. 1. þm. Norðurl. v. (SkG), sem kom mér af stað, þegar hann talaði um það áðan, að það mundu vera opinber gjöld, sem væru að sliga Hampiðjuna. Ég skrapp fram á skrifstofu Alþingis og gáði í skattskrána, og mér telst til, að samanlögð gjöld Hampiðjunnar á þessu ári til hins opinbera, þ. e. til ríkis og borgar, séu rúmlega 643 þús. kr. En samkvæmt því, sem hæstv. iðnmrh. upplýsti hér áðan, er gert ráð fyrir, að framleiðsla fyrirtækisins sé um 413 tonn, og þá er auðvelt að sjá af þessum tveimur tölum, að það eru ekki opinber gjöld, sem sliga þetta fyrirtæki. Ég vildi aðeins upplýsa þetta að gefnu tilefni, en hef ekki hugsað mér að ræða þetta mál á þessu stigi málsins. En ég styð eindregið þá till., sem fram er komin, að vísa málinu til sjútvn.

Skúll Guðmundsson: Herra forseti. Hæstv. ráðh. gerði nokkra aths. við það, sem ég sagði, að hæstv. stjórn hefði ekki tekið hinar sameiginlegu tillögur veiðarfæraíðnaðarnefndarinnar upp í frv. Þar er ekki að finna í hennar sameiginlegu tillögum neitt um þetta verðjöfnunargjald, ekki beint a. m. k., og ég hins vegar gerði ekki þessar till. nefndarinnar að umtalsefni. En ég get lýst því yfir, að ég tel eðlilega 1. till. n., að þegar komi til framkvæmda leiðrétting, sem nemi sem næst 4.8% af söluverði afurða starfandi fyrirtækja í þessum iðnaði vegna ársins 1964. Nefndin hefur reiknað það út, að þá hafi gengisskráningin verið orðin skökk sem þessu nemur. Það er þarna 3. liðurinn, það virðist vera sjálfsagt, enda sagði hæstv. ráðh., að stjórnin væri að nokkru leyti búin eða hefði í hyggju að greiða

fyrir veiðarfæraíðnaðinum með útvegum hagstæðra lána. Og það er gott. Það kemur einmitt fram þarna í athugasemdunum, að hæstv. stjórn virðist hafa opnað augun fyrir því, að það hafi eitthvað að segja fyrir atvinnureksturinn að njóta hagstæðra lána, m. a. til hagræðingar. En það er nú í þriðja skipti á þessu þingi, sem fram-sóknarmenn flytja frv. um framleiðnilánadeild, áður við Framkvæmdabankann, held ég, og núna við Framkvæmdasjóðinn, og þarna virðist koma fram loks nokkur skilningur hjá hæstv. stjórn á því, að þetta sé hlutur, sem þurfi að koma. Það er sjálfsagt að fagna því, og ég vona, að það verði þá fleiri fyrirtæki, sem njóta þess, en þessi veiðarfæraíðnaður. Þess vildi ég óska.

Aftur 4. liður í sameiginlegum till. n., að athuga að undanþiggja ný fyrirtæki í veiðarfæraíðnaði tekjusköttum um ákveðið árabíl, það er hlutur, sem mér finnst ástæða til að gera aths. við. Ég fæ ekki séð, að það væri sanngjarnt, þó að komi nýtt fyrirtæki á einhverjum stað, að láta það hafa ívilnun í tekjuskatti fram yfir eldri fyrirtæki, sem hafa haldið þar uppi atvinnu, kannske um langt árabíl, og átt við ýmsa erfiðleika að etja. En hæstv. ráðh. sagði, að það hefði verið gerð einhver breyting á afskriftareglum við skattaframtal, og það finnst mér viðkunnalegra heldur en gera þannig upp á milli fyrirtækja að láta þau borga mismunandi tekjuskatt eftir því, hvort þau eru ung eða gömul.

En þá er það hv. 2. landsk. (BF). Hann sagði hafa gáð — mér skildist í skattskrána — og séð, hvað Hampiðjan þarf að borga. En hvað er það margt af gjöldum, sem hvíla á fyrirtækjum, sem koma þar fram, og hvað er margt af sköttum og alls konar álögum á fyrirtæki, sem ekki eru þar, en álbræðslan var leyst undan að greiða á síðasta vori hér á hinu háa Alþingi? Það er þetta, sem ég vil óska eftir að n. upplýsi, safni gögnum um þetta og rannsaki þetta til hlítar. Þeir eru nefnilega ekki fáir skattarnir hér á landi, sem hvíla bæði á einstaklingum og fyrirtækjum. Það var núna fyrr í þessum mánuði, þá var birt hér t. d. í blöðum auglýsing um lögtök frá bæjarfógetanum í Hafnarfirði og sýslumanninum í Gullbringu- og Kjósarsýslu, og þar segir, eins og venja er til hjá embættismönnum, sem eru að innheimta gjöld á þann hátt, með leyfi hæstv. forseta: „Að undangengnum úrskurði í dag verða lögtök gerð án frekari fyrirvara“ o. s. frv. „á kostnað gjaldenda fyrir ógreiddum þinggjöldum, þ. e.“ Og svo kemur upptalning, ákaflega löng, og ég taldi saman, hvað þarna væri um marga skatta eða margar tegundir af gjöldum að ræða, og þau eru 30, þessi gjöld, sem hann er að auglýsa þarna að verði tekin lögtaki innan skamms, þau eru 30. En nú er sægur af alls konar gjöldum, sem ekki eru þarna með, eins og aflutningsgjöld, sem eru innheimt af vörum, þegar þær koma til landsins, og alls konar skattar. Ég hafði hugsað mér við tækifæri að reyna að finna eitthvað frekar út um þetta, hvað þeir væru margir skattarnir og gjöldin, sem hvíla bæði á einstökum mönnum og fyrirtækjum hér á landi, en talan er ákaflega há. Þau eru miklu fleiri en þessi 30, sem sýslumaðurinn í Gullbringu- og Kjósarsýslu ætlar að taka lögtaki, — Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

miklu, miklu fleiri. Þetta er náttúrlega ekki allt á fyrirtækjum, þessi gjöld, sumt eru persónuleg gjöld, ég skal játa það. En þau eru samt ákaflega mörg, og allan þorrann af þessum gjöldum var álbræðslan leyst frá að greiða, en á hins vegar að greiða dálítið framleiðslugjald, takmarkað þó mjög, ef ég man rétt. Og það er þetta, sem ég vil undirstrika, að hv. sjútn. afli sem fyllstra upplýsinga um það, hvað slíkur iðnaður eins og veiðarfæraíðnaðurinn þarf að borga af gjöldum, sem álbræðslan var leyst frá að greiða.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 10. fundi í Nd., 1. nóv., var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 11. fundi í Nd., 3. nóv., var fram haldið 1. umr. um frv.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Það kom fram við fyrri umr., að þetta mál gæti átt heima í tveimur n., iðnn. og sjútn., og það er í sjálfu sér ekki nema eðlilegt. Ég vil því leyfa mér að sameina þessi sjónarmið og leggja til, að það yrði kosin sérstök n., 7 manna n., í þessu máli, sem er í samræmi við þingskóp og þingvenjur.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. Það er út af uppástungu hæstv. ráðh. Ég verð að segja, að mér finnst ekki ástæða til þess að fara að kjósa sérstaka þn. til þess að fjalla um þetta mál, mér sýnist það ekki vera þannig vaxið, og ef nú ætti að fara að kjósa sérstaka þn. til þess að fjalla um þetta mál, hygg ég, að þær gætu orðið æðimargar, um það er lýkur, ef þá stefnu ætti að taka upp, því að það eru mýmörg mál, sem snerta ýmsar greinar, og verður auðvitað að gera það upp hverju sinni, að þau fari til einhverra fastanefnda Alþ. Mér fyndist eðlilegt, að þetta mál færi til sjútn. Mér sýnist það vera vafasöm stefna að fara að stinga upp á því að fjölga þn., jafnvel þó að það kunni að vera svo, að mönnum líki ekki við einhverja. sem eru í þeim n., sem að réttu lagi ættu að fá málin.

Matthías Bjarnason: Herra forseti. Ég gerði þá brtt. við till. iðnmrh. að vísa þessu máli til sjútn. Ég taldi eðlilegra, að það færi þangað heldur en til iðnn., en hins vegar hefur orðið samkomulag um það, sem ég fellst á, að það verði kjörin sérstök n., eins og hæstv. iðnmrh. hefur lagt til, og því tek ég mína till. aftur um að vísa málinu til sjútn.

Jón Skaftason: Herra forseti. Ég hafði einnig gert till. um það, að þessu frv. yrði vísað til hv. sjútn., og vil að gefnu tilefni endurtaka þá till.

ATKVGR.

Till. frá dómsmrh. um að kjósa sérstaka nefnd til að fjalla um málið samþ. með 19:15 atkv., að viðhöfðu nafnakalli, og sögðu

já: JóhH, JP, JR, MB, MÁM, ÓL, PS, SÁ, SI, SvJ, AJ, BF, BBen, DÓ, EmJ, GuðIG, GunnG, IngJ, SB.

nei: JSk, RA, SE, SkG, ÞÞ, ÁP, BFB, EÖS, EÁ, EystJ, GeirG, GíslG, HS, HV, IG.

Ljós greiddi ekki atkv.

5 þm. (PP, BP, EOI, ÞG, HÁ) fjarstaddir.

Við kosningu nefndarinnar komu fram þrjár listar, sem á voru samtals jafnmörg nöfn og menn skyldi kjósa. Samkv. því lýsti forseti yfir, að kjörnir væru án atkvgr.:

Jónas G. Rafnar (A),

Jón Skaftason (B),

Matthías Bjarnason (A),

Axel Jónsson (A),

Ingvar Gíslason (B),

Lúðvík Jósefsson (C),

Birgir Finnsson (A).

Frv. vísað til 2. umr. með 32:1 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framur.

4. Lausn deilu framreiðslumanna og veitingamanna.

Á 5. fundi í Nd., 20. okt., var útbýtt:

Frv. til 1. um lausn deilu framreiðslumanna og veitingamanna [33. mál] (stjfrv., A. 34).

Á 7. fundi í Nd., 25. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér er um að ræða, er flutt til staðfestingar á hrbl., sem voru út gefin 15. júlí s. l. til lausnar á deilu framreiðslumanna og veitingamanna.

Um þetta mál hefur mikið verið skrifað í blöð, og ég ætla, að allir hv. alpm. hafi fengið bréf frá framreiðslumönnum um þetta mál, þar sem skorað er á hv. alpm. að fella þetta frv., því að framreiðslumenn segja, að lögin hafi verið gefin út að óþörfu. Það eru ef til vill fleiri en þeir, sem hafa þá skoðun, en þeir, sem gerst þekkja til málanna, telja, að brýna nauðsyn hafi borið til að stöðva þessa deilu, sem upp kom milli veitingamanna og framreiðslumanna um háannatím-ann, þegar ferðamannastraumurinn hingað til lands var sem mestur.

Á síðari árum hefur ferðamannastraumurinn aukizt mjög hingað til landsins, og Íslendingar hafa reynt síðari árin að gera ferðamannastrauminn hingað að atvinnugrein og hafa nokkrar tekjur þar af, eins og aðrar þjóðir hafa gert. Flugfélögin og skipafélögin njóta einnig góðs af því, ef ferðamenn koma til landsins, og þjóðarþúið fær gjaldeyri.

Það gæti vel verið, að einhverjir segðu sem svo: Ferðamennirnir hefðu nú getað komið jafnt fyrir því, þó að deilan hefði ekki verið leyst, vegna þess að framreiðslumenn buðu undanþágur og það var hægt að veita gestum nauðsynlega þjónustu þrátt fyrir þessa deilu vegna undanlátssemi framreiðslumanna, að þeir voru tilbúnir að veita undanþágur. Ég kynnti mér þetta atriði,

og það kom í ljós, að undanþágurnar nægðu alls ekki til þess, að hægt væri að taka á móti ferðamönnum eins og vera ber. Eins og fram kemur í umsögn flugfélaganna, ferðaskrifstofanna og ferðamálaráðs, hefði ferðamannastraumurinn hingað til lands stöðvazt að mestu, ef deilan hefði ekki verið leyst með einum eða öðrum hætti.

Brbl. kveða svo á, að deilan verði leyst með gerðardómi, að hæstiréttur tilnefni 3 menn í gerðardóm, sem kveði á um kaup og kjör fag-lærðra framreiðslumanna og barmanna í veitingahúsum. Í þessum gerðardómi eru: Halldór Þorbjörnsson sakadómari, og er hann formaður, Emil Ágústsson borgardómari og Svavar Pálsson endurskoðandi. Formaður segir, að störfum gerðardómsins sé langt komið, en ekki lokið, svo að það virðist nú vera, að þetta hafi verið nokkuð erfitt og vandasamt verk, sem dóminum hefur verið fengið í hendur, að því skuli ekki enn vera lokið. Gerðardómurinn skal við ákvörðun þóknunar og starfskjara hafa hliðsjón af samningi frá 4. júní 1965 milli Sambands veitinga- og gisti-húsaeigenda og Félags framreiðslumanna, svo og þeim kauphækkunum og kjarabótum, sem sam-bærilegar stéttir hafa orðið aðnjótandi frá því 4. júní 1965.

Þetta eru aðalatriðin í löggjöfinni, og í 7. gr. segir, að lög þessi öðlist þegar gildi og gildi þar til nýir samningar takist milli Sambands veit-inga- og gistihúsaeigenda og Félags framreiðslu-manna, þó eigi lengur en til 1. febr. 1967.

Það væri nú ekki ástæða til að segja öllu meira um þessi lög, ef ekki lægi fyrir bréf framreiðslu-manna og það, að því hefur verið haldið fram, að lögin hafi verið gefin út að þarflausu. Þess vegna er eðlilegt, að það sé nokkru nánar greint frá því, hvernig málin stóðu, og færð rök fyrir því, hvernig farið hefði, ef ekkert hefði verið gert.

Eins og ég gat um áðan, hefur ferðamanna-straumurinn aukizt mikið hin síðari ár og margt verið gert til að gera það mögulegt. Á s. l. sumri voru til gistirúm fyrir 1419 gesti, og hefur gisti-rúmafjöldinn tvöfaldast á fáum árum. Þetta hef-ur gerzt vegna þess, að byggð hafa verið ný gisti-hús og að skólarnir hafa verið teknir í notkun yfir sumarið, til þess að hægt væri að taka á móti fleirum gestum. Hefur þetta gefizt vel, og tekjur þjóðarinnar af ferðamönnum hafa aukizt af þessum ástæðum. Ferðamálaráð, sem stofnað var með lögum frá Alþingi 1964, hefur skipulagt ferðamálin og nú þegar unnið þarft verk, með því að ferðamálasjóður hefur fengið nokkurt fjár-magn til umráða til þess að lána til bygginga og endurbóta á gistihúsum og bæta aðstöðu í skólum til þess að taka á móti gestum.

Árið 1950 var tala ferðamanna hingað til lands 4383, 1955 9107, 1960 12806, 1962 16835, 1964 22383 og 1965 28879. Gjaldeyristekjur af ferðamönnum voru 1950 845134 kr., 1955 voru gjaldeyristekjurnar 2 millj. 208 þús. kr., 1960 voru gjaldeyris-tekjurnar 17 millj. 208 þús., 1963 56 millj. 325 þús. og 1965 82 millj. 107 þús., þannig, að þetta stefnir í rétta átt, og það er þegar farið að muna um þær gjaldeyristekjur, sem þjóðin fær af ferða-mönnum, og í rauninni er það miklu meira en

þetta, vegna þess að útlendir ferðamenn borga stundum farseðla með íslenskum peningum, sem þeir hafa þá fengið hér í bönkunum, ef þeir hafa dvalizt hér nokkurn tíma, og raunverulegar gjald-cyristekjur eru þess vegna líklega nokkuð miklu meiri en þarna kemur fram. Það er þess vegna talsvert í húfi, að því sé ekki stefnt í hættu og það eyðilaggt, sem unnið hefur verið upp undan-farin ár, og ég hygg, að allir hv. alþm. séu sam-mála um, að það beri að koma í veg fyrir það, að þessi visir að atvinnugrein verði eyðilagður. Það er einnig dýrt að byggja og reka hótél, og satt að segja veitir þeim ekkert af því yfir sum-armánuðina að njóta þeirra tekna, sem af ferða-mönnum koma, og það má segja það einnig, að þeim mun meira sem kemur af ferðamönnum, þeim mun meira fái barþjónarnir og framreiðslu-mennirnir.

Þessum lögum, sem eru sett til lausnar á kjara-deilunni, deilu, sem er ekki raunveruleg kjara-deila, — þessum lögum er ekki stefnt að öðrum aðilanum, því að það veit enginn um það fyrir fram, hvernig dómurinn verður, þegar hann verður upp kveðinn, hvort hann heggur nærri fram-reiðslumönnum eða veitingamönnum. En lögin leystu deiluna, skáru á þennan hnút, sem stefndi ferðamálunum í hættu, og það var aðalatriðið. Þótt veitingamenn viti ekki um, hvernig niður-staðan verður, vildu þeir, að deilan væri leyst, og kemur það fram í umsögn þeirra, að þeir töldu nauðsynlegt, úr því að ekki fékkst sam-komulag á milli deiluaðilanna, að skorið væri á hnútinn. En nú, eftir að bréf framreiðslumann-anna var sent inn í Alþingi, hef ég spurzt fyrir um það hjá veitingamönnum, hjá ferðamála-ráði, hjá ferðaskrifstofunum, hvaða álit þessir aðilar hafi á því, hvort þessi lög hafi verið nauð-synleg eða hvort þau hafi verið sett aðeins af stráksskap, og umsagnir liggja hér fyrir um þetta frá Sambandi veitinga- og gistihúsaeygenda, frá Pétri Danielssyni veitingamanni, frá Loftleiðum í sambandi við flutninga á farþegum, frá Flug-félagi Íslands, frá ferðamálaráði, frá Félagi ís-lenzkra ferðaskrifstofa. Ef einhver hv. þm. mundi nú hér á eftir taka undir með framreiðslumönnum og segja, að lögin hafi verið óþörf, held ég, að ég verði að lesa upp úr umsögnum þessara aðila, sem ég nefndi, því að þar er rökstuðningur fyrir því, hvernig hefði farið fyrir ferðamál-unum á s. l. sumri, ef deilan hefði ekki verið leyst. En ég held ég biði með það, því að það er nokkuð langt mál, það er frá mörgum aðilum, þangað til ef ástæða er til þess. En það segir nokkuð, að þessir aðilar hafa allir gefið jákvæða umsögn um, að það hafi borið nauðsyn til þess að leysa deiluna, ekki endilega með þeim hætti, sem gert var með brbl., eða eins og þau eru orðuð, en það hafi verið nauðsynlegt að leysa deiluna. Og það lá fyrir, að samkomulag fékkst ekki á milli veitingamanna og framreiðslumanna í þessu máli. Það var búið að reyna til fulls og umsögn aðilanna lá fyrir um það, og þarf ekki að rökstyðja það frekar.

Herra forseti. Ég tel ekki ástæðu til að svo komnu máli að hafa fleiri orð um þetta frv., en legg til, að því verði að lokinni þessari umr. visað til hv. samgmn. og 2. umr.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Hæstv. samgmrh. hefur nú gert grein fyrir setningu brbl. frá s. l. sumri, en þessi brbl. voru sett vegna deilu Félags framreiðslumanna gagnvart eigend-um hótela og gistihúsa. Á s. l. sumri átti Félag framreiðslumanna í samningum um kaup og kjör ýmissa félagsmanna sinna og hafði gert þrenns konar kröfur. Kröfurnar voru um það að fá sam-ræmi í vinnutilhögun á veitingahúsum, og það, sem þeir vildu þá miða við, var vinnutilhögun, sem viðhöfð hafði verið á því veitingahúsi borg-arinnar, sem lengst hefur starfað og framreiðslu-mennirnir eða félag þeirra hefur samninga við, þ. e. a. s. Hótél Borg. Í öðru lagi fóru þeir fram á hækkun þjónustugjalds. Og loks báru þeir fram óskir um það, að fast kaup yrði greitt fram-reiðslumönnum auk þjónustugjalds. Þá var það, þegar samningar tókust ekki, að til verkfalls kom. Þetta verkfall var löglega boðað og löglega hafið, og hefur enginn vefengt það, að svo hafi verið. Verkfall hafði staðið í 7 daga. Það hófst, að ég hygg, þann 8. júlí, en 15. júlí gaf hæstv. sam-gmrh. út brbl. um það, að þetta verkfall væri bannað. Ég tók eftir því áðan, þegar hæstv. ráðh. gerði grein fyrir efni laganna, þá bar mest á því í hans frásögn, að l. væru um setningu og skipan gerðardóms til að leysa þessa deilu. En frá mínu sjónarmiði er meginefni þessara l. í 3. gr. þeirra, en þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Verkföll, þar á meðal samúðarverkföll, í því skyni að knýja fram aðra skipan kjaramála, sem lög þessi taka til, eru óheimil, þ. á m. framhald verkfalls Félags framreiðslumanna, sem hófst 8. júlí 1966.“

Aðalefni þessa frv. er auk gerðardómsákvæð-anna bann á löglegu verkfalli. Og mér þykir vænt um, að hæstv. ráðh. skuli vera hálfheiminn við að nefna það efni laganna. En samt sem áður er það staðreynd. Með þessum brbl. var löglega boðað og löglega rekið verkfall bannað með brbl. Það er, eins og alkunnugt er, forsenda fyrir setningu brbl. í stjórnarskránni, að brýn nauðsyn sé til að setja brbl. Sú brýna nauðsyn, sem fram var talin til setningar þessara laga, var talin þessi: Sáttatilaunir í þessari deilu höfðu ekki borið árangur og slæmar horfur um lausn deilunnar í bráð a. m. k. vegna djúpstæðs ágreinings um rétt Félags framreiðslumanna til afskipta af vinnutilhögun í veitingahúsum, og enn fremur, að Samband veitinga- og gistihúsaeygenda hafi ákveðið að loka veitingahúsum sínum fyrir alla nema erlenda dvalargesti, meðan verkfallið standi, og tilkynnt það samgmrn. bréflega. Muni þá ekki unnt að veita öðrum mönnum, þ. á m. farþegum erlendra skemmtiferðaskipa, almenna og samn-ingsbundna þjónustu. Nú sé mesti annatími veit-ingahúsa vegna mikils fjölda erlendra ferða-manna og ferðamannaskipa, og verði ekki unnt að veita þessu ferðafólki sæmilega þjónustu, sé hætta á, að varanlega verði spilt árangri langrar og útullar landkynningarstarfsemi, sem erfitt yrði að bæta og bitna mundi á öllum þeim aðilum hér á landi, sem hafa atvinnu af þjónustu við ferðamenn, og verða þjóðinni einnig til van-sæmdar. Því telur ríkisstj. brýna nauðsyn bera til þess að koma í veg fyrir stöðvun á rekstri veitingahúsanna, og fyrir því eru hér með sett

brbl. samkv. 28. gr. stjórnarskrárinnar á þessa leið.

Ég álit nú, að það sé út í hött allt fjas um árangur af góðri landkynningarstarfsemi og einnig allt tal um miklar gjaldeyrstekjur af erlendum ferðamönnum, sem hafi verið í hættu vegna þessarar deilu, og umfram allt er það út í hött, að þessu hafi verið stofnað í hættu vegna aðgerða Félags framreiðslumanna, því að það liggur skjalllega fyrir, að þeir héldu ekki af slíkri óbílgrni á málunum, að þeir hótuðu stöðvun á allri þessari þjónustu, heldur þvert á móti. Þeir buðu að láta alla þessa þjónustu í té, þó að verkfallið stæði. Það var á fyrsta degi verkfallsins, sem Félag framreiðslumanna tilkynnti svo hljóðandi ákvörðun sína, — þeir skrifuðu sem sé Sambandi veitinga- og gistiúsaeigenda, og fjallaði 1. liður þess bréfs um önnur mál en hér er um að ræða og einnig sá þriðji, en annar liður bréfs þeirra var á þessa leið, — þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Þá var rætt um, hvort gefa beri einhverjar undanþágur vegna erlendra ferðamanna. Stjórnin samþykkti að gefa Hótel Sögu, Hótel Holti, Hótel Borg og Hótel Loftleiðum undanþágu til almennra veitinga fyrir hóteldgesti og þá ferðamenn, sem hingað kunna að koma með erlendum skemmtiferðaskipum. Jafnframt var Nausti h/f gefin undanþága til þess, að hóteldgestir frá City Hótel fái almennar veitingar framreiddar í Nausti.“

Nú segir hæstv. ráðh., að hann hafi sett þessi brbl. algerlega tilneyddur og bannað löglegt verkfall Félags framreiðslumanna, af því að þarna hafi allt verið í voða, gjaldeyrstekjur ríkisins af erlendum ferðamönnum, og stofnað í voða árangri af góðri landkynningarstarfsemi margra undanfarinna ára, og þess vegna skyldi verkfall framreiðslumanna bannað. En það liggur hér skjalllega fyrir, að á fyrsta degi verkfallsins bauð Félag framreiðslumanna að inna af hendi alla þessa þjónustu, sem hefði tryggt, að ekki hefði orðið skerðing á erlendum gjaldeyrstekjum né heldur að góðum árangri af landkynningarstarfsemi undanfarandi ára væri á nokkurn hátt stefnt í voða eða þjóðinni á nokkurn hátt sköpuð hneisa af því, að þessi þjónusta fengist ekki. Hún var boðin fram af þessum aðila, sem brbl. var stefnt gegn. Ég verð því að segja hæstv. ráðh. það og öllum þingheimi, að ég er meðal þeirra manna, sem segja: Þessi bráðabirgðalagasetning þeirra er út í hött, tilefnislaus gagnvart Félagi framreiðslumanna, sem átti í löglegu verkfalli. Þeir buðu að inna þá þjónustu af hendi, sem tryggði allt það, sem fært er fram sem ástæða fyrir setningu brbl. í forspjalli að þeim. Hin brýna nauðsyn, sem verður að vera fyrir setningu brbl., er sannarlega ekki fyrir hendi og þannig ekki heimilt samkvæmt stjórnarskránni að setja brbl. í slíku máli sem þessu. Stjórnarskrárheimildina vantar, þegar forsendurnar eru ekki fyrir hendi. Þegar það liggur fyrir, að Félag framreiðslumanna bauðst til að inna alla þessa þjónustu af hendi, hver var þá ástæðan til setningar brbl.? Var hún kannske sú, að gagnaðilinn, hóteldin, neitaði að hafa hóteldrekstur? En átti þá ekki að setja brbl. gagnvart þeim?

Af bréfi Félags framreiðslumanna, sem ég nú

hef lesið allt það úr orðrétt, sem þetta mál varðar, sést, að félagið gerði allt, sem það gat, til þess að tryggja erlendum ferðamönnum og öðrum gestum hóteldanna nauðsynlega þjónustu. Til sönnunar þessu skal ég nefna tvö dæmi. Um þar mundir, sem verkfallið stóð, var hér háð þing norrænna ungtemplara. Það var fjölmennt þing. Frá þeim mönnum, sem að framkvæmd þess stóðu hér á landi, barst Félagi framreiðslumanna ósk um það, að Hótel Sögu yrði veitt heimild til þess að hafa kveðjuhóf fyrir þing ungtemplaranna. Halda menn nú ekki, að Félag framreiðslumanna hafi sýnt þá óbílgrni að neita þessu? Ó-nei, hafi menn haldið það, er það misskilningur. Félag framreiðslumanna heimilaði, að Hótel Saga hefði þetta kveðjuhóf fyrir hina erlendu gesti, hina norrænu ungtemplara. En samt var hófið ekki haldið. Af hverju? Af því að Hótel Saga neitaði að hafa það í sínum húsakynnum á sínum vegum. Það stóð ekkert í vegi frá hendi Félags framreiðslumanna, það heimilaði það. En hóteldið neitaði. Það var ekki vinveitingagróðavon þarna, eins og betur kemur í ljós af næsta dæmi.

Það gerðist einnig, meðan á þessu verkfalli stóð, að annað erindi barst Félagi framreiðslumanna um undanþágu, vegna erlendra gesta hér á landi. Það erindi var frá borgarstjóranum í Reykjavík vegna norrænna gesta. Félagið veitti þá heimild líka að því tilskildu, að Hótel Saga sæi um framkvæmd þess. Og nú fékkst samþykki hóteldsins. Þetta hóf var haldið. Það stóð hvorki á samþykki Félags framreiðslumanna né heldur í þessu tilfelli á heimild frá því hóteldi, sem nýlega hafði neitað norrænum ungtemplurum um að halda sitt lokahóf þar. Því var bjargað, að visu með öðrum húsakynnum, sem fengust til þess að halda það.

Í hvorugu þessu tilfelli er hægt að saka Félag framreiðslumanna um að hafa synjað um þá þjónustu, sem talin er í hættu í forsendum brbl. Og þannig var framkvæmd félagsins þessa 7 daga á verkfallinu, að félagið heimilaði að inna af hendi þá þjónustu, sem ráðh. hefur við orð að hafi verið gerð tilraun til að bjarga með setningu brbl. Forsendurnar eru því ekki réttar, þar eru falskar. Og sannleikurinn er sá, að málið liggur að öllu leyti þannig fyrir, að það var algerlega að tilefnislausu að setja brbl. á þetta stéttarfélag, eins og það hafði framkvæmt sína löglegu vinnustöðvun. Ef á það sjónarmið verður ekki fallið, vil ég fara þess á leit við hæstv. ráðh., að hann í skýru máli geri grein fyrir því, að það, sem ég nú hef sagt um framkomu félagsins, sé rangt, ellegar þá gefi einhverja skýringu á því, hvers vegna brbl. voru samt sett gegn félaginu, gegn löglegu verkfalli þess. Eins og félagið rak sína vinnustöðvun, sá ég enga brýna nauðsyn hafa skapast vegna aðgerða þess og þar með engin forsenda verið til fyrir setningu brbl., sem höfðu það aðalinnihald að banna löglega boðað og löglega rekið verkfall.

Enn eitt atriði vildi ég upplýsa í þessu máli, af því að það er kannske meginatriði þess. Það er þetta: Meðan á verkfalli Félags framreiðslumanna stóð, gerði Samband veitinga- og gistiúsaeigenda samþykkt um það að loka veitingahúsum sínum, þar með einnig þeim veitingahús-

um, sem framreiðslumenn störfuðu ekki við og verkfallið tók alls ekki til af þeirra hendi, fyrir allri þjónustu nema til erlendra ferðamanna. Þetta var samþykkt, ekki Félags framreiðslumanna, heldur samþykkt Sambands veitinga- og gistihúsaeygenda, en þá áttu líka forsendur brbl. að veitast gegn þeim aðilanum, en ekki að banna löglegt verkfall hins aðilans. Það heitir að hengja bakara fyrir smíð, og hefur aldrei þótt viðeigandi í réttarrikjum. Ég spyr þess vegna: Hver treystir sér til að rekja beint orsakasamband milli þessa tiltækis hóteleigendanna og hins vegar verkfalls Félags framreiðslumanna, sem réttlæti það, að ríkisstj. geri aðför að verkfallsréttinum hjá stéttarfélaginu? En verkfallsrétturinn hefur í flestum lönglýðræðisríkjum verið talinn til almennra mannréttinda hins vinnandi manns, og það er þessi réttur, sem er ráðizt á, að ég segi af hendi stéttarfélagsins alveg að tilefnislausu. Ég bið þess, að hæstv. félmrh. reki þetta orsakasamband og hvers vegna bannað er löglegt verkfall Félags framreiðslumanna vegna ákvörðunar, sem Samband veitinga- og gistihúsaeygenda tekur. Ég fæ ekki skilið sambandið þar á milli.

Mér fannst augljóst af því, sem ég nú hef sagt, að hér hafi verið framið ranglæti. Aðgerðum ríkisstj. með setningu brbl. er beint gegn saklausum aðila. Stöðvun þjónustu, að svo miklu leyti sem um það var að ræða, var bein afleiðing af ákvörðun hóteleigendanna, en ekki Félags framreiðslumanna. Þessi þjónusta, sem lögin áttu að tryggja, var samkv. samþykkt gerðri á fyrsta degi verkfallsins heimil af hendi stéttarfélagsins. Þetta er ekki aðeins mín skoðun um þetta mál. Þetta er einnig skoðun Alþýðusambands Íslands. Miðstjórn Alþýðusambandsins hélt fund og ræddi m. a. þetta mál miðvikudaginn 27. júlí og gerði þá um þetta svo hljóðandi ályktun:

„Miðstjórn Alþýðusambands Íslands vill enn þá einu sinni, að nýgefnu tilefni, lýsa því yfir, að hún telur verkfallsrétt verkalyðsfélaganna helgan rétt, sem ekki megi skerða, og nauðsynlegt tæki stéttarfélaganna í vörn fyrir áunnum réttindum meðlima þeirra og til betri lífskjara fyrir þá. Hinn 15. þ. m. var löglega boðað verkfall Félags framreiðslumanna bannað með brbl., sem sett voru fyrir atbeina samgmrh., m. a. á þeim forsendum, að félagsskapur eigenda veitinga- og gistihúsa hafi ákveðið að loka veitingahúsum sínum fyrir alla nema erlenda dvalargesti, meðan verkfallið stæði, en það muni aftur hafa í för með sér hættu á, að varanlega verði spilt árangri langrar og ótullar landkynningarstarfsemi, eins og segir í forspjalli fyrir brbl. Á fyrsta degi verkfallsins gaf Félag framreiðslumanna hins vegar fjórum hótélum og einu veitingahúsi í Reykjavík undanþágu til að afgreiða ferðamenn. Þessi undanþága framreiðslumannanna sýnir það, að af völdum félags þeirra var afgreiðsla til ferðamanna ekki stöðvuð og þau rök, sem voru fyrir setningu brbl. gagnvart Félagi framreiðslumanna, því haldlaus. Miðstjórn Alþýðusambandsins telur setningu brbl. sýna algert virðingarleysi fyrir verkfallsréttinum, sem þó nýtur verndar íslenzkra laga, og mótmælir því harðlega setningu þeirra sem ofbeldisaðgerð gagnvart verka-

lyðshreyfingunni,“ — ekki emungis gegn þessu félagi, heldur gagnvart verkalyðshreyfingunni.

Því segi ég: Þeir stjórnarsinnar, sem ekki vilja verða berir að því að ráðast á verkfallsréttinn almennt sem mannréttindi og fótumtroða hann, eiga þess vegna að fella þetta frv. Þeir eiga ekki að taka á sig, að svona frumhlaup hefur verið gert, og þar með að leggja sína sæmd við að samþykkja svona brbl.

Ég skal víkja í lok máls míns aðeins að atriði, sem að vísu er aukaatriði. Ef ég man rétt, held ég, að það sé þannig kveðið á í forsetaúrskurði um skiptingu starfa á milli ráðh. að vinnudeilur heyri undir félmrh. Hér var um vinnudeilu að ræða. Mér finnst það dálítið skjóta skökku við, að það skyldi ekki koma í hlut hæstv. félmrh. að setja þessi brbl. Var hann kannske ekki reiðubúinn til þess? Taldi hann ekki alveg upplagt að ráðast í þessu tilfelli á verkfallsréttinn, og var þá til sjálfboðaliði í ríkisstj. til þess samt sem áður, þó að ekki heyri undir hann samkv. forsetaúrskurði um skiptingu starfa milli ráðh. að gera þetta? Ég hefði talið eftir forsetaúrskurðinum, að eðlilegast hefði verið, að hæstv. félmrh. skakkaði hér leikinn, ef hann teldi þess brýna þörf. En hann gerði það ekki. Og ég á erftit með að trúa því, að hann hefði talið tilefni til þess í þessu tilfelli. En vitanlega er öll hæstv. ríkisstj. samábyrg um þetta. Ég legg ekki ábyrgðina af þessum verkum eingöngu á herðar hæstv. samgmrh., nema hann hafi gert þetta án samráðs við ríkisstj., og það kemur ekki til mála, það er útilokað. Ríkisstj. öll og þ. á m. hæstv. félmrh. ber sök á þessu frumhlaupi.

Hæstv. ráðh. upplýsti hér áðan í sinni fram-söguræðu, hverjir gerðardómsmenn væru, sagði nokkuð frá störfum þeirra, en niðurstaða frásagnar hans var sú, að störfum gerðardómsins væri nú langt komið í októbermánuði, en ekki lokið. Þetta saklausa stéttarfélag hefur því verið svipt verkfallsrétti allan þann tíma, frá því að brbl. voru sett og fram á þennan dag, og enginn veit enn, hve lengi þetta stéttarfélag er svipt sínum verkfallsrétti, þrátt fyrir það, þótt það stæði í löglega boðuðu og löglega reknu verkfalli. Þetta tel ég meira en lítið vítavert. Og ég spyr: Hvenær fær gerðardómurinn lokið sínum störfum? Hvenær á því að linna, að þetta stéttarfélag sé svipt sínum verkfallsrétti?

Hæstv. ráðh. sagði í afsökunartón áðan, að lögunum væri ekki stefnt að öðrum aðilanum. Þetta er rangt. Með því að banna verkfallið, sem Félag framreiðslumanna stóð í, er lögunum beint gegn þeim aðilanum, en ekki gegn veitingahúsaeygendunum. Því er því stefnt gegn röngum aðila. Og svo segir hæstv. ráðh.: Ég hef spurt hóteleigendurna að því, hvort þeir hafi ekki talið ástæðu til setningar brbl. Hóteleigendurnir, sem höfðu einmitt gert samþykkt um að stöðva þá þjónustu, sem um getur í forsendum fyrir brbl., það stendur ekki á því, þeir svara í kór. Þeir voru hjartanlega ánægðir með það, að brbl. voru gefin út og gagnaðili þeirra sviptur mannréttindum. Það var ekki stigið á strá hóteleigendanna, sem ákvörðun höfðu tekið um stöðvun þeirrar þjónustu, sem brbl. áttu að tryggja.

Ég álit, að þetta hafi farið mjög óhöndulega hjá hæstv. ráðh., og sé ekki ástæða til að fjöl-yrða um þetta mál frekar. Þetta er einfalt mál og skýrt, og það liggja fyrir gögn um það, að sá aðillinn, sem hér var ráðizt á, Félag framreiðslumanna, hafði boðið að inna þessa þjónustu af hendi, sem síðan eru sett brbl. um undir því yfirsíkin, að verið sé að tryggja. Hinn aðillinn hafði hótad að torvela og synja um þessa þjónustu. En gegn honum var brbl. ekki stefnt. Það var löglegt verkfall stéttarfélagsins, sem var bannað. Það er meginefni þessara laga.

Ég legg það til, að þetta frv. fái ekki staðfestingu, þessi brbl. fái ekki staðfestingu hins háa Alþ. Ég teldi það vansæmandi fyrir Alþ., eins og skýr rök liggja fyrir í þessu máli. Ég álit, að þetta frv. eigi hv. Alþ. að fella.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Hv. 5. þm. Vestf. var nú hér með orðaleik. Vera má, að hann telji það skyldu sína að snúast gegn þessu frv. og loka augum og eyrum fyrir rökum og því, sem er áþreifanlegt.

Hv. þm. undrast það, að dómurinn skuli ekki vera uppkveðinn, gerðardómurinn ekki búinn að ljúka störfum. Því getum við náttúrlega ekki ráðizt í ríkisstj. Ég geri ráð fyrir, að það efist enginn um, að þetta séu valinkunnir menn, sem voru valdir í dóminn af hæstarétti, og í dag upplýsti formaður dómsins, að störfum væri ekki lokið, en langt á veg komið.

Það er gert ráð fyrir, að þessi lög falli úr gildi 1. febr. 1967, þannig að sá tími liður nú, og framreiðslumenn geta þá eftir þann tíma hafið baráttuna að nýju, ef þeim býður svo við að horfa. En fullyrðing hv. þm. um það, að ekki hafi borið brýna nauðsyn til að setja lögin, fær ekki staðizt. Ég tel brýna nauðsyn að setja brbl., þegar þjóðarhagsmunir eru í veði, og ferðamálin voru sett í hættu, ef deilan hefði ekki verið leyst. Þær gjaldeyrstekjur, sem þjóðin hefur nú af ferðamönnum, hefðu stórkostlega rýrnað, og sú atvinna, sem fjöldi manna hefur af þjónustu við ferðamenn, hefði lítil orðið á þessu sumri, ef ekki hefði verið skorið á þennan hnút. Það ber brýna nauðsyn til að koma í veg fyrir slíkt, því að okkar þjóð veitir ekki af að nota og nýta þá möguleika, sem fyrir hendi eru til tekjuöflunar. Og ég segi enn: Þessum lögum er ekki beint gegn öðrum aðilanum. Þessi lög eru sett til þess að leysa deiluna. Enginn veit, hver niðurstaða dómsins verður. Verði niðurstaða dómsins framreiðslumönnum í vil, en á móti veitingamönnum, gegn hverjum hafa þá þessi lög snúizt? Segjum það, að niðurstaða dómsins verði á þá leið, að framreiðslumennirnir fái í aðalatriðum það, sem þeir gerðu kröfu til að fá, en veitingamennirnir verði að láta það samkv. dómnum, sem þeir vildu ekki sleppa. Þess vegna er ekki hægt að segja, að þessum lögum sé beint gegn öðrum aðilanum. Lögin eru sett til þess að leysa deiluna, og lögin eru sett af samgmrh. í góðu samkomulagi innan ríkisstj., vegna þess að samkv. forsetaúrskurði heyrta gistihúsins og ferðamálin undir samgmrh.

Það hafa verið sett hér lög til lausnar deilu flugmanna. Það kom í hlut samgmrh., vegna þess

að flugmálin heyrta undir hann. En ég undrast, að hv. 5. þm. Vestf. skuli gera þetta að svo miklu umtalsefni, því að það ætti að liggja í léttu rúmi frá hans sjónarmiði, hvort það var hæstv. félmrh. eða ég, sem gaf út brbl. En ég hygg, að hæstv. félmrh. sé alveg reiðubúinn að viðurkenna það, að hann hafi verið samþykkur því, að þessi lög voru út gefin, og hann þarf áreiðanlega engan kinnroða fyrir það að bera.

Þegar hv. 5. þm. Vestf. fullyrðir, að það vanti forsendur fyrir útgáfu þessara laga, að stjórnskráin hafi raunverulega verið brotin, vil ég vitna til þeirra manna, sem gerst þekkja til þessara mála. Það er ferðamálaráð. Það er Samband ferðaskrifstofa. Það eru flugfélögin. Og engum á að vera kunnara um það en veitingamönnum, hvort undanþágurnar, sem hv. 5. þm. Vestf. gerði að umtalsefni áðan, hefðu verið fullnægjandi.

Hann talaði mikið um það, hv. þm., að það hefði verið gefin undanþága til þess að halda kveðjuhóf fyrir norræna ungtemplara, það hafði verið gefin undanþága til þess að hafa hóf fyrir gesti borgarstjórans. En jafnvel þótt framreiðslumenn hefðu verið tilbúnir að gefa slíkar undanþágur, alltaf þegar beðið var um veizlur og annað þess konar, dugðu undanþágurnar ekki til þess að veita ferðamönnum þá þjónustu, sem þeir eiga rétt til og nauðsynleg er í ferðamannalandi, sem ætlar að laða að sér gesti. Og ég vil taka hér til vitnis ferðamálaráð, sem ég hygg að hafi að dómi hv. 5. þm. Vestf. unnið gott verk. Þetta er 9 manna ráð, sem hefur mikið um ferðamálin að segja og þekkir þau út og inn, og með leyfi hæstv. forseta, vil ég lesa hér umsögn þess, því að eins og ég sagði áðan, eftir að bréfið kom frá framreiðslumönnum, sem mun hafa verið sent öllum hv. þm., gerði ég ráðstafanir til þess, að þessir aðilar, sem ég vitnaði til áðan, væru spurðir um það, hvort brbl. væru að þeirra áliti út gefin án brýns tilefnis og hvort undanþágurnar, sem hefur verið talað um, hefðu nægt til þess að veita ferðamönnum viðunandi þjónustu. Og ferðamálaráð segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Á 99. fundi ferðamálaráðs tilkynnti formaður ráðsins, að Félag framreiðslumanna hefði sent alþm. orðsendingu vegna brbl. um frestun á þjónadeilu og skipun gerðardóms til að leiða til lykta nefnda deilu. Af nefndu tilefni samþykkti ferðamálaráð eftirfarandi ályktun, jafnframt því sem látið var í ljós þakklæti til hæstv. ráðh. fyrir aðgerðir í miklum vanda, sem hefði getað skaðað þjóðina um milljónatugi,“ segir ferðamálaráð, „og það hefði getað skaðað þjóðina óbeint, sem var miklu meira virði en þessir milljónatugir. Þar sem ferðamálaráði er kunnugt um, að samtök framreiðslumanna hafa sent alþm. álitsgerð vegna aðgerða hæstv. samgmrh. í deilu framreiðslumanna og gisti- og veitingahúsaeigenda á s. l. sumri, leyfir ferðamálaráð sér að taka fram eftirfarandi:

Þegar framkvæmd nefndrar deilu var frestað með lögum og settur á laggir gerðardómur til að komast að niðurstöðu um sanngjarna lausn málsins, hafði skapast algert vandræðaástand í gisti- og veitingahúsaðnaði landsins. Verkfall átti að koma til framkvæmda þann 8. júlí. Vitað var þá, að ekki var um raunverulega kaupdeilu að ræða,

heldur snerist deilan um önnur og óskyld mál, þ. e. aðallega um fyrirkomulag á vinnustað og hvort notaðir skyldu stimpilkassar í vinstúkum. Ferðamálaráð aflaði sér upplýsinga um gang deilunnar þegar 5. júlí og komst að raun um, að þunglega mundi horfa um lausn hennar. Ef til verfalls hefði komið hjá framreiðslumönnum, er fyrirsjáanlegt, að slíkt mundi hafa haft í för með sér m. a. eftirfarandi:

Háannatími hjá gisti- og veitingahúsum héraðs fór í hönd og mundi því vinnustöðvun hafa getað orsakað, að margra ára vinnu í sambandi við aukningu erlendra ferðamanna hingað til lands kynni að vera hætta búin, enda má telja fullvíst, að fréttir í heimspressunni um verkföll í hóteliðnaðinum hér á landi kynnu að hafa þær afleiðingar í för með sér, að ferðamenn mundu breyta ferðaáætlunum sínum og sneiða hér hjá landi. Þetta er einnig álit flugfélaganna. Ef til verfalls hefði komið, mundi slíkt ekki eingöngu hafa skaðað gisti- og veitingahúsaiðnaðinn, heldur einnig flugfélögin og samgöngutæki á sjó og landi og þar með rýrt gjaldeyristekjur landsmanna. Þá má og vekja athygli á því, að þá daga, sem verfallið átti að hefjast, var von hingað til lands margra erlendra skemmtiferðaskipa með þúsundir ferðamanna, sem áttu pantaðar veitingar á veitingastöðum í landi. Þá var einnig fyrirsjáanlegt, að margir hinna erlendu ferðamanna, sem ekki búa á fullkomnum hótélum, mundu strax lenda í erfiðleikum vegna verfallsins, þar eð öll veitingahúsastarfsemi hefði stöðvazt, þar sem framreiðslumenn vinna. Til þess að sanna, að hér var ekki um að ræða deilu um kaup eða kjör, má að lokum geta þess, að ferðamálaráð aflaði sér upplýsinga um, hverjar mundu vera almennastar tekjur framreiðslumanna, og komst að raun um, að þær mundu nema um 25–35 þús. kr. á mánuði, en þessara tekna er í mörgum tilfellum aflað með 3–5 daga vinnuviku.“

Félag ísl. ferðaskrifstofa hefur einnig nokkuð um þetta að segja. En hverjir skyldu vera kunnugastir ferðamálum hér á landi? Hverjir skyldu þekkja ferðamálin betur en þeir, sem hafa veitt ferðaskrifstofum forstöðu um margra ára skeið og fylgzt með þróun ferðamála frá upphafi. Félag ferðaskrifstofa segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Félag vort hefur haft spurnir af því, að Félag framreiðslumanna hafi sent alþm. grg. frá félaginu um deilu framreiðslumanna og veitingamanna s. l. sumar og sé því m. a. haldið fram í grg. Félags framreiðslumanna, að brbl. þau, er sett voru 15. júlí þ. á., hafi verið óþörf sakir þess, að undanþágur þær, sem félagið veitti vegna hótélgesta, hafi verið fullnægjandi. Vegna þessa telur félag vort fulla ástæðu til þess að taka fram eftirfarandi:

1. Alkunnugt er, að umrædd vinnudeila snerist ekki um launamál, heldur raunverulega um hús-bóndavald á veitingahúsum, sem framreiðslumenn vildu fá að verulegu leyti.

2. Undanþágur þær, sem veittar voru, voru algerlega ófullnægjandi, þar sem þær bundu hvern hótélgest við eitt hótél og jafnvel meinuðu þeim

að taka með sér gest, hvernig sem á stóð, nema hann byggi einnig á sama hóteli.

3. Mesti annatími veitingahúsa og ferðaskrifstofa fór í hönd, og hefði óbreytt ástand skapað hrein vandræði við móttöku erlendra ferðamanna, spilt árangri langrar landkynningarstarfsemi og gert íslenzku þjóðina að athlægi út á við hjá öllum þeim, sem frétt hefðu um, að slíkur móbúaháttur viðgengist hér á landi.

4. Afleiðingar verulegrar stöðvunar á því að láta erlendum ferðamönnum í té þá þjónustu, sem þeim hafði verið lofað og þeir jafnvel þegar greitt, hefði valdið því, að ferðum erlendra manna hingað hefði fækkað til muna og það valdið stórum rýrari afkomu íslenzkra ferðaskrifstofa og einnig bitnað á veitingahúsum, flugfélögum, skipafélögum, sérleyfis- og hópferðabifreiðum og leigubifreiðastjórum.

5. Hagsmunir hinna fjölmörgu stétta, sem í húfi voru, sköpuðu að vorum dómi brýna nauðsyn á, að höggvið væri á hnútinn af ríkisvaldinu. Brbl. um lausn deilu framreiðslumanna og veitingamanna voru til þess fallin að afstýra yfirvofandi hættu, og vill félag vort láta í ljós þakkir sínar við samgmrh. fyrir að leysa málið á þennan hátt.“

Þetta segir Félag ferðaskrifstofa, sem gerst þekkir málin, og það fullyrðir, sem er alveg rétt, að ef ekki hefði verið skorið á hnútinn, hefðu hópferðabifreiðar, leigubifreiðar allar, skipafélögin, veitingahúsin og þjóðarþúið í heild misst meginhlutann af þeim tekjum, sem ferðamenn hafa gefið s. l. sumar. Og þegar þetta liggur fyrir, sýnist ekki vera nokkur vafi á því, að það hafi verið forsendur fyrir útgáfu brbl., að það hafi verið brýn nauðsyn, að það hafi verið skylt að gera það að bjarga hagsmunum þjóðarinnar með þessum hætti, úr því að það var ekki unnt með öðrum hætti. Og ég hygg nú, þegar hv. 5. þm. Vestf. kynnrir sér málin, — og það hefði verið gott, ef hann hefði frestað því að tala, þangað til hann var búinn að kynna sér málin, — þegar hann er búinn að kynna sér málin og talar af kunnugleika um þau, þá er ég alveg sannfærður um, að hann er það sanngjarn og það viti borinn, að hann gerir sér alveg glögga grein fyrir því, hvað rétt var, jafnvel þótt hann telji sér skylt að mótmæla með nokkrum orðum hér.

Hann segir, hv. þm., að miðstjórn Alþýðusambandsins sé á sama máli. Það getur vel verið, að svo sé, að hún sé á sama máli. En hefur miðstjórnin kynnt sér það, sem ferðaskrifstofurnar hafa að segja, það, sem ferðamálaráð hefur að segja? Ég efast um, að svo hafi verið, þegar samþykktin var gerð, því að það veit ég, að miðstjórn Alþýðusambandsins er ekki í nokkrum vafa um það, að þegar þjóðarhagsmunir eru í veði, ber að bjarga þeim. Það er ég alveg sannfærður um.

Flugfélag Íslands hefur sína skoðun á þessu máli líka og hefur gert sér fulla grein fyrir því, hvers það hefði misst við, ef deilan hefði ekki verið leyst, hvað farþegarnir hefðu orðið miklu færri hjá Flugfélagi Íslands á þessu sumri, hvað tekjur þess hefðu orðið rýrari. En hvaða hv. alþm. vill ekki koma í veg fyrir það, að Flugfélag Íslands tapi miklum tekjum af því að flytja

erlenda ferðamenn til og frá landinu? Ekki nokkur þm. Allir þm. vilja hag Flugfélags Íslands.

Svo kemur hv. 5. þm. Vestf. og talar hér alveg öfugt um þessi mál, segir, að það hafi ekki verið nokkur nauðsyn að gefa út brbl., þótt það liggi fyrir, að þjóðarþúið í heild skaðist um tugi millj. og missi, eins og kallað er, andlitið út á við, þó að flugfélögin tapi hundruðum og jafnvel þúsundum farþega og væru með taprekstur, ef málinu hefði ekki verið hjargað. Þá segir hv. 5. þm. Vestf.: Það bar enga nauðsyn til þess að skerast í málið. Það, sem Flugfélag Íslands hefur um þetta að segja, er þetta, með leyfi hæstv. forseta:

„Oss hefur verið tjáð, að því sé haldið fram af Félagi isl. framreiðslumanna, að brbl. þau, sem bönnuðu verkfall félagsins á s. l. sumri, hafi verið óþörf, þar eð undanþágur þær, sem félagið veitti til þjónustu við erlenda ferðamenn, hafi verið fullnægjandi. Af þessu tilefni viljum við taka fram eftirfarandi:

1. Það er skoðun vor, að hin unga atvinnugrein, móttaka erlendra ferðamanna, sé þegar orðin nokkur styrkur íslenzku atvinnulífi, og verði það í vaxandi mæli, sé rétt á málum haldið.

2. Atvinnuvegur þessi á þó við ýmsa byrjunar-erfiðleika að etja í harðri samkeppni sinni við háþrúð lönd á þessu sviði, t. d. vegna takmarkaðrar aðstöðu hérlandis til móttöku ferðamanna, dýrtíðar o. fl. Af þessum sökum og vegna þess einnig, að hér er verið að byggja frá grunni, er það frumskilýrði, ef vel á að takast, að hinir útlandu ferðamenn fái hér góða þjónustu og geti treyst til hlítar gerðum áætlunum.

3. Vér teljum engum vafa undirorpið, að ef verkfall framreiðslumanna hefði haldið áfram, hefði það orðið þessari ungu atvinnugrein, þ. e. móttöku erlendra ferðamanna, til mikils tjóns. Undanþágur framreiðslumanna áttu að visu forðað hinum erlendu ferðamönnum frá svelt, en það nægði hvergi til þess að koma í veg fyrir margs konar óhagræði, breyttar áætlanir og þar af leiðandi megni óánægju hinna erlendu gesta. Slík óánægja hefði svo haft áhrif til fækkunar erlendra ferðamanna, þegar á s. l. sumri, en einnig á næstu árum, ekki aðeins í sumar, heldur einnig á næstu árum.

Af framangreindum ástæðum er það skoðun vor, að með setningu brbl. hafi verið fyrirbyggt alvarlegt tjón þeirra, sem að þessari starfsemi vinna, beint og óbeint, auk þess sem mannorði þjóðarinnar út á við hafi verið forðað frá hnekki.“

Ég er alveg sannfærður um það, að hv. alþm. viðurkenna Flugfélag Íslands og þjónustumenn þess. Umsögn þeirra og dómur er þess vegna mikils virði fyrir hv. alþm., og hv. 5. þm. Vestf. hefur vissulega tækifæri til þess að skipta um skoðun á þessu máli. Ekki mun ég deila á hann, þótt hann hafi hér komið og talað, áður en hann var búinn að kynna sér málið. Ef hann, eftir að hafa heyrt rökin, kynnt sér allar hliðar og málsatvik, vill hafa það, sem sannara og réttara reynist, vex hann af því, og það getur öllum orðið á að tala af sér. Menn geta flýtt sér stundum of mikið, gleyma því, að það þarf að lesa ýmislegt

og kynna sér allar hliðar málanna, áður en farið er að blanda sér í umr.

Löftleiðir eru einnig með umsögn í þessu máli í sambandi við ferðamennina. Þeirra bréf er miklu lengra enn Flugfélagsins, sem stafar kannske af því, að þeir eru ekki aðeins flutningsaðilar, þeir hafa einnig hótél. En einmitt vegna þess að þeir hafa hótél, ættu þeir frekar en aðrir að geta dæmt um það, hvort undanþágurnar, sem voru gefnar, hefðu farið vel og sómasamlega úr hendi. En Löftleiðir hafa um þetta að segja, með leyfi hæstv. forseta:

„Í grg., sem Félag framreiðslumanna sendi dagblöðunum 25. júlí s. l., þar sem mótmælt er brbl., er út voru gefin 15. s. m. til lausnar verkfalli og verkbanni, sem til framkvæmda var komið, réttlætir félagið verkfallsréttinn með eftirtöldum rökum:

1. Kröfur félagsins hafi að mestu verið til samræmingar á vinnutilhögun í veitingahúsum.

2. Gefnar hafi verið undanþágur vegna þjónustu við erlenda ferðamenn.“

Rétt er að skjóta hér inn, áður en þessir tveir liðir eru ræddir, að Félag framreiðslumanna hóf verkfall 8. júlí, en næstu daga boðuðu hljómlistarmenn og starfsstúlkur í veitingahúsum samúðarverkfall, sem frestað var síðar um óákveðinn tíma. Það væri fróðlegt, ef hv. 5. þm. Vestf. upplýsti það, hvers vegna þessu samúðarverkfalli var frestað. Það var upplýst, að þetta fólk, sem ætlaði að fara í samúðarverkfall, þegar það fór að kynna sér málefnið og tekjur framreiðslumannanna, þá þótti það ekki eðlilegt að gera samúðarverkfall, og þess vegna var því frestað um sinn eða ótiltekinn tíma, en að áliti flestra frestað að fullu.

„Till. Félags framreiðslumanna varðandi vinnutilhögun hljóðuðu svo:

Veitingamönnum er ekki heimilt að breyta vinnutilhögun frá því, sem verið hefur, eða frá þeirri vinnutilhögun, sem gert er ráð fyrir í samningi þessum, nema um slíkt náist samkomulag milli Félags framreiðslumanna og Sambands veitinga- og gistihúsaæigenda.

Með slíku ákvæði eru eigendur veitinga- og gistihúsa sviptir í raun réttir stjórn rekstrarins og umráðaréttur á eignum þeirra takmarkaður, en hvort tveggja falið ákvörðunarrétti Félags framreiðslumanna. Í grg. sinni til dagblaðanna telja málsvarar Félags framreiðslumanna, að kröfur félagsins í vinnudeilunni hafi að mestu verið kröfur um samræmingar á vinnutilhögun í veitingahúsum og að látin yrði haldast vinnutilhögun sú, sem tíðkapt hefur með framleiðslumönnum og gefið vel. Jafnframt er þess getið, að nefnd vinnutilhögun sé enn viðhöfð á því veitingahúsi borgarinnar, sem lengst hefur starfað. Nýmæli má sem sagt engin upp taka af hálfu eigenda þrátt fyrir þá þróun, sem átt hefur sér stað á síðustu árum erlendis í rekstri gistihúsa og þjónustu við ferðamenn, sem íslenzka þjóðin verður að miða við, eigi ekki að fæla erlenda ferðamenn, sem góðu eru vanir, frá landinu. Fram kemur enn fremur í grg., að aðallega amast félagið við stimpilkössum í vinsölum, sem eiga að sýna selt magn og verðlag og tryggja rétt uppgjör við eigendur og gesti þeirra, en slíkir stimp-

ilkassar eru víða notaðir á veitingastöðum erlendis og ryðja sér mjög til rúms. Eigendur veitinga- og gistihúsa munu hafa hafnað slíkum till. framreiðslumanna, og hófu þeir þá verkfall. Er framleiðslumenn hófu verkfall, var boðað samúðarverkfall af hálfu annars starfsfólks veitinga- og gistihúsa, en síðan var verkfalli þessa starfsfólks skotið á frest um óákveðinn tíma. Hins vegar mun stjórn Félags framreiðslumanna hafa veitt nokkrum gistihúsum undanþágu, að því er varðar þjónustu við erlenda ferðamenn, og sum veitingahús fengu undanþágu vegna tilgreindra samkoma eða þinghalda. Félag framreiðslumanna ákvað, hverjir skyldu fá þjónustu og hverjir ekki, en takmarkaði og lamaði með öllu almenna þjónustu veitingahúsa. Undanþágur varðandi takmarkaða þjónustu sköpuðu engan grundvöll fyrir heilbrigðan rekstur fyrirtækjanna né fullnægjandi þjónustu, enda gátu gestir, erlendir sem innlendir, aðeins fengið afgreiðslu í þeim gistihúsum, þar sem þeir bjuggu, en ekki á öðrum veitingastöðum, en slíka þjónustu verður að telja nauðsynlega, enda allt annað vansæmandi fyrir þjóðina í heild. Eigendur veitinga- og gistihúsa töldu starfsgrundvöll með slíku sniði ekki vera fyrir hendi og ákváðu því að loka veitingahúsum sínum fyrir öllum nema erlendum dvalargestum. Þeir ákváðu að loka nema fyrir erlendum dvalargestum, vegna þess að þeir töldu, að þrátt fyrir þessar undanþágur væru húsin að hálfu leyti lokað og starfsgrundvöllur væri ekki fyrir hendi.

Setning brbl. nr. 79 15. júlí 1966 um gerðardóm var þannig aðkallandi og óumflýjanleg nauðsyn til þess að forða, að spillt yrði árangri af allri landkynningarstarfsemi þess opinbera, einkafyrirtækja og einstaklinga, enda voru slíkir almennir hagsmunir þjónustufyrirtækja, framleiðenda og annarra einstaklinga svo í húfi, að allur dráttur á lagasetningu hefði getað leitt til óbætans tjóns og álítnhekkis fyrir þjóðina í heild og þá ekki sízt fyrir framreiðslumenn sjálfa, sem hvorki gátu né geta réttlætt verkfall sitt með fullnægjandi rökum, enda stóð deilan ekki út af fyrir sig um launakröfur, svo sem félag þeirra viðurkennir í grg. sinni til blaðanna. Verkfall, sem byggt er á álíka sanngirni og almennri skynsemi og verkfall framreiðslumanna, er hættulegast hagsmunum þeirra sjálfra og launþega í landinu, og til þess eru vitin að varast þau.

Þetta er nú það, sem Loftleiðir hafa um þetta mál að segja. Oft hefur verið vitnað í Hótel Borg sem fyrirmyndarhótel, og það er það, ég skal ekki draga úr því. En það getur ekki verið fyrirmyndarhótel, nema forustumaðurinn, hótelhaldarinn, sé góður, og það skal ég líka viðurkenna og taka undir, Pétur Danielsson, en hér er umsögn hans um þetta einnig, og er þá rétt, að hv. alþm. heyri, hvað hann hefur um þetta að segja, ekki sízt vegna þess, að hv. 5. þm. Vestf. hefur vitnað um fyrirkomulagið á Hótel Borg. Pétur Danielsson segir um brbl., hvort þau hafi verið þörf:

„Ég svara þessari spurningu hiklaust játandi og hef þó í huga rétt verkalýðsfélaga til að beita verkalýðsrétti sínum, þegar sá réttur er notaður á réttan og skynsamlegan hátt. En allir ættu þó

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

að geta verið sammála um, að á slíkt hefur skort verulega seinustu árin, og er þjónaverkfallið í sumar eitt áþreifanlegasta dæmið í þessa átt, en þjónar eru hæstlaunaða iðnaðarstéttin hér á landi miðað við vinnutímann, eins og ferðamálaráð upplýsti, 25–35 þús. kr. fyrir 3–5 daga vinnuviku. Veitingamenn buðu þjónunum þær sömu prósentuhækkunir á þá liði í samningum, þar sem slíkt átti við, og þeir höfðu áður boðið og samið um við þrjú önnur stéttarfélög, þ. e. matreiðslumenn, hljómlistarmenn og ófaglært starfsfólk. Þessu höfnuðu þjónarnir. Sanntleikurinn er sá, að þjónarnir létu samningana stranda á tveimur atriðum, vinnutilhögun, svo sem fjölda starfsfólks í veitingahúsum, og stimpilkössunum, en þetta eru hvort tveggja atriði, sem ekki eiga að vera til umr. í kjarasamningum. Veitingamenn buðu þjónunum upp á með milligöngu sáttasemjara að fresta samningunum um deiluatriðin fram á þetta haust, en þá áttu ýmsir samningar að renna út. Þessu höfnuðu þjónarnir afdráttarlaust.

Þá er spurt, hvort ekki hefði mátt notast við undanþágurnar. Því er til að svara, að slíkt var allsendis ófullnægjandi. Undanþágur náðu eingöngu til hótelgesta á viðkomandi hóteli. Þannig gat hótelgestur á einu hóteli ekki fengið þjónustu á öðru hóteli eða veitingastað, þar sem þjónar unnu. Einnig má benda á það, að hótelunum hefði verið allsendis ófært að standa undir rekstri fyrirtækjanna með því að reka þau með undanþágum einum saman. Enginn starfsgrundvöllur var fyrir slíku. Benda má í þessu sambandi á, að undanþágurnar voru algerlega háðar duttlungum samtaka þjónanna.

Ákveðinn hópur erlendra ferðamanna, sem hugðist koma til Íslands, hefði hætt við slíkt, hefði þjónaverkfallið haldið áfram. Fundir og ráðstefnur, sem hér átti að halda, hefðu ekki getað fengið fyrirgreiðslu, hefði umrætt þjónaverkfallið staðið áfram. Brbl. voru því nauðsynleg til að skera á þann hnút, sem myndast hafði.

Að lokum má geta þess, að í hópi þjóna hefur heyrzt, að brbl. hafi verið, úr því sem komið var, bezta lausnin til að losa þá úr þeirri úlfakreppu, sem þeir höfðu komið sér í með mörgum af sínum mjög svo ósanngjörnu kröfum.

Skyldi vera nokkur vafi á því, að Pétur Danielsson þekki til þessara mála? Og er nokkur, sem efast um það, að hans umsögn er af sanngirni gerð? Ég held ekki. En getur það þá verið, að hv. 5. þm. Vestf. ætli að halda áfram að mælast til þess við hv. alþm., að þeir felli brbl. (Gripist fram í: Ja, það getur verið.) Gæti það verið, að jafnsanngjarn og greindur maður og hv. þm. Eðvarð Sigurðsson gerði það? Ég efast um það. Eða fullyrði enn, eftir að hafa heyrt öll rök, sem mæla með þessu máli, að forsendurnar vanti til útgáfu þessara laga, að það hafi ekki verið nauðsyn að gera það.

Það er hér fleira, sem mætti lesa upp til stuðnings þessu máli, en það má geyma það þangað til frekari ástæða væri til að koma hér upp í ræðustólinn aftur. (E01: Er ekkert frá Vinnuveitendasambandinu?) Frá Vinnuveitendasambandinu, nei, það er nú ekkert frá því. Það hefur ekki verið spurt um þetta, vegna þess að Vinnuveitendasambandið út af fyrir sig hefur

takmarkaða þekkingu á ferðamálaum. Ég hef snúið mér til þeirra, sem þekkja sérstaklega til ferðamála. Ég hef snúið mér til ferðaskrifstofanna, ég hef snúið mér til ferðamálaráðs, ég hef snúið mér til flugfélaganna, og ég hef snúið mér til Sambands veitingahúsaeigenda, hef vitnisburði þeirra og Péturs Danielssonar sérstaklega, vegna þess að Hótel Borg hefur verið nefnt sem fyrirmyndarhótel á öllum sviðum í sambandi við þessa deilu. Og það eru einmitt þeir, sem bezt þekkja til þessara mála, sem eru færastir til að dæma um, hvort það bar nauðsyn til að gefa út brbl. Og dómur þeirra allra er á einn veg. Ég er dálítið undrandi yfir því, að hv. 5. þm. Vestf., og sérstaklega ef það eru nú fleiri, hvernig þeir snúast í þessu máli og tala um það.

Verkfallsrétturinn út af fyrir sig er mikils virði, og það á ekki að ráðast á hann, nema brýna nauðsyn beri til, — alls ekki nema brýna nauðsyn beri til. Útgáfa brbl. er til þess að leysa deiluna, og lögin beinast ekki gegn öðrum aðilinum, heldur gegn báðum aðilum, vegna þess að lögin gera ráð fyrir, að hæstiréttur skipi hlutlausan gerðardóm til þess að leysa deiluna, og það veit enginn, hver niðurstaðan verður af þessum dómi. Hann getur orðið framreiðslumönnum í vil, þá beinast lögin gegn veitingamönnum, hann getur orðið þar mitt á milli, þannig að báðir aðilar uni dómnum, og þá er vel.

Eðvarð Sigurðsson: Herra forseti. Meginkjarni þess máls, sem hér er til umr., er sá, að ríkisstj. hefur tekið sér vald til þess með brbl. að banna löglega boðað verkfall. Þetta er grundvallaratriðið, og allt orðskrúð um ýmsa aðra þætti er hér, held ég, til litils. Ríkisstj. getur talizt skv. stjórnarskránni hafa þetta vald, þegar brýna nauðsyn ber til. Í forsendum brbl. og alveg sér í lagi í ræðu hæstv. landbrh. hér um þetta mál er lögð á það áherzla, að veigamikil atvinnugrein landsmanna hafi verið í voða og verið stefnt í algera tvisýnu, þ. e. a. s. ferðamannastraumnum til landsins. Hins vegar liggur það fyrir, að Félag framreiðslumanna hafði veitt allar undanþágur, sem nauðsynlegar voru, til þess að ferðamenn fengju hér viðhlitandi afgreiðslu. Þetta liggur fyrir og verður ekki um deilt. Þar með eru þær forsendur fallnar, sem hæstv. ráðh. leggur höfuðáherzlu á. Hann styður síðan mál sitt með umsögn atvinnurekenda, hvort þeim hafi ekki fundizt rétt að banna verkfallið með brbl. Ég held þetta sýni, hve þessi hæstv. ráðh. er víðs fjarri því að skilja, hvað er um að ræða, þegar verið er að grípa til slíkra ráðstafana af hálfu ríkisvaldsins eins og að banna verkföll með lögum og setja gerðardóma. Þetta eru ekki fyrstu brbl., sem Alþingi fær til meðferðar af völdum þessa hæstv. ráðh. Það er oftan en einu sinni búið að berja hér að dyrum okkar með sams konar boðskap.

Ég ætla ekki að fara að deila um það út af fyrir sig, hvort það sé í valdi eins ráðh. eða annars að gefa út brbl. varðandi vinnudeilur í tilteknum tilvikum. Manni finnst ákaflega eðlilegt, að það eigi að vera á valdi félmrh., í hans verkahring. En hvað um það, hvort nú ríkisstj. vill hafa þessa skipan mála á, finnst mér a. m. k.

óþarfi, að við hér í Alþingi förum að láta málin endilega renna í sömu rásina og fara að vísa þessu máli til samgmn. Ef það væri ekki félmrh., sem á að fjalla um þetta mál, þá veit ég ekki, hvað sú n. á að fjalla um. Hins vegar teldi ég bezta og réttasta meðferð málsins, að málið færi ekki lengra en aðeins til þessarar umr. nú, því að Alþingi er vansæmd gerð með því að leggja svona mál fyrir.

Hæstv. ráðh. er að reyna að réttlæta þessar gerðir með því að lesa hér fyrir okkur alls konar umsagnir atvinnurekenda, sem áttu í deilu við framreiðslumennina, að visu nokkurra annarra, en þeir hafa nákvæmlega sömu hagsmuna að gæta. Ef hæstv. ráðh. telur þetta næga ástæðu og telur, að ákvæðum stjórnarskrárinnar um brýna nauðsyn fyrir brbl. sé fullnægt með slíkum umsögnum og álíti slíkra manna, hvaða vinnustöðvun boðaða eða komna í framkvæmd væri þá ekki hægt að banna í þessu landi á nákvæmlega sömu forsendum? Hvenær mundu atvinnurekendur segja: Nei, við álitum, að þetta sé sjálfsagt, teljum enga ástæðu til þess að stöðva þessi verkföll? — Ég held, að það kæmi seint, a. m. k. ef þeir töluðu frá eigin hjarta. Það er fjarri því, að hv. alþm. geti tekið slík rök gild, og þau eru alveg víðs fjarri, en sýna hins vegar mjög vel, hvað það er og hvers konar afstaða það er, sem þessi hæstv. ráðh. lætur móttast af, þegar hann er að gefa út þessi eilífð brbl. Mig furðar ekkert á því, þó að þeir, sem í atvinnurekendaáðstöðunni eru, líki verkföllum við Molbúahátt, eins og hér var lesið upp áðan frá einum þeirra, heldur ekki það, að það hafi verið forðað mannorði þjóðarinnar, eins og einn atvinnurekandinn sagði, með því að gefa út þessi brbl. Mig furðar ekkert á þessu, heldur því, að hæstv. ráðh. skuli taka þetta sem fyrstu og helztu rök fyrir verki, sem hann var búinn að vinna og vissi að hann var í rökþrotum með.

Ég ætla ekki að hafa hér langt mál um þetta frv. Ég tel, að það sé sjálfsagt, að Alþingi felli það, svo framarlega sem það verður látið komast svo langt hér í gangi mála. Það liggur fyrir, að þeir, sem til verkfallsins stofnuðu, voru reiðubúnir og höfðu lýst því yfir, að þeir mundu veita þær undanþágur, sem þurfti til að veita þá þjónustu, sem notuð er sem aðalefni forsendna þessara brbl. Og það var aldrei reynt á það, hvort þessir menn væru kannske reiðubúnir til að ganga eitthvað lengra. Það var aldrei reynt. Hins vegar var þá, eins og nú við síðari meðferð málsins, rætt við atvinnurekendur, og auðvitað voru þeir þá á sama máli og þeir eru nú, að brbl. hefði átt að gefa út. Þannig liggur málið fyrir, og ég ætla algerlega kinnroðalaust, enda tel það sjálfsagða skyldu mína, að hvetja alla hv. alþm. til þess að greiða atkv. gegn þessum brbl.

Hannibal Valdimarsson: Herra forseti. Hæstv. ráðh. þarf að vera margorður í þessu máli, hann þarf að dylja margs konar vitnisburði annars aðilans í þessari deilu sér til afsökunar. Við, sem mælum gegn þessu frv., getum hæglega verið stuttorðir, af því að málið liggur ljóst fyrir, en verður flóknara, skýrist sízt af öllu við langar umr., við langa þvælu.

Málið hefur ekki verið leyst gegn öðrum aðil-
anum, segir hæstv. ráðh. Og hvernig lá málið
fyrir? Það lá fyrir þannig, að lögmætt verkfall
hafði staðið í viku, samningar voru í gangi. Þá
gerist tvennt, sem markar afstöðu aðilanna til
deilunnar. Það eru gerðar tvær samþykktir. Önn-
ur er svo hljóðandi, orðrétt: „Stjórn félagsins
samþykkir að gefa Hótel Sögu, Hótel Holti, Hótel
Borg og Hótel Loftleiðum undanþágu til al-
mennra veitinga fyrir hóteltæsti og fyrir þá
ferðamenn, sem hingað kunna að koma með er-
lendum skemmtiferðaskipum.“ Þetta býðst fé-
lagið til að gera. Þá eru gefin út brbl. um að
banna löglegt verkfall þessa félags. Hins vegar
er gerð samþykkt, og þá samþykkt gerir Sam-
band veitinga- og gistihúsaeigenda, hóteleigend-
urnir, um það að loka veitingahúsum sínum, þar
með einnig þeim veitingahúsum, sem framreiðslu-
menn starfa ekki við og verkfallið tók ekki til,
loka þeim fyrir öllum nema erlendum dvalar-
gestum. Hver stofnaði til voðans, sem þurfti að
afstýra? Hvaða brbl. þurfti að gefa út til að af-
stýra þjóðarvoða? Hæstv. ráðh. hefur hér lesið
vitnisburði þeirra um það, hóteleigendanna, hví-
líkur voði það hefði orðið fyrir þjóðina og tekju-
missir og þar fram eftir götunum, ef verkfallið
hefði staðið í allt sumar. En þegar hóteleigend-
urnir voru búnir að gera samþykkt sína um að
loka hótélunum, ef brbl. áttu rétt á sér, áttu þau
að vera um það, að hótélrekstrinum skyldi haldið
áfram vegna þjóðarnauðsýnjar, þó að hæstv.
ráðh. hafi ekki komið auga á það enn þá.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 8. fundi í Nd., 27. okt., var fram haldið 1.
umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísast til 2. umr. með 26:3 atkv. og til
allshn. með 20:4 atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-
skrá tekið fram.

5. Alþjóðasamþykkt um takmörkun á ábyrgð útgerðarmanna.

Á 7. fundi í Sp., 2. nóv., var útbýtt frá Nd.:

Fr. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að stað-
festa fyrir Íslands hönd alþjóðasamþykkt um tak-
mörkun á ábyrgð útgerðarmanna, sem gerð
var í Brüssel 10. okt. 1957 [50. mál] (stjfrv., A.
54).

Á 12. fundi í Nd., 7. nóv., var frv. tekið til
1. umr.

Utanrrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Þetta
frv. fjallar um heimild fyrir ríkisstj. til að stað-
festa fyrir Íslands hönd alþjóðasamþykkt um tak-
mörkun á ábyrgð útgerðarmanna, sem gerð var
í Brüssel 10. okt. 1957. Siglingalögin gömlu, sem

sett voru 1914, en giltu allar götur til ársins 1963,
voru þýðing á dönskum siglingalögum frá 1892.
Um takmörkun á ábyrgð útgerðarmanna voru
lögin í samræmi við siglingalög Norðurlandanna,
Danmerkur, Noregs og Svíþjóðar, sem sett höfðu
verið á árunum 1891—1893. Aðalreglan þar um
takmörkun á ábyrgð útgerðarmanna var sú, að
á tilteknum kröfum, sem stofnuðust vegna út-
gerðar skipsins, báru útgerðarmenn aðeins ábyrgð
með skipi og farmgjaldi vegna útgerðar skipsins,
en ekki með öðrum eignum sínum.

Hinn 35. ágúst 1924 var í Brüssel sett alþjóða-
samþykkt um takmörkun á ábyrgð útgerðar-
manna. Þar var ákveðið, að hinar takmörkuðu
sjókröfur skyldu útgerðarmenn ábyrgjast með
verði skips að viðbættum 10%, sem kæmi í stað
farmgjalds. Ábyrgðin skyldi þó ekki fara fram
úr 8 sterlingspundum fyrir hverja rúmlest skips,
þegar eingöngu var um eignatjón að ræða, og
ekki fram úr 16 sterlingspundum fyrir rúmlest,
þegar jafnframt eða eingöngu kæmu til bætur
fyrir lífs- eða líkamstjón. Norðurlandþjóðirnar,
Danmörk, Noregur og Svíþjóð, gerðust aðilar að
Brüssel-samþykktinni frá 1924, og þær breyttu
á árunum 1928—1929 siglingalögum sínum til
samræmis við ábyrgðarreglur hennar. Ísland gerð-
ist hins vegar aldrei aðili að þessari samþykkt.
En með núgildandi siglingalögum, nr. 66 frá
1963, voru ákvæði um takmörkun á ábyrgð út-
gerðarmanna samræmd reglum samþykktarinnar
og þágildandi Norðurlandalögum, en þó var ekki
tekin upp í siglingal. reglan um, að ábyrgðin
takmarkaðist við 8 eða 16 sterlingspund fyrir
rúmlest. Samkv. 206. gr. siglingal. er aðalreglan
nú sú, að útgerðarmaður ber ábyrgð á hinum
takmörkuðu sjókröfum með verði skipsins að við-
bættum 10%, þegar bæta skal eignatjón, en með
tvöfaldri þeirri fjárhæð, þegar jafnframt eða ein-
göngu skal bæta lífs- eða líkamstjón.

Nú var ný alþjóðasamþykkt um takmörkun á
ábyrgð útgerðarmanna gerð í Brüssel 10. okt.
1957, og það er þessi alþjóðasamþykkt, sem hér
er lagt til að Ísland gerist aðili að. Þar er felld
algerlega niður reglan um, að útgerðarmenn
ábyrgist sjókröfurnar miðað við verð skips að
viðbættum 10%. Í stað þess er haldið reglunni
um ábyrgð með tiltekinni fjárhæð fyrir hverja
rúmlest, en þó þannig breytti, að í stað 8 og 16
sterlingspunda komi 1000 frankar fyrir rúmlest,
þegar eingöngu er um eignatjón að ræða, en til
viðbótar 2100 frankar fyrir rúm. eða alls 3100
frankar fyrir hverja rúmlest, þegar jafnframt
eða eingöngu er um að tefla bætur fyrir lífs-
eða líkamstjón. Þessi franki, sem hér er notað-
ur samkv. samþykktinni, er ekki nein myntein-
ing sérstaks lands, heldur er það sérstök gull-
mynt, svokallaður Poincaré-franki, sem hefur
inni að halda vissa þyngd af gulli með ákveðnum
skirleika. Þúsund slíkir frankar eru taldir jafn-
gilda 24 sterlingspundum, og eftir núverandi
gengi ísl. kr. gagnvart sterlingspundi samsvarar
1 franki af þessu tagi sem næst 2,90 kr.

Þetta er talið nauðsynlegt, að við tókum upp,
því að hin aðferðin, sem höfð er í núgildandi
siglingalögum, getur leitt til svo stórkostlegra
tjóna, að erfitt sé við að ráða. Ég get hér getið
þess, að fyrir tæpum tveim árum lenti togarinn

Narfi í árekstri við portúgalskt skip. Ef Íslendingar hefðu þá verið aðilar að þessari samþykkt, hefðu tjónabæturnar verið gerðar upp samkv. samþykktinni og af tryggingafélögunum innbyrðis. En nú var bótakrafan mjög miklu hærri eða að mér hefur verið tjáð um 45 millj. kr., sem mál var höfðað út af, sem nú hefur verið afgreitt með réttarsætt, þannig að bæturnar verða eitthvað minni, en mjög miklu hærri en verið hefði, ef við hefðum verið orðnir aðilar að þessari alþjóðasamþykkt.

Þessu frv. þarf svo að fylgja breyting á okkar siglingalögum frá 1963 til samræmis við alþjóðasamþykktina, og hefur frv. í þá átt verið lagt fyrir Alþingi.

Þórður Eyjólfsson hæstaréttardómari fyrrv. hefur verið ráðunautur ríkisstj. í þessum málum öllum, bæði við samningu siglingalaganna frá 1963 og eins þeirra breytinga á þeim, sem nú hefur verið lagt fram frv. um hér á Alþ. í samræmi við þessa alþjóðasamþykkt. Þetta er aðal-efni samþykktarinnar. Hún er prentuð sem fskj., þannig að hv. alþm. geta lesið samþykktina þar, og í henni er, eins og ég segi, þetta aðalatriði, að takmarka skyldur útgerðarmannsins til greiðslu á sjókröfum við 1000 franka á rúml., ef um eignatjón eitt er að ræða, en að viðbættum 2100 frónkum á rúml., ef einnig er um líkamstjón eða lífstjón að ræða. Það eru líka í frv. ákvæði um það, að minni skip en 300 smál. skuli greiða eins og um 300 smál. skip væri að ræða og í vissum tilfellum 150 rúml. skip vera tekin til viðmiðunar, þegar um minni en 150 rúml. skip er að ræða. Ísland hefur gert fyrirvara út af þessu orðalagi eða hyggst gera fyrirvara, og hann er einnig prentaður með frv. Fyrirvarinn tekur aðallega til þess, að heimilt verði að setja reglur um að draga úr skaðabótaskyldunni fyrir skip, sem eru undir 150 eða 300 rúml.

Ég held, að það sé svo ekki ástæða til þess að skýra þetta mál öllu frekar. Þetta er sem sagt aðalatriði málsins, að takmarka ábyrgð útgerðarmannsins og koma henni, ef svo má segja, niður á jörðina, því að þessi óskaplegu tjón, sem verða, ef um stór skip er að ræða, eru næstum óviðráðanleg, og þó að váttryggt sé fyrir þeim, kemur það vitaskuld niður aftur á útgerðarmönnum í hærri váttryggingariðgjaldi, þegar útgerðarfélögin verða að borga, eins og t. d. varð tilfellið með Narfaáreksturinn.

Ég vildi svo leyfa mér að leggja til, herra forseti, að málinu yrði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. sjútvn., því að ég geri ráð fyrir, að siglingal. komi þangað einnig, og eðlilegast, að bæði frv. séu í sömu nefnd.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til sjútvn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

6. Siglingalög.

Á 11. fundi í Nd., 3. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á siglingalögum, nr. 66 31. des. 1963 [53. mál] (stjfrv., A. 57).

Á 13. fundi í Nd., 8. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Félmrh. (Eggert G. Þorsteinsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér um ræðir, felur ekki í sér miklar efnisbreytingar, er fyrst og fremst flutt vegna þess frv., sem hér var lagt fram í gær um heimild fyrir ríkisstj. til að staðfesta fyrir Íslands hönd alþjóðasamþykkt um takmörkun á ábyrgð útgerðarmanna, sem gerð var í Brüssel 10. okt. 1957, og er þetta frv. fylgifr. við það. En nauðsynlegt var talið vegna íslenskra hagsmuna, að Ísland gerðist aðili að alþjóðasamþykkt þessari um takmörkun á ábyrgð útgerðarmanna. Þetta frv. er borið fram jafnframt frv., sem hæstv. utanrrh. gerði grein fyrir hér í gær, til að fá fram nauðsynlegar breytingar á siglingalögum, er aðild okkar að þessari umræddu alþjóðasamþykkt þýðir.

Ég tel ekki þörf á að gera frekari grein fyrir máli þessu, umfram það, sem gert var í málinu í heild í umr. um fyrrgreint frv. hér í hv. þd. í gær, en vísa að öðru leyti til mjög ýtarlegrar grg., sem frv. fylgir, og legg til, að frv. verði vísað að lokinni þessari umr. til hv. sjútvn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til sjútvn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

7. Skipun prestakalla.

Á 20. fundi í Nd., 28. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um skipun prestakalla og prófastadæma og um kristnissjóð [72. mál] (stjfrv., A. 84).

Á 21. fundi í Nd., 29. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 23. fundi í Nd., 8. des., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Ég skal reyna í sem stytztu máli að gera nokkra grein fyrir frv. því, sem hér liggur fyrir til umr. á þskj. 84, um skipun prestakalla og prófastadæma og um kristnissjóð.

Undanfarna öld hefur þrívægis farið fram allsherjarendurskoðun á skipun prestakalla. Árið 1880 var brauðum fækkað úr 181 í 141. Ástæður voru þá annars eðlis en síðar. Prestar tóku þó

ekki laun úr landssjóði, heldur höfðu tekjur sínar af brauðunum eingöngu. Sum brauðin voru mjög fátæk og afkoma presta þarafleiddandi léleg. Var þá tekið það ráð til þess að drýgja tekjur presta að skipta þeim tekjum, sem féllu til frá 181 brauði, niður á 141. Önnur allsherjarendurskoðun á prestakallaskipunin fór fram árið 1907, en það ár var framkvæmd allmikil laga-setning um kirkjumál almennt. Prestaköllum var þá fækkað í 106, en jafnframt var tekið upp það fyrirkomulag að greiða prestum laun úr ríkissjóði. Síðan fjölgaði prestaköllum aftur smám saman, fyrst og fremst í Reykjavík, og árið 1950 eru þau orðin 115, þar af 5 ný í Reykjavík. Þriðja endurskoðunin var framkvæmd af n., sem kirkjumrh. skipaði í maí 1951. Lagafrv. það, sem n. þessi samdi, var samþ. með mjög litlum breytingum, og var niðurstaðan sú, að bætt var við einu prestakalli, þeim fjölgað úr 115 í 116. Jafnframt voru sett í lög ákvæði á þá leið, að í Reykjavík skuli jafnan vera svo margir prestar, að sem næst 5000 manns komi á hvern að meðaltali, en í kaupstöðum utan Reykjavíkur skuli prestar vera svo margir, að sem næst 4000 manns komi á hvern. Samkv. þessu hefur prestsembættum í Reykjavíkúrprófastsdæmi nú verið fjölgað í 18. Þá eru auk þess tveir prestar á Akureyri, tveir í Vestmannaeyjum, og um s. l. áramót var fjölmennasta prestakalli landsins, Hafnarfjarðarprestakalli, skipt í tvö köll. Þá hafa einnig síðan á árinu 1952 verið ráðnir nokkrir prestar á vegum þjóðkirkjunnar, sem gegna ekki tilteknum köllum. Er hér um að ræða æskulýðsfulltrúa, prest, er gegnir forfallaþjónustu, prest, sem gegnir þjónustu meðal Íslendinga í Kaupmannahöfn og annars staðar á Norðurlöndum, og sjúkrahúsa-prest í Reykjavík.

Um frv. það, sem hér liggur fyrir, vil ég almennt vísa til grg., sem því fylgir, og til skýringa við einstakar greinar þess, en þó vil ég að svo stöddu taka fram eftirfarandi varðandi nokkur einstök atriði málsins:

Núgildandi lög um skipun prestakalla, nr. 31 frá 4. febr. 1952, fela ekki í sér miklar breytingar frá því ástandi, sem var áður en þau voru sett. Í frv., sem hér liggur fyrir, er því í raun og veru um að ræða endurskoðun á skipulagi, sem verið hefur lítið breytt í marga áratugi. Meginstefna frv. er að samræma skipulag íslensku þjóðkirkjunnar við þjóðfélagsástand það, sem nú er fyrir hendi, þannig að tryggt verði hvort tveggja, að allir landsmenn geti notið þjónustu kirkjunnar og starfskraftar og menntun presta nýttist sem bezt. Við þær skipulagsbreytingar, sem lagt er til að gerðar verði, sparast allmikið fé árlega, sem nú er bundið í mjög fámennum prestaköllum. En ég bið menn um að veita því athygli, að það er ekki ætlunin að skerða starfsfé hinnar íslensku þjóðkirkju sem því nemur, heldur er lagt til, að það verði notað á sem hagkvæmasta hátt. Er ætlazt til, að það renni til kristnisjóðs, sem um ræðir í II. kafla frv., og tekjur kristnisjóðs geta væntanlega orðið um 4—5 millj. kr. á ári, og kemur sá sjóður í stað prestakallasjóðs, sem stofnaður var árið 1933 og hefur haft sem tekjur helming prestslauna í þeim prestaköllum, sem prestlaus hafa verið á hverjum tíma, en

tekjur þessar hafa undanfarið verið rúmlega 1 millj. kr. á ári. Er þannig um að ræða mjög verulega hækkun á starfsfé því, sem kirkjuráð og kirkjubing fá til ráðstöfunar, enda eru kristnisjóði ætluð margvísleg og veigamikil hlutverk, sem ég skal koma að síðar.

Um einstök atriði frv. að öðru leyti vil ég fara nokkrum orðum, og það er rétt, að ég byrji aftast á tveimur gr., 28. og 29. gr., en í aths. við þessar gr., minnir mig, að segi, að þær þarfnist ekki skýringa við. Það er nú réttara samt að láta fylgja þessum gr. nokkra skýringu.

Í 28. gr. segir: „Í lögum þessum merkir orðið kirkjustjórn kirkjumálaráðherra og biskup.“ Orðið kirkjustjórn kemur nokkuð víða fyrir í þessum l. og í allmörgum l. varðandi kirkjumál, og ég rak mig fljótt á það, eftir að ég tók við embætti kirkjumrh., og fannst nokkuð óljóst, hvað meint væri með þessu hugtaki: kirkjustjórn. Þess vegna taldi ég rétt að setja þessa lagagr. hér, að í l. þessum merkir orðið kirkjustjórn kirkjumrh. og biskup. En í þessu felst samkv. skýringum lærðra manna, lögfræðinga, t. d. Einars Arnórssonar, á kirkjurétti, og ég held það valdi engum ágreiningi, heldur hafi viðurkenningu frá þjóðkirkjunni, að ef ágreiningur verður á milli ráðh. og biskups, ráði ráðh. En það byggist á því, að framkvæmdavaldið er í höndum forseta Íslands, þjóðhöfðingjans, samkv. stjórnarskránni og ekki talinn þess vegna efi á því, að ef þarna yrði ágreiningur, væri það sá, sem fer með framkvæmdavaldið fyrir hönd forsetans, eða ráðh., sem skæri úr.

Í 29. gr. segir, að guðfræðingar megi ekki sækja um prestsembætti innan þjóðkirkjunnar, fyrr en þeir hafa gegnt aðstoðarþjónustu samkv. 1. tölulið 25. gr. í minnst 6 mánuði. Þetta er nýmæli, og það er sett þarna inn eftir eindregnum til-mælum biskups. Það er þannig, að með þessu móti mundu guðfræðingar nýútskrifaðir ekki geta sótt um prestsembætti innan þjóðkirkjunnar, fyrr en þeir hefðu sýnt með minnst 6 mánaða þjónustu, sem þeim er gefið rúm til nánar í þessum l., að þeir hafi vilja og áhuga á því að vinna fyrir hönd kirkjunnar. Ég hygg, að eitthvað í þá átt muni hafa vakað fyrir biskupi, að sumir guðfræðingar settust að í Reykjavík eða nágrenni og tækju upp önnur störf og biðu þess án nokk-urra tengsla við þjóðkirkjuna að sækja um embætti, og þetta telji hann ekki heppilega þróun og vilji þess vegna bæta úr með þessu ákvæði, sem þarna er sett inn að hans ráði.

Ég skal svo víkja að aðalefni málsins, sem kemur að sjálfsgöngu fram í I. kaflanum, um skipun prestakalla og prófastsdæma, og 1. gr. Núgildandi lög um skipun prestakalla og prófastsdæma með breytingum hafa ákvæði um, að prófastsdæmi skuli vera 21 og prestaköll utan Reykjavíkur 109 og prestaköll í Reykjavík 18. Af 18 prestaköllum í Reykjavíkúrprófastsdæmi er þó aðeins búið að skipa í 15 enn þá. En með laga-frv. því, sem hér liggur fyrir, er lagt til, að prófastsdæmum verði fækkað úr 21 í 15, en prestaköllum utan Reykjavíkur úr 109 í 89, þ. e. a. s. um 20. Þó ber hér að hafa í huga, að fækkunin er ekki svo mikil vegna ákvæða í 6.—11. gr., en þar er nokkur fjölgun á prestsembættum, sem

ekki eru bundin við sérstök prestaköll. Samkv. 6. gr. er biskupi heimilt með samþykki ráðh. að ráða prestvígðan mann til sérstakra starfa í Skálholti. Það er nýmæli, og ef það yrði gert, mundi þar bætast við eitt prestsembætti. Í 7. gr. er biskupi heimilað að ráða tvo prestvígða menn til þess að gegna prestsþjónustu um stundarsakir í þeim prestaköllum, þar sem prestur er veikur eða prestakall er prestlaust af öðrum ástæðum, og skulu þeir taldir þjónandi prestar þjóðkirkjunnar. Hér er fjölgað um einn frá því, sem áður var. Hafa þeir stundum verið kallaðir farandprestar, en koma í forföllum, ýmiss konar forföllum annarra presta. Í 8. gr. eru ákvæði um æskulýðsfulltrúa, en í 2. mgr. þeirrar gr. er sagt: „Þá er og heimilt að ráða tvo aðstoðar-æskulýðsfulltrúa til starfa með æskulýðsfulltrúa þjóðkirkjunnar.“ Þarna er fjölgað um tvo. Síðan er í 11. gr. heimilað að ráða prestvígðan mann til þess að annast og skipuleggja kristilegt starf meðal íslenskra sjómanna og annarra þeirra, sem dvelja langtíðum saman fjarri heimilum sínum á vertíðum. Þetta eru 5–6 prestsembætti, þannig að það eru í raun og veru ekki nema 15–16, sem um er fækkað.

Þá vil ég vekja athygli á því, sem ég minnstist á áðan, að þrátt fyrir fækkunina er ekki ætlunin að skerða starfsfé þjóðkirkjunnar. Það kemur bæði fram í því, sem ég nú hef greint, að prestafækkunin er í raun og veru ekki jafnmikil og ætla mætti eftir 1. gr., og einnig í hinu, að það er lagt til, að beinn sparnaður, sem hlýzt af fækkun prestakallanna, renni til kristnisjóðs. En um kristnisjóð fjallar II. kafli þessa frv. Hann er saminn, eins og segir í grg., með hlífðsjón af ályktun 4. kirkjupings, sem háð var í Reykjavík 25. okt. til 6. nóv. 1964. Síðan hefur málið verið til athugunar í kirkjumrn., og milli okkar biskups hafa oft farið fram viðræður um þennan kristnisjóð, hvernig hann skyldi upp byggður og hvaða verkefni hann skyldi hafa. Hefur verið mjög gott samstarf á milli okkar í því sambandi, og nú þótti eðlilegast að tengja ákvæði um kristnisjóð við sjálft prestakallafrv., eins og gert er í II. kafla. En um hlutverk kristnisjóðs segir í 25. gr., og vil ég leyfa mér, með leyfi hæstv. forseta, að vitna til þess, að það sé í fyrsta lagi að launa aðstoðarþjónustu presta og guðfræðinga í viðlendum og fjölmönnum prestaköllum. Biskup gerir ráðstöfun um þessa þjónustu í samráði við hlutaðeigandi sóknarpresta og héraðsprófasta. Í öðru lagi að launa starfsmenn, sem ráðnir eru til sérstakra verkefna í þágu þjóðkirkjunnar í heild samkv. ákvörðun kirkjupings. Slíkir starfsmenn skulu ráðnir af biskupi með samþykki kirkjuráðs. Í þriðja lagi að styrkja söfnuði, er ráða vilja starfsmenn til starfa á sínum vegum á sviði æskulýðsmála, líknarmála eða til að gegna öðrum mikilvægum verkefnum. Í fjórða lagi að veita fátækum söfnuðum starfsskilyrði, einkum á þeim stöðum, sem prestaköll hafa verið sameinuð og kirkjuleg þjónusta er sérstökum erfiðleikum háð. Í fimmta lagi að kosta búferlaflutning guðfræðinga, sem settir eru til þjónustu samkv. 1. tölulið. Í sjötta lagi að styrkja námsmenn til undirbúnings undir prestsstarf og önnur kirkjuleg störf. Í sjöunda lagi að styðja hvers

konar starfsemi kirkjunnar til eflingar kristinni trú og siðgæði með þjóðinni, svo sem útgáfu á hjálpargögnum við safnaðarstarfið og kristilegu fræðsluefni, enn fremur félög og stofnanir, sem vinna að mikilvægum verkefnum á kirkjunnar vegum. En í grg. um kristnisjóðstill., sem lágu fyrir kirkjupingi 1964, sagði m. a., að ein aðalforsendan fyrir slíkri sjóðsmyndun væri sú, að hann mundi veita kirkjunni nokkurt aukið svigrúm til starfa. Hann yrði visir að dálitlum sjálfstæðum fjárráðum, er kirkjuping bæri ábyrgð á og hefði ráðstöfunarrétt yfir og gæti notað til þess að örva og styrkja ný átök í kirkjulegri starfsemi, svo og til þess að launa menn til nauðsynlegra starfa í þágu þjóðkirkjunnar án þess að eiga um það undir löggjafarvaldið að sækja hverju sinni. Þetta mundi styrkja stöðu kirkjupings og veita því allmiklu traustari fótfestu. Fjárráð sjóðsins yrðu að sönnu ekki svo mikil, að hann gæti lyft grettistöðum, en þó væri honum samkv. till. þessari séð fyrir tekjum, er mættu nýtast til mikils góðs, ef vel væri á haldið. Munar þar mest um það opinbera framlag, sem gert er ráð fyrir, en þar er aðeins um fé að ræða, sem kirkjunni ber hvort eð er, og eru því ekki gerðar með þessu auknar kröfur til ríkissjóðs. Þessar aths., sem ég nú las, eiga við nokkuð aðra fjáröflun heldur en nú er, og ég tel, að sjóðnum sé með þessu frv. séð fyrir góðum tekjum. Og skoðun mín hefur verið sú, að með þessu móti, að endurskoða prestakallaskipun og prófastsdæma og taka í lög ákvæði um kristnisjóð, svo sem hér er lagt til, eigi það að verða verulega til þess að styrkja þjóðkirkjuna, gera hana lifrænni í þjóðfélaginu og gefa henni aukna möguleika fram yfir það, sem hún hefur áður haft, til þess að sinna sínu mikilvæga hlutverki.

Ég vil svo að lokum fara nokkrum orðum um undirbúning þessa máls, en hann hófst með því, að kirkjumrn. skipaði hinn 23. apríl 1965 5 manna n. til þess að endurskoða skipun prestakalla og prófastsdæma, og n. var afmarkað starfssvið með erindisbréfi, sem ég vil leyfa mér að vitna til, en þar segir:

„Verkefni n. er að athuga, hvort þörf er á að breyta þeirri prestakallaskipun, sem nú er ákveðin með lögum, og ef hún telur slíka þörf fyrir hendi, að gera rökstuddar og sundurliðaðar till. um nauðsynlegar breytingar. N. skal hafa í huga þau meginsjónarmið, að starf hinnar íslensku þjóðkirkju nái til landsmanna allra, þannig að enginn maður verði afskiptur, að því er varðar kirkjulega þjónustu, og að hver einstakur prestur og prófastur þjóðkirkjunnar hafi nægilegt starfssvið í samræmi við menntun og starfsorku, að svo miklu leyti sem aðstæður leyfa á hverjum stað. N. skal gera till. um skipun prófastsdæma, er nauðsynlegar kunna að verða í sambandi við till., er n. kann að gera um breytingar á skipun prestakalla.“

Svo er gerð grein fyrir því í grg., sem ég þarf ekki að rekja nema að litlu leyti, að þessi n. hóf starfsemi sína um sumarið 1965 og lauk störfum í marzmánuði 1966. Hún var þannig skipuð: Ásgeir Pétursson sýslumaður var formaður hennar, séra Ingólfur Ástmarsson biskupsritari ritari, Ólafur Björnsson fulltrúi dóms- og kirkjumrn.,

Páll Kolka fyrrv. héraðslæknir og séra Sigurður Einarsson í Holti. N. var sem sagt skipuð lærðum og leikum, og ég vil nota tækifærið til að láta í ljós þakkar mínar til þessarar n. fyrir mjög rækileg og vel unnin störf, og kemur það fram í margvíslegum grg., sem n. hefur sent kirkjumrñ., fyrir utan það, sem ráða má af grg. þessa frv. En hún ferðaðist um landið, átti viðræður við presta og prófesta og kynnti sér aðstæður sem allra bezt.

Pegar nál. lá fyrir, lét ég senda það þm., auk þess öllum prestum og að sjálfsögðu biskupi, sem fylgt hafði með framgangi málsins, þar sem biskupsritari var í n. Biskup hafði svo forgöngu um, að málið var lagt fyrir prestastefnu á s. l. vori, og fjallaði hún um málið, gerði nokkrar brtt. við till. n. Síðan fjallaði kirkjuráð um málið og gerði einnig nokkrar breytingar á till. n. Það var svo ætlun mín að leggja sjálfur málið fyrir kirkjubing í haust, en biskup gerði það fyrir mína hönd, þar sem ég var á sjúkrahúsi, meðan kirkjubing hélt fundi sína hér.

Þetta mál hefur þess vegna sætt ýtarlegri meðferð, svo sem af þessu má ráða. Nú voru dálítið sundurleitar till. prestastefnu, kirkjuráðs, kirkjubings og n., og áður en endanlega væri hægt að leggja málið fyrir Alp., þurfti að ráða fram úr ýmsum ágreiningsefnum, og kom það þá í minn hlut sem kirkjumrh. með aðstoð minna embættismanna í kirkjumrñ. að skera þar á nokkra hnúta. Nú er ekki alveg víst, að þar hafi alls staðar tekizt sem allra bezt til. Ég hafði þó einnig fullt samráð um það við biskup, og ég held, að það ætti ekki að þurfa að valda neinum verulegum ágreiningi. En að sjálfsögðu er rétt, að n. sú, sem fær þetta mál til meðferðar, geri aths. og till., ef henni sýnist, að í þessu efni kunni eitthvað að hafa missézt, og vildi ég biðja hana að hafa þá um það samráð við rn. og mig, eftir því sem hún telur ástæðu til. En miðað við þessa meðferð málsins vildi ég að lokum mega mælast til þess, að þetta frv. gæti gengið eftir atvikum nokkuð skjótt fram á þingi.

Ég tel, miðað við það, sem ég nú hef sagt, að það sé engin þörf á því að senda þetta mál til umsagnar, þar sem allir þeir aðilar, sem ég nú hef tilgreint, hafa um málið fjallað. Ég get náttúrlega ekkert sagt um viðhorf þm. til málsins, en ég legg megináherzlu á, miðað við undirbúning málsins, að málið hljóti afgreiðslu á þessu þingi. Þegar ég tala um nokkuð skjóta afgreiðslu, á ég ekki við, að það liggi neitt bráðan á, en málið fái mjög eðlilegan gang og afgreiðslu, áður en þessu þingi lýkur. Það er trú mín og von, eftir því sem ég hef bezt getað kynnt mér þessi mál, að sú breyt., sem hér er lögð til, eigi að verða til eflingar þjóðkirkjunni og til góðs, og þess vegna væri mikils vert að minnum dómi, að Alp. það, sem nú fær þetta mál til meðferðar, gæti afgreitt það sem lög frá þinginu, áður en því lýkur.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. menntmñ.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Þetta frv. fjallar enn um nokkrar ákvarðanir og breytingar á aðstöðu þess evangelísk-lúterska trúarflokks á

Íslandi og þeirra sérréttinda, sem hann nýtur í þjóðfélaginu. Það var svo áður fyrr, eins og hæstv. dómsmrh. lýsti hér áðan, að hin lúterska kirkja átti að sjá um það sjálf að kosta sína presta, og það var svo tekið upp síðar, að þessir prestar skyldu vera launaðir af því opinbera. Um leið og slíkt kemur til, að farið er að gera þá að opinberum starfsmönnum, er eðlilegt, að það sé reynt að koma við smám saman á því sviði eins og öðrum þeirri hagræðingu, sem nauðsyn er að koma á við þann rekstur, sem það opinbera hefur eitthvað með að gera. Að svo miklu leyti sem hin evangelísk-lúterska kirkja kærir sig um að vera þjóðkirkja, á hún náttúrlega að heyra undir sömu lögmál og aðrir hvað slíkt snertir. Nú er það svo hér, að það virðist eiga að verða eins konar „prinsíp“, eins konar höfuðregla, að um leið og prestum sé fækkað og þó ekki sérstaklega mikið, því að gömlu ákvæðin eru látin haldast um einn prest á 5000 manns í Reykjavík, og sýnist manni þó, að þar væri hægt að koma nokkurri hagræðingu við, virðist það eiga að verða ein höfuðregla að það skuli hlaða upp nýjum embættum, eftir því sem sýnt væri, að hægt væri hins vegar að spara presta í sambandi við prestaköll úti um land. Í 6.—11. gr. eru ákvæði um að ráða allmarga nýja menn til starfa.

Það virðist auðsjáanlega liggja þarna til grundvallar, að það megi ekkert spara á þessu sviði og það séu engin önnur andleg störf hjá íslenzku þjóðinni, sem biði eftir því, að menn geti fengið að starfa þar og hægt sé að ráða góða menn til þess að vinna fyrir íslenzka menningu, það megi ekki horfa í að henda út peningum í áróðursstörf fyrir evangelísk-lúterska trúarflokkinn, þó að mönnum sé neitað um alveg nauðsynleg störf á öðrum sviðum. Í hvert skipti sem minnst er á hér, að það þurfi t. d. að fjölga prófessorum til að kenna íslenzk fræði við háskólann, kemur upp, að því hafi þjóð, sem hefur 28 milljarða kr. tekjur á ári, ekki efni á. Það er þing eftir þing drepin hver till. um slíkt, rétt eins og íslenzkri sögu, íslenzkri menningarsögu, íslenzkum bókmenntum væri sýnd svo mikil rækt af hálfu háskólans, að þar væri ekki neinn möguleiki á eða nein þörf á að bæta við mönnum til þess að starfa.

Ég held, að þegar við erum að taka ákvarðanir um að stofna ný embætti, verðum við að athuga þetta frá því sjónarmiði, hvort við hefðum ekki nægilegt að gera við slík embætti á öðrum sviðum þjóðfélagsins. Við skulum muna eftir einu, að það var sú tíð, að okkar prestastétt varð að sjá svo að segja um alla þessa hluti. Við stöndum í mikilli þakkarskuld við þá prestastétt, sem var hér áður fyrr, vegna þess andlega starfs, sem þeir unnu. Þá voru þeir hinir einu menntuðu menn. Aftur á móti er það nú svo, að á öllum sviðum, þar sem andlegt starf er unnið, er verið að halda áfram að vinna það starf, sem þessir menn unnu einu sinni. Við skulum þess vegna taka tillit til þess, að þegar við erum að gera ráðstafanir þarna, erum við að gera það vegna þjóðfélagsrekstrarins í heild, og þá verður við að ákveða, hvernig okkur finnst réttast að verja slíku fé.

Í 6. gr. er ákveðið að ráða prestvígðan mann til sérstakra starfa í Skálholti. Hvað á þetta eiginlega að þýða? Fyrst er Skálholt gefið íslenzku þjóðkirkjunni, tekið burt frá annarri starfsemi, án þess að þjóðkirkjan hafi nokkra hugmynd um, hvað hún ætlaði við það að gera, og stendur uppi í hreinustu vandræðum með það. Og það var rétt eins og Skálholt væri einhver eign, sem Íslendingar væru í slíkum vandræðum með, eins og einhver þurfalíngur, sem við þyrftum að gefa með, að það var bætt við 1 millj. kr., sem var gefið á ári. Ætli það væri ekki tími til kominn, að það væri farið að rannsaka dálítið, hvernig öllu því fé er varið eða hvernig stendur með Skálholtssöfnunina alla saman og þá menn, sem ráðnir voru til þess að safna fyrir Skálholt, og hvernig stendur með bókasafnskaupin og það allt saman og til hvaða nota kemur þetta? Þarf kannske fyrst að leggja í heilmikla söfnun, slíta hér út úr þinginu heila og stóra og góða jörð, fá meðlag með henni, starta söfnun hjá þjóðinni og skella svo kannske einhverju bókasafni og loka niðri í Skálholti og fara svo að ráða einhverja menn til þess að lesa það? Hvað á þessi prestvígðir maður í Skálholti að gera? Á kannske að ráða heilan söfnuð á eftir, jafnóðum og prestsembættin yrðu spöruð? Ég verð að segja, að ég kann ekki við þetta þrjá í þessu. Ég veit ekki betur en það séu prestar þarna hjá, sem geti gegnt slíkum störfum. Við hefðum nóg að gera við að ráða menn í Skálholt eða annars staðar til þess að vinna ýmislegt að íslenzkum fræðum, og við fáum ekki peninga til þess, ef við biðjum um það. En hér aftur á móti í 6. gr. er það prestvígður maður. Ég býst við, að ef þeir, sem taka próf í íslenzkudeildinni við háskólann, færu allir saman í prestaskólann á eftir, gætu þeir kannske fengið nóg að starfa á vegum kirkjunnar, en á vegum íslenzku þjóðarinnar, fyrir hennar menningu, nei, þar má ekki koma við, þar hefur ekki verið aukið í fjöldamörg ár.

Ég hef sagt það hér einu sinni fyrr, og ég segi það enn, að við þurfum eins mikið að rækja okkar heiðni eins og okkar kristni, hvað snertir okkar rannsóknir á okkar þjóðfélagssögu og öðru slíku, og mættum gjarnan verja meiri peningum til þess. Hvort þessi maður sem á að vera í Skálholti, á eitthvað sérstaklega kannske að rækja sögu Skálholts, — ég er hræddur um, að hann mætti þá kannske eins vera kaþólskur eins og lúterskur, ef það ætti að vera full óhlutdrægni í því, því að það eru nú ekki sérstaklega fagar minningarnar, sem tengdar eru við Skálholt hvað snertir framkomu þeirra lútersku, a. m. k. ekki fyrir 400 árum.

Svo er í 7. gr. ákveðið að ráða tvo prestvígða menn, þ. e. bæta við einum farandpresti. Það er kannske ekki sérstaklega mikið athugasvert út af fyrir sig við það, ef það er álitið ákaflega þýðingarmikið. En þó verð ég að segja það, að ég kann ekki við, að þarna sé verið í sífellu að auka við, meðan verið er að spara á öllum mögulegum öðrum sviðum.

Svo er í 8. gr. rætt um æskulýðsfulltrúa, það á endilega að vera prestvígður maður líka, og tvo aðstoðaræskulýðsfulltrúa. Mér sýnist það

margumtalaða Parkinsonslögmál vera farið að verða nokkuð aðgangsfrekt á því kirkjulega sviði, ef það á að hlaða svona utan á, í hvert skipti sem einhver af þessum málum koma hér fyrir okkur. Mér þótti satt að segja alveg nóg um, þegar komið var með kirkjubinging þér á árunum og því hleypt hér í gegn, illu heilli, liggur mér við að segja. En það er auðséð, að þar koma menn helzt saman bara til þess að gera nýjar kröfur á hendur Alb. og reyna að telja fólkinu í landinu trú um, að það eigi eitthvað skylt við kristni. Ég held satt að segja, að það væri á mörgum öðrum sviðum, sem okkur væri þörf á að aðstoða og hafa samband við æskulýðinn núna, heldur en einmitt á þessu sviði. Ég er hræddur um, að það væri t. d. dálítið heiðarlegra af þeirri kristnu kirkju, að hún hefði t. d. beitt sér fyrir því, að við skulum segja staður eins og Lídó hefði þó fengið að haldast sem áfengislaus skemmtistaður fyrir unglinga heldur en hann væri tekinn undir drykkjuskap. Ég held, að það væri nær að reyna að stuðla að því, að almennar, skikkanlegar skemmtanir gætu fengið að vera hjá æskulýðnum, heldur en loka fyrir honum þeim húsum, þar sem hann getur fengið að skemmta sér á sæmilegan hátt, og ekkert skilið eftir handa honum nema krárnar, drykkjukrár, til þess að fara á, meira eða minna í banni laganna. Ég held, að það hefði verið nær en að fara svona að, að kristna kirkjan hefði reynt að beita sér fyrir því, að komið hefði verið upp almennilegum stofnunum, þar sem æskulýðurinn gat skemmt sér.

Ég þykist vita, að meira að segja ýmsir prestar hér í höfuðstaðnum hafa opin augu fyrir þessu. En það, sem vegur meira, þegar farið er að tala um þetta, er að hlaða upp þessum starfsmannafjölda í kringum biskup landsins. Svo á að ráða prestvígða menn til sérstakrar sjúkráhusþjónustu í Reykjavík. Ég verð að segja, að ég er hræddur um, að ýmsir af sjúklingunum, sem hér liggja, frábíðji sér það ónæði, sem þeir verða fyrir af prestum þannig. Það er nú einu sinni svo, að ef það eru mjög trúadír menn, sem liggja í þessum sjúkráhusum, vilja þeir gjarnan hafa samband við sinn eigin prest, og það er ákaflega eðlilegt. Menn vilja undir erfiðum kringumstæðum helzt hafa samband við þá, sem þeir þannig umgangast. En að það sé einhver sérstakur maður, sem þannig á að standa í þessu, ég held, að það sé ekki viðkunnalegt. Það er alveg sama, hve ágætur maður það er út af fyrir sig. En þetta virðist gert til þess að vilja alls staðar troða inn áróðursmönnum fyrir þann evangelísk-lúterska trúarflokk.

Þá er ákveðið í 10. gr., sem raunar hefur verið áður rætt um hjá okkur í sambandi við fjárveitingar á fjárl., að setja upp eins konar heiðingjatrúboð í Höfn. Það er eins og íslenzka kirkjan álitir það sérstaklega nauðsynlegt að fara að stunda trúboð á meðal Íslendinga suður í Kaupmannahöfn. Vissulega hafa íslenzkir stúdentar kannske oft fengið orð fyrir að vera ekki sérstaklega trúræknir þar syðra, en ég held, að prestvígður maður snúi þeim þá ekki mikið til annarrar trúar, og ég held, að svo framarlega sem þeir þurfa á prestþjónustu að halda, hafi

þeir alltaf aðgang að þeirri evangelísk-lútersku kirkju í Danmörku og hún sé ekki svo hættuleg, að það sé ekki alveg hægt að treysta þeim mönnum, sem þar eru. Ég sé satt að segja ekki, af hverju við eigum að setja fé í þetta. Ég man ekki, hvað það er, eru það ekki einar 350 þús., sem eru á fjárl. núna í þetta? En hvenær sem við minnumst t. d. á að bæta við, þótt ekki væri nema einu prófessorsembætti, er alltaf talað um, að það sé allt of mikið gagnvart íslenskri menningu.

Svo er í 11. gr. ákvæði um að ráða prestvígðan mann til þess að annast og skipuleggja kristilegt starf á meðal íslenskra sjómanna. Ég veit nú ekki, hvort sjómenn hafa sérstaklega beðið um þetta, og ég held, að það væri öllu heppilegra að reyna að hafa verbúðirnar á mörgum stöðum dálítið betur úr garði gerðar eða gefa þeim aðgang að dálítið betri og skemmtilegar rekrum skemmtistöðum í landi, þegar þeir koma, heldur en ætla sérstaklega að fara að láta einhvern prestvígðan mann lesa yfir þeim, þegar þeir koma dauðþreyttir af sjónum. Ég held, að það sé eins og að skvettu vatni á gæs. Ég held, að það þýði ekki neitt að vera með þess háttar. Mér finnst slíkt vera tóm sýndarmennska, á meðan verið er að takmarka og gera í raun og veru allt of litlið að því að skapa þeim betri aðbúnað í landi, þegar farið hefur verið fram á slíkt. Þeir hafa t. d. í sínum samþykktum, eins og sildarsjómennirnir í haust á Eskifirði, bent á sérstakar fyrirmyndir um félagsheimili og annað slíkt, sem þeir óskuðu eftir að fá, og ég held, að það ætti að verða við slíkum kröfum þeirra. Ég man ekki eftir, að þeir hafi sérstaklega óskað eftir presti. Þess vegna álit ég, að þó að ég vilji síður en svo á nokkurn hátt hindra þann evangelísk-lúterska söfnuð í að agitera fyrir sinni trúarskoðun á Íslandi hjá hverjum sem er, þá geta menn bara tekið þetta upp hjá sjálfum sér. Það verða aðrir menn að gera, sem hafa sínar skoðanir, að reyna að útbreiða þær, og það geta þeir, sem eru það áhugasamir í þeim evangelísk-lúterska söfnuði hér á Íslandi, ef þeir vilja útbreiða hann, — þeir geta unnið að því sjálfir án þess að fá nokkurt fé fyrir það. Það er svo, hverjar skoðanir sem eru, hvort það eru stjórnmálaskoðanir, trúarskoðanir eða annað slíkt, að þeir menn, sem hafa áhuga á að útbreiða þær, vinna að því, og það á ekki sérstaklega að fara að launa menn af ríkisins hálfu til þess að vinna þannig. Þeir menn, sem hafa þarna sérstakan áhuga, geta gert það sjálfir. En ég held ekki, að við eigum að fara að koma upp, eins og t. d. er gengið út frá í þessum greinum, einum 10 nýjum embættum eða svo, meðan verið er að skera við nögl sér öll þau embætti, sem varða íslenska menningu.

Ég vil minna á, að það er verið af hálfu manna, sem áhuga hafa á íslenskum fræðum, varðveizlu íslenskra arfsagna og slíks, að berjast fyrir því að fá öðru hverju að ráða menn til þess að fara t. d. um landið til þess að safna þjóðsögum þeim, sem enn kunna að vera lifandi, til þess að taka upp á segulband frásagnarþætti þá, sem enn kynnu að lifa, taka upp rimnakveðskap eða annað slíkt. Við vitum, að þjóðhættirnir eru að breytast svo hjá okkur, að margt

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

af þessu gamla, sem sjálfsagt þótti fyrir nokkrum áratugum, er nú að deyja út, og það eru oft og tíðum síðustu forvöð að varðveita þetta. Allt þetta er skorið við nögl sér. Það er varla hægt að fá menn ráðna til þess að vinna að þessum hlutum. Þarna þyrftum við þó, einmitt okkar kynslóð, nú þegar að vinna verulega vel. Ég mundi ekki vera að telja eftir hitt og þetta til þjóðkirkjunnar, ef það væri verið að ausa út peningum í það, sem þyrfti á öðrum sviðum. En ef kirkjan á að hafa einhver forréttindi fram yfir alla íslenska menningarstarfsemi annars, finnst mér frekjan vera farin að verða fullmikil. Það er vitanlegt líka viðvíkjandi okkar skáldum og rithöfundum, að við gerum ekki neitt svipað því eins vel við hvorki þá né aðra okkar listamenn eins og okkar þjóðkirkju, og hefur það samt, eins og nú er komið, tiltölulega miklu meira gildi í okkar þjóðfélagi.

Þá er í II. kafla þessa frv. gert ráð fyrir að stofna sjóð, sem á að heita kristnisjóður. Manni dettur alltaf í hug, þegar maður sér svona nafn, að þetta eigi raunverulega að vera einhver sjóður til þess að kristna þjóðina. Og ég hélt, að það þyrfti kannske ekki um þjóð, sem telst vera kristin. Það hefur að visu stundum verið sagt af mönnum, sem kunna að komast vel að orði, að það hafi kannske verið hér biskupar, sem hafi getað afkristnað heil sólkerfi. En ég held, að það sé samt ómögulegt að segja, að íslensk þjóð hafi nú beint verið afkristnuð, a. m. k. sé hún á okkar öld nokkuð jafnkristin, hvort sem menn vilja telja hana mjög kristna eða lítt kristna. Hve mikið af því menn vilja telja hið ytra og hve mikið menn vilja telja hið innra, skal ég ekki meta. En hér á sem sagt að stofna kristnisjóð. Í staðinn fyrir þann sjóð, sem maður stundum les nú um, að menn eigi að safna í á hæðum, á nú að stofna hér sjóð, sem mólur og ryð og verðbólga fær grandað, og sú kristna kirkja vill sem sé reyna að fara að safna í slíkan sjóð.

Það er eitt atriði í 24. gr., sem mér finnst dálítið athugasavert og varhugasavert í slíku sambandi fyrir Alþ. að samþykkja. Það er um árleg framlög úr ríkissjóði, er samsvari opinberum kostnaði af þeim prestaköllum, sem lögð eru niður samkv. lögum þessum og við síðari breytingar á prestaköllum landsins. Skal miðað við full prestslaun með 6 ára aldursþékkun, eins og þau eru á hverjum tíma, svo og við áætlaðan opinberan kostnað af prestssetrinu. M. ö. o.: fyrir utan þau nýju embætti, sem evangelísk-lúterska kirkjan á að fá og biskup hennar að ráðstafa, á að ákveða, að í kristnisjóði skuli leggja allt það, sem sparist nú við niðurlagningu prestakalla, og allt, sem kunni að sparast síðar meir í sambandi við slíkar breytingar. Sem sé, við eigum nú á Alþ. á þessu ári að taka þær ákvarðanir, að þær breytingar, sem síðar kunna að verða gerðar á þessum prestaköllum, skuli allar saman verða til þess að auka þennan kristnisjóð. Segjum t. d., hvernig færi svo, ef því ákvæði stjórnarskrárinnar væri framfylgt, að hér yrði jafnrétti á Íslandi fyrir alla menn án tillits til trúar eða trúleysis, þannig að menn væru ekki lengur skuldbundnir til þess að greiða á einn

eða annan hátt til þess, sem þeir ekki sérstaklega kæra sig um að styðja. Segjum, að það yrði sú breyting á, að ríki og kirkja yrðu aðskilin, prestaköllin lögð niður þar með sem embættisbákn ríkisins. Hvað mundi svona lagagrein þýða? Það er gaman að vita. Mundi það þýða, að það sem sparast fyrir ríkissjóð á því að leggja niður öll prestaköll landsins, vegna þess að sá evangelísk-lúterski söfnuður tekur þaðan í frá að sér að launa sjálfur sína starfsmenn, eins og aðrir kristnir söfnuðir á Íslandi gera, — mundi það þýða, að þá yrði öll sú fúlgja, sem við það sparaðist, að leggjast í þennan kristnisjóð, sem færi þá ekki aðeins til þess að halda uppi því sérstaka starfsbákni, sem sá evangelísk-lúterski söfnuður á Íslandi kærði sig um að viðhalda, og væri þá ekki lengur hægt að tala um nein sérreittindi þess safnaðar fram yfir kaþólska eða baptista eða sjöunda dags heilaga eða hvað þeir nú allir heita, hvítasunnusöfnuður og annað slíkt, af því að allir kristnir söfnuðir væru þá jafnréttahár, að svo miklu leyti sem íslenska ríkið vildi að einhverju leyti styðja að almennri kristni í landinu?

Ég held, að það sé fulllangt gengið að fara að setja inn í lög svona ákvæði, að við allar síðari breytingar á prestaköllunum skuli þetta gilda. Ég held, að svona hlutir séu raunverulega vitleysa, þeir geti ekki gilt. En þeir geta gefið viðkomandi aðila, því að þetta mundi skoðast eins og hálfgerður samningur við þennan söfnuð, rétt til þess að fara kannske í mál við ríkið og heimta skaðabætur. (Gripist fram í.) Jú, ég vildi meina, að það gildi þangað til því væri breytt, m. ö. o. að það væri hægt að afnema það. En ég verð að segja, að það mundi gefa þeim lúterska söfnuði í þessu tilfelli e. t. v. aðstöðu til þess að fara í mál við ríkið og segja: Það var búið að gera við mig eins konar samning, sem var lögfestur. Nú hefur þetta verið numið úr gildi, og ég geri mínar kröfur. — Þetta er áreiðanlega mjög merkilegt lögfræðilegt atriði. Það er alveg rétt, sem hæstv. forsrh. gripur þarna fram í, og mér þætti eiginlega mjög vænt um einmitt að vita, hvort þetta mundi verða skoðun hans, að svo framarlega sem við breytum þessum lögum þannig, sé þetta úr gildi fallið. Ég veit, að hann er allra manna löglærðastur af okkur.

Mér dettur einmitt í hug í því sambandi viss hlutur, sem ég hef verið að berjast hér fyrir í ein 10—15 ár. Það er að breyta lögnum um áburðarverksmiðjuna. Svo framarlega sem þeim lögum yrði breytt þannig, 13. gr., að það ákvæði félli niður, sem þar er um hlutafélagið, og við hefðum þann hugsunarhátt, sem hæstv. forsrh. lét í té: þetta getur gilt, þar til þessu væri breytt, og um leið og við breyttum þessu, væri þetta sem sé brott fallið, og eftir því sem mér skildist nú á hans framiskoti, féllu raunverulega líka niður allar kröfur, sem viðkomandi aðilar gætu gert, sem sé í þessu tilfelli eigendur hlutafjár áburðarverksmiðjunnar. Ég hef alltaf gengið út frá, að þeir gætu ef til vill farið í mál, en trúað því, að lög Alþingis mundu reynast þarna sterkari. Og eins held ég að mundi vera viðvikjandi þessu, að ef menn glæptust á að samþ. þetta núna og við felldum þetta burt eftir nokkur ár, mundi

sem sé ekki skapast neinn kröfuréttur af hálfu þess evangelísk-lúterska safnaðar þess vegna. En ég held, að það sé samt út frá þeirri reynslu, sem ég hef haft í sambandi við áburðarverksmiðjuna, klókara að fella þetta nú þegar og breyta þessu núna og láta þetta ekki koma til framkvæmda.

Hins vegar ef það er meiningin, að hæstv. ríkisstj. líti svo á, að það eigi að fara að verða „prinsíp“, eigi að fara að verða höfuðregla, að um leið og sparað sé á einhverju sviði rekstrarins, hvort heldur er í opinberu lífi eða í þjóðfélaginu almennt, skuli endilega sjá um, að viðkomandi fyrirtæki verði að greiða jafnmikil laun eftir sem áður, þá vil ég samt benda hæstv. ríkisstj. á, að þetta getur verið dálítið varasamt frá hennar sjónarmiði, þó að ýmsir kunni kannske að vilja taka þetta upp. Við skulum hugsa okkur t. d. atvinnurekanda, sem finnur upp á þeim fjanda, sem nú er mikið verið að hefja áróður fyrir honum í, að hann skuli fara að hagræða einhverju í sinni verksmiðju, og hann hagræðir og hagræðir og gerir þetta miklum mun skynsamlegra hjá sér og sparar heilmikinn mannfjölda. Ef þessir verkamenn, sem þar með losnuðu, ættu svo að fara að eins og nú á að fara að viðvikjandi starfsmönnum hjá þjóðkirkjunni, ættu sem sé allir verkamennirnir að vera ráðnir áfram hjá viðkomandi atvinnufyrirtæki og sjá um, að þeir hefðu hin sömu laun og annað slíkt, þó að það væri í raun og veru miklu minna að gera. Ég held, að við eigum að láta það gilda þarna hjá kirkjunni, ef við getum hagrætt þessum hlutum betur og komist af t. d. með færri presta og annað slíkt, þá eigum við að gera það og ekki taka þarna upp þá höfuðreglu, að við skulum þá endilega eyða því fé, sem þannig sparast, í hluti, sem a. m. k. áður var ekki talin nein sérstök þörf fyrir, og auðsjáanlega er engin sérstök þörf fyrir meginíð af þeim nýju embættum, sem þarna á að skapa eftir 6.—11. gr. Hér er það meira að segja svo eftir 24. gr. og 25. gr., að þar á að bæta við heilmörgu nýju. Hæstv. ráðh. orðaði þetta þannig, að það ætti ekki að skerða starfssvið hinnar íslensku þjóðkirkju. Íslenska þjóðkirkjan verður að heyra þarna undir sömu lögmál og aðrir aðilar. Á meðan ekki er svo, að við getum varið nægu fé til þess að vinna að alls konar andlegum störfum og menningarstörfum hjá okkur, verðum við að gera svo vel að spara jafnt við hana og aðra og reyna þá að sjá um, að því fé, sem þannig sparast, verði varið vel á öðrum menningarlegum sviðum.

Hæstv. ráðh. las upp, — ég held, að það hafi verið í grg., — að það væri svo, að þetta væri fé, sem kirkjunni bæri hvort eð er. Það get ég ekki séð. Ég held, að sá evangelísk-lúterski söfnuður eigi ekki neinar sérstakar kröfur þannig á fé af hálfu ríkisins. Ef þeir hafa einu sinni undirgengist það að vera þjóðkirkja, verða þeir að hlíta þeim ráðstöfunum, sem Alþ. og ríkisstj. gera. Þeir eiga engar sérstakar kröfur í því efni. Kirkjan, ekki sízt með þeirri sérstöku áróðursaðstöðu, sem henni er gefin í þjóðfélaginu, öllum þeim aðgangi, sem hún hefur að útvarpi og öllu slíku, hefur alveg nægilega aðstöðu til þess að geta safnað sér fé sjálf, og maður sér það

greinilega, ekki sízt þegar kirkjur eru vígðar, að það vantar sannarlega ekki áhuga hjá þeim lútersku söfnuðum á Íslandi til að gefa, þannig að áhugamenn í þessum söfnuði alveg eins og í öðrum sérstökum skoðanaheildum á Íslandi geta vissulega safnað sjálfir fyrir þeirri starfsemi, sem þeir vilja rækja. Þeir eiga ekki að koma til ríkisins með það allt saman, a. m. k. sízt af öllu á meðan ríkið er að skera við nögl sér það, sem það gefur til sinnar eigin menningarstarfsemi. Og á meðan t. d. aðrir kristnir söfnuðir á Íslandi kosta sjálfir sína presta og annað slíkt og sitt starfsfólk og byggja sín eigin hús án styrktar frá ríkinu, held ég, að við eigum ekki að láta þann evangelísk-lúterska söfnuð vera neitt að auka þannig á sín sérréttindi eða sitt starfsmannabákn.

Ég verð að segja það, að mér geðjast ekki að því, hvernig þróunin er að verða í þessum málum hér hjá okkur. Mér finnst, eftir mínum hugmyndum um kristindóm, að kristin kirkja hefði, án þess að ég vilji nokkuð fara að fyrirskrifa henni, enda býst ég ekki við, að hún taki mikið tillit til slíkra ráðlegginga, — mér finnst, að ef kristin kirkja hefði ætlað að reyna að halda sér nokkurn veginn á því stigi, sem kirkjur nútímans þurfa að vera, ef þær eiga ekki að verða eins og nátttröll, hefði hún þurft að skipta sér miklu meira af okkar nútímapjöðfélagi og þeim þjóðfélagshræringum og þeim vandamálum, sem vilja koma hjá því þjóðfélagi. Og vissulega er það til, að ýmsir menn innan hennar geri það, og það er lofsvert. En það hefur verið skelfilega lítið um það í þessu þjóðfélagi. Mér sýnist, að í æríkari mæli gangi starfsemi og áróður forustumanna hennar út á það að skapa þrjá út á við, eins og sumar kirkjubyggingarnar, það sé fyrst og fremst lagt upp úr því að sýnast, en ekki lagt upp úr því að vera. Það sé fyrst og fremst lagt upp úr því að sýna eitthvert veldi, að gnæfa yfir alla aðra, rétt eins og ætlazt er til, að Hallgrímskirkja eigi að gera út úr öllu samræmi og gnæfa yfir öllu hér í Reykjavík eins og óskapnaður. En að sama skapi er ég hræddur um, að minnki áhuginn fyrir bræðralagi og boðskapnum um það, sem er þó innsti kjarninn í kenningum kristinnar. Ég veit ekki, hvað Lúther mundi segja, ef hann liti á þessa hluti, sem eru að gerast hérna í kringum okkur núna í þessu. Og ekki ætla ég að fara að reyna að taka mér orð hans í munn, þau mundu líklega ekki fara vel. Hann var, eins og kunnugt er, fyrir utan að hafa átt manna mestan þátt í því að skapa það nýja þýzka mál, einhver stórorðasti skammakjaffur, sem nokkurn tíma hefur uppi verið, og stundum jafnvel sóðalegasti. En ég er hræddur um, að hann mundi stundum lýsa okkar evangelísk-lútersku kirkju með hennar þrjá ekki á ósvipaðan hátt og hann átti til með að lýsa þeirri kaþólsku á sínum tíma, og voru það ekki fögur orð. Ég held, að þessar í þeim skilningi kaþólsku tilhneigingar, sem eru farnar að koma fram í mjög ríkum mæli í evangelísk-lútersku kirkjunni á Íslandi, þyrftu vissulega enn nokkurrar endurskoðunar við. Ég held, að kirkjunnar menn mættu fara að lesa sín gömlu fræði og athuga, hvort þeir eru ekki farnir að leggja nokkuð mikið upp úr sýnd-

armennskunni í sambandi við starfið. Ég held, að við ættum alvarlega að kippa að okkur hendinni í þessum efnum. Það hefur verið svo undanfarið, að þegar hér hefur verið lagt eitthvað fram, eitthvert frv., hvað vitlaust sem það hefur verið, t. d. um Skálholt, einhverjar till. í sambandi við fjárl., ef þetta er í sambandi við kirkjuna, er eins og enginn maður þori að minnast á þetta eða gagnrýna það. Það er lítið á þetta sem eitthvað heilagt. Og þetta er alveg ófært, því að í skjóli þessa er evangelísk-lúterska kirkjan alltaf að færa sig upp á skaftið og það er í sífellu verið að auka þar á, um leið og skorð er niður eða takmarkað að auka við aðra. Síðan á vafalaust að segja: Þeir menn, sem ekki eru með þessu, eru fjandmenn kirkju og kristindóms o. s. frv. Þætti mér samt gaman að sjá kristindóminn, þá kristnu breytni í sambandi við svo og svo mikið af því, sem yfirvöld kirkjunnar framkvæma í þessum efnum.

Ég held, að við verðum alvarlega að athuga þetta frv., sem hér liggur fyrir. Ég held, að ég hafi ekki lagt neinn stein í götu þess, þegar ákvæðin um kirkjubing voru samþ. hér fyrir eitthvað 8 árum. Ég sé næstum því eftir því að hafa ekki talað á móti því. Mér sýnist, að um leið og ríkið tók þá ákvörðun að fara að kosta þetta kirkjubing, sé þarna í sífellu bara verið að koma saman til þess að gera auknar kröfur á hendur ríkinu. Mér finnst nú, að með þeim gífurlega grundvelli, sem kristindómurinn vissulega hefur hér á Íslandi, ætti að vera hægt fyrir þessar stofnanir að safna sjálfar, eins og ég gat um áðan, til sinna starfa. Við látum fjöldann allan af starfi, sem þjóðfélagið alveg nauðsynlega þarf að vinna, vera verkefni að meira eða minna leyti alls konar velgerðarfélaga, og ætlumst til þess, að áhugamenn, þeir sem vilja eitthvað vinna, t. d. fyrir vanþroska börn, vangefna og allt mögulegt slíkt, við ætlumst til þess, að það sé safnað inn og safnað inn, og svo að segja hvern einasta sunnudag eru áhugafélög að vinna að ýmsu slíku. Mér sýnist, að kirkjan með öllum sínum stóru steinbáknum ætti sannarlega að hafa nóga aðstöðu. Ég man ekki betur en í ýmsum kirkjum erlendis tiðkist það t. d. að hafa söfnunarbauka, og allur sá fjöldi, sem í kirkjurnar kemur, geti þá gefið í þessa bauka til þess að safna þannig inn fyrir þá kristnu starfsemi í landinu. Ég held, að það eigi ekki fyrst og fremst að láta kirkjubing verða þannig eins konar kröfubing á hendur ríkinu, heldur geti það og ætti jafnvel að fara að kosta sig sjálft, þá geti það skipulagt sjálft slíkt söfnunarstarf, sem þarf fyrir ýmsa þá starfsemi, sem þeir evangelísk-lútersku söfnuðir álíta sér nauðsynlegt að rækja.

Ég er þess vegna á því, að þetta frv. hæstv. ríkisstj. þurfi mjög ýtarlegrar endurskoðunar við. Hvort henni verður við komið, skal ég ekki segja um. Það er vafalaust hægt að þyrlla upp ýmiss konar moldviðri í kringum svona hluti og gera erfðara að ræða þetta, rétt eins og hvert annað mál, sem snertir áhuga og afskipti ríkisins á því andlega sviði. En mér þætti vænt um, ef t. d. þeir menn, sem stjórna Háskóla Íslands, sýndu dálítið svipaðan áhuga um að fá fjölgað þeim starfsmönnum, sem Háskóli Íslands hefur, eða

t. d. Handritastofnunin, Landsbókasafnið eða aðrir slíkir aðilar. Mér þætti vænt um að sjá, ef þeir hefðu eitthvað svipaðan áhuga og biskup landsins hefur. Það er bókstaflega svo, að það er eins og enginn af þeim opinberu embættismönnum, sem starfa að einhverju leyti á því andlega sviði, hafi neinn svipaðan áhuga á því að fjölga starfsfólki, sem kringum hann er, og biskupinn. Þetta má vissulega segja honum til hróss, sem forstöðumanni þessa safnaðar. En eitthvað dálítið finnst mér, að ein ríkisstj. eigi þó að hafa aðhald í þessum efnum. Ég veit, að það kann oft að vera erfitt, ef herra biskupinn er mjög aðgangsfrekur í slíkum efnum, að standast slíkt. Þó að vald slíkra manna sé ekki lengur eins og eitt sinn var, er það vissulega dálítið eðlilegt, að ýmsir menn með þeim áróðri, sem rekinn er, vilji ógjarnan komast í þá aðstöðu að vera álitnir sem sérstaklega íhaldssamir gagnvart kristinni kirkju. En mér finnst, að ríkisstj. þurfi að iðka nokkurt aðhald í þessum efnum og að sama leyti hafa frumkvæði á öðrum sviðum. Mér finnst, að þegar ein ríkisstjórn fellst á að fara að fjölga t. d. ákveðnum embættum, — og ég kalla það fjölgun, þó að lögð séu niður prestsembætti, ef farið er að fjölga öðrum embættum í staðinn, — ætti hún að segja t. d. við háskólann: Vantar ykkur ekki fleiri prófessora? Viljið þið ekki fá fleiri prófessora? Er virkilega unnið að öllum þeim rannsóknum, sem þarf í sambandi við íslenska sögu, íslenskar bókmenntir, íslenska tungu, og er ekki þörf á að auka afskipti ríkisins, framlög þess á þessum sviðum?

Af því að þetta frv. fer til n., sem ég á sæti i, mun ég fyrir mitt leyti gera nokkrar brtt. við þetta, og ég vildi satt að segja, að það væri hægt að ræða þetta mál, rétt eins og hverja aðra hagræðingu í íslenskum ríkisbúskap, og það væri ekki gert að reglu í íslenska ríkinu, að ef hægt væri að fækka embættum á einhverju sviði, skyldi taka upp endilega óþörf embætti í staðinn.

Forsrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég ætla mér ekki að fara að rökræða við hv. 3. þm. Reykv. almennt um þetta mál, en það var eitt atriði, sem ég vil nota tækifærið til að koma á framfæri, og það er, að hv. þm. fann að því og taldi til hneykslis, að stofnað hefði verið embætti prests á vegum þjóðkirkjunnar suður í Kaupmannahöfn, og vildi skýra það svo, að honum væri ætlað það aðalstarf að reka kristilegan áróður meðal stúdenta þar. (EÖl: Ég sagði heiðingjatrúboð.) Hvernig sem hv. þm. orðaði það, vildi hann gera lítið úr þessu starfi og nánast gera það hlægilegt. Þannig stendur á, að ég hef nú á nokkurra vikna fresti komið til Kaupmannahafnar og svo að segja ætlið, ekki undantekningarlaust, en oftast nær, bæði þegar ég kom og fór, rekizt á þann mann, sem hér er um að ræða, séra Jónas Gíslason, úti á flugvelli, þar sem hann ýmist hefur verið að taka á móti sjúkum mönnum, sem hafa komið með flugvélum, eða fylgja sjúkum mönnum heim á leið, sem höfðu verið á spítölum þar. Það þekkja allir, sem kunnugir eru í Kaupmannahöfn, að þangað leitar mikill fjöldi af fjárskúku fólki, margir, sem aldrei hafa áður komið á þennan stað, sem er fjölmennur og

stór, lítt viðráðanlegur í þeirra augum. Að sjálf-sögðu hefur af hálfu sendiráðsins hingað til verið reynt að greiða fyrir þessu fólki, sumt af því á kunningja þarna, sem hafa tekið á móti því og reynt að hjálpa því, en sannast að segja hafa sendiráðsmenn ekki haft tíma til að sinna þessu fólki eins og skyldi. Og þótt ekki væri annað en sú fyrirgreiðsla, sem séra Jónas Gíslason veitir þessu fólki, er hún ekki þess eðlis, að til aðhláturs sé vekjandi hér á Alþingi. Ég þori að fullyrða, að með þessu vinnur hann ómetanlegt mannúðarstarf, sem reynslan sé búin að sýna, að mjög rík þörf hafi verið fyrir. Ég hef einmitt vegna þess, sem ég hef séð til hans í þessum ferðum, spurt nánar eftir hans störfum, ekki hann sjálfan, heldur aðra, og þeir hafa sagt, að hann sé vakinn og sofinn, fyrst og fremst til að greiða fyrir og aðstoða þetta fólk.

Hv. þm. vildi að visu lítið gera úr þörf fyrir sérstakan sjúkrahúsprest hér í Reykjavík. Ég játa, að um það má deila, vegna þess að hér geta menn náð til þeirra presta, sem þeir geta talað við. Í Kaupmannahöfn eru Íslendingar yfirleitt einstæðingar, skilja ekki mál þarlands fólks, og fyrir utan móttöku og aðstoð utan sjúkrahúss er það einnig ómetanlegt starf, kærleiksstarf, að presturinn, sem þarna er settur, heimsækir þetta fólk og reynir að veita því alla þá fyrirgreiðslu, sem hann getur. Vegna þess að ég hef kynnt mér þetta mál alveg sérstaklega og séð sumt af því með eigin augum, vil ég ekki, að ummæli hv. þm. standi athugasemdalaust að þessu leyti.

Ágúst Þorvaldsson: Herra forseti. Með þessu frv., sem hér er til umr., er gert ráð fyrir allröttækri breyt. á skipun prestakalla í landinu, einni þeirri röttækustu, sem gerð hefur verið. Ég vil þakka hæstv. kirkjumrh. þá tillitssemi við okkur þm. að senda okkur strax í sumar þetta frv. í því formi, sem prestakallanefndin gekk frá því. Síðan hefur frv. að visu tekið nokkrum breyt. Ég álit, að það sé til fyrirmyndar hjá þessum hæstv. ráðh., að hann hefur sent þm. a. m. k. nokkrum sínum mál til athugunar, sem honum hefur borið að bera fram hér á Alþingi. Þetta álit ég, að sé til fyrirmyndar, og fleiri ráðh. mættu iðka þetta.

Það er nú vafalaust ýmislegt til bóta frá gildandi lögum í þessu frv., en ég hygg að annað í því geti frekar orkað tvímælis. Ég sé, að með frv. er gert ráð fyrir að fækka prestaköllum um 20. Þessi prestaköll eru öll í sveitum landsins. Nú hefur að visu ekki tekizt á undanfórnum árum að fá presta í öll þessi köll, og hafa því sum þeirra engan prest haft í lengri eða skemmri tíma. Ég hygg, að slíkt ástand hafi ekki verið því fólki að skapi, sem skipað hefur þá söfnuði, þar sem svona hefur verið ástatt. Ég verð að segja það, að mér hefði þótt nógu langt gengið í fækkun prestakalla, a. m. k. í bili, að leggja þau prestaköll niður, þar sem ómögulegt hefur verið að fá prest um lengri tíma, og að það hefði vel mátt láta þau prestaköll standa óbreytt, þar sem prestar hafa setið rólegir í embættum og jafnan tekizt að fá nýja, þegar köllin hafa losnað.

Pegar ég segi þetta, hef ég í huga það, sem næst mér er og ég hef helzt kynni af. Ég sé, að frv. gerir ráð fyrir, að það eigi að leggja niður 2 prestaköll í Árnessýslu, 1 í Rangárvallasýslu og 1 í Vestur-Skaftafellssýslu. Ég man ekki eftir því, að þessi köll hafi verið nokkurn tíma prestslaus, nema Þingvellir, sem voru það um allan skeið, og ég hefði ekki talið óeðlilegt, þar sem svo stóð á, að prestakallanefndin vildi leggja niður embætti á þeim stöðum, en þar sem prestsþjónustan er og hefur verið fyrir hendi, yrði leitað álits safnaðarmanna um þá ráðagerð, en það hygg ég, að hafi ekki verið gert. Ég veit a.m.k. ekki til þess, að það hafi verið kannað í þeim prestaköllum, hvort fólkið gæti sætt sig við það að missa prestinn sinn eða sameinast öðru prestakalli.

Embætti, sem staðið hafa í margar aldir og menn eru enn fúsir til að þjóna, eiga samkv. þessu frv. að leggjast niður og fólkið á að missa embættismann, sem flestum hefur fundizt nokkurt hald og traust í að hafa og í flestum tilfellum er eini vel menntaði maðurinn í byggðarluginu, a.m.k. sem almenningur telur sig geta leitað til um ýmiss konar hjálp, sem menntaður maður hefur tök á að leysa fram yfir þá, sem hafa ekki notið langrar skólagöngu. Það hefði varla mátt minna vera en spyrja fólkið um álit þess, og ef það hefði ekki viljað missa prestinn sinn, hefði allt fengið að vera óbreytt.

Við Íslendingar höfum alltaf þolað illa valdboð, og mér er ekki grunlaust um, að svo sé enn. Ég held líka, að sveitafólkið telji þessa ráðstöfun, ef samþykkt verður, heldur litla til-litssemi við sig og valdboð, sem illt verði að þola. Sannleikurinn er sá, að góður sveitaprestur hefur alltaf yfirið nóg að starfa, þó að söfnuður hans sé ekki fjölmennur. Hann er oftast eða mjög oft a.m.k. leiðandi maður í menningar- og félagsmálum. Ýmsir okkar mestu skörungar á þeim sviðum hafa verið sveitaprestar. Það hafa líka margir prestar látið stjórnmál til sín taka og verið á þeim vettvangi hinir mikilhæfustu forustumenn, án þess að embættisfærsla þeirra eða sálægðustörf biðu af því nokkurn hnekki, svo að mér sé kunnugt um. Ég álit það misráðið og raunar illa gert gagnvart dreifbýlisfólkinu að fækka þeim, sem vilja og geta veitt því andlega forustu, en engir hafa til þess betri aðstöðu en prestar, því að þeir hafa fjölbreytta menntun, eru yfirleitt miklir áhugamenn um februn mann-lífsins og vilja efla trú og siðgæðisþroska fólksins, en slíks er alltaf og alls staðar mikil þörf. Ég er þeirrar skoðunar, að það beinlínis borgi sig fjárhagslega, þó að ekki væri lítið á málið frá öðru en því sjónarmiði, — það borgi sig beinlínis fjárhagslega að efla á meðal þjóðarinnar sterka siðgæðisvitund og trú á guð. Þannig muni þjóðinni farnast bezt á öllum sviðum. Það sé því beinlínis skylda alþm. og ríkisstj. að efla kirkju landsins, því að sé kirkjan sterk og hafi hún mörgum dugandi og áhugasömum mönnum á að skipa, getur hún bjargað mörgum frá óláni, sem þjóðfélagið annars verður að taka á sínar herðar eða standa undir á einn eða annan hátt. Nú má segja, að sú hætta sé minni í dreifbýlinu en í borgum og bæjum og því sé m. a.

enn minni ástæða til að halda uppi öflugum kirkju-legu starfi, þar sem fólkið er fátt. En í flestum löndum er það svo, að dreifbýlið er talið veita borgunum nýtt og heilbriggt blóð, þegar bæjar-menningin er að úrkynjast, og í það horf vill alls staðar sækja, þar sem mikið fjölmenni er saman komið.

Við Íslendingar þurfum að treysta hönd borgar-búanna sem allra mest og sterkast við dreif-býlið í landi okkar og styrkja þá, sem eru í dreifbýlinu, til að halda velli. Einn þátturinn í því gæti verið sá að leyfa dreifbýlinu að halda sínum embættismönnum og vera ekki með smá-sálarskap. Ég álit það smásálarskap, ef þessi prestafækkun er gerð af einhverjum sparnaðar-ástæðum, en svo á nú kannske ekki að vera, það heitir ekki þannig í frv., því að það á að leggja í sjóð þau laun, sem hefðu annars runnið til presta í þessum prestaköllum, og ég álit, að það eigi alls ekki að vera að reikna, hver fjöldi þeirra eigi að vera, eftir einhverri höfðatölu búanna á hverjum stað, eins og ég hygg að m. a. hafi verið lagt nokkuð til grundvallar, þegar þetta frv. var í smíðum. Ég álit, að kirkju-málin séu vanrækt hér á Íslandi og of lítið sé til þeirra veitt. Það eru núna á fjárlagafrv. um 43 millj. kr., sem fara til kirkjumála. Það er ekki 1% af heildarupphæð fjárlaganna, það sem fer til kirkjumála, ef ég kann að reikna rétt. Ég sé, að það er tvisvar sinnum hærri fjárupphæð, sem þarf að nota til þess að innheimta tolla og skatta í landinu, en það, sem nú fer til eflingar trúar og siðgæðis, svo að aðeins eitt dæmi sé tekið.

Það er tímanna tákni, að um leið og ráðstafa-nir eru gerðar í þá átt að fækka prestum úti um landsbyggðina, eru stofnuð þar víða önnur embætti og stofnanir, — þar á ég við bankaútibúin, sem þjóta nú upp hvarvetna um landið. Ekki ætla ég að hafa á móti þeim, og ég tel, að sú þjónusta, sem þau halda uppi og þau veita, sé nauðsynleg og hennar sé veruleg þörf. En dansinn kringum gullkálfinn er talsvert dýr og ekki talinn eftir, en þjónusta við íslenskku þjóðkirkjuna er af mörgum a.m.k. talin eftir, og hennar starfs-mönnum á nú að fækka verulega úti um byggðir landsins.

Bankastjórum, bankaráðsmönnum, gjaldkerum, riturum og fulltrúum, ef ég kann þá að nefna öll þessi embætti, fjölga stöðugt. Gróði bankanna eykst á ári hverju. Þetta er mikil gróska, og færi betur, að hún yrði þjóðinni til hamingju. Sama er að segja um sölu áfengis. Útsölustöðum fjölga úti um landið til þæginda fyrir viðskipta-vinina, sölustjórum fjölga og öðrum starfs-mönnum og viðskiptin aukast, en að sama skapi eykst líka óhamingja margra manna, glæpum fjölga, siðleysi vex, slys margfaldast. Ofurlitil ölmusa er lögð fram af áfengisgróðanum til styrktar bindindisstarfi og til hjálpar áfengis-sjúklingum, með eftirtölum af margra hálfu, þó að vitað sé, að líklega kemur jafnlítið fé þjóð-inni hvergi að meira gagni en á þessu sviði. Mörgum hugsandi mönnum offýður rótleysi og friðleysi þeirrar kynslóðar, sem nú býr í landinu og hefur betri veraldleg skilyrði en nokkur önnur áður til að lifa hamingjusömu lífi. Fólkið

þráir frið og öryggi. Kirkjan getur hjálpað til að ná þessum gæðum, ef hún fær að beita sér, en hún getur ekkert eða a. m. k. mjög takmarkað, ef hún er svipt starfskröftum eða ef starfsmönnum hennar er fækkað og fjármunir skornir mjög við nögl.

Það er gott og sjálfsagt, að stofnuð séu hvers konar mannúðar- og líknarfélög, og það er sjálfsagt að styðja slíka starfsemi. En það, sem þó varðar mestu, er að rækta í æsku landsins það hugarfar, þann sálar- og siðgæðisþroska, sem leitt getur kynslóðirnar fram hjá refilstigum óhollra nautna og ódyggða. Menn getur greint á í trúmálum og haft misjafna persónulega afstöðu til einstakra starfsmanna kirkjunnar, svo sem eðlilegt er, og þannig erum við sjálfsagt allir gerðir. En slík viðhorf eru einnig margvísleg til annarra stofnana og starfsmanna, þótt að menningar- og líknarmálum vinni. Mín skoðun er sú, að það væri mjög skynsamlegt að efla hina 1000 ára gömlu menningarstofnum, kirkju landsins, til að hafa forustuhlutverk, eins og henni er skylt, til að vekja þjóðina til herra siðgæðis og vernda æskuna fyrir glapstígum og ginningum, sem eru samfara bættum efnahag og auknum tómstundum, sem æskan hefur nú. Eftir því sem starf kirkjunnar og prestanna verður meira metið af valdhöfunum og almenningi, þeim mun fleiri dugandi og gáfaðir menn munu mennta sig til þess að vinna þeirri stofnun gagn. Þjóðin þarf að eiga margs konar sérfræðinga fyrir ráðgjafa á hinum ýmsu sviðum. Þessum sérfræðingum og ráðunautum er alltaf verið að fjölga. Hér þarf ekki síður presta til þess að leiða kynslóðirnar fram hjá forarpyttum spillingar og lasta. Ég hygg, að hver einasti guðfræðilega menntaður maður muni hafa sterkan áhuga á því að vinna slíkt verk, og ég tel, að íslenzka þjóðin eigi ekki að spara til þess nokkrar millj. kr., að slíkt verk sé unnið.

Mér dettur ekki í hug, að kirkjan sé, hafi verið eða verði gallalaus, og þjóðar hennar verða auðvitað alltaf háðir því að gera ýmislegar skyssur eins og aðrir menn. En hvar er sú stofnun nú í okkar þjóðfélagi, sem við getum betur treyst til varðstöðu um heilbrigða samfélagshætti manna og til að leiða fólk til hollra lífsnautna? Ég verð að játa það, að ég veit ekki af slíkri stofnun. Ég þekki ekki aðra stofnun henni fremri til þeirra hluta. Ég vil því eindregið hvetja þá n., sem þetta frv. fær til athugunar, að ihuga vel, hvort sú stefna muni henta þjóðinni, sem í frv. felst, þ. e. a. s. sá þátturinn í frv., sem er um það að fækka starfsmönnum kirkjunnar, og hvort það er ekki nóg afhroð, sem dreifbýlið verður að gjalda nú á tímum hinna miklu breytinga í þjóðlífinu, þótt það verði ekki einnig að láta af hendi sína fáu andlegu leiðtoga, prestana, með lagaboði frá Alp. Mér dettur ekki í hug að hafa á móti því, að ýmsar skynsamlegar breytingar séu gerðar á skipan kirkjumála og prestakalla. En ég er viss um það, að ef starfsmönnum fækkað í kirkjunni, minnkar það, sem gert verður. Það kemur engin kraftblökk í stað þeirra presta, sem hverfa frá starfi, eins og gerðist á sildarbatunum, og þar var hægt að fækka mönnum vegna kraftblakkarinnar. En það gerist ekki í kirkju-

unni. Tækninni verður sáralítið beitt við kirkjuleg störf, þó að ég hafi nú að visu heyrt einstaka mann minnst á það og halda því fram, að það sé vel hægt að nota hljómplötur og grammófón við ýmsar kirkjulegar athafnir og spara þannig fé og mannafla. (Gripið fram í: Við getum farið á bílum á milli kirknanna.) Jú, það er satt, það er fyrir löngu komið, sem betur fer.

Hugmyndin um kristnisjóð er ágæt, ef honum verða fundnir fleiri tekjustofnar en þeir, sem frv. gerir ráð fyrir. Ég tel, að það mætti skattleggja gróða bankanna kirkjunni til eflingar eða kristnisjóði til eflingar. Það er ekki nema réttmætt, að af dansinum kringum gullkálfinn drjúpi nokkur fengur til kirkjunnar.

Í eitt af þeim prestaköllum, sem við Sunnlendingar eigum nú að missa, kom ungur prestur fyrir 1—2 árum. Þá man ég eftir því, að það var rætt um það af ýmsum háttsettum aðilum, að réttast væri að láta kallið standa óveitt, þar til prestakallaskipuninni yrði breytt. Þessu undi fólkið ekki, sem þar býr, og heimtaði sinn prest. Það fékk ungan, efnilegan mann, áhugasaman um sitt starf, og þó að hann sé ekki í fjölmennu prestakalli, veit ég ekki betur en hann sé alltaf að starfi, stöðugt að starfi. Hann syngur messur í sínum kirkjum, eins og honum ber að gera. Hann talar huggunarorð til þeirra, sem eru deyjandi, og hinna, sem sakna ástvina sinna. En þar fyrir utan kennir hann æskunni og býr unga fólkið undir lífið. Þetta er mikið starf, og þetta er göfugt starf, sem sveitafólkið vill ekki missa. Þó að kirkjusóknin sé á ýmsum stöðum talin vera dræm, er það nú svo, að til kirkjunnar leita flestir, þegar á reynir, og þangað eiga flestir rammur taugar. Það liggja rammur taugar milli flestra Íslendinga og kirkjunnar. Það má vitanlega deila um þá stofnun eins og aðrar stofnanir. Hún er eins og aðrar stofnanir, sem menn hafa komið upp, vitanlega ekki gallalaus og verður aldrei. En við komum heldur aldrei upp neinni stofnun, sem verður gallalaus. Mér þykir heldur ótrúlegt, að fólkið, sem ég var að segja frá, í þessu prestakalli, sem fékk þennan ágæta prest hlaðinn af orku og áhuga, sætti sig vel við það að láta taka hann af sér, þegar hann er nýtekinn til starfa þarna.

Það er svo sem enginn dreifbýlisvinátta í þessu frv., þó að ég sé ekki að halda því fram, að það sé byggt upp á neinum fjandskap við dreifbýlið. Ég er ekki að halda því fram. En það kemur ekki heldur fram í því nein sérstök dreifbýlisvinátta. Það kemur fram í því sama stefnan gagnvart prestastéttinni og víða hefur kveðið við á síðustu árum úr viðreisnarherbúðunum gagnvart bændum, þar sem það er talið eitt snjallasta úrræðið til þjóðþrifa að fækka bændum. Bændastéttin og prestastéttin hafa löngum verið samferða og lifað saman súrt og sætt í þessu landi. Nú er stefnan sú að smáeyða þessum stéttum.

Ég á erfitt með það að ljá slíkri stefnu lið mitt og mun ekki ljá þeim þætti í þessu frv. lið, sem fjallar um það að fækka prestum. Margt annað í þessu frv. er gott og gagnlegt, og ég get tekið undir hugmyndina um kristnisjóð, þann þáttinn, verið honum samþykktur og fleiru í frv.

En ég mun ekki geta stutt það, að prestum dreifbýlisins verði fækkað. Ég tel, að það þurfi að auka starf kirkjunnar, bæði í borg og sveit. Ég tel, að þjóðin hafi efni á því að gera þetta og það muni borga sig, jafnvel fjárhagslega. Ég tek það fram, að það muni borga sig fjárhagslega og gera þjóðina sterkari, bæði andlega, siðferðilega og fjárhagslega.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Ég hef ekki hugsað mér að ræða þetta frv. efnislega að þessu sinni, þar sem það mun koma væntanlega í n., þar sem ég á sæti. En ég vil leyfa mér að spyrja hæstv. kirkjumrh. um tvö atriði viðvíkjandi þessu frv. Í fyrsta lagi vil ég spyrja um það, sem stendur í 9. gr. frv. um prestvígða menn, sem á að ráða til sjúkráhusþjónustu í Reykjavík: Hvað er hugsað, að þeir verði margir? Ég sé ekki neitt á það minnst í frv. eða grg. þess. Ætli það eigi að vera einn fyrir hvert sjúkráhus, eða hvað má gera ráð fyrir, að þeir verði margir? Og jafnframt vil ég spyrja: Hefur það ekki komið til greina við undirbúning þessa frv., fyrst þarf að skipa sjúkráhuspresta, að þess þurfi við einhver önnur sjúkráhus á landinu en í Reykjavík? Mér skilst, að þessir sjúkráhusprestar eigi að verða til fulltingis þeim mönnum, sem eru að hafa vistaskipti. Þurfa þeir ekki einhverja aðstoð, sem líkt stendur á um og eru annars staðar á landinu? Það eru allstór sjúkráhus utan Reykjavíkur og mikið um sjúklinga á vissum stöðum, en þar er kannske ekki nema einn og í hæsta lagi tveir prestar. Hér í Reykjavík eru aftur á móti 15 prestar, sem aldrei munu hafa látið á sér standa að koma í sjúkráhusin, þegar sjúklingar hafa beðið um það. Hefur ekki þetta frv. haft inni að halda einhver ákvæði um sjúkráhus utan Reykjavíkur á einhverju stigi undirbúningsins? Nú skilst mér, að þetta frv. sé í fyrsta lagi undirbúið af mþn., síðan hafi það verið sent sýnóðus, kirkjuráði, kirkjubingi, prestum og próföstum. Datt engum manni í hug á öllum þessum ferli, að það þyrfti nú líklega að sjá eitthvað fyrir þeim, sem eru á sjúkráhusum annars staðar en í Reykjavík?

Hitt atriðið, sem ég vildi spyrja hæstv. ráðh. að og hv. síðasti ræðumaður drap á, er: Hefur þetta frv. ekki verið sent söfnuðum til umsagnar, t. d. söfnuðum þeirra prestakalla, sem nú á að leggja niður? Hafa þeir ekkert verið spurðir að því, hvort þeir kærðu sig um það að leggja prestakallið niður og sameina það öðrum? Það hefur verið sent þessum aðilum, sem ég nefndi áðan, sýnóðus og kirkjuráði og kirkjubingi og prestum og próföstum, en hefur það alls ekki verið sent til umsagnar söfnuðum, sem áttu að missa prestinn sinn? Þarf nú ekkert að spyrja þá aðila að þessum hlutum?

Það hefur borið á því á Alp. fyrr, að það hefur ekki átt að virða mikils sjálfa söfnuðina. Það er búið að reyna það, held ég, á þremur þingum, ef ég man rétt, að afnema kosningarrétt manna til að kjósa sér presta. Ég held, að það sé loksins búið að koma þeirri hugmynd rækilega fyrir katarnef, og ég er ánægður yfir því að hafa átt minn litla hlut að því. En á þá líka að ganga fram hjá fólkinu sjálfu hvað snertir þetta atriði?

Nú skal ég taka það fram, að ég tel það ekkert

óeðlilegt, þó að það séu sums staðar sameinuð prestaköll. Það er ekkert óeðlilegt. En ég vil ógarnan, að það sé gert, án þess að fólkið, sem á að búa við þetta, fái eitthvað að segja um það. Það væri a. m. k. kurteisí, og kurteisí kostar ekki neitt.

Ég skal ekki ræða fleira, þó að það væri ástæða til, í þessu frv., en mér þætti vænt um, ef hæstv. ráðh. gæti svarað þessum tveimur atriðum.

Gunnar Gíslason: Herra forseti. Ég á eins og hv. síðasti ræðumaður sæti í þeirri n., sem fær þetta mál til meðferðar, og gefast mér því nóg tækifæri til þess að koma fram aths. mínum, ef einhverjar verða, við málið, og get ég þess vegna sparað mér það að verða langorður um frv. nú við 1. umr.

Eins og sjá má af fyrirsögn frv., er það tvíþætt. Annars vegar fjallar það um skipun prestakalla og prófastsdæma og hins vegar um kristnisjóð. Það má vel vera, að ýmsum fari eins og hv. 2. þm. Sunnl., að þeim finnst nokkuð róttækar þær breytingar, sem lagt er til í frv., að gerðar verði á skipun prestakalla. Eins og segir í aths., er lagt til, að sameinuð verði 20 prestaköll úti í strjálbýlinu öðrum prestaköllum, og það má vera, að ýmsum þyki hér um róttæka breytingu að ræða. Ég er samt sem áður nokkuð á öðru máli um þetta, því að sannleikurinn er sá, að um þau prestaköll, sem lagt er til í frv. að verði sameinuð öðrum, er flest þannig ástatt, að þau hafa verið prestslaus í lengri eða skemmri tíma og engar líkur eru til þess, að nokkur sæki um þessi prestaköll. Sem sagt, að nokkru leyti er þessi breyting þegar komin á, að því er þessi prestaköll snertir. Það er að visu lagt til líka, að nokkur prestaköll verði sameinuð öðrum, þar sem prestur situr enn. En því miður verð ég að segja það, að ég hef það á tilfinningunni, að þegar þessir prestar, sem enn sitja í þessum brauðum, hætta sínum störfum þar, kunni svo að fara, að enginn fáiist til þess að sækja um þessi prestaköll allflest. En þetta gefst okkur í menntm. tóm til þess að ihuga, og getum við að sjálfsögðu flutt okkar brtt. við frv. Ég held fyrir mitt leyti, að frv. gangi jafnvel skemmra en það hefði átt að gera í þessum efnum, og ég get alls ekki tekið undir það með hv. 2. þm. Sunnl., að hér sé um einhvern fjandskap við bændastéttina að ræða. Að visu viðurkenni ég, að það er mikils virði fyrir dreifbýlið að hafa presta og það sem flesta. En breytingin í þjóðlífi okkar hefur nú verið í þessa áttina, að það, sem lagt er til með þessu frv., er í rauninni ekki miklu meira en það að staðfesta þá reynslu, sem þegar er orðin.

Ég fagna mjög ákvæðum frv. um kristnisjóð. Ég hef orðið nokkuð var við þann misskilning, að ýmsir hafa skilið það svo, að með fækkun þessara prestakalla væri verið að spara fé við íslenzku kirkjuna. En þetta er misskilningur. Það fé, sem sparast við það að fækka prestaköllum, á allt að renna í kristnisjóð. Hæstv. kirkjumrh. upplýsti í sinni framsöguverðu, að tekjur kristnisjóðs mundu verða þegar í upphafi nær 4–5 millj. kr. Þetta er að sjálfsögðu ekki há upphæð á okkar tímum, en það er samt mikilsvert fyrir kirkjuna að fá þetta fé til umráða, og ég efast

ekkert um það, að með stofnun kristnisjóðs muni starfsemi kirkjunnar öll aukast, og þessu fé er vissulega vel varið.

Hv. 3. þm. Reykv. hélt hér alllanga ræðu áðan og talaði stundum á sínum hæstu tónum, eins og honum er nú gjarnt að gera, þegar málefni kirkjunnar ber á góma. Ég ætla ekki að fara að hnota-bitast við þennan hv. þm. neitt að ráði, a. m. k. ekki nú. En ég tel það algeran misskilning hjá honum, þegar hann er að halda því fram, að of miklu fé sé varið til íslenzku kirkjunnar. Það er, eins og hv. 2. þm. Sunnl. benti á, ekki meira en það, að það er innan við 1% af útgjöldum ríkisjóðs, og hvernig er hægt að telja slíkt eftir, að þeirri upphæð sé varið til kirkjumála í landinu?

Þessi hv. þm. hélt því fram, að í hvert skipti, sem ætti að fækka prestum, væri hlaðið upp nýjum embættum innan kirkjunnar, og hann hafði mjög á móti öllum þeim embættum, sem talin eru upp í frv. og ætlað er að stofna við kirkjuna. Hann sagði, þessi hv. þm., að þegar væri minnst á það, að fjölga ætti starfsmönnum eða fræðismönnum við háskólann, væri eins og að höggva í harðan stein. Þetta er ekki alls kostar rétt hjá þessum hv. þm. Ég held, að starfsmönnum háskólans fjölgi á hverju einasta ári, og við stóðum að því í fyrravetur, ég og þessi hv. þm., að flytja brtt. — eða menntm. gerði það — að flytja brtt. við frv. um Háskóla Íslands, sem þá lá fyrir þinginu, að fjölga mönnum við háskólann meira en það frv. gerði þó ráð fyrir, og við fengum þetta í gegn. Þess vegna er ekki alls kostar rétt, þegar þessi hv. þm. heldur því fram, að það sé ætíð eins og að höggva í harðan stein, þegar minnst er á það hér á Alp. að styrkja og efla Háskóla Íslands. Vissulega þurfum við að efla hann sem best, og ég held, að það sé rétt, að hv. Alþingi hefur á því máli skilning.

Þessi hv. þm., 3. þm. Reykv., hafði yfirleitt á móti öllum þeim embættum, sem nefnd eru í 6.—11. gr. frv. Hæstv. forsrh. hefur nú svarað einni af aths. hans mjög rækilega. Það var í sambandi við þann prest, sem ráðinn hefur verið til starfa meðal Íslendinga í Kaupmannahöfn, og skal ég ekki gera það frekar að umræðuefni.

Hv. þm. talaði um æskulýðsstarfsemi kirkjunnar og gerði lítið úr henni og taldi mjög óþarft, að stofnað væri embætti æskulýðsfulltrúa. Ég hygg, að ef þessi hv. þm. kærir sig nokkuð um að fylgjast með störfum íslenzkrar kirkju, hljóti hann að komast að raun um það, að eitt hið bezta starf, sem kirkjan einmitt vinnur í dag, er á meðal unga fólksins í landinu. Þetta er ósköp eðlilegt. Þarna er starfsvettvangurinn mestur og mikilvægastur, og að fara að telja það svo eftir, að lagt sé til að efla þessa starfsemi, er þannig, að það er ekki hægt annað en áminna þennan hv. þm. fyrir að halda fram slíkum skoðunum.

Hann minntist einnig á starf sjúkrahúsprestsins. Það er að vísu alveg rétt, að það munu vera skiptar skoðanir um starf slíks manns. Og það mátti heyra einnig á ræðu hv. 3. þm. Vestf., að hann gerir ekki mikið úr þessu starfi. Jú, það geta verið skiptar skoðanir um þetta, ég skal viðurkenna það. En það eru ýmsir menn í þessu landi, sem eru á annarri skoðun en þessir hv. þm. Ég hef það fyrir satt, að mikilsvirtir lækna-

hér í höfuðborginni, sem gegna áhrifamiklum störfum við sjúkrahúsin hér, telji þetta starf mjög svo mikilvægt og gagnlegt. Það er vita-skuld um þetta starf eins og öll önnur störf, að nytsemi þess er mjög undir því komin, hverjir menn fara með þau, hvaða menn ráðast í þau. Án alls efa er hér um mjög vandasamt starf að ræða og mjög svo mikilvægt, að í þetta starf ráðist hæfur eða hæfir menn, — menn, sem hafa hlotið þá menntun, sem þetta starf krefst, og allan þann undirbúning undir það, sem nauðsynlegur er. En ég er alveg viss um, að þetta starf getur haft mjög mikið gildi einmitt, þegar það er komið í það horf, að þarna er fastráðinn maður eða fastráðnir menn, sem vinna í samstarfi og í samráði við sjúkrahúslæknana. Og það er eins og ég sagði, þetta er skoðun ýmissa lækna, að þetta starf sé mjög mikilvægt, enda hefur það aldrei verið dregið í efa, að sálusorgun, sem svo er nefnd, er mjög mikils virði, bæði heilbrigðum og sjúkum, og þá ekki slzt þeim sjúku. Ég held því, að það sé alveg ástæðulaust fyrir hv. 3. þm. Reykv. og hv. 3. þm. Vestf. að vera að reyna að gera lítið úr þessu starfi og jafnvel tala um það í kersknistón.

Það má segja sama um starf sjómannaprests. Við vitum það t. d., að norska kirkjan starfar ákaflega mikið meðal sjómanna, bæði heima í sínu heimalandi og viðs vegar úti um heim. Þetta starf er þar talið mjög mikilvægt, og norska kirkjan er í mjög miklum metum einmitt fyrir þetta sjómannastarf sitt. Er ekki eðlilegt, að einmitt við Íslendingar, sem þurfum svo margt að sækja til sjómannastéttarinnar og lifum svo mjög á þeirra starfi, að íslenska kirkjan taki þátt í því að sinna þörfum þeirra í þessu efni? Ég held það.

Það er í raun og veru ekki miklu meira, sem ég vil segja nú við þessa umr. Ég er fylgjandi frv. að mestu leyti a. m. k., og ég fagna alveg sérstaklega þeim kafla þess, sem fjallar um stofnun kristnisjóðsins.

Umr. frestað.

Á 24. fundi í Nd., 9. des., var fram haldið 1. umr. um frv.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Það eru nokkur atriði, sem ég sé ástæðu til þess að fram komi af minni hálfu í framhaldi af umr. um þetta mál í gær.

Hv. 3. þm. Vestf. spurði um það, hversu margir sjúkrahúsprestarnir ættu að vera, sem ákvæði er um í 9. gr., en þar segir: „Biskupi er heimilt með samþykki ráðh. að ráða prestvígða menn til sérstakrar sjúkrahúspjónustu í Reykjavík.“

Þessi grein held ég að hafi verið þannig frá n., að biskupi væri heimilt að ráða prestvígðan mann, og síðan frá kirkjuþingi um, að biskupi væri heimilt að ráða prestvígða menn með samþykki ráðh. M. ö. o.: það verður enginn ráðinn til þessara starfa af hálfu biskups nema með samþykki ráðh. Eins og er, hefur einn slíkur prestur starfað hér í Reykjavík, aldaraður maður, sem hætt hefur vegna aldurs prestskap. Mér er ekki í huga enn þá neitt um það, hversu marga menn ég mundi vilja samþykkja til slíkrar þjónustu, og mér vit-anlega liggja ekki fyrir, eins og nú standa sakir,

neinar sérstakar óskir frá biskupi um það. Ég get þess vegna ekki svarað þessari spurningu öðruvísi.

En sami hv. þm., Sigurvin Einarsson, spurði einnig, hvort það hefðu hvergi komið fram till. um það, að þessir prestvígðu menn til sjúkráhusþjónustu mættu vera utan Reykjavíkur. Ég hef fengið upplýsingar um það frá einum fulltrúanum í prestakallanefndinni, að þar var þetta rétt og þá fyrst og fremst með hliðsjón af fenginni reynslu af starfi séra Magnúsar Guðmundssonar, sem nú gegnir þessu starfi, og ég held, að mér sé óhætt að segja, a. m. k. er það mín skoðun, að hann hafi gegnt því starfi með mikilli þrýði og óaðfinnanlega. Og þeir ræddu þetta einnig með hliðsjón af jákvæðri afstöðu yfirlækna á sjúkráhusum og komust þá að þeirri niðurstöðu, að rétt væri að lögfesta þetta starf og gera það að fullu starfi. Það bar einnig á góma í n., að slíkt starf ætti rétt á sér utan Reykjavíkur, en þó var þörfin talin brýnst í Reykjavík, með því á talið var, að þar væri mest um sjúklinga, sem væru fjarri heimilum sínum. Mér er ekki kunnugt um, en það kann að vera, að það sé vankunnáttu minni um að kenna, að það hafi annars staðar komið fram till. um slíkt utan Reykjavíkur. Ég sé hins vegar ekkert því til fyrirstöðu, að orðin „í Reykjavík“ séu tekin út úr þessari gr., ef það væri vilji þingsins, því að biskup setur þeim erindisbréf, og í erindisbréfinu má auðvitað taka ákvarðanir um það, hvar maðurinn skuli starfa, og setja honum þá einhver fyrirmæli um það, að hann eigi einnig, ef svo ber undir, að starfa utan Reykjavíkur á tilteknum tímum og tilteknum stöðum o. s. frv. Að öðru leyti er það skoðun mín um þetta starf, að enda þótt það sé ekki óeðlilegt, að það séu um það skiptar skoðanir, séu þó miklu meiri líkur til, að þetta starf geti verið til góðs, og það kæmi mér mjög á óvart, ef nokkrir sjúkir hefðu orðið fyrir ónáði af þessu starfi fram til þessa, og ég byggi þetta sjálfur á viðtölum mínum við lækna.

Ég vil einnig láta þess getið, að ég var nýlega einn sunnudag inni á Kleppi. Þar var verið að vígja kapellu. Þar voru fyrir altari biskupinn og þrír prestar, og annar yfirlæknirinn á Kleppi las þar ásamt prestunum ritningargreinar og söng síðan einsöng, sálma, en þessi kapella var þéttskipuð sjúklingum, sem á þessu sjúkráhusi eru. Ég er í engum vafa um, að það að ráðast í að koma upp þessari kapellu við þetta sjúkráhus og efna til slíkrar guðsþjónustu, eins og þarna fór fram, er engum til illa, en gæti orðið ýmsum, kannske mörgum til góðs. Eins hygg ég, að sömu sögu mundi vera að segja af öðrum sjúkráhusum og starf slíks prests kynni að leiða til meira góðs en menn gera sér grein fyrir, en ég held hins vegar, að hættan sé engin í starfinu. Um þennan þátt málsins skal ég ekki fara fleiri orðum.

Þá spurði hv. 3. þm. Vestf. einnig: Hefur ekki verið haft neitt samband við söfnuðina? Hafa þeir ekkert verið spurðir? Jú, það hefur verið haft mikið samband við söfnuðina. Prestakallanefndin gerði sér far um að ferðast víða um landið og hafði tal af fólki í mismunandi söfnuðum, og ég skal ekki fara neitt með þá hluti

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

hér, en tel eðlilegt, að sú n., sem hér fær málið til meðferðar, fái prestakallanefndina á sinn fund og fái þar fyrstu handar kynni af þeim ferðalögum, viðræðum og kynningarstarfsemi, sem þessi n. hafði með höndum.

Það sögðu sumir í umr., að frv. væri róttækt, nema einn, og það var eini presturinn í þinginu. Ég kann séra Gunnari Gíslasyni, hv. 2. þm. Norðurl. v., miklar þakkir fyrir ræðu hans í gær. Hann sýndi nefnilega fyrir utan það, að sumir segja: þarf ekki að spyrja söfnuðina, bæði þá kristilegu og pólitísku? — að það eru til menn, sem hugsa sem svo: þarf ekki að segja söfnuðinum eitthvað, bæði þeim kristilegu og pólitísku? Og hann er maður, sem hefur sýnt sig í því að vera óragur við að segja sínum söfnuðum, hvað honum býr í huga, og taka síðan afleiðingunum af því og dómum safnaðanna, og kjósendurnir hafa hans ráð í hendi sér að sjálfsögðu sem alþm. eins og annarra. En mér er ekki kunnugt um það, að þessum hv. þm. sé verra til vana í sínum söfnuði, hvort heldur kristilega eða pólitíska, heldur en öðrum, þó að hann hafi meiri manndóm en margir aðrir temja sér, bæði hér í þingi og annars staðar.

Ég skal nú gera hv. þd. nánari grein fyrir því, hvernig aðstaðan er í prestaköllum, sem fækkar er, og að öðru leyti, en það þótti mjög róttækt að fækka prestaköllum um 15 utan Reykjavíkur. Þó benti ég á, að svo koma önnur embætti, sem eru prestakallalaus, svo að fækkunin á starfsprestum í þágu þjóðkirkjunnar er innan við 15. En ástandið um prestaköllin, sem lögð verða niður á sínum tíma, er þannig:

Staðarhraun, það er prestslaust, 126 íbúar í söfnuðinum. Breiðabólstaður á Skógarströnd, prestslaust, 128 íbúar í prestakallinu. Hvammur í Dölum, prestslaust, 505 íbúar í prestakallinu. Flatey á Breiðafirði, prestslaust, 105 íbúar í prestakallinu. Brjánslækur, prestslaust, 196 íbúar í prestakallinu. Hrafnseyri, prestslaust, 50 íbúar í prestakallinu. Núpur í Dýrafirði, prestslaust, 187 íbúar í prestakallinu. Ögurbíng, prestslaust, 380 íbúar í prestakallinu. Staður í Grunnavík, prestslaust, 7 íbúar í prestakallinu. Árnes, settur prestur frá 1/7 1966, 257 íbúar í prestakallinu. Tjörn á Vatnsnesi, skipað, 138 íbúar í prestakallinu. Hvammur í Laxárdal, skipað, 112 íbúar í prestakallinu. Barð í Fljótum, settur prestur, 279 íbúar í prestakallinu. Grímsey, prestslaust, 79 íbúar í prestakallinu. Kirkjubær í Tungu, prestslaust, 679 íbúar í prestakallinu. Hof í Örafum, prestslaust, 133 íbúar í prestakallinu. Fellsmúli, skipað, 308 íbúar í prestakallinu. Ásar, skipað, 267 íbúar í prestakallinu. Stóri-Núpur, skipað, 651 íbúar í prestakallinu. Þingvellir, skipað, 126 íbúar í prestakallinu.

Önnur prestaköll, sem eru prestslaust nú, — íbúatalan er hér miðuð við 1. 12 1964: Það er Stafholt, sem er prestslaust, 483 íbúar. Sauðlauksdalur, 180—190. Bildudalur, 477. Breiðabólstaður í Vesturhópi, 277. Möðruvellir, 803. Skinna- staður, 679. Eskifjörður, 1522.

Þannig lítur nú þessi mynd út.

Þá hefur verið spurt um ákvæði í 23. gr., sem segir, að til stofnfjár kristnisjóðs skuli renna andvirði kirkjujarða, annarra en prestseturs-

jarða, sem seldar verða eftir gildistöku laga þessara. Samkv. a-lið 23. gr. fellur kirkjujarðasjóður til stofnfjár kristnisjóðs, og þess vegna er rétt, að andvirði kirkjujarða falli til kristnisjóðs, annarra en prestssetursjarða, en um þær eru ákvæði í l. nr. 38 1947, um hýsingu prestakalla, en 4. gr. þar leggur skyldur á herðar ríkissjóði að hýsa prestaköllin. Þess vegna mundi, ef prestssetursjóð er seld, andvirði hennar ganga til ríkissjóðs, sem hefur þessa skyldu, en samkv. venju er það alltaf svo, að andvirði slíkra jarða er fyrst og fremst notað til þess að hýsa önnur prestssetur í prestakallinu, en ef þess er ekki þörf, sem gæti verið, þá önnur prestaköll annars staðar á landinu.

Ég leyfi mér að þakka hv. 2. þm. Sunnl., Ágúst Þorvaldssyni, fyrir hans vel sömdu, ágætlega fluttu og fallegu ræðu að mestu leyti, sem hann flutti hér í gær. Hún var full af ábyrgðartilfinningu og bar vott um mikinn siðgæðisþroska þessa hv. þm. og vilja til þess að efla siðgæðisþroska annarra í landinu. Ég er honum þakklátur fyrir þær ákveðnu skoðanir, sem hann hefur á því, að kirkjan, sterk kirkja, sé þess megnug að efla siðgæðisþroskann í landinu og henni beri að leggja ríka og mikla áherzlu á það. Fyrir þetta allt er ég honum þakklátur. En ég leyfi mér að varpa fram þeirri spurningu: Hvernig getur hv. þm., svo ágætur sem hann er og flytur svo ágæta, siðgæðisþrungna prédikun, látið sig henda það í lok ræðu sinnar að væna þá, sem flytja þetta frv. og að því standa, um það, að í því felist einhver miður góður hugur, að ég segi svo, í garð dreifbýlisins, eins og reyndar til bænda frá viðreisnarstjórninni alla tíð, eins og þessi hv. þm. komst að orði? Ég ætla ekki að hafa um það fleiri orð.

Þá kem ég að hv. 3. þm. Reykv. og langar nú ekkert frekar en fyrri daginn að troða illsakir við hann. En mér fannst gæta mikils misskilnings hjá hv. þm., þegar hann var að kvarta undan því, að það vantaði að fjölga prófessorum við háskólann og ef það væri nefnt, væri aldrei neinn peningur til, en ef ætti að fjölga prestum, væru nógir sjóðir o. s. frv. Þetta hlýtur að byggjast á miklum misskilningi eða yfirsjón hjá hv. þm., því að við höfum alltaf verið að fjölga prófessorum við háskólann og gera margvíslegar tilraunir til þess að styrkja háskólann og efla íslensk fræði sérstaklega, eins og t. d. fram kom í útvarpinu í gær, á undanförunum árum, og það hefur á engum staðið í því efni, og það eru uppi ráðagerðir um áætlanagerð um stórkostlega eflingu háskólans. En mér telst til í fljótu bragði, að frá 1957 og þangað til núna hafi prófessorum fjölgað um liðlega 50%. Þeir voru 30 1957, eftir því sem ég kemst næst, — menn leiðrétti mig, ef mér hefur orðið eitthvað á í þessu, því að þetta er í flýti tekið upp, — 34 1960, 36 1962 og 42 eða 43 kannske 1966. Það eru 4 óveitt embætti, 3 auglýst nú þegar, og í fjárl. er enn gert ráð fyrir því að fjölga prófessorum við háskólann. Þetta tek ég aðeins fram til þess að leiðrétta misskilning, en ekki vegna þess, að ég sé að telja eftir fjölgun prófessoranna við háskólann. Og ég minnst ekki þess, að það hafi verið neinn verulegur ágreiningur um þau mál hér í þinginu.

Ræða hv. 3. þm. Reykv., þó að hún væri ádrepa á kirkjuna, fór ekki í neinar finar taugar á mér, og ég verð að segja það, að kirkjan, eins og allir aðrir, verður að þola vissar ádrepar, og ef ádrepa eins og þessi kæmist til eyrna nógu margra, er ég alveg sannfærður um, að hún hefði mjög góð áhrif til eflingar kirkjunnar í landinu. Og þó að hv. þm. tali svona, er ég ekki viss um, að hann sé neitt minna kristilega þenkjandi en við aðrir þm., og þekki ég hann ekkert nema að góðu í þeim efnum, nema bara þegar hann er í ræðustólum. Þessi ágæti þm. hefur allt of marga kosti til að hafa til þess að vera að gera sig að „kverúlant“ í svona máli eða nöldurskjóðu, sem helzt minnir á hinar dönsku nöldurskjóður, sem hafa forstöðu hins íslenska handritasafns Árna Magnússonar í Kaupmannahöfn og þykja nú leiðar persónur hér á landi. Ég skal að öðru leyti láta liggja á milli hluta margt það, sem hann lét sér um munn fara. Ég veit, að margt var mælt í hálfkæringi og í raun og veru býr miklu meiri alvara í þessum efnum að mínum dómi í huga þessa þm. en fram kom hér í ræðustólum.

Ég vil svo aðeins að lokum leggja áherzlu á, að þetta mál nái fram að ganga á þessu þingi. Þegar ég sagði í gær, að ég vildi, að það hefði skjóta afgreiðslu, áréttaði ég það, að ég meina það ekki, að það er mjög margt, sem n. sú, sem fær mál þetta til meðferðar, þarf að sjálfsögðu að ihuga, og af minni hálfu verður tekið með góðum huga öllum leiðréttingum og aths. í þessu máli, sem ég tel á rökum reistar og til góðs mega leiða, og e. t. v. eru hreinlega einhverjar leiðréttingar, sem þarf að gera á þessu máli í n. við nánari meðferð.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Það hefur nokkrum sinnum áður komið fyrir, að nokkrar deilur hafa orðið hér hjá okkur í sambandi við frv., sem lögð hafa verið fram til að breyta nokkuð um kirkjuskipunina í landinu. Það hefur nokkrum sinnum áður fallið líka í minn hlut að ræða þau mál. Það er svo, að það er mjög rík tilhneiging hjá yfirvöldunum í kirkjunni, sérstaklega yfirklerkdómnum, að taka valdið frá söfnuðunum í landinu og færa það á einn stað, sem sagt til sjálfs sín, yfirklerkdómsins hér í Reykjavík. Mér sýnist, að í þessu frv., sem hér liggur fyrir, gæti þessarar sömu tilhneigingar. Það er nú svo, eins og hv. 2. þm. Sunnl. kom hér inn á í umr. í gær, að ef það á að fara að láta það fé, sem kann að sparast við að leggja niður prestsembætti úti um land, renna í þann sérstaka kristnisjóð, sem hér er gert ráð fyrir, m. ö. o.: ef það á að svipta söfnuðina úti um land, þá evangelísk-lútersku söfnuði þar, réttinum til þess að hafa menn í sinni þjónustu, en láta t. d. biskupinn hér í Reykjavík eiga að ráða því að ráða jafnmarga presta í staðinn til þeirrar þjónustu, sem hann álitur heppilegt, álit ég, að við séum í raun og veru litlu nær, þá getum við alveg eins lofað söfnuðunum að hafa sína presta áfram, eins og þeir vilja. Mér lízt ekki á þessar tilhneigingar. Þær komu fram hér líka 1964 með frv., sem þá var flutt. Það frv. fór fram á að afnema rétt þeirra lútersku safnaða í landinu til þess að kjósa sína eigin starfsmenn, til þess að kjósa

sína eigin presta, og færa þetta í staðinn ýmist í hendurnar á biskupnum eða í hendurnar á kjörmönnum, og ef ég man rétt, hafði kirkjubing samb. þetta. Maður hélt nú hálfpartinn, að kirkjubing væri upphaflega til þess skipað að standa frekar vörð um lýðræðið í þessari kirkju, í þessum evangelísk-lúterska söfnuði á Íslandi, heldur en til þess að rífa það niður. En það reyndist vera öfugt. Kirkjubingið lagði með því, að söfnuðirnir í landinu væru sviptir þessum rétti til að kjósa sína presta. Þann rétt, sem allur annar félagsskapur í landinu hefur, hvort það eru verkamannafélög, bændafélög eða önnur slík, til þess að kjósa sína eigin starfsmenn, hann átti þessi evangelísk-lúterski söfnuður ekki að hafa, vegna þess að það var svo rík tilhneiging hjá hans forstumönnum til þess að gerast fyrst og fremst embættismenn, til þess að gerast fyrst og fremst valdsmenn og til þess að einskorða og sameina það vald á einum stað í landinu, sem allra hæst í þjóðfélagsstiganum, í þessu tilfelli hjá biskupnum. Ég man ekki, hvort það voru margir, sem töluðu á móti þessu frv. þá. Ég talaði á móti því þá, og þetta frv. stöðvaðist hér og fór ekki lengra. Og ég held, að við eigum mjög vel að athuga okkar gang í þessu sambandi. Ég kann ekki við þessa tilhneigingu, sem fram kemur bæði í 6.—11. gr. í þessu frv. og líka í 24.—25. gr. raunverulega, að færa valdið úr höndum þessara safnaðnaðs og yfir í hendur t. d. biskupsembættisins. Ég álit, að þetta sé rangt. Það hefur löngum þótt einn helzti kostur við íslenska þjóðkirkju, að hún hefði verið nokkuð rúm. Það hefur stundum komið fyrir ýmislegt, sem að visu hefur verið þar á móti og stefnt í öfuga átt, en yfirleitt hefur það þó verið kostur. Og eitt af því, sem veldur því sérstaklega, að kirkjan hefur verið þannig allrúm, það er einmitt þessi réttur safnaðanna til að kjósa sér presta.

Ég hef orðið var við það jafnvel, að það hefur þegar komið fyrir, að prestar t. d., sem hafa fallið við kosningar hér í Reykjavík, það hafa verið búnir til sérstök prestsembætti ofan frá handa þeim, og vafalaust, ef 24. og 25. gr. yrðu samb. og 6.—11. gr. kæmust í gildi, er mjög mikil hætta á slíku. Ég skal ekki segja, að það gengi það langt að það yrði farið að senda presta t. d., sem biskupinn útnefndi, til einhverra safnaða, sem hefðu kosið sér, að því er klerkyfirdómurinn álit, aðra presta en hann hefði velþóknun á, að það yrði farið að senda aðra presta til þess að prédika í þeim kirkjum. Ég hef að visu ekki fylgzt mjög vel með safnaðarlífinu hér í Reykjavík, en eitthvað hef ég heyrt um það, að hér hafi verið af ýmsum yfirvöldum verið að samþykkja alls konar vantraustsyfirlýsingar á suma ágæta presta, bara vegna þess, að þeirra skoðanir hafa ekki fallið þeim í geð, þannig að við sjáum ósköp vel, hver hætta vofir yfir, svo framrlega sem það yrði farið að sameina valdið of mikið á einum stað hátt uppi í herrastiganum og valdstiganum í þessum efnunum. Ég held þess vegna, að við eigum ekki að hjálpa til þess að draga úr því lýðræði og því valdi, sem söfnuðirnir hafa, til þess að auka að sama skapi biskupsvaldið í landinu á ný.

Hæstv. forsrh. kom hér inn á það í sambandi

við það, sem ég hafði minnst á klerkinn í Kaupmannahöfn, að hann hefði orðið var við það á sínum ferðum, að sá klerkur sýndi sig í því að aðstoða sjúka, og er það mjög vel, að menn, sem settir eru í embætti, sem á einhvern hátt er búið rétt, án þess að maður sjái beinlínis mikla ástæðu til þess, skuli vera það hugvitssamir og það góðir menn að finna sér upp önnur störf til þess að reyna að skapa því embætti einhvern tilverurétt. Ég verð hins vegar að segja, að það var aldrei sagt neitt frá því, svo að ég muni, þegar fyrst var verið að samþykkja það inn á fjárlög að stofna þetta embætti, að viðkomandi prestur ætti að hjálpa sérstaklega sjúkum, sem kæmu til Kaupmannahafnar. Ég veit ekki, hvort menn hafa yfirleitt vitað af því þá, að það væri nokkuð fyrirhugað. Satt að segja er það svo í okkar þjóðfélagi, að það er orðin mjög mikil þörf á, að það sé reynt að hjálpa mönnum á ýmsan máta, og í þjóðfélögum, sem standa á svipuðu stigi eins og okkar, er það ákaflega mikið farið að tíðkast að ráða sérstaka félagsmálaráðunauta, eins og þeir hafa verið kallaðir á Íslandi, það sem kallað hefur verið social workers á ensku, til þess að hafa slík störf með höndum og það fólk þá alveg sérstaklega þjálfað til þess. Og það eru miklar framfarir, að það hefur nú þegar nokkuð í þessu efni gerzt. Og ég gæti vel trúað, að það væri einmitt þörf á einum slíkum félagsmálaráðunaut t. d. í Kaupmannahöfn til þess að gegna svona störfum, miklu frekar en að setja þar prest. Það mætti gjarnan hafa slíkan félagsmálaráðunaut þá við sendiráðið, stúlku, sem sérstaklega væri þjálfuð í þessum efnunum. Og ég býst við, að það mundi hafa alveg eins góð áhrif og hitt, að senda prest til sjúkra manna, því að það er nú einu sinni svo, að stundum tengja sjúkir menn allt annað við það, að presturinn komi til þeirra, heldur en þeim sé að batna. Og það kann vel að vera, að sú hugmynd, sem hæstv. forsrh. kom með, ætti við í fleiri tilfellum. Ég veit það t. d., þó að það sé smásaga aðeins, að sá prestur, og ætla ég sízt að lasta hann, sem gegnir hér því starfi að heimsækja sjúka á sjúkrahúsum, kom eitt sinn til konu, sem lá þar og var allveik og átti bráðum að fara að fara heim, og spurði hana, hvort hann gæti ekki eitthvað gert fyrir hana. Hún sagði, að það væri hugsað um sig hér með allt, sem hún þyrfti, en hún yrði vafalaust send mjög veik heim bráðum og þá þyrfti hún á hjálp að halda, t. d. að láta kaupa fyrir sig fisk og mjólk. Ég býst ekki við, að blessaður presturinn hafi álitnið það í sínum verkahring að hjálpa konunni, þegar til slíks kæmi, að hún verulega þyrfti hjálparinnar með. En þetta bendir mjög á einmitt út frá því, sem hæstv. forsrh. var að segja, að það mundi vera full þörf á því að fjölga félagsmálaráðunautum hér í Reykjavík, fólki, sem væri til taks til þess að hjálpa fólki í þessum efnunum. Það er margt fólk, sem verður nú að fara heim af spítölunum, og sumt, sem kemst ekki á þá, mjög veikt og þarf á hjálp að halda og á erfitt með að fá hana. Það er nú einu sinni svo t. d. í okkar bæjarfélagi hér í Reykjavík, að það er mjög erfitt að fá slíka hjálp. Og það er ákaflega mikil þörf á einmitt slíku starfi eins og félagsmálaráðunautar vinna

erlendis, ekki sízt í stórborgunum, og er slíkt orðin fyrirferðarmikil og nauðsynleg og vinsæl stofnun þar. Og það væri mikill misskilningur, ef menn héldu, að menn gætu komið slíku fyrir bara í sambandi við það að fjölga prestum eða gefa biskupi vald samkv. 6.—11. gr. að ráða ýmsa menn hér til starfa í Reykjavík. Ef ríkið álitur sig hafa efni á þessu, sem ég efast ekki um að það hafi, álit ég, að það eigi að nota þetta fé einmitt m. a. til þess að reyna að koma upp skipulagi, sem getur orðið til þess að hjálpa sjúkum og þeim, sem eru hjálparþurfi þannig.

Hv. 2. þm. Sunnl. talaði hér mörg hjartnæm orð, eins og hæstv. kirkjumrh. þegar hefur lýst, talaði sem sá góði og trúaði — mér liggur við að segja: saklausí sveitamaður, sem hann er. Hann prédikaði hér um, að kirkjan mundi alveg sérstaklega vera sá tilvaldi refsivöndur á Mammon og alla peningadýrkunina, og hélt, að við mundum þar eiga völduga stoð til þess að berjast á móti þeirri spillingu og peningadýrkun, sem grefur um sig í þjóðfélaginu. Ég er nú hræddur um, að hann dæmi þá eftir sínum sveitakirkjum þar uppi í Árnessýslu, en ekki eftir þeirri þróun, sem átt hefur sér stað í höfuðstaðnum. Hér í okkar þjóðfélagi hefur það þvert á móti verið að þróast nú upp á síðkastið, að peningadýrkun hefur farið alveg gífurlega í vöxt, og mér sýnist það svo fjarri því, að kirkjan hafi barizt á móti þeirri andlegu spillingu, að ég held, að það sé miklu nær að segja að hún dansi með. Dansinn í kringum gullkálfinn gengur vissulega af fullum krafti í okkar þjóðfélagi nú og eykst með hverju árinu. En ég held, að það komi enginn Móses frá þeim evangelísk-lúterska söfnuði á Íslandi til þess að brjóta neina gullkálfa eða neitt slíkt. Mér sýnist lítið fara fyrir því, að þrumað sé af prédikunarstólunum hér til þess að vinna á móti þeirri þróun, sem þarna á sér stað.

Ég þykist vita, að hv. 2. þm. Sunnl. hefur gengið út frá því gamla boðorði Jesús frá Nazaret og ráðleggingum, „að það kunni enginn tveimur herrum að þjóna“ — Guði og Mammon. En kristin kirkja hefur kunnað það furðuvel um aldirnar að þjóna bæði aðli og auðvaldi, og það hefur frekar verið tilhneigingin til hins, að þeir menn innan kirkjunnar, sem risu upp á móti slíku, hafa þá verið mjög nærri því að vera sviptir hempunni, svo að ekki hafi verið farið verr með þá. Ég held þess vegna, að einmitt sú lúterska kirkja á Íslandi megi alvarlega taka til sín þá áminningu, sem fólst í hans orðum. Við skulum bara aðgæta það, að raunverulega er öll siðgæðiskenning kristinnar kirkju í algerri mótsetningu við aðalhreifyaflið í nútímapjóðfélagi okkar. Hvað er það, sem allt okkar nútímapjóðlífi fyrst og fremst byggist á? Það byggist á gróðanum og gróðalönguninni, og það er það, sem er álitnið afl þeirra hluta, sem gera skal. Það er gínandi mótsetning á milli allrar kenningar kristinnar og þess þjóðfélags, sem við búum við, þó að það hafi á sér það yfirborð, að það þykist vera kristið. Var það ekki séra Hallgrímur, sem sagði í Passíusálmunum: „Undirrót allra lasta ágirndin kölluð er“? Nú á tímum mundi í staðinn fyrir „ágirndarorðið“ vera notaður „gróði“.

Og við vorum hér áðan meira að segja að tala um framtalsskyldu í sambandi við sölu á skuldaþréfum og öðru slíku, og það þótti mjög óvarlegt að ætla að sleppa því úr, að skuldabréf væru ekki framtalsskyld. Það er meira að segja skattfrelsi á svo og svo miklu. Ég er hræddur um, að allur þessi „praxis“ sé í nokkuð mikilli mótsögn við sjálfar kenningar kristinnar. Ég er hræddur um, að séra Hallgrímur mundi hafa sagt, ef hann ætti að segja eitthvað um þetta: „Frómleika frá sér kasta fjárplógsmenn ágjarnir.“ Ég er hræddur um, að frá prédikunarstólunum hérna komi lítil prédikun á móti fjárplógsönnunum.

Það hafa einstaka frambjóðendur reynt það stundum að prédika á móti slíkum fjárplógsönnunum og stundum orðið lítið úr því á eftir, en ég held, að prestarnir hafi yfirleitt látið það vera að koma inn á það, og vantar samt ekki, að þeir séu sífellt á það minntir, hvernig um þetta hafi verið hugsað af þeim mönnum, sem vildu telja sig kristna. Ég er hræddur um, að fjárplógsmenn nútímans mundu ekki vera með miklar áhyggjur út af því, sem séra Hallgrímur var að þylja yfir þeim í Passíusálmunum, að þeir höfnuðu þeirri andlegu blessun og settu sál í veð með því að safna fé. Ég held, að það sé nauðsynlegt öðru hverju, þegar menn tala þannig um kirkjuna og kristið siðgæði sem eitt og hið sama, að menn átti sig á því, í hvers konar þjóðfélagi þeir lifa. Það var víst Jón biskup Vídalín, sem sagði það í prédikuninni á 1. sunnudag í föstu-ingang, þegar hann var að lýsa því, hverjir það væru, sem ynnu á móti guðs kristni í landinu og þjónuðu Satan, taldi þá m. a. upp þann, sem svikur náunga sinn í kaupum og sölum og leggur agn ónauðsynlegra og skaðsamlegra hluta fyrir hans óframsýni og fáfræði. Mér dettur nú í hug, þegar menn eru að deila um tóbaksauglýsingarnar eða innflutning tertubotnanna, hvað Jón biskup Vídalín og slíkir mundu hafa sagt yfir t. d. öðru eins og því, að þegar frv. er lagt fram um að banna tóbaksauglýsingar á Íslandi hér á Alp., skuli það frv. stöðvast, m. a. vafalaust vegna þess, að tóbakshringarnir, sem allt í einu tóku eftir því, að það var leyfilegt að auglýsa tóbak, fóru í það í ákaflega stórum stíl að auglýsa tóbak í öllum blöðum, blóum og alls staðar annars staðar, og síðan hefur ekki einu sinni svo mikið verið gert sem vara við því á sigarettupökkunum, sem seldir eru, að þetta kunni að vera sérstaklega hættulegt vegna krabbameins.

Ég er hræddur um, að ef við ætlum að fara út í þá hluti að fara að leggja kristilegan mælikvarða á okkar þjóðfélag, kæmumst við nokkuð fljótt að því, í hve gínandi mótsetningu það er. Og hv. 2. þm. Sunnl., sem enn þá trúir því, að það sé svona mikil mótsetning á milli kirkjunnar og Mammons, má vera alveg viss um, að það er rétt, sem Stephan G. komst að orði forðum daga í Dikonissu: „Mammon vor er alhreinn orðinn, kristindóms- og kirkjupveginn.“ Það er því miður búið að gera hann að einum höfuðguðinum í nútímapjóðfélagi. Og kirkjan virðist dansa þarna með.

Við verðum að gá að því, þegar við tölum um þessa hluti, hver uppruni kristinnar er. Frumkristnin var kommúnismi fornaldarinnar, og það

gengur ósköp erfiðlega fyrir þá völdugu stofnun, þá kristnu kirkju, að losa sig við sinn uppruna, sérstaklega kenningar þess manns, sem hún er kennd við. Kristur var sjálfur uppreisnarmaður, sem hernámsyfírvöldin í Gyðingalandi með aðstoð klerkdómsins og yfirstéttarinnar í Gyðingalandi krossfestu fyrir að æsa upp lýðinn. Og hans kenningar hafa löngum verið kirkjunni fjötur um fót einmitt í hennar þjónustu við aðal og auðvald á undanförnum öldum. Það er þessi mótsetning, sem kirkjan sem stofnun lifur undir. Um þann þátt, sem snertir beinlínis trúarlífið í henni og er af ýmsum öðrum uppruna, þar koma ákaflega mörg áhrif til frá öðrum trúarbrögðum og grískum og jafnvel rómverskum heimspekikenningum, eins og öllum þeim er kunnugt, sem eitthvað hafa lesið um þá hluti. En það, sem snertir siðgæðisneistann, bræðralagskenninguna, jafnaðarkeninguna í þeim upprunalega kristindómi, þá er það eitt af því, sem sú opinbera kirkja hefur orðið að kljást við um allar aldir og er að kljást við enn í dag. Þar á hún erfitt vegna síns uppruna. Ég býst við, að það hafi komið fyrir, að það hafi jafnvel í biskupsembættunum á síðustu öld verið nokkuð áberandi stundum, að þeir vildu þjóna Guði og Mammon nokkuð hastarlega báðum í senn. Og ég held, að það hafi stundum legið við þá, að þeim, sem sannastir voru í sinni kristni, hafi jafnvel sízt verið vægt innan kirkjunnar. Ég er hræddur um, að kenningin um, hvað gerðist, þegar Kristur rak fésýslumennina út úr must-erinu, mundi ekki eiga beint upp á pallborðið hjá kirkju nútímans. Það hefur stundum verið nær því, að jafnvel beztu og þeir sem við nú teljum frægustu klerka okkar lands, t. d. séra Matthías, hafi verið nær því að missa hempuna fyrir það að hafa skoðanir, sem féllu ekki í geð höfðingjunum og afturhaldinu í kirkjunni, og það liggi jafnvel við, að slíkt sé til um þá presta, sem frjálslyndastir eru í sínum skoðunum enn í dag.

Við verðum þess vegna að gera greinarmun á því, þegar við tölum um þessa hluti, hvort um er að ræða kirkjuna sem stofnun og alla þá tilhneigingu, sem fram kann að koma þar hjá yfirklerkdómnum til alls konar drottunar, valda, yfirráða yfir sjóðum, fjársjóðum og öðru slíku, ég meina hérna megin, og svo hins vegar á þeim boðskap, sem sú upprunalega kristni flutti. Og mér finnst satt að segja stundum smitunin frá peningabjórðfélaginu í kringum okkur ganga nokkuð langt í þessum efnum. Jafnvel er ég ekki fjarri því, að einhvern tíma hafi ég heyrt í áróðri, t. d. fyrir Hallgrímskirkju, minnst á — gott ef það var ekki hlutabréf eða hlutdeildarbréf eða eitthvað svoleiðis í sambandi við það. Eitthvað var það farið að vera ískyggilega nærri því, sem tíðkast í verzlunarmálunum hérna, þegar var verið að hefja mestan áróðurinn fyrir því, enda kannske eðlilegt, því að margir fésýslumenn komu þar nærri. Satt að segja fannst mér hitt öllu nær, sem ég rakst nýlega á í nýútkominni bók eftir Heiðrek Guðmundsson, sem hét: „Mig dreymdi séra Hallgrím í nótt“, þegar hann sá fyrir sér séra Hallgrím sem fátækan prest, þrammandi hér eftir Miklubrautinni í þeim bún-

ingi, sem hann mundi hafa verið í á sínum tíma, og það var verið að vígja Hallgrímskirkju og ekkert pláss fyrir hann þar. Við höfum stundum orðið varir við það, að þær hafa verið svo finar kirkjurnar, þegar þær voru byggðar upp svo að segja að nýju, að það var raðað þannig í öll sætin þar, að þeir, sem mestan rétt áttu þó á því, safnaðarbörnin sjálf sum, gátu varla komið inn.

Ég verð að segja það, að einmitt Hallgrímskirkja hefur orðið aðaltáknið, — ég á við hér í Reykjavík, — aðaltáknið um þá sýndarmennsku, sem orðið hefur æ meir og meir áberandi í sambandi við rekstur kirkjunnar hér á Íslandi. Það vill vera svo oft, að því meir sem slíkar stofnanir fjarlægjast sína upprunalegu kenningu, því meira sækjast þær eftir völdum og ytra prjáli og að láta bera á sér. Svo varð um kaþólsku kirkjuna, og mér sýnist þær tilhneigingar vera mjög ríkar hér líka.

Mér datt það í hug, þegar hæstv. dómsmrh. var að tala um það hér áðan, að við hefðum gert alveg nóg við aðra þætti íslenzkrar menningar, þannig að við mætum vel gera það fyrir þann evangelísk-lúterska söfnuð í landinu, sem hér er lagt til í þessu frv., að hægara hefur nú gengið hjá okkur að byggja handritastofnun en að koma Hallgrímskirkju upp, og skynsamlegra held ég það hefði verið og þýðingarmeira fyrir íslenzka menningu, að við hefðum ráðist í það að byggja handritastofnun hér fyrir nokkrum árum, þegar það var lagt til, heldur en að hruga upp þeirri Hallgrímskirkju, sem nú er að risa á Skólavörðuholtinu.

Hæstv. ráðh. minntist á, að við hefðum alltaf verið að fjölga prófessorum við háskólann. Það er rétt. Það hefur verið aukið við prófessora við háskólann hvað snertir lækna, hagfræðinga, lögfræðinga, verkfræðinga. En það er ekki mikið gert að því að auka við í sjálfri norrænueldinni, þeim hluta heimspekideildarinnar, sem á að fjalla um þá íslenzku menningu. Ég hef nokkrum sinnum á undanförunum árum komið fram með till. um slíkt hérna. Það hefur verið reynt líka af okkar hálfu í menntm. að fá eitthvað slíkt fram. Það hefur hafzt í gegn með eitt prófessors-embætti. Þá var það svo meira að segja, að í 10 ára áætlun, sem útbúin var fyrir háskólann, var ekki gengið út frá neinni aukninu hvað snertir þann hluta háskólans, sem sérstaklega á að sinna þeim íslenzku fræðum, þannig að því fer fjarri, að það, sem hefur verið einmitt höfuðatriðið í okkar menningarbaráttu, eflingin á sjálfum þeim íslenzku fræðum við háskólann, hefur algerlega verið látið sitja á hakanum, og það var þess vegna, sem ég dró upp einmitt myndirnar af því, ef við værum reiðubúin til þess að verja fé, eins og hér er lagt til í sambandi við kirkjuna, ættum við þó a. m. k. að sýna okkar íslenzku menningu öllu meiri rækt. En það hefur ekki verið gert, og það hefur ekki fengist fram og var seinast verið að fella það núna við 2. umr. fjárlaganna að gefa menntmrh. heimild til þess að ráða 3 kennara við háskólann í íslenzkum bókmenntum og íslenzkri sögu. Það var verið að fella það, á sama tíma sem hér er lagt til að bæta við a. m. k. einum 6—8 starfsmönnum, sem biskupinn á

að ráða, og útvega ótakmarkaðar heimildir í 24.—25. gr. til þess sama, þannig að það er alveg greinilegt, hvað það er, sem á að sitja á hakanum, en hins vegar ef yfirklerkdómurinn í landinu fer fram á eitthvað í þessum efnunum, á að verða við því undireins.

Mér datt það líka í hug í sambandi við það, þegar verið var að tala um klerkinn í Kaupmannahöfn og verið að reyna að verja nytsemi hans, að fyrir nokkrum árum fór einn af okkar allra beztu fræðimönnum fram á það að fá nokkurn styrk til þess að fara til Kaupmannahafnar til að fara þar í gegnum ýmis handrit, sem þar eru, en þessi sami maður hafði áður uppgötvað allmikið af því, sem t. d. Jón Sigurðsson hafði skrifað og við vissum ekki um áður. Það voru ekki til peningar til að veita í slíkt, að láta athuga og vinna að því, vinna úr þeim heimildum, sem til eru í dönskum söfnum, sem við komum ekki til með að fá hingað heim. Það voru ekki til peningar til slíks. Það voru fræðimenn, sem voru utan við kirkjuna og ætluðu að rannsaka það, sem snerti íslensku stjórnmálasögu á nítjándu öld, og mikið af hennar heimildum liggur suður í Danmörku. Þá var ekki til fé. Þá átti að spara. En um leið og minnst er á að gera eitthvað slíkt og skapa jafnvel ný embætti, þegar klerkar eiga í hlut, er eins og þetta liggi laust.

Mér finnst þetta vera hræsní. Ég kann ekki við þetta. Við tölum mikið um, hve mikið við leggjum upp úr handritunum, hve mikið við leggjum upp úr okkar menningu, en samt er alltaf verið með eftirtölur og að skera niður, þegar um þetta er að ræða. Ég skal vissulega segja, að það má oft vel vera, að þeir menn, sem hafa forustu fyrir þeim stofnunum, sem snerta íslensku menningu, hvort sem það er háskólinn eða aðrir, séu ekki eins aðgangsfrekir gagnvart fjárveitingavaldinu og ráðh. og herra biskupinn. Það má vel vera, eins og ég held að ég hafi einu sinni komið að orði hér áður, að þeir sýni kristilega undirgefni við yfirvöldin í þessu efni, en herra biskupinn sækir á með kapitalískri áfergju, og er það mjög slæmt, að þetta skuli skiptast svona. Ég held, að það væri þá tími til kominn, að við hér á Alp. sýndum því meiri áhuga í þessum efnunum.

Ég hef ekki orðið var við í þeim ræðum, sem haldnar hafa verið, að nein sérstök rök væru fyrir því færð að stofna þau nýju embætti, sem gengið er út frá í 6.—11. gr., og ég álit, að við eigum, þegar þetta mál kemur nú til menntm., að athuga það alvarlega, ekki sízt af því að hæstv. ráðh. tók þannig á þessum málum, að hann væri vissulega reiðubúinn til umræðu um þau, — þá eigum við að athuga það alvarlega, hvort ekki beri að skera niður eitthvað af þessu, nema þá svo kunni að breytast veður í lofti, að Alp. sýni sig hafandi ráð á allt öðrum viðbrögðum en það hefur sýnt hingað til í sambandi við aukin framlög til íslenskrar menningar. Ég held þess vegna, að það sé rétt, að þetta frv. fái ýtarlega meðferð í n. Ég held, að það sé rétt, að söfnuðirnir á Íslandi séu líka sjálfir látnir segja til um það, hvað þeir álíta í þessum efnunum, hvort þeim finnst nauðsynlegra t. d., þeir sem ættu að missa sína presta eftir þessu, ef þeir á annað

borð hafa þá, hvort þeir vildu heldur halda sínum prestum eða það verði stofnuð ný prests-embætti, sem biskupinn ráði. Það er rétt að hafa lýðræðislegt háttalag í þeim efnunum og spyrja þá, sem þetta snertir. Það er nú einu sinni svo, að með því að gera þá evangelísk-lútersku kirkju að þjóðkirkju í svipinn, eru það þessir söfnuðir, sem hafa verið veitt sérstök réttindi, og það er rétt, að þeir söfnuðir fái að segja til um það, hvort þeir vilji halda þeim. Hitt álit ég, að við eigum að sporna við þeirri tilhneigingu að færa valdið í þessum efnunum meira og meira í hendurnar á yfirvöldunum hér í Reykjavík, það eigi að fá að haldast, að svo miklu leyti sem það sé til, áfram hjá þeim aðilum, sem fyrst og fremst hafa hingað til kosið sér sína presta, og þegar ekki er lengur álit, að þeir þurfi á þeim að halda, eigi að leggja viðkomandi embætti niður, en ekki að fela biskupi að skipa svo að segja í önnur samsvarandi.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Í umr. í gær bar ég fram tvær fsp. til hæstv. kirkjumrh. Ég spurðist fyrir um það, hvort þetta frv. hefði verið sent til umsagnar safnaðarstjórnunum þeirra prestakalla, sem nú á að leggja niður. Og ég spurðist fyrir um það í öðru lagi, hvað væri ætlunin að ráða marga sjúkrahúspresta hér í Reykjavík. Ég drap á það um leið, að ef nauðsyn væri á sjúkrahúsprestum í landinu, væru sjúklingar víðar en í Reykjavík og þörfin mundi kannske vera annars staðar ekki síðri, miðað við þann fjölda presta, sem hér er.

Hæstv. kirkjumrh. hefur nú svarað þessu. Hann segir, að frv. hafi verið kynnt söfnuðum á þann hátt, að nm., sem þetta sömdu, hafi ferðast um landið. Hins vegar sýnist mér á svari hans, að formlega hafi ekki verið leitað skriflegra umsagna neinna safnaða um þetta, en það hefði ég talið heppilegra og raunar alveg sjálfsagt. Hinu atriðinu, um fjölda sjúkrahúspresta, svaraði hann þannig, að sér væri ekki í hug nú, hvað þeir mundu verða margir, m. ö. o.: hann hefði enga ákvörðun um það tekið eða væri búinn að hugsa það neitt endanlega, hvað þeir kynnu að verða margir, en þetta á að vera á valdi hæstv. ráðh. skv. frv.

Ég þakka hæstv. ráðh. fyrir þessi svör. En í umr. í gær lýsti ég ekki skoðun minni á einu einasta efnisatriði í þessu frv., nema hvað ég lét þess getið, að ég teldi ekkert óeðlilegt við það, þótt einhvers staðar væru færð saman prestaköll. Um önnur efnisatriði ræddi ég alls ekki. En þá bregður svo við, að eini presturinn hér á hæstv. Alp., hv. 2. þm. Norðurl. v., ris upp með ávitur til mín um, að ég hafi rætt um þetta mál af kerskni og óvirðulega, gaf sérstaklega í skyn, að ég hefði ekki talað nógu virðulega um hina væntanlegu sjúkrahúspresta. Og hann dró mig algerlega í dilk með hv. 3. þm. Reykv. í þessu máli. (Dómsmrh.: Það er þá ekki leiðum að líkjast.) Nei, ég vil segja það eftir orð hæstv. kirkjumrh. hér áðan, að þetta er alls ekki slæmur dilkur, því að ráðherra var það viðsýnn og hann var það sanngjarn í sínum ummælum áðan, er hann sagði, að hv. þm. væri kannske ekkert minna kristinn en við hinir. Þetta kalla ég vel mælt

og betur mælt en ég hef oft heyrt, jafnvel frá kirkjunnar mönnum. En ég átta mig ekki á þessari fljótfærni hv. 2. þm. Norðurl. v., að hefja ávitur fyrir það að hafa efnislega ekki talað um eitt einasta atriði þessa frv.

Nú vill svo til, að það var annar ræðumaður í gær, sem minntist t. d. á sjúkrahúsprestana væntanlegu, það var hæstv. forsrh. Hann lét þau orð falla, að það mætti deila um það, hvort stofna ætti til þessara embætta. Ég hins vegar deili ekkert um þau, fjarri því. Kannske hv. þm. hafi bara farið mannavilt, það hafi átt að vera hæstv. forsrh., sem átti að lenda í dilknum hjá hv. 3. þm. Reykv., en ekki ég. Það er nokkur ágalli, það verð ég að segja, og það hjá presti að þekkja ekki sauði frá höfnum í svona efnum. Og ég vil vænta þess, að þegar hann í næsta sinn kemur upp í ræðustól til að skamma einhvern, þá hitti hann á réttan mann.

Þetta frumvarp lýsir miklum áhuga kristinna manna á kristni og kirkjulífi í landinu. En ég verð að segja það alveg eins og er, fyrst þessi mál eru nú hér til umræðu, að mér finnst ekki alveg laust við, að þessi áhugi sé eitthvað staðbundinn. Ég verð að nefna sem dæmi, að á s. l. vetri brotnuðu tvær kirkjur í spón á Vestfjörðum í ofviðri. A. m. k. söfnuður annarrar þessarar kirkju hefur leitað til kirkjufirvaldanna um fjárhagslega aðstoð til þess að koma upp kirkjunni á ný. Söfnuðurinn hefur leitað til biskups, til ríkisstj. og til fjv. Alþ., allt saman árangurslaust. Hvergi fyrirfinnst nokkur vilji til þess að reisa þetta guðshús á ný. Þar sem þessi söfnuður er mjög fámennur, er engin von til þess, að hann af sjálfsdáðum reisi sér kirkju fyrst um sinn, og að vetri til a. m. k. er útilokað, að hann sæki til annarrar kirkju, því að yfir fjallgarð er að fara. Þessi söfnuður virðist eiga að búa við það að hafa enga kirkju, og þá er honum sennilega ekki ætlað að hafa prest, fyrst engin er kirkjan. Mér finnst einhvern veginn, að uppbygging kirkjulífsins í dreifbýlinu þarna sé ekki í sérlega miklu samræmi við tillögurnar í þessu frv. um, hvað eigi að gera í þéttbýlinu. Ég vildi óska, að samræmið væri svolítið meira.

Ég endurtek það svo, að þetta frv. mun ég ekki ræða efnislega á þessu stigi, þar sem það kemur í n., þar sem ég á sæti, en ég vildi ekki una því að fá vitur fyrir aðfinnslur um hluti, sem ég hef ekki nefnt á nafn.

Ágúst Þorvaldsson: Herra forseti. Það var í umræðunum í gær, að ég lét nokkur orð falla um þetta mál. Það, sem ég hafði fyrst og fremst við frv. að athuga, var það, og mér þótti sá galli mestur á því, að gert var ráð fyrir að taka presta af þeim söfnuðum og úr þeim prestaköllum, þar sem þjónandi prestar hafa yfirleitt verið stöðugir í kallinu og alltaf verið hægt að fá prest til að þjóna, þegar kallið hefur losnað. Ég var ekki að finna að því, þó að viss prestaköll, sem hafa ekki haft prest um langt skeið, væru sameinuð öðrum prestaköllum. En hitt finnst mér vera dálítið einkennilegt, að rífa nú upp úr prestaköllum presta, sem hafa unað þar vel, án þess að söfnuðirnir væru um það spurðir. Ekki veit

ég til þess, að söfnuðirnir sem heild hafi verið um þessi mál spurðir. Ef það hefði verið gert og söfnuðirnir talið þessa breytingu eðlilega og þeir viljað við það sætta sig, þá var öðru máli að gegna.

Hæstv. kirkjumrh. hefur í ræðu sinni áðan getið um þessi prestaköll, sem prestslaus hafa verið, og mannfjölda í þeim. Ég sé ekki betur en þegar það er lagt saman, þá séu það þó nokkrar þúsundir manna, sem í þessum prestaköllum búa. Ég álit, að það sé dálítið óeðlilegt, og ég fyrir mitt leyti er þeirri stefnu andvígur að kippa úr dreifbýlinu þeim stöðum, sem enn þá eru þar því til styrktar, og það tel ég að prestarnir séu.

Hæstv. kirkjumrh. talaði um það, að sér hefði líkað ræða mín allvel, þangað til ég kom að því, að ég teldi, að þetta gengi nokkuð í sömu stefnu og um fækkun bænda. En sannleikurinn er sá, að ég gat ekki stillt mig um að minnst á það, að sú stefna, sem hæstv. ríkisstj. hefur haft, er sú að sameina t. d. sveitarfélög, steypa þeim saman. Ég veit ekki betur en að á vegum ríkisstj. hafi verið skipuð nefnd til þess að vinna að því að fækka sveitarfélögum og steypa þeim saman í stórar heildir. Ég er ekki viss um, að þetta sé neitt gæfuspör fyrir sveitirnar. Það kann að vera eðlilegt að gera það á vissum stöðum, að steypa saman sveitarfélögum, en að gera það í heild með valdboði, það hygg ég sé ekki heppilegt. Sama er að segja með prestaköllum. Það má vel vera, að sums staðar sé eðlilegt að sameina prestaköll, en að gera það með valdboði, það tel ég óheppilegt og er því algerlega andvígur.

Ég verð að minna á það, að það er einn af stuðningsmönnum hæstv. kirkjumrh., sem talaði um, að það þyrfti að fækka bændum um helming, Guðjón Sigurðsson að nafni, sem allir kannast við, svo að ég var ekki að fara með neina skreytni, þó að ég minntist á þetta. Mér fannst þetta allt ganga sömu stefnuna.

Hv. 3. þm. Reykv. hélt hér aftur langa ræðu núna og gerði nokkrar athugasemdir við mál mitt í gær og fannst ég hafa verið allsveitammanslegur, eins og hann orðaði það. Ég veit ekki, hvað það á að merkja, en ég man eftir því, þegar ég var strákur, þá var þetta eins konar skammarýði á þann, sem var úr sveit. Og kannske á það að merkja það enn í dag hjá hv. þm. Ég skammast mín ekki fyrir það að vera sveitamaður, og ég ætla að halda fram hlut sveitanna alveg eindregið, hvað sem hann og aðrir segja um það. Ég held að það sé meira atriði fyrir okkar þjóð að reyna að halda landinu öllu í byggð og styrkja fámenn sveitarfélög heldur en að rífa það niður, tæta fólkið í burtu með ýmsum aðgerðum, sem gerðar eru af hálfu þess opinbera, m. a. með því að taka presta burt úr prestaköllum, þar sem þeir hafa vel unað og fólkið viljað hafa þá. Þetta er einn þátturinn í því að leggja byggðirnar í auðn, og á meðan ég er hér málsvari fyrir mitt byggðarlag, mun ég standa á móti því, þó að ég fái viðurnefnið sveitamaður út á það. Ég skammast mín ekki fyrir það og var þakklátur í raun og veru fyrir það viðurnefni.

Þegar hv. 3. þm. Reykv. fer að tala hér um kirkjumál, þá byrjar það þannig, að hann skamm-

ar kirkjuna og prestana, en svo endar hann með því, að hann vitnar í mestu höfuðklerka íslenzku þjóðarinnar og réttilega telur það hinn mesta vísdom og sanna speki, sem þeir hafa haldið fram, eins og Hallgrímur Pétursson og Jón Vídalín, og ég heyrir, að hann er vel að sér í þessum fræðum, miklu betur en ég. Ég skal játa það, að ég hef aldrei verið mikill trúmaður og ég hef aldrei sótt vel kirkjur og ekki lesið mikið um guðfræði. Ég veit, að hv. 3. þm. Reykv. er miklu betur að sér í þessu en ég, sveitamaðurinn, en það er sjálfsagt eitt einkennið á sveitamanninum að vera illa að sér í þessum hlutum.

Hann segir, að Mammon sé orðinn einn að höfuðguðum nútímans, og hann segir, að kirkjan dansi með. Nú veit ég ekki, á hvern hátt hún dansar með, annan en þá þann, að hún reynir að byggja sín hús upp, og það verður hún líka að gera af veraldlegum hlutum. Kirkjur eru ekki byggðar nema fyrir fé. Og af hverju er verið að byggja kirkjurnar? Er það bara af eintómri hrænsni? Ég hygg, að íbúar Reykjavíkur séu ekki af eintómri hrænsni að byggja sér kirkjur. Þeir eru að því, af því að þeim finnst þeir þurfa að hafa þær, og þeir hlusta þar á það orð, sem einmitt hv. 3. þm. Reykv. var að vitna í, þeirra Hallgríms Péturssonar og Jóns Vídalíns. Ég held, að hv. þm. hlusti kannske verr á þá, sem nú flytja þetta orð í kirkjunum, heldur en þegar Hallgrímur Pétursson var uppi. Þá sjaldan ég hlusta á þessa menn, eru þeir einmitt að berjast fyrir bættu siðgæði og berjast á móti því, að Mammon sé notaður á þann hátt, sem oft er gert.

Ég held, að okkur sé alveg eins þörf á því nú og ekki síður en á dögum Hallgríms Péturssonar, að kirkjan sé öflug, og hún þarf að vera öflug fjárhagslega líka. Fjárhagslega fátæk kirkja getur ekki beitt sér til neins. Ég ált, að kirkjan þurfi að vera fjárhagslega sterk, þá geti hún betur beitt sér að þeim verkefnum, sem henni ber að sinna. Það verður alltaf að fara saman andlegur kraftur og veraldlegur.

Ég sný ekki aftur með það, að ef kirkjan getur ekki hjálpað okkur í því róleysi og friðleysi, sem nútímakynslóðin á við að stríða, þá veit ég ekki um neina aðra stofnun, sem getur það fremur, og ekki hefur a. m. k. hv. 3. þm. Reykv. né aðrir, sem um þessi mál hafa talað, bent á aðra stofnun. Jú, hann hefur verið að nefna félagsmálafulltrúa og einhverja slíka fulltrúa. Það er vafalaust gott. En ég hygg, að þeir geti ekki komið í staðinn fyrir þessa aldagömlu, sterku stofnun. Ef hún getur ekki hjálpað fólkinu í þessu róleysi, sem gengur nú yfir kynslóðina, þá held ég, að það geti ekki aðrir. Og við eigum að sameinast um að styðja það og styrkja og hafa áhrif á, hvernig þessi stofnun vinnur.

Svo held ég, að ég láti máli mínu lokið. Eins og ég sagði í gær, er það fyrst og fremst það, sem ég hef við frv. að athuga, að það á að rýra hlut dreifbýlisins. Það á að taka frá dreifbýlinu hóp af menntuðum mönnum, sem geta orðið því til styrktar, og sameina prestaköll. Þetta getur átt við á vissum stöðum, þar sem prestaköll hafa verið prestslaus um langan tíma og enginn fengið til þess að þjóna kallinu. En þar sem slíku er ekki til að dreifa, þar mátti þetta standa

óbreytt enn um sinn, og þess vegna tel ég, að hér sé ekki rétt á málum haldið.

Gunnar Gíslason: Herra forseti. Ég skal ekki verða mjög langorður. Það eru aðeins nokkur atriði, sem mig langar til að drepa á.

Ég er dálítið hissa á þeim skilningi, sem fram kemur í þessum umr., eins og í ræðu síðasta ræðumanns, að með þessu frv. sé verið að taka presta af söfnuðunum. Það er alls ekki um það að ræða. Það er ekki verið að taka presta af fólkinu, það er aðeins verið að vinna að því með þessu frv., að fólkið í landinu fái betri þjónustu hvað þetta snertir en hefur verið. Þess vegna get ég alls ekki fallist á þann skilning, sem kom fram í ræðu þessa hv. þm.

Það er talað um það einnig og gagnrýnt bæði af hv. 3. þm. Reykv. og hv. 3. þm. Vestf., að söfnuðirnir hefðu ekki verið spurðir, ekki verið leitað til þeirra um þessar breytingar. Hæst. kirkjumrh. benti á það áðan, að n., sem undirbjó þetta mál, hefði ferðast um gervallt landið og talað við fólkið. Ég veit það raunar, að hún hefur hitt hverja einustu sóknarnefnd í landinu, a. m. k. þær, sem þessar breyt., sem hér eru lagðar til, snerta að einhverju leyti. Ég vil einnig benda á það, að kirkjuþing hefur lagt blessun sína yfir þetta frv. Það kom frá kirkjuþingi svo til alveg í sama formi og það liggur nú fyrir Alp. En hvernig er kirkjuþing samansett? Þar sitja fulltrúar frá prestum, og þar sitja einmitt fulltrúar frá söfnuðunum, menn, sem söfnuðirnir kjósa til þess að fjalla um mál eins og þessi. Það er þess vegna engan veginn hægt að segja, að það sé gengið fram hjá söfnuðum með flutningi þessa frv. Það er síður en svo. Ég vil svo minna á það líka, að prestakallaskipunin er ákvörðuð af Alp. Það er Alþingis að gera út um það, hvernig prestakallaskipunin í landinu er. Alp. getur náttúrulega leitað til þeirra, sem það óskar, um umsagnir og álit, en ég minni á það, sem allir hv. þm. vita, að það er hins háa Alp. að ganga frá þessum málum.

Hv. 3. þm. Reykv. sagði, að við ættum að lofa söfnuðum að hafa sína presta. Já, við eigum að gera það. Og ég vil ekki líta svo á, eins og ég sagði áðan, að það sé verið að taka presta af fólkinu með þessu frv. Hver tók t. d. prestinn af fólkinu, sem býr í Öræfunum? Hver tók prestinn af fólkinu, sem býr í Flatey á Breiðafirði? Hver tók prestinn frá fólkinu, sem átti kirkjusókn að Brjánslæk og Hrafnseyri, Árnesi á Ströndum? (SE: Það er prestur þar.) Já, það er prestur þar annað veifið. (SE: Hann er þar núna.) En Grimsey? Það hefur enginn tekið þessa presta af þessu fólki. Það er prestslaut, vegna þess að það hefur ekki verið sótt um þessi prestaköll. Og þetta hefur verið svona í fjölmörg ár, að það hefur enginn sótt um þessi prestaköll og fleiri, þrátt fyrir það þó að þau hafi verið auglýst hvað eftir annað. Alp. hefur ekki tekið þessa presta af fólkinu. Nú er einmitt lagt til með þessu frv., að þetta fólki fái betri prestþjónustu en það hefur haft á undanförunum árum.

Hv. 3. þm. Reykv. talaði hér nokkuð um prestskosningar. Ég skal ekkert fara út í það mál, þær eru ekki hér til umr. nú, en ég vil aðeins benda

á það, að prestskosningar eru allfrábrugðnar öðrum kosningum í þessu landi. Eftir nügildandi löggjöf getur prestur fengið kall, þegar hann er 25 ára gamall, og stundum er gerð á þessu undanþága, þannig að yngri menn fá prestsembætti en þetta. Prestar eiga að láta af störfum eins og aðrir opinberir starfsmenn í okkar þjóðfélagi, þegar þeir eru sjötugir. Það kemur fyrir, að prestur situr í sama prestakalli og getur setið í 45 ár. Það getur jafnvel skeð og gerist líka, að fólk úr þessu prestakalli flytur í annað prestakall, kemur þar að, sem nýlega var búið að kjósa prest, og það getur meira að segja orðið þannig, að það verði æðimargir í þessu þjóðfélagi, sem aldrei geta kosið prest eftir þessu skipulagi. Það væri allt annað að tala um prestskosningar, ef t. d. væri kosið á 6—10—12 ára millibili. Þá er í raun og veru hægt að tala um kosningar.

Hv. 3. þm. Reykv. Ásakaði okkur prestana fyrir það, að við prédikum ekkert gegn spillingaröflunum í þjóðfélaginu, fjárplógsstarfsemi og öðru slíku. Ég hygg, að hann hafi sagt þetta vegna þess, að hv. þm. er ókunnugur prédikunum presta. og ég ráðlegg honum að taka sig nú til og fara að sækja kirkjur, og ég er alveg viss um það, að hann þarf ekki lengi að sitja þar til þess að heyra, að það er predikað á móti fjárplógsstarfsemi í okkar kirkju enn í dag.

Annars gladdi mig mjög að heyra það, hversu þessi hv. þm., — ég raunar vissi það, — var vel að sér í Passíusálmunum okkar, þeim gimsteinum, og Víðalinspostillu. Og það gladdi mig líka, þegar þessi hv. þm. er að tala um sjóði, bæði hérna megin og hinum megin. Þetta gefur mér þá bendingu, að þessi hv. þm. trúir á aðalatriði kristinnar trúar, trúir á eilífðina. En hvernig hann ætlar að samræma þessa trú sinni kommúnistisku trú, það veit ég ekki, og það vissi ekki heldur frúin, sem kom frá Rússlandi fyrir nokkrum árum hingað til lands, því að hún sagði, að þetta tvennt væri gersamlega ósamrýmanlegt, eilífðartrú kristindómsins og kommúnisminn. Ég held, að það væri bezt fyrir þjóðviljann að vera ekki að birta útdrætti úr ræðum þessa hv. þm. Ég veit ekki nema hann gæti gert honum óleik með því, ef þetta fréttist austur fyrir tjaldið.

Hann minntist á það, þessi hv. þm., að það mundu hafa verið seld hlutabréf til ágóða fyrir Hallgrímskirkju. Þetta er misskilningur hjá hv. þm. Þetta eru ekki hlutabréf. Það hafa verið seidd svonefnd gjafabréf, og þau eru raunar ekkert annað en kvittun fyrir því fjárframlagi, sem hver og einn lætur af hendi rakna til þessarar kirkjubyggingar.

Ég get svo látið máli mínu lokið, en ég vil þó aðeins endurtaka það, sem ég sagði í gær, að mér finnst það algerlega forkastanlegur málflutningur, þegar því er haldið fram, að þetta frv. sé flutt í fjandskaparskyni við strjálbýlið og bændastéttina. Hvernig er hægt að álíta, að það hafi hvarflað að þeim mönnum, sem unnu að þessu frv., og hæstv. kirkjumrh. að flytja þetta frv. til að fjandskapast við strjálbýlið? Þetta er svo fjarstætt því rétta, að það er eiginlega furðulegt, að gættinn og hógvær þm., eins og hv. 2. þm. Sunnl. er, skuli flytja mál sitt á þessa lund. Það getur auðvitað vel verið, að Framsfl.

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

ætli að gera þetta mál að pólitísku áróðursmáli. Það má vel vera. En ég trúi því ekki fyrr en á reynir, að hann geri það, því að hér er alls ekki um pólitískt mál að ræða. Og ég mótmæli því algerlega, að það sé stefna Sjálfstfl. að fækka bændum um helming. Þó að einhver maður, sem fylgir Sjálfstfl., hafi talað um það einhvern tíma og einhvers staðar, þá er það algerlega rangt, að það sé stefna Sjálfstfl.

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Aðeins örstutt, af því að vikið var að minni ræðu nokkuð og ég vildi leiðrétta það.

Í fyrsta lagi, hv. 2. þm. Sunnl. var ekki viss í, hvaða merkingu ég legði í orðið, þegar ég hafði sagt „saklaus sveitamaður“. Ég legg góða merkingu í orðið sveitamaður, alveg sömu merkingu og ég legg í orðið bóndi. Og það, sem ég var að leggja áherzlu á, þegar ég notaði þetta orð, var andstæðan við spillingu borgarlífsins, sem mér virtist hv. þm. ekki vera klár á, enda sagði hann sjálfur rétt á eftir, að hann hefði ekki trúað því, að íbúar Reykvíkinga væru að byggja t. d. kirkjubyggingar sínar af hræsni. Ég er hræddur um, að hann geri sér ekki alveg ljóst allar þær hvatir, þó að margar séu góðar, sem á bak við kirkjubyggingarnar liggja í Reykjavík. Þar er sannarlega sýndarmennskan og montið eins mikið og kristin trúarþörf. Og ef hann heldur, að Reykvíkingar þurfi svona margar og svona stórar kirkjur, ætti hann að reyna að koma í þær á venjulegum sunnudögum, þegar ekki eru hátíðar, og sjá, hvernig það er sótt.

Nei, við skulum gá að því, að það er viss hlutur, sem er að týnast og tapast í okkar þjóðfélagi með því, hvernig það gagnsýrist af braski og peningagirnd. Og það er einmitt sá gamaldags heiðarleiki, sem átti sér stað í sveitunum. Það er þess vegna, sem borgurunum, þegar þeir fara að setja sitt mark á þjóðlífið, finnst sveitamaðurinn oft og tíðum svo gamaldags, af því að hann er ekki kominn inn í allar þær refjar, sem eru höfuðatriðið í því kapitalistíska borgarlífi.

Hv. 2. þm. Sunnl. minntist líka á, að kirkjan þyrfti að vera fjárhagslega sterk eins og á tímum Hallgríms Péturssonar. Ég veit nú ekki, hvort við mundum skoða Brynjólf Sveinsson, með því mikla valdi, sem hann hafði á jarðeignum kirkjunnar og öðru slíku, sem fyrirmynd í slíkum efnum. A. m. k. leit ekki Þorsteinn Erlingsson þannig á, þegar hann orti „Eiðinn“. Og ef við hugsum um handritin, býst ég nú ekki við heldur, að okkur þyki til neinnar sérstakrar fyrirmyndar það vald, sem biskupinn þá hafði í sínum höndum. Ég held einmitt, að fjárhagslega mjög sterk kirkja muni vera í miklu meiri hættu fyrir spillingu heldur en sú fátæka kirkja almennt væri.

Viðvíkjandi því, sem hv. 2. þm. Norðurl. v. sagði viðvíkjandi prestskosningunum, vil ég minna hann á, að það er náttúrlega alveg á valdi safnaðanna á Íslandi, ef þeir vilja heldur koma því þannig fyrir, að prestar væru kosnir til 4, 6 eða 10 ára í senn. Ég efast ekki um, að ef almennt hinn evangelísk-lúterski söfnuður á Íslandi færi fram á það, að slíkt væri gert, mundi Alp. verða við því. Ég skil ekki í, að Alp. ætti

að fara að reyna að breyta þar eitthvað öðruvísi en þessir söfnuðir óskuðu eftir. Þegar lagt hefur verið til og það án þess að söfnuðirnir sjálfir væru með því að svipta þá valdinu til að kjósa sína presta, þá hef ég lagt á móti því, vegna þess að ég álit það þeirra lýðræðislegu réttindi. Ef þeir vilja breyta þarna til, þannig að þeir kjósi prestana til skemmri tíma, finnst mér ekki, að Alþ. ætti að setja sig þar upp á móti. Það ætti að gera það, sem þessir aðilar segja í því efni, á meðan á annað borð er verið að veita þeim þau sérréttindi, sem þeir hafa. Hitt er ég aftur á móti hræddur um, að margir söfnuðir mundu kannske líta svo á, að það væri meiri hætta fyrir þá að missa prestana, svo framarlega sem þeir væru aðeins kosnir til skamms tíma. Ég er hræddur um, að margir söfnuðir mundu líta þannig á og vera þess vegna fastheldnari í sína presta.

Það er alveg rétt, sem hv. þm. kom inn á, að það er í mörgum söknum og mörgum söfnuðum, sem hefur gengið erfiðlega að fá presta. Það er náttúrulega ekki einstakt með prestana. Það er alveg sama viðvíkjandi læknisembættunum víða úti um land.

Svo viðvíkjandi því, sem hv. 2. þm. Norðurl. v. klykkti út með, hélt, að ég væri farinn að trúa á eilíft líf fyrir einstakar persónur. Því fer mjög fjarri. Það, sem ég hef trú á slíku, er, að það, sem gott er unnið af mönnum, lífi, minningin um það, sem gott er gert, og um þá menn, sem vel vinna, lífi, hvort sem maðurinn heiti Jesús frá Nazaret eða Spartakus og hvort sem hann er krossfestur í Gyðingalandi eða á Ítalíu, það er nokkuð sama. Ef menn einu sinni hafa gert góðan hlut og barizt fyrir þeim smáu í þjóðfélaginu, álit ég, að þau verk séu sjálf þau laun fyrir þann mann, sem hann eigi að fá og önnur ekki. Ég hef ekki neina trú á, að það sé neitt til hinum megin í slíkum efnum. Og satt að segja finnst mér alltaf, að allar þær prédikanir, sem kirkjan hefur verið með í þeim efnum, ef menn vinna vel á jörðinni, eigi þeir að fá laun fyrir það á himnum, smakka nokkuð mikið af verzlunarsögðæði. Ég held, að ef menn geta ekki unnið vel hér á jörðinni, eingöngu vegna þess, að það sé gott og það sé eðlilegt fyrir manninn að vinna vel, eigi ekki að vera að reyna að fá menn til þess með einhverjum gylliboðum um laun annars staðar. Ég held, að spursmálið í þessum efnum standi um matið á manngildinu sjálfu og hvers menn meta það og hvaða skyldu menn finna til í sambandi við það að vera maður, en ekki um neitt, sem snerti trú á annað líf eða eitthvað þess háttar.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Það var eitt atriði, sem ég hafði ætlað að koma að í fyrri ræðu minni, en láðist, sem mér fannst vera í gær e. t. v. ástæða til þess að leiðrétta, en er það kannske ekki. En ræða hv. 2. þm. Sunnl. vakti þessa hugsun upp hjá mér aftur. Það er það, þegar hv. 2. þm. Sunnl. segir, að hann hafi í sjálfu sér ekki við það að athuga, að færð séu saman prestaköll, þar sem engir prestar séu eða prestslaut sé, en það eigi ekki að rífa prest upp úr prestakalli, sem er þar í dag, og það hefði mátt geta staðið óbreytt um sinn. Þetta

gæti gefið tilefni til þess misskilnings, að þm. líti svo á, að um prestakall, sem á að sameinast öðru, þar sem nú er prestur, verði farið þannig að, að presturinn verði látinn hætta. Ég vil taka fram, að það er engan veginn í þessu frv. í 19. gr. frv. stendur: „Kirkjustjórnin hlutast til um, að þær breytingar á skipun prestakalla, sem ákvæði 1. gr. hafa í för með sér, komist á svo fljótt sem við verður komið eftir gildistöku þessara laga.“ Í því felst það, að ef sameinuð eru prestaköll, þar sem er prestur fyrir, heldur sá prestur áfram prestskap, svo lengi sem hann hefur rétt til lögum samkv. nú. Þess vegna stendur það óbreytt að svo stöddu, þar til að því kemur. Þetta leiðir af hlutarins eðli og skýrist í raun og veru af 20. gr., þar sem prófastsdæmunum er öðruvísi varið og það er gert ráð fyrir að koma þeirri skipan á, strax og lögín taka gildi. En einmitt vegna prestskosninganna í fyrsta lagi er nú ríkið skuldbundið eftir almennum reglum að halda áfram þeim prestum á launum, en það hefur ekki aðstöðu til þess að koma þeim í annað prestakall vegna prestskosninganna, og þess vegna er gangurinn hugsaður þannig, að þar sem svona stendur á, heldur viðkomandi prestur áfram, þar til hann lætur af prestskap einhverra hluta vegna. Þetta var kannske óþarfi, en ég vildi samt, að þetta kæmi fram vegna þessara ummæla hv. þm.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til menntmn. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

8. Vörumerki.

Á 53. fundi í Nd., 13. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um vörumerki [162. mál] (stjfrv., A. 334).

Á 54. fundi í Nd., 14. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 55. fundi í Nd., 16. marz, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Frv. þetta um vörumerki er samið af n., sem iðnmrh. skipaði 20. maí 1958. Í n. voru Sigurgeir Sigurjónsson hrl., sem var formaður, Páll Palmason ráðuneytisstjóri þá og Theódór B. Lindal prófessor. N. skilaði áliti í nóvembermánuði s. l., frv. þessu ásamt grg., og eru frv. og grg. lögð fram í óbreyttu formi eins og n. gekk frá þeim, enda þótt vera megi, að einhver atriði frv. þarfnist betri athugunar, áður en lýkur. En hér er um allflókið mál að ræða í framkvæmd og ekki rétt

að hraða því um of. Ég taldi þó rétt, að frv. væri lagt nú fyrir Alþ. til að kynna málið, en teldi eðlilegt, að ekki væri að því stefnt að afgreiða frv. sem lög frá Alþ. því, sem nú situr, heldur vísa því til n. til athugunar og leggja síðan málið aftur fyrir næsta Alþ., hugsanlega með einhverjum breytingum, og stefna að því, að ný vörumerkjalog taki gildi t. d. 1. jan. 1968.

Gildandi lög um vörumerki eru frá því árið 1903, og er því við því að búast, að verulegra breytinga sé þörf á þeim, enda hafa t. d. Norðurlöndin öll fyrir löngu endurskoðað og breytt mikið vörumerkjalogum sínum frá því um aldamótin, og eru lög hinna Norðurlandanna fjögurra nú frá árunum 1959–1964.

Fr. n. er mjög sniðið eftir dönsku l. um vörumerki, svo og höfð hlífðsjón af skuldbindingum Íslands sem aðila að hinni svonefndu Parísarsamþykkt um eignarréttindi á sviði iðnaðar. En 1934-texti hennar hefur lagagildi hér á landi frá 5. marz 1962, sbr. lög nr. 102 1961.

Fr. þetta felur í sér ýmis nýmæli. T. d. má nefna, að hér er lagt til, að brott falli sá munur, sem nú er gerður á orðmerkjum og myndmerkjum. Þau fyrrnefndu má nú aðeins skrá fyrir sérstaklega tilgreindar vörutegundir, en hinar síðarnefndu fyrir allar vörutegundir. Þessi munur, sem algengur var í vörumerkjalogum um og fyrir aldamót, er nú víðast hvar úr sögunni, enda alveg hætt að andæfa gegn orðmerkjum og þau orðin mun algengari nú en myndmerki. Í frv. er lagt til, að skrásetningar verði framvegis eftir vöruflokkakerfi í stað oft mjög langra vörulista nú, einkum fyrir orðmerkin. Verður þetta til mikilla þæginda í framkvæmd og er í samræmi við það, sem tíðkast víðast hvar í öðrum löndum.

Þá er lagt til, að umsóknir um skrásetningar á vörumerki verði framvegis auglýstar, í stað þess að nú er engin auglýsing birt, fyrr en skrásetning er um garð gengin, og þá venjulega engu hægt að breyta nema með dómsúrskurði, t. d. ef merki reynist of líkt firmanafni eða einhver telur á rétt sinn gengið, nema þá samkomulag náist milli aðila um þær breytingar.

Þá er í frv. gert ráð fyrir, að markaðsfesta, þ. e. ef merkið hefur lengi verið notað, þótt óskráð sé, og orðið alþekkt sem auðkenni á vörum notenda, skapi honum vörumerkjarétt, þótt merkið sé óskrásett, og er þetta nýmæli.

Allmörg fleiri nýmæli eru í frv., t. d. skrásetning vígorða eða „slogan“ á erlendu máli. Andlag vörumerkja er mjög rýmkað. Og loks eru enn önnur nýmæli, sem e. t. v. orka tvímælis, svo sem skrásetning erlends merkis án heimalandsútskriftar. Með því að krefjast ekki lengur heimalandsútskriftar á erlendum vörumerkjum, sem óskað er skrásetningar á hér á landi, er gengið lengra en okkur er skylt samkv. þeim texta Parísarsamþykktarinnar, sem Ísland hefur fullgilt. Er þetta, eins og ég sagði, eitt þeirra atriða, sem e. t. v. orka tvímælis og er rétt að athuga nánar.

Ég vil svo leyfa mér, herra forseti, að leggja til, að málinu verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. iðnn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 56. fundi í Nd., 20. marz, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til allshn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

9. Æskulýðsmál.

Á 71. fundi í Nd., 17. apríl, var útbýtt:

Fr. til l. um æskulýðsmál [199. mál] (stjfrv., A. 550).

Fr. var aldrei tekið á dagskrá.

10. Skipulag framkvæmda á vegum ríkisins.

Á 55. fundi í Ed., 20. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um skipulag framkvæmda á vegum ríkisins [171. mál] (stjfrv., A. 371).

Á 56. fundi í Ed., 21. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 57. fundi í Ed., 6. apríl, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Fjmrh. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Í fjárlagaræðu þeirri, sem ég flutti á hv. Alþ. við 1. umr. um frv. til fjárl. 1966, og enn í fjárlagaræðu á s. l. hausti gerði ég opinberar framkvæmdir að sérstöku umræðuefni. Lagði ég þá megináherzlu á nauðsyn þess, að nýting þeirra fjármuna, sem veittir eru til opinberra framkvæmda ár hvert, sé sem best. Nauðsyn ýmissa opinberra framkvæmda er mjög brýn, og nægir í því efni að minna á vegi, skóla og sjúkrahús. Hins vegar er þess ekki að vænta, að almenningur sætti sig við þungar álögur í sköttum og tollum vegna slíkra framkvæmda, nema hann viti, að þessir fjármunir séu vel nýttir í mannvirkjagerð, sem verði þessu fólki til hagsbóta innan tíðar. Það er almannarómur, að opinberar framkvæmdir séu oft dýrari en sambærilegar framkvæmdir einka- aðila, þótt samanburður verði oft eðli málsins samkv. erfiður. Það er a. m. k. alkunna, hversu opinberum framkvæmdum hefur miðað hægt og hversu lengi mannvirki hafa staðið hálfgerð og ónýtanleg árum saman og hversu seint hefur oft gengið að ljúka slíkum mannvirkjum að fullu. Hitt er e. t. v. ekki eins ljóst, hvernig sífelldur fjárskortur, lausaskuldasöfnun og vanskil hafa

átt sér stað, þegar forráðamenn opinberra framkvæmda hafa reynt að koma mannvirkjum lengra áleiðis en fjárráð hafa leyft. Það liggur í augum uppi, að þetta ástand er óviðunandi til frambúðar. Málið snýst um svo mikla hagsmuni allrar þjóðarinnar, að ríkisstj. hefur talið skylt að gera till. um leiðir, sem gætu orðið til úrbóta í þessu efni. Því er þetta frv. til l. um skipulag framkvæmda á vegum ríkisins hér til umr.

Fyrsta skrefið í undirbúningi málsins var að láta gera umfangsmikla athugun á eðli og orsökum þess ástands, sem skapast hefur á þessu sviði ríkisbúskaparins. 1. nóv. 1965 var skipuð sérstök n., sem var gefið viðtækt umboð til að gera heildarathugun á því, hversu hagnýta megi með jákvæðum árangri það fé, sem ríkið ver til margvíslegra fjárfestingarframkvæmda. N. skilaði ýtarlegri skýrslu í aprilmánuði 1966, og eru niðurstöður n. og till. birtar í grg. með frv., sem hér er til umr. Það er greinilegt af áliti n., að hún lítur á allar ákvarðanir um opinberar framkvæmdir sem ráðstöfun á takmörkuðum fjármunum. Þannig verður hugmynd um opinbera framkvæmd ekki skoðuð ein sér sem spurning um, hvort ráðast skuli í þá framkvæmd eða ekki, heldur hvort fremur skuli ráðizt í eina framkvæmd en aðra að þessu sinni. M. ö. o. telur n. óhjákvæmilegt, að Alþ. og aðrir aðilar, sem um þessi mál fjalla, raði framkvæmdum í forgangs-röð, sem síðan komi til framkvæmda, eftir því sem fjármagn leyfir.

Nefndin greinir í álitsgerð sinni tvö markmið, sem hafa beri til að tryggja góða nýtingu þessa fjármagns. Í fyrsta lagi, að leitaðar séu uppi og valdar kostnaðarminnstu eða ábatasömustu leiðir, sem völ er á til að fullnægja þeim félagslegu þörfum, sem slíkum mannvirkjum er ætlað að þjóna. Sem dæmi mætti nefna, að dýr og fullkomin sjúkrahús séu ekki byggð, að því leyti sem hægt er að fullnægja sjúkrabörf sjúklinga með skipulagðri heimahjúkrun. Annað dæmi af þessu tagi er að láta sér nægja lægri gæðastaðal mannvirkis en þann, sem telja mætti ákjósanlegastan, til að geta notað verðmismuninn til annarra knýjandi þarfa. Sem dæmi um þetta má nefna, ef talið er mögulegt að nota olíumöl á veg fremur en malbik eða malbik fremur en steinsteypu. Með því móti mætti leggja slitlag á lengri veg fyrir sömu fjárráð.

Hitt markmiðið, sem n. greindi í þessu efni, var að leita allra leiða til að reisa mannvirki, sem ákveðið er að ráðast í, með lægsta mögulegum tilkostnaði. Meginforsendu að þessu leyti taldi n. vera, að komið sé í veg fyrir tafir á framkvæmd verks, því að af slíkum töfum leiðir alltaf mikinn beinan og ekki síður óbeinan aukakostnað.

Í niðurstöðum sínum greinir n. þrenns konar orsakir, sem aðallega valdi þeim erfiðleikum, sem ríki og sveitarfélög hafa átt í við opinbera mannvirkjagerð: 1) Orsakir, sem stafa af stefnunni, sem um áratugi hefur verið ríkjandi í fjármálum opinberra framkvæmda. 2) Orsakir, sem stafa af málsmeðferð, undirbúningi og ákvörðunum um opinberar framkvæmdir. 3) Orsakir, sem eru tengdar skipulagi og stjórn opinberra framkvæmda.

Meginorsökin, sem n. bendir á í sambandi við

stefnuna í fjármálum, er sú, að á hverjum tíma er ráðizt í fleiri framkvæmdir í einu en fjármagnnið leyfir, sem hverju sinni er til ráðstöfunar. Heildarfjárveitingum til einstakra tegunda framkvæmda er skipt í of marga staði, til þess að hver hafi það, sem hann þarf til að verki verði haldið áfram með hæfilegum hraða. M. ö. o. telur n., að sú aðferð, sem tíðkuð hefur verið, að veita sem flestum aðilum einhverja úrlausn með fjárveitingum ár hvert, en leysa ekki vanda neins að fullu nema á löngum tíma, leiði sjálfkrafa til lakari nýtingar heildarfjárveitinga en vera þyrfti. Er þá átt við hvort tveggja, að mannvirki verði dýrari en ella og þau komi seinna í gagnið.

Það mætti setja fram tilbúið dæmi um þetta. Við ríkjandi fyrirkomulag mætti ætla, að 5 skólar, sem samþykktir voru í ár, kæmu í gagnið allir í einu eftir 6 ár og væru í byggingu með alllöngum töfum allan þann tíma. Væri þessum 5 skólum raðað í forgangs-röð og fjárveitingum hagað samkv. henni, gæti fyrsti skólinn með sömu heildarfjárveitingu verið tilbúinn eftir 2 ár, annar eftir 3, hinn þriðji eftir 4 og hinn fjórði eftir 5 ár og hinn síðasti eftir 6. Telur n., að þannig mundu ekki einungis vinnast samtals 10 ára afnot af skólahúsnæði fyrir sama fé, heldur yrðu framkvæmdirnar hver um sig beinlínis ódýrari með þessum hætti. Sem dæmi um óhagkvæmni, sem leiðir af fjárhagsóvissu framkvæmdar, bendir n. á, að úthöðum verði ekki beitt, þegar fjárhagsgrundvöllur framkvæmdarinnar er ekki tryggður fyrir fram. Því miður er því ekki að leyna, að erfiðlega hefur oft gengið að fá Alþ. til að haga fjárveitingum í samræmi við þessi sjónarmið.

Aðalatriðið, sem n. bendir á í sambandi við málsmeðferð við ákvörðun um opinberar framkvæmdir, er, að engar fastar reglur eða boðleið er til, sem tryggi vandaðan undirbúning og hæfilega tímasetningu ákvörðunar um að hefja opinbera framkvæmd. Telur n., að sá siður, sem verið hefur ríkjandi, að taka ákvörðun um slíka framkvæmd, t. d. skóla eða sjúkrahús, og veita til þess nokkra fjárhæð, meðan einungis frumdrættir að slíkum mannvirkjum eru fullgerðir, sé mjög óheppilegur og til þess fallinn að leiða til óhagkvæmni í vinnubrögðum. Þessi siður hefur auk þess leitt til þess, að áætlun um kostnað, sem upphaflega er grundvöllur ákvörðunarinnar, stenzt alls ekki. N. telur, að Alþ. eigi að taka sjálft ákvörðun um mannvirkjagerð af þessu tagi og sjá til þess, að mannvirki verði lokið á skömmum tíma eftir þá ákvörðun. Telur n. hinn rétta tíma fyrir ákvörðun af þessu tagi vera, þegar hvert mannvirki eða nýtanlegur áfangi mannvirkis er að fullu undirbúinn tæknilega, teikningar allar undantekningarlaust fullgerðar, efnisþörf áætluð samkv. þeim og kostnaður þannig áætlaður eins nákvæmlega og tók eru á fyrir fram. Þær framkvæmdir einar, sem þannig eru tilbúnar til að hefja þær tafarlaust, eiga því að koma til álita við afgreiðslu fjárl. ár hvert og þá veita fé til að vinna verkið allt. Það er vert að undirstrika í þessu sambandi, að með þessum hætti mundi Alþ. ekki komast hjá að raða aðkallandi verkefnum í forgangs-röð og veita til framkvæmda ár hvert tiltölulegar fáar, en stórar

fjárfveitingar. Þannig yrði færri aðilum veitt úrlausn ár hvert en verið hefur, en þeim aðilum, sem á annað borð væri veitt úrlausn, væri séð fyrir fé, svo að mannvirkinu yrði lokið á skemmstum hagkvæmum tíma.

Fram hjá því verður ekki gengið hér, að mjög stór hluti þeirra framkvæmda, sem frv., sem hér er til umr., fjallar um, er kostnaður sameiginlega af sveitarfélögum og ríkissjóði, samkv. lögum. Það verðbólguástand, sem lengi hefur verið hér á landi, hefur valdið því, að sveitarfélög hafa þrýst á um að hefja framkvæmdir jafnharðan og þau leggja fram fé af tekjum sínum til þeirra, svo að þetta fé rýrni ekki við hækkandi verðlag. Af þessum ástæðum hafa sveitarfélög ógjarnan safnað saman sjóðum til að greiða framkvæmdirnar síðar meir. Þessi afstaða er skiljanleg. Ef frv. þetta verður að lögum og kemur til framkvæmda eins og til er ætlað, fellur kostnaðarhluti sveitarfélags í framkvæmd til greiðslu á mjög skömmum tíma. Ef sveitarfélagið er ekki þeim mun öflugra, getur greiðslubyrðin á slíkri framkvæmd orðið þung. Hraðari framlög ríkis hluta kostnaðar hljóta að verða sveitarfélögum til verulegra hagsbóta, en geta hins vegar leitt til erfiðleika fyrir sveitarfélögin að leggja nógu hratt fram sinn hluta, svo að verkið gangi með eðlilegum hraða. Verður það að vera einn þáttur undirbúnings hinna sameiginlegra framkvæmda að tryggja það, að kostnaðarhluti sveitarfélags sé einnig til staðar.

Frv. það, sem nú liggur fyrir Alp., um fjármál skóla, felur í sér eftirtektarverð nýmáli um greiðslu skólabýggingakostnaðar, sem stefna í sömu átt og þetta frv., og er mjög fróðlegt að sjá, hversu reynast í framkvæmd. Einmitt á sviði skólabýgginga hefur verið um hvað mestan vanda að ræða í skipulagsmálum opinberra framkvæmda.

Um opinberar framkvæmdir taldi nefndin auk þess, sem áður var talið, að skipulag sjálfra framkvæmdanna á ríkisins vegum sé ekki í nægilega föstum skorðum, hvorki þeirra, sem fram fara á vegum ríkisins, né hinna, sem fram fara undir stjórn sveitarfélaga. Benti n. á í þessu sambandi, að skil eru óglögg milli undirbúningsaðila og framkvæmdaaðila, enda vinna oft báðir jöfnum höndum vegna skorts á undirbúningi fyrirtækjanna. Taldi n. raunar eiga sér stað, að sami aðili annaðist hvort tveggja, undirbúning og framkvæmd, og taldi þá aðferð óæskilega. Í þessu sambandi benti n. á, að hin formlega framkvæmdastjórn mannvirkjagerðar sé iðulega fengin í hendur nefnd leikmanna á þessu sviði, byggingarnefnd, þótt hér sé í rauninni um að ræða sérfræðilegt viðfangsefni. Auk þessa benti n. á, að samræming milli sams konar mannvirkja, gerð staðla um stærðir, gerð og gæði og þess háttar hafi ekki átt sér stað, þannig að flest mannvirki, sem reist eru fyrir ríkisfé, séu módel-smíði frá byrjun til enda.

Ég hef rakið hér nokkur meginatriði úr álitsgerð n., sem skipuð var til að íhuga hagnýtingu fjár til opinberra framkvæmda. Á grundvelli þessa nál. hefur það frv., sem hér er lagt fyrir Alp., verið samið. Er Alp. þannig gefinn kostur á að marka nýja stefnu á þessu mikilvæga sviði

í samræmi við þær till., sem ráðunautar ríkisstj. hafa gert, ef Alp. fyrir sitt leyti telur þær vera til bóta. Í grg. með frv. segir svo:

„Frv. er tilraun til að komast út úr þeim víthring, sem opinberar framkvæmdir hafa verið í um árabil og allir þekkja. Fjöldi þeirra mannvirkja, sem unnið hefur verið að samtímis, hefur verið meiri en fjármagn til ráðstöfunar yfirleitt. Þess vegna hefur hverri framkvæmd miðað seint áfram, og það eitt sér veldur óhjákvæmilegum aukakostnaði. Þar að auki eru á hverjum tíma bundnar miklar fjárhæðir í hálfgerðum mannvirkjum, sem eru til einskis nýtileg.

Frv. er frumsmíð, og því verður ekki séð fyrir, hvort það muni, ef að lögum yrði, leysa þann vanda, sem hér er við að fást. Hins vegar er með frv. gerð tillaga um rammalöggjöf, sem gefur allmikið svigrúm og nauðsynlegustu heimildir til þess að hefja það starf, sem á þessu sviði þarf að vinna. Hvernig það starf verður af hendi leyst, verður reynslan að skera úr um, enda ræður þar úrslitum, hversu hæfir starfskraftar ráðast til þess.

Fullyrða má, að með þessu frv. sé reynt til að koma fram umbótum á sviði ríkisrekstrarins, þar sem í húfi eru stærri fjárhæðir af fé hins almenna skattborgara en víðast hvar annars staðar í hinum umfangsmikla rekstri ríkisins.“

Ég mun nú rekja í stuttu máli meginefni frv. Það fjallar um framkvæmdir á vegum ríkisins, sem eru skilgreindar þannig í 1. gr., að þar sé átt við hvers konar mannvirkjagerð, lagfæringu eða breytingu á mannvirki eða kaup eigna, sem á sér stað á vegum ríkisins, stofnana eða fyrirtækja í þess eigu og ætla má að kosti meira fé en 1 millj. kr. Innifaldar í skilgreiningunni eru einnig sams konar aðgerðir og taldar voru og ríkissjóði er ætlað að bera kostnaðarhlutdeild í samkv. lögum. Með þessum hætti eru framkvæmdir sveitarfélaga, sem ríkið ber kostnað af að hluta, felldar undir ákvæði 1., enda eru þær hvað fjárhæð snertir mjög stór hluti útgjalda ríkissjóðs á þessu sviði. Meginhluti frv. er fólgin í reglum, sem stefna að þeim tveimur markmiðum, sem getið var hér að framan, að finna hagkvæmustu leiðina til að fullnægja þeirri félagslegu þörf, sem verið er að leysa með mannvirkjagerð hverju sinni, og að tryggja hámarkskostnað við þá leið, sem valin er. Að fyrri markmiðinu miða ákvæði frv. um frumathugun máls af þessu tagi. Þar er ráðgerð leit að mismunandi valkostum til lausnar á viðfangsefni og samanburður á þeim, eftir því sem tók eru á. Með þessum hætti er ætlunin að tryggja, að traust vitneskja um allar aðstæður og vönduð íhugun liggja að baki þeim félagslegu markmiðum, sem hin stjórn mála-lega forusta ríkisins setur þeim. Að síðarnefnda markmiðinu miða ákvæði frv. um áætlunargerð, um aðferðir við veitingu fjár til framkvæmda, um úthöð mannvirkjagerðar, um eftirlit með slíkri mannvirkjagerð og úttekt á fullgerðum mannvirkjum. Ákvæðum frv. um áætlunargerð er ætlað að tryggja, að engin framkvæmd á ríkisins vegum sé hafin, fyrr en hún er tilbúin til úthóðs. Á því stigi er ætlað til, að allar ákvarðanir um mannvirki hafi verið teknar, svo að ekki komi til neinna breytinga á því á framkvæmdastiginu.

Vert er að benda á ákvæði í 2. mgr. 3. gr., sem ganga svo langt að ákveða, að fjárveitingar, sem teknar kunna að verða í fjárlög, án þess að skilyrðum frv. um undirbúning sé fullnægt, skuli renna til greiðslu kostnaðar við áætlunargerð við framkvæmdir ósundurgreint. Með þessum hætti getur Alp. látið í ljós vilja sinn til að ráðast í tilteknar framkvæmdir, en jafnframt aukið á möguleikana til að vinna að hinni ýtarlegu áætlunargerð um þær framkvæmdir, sem á hverjum tíma er unnið að. Gert er ráð fyrir þeirri meginreglu í frv., að fé til framkvæmda sé veitt í einu lagi í fjárlögum. Með þessum hætti er gert kleift að gera skuldbindingu til lengri tíma en eins árs án þess að eiga á hættu, að fjárveitingar hrökkvi ekki til á tilsettum tímum og greiðslupoli ríkissjóðs þannig ekki stefnt í voða. Ástæða er til að benda sérstaklega á ákvæði frv. um úttekt framkvæmda á ríkisins vegum. Með þessum ákvæðum er ákveðið, að mannvirkjagerð skuli lokið með tilteknum hætti, og helztu atriðin, sem máli skipta um framkvæmdina, dregin saman og kunngerð opinberlega. Verður að telja slíka reglu æskilega, svo að Alp. og almenningi í landinu sé með skipulegum hætti gerð grein fyrir ráðstöfun þeirra miklu fjármuna, sem hér er varið til hinna margvislegustu þarfa.

Önnur ákvæði frv., sem vert er að geta hér sérstaklega, eru ákvæðin um stjórn á framkvæmd laganna, ef samþ. yrðu. Gert er ráð fyrir, að sett verði á fót sérstök n. embættismanna, sem til styttingar hefur í frv. hlotið nafnið RÍM-nefndin, sem dregið er af orðinu ríkismannvirki. Í n. er gert ráð fyrir að eigi sæti samkv. stöðu sinni forstjóri Innkaupastofnunar ríkisins, húsameistari ríkisins og hagsýslustjóri, sem væri formaður n. Auk þess tækju sæti í n., eftir því sem við ætti í hverju máli, fulltrúi frá hlutaðeigandi rn. og þeirri stofnun, sem aðild ætti að væntanlegu mannvirki. Með þessum hætti er ætlunin að ná saman öllum þeim sjónarmiðum, sem samræma þarf við ákvarðanir um það mannvirki, sem um er rætt hverju sinni. Óhjákvæmilegt kann að vera að gera verulegar breytingar á skipulagi húsameistaraembættisins, en það þarf nánari athugun. RÍM-nefnd er veitt forræði að undirbúningi verka og framkvæmd þeirra, þannig að henni er ætluð lykilaðstaða til að tryggja framkvæmd laganna, ef samþ. verða.

Sérstök ákvæði frv. gera ráð fyrir, að hinar ýmsu stofnanir ríkisins, sem ráða yfir mannafla og annarri aðstöðu til að annast mannvirkjagerð, hver á sínu sviði, annist hana áfram, en fylgi ákvæðum frv. engu að síður við þá mannvirkjagerð. Dæmi um slíkar stofnanir væru vegagerð ríkisins og vita- og hafnarmálastjórn og fleiri stofnanir. Jafnframt yrði RÍM-nefnd að gefa ýmsum öðrum aðilum, svo sem sveitarfélögum, umboð til að annast einstakar framkvæmdir undir umsjá nefndarinnar, svo að verkefni hennar verði víðráðanlegra.

Önnur ákvæði frv. gefa ekki að svo stöddu ástæðu til aths. umfram þær, sem gerðar eru í grg. með frv.

Megintilgangurinn með samþykkt frv. væri að búa til tæki, til þess að Alp. gæti tekið ákvarð-

anir um opinberar framkvæmdir með skipulegri hætti og á traustari grunni en verið hefur og jafnframt með tiltölulega meiri og þrari árangri. Eins og getið er í grg. með frv., er það frumsmíð. Ekki er kunnugt um erlendar fyrirmyndir að sams konar löggjöf. Þess vegna hefur komið til álita, að e. t. v. væri æskilegt, að þetta mál fengi ýtarlegri og víðtækari ihugun og skoðun innan embættiskerfis ríkisins en það hefur fengið. Ríkisstj. hefur á hinn bóginn talið, að hér sé um að ræða svo mikilvægt mál, að ástæða sé til að gefa Alp. þegar kost á að kynnast því og fjalla um það, eftir því sem það óskar eftir á þessu stigi málsins. Frv. hefur í sér fölgna stefnu, sem ég tel vera heilbrigða í grundvallaratriðum og líklega til að bæta úr þeim vanda, sem ríki og sveitarfélög hafa til þessa staðið andspænis að því er varðar framkvæmdir þessara aðila. Þar sem hér er um nýmæli að ræða, er stefna að miklum breytingum á skipulagi opinberra framkvæmda, hefur ríkisstj. talið rétt að leggja frv. fram nú, þótt það geti ekki orðið afgreitt endanlega, því að þannig gefst tólm til ihugunar málsins milli þinga.

Ég leyfi mér svo, herra forseti, að leggja til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Páll Þorsteinsson: Herra forseti. Frv. þessu var útbýtt hér í hv. þd. skömmu áður en hlé var gert á fundum Alp. vegna páskahelgarinnar. Ég leit lauslega yfir frv., strax eftir að því hafði verið útbýtt, og merkti við nokkur atriði, sem mér fannst þá þegar ástæða til að vekja eftirtekt á, en ég hef nú satt að segja varið páskaheiginni og þeim tíma, sem síðan er liðinn, til annars en að ihuga þetta mál, og eru nú að nokkru leyti fallnar í gleymsku þær aths., sem ég vildi þá gera. En ég tel samt ástæðu til að fara um málið örfáum orðum og benda á atriði, sem gætu orðið til ihugunar hjá þeirri þn., sem málið fær til frekari meðferðar.

Fyrst þegar ég sá þetta frv., kom í huga minn, að það mætti furðu gegna, hvað hæstv. ríkisstj. legði þetta mál seint fram, ef henni væri það hugleikið að fá það lögleitt, þar sem nú eru aðeins, að sagt er, eftir 2—3 vikur af þinghaldi og þetta er síðasta þing kjörtímabilsins. En af orðum hæstv. ráðh. mátti ráða, að ríkisstj. mundi ekki að svo stöddu leggja áherzlu á að fá þetta mál lögfest, og má segja, að í því felist fullnægjandi skýring á þessu. Í öðru lagi fannst mér, þegar ég leit á frv., eftirtektarvert, hve mikið er talað um skipulag bæði í fyrirsögn og svo víðar í frv., en hingað til hefur hæstv. ríkisstj. og talsmenn stjórnarstefnunnar yfirleitt haldið því fram, að á árinu 1960 hafi verið tekin upp frjálshyggja á sviði þjóðfélagsmála og í stjórnarstórform og það væri allt önnur stefna en það, sem kalla mætti skipulagshyggju. Og nú á þessum vetri, meðan þetta þing hefur staðið yfir, hefur birt ritgerð eftir forstöðumann Efnahagsstofnunarinnar, þar sem mjög er lögð áherzla á þessar tvær mismunandi stefnur í stjórnálmum. Mér finnst þetta frv. bera augljós merki þess, að verið sé með því að hverfa frá frjálshyggjunni, en hallast meira að því, sem kalla megi skipulagshyggju. Og ég ætla, að í þessu frv. felist

að vissu leyti höft á framkvæmdahraða og framkvæmdafrelsi einstaklinga, stofnana og sveitarfélaga sem og ríkisins. En það hefur verið eitt af meginboðörðum, að mér skilst, frjálshyggjunnar og þeirrar stefnu, sem ríkisstj. hefur talið sig fylgja allt frá 1960, að mæla gegn því, að höftum sé beitt.

Mér skilst samkv. frv., að ætlað sé til þess, að fyrsta stig hvernir framkvæmdar, sem það tekur til, sé það, sem kallað er frumathugun, annað stigið sé fullnaðaráætlun og þriðja stigið sé svo fjárfesting og hún feli í sér heimild til framkvæmda. Þegar á þetta atriði er litið, er ekki hægt annað en gera sér grein fyrir því, hvert er stjórnskipulegt vald Alþ. og hvers einstaks þm. til þess að ákveða fjárveitingar hverju sinni og þá um leið framkvæmd þeirra verkefna, sem fé er veitt til. Ég fæ ekki betur skilið en þm. hafi hverju sinni óskoraðan rétt til þess að samþykkja inn í fjárlög þau ákvæði, sem meiri hl. er fyrir á hverjum tíma. Ég held, að það sé ekki hægt með almennt löggjöf að takmarka þennan rétt eða binda hendur þm., þ. e. a. s. fjárveitingavaldsins, í eitt skipti fyrir öll að þessu leyti. En í 3. gr. þessa frv. er kveðið svo sterkt að orði, að þar segir: „Heimild til að hefja framkvæmd á ríkisins vegum skal því aðeins tekin í fjárlög, að fullnægt sé skilyrðum 5.—15. gr. þessara laga.“ Mér skilst, að í þessu eigi að felast almennt lagaboð um það, hvað skuli tekið í fjárl. hvers árs um ótiltekna framtíð. Ég leyfi mér að vekja athygli á þessu og vænti þess, að sú þn., sem málið fær til athugunar, gefi þessu atriði nokkurn gaum.

Í öðru lagi leyfi ég mér að benda á það í sambandi við stjórnskipulegt vald Alþ. og einstakra þm., að mér virðist það koma fram í þessu frv., að með því sé stefnt að því að breyta frá því, sem verið hefur, að vissu leyti gildi sjálfra fjárl. Það er vitanlegt, að í fjárl. hvers árs er ein gr., 22. gr., sem veitir heimildir til hæstv. ríkisstj. En mér skilst, að samkv. þessu frv. sé að því stefnt að gera í raun rétttri þær greinar fjárl., sem kveða á um fjárveitingar til framkvæmda, að heimildagreinum hæstv. ríkisstj. og starfsmönnum rn. til handa. Ég vitna í þessu sambandi og þessu til stuðnings í ákvæði 2. gr. þessa frv. Þar segir: „Framkvæmd á vegum ríkisins er óheimilt að hefja, fyrr en fyrir liggur: 1) Heimild í fjárl. 2) Ákvörðun hlutaðeigandi rn. um að nota þá heimild. 3) Staðfesting fjmrn. um, að fjármagn til framkvæmdanna verði handbært á framkvæmdatímanum.“ Þetta kemur einnig fram og jafnvel enn skýrar í 16. gr. frv., því að þar segir: „Hlutaðeigandi rn. tekur ákvörðun um, hvort notuð skuli heimild til framkvæmdar á vegum ríkisins, sem veitt hefur verið í fjárl. Þó er óheimilt að hefja framkvæmd, fyrr en fyrir liggur staðfesting fjmrn. um, að fjármagn til framkvæmdarinnar sé handbært samkv. greiðsluáætlun fyrir verkið.“ Og í grg. um þessi ákvæði, þ. e. við 15. og 16. gr. frv., virðist mér, að tekin séu af öll tvímæli um stefnuna að þessu leyti, því að í grg. segir svo, með leyfi hæstv. forseta: „Greinin gerir ráð fyrir algerri stefnubreytingu, að því er varðar fjárveitingar úr ríkissjóði til mannvirkjagerðar. Undanfarin ár hefur að

jafnaði verið tekin upp fjárveiting í fjárlög til byggingar eða annars mannvirkis, án þess að sú fjárveiting sé í nokkru samræmi við heildarkostnað verksins eða nýtanlegan áfanga þess. En með þessari gr., 16. gr., er áréttaður sá skilningur á fjárveitingu í fjárl., að þar sé um að ræða heimild til handa ríkisstj. og því þurfi að koma til sérstök ákvörðun hlutaðeigandi ráðh., til að slík heimild verði notuð.“

Í þessu felst, eins og ég las og segir í grg., alger stefnubreyting að því er varðar fjárveitingar úr ríkissjóði. Ég held, að það sé ótvírætt, að hingað til hafi verið litið svo á, að fjárl. séu lagaboð ráðh. til handa og almennt skoðað geti ráðh. ekki vikizt undan því að reiða af höndum eða greiða úr ríkissjóði þær fjárveitingar, sem þingið hefur ákveðið, og ég tel því ástæðu til að vekja athygli á þessu og vænti þess, að þetta atriði verði skoðað nánar í þingnefnd.

Þá sýnist mér ýmislegt í þessu frv. benda til þess, að einstökum þm. verði, ef það verður lögfest, gert erfiðara fyrir en verið hefur um að koma fjárveitingum fyrir umbjóðendum sína í kjördæmunum beint inn í fjárl., þar sem hér er gert ráð fyrir því, að mikil vinna sé lögð í áætlanagerðir og tímatakmark sett um það, hvaða atriði megi taka upp í fjárlagafrv., eftir því, hve snemma slíkar áætlanir berast o. s. frv. Mér sýnist því, að ekki muni verða hjá því komizt, að þessi ákvæði, sem í frv. felast, verði í reynd fremur til þess að skerða vald einstakra þm. og gera þeim erfiðara fyrir en ella að koma fram þeim áhugamálum, sem þeim er falið að vinna að í sambandi við fjárlagaafgreiðslu. Ég vil þó jafnframt viðurkenna það, að áætlanir hafa að ýmsu leyti talsvert gildi, og ég vil á engan hátt fordæma það, að unnið sé eftir þeim leiðum að gera áætlanir fram í tímann um framkvæmdir á vegum ríkisins. Og við höfum nú orðið reynslu, að sönnu ekki langa, en dálitla reynslu af veg-áætluninni, sem algert samkomulag var um á sínum tíma, að gerð yrði. En það er ekki hægt annað en gera sér grein fyrir því, að eins og efnahagsmálum ríkisins er komið og eins og sú þróun hefur verið í verðlagsmálum hér á landi, sem við þekkjum allir, dregur það mjög úr gildi áætlana, sem eiga að ákveða verkefni langt fram í tímann. Við erum þegar eftir tveggja ára reynslu komnir að raun um það, hvað brýna nauðsyn ber til að endurskoða vegáætlunina með tilliti til breytts verðgildis og kostnaðar þeirra verkefna, sem þar eru ákveðin. Og hið sama hlýtur að verða upp á teningnum á öðrum sviðum, sem snerta framkvæmdir ríkisins, svo að ég vil segja, að frumskilyrði þess, að sú stefna, sem mér virðist að þetta frv. eigi að marka, heppnist, þegar til framkvæmdanna kemur, og það markmið náist, sem hér er stefnt að, frumskilyrði þess sé, að meiri stöðvun komizt á í verðlagsmálum í þjóðfélaginu heldur en verið hefur að undanfögnu.

Þá vil ég vekja athygli á því, að mér virðist, eins og orðalag frv. er, að gildissvið laganna, ef frv. verður lögfest, sé ekki nægilega vel skilgreint eða skýrt afmarkað. Skilgreiningin felst í 1. gr. frv. Þar segir: „Framkvæmd á vegum ríkisins merkir í lögum þessum hvers konar

mannvirkjagerð, lagfæringu eða breytingu á mannvirki eða kaup eigna, sem á sér stað á vegum ríkisins, stofnana eða fyrirtækja í þess eigu og ætla má, að kosti meira fé en 1 millj. kr.“ Ef lítið er á þetta ákvæði út af fyrir sig, miðar það við fyrirtæki í eigu ríkisins eða stofnana þess. Nú er það svo, að mannvirki, sem ríkið leggur mjög mikla fjármuni til að koma upp, eru talin í eigu sveitarfélaganna. Ég veit ekki betur en það sé talið og lagabókstafur fyrir því, að sveitarfélögin eigi hús fyrir barnaskólahald, en framlög ríkisins séu styrkur eða hlutdeild, sem það tekur í kostnaði, og hið sama eða svipað er að segja um flest hafnarmannvirki hér á landi. Yfirleitt eru hafnirnar taldar eign sveitarfélaganna, þar sem þær eru gerðar, þó að undantekning sé um þrjár landshafnir. Ef þessi skilgreining í 1. mgr. frv. ætti að segja allt um þetta, skilst mér, að bæði barnaskólahús og hafnir féllu ekki innan þessa ramma. Gagnfræðaskólarnir eru taldir sameign ríkisins og sveitarfélaganna, en ekki séreign ríkisins.

Nú má segja, að þessi aths. hafi ekki við rök að styðjast, vegna þess að 2. mgr. 1. gr. kveður nánar á um þetta. Sú mgr. er þannig, með leyfi forseta:

„Framkvæmd á vegum ríkisins telst einnig aðgerð, eins og getur í 1. mgr., og ríkissjóði er ætlað að bera kostnaðarhlutdeild í samkv. lögum.“

Ég viðurkenni, að þessi mgr. muni ná yfir þau dæmi, sem ég nefndi um skólahús og hafnir. En þó að hún geri það, virðast mér koma upp önnur atriði, sem orki mjög tvímælis, hvernig fara ætti með í þessu sambandi samkv. þessari skilgreiningu. Ég minni á í því sambandi stofnanir, sem ríkið leggur fé til, en þó með þeim hætti, að það eru myndaðir sérstakir sjóðir af ríkisfé og fjármagni þeirra sjóða úthlutað af þar til kjörnum stjórnunum. Ég nefni í þessu sambandi íþróttasjóð og félagsheimilassjóð. Fjármagn þessara sjóða er runnið frá ríkissjóði. Mér skilst, að það geti leikið vafi á því eftir skilgreiningu 1. gr., hvort félagsheimili og íþróttamannvirki, sem njóta fjárfraðslu frá félagsheimilassjóði og íþróttasjóði, yrðu innan þess ramma eða utan hans. Og það má nefna fleiri dæmi og segja, að þar orki enn þá meira tvímælis um þetta. Það eru almenn lög um það, að ríkið skuli á hverjum fjárl. leggja 1 millj. kr. til Skálholtsstaðar, sem er búið að afhenda þjóðkirkju Íslands. Ef mörkin, sem sett eru um hámark fjárhæðarinnar, 1 millj., eru talin örugg eða ótvíræður mælikvarði, ná þau til þessara framkvæmda á vegum þjóðkirkjunnar. Og ríkinu er ætlað að bera kostnaðarhlutdeild í þeim framkvæmdum samkv. almennum lögum um það efni. Mér er ekki fyllilega ljóst við lestur frv. t. d., hvort þessar framkvæmdir ættu að falla innan þess ramma, sem hér er lagður, eða ekki.

Hæstv. fjmrh. gerði í ræðu sinni áðan nokkra grein fyrir því, hver tilgangurinn væri með lagasetningu eins og þeirri, sem frv. þetta fjallar um. Hann væri sá að reyna að undirbúa gerð mannvirkjanna sem best og að byggingartími þeirra yrði skemmri en verið hefur. Út af fyrir sig má segja, að það sé vel farið, ef þetta markmið næðist, og það mun víst vera í sambandi

við þetta, sem segir í 15. gr. frv., að þegar heimild til framkvæmdar á vegum ríkisins er tekin í fjárlög, skal fylgja henni fjárveiting, sem brekkur til að vinna allt verkið. En hér kem ég nú enn að því, sem ég gat um í upphafi ræðu minnar, að valdið til þess að ákveða fjárveitingar hverju sinni er hjá þinginu, hinum einstöku þm., eins og þingið er skipað, þegar fjárlög eru afgreidd, og því naumast hægt í almennum lögum að minum dómi að gefa fyrirmæli um, að það skuli veitt fjárveiting, sem hrekkur til að vinna ákveðinn áfanga. Enn fremur vil ég benda á, að ef þessu markmiði ætti að ná, mundi ekki fara vel að haga framkvæmd svo, eins og við höfum orðið varir við, ekki sízt nú á hinum síðari tímum, að ég segi nú ekki hinum síðustu og verstu tímum, að í framkvæmd sé dregið úr greiðslu þeirra fjárhæða, sem skráðar eru í fjárl. ársins, t. d. um 10%, eins og dæmi eru um nú frá síðari tímum. Ef á annað borð á að ná því markmiði að veita fé, sem hrekkur til að vinna allt tiltekið verk, mundi það ekki fara vel í framkvæmd að beita slíkum ráðum að klippa af þeim fjárveitingum, sem ákveðnar eru í fjárl. til verksins. Menn hljóta fyrir fram að gera sér einnig grein fyrir þessu atriði.

Þó að ég virði að ýmsu leyti þann tilgang, sem hæstv. fjmrh. segir, að fyrir ríkisstj. vaki með flutningi þessa frv., verð ég að benda á, að þetta á þátt í því, ef að lögum verður, að gera stjórnkerfið nokkuð margþætt og ég vil segja seinvirkt að ýmsu leyti. Ríkisstj. til aðstoðar er Efnahagsstofnun. Það er búið að setja upp hagsýsludeild í fjmrn. Og nú á samkv. þessu frv. að bæta við það stofnun, sem skammstöfuð er RÍM-nefnd, sem á að hafa ýmis verkefni, m. a. forræði að undirbúningi hverrar framkvæmdar á vegum ríkisins, frá því að hlutaðeigandi ráðh. hefur að lokinni frumathugun ákveðið endanlega áætlunargerð o. s. frv. Og þessi RÍM-nefnd á að hafa heimild til þess að ráða fast starfsfólk, eftir því sem nauðsynlegt er, til þess að tilgangi laga þessara verði náð o. s. frv. Þarna virðist mér að eigi að koma hver silkihúfan upp af annarri.

Það er til alkunnugt orðtak, sem orðið hefur til sennilega á vörum alþýðunnar á stjórnartímum keisaranna úti í löndum. Þetta orðtak er þannig: Það er löng leiðin til keisarans. Mér virðist, þegar ég les frv., að leiðin til þess að ná því marki að koma framkvæmd upp til fullra nota verði í stórum dráttum þannig: 1) Það á að fara fram frumathugun á þörfinni fyrir framkvæmdina. 2) Það á að gefa hlutaðeigandi ráðh. skýrslu um þessa frumathugun. 3) Ráðh. á að taka ákvörðun um það að fenginni þessari skýrslu, hvort tímabært sé að hefja endanlega áætlunargerð um verkið. 4) Ráðh. á síðan að ákveða forgangsrétt verkefnisins gagnvart öðrum verkefnum á hans valdsviði. 5) Þegar hlutaðeigandi ráðh. hefur ákveðið á grundvelli frumathugunar máls, að áætlunargerð um framkvæmdina sé tímabær, skal senda gögn um frumathugun ásamt öðrum þeim skjölum, sem þurfa þykir, til fjárlaga- og hagsýslustofnunar rn., og þar á þetta allt saman auðvitað að fá sína athugun. 6) Þessu næst á að leita eftir gagnrýni, eins og þetta er orðað í 13.

gr. frv. Hvort það er gert með auglýsingu eða á annan hátt, kemur ekki fram, en það á að leita eftir gagnrýni. 7) Þær áætlanir, sem fengið hafa þá meðferð, sem ég hef nú lýst, og eru fullgerðar fyrir 1. ágúst ár hvert, eiga að koma til greina við samningu fjárlagafrv. fyrir næsta fjárlagaár. 8) Þyki þetta ekki fullnægjandi og þm. eða aðrir vilji þrýsta á um að koma fleiri verkefnum að við fjárl., á að vera leyfilegt að taka til athugunar þær áætlanir, sem borizt hafa, áður en 2. umr. fjárl. fer fram. 9) Það þarf ákvörðun um fjárveitingu í fjárlögum. 10) Þó að fjárveiting sé fengin og hún skrásett í fjárl. ríkisins, á að þurfa að koma til ákvörðun hlutaðeigandi rn. um það, hvort ráðizt skuli í framkvæmdina eða ekki.

Mér finnst nokkur ástæða til, að það sé íhugað, hvort ekki væri auðið að ná því markmiði, sem sagt er að stefna eigi að, á eitthvað einfaldari hátt en ráðgert er í þessu frv. Ég held, að þetta minni á orðtækið: „Það er löng leiðin til keisaran.“

Svo eru nú, hvað sem þessu líður, ýmiss konar önnur umsvif í sambandi við framkvæmdir samkv. frv. T. d. á eftirlitsmaður mannvirkis að skrá mánaðarlega skýrslu um, hversu verkinu miðar, og þessar skýrslur á að senda öllum aðilum að framkvæmdinni. Ég held, að það geti ekki farið hjá því, að jafnvel þetta skýrsluhald yrði nokkuð viðamikilið um allar þær framkvæmdir, sem ríkið styður að einhverju leyti.

Ég skal nú láta þessar aths. nægja. Þetta eru nokkur atriði, sem komu í hug minn við lestur þessa frv., og þessar aths. eru settar fram aðallega í því skyni að hvetja þn., sem fær frv. til athugunar, til umhugsunar um þessi atriði og það sé þá gaumgæflega athugað, hvort ekki er hægt að sniða af frv. ýmsa vankanta, sem ég tel vera.

En að síðustu leyfi ég mér að vekja athygli á því, að ég tel, að málfarinu á þessu frv. sé mjög ábótavant á mörgum stöðum. Það virðist bera nokkuð mikið á því um frv., sem þn. fá til athugunar, að málfar þeirra sé ekki fullkomið, og það hefur nokkrum sinnum borið á góma í þeim þn., þar sem ég á sæti. En ég held við lauslegan lestur á þessu frv., að það falli áreiðanlega í þann flokk frv., sem þurfi athugunar við að þessu leyti. Ég ætla ekki í þessari ræðu að fara að fjalla um málið frá málfarslegu sjónarmiði, en ég ætla aðeins til staðfestingar eða sönnunar þessum orðum að velja af handahófi 2—3 dæmi til ábendingar.

Málfróðir og bókmenntafróðir Íslendingar hafa fyrr og síðar vakið á því sérstaka athygli við á ritgerðum, hvað íslenzkan er í eðli sínu rök-rétt mál, ef valin eru rétt orð, hvað þau falli vel að rökrétti hugsun á íslenzku máli. Hér virðist mér greinilega á slíkt skorta. Ég bendi á í þessu efni 11. gr. Þar segir í síðari málsl.: „Áætlunargerð skal ekki hafin, fyrr en fyrir liggur kostnaðar- og tímaáætlun um áætlunargerðina og fé til að ljúka henni í einum áfanga.“ Það má kannske með velvild gera sér grein fyrir, hvað átt er við, en að mínum dómi er skýr hugsun ekki mótuð í þessari setningu. Ég nefni 12. gr. Þar segir í 2. mgr.: „Að auki skal gerð rekstr-
Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

aráætlun fyrir hið fyrirhugaða mannvirki ekki skemmri tíma en 5 árum eftir að mannvirkið er fullgert.“ Þetta virðist eiginlega helzt segja það, að rekstraráætlun eigi að gera ekki síðar en 5 árum síðar en mannvirkið er fullgert. Ef það er hugsunin, sem að baki þessum orðum liggur, að þessa rekstraráætlun eigi að gera fyrir fram og hún eigi að ná um 5 ára tímabil fram í tímann, þarf áreiðanlega að orða þessa hugsun eitthvað skýrar. Ég nefni nú að allra síðustu 26. gr. Þar segir: „RÍM-nefnd ræður fast starfsfólk og ráðgefandi aðstoð, eftir því sem nauðsynlegt er.“ Það á ekki að ráða menn til aðstoðar eða aðstoðarmenn, heldur að ráða aðstoðina, og aðstoðin á svo að vera ráðgefandi. Þetta kann ég ekki við, að samrýmist réttu íslenzku máli. — Ég skal nú láta þessum aths. lokið og ljúka máli mínu.

Fjmrh. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Það væri ástæða til að ræða margt, sem fram kom í ræðu hv. 4. þm. Austf., en tímans vegna skal ég nú reyna að takmarka mig við aðeins fáein höfundatriði í því efni. Ég þakka honum fyrir ábendingar varðandi málfar og veit, að hann er með málhagari mönnum hér á þingi, og efast ekkert um, að hann leggi þar gott til. Ég er ekki að afsaka það, að það kunni að hafa verið ýmsir annmarkar í því efni, og það ber þá að fagna því, að það skuli vera góðir menn hér í þingi, sem geta lagfært það, ef á þarf að halda. En ég skal taka undir það, að það má vitanlega með fullum rökum finna að því, ef ekki er reynt að ganga frá frv. þannig, að a. m. k. sé augljóst, hvað menn meina.

Það kom alveg skýrt fram í ræðu hv. þm. það viðhorf, sem mér kom í rauninni ekkert á óvart að kynni að koma fram hjá ýmsum aðilum hér á Alb., sem sagt það, að með því að setja nánari reglur og skipulag, sem hv. þm. leizt nú ekki allt of vel á að gera of mikið af, væri að einhverju leyti verið að takmarka þann rétt þm., sem hv. þm. talaði svo mjög um. Þetta er að vissu leyti rétt, vegna þess að í rauninni er ekki um annað að ræða, ef á að koma einhverju viðunandi kerfi á þessi mál, heldur en menn beygi sig fyrir vissum starfsháttum, jafnt á þessu sviði sem ótalmörgum öðrum í þjóðfélaginu. Með því er ekki verið að svipta neinn mann í rauninni rétti. Við erum með ótalmörgum lögum, sem við setjum, að leggja okkur undir vissar hömlur, vegna þess að við teljum, að það þurfi að koma málum í fastara horf og það þjóni betur í senn hagsmunum einstaklinganna og heildarinnar, að það sé gert. Ég geri ekki ráð fyrir, að hv. þm. telji, að það hafi verið til fyrirmyndar, hvernig þessum málum hafi verið háttað hér í okkar landi — ég vil segja alla tíð frá því að við förum að annast framkvæmdir okkar sjálfir. Þetta hefur hins vegar verið að smápokast í rétta átt, að vinna með hagkvæmari hætti að framkvæmdum í landinu, með meira skipulagi og á kerfisbundnari hátt. Þetta hefur komið fram í margvislegri löggjöf, sem hv. Alb. sjálfst hefur samþ., og það er þess vegna ekkert nýtt í þessu frv., að þm. séu að leggja á sig vissar kvaðir. Þeir hafa gert það í ótalmörgum tilfellum. Ég vil

benda á í því sambandi t. d. mjög eftirtæktar-verða löggjöf, sem ég vil segja að hafi þróast í mjög jákvæða átt síðustu árin, og það eru fjármál skóla. Nú liggur hér fyrir Alp. frv., sem vafalaust kunna að verða skiptar skoðanir um, en ég hikaust fullyrði að stefni í mjög rétta átt, sem felur í sér enn þá fastari ákvarðanir um það og fyrirmæli, hvernig skuli haga skólabyggingum. Það er hins vegar ekkert nýtt mál og enginn þm. hefur tekið fram, að það væri verið að svipta þm. neinu valdi, þó að það hafi verið vissar hömlur í þessu efni. Lögin um fjármál skóla, sem nú gilda, binda Alp. að verulegu leyti, og þar eru settar mjög ákveðnar reglur um það, hvaða fyrirmæli þurfi að uppfylla, til þess að heimilt sé að greiða fé til skólabygginga, og reyndar er það á fleiri sviðum, enda þótt Alp. hafi samþ. fjárveitingar, þá er það ekki greitt út. Og ég held, að við hljótum allir að vera sam-mála um, að það sé hin brýnasta nauðsyn, miðað við þær miklu fjárhæðir, sem hverju sinni er varið til verklegra framkvæmda, og miðað við þær margvislegu þarfir, sem við stöndum andspænis, að reyna að haga þessum málum á þann hátt, að það nýtist sem best, þetta framkvæmdafé.

Ég er ekki í neinum vafa um, að það má deila um margt, sem í þessu frv. felst, og það ýmislegt, sem þar stendur til bóta. Eins og ég gat um í minni framsöguræðu, er þetta frumsmíð. Það er að visu byggt á margvislegri reynslu, sem fengin er á undanfórnum árum á því, hvar annmarkar helzt eru í sambandi við skipulag opinberra framkvæmda. Það er byggt á reynslu og byggt á þeim hugleiðingum, sem fróðustu menn hafa fram sett um það, hvernig hugsanlegt væri að koma þessu máli í betra horf, spara í senn verulega við framkvæmdir og í rauninni ekki að hindra það, eins og hv. þm. vildi leggja orð að, að komið verði í framkvæmd ýmsum áhugamálum kjördæmanna, heldur að að þeim yrði unnið með hagkvæmari hætti en gert hefur verið.

Hv. þm. þekkir vafalaust alveg eins vel og ég og flestir þdm. munu þekkja ótal mannvirki, sem hefur verið ráðizt í af algerum vanefnum og án þess að nokkur undirstaða hafi verið undir því, hvernig ætti að afla fjár til þeirra. Og ég þykist vita, að hv. þm. hafi oft á sínum þingmannsferli þurft að standa í miklu basli við að reyna hér og þar að herja út fé í framkvæmdir, sem var ráðizt í, af nauðsyn vafalaust, en án þess að væri nokkur nauðsynleg eða nægileg fjárhagsforsenda fyrir því að ráðast í framkvæmdirnar. Þetta þekkjum við á ótal sviðum. Og ég held, að við getum ekki deilt um það, þótt við kunnum að deila um einstök atriði þessa frv., að sú hugsun, sem hér er á bak við, að koma á þetta fastara skipulagi, reyna að leita að úr-ræðum til að nýta sem best þetta framkvæmdafé, sem allir hv. þm. tala stöðugt um að sé allt of lítið, — það sé mikil nauðsyn fyrir alla aðila, að þetta sé gert.

Varðandi það, að fjárlög séu einhver heillög kýr, sem ekki megi haggja við, þá er það mikill misskilningur, vegna þess að fjárlög eru sett á óæðri bekk en önnur lög. Fjárlög geta ekki breytt öðrum lögum, en önnur lög geta breytt fjárlög-

um, enda hefur alltaf verið á það lítið svo. Í stórum dráttum eru fjárlög áætlun um nauðsyn-leg útgjöld ríkissjóðs, en geysilegur hluti þeirra útgjalda er ákveðinn með sérkögum, og ríkið verður að inna þau útgjöld af hendi, hvað sem fjárlögum líður, annað væri talið lagabrot, þannig að við erum auðvitað búnir í ótalmörgum greinum að binda okkur um fjárráðstafanir og höfum mjög bundnar hendur, ég vil segja allt of bundnar hendur hér í Alp. til að ráðstafa og ákvarða fjárveitingar frá ári til árs, því að það er svo lítið brot af því fé, sem er til ráðstöfunar, sem hægt er að ráðstafa frjálst.

Varðandi verðhækkanirnar, sem hv. þm. talaði um, þá er það alveg rétt, það hefur verið mikið vandamál. Og það er m. a. eitt vandamál, sem nauðynlegt er að mæta og er hægt að mæta með miklu auðveldari hætti, með því að reyna að stuðla að því, að framkvæmd sé skemur í gangi en nú er. Það hefur farið ákaflega illa fyrir mörgum aðilum fyrir þá sök, að þeir ráðast í framkvæmd, sem þeir höfðu haft von um að yrði kannske helmingi ódýrari en síðar kemur á daginn. Og það er vissulega mikið hagsmunamál fyrir sveitarfélög og aðra aðila, að reynt sé að girða fyrir þetta. Það er m. a. stefnt að þessu marki með hinum nýju lögum um skóla-kostnað, þar sem gert er ráð fyrir, að greiðslur til skólabygginga séu mun hraðari en áður hafi verið. Þetta gengur auðvitað út yfir það, að við getum ekki haft eins mörg mannvirki í gangi, það gefur auga leið. En ég hef hins vegar haldið, að yfirleitt væri það orðin almenn skoðun manna í dag, að áætlunargerð að þessu leyti, — það á ekkert skylt við höft, heldur skynsamleg vinnu-brögð, — að slík áætlunargerð væri brýn og nauðsynleg allra aðila vegna. Það kann að visu að vera, að það seinki hjá einhverjum, en það flýtir hjá öðrum og það verður að meta það, hvað er brýnast í því efni. Og ég get a. m. k. ekki varizt því að láta mér koma til hugar, hvort það brjóti svo mjög í bága við þá stefnu, sem vissir aðilar halda fram að sé grundvallar-atriði fyrir okkur í dag, það sé að raða framkvæmdum og þá vafalaust á sama hátt að reyna með skipulögðum hætti að vinna að þeim. En þetta er meginhugsunin, sem liggur að baki þessa máls, en ekki að sé verið að færa neitt óeðlilegt vald frá Alp. yfir til ríkisstj.

Þar sem hv. þm. minnti á hina löngu göngu til keisarans, þá hygg ég, að hann af gamalli reynslu viti, að mikið af því, sem hann þar taldi upp, gerist í dag og þarf að gerast og er óum-flýjanlegt að gerist, ef skynsamlega á að vinna að undirbúningi og framkvæmd mála. Þróunin hefur verið sú, að hún hefur stefnt til aukinnar skipulagningar og skýrslugerðar og áætlunar-gerðar.

Hv. þm. minntist á Efnahagsstofnun, hagsýslu-deild og annað þess konar, mér skildist að visu nokkuð í gagnrýnistón. Ég held nú, að almennt sé viðurkennt, að það hafi verið stefnt mjög í rétta átt með störfum þessara stofnana, og það er áreiðanlegt, að báðar þær stofnanir, sem hann minntist á, hafa þegar fullkomlega unnið fyrir sínu kaupi og meira en það, þannig að sú út-þensla ríkiskerfisins, sem er fólgin í því líkri

starfsemi, er ekki af hinu illa, heldur hinu góða og stefnir til þess, að það verði hagkvæmlegar notað það fé, sem á hverjum tíma er til ráðstöfunar, og stuðlar jafnframt að því að leysa margvislegar deilur, sem hægt er að forðast, ef menn kanna málin nógu vel. Og margar deilur á liðnum árum, sem valdið hafa þjóðinni stórtjóni, stafa m. a. af því, að menn hefur skort þekkingu á því, hver sé hinn raunverulegi kjarni málanna. En til þess þarf að gera athuganir og vissar áætlanir líka. Og það er ákaflega brýn nauðsyn fyrir okkar litla þjóðfélag einmitt, að við höldum uppi áætlunargerð um það, hvar við ráðumst í dýrar framkvæmdir og hvenær hagkvæmt sé að ráðast í þær. Það er svo mikið í húfi fyrir okkur. Við höfum ekki efni á því að eyða peningum allt of mikið í tilraunir og til þess að geðjast einum eða öðrum umfram það, sem efnislegt mat hverju sinni bendir okkur á, að sé rétt fyrir þjóðfélagið að gera.

Ég skal ekki, herra forseti, orðlengja þetta meira. Eins og ég sagði, kemur mér ekki neitt á óvart, þótt komi upp ýmsar hugmyndir í sambandi við þetta mál. Ríkisstj. taldi rétt að leggja þetta frv. fyrir Alþ. nú. Það er unnið af nefnd, sem hefur unnið ágætt starf og reynt að kryfja vandamálin til mergjar. Hvort við svo að lokum teljum rétt að hafa það í þessu formi eða öðru, skal ég ekkert um segja. En ég hygg, að það sé skynsamlegt, einmitt út af því, hvað hér er um nýtt mál að ræða, að það sé lagt fram á þingi og sé síðan til athugunar milli þinga. Það er oft gert með löggjöf, sem menn telja að sé gott að hafa tórn til að ihuga.

Ég vil svo aðeins að lokum geta þess, af því að hv. þm. sagði í nokkrum hneykslunartón, að við frjálsbyggjumenn værum að gleyma okkar stefnu með þessu máli, að í því er fólgin ákaflega mikill misskilningur, af þeirri einföldu ástæðu, að það hefði engum dottið í hug, þó að menn vilji byggja á athafnaþreysi og framtaki, að menn ættu skipulagslaust að vinna að eigin málum. Þetta er fyrst og fremst um skipulag á þeim framkvæmdum, sem ríkið sjálft stendur í, og ráðstöfun þess fjár. Þetta er það, sem hver og einn verður að meta við sínar ráðstafanir, hvort sem það er einstaklingur eða ríki, og jafnvel miklu fremur, ef menn eru frjálsir af þjóðfélagsins hálfu til athafna, að þá sé reynt að meta það, hvernig hver og einn notar sitt fé. Og ríkinu er auðvitað skylt að reyna að leita að úrræðum til að hagnýta sem best sitt eigið fjármagn og koma með sem ódýrustum hætti upp sínum eigin byggingum. Það brýtur ekkert í bága við spurninguna um frelsi einstaklinganna að þessu leyti.

Að öðru leyti skal ég svo ekki ræða hér frjálsbyggju og skipulags- eða haftastefnu. Það gefst tækifæri til þess á öðrum vettvangi. Ég er þakklátur hv. þm. fyrir að hafa vakið athygli á málinu og dregið fram sjónarmið, sem eins og ég sagði kemur mér ekkert á óvart að komi hér fram. Ég álit hins vegar og legg á það áherzlu, að það sé nauðsynlegt, að menn breyti dálitið eldri hugsunarhætti um það í þessum efnum, þannig að það verði ekki með eins miklu handahófi, sem fjárveitingar séu veittar, eins og hefur

oft og tíðum verið gert í sambandi við verklegar framkvæmdir, þar sem hrundið hefur verið af stað framkvæmdum fjárvana, með einhverjum smáfjárveitingum, sem svo hefur valdið öllum aðilum stórfelldum vandræðum, að skuli hafa verið ráðizt í án þess að leggja nægilega traustan grundvöll. Þetta held ég, að sé „hin leiðin“ að þessu leyti, ef ég má nota það orð, búskaparhyggindi, sem ég efast ekkert um að hv. þm., sem vill áreiðanlega fara með gætni að framkvæmd mála, er í eðli sínu sammála mér um að sé rétt að vinna eftir.

ATKVGR.

Fr. visað til 2. umr. með 12 shlj. atkv. og til fjhn. með 12 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framár.

11. Umferðarlög (frv. SkG).

Á 3. fundi í Nd., 13. okt., var útbýtt:

Fr. til 1. um breyt. á umferðarlögum, nr. 26 2. maí 1958 [17. mál] (þmfrv., A. 17).

Á 4. fundi í Nd., 17. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Ég flyt hér frv. á þskj. 17 um, að þeir menn, sem aka bifreiðum eða öðrum vélknúnum tækjum, þegar þeir eru undir áhrifum áfengis, skuli sviptir ökuréttindum að fullu. Þetta er efni frv. Ann-að felur það ekki í sér. Á síðasta þingi flutti ég frv. um þetta, en þá varð það ekki útrætt.

Mér þykir það einkennilegt, ef hv. þm. geta ekki fallizt á að samþykkja þetta frv. Það virðist sjálfsögð öryggisráðstöfun að taka ökuleyfi af þeim, sem aka drukknir, því að akstur þeirra veldur oft slysum og tjóni. Frjálsræði drykkjumanna er mikið hér á landi, þótt þeim leyfist ekki að aka bifreiðum, þegar þeir eru fullir. Þeir geta farið inn í vinnubúðir ríkisins og keypt þar vín til að súpa, eftir því sem gjaldgetan og magarúmið leyfir. Oft njóta þeir þeirrar náðar að vera boðnir í veizlur hjá ríkisstj., en þar er venjulegast vín á borðum. Þar geta þeir drukkið sig góðglaða og vel það. Þeir geta farið í loftkóstum yfir höf og lönd og drukkið sig fulla í loftferðunum, þótt þeir fái ekki að stýra flugvélunum. Þeir geta farið á skipum í skemmtiferðir til fjarlæggra landa. Og þeir hafa frelsi til þess að drekka upp allar vinnubúðir Rússaveldis í einni slíkri reisu. Hins vegar munu Rússar ekki leyfa þeim að stýra skipinu, en það finnst mér ekkert tiltökumál.

Drykkjumenn hafa leyfi til að gera margt fleira. Þeir hafa frelsi til þess að leggja heimili sín í rústir með áfengisneyzlu. Svo er nú það. Vissulega er frjálsræði drykkjumanna hér á

landi mikið, þótt þeir fái ekki að aka bifreiðum, þegar þeir eru fullir. Það er þeim sjálfum fyrir beztu, að þeim ökuferðum linni, því að þær enda oft með hörmungum fyrir þá og aðra.

Ég legg til, herra forseti, að frv. þessu verði vísað til 2. umr., þegar þessari er lokið, og til hv. allshn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 28 shlj. atkv. og til allshn. með 26 shlj. atkv.

Á 65., 66., 67. og 68. fundi í Nd., 13. og 14. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 17, n. 389 og 426).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

12. Húsnæðismálastofnun ríkisins (frv. EOI o. fl.).

Á 3. fundi í Nd., 13. okt., var útbýtt:

Fr. til 1. um breyt. á 1. um Húsnæðismálastofnun ríkisins, nr. 19 10. maí 1965 [19. mál] (þmfrv., A. 19).

Á fundi í Nd., 17. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Við höfum hér þrír þm. Alþ. leyft okkur að flytja á ný frv., sem við fluttum á síðasta ári, um breyt. á 1. um Húsnæðismálastofnun ríkisins. Þetta frv., eins og það liggur fyrir, fer eingöngu fram á eitt, og það er, að felldur sé niður sá málsliður í 7. gr. C-lið, 3. málslíð, sem ákveður, að það skuli reiknast vísitala á þau lán og þá vexti, sem veitt hafa verið til þess, að menn gætu eignast íbúðir samkv. 1. um húsnæðismálastofnun. Þessu var komið á fyrir tveim árum, og reynslan er nú þegar sú, að allir, sem um þetta fjalla, sjá fram á, að þetta ákvæði má ekki standa.

Það hefur verið stefna, sem slegið hefur verið fastri af öllum þingflokkum, að það skuli reyna að stefna að því, að hver fjölskylda geti eignast sína eigin íbúð, a. m. k. stefna að því í sem ríkustum mæli, og hafa þá að öðru leyti til leigu-íbúðir handa þeim, sem ekki megna slíkt. Og það hefur orðið alveg gerbreying frá því, sem var hér t. d. fyrir stríð, alveg gerbreying á því, hve mikill hluti þjóðarinnar það er nú, sem á eigin íbúðir. Hins vegar er það vitanlegt, að fólk hefur lagt ákaflega mikið á sig til þess að eignast þessar íbúðir. Það hefur í fyrsta lagi kostað það, að strax og nokkur tók voru á hafa svo að segja allir fjölskyldumeðlimir orðið að vinna til þess að komast yfir þessa eign, og í öðru lagi hefur verið unnið í eftirvinnu, næturvinnu, helgidagavinnu til þess að geta staðið undir afborgunum, sem eru yfirleitt þannig, að þetta á að borgast upp á tiltölulega skömmum tíma, 15—20, í hæsta lagi 25 árum. En meira að

segja allt þetta hefði vart dugað. Það er gefið, að sú verðbólga, sem átt hefur sér stað, hefur líka óbeint hjálpað til þessa, þannig að það þjóðfélagsástand, sem nú er, að svona mikill fjöldi af launþegum skuli eiga eigin íbúðir, hefði varla skapast nema fyrir þetta sérstaka fyrirbrigði.

Nú er því slegið föstu með þessari lagabreytingu, að menn skuli greiða fulla vísitölu af sínum lánum. Það þýðir m. ö. o., að ef verðbólga heldi áfram í svipuðum mæli og nú hefur verið, mundi eftir 25 ár eða á 25. ári afborgun af 280 þús. kr. láni nema 199 þús., og þá mundi með svipaðri verðbólgu og verið hefur sú fjölskylda, sem er að eignast slíka íbúð, á þessum 25 árum hafa greitt þetta lán, 280 þús., frá húsnæðismálastjórn með nokkuð á 3. millj. kr. Það er vitað mál, að undir þessu munu menn ekki standa. Þetta er sama sem að taka þá ákvörðun, að menn skuli missa sínar íbúðir, eða að svo miklu leyti sem menn hefðu einhverja fyrirhyggju, hvað menn væru að ganga út í, þegar menn væru að undirskrifa skuldabréfin hjá húsnæðismálastjórn, hættu menn við að reyna að eignast íbúðir. Nú er það hins vegar svo með flesta, að þegar þeir gangast inn á þessa lánsskilmála, eru þeir í fyrsta lagi venjulega að gera það út úr neyð, menn hafa enga aðra möguleika til þess að fá inni heldur en reyna að láta byggja yfir sig, annars yrðu menn venjulega að flýja burt. Það er ekki auðvelt og oft og tíðum næsta ókleift að fá leigt. Ég veit sjálfur um fleiri en eina fjölskyldu í Reykjavík, sem hafa flúið út á land, vegna þess að þær hafa hvergi getað komist inn hér. Það er þess vegna gefið mál, að ef menn hefðu einhverja hugmynd um þessa greiðsluskilmála, mundu menn yfirleitt ekki fallast á þá. En almenningur er yfirleitt það saklaus í þessum efnum, að þegar opinber stofnun leggur svona skilmála fyrir menn, undirskrifa menn það, af því að menn ganga út frá því, að það, sem ríki einu sinni gerir þeim að greiða, sé tiltölulega heiðarlegt og eðlilegt, og ætlast til þess, að almenningur standi undir því.

Ég vildi, að menn tækju skoðanakönnun hjá öllum þeim, sem hafa skrifað undir lánin frá húsnæðismálastjórn núna t. d. á þessu ári, til að sjá, hve margir þeirra hefðu hugmynd um, hvað þessir greiðsluskilmálar yfirleitt þýða. Það er ákaflega gott einmitt, að almenningur skuli hafa slíkt trúnaðartraust til ríkisvaldsins, að ríkisvaldið geri sér ekki leik að því að „rúnera“ menn, gera menn gjaldþrota. En þá verður líka ríkisvaldið að reynast verðugt þessa trúnaðartrausts og hafa sína skilmála þannig, að það sé hægt fyrir menn að rísa undir þeim.

Það er vitað mál, að meginíð af öllum lánum, sem veitt eru, ég tala nú ekki um þau lán, sem veitt eru t. d. til þeirra manna, sem fást við verzlun og annað slíkt, það eru lán, þar sem engum dettur í hug að gera neina skilmála eða neina vísitölu og ekki heldur Seðlabankanum í þeim till., sem hann hefur gert. Og á meðan slíkt á annað borð viðgengst, að lán séu veitt úr bönkum án vísitölu, er enginn aðili, sem á annan eins rétt á að fá slík lán og sá almenni maður, sem er að reyna að koma yfir sig húsnæði, ekki sízt

þegar hann á að borga þetta upp á t. d. 20—25 árum, þegar samsvarandi skilyrði hafa verið t. d. til skamms tíma í Danmörku, að menn hafa getað fengið lán út á 80—90% af kostnaðarverði íbúðar til 80—90 ára með 2% vöxtum af helmingi lánsins og 4% vöxtum af hinum helmingnum.

Þegar ríkið gerir mönnum að greiða þetta lán upp á 25 árum, má ekki minna vera en menn hafi að öðru leyti þau beztu skilyrði, sem veitt eru í þjóðfélaginu. Það er þess vegna gefið mál, að það er ekki hægt fyrir ríkið með nokkrum síðferðilegum rétti að lána 280 þús. kr. í dag til þess að koma þaki yfir höfuð sér, og ætla að heimta þetta borgað með rúmunum 2 millj. kr. á næsta aldarfjórðungi. Þannig er ekki hægt að haga sér. Við leggjum þess vegna eindregið til, að þetta vísitöluákvæði sé fellt niður. Síðan verður það opinbera sjálft að sjá um, hvernig það stjórnar sínum málum hvað snertir verðbólgu eða annað slíkt, hvort það hefur verðbólgu eða hvort það hefur verðbólgu ekki. Það er þess mál. En fjölskyldan, sem undirskrifar í dag skuldbindingar um að borga 280 þús. kr., á að geta gengið út frá því, að það sé með þeim skilmálum, sem alltaf hefur tíðkast á Íslandi að lána út.

Þá er rétt að athuga annan hlut í sambandi við þetta og það er það, að nú mundu máské ýmsir vilja segja: En það er meiningin að stöðva verðbólgunu. Það er meiningin, að það eigi ekki að verða nein verðbólga í framtíðinni. — Að vísu á maður eftir að sjá það. Það verður ríkisvaldið á hverjum tíma að sjá um. En við skulum segja, að það væru teknar þær ákvarðanir, að eitthvað slíkt mundi gerast. Eins og sakir horfa nú, mundi það að öllum líkindum gerast með því móti, a. m. k. þar sem farið er að brydda á nú þegar, að það yrði stöðvað það mikið af fyrirtækjum, að eftir nokkurt skeið, 1—2 ár, yrði nokkuð almennt atvinnuleysi, og það mundi byrja með því, að það yrði, eins og nú þegar er farið að bera á í Reykjavík, farið að hætta að láta verkamenn vinna eftirvinnu, næturvinnu eða helgidagavinnu. Það er auðvitað mjög skynsamlegt frá sjónarmiði viðkomandi atvinnurekanda að borga ekki 50—100% herra kaup en ella, og ef farið er að framkvæma harðvitugar ráðstafanir, þá skilja menn það ósköp vel, að slíkt sé lagt niður. Hvað mundi það þýða fyrir þann mann, sem að vísu sér verðbólgu stöðvaða, en fær ekki lengur neitt tækifæri til að vinna eftirvinnu, næturvinnu eða helgidagavinnu? Það mundi þýða í öllum þorra tilfella, að þessir menn hafa ekki aðstöðu til þess að rísa undir því að borga af þeim íbúðalánum, sem þeir hafa fengið. Það er vitanlegt, að núverandi dagkaup fyrir 8 tíma eða 44 klukkutíma í viku dugir ekki til meira en að lifa af því án þess raunverulega að þurfa að borga fyrir húsnæði, hvorki leigu né afborgun. Það mundi eðlilega hafa þau áhrif, þegar slíkt ástand væri skapað, að menn fengju ekki lengur eftirvinnu og næturvinnu, að verkamenn hlýtu að segja: Þar sem ég geri kröfu til að búa í húsi, hækka ég mitt dagkaup þannig, t. d. um a. m. k. 50%, að ég hafi efni á að borga leigu, þar sem ég leigi, eða borga af þeirri íbúð, sem ég bý í. — Ég veit ekki, hvort atvinnurekendum í

landinu þætti það betra, að kaup yrði tafarlaust hækkað um 50% eða að ríkisvaldinu þætti það betra, að staðið væri máské í hörðum átökum út af slíku. En allir sjá, að það er eina ráðið, ef það á ekki að gera þær ráðstafanir að láta fjöldann allan af fólki missa þær íbúðir, sem það hefur verið að þræla til þess að eignast.

Um leið og menn hugsa um einhverja stöðvun á þann veg, að það verði atvinnuleysi, þar sem eftirvinnu hættir og næturvinnu hættir og helgidagavinnu hættir, blasir við það ástand, sem við kölluðum einu sinni kreppu. Og það er vitað mál, að í því felst stjórnlist í þjóðfélagi, þar sem stjórnendurnir vilja hafa skilning á því að stjórna af hófsemi og sigla á milli þessara tveggja skerja, verðbólgunnar annars vegar og atvinnuleysisins hins vegar. Mér sýnist, að nú sé verið að prófa það, eftir að hafa strokizt við verðbólguferlin allan tímann, hvort það sé ekki best að taka „kúrsinn“ þvert yfir sundið og sigla beint í atvinnuleysið og kreppuna til þess að fá að kynnast einhverju öðru. A. m. k. hljóta það að verða afleiðingarnar, ef haldið er áfram eins og nú hefur verið byrjað með stöðvun allmargra hraðfrystihúsa, stöðvun allmargra iðnaðarfyrirtækja og minnkun á þeirri vinnu, sem menn hafa. Það er gefið, að ef eitthvað slíkt gerist, kemur hvað húsnæðismálin snertir að því, að menn geta ýmist ekki eignast íbúðir eða haldið þeim íbúðum, sem þeir hafa verið að reyna að borga niður. Menn hafa eignast þessar íbúðir með því að vinna eftirvinnu, næturvinnu og helgidagavinnu, og menn leggja út í það að taka lán út á þessar íbúðir nú eða reyna að kaupa þessar íbúðir nú með því að treysta á að geta á næstu áratugum unnið eftirvinnu, næturvinnu og helgidagavinnu. Það er því gefið, að svo framarlega sem áframhald verður á því, sem nú virðist í undirbúningi, er líka brýn þörf á því að breyta þessum lögum og það jafnvel meir en hér er lagt til. En þessa vil ég geta vegna þess, að ef þessi vísitala er felld niður, eru lánin ákveðin 4%. Það þykir sæmilegt nú, en það mundi ekki þykja sæmilegt að bjóða upp á slíkt upp á það háa vexti eins og 4%, ef atvinnuleysi væri byrjað.

Gömlu vextirnir í sambandi við verkamannabústaðina og annað slíkt voru 2 og 2½%, og það er eitt af því, sem þyrfti þá að breytast, ef á að fara inn á þá braut.

Ég vil taka það fram í sambandi við þetta frv., að það er engum efa bundið, að það er almenn ósk verkamanna og launþega allra, að þeir losni við þessa vísitölu, og ef þörf þykir, er tvímælalaust hægt að fá umsnign frá öllum þorra verkafélissamtökum á landinu til þess að fá staðfestingu á slíku.

Þetta frv. hefur verið flutt hér áður á Alþ., og ef ég man rétt, tók Framsfl. vinsamlega afstöðu til þessa máls. Og mér er satt að segja ekki annað kunnugt en hjá Alþfl. sé líka fullur skilningur á því, að það sé nauðsynlegt að fá þessa breytingu fram. Og ég vil þá leyfa mér að spyrja, hvort það sé Sjálfstfl. einn, sem stendur í vegi fyrir því, að hægt sé að gera þessa breytingu nú á þessu þingi. Ég veit, að það hefur verið í stefnuskrá Sjálfstfl., a. m. k. fyrir

Húsnæðismálastofnun ríkisins (frv. EOl o. fl.). — Hafnargerðir og lendingarbætur (frv. GísIG o. fl.).

undanfarnar kosningar, að það eigi að gera hverjum manni kleift, hverri fjölskyldu kleift að eignast sína eigin íbúð. Og ég held, að flestallir þeir menn, sem eitthvað þekkja inn á þetta af hálfu Sjálfstfl., skilji það enn fremur, að það er ekki hægt með þessu móti, sem nú er sett í lög. Á því verður að verða breyting, þannig að ég vil leyfa mér að vonast til þess, að það komi alveg skýrt og greinilega í ljós, — menn vita, að þetta er síðasta þing fyrir kosningar, — það komi skýrt og greinilega í ljós við meðferð þessa máls hér á Alþingi, hvaða afstöðu hinir ýmsu flokkar taka til þess og hvort það er meiningin að binda almenningi þær byrðar, sem þetta vísitöluákvæði mundi þýða, ef því væri við haldið. Það er nauðsynlegt, að almenningur, sem skammtað er af þessum kjörum, viti, hvernig menn standa gagnvart því að létta af honum þessari byrði. Að vísu þarf að gera fleiri breytingar en þessar í sambandi við húsnæðismálalöggjöfina. En þetta er það, sem er alveg brýnt að gera nú þegar.

Í 2. og 3. gr. þessa frv. eru gerðar nokkrar ráðstafanir til þess, ef þetta yrði samþ., að breyta þeim lánasamningum, sem þegar hafa verið gerðir, og það yrði óhjákvæmilegt í því sambandi, að ríkið tæki á sig viss útgjöld til þess að bæta upp þeim, sem kynnu að hafa keypt skuldabréf með þessum skilyrðum. Að vísu býst ég við, að það séu mest opinberir sjóðir, sem væri auðvelt að semja við í slíku sambandi. En hitt er gefið, að því lengur sem svona ákvæði yrði látið standa, þetta vísitöluákvæði, því meiri yrðu þær byrðar, sem ríkið yrði að taka á sig seinna meir. Það væri ekki hægt að láta menn standa undir þessu, þó að menn hefðu orðið svo óheppnir á árunum 1964–1966 að undirskrifa eitthvað slíkt.

Ég vil þess vegna leyfa mér að vona, að sú nefnd, sem ég legg til að þessu frv. sé vísað til, heilbr.- og félmn., afgreiði þetta frv. sem fyrst og hv. þm. fái tækifæri til þess að sýna afstöðu sína gagnvart þessu máli.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 28 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

13. Hafnargerðir og lendingarbætur (frv. GísIG o. fl.).

Á 4. fundi í Sp., 18. okt., var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um ríkisframlag til hafnargerða og lendingarbóta [30. mál] (þmfrv., A. 31).

Á 6. fundi í Nd., 24. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Samkv. gildandi lögum eru hér á landi 113 nafn-

greindar hafnir eða lendingarbótarstaðir, sem eiga rétt til ríkisframlags og ríkisábyrgðar. Á þriðjungi þessara hafna eða hafnarstaða eða því sem næst hafa raunar litlar eða engar framkvæmdir átt sér stað, þótt lögfestir séu, og ekki líklegt, að þær eigi sér stað í náinni framtíð, a. m. k. ekki í stórum stíl. En á öðrum stöðum hafa átt sér stað framkvæmdir meiri eða minni.

Ríkisframlagið, sem greiða ber að lögum með nánar tilteknum skilyrðum, er að jafnaði 40% af framkvæmdakostnaði, og jafnframt er heimilt að veita ríkisábyrgð fyrir lánum hafnarsjóða allt að 60% af kostnaði. Við flm. þessa frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 31, leggjum til, að ríkisframlagið verði hækkað úr 40% upp í 50, 60 eða 70%. Við leggjum til, að höfnunum sé skipt í þrjá flokka: A-, B- og C-flokk. Í A-flokki greiði ríkið 50%, í B-flokki 60% og í C-flokki 70% af hafnargerðarkostnaðinum með það fyrir augum, að hafnarsjóðir eða sveitarfélög hafi sem jafnasta fjárhagslega aðstöðu til að koma upp undirstöðumannvirkjum hafnargerðar. Er þá gert ráð fyrir, að ábyrgðarheimildin breytist í samræmi við þetta, eins og eðlilegt er.

Við leggjum til í öðru lagi, að gerðar verði með lögum ráðstafanir til þess, að greiddar verði að fullu á næstu þremur árum þær skuldir, sem ríkið er í nú við einstaka hafnarsjóði, en þær munu nú eða um næstu áramót nema um 55 millj. kr. samtals, eftir því sem upplýst hefur verið, og eru til orðnar vegna þess, að ríkissjóður hefur orðið á eftir með greiðslur á sínum hluta kostnaðarins.

Í þriðja lagi viljum við binda það í lögum, að ríkissjóður greiði eftirleiðis að fullu sinn hluta af framkvæmdakostnaðinum ár hvert á hverjum stað, þannig að hafnirnar fái jafnóðum það sem ber úr ríkissjóði og ekki myndist nýr skuldahali. Gert er ráð fyrir, að samin verði sérstök framkvæmdaáætlun um hafnargerðir til tveggja ára í senn og um fjármagnsbörf vegna framkvæmdanna.

Um form frv. og efni að öðru leyti leyfi ég mér að vísa til grg. á þskj. 31.

Það er í samræmi við löngu yfirlýstan vilja Alþ. að hækka ríkisframlagið til hafnargerða, þótt dregið hafi um of að gera það. Það er ein aðalundirstaða landsbyggðar, að viðhlítandi hafnir séu á mörgum stöðum og dreifðar um strandlengjuna. Slíkt hafnakerfi á ströndinni er ásamt vitakerfinu skilyrði þess, að hægt sé að nýta fiskimiðin kringum landið og halda uppi sómasamlegum flutningum á sjó með þeim hætti, sem tækni nútímans krefst og gerir mögulegt. Hafnarstaðirnir við firði og vikur þessa eylands eru hinir náttúrulegu byggðakjarnar, sem myndast hafa á 19. og 20. öld, en undirstaða hvers og eins þessara byggðakjarna er höfnin.

Við flm. þessa frv. höldum því fram, sem Alþ. hefur raunar viðurkennt fyrir löngu, að það sé bæjar- og sveitarfélögum eða hafnarsjóðum þeirra yfirleitt eða flestum ofviða að greiða 60% af kostnaði við nauðsynleg hafnarmannvirki hver á sínum stað. Fyrir allmörgum árum voru tvær hafnir á Suðvesturlandi gerðar að landshöfnum. En það þýðir það, að ríkið lætur gera hafnarmannvirkin og leggur fram framkvæmda-

fé, en ekki hlutaðeigandi sveitarfélag eða sveitarfélög. Á síðasta þingi var svo bætt við þriðju landshöfninni, en hafnarsjóður sá, sem þar átti hlut að máli, skuldaði þá ríkisábyrgðasjóði nálega 14½ millj. kr. í vöxtum og afborgunum, sem ríkið hafði orðið að greiða fyrir hafnarsjóðinn. En mjög víða er svipaða sögu að segja, sem von er.

Ég ætla ekki að rekja það hér, sem gerzt hefur í sambandi við ríkisábyrgðasjóð á þessu sviði í seinni tíð. En það er í meginatriðum það, að samið hefur verið við sveitarstjórnirnar um að minnka vanskilaskuldir hafnarsjóðanna vegna ógreiddra vaxta og afborgana með því að láta sveitarfélögin gefa út ný skuldabréf, jafnframt því sem eitthvað var að fullu afskrifað. Síðan mun hafa verið reynt að ná af hlutaðeigandi sveitarfélögum upp í afborganir meira eða minna af því, sem þau eiga að fá af jöfnunarsjóðsfé til almennra þarfa. En þó að þetta hafi verið gert, hefur auðvitað ekki verið hægt með því að breyta þeirri bláköldu staðreynd, sem hér er undirrótin, að sveitarfélögin hafa ekki bolmagn til að greiða 60% af kostnaðinum, a. m. k. ekki meðan hafnirnar standa enn ófullgerðar og ekki farnar að bera nema að litlu leyti þann árangur, sem vænta má síðar í sambandi við eflingu atvinnulífs á þessum stöðum.

Ég hef veitt því athygli og vil vekja athygli á því hér í hv. d., að á árinu 1965 hefur samkv. gögnum, sem við þm. höfum nýlega fengið í hendur, ríkisábyrgðasjóður orðið að greiða vexti og afborganir fyrir 30 hafnir á þessu ári, þ. e. a. s. árinu 1965, og er þá ekki sú höfnin með-talin, sem nú er orðin landshöfn. Hér er um nettógreiðslur ríkisábyrgðasjóðs að ræða, þ. e. a. s. ekki meðtalið það, sem lagt hefur verið út til bráðabirgða og endurgreitt síðar á árinu á einhvern hátt. Þetta eru nokkuð misjafnar upphæðir, sú hæsta hátt á 3. millj. fyrir eina höfn, aðrar nokkur hundruð þúsunda eða nokkrir tugir þús. og sums staðar minna. Í reikningum standa svo upphæðir frá eldri árum, sem þessir og aðrir hafnarsjóðir hafa ekki getað greitt af tekjum sínum.

Ef þetta frv. verður að lögum, hækkar fram-lag ríkissjóðs, en ríkisábyrgðalánin lækka. Kom-ist ríkisframlagshækkunin í framkvæmd og einnig það, sem gert er ráð fyrir í þessu frv., að ríkis-sjóður standi í skilum, er meiri von um, að hafnarsjóðirnir geti endurgreitt vexti og afborg-anir af ríkisábyrgðalánum, sem eins og ég sagði yrðu lægri en fyrr, og kæmust hjá að stofna til vanskilaskulda við ríkisábyrgðasjóð eða þyrftu a. m. k. minna að gera að því en nú er og verið hefur.

Ég vil svo segja það að lokum, að ef það reyn-ist rétt, sem nýlega hefur verið gefið í skyn hér á hinu háa Alþ., að hæstv. ríkisstj. muni gera upp sinn hug að því er hafnarl. varðar, áður en þessu þingi lýkur, viljum við vænta þess, flm., að samstarf geti tekizt um framgang þessa máls, sem hér liggur fyrir, í einu eða öðru formi, sem telja má viðunandi. En svo sem kunnugt er, höfum við flutt þetta mál eða svipað mál oft áður á undanförunum þingum.

Samþykkt þessa frv. mundi að líkindum hafa

í för með sér nokkur viðbótarútgjöld úr ríkis-sjóði vegna hækkunar ríkisframlagsins. Þau við-bótarútgjöld yrðu þó minni en í fljótu bragði virðist, af því að þau mundu jafnframt létta á ríkisábyrgðasjóði, eins og ég hef áður vikið að. Við, sem eigum sæti hér á hinu háa Alþ., verðum að minnast þess við afgreiðslu þessa máls og minnumst þess vonandi, að upphýgging hafnanna með tilliti til krafna nútíðar og fram-tíðar er lífsnauðsyn fyrir landið í heild og ein-stakar byggðir þess.

Ég vil svo, herra forseti, leyfa mér að leggja til, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. sjútnv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til sjútnv. með 23 shlj. atkv.

Á 19. fundi í Nd., 24. nóv., utan dagskrár, mælti

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Í framhaldi af því, sem hér hefur verið sagt um afgreiðslu þingmála í þingi, vildi ég leyfa mér að minna á það, að fyrir nokkuð löngu var vísað til n. frv. til l., sem ég hef flutt hér í hv. d. ásamt nokkr-um öðrum þingmönnum, um ríkisframlag til hafnargerða. Þetta er mál, sem áður hefur verið flutt hér á hinu háa Alþingi og ætti að vera þingmönnum nokkuð kunnugt. Það hefur oft-er einu sinni verið fyrir því mælt og lagðar fram upplýsingar í því máli. Ég vildi mælast til þess við hæstv. forseta, að hann hlutaðist til um, að þetta mál yrði fljótlega afgreitt úr nefnd.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

14. Verðlagsmál.

Á 5. fundi í Nd., 20. okt., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 54 14. júní 1960, um verðlagsmál [31. mál] (þmfrv., A. 32).

Á 6. fundi í Nd., 24. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég hef ásamt hv. 3. landsk. þm. og hv. 5. þm. Austf. leyft mér að flytja frv. um verðlagsmál. Tilgang-urinn með þessu frv. er að aðstoða við að stöðva verðbólguna, hindra þær tíðu verðlagshækkunir, sem átt hafa sér stað hjá okkur, og ef svo ótrú-lega skyldi vilja til, að hæstv. ráðh. hefðu áhuga á þessu máli, væri máské gott, að hæstv. forseti léti þá vita, að það væri verið að ræða mál, þar sem lagt væri til að beita ráðum, sem mundu verulega duga til þess að stöðva verðbólguna. Það er engu líkara en menn kjósi að ræða þau mál helst utan þingveggjanna, en ekki hér, þar sem möguleikinn er til þess að ráða við það. Ég

held, að það væri þess vegna mjög gott, að hæstv. ráðh. væru hér viðstaddir, þegar þessi mál eru rædd.

Hæstv. forsrh. lætur í Morgunblaðinu birta nú á sunnudaginn þetta úr ræðu, þar sem hann m. a. spyr, og er það sett upp með stórrí millifyrirsögn í Morgunblaðinu: „Áf hverju er svo erfitt að halda hér föstu verðlagi?“ Og ég held, að það sé óhætt að svara honum því, fyrst hæstv. forsrh. hefur ekki gert sér þetta ljóst, að það er af því, að þeir, sem völdin hafa, vilja verðbólgu. Og við skulum athuga það mál nánar, þannig að það komi alveg greinilega í ljós, hvar orsökinn er.

Það er alveg rétt, sem hæstv. forsrh. segir í þeirri ræðu, að til þess að kryfja eitthvert mál til mergjar og til þess að geta læknað einhverja meinsemd þarf að grafa fyrir um orsakir hennar. Hvað hefur verið eitt höfuðáhugamál núv. hæstv. ríkisstj. Það hefur verið eitt höfuð-áhugamál hennar að afnema allt, sem heitir verðlagseftirlit, að afnema öll þau lög, sem hamlað hafa þróun verðlags í landinu, sem þýðir að gefa verzlunarvaldinu í landinu og braskinu einkarétt til þess að hækka verðlag eins og því þóknast, gefa þar með hinna svonefndu verzlunarstétt svo að segja einkarétt til þess að hrifsa svo að segja fyrirhafnarlaust til sín gróða í fyrsta lagi á kostnað almennings í landinu og alveg sérstaklega launþeganna og í öðru lagi á kostnað sjávarútvegsins. Nú veit ég, að hæstv. ríkisstj. mundi, ef hún talaði, halda því fram, að það væri aðeins verið að gefa verzlunarstéttinni eða t. d. heildsölunum — skulum við fyrst og fremst segja — frelsi með þessu móti, frelsi, sem þessi stétt hafi farið á mis við fram að þessu. Og við skulum athuga, hvornig þetta stendur gagnvart öðrum stéttum í þjóðfélaginu og öðrum aðilum, hvornig þetta er viðvíkjandi verkalyðnum, viðvíkjandi launþegum í landinu. Hafa þau frelsi til þess að segja: Nú vil ég láta mitt kaup vera þetta og þetta — eða þurfa þau að berjast fyrir slíku frelsi? Í hvert skipti sem verkalyðurinn hefur hreyft sig á undanförunum árum til þess að hækka sín laun og þó venjulega aldrei meira en til þess að láta þau nokkurn veginn jafnast á við dýrtíðina, hefur kveðið hér við, að nú væri þjóðfélagið að farast. Og verkalyðurinn hefur orðið að berjast svo að segja með hnúum og hnefum til þess að fá það fram, að hann fengi sitt kaup hækkað til jafns við verðlagið. Hvornig hefur það verið með sjávarútvegin? Það er vitað, að allar verðlagshækk-anir í landinu hafa á vissan máta gerzt á kostnað sjávarútvegsins. Hann hefur að visu um tíma getað borið þetta nokkuð, vegna þess að verðlag á útlutlum vörum hefur hækkað um tíma. En heildsalastéttin hefur ekki spurt að því, hún hefur hækkað verðlag í landinu alveg án tillits til hagsmuna sjávarútvegsins, og sjávarútvegurinn, sem hefur ekki getað hækkað verðlag á sínum vörum sjálfkrafa gagnvart erlendum kaupendum, hefur orðið að fara fram á við ríkisstj. og berjast fyrir því að fá hinar og þessar upp-bætur og annað slíkt, til þess að hann gæti lifað og haldið áfram. En verzlunarvaldið í landinu, hvornig hefur það staðið í þessum efnum? Það

hefur ekki þurft að berjast. Það hefur ekki þurft að sækja undir neitt, ekki einu sinni verðlags-ráð eða slíkt. Það hefur fengið algert frelsi til þess að ráða verðinu og setja verðið eins og því þóknast, og aðfarirnar, sem það hefur við það, skal ég koma nánar inn á seinna. Gagnvart verzlunarvaldinu í landinu hefur verið sagt af hálfu hæstv. ríkisstj.: Þú skalt smyrja á eins og þér þóknast. Þú mátt ná í þann gróða, sem þú getur hamstrað til þín. Það er enginn aðili í þjóðfélaginu, sem ætlar að hindra þig í þessu frelsi. Þú skalt hafa þetta frelsi fram yfir alla aðra aðila í þjóðfélaginu, sem verða að taka ýmis tillit eða verða að berjast á ýmsan máta. — Og hvornig hefur síðan heildsalastéttin og þeir, sem í kringum hana standa, notað þetta frelsi, notað þessi einkaréttindi? Jú, hún hefur notað það til að græða, og þessum gróða hefur verið eytt á ákaflega vitlausan hátt hér á Íslandi.

Það hefur verið lögð áherzla á það stundum, að það hefði aukizt mjög framleiðslutækni hjá okkur og það hefði mikið verið fjárfest í atvinnutækjum. Það er rétt hvað snertir sjávarútvegin. En hafa þeir peningar komið frá verzlunarvaldinu í landinu? Nei, þeir hafa ekki komið þaðan. Gróðinn, sem verzlunarvaldið hefur fengið að hrifsa til sín, hefur ekki farið til þess að kaupa þau nýju atvinnutæki, til þess að við hefðum betri atvinnutæki í sjávarútveginum. Hann hefur fyrst og fremst farið í finar villur, í bíla, helzt nýja árgerð á hverju ári, í finar skrifstofur, hallir og bákn, sem við höfum séð í kringum okkur hér í Reykjavík, í það ópraktískasta, sem hægt er að hugsa sér út frá sjónarmiði þjóðarheildarinnar. Við þessu hafa engar hömlur verið settar, því að fjármagninu af þeim gróða, sem skapast hefur hjá heildsalastéttinni, hefur ekki verið beint inn á þær brautir, að sjávarútvegurinn væri aukinn eða iðnaðurinn væri aukinn. Sjávarútvegurinn hefur orðið að bjarga sér sjálfur, og iðnaðurinn hefur þvert á móti verið drepinn niður, meira að segja þannig, að iðnaðarfyrirtæki hafa hætt störfum til þess að gerast innflytjendur á t. d. raftækjum og öðru slíku. Öll afskipti ríkisins hafa gengið út á það að gefa verzlunarstéttinni aðstöðu á kostnað iðnaðar og sjávarútvegs og svo auðvitað á kostnað almennings, alveg sérstaklega launþega.

Ég álit, að það væri viðkunnannlegra, þegar hæstv. ríkisstj. barmar sér yfir því, að það sé hættulegt ástand í landinu, verðbólga sé að kaffæra atvinnuvegina, verkamenn megi helzt ekki hækka sitt kaup, að þeir taki þátt í því hér á Alþingi að ræða um, hvornig á þessu stendur. Af hverju hefur ríkisstjórn á Íslandi ekki sam-svarandi áhuga og ríkisstjórnir í okkar nággranna-löndum, við skulum segja Bretlandi og öðrum slíkum, á því að reyna að halda verðlagi niðri? Í báðum þessum löndum er það fyrst og fremst auðmannastétt, sem ræður, en það eru mismunandi hlutar úr auðmannastétt, sem hafa stjórn-artaumana í sínum höndum og beita þeim. Hvornig stendur á, að við Íslendingar höfum lifað meiri verðbólgu og hraðari t. d. á undan-förnum 10 árum eða undanförunum 5 árum eða 6 árum en nokkur önnur þjóð í Evrópu? Ég skal skýra það, og ég vil óska eftir, að hæstv. ríkis-

stj. komi með svör, ef hún hefur aðrar orsakir að benda á en þær, sem ég bendi á.

Hverjir eru hagsmunir þeirra manna, sem ráða stefnu ríkisstjórna í Englandi og öðrum slíkum löndum hvað snertir verðbólguna? Þær stéttir, sem fyrst og fremst ráða í efnahagslífinu í þessum löndum, eru iðjuhöldar og einkabankar, stundum mjög samrunnir í völdugt vald, fjármála-vald. Þessir aðilar, þeir iðjuhöldar, sem eiga hin stóru verksmiðjubákn í þessum löndum, og þeir bankar, sem lána fé til þeirra og oft eru samrunnir þessum stóriðjuhöldum, hafa hagsmuni af því að halda verðlagi niðri, til þess að þeirra fyrirtæki geti keppt erlendis með það, sem þau selja. Það eru framleiðsluatvinnuvegirinnir, það eru framleiðendurnir, eða ef við viljum orða það svo, það eru stóriðjuhöldarnir og einkabankarnir, sem ráða efnahagspólitík þessara landa og geta stjórnað því, að það er sámiðleg festa í efnahagsmálum þessara landa og verðbólgan í þessum löndum þess vegna tiltölulega hæg, og þegar ég tala um hæga verðbólgu, þá meina ég frá 2—5%. Það er sem sé vegna þess, hvaða hluti úr auðmannastéttinni það er, sem þarna ræður. Í engu af þessum löndum er það t. d. verzlunaraudvald, heildsalar og slíkir, sem ræður verðlaginu, — engu af þeim. Hér á Íslandi aftur á móti erum við aftur úr, erum við hálfri öld á eftir í efnahagsþróuninni og í þeirri pólitísku þróun hvað það snertir, hvaða aðilar það eru, sem ráða efnahagsþróuninni hér. Hér á Íslandi er það fyrst og fremst heildsavalvaldið, sem ræður efnahagsþróuninni, og það ræður henni vegna þess, að þótt bæði íslenskur iðnaður og íslenskur sjávarútvegur hafi skoðað t. d. Sjálfstfl. sem sinn flokk, er það verzlunaraudvaldið fyrst og fremst, heildsavalvaldið í Reykjavík, sem hefur ráðin í Sjálfstfl., hefur undirtekið þar, fyrst og fremst vegna þess, að þeir eiga það blað, sem er völdugast málgað fyrir þennan flokk, sem sé Morgunblaðið, sem frá upphafi hefur verið eign verzlunaraudvaldsins í Reykjavík. Ég vil benda á þetta alveg sérstaklega til þess að benda á þær pólitísku orsakir þess, að verðbólga á Íslandi er hraðari en í öllum öðrum löndum í kring, að það eru aðrir aðilar innan auðmanna- og atvinnurekendastéttar, sem ráða þróuninni í Englandi, Skandinavíu og öðrum slíkum löndum en hér á Íslandi, og þetta þurfa m. a. þeir atvinnurekendur, sem hafa áhuga á sjávarútvegi eða áhuga á þróun íslensks iðnaðar, að skilja til fullnustu.

Ég veit, að ég væri spurður að því, ef hæstv. forsrh. væri hér nærri, hvernig standi á því, að þessi þróun skuli ekki aðeins hafa gengið fyrir sig, á meðan Sjálfstfl. hefur verið aðalvalda-flokkur í ríkisstjórn nú síðustu 6—7 árin, heldur líka áður fyrr, og það er alveg rétt spurning. Svarið við því er, að það eru tveir flokkar á Íslandi, sem hafa sérstakan áhuga á verðbólgu. Það er annars vegar Sjálfstfl. vegna þeirra sterku áhrifa, sem verzlunarvaldið í Reykjavík hefur í honum, og hins vegar Framsfl. vegna þeirra sterku áhrifa, sem S.Í.S. eða stjórnendur þess hafa í þeim flokki. Það er þetta, sem gerir það að verkum, að allan tímann, af því að alltaf eru þessir tveir sterkustu flokkarnir á Íslandi, sem

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

hafa verið við völd undanfarið, hefur aldrei verið hægt, t. d. fyrir þá verkalyðsflokka, sem með þeim hafa unnið, að fá fram þá stefnu, sem hentugust væri fyrir launþega í þessum málum, af því að alltaf hafa hagsmunir verzlunarvaldsins í Reykjavík runnið saman í þeim völdugu áhrifum Sambands ísl. samvinnufélaga annars vegar og heildsavalvaldsins í Reykjavík hins vegar. Og þegar mest hefur þótt þurfa við, hafa þessir tveir flokkar tekið höndum saman og stjórnað saman einir og séð um verðbólguþróunina einir og eiga kannske eftir að gera það, þegar þeim hefur þótt verkalyðsflokkarnir vera of mikill þrándur í götu. Hins vegar hefur aldrei verið sleppt eins lausum taumunum í þessum efnum, — verðbólgan gekk tiltölulega hæg áður fyrr, og það var reynt að þvælast fyrir um hraða göngu hennar, — en aldrei hefur þetta gengið eins hratt og síðustu 6 árin. Aldrei hefur vald verzlunarvaldsins í Reykjavík, heildsavalvaldsins verið annað eins síðustu 5—6 árin, enda hefur kenningin um algert frelsi til handa þeirri stétt aldrei verið prédikuð af öðrum eins eldmóði og þegar viðreisnarstjórnin tók við.

Þegar Sjálfstfl. þess vegna í dag og hæstv. ríkisstj. og meiri hl. hennar hugsar um þessi mál og er jafnvel að ganga til verkalyðshreyfingarinnar til þess að biðja hana um að hjálpa sér í þessum efnum, er rétt fyrir hæstv. ríkisstj. að muna eftir, hvað hún gerði 1961. Verkamenn höfðu fengið hækkað sitt kaup nokkuð, og íslenskar afurðir fóru hækkaði á erlendum markaði. Kauphækkunin var mjög eðlileg. En hvað gerir hæstv. ríkisstj. þá? Hún gripur til sérstakrar hefndarráðstöfunar, þeirrar hefndarráðstöfunar að lækka gengi á íslenskri krónu að tilefnislausu og þveröfugt við öll efnahagsleg lögmál. Gengislækkunin í ágúst 1961 var einöngu hefndarráðstöfun á móti verkalyðshreyfingunni í landinu, en engin venjuleg efnahagsleg ráðstöfun og átti engin venjuleg efnahagsleg rök. Þar kom í ljós það, sem var höfuðatriðið hjá hæstv. ríkisstj., það var að reyna að koma í veg fyrir hækkun kaupgjalds og hóta verkalyðshreyfingunni með því að lækka gengið, svo framarlega sem kaupgjald væri hækkað. En hins vegar var enginn áhugi á hinu, að koma í veg fyrir hækkun verðlags, heldur var þvert á móti gripið til þess óyndisúrræðis að hækka allt verðlag í landinu til þess að sýna verkalyðnum fram á, að svona skyldi farið að við hann, ef hann dirfðist að hækka sitt kaup. En hver einasta heiðarleg stjórn í Evrópu, og það þarf ekki annað en að líta í skýrslur Hagráðs til þess að sjá það, hefur skoðað það sem sitt hlutverk að hjálpa til þess, að kaupgjald fái að hækka og verðlag hækki minna en kaupgjaldið, eins og skýrslur frá öllum löndum Evrópu, sem Hagráð fjallar um, sýna. Hér á Íslandi aftur á móti átti að beita hefndarráðstöfun, ef verkalyðurinn hækkaði kaupið, í staðinn fyrir að reyna að sýna fram á, að þótt verkamenn hækki svona kaupið, er samt hægt að halda verðlaginu niðri.

Hæstv. forsrh. spyr í þessari ræðu, sem hann flutti, um úrræðin og á erfitt með að finna þau. Það voru til úrræði, þegar ríkisstj. kom til valda. Þau úrræði voru afnumin, verðlagstakmarkanir

voru afnumdar. Jafnt Eimskipafélagi Íslands, heildsölunum og öllum öðrum var gefið frelsi til þess að hækka verðlag á frögtum, verðlag á vörum, rétt eins og þeim þóknaðist. Það má vel vera, að ýmis þessi úrræði hafi verið léleg, þeim hafi verið lélega beitt. Það var ákaflega oft í þeirri gömlu verðlagsnefnd, að Sjálfstfl. og Framsfl., þeirra fulltrúar þar, stóðu saman um að hækka verðlagið í sífellu. Og það hefði þurft að gera ráðstafanir til þess að sjá um, að þessum úrræðum yrði beitt betur, en það hefði ekki verið gert með því að afnema þau.

Hæstv. forsrh. segir síðan, og Morgunblaðið setur sem fyrir sögn í þessari ræðu, að þeir hafi reynt öll úrræði nema atvinnuleysi. Ég hef fyrir satt, að það hafi verið meiningin upphaflega að beita líka þessu úrræði og ýmsir efnahagssérfræðingar ríkisstj. hafi verið ákveðnir í því, að það skyldi leitt atvinnuleysi hér yfir. Hvort sem það stafar af því, að hæstv. ríkisstj. sér, að engri ríkisstj. mundi verða auðið langlífis á Íslandi með því að koma á atvinnuleysi, eða hinu, að síldin eins og stundum áður hefur gripið fram fyrir hendurnar á henni, hefur samt til allrar hamingju farið svo, að þetta hefur orðið mjög blómlegt tímabil fyrir okkur hvað atvinnu snertir. Atvinna hefur, a. m. k. á Suðvesturlandi og Austurlandi, verið alveg sérlega mikil. Hins vegar er atvinnuleysi ekki ráð til þess að halda niðri verðlagi. Þar misskilur hæstv. forsrh. algerlega í þessari ræðu, sem Morgunblaðið birtir, efnahagsleg úrræði. Atvinnuleysi getur verið nokkurt ráð til þess að reyna að halda niðri kaupgjaldi, sem sé harðvítugt kúgunarráð til þess að skapa fátækt. En þó er mér nær að halda, að atvinnuleysi, þótt ekki væri nema takmarkað á Íslandi í dag, mundi fyrst og fremst þýða harðvítuga baráttu fyrir kauphækkun í dagkaupi, því að það veit hver maður og viðurkennir hver einasti þingflokkur, að enginn maður fær lifað af dagkaupinu nú, þannig að um leið og eftirvinna, næturvinna og helgidagavinna félli niður, eins og mundi vera það fyrsta, sem gerðist í atvinnuleysi, mundu menn fara í harðvítugan slag til þess að knýja fram hækkun á dagkaupi, þannig að atvinnuleysi er ekki einu sinni óbrigðult úrræði til þess að halda niðri kaupgjaldi.

Ég held þess vegna, að það þurfi að ræða þessi mál af dálitið meira viti en mér sýnist gert í þeirri ræðu, sem hæstv. forsrh. lætur birta eftir sig í Morgunblaðinu.

Nú viljum við, sem skoðum okkur hér meðal samningafulltrúa stórs hluta úr verkalýðshreyfingunni, leggja nokkuð til þessara mála með því frv., sem hér er lagt fram, og reyna að sýna af hálfu verkalýðshreyfingarinnar, að frá okkar hálfu sé vilji til staðar til þess að reyna að stöðva verðbólguna og hindra þá ógæfusamlegu verðlagsþróun, sem hér hefur orðið í landinu. Og það, sem felst í þessu frv. okkar, er í fyrsta lagi að ákveða, að með verðlagsákvæðanir fari 7 manna nefnd, með því að hafa 7 menn í verðlagsnefnd sé tryggt, að verkalýðshreyfingin eigi þar einnig sína fulltrúa. Það er að visu hægt með ýmsu öðru móti, en það er hægt með þessu móti og hefur venjulega verið gert með þessu móti.

Í öðru lagi er ákveðið í 2. gr., að verðlagsnefnd skuli ákveða hámarksverð á öllum vörum og verðmæti og það skuli vera regla verðlagsnefndar að beita þessu valdi til þess að koma í veg fyrir vöxt verðbólgu og dýrtíðar og því aðeins sleppa að ákveða hámarksverð á vissum sviðum, að samkomulag sé um slíkt í nefndinni. M. ö. o.: þeir fulltrúar, sem verkalýðshreyfingin eigi í þessari n., sem vafalaust verða minni hl., geti hindrað, að því sé sleppt að ákveða verðlag á vissum þáttum vöru og þjónustu, þannig að það verði ákveðið verð á öllum þessum hlutum, ef fulltrúar verkalýðshreyfingarinnar fallast á það. Hitt aftur á móti getum við náttúrulega ekki sett þarna inn, að fulltrúar verkalýðshreyfingarinnar skuli ráða því verðlagi, sem ákveðið sé, og ég hef áður bent á, hvaða hættur felast í því. En það eru þá a. m. k. hlutir, sem gerast fyrir opnum tjöldum, þannig að almenningur fær þá að fylgjast með því, hverjir það eru í þjóðfélaginu, sem vilja hækka verðlag og ákveða hækkandi verðlag.

Þetta er aðalatriði þessa frv., og ég álit, að með því að gera þetta, stíga þetta spor, sé a. m. k. farið að taka upp aftur þá stefnu að reyna að sporna við hækkun verðlags í staðinn fyrir að beita ríkisvaldinu til þess að hækka verðlagið, eins og gerzt hefur á undanförunum 5—6 árum.

Það, ef maður vill orða það mildilega, sem valdið hefur verðbólgunni hér, er, að það vantar allt aðhald að þeim, sem verðlagsþróuninni ráða, að verzluninni í landinu. Það vantar allt aðhald að verzluninni. Í skýrslunni, sem Efnahagsstofnunin sendir til Hagráðs, er áftast í henni tálfa nr. 32, þar sem sagt er frá, hver meðalárshækkun hafi verið á smásöluverði í hinum stærri og smærri iðnaðarlöndum Evrópu og Norður-Ameríku 1960—1965. Og þessi meðalárshækkun smásöluverðs í þessum löndum er frá 1.3% t. d. í Bandaríkjunum upp í hæst 5.5% í Danmörku. Þetta er meðalhækkunin á smásöluverðlagi í þessum löndum. Á Íslandi er samkv. þessari sömu skýrslu, miðað við vísitölu neyzluvöruverðs, þessi hækkun 12.4%, meðalhækkun á ári eftir skýrslu Hagráðs. Hvernig fer það fram í þessum löndum, þessum stærri og smærri iðnaðarlöndum Evrópu, að verðlaginu sé haldið niðri? Það fer þannig fram, að þarna á sér stað allharðvítug samkeppni stórra aðila, sem reka sína verzlun með nýtísku sniði. Það eru venjulega stór verzlunarhús, sem náttúrulega kaupa allt inn í heildsölu og hafa verulega mikið vörumagn á boðstöllum og berjast alveg vægðarlaust hvert við annað um, hvert verðlag skuli vera, og reyna að lækka verðlag til þess að slá samkeppandann út, en eru það stór í sniðum, að þau geta hagnýtt alla nýtízkutækni. Þetta hefur þýtt í þessum löndum, að það hefur fækkað í sífellu þeim, sem við verzlunina fást, og hún færir meira og meira á fáar hendur. Þetta er þróun, sem gengur fyrir sig í öllum kapitalistiskum þjóðfélögum, — þróun, sem tæknin og skipulagið útheimtir.

Þessi þróun hefur ekki gerzt hér á Íslandi. Hér hefur úreltum háttum í verzlun verið við haldið með verðbólgunni. Hagsmunir stórrar kaupmannastéttar hafa valdið því og pólitískt vald hennar, að það hefur engin raunveruleg

framför orðið í þessum efnun hvað skipulag snertir. Eini aðillinn, sem raunverulega hefur nokkurn verulegan stórtækstur í þessum efnun, er Samband ísl. samvinnufélaga. Og það hefur leitt til þess, að Sjálfstfl. er öðru hverju að reyna að nota þau slagorð, að Sambandið sé auðhringur, sem er algerlega rangt, eingöngu vegna þess að Sambandið er stór aðili þarna. Ef venjuleg kapitalistisk þróun hefði fengið að eiga sér stað hér á Íslandi, væri meginið af þessum heildsölu-fyrirtækjum, sem hér eru búin að hjara í ein 30 ár, búið að slá sér saman í eina stóra heild til þess að geta keppt eins og menn. Það hafa þeir ekki gert, m. a. vegna þess, að það hefur ekki verið neitt aðhald að þeim til þess að gera þetta.

Hvað var það, sem þurfti að gera, til þess að kaupgjald hækkaði? Það, sem þurfti að gerast, var að hafa slíkt aðhald að verðlaginu, að verðlag fékk ekki að hækka. Og þeir menn, sem seldu vöruna, urðu að velja um það að koma sínum rekstri skynsamlega fyrir eða hætta. Það er þetta aðhald, sem hefur vantað allan tímann. Og það er þetta aðhaldsleysi, sem hefur valdið því, að 40% af nýju vinnuafli streymir til verzlunar og þjónustu, eins og hæstv. viðskmrh. upplýsti, en fer ekki í atvinnugreinarnar á Íslandi. Ef ríkisstj. hefði haft áhuga á því að halda verðlaginu niðri, hefði hún skapað svo skarpt aðhald að verzluninni, að hún hefði orðið að skipuleggja sig í sífellu, skapa sér nýja tækni og gerast fullkonnari í sínum rekstri og stærri í sniðum. En þetta er ekki gert. Það er beinlinis verðbólgan, sem heldur við úreltri og afturhaldssamri tækni og skipulagi í öllum þessum efnun.

Menn vildu þá kannske halda, að fyrst ekki myndist svo og svo margir stórir aðilar, sem berjast í þessum efnun, sé þó a. m. k. blessuð frjálsa samkeppnin að verki, menn hafi þó öryggi fyrir því, að fyrst það séu ákaflega margir, — hvað ætli það séu margir? — ég vona, að hæstv. ríkisstj. eigi eftir að upplýsa það, hún veit, hve margir bændur eru á landinu, en hvað skyldu vera margir t. d. bara hérna í Reykjavík, sem fást við þessa verzlun og þjónustu? Ætli það séu ekki 2000—2500? Það gætu vafalaust færri annað því. Menn ætla þá kannske, að það væri þó a. m. k. blessuð frjálsa samkeppnin að verki á milli allra þessara smáu. En hvernig er það? Er frjálsa samkeppnin þarna að verki? Við skulum alveg slá því föstu, m. a. vegna þess að hæstv. ríkisstj. talar stundum um frjálsa samkeppni og í Morgunblaðinu eru stundum skrifaðir leiðarar um frjálsa samkeppni, að hún er ekki til. Hæstv. ríkisstj. ætti að vera fullkomlega kunnugt um það. Það er alger hringur myndaður um verðlagninguna hjá kaupmannastéttinni í landinu eða a. m. k. hér í Reykjavík, — hringur, þar sem heildsalarnir stjórna. Heildsalavaldið skipuleggur álagninguna. Það er ekki ríkið, það hefur hæstv. ríkisstj. séð um. Ríkið hefur afnumið verðlagseftirlitið, en verðlagseftirlitið er bara í annarra höndum. Verðlagseftirlitið er í höndum heildsalanna í Reykjavík. Þeir ráða því. Og ef einhverjum blessuðum kaupmanni dytti nú í hug að ætla að fara að nota frjálsa samkeppni, t. d. reyna að fara að lækka vöruverð og leggja minna á en aðrir, hvað ger-

ist þá? Í Alþýðublaðinu, öðru stjórnarblaðinu, blaði hæstv. viðskmrh., þriðjudaginn 18. okt. er á 2. síðu fyrirsögn, svo hljóðandi, með leyfi hæstv. forseta: „Verzlun neitað um vörur vegna lágrar álagningar.“ Og þar er sagt frá því, að það sé fluttur inn barnafatnaður alla leið frá Hong Kong, það er frjáls verðlagning á honum, og einum kaupmanni hafi dottið í hug að fara að selja þennan barnafatnað með 45% álagi. Almennt mun vera á þeim hlutum af svipuðum efnun, sem verðlagseftirlit er á, leyft 42%, og mönnum finnst þetta kannske alveg nóg álagning. Heildsalavaldið í Reykjavík neitaði þessum kaupmanni um að fá vörur samkv. Alþýðublaðinu, vegna þess að aðrir legðu á 50%, og þessi kaupmaður skyldi ekki fá vöru aftur, nema því aðeins að hann legði líka á 50%. Þetta er upplýst í Alþýðublaðinu, öðru stjórnarblaðinu. Það er því verðlagsnefnd til, en það eru heildsalarnir, sem útnefna hana og ráða henni og eru þar sjálfir. Og svo framarlega sem einhver dírfrist að ætla að vinna að því á Íslandi að lækka verðlag, skal honum bannað að fá vörur. Og þetta er ekki eina dæmið um slíkt.

Finnst mönnum nú ekki, þegar það er upplýst og það af stjórnarblöðunum, að svona sé komið, að það sé ákveðin klíka starfandi í landinu, sem þínir fram hækkan á verðlagi, sem skipuleggur hækkan á verðlagi og refsar mönnum, svo framarlega sem þeir ætla að reyna að halda verðlagi niðri, — er þá ekki tími til kominn, að það sé tekið fram fyrir hendurnar á þessu? Spurningin stendur „faktískt“ ekki um það í dag með þessu frv., hvort það eigi að koma á verðlagseftirliti, heldur hvort ríkið eigi að hafa þetta verðlagseftirlit eða hvort það skuli vera einkaréttur nokkurra heildsala í Reykjavík.

Ég veit, að þetta er ekki eina dæmið um, hvernig farið er að á þeim sviðum, sem snerta hina svokölluðu frjálsu verzlun. Það er ekki aðeins hringur um verðlagsmyndun á þessum sviðum. Eins og menn vita, eru hér þrjú oliufélög. Og einn maður, sem kaupir olíu til síns húss, ætlaði að skipta um oliufélag, sem hann verzladi við, ætlaði að fá olíu frá öðru félagi, ekki að visu vegna þess, að olían væri neitt ódýrari þar, oliufélögin öll þrjú stunda ekki frjálsa samkeppni hvert á móti öðru, þau halda öll sama verði á henni. Nei, hann ætlaði ekki að fá ódýrari olíu, það vissi hann, að var enginn möguleiki á, því að í þessu landi frjálsrar samkeppni og frjálsrar álagningar er enginn möguleiki á neinni samkeppni þar. En hann bjóst við að fá betri þjónustu á annan hátt hjá því oliufélagi, sem hann ætlaði að fara til. Þá segir fulltrúi þess oliufélags honum: Nei, við getum ekki tekið við þér, góði, þú verður að vera hjá þínu gamla oliufélagi. Það má ekki breyta svona til. — Þetta gerðist suður í Hafnarfirði, einhvers staðar nærri því gamla Kálfatjarnarþingi, og e. t. v. muna einhverjir menn eftir því, að í annálum segir, ég held árið 1699, þá hafi bóndi nokkur að nafni Hólmfastur Guðmundsson verið hýddur á Kálfatjarnarþingi fyrir það, að hann hafi keypt hjá vitlausum kaupmanni, ekki hjá þeim kaupmanni, sem hann átti að kaupa hjá. Ég man nú ekki lengur, hvort það var Hafnarfjarðarkaupmaður eða Keflavíkur-

kaupmaður, en það var a. m. k. hjá þeim vitlauska kaupmanni, þeim sem hann mátti ekki verzlá við, og Knud Storm, sem þá var Hafnarfjarðarkaupmaður og líklega hefur orðið af búsessinum, hafði það í gegn á þessu þingi að láta flengja Hólmfast, og síðan samþykktu menn á þessu þingi mikla og góða traustsyfirlýsingu til Knuds Storms Hafnarfjarðarkaupmanns fyrir, hve vel hann hefði annazt og frómlega alla verzlun við landsmenn.

Ollufélagin í dag skipta ekki upp eftir svæðum, a. m. k. er það ekki komið þannig enn þá. En það er greinilegt, að þau eru farin að skipta eftir persónum, þannig að þessi persóna á að verzlá við þetta ollufélag og hin persónan við hitt. Og ef þessar persónur ætla að flytja sig á milli kaupmanna, skulu þær reka sig á það, að það fá þær ekki. Það er hver sauður rekinn inn í sinn bás, svo að segja, til þess að vera rúinn þar, smalað, rekið inn og skipt upp á milli sín. Þetta er verzlunarástandið í frelsinu, verzlunarfrelsinu á Íslandi í dag. Ef menn héldu, að það væri máské miklu betra á öðrum sviðum, þegar menn kæmu út fyrir vöruna og hvernig hún skiptist, t. d. þegar menn kæmu að húsnæðissviðinu, gætu hv. þm. kynnt sér Vísí miðvikudaginn 10. okt. Þar er fyrirsögnin á forsiðunni: „11 þús. kr. á mánuði fyrir íbúð. 30 þús. kr. í lykildgjald.“ Og það er upplýst í þessu stjórnarblaði, að til þess að komast inn í íbúð verði menn að borga 11 þús. kr. á mánuði eftir að hafa borgað þetta lykildgjald, 30 þús. kr., og mikið má vera, ef svo og svo mikið af þessu hefur ekki orðið að borgast fyrir fram. Þetta er ástandið, eftir að húsaleigulög hafa nú verið afnumin, allt verðlags-efirlit með húsaleigu, eitt af fyrstu verkum helmingaskiptastjórnarinnar, Framsóknar og Sjálfstfl., þegar þeir stjórnðu hér eftir 1950, og síðan hefur verið algert frelsi á þessu sviði með þessum afleiðingum, sem Visir þarna upplýsir. Það hefur verið barizt fyrir því af hálfu þeirra, sem hafa áhuga á að hækka verðlag í landinu og leyfa því að hækka og fela það undir því fagra orði „frelsi“, að allar hömlur væru afnumdar, þannig að þeir, sem eitthvað gætu selt, gætu lagt á það eins og þeim þóknaðist. Og þetta er nú þessi pólitík búin að leiða okkur að. Það eru raunverulega samsæri mynduð í landinu um verðlagshækkarnir og þeim mönnum straffað, sem lækka verðlag eða reyna að gera það, og fólkið í landinu eiginlega bundið á höndum og fótum við þau félög, sem það einu sinni hefur lent í að verzlá við.

Kannske vill nú einhver segja: En blessuð ríkisstj. er nú búin að sjá að sér. Það á að verða stöðvun á öllu saman nú. — Já, ég heyrði einhverja auglýsingu um, að mjólkinn hefði verið lækkuð. Af hverju var það gert? Var það ekki af því, að einhver erlend vara hafði hækkað í verði og ríkisstj. bjóst við, að visitalan mundi hækka þess vegna? Þá vil ég spyrja: Er sem sé óbeint verið að borga niður hækkunina á útlendri vöru? Það þýðir, að ef einhverjir kaupmenn í landinu, eins og t. d. þessi heildsali, sem vill ráða álagningunni og straffa mönnum, ef þeir selja ódýrara, ef hann hefur álitnið, að hann

þyrfti að hækka sína vöru, — álitur ríkisstj., að hún eigi að taka peninga ríkissjóðs til þess að borga niður afleiðingarnar af hækkun þessa kaupmanns? Það á að taka þá peninga, sem innheimtir eru af almenningi, og nota þá til þess þannig óbeint að bæta þessum kaupmanni upp í staðinn fyrir að stöðva þessa hækkun. Hvi að láta þessum mönnum haldast uppi að hækka verðlagið? Mér sýnist ekki mikil alvara í því að vilja skapa neina stöðvun þannig. Það er hægt að henda peningum ríkissjóðs í heildsalavaldið og kaupa niður verðlagið í landinu. En það þýðir ekki að stöðva það á kostnað þessa heildsalavalds, sem ríkisstj. hefur þó í sínum eigin blöðum nægar sannanir fyrir, hvernig þeir nota sitt vald, sitt svokallaða frelsi.

Mér sýnist, að það, sem gerist í okkar landi nú, sé einokun verzlunar- og braskstéttarinnar um að flá almenning með aðstoð ríkisstj. Og meðan svona stendur, þýðir lítið að koma og tala um, að nú vilji menn stöðva allt verðlag. Ég veit að vísu, að þetta að mynda hringa og svona einokanir, það tíðkast úti í heimi. Það eru voldugir einokunarhringar, sem eru starfandi þar, Standard Oil og aðrir slíkir, halda uppi harðvítugri einokun. En það, sem gerist hér heima hjá okkar smáu körlum, er, að þeir álíta, hvað höfðingjarnir þar úti í heimi, þeir stóru einokunarhringar, hafast að, það geti þeir leyft sér að gera hér heima líka. En munurinn er bara sá, að þessir stóru einokunarhringar hafa skapað svo og svo miklar framfarir, tæknilegar og skipulagslegar framfarir í þeirri verzlun, sem þeir eru með, sem gera það að verkum, að vörurnar hafa orðið oft og tíðum ódýrari, vegna þess að þeir hafa líka verið með fullkominni tækni og skipulagi að keppa við aðra, sem voru líka með fullkomna tækni og skipulag. Hér aftur á móti er þetta allt saman látið vera gamaldags, í sama gamla sukkinu, en bara verðlag alltaf hækkað til þess að viðhalda gömlu óreiðunni, gamla stjórnleysinu, og þannig skapaðar sífellt örari og meiri verðlagshækkarnir á Íslandi en nokkurs staðar annars staðar í nágrannalöndum okkar.

Það er þess vegna ekki til neins að afsaka sig með því, að þetta sé nú einu sinni eðlilegt í kapitalistisku skipulagi, að kaupmenn og aðrir slíkir og heildsalar geti hækkað sína vöru. Þetta gerist ekki í öllum auðvaldsþjóðfélögum. Þetta gerist bara í auðvaldsþjóðfélögum, sem eru stjórnlaus og gamaldags og þar sem verið er að reyna að halda við ófæru fyrirkomulagi, vegna þess að sú stétt, sem er orðin aftur úr í þessum efnun, hefur það mikil pólitísk völd, eins og heildsalastéttin í þessu sambandi, að hún getur valdið þjóðinni stórskaða, jafnt verkamönnum, sjávarútvegsmönnum og iðnrekendum, og staðið þannig í vegi fyrir þróun og framförum í islenskum sjávarútvegi og islenskum iðnaði og er að byrja að drepa hvort tveggja. Þessir fjötrar verzlunarvaldsins eru að byrja að kyrkja sjávarútveginn og iðnaðinn á Íslandi. Sumt af iðnaðinum er þegar stöðvað, sumt af hraðfrystihúsunum er þegar stöðvað, meginhlutinn af bátum undir 100 tonn-um er þegar dauðadæmdur, togarnir eru að leggjast niður. Tímabil þessarar ríkisstjórnar er

að verða stjórn hinnar miklu skipasölu úr landi, þar sem aðrar stjórnir reyndu að útvega sem mest af skipum til Íslands.

Ég sýndi fram á það áðan, að það aðhald, sem sterkt fjármálaauðvald, vald iðjuhöldanna og bankadrottanna í auðvaldsþjóðfélögunum í kringum okkur er, það aðhald væri ekki til hér á Íslandi og verzlunarvaldið fengi þess vegna að ráða eins og það vildi. Fyrst þetta vald var ekki til hér, þurfti ein ríkisstjórn, sem vildi viðhalda festu í okkar gjaldeyri, að taka að sér það hlutverk að vera þetta vald, og það vildi ríkisstj. samkv. sinni yfirlýsingu upphaflega vera. Hæstv. ríkisstj. lýsti því yfir, þegar hún kom til valda, að kaupgjald mætti hækka í landinu, en atvinnurekendur yrðu að bera það sjálfir, verðlagið yrði ekki hækkað. Þetta var hárrétt yfirlýsing, og ef hæstv. ríkisstj. hefði staðið við þessa yfirlýsingu, hefði hún framfylgt því, sem er heilbriggt frá kapitalistisku sjónarmiði séð í efnahagsþróun eins lands. En hún gafst upp við þetta. Yfirlýsing hennar var rétt einmitt gagnvart sjávarútveginum og iðnaðinum á Íslandi, þeir iðnrekendur og aðrir slíkir, sem vildu fallast á kauphækkanir, yrðu að bera þetta sjálfir. En það sýndi sig bara, að þegar á átti að herða, var vald heildsalanna sterkara en vald iðnrekenda og sjávarútvegs, og af því stafar ógæfan þessi 5 ár.

Hér er talað um það, að gengið falli, sem einhvern sjálfsagðan og eðlilegan hlut. Erlendis, við skulum segja í Bretlandi, þykir það „katastrófa“, þá þykir það ægilegt. Brezk ríkisstjórn, brezkir iðjuhöldar, brezkir bankar skoða það sem hræðilegt, ef pundið eigi að falla. Þeir berjast á móti því, þeir tryggja sér jafnvel aðstoð erlendis til að berjast á móti því. Hér er raunverulega búið að fella krónuna með þeim ráðstöfunum, sem gerðar hafa verið á verðlagssviðinu á undanfórnum 5 árum, frá 1961. Það er búið að fella krónuna. En það hefur ekki verið gert. Krónan hefur misst sinn kaupmátt að svo og svo miklu leyti, næstum að helmingi, innanlands, en hún heldur honum gagnvart sterlingspundi og annarri útlendi mynt. Þess vegna gerist það í dag, að það streymir úr landinu sá erlendi gjaldeyrir, sem þjóðin hefur eignast í ríkara mæli en nokkru sinni fyrr í sinni sögu, vegna þess að það er stórkostlega ábatavænlegt að kaupa erlendan gjaldeyri á því verði, sem hann er skráður í dag. Hver Íslendingur, sem fer erlendis, veit ósköp vel, að þar er allt miklu ódýrara en hér heima, enda auglýsa flugfélögin sérstakar flugferðir til London til innkaupa, af því að það er ódýrara að fljúga til London og til baka aftur og kaupa þar en að verzla í öllu valfrelsinu hér heima. Og menn geta séð auglýsingu um þetta í Morgunblaðinu, ef þeir ekki hafa tekið eftir því áður, enda býst ég við, að aldrei í sögu Íslands hafi farið fram önnur eins soun á gjaldeyri og á þessum síðustu árum, aldrei meiri eyðsla.

Hins vegar er það gefið mál, að hæstv. ríkisstj. mun skirrast við að skrá gjaldeyrinn, eins og hún hefur raunverulega skráð hann innanlands, vegna þess að hún vill ekki gera það fyrir kosningar. En það er jafnóruggt, að það verður fyrsta verkið eftir kosningar, og það vita menn. Og ef

það væri nokkurn tíma hægt að ræða við ríkisstj. um verðlagsmál, þá mundi ég vilja heyra hennar skoðun á því og sérstaklega hennar efnahagssérfræðinga, hvort henni yfirleitt dettur í hug, að það sé hægt að stöðva verðlag á Íslandi á því gengi, sem er í dag. Ég vil vonast til þess, að þegar fjhn. eða aðrar nefndir í þessu þingi byrja í þessari hv. d. að ræða þessi mál, kalli þær fyrir sig efnahagssérfræðinga ríkisstj. og láti þá svara þeim spursmálum, því að mér þykir undarlegur sá efnahagssérfræðingur, sem ekki mundi svara því þannig, að það að halda áfram þeirri gengisskráningu, sem er í dag, mundi þýða að drepa svo og svo mikið af íslenskum iðnaði og íslenskum sjávarútvegi, enda hefur það verið svo, að sú heildsalastétt, sem ráðið hefur stefnunni í þessu landi, hefur alltaf með vissum fresti orðið að fella gengið, þegar hún hefur verið búin að hækka verðlagið innanlands, vegna þess að hún hefur ekki efni á því að drepa sjávarútveginn, af því að sjávarútvegurinn útvegar henni allan þann gjaldeyri, sem hún þarf að nota. Og eins og menn vita, er það eini hluturinn, sem þjóðnýttur er í dag, hvað þessa hluti snertir á verzlunarsviðinu, það er allur gjaldeyririnn á Íslandi. Hann er þjóðnýttur til handa heildsalastéttinni. Hann er tekinn allur af sjávarútveginum og afhentur heildsalastéttinni til innkaupa. Það er, eins og menn vita, ekkert frelsi í sambandi við meðferð gjaldeyrisins frá hálfu sjávarútvegsins á Íslandi. Ég kem inn á þetta vegna þess, að ég býst við, að þetta eigi að vera huldumál fyrir ríkisstj. Hún vill ekki láta ræða um þetta. En ég álit, að hér á Alþingi eigi hún að standa fyrir svörum um það, hvort hún álti gengið raunverulega vera fallið eða ekki.

Gengið er fallið. Verðlagið innanlands og utanlands hlýtur að breytast. Spurningin er bara hvenær og hver gerir það. En menn verða að horfast í augu við staðreyndirnar, eins og þær eru. Ég segi þetta vegna þess, að ég vil, að það komi alveg greinilega fram, hvers konar feluleikur það er, þegar verið er að tala við verkalyðssamtökin um það í dag, hvort þau vilji ekki stöðva núna allt saman, stöðva fram yfir kosningar, þangað til hægt sé að lækka gengið af þeim aðilum, sem þá tækju höndum saman.

Þetta frv., sem hér liggur fyrir, er till. um að reyna það, sem hægt er, til þess að stöðva þessa hluti, stöðva þessa verðlagsþróun. Og ég vil leyfa mér að lýsa eftir því, hver sé afstaða flokkanna hér á þingi til þessa frv., hver sé afstaða Sjálfstfl., hver sé afstaða Framsfl., og ég býst við, að Alþfl. muni tilgreina sína afstöðu, þegar þar að kemur. En hins vegar hefur hæstv. viðskmrh. á síðasta ári, eftir að Alþýðusambandið og verkalyðsfélögin lögðu sitt fram til þess að reyna að stöðva verðlagsþróunina, gefið yfirlýsingu í Alþýðublaðinu, 17. júlí 1965, þar sem hann segir, með leyfi hæstv. forseta:

„En verðlagseftirliti og öllum öðrum hugsanlegum ráðum verður að beita til þess að koma í veg fyrir verðhækkanir, er eyði áhrifum þeirra kauphækkana, sem um hefur verið samið.“

Alþfl. virtist þar taka eindregna afstöðu með verðlagseftirliti. Og áður en lagt verður út í næstu kosningar, á þjóðin heimtingu á að vita

það, hver er afstaða þingflokkaanna í þessum efnunum. Eru menn með því að beita hörðu verðlagseftirliti, eða eru menn á móti því? Ég álit, að það dugi enginn feluleikur í þeim efnunum. Ef Sjálfstfl. og Framsfl. þegja þunnu hljóði í þessum efnunum eða gefa yfirlýsingar um það, að þeir séu á móti verðlagseftirliti, þýðir það vart annað en að þeir flokkar muni taka höndum saman eftir næstu kosningar til þess að lækka gengið, eins og þeir gerðu 1950, og láta verðlagsþróunina ganga sinn gang. Ég vil samt benda á, að slíkt er að vísu hægt, en sú kollsteypa mun ekki vara í 5 ár, eins og sú kollsteypa, sem núv. ríkisstj. hefur tekið. Það, að hún hefur getað staðið í 5 ár, sú kollsteypa, stafar af því, að verðlag hækkaði erlendis á okkar útflutningsvörum. Núna stöndum við frammi fyrir verðlækkunum, og svona eitursprautur, eins og hægt er að gera með slíkum gengislækkunum, sem núna er búið að undirbúa mundu duga máskéi 3 ár, og þá sjáum við, út í hvað er komið í landinu, þannig að hér er um hluti að ræða, sem geta gersamlega eyðilagt efnahagsþróun Íslands, ef svona á að halda áfram.

Það er ekki fyrst nú, sem við vökrum til skilnings um þetta. Við höfum flutt svona frv. alloft, og við fluttum þetta frv. m. a. í fyrra. Það var svæft þá, það fékkst ekki rætt hér í þinginu. Það kom ekki í ljós, hvaða afstöðu flokkarnir hafa í því. Og hvað gerðist? Strax eftir að var samið í fyrra, þá byrjuðu hækkanirnar undireins. Reykjavíkurbær, meiri hl. Sjálfstfl., reið á vaðið, hækkaði undireins og búið var að semja. Þetta hefur verið svona ár eftir ár. Hér á þingi stendur meiri hl. á móti því, að verðlagseftirlit sé sett í lög, og svo byrja jafnvel þær opinberu stofnanir á vægðarlausum verðlækkunum.

Það gerðist annað líka í fyrra, sem er athyglisvert fyrir stefnuna í öllum þessum málum. Þegar Landsvirkjunin samdi um það lán, sem hún tók, var m. a. sett sú skuldbinding inn í það lán, sem meiri hl. síðan samþykkti, að verðlagi frá hálfu Landsvirkjunar á rafmagnni í heildsölu skyldi vera hagað þannig, að miðað við heildarverðmæti eigna Landsvirkjunarinnar skyldi það ekki vera minna en 8% á ári, sem yrði tekið þannig sem gróði til þess að leggja í alls konar sjóði. Og þá var þó búið að skrifa upp gömlu hálfafskrifuðu Sogsvirkjunina og allt saman slíkt til endurnýjunarmats, meta það allt saman upp með tilliti til nútímans, færa þetta sem allra hæst í verði. Það er gerður samningur við erlenda aðila um, að í lánsamningi skuli það ákveðið, að verðlag skuli hækka sem mest í þessum efnunum. Þetta er sú nýja stefna, svo að segja flutt inn af því útlenda valdi.

Hvernig var þetta hér áður fyrr? Þegar lög um Sogsvirkjunina voru samþ. hér á Alp. fyrir nokkrum áratugum, voru menn það gamaldags, að menn hugsuðu um, að það væri gott yfirleitt fyrir almenning, að það væri lág álagning. Og það var sett þá í lög, að það mætti ekki leggja í heildsölu meira á rafmagnnið en 5%. Það var sett hámark 5% og var þannig frá upphafi þangað til nú, að Landsvirkjunin var stofnuð. Þegar Landsvirkjunin er stofnuð, er samið við útlendan aðila, útlendan lángefanda um það, að það

megi ekki leggja minna á en 8%. Og eignin er skráð eins hátt og hægt er, til þess að sú álagning verði sem allra mest í krónutölu.

Það er mikil breyting, sem orðið hefur á mórál í þessum efnunum. Einu sinni höfðu menn þá hugmynd hér á Alp. t. d., að við reistum okkar rafmagnsstöðvar til þess að reyna að útvega almenningi ódýrt rafmagn. Þetta er úrelt kenning í dag. Í dag reisa menn rafmagnsstöðvar, þar sem útlendingar fyrirskipa, að menn verði að græða svona og svona mikið á almenningi í landinu, það skuli svína á honum í skráningu eignanna sem allra mest. Þegar lög um Sogsvirkjun voru sett og Ljósafossvirkjunin, sem Reykjavíkurbær átti, var seld Sogsvirkjuninni, var Ljósafossvirkjunin seld með því verði, sem þá var búið að skrifa hana niður á, sem var ekki nema hluti af því verði, sem hún þá var raunverulega í, miðað við verðbólguna. Af hverju seldi Reykjavíkurbær Ljósafossvirkjunina svona ódýrt inn í Sogsvirkjunina, sem Reykjavík og ríkið áttu? Af því að menn vildu stuðla að því, að rafmagnsverð gæti verið sem lægst.

Ég nefni þessi dæmi aðeins til þess að sýna fram á, hvers konar breyting er að verða á öllu viðskiptasiðferði í landinu og öllum hugsunarhætti líka frá hálfu hins opinbera. Áður var sá hugsunarháttur ríkjandi, að menn væru að gera hlutina til þess, að almenningi liði vel og hann fengi vissa þjónustu með þessu. Nú er hugsunarhátturinn: Það skal svína á almenningi, það skal græða á almenningi, og það er aðalatriðið. Það er höfuðatriðið, og ef löggjafinn íslenzki setur slíkt ekki í lög, skal sá útlendi lánveitandi setja það í lög. Þetta er breytingin á mórálnum, sem orðið hefur á Íslandi. Þetta er dæmið um gróðasýkina, sem er að helta þjóðlífið, þá gróðasýki, sem m. a. hefur valdið því, að allt verðlagseftirlit var afnumið og heildsalastéttinni í Reykjavík sagt að græða hver sem betur geti. Og svo að ég enn einu sinni segi það við hæstv. stóla ríkisstj., af því að þessari íslenzku atvinnurekendastétt hefur yfirleitt gengið illa að stjórnna íslenzka atvinnulífina og haft lítið vit á því og hefur lengst af þurft að fá ráð annars staðar frá, þá er rétt að taka það fram, að í einu auðvaldsskipulagi nær það engri átt, að allir græði, það er ekki hægt. Það er ekki hægt að reka nokkurn atvinnurekstur, ef allir eiga að græða. Í auðvaldsskipulagi verða menn að haga því þannig, ef það skipulag á að standast, að gróðinn lendi á þeim sviðum, þar sem hann er þýðingarmestur og kemur að mestu gagni. T. d. þegar það er prédikað og framkvæmt í dag á Íslandi, að það skuli allir græða á húsbýggingum og menn skuli reyna að svína á þeim, sem byggja hús, alveg eins og hægt sé, eins og mórallinn er í dag, er það hreint brjálæði frá kapitalísku sjónarmiði að gera slíkt. Það þýðir að hækka húsaleiguna eða húsakostnað, hækka þar af leiðandi kaupgjald og drepa sjávarútveginn eða útflutninginn.

Auðmannastéttin í Danmörku hefur staðið að því allan tímann að halda niðri verði á húsnæði, og húsaleigulög eru enn í gildi þar. Það hefur verið talið sjálfsagt til þess að koma í veg fyrir, að verkamenn þurfi að heimta miklu hærri kaup,

til þess þar með að koma í veg fyrir, að útflutningsafurðirnar þurfi að hækka svo mikið, að Danmörk geti ekki keppt á erlendum markaði. En hér á Íslandi hefur verið prédikað, að allir skuli græða á öllum. Það er fagnaðarboðskapurinn, sem er að geryðileggja þjóðfélagið, ekki bara siðferðislega, — menn sæju kannske ekki eftir því, sem stjórna þessu þjóðfélagi, — en það er að eyðileggja það efnahagslega líka. Það er hægt að reka okkar sjávarútveg og iðnað og sjá um, að okkar framleiðsla gangi, ef menn láta viss svið í þjóðfélaginu verða þannig, að það sé enginn gróði á þeim, heldur aðeins þjónusta. Menn hafa skilið það, að menn eiga ekki að græða t. d. á skólakennslunni. Menn eiga ekki að græða á vissum störfum, sem ríkið álitur að það eigi að hafa sem þjónustu, og slík svið þjóðfélagsins þurfa að verða mörg, m. a. húsnæðið, til þess, á meðan menn á annað borð hafa auðvaldsskipulag, að atvinnuvegirnir, sem halda þessu þjóðfélagi upp, — til þess að gróðinn fari til þeirra.

Það mætti t. d. vel þjóðnýta alla verzlun í okkar þjóðfélagi og væri mjög skynsamlegt að gera það, hindra allan gróða í henni til þess að tryggja m. a., að sjávarútvegur og iðnaður og landbúnaður geti gengið. Ísland mundi ekki fara á hausinn þess vegna, þvert á móti. Öll verzlun gæti vel verið þjónustustarfsemi. Ég er ekki beinlínis að reyna að kenna herrum auðvaldsskipulagsins íslenska, hvernig þeir eigi að reyna að stjórna því, þótt ég hafi stundum reynt það. Ég er að benda þeim á, hvernig þeir geti stjórnað því ofurlítið skynsamlegar en þeir gera í dag. Og það er vegna þess, að ég álit það nauðsynlegt fyrir okkur Íslendinga, að við getum viðhaldið okkar gömlu, þjóðlegu atvinnuvegum. Landbúnaðinum verður viðhaldið, án hans getum við ekki verið, en sjávarútvegurinn og iðnaðurinn eiga að haldast. Ef við látum verzlunarstéttinni með sinni pólitík haldast uppi að drepa það hvort tveggja, kemur að visu nokkurt útlent auðvald hér inn í landið, eins og nú er byrjað á, en það endar með því, að Íslendingar fara að flytjast burt af landinu. Það endar með því. Ef Ísland verður innlimað, eins og öll hugsun þeirra manna, sem ráðið hafa pólitíkinni á undanförunum árum gengur út frá, sem efnahagsleg heild í aðrar stærri heildir, eins og Efnahagsbandalagið og eitthvað annað slíkt, þýðir það, að við verðum eyðilagðir sem sjálfstæð þjóð. Um leið og hinn efnahagslegi sjálfstæðisgrundvöllur er horfinn, verður komið hér svo og svo mikið atvinnuleysi, sem þýðir, að fólk flytzt burt til annarra landa, þar sem það þykir öruggara um að geta komist af. Ef við kunnum ekki í tíma okkar fótum forráð, brjótum við þessa atvinnuvegi undir fótum okkar, og það er það, sem er að gerast. Það er byrjað. Það kemur eyðing til með að voða t. d. yfir Norðurlandi núna, það er alveg greinilegt. Það kemur til með, ef svona heldur áfram, að verða atvinnuleysi líka í Reykjavík og Hafnarfirði þrátt fyrir allar framkvæmdirnar við Búrfell og alúminumverksmiðju og í Hvalfirði, ef svona heldur áfram, enda veit ég ekki betur en nú þegar í kvöld sé fundur hjá verkafélögum í Hafnarfirði til þess að ræða um atvinnuástandið þar, og hjá verkakönunum er þegar

orðið atvinnuleysi, þannig að þetta mál með verðlagsþróunina og þá „ídjótisku“ pólitík, sem rekin hefur verið í þeim efnum á undanförunum 5 árum, er miklu, miklu alvarlegra mál en bara leysa það með nýrri gengislækkun eftir næstu kosningar, nýjum eitisprautum í þjóðarlikamann. Það er mál, sem snertir alla framtíð landsins.

Ég sé, að það muni vera lítil von til þess, að hæstv. ríkisstj. vilji ræða verðbólguálin. Hún hefur mikinn áhuga á þeim í orði kveðnu, en engan áhuga nema á að auka verðbólguna í verki.

Ég legg nú til, þegar þessari umr. lýkur, að þessu frv. verði vísað til heilbr.- og félmn. Ég skal að visu viðurkenna, að með tilliti til þess, að ef menn gengju út frá því, að ríkisstj. væri einhver alvara í sambandi við hennar snakk um verðlagsmál núna, mundi þetta frv. kannske frekar eiga heima í fjhn. út frá því, hvað það er grundvallandi um alla framtíðarpólitíkina. En ég held, að það hafi alltaf áður verið í heilbr.- og félmn. Það á þar heima formlega séð, og ég geri það að minni till., að það fari þangað, þegar þessari umr. lýkur.

Sigurvin Einarsson: Herra forseti. Það hefur mikið verið rætt um verðlag og laun á undanförunum mánuðum og missirum, og það ekki að ástæðulausu. Fyrir tveimur árum voru sett lög með fallegu nafni, sem hétu „lög um verðtryggingu launa“. Þá var tekin upp aftur verðlagsuppbót á laun. Og í þeim skrifum og þeim ræðum, sem ég hef fylgt með að undanförunu, hefur mér virzt, að menn litu svo á, að nú þurfi menn ekki að kvarta undan því, að þeir fái ekki launa-hækkun í samræmi við verðlagshækkarnirnar. Þetta tryggir lögin frá 1964. Og mér virtist votta fyrir því hjá hv. 3. þm. Reykv. hér áðan, að hann væri þessarar skoðunar, það ætti að heita svo, að verðlagsuppbót hængi í því að mæta verðhækkunum. Og ég vona, að hann leiðrétti það, ef ég hef misskilið hann. En þetta held ég, að sé almenn skoðun manna, að með þessum lögum hafi mönnum verið tryggt það, að þeir fengju hlutfallslega sömu hækkun á laun og verðlagið hækkar í landinu. Nú erum við búnir að fá tveggja ára reynslu af þessum lögum. Og ef maður virðir nú fyrir sér þessi tvö ár, t. d. frá 1. sept. 1964 til 1. sept. 1966, kemur í ljós samkv. þeim eina mælikvarða, sem hægt er að nota á verðlag, — það er vísitala vöru og þjónustu, — að verðlagið hefur hækkað um 24.32% á þessu tímabili, eða úr 185 stigum í 230 stig á réttum tveimur árum. Það reiknast mér, að séu 24.32%. Þetta eru verðlagshækkarnirnar í landinu. Hverjar eru kauphækkarnirnar? Eru þær þá ekki eins, fyrst við búum við lög um verðtryggingu launa? Nei, ekki aldeilis. Menn fá ekki nema 15.25% hækkun á laun sín núna 1. sept. s. l. frá því, sem var 1. sept. 1964. Menn fá tæplega ⅔ eða rúmlega 60% af þeim raunverulegu verðhækkunum, sem orðið hafa á lífsnauðsynjum manna. Þær grunnkaupshækkarnir, sem hafa átt sér stað, hafa ekki verið til þess að fá hlutdeild í tekjuaukningu þjóðarinnar. Nei, þær hafa fyrst og fremst þurft að mæta því, að verðlagsuppbót á laun hefur ekki verið nema partur af því, sem

hún ætti að vera, ef hún hefði verið rétt reiknuð.

Ég vil nota þetta tækifæri, sem mér gefst, til þess að koma þessari aths. strax að, að menn haldi því ekki lengur fram, að mönnum sé borgið hvað snertir verðlagið í landinu, því að þeir fá það í verðlagsuppbótum á launin sín. Nei, þeir fá það ekki. Jafnvel þó að menn færu nú að miða við vísitölu framfærslukostnaðar, svo vitlaus sem hún er, með húsnæðisliðinn eins og hann er og skattana og fjölskyldubæturnar og allt það, sem er nú enginn mælikvarði á verðlag í landinu, — jafnvel þótt það væri miðað við vísitölu, hefur hún hækkað á þessum tveimur árum um 21.47%, þegar kaupgjaldsvísitalan eða kaupgjaldið hækkar um 15.25%.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til fjhn. með 22 shlj. atkv.

Á 24. fundi í Nd., 24. nóv., utan dagskrár, mælti

Einar Olgeirsson: Herra forseti. Fyrir réttum mánuði, 24. okt., var vísað til hv. fjhn. frv. til 1. um breyt. á l. um verðlagsmál, sem ég flyt ásamt tveim öðrum hv. þm. Alþb. Fjhn. hefur nú haft þetta mál til meðferðar í einn mánuð, og eins og við allir vitum hefur ekki verið sérstaklega mikið að gera hér í d. þannig að það mætti gjarnan vera fjölskrúðugri dagskráin. Það væri mjög æskilegt, að þau mál, sem vísað hefur verið til nefnda, fyndu nú útgöngudyr úr þeim n. á ný. Með þetta mál stendur alveg sérstaklega svo á, að einmitt vegna þess umtals um verðstöðvun sem nú á sér stað í þjóðfélaginu, er um að ræða till. um verulegt framlag í þeim efnum með þessu frv., og ég vil eindregið mælalast til þess og skjóta því líka til hæstv. forseta, hvort ekki væri heppilegt að reka á eftir fjhn. með að afgreiða þetta mál. Ég held, að það meggi ekki halda þeim hætti, sem stundum hefur komið inn á undanförunum þingum, að liggja á málum alveg endalaust. Ég vil þess vegna beina því til hæstv. forseta, hvort ekki væri rétt að reka á eftir fjhn. með að skila þessu máli.

Davíð Ólafsson: Herra forseti. Ég vildi sem formaður fjhn. og í tilefni af þessari málaleitan hv. 3. þm. Reykv. skýra frá því, að n. hefur á einum fundi farið yfir þetta frv. og mun flýta afgreiðslu þess eftir föngum. Því hefði ef til vill getað verið lokið núna, en það stóð sérstaklega á, þannig að það var ekki hægt að ganga frá afgreiðslu málsins, en ég mun sjá svo um, að málið fái eðlilegan framgang í nefndinni.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

15. Sala Vola í Hraungerðishreppi.

Á 6. fundi í Nd., 26. okt., var úthýtt:

Frv. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að selja eyðijörðina Vola í Hraungerðishreppi [38. mál] (þmfrv., A. 40).

Á 10. fundi í Nd., 1. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Ágúst Þorvaldsson): Herra forseti. Þetta litla frv. á þskj. 40 er flutt af mér og hv. varaþm. Ragnari Jónssyni. Það er um það að veita ríkisstj. heimild til þess að selja Gísla Högnasyni bónda á Læk í Hraungerðishreppi eyðijörðina Vola. Þessi jörð er hjáleiga, ein af mörgum, sem liggja undir prestssetrið Hraungerði, og er eign kirkjujarðasjóðs. Þarna hefur ekki verið búð s. l. 50 ár. Áður fyrr var þarna búskapur, ef búskap skyldi telja, því að býlið var ekki fært um það að veita sómasamlegt lífsuppheldi þeim, sem þar störfuðu, vegna þess, hversu það er landlítið og lélegir landkostir.

Land þessa býlis liggur að mörkum jarðarinnar Læks, og bóndinn þar, sem er myndarlegur og dugandi bóndi, hefur óskað eftir að fá þetta keypt, því að landið hjá honum er helzt til lítið, og að auki er sá galli á, að þar er erfitt til uppþurrkunar, en hins vegar eru möguleikar allgóðir til uppþurrkunar landsins í Vola. Þess vegna hefur þessi ósk komið fram frá þessum bónda, en hann hefur s. l. 14 ár haft ábúð á þessu koti.

Hér er prentuð sem fskj. með frv. umsögn hreppsnefndarinnar í Hraungerðishreppi, sem mælir einróma með því, að sala þessa eyðibýlis fari fram til Gísla Högnasonar.

Ég sé ekki ástæðu til að hafa þessi orð fleiri, en vil leyfa mér að leggja til, að að lokinni þessari umr. verði málinu vísað til 2. umr. og hv. landbn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til landbn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar, en brtt. við það barst á þskj. 198.

16. Barnaheimili og fóstruskóli.

Á 8. fundi í Nd., 27. okt., var útbýtt:

Frv. til 1. um aðstoð ríkisins við rekstur og byggingu almennra barnaheimila og um fóstruskóla [42. mál] (þmfrv., A. 44).

Á 10. og 11. fundi í Nd., 1. og 3. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 12. fundi í Nd., 7. nóv., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér ásamt hv. 10. landsk. þm. að flytja hér frv. um aðstoð ríkisins við rekstur og byggingu almennra barnaheimila og um fóstruskóla. Ég hef flutt þetta frv. áður, en ég held, að það sé þó rétt, að nokkur grein sé gerð fyrir því.

1. gr. þessa frv. fjallar um það, að ríkið aðstoði þá aðila, er reka almenn barnaheimili. Það er talið upp: vöggustofur, dagheimili og vistheimili. Ég skal geta þess, að Bandalag kvenna í Reykjavík, þar sem fulltrúar allra stjórnmálaflokka m. a. og fleiri eiga sæti, hefur tekið mjög eindregið undir þetta frv. og flutt þær brtt. við það, að þarna sé einnig bætt við um leikskóla. Sannleikurinn er sá, að uppeldi barna svo að segja frá vöggunni og til þess að barnaskólinn byrjar fer í mjög ríku mæli í þéttbýlinu að verða nauðsyn, sem ríkið og bæirnir þurfa að láta til sín taka. Reykjavíkurbær hefur gert sér grein fyrir þessu, og fleiri og fleiri bær úti um allt land eru að skilja þetta og eru að koma upp svona barnaheimilum, vöggustofum og öðru slíku, en það gengur alls staðar of hægt. Meira að segja í ríkasta bænum af þessum öllum, í Reykjavík, gengur framkvæmdin á öllu þessu miklu seinna en áætlað var. Það er þess vegna alveg greinilegt, að ríkið verður að fara að finna til sinnar skyldu til þess að hjálpa til við þetta, á sama hátt og ríkið finnur til sinnar skyldu gagnvart því að koma upp barnaskólum og sjá um, að barnaskólar séu reknir. Þetta eru raunverulega eins konar barnaskólar, bara fyrir þetta yngri börn, og hvað þéttbýlið snertir er þetta að verða sífellt nauðsynlegra. Það er gengið út frá því, að ríkið greiði, — við höfum látið þá tölu standa, sem við settum inn fyrir þrem árum, — 600 kr. á mánuði fyrir hvert barn sem rekstrarstyrk til viðkomandi barnaheimilis, en segjum þó, að að jafnaði skuli það vera ekki minna en einn þriðjungur kostnaðar, sem nú mundi að visu vera nokkru meira en 600 kr. Þá var gengið út frá, að kostnaður við hvert barn, t. d. hér í Reykjavík, yrði um 1800 kr. Og við höfum nú bætt inn í frv. frá því, sem áður var, að ríkinu væri einnig skylt að lána að kostnaðarlausu skólahúsnæði að sumri til afnota fyrir barnaheimili, ef það þykir hentugt og ef það húsnæði er ekki notað til annars. Viða úti um land háttar svo til, að skólarnir þar væru mjög vel notaðir í þessu skyni á sumrin og gætu auðveldað bæjarfélögum eða áhugafélögum, sem þar eru, að koma upp slíkum barnaheimilum. Við tökum fram, að aðilar að þessum barnaheimilum geti Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

jafnt verið sveitarfélög, áhugafélög, opinberar stofnanir eða atvinnufyrirtæki. Það er ekki aðeins, að bær hafi sýnt mikinn áhuga á þessu, það hafa verið sérstök félög, t. d. verkakvennafélög eins og í Hafnarfirði og kvenfélög þannig víðar. Það hefur líka komið fyrir og ætti að koma fyrir í ríkara mæli, að opinberar stofnanir eða atvinnufyrirtæki gerðu þetta. Meira að segja hér í Reykjavík myndist mér, að þau stóru fyrirtæki, sem hér eru mörg og þurfa oft á miklum vinnukrafti að halda, sem ekki hvað sízt ungar konur láti í té, — við skulum segja t. d. vélritun og allt annað slíkt, — það þyrfti að vera miklu, miklu meira af slíku og gæti verið mjög góð samvinna á milli slíkra fyrirtækja um að koma upp þess háttar barnaheimilum. Nú er það ákaflega algengt t. d., að ungar konur, sem um tíma hafa unnið hér t. d. í hönnunum, skrifstofum eða öðru slíku, um leið og þær hafa síðan stofnað heimili og farið að eignast börn, hafa þær orðið að hætta þarna alveg vinnu, og hefur þó oft verið mjög nauðsynlegt, eins og nú er fyrir ungar fjölskyldur, að bæði hjónin gætu unnið úti, en eingöngu vegna skorts á barnaheimilum hefur oft hver ung kona orðið að sitja yfir sínu barni og sleppa því að hjálpa til að vinna fyrir heimilinu, eins nauðsynlegt og það hefur verið frá efnahagslegu sjónarmiði.

1. gr. fjallar þess vegna um reksturinn á barnaheimilunum og aðstoð ríkisins við hann.

2. gr. fjallar um að aðstoða sveitarfélög, sem hafa yfir 1000 íbúa, við að byggja barnaheimili, og þar er ákveðið, að hafa skuli sama hátt og ríkið hefur viðvíkjandi barnaskólunum að öllu leyti.

Í 3. gr. er gengið út frá, að sveitarfélög, sem hafa undir 1000 íbúum, geti orðið þessa réttar aðnjótandi, ef félmrn. heimili það.

Í 4. gr. er fjallað um, að komið skuli upp fóstruskóla í Reykjavík eða ríkið skuli réttara sagt reka þann fóstruskóla, sem nú er fyrir hendi. Það er vitanlegt, að sá skóli hefur átt allerfitt uppdráttar og skólastjórn, sú kona, sem lengi hefur stjórnað þeim skóla, hefur lagt einmitt mikla áherzlu á það, hve gífurleg nauðsyn sé á því, að hægt sé að kenna og útskrifa miklu fleiri fóstrur en nú er. Við vitum allir, hvernig hefur verið viðvíkjandi kennaraskólanum og því að útskrifa kennara fyrir stálpuðu börnin og unglingana. En skorturinn á fóstrum hefur verið mjög tilfinnanlegur í þessu efni. Við verðum að muna það, að eftir að meiri hl. af allri okkar þjóð er samansafnaður í þéttbýli í kringum þessa borg, sem við erum í, er okkar þjóðfélag orðið svo gerbreytt frá því, sem áður var, að fjölmörg ný störf, sem við áður vart þekktum, hljóta að koma upp. Hér eru komnir upp aðilar t. d., sem við höfum kallað — að visu ekki með góðu íslenzku orði — félagsmálaráðunauta. Hér er komið upp svo og svo mikið af sálfræðingum, sem starfa við barnaskólana. Hér eru öll þau vandamál, sem þéttbýli yfirleitt skapar, farin að verða mjög alvarlegt þjóðfélagslegt viðfangsefni fyrir okkur. Og sannleikurinn er, að einmitt fóstrurnar við þessi barnaheimili gegna satt að segja ákaflega miklu af þeim störfum, sem mæðurnar oft gegndu í gamla daga. Maður verður var við það,

ef maður kynnist þessum hlutum, að einmitt ef það eru verulega góðar fóstrur á slíkum barnaheimilum, kenna þær börnunum t. d. fjöldann allan af gömlum íslenskum vísum og söngvum, sem heimilunum satt að segja oft og tíðum láist að kenna, og ekki sízt meðan ameríska sjónvarpið var algerlega yfirgnæfandi, voru áhrifin frekar þannig, að það skemmdi fyrir, að menn gætu varðveitt þá gömlu íslenzku erfð í þessum efnum, heldur en hitt, þannig að það að búa að góðum fóstruskóla, geta haft við hann góða kennara og geta vakið mikinn áhuga hjá ungum stúlkum á því að verða fóstrur, er ákaflega þýðingarmikið, og þar ætti ríkið að hjálpa til og ýta undir.

Það er rétt, að í þessari 4. gr. er talað um frá hálfu okkar flytjenda, að það skuli starfa skólastjóri og minnst tveir fastir kennarar. Í þeim brtt., sem Bandalag kvenna í Reykjavík hefur sent inn við þetta frv., um leið og það mæli með því, leggur það til, að þessu sé breytt þannig, að í staðinn fyrir orðin „minnst tveir fastir kennarar“ komi: fastir kennarar eftir þörfum auk stundakennara. — Ég vil vekja athygli á því, og er ég vissulega sammála því, ef sú n., sem þetta fer til, getur fallið á þá breytingu. Ég vil vekja sérstaka athygli á því, ekki sízt vegna þess, að sérstaklega í þessari d. eru einvörðungu karlmenn og karlmenn í svo yfirgnæfandi meiri hl. hér á Alp., að okkur hættir stundum við að taka of lítið tillit til þess, sem konurnar segja í þessum efnum.

Með þessu frv., þegar það hefur verið flutt á undanförunum árum, hafa komið mjög ákveðin meðmæli frá kvennasamtökum, þar sem allir pólitískir flokkar eiga sína fulltrúa og þar sem öll þessi kvennasamtök hafa verið algerlega sammála um að mæla með framgangi þessa frv. Þarna hefur stjórn Bandalags kvenna í Reykjavík og bandalagið sjálf sent inn mjög eindregin meðmæli ár eftir ár. Þarna hefur Kvenréttindafélag Íslands og stjórn þess gert mjög ákveðnar ályktanir og samþ. að skora á Alp. að samþykkja þetta frv. Þarna hafa Menningar- og friðarsamtök Íslenskra kvenna sömuleiðis sent inn mjög ákveðin tilmæli í þessum efnum. Ég vil mjög eindregið vonast til þess, að nú, sökum þess að eftir gamalli reynslu er oft vænlegast að fá ýms-um góðum málum framgengt á síðasta þingi fyrir kosningar, að hv. þm. taki þessu máli vel og fáið til þess að afgreiða það í einni eða annarri mynd. Ég er ekki endilega að gera kröfu til þess að öllu leyti og við flm., að svo langt sé farið sem við hér leggjum til, en hitt held ég að væri alveg óhjákvæmilegt, að þingið sýndi lit á því að taka undir þessi mál, að byrja á því, að ríkið styrki þessa aðila og sýni sinn áhuga og taki t. d. upp samninga við Fóstruskólann og athugi, hvort það mundi ekki vera mikill grundvöllur einmitt fyrir þessu, þannig að menn verulega kynni sér þetta mál og láti þetta ekki fara í ruslakörfuna enn einu sinni. Ég held, að sá helmingur kjósenda, sem konurnar eru, ætlist til þess, að við verðum a. m. k. að nokkru leyti við þeirra kröfum í slíkum efnum.

Ég vil svo leyfa mér að leggja til, herra for-

seti, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til menntmn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. menntmn., á þskj. 382, var útbýtt 6. apríl, en frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar.

17. Byggingarsamvinnufélög.

Á 10. fundi í Nd., 1. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um byggingarsamvinnufélög [46. mál] (þmfrv., A. 50).

Á 11. fundi í Nd., 3. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Ágústsson): Herra forseti. Á þskj. 50 hef ég ásamt tveimur öðrum hv. þm. flutt frv. til l. um byggingarsamvinnufélög. Í raun réttir er þó hér aðeins um að ræða breyt. á gildandi l. um þetta efni, en til hægðarauka fyrir menn að átta sig á þeim breyt., sem í frv. felast, er hér flutt frv. um þetta efni í stað brtt., sem hugsanlegt væri að gera, en meðfram líka vegna þess, að l. um byggingarsamvinnufélög eru nú orðin ein eftir af þeirri lagasetningu, sem upphaflega var sett um opinbera aðstoð til íbúðarhúsaþygginga í kaupstöðum og kaupsíðum, þar sem ákvæðin um verkamannabústaði eru nú orðin að sérstökum lögum.

Hér er ekki um verulegar breyt. að ræða frá gildandi l., að segja má, nema í tveim atriðum. Það, sem ég hygg, að einkum hafi háð vexti og viðgangi byggingarsamvinnufélaga, nú á síðari árum a. m. k., er aðallega tvennt. Annars vegar skortur á hæfum byggingarlóðum, sem mun þó einkum eiga við hér í höfuðstaðnum, og svo hins vegar hitt, sem er þó eflaust stærra atriði, fjárhagsleg vangeta þeirra, til þess að ná tilgangi sínum.

Ég mun nú leyfa mér í örstuttu máli að gera grein fyrir þessu frv., en áður en ég kem að einstökum greinum, vil ég aðeins leyfa mér að segja örfá orð um húsnæðismálin almennt.

Ég hygg, að það sé allra dómur, þeirra sem hér eru inni, og þurfi ekki að rökstyðja, að ein brýnasta nauðsyn, sem liggur fyrir löggjafarþingi þjóðarinnar, sé að koma húsnæðismálunum í betra horf en þau eru nú í. Þetta hygg ég, að allir séu sammála um. Enda þótt lánsfé til íbúðabygginga á vegum byggingarsjóðs hafi vaxið talsvert að krónutölu á undanförunum árum, og ég skal engan veginn gera lítið úr því út af fyrir sig, hefur ekki náðst neinn viðhlitandi árangur í því efni að gera fólki kleift að byggja eigin íbúðir. Það vantar verulega á, að viðunandi marki

í þeim efnum hafi verið náð. Þann 1. júlí s. l., í nýjustu Hagtiðindum, sem ég hef og ég held að birt hafi verið, var byggingarkostnaðurinn skv. útreikningi Hagstofunnar kr. 2720,37 á hvern teningsmetra. Ef miðað er við 370 teningsmetra íbúð, sem mun vera sú meðalstærð, sem Efnahagsstofnunin reiknar með, kostar slík íbúð nú á aðra millj. kr. Og ég bið menn að hafa það hugfast, að þegar þessir útreikningar eru lagðir fyrir, er um að ræða útreiknaðan byggingarkostnað af Hagstofunni og ekki reiknað með neinum aukakostnaði, sem margur verður þó áreiðanlega að greiða, áður en hann flytur inn í sína íbúð. Hámarkslánin úr hinu almenna veðlánakerfi hafa fram að þessu aðeins numið 280 þús. kr. á íbúð. Þau munu hækka á næstunni eitthvað vegna hækunar á vísitölu byggingarkostnaðar, en ég hygg þó, að segja meg þrátt fyrir það, að lánin fari ekki yfir 30% af byggingarkostnaðinum og nái þó raunar ekki alveg þeirri tölu. Þegar við rifjum það upp, að nágrannabjóðir okkar lána allt upp í 90% út á íbúðir til einstaklinga, sjáum við, hvað óralangt við eigum enn að því marki, sem viðhlítandi getur talist í þessu efni, og því verður okkur það enn þá ljósara, þegar við berum þessar tölur saman við það, sem annars staðar þekkist, hversu verulegt átak hér þarf til að koma.

Það hefur oft verið rífað upp hér á hv. Alp. og ég skal gera það aðeins í örstuttu máli, hversu verðbólguvöxturinn og húsnæðisskorturinn eru tvær hliðar á sama máli, hvernig þeir hafa áhrif hvor á annan. Þess vegna er það vist, að ef menn meina í raun og veru eitthvað með því, að nú þurfi að taka í taumana á verðbólguvextinum, þá er lausn húsnæðismálana eitt af því, sem allra fyrst kemur til álita í þessu efni. En jafnvel þó að ekki kæmi til stöðvun verðbólgunnar, er þó hitt öllum ljóst, að þjóðfélagið hefur ekki uppfyllt frumstæðustu kvaðir sínar við einstaklinginn, fyrr en það hefur gert honum kleift að eignast viðunandi, hæfilegt húsnæði við viðráðanlegu verði. Þess vegna er það augljóst, að fjárhagsgetu byggingarsjóðs verður að auka, og hlýtur þetta Alp., sem nú situr, að láta verulega að sér kveða í því efni. En það frv., sem ég mæli nú fyrir, vikur aðeins að einum þætti húsnæðismálanna, þ. e. að auka möguleika byggingarsamvinnufélaganna til að gegna hlutverki sínu.

Ég held, að það sé alveg vafalaust og ómót-mælt, að með lagasetningunni um byggingarsamvinnufélög, gerðri laust eftir 1930, hafi merkuð áfanga verið náð í húsnæðismálum og margir hafi notið góðs af þeirri lagasetningu. Það sýna hin fjölmörgu íbúðahverfi, sem risið hafa fyrir forgöngu þessa félagsskapar. En hinu er ekki að neita, að nú á síðari tímum hafa byggingarsamvinnufélögin átt stöðugt örðugra en áður með að standa fyrir byggingum, vegna fjárskorts fyrst og fremst. Og því frv., sem hér er lagt fram, er ætlað að bæta nokkuð úr þessu.

Í 4. gr. þessa frv., sem hér er til umr., er fjallað um fjárflyunarleiðir byggingarsamvinnufélaga. Það er í fjórum staflidum. Í fyrstu þremur staflidunum, a, b og c, eru aðeins gerðar ör-

litlar breyt. frá gildandi l., en nýmælið í greininni er það, að í d-lið er tekið upp nýtt ákvæði, svo hljóðandi: „Skylt er Seðlabanka Íslands að kaupa á nafnverði árlega, ef þörf krefur, ríkis-tryggð skuldabréf skv. d-lið fyrir eigi lægri fjárhæð en 75 millj. kr.“ Okkur flm. þessa frv. er að visu ljóst, að 75 millj. kr. aðstoð í formi sölu á ríkistryggðum skuldabréfum leysir engan veginn allan þann vanda, sem hér er við að fast. En mikill hlýtur þó að verða munur á því frá því, sem nú er, þegar engin sala á ríkistryggðum skuldabréfum er tryggð og svo að segja engin möguleg. Ef reiknað er með 300 þús. kr. láni í þessu formi út á annan veðrétt hvernar íbúðar, nægir þessi fjárhagsstuðningur til þess að lána út á um það bil 250 íbúðir á ári, en eins og þetta er hugsað af hálfu flm., er hér um að ræða 2. veðréttar lán á eftir lánunum úr byggingarsjóði ríkisins, sem verða áfram á 1. veðrétti, og með því að kleift yrði að tryggja sölu á slíkum 2. veðréttar verðbréfum, mundi almenna veðlánakerfið og aðstoð byggingarsamvinnufélaganna til samans lána rúm 600 þús. út á meðalíbúð, miðað við hámark, og þá má segja, í þeim tilfellum, sem slíku yrði við komið, að við værum eitthvað farnir að nálgast það, sem mætti kallast viðunandi í þessum efnum.

Ég vil aðeins leyfa mér að minna á það í þessu sambandi, að mönnum hefur lengi verið ljós nauðsyn þess að tryggja sölu á þessum ríkis-tryggðum veðskuldabréfum, og ég er hér t. d. með fyrir framan mig Alþingistiðindi frá 1945, þar sem fjallað var um breyt. á l. um byggingarsamvinnufélög. Þá var það einn af þm. Reykv., núverandi hæstv. forsrh., sem lét þetta mál talsvert til sín taka, og enda fleiri aðilar, og þá voru uppi talsvert háværar kröfur um það, að veðdeild Landsbankans yrði gert að skyldu að kaupa þessi veðskuldabréf eða lána til kaupa á þeim tiltekna fjárhæð, sem þá var miðuð við 20 millj. kr. á ári og er vitanlega miklu rausnarlegra til-lag en það, sem við flm. þessa frv. förum nú fram á að Seðlabankinn taki að sér að tryggja sölu á, því að byggingarkostnaðurinn þá var miklu lægri en nú. Ég get aðeins minnst á það, að í þessum sömu umr., til að sýna samanburðinn á verðlaginu, þá segir einn af þáv. þm., að húsaleigunefndin í Reykjavík meti íbúð í nýju húsi á 60 þús. kr. 2 herbergi og eldhús og 90 þús. kr. 3 herbergi og eldhús. Síðar segir: „Það liggur í augum uppi, að það er ofvaxið flestum að búa í slíkum húsum.“ Ég nefni þetta aðeins til þess að minna okkur á það, hversu gífurlegar breyt. hafa orðið á verðlagi, síðan þetta var til umr. hér á hv. Alþingi fyrir aðeins rúmum 20 árum.

Hin meginbreytingin er svo í 8. gr. frv., þar sem segir: „Í þeim sveitarfélögum, þar sem byggingarsamvinnufélög starfa, er hlutaðeigandi sveitarstjórnunum skylt að láta slík félög sitja fyrir um úthlutun lóða.“ Eins og ég gat um í upphafi máls míns, hafa orðið nokkur brögð að því, einkum hér í Reykjavík, að lóðaskortur hefur háð starfsemi byggingarsamvinnufélaganna. Við flm. frv. teljum slíkt óþarft og óviðeigandi og ástæðu-laust, og þess vegna höfum við gert það að till.

okkar, að skylda sveitarfélaga til þess að láta byggingarsamvinnufélögin hafa forgangsrétt verði lögfest.

Þá er í 9. gr. breyt. frá gildandi lögum. Í gildandi l. er fortakslaust bann við því fyrir eigendur íbúða, sem byggðar eru á vegum byggingarsamvinnufélaga, að selja þær, nema byggingarsamvinnufélag hafi áður hafnað forkaupsrétti, og þá aldrei á herra verði en sem svarar byggingarkostnaði að viðbættum verðhækkunum skv. visitölu byggingarkostnaðar og virðingarverði þeirra endurbóta, sem gerðar hafa verið, en að frádreginni hæfilegri fyrningu, hvort tveggja samkv. mati dómkvæðra manna. Ég hygg, að það sé á allra vitorði, að þessi lagaákvæði hafa lítið verið virt að undanfögnu og að íbúðir. sem byggingarsamvinnufélög hafa byggt, hafa gengið kaupum og sölum á nokkuð svipuðu verði og aðrar íbúðir, sem öðruvísi eru byggðar, og má kannske segja, að það sé nokkurt vorkunnarmál, þar sem byggingarsamvinnufélögin hafa verið mjög vanmáttug að greiða nokkuð úr fyrir mönnum um útvegum fjármagns. Ef hins vegar þetta frv. verður að l. og ef byggingarsamvinnufélögin geta tryggt meðlimum sínum sölu á allt að 300 þús. kr. í ríkistrygðum skuldabréfum með hagstæðum kjörum til margra ára, eins og fyrirætlun okkar flm. er með þessum ákvæðum, horfir vitanlega hér allt öðruvísi við. Þá finnst okkur það vera sanngirnismál, að þeir, sem slíkar fyrirgreiðslu hafi notið, verði að lúta þessum lagaákvæðum, eins og þau eru upphaflega sett og eins og þau eru í gildandi lögum. En samt sem áður höfum við talið rétt, með hliðsjón af því, hvernig reynslan hefur verið af þessu, að gera till. um, að þessi kvöð falli niður eftir 15 ár, að eftir 15 ár frá byggingu sé heimilt að selja þessar íbúðir kvaðalaust, eins og aðrar íbúðir, sem byggðar eru á annan hátt.

Aðrar breyt., sem þetta frv. gerir till. um, eru minni háttar og þarfnast, að ég held, ekki skýringa umfram það, sem er að finna í grg., og ég sé ekki ástæðu til þess að vera að eyða tíma hv. þm. með því að hafa lengri framsögu um þetta mál að þessu sinni. Ég vonast til þess, að það fái góða og vinsamlega athugun í n., sem því kann að verða vísað til, og að þm. allir athugi það gaumgæfilega, hvort hér sé ekki bent á leið, sem hugsanlega gæti orðið til þess að draga úr þeim miklu vandræðum, sem af húsnæðisskortinum stafa. Ég legg til, herra forseti, að frv. verði vísað til hv. heilbr.- og félmn.

ATKVG.R.

Fr. vísar til 2. umr. með 28 shl. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 29 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

18. Umferðarlög (frv. EOL og GeirG).

Á 15. fundi í Nd., 14. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á umferðarlögum, nr. 26 2. maí 1958 [60. mál] (þmfrv., A. 66).

Á 17. fundi í Nd., 17. nóv., var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Við hv. 10. landsk. þm. höfum leyft okkur að flytja hér frv. til l. um breytingar á umferðarlögum. Það gengur út á, að 28. gr. verði þannig breytt, að til þess að mega aka dráttarvél utan alfaravegar skuli unglingar hafa náð 14 ára aldri. Nú er 28. gr. í umferðarl. þannig, með leyfi hæstv. forseta, þ. e. síðari hluti gr., um vinnuvélarnar:

„Enginn má stýra dráttarvél, nema hann hafi fengið skirteini til bifreiðaaðsturs eða sérstakt skirteini til aksturs dráttarvéla. Slíkt skirteini má ekki veita yngri mönnum en 16 ára. Eigi þarf ökuskirteini til aksturs dráttarvéla, þegar þær eru notaðar við jarðyrkjustörf utan alfaravegar.“

M. ö. o.: nú er ákveðið, að yngri maður en 16 ára megi ekki aka dráttarvél á venjulegum vegum. En þegar um er að ræða að aka dráttarvél utan alfaravegar, eru engin aldurstakmörk fyrir því, hve ungur sá unglingur eða það barn má vera, sem ekur dráttarvél utan alfaravegar. Ég ætla ekki hér að ræða um það, hvort þetta ákvæði kann að vera brotið, þegar um er að ræða akstur á alfaravegum. Það kemur ekki beint þessu máli við. En hitt er aftur á móti það, sem okkur brtt. gengur út á, að í staðinn fyrir, að það sé ekkert aldurstakmark sett, þegar um er að ræða akstur á dráttarvélum utan alfaravegar, verði nú sett aldurstakmark og það verði miðað við 14 ár. Það var svo, að þegar umferðarlögin voru hér til umr. 1957, var flutt brtt., sem gekk út á þetta sama, sem nú er lagt til, að það væri takmarkað við 14 ára aldur, að unglingar eða börn mættu aka dráttarvélum utan alfaravegar. Það var Gunnar Jóhannsson, sem flutti þá till., og við töluðum báðir um þetta mál, ég og hann, og við vorum víst tveir einir, sem greiddum því atkv., er atkv. voru greidd, það munu ekki fleiri hafa verið við-staddir af okkar Alþb.-þm., og þessi brtt. var þá kolfelld.

Nú er það svo, að síðan er komin nokkur reynsla á, hvernig þetta er. Ég hef hér skýrslu frá Slysavarnafélagi Íslands um þau slys, sem orðið hafa í sambandi við dráttarvélar á árunum 1958 til 14. nóvember 1966, og ég ætla — með leyfi hæstv. forseta — að lesa upp þær tölur, sem þar fjalla um slys og sérstaklega um banaslys.

Alls voru dráttarvélaslys á árinu 1958, banaslys 4 og aðrir slasaðir 2. 1959 var banaslys 1, slasaðir 2. 1960 var banaslys 1, slasaður 1, 1961 banaslys 2, slasaðir 4. 1962 var ekkert banaslys, en 2 slasaðir. 1963 var eitt banaslys, en enginn slasaður annars. 1964 varð 1 banaslys og 1 slys öðruvísi. 1965 voru 3 banaslys og 2 slasaðir öðruvísi. Og 1966, það sem af er, eru 5 banaslys og 4, sem hafa slasast öðruvísi.

Á þessum tíma, frá því 1958, er tala þeirra,

sem misst hafa lífið af dráttarvélaslysum og eru 14 ára eða yngri, alls 6. Þeir, sem misst hafa lífið á aldrinum 15–20 ára, eru 4. Þeir, sem misst hafa lífið á aldri þar fyrir ofan, milli 21 og 50 ára, eru 8. Það er því mjög greinilegt, að einkum á síðustu tveimur árum hefur banaslysum fjölgað mjög mikið og ekki sízt hvað unglíngana snertir. Og við teljum, flm., að það sé ekki hægt að láta þetta ganga svona til áfram, það verði að setja einhverjar skorður í löggjöf, sem reyna að koma í veg fyrir þetta. Ég skal viðurkenna, að það er ýmislegt fleira, sem kemur til greina, fyrir utan sjálf aldurstakmörkin, og þó held ég, að þau verði óhjákvæmilega að vera þarna með.

Ég hef hér frá Slysavarnafélaginu allnákvæma skýrslu um þessi mál og líka, hvernig þau slys hafa átt sér stað, sem orðið hafa í ár. Mikið af þeim banaslysum er hjá einmitt drengjum á aldrinum 15–16 ára, þannig að 14 ára aldurinn eða bann takmarkað við hann er ekki einhlítt til þess að koma í veg fyrir þetta. En hitt er greinilegt, að svona má ekki ganga til áfram, og löggjafarsamkundan getur ekki látið það viðgangast, samtímis því sem reynt er þó að setja barnaverndarlög um vinnu á ýmsum öðrum sviðum, að þarna sé látið vera opið hættusvæði, ekki sízt eftir þá reynslu, þá hörmulegu reynslu, sem þegar er komin á.

Nú höfum við flm. enn fremur sett þarna inn í, að á þeim dráttarvéllum, sem unglíngar á aldrinum 14 ára og eldri aka, skuli vera yfirbyggð skýli. Það er enginn efi á því, að það mundi draga mjög úr slíkri slysahættu, ef skýli eru yfirbyggð. En ég vil þar að auki leyfa mér — með leyfi hæstv. forseta — að lesa hér upp ályktun, sem horizt hefur til Alp. frá fundi í Kvenréttindafélagi Íslands, sem haldinn var 18. okt. 1966. Þessi ályktun hljóðar svo:

„Fundur Kvenréttindafélags Íslands, haldinn 18. okt. 1966, lætur í ljós harm sinn yfir hinum mörgu slysum, sem orðið hafa s. l. sumar og mörg undanfarin sumur af völdum landbúnaðarvéla. Fundurinn telur, að við svo búið megi ekki lengur standa, heldur verði að hefjast handa til þess að reyna að koma í veg fyrir slys af þessu tagi. Fundurinn skorar því á hv. Alp. og landbrh. að láta semja lög, sem miði að því að fækka þessum óhugnanlegu slysum.“

Og í grg. fyrir þessari till. segir svo:

„Þar sem ekki mun unnt að framfylgja banni, þótt í lög væri leitt, um, að unglíngar stjórni dráttarvéllum og öðrum landbúnaðarvéllum, verður að finna aðrar leiðir til þess að koma í veg fyrir þessi slys. Benda má á nokkur atriði, sem að gagni mættu koma:

1) Í hverri sveit fari fram árlega skipulögð kennsla fyrir þá unglínga og aðra, sem vinna eiga við landbúnað næsta sumar, en hafa ekki lært og kunna ekki meðferð véla og farartækja. Kennslan miðist ekki aðeins við að geta ekið tækjunum, sem mun vera tiltölulega auðvelt, heldur verði mikil áherzla lögð á, að nemendur geri sér grein fyrir takmörkun tækjanna og hættunum þeim samfara. T. d. má benda á nauðsyn þess, að ökumaður geri sér fulla grein fyrir beygjuradius tengivagns, að ökumaður sé dómbær á

hallaból ökutækis, að ökumaður gæti þess hverju sinni við hleðslu, að þyngdarpunktur verði hvorki of aftarlega né of framarlega, og að ökumaður láti aldrei frihjóla niður brekku.

2. Árlegt eftirlit verði haft með landbúnaðarvéllum á svipaðan hátt og með bifreiðum.

3. Eftirlitsmaður, t. d. fulltrúi sýslumanns eða tryggingafélags, fari auk þess eftirlitsferðir milli bæja og kynni sér, hvort gætt sé settra reglna og varúðar, miðað við aðstæður á hverjum bæ. Eftirlitsmaður hafi rétt til að banna þeim, sem brjóta settar reglur, að vinna við þessar vélar, og nái það bann jafnt til bændanna sjálfra sem þeirra, er hjá þeim vinna.

4. Lágmarksaldur og/eða lágmarksstærð unglínga til að stjórna landbúnaðarvéllum verði ákveðinn.“

Þetta er samþykkt frá Kvenréttindafélagi Íslands, og ég skal taka það fram, af því að ég hef fengið upplýsingar um það, að þessi grg. er sam-in með aðstoð ungs manns, sem byrjaði 11 ára gamall að stjórna dráttarvél. Þarna er bent á frá hálfu Kvenréttindafélagsins ýmsar aðrar aðferðir en eingöngu að takmarka með lögum aldur þeirra unglínga, sem mega aka dráttarvéllum, og allar þessar ábendingar eru vissulega þess virði, að þær séu athugaðar mjög vel. En eins og þarna er líka tekið fram seinast, er þó hallazt að því, að ákvörðun um lágmarksaldur sé líka nauðsynleg.

Ég álit, að það sé alveg óhjákvæmilegt, að við hér á Alp. tökum þetta mál til meðferðar og til afgreiðslu. Það samrýmist ekki þeim hugsunarhætti, sem menn almennt vilja viðurkenna nú á dögum, að þetta sé látið viðgangast. Það urðu allharðar deilur um þetta 1957, en mér sýnist, að reynslan hafi skorið þannig úr, að það sé ekki hægt að láta þetta viðgangast óbreytt, það verði annars vegar að breyta lögum og það verði hins vegar að setja reglugerðir, sem koma þarna á vissum takmörkunum, eftirliti eða öðru slíku.

Ég vil vonast til þess, að allir hv. þm. hafi fylgt það vel með því, hvað gerzt hefur á þessum sviðum, að þeir finni nauðsynina á því að gera þessar breytingar, og vil vona, að það geti tekizt samstarf um það í þeirri n., sem þetta mál fer til, að reyna að gera breytingar á þessum lögum eða setja í þau fyrirmæli um nánari reglugerðir og annað slíkt, sem gæti að einhverju leyti orðið til þess að koma í veg fyrir önnur eins slys og þarna hafa átt sér stað eða draga úr þeim, því að við sjáum einmitt af þeirri skýrslu, sem ég las upp, hve óskaplega þau færast í aukana. Ég vil þess vegna óska þess, að að lokinni þessari umr. verði þessu máli vísað til 2. umr. og — hvað formið snertir mun þetta mál eiga að fara til samgmn., þar hafa umferðarlögin alltaf verið, þótt að vísu þessi grein ætti frekar heima hjá félmn. eða menntmnn., en ég vil láta forseta um það. Formlega á þetta að fara til samgmn., en til hvaða n. sem það færi, vil ég vonast til þess, að það geti tekizt þannig samvinna um þetta mál, að það sé hægt að tryggja, að þetta Alp. afgreiði það á þann máta, að verulegar vonir standi til þess, að dregið verði úr þeirri slysa-hættu, sem á þessu sviði hefur verið.

Dómsmrh. (Jóhann Hafstein): Herra forseti. Það er vissulega alvarlegt mál, sem hér hefur verið gert að umtalsefni og frv. það til 1. um breyt. á umferðarlögum fjallar um, sem nú er á dagskrá. Það er auðvitað eðlilegt, eins og fram kom hjá hv. 3. þm. Reykv., að Alp. láti slíkt mál til sín taka, enda hefur það látið slíkt mál til sín taka áður, eins og eðlilegt er, þar sem tiltekin ákvæði eru í umferðarl. hér að lútandi. En það er ekki aðeins Alp., sem hefur látið málið til sín taka, heldur hefur þetta mál einnig verið til meðferðar innan ríkisstj. og unnið að athugun þess á undanfórnum mánuðum og sannast að segja á vegum fleiri ráðuneyta.

Það er rétt, sem hv. þm. vakti athygli á, að þegar umferðarl. voru sett hér seinast, var í frv., sem lagt var fyrir Alp. 1957 og umferðarlaga-nefnd hafði samið, í 28. gr., ákvæði um, að stjórnendur dráttarvéla, sem notaðar eru við jarðyrkju- og heyskapatörf utan alfaravegar, mættu ekki vera yngri en 15 ára. Og í aths. við 28. gr., sem þetta ákvæði var í, var sagt í frv.: „Eigi þykir ástæða til að krefjast sérstaks prófs eða ökuskirteinis fyrir þá, sem einungis stjórna dráttarvélum utan alfaraleiða við jarðyrkju- og heyskapatörf. Aldursmark er sett 15 ár og er í það lægsta,“ segir n. En niðurstaðan einmitt hér á Alp. þá var sú, að þetta aldurshámark var brott numið, þannig að það endaði með því, að löggjöfin var afgreidd þannig, að ekkert aldursmark var sett varðandi þá, sem aka dráttarvélum utan alfaraleiða, eins og þar stendur. Í 28. gr. er um þetta fjallað. Þar segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Enginn má stýra dráttarvél, nema hann hafi fengið skirteini til bifreiðaaðsturs eða sérstakt skirteini til aðsturs dráttarvéla. Slíkt skirteini má ekki veita yngri mönnum en 16 ára.“ En svo kemur ákvæðið: „Eigi þarf ökuskirteini til aðsturs dráttarvéla, þegar þær eru notaðar við jarðyrkjutörf utan alfaravegar.“

Við höfum síðan haft mjög alvarlega reynslu af því, að ungir menn, sem farið hafa með dráttarvélar, hafa bæði slasast og beðið bana. Nú er í sjálfu sér alveg ósagt um, hvernig farið hefði, jafnvel þótt ákvæði 1. hefðu verið með nokkrum öðrum hætti en það er. Og málið er hreint ekki vandalaust. Það segir m. a. í brtt. í frv., sem fyrir liggur: „Yfirbyggt skýli skal vera á slíkum dráttarvélum.“ Gert er ráð fyrir, að unglingar, sem náð hafa 14 ára aldri, megi þó án ökuskirteinis aka dráttarvél, þegar hún er notuð til jarðyrkju eða við heyskapatörf utan alfaravegar. Yfirbyggt skýli skulu vera á slíkum dráttarvélum. Það eru annars vegar þessar eðlilegu hugsanir, aldurinn, og hins vegar einhver öryggisútbúnaður á dráttarvéluum, sem mönnum er efst í huga til þess að koma í veg fyrir hin alvarlegu slys. Ákvæði eru nú í reglugerð um gerð og búnað ökutækja, þar sem segir í 28. gr., að eftir 1. jan. 1966, þannig að það er nú komið í framkvæmd, er innflytjendum óheimilt að selja dráttarvélar eða afhenda, nema á þeim séu öryggisgrindur eða hús, sem bifreiðaeftirlit ríkisins hefur viðurkennt. Þetta þýðir það, að allar vélar, sem fluttar eru inn eftir 1. jan. s. l., eiga að vera með öryggisútbúnaði eða

skýli, sem viðurkennt er, nær hins vegar ekki til eldri dráttarvéla í landinu, og vafðist a. m. k. fyrir mönnum, þegar þessi reglugerðarákvæði voru sett, að skylda bændur til að setja skýli eða öryggisútbúnað á gamlar og kannske verðlittlar dráttarvélar. En það er einmitt þetta mál, sem hefur verið í nánari athugun innan margrarn., eins og ég sagði áðan, hvað hægt sé að gera til varnar í þessu efni.

Viðskmrh. vakti athygli á því með bréfi frá því í júnimánuði, dags. 27. júní, að það á sér stað viðleitni innan OECD, eða Efnahags- og framfarastofnunarinnar, um samræmingu öryggisreglna að því er snertir notkun dráttarvéla og annarra landbúnaðarvéla. Og öryggismálastjóra, Þórði Runólfssyni, var skrifað út af þessu og hann skrifaði svo aftur samgrn. 27. sept. Ég tel rétt, að fram komi nokkur atriði úr bréfi öryggismálastjóra, þar sem hann vitnar í fyrsta lagi til bréfs, sem hann hafi móttekið frá viðskmrn. varðandi samræmingu öryggisreglna um notkun dráttarvéla og annarra landbúnaðarvéla. Þar segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Samkv. 1. gr. laga um öryggisráðstafanir á vinnustöðum er allur almennur búrekstur undanþeginn lögnum og þar af leiðandi vélar, sem í búrekstri eru notaðar. Ég hef hvað eftir annað bent á það, hversu fráleitt ég tel það, að öryggiseftirlitið skuli ekki mega hafa afskipti af öryggisbúnaði landbúnaðarvéla, með því að hin tíðu og alvarlegu slys, sem orðið hafa við þessar vélar, gefa fullt tilefni til eftirlits. Í þessu sambandi hef ég bent á, að beita mætti síðustu mgr. fyrrnefndrar lagagr. í IV. kafla reglugerðar um gerð og búnað ökutækja 15. maí 1964 er að finna þau einu ákvæði, sem til eru í lögnum og reglum hér á landi um öryggisbúnað dráttarvéla og tækja, sem tilheyra þeim. Á forstjórufundi öryggiseftirlita Norðurlandanna, sem haldinn var í Helsingfors vorið 1964, varð það að samkomulagi, að sömu reglur um gerð og styrkleika húsa og öryggisgrinda á dráttarvéluum skyldu vera í öllum löndunum, og jafnframt samþykkt að taka upp þær reglur, sem um nokkur ár hafa gilt í Svíþjóð. Með því að þessi mál falla ekki undir starfssvið öryggiseftirlitsins, gagnstætt því, sem almennt er í hinum Norðurlöndunum, gat ég ekki tekið aðra afstöðu til málsins á fundinum en þá að lofa að beita mér fyrir því, að sænsku reglurnar yrðu teknar upp hér á landi. Þessu kom ég síðan á framfæri við forstöðumann bifreiðaeftirlitsins með þeim árangri, að einungis þau hús og öryggisgrindur dráttarvéla, sem uppfylla kröfur sænsku reglnanna, eru viðurkenndar hér á landi.“

Eins og fram kemur í reglugerð, gilda ákvæðin aðeins um nýjar dráttarvélar, sem fluttar eru til landsins eftir 1. jan. 1966, en engin ákvæði varðandi eldri vélar eða eftirlit með því, að hús-um eða öðrum öryggisbúnaði sé haldið við. Ætti Ísland að gerast aðili að samræmdum reglum um öryggisbúnað dráttarvéla og annarra búvéla, sem settar yrðu á vegum OECD, tel ég, að ekki verði hjá því komizt að taka upp eftirlit með slíkum véluum og fyrst og fremst beri að leita umsagnar landbrh. um málið.

Þessi mál hafa þannig verið bæði til athugunar í dómsmrn., sem hefur haft umferðarl. til meðferðar, í samgmrn., landbrn. og viðskmrn., og síðast varð það að samkomulagi innan stjórnarinnar, að tveimur ráðuneyttisstjórnunum, í dómsmrn. og samgmrn., var falið að athuga nánar þetta mál, einmitt út frá því sjónarmiði, að við gerðumst aðilar að samræmdum reglum og samkomulagi, sem gert kynni að vera á vegum þeirra þjóða, sem eru í OECD, í þessu sambandi, og hvaða frekari öryggisráðstafanir væri hægt að gera aðrar en þær, sem nú eru í lögum, varðandi aldurmark og útbúnað, hvaða aðrar reglur gætu hér komið til álita.

Þetta mál er sem sagt í þessari athugun. Ég tel alveg eðlilegt og sjálfsagt, eins og kom fram hjá hv. 3. þm. Reykv., að þetta frv. hans, sem hann gerði grein fyrir, fái ýtarlega athugun í n. En ég vil vekja athygli þeirrar n., sem fær það til meðferðar, einmitt á þeirri athugun, sem innan rn. á sér nú stað, og teldi eðlilegt, að samband verði fyrst og fremst haft við þessa tvo ráðuneyttisstjóra, sem ég hef sagt. Og ég tek svo undir það að lokum, að við alþm. verðum alvarlega að endurskoða fyrri afstöðu til þessara mála, og ef þess verður nokkur kostur að finna haldbetri úrræði en við fram til þessa höfum fundið, bæði í lögum og reglugerðum, til þess að koma í veg fyrir þessi alvarlegu slys.

Ég vildi aðeins láta koma fram þessar upplýsingar um þá viðleitni, sem innan ýmissa rn. á sér stað til þess að vinna að frekara öryggi á þessu sviði, og vona, að það verði einnig samstaða þm. um það, eins og hv. flm. sagði, og full ástæða til þess, að þn. hefði náð samband, eins og málin standa nú, við þau rn., sem samtímis eru að þessum málum að vinna.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það mál, sem hér er um að ræða, er vissulega mikið vandamál, sem nauðsynlegt er að athuga gaumgæfilega og finna leiðir til þess að koma í veg fyrir hin tíðu slys, sem eru orðin í meðferð dráttarvéla. Slysunum hefur fjölgað, m. a. vegna þess, að dráttarvélafjöldinn hefur margfaldast. Og þetta frv., sem hér er um að ræða, er vissulega þess eðlis, eins og að hefur verið vikið, að sjálfsagt er að athuga það gaumgæfilega. En ég er hræddur um, að þetta frv. út af fyrir sig, þótt það verði lögfest, nái of skammt. Hér er talað um aldurstakmark, 14 ára aldur. Og það er talað um hin tíðu slys unglínganna, og það er hörmulegt að fá fréttir af þessum slysum. En það eru ekki aðeins unglíngarnir, sem verða fyrir slysum af dráttarvélu, það eru einnig menn á bezta aldri og eldri menn. Og eins og fram kemur í skýrslu Slysavarnafélagsins og sjá má glögglega af henni, eru unglíngaslysinn færri en slysinn hjá þeim eldri.

Ef við byrjum 1958, eru fjögur banaslys. Það er bóndi, 28 ára gamall, og kona, 28 ára, varð undir dráttarvél. Enn fremur varð bóndi undir dráttarvél 14/11, og 27/12 varð bóndi enn fremur undir dráttarvél. M. ö. o.: 1958 er þetta allt fullorðið fólk. 1959 verður 1 banaslys, 5 ára barn lendir í driföxli. Það hafði hlaupið þarna fyrir, fullorðinn maður ók vitanlega vélinni. 1960 verð-

ur 1 slys. Ellefu ára drengur varð undir dráttarvél í skurði. 1961 verða tvö banaslys. Drengur, 10 ára, varð undir dráttarvél og beið bana, og drengur, 2 ára, varð undir dráttarvél, sem drengur ók, og beið bana, hljóp fyrir dráttarvélinu. 1962 tvö slys: dráttarvél valt og varð bóndi undir henni, og 34 ára gamall maður féll af dráttarvél og lærbrotnaði. 1963 varð 1 banaslys, 48 ára gamall maður. 1964 eitt banaslys, bóndi 51 árs, og slys, bóndi varð undir dráttarvél og slasaðist alvarlega. 1965 urðu 3 banaslys og 2 slys. 27. apríl: bóndi varð undir dráttarvél og beið bana. 18. maí: Bóndi varð undir dráttarvél og beið bana. 27. ágúst: Drengur, 3 ára, varð undir dráttarvél og beið bana. Fullorðinn maður ók vélinni og drengurinn hljóp fyrir bana. Svo var það, að maður varð undir dráttarvél og slasaðist lítillega, tveir fullorðnir, og aftur fullorðinn maður. 1966 eru 5 banaslys og 4 slys. 17. maí varð 16 ára drengur undir dráttarvél og beið bana. 27. júlí: 15 ára drengur varð undir dráttarvél og beið bana. 28. júlí: 14 ára drengur beið bana í dráttarvélaslysi. 15. sept.: 16 ára drengur varð undir dráttarvél og 8. nóv. 16 ára drengur. 1966 5 banaslys, og þetta eru allt piltar 14—16 ára, sem verða fyrir þessum slysum. M. ö. o.: Þetta frv. nær ekki til þess aldurs, sem þarna er um að ræða. Og slysin fjögur, sem eru auk þess á þessu ári, eru á fólki, sem er yfir þessum aldri.

Ég vek aðeins athygli á þessu vegna þess, að það er auðsýnt, að sú viðleitni, sem höfð er í frammi með flutningi þessa frv., sem vitanlega er góðra gjalda verð, — það sýnir sig, að það þarf fleira til að koma, og 14 ára aldurinn virðist ekki vera sá hættulegasti eða alvarlegasti, og jafnvel drengir, sem eru undir þeim aldri, eða á aldrinum 12—14 ára, mundu kannske alveg eins sýna aðgæzlu eins og 14—15 ára. Það er a. m. k. víst, að það er almennt í sveitunum, að drengir á aldrinum 11—14 ára aka dráttarvélu, og slysin á þeim aldri eru mjög fá skv. þessari skýrslu Slysavarnafélagsins.

Ég held, að um leið og það er nú athugað, hversu unglíngarnir virðast vera ungir, þegar þeir aka dráttarvélu, er jafnvel einnig rétt að athuga, hvað menn mættu vera gamlir, þegar þeir aka dráttarvélu. En það, sem helst kæmi að gagna, væri það að hafa námskeið fyrir unglíngana og fyrir þá, sem aka dráttarvélu, og beinlínis kenna meðferð þeirra. Síðan þarf að tryggja það, eins og kom fram hér áðan, að þessar vélar séu í fullkomnu lagi. Og mér finnst það alveg fráleitt, að dráttarvélar séu ekki af ábyrgum aðilum skoðaðar árlega og það sé tryggt að stýrisútbúnaður og bremsuútbúnaður sé í fullkomnu lagi. Það er vitanlega alveg sjálfsagt.

En eins og hæstv. dómsmrh. gat um hér áðan, eru þessi mál í ýtarlegri athugun. Það eru allir sammála um, að hér er mikið vandamál á ferðinni, og það ber að gera allt, sem unnt er, til þess að auka öryggið á þessu sviði. Það vitanlega erum við allir sammála um. Flutningur þessa frv. spillir a. m. k. ekki fyrir því máli. Við erum að ræða þessi mál í dag vegna þess, að frv. var flutt, og það út af fyrir sig getur aldrei verið nema til góðs, að við ræðum þessi mál og hugleiðum þau, enda þótt þessi mál séu nú í

ráðuneytunum í fullkominni athugun. Og eins og hér var getið um áðan, er eðlilegt, að sú n., sem fær þetta mál til meðferðar, kynni sér, um leið og hún ræðir þetta frv., hvað sú athugun, sem nefndir ráðuneytisstjórnar hafa með höndum, er langt komin, og vissulega er eðlilegt og sjálf-sagt, að allt verði gert til þess að leysa þetta mál farsælega og allir taki höndum saman um það.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég vil fyrst leyfa mér að þakka hæstv. ráðh. bæði þær upplýsingar, sem þeir hafa gefið, og þeirra góðu undirtektir undir þetta mál. Það gleður mig mjög, að þetta skuli vera til góðrar athugunar í ráðuneytunum og að það skuli vera eins mikill áhugi og fram kom hjá hæstv. ráðh. fyrir, að hægt væri að finna umbætur í sambandi við þetta mál.

Það er rétt kannske að taka það fram fyrst í sambandi við þá skýrslu, sem fyrir liggur, og ég hef fengið hjá Slysavarnafélaginu, og Slysavarnafélagið er mjög reiðubúið til allrar samvinnu um þessi mál, og sá maður, Sigurður Ágústsson, sem hefur sérstaklega með þetta að gera þar, — það er rétt að taka það fram í sambandi við það, sem rætt er þarna um aldurinn, að það er ekki staðsetning á því, hvar slysin hafi átt sér stað. Og ég veit ekki, hvort við getum fengið það fram, að hve miklu leyti þessi slys hafa átt sér stað utan alfaravegar eða bókstaflega á alfaravegi, því að eins og getið var um áðan, gera lögin mjög skarpan greinarmun þar á. Vandræðin eru náttúrlega þau, að það er a. m. k. mjög mikil hætta á, að þessum lögum sé ekki nákvæmlega framfylgt.

Ástæðan til þess hins vegar, að við, sem leggjum fram þetta frv., takmörkuðum þarna við 14 ár, var, að við þorðum bókstaflega ekki að gera okkur neinar vonir um, að það væri möguleiki á því að fá fram á Alþingi takmörkun, sem væri við hærri aldur en það. Það voru mjög harðar umr., sem fram fóru hér 1957, og því var haldið mjög eindregið fram, að það þýddi mjög mikil óþægindi og jafnvel það, sem meira væri, fyrir bændur, ef ætti að fara að takmarka þetta við eitthvert sérstakt aldurstakmark. Hæstv. dómsmrh. upplýsti, hvernig breytt hefði verið frá því, sem nefndin upphaflega hafði samið það. En þegar við reyndum hér í Nd. að fá fram 14 ára aldurinn, var þetta kolfellt, og það var minnst á í umr., hvort það mundi vera einhver möguleiki um það að fá t. d. samkomulag um 12 ára aldur, og það virtist ekki vera grundvöllur fyrir því, þannig að þess vegna þorðum við ekki að reyna með hærri aldur en 14 ára.

Hitt er aftur á móti rétt, að bæði gagnvart þeim, sem eru það ungir, og eins gagnvart þeim, sem keyra dráttarvélar á almannafæri og hafa rétt til þess, þarf þarna miklu fleiri ráðstafanir. Það er engum efa bundið, eins og sérstaklega var líka bent á af hálfu Kvenréttindafélagsins og þess unga manns, sem sjálfur hafði reynslu af þessu sem hafandi byrjað 11 ára gamall að stjórna svona dráttarvél. Það er því alveg gefið mál, að bæði sú kennsla, sem hæstv. landbrh. minntist á, og eftirlit, sem þarna þyrfti að fram-

kvæma og hæstv. dómsmrh. líka kom inn á, og það spursmál að taka landbúnaðarvélarnar almennt inn undir öryggiseftirlitið, þetta eru allt saman mál, sem jafnhliða þessu þarf að rannsaka. Ég vil þess vegna á þessu stigi aðeins leyfa mér að láta í ljós ánægju mína yfir þeim undirtektum, sem það hefur fengið hjá hæstv. ráðh., og óska eftir því, að þetta mál í heild, bæði sá þáttur þess, sem í þessu frv. felst, og sá þáttur þess, sem er utan við það og verið er að athuga í ráðuneytunum og annars staðar, að þetta verði allt saman þannig unnið, að við getum komið okkur niður á að samh. slík lög frá þessu þingi og aðrar ráðstafanir, sem gera skuli, að von verði til þess, að draga mætti úr þessum slysum.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til allshn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

19. Iðnlánasjóður (frv. ÞÞ o. fl.).

Á 17. fundi í Nd., 17. nóv., var útbýtt:

Fr. til 1. um breyt. á l. nr. 25 22. apríl 1966, um breyt. á l. nr. 45 3. apríl 1963, um Iðnlánasjóð [63. mál] (þmfrv., A. 70).

Á 20. fundi í Nd., 28. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Þórarinn Þórarinsson): Herra forseti. Þar sem rétt hefur verið hér á þinginu áður allmikið um iðnaðarmál og þá erfiðleika, sem iðnaðurinn á nú við að búa, get ég haft þessa framsögu mína styttri en ella.

Mér finnst rétt að byrja mál mitt á því að benda á nokkrar staðreyndir, sem er að finna í fjárlögnum, sem nú liggja fyrir á þingi.

Í fjárlagafrv. er gert ráð fyrir að veita 50 millj. kr. til stofnlánadeildar landbúnaðarins. Þar af eru 17 millj. kr., sem koma á móti framlagi, er bændur greiða til stofnlánadeildarinnar. Þá er í fjárlagafrv. gert ráð fyrir því að greiða 41 millj. kr. í fiskveiðisjóð, sem á að koma á móti því útflutningsgjaldi, sem rennur í fiskveiðisjóð og talið er framlag sjávarútvegsins. Í þriðja lagi skal bent á það, að til iðnlánasjóðs er ekki gert ráð fyrir að veita nema 10 millj. kr. M. 6. o.: það er ráðgert að veita til stofnlánadeildar landbúnaðarins 50 millj. kr., til fiskveiðisjóðs 41 millj. kr., en ekki nema 10 millj. kr. til iðnlánasjóðs.

Ég geri þennan samanburð ekki vegna þess, að ég sé að telja eftir þau framlög, sem ganga til landbúnaðar og sjávarútvegs, ég tel þau vera fullkomlega réttmæt og sjálfsögð, en ég nefni þetta hins vegar til að benda á það, hvernig iðnaðurinn er enn þá afskiptur í þessum efnun og

viðhorf ráðandi manna er allt annað til hans en til hinna höfuðatvinnuvega þjóðarinnar. Ég held, að öllum, sem athuga þessi mál af sanngirni, verði það samt ljóst, að það þarf að tryggja iðnaðinum fullkomið jafnrétti í þessum efnum og hann sé stítt þýðingarminni atvinnuvegur en hinir tveir. Það er sjálfsagt að vinna að því í framtíðinni að efla sem mest landbúnaðinn og sjávarútveginn innan þeirra takmarka, sem það er hægt. En það eru þó viss takmörk fyrir því, hvað langt er hægt að ganga í þeim efnum, m. a. vegna þess, hve mikil veiðin má vera, ef á ekki að ganga um of á fiskstofnana. Og eins takmarkast að sjálfsögðu landbúnaðarframleiðslan nokkuð af því, hverjir sölumöguleikar hennar eru. Þjóðinni mun hins vegar halda áfram að fjölga í landinu á komandi árum, ef allt fer eins og ætlað er, og til að mæta þeirri atvinnuþörf, sem það skapar, verður það ekki gert á annan æskilegri hátt og eðlilegri en þann að efla iðnaðinn, og þess vegna þarf að veita honum aðra aðbúð en þá, sem hann á nú við að búa og m. a. kemur fram í þeim tölum, sem ég hef nú rakið. Og það er líka kunnara en frá þurfi að segja og er búið að ræða svo ýtarlega um það hér áður á þessu þingi, að ég sé ekki ástæðu til að rifja það ýtarlega upp, að iðnaðurinn á nú við sérstaka erfiðleika að búa af mörgum ástæðum, m. a. af hinum mikla innflutningi iðnaðarvara, sem hefur átt sér stað, án þess að hann væri nokkuð undir það búinn að mæta þeirri samkeppni, því að áður en jafnmiklum innflutningi erlendra iðnaðarvara var sleppt inn í landið, þurfti að sjálfsögðu að gera ýmsar ráðstafanir til að bæta samkeppnis- aðstöðu innlens iðnaðar, eins og með því að tryggja honum nægilegt lánsfé, hafa lánskjör eða vaxtakjör hófleg og sjá um, að þetta væri gert undir þeim kringumstæðum, þegar gengisskráningin væri ekki iðnaðinum sérstaklega óhagstæð. Ekkert af þessu hefur átt sér stað, og þess vegna er eðlilegt, að á ýmsum sviðum standi íslenskur iðnaður halloka í þessari samkeppni. En ein mikilvægasta leiðin til þess að bæta aðstöðu hans er einmitt sú að tryggja honum aukið fjármagn, og að því er stefnt með því frv., sem hér liggur fyrir. Ég skal fúslega viðurkenna, að þar er hvergi nærri gengið eins langt og skyldi, en þó mundi sú bót fást, ef þetta frv. yrði samþ., að hið fasta tillag til iðnlánasjóðs frá ríkinu mundi sennilega hækka um helming, og auk þess er gert ráð fyrir því að auka að nokkrum mun þá lántökuheimild, sem sjóðurinn hefur nú, og ætti það að geta orðið honum til nokkurra bóta, ef hún væri hagnýtt.

Ég vil aðeins geta þess, sem líka kemur fram í grg., að á meðal iðnaðarmanna er mikill áhugi á að fá tryggða þá jafnréttisaðstöðu við aðra atvinnuvegi, sem felst í þessu frv., þ. e. að ríkið leggi fram jafnmikið fé í iðnlánasjóð og iðnfyrirtækin leggja til hans, alveg eins og gert er nú í sambandi við stofnlánadeild landbúnaðarins og fiskveiðisjóðs.

Ég vil svo treysta því, að þetta mál fái góðar undirtektir hér í hv. þd., og leyfi mér að leggja til, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til hv. iðnn.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 31 shlj. atkv. og til iðnn. með 30 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. iðnn., á þskj. 320, var útbýtt 10. marz, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

20. Fiskiðja ríkisins.

Á 19. fundi í Nd., 24. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um Fiskiðju ríkisins [69. mál] (bm-frv., A. 78).

Á 23. og 24. fundi í Nd., 8. og 9. des., var frv. tekið til l. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 35. fundi í Nd., 6. febr., var frv. enn tekið til l. umr.

Flm. (Ragnar Arnalds): Herra forseti. Á þskj. 78 hef ég leyft mér að flytja frv. til l. um stofnun fyrirtækis, sem beri nafnið Fiskiðja ríkisins. Í stuttu máli er það meginefni þessa frv., að ríkisvaldið taki að sér forustuhlutverk í uppbyggingu niðursuðuiðnaðar á Íslandi, en þessi iðngrein hefur nánast staðið í stað um aldarfjórðung. Ef þessi iðnaður á að verða einn af grundvallaratvinnuvegum þjóðarinnar í framtíðinni, eins og hann hefur vissulega öll skilyrði til þess að verða, verður ekki hjá því komið, að ríkisvaldið leggi grundvöllinn með nokkrum markvissum ráðstöfunum.

Hér er gerð um það till., að í fyrsta lagi verði sett á stofn fiskiðja ríkisins, er starfi undir sérstakri þingkjörinni stjórn. Í öðru lagi, að ríkið leggi fram fjármagn, svo að unnt sé með nokkurri von um árangur að ráðast til atlögu við mesta vandamál þessa iðnaðar, markaðsvandamálið. M. a. verði stofnað til sölusamtaka framleiðenda, sem reyni sameinaðir að brjótast inn á frjálstan markað undir einu auglýstu vörumerki. Í þriðja lagi, að fiskiðjan taki við rekstri niðurlagningarverksmiðjunnar á Siglufirði. Í fjórða lagi, að fiskiðjan reisi nokkrar nýjar verksmiðjur, eftir því sem markaður leyfir, og verði við staðsetningu þeirra einkum að því hugað að bæta atvinnuástand þeirra staða, þar sem vinna er að staðaldri ónóg. Í fimmta lagi, að Fiskiðja ríkisins fái það hlutverk að hafa forustu um hvers konar vísindarannsóknir á þessu sviði, innleiði tækninýjungar, geri tilraunir með nýja matarrétti. Og í sjötta lagi, að Fiskiðju ríkisins verði falið að gera ráðstafanir til þess, að Íslendingar eignist fjölmennan hóp sérmenntaðra manna í niðursuðutækni. Áhugamenn séu kostaðir til náms erlendis og efnt sé öðru hverju til sérstakra námskeiða fyrir verkstjóra og annað starfslið.

Margir munu hafa furðað sig á því og það

ekki að ástæðulausu, hversu illa hefur gengið að koma upp niðursuðu- og niðurlagningariðnaði á Íslandi. Á hverju ári hafa Íslendingar mokað gífurlegum afla á land. Þeir hafa minna hirt um það að fullvinna afurðirnar sjálfir. Fiskvinnslustöðvar víða um heim hafa fengið ódýrt úrvals hráefni frá Íslandi og hafa hagnast drjúgum á því að margfalda hráefnisverðið með fullvinnslu. Ef við berum okkur saman við Norðmenn, kemur glöggst í ljós, hve Íslendingar eru langt á eftir Norðmönnum á þessu sviði. Í Noregi er 15% af útflutningsverðmæti norskra sjávarafurða niðursóðinn eða niðurlagður fiskur, en hliðstæð hlutfallstala á Íslandi er aðeins ½% — í Noregi sem sagt 15%, á Íslandi aðeins ½%. Það er vissulega nokkuð ömurlegt að sjá, hve Íslendingar standa langt að baki keppinautum sínum, Norðmönnum, á þessu sviði. En hitt er þó jafnvel enn ömurlegra, að sjá, hvað framfarir í þessari iðngrein hafa verið hægar og þróunin einkennilega skrykkjótt. Árin 1940—1941 var útflutningur Íslendinga á niðursuðuvörum um 700 tonn eða um það bil tvöfalt meiri en 1963 og 1964. Á þessu tímabili kom það fyrir, að útflutningurinn eitt árið fór yfir 1000 tonn, annað árið datt hann niður í sama sem ekki neitt. Árin 1965 og 1966 hefur útflutningsmagn niðursuðuvara aukizt talsvert, einkum vegna stórauðinnar sölu til Sovétríkjanna. En þrátt fyrir þessa aukningu er hlutfallstala niðursuðu- og niðurlagningarvara á útfluttum fiskafurðum þó enn langt innan við 1%. Og talinn í tonnum er útflutningurinn á seinasta ári svipaður eða aðeins lítið eitt meiri en hann var mestur fyrir aldarfjórðungi.

Hver er þá helzta skýringin á erfiðleikum niðursuðuiðnaðarins? Um það er vist ekki þörf að deila. Skýringin er fyrst og fremst sú, að skort hefur markaði. En hvers vegna hefur markaði skort? Öllum ber þó saman um, að íslensk hráefni séu með þeim beztu, sem fáanleg eru í heiminum. Hvers vegna geta Íslendingar ekki selt þessa framleiðslu eins og aðrar þjóðir? Um leið og reynt er að svara spurningunni, er nauðsynlegt að gera sér þess grein, að markaðsöflun fyrir fullunnar iðnaðarvörur eru miklu meiri erfiðleikum bundin en sala á hráefnum eða hálfunnun vörum. Í upphafi þarf stórfellda auglýsingaherferð á frjálsum markaði, erindrektur, tilraunastarfsemi. Hér á landi hafa verið starfræktar fjöldamargar verksmiðjur, en þær hafa flestar verið heldur litlar og ófullkomnar. Eigendur hafa oftast verið fjárvana og ekki þolað neins konar áföll eða byrjunarörðugleika. Auk þess er vist óhætt að segja, að sérþekking og tæknikunnátta hefur verið mjög af skornum skammti. Og stundum hefur framleiðslan misheppnast algerlega. En það er augljóst, að jafnvel smávægilegustu mistök á þessu sviði geta eyðilaggt stóra markaði. Vafalaust skiptir þó allra mestu máli, að það hefur aldrei verið gert neitt markvisst átak til þess að selja framleiðsluna. Framleiðendur hafa aldrei haft nein samtök með sér, og enginn aðili hefur haft fjármagn til þess að brjótast inn á frjálsan markað með þeim krafti, sem til þarf. Enginn hefur sem sagt getað leyft sér að taka þá áhættu, sem í upphafi hlýtur að fylgja slíku.

Nú eru hér á landi þrjár meiri háttar verksmiðjur í þessum iðnaði, allar búnar mjög góðum framleiðslutækjum. K. Jónsson & Co. h/f á Akureyri framleiðir langsamlega mest og flytur megnið af framleiðslu sinni til Sovétríkjanna samkv. föstum samningum. Norðurstjarnan í Hafnarfirði er nýtt og glæsilegt fyrirtæki, sem upphaflega seldi aðallega til Bandaríkjanna undir norsku vörumerki, en þessi verksmiðja mun ekkert hafa framleitt núna seinustu missirin vegna rekstrarörðugleika. Á Siglufirði var að frumkvæði Alþingis og ríkisstj. hafin bygging verksmiðju af fullkomnustu gerð fyrir mörgum árum, og hún mun nú vera líðlega hálfbyggð. Verksmiðjan er rekin undir stjórn sildarverksmiðja ríkisins og var ætluð sem framlag hins opinbera til styrktar þessum iðnaði og átti að ryðja öðrum verksmiðjum brautina. Framleiðslan hefur þótt takast vel, og hún er að mestu leyti seld til Sovétríkjanna, en ég held, að ég geti leyft mér að segja, að ekkert markvisst stóratök hefur verið gert til þess að afla annarra markaða.

Bygging þessara þriggja fullkomnu verksmiðja er vissulega mikilvægt spor í rétta átt. En ég held, að menn hljóti að vera sammála um það, að næsta skrefið er að hefja viðtæka markaðsöflun og skipuleggja þennan atvinnuveg í heild sinni, svo að hér megi rísa á næstu árum stóriðja í matvælaíðnaði. En hvernig má það verða? Munu hinir ýmsu framleiðendur í þessari iðngrein verða færir um að skipuleggja þennan atvinnuveg einir og koma á fót slíkri stóriðju án aðstoðar eða forustu ríkisvaldsins? Ég held persónulega ekki. Ég held, að ríkisvaldið hafi beðið of lengi eftir því, að þessi atvinnugrein risi upp í landinu af sjálfu sér.

Ástandið í þessum iðnaði og stöðnunin undanfarin 25 ár ætti að geta sannfært menn um það, að ríkisvaldið má ekki halda að sér höndunum á þessu sviði, heldur verður að taka forstuna. Þegar Siglufjarðarverksmiðjan var reist, var það einmitt ætlunin, að hún yrði tilrauna- og forustuverksmiðja. Ég held, að ég geti nú leyft mér að segja, að afstaða ríkisvaldsins til þessa afkvæmis síns hefur oft og tíðum verið nokkuð óljós. Verksmiðjan hefur verið byggð upp hægt og hægt, án þess að henni væri veitt neitt verulegt fjármagn til þess að geta hafið markaðsöflun að einhverju ráði. Hvað eftir annað hefur stjórn sildarverksmiðja ríkisins lagt til við ráðh., að það yrði skipuð sérstök stjórn fyrir verksmiðjuna og jafnvel að fjárhagur hennar yrði gerður sjálfstæður, en ráðh. hefur ekki fallið á það.

Með þessu frv., sem hér liggur fyrir, er að því stefnt, að ríkisvaldið stígi næsta skrefið í framhaldi af byggingu Sigló-verksmiðjunnar með því sem sagt að setja á fót sérstakt fyrirtæki, Fiskiðju ríkisins, sem í fyrsta lagi fái árlegt ríkisframlag, 6 millj. kr., í 5 ár, samt. 30 millj., til þess að fullgera verksmiðjuna á Siglufirði og koma upp nokkrum öðrum verksmiðjum til fullvinnslu matarrétta úr fiskafurðum, og í öðru lagi fái 8 millj. kr. í 5 ár, samtals 40 millj. kr., til þess að skipuleggja stórfellda markaðsrannsókn og tilraunastarfsemi. Síðan þetta frv. var til umr. hér á Alþ. fyrir einu ári, hefur það helzt

gerzt í þessum efnun, að stofnuð hafa verið samtök islenzkra niðursuðu- og niðurlagningarverksmiðja, jafnframt hafa sérmenntaðir menn í niðursuðutækni stofnað með sér sérstakt félag. Hvort tveggja er nauðsynlegur og mikilvægur áfangi að því marki, að þessi iðngrein nái að þróast með eðlilegum hætti hér á landi. En hins vegar hafa enn ekki verið mynduð sölusamtök framleiðenda, sem stefni að því að selja fullunnar fiskafurðir í ýmsum tegundum umbúða og undir einu vörumerki, eins og lagt er til í þessu frv., að Fiskiðja ríkisins beiti sér fyrir.

Ég vænti þess, að hv. alþm. geri sér grein fyrir því, hve mikilvægt slíkt forustufyrirtæki á vegum ríkisins gæti verið, og ég vil að endingu leyfa mér að leggja til, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til hv. sjútnv.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til sjútnv. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

21. Bygging leiguhúsnæðis.

Á 21. fundi í Nd., 29. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um byggingu leiguhúsnæðis [76. mál] (pmfrv., A. 88).

Á 23., 24. og 25. fundi í Nd., 8., 9. og 12. des., var frv. tekið til l. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 26. fundi í Nd., 13. des., var frv. enn tekið til l. umr.

Fm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég flyt hér, ásamt hv. 3. og 5. landsk. þm. frv. um að heimila ríkisstj. að byggja árið 1967 500 íbúðir til þess að bæta úr skorti á leiguhúsnæði. Ástandið er þannig nú víðvíkjandi leiguhúsnæði, sérstaklega hér í Reykjavík, og víða úti um land er það líka mjög erfitt, að það má segja, að það ríki alger neyð. Það er þannig fyrir fjölda fólks nú, að það fær ekki inni í leiguhúsnæði. Það verður ýmist að hafast við hjá vinveittum fjölskyldum eða flýja burt úr borginni. Þetta er ástand, sem stendur í dag.

Eitt af því, sem hæstv. ríkisstj. hefur sérstaklega verið að hæla sér af, er, að hún hafi verið að skapa hér í þjóðfélaginu það, sem hún kallar valfrelsi. Það fer æðlitið fyrir því valfrelsi sem stendur hjá þeim mönnum í Reykjavík, sem ætla að útvega sér húsnæði. Það er ekki um margt að velja, og þetta er þó ein brýnasta lífsnauðsyn manna. Og þannig hefur hæstv. ríkisstj. staðið að verki á þessu sviði, að það er ekkert valfrelsi til. Það er aðeins neyð um að ræða. Það er ekki einu sinni svo, að menn geti gengið að einhverju, að menn geti fengið eitthvert leiguhúsnæði. Það er

venjulega svo, að menn geta ekkert fengið. En ef menn geta fengið eitthvað, þá eru kjörin þannig, að til viðbótar þeim dæmum, sem ég hef áður lýst hér úr þessum stól, skal ég nefna, að nýlega var tveggja herbergja íbúð hér í Reykjavík leigð á 10 þús. kr. á mánuði, sem er nokkru meira en almennt verkamannakaup. Svona er ástandið í dag. Og hæstv. ríkisstj. segir, að hún hafi útrýmt svörtum markaði í þessu landi. Það hefur aldrei þrífzt annar eins svartur markaður í sambandi við húsnæði og nú. Og það tíðkast nú orðið í sambandi við húsaleigu hér í Reykjavík að greiða stórupphæðir, sem kallaðar eru lykilgreiðslur og hvergi nokkurs staðar koma fram, fyrir utan það, að oft og tíðum er helmingi af þeirri húsaleigu, sem raunverulega er greidd, stungið undan skatti, og engar ráðstafanir gerðar til þess að koma í veg fyrir þetta okur. Nú síðast hér áðan var verið að fella tilögur, sem að einhverju leyti miðuðu að því að gefa sérstakri húsaleigunefnd rétt til þess að koma í veg fyrir svona okur. Hér viðgengst svartur markaður, þar sem hagnýtt er neyð íbúanna, og fæst ekkert gert til þess að bæta úr þessu.

Það er búið að flytja þetta frv. hér í 4 ár til þess að reyna að fá ríkisstj. til að ranka eitthvað við sér um, að þarna verði að aðhafast. Aldrei hefur þetta frv. farið lengra en til nefndar, aldrei komið úr nefnd aftur. Því hefur verið haldið fram í þessu sambandi, að hver fjölskylda ætti að eignast sína eigin íbúð. Það er alveg óhugsandi, að slíkt sé gert a. m. k. í skjótri svipan og sízt af öllu með þeim kjörum, sem mönnum eru nú skömmtuð. Og a. m. k. á meðan, ef það væri hægt að framkvæma það, að flestar fjölskyldur eignuðust sínar eigin íbúðir smátt og smátt, þá yrðu menn a. m. k. að hafa til einhverjar leigubúðir til þess að búa í, á meðan verið væri að byggja. Það er venjulega svo ópraktískt að því farið að byggja, að það tekur jafnvel 3 ár. Það, sem tók fyrir stríð 6 mánuði, tekur nú 3 ár. Þetta eru þær tæknilegu framfarir við byggingu íbúða í Reykjavík, og á meðan verður fólk að fá einhvers staðar inni.

Það, sem hér er lagt til, er, að það séu byggðar með verulega skynsamlegu móti allmargar leigubúðir, tveggja til þriggja herbergja íbúðir, þannig að menn geti þá hafzt þarna við og væru ekki í slíkri neyð, að þeir yrðu annaðhvort að sæta óbærilegu okri eða þá að menn yrðu að flýja burt úr bænum hvað Rvík snertir eða þá að leggja upp á einhverjum, sem eiga kannske erfitt með að hafa þá í húsum.

Ég verð að segja, að ef til vill á engu sviði blasir það betur við, hve gersamlega allt þetta einkaframtak, sem hæstv. ríkisstj. hefur talað um, hefur beðið gjaldþrot, en á þessu sviði. Og menn hafa trúað því og boðað það, að það að útvega leiguhúsnæði ætti að vera hlutverk einkaframtaksins hjá þjóðinni. Það ættu að vera til einhverjir menn, sem hefðu á því áhuga, að byggja íbúðir, sem þeir síðar vildu leigja út. Þetta er ekki til. Það eru engir sérstakir menn, sem hafa áhuga á því að byggja íbúðir til þess að leigja út. Það eru til menn, sem hafa áhuga á að byggja íbúðir og selja, og það þrífst óskaplegt brask í slíku sambandi. En menn byggja

yfirleitt ekki íbúðir til þess að leigja út. Einkaframtakið hefur gersamlega brugðizt á þessu sviði, og það er raunar engin tilviljun með það þjóðfélagsástand, sem við búum við í svipinn. Þetta óskipulagða einkaframtak er alls staðar að brotna niður hérna núna. Það, sem á hagfræðimáli mundi vera kallað stjórnsýsi kapitalismans, er þarna alls staðar að koma í ljós. Það er það skipulagsleysi, sem er að leiða til þess, að það skapast meira og meira svartur markaður og alls konar erfiðleikar á þessum sviðum. Þetta blasir alls staðar við, kannske mest hvað hraðfrystihúsin snertir. Þar sést mjög greinilega, hvernig hvert á fætur öðru er að verða gjaldþrota, hvernig líklega upp undir helmingur af öllum hraðfrystihúsum á landinu á gjaldþrot fram undan núna að óbreyttu ástandi. Við sjáum hér, að það hefur verið áður talað um það og verður aldrei of oft talað um það, að sú sama Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna, sem horfir upp á helminginn af sínum hraðfrystihúsum verða gjaldþrota, er svo að ráðast í það að láta byggja hér kassagerð, sem auðvitað verður líka gjaldþrota, enda sá, sem fyrir því hefur barizt mest, vafalaust vanur því að láta flest bjarga sér með verðbólgunni. Sú kassagerð verður auðvitað gjaldþrota, ef hún á að keppa við þá, sem fyrir er, nema því aðeins að verðbólgan fái að halda áfram með fullum krafti. Það er gjaldþrot einkaframtaksins, sem þarna blasir við, m. a. vegna þess, að það hefur verið byggt skipulagslaust, eins og væru vitleysingjar að verki. Jafnvel í litlum kaupstað eru byggð 3 hraðfrystihús, sem standa svo öll meira eða minna tóm. Þeir menn, sem þarna stjórna, kunna auðsjáanlega ekki til verks, enda sú kenning, sem þeir fara eftir, svo vitlaus, að hún getur ekki leitt til neins annars en hruns. Jafnvel ágæt hraðfrystihús, sem byggð hafa verið, eru nú þegar stöðvuð. Menn geta litnið til Ísafjarðar, Hafnarfjarðar, Reykjavíkur og hvar sem er, það blasir alls staðar það sama við. Það er sjálft gjaldþrot þessa stjórnlausa og óskipulagða einkaframtaks, sem við okkur blasir, hvort sem við litum á byggingu leiguhúsnæðis, stjórna á hraðfrystihúsum eða öðru slíku. Ég þykist vita, að eftir að þessi hraðfrystihús hafa verið seigdrepið með verðbólgunni á undanförunum árum, eigi svo að reyna að lifa þau upp eftir kosningar með eitursprautu gengislækkunar. Þannig á allt atvinnulífið á Íslandi að ganga og grundvöllur þess.

Þetta var útúrdúr, en rétt til þess að minna á, að sú kenning og sá boðskapur, sem hæstv. ríkisstj. var með og brugðizt hefur hrapallega á sviði leiguíbúðanna, hann er að bregðast víðar og er að stofna okkur víðar í vandræði, og svo lengi sem menn trúa á þessa vitleysu, þetta óskipulagða einkaframtak í þessum efnum, þá siglum við úr einni verðbólgunni yfir í aðra og úr einni gengislækkuninni yfir í aðra til þess að bjarga gjaldþrota fyrirtækjum.

Þegar svo er komið, að þetta einkaframtak sýnir sig að vera gjaldþrota, þá liggur auðvitað ekkert annað fyrir en að ríki og bær, eða það opinbera yfirleitt, verði að bjarga þarna. Það var svo forðum daga, þegar einkaframtakið varð gjaldþrota fyrir 40 árum, bæði á Ísafirði og í Hafnarfirði,

þá varð það opinbera, í því tilfelli bæjarfélögin, að gripa inn í, og nú erum við að lifa sama ævintýrið aftur. Það er verið að setja þessi fyrirtæki á hausinn með verðbólgunni, með skipulagsleysinu og að öllum líkindum verða bæirnir og ríkið yfirleitt að gripa þarna inn í, svo framarlega sem það á ekki allt saman að stöðvast.

Hvað snertir leiguhúsnæðið, þá leggjum við til með þessu frv., að það opinbera gripi þarna inn og það sjái um að byggja leiguhúsnæði. Fyrst það er greinilegt, að það verður ekki byggt leiguhúsnæði af hálfu einkaframtaksins, þá verður það opinbera að reyna að sjá um að fullnægja brýnustu þörfum almennings, þannig að menn fái húsnæði yfir höfuðið. Við leggjum til í þessu frv., að þarna sé visst samstarf á milli ríkisstjórna, bæjarfélaga og húsnæðismálastjórna.

Þetta frv. var lagt fram á fyrsta þingi eftir síðustu kosningar nokkurn veginn í þeirri mynd, sem það nú er, nema tölur hafa nokkuð breytt vegna verðbólgunnar. Það hefur komið fram á öllum þingum þessa kjörtímabils, og það hefur verið reynt að opna augu manna fyrir því, að einmitt á þessu sviði þyrfti það opinbera að gripa inn í. Hér á hv. Alp. hefur ríkisstj. aldrei fengið til að sinna þessu. Vegna kaupdeilna og yfirvofandi verkfalls fékkst ríkisstj. til þess að sinna að nokkru hugmynd, sem í þessu frv. er, með samningum við verkafélögin, og vonir standa til, að það byrji að komast í framkvæmd á næsta sumri, en þó vafalaust of seint og of lítið, þannig að það losar ekki það opinbera undan þeirri kvöð sem á því hlýtur að hvíla að útvega mönnum húsnæði.

Það er um leið lagt til í þessu frv. að gera ráðstafanir til þess að lækka húsnæðiskostnað með því móti að ákveða í þessu frv., að leiga af þessum íbúðum, sem ríki og bær þannig létu byggja, skyldi ekki vera meir en 8% af verði íbúðanna, og gera þannig tilraun til þess að halda húsaleigu niðri eða halda henni a. m. k. í samilegu verði. Eru sérstakar tillögur í þessu frv., sem ég hef áður gert grein fyrir hér, til þess að tryggja bæði lánsfé og um sérstaka meðferð þess í sambandi við þetta. Sannleikurinn er, að ef mönnum væri nokkur alvara með það að reyna að stöðva verðbólgu, þá eru vextirnir eitt það fyrsta, sem þarf að taka fyrir. Raunar væri það svo, að það eina svið, þar sem ég gæti hugsað mér, að verðtrygging ætti nokkurn rétt á sér, það væri í sambandi við lán til íbúðarhúsaþygginga, þegar þau lán væru vaxtalaus, að veita þá tryggingu gegn verðbólgu. En það verður að koma húsnæðismálunum í það horf, að þau séu ekki rekin lengur sem gróðafyrirtæki og afskiptin af þeim, heldur sem þjónusta við almennig.

Það getur ekki allt í einu þjóðfélagi verið gróðafyrirtæki. Sá hugsunarháttur, sem einmitt þessi hæstv. ríkisstj. hefur mest beitt sér fyrir að koma inn í þjóðlífinu, er, að allt eigi að vera gróðafyrirtæki og alls staðar eigi gróðalögmálið að stjórna öllu. Þetta leiðir til hruns og vitleysu, sem við stöndum núna frammi fyrir, og leiðir til þess, að á síðustu stundu, þegar hæstv. ríkisstj. sér sitt eigið gjaldþrot nálgast, þá ber hún fram frv. eins og það, sem við vorum að greiða atkv. um áðan, um verðstöðvunina, og kolfellir

um leið allt, sem getur gert frv. að alvöru. Í þessu frv. felst hins vegar tillaga um að reyna að gera eitthvað verulegt á því sviði, þar sem erfiðleikarnir eru mestir fyrir fólk. Það hefur maður kunnugur þessum málum fullvissað mig um, að helmingur þjóðarinnar fari nú með helminginn af tekjum til húsnæðismála, ýmist í leigu eða greiðslu á afborgunum og vöxtum af húsnæði. Það mun ekki fjarri lagi, ef það fengist einhvern tíma rannsakað, — það er eitt af mörgu, sem aldrei fæst rannsakað og hagfræðingar ríkisstj. vilja aldrei líta við, — ef menn vildu athuga, hver þáttur yfirleitt vextir eru í útgjöldum manns, þá er ekki fjarri því, að vextir á einn eða annan máta séu 25—40% af því, sem eru útgjöld venjulegrar fjölskyldu.

Það að reka eitt þjóðfélag þannig, að vextirnir sé svo háir, og ég tala ekki um, þegar verðbólga hætist þar ofan á, það þýðir að setja það þjóðfélag í nokkurn veginn ólökkandi kreppu á 2—5 ára tímabili, kreppu, sem venjulega eru leystar með eitursprautum eins og gengislækkun. Þess vegna, ef taka á svona mál föstum tökum, verður að þora að taka vextina og lækka þá. Það var eitt af því, sem menn skildu hér á Íslandi, á meðan nokkurn veginn „normal kapitalismi“ gildi hér, enda voru þá vextir t. d. í sambandi við verkamannabústaði og bústaði í sveitum 2 og 2½%. Þá var Ísland fátækt. Þeir vitlausu vextir, sem nú eru ákveðnir, miðast raunverulega við það að láta ákveðna aðila í þjóðfélaginu græða á verðbólgu, að láta verðbólguna geisa og gripa svo öðru hverju til þeirra örþrifaræða, sem að undanförunu hefur verið gert og duga sífellt styttra og styttra tímabil, nema þegar einhverjar sérstakar ytri kringumstæður koma til og hjálpa til, eins og verðhækkanir á nokkrum afurðum hafa gert núna seinustu 2 árin.

Ég álit, að það þyrfti að lækka þannig vextina verulega, jafnvel, ef verðtrygging væri sett, að afnema þá með öllu, veita vaxtalaus lán til íbúðarbygginga. Eins og allir skilja, mun það þýða um leið, að kaupgjald þyrfti þá ekki að hækka að sama skapi og það þarf að hækka, þegar verkamenn verða að borga meira en samsvarar Dagsbrúnarlaunum fyrir 8 tíma vinnudag í húsaleigu eða húsnæðiskostnað á mánuði. Enda er sú stefna hjá öllum þjóðum, sem hafa einhverja hugmynd um hagfræði og þurfa að selja sínar vörur út úr landinu, að halda niðri t. d. allri húsaleigu, — menn þurfa ekki nema að líta til Danmerkur í þessu sambandi, — og veita lán til húsnæðis til 80 og 90 ára með að meðaltali 3% vöxtum, þannig að það, sem menn greiða til síns húsnæðis, er rétt það, sem samsvarar venjulegri húsaleigu. Þannig stjórna þær þjóðir, sem hafa eitthvert vit á að stjórna sínum útflutningsatvinnuvegum, í staðinn fyrir að vera með boðskap til allra þeirra, sem byggja hús sem braskarar, að græða og græða sem mest og til bankanna að okra og okra sem mest, því að leiðir til þess, að húsaleiga eða húsnæðiskostnaður verður sífellt dýrari og verkamenn verða að gera því harðvítugri kröfur um kaupgjald til þess að rísa undir því húsnæði, og er svo komið nú, að að öllum líkindum mun helmingur Íslendinga greiða helminginn af öllu sínu kaupi vegna húsnæðiskostnaðar. Það,

sem almennt er reiknað með í venjulegum þjóðfélögum, sem stjórnað er að einhverju viti, er, að húsnæðiskostnaður sé um 18% af útgjöldum venjulegrar fjölskyldu.

Það, sem á sök á þessu ófremdarástandi, er sú kenning og sá praxis hæstv. ríkisstj. að láta hinu svokallaða frjálsa framtaki eftir að stjórna þessum málum. Og það er þetta svokallaða frjálsa framtak, sem leiðir til þess gjaldþrots, til þess svartamarkaðs, til þess okurs og til þeirra erfiðleika, sem fólk nú býr við á þessu sviði.

Það er lagt til um leið í þessu frv., að reynt sé að sýna nokkurt tæknilegt vit í því, hvernig farið sé að því að byggja hús. Það fer lítið fyrir tæknilegu viti í sambandi við rekstur íslensks atvinnulífs sem stendur. Því meira sem talað er um hagræðingu og því meira sem snakkað er um slíka hluti, hvort heldur það er í sambandi við iðnaðinn, landbúnaðinn og annað slíkt, því minna er gert til þess að koma á einhverju almennilegu tæknilegu skipulagi í þessu sambandi. Enn er það svo í sambandi við húsnæðisbyggingar í Reykjavík, að hinir og þessir menn taka að sér að byggja það, sem þeir kalla eitt eða tvö stíga-hús, það séu kannske 8, í hæsta lagi 16 íbúðir, og eru venjulega tiltölulega lengi með þetta, búa við ýmsa erfiðleika og hafa tiltölulega frumstæðar aðstæður, eins og eðlilegt er, þegar ráðizt er í svona lítið í einu.

Í þessu frv. er gengið út frá, að hvað Reykjavík snertir, þá sé, ef þetta er t. d. boðið út, við skulum segja af húsnæðismálastjórn í samráði við ríkisstj. og bæjarstjórn, þá séu boðnar út 100 íbúðir í einu til byggingar, þannig að það sé hægt að byggja — við skulum segja eftir sömu teikningum, byggja með því að nota nýtizku aðferðir, byggja þannig, að tæknin komi þar að einhverju haldi.

Í fjögur ár erum við búnir að flytja þessi frv. hér á Alþ. Það hefur enn þá ekkert breytzt við byggingarlagið í Reykjavík í þessum efnum. Hæstv. ríkisstj. hefur enga ástæðu séð til þess að gripa þarna inn í og hafa áhrif um það, að þarna verði byggt eins og menn mundu byggja á 20. öld, en ekki eins og molbúar. En hins vegar, á sama tíma og vanrækt er að gera það í þessum efnum, sem þyrfti, bæði hvað snertir vexti og hvað snertir tæknilegar aðferðir við byggingar, hækkar byggingarkostnaður í sífellu og erfiðleikarnir vaxa. Það er svo, að við erum að gera gys að fáfróðum almenningi austur í Indlandi út af þeirra heilögu kúm. En hér hjá okkur er sú heilaga kýr þess frjálsa framtaks stjórnleysisins í öllu okkar atvinnulífi látin blóðsjúga þjóðina og leiða smátt og smátt til þess gjaldþrots, sem blasir nú við okkur. Og sjálf fæst hvorki hæstv. ríkisstj. né hennar sérfræðingar nokkurn tíma til þess að ræða þessi mál. Aldrei. Það eina, sem gert er, það er að þegja við öllum þeim tillögum, sem fram koma ár eftir ár um að reyna að koma einhverju viti í þessi mál.

Það hefur líka verið talað um stjórnleysi í sambandi við hraðfrystihúsin og það fyrir mörgum árum. Ríkisstj. sér ekki neitt, fyrr en þessi hraðfrystihús eru að verða gjaldþrota hvert á fætur öðru, og hefur vonast eftir að geta að einhverju leyti kennt verkalýðshreyfingunni um

það gjaldprot, sem yfir þau er að koma. Ég býst við, að verkalyðshreyfingin mundi vart leggja eins mikið upp úr nokkurri endurbót á sínum kjörum og þeim, sem snerta húsnaðismálin, ef þar væri tekið til höndum, svo að um munaði. Hins vegar hefur ekkert alvarlegt í þessu máli fengizt gert. Það litla, sem verkalyðshreyfingin gat knúið fram með verkfallssamningum, það yrði fyrst seint á næsta ári, sem á því yrði byrjað, — of lítið og of seint, þó að ekki skuli gert lítið úr því „prinsipi“, sem þar sigraði. „Prinsipið“ um 80% lán og það til þeirra, sem erfiðast hafa, það var „prinsipi“, sem gat sigrað, þegar verkamennirnir ætluðu að fara í verkfall. En það var ekki hægt að láta þess háttar „prinsipi“ sigra með rökræðum á Alþ., vegna þess að tillit til raka og annars slíks er ekki til. Það eina, sem er virt, er það, ef hnæfinn er settur í borðið af hálfu verkalyðssamtakanna. Ef stöðvun er látin vofa yfir öllum islenzkum atvinnurekstri, hrökkva menn við. Það vita menn, að stundum, þegar hnæfanum er slegið fast í borðið, þá mun gerast eitthvað af viti. En rök, góðar leiðbeiningar og annað slíkt, það er eins og að skvetta vatni á gæs. Og þeir sömu menn, sem þannig fara að, eru svo að segja, að það eigi að reyna í þjóðfélaginu að komast hjá stéttabaráttu, það eigi að reyna að afgreiða mál með rökræðum, með athugunum og rannsóknunum og öðru slíku. En sannleikurinn er, að það er ekki sízt reynslan af þessu frv., að allt slíkt virðist engin áhrif hafa. Það eina, sem er hugsanlegt, að hafi áhrif í þá átt að knýja eitthvað fram, það er ef utan þingveggjanna er farið í að slá hnæfa í borðið og hótta að stöðva atvinnurekstur í landinu. Þá kippast menn við, þeir sömu menn, sem geta hlustað á rökræður um þessi mál ár eftir ár á Alþ. og aldrei dottið í hug að gera neitt.

Ég held, að þarna ætti að fara að breyta um vinnuaðferðir, ef það er ekki meiningin að láta þingræðið algerlega leggjast niður hér sem lifandi stofnun, láta Alþ. ekki verða neitt nema afgreiðslustofnun á því, sem ríkisstj. vill, eða því, sem verkalyðshreyfingin knýr fram með harðvitugri verkfallsbaráttu utan þingveggjanna. Ég held, að hér ætti að brjóta í blað, og mér finnst það satt að segja hart eftir minni reynslu af störfum Alþ. á undanförunum 30 árum, ef það er ekki einu sinni lengur hægt á síðasta þingi fyrir kosningar að fá eina ríkisstj. og hennar flokka til þess að hugsa nokkurn skapaðan hlut um þau mál, sem vitað er að almenningur leggur sérstaklega mikið upp úr sem umbótamálum fyrir sig.

Ég mun ekki hafa fleiri orð um þetta mál nú. Þetta verður í síðasta skipti, sem ég flyt það. En ég vildi mælsta til þess, að sú nefnd, sem þetta mál fer til, reyndi nú að sýna þá manndáð að skila þessu frv. frá sér, að það verði ekki svo, að hver einasta nefnd í þinginu fari fyrst og fremst að líta á sig sem gróf til þess að grafa í hverjar þær góðar hugmyndir, sem fram koma hér á þinginu, og sleppa engu öðru í gegn en meira og minna vitlausum frv., sem hæstv. ríkisstj. leggur fyrir.

Ég vil að svo mæltu leyfa mér að leggja til, að að lokinni þessari umræðu verði þessu frv. vísað til hv. heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

22. Heildarskipulag miðbæjarins í Reykjavík.

Á 21. fundi í Nd., 29. nóv., var útbýtt:

Fr. til l. um heildarskipulag miðbæjarins í Reykjavík [77. mál] (þmfrv., A. 89).

Á 35. fundi í Nd., 6. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Hv. þm. mun vera nokkuð kunnugt um, hvað þetta frv. í aðalatriðum gengur út á, sem sé að setja sérstaka n. til þess að athuga um heildarskipulag miðbæjarins í Reykjavík, takmarkaðan á þann hátt, sem er gert í 1. gr. þessa frv. Þetta er gert til þess að fá nokkurt tækifæri af hálfu þess opinbera til þess að athuga betur um, hvernig skynsamlegast sé að skipuleggja miðbæinn. Það má taka þetta frá ýmsu sjónarmiði, þegar verið er að ræða það. Það má ræða það frá fjárhagslegu eða peningalegu sjónarmiði, því verðmæti, sem hér liggur í, og það má ræða þetta frá sjónarmiði okkar menningar og frá sjónarmiði fegurðar og ræktar við þjóðminjar.

Ég ætla, áður en ég kem inn á það, sem er höfuðatriði fyrir mér í þessu máli, að minnst dālitið á peningalega hlið þessa máls. Ég veit ekki, hvort menn hafa almennt gert sér ljóst, hvaða verðmæti felst sem stendur í miðbænum, bara í lóðunum í miðbænum í Reykjavík. Sannleikurinn er sá, að það braskverð, sem hlaupið er í lóðirnar hérna núna, er orðið svo gífurlegt, að það ýtir undir, að hér verði byggt á hverri einustu lóð, þó að það sé ekkert vit í því frá neinu öðru sjónarmiði. Og ef menn athuga þá teikningu, sem birt hefur verið af miðbænum í Reykjavík í blöðunum undanfarið, má sjá, að hann er svo þétt settur eftir þeirri teikningu, að maður gæti bezt trúað, að hann sykki, það er ekki allt of fastur grunnur hérna undir og hefur nú lengi verið að sökkva, en það er verið að yfirfylla hann þannig, að það mundi ekki vera gert í neinni höfuðborg, samtímis því sem um leið er verið að ryðja burt öllu því, sem hér var fyrir af merkilegum þjóðminjum. En einmitt vegna þess braskverðs, sem hlaupið hefur í þessar lóðir, er hætta á ferðum, svo framarlega sem það opinbera tekur ekki í taumana og lætur stöðva hér við. Og það, sem mundi vera afleiðingin af þessu frv., ef það væri samþ., er, að það væri þá a. m. k. stöðvað við nokkur ár, þannig að menn fengju tíma til þess að hugsa um, hvað þeir eru

að gera, því að ég held, að það sé verið að gera ráðstafanir hér í Reykjavík viðvíkjandi miðbænum, sem menn mundu skammast sín fyrir og iðrast eftir nokkur ár eða nokkra áratugi og afkomendurnir mundu yfirleitt bólva mönnum fyrir að hafa gert, þannig að það er bezt fyrir þá, sem nú ráða því, hvað þarna verður gert, að athuga vel, hvað þeir eru að gera.

Það er þá bezt fyrst að upplýsa ofurlítið um verðmætið í sambandi við þessa hluti, vegna þess að e. t. v. kemst það næst hjarta margra að ræða þetta frá þeirri hlið, þó að þeir tækju máskæ minna tillit til ýmislegs, sem snertir fegurð eða menningu eða þjóðrækní í þessu. Nú nýlega keypti Alp. eða ríkið lóð SÍs hérna við hliðina á okkur. Verðið var, ef ég man rétt, 20 millj. kr. Þetta verð er raunverulega eingöngu fyrir lóðirnar. Ég býst við, að mönnum hefði verið alveg sama, hvort þessir húskofar stæðu þar á eða ekki. Og ég er ekki út af fyrir sig að gagnrýna þetta. Ég býst við, að það verð, sem þarna hefur verið gefið, muni vera verð, sem samsvarar nokkuð því braskverði, sem nú er á lóðum í miðbænum í Reykjavík. En það er bezt, að menn geri sér ljóst, hvað þessir hlutir þýða, þegar þeir þurfa að meta allar aðrar lóðir í miðbænum samsvarandi. 20 millj. kr. fyrir lóðirnar hérna mun vera ca. 12 þús. kr. á fermetra eða sextugfalt fasteignamat. Nú vil ég spyrja: Hafa menn gert sér ljóst t. d., hvað lóðirnar í Austurstræti kosta? Ég býst við, að í Austurstræti séu um 23 lóðir. Þær mundu með sama mati, sextugföldu fasteignamati, kosta 327 millj., þessar 23 lóðir í Austurstræti. Ef menn vildu athuga Aðalstræti, þar sem þó nokkuð er óbyggð enn þá og þar sem munu vera einar 18 lóðir, mundu þær með samsvarandi mati kosta 217 millj. Ég skal geta þess, að bara í þessum ferhyrning, sem ég ræði hér um viðvíkjandi miðbænum, er t. d. eitt einasta firma eða einn einasti aðili, sem á þar einar 7 lóðir, þær mundu með þessu mati kosta 76 millj. Það eru margar fleiri lóðir í miðbænum, ég skal ekki gizka á, hvað þær mundu kosta allar saman. En e. t. v. verður myndin skýrari, ef menn athuga, hvers virði allar jarðir á Íslandi eru. Fasteignamat allra jarða á Íslandi, allra jarða í sýslunum, mun vera um 139 millj. kr., í kaupstöðunum, ef þeir eru taldir með, eru 84 millj., þ. e. 223 millj. Allar jarðir á Íslandi, í sýslum og kaupstöðum, mundu þannig vera metnar á rúmar 200 millj. kr. Það er svipað og Aðalstræti í Reykjavík.

Það er rétt, að menn leiði dálítið hugann að þessum hlutum. Það eru um 6000 bændur á Íslandi. Þeir hafa með því að vinna á jörðunum á Íslandi skapað verðmæti jarðanna. Það verðmæti er ekki metið sérstaklega stórt. Ég efast um, að þeir gætu selt fyrir fasteignamat allir saman, og í því lagafrv., sem hér var verið að ræða áðan, er meira að segja ríkinu bannað að kaupa yfir fasteignamati. En fasteignamatið er sem sé þetta, sem ég gat um. Allar jarðir á Vesturlandi, Norðurlandi, Austurlandi og Suðurlandi mundu til samans vera um 200 millj. kr. virði að fasteignamati og mundu varla einu sinni seljast á það. (Gripið fram í.) Já, þær hækka vafalaust einhverjar eftir nýja matinu, ég efast um, að

þær hækki allar. Mér þykir nokkuð djúpt á þessu nýja mati, og gaman þætti mér að sjá, þegar það nýja mat kæmi, hvernig matið yrði á lóðunum í Reykjavík, á jörðunum hérna í Reykjavík. Og ég veit satt að segja ekki, hvernig á því stóð, að það var farið að meta bara á 25 ára tímabili, þegar verðbólgan var mest að ganga hér í garð, í staðinn fyrir á 10 ára tímabili, og ég held, að það mætti nú fara að breyta þeim lögum og taka þá upp aftur mat á 5 eða 10 ára tímabili, ef við ætlum að halda verðbólgunni áfram. Það mun láta nærri, og ég segi það við þá, sem tala mest um, að hér á Íslandi sé engin stéttaskipting og mikill jöfnuður í eignum manna, að jarðeignir allra bænda á landinu, ef hlunnindin eru ekki tekin með eða hús, séu kannske eins og það, sem einn aðili í Reykjavík á í lóðum. Og það væri óskandi, að það fengist, og ég held, að það mætti gjarnan láta rannsaka það, hvað allar lóðirnar hér innan Hringbrautar í Reykjavík eru mikils virði og hverjir eiga þær. Við skulum muna það, að þetta litla verðmæti, sem felst í jörðunum úti um land, skapa 6000 bændur með sinni vinnu. En verðmætið, sem er hér í lóðunum í Reykjavík, hefur þjóðfélagið sjálft skapað, og eigendur þeirra hafa ekki komið nærri því að skapa neitt verðmæti á því, nema rétt eins og hver annar þegn þjóðfélagsins. Þetta eru atriði, sem eru þess virði að rannsaka þau, og ég hef hvað eftir annað minnt hér á, sérstaklega þegar menn hafa verið í vandræðum með skattlagningu og annað slíkt, að einn af réttlátustu sköttum, sem hægt væri að leggja á í þjóðfélaginu, væri verðhækkunarskattur á lóðir og lendur. Og mér finnst a. m. k., að áður en þær ákvarðanir eru teknar að byggja eins og vitlausir menn á öllum lóðum í miðbænum, mætti þó athuga um það, hvort ekki væri rétt að setja verðhækkunarskatt á, þannig að þegar það opinbera eða aðrir færu að kaupa þessar lóðir að lokum upp, rynni þó ekki allur þessi gróði í vasa þeirra, sem af tilviljun eru eigendur nú og fæstir hafa gefið mikið fyrir þessar jarðir. Ég skal taka það fram, að með því mati, sem ég legg þarna til grundvallar með þeim aths., sem ég gerði, mundu allar lóðirnar í þessum ferhyrning, sem þessi lög fjalla um, vera um 1400 millj. kr. virði. Og það er vitanlegt, að það eru meir og meir þær opinberu stofnanir sjálfar, sem kaupa þetta upp. Ég vil leggja áherzlu á þessa hluti, til þess að menn geri sér ljóst, ef menn hefðu engan áhuga á því, hvernig miðbærinn í höfuðborg Íslands lítur út eða hvort allt væri rífið, sem minnti eitthvað á, að við hefðum átt einhverja forsögu, þá vil ég minna menn þó á, að það er allmikið fjárhagslegt spursmál, sem þarna er í veði. Ég veit ekki, hvort það er meiningin, — það hafa verið fáir fundir í þeirri n., sem kosin var til þess að athuga um nýtt þinghús, — ég veit ekki, hvort það er meiningin að fara smám saman að kaupa upp allar lóðirnar hér í kring. Náttúrulega er nauðsynlegt, að ríkið eignist þær á einn eða annan hátt, en menn þurfa a. m. k. að vera búnir þá að gera sér nokkra hugmynd um, hvað eigi að gera með þetta, hvernig eigi að byggja þetta og reyna að hafa eitthvert samræmi og eitthvert skipulag í því. M. ö. o.: þarna er um gifurleg, fjárhagsleg

verðmæti að ræða, sem þarf mjög vel að athuga, og það væri ekki úr vegi, að menn fengu nokkurt tækifæri til þess að íhuga þetta mál.

Tilgangurinn hjá mér hins vegar með þessu frv. hefur fyrst og fremst verið sá, að það yrði reynt að koma á einhverju samstarfi um það, hvernig miðbærinn í Reykjavík yrði byggður, áður en búið væri að koma alveg í veg fyrir alla möguleika til slíks. Það er vitanlegt, að nú sem stendur er t. d. ríkisstj. að hugsa um að byggja stjórnarráðshús, og hefur það lengi verið á döf-inni, og ríkisstj. á, eins og þið vitið, ágæta lóð til þess og vissulega orðin þörf á því eins og fleiru. Það er almennt vitað, að bæjarstjórn Reykjavíkur vill gjarnan byggja hér ráðhús og hefur haft þann að mínu áliti mjög slæma hátt á að fara að taka ákvarðanir þar um, sem að visu eru ekki gildar. Þær ákvarðanir eru ekki gildar, vegna þess að það er ekki búið að samþykkja neitt skipulag um þetta, að ætla að setja þetta ráðhús niður í Tjörnina og slá þar tvær flugur í einu höggi, gera það eins dýrt og vitlaust byggt og hægt sé og í öðru lagi að eyðileggja Tjörnina, sem er einn uppáhaldsstaður Reykvíkinga. Í þriðja lagi er vitað, að það er verið að undirbúa byggingu alþingishúss og mikið um það hugsað, en ekkert samkomulag um, hvar það eigi að vera. En allar þessar þrjár opinberu aðalbyggingar, sem ég hef nefnt, hafa verið hugsaðar hér í miðbænum. Og það er hver nefndin að vinna að sinni, þannig að það eru líkur til þess, að að lokum skelli menn þessu niður hér og hvar, án þess að hafa hugmynd um, hvernig það passi inn í umhverfið, a. m. k. ef haldið verður áfram álíka og gert hefur verið í Reykjavík undanfarið, að hvert götuhorn út af fyrir sig hefur verið skipulagt, hver hæð út af fyrir sig hefur verið skipulögð þannig, að það hefur verið tekinn lítill reitur af henni, en aldrei nokkurn tíma gert sér í hugarlund, hvernig hæðin mundi líta út sem heild. Skólavörðuhæðin hefur verið eyðilögð með því, að það hefur verið sett eitt hús á þennan stað, annað hús á þennan. Um tíma var byggðin þar þannig, að maður hélt helzt, að hún mundi sporðreisast einhvern daginn, af því að það var allt úti í annarri hliðinni, og svo er þetta allt saman kórónað með því, þegar ekkert pláss er þar lengur, að byggja Hallgrímskirkju þar. Það er þannig til skammar, hvernig skipulagið hefur verið hugsað viðvikjandi Reykjavíkur, að það er búið að eyðileggja núna svo og svo mikið af öllum möguleikum, sem hér hafa verið. Hér eru 7 hæðir, svipað og í Róm, og ef Rómverjar og Grikkir hefðu byggt eitthvað svipað og Íslendingar hafa gert núna, sem tóku þó við þessu svo að segja óbyggðu nú um aldamótin, hefði svei mér ekki verið mikið spurt um, hvers konar byggingar hefðu verið í Aþenu eða Róm.

Við erum að verða okkur til skammar með þá skipulagningu, sem er á Reykjavík í heild. Það hefur verið farið þannig að með þessar byggingar, að það hefur verið búið til eitt kraðak í staðinn fyrir að reyna að skapa einhverja fegurð og eitthvert samræmi í þetta. Og ef svo á ofan á allt þetta að eyðileggja miðbæinn svona líka, sýnir það bezt, hve gersamlega bæði smekk-

lausir og ræktarlausir við erum orðnir. Ég held þess vegna, að það sé tími til kominn, áður en miðbærinn er eyðilagður á sama hátt og Skólavörðuhæðin eða annað slíkt, að Alþ. láti staldra við og reyni að samræma þessar opinberu byggingar, sem þarna eiga að vera, og umhverfi þeirra, komi sér niður á, hvernig þessi miðbær eigi að vera. Ég vil segja það, að þessi skipulagstekning, sem þarna liggur fyrir, virðist vera gerð eingöngu frá einu sjónarmiði og það peningalegu sjónarmiði, frá því sjónarmiði að hrúga eins miklu á hvern kvaðratmetra og hægt er af byggingum, eins háum og þeir þora vegna flugvallarins, sem þeir þó ekki vita, hvort eigi að vera hér í framtíðinni eða ekki, því að aldrei er tekin nein ákvörðun í samræmi hver við aðra. Það væri svo sem alveg eftir mönnum t. d. fyrst að banna allar tiltölulega háar byggingar og leggja svo flugvöllinn niður á eftir, rétt eins og ég gæti trúað, að það væri meiningin að fara að flytja höfnina í Reykjavík inn í Elliðavog eða þar inn eftir, en byggja svo kannske allar tollstofur og öll möguleg birgðahús hér niðri í miðbænum, eftir að höfnin þar ætti bara að vera fyrir fiskiskip.

Ég álit, að það þurfi að vera samræmi í þessum hlutum og það þurfi að vera hugsun á bak við það. Menn þurfa að gera sér hugmynd um, hvernig þetta eigi að verða. Við erum hér til allrar hamingju ekki með svo stórt þjóðfélag, að við getum ekki skapað okkur eitthvert yfirlit yfir þessa hluti. Þessar þrjár stórbyggingar einar, sem ríkisstj., Alþ. og bæjarstjórnin ætla sér að byggja hér í þessum litla miðbæ, væru strax nóg tilefni til þess, að það sé athugað alvarlega, hvernig eigi að koma þeim fyrir, og þar að auki veit ég ekki betur en t. d. Seðlabankinn og aðrir séu líka að kaupa hér upp eignir, einn daginn í Lækjargötunni, annan á Fríkirkjuveginum, til þess að tryggja sér stórhýsi þar. Það opinbera er sem sé að byggja þarna, það opinbera er vafalaust um leið líka að sprengja upp lóðaverðir. En það opinbera þyrfti þó a. m. k. að reyna að koma sér niður á það, hvernig þetta ætti að vera. Við skulum segja t. d., ef það yrði nú að samkomulagi við Reykjavíkurbæ, að ráðhús yrði sett á annan stað en í Tjörnina, hvar það þá ætti að vera, og væri ekki búið áður að loka þeim stað eða eyðileggja þann stað með einhverri annarri opinberri ráðstöfun, þannig að allt ræki sig hvað á annars horn. Ég fæ satt að segja ekki skillið, hvernig menn geta horft upp á það að láta gera ráðstafanir eins og hér er verið að gera í miðbænum núna án þess að fara að hugsa um, hvernig miðbærinn sem heild mundi líta út fallegastur. Og ég þekki engan mann, sem finnst hann líta út fallegast, eins og hann er á teikningunni núna.

Ég held þess vegna, að það sé orðin mikil nauðsyn fyrir okkur að fá þetta athugað sameiginlega af öllum þeim aðilum, sem þarna eiga í hlut. Þess vegna felst það í minni till., að bæði Alþ., ríkisstj. og borgarstjórn Reykjavíkur skuli skipa menn af sinni hálfu og í fjórða lagi skuli Arktaktafélag Íslands skipa mann til þess að athuga um miðbæinn, hvernig hann yrði byggður fallegastur. Það er enn þá tími til þessa. Það er náttúrulega búið að eyðileggja ýmislegt, en það

er ekki búið að eyðileggja svo mikið, að það sé ekki hægt að bjarga ýmsu enn þá. Ég skal taka sem dæmi t. d. um eyðileggingu, að það stóð fallett hús hér við Lækjartorg, sem Útvegsbanki Íslands átti, sem Íslandsbankinn gamli byggði, verulega fallett hús í gömlum stíl með súlum. Ég man eftir, að í gamla daga var meira að segja Útilegumaður Einars Jónssonar geymdur þar lengi vel í fordyrinu, og þetta hús sómdi sér vel. Þetta hús var eyðilaggt. Af því að það var fagurt vafalaust, þurfti það að vikja. Það kom kassi þarna í staðinn. Það eina, sem er eftir að gera þó við kassann, er að breiða yfir tilhöggna steininn, sem var þarna neðst, því að hann er í algeru ósamræmi við allt hitt og búið hvort sem er að eyðileggja hann með þessu móti. Það er vafalaust lóðaverðið, sem hefur gert það að verkum, að mönnum hefur fundist nauðsynlegt að búa til einn kassa þarna. Ég veit ekki, hvort það er meiningin seinna t. d., að eitt af verzlunarhúsum hérna og að mörgu leyti sérkennilegustu, gömlu Brydes-húsunum, — hvort það er meiningin líka að eyðileggja það hús og kannske byggja þar eitthvert stórhýsi á lóðinni. En eitt veit ég. Ég veit, að það er meining hjá borgarstjórn Reykjavíkur að eyðileggja bæði Iðno og Búnaðarfélagshúsið, tvö söguleg hús, annað teiknað af fyrsta íslenska arkitektinum og bæði tengd við mikið og margt í sögu landsins. Þessi tvö hús á auðsjaanlega að eyðileggja. Það er helzt eins og ekkert, sem er gamalt, sem er sérkennilegt, megi standa. Það, sem aðrar þjóðir reyna að gera, er að varðveita þessa hluti. Það er að gæta þeirra, það er að vernda þá, það er að gera sérstakar ráðstafanir til þess, að það sé hægt að halda þeim við, einmitt af því að þeir eru gamlir. Komandi kynslóð kemur til með að geta byggt alveg nóg af húsum, finum húsum, dýrum húsum og listrænum húsum og öllu mögulegu slíku. En engin af þessum ríku kynslóðum, sem kemur til með að koma á eftir okkur, getur byggt aftur það, sem við rifum í dag, engin, ekki frekar en menn skrifi núna handritin, sem brunnu eða voru eyðilögð einu sinni. Þaðaferður um megn þeim, sem á eftir okkur komnað bætja það, sem við eyðileggjum. Ég verð þess vegna að segja, að mér finnst allur sá oflátungsháttur nýríkrar yfirstéttar, sem einkennir Reykjavík og hefur smitað langt út frá þeirri yfirstétt, — mér finnst hann í fáu koma eins fram og í því gersamlega virðingarleysi fyrir öllu því, sem heitir gamlar minjar hér. Það er hrænað í sambandi við handritin. Bankar geta byggt stór hús, en handritahús hefur ekki verið hægt að byggja enn þá. En gömlu húsunum, sem geyma sögulegar minjar og við eigum ekki mikið af, eins og þið vitið, þeim á að útrýma, eins og í þessu tilfelli Iðno og Búnaðarfélagshúsinu.

Ég álit, að þetta séu hlutir, sem ekki megi viðgangast. Það er ekki nokkur ástæða til þess að breyta þarna til. Það má vel viðhalda þessu, eins og það er þarna, og það ætti að gera sérstakar ráðstafanir til þess að vernda þessi gömlu hús gegn eldi, alveg eins og við mundum gera við menntaskólann gamla. Við komum til með að fá þann dóm, ef við sýnum algert virðingar-

leysi í öllum þessum efnum, að okkar kynslóð sé nýríkir, smekklúsir og ræktarlausir oflátungar, sem bara vilji setja sem flottastan svip á þetta allt saman og nýtzkulegastan, en skeyti ekkert um að varðveita það gamla.

Það kemur að visu ekki þessu máli við, en ég mundi nú segja, að það er t. d. ein gata í Reykjavík frá gömlum tíma, sem hefur einna minnst verið skemmd þannig, það er Vesturgatan. Ef það væri hægt að viðhalda einni svona götu í Reykjavík nokkurn veginn, og það yrði náttúrulega að bæta þeim mönnum, sem hefðu þar lóðir, á ýmsan hátt, og það opinbera á yfirdrifið af lóðum hér í þeirri Stór-Reykjavík, sem kemur til með að byggjast, en eftirkomendunum mundi þykja slík gata eftir ein 200 ár eitthvað það dásamlegasta að sjá í allri Reykjavík og þá mundi slík varðveizla metin mikils.

Torfbærir voru nokkrir til hérna. Sölvhöll var enn til fyrir 40 árum. Mér þótti hart, þegar hann allt í einu hvarf. Það er hart, að við skulum svo að segja skammast okkar fyrir okkar fortíð. Við þurfum að rífa það allt saman niður, sem minnir á hana, og erum þó alltaf að tala um þessa fortíð og erum stórir fyrir þessa fortíð, stórir andlega séð. Ef við athugum ekki okkar gang um þetta, áður en það er orðið of seint, verðum við skoðaðir sem einhverjir mestu skemmdarvargar í Íslandssögunni. Það verður ekki aftur tekið, sem við erum búinir að gera með því meira eða minna að eyðileggja þær 7 hæðir, sem Reykjavík er byggð á. En miðbærinn, sem upphaflega var Reykjavík, er þó lítt skemmdur enn þá. Og við gætum reynt að gera hann þannig úr garði, að hann sameinaði það tvennt í senn að varðveita það, sem ánægjulegast væri af þeim litlu, fornu minjum, sem þar væru til, og yrði um leið fagur, smekklega byggður, hugsaður sem ein heild, þannig að allt stangist ekki hvað við annað, sem sé búinn til eins og það væru menn með yfirsýn og hugsun, sem hefðu skapað hann, en ekki eins og einhver smánefnd hefði kastað sínu byggingarleyfinu í hvern aðilann eftir því, hvernig á stóð þann daginn, til þess að byggja slíkt hús, sem þeim viðkomandi aðila þóknaðist að byggja þar. Það er ekkert af þessum húsum, sem liggur svo mikið á, að það mætti ekki bíða við 1–2 ár að athuga, áður en búið væri að eyðileggja þessa möguleika.

Ég álit, að þessi till., sem hér liggur fyrir um að kjósa svona nefnd til þess að athuga heildarskipulagið á miðbænum, sé till., sem eigi rétt á sér. Ég vil vonast til þess, að hv. alpm. fái st. til þess að ihuga þetta mál, áður en það er orðið of seint. Ég veit ekki til þess, að hæstv. ríkisstj. sé búin enn þá að staðfesta skipulagið viðvíkjandi miðbænum í Reykjavík. Það var ekki a. m. k. á síðasta þingi búið að því, Alþ. ræður öllu um þetta og ber alla ábyrgð í þessum efnum. Það byggir enginn neitt hér án slíks leyfis, og Alþ. getur enn þá bjargað því, sem bjargað verður þarna, og reynt að bjarga okkar sóma viðvíkjandi framtíðinni.

Ég vil svo, herra forseti, leggja til, að að lokinni þessari umr. sé þessu máli vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til allshn. með 22 shlj. atkv.

Á 66., 67. og 68. fundi í Nd., 14. apríl, var frv. tekið til 2. umr. (A. 89, n. 477 og 511).

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

23. Áburðarverksmiðja.

Á 21. fundi í Nd., 29. nóv., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 40 23. maí 1949, um áburðarverksmiðju [78. mál] (þmfrv., A. 90).

Á 35. og 37. fundi í Nd., 6. og 9. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 40. fundi í Nd., 13. febr., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Þetta frv. er gamall kunningi hv. þdm. Ég hef flutt það á m. k. í rúman áratug, og innihald þess er í stuttu máli, eins og ég býst við að flestum hv. þdm. sé kunnugt, að slá því föstu, að áburðarverksmiðjan sé eign ríkisins. Að vísu finnst manni ekki, að það ætti að þurfa sérstaklega mikla baráttu hér á Alþingi til þess að slá því föstu, að það, sem sagt er í lögum, sé líka meint með þeim. Í lögnum um áburðarverksmiðju stendur í 2. gr., „að ríkissjóður leggur fram fé til stofnunar áburðarverksmiðju skv. ákvæðum fjárlaga, og er þetta fé óafturkræft. Ef fjárveitingar skv. fjárlögum hrökkva ekki til stofn-kostnaðar verksmiðjunnar, er verksmiðjustjórninni heimilt að taka það fé, sem á vantar, að láni innanlands og utan, með samþykki ríkisstj. og á ábyrgð ríkissjóðs. Áburðarverksmiðjan skal standa straum af vöxtum og afborgunum þessara lána.“ Og í 3. gr. stendur, með leyfi hæstv. forseta: „Verksmiðjan er sjálfseignarstofnun, er lýtur sérstakri stjórn. Verksmiðjuna má hvorki selja né veðsetja, nema heimild sé veitt til þess á Alþingi.“

Áburðarverksmiðjan er m. ö. o. ríkisfyrirtæki, undir því formi að vera sjálfseignarstofnun, á sama hátt og t. d. Landsbankinn, Útvegsbankinn, Búnaðarbankinn eða aðrar slíkar stofnanir eru sjálfseignarstofnanir, stofnanir, sem ríkið hefur sett á stofn með lögum og ríkið á og ríkið ræður yfir með lagabreytingum. Það er í raun og veru hart, að það þurfi meira en heilan áratug að vera að berjast fyrir því að knýja það fram, að þessi lagabókstafur hafi gildi. Allan þann tíma, sem rætt var um að stofna áburðarverksmiðju, var eingöngu gengið út frá því, að áburðarverksmiðjan yrði ríkisfyrirtæki. En það, sem gerðist hins vegar á síðustu dögum þingsins 1949, því sögulega þingi, vordagana 1949, apríl—maí, þ. e. þegar búið var að samþykkja við þrjár

umr. hér í Nd. lögin um áburðarverksmiðju ríkisins, óbreytt eins og ríkisstjórnin hafði lagt þau fram, búið að samþykkja þau síðan við tvær umr. í Nd., þá kemur fram brtt. þar um, að bætt sé við 13. gr. í lögin. Þessi brtt. kemur fram á síðustu dögum mjög annaríks þings. Hún mætti strax mótspyrnu á því þingi, enda var vitað, hvernig á því stóð, að hún kom fram. Það stóð þannig á því, að Alþjóðabankinn, sem þá eins og löngum síðan hefur reynt að skipta sér af íslenskum innanlandsmálum og reynt að hafa í krafti síns fjármagns áhrif á íslenska löggjöf og reynt að knýja íslensk stjórnarvöld á ýmsum tímum til þess að gera það, sem var á móti vilja þings og þjóðar, — þessi alþjóðabanki er að skipta sér af þessu máli og segir, að það sé nauðsynlegt, að það sé reynt að láta líta þannig út eins og þessi áburðarverksmiðja væri þar a. m. k. rekin af hlutafélagi, þar sem einstaklingar ættu hlutafé í. Það er vitað, að þessi tilraun Alþjóðabankans hefur ekki aðeins komið fram í sambandi við áburðarverksmiðjuna. Þessi sama tilraun var gerð seinna meir í sambandi við sementsverksmiðjuna, nokkrum árum seinna. Og það má segja það þeirri stjórn til hróss, sem þá sat, þó að það sé stjórn, sem bæði ég og þeir, sem með mér störfuðu þá á þingi, og Alþjóðflokksmennirnir stóðu í andstöðu við, helmingaskiptastjórnin svokallaða, stjórn íhalds og Framsóknar, stóð á móti því allan tímann, að látið væri undan þrýstingi Alþjóðabankans um að breyta sementsverksmiðjunni í hlutafélag. En vissir menn í Ed. komu við síðustu umræðu um áburðarverksmiðju ríkisins í Ed. fram með brtt., sem felst í 13. gr., að þrátt fyrir heimild 2. gr., — það er ekki tekið fram um 3. gr., það er engu breytt um, að verksmiðjan sé sjálfseignarstofnun, heldur að þrátt fyrir ákvæði 2. gr., þar sem ríkið á að leggja allt féð fram, megi reka þessa verksmiðju sem hlutafélag, ef það fáið viss upphæð, 4 millj. kr., af hlutafé. Og það, hve ger-samlega þetta var bara sýndarmennska, hugsuð út fyrir þá, sem fluttu þetta, og þá, sem framkvæmdu það svo á eftir, sést á því, að ríkið lánaði alla þá fé, sem þurfti handa þessum einstaklingum og félögum, sem þarna eiga hlut að máli, bæði Sambandinu og einstaklingunum, lán-aði það allt saman úr ríkisbönkunum. M. ö. o.: það var bara verið að fullnægja formlegri átyllu. Orðrétt stendur, að verksmiðjan skuli rekin sem hlutafélag, — „og skal verksmiðjan þá rekin sem hlutafélag.“

Nú er það algengt í verzlunarheiminum, að fyrirtæki sé eign eins aðila, en annar aðili reki það. Við þurfum ekki að taka annað dæmi en t. d. bara af Völundi h/f, þar sem er sérstakt félag, sem á eignina, og annað félag, sem rekur hana. M. ö. o.: það var ekkert í þessum lögum, sem gaf minnstu átyllu til þess að líta svo á, að nokkuð hefði breytzt í þeim ákvörðunum, sem fólust í 3. gr. 1., að þessi áburðarverksmiðja væri ríkiseign, að forminu til sjálfseignarstofnun. Hins vegar gerðist það nokkrum árum síðar, að það álpast út úr þáv. hæstv. landbrh., núv. 1. þm. Vestf., úr ráðherrastól, að hann líti þannig á, að þessi verksmiðja sé eign hlutafélagsins, og

eins og menn vita, hefur stundum verið litið svo á, að ráðherraorð hefðu eitthvert gildi, og til þess að reyna a. m. k. að koma í veg fyrir, að þetta væri tekin sem einhver ótvíræð yfirlýsing, mótmælti ég þessu þá strax, — það munu nú vera ein 15 ár síðan, — þegar þetta kom fram, tók greinilega fram, að slík yfirlýsing ráðh. gæti engu breytt í lögum, og ef dómar færu að fjalla um þetta mál seinna meir, mætti ekki lita svo á sem þessi yfirlýsing hefði neina skaðabótas- skyldu eða slíkt í för með sér fyrir ríkið. Það kom líka greinilega í ljós, þegar við sósíalist- arnir í Nd. fluttum frv. um þetta strax þar á eftir til að slá því föstu, svo að ekki yrði efazt um, að þessar yfirlýsingar og því síður 13. gr. hefðu í engu breytt eignaraðildinni að áburðar- verksmiðjunni, — það kom í ljós, þegar það mál var rætt, að forsrh. þeirrar stjórnar, sem hafði samþykkt áburðarverksmiðjulögin, Stefán Jóh. Stefánsson, lýsti því greinilega yfir, að hann væri þeirrar skoðunar, að áburðarverksmiðjan væri eign ríkisins, það hefði ekkert breytt í því efni. Sá maður, sem hafði forustu þeirrar stjórnar, sem hafði settið að völdum, þegar þessi lög voru samþykkt, lýsti því alveg skýrt og ótvírætt, hver hans skoðun væri. Þetta mál fór til fjhn., og núv. herra forseti lýðveldisins, Ásgeir Ásgeirsson, sem þá átti sæti í fjhn., tók einnig þá afstöðu, að þetta væri alveg ótvírætt, að áburðarverksmiðjan væri eftir sem áður eign ríkisins og ekkert hefði breytt í þeim efnum við samþykkt 13. gr.

Síðan er búið að flytja þetta frv., lítt breytt, meira eða minna í 14—15 ár. Það hefur alltaf farið til n., og það hefur aldrei komið úr n. Það hefur verið legið á því að afgreiða það. Löngum hefur það verið svo, að Framsfl. hefur verið einna andvigastur því, að þetta frv. væri samþ., mäske vegna þess, að það var hans ráðh., sem mælti svo öfugt þar um. Sjálfstfl. hefur allan tímann verið mjög skiptur í þessu máli. Hann hefur aldrei opinberlega tekið afstöðu gegn því, og ég man ekki eftir yfirlýsingum frá hans ráðh., sem tækju í sama streng og þáv. hæstv. landbrh., núv. hv. 1. þm. Vestf., hafði lýst yfir. En svo rammt hefur kveðið að, að í hvert sinn sem stjfrv. hafa komið fram um breyt. á l. um áburðarverksmiðjuna, og hæstv. landbrh. hefur flutt einu eða tvisvar sinnum slíkt stjfrv., hafa þau líka stöðvazt í fjhn., vegna þess að n. hefur aldrei treyst sér til að afgreiða stjfrv. um þessi efni án þess að verða þá um leið að taka afstöðu um þetta frv. mitt, þannig að meira að segja þegar áburðarsalan var lögð niður og fyrst var lagt fram frv. um að gera það löglegt með því að flytja hér frv., kafnaði það frv. líka í d., og var beitt ýmsum lagabroögðum síðar til að koma því máli í gegn, að leggja hana undir áburðarverksmiðjuna, þannig að þetta mál hefur staðið eins og kökkur í hálsinum á þinginu í hálfan annan áratug.

Ég álit, að það megi ekki lengur við svo búið standa. Það hlýtur að vera skylda okkar þing- manna að standa vörð um eignir ríkisins, um eignir almennings í þessu efni, og ekki láta nein- um aðila haldast það uppi að stela bókstaflega

frá ríkinu stórum fyrirtækjum, sem það á. Ég vil bara benda á sem dæmi, hvernig fara mætti að með að stela jafnvel enn þá völdugri ríkis- fyrirtækjum en áburðarverksmiðjunni. Við skul- um bara segja, að Ísland ætti í miklum erfið- leikum með að fá lán, t. d. Landsbankinn ætti að taka lán og Alþjóðabankinn væri eitthvað erfið- iður í þeim viðskiptum, en léti svo orð falla: Ja, ef t. d. Landsbankanum væri breytt í hluta- félag, væri þetta allt í lagi, þá mundi Alþjóða- bankinn vera reiðubúinn út frá sínum „prinsip- um“ að lána slíku hlutafélagi, — og þess vegna kæmi fram í sambandi við frv. um lánsheimild til handa ríkisstj., — og Landsbankinn ætti að taka það lán, — kæmi fram frv. um, að Lands- bankinn ætti að taka þetta lán, en á síðustu stundu í Alþingi kæmi fram viðbótartill. um, að eftir að þetta lán væri tekið, skyldi Landsbank- inn rekinn sem hlutafélag, og þessu yrði skellt í gegnum þingið í miklu fátí á síðustu dögum annariks þings, og þm. skildu þetta þannig og margir þeirra mætustu menn lýstu því yfir, að þetta snerti ekkert eignaraðildina, að Lands- bankinn væri eftir sem áður sjálfseignarstofnun, það yrði bara að reka hann sem hlutafélag og einhverjir aðilar fengju að kjósa tvo menn í stjórn Landsbankans eða í landsbankaráðið þess vegna. En svo kæmi fram nokkrum árum seinna yfirlýsing frá einhverjum ráðh., sem væri mjög harðvítugur einkarekstrarmaður, um, að hann liti svo á, að þetta hlutafélag ætti Landsbankinn. Við skulum segja, að Landsbankinn eigi núna í skuldlausum eignum aldrei undir 7, 8 eða 9 hundruð millj. kr., ef hans húseignir eru metnar með, og við skulum segja, að þeir hafi lagt fram 5 millj. kr., þessir menn, sem hefðu fengið hlut- deild í rekstrarfélaginu Landsbankinn h/f. Og svo kemur fram yfirlýsing um, að þessir menn, sem höfðu lagt fram 5 millj. kr. til þess að nota í rekstur Landsbankans, væru meðeigendur í Landsbankanum. Það getur hver þm. reiknað út, hvað væri búið að gefa þeim mönnum með slíku og hvað búið væri að breyta okkar skipan allri. Ef til vill yrðu einhverjir seinna meir, ef slíkt skeði, til þess að mótmæla því og reyna að fá fram einhverjar breytingar, en aðrir mundu ef til vill kinoka sér við, vegna þess mikla valds Alþjóðabankans og slíks og vegna þess að ein- hverjir ráðh. hafa einhvern tíma talað af sér, að gera breyt. á lögnum.

En menn sjá, að það er fundin út mjög góð aðferð til þess að stela frá ríkinu öllum þeim stærstu fyrirtækjum fyrir ríkið, ef sú aðferð á að gilda, sem beitt var í áburðarverksmiðjunni. Ef nokkrir menn geta fengið að láni frá ríkis- bönkunum 4 millj. kr., sett þetta í hlutafélag, sem á að heita rekstrarhlutafélag, og eignast í krafti þess seinna meir $\frac{1}{2}$ hluta fyrirtækis, eins og áburðarverksmiðjan er þarna eða eins og Landsbankinn eða einhver slíkur yrði seinna meir, það er algerlega ómóralskt að láta við- gangast, að svona hlutir geti gerzt á Alþingi. Þetta þýðir að lögleiða þjófnad. Fyrst er byrjað með því að smeygja inn tvíræðu orðalagi, síðan með því að skýra þetta orðalag og svo með því að standa á móti því, að úr því fáiast skorið,

hvað lögin meina, af þeim aðila, sem einn á að skýra þau, sem sé Alþingi.

Ég hef allan þann tíma, sem ég hef flutt þetta frv., viljað taka tillit til þess, að þessir menn, sem lögðu fram 4 millj. kr. 1949—50, eigi engu að tapa, þó að þeim hafi kannske verið talin trú um það, að þeir væru að eignast þarna einhverja eign. Ég hef álitnið og allan tímann lagt til, að þeim væru bættar upp þessar 4 milljónir, þeim væru borgaðar þessar 4 millj., þannig að þeir fengju bæði bætt upp það, sem fé hefur fallið í gildi síðan, og vexti af þessu fé fyrir þennan tíma, og gert alltaf ráð fyrir því í sambandi við 3. gr. þessa frv., að það yrði fyllilega metið hjá þeim. Ég skal ekkert segja, hvað það yrði nú. Það yrðu áreiðanlega einar 15—20 millj., og það er þess vegna ekki að neinu leyti um það að ræða, að það eigi að hafa fé af þessum aðilum. Við vitum, að þarna er um að ræða annars vegar SÍS og hins vegar ýmsa einstaka fésýslumenn hér í Reykjavík, og þeir eiga vissulega kröfu á því, að ríkið bæti þeim upp, því að ég veit ósköp vel, að þeir hafa engan gróða haft af áburðarverksmiðjunni á þessum tíma, — að ríkið bæti þeim upp alveg það, sem þeir hafa lagt þarna fram, og fyrir því er ráð gert í 3. gr.

Nú er það svo, að raunverulega þolir þetta ekki lengur neina bið. Áburðarverksmiðjan hafði 15 ára samning við Sogsvirkjunina, þegar hún var stofnuð, samning um mjög ódýrt rafmagn. Sá samningur rennur út á næsta ári, 1968, og áburðarverksmiðjan mun ekki fá slíkan samning aftur. Það er alveg óhugsandi, að Landsvirkjun geri slíkan samning aftur við hana. Það rafmagn, sem áburðarverksmiðjan kemur til með að hafa á næsta ári, verður mun dýrara rafmagn en hún hefur haft hingað til, og hún hefur svo að segja eingöngu getað haft hagstæðan rekstur á þessum tíma vegna þess, hve sérstaklega ódýrt rafmagn hún hefur. Þá kemur að því, að það verður að ákveða, hvað gera skuli í þessum efnu og hvaða aðilar það eru, sem þarna er verið að semja við. Jafnframt stendur til að stækka áburðarverksmiðjuna. Það á að bæta heilmiklu við hana, og þegar á að bæta við hana nú, kostar það náttúrlega stórfé. Það er ekki lengi að fara í tugi milljóna, sem þarna verður bætt við. Þegar áburðarverksmiðjan hefur verið stækkuð, hvaða aðili er það, sem á hana? Þetta verða menn að vita fyrir fram. Það er alveg gefið, að sá, sem á að leggja féð fram, verður ríkið. Það verður ríkið, sem kemur til með að leggja féð fram til stækkunarinnar. Það verður líklega ekki farið fram á það við hluthafana í rekstrarfélaginu að leggja fram féð. En áður en gengið sé til þessara hluta, nýs raforkusamnings og stækkunar á áburðarverksmiðjunni, þarf þetta eignarhlutfall að vera klárt. Menn verða að vita, við hvern þeir eru að eiga. Ætla Alþingi að láta gefa þessu hlutafélagi verksmiðjuna, eins og tilhneigingar virðast hafa verið til með þessum tvíraðu yfirlýsingum, eða ætla Alþingi að slá því föstu, að þetta sé ríkisfyrirtæki og þeir menn, sem lagt hafa fram fé í rekstrarhlutafélagið, skuli fá sinn hlut bætta, en þetta skuli vera, eins og alltaf hefur verið, hreint og ótvírætt ríkisfyrirtæki?

Ég vil vekja athygli á því, að það hafa stundum komið hér fram frv., t. d. frá Framsfl., sem hafa gengið út á það, að því er Framsfl. hefur haldið fram, að breyta áburðarverksmiðjunni í ríkisverksmiðju. Ég álit þetta algerlega rangt. Það að koma með frv. eða till. um það að breyta áburðarverksmiðjunni í ríkisverksmiðju þýðir að slá því föstu fyrst, að hún sé ekki ríkisverksmiðja núna, heldur að hún sé eign hlutafélags. M. ö. o.: það er að slá því föstu, að það sé fyrst verið að gefa hlutafélagi áburðarverksmiðjuna og síðan eigi að kaupa hana fullu verði af þessu hlutafélagi aftur. Ef þannig væri farið að, eru þeir menn, sem gáfu þær ótvíræðu yfirlýsingar áður, búnir að fá sitt fram. Þá er búið að líta svo á, að hlutafélagið, þetta 10 millj. kr. hlutafélag, þar sem einstakir aðilar eiga %, það eigi áburðarverksmiðjuna. Það er einmitt þetta, sem ég hef viljað fyrirbyggja allan tímann, og hef þess vegna flutt þetta mál á hverju þingi, að því sé haldið vakandi og því sé slegið föstu og það gleymist ekki, að samkv. lögum er áburðarverksmiðjan eign ríkisins og ríkisins eins. Og í það eina skipti, sem það hefur komið til úrskurðar hæstv. forseta Nd. að kveða á um þetta, — það var Jörundur Brynjólfsson fyrir meira en 10 árum, þegar Vilhjálmur Þór var kjörinn í stjórn verksmiðjunnar, að það var gerð aths. við það, að hann mætti ekki vera þarna sem landsbankastjóri, vegna þess að landsbankastjórnarnir máttu ekki vera í stjórn einkafyrirtækja, — þá gaf forseti Nd. þann úrskurð, að áburðarverksmiðjan væri ríkisfyrirtæki og þess vegna mætti bankastjóri Landsbankans taka sæti í stjórn hennar. Allar þær upplýsingar, sem fram hafa komið, frá þeim, sem var forsrh. 1949, þegar lögin voru samþ., frá forseta Íslands og frá forseta Nd., hafa hniðið í það form, að þetta fyrirtæki væri ríkisfyrirtæki. Þess vegna álit ég, að það hafi þegar beðið of lengi og megi nú ekki biða lengur að slá þessu endanlega föstu.

Ég skal ekkert gizka á, hvers virði áburðarverksmiðjan er nú. Seinast þegar eitthvað hefur verið fullýrt um það af minni hálfu, var talað um 350 millj. kr. Það breytist náttúrlega eins og allar aðrar tölur. En um það leyti sem hún yrði t. d. komin upp í 500 millj. kr. og ef þannig yrði þá af einhverjum óhlutvöndum valdaaðilum lítið svo á, að hún væri eign hlutafélags, væru þeir menn, sem lögðu fram 4 millj. 1950, búnir að eignast 500 millj. kr. eign fyrir þær.

Ég býst við, að öllum þm. hljóti að vera ljóst, hve fráleitt það er, að Alþ. afgreiði ekki þetta mál, Alþ. þori ekki sjálft að taka ákvörðun um, hvað það meinar. Það er æðsti dómstóllinn í þessum málum. Þetta er ekki mál til þess að reka fyrir dómstólum landsins fyrst og fremst. Þetta er mál til þess að útkljá hér á Alþ. Þess vegna vil ég vona, að þetta mál fái nú lokaafgreiðslu á þessu þingi, og í trausti þess vil ég leyfa mér að leggja til, að því verði vísað til 2. umr. og til hv. fjhn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 41. fundi í Nd., 14. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.
Frv. vísað til 2. umr. með 30 shlj. atkv. og til fjhn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

24. Húsnæðismálastofnun ríkisins (frv. GeirG og HV).

Á 13. fundi í Sp., 2. des., var útbýtt frá Nd.:
Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 19 10. maí 1965, um Húsnæðismálastofnun ríkisins [81. mál] (þmfrv., A. 104).

Á 36. og 37. fundi í Nd., 7. og 9. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 40. fundi í Nd., 13. febr., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Geir Gunnarsson): Herra forseti. Eins og hv. þdm. er kunnugt, var kjaradeila verkalyðsfélaganna og atvinnurekenda sumarið 1964 m. a. leyst með loforði ríkisvaldsins um ákveðna laga-setningu á Alþ. næsta haust á eftir. Í framhaldi af þessu samkomulagi var hinn 10. maí 1965 aukið í lög um húsnæðismálastofnun ríkisins ákvæði, þar sem heimilað er að veita efnalitlum meðlimum verkalyðsfélaga sérstök viðbótarlán til húsbýgginga. Til þessara sérstöku viðbótarlána við hin venjulegu lán húsnæðismálastofnunarinnar var heimilt að verja 15–20 millj. kr. á ári. Í framkvæmd hafa réttindin til þessara lána verið einskorðuð við félagsmenn verkalyðsfélaga, sem eru í Alþýðusambandi Íslands. En með því frv., sem við hv. 5. þm. Vestf. höfum lagt fram á þskj. 104 og hér er til umr., er lagt til, að sú breyting verði gerð á 3. gr. 1. um húsnæðismálastofnun ríkisins, að tekið sé fram, þar sem greint er frá því, að efnalitlir meðlimir verkalyðsfélaga eigi rétt á viðbótarlánunum, að þau réttindi nái einnig til iðnnema, þannig að við svo hljóðandi setningu í 3. gr. laganna: „Heimilt er þó að veita herra lán til efnalitilla meðlima verkalyðsfélaga“ — bætist: „þar með taldir iðnnemar.“

Um það verður naumast deilt, að iðnnemar eru lægra launaðir en félagsmenn verkalyðsfélaga, sem rétt eiga til þeirra viðbótarlána, sem ætluð er efnalitlum félagsmönnum verkalyðsfélaganna, og því ósanngjarnt, að þeir njóti minni réttar en aðrir í þessu sambandi. Rétt til viðbótarlánanna öðlast þeir, sem iðnnám stunda, ekki fyrr en þeir hafa lokið námi og eru orðnir félagsmenn í iðnsveinafélögum, en þau eru aðilar að Alþýðusambandi Íslands. Hins vegar verður raunin oft sú, að þá kemur þeim þessi réttur ekki að haldi, vegna þess að margir þeirra hafa fyrir fjölskyldu að sjá, meðan á iðnnáminu stend-

ur, og hafa á námsárunum orðið að basla við að eignast íbúð. Á þeim tíma, sem þeir eru iðnnemar og standa í því að útvega sér eigið húsnæði, njóta þeir því ekki viðbótarlánanna, en þegar sá réttur er fenginn að loknu námi, geta þeir ekki notað hann, sem íbúð hafa eignast, vegna þess að lánin eru aðeins veitt út á íbúðirnar, áður en þær eru teknar í notkun. Aðstaða fjölmargra iðnnema er því sú, að þegar þeir þurfa flestum fremur á viðbótarlánunum að halda, eiga þeir ekki kost á þeim, vegna þess að samtök þeirra eru ekki í Alþýðusambandi Íslands. En þeir eiga ekki heldur kost á að njóta lánanna, þegar þeir eru orðnir iðnsveinar, vegna þess að þá hafa þeir tekið íbúðir sínar í notkun margir hverjir.

Iðnnemar hafa leitað eftir því að fá fulla aðild að viðbótarlánunum og gerðu samþykkt um þetta mál á síðasta þingi sínu, og Alþýðusamband Íslands hefur einnig sýnt málstað þeirra þann skilning, að þing þess samþykkti s. 1. haust ályktun til stuðnings iðnnemum í þessu máli. Við flm. þessa frv. gerum okkur ljóst, að margt þyrfti að lagfæra í lögnum um húsnæðismálastofnun ríkisins og jafnvel þyrfti í sambandi við viðbótarlánin að samþykkja fleira en aðild iðnnema. T. d. þyrfti að hækka fjárveitinguna, sem til þessara sérstöku lána er veitt, en vegna þess að við teljum, að aðild iðnnema að viðbótarlánunum sé svo sjálfsagt réttlætismál og svo brýnt, höfum við talið rétt að blanda því sérstaka atriði ekki saman við aðrar nauðsynlegar lagfæringar á l., og eru því í því frv., sem hér liggur fyrir, einungis till. um, að iðnnemar fái tryggðan rétt til viðbótarlána þeirra, sem ætluð eru tekjulitlum félagsmönnum verkalyðsfélaga, og væntum þess, að svo ríkur skilningur sé fyrir hendi á þessu réttlætismáli iðnnema, sem eru tekjulægri en flestir aðrir, að samstaða fáiist meðal hv. þdm. um samþykkt þessa frv.

Ég leyfi mér svo að lokum, herra forseti, að leggja til, að frv. verði að lokinni 1. umr. vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 41. fundi í Nd., 14. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 30 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

25. Gerðabækur ríkisstjórnar.

Á 13. fundi í Sp., 2. des., var útbýtt frá Nd.:

Frv. til 1. um gerðabækur ríkisstjórnar [82. mál] (þmfrv., A. 107).

Á 36. fundi í Nd., 7. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Það frv., sem ég hef lagt hér fram, mælir svo fyrir, að á öllum ráðherrafundum skuli haldin gerðabók og skráð þar í það, sem á fundum gerist, og afstaða hinna ýmsu ráðh. til þeirra mála, sem þar eru rædd. Enn fremur er svo fyrir mælt í 2. gr., að utanrrh. skuli láta halda sérstaka gerðabók um viðtöl sín við fulltrúa erlendra ríkisstjórna. Síðan skuli, þegar 15 ár eru liðin frá því, að fundir þeir hafa verið haldnir, sem í gerðabækurnar eru skráðir, annaðhvort þessar gerðabækur sjálfar eða afrit af þeim svo og bréfum þeim, sem farið hafa á milli ríkisstjórnar Íslands og fulltrúa annarra þjóða, vera geymd í Þjóðskjalasafninu, þannig að almenningur hafi aðgang að þeim.

Það mun löngum hafa verið svo hjá okkur hér heima, að ríkisstjórnir hafa ekki haldið gerðabækur, og vitni um, hvað gerzt hefur á ráðherrafundum, þegar það hafa ekki verið beinir ráðuneytisfundir eða ríkisráðsfundir undir forseti forseta eða ríkisstjóra, hefur mestmegnis verið ýmist það, sem síðan hefur komið út úr þessu sem lög eða annað slíkt, eða ákveðnar gerðir. Mér er hins vegar kunnugt um, að í tíð núv. ríkisstj., — ég held, að það hafi ekki verið áður, þó skal ég ekki fullyrða um það, — að í tíð núv. hæstv. ríkisstj. hafi verið farið að halda gerðabækur, þar sem í hafi a. m. k. verið skráð þau mál, sem fyrir voru tekin, og höfuðniðurstöður, en ég býst vart við, að það sé meira skráð þar í. Hvað snertir viðtöl utanrrh. er ég hræddur um, en veit þó ekki um það alveg fyrir víst, að það sé mjög lítið til af slíkum viðtölum skráðum, þannig að það hafi verið gengið þannig frá þeim, að það sé hægt að vita, hvað utanrrh. á hverjum tíma hafi rætt um við fulltrúa erlendra þjóða. En í þriðja lagi eru öll þessi skjöl, að því er ég veit bezt, enn sem komið er leyndarmál, þannig að þau liggja ekki Íslendingum opin og a. m. k. ekki aðgengileg.

Ég veit, að hjá ýmsum ríkjum, t. d. Bandaríkjunum Norður-Ameríku, eru um það lagafyrirmæli, að að loknum 15 árum skuli öll slík skjöl birt. Það er viðleitni til þess að vinna á móti öllu því, sem hétí leyndarmál, allri „behind diplomati“ í viðskiptum á milli ríkja, þannig að þegar ákveðinn tími sé liðinn, séu öll slík skjöl birt, viðtöl á milli ráðh. og fulltrúa erlendra ríkja og slíkar gjörðir. Þetta er sérstaklega í Bandaríkjunum mun ákveðnara en í mörgum öðrum ríkjum, vegna þess að þar er, eins og við vitum, þing og stjórn svo aðskilin. Þar er ekki þingræði eins og hér hjá okkur, og þingið þar vill halda mjög miklu eftirliti með því, sem ríkisstj. á hverjum tíma gerir, ekki sízt vegna

þess, að ríkisstj. er ekki háð þinginu eins og hér hjá okkur.

Ég veit, að þó að einhver lög um þetta yrðu samþykkt eða ríkisstj. ákvæðu að breyta nú um og ganga ýtarlegar frá þessum hlutum en verið hefur, verður þar með ekki bætt fyrir það, sem nú þegar kann að hafa glatazt í þessum efnum. Það kann að verða í framtíðinni, þegar hafður verður sá háttur á að fara að reyna að skrifa sögu fyrri hluta þessarar aldar hér á Íslandi, sem vart er byrjað á enn, að menn sakni þess að hafa litlar heimildir um, hvað gerzt hafi eða gerzt hafi ekki eða hvernig slíkt hafi borið að, þegar athugaðar verða heimildirnar a. m. k., sem liggja í stjórnarráðinu frá því fyrir 1950. Og nú þegar er það orðið svo, að það veldur oft nokkrum deilum, hvað gerzt hafi á þessum fundum, t. d. ríkisstjórna, og veit ég ekki, hvort til eru plögg, sem skera úr um það. Hins vegar er allmikið af því fólki lifandi, en þó ekki nærri því allt, sem fjallað hefur um málin, sem gerzt hafa a. m. k. á síðustu þrem áratugum. En bara af því, að við, sem höfum setið lengi hér á Alþingi, höfum fylgt dálítið með þeim málum þar, eru þegar komin upp nokkur mál, sem ég sakna mjög, að við skulum ekki fá að vita til fullnustu um hér heima og engar skýrslur liggja fyrir um, og eitt af því, sem ölli því, að ég þar þetta frv. fram, er einmitt, að ég vildi um leið nota tækifærið, á meðan a. m. k. einhverjir þeirra manna eru enn hér á þingi og enn á lífi, sem fjallað hafa um þau mál, til að vita, hvort þeir kunna nánar að upplýsa ýmislegt af því, sem deilur kunna að vera um, en ég hef frá öðrum stöðum nokkrar upplýsingar um.

Það eru þrjú atriði í því, sem gerðist á árunum 1940—41, sem ég í þessu sambandi vil sérstaklega minnst á. Það er í fyrsta lagi hernámssamningurinn, eins og við höfum kallað hann, sá samningur, sem Ísland gerir við Bandaríkin í júlíbyrjun 1941 um, að Bandaríkin skuli taka að sér hvernd Íslands, og það, sem þá fer fram á milli íslensku ríkisstj. og fulltrúa ensku ríkisstj. og þeirrar amerísku. Í Bandaríkjunum er nú búið að birta öll þau skjöl og öll þau viðtöl, sem fram fóru á milli þáv. utanrrh., Summer Welles, og þáverandi sendiherra Bretlands í Bandaríkjunum, Halifax lávarðar, þar sem m. a. er komið inn á afstöðu íslensku ríkisstj. í þessum efnum. Stúdent við einn háskóla í Kaliforníu hefur nýlega skrifað prófritgerð um yfirtöku Bandaríkjanna á hvernd Íslands 1941 og haft aðgang að öllum þessum skjölum, sem nú eru birt í bandaríska þinginu. Þar er sagt frá því, að Halifax lávarður hafi komið til utanrrn. 25. júní með skeyti og skýrt þáv. utanrrh. frá þeirri skýrslu, sem komið hafi til brezka utanrrn. frá fulltrúa þess, konsúlnum hér á Íslandi, og viðtali við hann þann 24. júní. Og þar er tekið fram í þrem liðum um afstöðu íslensku ríkisstj. til þess máls, sem farið sé fram á. Hann segir þar í fyrsta liðnum, að brezki konsúllinn, eða hvað hann nú hét, hér á Íslandi þá hafi talað við íslenska forsrh. um nauðsynina á því að fara fram á það, að íslenska ríkisstj. óskaði eftir, að ríkisstj. Bandaríkjanna tæki að sér vörn Íslands og kæmi í staðinn fyrir brezka hernámssliðið hér.

Síðan segir orðrétt: „Forsrh. hefði svarað, að margir einstaklingar í íslenzku ríkisstj. væru hlyntir því skrefi, sem lagt væri til að taka, en að hann sjálfur, forsrh., væri andvígur því.“ Ég man ekki eftir, að þær upplýsingar hafi nokkurn tíma komið fram hér á Íslandi, að ágreiningur hafi verið innan þáv. ríkisstj., þjóðstjórnarinnar, um þessi mál. En hér segir fulltrúi brezku ríkisstj. í Bandaríkjunum eftir skýrslum frá brezka utanrrn. og það aftur eftir skýrslu síns sendifulltrúa hér í Reykjavík, að þetta hafi komið fram í viðtali við forsrh. Þá segir þar í öðru lagi, að forsrh. hafi sagt, að það hafi verið nokkur hreyfing á Íslandi síðasta haust um að fara fram á þetta við stjórn Bandaríkjanna, en á þeim tíma hafi ameríski konsúllinn, sem hafi farið eftir fyrirskipunum frá Washington, lagzt gegn allri viðleitni í þá átt. Og í þriðja lagi segir svo, að brezki konsúllinn hafi látið í ljós þá skoðun, að það væri mögulegt, að forsrh. eða stjórn hans yrði töluð á það að tilkynna opinberlega, að ríkisstjórn Íslands mundi setta sig við ameríska hertöku í staðinn fyrir brezka hertöku, en hann efaðist um, að íslenzka ríkisstj. mundi óska eftir eða biðja um slíka hertöku. Þetta var um viðtal við forsrh. Íslands 24. júní.

Daginn eftir átti Halifax lávarður aftur viðtal við utanrrh. Bandaríkjanna og skýrði þá frá því, sem gerzt hafði í þeim efnum, m. a. segir hann eftirfarandi: „Halifax lávarður gaf Welles til kynna, að fyrirskipanir hefðu verið sendar til brezka konsúlsins á Íslandi að sjá um, að íslenzki forsrh. sendi ósk,“ — m. ö. o.: þegar þeir tala þarna sín á milli, Halifax lávarður og utanríkisráðherra Bandaríkjanna, kemur í ljós, eins og við höfum heyrt ávæning af, að brezka ríkisstj. hafi fyrirskipað sínum fulltrúa hér að sjá um, að íslenzka ríkisstj. fari fram á þessa hervernd.

Eins og allir muna, stendur sérstaklega í samningnum frá 1941, að Ísland geri þetta af frjálsum og fúsum vilja. Ég hef nokkrum sinnum haldið því hér fram og þá ekki haft annað en orðróm að byggja á, sem að visu var runninn frá háum stöðum, en þarna er það beinlínis staðfest, að það hafi verið gefin fyrirskipun frá Lundúnum um það að sjá um, að íslenzka ríkisstj. gengi að þessu, m. ö. o. knýja hana til þess raunverulega með eins konar úrslitakostum. Þetta eru hlutir, sem við raunverulega eigum kröfu á að fá að vita um, og nú mundi ég vilja spyrja hér á Alþingi, — hér í þessari hv. d. er ekki nema einn maður enn þá, sem átti sæti í þáverandi þjóðstjórn, hv. 1. þm. Austf., — hvað er rétt í þessum hlutum. Bara vegna þeirra skjala, sem ekki eru máské til í stjórnarráðinu, — þó skal ég ekkert fullyrða um það, — er nauðsynlegt fyrir okkur upp á framtíðina að vita um þetta. Þetta er nú orðin saga, og það, sem um ræðir, er aðeins í raun og veru að vita, hvað gerzt hafi. Það hefur alltaf verið mikið á vit-orði manna og kom raunar mjög greinilega fram í mörgum þeim grg., sem ýmsir þm. Sjálfstfl. gerðu hér á Alþingi einmitt fyrir sinni afstöðu 1941, þann 9. júlí, við nafnakallið um herverndarsamninginn, að þeir væru til þess neyddir, og það er rétt, að það komi alveg greinilega fram

hjá okkur. Og í öðru lagi hitt: Var upphaflega í gömlu þjóðstjórninni ágreiningur um þessi mál? Er það rétt, sem þarna er haft eftir brezka sendifulltrúanum eða konsúlnum hér eða hvað hann nú hét, að forsrh. hafi persónulega verið á móti því að biðja um herverndina, en að hinir ráðh. í ríkisstj. hafi verið því hlyntir? Vonandi eigum við ekki eftir að lifa þá hluti, sem við höfum reynt á síðustu 20—30 árum í þessum efnum, en engu að síður, sögunnar vegna og alls réttlætis í því, — það verður víst nógu erfitt að skrifa hana óhlutdrægt samt fyrir þá, sem á eftir koma, — væri æskilegt, að sem bezt upplýstist um þessa hluti, á meðan hér eru enn þeir menn, sem vita rétt um, hvað þar gerðist.

Ég skal til viðbótar taka það fram, að brezki sendiherrann í Reykjavík hafði símað utanrrn. brezka föstudaginn 27. júní svo hljóðandi: „Þrátt fyrir röksemdir mínar og kröfur neitar íslenzka ríkisstjórnin að bjóða ameríska hernum hingað, biðja um hann. Þeirra afstaða er sú, að þegar þing hafi síðast setið, hafi verið mikill meiri hluti í öllum flokkum gegn því að biðja Bandaríkin um vernd. Ráðh. geti þess vegna ekki tekið á sig ábyrgðina á að bjóða Bandaríkjunum hingað án þess að ráðgast við Alþingi. En þeir eru hræddir um, að fyrirætlunin kynni þá að verða að engu.“ Svo segir hann í öðru lagi: „Eftir að við höfum lagt svo mikla áherzlu á hernaðarlega þýðingu Íslands, neita þeir, þ. e. ráðherrarnir, að trúa því, að brezkur her mundi raunverulega fara, ef Bandaríkin kæmu ekki.“

Eins og menn muna, var það yfirvarpið þá, að brezki konsúllinn tilkynnti, að brezki herinn mundi fara héðan burt, sem sé gefið í skyn, að Ísland mundi verða varnarlaust, og þess vegna ráðlögðu Bretar íslenzku ríkisstj. að biðja Bandaríkjamenn um vernd. Hins vegar, eins og allir vita, varð það náttúrulega svo, að brezki herinn var hér kyrr, enda um sama leyti og brezki fulltrúinn í Reykjavík var látinn segja þetta við ríkisstj., að nú yrði brezki herinn að fara, gaf Winston Churchill rétt á eftir þær yfirlýsingar í brezka þinginu, sem ég fylgdist vel með þá, að brezki herinn yrði auðvitað kyrr á Íslandi. Þeir gætu ekkert haft á móti því, að Bandaríkin tækju að sér vernd Íslands. Það væri íslenzka ríkisstj., sem gerði þetta upp á eigin spýtur, og hún væri frjál og sjálfstæð stjórn. Þetta var yfirlýsingin, sem Churchill gaf þann 7. eða 9. júlí í brezka þinginu, alveg þveröfugt við það, sem brezka ríkisstj. lét sinn sendifulltrúa hérna segja. Þá var Churchill að reyna að afsaka sig gagnvart sínum brezku imperialistum í þinginu, sínum ihaldsmönnum, að þeir skyldu vera neyddir til þess að afhenda Ísland í hendurnar á Bandaríkjunum, og finna út aðferðirnar gagnvart því, en sjálfir höfðu þeir verið á einn eða annan hátt knúðir til þess að láta af þeim tókum, sem þeir höfðu á Íslandi, vegna þess áhuga, sem Bandaríkin höfðu á að yfirtaka það. En það er nú annað, það snertir ekki þessi mál, sem hér er um að ræða.

Hitt atriðið, sem ég vildi minnast á hér og hefði legið ljóst fyrir, svo fremi sá háttur hefði verið á hafður, sem ég legg nú til með þessu frv., á árinu 1940, það snertir þá afstöðu, þegar

Þjóðviljinn var bannaður í apríllok 1941. Stefán Jóh. Stefánsson fyrrv. forsrh. hefur skrifað minningabók, — hann var ráðh. í gömlu þjóðstjórninni, — þar sem hann segir frá því, það er á bls. 184 eða 185 í þeirri bók, að hann hafi verið hlynntur því, að einhverjar ráðstafanir — hann fer ekki nákvæmlega inn á það — yrðu gerðar til þess að hefta starfsemi kommúnista, eins og hann kallar það, sérstaklega að þrengja einhvern veginn að því prentfrelsi, sem Þjóðviljinn nyti. Og hann segist hafa hreyft því innan ríkisstj., að það væri rétt, að íslenska ríkisstj. gerði slíkar ráðstafanir, og síðan segir hann orðrétt á bls. 185: „En innan ríkisstj. fékk þessi skoðun mín engar undirtektir, einkum var Ólafur Thors henni mótfallinn. Ég man vel, að hann hélt því fram, að ráðstafanir gegn rögi kommúnista gætu orðið til þess að varpa á þá einhverjum píslarvættisljóma og auka fylgi þeirra.“ Og svo rekur hann lengur, hvað hann hafi hugsað.

Nú var það svo, að á þessum tíma, eins og vant er hér, kvisast allt mögulegt, og það var nokkuð vitað svona hjá þeim, sem þekktu til bak við tjöldin, að um það mundi hafa verið rætt í gömlu þjóðstjórninni, hvort annaðhvort ætti að banna Þjóðviljann eða jafnvel banna Sósfl., eða — og það er það, sem Stefán Jóhann gefur í skyn hér — það ætti að gera ýmsar veikari ráðstafanir í þessum efnum. En það hefur verið ágreiningur innan ríkisstj., og þó að þetta standi nú þannig hér, að sérstaklega sé minnst á Ólaf Thors, minnir mig, að einhvers staðar hafi það komið fram líka, að báðir ráðh. Sjálfstfl. hafi verið þessum ráðagerðum andvígir, og Stefán gerir þeim upp, hvaða hvatir hafi verið þar að verki.

Mér finnst ekki gott fyrir sagnfræðinga framtiðarinnar að hafa þessa hluti ekki nokkurn veginn á hreinu. Hefur komið fram till. t. d. um að banna þá Sósfl.? Hefur komið fram till. um að banna Þjóðviljann? Hefur komið fram till. um að gera einhverjar aðrar ráðstafanir? Hvaða afstöðu hafa hinir ýmsu ráðh. tekið gagnvart þessu? Nú er svo, að báðir ráðh. Sjálfstfl. í þeirri ríkisstj. eru dánir. Hvorugur þeirra er lengur til frásagnar um þetta. Kannske hafa þeir sagt einhverjum frá því, sem þá hafi gerzt. En þetta er orðin saga nú, sem menn eiga að vita og á að leggja fyrir um það, sem gerist í einni ríkisstj., hvað gerzt hafi, og menn eiga ekki að þurfa að deila um það. Það er nóg, að menn rifist um, hvort það hafi verið rétt eða rangt, praktískt eða ópraktískt eða slíkt, en menn ættu ekki að þurfa að deila um, hvort till. hafi komið fram um þetta eða hitt og hvaða afstöðu einstakir aðilar hafi tekið í þessu efni.

Þetta eru hlutir, sem ættu að upplýsast. Það er þýðingarmikið, að menn viti um þetta. E. t. v. mundi t. d. Sjálfstfl. segja: Við vorum svo ákaflega lýðræðissinnaðir á þessum tíma, að við vildum ekki vera að banna flokka eða blöð eða slíkt. Það voru okkar hvatir fyrir þessu. — E. t. v. vilja þeir, sem voru annarrar skoðunar, segja, að það hafi verið einhverjar aðrar hvatir, sem þar lágu til grundvallar. E. t. v. gæti mönnum dottið í hug, ef þeir vildu vera mjög óvinsamlegir í garð Sjálfstfl., að menn hafi haldið sem

svo, að ef kommarnir væru nú bannaðir, tækju þeir slæmu menn upp á því að fara að kjósa Framsókn og Alþfl. í staðinn eða eitthvað þess háttar. Það er ýmislegt, sem mönnum getur dottið í hug í pólitískri refsakák. En hvernig svo sem slíkt kann að vera, eina heimildin, sem við höfum enn sem komið er á prenti í þessum málum, er álit eins manns, sem var í ríkisstj. og virðist hafa verið á því, að vissar ráðstafanir væru gerðar gegn Sósfl. eða gegn Þjóðviljanum á þessum tíma, og meira vitum við ekki.

Ég kem með þessi dæmi tvö, frá apríl 1941 og frá júnílokum 1941, til þess að sýna fram á, að ef frv. eins og það, sem ég hef hér lagt fyrir, hefði þá verið lög, mundum við ekki þurfa að deila um þessa hluti, þá hefði þetta legið fyrir í rækilega orðuðum gerðabókum ríkisstj. og í þeim minnisatriðum, sem utanrrh. hefði skrifað eða forsrh., ef hann annaðist slíkt, um sín viðtöl við erlenda sendifulltrúa, og þá þyrftum við ekki að fá úr heimildum í Bandaríkjaþingi að vita, hvað íslenskur forsrh. hefði sagt á því herrans ári 1941 við brezka konsúlinn í Reykjavík. Ég held þess vegna, að þó að við getum kannske ekki gert héðan af nema litla tilraun til þess að bæta úr því, sem glatazt hefur fyrir það, að svona ákvarðanir skuli ekki hafa verið í gildi, nema þá a. m. k. að hverfandi litlu leyti, ættum við héðan af að sjá um, að svo yrði.

Ég vil leggja til, að að lokinni umr. um þetta mál yrði því vísað til 2. umr. og hv. allshn.

Forsrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það er rétt, sem kom fram hjá hv. 3. þm. Reykv., að nú a. m. k. í 2—3 ár hefur það verið fastur siður hjá ríkisstj. að halda gerðabók, og þar eru ritaðar þær ákvarðanir, sem í stjórninni eru teknar. Það er kannske ekki alveg föst regla um það, hvort skráð er allt, sem á er minnst, en a. m. k. er séð um, að allar ákvarðanir, sem teknar eru, séu ritaðar niður. Þetta er ekki alveg nýr siður. Honum hefur verið fylgt öðru hverju allt frá því að þriggja manna stjórn var mynduð hér, og eru til í Stjórnarráðinu gerðabækur öðru hverju frá þessu tímabili. En því miður eru þær ekki heillegar, og ég hygg, að það sé rétt munað hjá mér, — aðrir geta leiðrétt, ef mig rangminnir, — að það hafi ekki verið siður í öðrum ríkisstj., sem ég hef setið í, heldur en nú á þessum allra síðustu árum að halda gerðabók. Hins vegar hefur það verið gert, eins og ég segi, öðru hverju, og það er auðvitað til mikils hagræðis og raunar alger nauðsyn, að slík gerðabók sé fyrir hendi, ekki einungis sem söguleg heimild, heldur vill það oft verða og er óhjákvæmilegt, að menn greinir nokkuð á um það að nokkrum tíma liðnum, hvað samþ. hafi verið, og þarf þar enginn að vera í illri trú, heldur geta allir þóttzt vera sannfærðir um, að þeir muni rétt, og þá er alveg nauðsynlegt, þegar stjórnarákvörðun er tekin, að það liggi fyrir, hver hún hefur verið. Og það var fyrst og fremst vegna þeirrar nauðsynjar, sem við ákváðum að taka þennan hátt upp, og ég vona, að hann haldist.

Það fer hins vegar, eins og ég segi, eftir atvikum, hversu nákvæm slík grg. eigi að vera. Frá því að þessi háttur var nú tekinn upp, —

ég hef ekki skoðað fyrri gerðabækur að neinu gagni, — er ekkert skráð af umr., heldur einungis ákvörðun, og þá að sjálfsgöngu, ef til þess kæmi, að einhver hefði sérstöðu og óskaði eftir, að hún kæmi fram, mundi það verða ritað. En umr. á slíkum fundi verður ekki við komið að skrá, eins og nú háttar til, og er raunar líka alveg gagnslaust að mínu viti.

Eins hygg ég, að það yrði seint séð af slíkum bókunum, hvað fyrir mönnum vakir með þeirri ákvörðun, sem hver um sig styður. Ég er ákaflega hræddur um, að hv. þm. væri litlu nær um það, hvað bjó í brjóstum sjálfstæðismanna 1941, hafi þeir ekki viljað láta banna Þjóðviljann, hvort það var frjálslýndi, manngæði við hv. þm., dálæti og hlífð eða eitthvað annað og miklu verra. Slíkt verður aldrei séð af ákvörðuninni, heldur verður hver að ætla sér til um það af þekkingu á þeim mönnum, sem hlut eiga að.

Ég tel út af fyrir sig ekki þörf á því að setja um þetta lagaákvæði. Ég vonast til þess, að menn verði sammála um að halda þessum hætti héðan í frá. Hann er svo augljóslega til bóta og til þæginda að hafa þetta skráð. Ég þykist vita, að ástæðan til þess, að menn hafa fallið frá þessu, er það, að stundum, sérstaklega þegar ekki hefur verið of mikill trúnaður á milli þeirra, sem í stjórn hafa setið, eins og oft hefur verið, hafa menn verið feimnir eða humpnir við að láta embættismenn sitja inni og hlusta á allar þær umr., sem fram fara. Slíkt er með eðlilegum hætti kannske oft viðkvæmara í samsteypustjórn um en ef við völd eru hreinar flokksstjórnir, þar sem viðhorfin eru önnur. Ég hygg, að enginn okkar, sem í stjórninni höfum verið, frá því að þessi háttur var nú tekinn upp, hafi orðið þess var, að nokkuð hafi lekið út af stjórnarfundum frá þeim embættismanni, sem þetta annast. Svipað er í öðrum löndum, eins og t. d. í Noregi. Ég hef talað við þann mann, sem þessu gegnir þar, og hann nýtur auðvitað trausts mismunandi ráðh. og mismunandi stjórnarflokka. Þetta kemur af sjálfu sér nú. Þegar menn eru við störf daglega, finnst þeim þau ekki heldur eins tíðindaverð og ef menn eru alveg ókunnugir því, sem gerist. Ég man eftir því, að það varð hálf-gert hneyksli af því, að dyravörður í Stjórnarráðinu átti að hafa sagt, þegar tiltekin stjórn var við völd og hann var spurður um það, hvort hann hefði ekki gaman af því að hlusta á það, sem gerðist þarna fyrir innan, — þá var dyraumbúnaður ekki góður og það heyrðist allt fram: „Ætli mér standi ekki alveg á sama um, hvað þessir 5 menn eru að skrafla um þarna inni?“ Ég held, að það sé engin hætta samfara því, þó að embættismaður sé hafður á þessum fundum, heldur sé það nauðsynleg öryggisráðstöfun.

Ég mundi einnig telja, að það hafi verið lengi tíðkanlegt, að utanrrh. rituðu niður helztu samtöl, sem þeir eiga við erlenda sendimenn. Sumir menn gera þetta yfirleitt um samtöl, sem þeir eiga við aðra og þeir telja merkileg. Ég hef ekki haft þann hátt á, nema þegar ég var utanrrh., þá hafði ég það fyrir meginreglu að rita niður þau samtöl, sem fram fóru, og ég hygg, að þau séu öll geymd eða eigi að vera geymd í skjölum

Stjórnarráðsins. Þetta er nauðsynleg heimild, eins og hv. þm. sagði, líka til þess að menn átti sig á samhengi, þeir sem á eftir koma. Ég vil ekki neita því, að stundum geti eitthvað komið fyrir, sem menn vilji ekki láta liggja fyrir, og þá einfaldlega sleppi að skrifa það niður, og getur þá enginn haft á þeim hemil, ef menn vilja hafa þann hátt á. En reglan mundi vera sú, að þeir telja sjálfra sín vegna og alls betra að hafa ekki sízt skráð það, sem merkilegast er.

Ég er ekki viss um, hvort er allsendis hyggilegt að setja hins vegar heimild eða lagafyrirmæli um það, að allt þetta eigi að verða opinbert eftir 15 ár. Ég efast mjög um, að því sé svo rækilega fylgt í Bandaríkjunum eins og hv. þm. vildi nú vera láta. Ég hygg, að það gangi í gegnum töluverða síu, sem birt er, áður en það er birt. Sjálfur vil ég telja, að ég hafi átt sum samtöl fyrir einum 15–20 árum, sem ekki væri tímabært að birta, ekki vegna þess, að það skaðaði landið eða sé neitt ljótt, sem þar hafi farið fram, heldur af því að á þessu stigi málsins eigi ekki enn þá við að birta það. Það eru ekki atriði varðandi varnarmál, sem ég hef þar í huga, heldur viss atriði varðandi landhelgismálið. Ég held, að þó að það liggja fyrir í Stjórnarráðinu, sé með öllu ótímabært, að frá því sé skýrt. Og þannig getur ætíð verið með viss mál, og verður slíkt að vera undir mati komið.

Nú er tekin upp sú nýbreytni, eins og ég segi, ekki einungis að skrá það, sem gerist á fundum, og ég geri ráð fyrir, að yfirleitt skrái utanrrh. það, sem þeir telja máli skipta af sínum samtölum, og það liggur þá fyrir í skjölum, en þessu til viðbótar kemur það, að hinn hæfasti maður hefur verið fenginn til þess að skrá sögu Stjórnarráðsins. Það er ráðuneytisstjórnin í utanrrh. Ég geri að visu ekki ráð fyrir, að hann fari mjög inn á þær brautir að skýra frá því, sem leynilegt má teljast eða verður að teljast, en þar verður þó sitt hvað rifjað upp og kemur betur í ljós en áður og verður mönnum kunnugt, hvernig starfsháttum þarna er hagað. Og einmitt þegar sú ritgerð, sem verður gerð af fullri samvitzksemi og hlutleysi, eins og ég veit, að ekki er annars að vænta frá þessum ágæta embættismanni, birtist, gerir það manni kannske hægara fyrir að átta sig á því, hvort þörf er á löggjöf um þessi efni. Ég vil ekki neita því fyrir fram, að eitthvað slíkt geti komið til greina, en ég hygg, að það þurfi þó að athugast betur en hv. þm. vill vera láta.

Ég vil einnig minna hann á það, ef hann skyldi ekki vita það, að það eru til stór ríki, völdug og mikil, sem ekki birta nokkurn skapaðan hlut af sínum skjölum, og mundi það þykja stórmæli og nánast dauðasök, ef því væri hreyft í þeim löndum, að þvílíka óvenju ætti að taka upp. Nú vil ég ekki telja, að ég álíti hegðun þessara manna til fordæmis eða fyrirmyndar, en hv. þm. má þó hafa það í huga, að svona eru stjórnarhættir sums staðar. Þetta er atriði, sem er þó sjálf-sagt að athuga nánar, og mér þykir gott, að þessu er hér hreyft, og eins og ég segi, hvort tveggja þarf að eiga sér stað, að skráð sé það, sem gerist á ráðuneytisfundum, og helztu samtöl við erlenda

sendimenn og annað, sem ekki liggur fyrir í skjölum, einnig varðandi afgreiðslu mála inn á við. Um það verður ekki deilt.

Um þau sögulegu atriði, sem hv. þm. hér drap á, fannst mér hann eiginlega gera meira úr ókunnugleika sínum en ástæða er til, vegna þess að hann hafði undir höndum bók, sem skýrir nokkru nánar frá a. m. k. aðdraganda hverndarsamningsins 1941 heldur en hv. þm. gerði. Það kemur fram í endurminningum Stefáns Jóhanns, að þar var töluverður aðdragandi að og meiri en margir okkar vissu áður. Stefán Jóhann sýnir fram á það með því að birta samtímaheimildir, sín eigin minnisblöð, að um áramótin 1940–1941 var um þetta verulegur ágreiningur. Ég þori hins vegar að fullyrða, að sá ágreiningur var að mestu leyti eða öllu úr sögu innan ríkisstj., þegar málið kom upp, að því er ég hygg hinn 24. júní 1941, — rétt er að endurskoða þá dagsetningu, hvort hún sé ekki rétt munuð hjá mér. Eins og ég segi, hef ég af þessu nokkra þekkingu, af því að ég var þá til kallaður, var þó auðvitað ekki í ríkisstj. og ekki á þingi, en var beðinn um að koma á fund í ríkisstj., þar sem vissir trúnaðarmenn flokkanna voru viðstaddir ásamt ríkisstj. og þáv. ríkisstjóra. Og ég þori að fullyrða, að á þeim fundi, — og ég hygg, að það sé rétt munað hjá mér, að hann hafi einmitt verið hinn 24. júní, — þá voru menn í meginatriðum sammála, og það er alger misskilningur, að þar hafi komið fram nokkur rödd, sem lýsti þvingun eða menn tækju ákvörðun vegna hótana erlendis frá. Það var mat þeirra á heimsstöðunni ásamt þeim upplýsingum, sem gefnar höfðu verið af sendiherra Breta, sem þá var hér, er úrslitum réð. Þetta eru mín áhrif af því, sem þarna gerðist. Svo mikið er víst, að í beinu framhaldi þessa fundar var mér með allsherjarsamþykki falið að gera strax um nóttina frumdrög að samningi við Breta og Bandaríkin um þetta mál. Og það kemur ekki til mála, að um það hefði orðið samkomulag, ef sjálfur forsrh. hefði þá verið andvígur því, að þetta yrði gert, eða daginn eftir eða næstu daga hafi þurft að beita hann hótunum til þess að koma slíku fram. Þarna er áreiðanlega um einhverja missögn að ræða hjá þeim erlendu mönnum, sem hlut eiga að máli. Ég gæti hins vegar vel hugsað mér það, að þegar brezkki sendiherrann kemur fyrst til þáv. forsrh., að því er ég hygg hinn 24. júní, skýri forsrh. honum frá viðhorfinu eins og það hafði verið um áramótin 1940 og 1941 og eins og Stefán Jóhann segir frá í sinni bók, eins og einnig kemur fram í þessu, sem hv. þm. las upp, að þegar þingið fór heim, hafði enginn hugmynd um, að von væri á neinni málaleitan í þessu skyni. Forsrh. svarar því eðlilega: Eins og er, samkv. því, sem enn liggur fyrir, er ekki byr fyrir þessu. Menn eru sitt á hverri skoðun. Sumir töldu rétt að gera slíkan samning, aðrir voru tregari, þ. á m. er vafalaust rétt, að hann var einn af þeim tregu í því. En eins og málin hins vegar lágu fyrir 24. júní 1941, var komið allt annað ástand í heiminum en verið hafði áður. Ég vil einnig taka það skýrt fram, — ekki svo að ég telji mig þurfa hér að verja Hermann Jónasson eða Churchill út af þeirra ummælum eða afstöðu, þeir hafa tekið sínar ákvarð-

anir sjálfir og bera á þeim ábyrgð, — að auðvitað var Churchill ekki í sinni villandi eða alröngu skýrslu í brezka þinginu að afsaka sig gagnvart brezkum heimsvaldasinum, sem vildu ekki sleppa tókum á Íslandi. Hann var að afsaka Bandaríkin gagnvart Þjóðverjum og gera það hægara fyrir Bandaríkin að koma inn á það, sem segja mátti ófriðarsvæði, og láta eins og það væri að frumhvöt Íslendinga, sem þetta væri gert, en ekki fyrir brezkan tilverknað. Það var vegna baráttunnar við nazista og þann áróður, sem þar var á báða bóga, sem þessi röngu ummæli Winstons Churchills voru viðhöfð. Við vitum, að þau voru ekki rétt, það er alveg satt. En skýringin á þeim er þessi, sem ég segi, að því er ég hygg. Hv. þm. hefur aðra skýringu. Við verðum hvor að geta okkur til um það, sem okkur finnst sennilegast í því. En ég hygg, að eðli málsins sýni, að mín skýring sé sennilegri.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég þakka hestv. forsrh. fyrir þær upplýsingar, sem hann hefur gefið viðvikjandi þeim bókunum, sem fram hafa farið öðru hverju á ríkisstjórnarfundum undanfarna áratugi, og eins, að meðan hann var utanrrh., skuli hann hafa skráð að mestu sín viðtöl. En ég er hræddur um, að þetta sé glompótt hjá ýmsum öðrum. Það er náttúrulega úrslitaatriðið í þessu sambandi, á hvern hátt almenningur eða Alþ. sem fulltrúi almennings fær að fylgjast með og hafa eftirlit með því, sem ríkisstjórnir gera á hverjum tíma. Þetta er atriði, sem ég legg höfuðáherzlu á í sambandi við 3. gr. Vissulega koma fyrir ýmis atriði í ríkisstj., sem menn kannske aldrei kæra sig um, að vitað sé um. Það hefur alltaf komið fyrir. En um öll þau atriði a. m. k., sem eðlilegt er og menn gera kröfu til að vitnist og það liggi fyrir um, hvað gerzt hafi, er alveg nauðsynlegt, að það sé ekki bara lokað niður og enginn aðili fái síðar meir að kíkja á þetta. Á einhvern hátt verður að tryggja, að fólkið sjálft í landinu eða þess kjörnu fulltrúar hafi aðgang að þessu. Ég legg til í 3. gr., að eftir að 15 ár hafi liðið, skuli þessar gerðabækur þannig opinberar, að þær liggi á Þjóðskjalasafninu eða afrit af þeim og menn hefðu þar aðgang að þeim. Ég meinti ekki, að þær yrðu prentaðar, eins og gert er t. d. í Bandaríkjunum. En það eru náttúrulega ýmsir möguleikar til í þessu sambandi. En það allra minnsta, sem manni finnst þó að ætti að vera, væri annars vegar, að t. d. alþm. hefðu aðgang þarna að, hins vegar, að þeir visindamenn, sem leggja stund á þessi fræði síðar meir, hafi aðgang þarna að. Ég ált, að einhver lög verði að setja um þetta og eitthvert aðhald verði að skapa að ríkisstj. á hverjum tíma, hverjar sem þær eru, að það sé hægt að vita nokkurn veginn um, hvernig þessir hlutir hafa gerzt.

Þá talaði hestv. ráðh. um, að Stefán Jóhann kæmi í sinni bók inn á þann langa aðdraganda að þessu. Um þann aðdraganda var mér kunnugt, löngu áður en bók Stefáns Jóhanns kom út. Cordell Hull skrifar í sínum endurminningum mjög greinilega um það og segir þar beinlínis, að Stefán Jóh. Stefánsson sem utanrrh. Íslands hafi farið fram á það við Bandaríkin í des. 1940,

að það væri athugað um vernd Íslands, þannig að þá lágu fyrir bandarískar heimildir um þann aðdraganda löngu áður, í mörg ár. Og ég var hér ekki að gera þennan aðdraganda að einu leyti að umtalsefni. Það er vitað, það kvísaðist líka út um hann, við sögðum frá því í Þjóðviljanum í febr. 1941, að þetta leynimakk ætti sér stað á bak við tjöldin. Og ég hef meira að segja séð í sumum bókum, að það, að þessu hafi verið ljóstrað upp, eins og sagt hefur verið, hafi haft áhrif í þá átt að draga það, að hernámið fór hér fram, sem gerðist 24. júní, 25., 26. og þessa dagana, sem ég var hér að ræða um. Og virðist vera, að eftir fyrstu viðræðurnar 24. júní séu þessi fyrirmæli gefin. Brezka ríkisstj. hefur sent fyrirskipanir til brezka konsúlsins á Íslandi um að sjá um, að íslenski forsrh. bæði um hverndina. Og viðtal fer fram 25. júní í Washington, þar sem sagt er frá viðtalinu 24. júní hér heima, og þar er haft eftir forsrh., að hann hafi svarað, að margir einstaklingar í íslensku ríkisstj. væru með þessu skrefi, væru hlýntir þessu skrefi, sem lagt væri til að stíga, en hann, forsrh. sjálfur, væri andvígur því, og sem nr. 2 er komið inn á þessar hugmyndir, sem hafi verið síðasta haust. 27. júní er svo talað um afstöðu þingsins áður og ríkisstj. gæti ekki tekið þessa ábyrgð á sig, án þess að ráðgast við þingið, þannig að þarna þurfum við að fá helzt fleiri vitni um, hvað gerðist í þessum efnun. Hv. 1. þm. Vestf. á ekki sæti hér í hv. d., svo að hann getur ekki tekið þátt í þessum umr., en gæti náttúrliga gefið sínar yfirlýsingar um þetta.

Þarna sjáum við, að um atriði, sem þó eru orðin 25 ára gömul, getur greint á, hvað gerzt hafi og hvað næstæðstu menn Íslands hafi sagt á þessum tíma. En hitt, sem hæstv. forsrh. heldur nú, að það hljóti að vera alger misskilningur, að þarna hafi verið beitt einhverri þvingun og þetta orðalag: „að sjá um, að íslensku ríkisstj. bæði um,“ hljóti að vera á einhverjum misskilningi byggt, þá vil ég samt minna hann á, að það eru líka aðrar heimildir til frá þessum tíma, og það eru sjálf Alþingistiðindin frá þinginu 7.—9. júlí 1941 og orðréttar ræður, sérstaklega ýmissa þm. Sjálfstfl., t. d. Sigurðar Hliðars, þar sem hann beinlínis segir, að hann hafi verið á móti því, að við bæðum um þessa hvernd, og hann hafi haldið, þegar hann kom hingað, að hann mundi greiða atkv. á móti henni, en hann sæi, að hnífurinn stæði á hálsi okkar og það gæti jafnvel farið svo, að hann neyddist til að greiða atkv. með henni. Ég man það ekki nákvæmlega orðrétt, en þetta var nokkurn veginn meiningin í hans orðum. Það er því ýmislegt, sem verður að athuga, þegar farið verður að taka þessa hluti sagnfræðilega. Hitt er alveg rétt hjá honum, hvað snertir skýringar á hvötunum, að um það má náttúrliga endalaust deila. Og hvað snertir hans skýringu á orðum Churchills, sem okkur ber saman um, hver hafi verið, í júlíþyrjun í brezka þinginu, fullnægja þau hvorum tveggja tilganginum, að gera aðstöðu Bandaríkjanna gagnvart Þjóðverjum betri og að afsaka sjálfan sig gagnvart sínum imperialistum, sem vissulega kærðu sig ekki um að sleppa tökunum á Íslandi, en voru neyddir til þess.

Það var hins vegar mjög gott að fá þær yfirlýsingar hæstv. forsrh., að hann áleit eðlilegt, að þetta yrði föst venja í ríkisstjórnunum framvegis, að svona ætti að fara að, skrá ákvarðanir þær, sem teknar eru á ríkisstjórnarfundum. Ég held, að það væri líka mjög heppilegt. Ég skil vel, að það er ekki hægt að skrá umræður, en að skrá afstöðu manna, þegar ágreiningur er um einhvern hlut, eins og t. d. við skulum segja ef það hefði verið skráð í gömlu Þjóðstjórninni, hver afstaða manna hefði verið viðvíkjandi t. d. hugsanlegu banni á Þjóðviljanum eða einhverju slíku, þá þyrftu menn ekki að deila um þetta í dag. Um hvatirnar gegnir hins vegar allt öðru máli, og um það geta menn rifizt endalaust.

Hitt aftur á móti, held ég, að sú n., sem athugar þetta frv., ætti mjög gaumgæfilega að athuga, spursmálið um birtingu á þessu, á hvern hátt almenningi eða fulltrúum almennings eða visindamönnum sé tryggður aðgangur að þessum hlutum. Ég býst vart við, að það séu í öðrum ríkjum bein lagaleg fyrirmæli um svona gerðabækur, það hefur víðast hvar þótt sjálfsagður hlutur, þó að svo hafi ekki verið hér heima hjá okkur. En um það atriði, sem fjallað er um í 3. gr., finnst mér þurfa að taka endanlega ákvörðun og vil vonast til, að sú n., sem þetta frv. fer til, athugi það mjög gaumgæfilega.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 37. fundi í Nd., 9. febr., var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Nd., s. d., var fram haldið 3. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til allshn. með 21 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagsskrá tekið frammar.

26. Austurlandsvirkjun.

Á 18. fundi í Sp., 17. des., var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um Austurlandsvirkjun [93. mál] (þmfrv., A. 184).

Á 36. fundi í Nd., 7. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Jónas Pétursson): Herra forseti. Þetta frv. um Austurlandsvirkjun á þskj. 184 er um stofnun fyrirtækis til orkuvinnslu og dreifingar á orku á Austurlandi, sem yfirtæki þá þau kerfi og orkuver, sem fyrir eru, með samningum við rafmagnsveitur ríkisins, en bæði orkuverin og fyrirtækin eru nú á þeirra vegum.

Það má segja, að uppi séu a. m. k. tvær stefnur í okkar raforkumálum hér á landi um eignar-

hald og aðild að orkuverum og dreifikerfum, þ. e. annars vegar, að þetta væri allt saman á vegum ríkisins eða þess opinbera, hvort sem það er ríkisins eða þess, sem við köllum rafmagnsveitur ríkisins, en á hinn bóginn, að það væri á vegum sveitarfélaga eða fyrirtækja þeirra að meira eða minna leyti, t. d. að hálfu, eins og nú er með Landsvirkjun og raunar einnig með Laxárvirkjun, sem þó er að visu enn að miklu meira leyti eign Akureyrarkaupstaðar, — og á hinn bóginn er svo það, að ríkið eitt eigi og reki fyrirtækin og sjái um orkuöflun og rekstur. Það hefur oft komið fram, að raforkumálastjóri er eindreginn ríkisrekstrarmaður í þessum orkumálum. Á hinn bóginn hafa málin þróað meir og meir í þá átt, vil ég segja nú um skeið, að það séu fyrirtæki, sem að visu ríkið á aðild að, en fyrirtæki, sem er stjórnad og eru undir stjórn heimabyggða á stærri eða minni svæðum. Þetta eru í aðalatriðum þessar tvær stefnur, um ríkisrekstur eða rekstur sveitarfélaga og með nánari skilgreiningu.

Ég hef fengið nokkrar upplýsingar frá framkvæmdastjóra Sambands ísl. rafveitna, Hauki Pálmasynt, um, hvernig þessum málum er háttað í nágrannalöndum okkar. Það er nokkuð mismunandi, en þó virðist vera í yfirgnæfandi meiri hluta það fyrirkomulag og þeir hættir, að það sé félagsskapur, ýmist sveitarfélaga eða kannske hlutafélaga, sem annist bæði raforkuvinnsluna og einnig dreifingu raforkunnar.

Ég ætla ekki að fara nánar út í þetta á þessu stigi, og mér er það líka ljóst, að enda þótt það sé ágætt að leiða hugann að því, hvernig þessum málum er skipað í nágrannalöndum okkar, þurfum við fyrst og fremst að miða hér við okkar aðstæður, og það geta verið önnur rök, sem liggja til skipunar mála, hér en þar. En þetta frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 184 um Austurlandsvirkjun, byggist á þessari hugsun og þessari skoðun, að rekstur sveitarfélaga og heimabyggða sé æskilegri en ríkisrekstur, og það er ekki af einstrengislegri andstöðu við ríkisrekstur yfirleitt, heldur vegna þess, að ég álit, að aukin sjálfstjórn og þar með sjálfstæði hér-aða sé æskileg, því muni fylgja farsæld, aukin sjálfstæði og sjálfstraust, auk þess sem heima-stjórnin mun yfirleitt verða gleggri á þarfir og möguleika. Þá er enn fremur ótalið það, sem þó er ef til vill veigamest, að vatnsorkuverin verða tvímælalaust, er tímar líða, ómetanleg eign og að mínu viti mikilvægt, að héruðin eigi þá a. m. k. hluta í þeim fjársjóðum.

Það þarf ekki um það að ræða í þessu sambandi, að það er knýjandi nauðsyn á úrbótum í raforkumálum Austurlands. En vitanlega gætu þær farið fram á fleiri en einn veg. Mér þótti rétt að láta þetta koma fram, þessi höfuðatriði um — ef segja mætti stefnur í þessum málum, áður en ég rek efni frv. sjálfs.

1. gr. frv. kveður á um, að ríkisstj. og sveitarfélög Múlasýslna og Neskaupstaðar og Seyðisfjarðarkaupstaðar stofni virkjunarfyrirtæki, sem nefnist Austurlandsvirkjun. Og Austurlandsvirkjunin er sameignarfyrirtæki ríkisins og sveitarfélaganna, og á hvor aðili um sig helming fyrirtækisins. Austurlandsvirkjunin skal rekin

sem sjálfstætt fyrirtæki með sjálfstæðan fjárhag og reikningshald, og heimili þess á að vera Egilsstaðir. Síðan er svo gengið stig af stigi í nánari skilgreiningu um fyrirkomulag og framkvæmdir og þetta frv. er byggt upp að öllu leyti að fyrirmynd laga um Landsvirkjun og Laxárvirkjun, eftir því sem bezt átti við í hverju einstöku tilfelli. Það er hér t. d. í 6. gr. frv. heimild til handa Austurlandsvirkjun að reisa allt að 12 megawatta orkuver í Lagarfljóti við Lagarfoss ásamt orkuveitu til Egilsstaða. Það er gert ráð fyrir, að það megi færa út það svið, sem upphaflega er reiknað með að Austurlandsvirkjunin nái yfir, sem er núverandi svokallað Grimsársvæði, en vegna þess að því kunna að fylgja ýmsar kostnaðarsamar tengingar á línunum, má gera ráð fyrir, að það þurfi að koma til sérstakra samninga við ríkisvaldið í hverju slíku tilfelli. En sem sagt: í frv. felast möguleikar til þess, að þetta megi gera, og það er að sjálfsöðgu æskilegast, að sem allra fyrst verði unnt, ef af stofnun þessa fyrirtækis gæti orðið, að láta það ná yfir Austurland allt. Það þarf ekki að fjöl-yrða mikið um það. Það hefur komið greinilega í ljós nú að undanförmu, að það er mikill áhugi fyrir því á Austurlandi, að unnt sé að koma upp virkjun í Lagarfossi. En þetta frv. slær því þó ekki föstu, að sú leið verði farin. Það skapar aðeins möguleikana, að þegar þetta fyrirtæki er komið á fót, er það stjórn þess, sem hefur aðstöðu til þess að beita sér fyrir, á hvern hátt aukinnar orku verður aflað.

Ég dreg ekki í efa, að það kunni að vera æskilegt og jafnvel nauðsynlegt að gera ýmsar breyt. á þessu frv. Það kynni að vera t. d. æskilegt að gera það ekki svo afgerandi sem það raunar er, að það þyrftu t. d. að koma inn einhver bráða-birgðaákvæði, sem sköpuðu einhvern aðdraganda til þess að skera úr því, hvernig t. d. samningar næðust o. s. frv. Allt slíkt kemur til athugunar við meðferð málsins í n. En það fylgir hér grg. frá tveimur sérmenntuðum mönnum á þessu sviði, sem hafa athugað um rekstrarmöguleika þessa fyrirtækis, ef á fót kæmist, frá þeim Jóhanni Indriðasyni rafmagnsverkfræðingi og Ásgeiri Sæmundssyni tæknifræðingi. Og án þess að ég vilji fara ýtarlega út í þær tölur, sem hér eru birtar, vil ég aðeins vekja á því athygli, að þar sem yfirlit er um rekstrarafkomu héraðsveitna á svæði Austurlandsvirkjunar, virðist þetta sýna allhagstæða útkomu, þannig að í kringum 1980 a. m. k. er þetta fyrirtæki — ég vil segja orðið gott. Nú má auðvitað um það deila, hvort sá grunnur, sem þarna er byggt á, muni standast í öllum eignum. Þetta er byggt á ákveðinni orkuspa, og sérstaklega er það byggt á því, að það sé veruleg aukning í raforkunotkun til húsa-hitunar. Ég er þeirrar skoðunar, að það þurfi að stefna miklu hraðar að því en hingað til hefur verið gert að nota raforkuna til húsa-hitunar á Íslandi. Það er með öllu óeðlilegt í þessu mikla orkulandi, að við flytjum inn orkuna í öllu til þess að skaffa okkur hita. Það er miklu raunsærra, að ég held, að gera að veruleika það, sem Einar Benediktsson sagði um Dettifoss, að sníða búning hitans úr jökulklæðum. Þetta frv. byggir á því sem sagt, að það sé unnið mark-

visst að því, að framleiða með vatnsorkunni orku til húsa hitunar. Að þessu er víkið nokkrum nánar í grg. Hins vegar, eins og ég hef áður sagt, dreg ég ekki dul á það, að þessi grunnur, sem hér er byggt á, muni þurfa endurskoðunar við, og ég er við því búinn, að það kunni að koma fram ýmsar athugasemdir við þessa útreikninga. En hitt verð ég þá líka að segja, að það verða vitanlega aldrei gerðir útreikningar fyrir slík fyrirtæki, sem ekki eru raunveruleg spá, sem kunna að koma meira eða minna öðruvísi fram í veruleikanum. En það er þó rétt að benda á það, að í framtíðinni er hægt að hafa veruleg áhrif á það, hvort þessi framkvæmd reynist okkur hagstæð eða ekki. Það er með því að vinna markvisst að því, eftir að orka er fyrir hendi, að hún sé notuð. Ekki er því að leyna, a. m. k. eins og nú er ástætt um orkuna á Austurlandi, sem er að mjög miklu leyti í formi dísilorku, að ekki er ýtt á eftir því af hálfu rafmagnsveitna ríkisins, að orkunotkunin aukist. Miklu frekar má segja, að það sé hamlað á móti því, en slíkt er vitanlega mjög óheppilegt. Við eigum í vatnsorkunni einhver okkar mestu auðæfi, og það er eitt af okkar mestu hagsmunamálum að vinna að því með oddi og egg að nýta þessa orku sem allra mest.

Ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða miklu meira um efni þessa máls, en ég vil víkja svolítið að því, hvernig ég hugsa mér meðferð þessa máls hér fyrir Alþingi. Eins og fram kemur í grg. með frv., hafði frv. ekki verið borið undir þá aðila, sem eiga að gerast þátttakendur í Austurlandsvirkjuninni, sem eru sveitarfélög Múla-sýslu, Neskaupstaðar og Seyðisfjarðarkaupstaðar, áður en það var lagt fram hér á Alþingi, og ég hef orðið var við, að það hefur verið a. m. k. reynt að deila nokkuð á mig vegna þess að hafa valið þá leið að leggja málið fyrir Alþingi án þess að hafa áður leitað eftir því, hvort sveitarfélögin væru þessu samþykkt. Nú skal ég jata, að auðvitað var sú aðferð ekkert óeðlileg, en hinu mótmæli ég ákveðið, að það hafi verið nokkuð sjálfsagt að leita álits heimamanna, áður en málið var lagt fram. Ég tel, og það er auðvitað rétt, að alþingismennirnir eru þjónar fólksins, en þeir verða líka að vera frumkvöðlar og forustumenn, og mér var að verða það sérstaklega ljóst, í þessum raforkumálum Austurlands, að það var mikil nauðsyn að fara að láta koma fram einhverja áþreifanlega hluti, og a. m. k. er það í mínum huga auðveldara og betra fyrir sveitarfélögin á Austurlandi að gera sér grein fyrir þessu máli, eftir að þetta frv. er komið fram.

Ég vil leggja til, að meðferð málsins verði slík hér, að málinu verði vísað til hv. fjhn., en vitanlega er nauðsynlegt, að málið verði sent til umsagnar og þar á meðal og fyrst og fremst kannske til hins nýstofnaða Sambands sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi. Það var sem sagt stofnað á s. l. hausti, Samband sveitarfélaga á Austurlandi, og samkv. lögum þess vill það láta sig varða, eins og segir þar: atvinnu-, efnahags-, mennta-, skipulags-, samgöngu- og félagsmál, og þetta heyrir vitanlega þar undir. Nú hafa menn sjálfsagt orðið þess varir, að það var í janúar-

mánuði haldinn stór fundur á Egilsstöðum að frumkvæði þessa sveitasambands um raforkumálin yfirleitt, en ekki sérstaklega um þetta frv., og þó að samþykkt sú, sem þar var gerð í orkuöflunarmálunum, væri áskorun til ríkisins um Lagarfossvirkjun, vil ég ekki segja, að þar hafi komið fram beint svar við efni þessa frv., og eftir því þarf þess vegna að leita með því að senda þetta frv. beinlínis til umsagnar sveitarstjórnasambandsins. Að sjálfsögðu verður svo leitað eftir umsögn sérfróðra manna um þann grundvöll, sem frv. byggir á um rekstrarafkomu þessa fyrirtækis. En mér þykir bara rétt, — ég vil segja það hér, að mér finnst, að stofnun þessa sveitarstjórnasambands á Austurlandi og stefna sú, sem kemur fram í þessu frv. — að hvort tveggja sé í raun og veru ákaflega hliðstætt. Það er enginn vafi á því, að með stofnun sveitarstjórnasambandsins á Austurlandi vilja sveitarfélögin þar reyna að efla sjálfstæði sitt og aðstöðu og það væri þess vegna mjög í samræmi við þá stefnu að vilja einnig taka á líkan hátt og hér er gert ráð fyrir þátt í raforkumálunum á Austurlandi, taka þau undir stjórn heima-fyrirtækis, þar sem þau hafa miklu meira ákvörðunarvald, miklu meira sjálfstæði um framvindu þessara mála en ef þau verða áfram í höndum rafmagnsveitna ríkisins.

Ég held, að ég hafi þá gert grein fyrir því helzta um þetta mál, sem ég vil láta koma fram á þessu stigi. Ég ætla að leiða hjá mér ýmislegt, sem kannske væri ástæða til að tala um og komið hefur fram, ekki hér á Alþingi. Ég ætla að halda mig við málið sjálft, og ég vil vænta þess, að þessu frv. verði tekið vinsamlega og af fullri alvöru af hv. Alþingi. En vitanlega er það grundvallaratriði fyrir þeirri afgreiðslu, sem það hlýtur hér, hver verður endanleg afstaða sveitarfélaganna á Austurlandi til þessa máls. Vilja þau gerast aðilar, leggja nokkuð á sig fyrir aukinn rétt, eða vilja þau það ekki, vilja þau halda áfram að gera kröfu til ríkisvaldsins, en taka ekki þátt í þessum málum?

Ég vil svo, herra forseti, leggja til, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Umr. frestað.

Á 37. fundi í Nd., 9. febr., var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 39. fundi í Nd., s. d., var fram haldið 1. umr. um frv.

Eysteinn Jónsson: Herra forseti. Þetta frv., sem hér liggur fyrir og flutt er af hv. 3. þm. Austf., Jónasi Péturssyni, og hann hefur mælt fyrir, fjallar um að stofna fyrirtæki til þess að gangast fyrir framleiðslu raforku og dreifingu hennar á Austurlandi og verði þetta fyrirtæki sameign sveitar- og bæjarfélaga á Austurlandi og ríkisins og taki við af raforkuveitum ríkisins, kaupi eignir raforkuveitna ríkisins og gangist fyrir nýjum framkvæmdum í þessu skyni.

Þetta frv. er ekki flutt í samráði við bæjar- og sveitarfélög á Austurlandi, eins og hv. flm. tók fram í framsöguræðu sinni, og tel ég það

mikinn ljóð á þessu máli, því að ég tel þetta málefni þannig vaxið, að það ætti ekki að taka upp á þessa lund, nema í samráði við bæjar- og sveitarfélögin á Austurlandi.

Mér finnst, að áður en til greina gæti komið að breyta um stefnu í raforkumálum fjórðungsins, eins og þetta frv. ráðgerir, yrði að hafa um það samráð við forráðamenn bæjar- og sveitarfélaganna í fjórðungnum, vegna þess að í þessu frv. er gert ráð fyrir því, að bæjar- og sveitarfélögin taki að verulegu leyti við þessum málum úr höndum ríkisins, leggi fram fjármuni og taki ábyrgð á viðamiklum rekstri í þessari grein ásamt ríkinu.

Áður en þetta frv. kom fram, var búið að vinna talsvert að því að ýta á nýjar framkvæmdir í raforkumálum Austurlands, og er Austfirðingum þar efst í huga að koma því fram, að Lagarfoss verði virkjaður myndarlegri virkjun. Það hafa verið haldnir fundir um þetta málefni, raforkumálin yfirleitt, sameiginlegir fundir þingmanna og fulltrúa sýslu- og bæjarfélaga, og síðast var haldinn fundur um þessi efni á Egilsstöðum í ágústmánuði s. l., og á þeim fundi var ákveðið að beita sér fyrir því, að ríkið virkjaði Lagarfoss, að raforkuveitur ríkisins létu byggja nýtt orkuver við Lagarfoss. Það var sú stefna, sem mörkuð var á þeim fundi.

Fannst mönnum það að öllu leyti eðlilegast, að ríkið héldi áfram að reka raforkukerfi Austurlands. Ríkið tók við því að sumu leyti úr höndum byggðarlaganna fyrir æðimörgum árum, og þar hafa síðan verið gerðar nokkrar framkvæmdir, þó að þær séu allt of litlar, miðað við þörfina, eins og rækilega hefur verið sýnt fram á. Fannst mönnum eðlilegt, að þar sem ríkið hafði tekið við þessum málum á þann hátt, yrði framhald á því nú í þessa stefnu, að byggja myndarlegt raforkuver við Lagarfoss og ríkið ræki áfram veiturnar. Það var nokkru síðar eða nú fyrir skemmstu haldinn myndarlegur fundur á vegum Sambands sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi, boðaður af stjórn þessara samtaka, og á þeim fundi mættu þm. Austf. og nokkrir af forráðamönnum rafmagnsveitna ríkisins. Er skemmst af því að segja, og ég vil, að það komi fram hér á hv. Alþingi, að á þeim fundi voru ítrekaðar ákvarðanir um það, að Austfirðingar beittu sér fyrir því, að ríkið virkjaði Lagarfoss, rafmagnsveitur ríkisins virkjuðu Lagarfoss, og síðan kæmu aðrar raforkuframkvæmdir í fjórðungnum í framhaldi af því. Ég ætla, með leyfi hæstv. forseta, vegna þess að það verður brotaminnt og styttr þetta mál, að lesa þá ályktun, sem gerð var á þessum fundi og markar stefnuna í málinu, þessi ályktun var samþykkt samhljóða af öllum fundarmönnum. Hún er þannig, með leyfi hæstv. forseta:

„Fundur Sambands sveitarfélaga í Austurlandskjördæmi, haldinn á Egilsstöðum 24. jan. 1967, telur, að brýn þörf sé orðin á, að raforkumál Austurlands verði leyst með nýrri vatnsaflsvirkjun á Austurlandi. Fundurinn bendir á, að raforkunotkun á Austurlandi hefur aukizt mjög mikið á síðustu árum og hlutfallslega meira en annars staðar á landinu. Allar líkur benda til þess, að áfram muni raforkunotkunin á Aust-

urlandi fara hratt vaxandi, enda er nú svo komið, að þýðingarmesti fiskiðnaður landsins hefur miðstöðvar sínar hér eystra. Fundurinn telur, að þar sem fyrir liggur, að hægt sé að gera hagstæða raforkuvirkjun við Lagarfoss, sé einsýnt, að í slíka virkjun beri að ráðast og það sem allra fyrst. Fundurinn er mjög andvígur þeim hugmyndum, sem fram hafa komið um það að fresta enn virkjunarframkvæmdum á Austurlandi, en leysa um skeið raforkumál Austurlands með því að leggja háspennulínu frá Laxárvirkjun og kaupa síðan nauðsynlega viðbótarorku vegna þarfa Austurlands frá Laxárvirkjun. Fundurinn vill sérstaklega vegna þessarar hugmyndar benda á, að erfitt hlyti að verða með allar viðgerðir raforkulínu, sem lögð yrði frá Laxá til Egilsstaða, yfir eitt mesta hálendi landsins, einkum að vetrarlagi, og ef illa færi, væri mikið í húfi, eins og raforkumálum á Austurlandi er komið. Þá er þess að gæta, að Laxárvirkjun er séreignarfyrrtæki og fyrst og fremst undir stjórn Akureyrar og skiljanlega rekið út frá sjónarmiði eiganda hennar, og er allsendis óvist, að viðhorf þeirra sé í samræmi við hagsmuni Austurlands eða þeirra, sem þar starfa. Fundurinn álitur, að vissulega komi til greina að tengja saman rafveitukerfi Norður- og Austurlands, en telur, að áður en til slíks kemur, þurfi að ráðast í vatnsaflsvirkjun á Austurlandi, sem sé í samræmi við raforkuþarfir hér eystra og veiti nauðsynlegt öryggi þýðingarmiklum atvinnurekstri og eðlilegt svigrúm til æskilegrar þróunar í atvinnumálum þjóðarinnar. Það er því eindregin ósk fundarins til ríkisstj., að hún ákveði, að ríkið ráðist í virkjun Lagarfoss og leysi á þann hátt raforkumál Austurlands til nokkurrar frambúðar og tryggi á þann hátt eðlilega og hagstæða þróun atvinnumála á Austurlandi og næga og örugga orku fyrir þann stóriðnað í sjávarútvegi, sem á Austurlandi er, svo og þörf landbúnaðarins og annarra atvinnugreina á hverjum tíma.“

Eins og menn heyra á þessu, er þarna stefnan mörkuð þannig, að ríkið ráðist í virkjun Lagarfoss og leysi á þann hátt raforkumál Austurlands til nokkurrar frambúðar. Þannig er stefnan mörkuð í þessu máli í samræmi við það, sem ætíð hefur áður verið haldið fram af okkur öllum þm. að austan sameiginlega, og við höfum unnið að málinu á þessum grundvelli, þangað til hv. þm. hefur án samráðs við okkur lagt fram það frv., sem hér liggur fyrir, og sem sagt einnig án samráðs við byggðarlögin heima fyrir.

Þetta vildi ég, að kæmi fram við 1. umr. málsins til ihugunar fyrir þá n., sem hér á hlut að máli, og mun ég ekki sjá ástæðu til að fara lengra út í þetta við þessa 1. umr. Ég vildi, að þessi stefnuýfirlýsing kæmi fram, svo að hv. þm. kynntust henni og gætu ihugað hana, og ég vil mjög eindregið taka undir það, sem kom fram hjá hv. 1. flm., ef ég hef skilið rétt það, sem hann sagði, að það getur ekki komið til mála að gera þetta frv. að lögum nema í samráði eða samvinnu við byggðarlögin á Austurlandi. Ég gat því miður ekki heyrt framsöguræðu hans alla af óviðráðanlegum ástæðum, en mér er sagt, að hann hafi flutt þá uppástungu, að málinu yrði vísað til umsagnar samtaka sveitarfélaganna á

Austurlandi, sem síðan yrðu þá að sjálfsgöðu að kynna sér viðhorf einstakra byggðarlaga til málsins. Ég vil taka undir, að það ber brýna nauðsyn til að halda þannig á málinu. Ætti að endurskoða þá stefnu, sem fylgt hefur verið á Austurlandi í þessu efni, er margt, sem þarf að skoða ýtarlega, áður en ákvörðun er tekin. Sérstaklega þarf að íhuga mjög vandlega allan fjárhagsgrundvöll í þessu sambandi, skoða það allt upp á nýtt og gera sér grein fyrir þeim byrðum, sem byggðarlögin ættu þá að taka á sig, og svo aftur þeim kostum, sem kynnu að vera því samfara.

En það vil ég segja nú, að það er mjög mikill þröskuldur á þeirri leið, að byggðarlögin á Austurlandi eiga öll óleyst stórkostleg verkefni og eru öll í fjárþröng miðað við það, sem þau þurfa að koma í framkvæmd, og því væri mjög erfitt eða raunar alveg ómögulegt fyrir þau að fara að leggja fram stofnfé í sambandi við nýjar raforkuframkvæmdir. Það mundi verða alveg ókleift.

En sem sagt, ég legg áherzlu á, að þetta mál verði sent hlutaðeigandi til athugunar. En höfuðmálið hlýtur að vera það, og vona ég, að vaki ekki fyrir hv. flm. að slaka neitt á því, að höfuðmálið hlýtur að vera að sameinast um að fá Lagarfossvirkjunina reista, og við verðum að halda okkur við þá stefnu, sem mótuð hefur verið í því efni, þó að þessi hugmynd komi hér fram til skoðunar, sem sé að ríkið byggir raforkuverið og sjái um reksturinn, þangað til eða ef það kæmi til, að byggðarlögin á Austurlandi ákvæðu sjálf að óska eftir því, að annar háttur yrði á. En frá þeim yrði slíkt að koma.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Eins og sagt hefur verið í umr. um þetta mál, er gert ráð fyrir því með þessu frv., að tekin verði upp ný stefna í raforkumálum Austurlands, sem mætti þá kannske verða upphaf að nýrri stefnu í framkvæmdum í raforkumálum á miklu fleiri stöðum.

Á Austurlandi hefur háttað þannig til nú um skeið, að rafmagnsveitur ríkisins eiga þau orkuver, sem þar eru fyrir hendi, og í rauninni svo til allt rafveitukerfið, ekki aðeins aðalveiturnar, heldur einnig dreifiveitur á hinum einstöku stöðum. Þessu er nokkuð svipað háttað annars staðar á landinu, t. d. á Vestfjörðum. Þar er þessu nokkuð svipað háttað, og víðar á landinu reka rafmagnsveitur ríkisins allumfangsmikinn rekstur í sambandi við orkuöflun og dreifingu á raforku. En með þessu frv. er lagt til, að tekin verði upp önnur stefna í raforkumálum Austurlands, sem sagt sú, að byggðarlögin á Austurlandi taki raforkumálin þar í sínar hendur, þau myndi með sér sameiginlegt félag, yfirtaki þau mannvirki, sem fyrir eru í rafmagnsmálum þar eystra, yfirtaki orkuverið við Grímsá og aðalrafmagnslínur á Austurlandi og ráðist síðan sameiginlega í nýjar raforkuframkvæmdir og hafi síðan með höndum rekstur rafmagnsmálanna á þessu svæði. Það mundi þýða, að rafmagnsveitur ríkisins hyrfu með öllu út úr þessum rekstri.

Það fer auðvitað ekkert á milli mála, að hér er verið að leggja til að gjörbreyta um stefnu frá því, sem verið hefur, og frá í rauninni yfir-

lýstri stefnu í raforkumálum í landinu, því að sú stefna, sem greinilega kemur fram í raforkul., er sú, að það skuli vera ríkið fyrst og fremst, sem á hin stærri orkuver og aðalorkuveitur, og það skuli stefnt að því í rauninni, að þetta verði ríkiseign allt saman. Ég veit, að flm. þessa frv. bendir á í þessu sambandi, að það hafi verið talsvert frávik frá þessari meginstefnu með lögum um Landsvirkjun nú fyrir stuttu, og einnig megi segja, að það sé nokkurt frávik frá þessari meginstefnu, það fyrirkomulag, sem er ríkjandi um Laxárvirkjun. Og það er rétt, það var gert talsvert frávik frá þessari meginstefnu með l. um Landsvirkjun, þó að það væri ekki að öllu leyti ljóst, hvað þar væri á ferðinni, því að a. m. k. benti nafnið til þess, að þar væri verið að stefna að því að koma upp fyrirtæki, sem ætti ekki að vera aðgreint fyrir aðeins tiltekinn hluta af landinu, heldur hefði verið hugmyndin, að yrði fyrirtæki, sem í framtidinni a. m. k. spennti yfir allt landið. Um Laxárvirkjunina er aftur það að segja, að þar er um að ræða fyrirbæri í þessum skipulagsmálum, sem fyllilega var gert ráð fyrir með setningu raforkulaganna, en það var ákveðin viðurkenning á því, sem fyrir var í raforkumálunum, áður en raforkul. voru sett, þau sem í gildi eru, og var þá gert ráð fyrir því, að ríkið væri eignaraðili að Laxárvirkjun — og yrði það í vaxandi mæli, eftir því sem fram liðu stundir. En það er rétt, að um Laxárvirkjun gilda þó þau sérákvæði, að þar er enn í rauninni ekki um ríkisfyrirtæki að ræða, heldur miklu fremur á því stigi sem hún er, um séreignarfyrirtæki ákveðins svæðis að ræða. En nú leggur flm. þessa frv., hv. 3. þm. Austf., Jónas Pétursson, til, að það verði horfið frá þeirri stefnu í raforkumálum, sem mörkuð var með raforkul. og farin hefur verið á Austurlandi fram til þessa, þar sem ríkið hefur haft þessi raforkumál með höndum. Og nú vill hann, að tekið verði í rauninni upp gamla lagið í þessum efnum, sem hér var að talsverðu leyti í gildi áður, og það verði horfið til baka frá því, sem nú er, og myndað sérstakt fyrirtæki með sveitarfélögum á Austurlandi, sem nefnist Austurlandsvirkjun og yfirtaki þau mannvirki, sem fyrir eru í raforkumálum á Austurlandi, af ríkinu og taki að sér rekstur þeirra og fái síðan aðstöðu til þess að ráðast í frekari framkvæmdir, eftir því sem þörf er á.

Ég vil segja það sem mína skoðun, að ég er í rauninni á móti þeirri stefnu, sem kemur fram í þessu frv. Ég er fyllilega á þeirri stefnu, sem mörkuð var með setningu raforkul., þar sem út frá því var gengið, að að því marki yrði stefnt, að allar aðalorkuveitur í landinu og öll aðalorkuverin yrðu ríkiseign og skipulega unnið að því að tengja orkuveitusvæðin saman, og þannig kæmumst við nær því stigi að geta ráðizt hverju sinni í þær hagstæðustu virkjanir, sem völ væri á til raforkuöflunar. En það er rétt, að það er í rauninni frumskilyrði þess, að hægt sé að vinna þannig að raforkumálunum, að það sé einn aðili, sem á raforkuverin og aðalorkuveiturnar, því að annars er alltaf hætt við því, að séreignarsjónarmiðin komi upp hjá hinum ýmsu aðilum, ef þeir eiga að vinna þar saman.

Ég tel líka, að það sé mjög umhendis að taka nú upp aftur þessa stefnu, sem gengið er út frá í þessu frv., á Austurlandi, eins og raforkumálum þar er nú komið. Það sýnist harla einkennilegt, að eftir að ríkið hefði gengið fyrir nokkrum árum allfast eftir því að yfirtaka rafveitur einstakra kaupstaða og kaupfélga og keypt þessar veitur, skuli eiga að fara að stíga skrefið aftur til baka og afhenda sveitrafélögum þessar veitur, sem ríkið hefur yfirtekið og breytt auðvitað í ýmsum greinum, eins og gengur, og svo elgi sveitarfélögin á nýjan leik að fara að taka að sér rekstur þeirra, sem forustumönnum landsins í raforkumálum þótti ekki rétt, að sveitarfélögin hefðu með höndum, fyrir nokkrum árum.

Það fer ekki á milli mála, að flm. þessa frv. er okkur öðrum þm. á Austurlandi sammála um, að það er orðin knýjandi nauðsyn, að ráðizt verði í nýjar raforkuframkvæmdir á Austurlandi. Þar skortir tilfinnanlega raforku, og það fyrirkomulag, sem þar er nú ríkjandi um öflun raforku, fær ekki staðizt, miðað við núverandi aðstæður, það er orðið svo óhagstætt. Hann er því fyllilega okkur öðrum þm. á Austurlandi sammála um, að það þarf hið fyrsta að ráðast í nýja virkjun, t. d. í Lagarfossi eða annars staðar, þar sem hagstætt væri talið á Austurlandi. Það held ég, að við þm. Austurlands séum allir sammála um og allir Austfirðingar. En hann hefur hugsað sér þessa leið, að það verði breytt um stefnu í raforkumálunum á Austurlandi og unnið að virkjun Lagarfoss af þessum nýju sam-tökum, en horfið frá því að láta ríkið annast þessi mál. En einmitt vegna þess, að nú er orðið svo ástátt, að það er orðin knýjandi nauðsyn á nýja virkjun, t. d. í Lagarfossi, fá stórauðna orku, væri mjög óheppilegt að mínum dómi að fara að fitja upp á þessari stefnubreytingu einmitt nú. Það að taka upp þessa nýju stefnu mundi óhjákvæmilega að mínum dómi skjóta öllum framkvæmdum í raforkumálum á Austurlandi á frest og það um allverulega langan tíma. Sveitarfélögin á Austurlandi hafa nú engin sam-tök með sér varðandi sameiginlegan rekstur eða eignarhald á slíkum mannvirkjum sem þessum. Þau þyrftu því að vinna að því að mynda með sér sameiginlegt félag. Þau eru dreifð, sveitarfélögin á Austurlandi, og búa við mjög misjafnar aðstæður, og ég hygg, að það mundi taka talsvert langan tíma að koma fyrir stofnun slíkra samtaka, sem ættu að ráðast í jafnumfangsmikið verk og það er, í fyrsta lagi að yfirtaka mannvirki, sem kostar yfir 100 millj. kr. eða eitthvað talsvert á 2. hundrað millj. kr., hygg ég, og í öðru lagi að ráðast í nýjar stofnframkvæmdir, sem kosta mundi a. m. k. jafnmikið. Það er auðvitað engum vafa bundið, að þeir aðilar, sem ætla að standa að félagi, sem á að ráðast í þetta, þurfa nokkurn tíma til þess að skipa sínum málum, og undirbúningur í þessum efnum hefur enginn farið fram. Ég óttast það því í fyrsta lagi, að sú stefnubreyting, sem felst í þessu frv., mundi leiða það af sér, að framkvæmdum í raforkumálum á Austurlandi yrði óhjákvæmilega að fresta, ef ætti að hverfa að þessu ráði, og þá yrði þar um verulegt tjón að ræða fyrir

alla hlutaðeigendur, sem þurfa á raforku að halda á þessu svæði.

Það er eins og hér hefur komið fram, að sveitarfélögin á Austurlandi eru ekki aðili að flutningi þessa máls á neinn hátt og hafa enda þegar lýst því yfir, að þau kjósi fremur aðra leið, þau kjósi, að það verði haldið sér við þá meginstefnu, sem áður hafi verið mörkuð í framkvæmdum á raforkumálum á Austurlandi, og hafa því viljað knýja á ríkið með það, að það ráðist í óhjákvæmilegar og nauðsynlegar framkvæmdir í þessum efnum. Þá er einnig þess að gæta, að rafmagnsmálum Austurlands er þannig komið nú í dag, að það er ekkert hlaupið að því fyrir nýjan aðila að yfirtaka þau mannvirki, sem þar eru, og þann rekstur, sem þar fer nú fram.

Eins og hér hefur áður komið fram í umr., er sem sagt þannig ástátt, að rafveiturarnar á Austurlandi eru nú reknar af ríkinu með miklum halla. Vatnsaflsorka er þarna af mjög skornum skammti, langt undir því, sem þörfin kallar á, og það hefur verið reynt af rafmagnsveitum ríkisins að leysa vandann í rafmagnsmálunum á undanförunum árum á Austurlandi á þann hátt að kaupa nýjar og nýjar dísilvélar og reyna að koma þeim fyrir, oftast nær með miklu bráðabirgðafyrirkomulagi og ærnum kostnaði, og afleiðingarnar eru þessar, sem forustumenn rafmagnsmálanna hafa upplýst, að nú er rekstrarhallinn á þessum veitum á Austurlandi um 16 millj. kr. á ári, eins og komið er. Og það sem verra er, upplýsingar eru beinlínis fyrir um það, að rekstrarhallinn fer vaxandi, eftir því sem meiri orka er notuð á Austurlandi. Svo illa er ástátt um orkuöflunina og aðaldreifingu orkunnar á þessu svæði, að það er talið, að tapið vaxi beinlínis með aukinni notkun. Nú er það auðvitað alveg gefið mál, að sveitarfélögin á Austurlandi þurfa að hugsa sig um oft en einu sinni, áður en þau yfirtaka slíkan rekstur, þar sem svo er ástátt um, sem þarna er um að ræða. Auk þess er það nokkurn veginn gefið mál, að yrði síðan ráðizt í nýja virkjun í Lagarfossi, sem þó er talin mjög hagstæð virkjun, yrði ekki hægt að komast hjá því, að það yrði nokkur hallarekstur á þeirri virkjun fyrstu árin, eins og er allajafna á nýjum virkjunum, þó að þær geti verið út af fyrir sig mjög góð fyrirtæki og átt eftir að skila hagstæðri framleiðslu eftir nokkur ár. Það er því alveg augljóst mál, að það að benda sveitarfélögum á Austurlandi á það nú, að þau skuli yfirtaka þessar eignir, eins og er ástátt með þær og í því ástandi, sem þær eru nú, og taka að sér þennan rekstur, eins og hann er nú, og ráðast í bráðaðkallandi framkvæmdir, eins og þarna er þörf á, það hlyti að leiða til þess, að allmiklar tafir yrðu á þessu máli, það yrðu tafir í sambandi við framkvæmdir.

Þá er eitt atriði enn, sem ég vildi minnst á í sambandi við þá breyttu stefnu, sem lýsir sér í þessu frv., galli að mínum dómi. Ég er fyrir mitt leyti á þeirri skoðun, að það sé hagkvæmt að stefna að því, að raforkusvæðið á Austurlandi verði í framtíðinni tengt raforkusvæðinu á Norðurlandi, eins og ég er ekki í nokkrum vafa um, að það ber að stefna einnig að því, að

raforkusvæðið á Norðurlandi verði í framtíðinni tengt raforkusvæðinu hér suðvestanlands. Það ber að stefna að þessu. En séreignarfyrrkomulag á raforkusvæðinu fyrir austan og séreignarfyrrkomulag á raforkusvæðinu fyrir norðan mundi gera þetta miklu erfiðara. Ég teldi því miklu heppilegra, einmitt upp á það að stefna að þessu marki í framtíðinni, að það verði haldið áfram þeirri stefnu, sem mörkuð var með raforkulögunum um það, að það verði ríkið, sem eigi orkuverin, t. d. á Austurlandi, og aðalorkuveitur þar og ríkið haldi áfram að yfirtaka aðalorkuverin á Norðurlandssvæðinu með aukinni þátttöku og þannig verði sköpuð bætt aðstaða til samtengingar og samvinnslu. Það er líka hætt við því, ef komið yrði upp séreignarfyrrtæki um framleiðslu og dreifingu á raforku á Austurlandi, að vegna þeirra aðstæðna, sem þar eru fyrir hendi, þar sem vegalengdir eru miklar og dreifibýli er raunverulega mikið, mundu þeir staðir, sem hefðu best fjárhagsleg ráð í þessum efnun, fjölbýlustu staðirnir á Austurlandi, þeir sem aðallega eru á miðsvæði Austurlands, vilja draga það eitthvað við sig að leggja háspennulínur langar leiðir, t. d. af Miðausturlandi alla leið norður í Vopnafjörð eða frá Miðausturlandi og suður undir Hornafjörð, þar sem mjög hætt er við því, að það kæmi í ljós, að það yrði nokkuð kostnaðarsamt, og þá litu þessir aðilar, sem aðallega stæðu undir þessu séreignarfyrrtæki, nokkuð á eigin hag og vildu skjóta sér undan þeim vanda að standa undir þessum sérstaka kostnaði. Ég tel hins vegar miklu réttara, að slíkur vandi sé leystur af ríkisheildinni í sambandi við lausn þjóðfélagsins í heild á raforkumálunum í landinu, og þannig verði minni hætta á því, að einstök svæði eins og þessi verði útundan, þegar leysa á þessi raforkumál til frambúðar.

Ég veitti því athygli, að flm. frv. lagði á það nokkra áherzlu, að það væri kostur við þetta fyrrkomulag, sem hann leggur til að tekið verði upp í þessum efnun, að viðkomandi sveitarfélög fengu meira um þessi þýðingarmiklu mál að segja og gera í framtíðinni, ef þau væru eignaraðilar, heldur en ef ríkið hefði þessi mál með höndum. Ég get tekið undir þessa skoðun að vísu, að það yrði á margan hátt æskilegt, að t. d. fulltrúar sveitarfélaganna á Austurlandi gætu haft talsvert um það að segja, hvernig háttad er rekstri rafmagnsmálanna þar í fjórðungnum. En ég ált, að það sé litill vandi að sjá um með skipulagsatriðum, að sveitarfélögin á Austurlandi geti fengið þessa aðstöðu, jafnvel þó að hér sé um ríkisveitur að ræða. Það væri ofur eðlilegt að gera ráð fyrir því, að það væri sérstök rekstrarstjórn yfir rafveitu Austurlands, þó að ríkið ætti þá rafveitu, og fulltrúar frá sveitarfélögunum í umdæminu gætu verið í slíkri rekstrarstjórn, þó að allt úrslitavald væri eftir sem áður í höndum yfirmanna raforkumála í landinu, sem fjalla um þessi mál í heild, en á þann hátt væri hægt að tengja nokkru betur heimaðilana við þennan rekstur, við fyrirtækið í heild, þannig að þeir gætu komið fram öllum sínum sjónarmiðum og barizt fyrir sínum málum á eðlilegan hátt, jafnvel þótt hér væri um ríkisrekstur að ræða. En bygging stórra raforku-

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

vera og dreifing raforkunnar eftir aðallinum er þess eðlis, að á því fer langsamlega bezt, að það sé ríkisheildin, sem annist slíkt verk. Mikil uppdeiling í sambandi við slíkt verkefni er óhagkvæm og er röng frá þjóðhagslegu sjónarmiði séð. Um þetta gegnir mjög svipuðu máli að minnum dómi og með síma eða ýmis önnur slík fyrirtæki. Vitanlega er hægt að hafa þetta í einkaeign og undir stjórn margra aðila. Slíkt er vitanlega hægt og er gert í nokkrum löndum. En það er ekki hagkvæmt. Hitt er miklu hagkvæmara, að það sé einmitt ríkið, sem hefur með þessi mál að gera.

Ég hef hér aðallega rætt í sambandi við flutning á þessu frv. um þá stefnubreytingu, sem það felur í sér, en það er í rauninni aðalatriði þessa frv. að minnum dómi. En það væri auðvitað mjög freistandi að ræða hér einnig talsvert mikið um raforkumálin á Austurlandi, eins og þeim er komið, en ég skal ekki gera það hér að þessu sinni, en legg áherzlu á, að ég veit ekki betur en við þm. af Austurlandi séum þar allir fullkomlega sammála, eins og Austfirðingar eru, að það er orðin mjög brýn nauðsyn á því, að ráðizt verði í byggingu á nýju raforkuveri á Austurlandi, og við teljum, að þær áætlanir, sem þegar liggja fyrir um raforkuver við Lagarfoss, séu mjög hagstæðar og allar aðstæður á Austurlandi séu þess eðlis, að það sé í rauninni ekki hægt að skjóta sér undan þeim vanda lengur en gert hefur verið að ráðast í slíkt orkuver frá þjóðhagslegu sjónarmiði séð, því að þar er ekki aðeins í þrengstu merkingu um að ræða hagsmuni þeirra, sem búa á Austurlandi, þar á í rauninni öll þjóðin orðið sína hagsmuni við tengda, eins og nú er komið. Við álitum því, að það eigi að ráðast í slíka framkvæmd og það sem fyrst, og það hefur greinilega komið fram, að það er vilji Austfirðinga almennt, að það verði ríkið, sem heldur áfram framkvæmdum í þessum efnun og ráðist í þessa framkvæmd á hinn haganlegasta hátt. En ég held, að menn gætu illa hugsað sér að taka upp þessa nýju stefnu, sem felst í þessu frv., nema þá því aðeins — en þá gæti ég líka hugsað mér það — að ríkið brygðist sínu hlutverki algerlega í okkar rafmagnsmálum, vildi ekki leysa þau eða drægi svo óhæfilega að leysa þau. Þá vitanlega verða Austfirðingar að snúast við þeim mikla vanda, sem þá ber að höndum, og leysa sín mál sjálfir. En ég tel, að það sé mjög óeðlilegt að gera ráð fyrir því, að ríkisvaldið skjóti sér undan þessum vanda, sérstaklega eins og ástatt er um hin þýðingarmiklu atvinnumál nú á Austurlandi.

Ég geri svo ráð fyrir því, að þetta frv. fari til n., og er þá auðvitað aðstaða til að ræða það enn frekar, þegar það kemur frá nefnd.

Flm. (Jónas Pétursson): Herra forseti. Hv. samþm. minir, 1. þm. Austf. og 5. þm. Austf., hafa nú lýst skoðunum sínum á þessu máli, og það hefur komið fram, sem ég raunar vissi fyrir, að þeir eru á öðru máli um þá stefnu, sem fram kemur í frv., sem sé þeirri stefnu, að sveitarfélögin eigi að vera aðilar að fyrirtæki, sem sér um raforkumálin á Austurlandi. Þeir vilja, að ríkið annist þessi mál, eins og verið hefur. Ég

vil þó svolítið vika að því, sem fram hefur komið í ræðum þeirra. Ég er ekki að standa hér upp af því, að ég búist við að hafa áhrif á þeirra skoðanir eða ég muni geta sveigt þá til fylgis við mína stefnu í þessu máli.

Ég vil fyrst vika að því, sem Eysteinn Jónsson lagði nokkuð áherzlu á og gerði ekki síður á raforkumálafundinum á Austurlandi, að það hefði verið mjög misráðið að flytja þetta mál inn í þingið án samráðs við sveitarfélögin. Ég vék nokkuð að þessu í framsöguræðu minni með málinu, og ég viðurkenni, að það er sjónarmið út af fyrir sig að leita samstarfs og kanna skoðanir á þessu máli, áður en það er flutt. En hitt vil ég segja, sem ég einnig tók fram, að ég tel það engan veginn nauðsynlegt, og ég vil skýra það svolítið nánar, hvers vegna ég valdi þann kostinn að láta málið koma fram á Alp., áður en það lægi fyrir, hver afstaða sveitarfélaganna mundi verða til þess.

Eysteinn Jónsson rakti litillega forsögu þessa máls. Við þm. Austurlands höfum á s. l. ári fylgt mjög náið með þeim ráðagerðum, sem uppi hafa verið um úrbætur í raforkumálum Austurlands. Og eins og hann lýsti, hafa verið haldnir nokkrir fundir um þessi mál, m. a. voru tveir fundir haldnir á Austurlandi í sumar, en hann hljóp yfir eitt atriði eða fyrri fundinn, sem haldinn var í lok júní, en á þeim fundi lagði ég einmitt fram í ákveðnu tillöguformi þessa hugmynd mína um, að það yrði leitað eftir því við sveitarfélögin, hvort þau vildu ekki gerast aðilar og taka frumkvæðið í þessum málum, á líkan hátt og hér er lagt til, með stofnun fyrirtækis með ríkinu á svipaðan hátt og Landsvirkjun og Laxárvirkjun. Jafnframt lagði ég til, þar sem raunverulega vantaði allar upplýsingar, sem slík ákvörðun hlýti að byggjast á, að sveitarfélögin réðu sér sérfróðan fulltrúa til þess að kanna, hverjar rekstrarhorfur væru fyrir slíkt fyrirtæki. Það er ekki að orðlengja um það, að þeir samþm. mínir snerust strax á móti þessari hugmynd, sérstaklega gerði hv. 1. þm. Austf. það þá þegar á þessum fundi. Það má segja um hv. 5. þm. Austf., að hann sló nokkuð meira úr og í, en hallaðist þó frekar á þá sveifina, að ekki væri ástæða að athuga frekar um þessa leið í málinu. Það varð niðurstaðan þá að fá raforkumálalastjóra til fundar við okkur ásamt nokkrum fulltrúum á Austurlandi, og sá fundur er haldinn seinni hluta ágúst. Og það má segja, að niðurstaðan af því hafi verið mjög litil. Raforkumálalastjóri skýrði þetta mál nokkuð, hvernig horfði með þær rannsóknir, sem verið væri að gera á helztu möguleikum til úrbóta í raforkumálum. Það er vitað, að raforkumálalastjóri hefur verið eindregið þeirrar skoðunar, að ríkisvaldið ætti að annast þessi mál, þannig að skoðanir hans og skoðanir hv. 1. þm. og 5. þm. Austf. fóru saman hvað þetta snerti.

Þegar hér var komið málum og eftir að ég kom til þings í haust, þóttist ég sjá, að það væri hætt við því, að þetta mál mundi lenda í allmiklu þófi, og ég tók þess vegna það ráð þá að afla mér sjálfur þeirrar sérfræðilegu aðstoðar, sem ég hafði áður lagt til að sveitarfélögin öflðu sér, til þess að gera athugun á því, hvort

það væri rekstrargrundvöllur fyrir því að setja á stofn slíkt virkjanafyrirtæki á Austurlandi, sem gerði hvort tveggja að yfirtaka þau mannvirki, sem voru til fyrir, sem eru Grimsárvirkjun, dísilstöðvarnar og veitukerfin, og ráðast jafnframt í þær aukningar, sem nauðsynlegar voru í vatnsaflsvirkjun til að koma þessum málum í sémilegt horf. Ég þarf ekki að fjölyrða mikið um þetta. Ég vænti, að það sé bæði þessum hv. þm. ljóst svo og öllum öðrum, sem hafa athugað þetta frv. mitt, að á þessari athugun byggist flutningur þess. Þeir hafa því miður báðir gengið að mestu fram hjá því að tala um þann grunn, sem þetta frv. byggist á, sem er sú rekstraráætlun, sem frv. fylgir, unnin af þeim Jóhanni Indriðasyni og Ásgeiri Sæmundssyni. Og ég man það vel, og ég get sagt það hér einnig, að ef þessi áætlun hefði sýnt svo slæma útkomu, að það væri vonlaust að reka slíkt fyrirtæki með því raforkuverði, sem nú gildir í landinu, hefði ég ekki treyst mér til að flytja þetta frv. Hins vegar er öllum ljóst, sem þessa grg. athuga, að það er fjarri því, að svo sé, því að eins og ég gat um í minni framsöguræðu, er þegar fyrir 1980 orðinn álitlegur rekstrarafgangur hjá þessu fyrirtæki, byggt á þeim áætlunum og þeirri notkun, þeirri orkuspa, sem lögð er til grundvallar. Tel ég alveg nauðsynlegt, að menn átti sig á þessu.

Ég skal játa, að það hefur komið hér fram og kannske hálfpartinn deilt á mig fyrir það, að ég hafi ekki leitað samstarfs við samþingismenn mína um flutning á þessu frv. fyrir jólin. En ég verð að segja það eins og er, að með þá vitneskju að baki, sem ég hafði fengið í umræðum um þessi mál um afstöðu þeirra til þessarar hugmyndar, taldi ég ekki líkur á, að slíkt samstarfsboð um flutning þessa frv. mundi bera nokkurn árangur. Það er að visu rétt, að það hafði ekki fram að þessu legið fyrir sú athugun, sem þetta frv. byggist á, en þetta var samt sem áður mitt mat, að ég taldi ekki líklegt, að þeir mundu vilja hverfa til samstarfs um flutning þessa frv., eins og málin stóðu. Hitt var ákveðin skoðun mín, eins og raunar hv. 5. þm. Austf. lagði áherzlu á, að allur dráttur í þessu máli er að verða mjög slæmur. Hann hefur að visu látið það í ljós, að flutningurinn á þessu frv. kunni að verða til þess að tefja fyrir þessu máli á einhvern hátt. Ég er alveg gagnstæðrar skoðunar. Ég tel alveg hiklaust, að með þeirri undirbúningsvinnu, sem unnin hefur verið og er grunnur þessa frv., og með því að leggja málið fram í þingi hafi verið keyrt fram á við. Það liggur fyrir í nýju og áþreifanlegu ljósi, og það er miklu auðveldara að gera sér grein fyrir málinu eftir flutning þessa frv. en áður. Ég skal ekki fara nánar út í þessi atriði, hvers vegna ég kaus að flytja málið einn, en taldi þó rétt og nauðsynlegt, að þetta kæmi hér fram.

Svo gerist það, eins og hv. samþingismenn mínir hafa vikið að, að það var haldinn stórfundur um þetta mál á Egilsstöðum, ekki um þetta frv. út af fyrir sig, heldur um raforkumálin í heild — stórfundur um raforkumálin í heild á Egilsstöðum í janúarmánuði, og hv. 1. þm. Austf., Eysteinn Jónsson, las þá samþykkt, sem þar var

gerð og var fyrst og fremst um það að gera kröfu til ríkisins um að virkja Lagarfoss og ráða bót á raforkuskortinum. En vegna þeirra, sem ekki sátu fundinn, vildi ég samt sem áður segja það, að ég þóttist finna, að þessi hugmynd mín ætti þar meiri hljómgrunn en kannske ókunngir mundu ætla eftir þeim samþykktum, sem þaðan bárust. Mér þykir líka rétt, að það komi fram, að þetta sveitarstjórnasamband á Austurlandi hafði á sínum fyrsta fundi í haust, sem var haldinn á Norðfirði í byrjun október, löngu áður en mitt frv. var komið fram, gert samþykktir um raforkumálin, þar sem það er ekki á nokkurn hátt dregið inn í samþykktina, að það verði aðeins ríkið, sem standi að þessum framkvæmdum. Þar er lögð áhersla aðeins á það, að þessar framkvæmdir þurfi að koma.

Það er alveg rétt hjá hv. 5. þm. Austf., Lúðvík Jósefssyni, að það má segja, að það sé ný stefna í raforkumálunum, að nokkru leyti ný stefna, sem kemur fram í þessu frv., a. m. k. ný stefna á Austurlandi, ekki ný stefna almennt í þjóðfélaginu, vegna þess að það byggist á lögnum um Landsvirkjun og Laxárvirkjun. Hann dró ekki dul á það, hv. þm., að hann væri fylgjandi ríkisrekstri í raforkumálunum, og hann sagði eitt-hvað á þá leið, að með þessu frv. væri verið að stíga skref til baka, þar sem áður hefði ríkisvaldið yfirtekið sveitarfélagaveitur, sem komnar voru á laggirnar á Austurlandi.

Ég þarf ekki að taka það fram, að ég tel, að með þessu sé verið að stíga skref fram á við. Ég vék aðeins að því áðan, að hv. þm. Lúðvík Jósefsson var að tala um, að þetta mundi verða til þess að teyja fyrir framgangi orkuöflunar á Austurlandi. Ég álit þetta algeran misskilning, og ég vil enn á ný segja það, að fyrst og fremst flutti ég þetta mál, af því að mér fannst vera of mikið þóf í þessum málum og það svífa of mikið í lausu lofti, og það er ekki hægt að bera á móti því, að eins og málið er í þessu frv., er það komið í áþreifanlegt form. Hitt er svo annað mál, hvort allir þeir útreikningar, sem byggja grunninn undir Austurlandsvirkjunina, fá stað-ízt. Og það mun væntanlega verða við athugun málsins í hv. fjhn. tekið nánar til athugunar, þeir útreikningar settir undir smásjá.

Þeir hafa báðir komið að því, hv. samþingismenn minir, að það væri mikill halli á rekstri rafmagnsveitnanna á Austurlandi, og eins og kom fram hjá rafmagnsveitustjóra, taldi hann, að hann hefði verið um 16 millj. kr. árið 1965. Mér þykir rétt að leggja áherslu á, að það var árið 1965 og að sá halli, sem þarna er um að ræða, mun vera yfir svæðið allt, Hornafjörður meðtalinn og Vopnafjörður, sem eru sérstök dísilvélasvæði, en mitt frv. byggir á því, að í fyrstu lotu nái Austurlandsvirkjunin yfir það sem nú er kallað Grims-ársvæði. En eins og margoft hefur verið bent á, er rekstur dísilvéla mjög óhagkvæmur til raforkuframleiðslu, og á þeim svæðum, þar sem raforkan er eingöngu framleidd með dísilorku, má ætla, að hallinn sé meiri, þannig að þetta dæmi lítur allmikið öðruvísi út, ef maður miðar við árið 1966, annars vegar vegna þess, þegar tekið er tillit til þess, að þarna er um stærra svæði að ræða en Austurlandsvirkjuninni er ætlað að ná

yfir í upphafi, og á hinn bóginn vegna þess, að það var gerð á árinu veruleg hækkun á sölu-taxta rafmagnsveitunnar, og eftir því sem mér er tjáð, nam hún 34%, þannig að miðað við sama rekstrarkostnað á árinu 1966 og á árinu 1965 hefði þessi upphæð lækkað sennilega a. m. k. um helming. En hinu er ekki að neita, að það ber nokkuð í milli um þennan rekstrarhalla samt sem áður, eftir þeim upplýsingum, sem nú hafa komið fram, og eftir því, sem lagt er til grundvallar í þessu frv., sem verður að athugast nánar við meðferð málsins, hvernig liggur í.

Mér skildist á hv. þm., að þetta væru svona hálfgerð Lokaráð til sveitarfélaganna, ef þeim væri att út í stofnun svona fyrirtækis. En ég vil þá enn benda á, að það verður að grundvallar slíka skoðun á þeim útreikningum um afkomu fyrirtækisins, sem hér fylgja, og það er, eins og ég hef áður sagt, í raun og veru allt annað, sem þar kemur í ljós.

Hv. þm. Lúðvík Jósefsson kom nokkuð að tengingu rafmagnskerfanna í landinu, m. a. sam- tengingu Austurlands og Norðurlands, sem lengi hefur verið á dagskrá, og hann taldi, að það mundi frekar torvelda framgang þess máls, ef slíkt sér- eignarfyrirtæki væri sett á stofn á Austurlandi. Ég er honum ekki sammála um þetta, vegna þess að það er séreignarfyrirtæki á Norðurlandi, sem um er að ræða. Það mætti segja það, ef þetta væru ríkisfyrirtæki á báðum stöðum. Ég hefði haldið, að það mundi greiða fyrir lausn á því máli, ef það væru hliðstæðir aðilar, sem stæðu að samningum um slíkt.

Þá var hv. þm. Lúðvík Jósefsson enn fremur með bollaleggingar um, að það mundi ganga erfið- lega að sameina sveitarfélögin á Austurlandi um það, hvernig þau ættu að standa að þessu fyrir- tæki. Það er alveg rétt, að þetta er kannske ekki alveg einfalt mál. En ég verð bara að segja það, að ég held, að það væri ákaflega mikils virði og beint þroskandi, það mun almennt vera þrosk- andi að taka á slíkum viðfangsefnum fyrir sveit- arfélög hvar sem er, því að það er sannarlega ekki lítills virði, að minni og stærri heildir í byggðarlögum temji sér það að geta starfað saman. Ég ætla ekki að vera með neinar hrak- spár um það, að þessi hnútur mundi ekki verða leystur. Það er hins vegar alveg rétt, að það er ekki alveg einfalt mál, hvernig frá þeim samn- ingum yrði gengið.

Hann var einnig með bollaleggingar um, að það kynni að koma upp einhver metingur á milli þeirra, sem fjarlægari eru. Þetta er líka hugsan- legt. En ég held, að það sé ákaflega nauðsynlegt að láta þá reyna á það, hvort sá félagsþroski er ekki fyrir hendi, sem þarf að vera til þess að ná fram árangri af þeim félagsanda, sem óhjákvæm- lega verður að ríkja t. d. í samtökum eins og sveitarstjórnarsamtökum.

Hv. þm. Lúðvík Jósefsson viðurkenndi, að það væri vinningur að aukinni íhlutun heimamanna í stjórn raforkumálanna. Hann viðurkenndi það, og mér þykir út af fyrir sig vænt um að fá þá viðurkenningu. En það er líka atriði, sem ég veit að fjöldi manna á Austurlandi leggur talsvert mikið upp úr sem kosti við það að stofna slíkt fyrirtæki, sem hér er talað um. Það eru allt of

mörg dæmi þess, að ýmis mistök hafi átt sér stað um stjórn raforkumálanna, þegar þeim er stjórn- að svona úr fjarlægð. Menn kunna um það mörg dæmi, og það er áreiðanlega í sumum tilfellum eðlilegt, að þau eigi sér stað. En enda þótt það megi sjálfsagt leysa að einhverju leyti þennan vanda um aukna sjálfsstjórn með óbreyttri yfir- stjórn, held ég, að það liggi alveg ljóst fyrir, að það verður miklu auðveldara og heppilegra með því, að slíkt fyrirtæki væri staðsett í fjórðung- um.

Hv. þm. nefndi það einnig, að hann taldi það vera rangt frá þjóðhagslegu sjónarmiði að deila þessum fyrirtækjum niður á stjórnsvæði, heildar- stjórninni. Ég er honum ekki sammála í þessu efni. Það er að visu alveg rétt, að það eru tak- mörk fyrir því, hvað litlar stærðir geta komið til greina t. d. sem raforkufyrirtæki, það eru takmörk fyrir því, hvað litlar þessar stærðir mega vera til þess að sýna sæmilega hagstæða út- komu. En það eru líka takmörk fyrir því, hvað þau mega vera stór, til þess að það fari ekki að vera óhagkvæmt og allt of þungt í vöfum. Og það er með engu móti betur hægt að tryggja hana en með því, að héruðin sjálf fái yfirstjórn þess- ara mála.

Það mætti sjálfsagt ýmislegt fleira um þetta ræða. Ég hef lagt áherzlu á það í minni fram- söguræðu, sem báðir hv. þm. hafa einnig tekið fram og líka er alveg sjálfsagt, og það er það, að sveitarstjórnarsambandið og sveitarfélögin á Austurlandi verða að fá að segja sitt álit á þessu máli, á meðan það er í athugun í n., og ég sagði það á fundinum á Egilsstöðum, að vitanlega væri það með öllu tilgangslaust að samþykkja slíkt frv. hér, ef sveitarfélögin neituðu að gerast aðilar að þessu fyrirtæki. En ég tel ekki, að þau hafi enn sagt sitt síðasta orð. Þetta mál er engan veginn einfalt í skoðun, og ég ber það traust til þeirra forustumanna margra, sem um þetta mál munu væntanlega fjalla, að þeir líti hleypidóma- laust á það á allan hátt og meti bæði kosti þess og galla.

Það hefur komið hér greinilega fram og verið tekið fram af okkur öllum, að það er brennandi áhugi á því á Austurlandi, að Lagarfoss verði virkjaður, og það er ekki bara vegna þess, að Lagarfoss er á Austurlandi, heldur fyrst og fremst vegna þess, að þar er um að ræða eitthvert allra hagstæðasta orkuver, sem hægt er að reisa hér á landi, bæði hvað það snertir, að það er ódýrt, ef svo má segja, tiltölulega ódýrt á virkjað afl, virkjað kw., en þó sérstaklega vegna þess ör- yggis um orkuframleiðslu, sem það mundi búa við gegnum þessa miklu vatnsmiðlun í Leginum. Við erum sem sagt allir sammála um þetta. En ég verð að segja það, að mér finnst það liggja í augum uppi, að það er miklu auðveldara að hafa sterk áhrif á það, á hvern hátt aukinnar raf- orku er aflað, ef það er gert í krafti heimafyrir- tækis. Það er miklu auðveldara að geta haft áhrif á það með því móti, og það er alveg skiljanlegt, það sem hv. þm. Lúðvík Jónsson lagði hér áherzlu á, að ef reikningsleg útkoma sýnir, að þjóðfélagslega sé hagkvæmara að afla rafork- unnar á annan hátt, verði mikil tilhneiging til þess af forsvarsmönnum rafmagnsveitnanna, ef

þær bera að öllu leyti ábyrgð á þessu máli. Þetta tel ég meginatriði. Ég tel alveg tvímælalaust, að það sé miklu auðveldara að koma fram þessu sameiginlega áhugamáli Austfirðinga, Lagarfoss- virkjun, með því að stofna til þessa fyrirtækis, taka á sig nokkrar byrðar í upphafi, — ég skal ekki draga fjöður yfir það, að það kunni að vera nokkrar byrðar. Þær eru þó ekki hvað stofn- kostnað snertir meiri í þessu frv. en svo, að það ætti að leggja fram 5 millj. kr. af heimaðilum í byrjun. En á hinn bóginn mundi sennilega einnig verða að taka á sig einhvern rekstrarhalla fyrstu árin. En mér þykir rétt að taka það fram, að samkv. þessu frv., sem ég vænti þó að menn hafi veitt athygli, er ekki gert ráð fyrir, að Austur- landsvirkjunin taki að sér rekstur rafmagnsveitn- anna á Austurlandi, fyrr en nýtt orkuver, t. d. í Lagarfossi, taki til starfa, sem gjörbreytir þeim rekstrargrundvelli, sem fyrir er þar eystra.

Ég held, að ég hafi tekið fram það helzta, sem mér finnst ástæða til, og ég vil enn leggja áherzlu á það, að þetta mál verði vandlega athugað, og sérstaklega treysti ég á það, að sveitarfélögin á Austurlandi hraði því ekki um of að neita þessu, þau endurskoði þá afstöðu, sem virtist koma fram á fundinum á Egilsstöðum. Þar var að visu ekki mættur nema allverulegur hluti af forsvars- mönnum sveitarfélaganna á Austurlandi, og það hefur ekki heldur, eins og sú samþykkt bar með sér, sem hv. þm. Eysteinn Jónsson las hér upp og kom frá fundinum, verið beinlínis hafnað þeirri hugmynd, sem er í mínu frv.

Umr. frestað.

Á 40. fundi í Nd., 13. febr., var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 41. fundi í Nd., 14. febr., var enn fram haldið 1. umr. um frv.

Enginn tók til máls.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 42. fundi í Nd., 16. febr., var enn fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 31 shlj. atkv. og til fjhn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag- skrá tekið fram.

27. Verkfræðiráðunautar ríkisins á Norður-, Austur- og Vesturlandi.

Á 20. fundi í Sp., 1. febr., var útbýtt frá Nd.:
Fr. til 1. um verkfræðiráðunauta ríkisins á Norður-, Austur- og Vesturlandi [96. mál] (þmfrv., A. 191).

Á 37. fundi í Nd., 9. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 40. fundi í Nd., 13. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Þetta frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 191, er flutt af okkur tveim þm., hv. 2. þm. Sunnl. og mér, og hefur áður verið flutt hér í hv. d. sama efnis og nú.

Við flm. þessa frv. áttum fyrir nokkrum árum sæti í stjórnskipaðri n., sem nefnd var staðsetningarnefnd ríkisstofnana, en í þeirri n. áttu sæti auk okkar Ásgrímur Hartmannsson bæjarstjóri á Ólafsfirði, Gunnlaugur Jónasson bankaritari á Seyðisfirði, Jónas Guðmundsson framkvæmdastjóri Sambands isl. sveitarfélaga og Jóhann Gunnar Ólafsson sýslumaður og bæjarfógeti á Ísafirði, en síðar í hans stað Sturla Jónsson hreppstjóri á Suðureyri. Þessi n. gerði ýmsar till. til ríkisstj., og meðal þeirra till. var þetta frv., sem hér liggur fyrir um verkfræðiráðunauta ríkisins á Norður-, Austur- og Vesturlandi.

Mál þetta var allengi til athugunar í rn., en hefur ekki verið flutt af ríkisstj., og þá þótti okkur hv. 2. þm. Sunnl. rétt og skylt fyrir okkur sem nm. að hlutast til um, að Alþ. fengi aðstöðu til þess að kynna þessu frv. og taka til þess afstöðu. Það var, eins og ég sagði áðan, flutt á síðasta þingi, en varð þá ekki útrætt. Ég ætla, að því hafi verið vísað til n., ef ég man rétt, en nál. ekki komið, a. m. k. hlaut það ekki afgreiðslu í þinginu.

Eins og kunnugt er, hefur ríkið með höndum miklar verklegar framkvæmdir í almannabágu um land allt, svo sem vegagerð, hafnargerð, lagningu síma, byggingu ýmissa húsa vegna opinberrar þjónustu o. s. frv. Þessum verklegu framkvæmdum viðs vegar um land er stjórnað af ríkisstofnunum, sem eru staðsettar hér í höfuðborginni, og þessar ríkisstofnanir hafa í sinni þjónustu sérfróða menn, verkfræðinga og aðra, og annað starfsfólk, sem einnig er staðsett hér, og héðan er öllum þessum framkvæmdum stjórnað. Þar eru gerðar rannsóknir og áætlanir um framkvæmdirnar og þeim síðan stjórnað frá þessum eina stað, hvar sem þær eiga sér stað á landinu, eða fjarstýrt héðan, eins og það er stundum orðað. Sendimenn frá þessum ríkisstofnunum eru svo meira eða minna á ferðinni um landið, einkanlega á sumrin, þegar vegir eru færir, til þess að gera athuganir og áætlanir og hafa með höndum umsjón framkvæmda.

Mér er það í barnsminni, þegar það gerðist fyrir 50 árum eða þar um bil á Norðausturlandi, að tvær steinsteyptar nýgerðar brýr hrundu. Það var brú yfir Miðfjarðará á Strönd og Hölná í Þistilfirði, mikil mannvirki. Þær hrundu, þessar brýr, skömmu eftir að þær höfðu verið byggðar. Það var mikið um þetta talað þá, og það var álit margra hinna eldri manna, að þetta hefði komið af því, að verkfræðingarnir, sem héðan komu til þess að ákveða brúarstaðin, væru ekki nógu kunnugir, hefðu komið á staðinn að sumarlagi, þegar vötn eru lítil, og ekki gert sér grein fyrir því, hve þessi vötn verða mikil í vorleysingum, og að þeim hefði þótt það ótrúlegt, þegar þeir, sem nærri bjuggu þessum vötnum, sögðu þeim,

hvað þau gætu orðið mikil. En hvort sem þetta var ástæðan eða ekki, varð sú niðurstaðan, að vatnavextir í leysingum tóku þessar brýr. Menn töldu það vera vegna þess, að þeir, sem þarna lögðu á ráðin, hefðu ekki verið nógu kunnugir. Og það gefur auga leið, að það getur verið erfitt fyrir mann, þótt sérfróður sé og vel lærður á sinu sviði, að eiga að ákveða á skrifstofu sinni í Reykjavík vegastæði hér og þar um landið og hafa t. d. aldrei sjálfur séð snjóalög á Norðurlandi, eins og þau geta orðið í skammdeginu, eða fyrir mann að ákveða stað fyrir hafnargarð eða bryggju, sem aldrei hefur séð brimskaflinn á hafnarstað, eins og hann verður, þegar hafrótið er mest um vetur. Þetta gefur auga leið. Um þetta hefur oft verið talað manna á milli og að það væri æskilegt, að þeir, sem um þessi mál eiga að fjalla, væru staðsettir viðs vegar um landið, þar sem hægt er að vera í snertingu við náttúruöflin, eins og þau eru á þeim tíma árs, þegar þau láta mest til sín taka.

Ég vil ekki segja, að þetta sé beinlínis meginástæðan til þess, að n. sú, sem ég hef hér rætt um, samdi það frv., sem fyrir liggur, en ein ástæðan var þetta, að það var álitnið, að það væri heppilegt að koma því svo fyrir, að sérfróðir menn, sem eiga að gera áætlanir um framkvæmdir í fjarlægð frá höfuðborginni og síðan að stjórna þeim, væru staðsettir nær þeim landssvæðum, sem þar er um að ræða, og hefðu þannig aðstöðu til þess að framkvæma betri rannsóknir byggðar á reynslu.

Efni þessa frv., sem n. samdi og hér liggur fyrir, er samkv. 1. gr. frv., að ráða skuli 3 verkfræðiráðunauta til starfa í tilteknum umdæmum, einn í Norðurlandsumdæmi, annan í Austurlandsumdæmi, þriðja í Vesturlandsumdæmi. Það er gert ráð fyrir, að verkfræðiráðunautur Norðurlandsumdæmis hafi aðsetur á Akureyri, verkfræðiráðunautur Austurlandsumdæmis í Egilsstaðakauptúni og verkfræðiráðunautur Vesturlandsumdæmis á Ísafirði og að umdæmi hans taki yfir Vestfirðingafjórðung norðan Gilsfjarðar. Gert er ráð fyrir því, að þessir verkfræðiráðunautar hafi undir yfirumsjón vega- og vitamálastjóra umsjón með vega- og hafnarmannvirkjagerð í umdæmum sínum og á sama hátt með höndum undirbúningsrannsóknir og áætlanagerð í sambandi við slík mannvirki, svo og viðhald þeirra, að því leyti sem ríkið lætur slíkt til sín taka, en að yfirstjórn þessara mála sé eftir sem áður í höndum stofnananna hér í Reykjavík. Það er einkum gert ráð fyrir því, að þarna sé um að ræða vega- og hafnarmannvirki og að verkfræðiráðunautarnir og skrifstofur þeirra heyri undir vegamálastjórn og vitamálastjórn, sem sé undir tvo aðila, og má vera, að mönnum þyki við fyrstu sýn, að það sé ekki alls kostar eðlilegt. En á það má benda í því sambandi, að t. d. sýslumenn landsins heyra undir fleiri en eitt rn. vegna starfa sinna og taka við fyrirmælum frá þeim, og er komin reynsla á, að slíkt er ekki til baka.

Í 4. gr. frv. er gert ráð fyrir því, að verkfræðiráðunautur geti gegn hæfilegri þóknun til ríkisins verið til ráðuneytis bæjarstjórnnum, sýslunefndum og sveitarstjórnnum við mannvirkjagerð

í umdæmi sínu, þar sem því verður við komið og ríkisstj. samþykkir. Það er sem sagt einn þáttur þessa máls að aðstoða á þennan hátt bæjar- og sveitarfélögin, sem oft eiga erfitt með að fá verkfræðilega aðstoð nærri sér, og talið er, að það mundi verða þeim til mikils hagræðis, ef þau ættu beinan aðgang að þessum verkfræðiráðunautum ríkisins í landsfjórðungnum. Þess er svo að geta, að hér er rétt aðeins um Norðurland, Austurland og Vestfirði, en ekki Suðurland eða Vesturland sunnan Gilsfjarðar, og er þá ætlað til þess, að önnur landssvæði njóti starfa þjónustustofnanna hér í Reykjavík.

Ég skal ekki rekja nánar efni þessa frv., enda liggur það hér fyrir og er í höndum þm. En ég vil leyfa mér að lesa stuttan kafla úr því álit frá n., sem á sínum tíma fylgdi þessu frv. til ríkisstj. Þar segir svo m. a.:

„Frv. þetta er byggt á þeirri skoðun, að æskilegt sé, að opinberar framkvæmdir séu, eftir því sem við verður komið, sjálfstæð starfsemi í hverjum landsfjórðungi eða landshluta, og þá jafnframt því álit, að stjórn þessara mála og sérþekkingu á þeim sé nú um of safnað saman í höfuðstað landsins. Í frv. er gert ráð fyrir,“ segir enn fremur í álitit n., „að skipaðir verði sérstakir verkfræðiráðunautar í þjónustu ríkisins, einn fyrir Norðurland, annar fyrir Austurland og þriðji fyrir Vestfirði, enda hafi þeir fast aðsetur hver í sínu umdæmi.“ Enn fremur segir svo í þessu álit: „Að sjálfsöðgu yrði ríkið að sjá verkfræðiráðunautunum fyrir hæfilegum starfsskilyrðum á hverjum stað, svo sem skrifstofuhúsnæði og starfskröftum til aðstoðar eftir því, hve mikil verkefnið reynast, m. a. sérfræðilegri aðstoð, ef á henni þarf að halda. Á það verður að leggja áherzlu, er til kemur,“ segir n., „að þannig verði að þessari starfsemi búið, að hægt sé að fá vel hæfa menn og áhugasama til að gerast verkfræðiráðunautar. Er sennilegt, að samvinna sú á milli ríkis og sveitarfélaga, sem frv. gerir ráð fyrir, geti miðað í þá átt, ef vel er á haldið. En árangur af þeim ráðstöfunum, sem hér er um að ræða, verður að miklu leyti undir því kominn,“ segir n., „hvernig til tekst um val ráðunautanna. Verkfræðingar þeir, sem skipa sæti verkfræðiráðunauta á Akureyri, Ísafirði og Egilsstöðum, verða að vera þess umkominn að vera sjálfstæðir í starfi, þannig að þeim megi yfirleitt treysta eigi síður en hinum, sem starfa í aðalstöðvunum í Reykjavík, enda þótt yfirstjórnin syðra hafi úrskurðarvald og gefi fyrir-mæli, ef á þurfi að halda.“

Í frv. er gert ráð fyrir, að sett verði ákvæði um það í reglugerð, að hve miklu leyti verkfræðiráðunautar eða skrifstofur þeirra skuli hafa með höndum fjármál í sambandi við störf sín. Er þar einkum átt við útborganir vegna framkvæmda. Hér er um mikilsvert mál að ræða, sem n. telur ekki rétt að gera ákveðnar till. um að svo stöddu. Hún telur það aðalatriðið í þessu máli, að verkfræðistofnunum á Akureyri, Ísafirði og Egilsstöðum verði komið á fót á þann hátt, sem um er rætt í frv. þessu og grg., en starfshættir þeirra og verksvið verði síðan að skapa smátt og smátt með hliðsjón af reynslu. Mætti þá svo fara, að stofnanir þessar yrðu, er tímar liða, alveg sjálf-

stæðir aðilar, hver í sínum landshluta, gagnvart fjárveitingavaldi og ríkisstj. „Ef samilega tekst til,“ segir enn fremur í nál., „verður að ganga út frá því, að verkfræðiráðunautar á Ísafirði, Akureyri og Egilsstöðum létti störfum af hlutað-eigandi yfirstofnunum í Reykjavík og ekki þurfi því að verða verulegur kostnaðarauki af því fyrir-komulagi, sem hér er stungið upp á. Hins vegar telur n., að því mundi verða vel tekið af mörgum. Mikið gagn ætti að geta af því orðið fyrir hlutað-eigandi landshluta, ef rétt er á haldið.“

Þetta, sem ég nú hef lesið, eru kaflar úr því álit frá staðsetningarnefnd ríkisstofnana, sem fylgdi frv. til hæstv. ríkisstj. Ég hef áður rætt þetta mál, þegar það var til meðferðar á síðasta þingi, og tel ekki ástæðu til þess að flytja um það lengri ræðu. Ég legg til, herra forseti, að frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. allshn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 41. fundi í Nd., 14. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 30 shlj. atkv. og til allshn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

28. Stéttarsamband bænda o. fl.

Á 21. fundi í Sp., 2. febr., var útbýtt frá Nd.:

Frv. til 1. um Stéttarsamband bænda, samningsrétt þess og aðild að verðákvörðun á landbúnaðarvörum, kjararannsóknastofnun bænda, Rannsóknar- og eftirlitsnefnd með vörudreifingu landbúnaðarins og dreifingarkostnaði á landbúnaðarvörum, framleiðsluáætlanir, Útflutningsráð landbúnaðarins o. fl. [104. mál] (þmfrv., A. 200).

Á 48. fundi í Nd., 2. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 49. fundi í Nd., 6. marz, var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Fyrst vil ég fara nokkrum orðum um aðdraganda þess, að ég tók að vinna að samningu þessa frv., sem hér er nú til umr.

Haustið 1965 skipaði landbrh. 7 manna n. til að endurskoða lög um framleiðsluráð landbúnaðarins o. fl. Flm. þessa frv. var meðal þeirra, sem til þess voru kvaddir að starfa í þeirri n. Það varð sem kunnugt er niðurstaða meiri hl. í 7 manna n. svokölluðu, að hið svokallaða 6 manna nefndar kerfi skyldi endurvakið á ný, en hins vegar tryggt með nýjum lagaákvæðum, að það gæti ekki orðið óvirkt, en svo hafði einmitt

farið á árinu 1965, þegar Alþýðusambandið ákvað að eiga ekki lengur aðild að 6 manna n. kerfinu, og hið sama hafði einnig áður komið fyrir.

Samkv. framansögðu lagði ríkisstj. á seinasta þingi fram frv. til nýrra framleiðsluráðslaga, sem reisa skyldi 6 manna n. upp frá dauðum, þó þannig, að ef bændasamtökin notuðu ekki rétt sinn til að tilnefna menn í n., skyldi landbrh. tilnefna manninn. En ef samtök neytenda, í þessu tilfelli Alþýðusambandið, fengist ekki til að nota tilnefningarrétt sinn, skyldi félmrh. tilnefna mann í 6 manna n. Með þessum ráðherratilnefningum átti að koma í veg fyrir, að kerfið gæti orðið bráðkvætt, eins og það hafði tvívegis áður orðið. Aðrar breytingar stjfrv. frá gildandi l. rýrðu hag bænda heldur en hitt, enda hefur óánægja magnast með framleiðsluráðsl., svo sem berlega hefur komið fram á mörgum fundum bænda að undanförunu.

Með þessum breytingum og einkum þó ráðherratilnefningunni í n. var orðið miklu augljósara en áður, að 6 manna n. kerfið var ríkisstjórnartæki til verðlagningar á landbúnaðarvörum, eins konar hlífðarsvunta ráðh. til þess að firra hann óvinsældum af ákvörðunum í þessu viðkvæma máli. Ég var því algerlega andvígur í 7 manna n., að 6 manna n. kerfið væri hressast við aftur eða neitt reynt til þess að lappa við það. Ég taldi það þegar hafa gengið sér til húðar og bæri því að skipa verðlagningarmálum landbúnaðarins á nýjan veg, þannig að Stéttarsamband bænda fengi með lögum óskoraðan samningsrétt fyrir hönd bændastéttarinnar gagnvart ríkisvaldinu um afurðaverð landbúnaðarins, launakjör bóndans og önnur hagsmunamál bændastéttarinnar. Taldi ég og tel enn rangt með öllu að slíta verðlagningu landbúnaðarvaranna úr öllum tengslum við aðra þætti hagsmunamála bændastéttarinnar.

Allir í 7 manna n. virtust viðurkenna, að þeim upplýsingagrundvelli, sem 6 manna n. byggði starf sitt á, væri mjög ábótavant. Af því dró ég þá ályktun, að það gæti ekki leitt til annars en mjög tilviljunarkenndrar niðurstöðu, þegar byggja skyldi samningaþóf á allsendis ófullnægjandi upplýsingum og gagnasöfnun. Slíkt kerfi stæði vitanlega á brauðfótum og hlyti að falla, áður en nokkurn varði.

Það, sem mér hafði þó lengi verið ógeðfelltast við 6 manna n. kerfið, var sú forsenda þess, að stéttarsamtök erfiðismanna í bæjum og kaup-túnum skyldu vera lögskipaðir samningsaðilar á móti erfiðismannastétt dreifbýlisins, bændunum. Ég vil leyfa mér að spyrja hv. þm.: Fyndist þeim það eðlilegt, að verkamenn ættu fulltrúa við samningaborð á móti opinberum starfsmönnum eða hið gagnstæða, að fulltrúum bænda eða opinberra starfsmanna væri með l. skipað að samningaborði á móti verkamönnum til þess að hafa þar áhrif á launakjör þeirra til lækkunar? Nei, ég treysti svo mikið á sanngirni hv. þm., að ég hyggt, að þeir teldu slíkt vera fráleitt með öllu. Og svo mikið er víst, að slíku og þvílíku mundu verkamenn a. m. k. sjálfir vísa á bug sem hreinni fjarstæðu. Auk þess eru þau rök, sem miðstjórn Alþýðusambandsins færði á sínum tíma fyrir því, að það vildi ekki lengur eiga aðild

að 6 manna n., jafngóð og gild nú eins og þegar þau voru fyrst fram borin, en efnislega voru rök Alþýðusambandsins fyrir brottför sinni úr 6 manna n. þessi:

Í fyrsta lagi: Stöðug hækkun á verðlagi landbúnaðarvara er að mestu leyti bein afleiðing af verðbólguþefnu stjórnarvalda og þá þróun getur 6 manna nefnd engin áhrif haft á með starfi sínu.

Í öðru lagi: Högum bænda er nú svo komið, að því fer víðs fjarri, að unnt sé á réttlátan hátt að leysa ýmis brýnustu vandamál þeirra, sízt af öllu hinna smærri bænda, með verðlagningu landbúnaðarvaranna einni saman. En 6 manna n. hefur ekkert vald til að fjalla um stefnuna í landbúnaðarmálum í heild.

Í þriðja lagi: Munurinn á verði því, sem bændur fá fyrir framleiðsluvörur sínar, og því verði, sem neytendur verða að greiða, er svo stórkostlegur, að ógerlegt er fyrir fulltrúa neytenda að bera ábyrgð á söluverði landbúnaðarvara, nema rannsakað sé ofan í kjölinn, hvernig þessi verðmunur verður til. Það var því ákveðin krafa Alþýðusambandsins, að ýtarleg og hlutlaus rannsókn yrði látin fara fram á öllum vinnslu-, sölu- og dreifingarkostnaði landbúnaðarvara og það sérstaklega kannað, hve mikill hluti hans stafaði af fjárfestingarframkvæmdum milliliða og hvað af þeim og óhjákvæmilegum sölu- og dreifingarkostnaði við landbúnaðarvörur. En einhvern veginn hefur það verið svo, að slík rannsókn hefur ekki fengist.

Fjórða röksemd Alþýðusambandsins var þessi: Undir 6 manna n. kerfinu er því alls ekki til að dreifa, að framleiðendur eða neytendur hafi úrslitaáhrif á verðákvörðun landbúnaðarvara. Í þeim efnum ræður ríkisvaldið öllum úrslitum. Í verðlagsmálunum á því ríkisvaldið eðli málsins samkv. að bera fulla ábyrgð gagnvart bændastéttinni.

Miðstjórn Alþýðusambandsins vildi með framangreindum rökum gera það ljóst, að hún teldi hvorki rétt né eðlilegt, að Alþýðusambandið héldi áfram aðild að hinu margnefnda sex manna n. kerfi. Persónulega vil ég bæta því við, að mér finnst 6 manna n. kerfið byggt á nokkurri hugsanavillu. Bændunum er skipað annars vegar, verkalyðssamtökunum hins vegar sem umboðsaðila andstæðra hagsmuna. Þetta tel ég rangt með öllu, því að hagsmunir bænda og verkamanna eiga í flestu samleið. Hið rétta er, að annars vegar er framleiðslustéttin, bændurnir, og hins vegar þjóðin öll sem neytendur, og fyrir hana er enginn aðili sjálfsagðari né eðlilegri en ríkisstj. á hverjum tíma. Tel ég það sízt mæla gegn ríkisstj. sem samningsaðila gagnvart bændum, þótt henni sé jafnframt skylt að gæta hagsmuna framleiðslustéttanna. Ég minni líka á það, að ríkisstj. er samningsaðili gagnvart opinberum starfsmönnum og hefur sjálf mótað það fyrirkomulag með löggjöf. Hvi þá ekki beina samningsaðild ríkisstj. gagnvart bændastéttinni með sama hætti? Mér þætti fróðlegt að heyra rökin fyrir því fyrrnefnda og á móti því síðarnefnda. En hvað um það, í þessu frv. er lagt til, að verðlagsmálum landbúnaðarins sé skipað með þeim samningum milli Stéttarsambands bænda og

rikisvaldsins, og þykist ég þar vera á troðnum slóðum, sem ríkisstj. hljóti að kannast við.

Nú skal ég þessu næst leitast við að skýra efni sjálfs frv., en í því eru ýmis nýmæli.

Í 1. gr. frv. er ákveðið, að Stéttarsamband bænda fari að lögum með fyrirsvar bænda um verðlagsákvörðun landbúnaðarvara, samninga varðandi þau mál gagnvart ríkisvaldinu, svo og um önnur kjara- og hagsmunamál bændastéttarinnar. Á sama hátt er ákveðið í gr., að landbrh. skuli fara með fyrirsvar ríkisins varðandi samninga um verðákvæðanir á framleiðsluvörum bænda og um önnur kjara- og hagsmunamál þeirra. Þetta hlutverk getur ráðh. samkv. gr. falið sérstakri n. og sé hún þá jafnfjöldmenn og sú n., er Stéttarsambandið kynni að fela samningsumboð af sinni hendi.

Hingað til hefur það þótt sjálfsgætt, að allir þættir landbúnaðarmála heyrðu undir landbrh. En með þeirri verkaskiptingu stjórnvalda, sem nú er talin sjálfsgætt og nauðsynleg, eins og á flestum öðrum sviðum þjóðlífsins, verður mjög að draga í efa, að slíkt fyrirkomulag sé hið heppilegasta. Í þessu frv. er lagt til, að gerð sé framleiðsluáætlun fyrir landbúnaðinn, og skal hún að sjálfsgæði heyrja undir landbrh. Einnig skal útflutningsráð landbúnaðarins heyrja undir hann. Hins vegar skal kjararannsóknarstofnun bænda heyrja undir þann ráðh., sem Efnahagsstofnunin og hliðstæðar stofnanir heyrja undir. Eðlilegast þykir, að rannsóknar- og eftirlitsnefnd með vörudreifingu landbúnaðarins og dreifingarkostnaði á landbúnaðarvörum heyrja undir þann ráðh., sem fer með verðlagsmál á hverjum tíma. Á sama hátt þykir eðlilegt, að ákvarðanir um útflutningsbætur á landbúnaðarvörum og niðurgreiðslu þeirra á innlendum markaði heyrja undir fjmrh. Þá er í frv. ákvæði um, að ákvarðanir um innflutning á landbúnaðarvörum skuli heyrja undir þann ráðh., sem með verðlags- og viðskiptamál fer á hverjum tíma. Það er skoðun mín, að þetta geti tæpast talið eðlileg verkaskipting.

Næstu 5 gr. frv. fjalla um stéttarleg skipulagsmál bændastéttarinnar. Það getur tæpast eðlilegt talizt, að svo sem stéttasamtökum verkamanna er stakkur skorinn, réttindi og skyldur lögfestar, en svo er gert með 1. um stéttarfélag og vinnudeilur, sé réttargrundvöllur hliðstæðra samtaka bændastéttarinnar einnig ákveðinn í 1. Ég veit ekki, hvort menn hafa hugsað út í það, að Stéttarsamband bænda er alls ekki félagsleg yfirbygging á landsmælikvarða yfir stéttarfélag bænda. Slík félög eru nefnilega engin til. Það er ekkert stéttarfélag bænda til. Ætli mönnum þætti ekki Alþýðusambandið vera nokkuð sérkennilegt stéttarsamband á landsmælikvarða, ef ekkert verkafélagsfélag væri til?

Samkv. 3. gr. frv. eiga bændur rétt á að stofna stéttarfélag í þeim tilgangi að vinna að sameiginlegum hagsmunamálum bændastéttarinnar. Þetta er hliðstætt réttarákvæði við rétt verkafólks samkv. ákvæðum vinnulöggjafarinnar. Samkv. þessari gr. er hver sá talinn bóndi, sem er ábúandi á lögbýli og hefur að meiri hl. framfæri sitt af landbúnaði. Þetta kann að þykja óþarft að taka fram, en svo er þó ekki. Fram til þessa hefur skilgreining á hugtakinu bóndi verið

mjög á reiki og menn alls ekki á eitt sáttir um það, hverja skuli telja til bændastéttarinnar. Í því efni eru álitamálin mörg og margvísleg. Á að telja hinn fjölmenna hóp kaupþúna- og kaupstaðabúa, sem búfjárrækt stunda í smærri eða stærri stíl, til bænda eða ekki? Á að telja garðyrkjumenn, sem framleiða mikið magn grænmetis og garðávaxta, til bænda? Ekki væri það óeðlilegt í ýmsum tilfellum. Á að telja þá, sem alifuglarækt reka, bændur eða ekki o. s. frv.? Þannig eru vafaatriðin fjöldamörg, enda ber framámönnum landbúnaðarsamtakanna sjaldan saman um það, hver sé tala bænda í landinu. Niðurstaðan veltur á því, hvernig hugtakið „bóndi“ er skilgreint.

Í frv. þessu er sýslumönnum og bæjarfógetum ætlað að semja skýrslur um fjölda bænda í umdæmum sínum. Úr ágreiningsatriðum í þessu efni skera stéttarsamtök bænda. Sérhvert stéttarfélag bænda skal vera opið öllum bændum á félagssvæðinu, og er það hliðstætt ákvæðum 1. um stéttarfélag og vinnudeilur gagnvart verkafélögum.

5. gr. er um félagssvæði stéttarféлага bænda, en 6. gr. um kosningu fulltrúa á þing Stéttarsambands bænda, sem hafa skal æðsta vald í félagsmálum stéttarinnar. Nú eru fulltrúar á þing Stéttarsambands bænda kosnir af kjörmannafundum eða búnaðarsamböndum, sem eru þó einingar í allt öðru félagskerfi, sem aðallega fjallar um ræktunarmál, nefnilega í Búnaðarfélagi Íslands.

Í 7.—13. gr. frv. er fjallað um kjararannsóknarstofnun bænda. Henni er ætlað að taka við yfirstjórn búreikningaskrifstofunnar, en aðalhlutverk kjararannsóknarstofnunar bænda á að vera að rannsaka kjör bænda, aðstöðu þeirra og aðbúnað, vinnutíma þeirra og skylduliðs þeirra, einnig vinnutíma aðkeypts vinnuafis, raunverulegan framleiðslukostnað landbúnaðarvara og allt, sem varðar verðlagningu framleiðsluvara bændanna og stuðlað gæti að réttlátri og sanngjarnri verðlagsákvörðun þeirra. Kjararannsóknarstofnun bænda skal vera sjálfstæð og hlutlaus ríkisstofnun, vera eins konar alhliða hagstofnun landbúnaðarins. Hún skal því eiga greiðan aðgang að öllum þeim skýrslum hagstofunnar og Efnahagsstofnunarinnar, sem landbúnaðinn varða. Skyld skal einstaklingum og fyrirtækjum að láta kjararannsóknarstofnun bænda í té allar þær upplýsingar, sem hún krefst og nauðsynlegar eru vegna starfs hennar. Árlega skal hún birta skýrslur um störf sín, einkum varðandi allt það, sem orðið gæti bændum til leiðbeiningar um aukna hagkvæmni og framleiðni á sviði landbúnaðarframleiðslunnar.

Eins og ég hef áður vikið að, hefur einn veikasti hlekkurinn í 6 manna n. kerfinu verið sá, að upplýsingagrundvöllinn hefur að mestu vantað. Úr þessu er kjararannsóknarstofnun bænda ætlað að bæta, svo að samningar geti verið byggðir á traustari grunni og leitt til skynsamlegri niðurstöðu. Helzt af öllu ætti verðlagsákvörðun landbúnaðarvara að vera að langmestu leyti niðurstaða úr reikningsdæmi, en alls engin ágizkun eða slumpreikningur, eins og verið hefur.

Auk þess, sem nú hefur verið sagt, er kjara-

rannsóknarstofnun samkv. frv. ætlað að safna upplýsingum um ástand allra byggðra býla í landinu, um ræktunarmöguleika þeirra, aðstöðu til samgangna, aðstöðu til að fá rafmagn, síma o. s. frv. Þá er henni einnig ætlað að rannsaka, hvaða bústærð sé hagkvæmust í hverri búgrein og hvort sérhæfing búskapar sé æskileg á vissum landbúnaðarsvæðum, einnig hvað gera megi til þess að auka hagkvæmni í búrekstri. Nú kemur í ljós við rannsókn, að einstakar jarðir, sem í ábúð eru, hafa ekki framtíðarskilyrði til hagkvæms búrekstrar, og getur kjararannsóknarstofnun bænda þá hlutast til um, að búrekstri á slíkum jörðum verði hætt, en gera skal eigendur eða ábúendur slíkra jarða skaðlausa af þeim ráðstöfunum og þeir studdir til búskapar við hagkvæmari skilyrði, ef þeir óska þess. Þetta ákvæði er í 11. gr. frv. og er samhljóða ákvæði, sem var í frv. því, sem ég flutti á seinasta þingi. Nú sé ég, mér til mikillar ánægju, að hæstsv. ríkisstj. hefur tekið þessa hugmynd upp og flutt hana í frv.-formi á þessu þingi, og er það frv. nú hér á dagskrá í dag. Samkv. stjfrv. um jarðeignakaupasjóð ríkisins er sjóði þessum heimilt að kaupa jörð, sem ekki selst með eðlilegum hætti, ef eigandi hennar verður að hætta búskap vegna aldurs eða vanheilsu. Sjóðnum er líka heimilt að kaupa jörð, sem hefur óhagstæð búskaparskilyrði, og hið sama jörð, sem er afskekkt og liggur illa við samgöngum. Þá er jarðeignakaupasjóði samkv. stjfrv. heimilt að veita bónda, sem verður að yfirgefa slíka jörð, sem að ofan greinir, en vill þó halda áfram búskap, lán til kaupa á jörð með góð búskaparskilyrði með tilliti til landgæða, samgangna og annarra skilyrða. Eins og menn sjá er hugsunin nákvæmlega hin sama í stjfrv. og í mínu frv. Þannig hefði hæstsv. stjórn helzt átt að taka allt mitt frv. upp á sína arma, ekki bara þetta eina atriði, og gera málið þannig að sínu máli og tryggja því framgang. Við það hefði ég vel getað unað. En það hefur hún því miður ekki kunnað við, og er þó betra en ekki, að hún sjái hið rétta í þessu eina atriði.

Þá er komið að þýðingarmiklum kafla frv., en hann fjallar um rannsóknar- og eftirlitsnefnd með dreifingarkerfi og dreifingarkostnaði landbúnaðarvara. Þessi þáttur málsins er að mínu áliti jafnþýðingarmikill fyrir bændur sem neytendur. Raunar skiptir það þjóðina alla miklu máli, að öllum dreifingar- og sölukostnaði landbúnaðarvara sé stillt í hóf. Nú fer öll þessi viðtæka viðskiptastarfsemi fram án samkeppni og einnig án eftirlits, og það er of losaralegt, að ekki sé meira sagt. Það er einmitt á þessu sviði, sem ég tel sjálfsagt að launþegasamtök og bændur eigi náð samstarf, en alls ekki um sjálf launamál bændastéttarinnar, eins og 6 manna n. kerfið ætlast til og byggist á. Um þetta er fjallað í 13. gr. frv. Þar er gert ráð fyrir skipun 7 manna n. Hún skal hafa nána samvinnu við kjararannsóknarstofnunina og rannsaka og hafa eftirlit með öllu dreifingarkerfi og öllum dreifingarkostnaði landbúnaðarvara. Samkv. frv. skal þessi n. skipuð einum fulltrúa frá hverju eftirtalinna samtaka: Alþýðusambandi Íslands, Bandalagi starfsmanna ríkis og bæja, Farmanna- og fiskimannasambandi Íslands, og svo þremur mönn-

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

um tilnefndum af Stéttarsambandi bænda. Þarna eru þeir frá hvorum, framleiðendum og neytendum, og sjóundi maðurinn, tel ég eðlilegt, að verði forstöðumaður kjararannsóknarstofnunar bænda, og eðlilegt, að hann gegni formennsku í nefndinni. Þessi n. á að hafa það hlutverk að hafa eftirlit með því, að vinnsla og dreifing og sala landbúnaðarvara sé sem hagkvæmust og ódýrust, þannig að milliliðakostnaður alls konar, sem leggst á landbúnaðarvöru, frá því að framleiðendur skila henni af hendi og þar til hún kemst í hendur neytenda, sé sem allra lægstur. Kjararannsóknarstofnun bænda og rannsóknar- og eftirlitsnefnd dreifingarkerfisins eiga að láta samninganefndum ríkisstj. og Stéttarsambands bænda í té allar skýrslur, athuganir sínar og ábendingar, sem gætu leitt á einhvern hátt til réttlátrar verðákvörðunar á landbúnaðarvörum.

Um hvað á svo að semja? Samningarnir um verðlagningu landbúnaðarvara og önnur kjarar- og hagsmunamál bændastéttarinnar eiga að hefjast árlega upp úr miðjum júní. Að því skal stefnt að ná heildarsamkomulagi um landbúnaðarmál, m. a. um eftirtalin atriði: Í fyrsta lagi um verðlagningu landbúnaðarvara og breytingar verðs í samræmi við aðrar verðlagsbreytingar, sem orðið kunna að hafa á samningstímabilinu. Í öðru lagi ráðstafanir til þess að auka hagkvæmni og framleiðni í samræmi við þarfir hins innlenda markaðar. Í þriðja lagi ráðstafanir til aukinnar neyzlu innanlands, t. d. með lækkuðum dreifingarkostnaði, auknum vörugæðum og hagkvæmri dreifingu. Í fjórða lagi skulu samningarnir snúast um reglur um innflutning vissra landbúnaðarvara, m. a. til samanburðar við verð og gæði innlendrar framleiðslu. Og í fimmta lagi um opinbera aðstoð og styrkveitingar, svo og hagkvæmar lánveitingar til landbúnaðar, þó sé þess alveg sérstaklega gætt, að opinber aðstoð til landbúnaðarins verði ekki til þess að auka umframframleiðslu, sem síðar verði að styrkja með útflutningsbótum.

Hvað gerist nú, ef ekki nást samningar? Jú, náist ekki samningar um verðlagningu landbúnaðarins, skal ágreiningurinn fara til sáttasemjara ríkisins og sæta þar meðferð samkv. ákvæðum 1. um stéttarfélag og vinnudeilur, eftir því sem við getur átt. Strandi sáttumleitanir sáttasemjara, gerir frv. ráð fyrir, að forsrh. geti skipað sáttanefnd, og beri starf hennar ekki heldur árangur, skal bændum heimilt að ákveða sölustöðvun á landbúnaðarvörum, að uppfylltum þeim skilyrðum og takmörkunum, sem sett eru stéttarfélagum verkamanna um verkföll í þeim tilgangi að vinna að framgangi krafna í vinnudeilum til verndar rétti sínum. Svo gagngerar sáttatilaunir sem hér er gert ráð fyrir, eftir að samningar hafa strandað, eiga að tryggja það, að bændur gripi alls ekki til sölustöðvunar nema í ýrustu neyð, tæpast nema þeim sé sýnd svo mikil óbilgirni, að traðkað sé eiginlega á rétti þeirra. En þá virðist mér líka sjálfsagt, að bændur njóti sömu mannréttinda og aðrar stéttir með frjálsum samningum, óskoruðum samningum um lífskjör sín. Allar sáttatill. skulu að sjálfsögðu leggjast fyrir samtök bænda, fyrir stéttarfélag bænda til samþykktar eða synjunar, á sama hátt

auðvitað eins og slíkar till. ganga undir atkvæði í stéttarfélögum verkamanna.

Í 17. gr. frv. er svo ákvæði um, að kjararannsóknarstofnun bænda skuli árlega gera framleiðsluáætlun fyrir landbúnaðinn á komandi verðlagsári og einnig fyrir lengri tíma, ef unnt þætti. Það virðist vera fyrirhyggjulítið í atvinnugrein eins og landbúnaðinum að reyna ekkert til þess að gera slíkar áætlanir, svo að menn standi ekki frammi fyrir orðnum hlut um of-framleiðslu eftir á.

Tilgangurinn með þessum áætlunum er auðvitað sá að reyna að beina þróun landbúnaðar-framleiðslunnar inn á þær brautir, sem best fullnægi neyzluþörfum þjóðarinnar á hverjum tíma.

Útflutningsráði landbúnaðarins, en um það er rætt í 18. gr. frv., er ætlað það hlutverk að vinna að öflun markaða erlendis fyrir íslenskar landbúnaðarvörur á viðunandi verði. Tel ég, að þar sé um að ræða þýðingarmikið svið, sem mjög hafi verið vanrækt að sinna, heldur hafi eiginlega þau málefni verið látin þróast án nokkurra aðgerða frá opinberri hálfu eða frá hendi stéttarsamtaka bændanna. Náist ekki sama verð til bænda fyrir nautgripa- og sauðfjárafurðir á erlendum markaði og framleiðendur fá fyrir þær greitt innanlands, má að hámarki greiða 10% af heildarverðmæti þessara afurða viðkomandi verðlagsár sem útflutningsbætur. En á hverja sérgreinda vörutegund mega þær bætur aldrei vera hærri en 100% miðað við innanlandsverð til framleiðenda. Enn er í frv. gert ráð fyrir því, að hámark útflutningsbóta úr ríkissjóði skuli lækka um a. m. k. 10 millj. kr. á ári næstu 5 árin. En heimilt er að verja úr ríkissjóði allt að 10% af upphæð áætlaðra útflutningsbóta til markaðs-öflunar erlendis, einkum vegna þeirra landbúnaðarvara, sem útflutningsbóta njóta samkv. þessum l. Þá er að lokum kveðið svo á í frv., að mismuninum á lækkaði útflutningsbótum samkv. þessu frv. og þeirri upphæð, sem greiða beri samkv. núgildandi l., skuli varið til þess að jafna og bæta aðstöðu bænda til hagkvæmari búrekstrar og aukinnar hagkvæmni í landbúnaðar-framleiðslu, þannig að bændur missi einskis í, sem varðar fjárframlög úr ríkissjóði til landbúnaðarins, frá því, sem nú er ákveðið í lögum.

Þá hef ég lýst í eins stuttu máli og mér er unnt því kerfi, sem ég ætlast til, að komi í staðinn fyrir 6 manna n. kerfið, leysi það af hólmi og sinni þó miklu fleiri sviðum landbúnaðarmála en það kerfi gerir. Að sjálfsögðu er gert ráð fyrir, verði þetta frv. að l., að þá falli öll ákvæði framleiðsluráðslaganna og annarra laga, sem kynnu að brjóta í bága við þessi lög, úr gildi.

Þó að það sé rétt, að þessu frv. sé fyrst og fremst ætlað að leysa 6 manna n. kerfið af hólmi og veita bændunum fullan samningsrétt gagnvart ríkisvaldinu, og má vel segja, að það sé meginefni þess, þá er þó þetta frv. miklu viðtækara. Það fjallar um stéttarlega skipun og hagsmunamál bændastéttarinnar. Það fjallar um framleiðslumál landbúnaðarins, verðlagningu landbúnaðarvara, útflutnings- og markaðsmál landbúnaðarvara og lætur þannig fæst vanda-

mál bænda, önnur en þau, sem beint heyra undir ræktunarmálin og þá málaflokka, sem yfirleitt heyra undir Búnaðarfélag Íslands og félagakerfi þess, til sín taka. Þetta hef ég gert vegna þess, að ég tel það rangt, eins og ég sagði í upphafi míns máls, að taka verðlagsmálin ein út úr, slíta þau úr öllu lífrænu sambandi við önnur vandamál landbúnaðarins, eins og gert hefur verið með 6 manna n. kerfinu.

Herra forseti. Ég vænti þess, að þetta frv., sem vissulega hefur vakið verðskuldaða athygli meðal bændastéttarinnar, fái góða og vandaða athugun í n. og góða afgreiðslu á þessu þingi. Ég legg svo til, að því verði að umr. lokinni vísað til 2. umr. og hv. landbn.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Hv. 5. þm. Vestf. hefur á þskj. 200 flutt frv. til l. um Stéttarsamband bænda, samningsrétt þess og aðild að verðákvörðun á landbúnaðarvörum, kjararannsóknarstofnun bænda, rannsóknar- og eftirlitsnefnd með vörudreifingu landbúnaðarins og dreifingarkostnaði á landbúnaðarvörum, framleiðsluáætlanir, útflutningsráð landbúnaðarins o. fl. Mér er tjáð, þó að ég sé ekki viss um, að hv. flm. hafi sagt það áðan, að þetta frv. sé samhljóða a. m. k. í öllum meginatriðum frv., sem sami hv. þm. flutti í lok síðasta þings. En þannig stóð á, að þegar það frv. var flutt undir þinglokin, var ég ekki hér á þingi og kynnti mér ekki það mál til neinnar hlitar, og síðan þetta frv. kom fram nú á þinginu, hef ég ekki heldur kynnt mér nákvæmlega efni þess, en það mun nú, ef till. hv. flm. verður samþ., fara til n., sem ég á sæti l, og geri ég þá ráð fyrir að fá tækifæri til þess þar að rannsaka nánar efni frv.

Það, að ég kveð mér hljóðs nú á þessu stigi, er aðallega af tveimur ástæðum. Með þessu frv., ef að lögum yrði, yrðu afnumin núgildandi lög frá 1960 um framleiðsluráð landbúnaðarins, verðskráningu, verðmiðlun og sölu á landbúnaðarvörum, sem venjulega eru kölluð framleiðsluráðslögin manna á milli. Það er gert ráð fyrir því í þessu frv. m. a., að verðákvörðunin í sambandi við landbúnaðarvörurnar fari fram á annan hátt en gert er ráð fyrir í núgildandi framleiðsluráðslögum. Í meginráttum eru þessar tvær aðferðir þannig, að í gildandi l. er gert ráð fyrir, að samstarfsnefnd, ef svo mætti kalla, annars vegar á vegum framleiðenda, hins vegar á vegum neytenda, geri tilraun til að koma sér saman um verðið og síðan, ef samkomulag tekst ekki, er það ákveðið af yfirnefnd. En í þessu frv. er gert ráð fyrir því, að verðákvörðunin verði með samningum milli Stéttarsambands bænda og ríkisvaldsins, og þetta segir hv. flm., að sé hliðstætt því, er stéttarfélag launamanna semja við atvinnurekendur um kaup og kjör. Nú er þetta að visu ekki alveg hliðstætt, og það er mjög erfitt að finna fyrirkomulag, sem sé alveg hliðstætt kjarasamningum stéttarféлага launamanna og atvinnurekenda. Hv. þm. lét nokkur orð falla um, að það væri í raun og veru hlálegt að skipa þessum málum á þann veg, að fulltrúar verkafélagsfélaga, þ. e. a. s. fulltrúar Alþýðusambandsins og fleiri slíkra sambanda, væru settir

til þess að semja sem gagnaðilar við fulltrúa bændasamtakanna. Í fljótu bragði má virðast, að svo sé, að það sé dálítið hlálegt, að það sé, eins og hann sagði, e. t. v. ekki æskilegt hlutverk fyrir stéttarfélög launamanna að taka slíkt að sér. En þetta fyrirkomulag á að sjálfsögðu sínar skýringar. Skýringin á þessu fyrirkomulagi felst í því, að í l. um framleiðsluráð hefur lengi verið það ákvæði, að bændur skuli hafa tekjur í samræmi við tekjur annarra vinnandi stétta. Tekjurnar ákvarðast að sjálfsögðu af verðlaginu og ýmsum þáttum rekstrarins. En einhvern veginn þarf að slá því föstu, hvaða tekjur hjá bændum séu í samræmi við tekjur annarra vinnandi stétta. Það er ekki skráð, þannig að það sé öllum vitanlegt, og þetta er aðferðin, sem löggjafinn á sínum tíma, fyrir tveim tugum ára, setti í lög til þess að komast að niðurstöðu, að þessi 6 manna n. frá bændum og frá félögum annarra vinnandi stétta skyldi setjast á rökstóla og reyna að komast að niðurstöðu um, hvernig þetta samræmi ætti að vera, hvernig verðlagið ætti að vera, til þess að þetta samræmi næðist. Þetta vil ég nú aðeins taka hér fram til skýringar, þannig er sambengið í þessu a. m. k. í mínum huga. Með þessu er ég ekki að segja, að það fyrirkomulag, sem sett var í framleiðsluráðsl. um 6 manna n., eigi endilega að gilda áfram. En það er gott að hafa þetta í huga til skýringar á því, hvers vegna þetta fyrirkomulag var tekið upp. Ég ætla, að skýringin sé þessi. En í sambandi við þetta hef ég verið að leita eftir því í frv., sem fyrir liggur á þskj. 200, hvort þetta ákvæði væri þar áfram, sem hefur verið í framleiðsluráðsl., að tekjur bænda skyldu vera í sem nánustu samræmi við tekjur annarra vinnandi stétta, og mér er ekki alveg ljóst, af því að ég er frv. ekki mjög kunnugur, hvort það er þar eða ekki. Kannske þessi ákvæði séu lögð þar á einhvern annan hátt, en ég hef ekki getað fundið sams konar ákvæði í frv. hv. þm. um þetta efni og er í núverandi framleiðsluráðsl., og væri mér kært, ef hv. þm. upplýsti mig um það, ef einhvers staðar í frv. er í raun og veru kveðið eins á um þetta efni, um samræmi milli tekna bænda og manna í öðrum vinnandi stéttum, og nú er gert í lögum.

Í l. kafla frv., sem hér liggur fyrir á þskj. 200, eru nokkrar ákvarðanir um það, undir hvaða rn. vissir þættir landbúnaðarmála skuli heyra, og ég tek eftir því t. d., að þar er gert ráð fyrir því, að ákvarðanir um innflutning á landbúnaðarvörum heyri undir hæstv. viðskmrh., og fleira af því, sem nú heyrir undir hæstv. landbrh., er ætlað til að heyri undir viðskmrh. og fjmrh., að ég ætla. Ég geri þetta ekki að umræðuefni, en vil aðeins minnst á það.

En eitt sagði hv. frsm., sem ég gat ekki fellt mig við, ég held, að það byggist á misskilningi hjá honum. Hann lét svo um mælt í tilefni af 3. gr. frv., eftir því sem mér heyrðist, að það væru yfirleitt ekki til nein stéttarfélög bænda hér á landi. Ég bið afsökunar, ef ég hef misskilið þetta, að það væru í raun og veru engin stéttarfélög bænda hér á landi, sem gætu verið þess umkomin í raun og veru að semja um kjör bændastéttarinnar, heldur félagsskapur af öðru

tagi. Nú veit ég ekki annað, a. m. k. í þeim landshluta, þar sem ég á heima, en í hverjum hreppi sé búnaðarfélag og í þessu búnaðarfélagi eru yfirleitt bændur úr sveitinni, þó ekki allir, því að engum mönnum er þröngvað inn í þennan félagsskap, sem ekki vilja þar vera. Þetta er stéttarfélag bænda í hverjum hreppi, og þessi hreppabúnaðarfélög láta sig margt annað varða en jarðrækt. Þau yfirleitt láta sig varða málefni bændanna, hvers efnis sem þau eru, hvort sem það eru jarðræktarmál, búfjárræktarmál, byggingarmál, verðlagsmál og hvað eina. Hreppabúnaðarfélögin láta sig varða þetta allt, svo sem stéttarfélögum ber. Síðan eru hreppabúnaðarfélögin í hverri sýslu meðlimir í svokölluðu búnaðarsambandi, og þessi búnaðarsambönd eru nú reyndar sums staðar sameiginleg fyrir fleiri sýslur, eins og t. d. á Suðurlandi, þar er Búnaðarsamband Suðurlands, sem er samband hreppabúnaðarfélaganna í Árnessýslu, Rangárvallasýslu og Vestur-Skaftafellssýslu. Svo kemur annað til sögunnar, sem sennilega veldur þessum misskilningi í málinu um, að bændur hafi ekki stéttarfélög, að hvert búnaðarsamband er að jafnaði meðlimur í tveimur landssamböndum. T. d. er Búnaðarfélag Norður-Þingeyinga, þar sem ég á heima, meðlimur annars vegar í Búnaðarfélagi Íslands og kys fulltrúa á búnaðarþing, hins vegar í Stéttarsambandi bænda og kys fulltrúa á aðalfund Stéttarsambands bænda. Landssamböndin verða þannig tvö, sem þessi sömu stéttarfélög og stéttarsambönd standa að. Þau standa bæði að Búnaðarfélaginu, sem er fagsamband, og Stéttarsambandinu, sem fjallar um kjaramál. En stéttarfélög bænda eru vitanlega fyrir hendi á þennan hátt. Þetta finnst mér, að þurfi að koma hér fram, þó að það skipti auðvitað ekki máli í sambandi við þetta frv., sem hv. þm. flytur.

Annars vil ég segja það almennt um frv. hv. þm., að ég vil gefa því gaum, og ég efast ekki um, að í því séu atriði, sem gætu orðið til bóta. Eins og kunnugt er, er það svo, að innan bænda-stéttarinnar og í samtökum hennar hafa verið dálítið skiptar skoðanir um það í seinni tíð, hvort fyrirkomulagið væri heppilegra, þetta fyrirkomulag, sem verið hefur, 6 manna n. fyrirkomulagið, að 6 manna n. og yfirdómurinn í raun og veru geri sér grein fyrir því, á hvern hátt eigi að framkvæma aðalákvæði laganna um það, að samræmi skuli vera á milli tekna bænda og annarra vinnandi stétta, eða hin leiðin, sem hv. þingmaður og fleiri vilja fara, að samtök bænda semji við ríkisstj. um þessi mál. Ég álit a. m. k., að sú leið, sem gert er ráð fyrir í þessu frv., verðskuldi fullkomlega að koma til athugunar. Hins vegar hef ég alltaf gert ráð fyrir því, að það rétta væri í þessu máli, að bændasamtökin, ef þau vilja skipta um leið í þessum máli, segðu til um það á sínum vettvangi.

Kafla í þessu frv. er um útflutning landbúnaðarvara, og ég geri mér ekki enn alveg fyllilega grein fyrir því, hvað í honum felst, þ. e. a. s. í 18. og 19. gr. frv. En nú er það þannig, að ríkissjóði er, ef ég man rétt, ætlað að greiða verðuppbætur á útfluttar landbúnaðarvörur, sem mega verða allt að 10% verðmætis landbúnaðarframleiðslunnar. Í 12. gr. framleiðsluráðslaganna

stendur: „Tryggja skal greiðslu á þeim halla, sem bændur kunna að verða fyrir á útflutningi landbúnaðarvara, en þó skal greiðslan vegna þessarar tryggingar ekki vera hærri en svarar 10% af heildarverðmæti landbúnaðarframleiðslunnar.“ Nú segir í 18. gr. frv. á þskj. 200, það var þskj. 607 í fyrri, ég er með þetta hvort tveggja fyrir framan mig, þar segir: „Nú næst ekki sama verð til bænda fyrir nautgripa- og sauðfjárafurðir á erlendum markaði og framleiðendur fá greitt fyrir þær á innlendum markaði, og má þá fyrst um sinn greiða útflutningsuppbætur úr ríkissjóði á þær afurðir, þó aldrei meira en sem svarar 10% af heildarverðmæti framleiðslu þessara afurða viðkomandi verðlagsár og aldrei meira en 100% bætur miðað við innanlandsverð til framleiðenda á hverja sérgreinda vörutegund.“ Og svo segir, að hámark útflutningsbóta úr ríkissjóði skuli fara lakkandi, líklega lakkandi frá því, sem ákveðið verður í byrjun, ef heimildin er notuð. Mér finnst, að þarna sé nokkru linara orðalag í frv. en er í gildandi lögum, þar sem segir í frv.: „Og má þá fyrst um sinn greiða útflutningsbætur.“ Hvað þýðir þetta „fyrst um sinn“? Það er dálítið óákveðið. En í l. segir: „Tryggja skal greiðslu á þeim halla“ o. s. frv. Það er skylda. Þarna er sem sé nokkur munur á, en í n. mun það sjálf-sagt upplýsast, hvað fyrir flm. frv. eða þeim, sem að því standa, vakir um framkvæmd þessara mála.

Ég skal svo ekki hafa um þetta fleiri orð, en ég vil endurtaka það, sem ég sagði áðan, að ýmislegt í þessu frv. finnst mér bera vott um það, að það sé borið fram af góðum hug og að flm. hafi haft hug á því að koma fram umbótum, þó að önnur atriði orki frekar tvímælis.

Umr. frestað.

Á 50. fundi í Nd., 7. marz, var fram haldið 1. umr. um frv.

Ágúst Þorvaldsson: Herra forseti. Því miður gat ég ekki verið hér viðstaddur í gær, þegar hv. 5. þm. Vestf. mælti fyrir frv. sínu á þskj. 200, en ég hafði hugsað mér þá þegar að taka til máls við 1. umr. og segja nokkur orð um þetta frv.

Með þessu frv. ef það yrði að l., sýnist mér, að sá grundvöllur, sem stéttarsamtök bænda hafa starfað á, síðan þau voru stofnuð fyrir rúmlega 20 árum, sé rifinn niður og nýtt skipulag tekið upp á þann hátt, að bændur geti átt rétt á því að stofna stéttarfélag innan sýslufélaga eða kaupstaða, sem síðan mynda landssambönd. Ekki verður annað séð af frv. en bændur geti verið utan við þessi samtök, ef þeim sýnist, en eins og þetta er nú, eru hreppabúnaðarfélögin grundvöllur Stéttarsambands bænda, en þar verða allir bændur að vera félagsbundnir, til þess að þeir geti notið framlaga hins opinbera til umbóta á jörðum þeirra. Ég verð að segja það fyrir mitt leyti, að ég er ákaflega hræddur um, að fljótt mundi koma los á stéttarsamtök bændanna, ef einhverjir bændur gætu t. d. staðið utan þessara stéttarsamtaka. Og jafnvel gæti verið hætta á því, að bændastéttin gæti klofnað í tvær eða fleiri fylkingar um kjaramál sín, því að það vantar aldrei

sundrungaröfl í landi okkar. A. m. k. er hætt við, að hagsmunasamtök bændastéttarinnar, sem væru þannig upp byggð, að menn væru algerlega frjálssir að því, hvort þeir væru í samtökunum eða utan þeirra, yrðu ekki sterkt baráttutæki. Mér lízt þess vegna ekki vel á þá skipulagsbreytingu, sem mér sýnist að hér sé lagt til að gerð verði á grundvelli stéttarsamtaka bænda, ef ég hef skilið frv. rétt. Þá er hér gert ráð fyrir nýrri ríkisstofnun, sem á að hafa með höndum rannsókn á búskap bænda og kjörum þeirra, svonefndri kjararannsóknarstofnun bænda, sem á að vera ríkisstofnun. Þessi stofnun á að vera æði fjölbreytt, sýnist mér, og forvitin um hagi og ástæður hvers einstaks bónda, og hún á að taka við búreikningaskrifstofunni, sem á að fara að efla samkv. frv., sem liggur nú fyrir þinginu. Það má lesa um allt þetta í 7.—12. gr. frv. og víðar í því, og er það mikil lesning í sambandi við þessa stofnun, kjararannsóknarstofnunina. Mér virðist vera mikill sá áhugi, og mér sýnist, að flm. þyki mikils við þurfa, að hann skuli leggja til að setja upp stóra ríkisstofnun til þess að fylgjast með hag hvers bónda, ástandi hverrar jarðar, meira að segja þægindum í íbúðarhúsum, hvernig símasambandið er, hvað þá heldur annað. Stofnunin á auðvitað að gera meira en þetta. Hún á líka að leggja á ráð við ýmsum vanda, sem að kann að steðja á hverjum tíma hjá bændum. Hún á hvað þá annað að segja til um, hvaða bústærðir séu heppilegastar og hagkvæmastar í hverri búgrein.

Ekki efast ég um það, að allar þessar till., sem í frv. eru gerðar um þetta, eru gerðar vissulega í góðri meiningu. En ég er hins vegar jafnviss um það, að svona herradómur ríkisins yfir atvinnuvegi eins og landbúnaði okkar mundi verða honum til hins mesta ógagns og alveg óþolandi fyrir bændurna, ef slíkt kæmist í framkvæmd eða yrði að lögum. Ef bændurnir sjálfir geta ekki skipulagt það af framleiðslu sinni, sem þörf er á að skipuleggja, held ég, að það geti ekki frekar aðrir, og ríkisstofnun mundi ekki vera heppilegt tæki til þess. Og ég verð að segja það, að ef ekki er óhætt að trúa þeim stofnunum, sem núna eru til í landinu og séð hafa um nauðsynlega gagnasöfnun frá bændum, — þær eiga að hafa það starf með höndum áfram, eins og þær hafa haft með góðum árangri, — þá mundi eitthvert nýtt ríkisbákn ekki ráða betur við það verkefni. Ég veit t. d. ekki betur en upplýsingar um hverja einustu jörð á landinu liggi fyrir hjá Landnámi ríkisins. Þar getur maður gengið að því, hvenær sem manni sýnist. Búnaðarfélag Íslands hefur jafnharðan í höndum skýrslu yfir allar jarða- og húsabætur, sem gerðar eru árlega og veitt eru jarðræktarframlög til. Fasteignamat ríkisins hefur nákvæma lýsingu á hverri jörð og innfærir á hverju einasta ári öll millimöt, sem fara fram á nýjum byggingum á hverri jörð. Búnaðarbankinn hefur skrá um svo að segja öll fasteignaveðslán bænda í landinu. Hver einasti bóndi telur fram til skatts eins og aðrir þegnar þessa ríkis, og með skattframtalinu gerir bóndinn rekstrarskýrslu um bú sitt, sundurliðar þar tekjur búans og sundurliðar einnig kostnað við búreksturinn, og samkv. því formi,

sem hann fær til afnota við þetta og fylgir hverri skattskýrslu bænda, má segja, eins og þetta form er nú orðið, að hvert einasta smáatriði sé til tint í sambandi við þessa skýrslugerð, og þó að einhver bóndi kynni að hafa löngun til þess að draga úr tekjum sínum eða auka útgjöldin, eru til þess svo litlir möguleikar, að þeir eru hvað allan fjölda bænda snertir nánast engir. Og ég skal færa rök að því. Öll mjólkursamlög og allir sláturleyfishafar og allar verzlunar, sem eiga viðskipti við bændur, senda skattstjórum upplýsingar um magn innlagðrar vöru frá hverjum bónda og það verð, sem bóndinn fékk fyrir vöruna, enn fremur upplýsingar, ef óskað er, um rekstrarvörukaup bóndans frá þeim verzlunar-fyrirtækjum, sem hann skiptir við. Hagstofa Íslands fær allar þessar upplýsingar í sínar hendur og vinnur síðan úr þeim. Upplýsingasöfnun um allt, sem máli skiptir í sambandi við búrekstur og eignir bænda, er, að ég held, í góðu lagi hér á landi, og ég sé ekki, að ný ríkisstofnun gæti þar neitt bætt um, enda efast ég um, að til sé í nokkru landi, að lengra sé gengið í því að heimta upplýsingar um persónulega hagi manna, og ég hygg, að það muni ekki yfirleitt vera gert nema að undangengnum úrskurði dómsvalds, ef upplýsa þarf brot gegn landslögum, það er svo hart gengið eftir þessum upplýsingum. Ég hygg, að skattyfirvöld gangi hér a. m. k. gagnvart bændum eins lanet í sumum tilfellum og komizt verður, og ég gæti sagt margar sögur af slíku, en mun ekki eyða tíma til þess. Það er verið með bréfaskriftum og hótunum að rekast út af málum eins og því, þegar gleymzt hefur að telja fram skepnur, sem hafa annaðhvort týnt eða drepizt, og skattyfirvöld hóta að færa slíka gripi til eignar og tekjur af þeim til skattálagningar. Þetta er t. d. mjög algengt, og ég þekki ýmsa ístöðulitla menn, sem eru strangheiðarlegir, sem hefur orðið eftirrekstur af þessu tagi til sárra leiðinda, þó að þeim hafi orðið það á af vangá að gleyma að telja slíkt á sínum rekstrarskýrsluformum. Og ég skal nú ekki ræða frekar um þennan upplýsingasöfnunarbátt í frv. Ég sé á frv., að flm. ætlast til þess, að kjararannsóknarnefndin verði mikill vinur bændanna, og hann setur henni það hlutverk að leiðbeina þeim, sem hún finnur, að þurfa slíks með. T. d. er í frv. í 10. gr. ákvæði um ýtarlega rannsókn á því, hvaða bústærð sé hagkvæmust í hverri búgrein. Ég hef oft áður heyrt nefnt eitthvað svipað. Er talað um, að það þurfi að gera rannsókn á því, hvaða bústærðir henti bezt, það hljóti að vera einhver bústærð, sem sé sú eina rétta í hverri búgrein. Mér hefur alltaf fundizt, þegar ég hef heyrt þetta, að það mætti alveg eins láta gera athugun á því, hvaða líkamsstærð manna væri hentugust fyrir hverja starfsgrein. Mér finnst þetta svo fjarstæðukennt og fáránlegt. Sannleikurinn er sá, að bændurnir eru eins og annað fólk, að það, sem hentar einum og er mátulegt fyrir hann, er annaðhvort of stórt eða of lítið fyrir annan. Þar koma til misjafnir hæfileikar, misjafn vilji, ólíkt upplag til starfa, misjafnt þrek, misjafn kjarkur, misjöfn heilsa, og síðast, en ekki sízt kemur þar til mjög ólíkur stuðningur konu og barna eða annarra vanda-

manna við búskap bóndans. Allt þetta og ótal-margt fleira kemur til greina í þessu starfi sem öðru. Svona er þetta líka í öðrum atvinnugreinum. Það má nefna það, að tveir sjómenn standa saman á þilfari og renna fyrir fisk. Þeir eru báðir með sams konar veiðarfæri, annar veiðir vel, en hinn fær varla bein úr sjó, þó að báðir sýnist fara nákvæmlega eins að við starf sitt. Ég ætla ekki að eyða tíma í að taka fleiri dæmi um slíkt, en þetta er svo alþekkt, að þess ætti ekki að þurfa. Ég álit þess vegna, að það sé alveg óhugsandi, að einhver sérstök bústærð geti verið sú eina rétta, og ég álit ekkert vit í því að ætla að steypa alla bændur, sem stunda sömu framleiðslu, í sama móti. Mín skoðun er sú, að bóndinn verði að vera sem frjálsastur, og ég er viss um, að einstaklingsbúskapur, annaðhvort í félagi við aðra eða aðeins með fjölskyldu bóndans, er eina rétta leiðin í okkar landbúnaði, og mun sú raunin, að ég hygg, víðast annars staðar, þar sem ég hef spurnir af úr öðrum löndum. Mun svo hafa farið víða, þar sem komið hefur verið á stórrekstri í búskap, samyrkjubúum og því um líku, að þær þjóðir hafa orðið að hverfa að verulegu leyti frá slíku rekstrarformi aftur.

Mér finnst heldur engin sanngirni í því, eins og víða kemur fram í kröfum til bændastéttarinnar, að hún eigi og allir bændur eigi að skila feikilega miklum afköstum við vinnu sína, fremur en t. d. að verkamenn og sjómenn eigi allir að vera eins og þeir allra duglegustu eru í þeim stéttum. Slíkt verður alltaf misjafnt í öllum stéttum og starfshópum, eins og ég hef áður lýst. Það fer eftir upplagi manna, þreki þeirra og heilsu og ýmsu öðru, hversu mikil afköstin geta orðið hjá hverjum og einum, svo að við getum ekki miðað við, að allir séu eins og þeir, sem duglegastir eru.

Frv. gerir ráð fyrir rannsóknar- og eftirlitsnefnd með dreifingarkerfi og dreifingarkostnaði landbúnaðarvara, og á þessi n. að starfa í náinni samvinnu við kjararannsóknarstofnunina. Þessi n. á að vera skipuð fulltrúum neytenda og bænda, en forstöðumaður kjararannsóknarstofnunarinnar á að vera formaður þeirrar nefndar, þessarar rannsóknar- og eftirlitsnefndar. Hér á landi er vinnsla, dreifing og sala landbúnaðarvaranna næstum eingöngu í höndum félagsrekinnna fyrirtækja bændanna. Fyrir tæpu ári var gerð á því athugun hér á landi af sérfróðum manni, hvort dreifingarkostnaður þessara vara hér væri líkur því, sem hann er í öðrum löndum á sams konar vörum, og kom þá í ljós það, sem ég held, að ýmsum hafi þótt undarlegt og brugðið í brún að sjá, að þessi dreifingarkostnaður hér var lægri en nokkurs staðar í öðrum löndum. Meðferð og vinnsla varanna er hér háð lögum og reglum og undir heilbrigðiseftirliti. Það sýnist því heldur ónaúðsynlegt að setja hér á stofn rannsóknarnefnd af þessu tagi og taka fyrirtæki bændanna ein út úr til rannsóknar, en láta alla aðra, sem annast dreifingu og sölu matvara og hvers konar varnings og framleiðslu, láta þá í friði. Það þarf enga rannsókn í sambandi við þá. Ég veit ekki, hvers konar tortryggni það er, sérstaklega í garð bænda, sem hér á sér stað, ekki einasta hjá hv. flm. þessa

frv., heldur hefur maður við á orðið var við þetta. Hefur bændastéttin verið hér á landi öðrum stéttum óáreiðanlegri? Maður hlýtur að spyrja þeirrar spurningar. Hafa bændurnir t. d. reynt öðrum fremur okra á náunganum? Hafa þeir reynt að svikja sína vöru? Hafa þeir staðið verr í skilum en aðrir við þá, sem hjá þeim hafa unnið? Hafa lánastofnanir tapað í viðskiptum við bændum fremur en aðra? Ég hygg, að öllum þessum spurningum verði ábyrgir menn að svara neitandi. Hvers vegna þá að setja fyrirtæki bændanna undir stöðugt eftirlit og rannsóknir. Ég fæ ekki séð, hvaða tilgangi slíkt hæfði, nema þá til að litillækka bændur, en það veit ég, að hv. flm. vill ekki og hefur aldrei dottið í hug.

Þá er með þessu frv. sú breyting gerð á því fyrirkomulagi, sem í gildi er, að í stað þess að bændur og neytendur reyna að ná samkomulagi um afurðaverðið og kjör bændna, eiga bændur að semja um þetta við ríkisvaldið. Takist ekki samningur, eftir að bæði sáttasemjari ríkisins og þar á eftir sérstök sáttanefnd, skipuð af forsrh., hafa reynt að koma á samkomulagi, mega bændur gera sölustöðvun. Ekki veit ég, hvernig hv. flm. hugsar sér, að bændur gætu unnið mál sitt með þeim hætti, þar sem hann gerir ráð fyrir innflutningi landbúnaðarvara til samanburðar um verð og gæði innlendrar framleiðslu, eins og í frv. segir. Ég er hræddur um, að bændum gengi illa að ná fram sínum kröfum, hvort heldur væri í samningum eða með sölustöðvun, ef nægar útlendar mjólkur- og kjötvörur væru hér á markaði. Vafalaust eru ýmsir þeirrar skoðunar, að við eigum að flytja inn slíkar vörur og leggja okkar landbúnað að mestu niður. Ég hygg, að það vaki þó ekki fyrir hv. flm. þessa frv. Sannleikurinn er sá, að við flytjum mjög mikið inn í þetta land af landbúnaðarvörum, þar sem allur kornmatur, bæði til manneldis og skepnufóðurs, er fluttur inn frá öðrum löndum og allir ávextir og allmikið af kartöflum árlega flutt inn. Ég er þeirrar skoðunar, að máltækið „hollt er heima hvað“ sé viturlegt og að það séu hyggindi, sem í hag koma fyrir þjóðina, að búa sem mest og bezt að sínu, bæði með landbúnaðarvörum og annað, og kaupa ekki af öðrum það, sem við getum framleitt hér innanlands sjálfir.

Ég álit, að neytendur og bændur eigi, eins og þeir hafa gert um 20 ára skeið, að vinna áfram að samkomulagi um verðlags- og kjaramál. Ég játa, að slíkt getur oft reynt erfitt, en bændur og aðrir vinnandi menn þessa lands eiga að ná sem oftast höndum saman að mínum dómi. Bændurnir eru fyrir löngu búnir að skilja það, að fólk í borgum og þorpum þarf að hafa góð lífskjör, og ég veit ekki til þess, að bændur hafi reynt á nokkurn hátt að vera meinsmenn við kjarabaráttu þessa fólks í bæjunum. Þeir vita það og skilja, bændurnir, að svo bezt vegnar þeim sjálfum vel, að allur almenningur geti búið við góð lífskjör. Og hefur ekki þjóðin öll þörf fyrir það, að bændur nytji gæði moldar og yl sólar til fæðuöflunar fyrir landslýðinn? Vissulega er með því öryggi þjóðarinnar betur tryggt. Það hygg ég, að allir geti orðið sammála um.

Fr. gerir ráð fyrir, að útflutningsuppbætur verði skertar mjög og lækkaðar og hámarks-

upphæðin lækki á ári um 10 millj. í næstu 5 ár. Varla geta bændur talið slík ákvæði til þess fallin að tryggja þeirra hag. Þó að það sé engan veginn æskilegt að þurfa á útflutningsuppbótum að halda, tel ég, að það sé nauðsynlegt fyrir þjóðina, ekki síður en bændurna. Slíkt lagaákvæði tryggir það, að bændur framleiða nokkurn veginn í hörðum árum handa þjóðinni til neyzlu, og verður þá auðvitað nokkur afgangur í góðum árum, sem þarf að flytja út til annarra landa, og það er nokkurn veginn víst, að væru engar útflutningsuppbætur hér eða annað, sem kæmi í þeirra stað, væri framleiðslan ekki nóg og það þyrfti að flytja inn a. m. k. mjólkurvörur. En ég tel, að við eigum að nota okkar landkosti til mjólkur- og kjötframleiðslu, það sé meiri bómennska í því fyrir þjóðina heldur en að láta moldina óhreyfða og flytja inn frá öðrum löndum vörur, sem hér er með góðu móti hægt að framleiða. Þá er ég líka hræddur um, að fljótt yrði slæmur halli á okkar gjaldeyrisviðskiptum við útlönd, og ég held, að ástandið í þeim efnum sé ekkert of gott samt sem áður, þó að við flytjum ekki inn þessar vörur.

Ég vildi láta þetta koma fram við þessa umr. Ég veit vel, að til eru þeir bændur, sem hafa hreyft þeirri hugmynd, að betur mundi á því fara, að samtök þeirra sendu beint við ríkisstj., en að hafa það skipulag, sem nú er. Kannske er þetta frv. fram borið m. a. til að koma til móts við óskir þeirra manna í bændastétt, sem hafa verið að fitla við slíka hugmynd. Það er stundum vitnað til þess, að svona sé farið að í sumum löndum, t. d. í Noregi, þar semji bændurnir við ríkisstj. Ég hygg, að það séu ekki allir bændur þar í landi ánægðir með það fyrirkomulag, og víst er um það, að ekki hafa norskir bændur gert það með gleði í sínum samningum að verða að láta undan sinni ríkisstj. og hleypa inn á kjötmarkaðinn þar íslenzku dílkakjöti. Það verður sjálfsagt seint fundið það fyrirkomulag, sem allir geta verið ánægðir með. En allt stendur til bóta með reynslu og þróun.

Framleiðsluráð landbúnaðarins hefur verið mikilsverð stofnun að mínum dómi fyrir bændur, og ég held, að það sé ekkert skrum, þó að það sé sagt, að sú stofnun sé meðal traustustu og ábyggilegustu stofnana í þessu landi og njóti almenns trausts. Það er ekki ráðlegt, þó að ýmsu sé ábótavant, — og það er auðvitað alltaf alls staðar einhverju ábótavant, — að vera að rífa það niður, sem fyrir er, og byggja upp nýtt í staðinn. Hitt er betra, finnst mér, að laga í hendi sér það, sem maður hefur, þegar gallar koma í ljós á því.

Ég sé ekki meiri andstæður í því, að stéttar-samtök bændna annars vegar og verkamanna eða neytendur almennt hins vegar semji um afurðaverð, heldur en þar væru að samningum einhver tvö félög innan Alþýðusambands Íslands, sem væru að gera einhvers konar verkefnasamning sín á milli. Ég sé ekki, að þetta séu nokkurn hlut meiri andstæður.

Hv. flm. þessa frv. og ég, við höfum báðir lifað og starfað með þeim stéttum, sem eiga að semja um afurðaverð landbúnaðarins skv. gildandi lögum og hafa gert það s. l. 20 ár, miklu oftast sam-

izt milli þessara stétta. Ég hygg, að við getum báðir viðurkennt það, að þessar stéttir eru miklu minni andstæðingar nú í dag en þær voru fyrir rúmum 20 árum, þegar bændasamtökin voru stofnuð, svo að ekki hafa lögin um 6 manna n. spilt þar neinu, heldur mun það gagnstæða hafa átt sér stað, að kunnugleiki á höfum hvors annars hefur orðið til að eyða alls konar tortryggni og misskilningi. Og það er sama reynslan og hvarvetna á sér stað, að þar sem stofnað er til kynningar, fer svo, ef góður vilji er fyrir hendi á báða bóga, að tortryggni og misskilningur eyðist. Ég vona, að þetta samstarf eflist enn, og ef einhver tortryggni er fyrir hendi, eigi hún eftir að eyðast og samningar geti sem oftast tekizt á milli bænda og annarra stétta þessa þjóðfélags.

Herra forseti. Ég veit, að þeim, sem hlustað hafa á þessi orð, sem ég hef nú látið falla um þetta mál, er ljóst, að ég er andvígur þessu frv. En ég vil hins vegar taka það skýrt fram, að ég tel sjálfsagt, að málið fái þinglega afgreiðslu, þinglega meðferð og það sé athugað í n., eins og skylt er að gera með lagafrv.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Þegar ég lauk framsöguræðu minni í gær fyrir þessu frv., kvaddi sér hljóðs hv. 3. þm. Norðurl. e. og ræddi nokkuð málið. Hann gerði ekki veigamiklar athugasemdir við þetta frv., heldur virtist mér sem hann væri því samþykkur í allmörgum meginatriðum. Hann tók þó fram, að hann hefði ekki kynnt sér frv. sem skyldi, hvorki í fyrra né núna, en þó var sýnilegt, að hann hafði athugað málið nokkuð.

Hann sagði, að ég teldi það hlálegt, að verkamenn skyldu sitja við samningaborð gagnvart bændum og hafa það hlutverk að eiga þar að standa á móti kröfum bænda og vinna þar með að því að rýra þeirra kjör, en reyndi að skýra þetta, sagði, að þetta væri vegna þess, að í lögum væri ákvæði um, að bóndinn ætti að bera svipaðar tekjur úr býtum og aðrar vinnandi stéttir. Rétt er það, að þetta er í lögum. En þetta ákvæði finnst mér engan veginn eiga að skipa verkamönnum í andstæðingaraðir bænda um þeirra lífskjör. Til þess að ganga úr skugga um, að bóndinn beri þetta úr býtum, á auðvitað að byggja á opinberum skýrslum og engu öðru, og það þarf ekkert að setja verkamanninn hinum megin við samningaborð á móti bóndanum til þess að fullnægja þessu lagaákvæði. Þarna er bezt að láta opinberar skýrslur tala og byggja á þeim, og það gæti ríkisvaldið svo sannarlega gert, ef það væri samningsaðili við bændastéttina um hennar kjör. Þetta réttlætir því á engan hátt það að byggja upp 6 manna n. kerfið á þann hátt, að verkamannasamtökin skuli vera samningsaðili á móti bændum, sem er mér ógeðfellt, eins og ég hef rökstutt margsinnis. Það er jafnóeðlilegt og að fulltrúar frá opinberum starfsmönnum væru settir við samningaborð á móti verkamönnum til að knýja þeirra laun niður eða að verkamenn væru settir við samningaborð á móti opinberum starfsmönnum til þess að þjóna ríkisvaldinu í því að þoka þeirra launakjörum niður á við, og allt þetta væri af því illa og jafnfáránlegt frá mínu sjónarmiði.

Ein var sú athugasemd, sem hv. 3. þm. Norðurl. e. gerði við frv., og það var, að í upphafi þess eru ekki öll málefni landbúnaðarins lätin heyra undir landbrh., heldur viðskiptalegu þættirnir látnir heyra undir viðskmrh., sölubáttur afurðanna látinn heyra undir viðskmrh., og vissir þættir, sem eru beint fjármálalegs eðlis, heyra undir fjmrh. Þetta tel ég vera eðlilega skiptingu, sem sjálfsagt sé, að landbúnaðurinn gangi undir, alveg eins og aðrar greinar þjóðarbúskaparins. Ég tel alveg úrelt fyrirkomulag, að allir þessir þættir varðandi landbúnaðinn heyri undir landbrh., og er það þó ekkert meginatriði fyrir mér, en þetta taldi ég réttara, og því setti ég það þannig upp í frv.

Þá er það ein meginathugasemd, sem hv. 3. þm. Norðurl. e. gerði við frv. Það var þetta, að því væri haldið fram, að Stéttarsamband bænda væri þannig uppbyggt landssamband, að þar væru engin stéttarfélög bænda til. Þannig er það. Það eru engin stéttarfélög bænda til. Hreppabúnaðarfélögin eru vissulega til, eins og hv. þm. vék að, en þau eru bara undirstöðufélagseiningar í allt öðru félagakerfi bændastéttarinnar, í Búnaðarfélagi Íslands. Búnaðarfélag Íslands er byggt upp yfir hreppabúnaðarfélögin og búnaðarsamböndin og það félagakerfi, sem fyrst og fremst hefur með höndum ræktunarmál bændastéttarinnar. Af hverju var Stéttarsamband bænda stofnað við hliðina á Búnaðarfélagi Íslands? Af því að Búnaðarfélag Íslands skipulagslega og faglega rækti ekki launamál bændastéttarinnar, og þess vegna töldu þeir nauðsynlegt að stofna Stéttarsamband bænda. En það voru aldrei stofnuð nein stéttarfélög bænda, þá undirbyggingu vantar alveg. Þess vegna er í þessu frv. gert ráð fyrir því, að bændastéttin eigi rétt á því að stofna stéttarfélög í þeim tilgangi að vinna sameiginlega að hagsmunamálum bændastéttarinnar. Þetta er orðalag hliðstætt því, sem er í lögum gagnvart verkalyðsstéttinni, að verkalyðsstéttinni er heimilt að stofna stéttarfélög í þeim tilgangi að vinna sameiginlega að hagsmunamálum verkalyðsstéttarinnar.

Hv. síðasti ræðumaður, 2. þm. Sunnl., hélt, að samtök bændastéttarinnar mundu molna niður og verða ákaflega losaraleg, ef það væri aðeins heimilt að ganga í stéttarfélög, stéttarfélög bændastéttarinnar, og það væri ekki skylt. Vitanlega er félagafrelsi í landinu. Ég efast um, að það samræmist ákvæðum stjórnarskrár að skipa mönnum með lagaboði í félög. Það verður að vera þeirra réttur að fara í félög. Þannig er það með öll verkalyðsfélög, að það er ekki lögbundið. Verkamaðurinn er ekki skyldugur að lögum að vera í verkalyðsfélagi, en hann á rétt á því að taka þátt í því að stofna verkalyðsfélag, og það er lögbundið, að stéttarfélagið skal vera opið fyrir hvern þann í stéttinni, sem sækir um inngöngu í það. Og alveg hliðstætt ákvæði því er í þessu frv. Stéttarfélög bænda skulu vera opin öllum í bændastéttinni, en úrskurð um það, hver sé bóndi, skulu samtök bændanna eiga og enginn annar. Ég held, að það sé að sjá draug í hverju horni að halda, að þessi ákvæði um félagslega skipulagningu bændastéttarinnar séu þannig úr garði gerð í þessu frv., að það þröngvi

þeirra kosti. Þar væru bændurnir alveg settir á bekk með verkamönnum, hefðu sams konar rétt og sams konar skyldur til þess að byggja upp sín félagssamtök, og það tel ég eðlilegt. Þegar ég samdi frv., fannst mér þetta vera nauðsynleg forsenda fyrir því, að hægt væri að fara þá leið, sem margir bændur hafa talið æskilegt að farin yrði, þegar samningar strönduðu, hvort sem það væri í gegnum 6 manna n. kerfið eða við ríkisstj., hvað ætti að gera, þegar samningar strönduðu. Þá hafa sumir sagt: Það á að fara til sátta-semjara, og þannig er það í lögum nú. En til þess að hægt sé að setja till. sátta-semjara undir atkv., verður bændastéttin að vera skipulögð í stéttarfélögum. Atkvgr. verður að fara þar fram, alveg eins og hjá verkamönnum. Þegar sátta-semjari hefur látið frá sér fara sáttatillögur, verða þær að fara til atkvgr. í stéttarfélögum viðkomandi stétta. Og þá dugir ekki að hafa það eins losaralegt og nú er, að atkvgr. fari fram bara í búnaðarfélagunum, sem fjalla um allt önnur mál og hafa ekki launamál bændastéttarinnar á sinni stefnuskrá. Nei, það er engan veginn hugsað svo, að það sé verið að svipta bændastéttina neinum rétti eða gera tilraun til að mylja niður samtök þeirra á nokkurn hátt með ákvæðunum um það, að stéttarfélagakerfi bænda skuli byggt upp með svipuðum hætti og stéttarfélagakerfi verkamanna, til þess að koma þar við með sama hætti og eftir sömu aðferðum sáttatill. um verðlagningu þeirra afurða og þar með þeirra kjör.

Ég held, að það hafi leitt margt gott af því, að bændur létu sér ekki nægja Búnaðarfélag Íslands, heldur stofnuðu sitt stéttarsamband til þess að fást við stéttarmálin og fjalla um þau. En ég held, að þeir séu ekki búnir að byggja upp það félagakerfi, ég held, að þá vanti stéttarfélagin enn sem undirstöðu undir Stéttarsambandinu og þeir séu þannig aðeins hálfnaðir með sitt verk. Það má vel vera, að bændur séu ekki búnir að koma auga á þetta enn, en ég er alveg sannfærður um það, að augu þeirra eiga eftir að opnast fyrir því, að til þess að Stéttarsambandið sé í lifrænu sambandi við bændurna sjálfa og starf þess í launamálum bændastéttarinnar geti borið fullan árangur, þurfa þeir að hafa sín eigin stéttarfélög neðan frá sem undirstöðu undir Stéttarsambandinu. Ég sagði í framsögu-ræðu minni í gær, að ég byggist við, að menn teldu það furðulegt Alþýðusamband Íslands, ef ekkert verkafélagsfélag væri til í landinu. Ég held, að það þætti furðufiskur.

Hv. 3. þm. Norðurl. e. viðurkenndi undir lok ræðu sinnar í gær, að það væru mjög skiptar skoðanir meðal bænda um þetta fyrirkomulag, 6 manna n. fyrirkomulagið, og margir bændur hefðu látið það í ljós, að þeir vildu heldur samningsaðild við ríkisvaldið beint, krókalaust. Og þetta er rétt, því að innan Stéttarsambands bænda hafa þessar skoðanir stangast á og nálega skipzt til helminga. Þeir hafa verið nálega jafnmargir, sem hafa verið þeirrar skoðunar, að 6 manna n. kerfið væri úrelt, búið að ganga sér til húðar, eins og ég og margir aðrir hafa orðað það, og að heppilegra væri, að bændur hefðu sína samninga-nefnd, sem ætti beina samningsaðild við ríkis-

valdið, sem hefur alla hagsmunapræði þessarar stéttar sem og annarra í sinni hendi og gæti þess vegna tekið til samninga við bændastéttina, ekki bara verðlagsmál stéttarinnar, verðlagsmál afurðanna, heldur hvert annað hagsmunamál bænda-stéttarinnar, sem samningsaðilum kæmi saman um að ræðast við um og semja um, og það væri miklu viturlegra, því að það er oft og tíðum hægt að gera ýmislegt til hagsbóta einni stétt á fleiri sviðum en bara að því er snertir launamál hennar í krónum og aurum. En stakkur 6 manna n. er næsta þröngt skorinn, og þar er ekki mikið svigrúm til að ræða um annað en þessi ákveðnu verðlagningarmál eftir föstum reglum. Ég er sömu skoðunar og þeir bændur, sem innan stéttarsamtaka bænda hafa haldið því fram, að 6 manna n. kerfið eigi að leggjast niður og annað kerfi eigi að taka upp eða a. m. k. reyna, og þá er ekki annað nærtækara en bein samningsaðild við ríkisvaldið, eins og gert er í flestum okkar nágrannalöndum.

Ég hef með því, sem ég nú hef sagt, svarað hv. 2. þm. Sunnl. varðandi það fyrsta atriði, sem hann vék að í ræðu sinni áðan, þegar hann sagði, að grundvöllur Stéttarsambandsins væri rifinn niður, ef bændur gætu verið utan við stéttarfélagin, sem stofnuð yrðu. Því hef ég svarað. Ég tel, að það mundi tæpast standast fyrir stjórnskránni, ef sagt væri í lögum, að bændur skyldu vera í stéttarfélagunum. Þeim á einungis að standa það opið, og það skal vera skylt, að félagin standi opin sérhverjum bónda. Annað held ég, að samrýmist ekki félagafrelsinu í landinu. Og ég óttast það ekki, að neitt los kæmi á samtök bændastéttarinnar fyrir það, þó að í lögum væri þeim einungis heimilaður réttur til þátttöku í félagunum, en það væri ekki á þeim félagsskylda. Ég er alveg viss um, að þeir mundu rækja þau réttindi og ganga í þessi félög til þess að undirbyggja sitt stéttarsamband og gefa því þrótt og líf frá fólkinu sjálfu.

Hv. ræðumaður talaði um, að bændasamtökin gætu klofnað, ef þetta ráð yrði tekið upp. Ég held, að það sé alveg fráleitt. Hins vegar liggur við, að samtök bændanna séu nú klofin niður í rót um það, hvort 6 manna n. kerfið skuli gilda og á því byggja hagsmunabaráttu þeirra eða taka upp frjálstan samningsrétt við ríkisvaldið. Það hafa gengið svo hátt öldurnar þar á stundum, að það hefur legið við, að Stéttarsambandið klofnaði á þessu atriði.

Ég fæ vart skilið, hvers vegna hv. 2. þm. Sunnl. var svo andvígur kjararannsóknarstofnun bænda. Það er rétt, að ýmislegt, sem nauðsynlegt er að upplýsa vegna þjóðfélags-hagsmuna, er hægt að fá vitneskju um hingað og þangað, en ég held, að það væri stórkostlegur ávinningur fyrir bænda-stéttina, ef stofnun eins og kjararannsóknarstofnun bænda, með því hlutverki, sem henni er ætlað í þessu frv., væri til, því að hún er hugsuð sem eins konar hagstofnun bændastéttarinnar. Slík hagstofnun er ekki til. Við kynntumst því allrækilega í hinni svokölluðu 7 manna n., og það var viðurkennt af öllum í 7 manna n., að allur upplýsingagrundvöllur varðandi landbúnaðinn væri mjög í molum og þar væri varla hægt að fá hinar bráðnauðsynlegustu upplýsingar.

Hagstofustjóri upplýsti, að sá rammi, sem hagstofan starfaði eftir, væri svo þröngur, að það væru aðeins viss upplýsingasvið, sem hann gæti tekið fyrir í hagskýrslunum, og hann hefði ekki fengið fjárhagslega rýmkun fyrir sína stofnun til þess að geta vikkað það svið út eins og æskilegt væri.

Það er alveg rétt, hún á að hnýsast í margt, þessi kjararannsóknarstofnun bændanna, en það á síst að vera þeim til óþurftar, að hægt sé að gefa upplýsingar um allt landbúnaðinn varðandi. Það á að vera hennar öflugasta stoð og hagsmunalegt tæki, einmitt til að undirbyggja sínar réttmætu kröfur í þjóðfélaginu og búa um sig þannig, að þjóðfélaginu sé sem best þjónað með starfsemi bændastéttarinnar. Hann minnti á einmitt, að eitt af verkefnum væri að komast að niðurstöðu um það, hvaða bústærð væri hagstæðust í hverri búgrein og hvort sérhæfing búa, t. d. sauðfjárrækt eða nautgripærækt eða matjurtarækt, væri æskileg á vissum landbúnaðarsvæðum. Sérstaklega dvaldi hann við fyrsta atriðið, að komast að niðurstöðu um, hvaða bústærð væri hagkvæmust. Á þessu hafa verið gerðar nokkrar athuganir og menn hafa komist að niðurstöðu um það, að viss bústærð gæfi yfirleitt þessa útkomu. Menn hafa hingað til haldið því fram, að búin gæfu því betri útkomu sem þau væru stærri, en það hefur athugun sýnt, að sum stærstu búin gefa miklu lakari útkomu og ætti þannig ekki að verðlauna þau með síhækkandi greiðslum úr ríkissjóði til þess að freista þeirra bændna til þess að stækka búin enn þá meira í óhagkvæmari stærð. En með 6 manna n. kerfinu og öllu, þar sem miðað er við framleiðslueiningu um greiðslur úr ríkissjóði, útflutningsupphætur og niðurgreiðslur, fer allt eftir lítum í mjólk og kjótkg, þá eru það einmitt þeir, sem stærstu búin hafa, þó að þau séu kannske þjóðhagslega óhagstæðust, sem eru hvattir til þess að stækka þau enn meir. Vitlausara fyrirkomulag er varla hægt að hugsa sér. Hins vegar gera aðrar þjóðir miklu meira en íslenska þjóðfélagið að því að stuðla að stækkun búa, þegar búin eru of lítil, upp að þeirri stærð, sem hagkvæmust þykir. Þetta er gert að því er snertir ræktunina. En að því er snertir uppbótakerfið eru smábændurnir olnbogabörn kerfisins, og það er stuðlað að því að halda þeim í kyrkingi, halda smáu búunum smáum áfram og þannig í þeirri óhagkvæmu stærð, sem þau eru. Þegar búið væri að komast að niðurstöðu um það, hvaða bústærð væri hagkvæmust, þá ætti auðvitað að stuðla að því, að sem flest bú þokuðust upp í þá stærð, með þjóðfélagsaðstoð, eins og unnt væri, en ekki haldið áfram að stækka búin umfram þá stærð, sem hagkvæmust er, og þar með stuðla að því, að þau verði óhagkvæmari, með stórum fjáframlögum úr ríkissjóði. En því getur enginn neitað, að í niðurgreiðslur og útflutningsupphætur fara milljónatugir og stærsta fúlgan af öllu því fé fer ekki til hinna mörgu smáu bændna í landinu, heldur til nokkur hundruð stærstu bændanna, sem ýmsir mundu kannske telja að væru ekki mikils styrks þurfi.

En hvað sem þessu líður, er það víst, að varðandi kjararannsóknarstofnun bændna, eins og um

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

hana er búið í þessu frv., er til þess ætlað, að hún sé rannsóknartæki í þjónustu bændanna, í þjónustu landbúnaðarins, en ekki til þess að vera neinn njósnari um þeirra hag og þannig tæki þeim til óþurftar. Og það er alger misskilningur, ef hv. ræðumaður heldur, að þetta sé eitt-hvað viðsjárvert fyrir bændurna sjálfa, því að hér er kjararannsóknarstofnun bændanna hugsuð sem á móta tæki og kjararannsóknarnefnd verkalýðsins er til þess að undirbyggja tölulega réttmætar kröfur verkalýðsfélaganna í kjaradeilum, og sú stofnun er sameiginleg þeim og vinnuveitendasamtökunum. Við höfum yfirstigið alla tortryggni í þeim málum og höfum þarna sameiginlega stofnun til þess að vinna að tölulegum grundvelli fyrir báða aðilana á vinnumarkaðinum. En þessi stofnun á eingöngu að þjóna landbúnaðinum, og ætti þess vegna engin tortryggni út af henni að koma til greina.

Eitt af því, sem hv. þm. taldi alveg óþarft, að kjararannsóknarstofnunin væri að athuga, var, hvernig símasambandsmöguleikar væru við sveitabýli eða samgönguaðstaða. Þessi atriði hvor tveggja eru svo þýðingarmikil, að þau gætu ráðið úrslitum um það, hvort jörð á að vera í byggð eða ekki. Og ef jörð er þannig, að hún hafi ekki möguleika til þess að vera framtíðar-býli, hafi möguleika til þess að framfleyta fjölskyldu með sómasamlegum hætti, og þangað þyrfti að leggja dýra vegi, þangað þyrfti að leggja dýrar símalínur, þangað þyrfti að verja of fjár til þess að tengja býlið raforkuveri, þá á það opinbera að láta fara fram mat á því, hvort þessi jörð sé framtíðar-býli eða ekki, og síðan á að veita aðstoð til þess, að ábúandinn geti flutt sig um set eða skipt um atvinnu, og um það er ákveðið í þessu frv., og hæstv. ríkisstj. hefur nú flutt sérstakt frv. einmitt um það atriði.

Ég fæ ekki séð það út úr þessu frv., að bændum sé ætlað að lúta neinum herradómi ríkisvaldsins samkv. því. Ég álit, að þetta frv. miði allt að því að tryggja betur rétt og hag bændastéttarinnar og það sé ekki verið að gera bændur að neinum ríkisþrælum með einu ákvæði í þessu frv., því mótmæli ég alveg.

Ég þyrfti að vísu að vikja mér frá í síma undir ræðu hv. 2. þm. Sunnl., en ég heyrði, þegar ég kom inn í salinn aftur, að hann var að minnast á ákvæði frv. um rannsóknar- og eftirlitsnefnd með dreifingarkerfi og dreifingarkostnaði landbúnaðarvara, sem hér er sagt í 13. gr., að starfa skuli í náinni samvinnu við kjararannsóknarstofnun ríkisins. Honum fannst alveg óþarft að vera að rannsaka dreifingarkostnaðinn á landbúnaðarvörum. En sannleikurinn er sá, að munurinn á því verði, sem bóndinn fær fyrir landbúnaðarvörur, og því verði, sem neytandinn í kaupstað verður að greiða fyrir landbúnaðarvörur, er svo mikill, að oft hefur þetta vakið tortryggni. Þessari tortryggni er best að eyða, og bændur þurfa ekkert að óttast athugun á þessum málum, ef þarna er eins vel haldið á og dreifingarkostnaðinum er haldið eins mikið niðri og unnt er. Við vitum, að hann verður alltaf talsverður. En ef hann er eins lítill og mögulegt er, þurfa bændur ekki að óttast neitt athugun á þessu. En því verður ekki neitað,

að viðskiptin í landinu með landbúnaðarvörurnar fara fram án samkeppni og án eftirlits, og þetta eru viðskipti upp á hundruð millj. og varða miklu í þjóðarbúinu. Hví ekki að láta þessi viðskipti vera undir reglum og vera undir eftirliti? (Forseti: Ég vil spyrja hv. ræðumann, hvort hann eigi ekki eftir langt mál af ræðu sinni, og ef svo er, mundi ég fresta umr., en annars halda fundinum áfram.) Nei, ég held, að ég geti lokið þessu á 7–10 mín. og kannske skemur.

Mér þykir það leitt, ef hv. 2. þm. Sunnl. telur, að þetta sé einhvers konar rannsóknarréttur á bændastéttina. En þarna er um að ræða fyrirtæki, sem velta hundruðum millj. Stjórn þeirra er að visu beint eða óbeint kosin af samtökum bændanna, en ákaflega held ég nú samt að tengsl þessara stofnana sumra séu orðin veik við fólkið sjálft. En það, sem mestu máli skiptir, er, að þessi miklu viðskipti í þjóðfélaginu fara fram samkeppnislaust og eftirlitslaust og það er of losaralegt. Bændastéttin ætti engu að kviða, ef þarna er eins vel haldið á málunum og unnt er. Og þá yrði engin breyting þar á heldur.

Hv. 2. þm. Sunnl. hnaut um ákvæði frv. um samninga milli ríkisvaldsins og bændastéttarinnar, sem síðan ættu að enda, ef samningar tækjust ekki, í sáttatilaunum af hendi sáttasemjara ríkisins. Sáttasemjari ríkisins á svo, ef hann nær ekki sáttum, að geta skipað sáttanefnd eða ríkisvaldið að setja sáttanefnd, og ef það heldur ekki leiðir til sáttar, þá eiga bændur að öðlast rétt til sölustöðvunar. Það er úrræði, sem þeir sjálfir margsinnis hafa haft við orð að beita og eiga að beita, ef væri verið að misbjóða þeim. Þeir færðu varla að beita slíkum aðgerðum, nema því aðeins að þeir teldu sér misboðið hreint og beint. Þess vegna eru ákvæði um hinar ýtarlegu sáttatilaunir á undan: sáttasemjara, sáttanefndar og síðast atkvgr. auðvitað um miðlunartill. í stéttarfélagum bændanna, alveg eins og sáttatilaunir á vinnudeilum ganga til stéttarfélaganna í viðkomandi stéttargreinum. Ég tel ekki bændastéttinni á nokkurn hátt misboðið með því að þurfa að lúta sams konar réttarmeðferð og verkalyðsstéttin lýtur, og tel sjálfsagt, að hún njóti sams konar mannréttinda og verkalyðsstéttin nýtur, og sölustöðvun er alveg hliðstæð verkfallsréttinum.

Þá var það að síðustu, að hann sagði réttilega, að ákvæði væri í frv. um það, að útflutningsuppbætur ættu að lækka um 10 millj. kr. á ári næstu 5 árin. Þetta er rétt. Þetta stendur í frv. Mér finnst þessi upphæð, útflutningsbótaupphæðin, vera orðin iskyggilega há, þ. e. a. s. umframframleiðslan í landbúnaðinum er orðin iskyggilega mikil og kostar þjóðfélagið mikið, hundruð milljóna. Það kemur að því fyrr eða síðar, að þarf að spyrna þarna við fótum. Hví þá ekki að gera það nú? Þetta á að lækka um 10 millj. kr. á ári næstu 5 árin. En hvað á að gera við þetta fé? Á að taka þetta af bændunum? Nei, þarna á að stöðva, en þessu fé má verja skv. ákvæðum, sem þarna eru sett á eftir, í 19. gr., þar segir: „Upphæðin skal fara til þess að jafna og bæta aðstöðu bænda til hagkvæmari búrekstrar og aukinnar framleiðni í landbúnaðarframleiðslu, þannig að bændur missi einskis

í, að því er varðar fjárframlög úr ríkissjóði til landbúnaðar, frá því, sem nú er.“ Spurningin er bara um það: Er þessum fjárfúlgum, sem hér er um að ræða, 10 millj. á ári næstu 5 ár, verr varið sem hagræðingar- og framleiðniaðstoð heldur en að verja því í vaxandi útflutningsuppbætur og ýta þannig á, að umframmagn afurðanna haldi áfram að vaxa? Ég held, að það sé betra að verja því til aukinnar framleiðni í landbúnaði og af því veitti ekki. Þessi seinasta athugasemd var því, eins og mér finnst ýmsar athugasemdir hv. þm., byggð á nokkrum miskilningi, af ótta um það að lítt athuguðu máli, að hér væri verið að stiga á strá bændastéttarinnar, þrengja hennar hag og kjör og minnka hennar réttindi og jafnvel eyðileggja samtök stéttarinnar með því, að samkeppnin verði frjáls, en ekki lögbundin. Allt þetta er ástæðulaust að óttast.

Umr. frestað.

Á 51. fundi í Nd., 9. marz, var fram haldið 1. umr. um frv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til landbn. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framár.

29. Verndun og efling landsbyggðar.

Á 37. fundi í Nd., 9. febr., var útbýtt:

Frv. til l. um sérstakar ráðstafanir til að stuðla að verndun og eflingu landsbyggðar og koma í veg fyrir eyðingu lífvænlegra byggðarlaga [108. mál] (þmfrv., A. 204).

Á 41. fundi í Nd., 14. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gísli Guðmundsson): Herra forseti. Á þskj. 204 flytjum við 6 þm. þessarar hv. d. frv. til l. um sérstakar ráðstafanir til að stuðla að verndun og eflingu landsbyggðar og koma í veg fyrir eyðingu lífvænlegra byggðarlaga.

Frv. er í 17 gr. og skiptist í 2 kafla, ásamt ákvæði til bráðabirgða. Fyrri kaflinn fjallar um tilgang frv. og störf byggðajafnvægisnefndar, síðari kaflinn um byggðajafnvægisjóð, stofnfé hans, árlegar tekjur, lánsheimildir og fjárhagslegan stuðning til uppbyggingar í þágu landsbyggðar. Bráðabirgðaákvæðið fjallar um skyndihjálp til að koma í veg fyrir yfirvofandi eyðingu lífvænlegra byggðarlaga.

Samkv. frv. á byggðajafnvægisnefnd að hafa með höndum stjórn byggðajafnvægisjóðs og ráðstöfun þess fjármagns, sem honum er ætlað, enn fremur nauðsynlegar rannsóknir, skýrslu-

söfnun og gerð svæðisáætlana. Gert er þó ráð fyrir, að einstakir landshlutar eða þeir, sem fara með almennt umboð landshlutanna, geti á sínum svæðum haft með höndum áætlunargerð og úthlutun lána og framlaga á nánar tilgreindum svæðum, hvort tveggja undir yfirumsjón byggðajafnvægisnefndar.

Með stofnfé byggðajafnvægisjóðs skv. 8. gr. er í þessu frv. átt við stofnfé og aðrar eignir núverandi atvinnubótasjóðs, sem lagður yrði niður með samþykkt þessa frv., ef að lögum yrði.

Tekjur byggðajafnvægisjóðsins yrðu fyrst og fremst tiltekinn hundraðshluti af árlegum tekjum ríkissjóðs, en auk þess vaxtatekjur og framleiðslugjald það af álverksmiðju, sem atvinnujöfnunarsjóði er ætlað, ef til kemur, á sínum tíma.

Í 12. gr. frv. er gert ráð fyrir 1000 millj. kr. lánsheimild, sem skiptist á 5 ár með ríkisábyrgð.

Skv. frv. mundi byggðajafnvægisjóður veita lán umfram það, sem aðrar lánsstofnanir eru vanar að veita, og einnig óafturkræf framlög með vissum skilyrðum, en gæti líka með vissum skilyrðum fyrir hönd sjóðsins orðið með-eigandi í atvinnufyrirtækjum.

Í 10. gr. frv. eru sérákvæði um íbúðalán. Vaxtakjör og lánstími er óbundið í frv., þannig að í þeim efnum sé hægt að miða við greiðslugetu með tilliti til þess, að væntanleg lög nái tilgangi sínum.

Gert er ráð fyrir, að Framkvæmdasjóður Íslands, sem tók við af Framkvæmdabankanum, annist afgreiðslustörf og að skrá um veitt lán og framlög verði birt opinberlega ár hvert, til þess að engin hula bankaleyndar eða klikuskapar geti hvílt yfir þeirri starfsemi, sem fram fer á þessu sviði.

Eins og heyra má af þessu stutta yfirliti um efni frv., sem ég nú hef flutt, er þetta frv. í meginatriðum sama efnis og frv. það um ráðstafanir til að stuðla að jafnvægi í byggð landsins, sem flutt hefur verið á 4 undanförunum þingum, og tilgangurinn hinn sami og fyrr. Nýmæli er helzt það, að gert er ráð fyrir, að byggðajafnvægisstofnunin taki við atvinnujöfnunarsjóðnum og fylgife hans, hvað sem það reynist, enda virðist hann a. m. k. að nokkru leyti hafa verið stofnaður til að vega á móti byggðaröskunaráhrifum fyrirhugaðrar álverksmiðju í Straumsvík, en stofnun hennar og staðsetning var enn óráðin, er frv. okkar var flutt á Alþingi 1965.

Þar sem ég hef fyrr á þingum rætt um meginefni þessa frv. oftast en einu sinni, þarf ég ekki að gera nánari grein fyrir því að þessu sinni, enda mun það væntanlega fara til n. En um tilgang þessa máls og nauðsyn vil ég enn einu sinni leyfa mér að fara nokkrum orðum hér í hv. deild.

Hæstv. forsrh. sagði á öndverðum þessum vetri, að við Íslendingar stæðum nú á vegamótum velmegunar og vandræða. Hann var þarna að tala um þá velmegun, sem góðæri undanfarinna ára ætti að hafa skapað og hefur skapað, það sem hún nær, og vandræðin, sem stafa af því, að við Íslendingar höfum ekki haft þeim stjórnarvöldum á að skipa, sem hafi verið þess umkomin að

leysa sinn hluta af verkefnum þessa góðæristíma. Þessi vandræðavegamót, sem hæstv. forsrh. talaði um, eru og það að vonum nokkuð almennt umræðuefni í landinu um þessar mundir. Þau kunna að boða stjórnarskipti og annað slíkt, sem ég skal út af fyrir sig ekki lasta, en um það ætla ég ekki að ræða hér í dag. Mér er það efst í hug og hefur lengi verið, að við Íslendingar erum nú, á sjötta tug þessarar aldar, staddir á öðrum vegamótum, sem enn meira máli skipta en þau vegamót, sem forsrh. talaði um. Ef við látum skeika að sköpuðu, látum blind lögmál ráða, veljum við þann veg, sem leiðir íslenska landsbyggð og þar með íslenskt þjóðfélag og íslenska menningu niður í djúp gleymskunnar. En frá þessum vegamótum á líka að vera önnur leið fær, ef við beitum þeirri þjóðfélags-tækni, sem við ráðum yfir, ef við trúum á landið og sjáum þá staðreynd, að okkur hafa fram til þessa, Íslendingum, verið mikil örlög sköpuð.

Við njótum nú, tæplega 200 þús. Íslendingar, þeirra forréttinda í veröldinni að eiga gott og heilnæmt land, sem á öldum komandi tækni til nýtingar náttúruauðsfa getur framfleytt milljónum manna. Af því að við eigum þetta land ein og höfum byggt það um aldir, erum við sjálfstætt ríki og köpum okkur sjálf örlög, eftir því sem unnt er fyrir smáþjóð í hörðum heimi. En heimurinn á enga stjórnarskrá til að tryggja eignarrétt þjóða á löndum sínum. Það verða þær sjálfar að gera, og stórþjóðirnar hafa afl til þess, en smáþjóðirnar verða þar fyrst og fremst að treysta á vitsmuni sína og forsjá. En hver sú þjóð, sem vanrækir hlutverk sitt eða spillir sjálfri sér, glatar landi sínu og hverfur í deiglu ópersónuleikans. Svo segir sagan oss frá liðnum tíma.

Nauðsyn ber til að gera sér grein fyrir þeirri staðreynd, að engin trygging er fyrir því, að Ísland verði áfram í eigu Íslendinga og sjálfstætt ríki þeirra, t. d. eftir eina öld. Þar geta svo sterk utanaðkomandi öfl komið til sögu, að þjóðin fái með engu móti við ráðið. En sú hættan er einnig yfirvofandi og jafnvel miklu fremur, að þjóðin glati landinu sjálf úr höndum sér óviljandi, vegna þess að hættan er vanmetin eða áhuginn á því að afstýra henni er ekki til staðar í nægilega ríku mæli. Það er hugsanlegt, að mistök í utanríkismálum eða vanmáttartilfinning gagnvart hinum stærri þjóðum og lífskjörum þeirra verði oss Íslendingum sem slíkum að aldurtila, eða veiklun kynstofsins af orsökum, sem ekki verða ræddar hér. En mesta hættan, sem nú er í auglýsni varðandi sjálfstæði þjóðarinnar og eignarrétt á landinu, er sá samdráttur landsbyggðar, sem hefur átt og nú á sér stað hér á landi.

Í tímariti Seðlabankans var tilkynnt nú í vetur, að höfuðborg landsins hafi á árinu 1965 náð því marki að komast í tölu stórborga veraldarinnar, þegar með er talið næsta nágrenni hennar, sem ásamt henni myndar hina svonefndu Stór-Reykjavík á máli hagfræðinganna. En stórborg er sú borg almennt kölluð eða hefur verið í landafræðum, sem hefur 100 þús. íbúa eða fleiri. Af hverjum 100 íbúum í þessu landi eiga nú 52 heima í Stór-Reykjavík, eða áttu í

lok ársins 1965. Svo fjölmennt höfuðborgarsvæði í hlutfalli við íbúatölu ríkis mun ekki fyrirfinnast annars staðar í veröldinni. Fyrir landsbyggðina í heild er þetta geigvænleg þróun, og höfuðborginni er hún til einskis gagns, nema síður sé. Nauðsyn ber til að horfast í augu við þá staðreynd, að borg, sem er orðin svona fjölmenn, hefur vaxandi aðdráttarafl. Þar á ofan hefur nú verið gerð ráðstöfun til þess að auka enn til muna aðdráttarafl stórborgarinnar með því að staðsetja þar stóriðjufyrirtæki og raunar að nauðsynjalausu. Ef stórborgin og stóriðjan draga til sín fólk og fjármagn, eins og líkur benda til, á komandi árum, er slík blóðtaka í vændum fyrir aðra hluta landsbyggðar, að mörgum mundi hrjósa hugur við, ef áætlað væri í tölum, eftir því sem líkur benda til. Það er ekki ætlan mín, að tilfæra slíkar tölur hér, en borgriki á Íslandi, jafnvel þótt auðugt væri að fé og lífshæðindum, mun ekki verða þess umkomið að varðveita Ísland fyrir Íslendinga.

Á ýmsum vettvangi er nú vaxandi viðurkenning á því, a. m. k. í orði, að spyrna beri gegn samdrætti landsbyggðarinnar. Aðgerðir annarra þjóða í byggðajafnvægisálum hafa nú síðustu árin ýtt undir þá viðurkenningu. En orð og fyrirheit hrökkva skammt, þegar mikið er í húfi. Athöfn þarf að fylgja orðunum. Sú stund er upp runnin, að við Íslendingar verðum að venja okkur við að líta á verndun og eflingu landsbyggðar sem eitt af stærstu viðfangsefnum þjóðfélagsins. Framkvæmd byggðajafnvægisálum, verndun og efling landsbyggðarinnar, þarf að vera sjálfstæð starfsemi í stjórnarkerfinu, og sú starfsemi þarf að ráða yfir afli þeirra hluta, sem gera skal. Að því miðar það frv., sem hér liggur fyrir. Ég leyfi mér að vísa til grg., sem því fylgir, ásamt fskj., og legg svo til, herra forseti, að því verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 42. fundi í Nd., 16. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 30 shlj. atkv. og til fjhn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. fjhn., á þskj. 427, var útbýtt 11. apríl, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

30. Sala Skarðs í Snæfjallahreppi.

Á 22. fundi í Sp., 8. febr., var útbýtt frá Nd.: Frv. til 1. um heimild fyrir ríkisstj. til að selja eyðijörðina Skarð í Snæfjallahreppi í Norður-Ísafjarðarsýslu [109. mál] (þmfrv., A. 205).

Á 41. fundi í Nd., 14. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Matthías Bjarnason): Herra forseti. Þetta frv., sem ég flyt hér á þskj. 205, er um heimild fyrir ríkisstj. til þess að selja eyðijörðina Skarð í Snæfjallahreppi bóndanum á Tyrðilmýri, en þar hefur farið fram mikil ræktun að undanfönnu. Innan ekki langs tíma verður allt ræktanlegt land fullnýtt og eykst þá þörfin mjög fyrir annað og stærra beitiland, og tel ég því mjög eðlilegt, að eyðijörðin Skarð, sem engin líkindi eru til að verði byggð aftur, verði seld bóndanum til þess að tryggja betur búskap hans á Tyrðilmýri. Ég vil einnig geta þess, að þetta er nýrsta jörðin á Snæfjallaströnd, sem er í byggð í Norður-Ísafjarðarsýslu, og það hafa verið gerðar í þessum hreppi miklar ræktunarframkvæmdir og búskapur hefur þar aukizt og dafnað mjög á síðustu árum, og tel ég rétt að verða við þeirri beiðni að tryggja betur stækkun búa á þessum stað, og ég hygg, að þessi eyðijörð verði ekki betur nýtt en að selja hana bóndanum á Tyrðilmýri.

Ég legg svo til, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til hv. allshn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 42. fundi í Nd., 16. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 31 shlj. atkv. og til landbn. með 31 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

31. Verkfræðiskrifstofa Vestfjarðakjördæmis.

Á 37. fundi í Nd., 9. febr., var útbýtt:

Frv. til 1. um verkfræðiskrifstofu Vestfjarðakjördæmis [112. mál] (þmfrv., A. 208).

Á 45. fundi í Nd., 23. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Steingrímur Pálsson: Herra forseti. Flm. frv. til 1. um verkfræðiskrifstofu Vestfjarðakjördæmis er Hannibal Valdimarsson. Þar sem hann er ekki á Alþingi núna, ætla ég að fylgja þessu frv. úr hlaði með nokkrum orðum.

Í 1. gr. frv. segir: „Stofna skal verkfræðiskrifstofu á Ísafirði til þess að annast verkfræðilegan undirbúning og fylgjast með framkvæmd opinberra framkvæmda í Vestfjarðakjördæmi.“

2. gr.: „Skrifstofan er ríkisstofnun, og er aðalverkefni hennar að annast verkfræðilegan undirbúning vega- og brúargerða, hafnargerða og lendingarbóta, svo og undirbúning skipulagsmála í kjördæminu, allt undir yfirstjórn vegamálastjóra, vitamálastjóra og skipulagsstjóra. Skrifstofan

Nú hef ég í stuttu máli reynt að draga upp mynd af því ástandi, sem ríkir í dag hér í höfuðborginni. Ég mun þá næst reyna að gera einhverja grein fyrir því, hvað sé á allra næsta leiti til úrbóta í þessum efnum.

Ég vil þá fyrst nefna framtak templaranna. Eins og kunnugt er, hefur Stórstúka Íslands haft í smíðum myndarlegt stórhýsi hér í borg nokkur undanfarin ár. Hús þetta hafa templarar að mestu reist fyrir eigið fé og þá fyrst og fremst fyrir andvirði húss þess, sem þeir seldu Reykjavíkurborg að Fríkirkjuvegi 11 fyrir nokkrum árum, en til viðbótar andvirði þess húss og þeim byggingarsjóðum, sem þeir kunna að hafa átt, hafa þeir fengið nokkurn byggingarstyrk, bæði frá ríkinu og Reykjavíkurborg. Í þessu nýbyggða húsi, sem stendur við Eiríksgötu á Skólavörðuholti, er áformað, að vera skuli tveir danssalir. Sá stærri þeirra er á 1. hæð, um 300 fermetrar, og er ætlunin að reka þar vinlaust veitingahús, sem opið sé fyrir alla, er þangað vilja koma. Þar á að halda uppí fyrsta flokks þjónustu og húa salinn eins vel og best þekkest, bæði hér heima og annars staðar. En eftir því sem mér skildist á samtali, sem ég átti við ritara Stórstúkunnar fyrir nokkrum dögum, er ekki ætlun templaranna, að þessi stærri salur verði fyrst og fremst til afnota fyrir ungt fólk, heldur verði hann jöfnum höndum til afnota fyrir yngri og eldri, þá sem þangað vilja koma. Á næstu hæðinni eða í kjallaranum í templarahöllinni á svo að vera annar salur, sem á að taka 120—130 manns. Þar er fyrirhugað að hafa fullkomna aðstöðu fyrir unglíngadansleiki og skemmtanir. Þar á að auki verður eitt herbergi fyrir um 30 manns, sem lánað verður til fundarhalda og ýmiss konar klúbbstarfsemi, eftir því sem þörf kann að verða fyrir slíkt húsnæði.

Það er von forráðamanna stúkunnar, að þessi fyrirhugaða starfsemi geti hafizt í september eða október í haust. En þó mun enn skorta fjármagn, til þess að hægt sé að kveða á um þetta með fullri vissu enn sem komið er. Ég tel engan vafa leika á því, að þessar framkvæmdir séu hin- ar merkustu og muni bæta úr mjög brýnni þörf. Hér vantar vissulega vinlausa veitingastaði, þangað sem þeir koma, sem vilja vera lausir við vín- veitingarnar. Það á ekki aðeins við um templar- arana eina, heldur engu síður ýmsa þá, sem jafn- vel af og til neyta áfengis sjálfir, en þeir geta oft og einnig óskað þess að komast í veitingahús, þar sem áfengi er ekki haft um hönd.

Ekki þarf ég að fara mörgum orðum til við- bótar við það, sem ég hef áður sagt um þörfina á því að koma upp sal fyrir unglingaskemmt- anir. Í flestum borgum á stærð við Reykjavík, hygg ég, að vinlausir veitingastaðir séu starfrækt- ir, og mér er kunnugt um það, að víða, t. d. í Nor- egi, eru slíkir veitingastaðir styrktir af ríkis- valdinu og bæjarfélögunum, því að reynslan mun víðast hvar annars staðar, eins og raunar hér, vera sú, að það sé áfengissalan fyrst og fremst, sem gerir fjárhagslega afkomu veitingahúsanna mögulega. Mér finnst því mjög vel geta komið til greina, að þessi starfsemi verði styrkt með fjárframlögum, t. d. úr ríkissjóði eða borgar- sjóði, ef í ljós kemur það, sem margir óttast, að

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

hún geti ekki án þess borið sig fjárhagslega. Ég vil svo gjarnan nota þetta tækifæri til þess að óska templurum alls velfarnaðar í sambandi við þessar framkvæmdir þeirra og hygg, að þeir séu á heppilegum leiðum í baráttu sinni við áfengis- bólið með þeim framkvæmdum, sem ég hef hér lítilliga gert að umtalsefni.

En jafnaugljóst er þó hitt, að enda þótt þessar framkvæmdir hljóti farsællegar lyktir, sem allir hljóta að vona, er þó langur vegur frá því, að þar sé um nokkra fullnaðarlausn á málefnum unga fólksins að ræða. Þrátt fyrir þetta mikla framlag vantar skemmtunaraðstöðu fyrir allan þorra manna eftir sem áður, og þegar jafnframt er haft í huga, að innan ekki langs tíma a. m. k., svo að ekki sé meira sagt, hlýtur góðtemplara- húsið gamla að verða að vikja, þá kemur nýja húsið í stað þess gamla, þannig að nettóviðbót skemmtistaðanna verður ekki einu sinni það, sem ég áðan lýsti. Í öðru lagi má svo segja, að framundan sé bygging Reykjavíkurborgar á húsi, sem undanfarin 10—20, kannske 30 ár hefur verið nefnt æskulýðshöll. Það mál mun nú vera komið á nokkurn rekspól, eftir því sem ég bezt veit. Það hefur verið gerð útboðslýsing eða upp- kast að útboðslýsingu, þar sem talið er upp, hvað þurfi að vera í æskulýðshöllinni að dómi æskulýðsráðs, og það er bæði eitt og annað, sem ég hygg nú kannske að verði of langt að gera grein fyrir hér og nú. Þar á að vera svokallað opið hús. Þar eiga að vera að sjálfsgöðu fata- geymslur og snyrtiherbergi. Þar á að vera 300 fermetra samkomusalur. Þar á að vera aðstaða fyrir klúbbstarfsemi og vinnuherbergi. Og þar á að vera stúdíó, aðstaða til margs konar tóm- stundaíðu, geymslur, íbúð húsvarðar og eitt- hvað fleira. Þessi útboðslýsing hefur sem sagt verið gerð, og eftir því sem formaður æskulýðs- ráðs hefur sagt mér, eru allar horfur á því, að nú verði hafizt handa um þessa byggingu. Að visu tjáði hann mér það, sem ég hafði áður frétt, að nokkrar efasemdir hefðu komið fram um, hversu heppilegt staðarval það væri, sem lengi hefur verið haft í huga fyrir æskulýðshöll, en það er staðurinn, þar sem Tjarnarbær og gamla slökkvistöðin standa, og það var nokkur leit gerð að nýjum stað fyrir æskulýðshöllina, en með því að allir voru sammála um, að hún þyrfti að vera í gamla miðbænum, var, eftir því sem formaður æskulýðsráðs tjáði mér, engin aðstaða til þess að láta lóðir undir slíkt hús, nema þá með svo gífurlegum lóðakaupum og kostnaði, að ekki var talið fært að leggja í það. Og nú hefur verið af- ráðið, eftir því sem ég veit best, að byrja á fyrsta áfanga, sem mundi þá verða það að byggja í skarðið, þar sem Tjarnarbær stendur nú. Það verður að rífa það hús, það er dæmt ónýtt, og meiningin er að byggja þennan samkomusal, sem ég gat um áðan, um 300 fermetra. Enn fremur tjáði formaðurinn mér, að til greina gæti komið, að æskulýðsráð fengi hús það, sem fræðslu- skrifstofan er nú í, til sinna nota. Æskulýðsráð þarf auðvitað að hafa góða aðstöðu til þess að hafa á hendi heildarstjórn allra æskulýðsmála hér í borginni. Þessari n. eða ráði er falið að fara með forstöðu þessara mála í umboði borgar- stjórnar, og ráðið er þannig skipað, að 5 menn

18

eru kosnir af borgarstjórn hlutfallskosningu til fjögurra ára í senn, síðan hefur fræðslustjóri rétt til þess að sitja í ráðinu, ef hann vill, eða tilnefna fulltrúa í sinn stað, og sama rétt hefur borgarstjóri. Hann hefur notað þann rétt þannig, að hann hefur skipað fulltrúa sinn, Styrmí Gunnarsson lögfræðing, og er hann nú formaður æskulýðsráðs.

Ég vil nota þetta tækifæri til þess að lýsa mikilli ánægju minni yfir því, ef það er svo, að eitthvað er að rætast úr málefnum æskulýðsráðs að þessu leyti. Þessari starfsemi hefur verið búinn mjög þröngur stakkur. Að visu raknaði örlítið úr, þegar Reykjavíkurborg keypti Frikkjuveg 11 og afhenti hann æskulýðsráði til afnota. En það hús er lítið í þessu sambandi og óhentugt til starfseminnar og hlýtur aðeins að vera skoðað sem bráðabirgðaúrræði. En jafnvel þó að þetta gangi allt saman fram, sem ég hef nú lýst, þó að templarhúsið risi og verði hægt að taka það í notkun í haust og þó að byrjað verði á æskulýðshöllinni, þ. e. að byggja upp í skarðið, þar sem Tjarnarbær stendur nú, er vitanlega óralangur vegur frá því, að nokkur heildarlausn þessara mála sé sýnileg. Og ég tel, að þetta, sem ég nú nefndi, dragi á engan hátt úr þeirri þörf, sem leitast er við að svara með flutningi þessa frv., sem hér um ræðir.

Um einstök atriði frv. að öðru leyti skal ég ekki flytja langt mál. Það mætti þó t. d. nefna staðsetningu ungmennahússins. Við vísum því til ákvörðunar æskulýðsráðs, en um staðsetningu slíkra skemmtistaða vil ég aðeins segja að þessu stigi almennt, að ég tel, að þegar skapast hefur góð aðstaða til skemmtanahalds ungmenna og þegar nokkrir slíkir skemmtistaðir hafa risið upp, þegar búið er að bæta úr brýnustu og mest aðkallandi þörfinni, verði hagfelldast að dreifa þessum stöðum um borgina, koma upp hæfilega stórum danssölum úti í borgarhverfunum í stað þess að safna öllum saman á einn stað. Ég lít yfirleitt svo á, að slík dreifing á aðstöðu sé heppileg, hvort sem um er að ræða skemmtanahald eða t. d. aðstöðu til íþróttaiðkana. Ég held t. d., að það sé rétt stefna, sem borgarstjórn Reykjavíkur hefur tekið, að úthluta íþróttafélögunum landssvæðum sem víðast um borgina og skapa aðstöðu unglínga til þeirra hluta sem allra næst heimilunum. Ég held, að ef nokkuð væri, mætti gera frekar meira að þessu en minna. T. d. hef ég þá í huga aðstöðu til að iðka skautaiþróttina, sem vissulega þyrfti að vera víðar en á Tjörninni einni, og sama máli tel ég gegna um dansstaðina að verulegu leyti.

Það mun vera álit margra, sem að æskulýðsmálum starfa, að heppilegt sé, að sú starfsemi fari fyrst og fremst fram á vegum skólanna. Þar sem skólarnir hafa haft hin svonefndu opnu hús, hefur það fyrirkomulag orðið ákaflega vinsælt. Slík kvöld hafa verið mikið sótt og miklu meira sótt en dansæfingarnar, sem skólarnir hafa haldið, eftir því sem ég bezt veit. Gagnfræðaskólahverfin í Reykjavík eru ekki fleiri en svo, að í hlut hvers þeirra kemur fleira fólk en nú er búsett á nokkrum einum stað utan Reykjavíkur. Ef ég ætti að nefna dæmi, get ég minnt á það, að það er fleira fólk búsett t. d. í Vogaskólahverfi í Reykjavík

heldur en á Akureyri og heldur en í Kópavogi. Það er yfir 10 þús. manns. Í þessu byggðahverfi er þó enginn, ekki einn einasti samkvæmisstaður til, þegar lítið safnaðarheimili Langholtssóknar er undanskilið.

Ég tel mig ekki á neinn hátt dómbæran um það, á hvern veg þessum málum verði bezt fyrir komið, og ég vil vísa því til hinna færustu manna að ákveða það, ef þetta frv. verður samþ., þeirra, sem falið hefur verið það mikilvæga hlutverk að ráða fram úr málefnum unga fólksins að þessu leyti. En það er vafalaust allrar athygli vert að gera sér grein fyrir því í þessu sambandi, að með því að safna miklum mannfjölda saman á takmörkuðu svæði getur skapast hætt á einhvers konar mógástandi, sem hægara er að vekja en svæfa. Við Reykvíkingar höfum glöggð dæmi um þetta frá áramótahátíðahöldum hér í borginni, annars vegar fyrir nokkrum árum og hins vegar t. d. frá s. l. áramótum. Hér áður fyrr voru óspektir og ólæti árvisst fyrirbæri á þessum tímamótum, og það komst margur í krappan dans, sem hætti sér niður í miðbæinn um það leyti. Það þarf ekki lengi að fletta blöðum frá þessum tíma til þess að kynnast margs konar þakkarastrikum, sem þá voru framin, þótt reyndar kæmist ekki í verk að sprengja lögreglustöðina frekar en í Atómstöðinni hjá Kiljan. En síðan yfirvöldin fundu upp á því að dreifa áramótabrennunum víðs vegar um borgina, hefur allur borgarbragur gerðbreytt til hins betra á umræddum gamlárskvöldum, enda keppast nú allir við að lofa það ástand, sem þeir áður áttu ekki nógu sterk orð til að lasta. Það er enn fremur mikill þyrnir í augum margra foreldra, það er mér vel kunnugt um, að þurfa að senda börnin eða ungmennin alltaf niður í miðborgina, í hvert skipti sem eitthvað stendur til að kvöldlagi. Ég ætla ekki að hafa fleiri orð um þetta, en þetta verður eitt af fjölmörgum atriðum, sem athuga verður, áður en ungmennahús hefur starfsemi sína.

Við leggjum enn fremur til, að stærð og fyrirkomulag hússins, sem í frv. ræðir um, verði ákveðið í samráði við Æskulýðsráð Reykjavíkur. Og enn fremur ætlumst við til þess, að því ráði verði falin stjórn hússins. Hins vegar þykir okkur flm. frv. eðlilegt, og það vil ég undirstrika, að ungu fólki verði sem mest falið að fylgjast með umgengni í húsinu og sjá um, að settum reglum sé fylgt. Slíkt hefur gefið góða raun, þar sem það hefur verið reynt.

Hér áður fyrr, þegar ungmennastarf var ekki fyrst og fremst í höndum yfirvalda, voru það ungmennin sjálf, sem mynduðu félagsskap og lögðu það af mörkum, sem til þurfti og tiltækilegt var til þess að halda uppi því skemmtanahaldi, sem þá tíðkaðist. Og ég hygg, að ef hægt væri að koma því svo fyrir, að ungt fólk tæki sjálft sem mest forsjá þessara mála í sínar hendur, yrði þessum málum betur borgið en með stjórn fullorðinna ofan frá. En þá vaknar sú hugsun hjá mörgum, að til þess að hægt sé að skipuleggja slíkt sjálfbodaðastarf ungmenna, vanti leiðtoga, sem sérstaklega hafi lagt sig eftir því að stjórna slíku starfi. Það hafa fleiri en einn skólamaður bent mér á nauðsyn þess, að upp yrði tekin kennsla, annaðhvort í kennaraskól-

anum eða í formi einhvers konar námskeiða, heinlínis fyrir þá menn, sem ætla sér að leggja fyrir sig leiðbeiningarstarf í æskulýðsmálum. Þeir telja, þessir menn, sem ég hef rætt um þetta við, að þessu mætti t. d. mjög vel koma fyrir þannig, að umræddir æskulýðsleiðtogar hefðu kennarapróf í einni eða tveimur greinum, eins og t. d. leikfimi, sem margir hafa minnst á, og ynnu t. d. hálfa kennsluskyldu við það, en hefðu svo afganginn af tímanum lausan til þess að stjórna æskulýðsstarfi á vegum skólanna. Og það er talið alveg öruggt mál, að ef kennarar með slíka menntun væru tiltækir, fengju margir þeirra atvinnu og það strax, því að eftir þeim er beðið. En ég minni á þetta hér til þess að undirstrika það, að að dómi okkar flm. er ekki hugsunin með flutningi þessa frv. sú að taka allt frumkvæði frá unga fólkinu. Frumkvæðið verður að vera hjá því, ef vel á að fara, það er aðeins aðstaðan, sem við erum að fjalla hér um.

Við höfum gert ráð fyrir því í þessu frv., flm., að umrætt samkomuhús verði byggt frá grunni. Við teljum, að á þann hátt mundi alveg vafalaust vera unnt að fá þá heppilegustu aðstöðu, sem völ er á til að gegna því hlutverki, sem húsinu er ætlað. M. a. gæti komið til greina að koma þar fyrir aðstöðu fyrir daglega starfsemi æskulýðsráðs, ef enn um sinn skyldi dragast eitthvað bygging æskulýðshallar þeirrar, sem í ráði er að hýsi þá starfsemi. En ég sé þó ekki ástæðu til, að þessar framkvæmdir verði einskorðaðar við byggingu á nýju húsi frekar en verkast vill. Kaup á eldri húsi gætu að mínum dómi komið mjög vel þarna til greina, ef heppilegt húsnaði byðist. og það mundi vissulega hafa þann kost fram yfir nýbyggingu að koma fyrir að notum. Ef t. d. n., sem þetta frv. væntanlega fer til, sæi ástæðu til þess, mætti okkar vegna, flm., eða min vegna a. m. k., ákaflega vel breyta orðalagi 1. gr. í það horf, að kaup væru ekki útilokuð. Hugsanlegt væri einnig að taka húsnaði á leigu til þessara nota til bráðabirgða, en slík lausn gæti þó, held ég, aldrei orðið til neinnar frambúðar, og ég sé ekki ástæðu til þess að gera ráð fyrir þeim möguleika í þessu frv., enda er vandaust að koma við stuðningi við æskulýðsráð til þess að leigja húsnaði til bráðabirgða, ef þurfa þætti, með öðru móti en því að samþykkja um það lög á Alþingi.

Í frv. ríkisstj. á þskj. 10 er brotið upp á nokkru nýmæli. Þar er í 1. gr. frv., b-lið, lagt til, að komi nýr liður, svo hljóðandi, með leyfi forseta: „Hvert veitingahús, er vínveitingaleyfi hefur, skal halda uppi fullkominni þjónustu án vínveitinga a. m. k. eitt laugardagskvöld af hverjum fjórum eftir kl. 8 síðdegis, samkv. reglum, er ráðh. setur að fengnum till. áfengisvarnaráðs.“

Um þessar till., sem eru bornar fram í frv.-formi vegna starfs áfengismálanefndar, hafa orðið mjög skiptar skoðanir. Ég sé ekki ástæðu til þess að fjölyrða mjög um þessa aðferð eða um till., en ég tel þó, að þetta fyrirkomulag gæti e. t. v. orðið til bóta sem alger bráðabirgðalausn eða sem algert bráðabirgðaúrræði. Ég held, að það að skylda veitingahús til þess að hafa vínlaus kvöld á einhverjum tilteknum tímum verði

aldrei nein fullnaðarlausn í þessum æskulýðsmálum, sem hér um teflir, en það gæti komið til álita að lögfesta þetta um stundarsakir, meðan verið er að koma upp annarri aðstöðu.

Ég veit, að það er óþarfi að vera að halda uppi löngum umr. um þetta atriði hér, vegna þess að þetta kemur til umr. síðar, en ég vil leyfa mér að minna á ummæli Kristjáns Sigurðssonar rannsóknarlögreglumanns í viðtali í Þjóðviljanum, sem ég hef áður minnst á og ég er búinn að finna hér, og ætla að leyfa mér að minna á þetta, með leyfi forseta, — hann segir:

„Ég tel t. d. fyrir mitt leyti, að fram komið frv. á Alþ. um skyldu vínveitingastaða til að halda uppi vínlausum skemmtunum fyrir æskufólk með vissu millibili sé algerlega gagnslaust. Það gerir ekki annað en að venja yngsta fólkið að vissum stöðum, sem það svífst svo einskis til að komast inn á annars og alla vega. Ég tel miklu frekar, að árangur náist með því að koma á fót vínlausum stöðum fyrir þennan aldursflokk undir eftirliti. Það er alls ekki vansalaust, að hér er hvergi samastaður fyrir ungt fólk undir vinneyzlaldri. Væri slíkum stöðum komið á fót og þeir reknir reglulega, mundu sveitafyllirinn, sem svo mikið hefur borið á upp á síðkastið, sérstaklega um hvítasunnu og verzlunarmannahelgi, hverfa að mestu úr sögunni.“

Þetta segir þessi reyndi rannsóknarlögreglu- maður, sem hefur starfað við lögreglumál hér í borginni undanfarin 20 ár, eftir því sem fram kemur fyrir í sama viðtali. Það er því að mínum dómi og með visun til þessara raka og margra annarra ekki nein frambúðarlausn, sem frv. til 1. um breyt. á áfengisl. á þskj. 10 hefur að þjóða, enda þótt ég vilji ekki synja fyrir það, að slíkt fyrirkomulag gæti lagfært ástandið um stundarsakir, meðan verið er að byggja og koma á fót húsum, sem fær væru um að leysa málið til lengri tíma.

Ég skal nú að mestu láta þessu lokið, en ég vil aðeins að lokum segja, að þegar hæstv. dómsmrh., Jóhann Hafstein, mælti fyrir frv. ríkisstj. til breyt. á áfengisl. þann 1. nóv., ræddi hann þessi mál, að mér fannst, af bæði skilningi og áhuga. Þá sagði hann m. a. eitthvað á þessa leið: Það er kunnugt, að það hefur verið mikið vanda- mál á undanförnum árum fyrir æskufólk lands- ins og ekki sízt í margmenninu að hafa aðgang að dansstöðum, þar sem vínveitingar eru ekki hafðar um hönd. Það hafa verið gerðar um þetta tilraunir með einstök veitingahús hér í höfuð- borginni, en gefizt upp við þær. Síðan segir ráðh. eitthvað á þessa leið, — ég hef þetta ekki orð- rétt, en ég held, að efnislega sé þetta örugglega rétt — hann sagði eitthvað á þá leið, að hann teldi hins vegar, að eitt veigamesta atriðið, sem hægt væri að gera, væri að vinna að aukinni hófsemi og bindindi æskufólks og skapa því að- stöðu til heilbrigðra skemmtana, þar sem áfengi væri ekki haft um hönd, og það vil ég að síð-ustu leggja áherzlu á. Hann sagði: Ég tel, að við ættum að stíga miklu stærra og ákveðnara spor, ríki og Reykjavíkurborg ættu að stefna að því að koma upp góðum dansstað fyrir æsku- lýðinn, og hann verður sjálfsagt að vera með allri nýtizkugerð, því að æskan er nýtizkuleg.

Þessi ummæli hæstv. dómsmrh. sýna, að hann hefur skilning á umræddu vandamáli og vilja til raunhæfra úrbóta. Hvort það frv., sem hér liggur fyrir og ég hef nú mælt fyrir, verður samþ. í óbreyttri mynd eða breytt á einhvern þann hátt, sem betur þætti henta eftir athugun, er okkur flm. þess ekkert sálhjálpatriði. Aðalatriðið er, að Alþ. geri sér grein fyrir þeirri þörf, sem á þessu sviði hefur myndast hér í Reykjavík, og það sé reiðubúið til þess að leggja fram það fé og þann stuðning, sem nauðsynlegur er til að ráða bót á núverandi ástandi. Ég skal svo ekki, herra forseti, lengja þessar umr. frekar en orðið er, en aðeins leggja til, að að lokinni 1. umr. verði frv. vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 42. fundi í Nd., 16. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 30 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 30 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið framur.

33. Uppsögn varnarsamnings.

Á 40. fundi í Nd., 13. febr., var útbýtt:

Frv. til 1. um uppsögn varnarsamnings milli Íslands og Bandaríkjanna [116. mál] (þmfrv., A. 216).

Á 42. fundi í Nd., 16. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Við þm. Alþb. í þessari hv. d. höfum leyft okkur að flytja frv. á þskj. 216 um uppsögn varnarsamnings á milli Íslands og Bandaríkjanna. Alþb.-menn í Ed. standa einnig að þessu frv., þó að þeir geti ekki flutt það.

Þetta frv. gengur í stuttu máli út á það, að ríkisstj. skuli falið að æskja endurskoðunar á varnarsamningnum á milli Íslands og Bandaríkjanna frá 5. maí 1951 skv. heimild í 7. gr. samningsins og síðan segja samningnum upp, þegar endurskoðunarfresturinn, sem í samningnum er ákveðinn, leyfir það. Jafnframt er í 2. gr. sett sú ákvörðun, að þar sem þessi samningur var um leið með sérstökum lögum látinn öðlast lagagildi á Íslandi, skuli þau lög falla úr gildi, þegar samningnum er sagt upp. Og í 3. gr. er ákveðið, að þær framkvæmdir, sem herinn hér á landi nú stendur að, sérstaklega framkvæmdirnar í Hvalfirði, skuli þá stöðvaðar.

Það er rétt að fara nokkrum orðum um þennan samning, svo þýðingarmikill og umdeildur sem hann hefur verið í íslenskum stjórnmálum undanfarin 16 ár, og vil ég rifja nokkuð upp, hvernig hann er til kominn.

Að minnu álitu var þessi hernaðssamningur, þeg-

ar hann var gerður 1951, liður í þeirri fyrirætlun Bandaríkjanna að gera Ísland að hernaðarbækistöð sinni til langs tíma, þáttur í þeim fyrirætlunum, sem einkennt hafa Bandaríki Norður-Ameríku eftir styrjöldina, að safna sér herstöðvum víða um heim og reyna með því móti að ná eins konar drottinvaldi yfir jarðkringlunni. Við urðum fyrst varir við þessa viðleitni, Íslendingar, hinn 1. okt. 1945, þegar tilkynning barst frá stjórn Bandaríkjanna til ríkisstjórnar Íslands um, að Bandaríkin óskuðu eftir því að fá hér herstöðvar til 99 ára, þrjú tilgreind íslensk landsvæði sett undir ameríska stjórn. Það var landsvæðið, þar sem Keflavíkurflugvöllur er, landsvæði við Skerjafjörð og partur af Skerjafirði og ákveðinn hluti af Hvalfirði. Þá var meiningin eftir þeim tilmælum, að þetta yrðu raunverulega algerlega amerísk yfirráðasvæði, sem Íslendingum væri óheimilt að koma inn á nema með amerísku leyfi, svo sem er um þær herstöðvar, sem Bandaríkjamenn hafa þannig víða úti um heim. Og það var tilgáta okkar margra, að með þessu væri verið að framfylgja þeim samningi, sem gerður var 1941, þar sem Bandaríkin fengu herstöðvar hér, meðan á stríðinu stóð, og Englendingar um leið létu opinberlega af því að krefjast hér herstöðva, og við litum ýmsir svo á, að þetta væri þáttur í þeirri viðleitni Bandaríkjastjórnar, sem áður hafði fram komið, að knýja Englendinga til að afhenda sér herstöðvar í nýlendum Breta í Vesturheimi til 99 ára, þetta væri viðleitni í þá átt að tryggja sér ítök, sem brezka heimsveldið sumpart hafði haft áður eða öðlast, á meðan á stríðinu stóð, og svo til viðbótar allt það, sem Bandaríkin síðan hafa reynt að ná.

Það var vitað, að samningurinn 1941 rann út að áliti okkar Íslendinga, þegar stríðinu lauk. En Bandaríkjastjórn hélt fram öðrum skilningi á því máli og ætlaði auðsjáanlega þá að færa sig upp á skafðið og tryggja sér hér herstöðvar til 99 ára. 1. okt. 1945 var enn ekki um neitt að ræða, sem hét Atlantshafsbandalag, ekki neitt, sem átti að heita að verja eða vernda lýðræði eða vestræna menningu eða neitt slíkt. Till. frá Bandaríkjastjórn 1. okt. 1945 voru einberar yfirdrottunartilhneigingar frá hálfu Bandaríkjastjórnar, þar sem sú stjórn seildist eftir því að ná hernaðarlegum ítökum á Íslandi til heillar aldar. Það kom svo greinilega fram, að ekki verður um villzt, hver tilgangurinn var með þeirri stefnu, sem Bandaríkjamenn síðan hafa fylgt. Það var kannske ljósara en ýmsir forustumenn Bandaríkjanna á ýmsum stigum höfðu kært sig um að láta það verða, hver þeirra raunverulegi tilgangur var: að tryggja sér herstöðvar á Íslandi án tillits til alls annars en að hér væru herstöðvar Bandaríkjamanna, án tillits til alls, sem þýddi annars þróun í Evrópu eða samstarf við þjóðirnar í Vestur-Evrópu. Það voru einmitt höfð þau orð af þáverandi forsrh., Ólafi Thors, eftir að þessu samningstilboði var neitað, að þjóðin hefði litið svo á, að með þessu væri tilætlunin að stjórna okkar gamla landi frá þeirra nýja landi og þess vegna hefði þjóðin risið upp. Og þess vegna var þessum tillögum neitað þá. 1946 fengu Bandaríkin því hins vegar framgengt, þegar herinn opinberlega séð átti að fara héðan burt, að

skal einnig annast hvers konar önnur verkfræðistörf við mannvirki og framkvæmdir, sem til er stofnað á vegum ríkisins og ríkisstofnana að einhverju eða öllu leyti, svo sem byggingu skóla, sjúkrahúsa, embættisbústaða, sundlauga, félagsheimila o. s. frv.“

Í 3. gr. segir: „Þá skal skrifstofan enn fremur annast hvers konar verkfræðilegan og tæknilegan undirbúning mannvirkjagerðar og framkvæmda, sem sveitarstjórnir á Vestfjörðum fela skrifstofunni að vinna. Fyrir slík verk skrifstofunnar greiða sveitarfélögin í réttu hlutfalli við þá þjónustu, sem hún veitir þeim hverju um sig.“

Í 4. gr. segir: „Skrifstofan getur einnig tekið að sér verkfræðistörf fyrir einstaklinga og fyrirtæki í Vestfjarðakjördæmi, enda komi full greiðsla fyrir.“

Þetta frv. er flutt skv. eindreginni ósk bæjarstjórnar Ísafjarðar, og megintilgangur frv. er að tryggja bætta sérfræðiþjónustu í verklegum efnum í Vestfjarðakjördæmi. Bæjarstjórnin á Ísafirði lét aðeins þessi fáu orð fylgja till.: „Samþykkt þessi þarfnast ekki nánari skýringa, en aðeins er bent á til áréttingar, hversu mikilsverður þáttur verkfræðiskrifstofa á Ísafirði, sem bæjarstjórnin nú hefur gert samþykkt um, hlýtur að verða í byggðakjarnaskipulagi, sem mikið er rætt um, en of lítið gert að.“ Með því er tekið undir kenninguna um myndun byggðakjarna eða þéttbýliskjarna til þess að efla jafnvægi í byggð landsins. Það er sannfæring bæjarstjórnarinnar á Ísafirði, og þeirrar skoðunar er flm. frv. einnig, að dreifing þeirra þjónustustofnana, sem nú eru nær undantekningarlaust staðsettar í höfuðborginni, sé þýðingarmikil ráðstöfun til byggðajafnvægis og jafnréttis, og sé mönnum alvara í þeim efnum, væri ekki úr vegi, að afhafnir kæmu í orða stað, einmitt frá Alþingi Íslendinga. Frv. getur því orðið eins konar prófsteinn á raunverulega afstöðu alþm. í byggðajafnvægisálum. Er ekki að efa, að þeir munu standast það próf.

Það er vitað að sérfræðiþjónusta í verklegum efnum er að mestu leyti unnin hér í Reykjavík, en það er orðin nokkuð almenn skoðun, að með því að færa þessa þjónustu, verkfræðistörfin, út í landsbyggðina, eins og hér er gert ráð fyrir, verði hægt að ná meiri hagræðingu í framkvæmd mannvirkjagerðar á vegum ríkisins, einstaklinga og fyrirtækja. Og ef við leiðum hugann að því, hve mikið getur verið um opinberar framkvæmdir í einu kjördæmi, eins og Vestfjarðakjördæmi, svo sem hafnarmannvirki, vega- og brúargerðir, bygging skóla, sjúkrahúsa, félagsheimila, embættisbústaða, sundlauga o. s. frv., verður okkur ljóst, hve nauðsynlegt er, að hið opinbera eigi sinn fulltrúa, sem hafi yfirsýn yfir þetta ákveðna svæði, sem geti fylgt með öllum undirbúningi og síðar með öllum framkvæmdum. Slík verkfræðiskrifstofa gæti á skömnum tíma aflagð sér haldgóðrar þekkingar á öllum staðháttum og aðstæðum og gæti með stuttum fyrirvara gefið sérfræðingum ríkisfyrirtækja í Reykjavík allar þær upplýsingar, sem þeir þyrftu á að halda í sambandi við ákveðin verkefni, sem þeim hefði verið falið að vinna

að. Hitt verður ekki dregið í efa, að sveitarfélögunum á Vestfjörðum væri mikil stoð að starfsemi slíkrar skrifstofu og leiðsögn hennar í verklegum efnum. Hið sama má segja um einstaklinga og fyrirtæki, sem þannig fengju greiðan aðgang að skrifstofunni í heimahéraði, í stað þess að nú verður alla tæknilega aðstoð að sækja til Reykjavíkur. Hér er vissulega um nokkurt nýmæli að ræða, en þrátt fyrir það vill flm. vænta þess, að frv. hljóti greiðan gang gegnum þingið, þar eð byggðajafnvægisálin geta naumast komið nokkrum þm. ókunnuglega fyrir.

Herra forseti. Ég leyfi mér að óska þess, að frv. verði vísað til allshn., eftir að 1. umr. er lokið.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég er fylgjandi því nýmæli, sem fram kemur í frv. á þskj. 208 um stofnun verkfræðiskrifstofu á Vestfjörðum á vegum ríkisins. En ég vil leyfa mér að vekja athygli á því, að á þskj. 191 höfum við hv. 2. þm. Sunnl. leyft okkur að flytja frv. um verkfræðiráðunauta ríkisins á Norður-, Austur- og Vesturlandi, og er það raunar mál, sem einnig var flutt á síðasta þingi.

Þetta frv., sem við höfum flutt, um verkfræðiráðunauta ríkisins á Norður-, Austur- og Vesturlandi, felur í rauninni í sér efni þess frv., sem hér er nú til umr., þannig að ef okkar frv. verður samþ., er þar með stofnuð verkfræðiskrifstofa á Vestfjörðum. Nú vill svo vel til, að máli okkar hv. 2. þm. Sunnl. hefur þegar verið vísað til hv. allshn., en hv. flm. þessa frv. gerir einmitt ráð fyrir, að frv. á þskj. 208 verði einnig vísað til þeirrar n. Ég vil því mega vænta þess, að þeir, sem að þessu frv. standa, á þskj. 208, geti haft samvinnu við okkur, sem stöndum að frv. á þskj. 191, um viðunandi lausn í þessum málum, ekki aðeins fyrir Vestfirði, heldur fyrir þá landshluta, sem hér er um að ræða og tilgreindir eru á þskj. 191 í okkar frv. Vil ég mega vænta þess, að um það geti tekizt samvinna milli þeirra, sem áhuga hafa á þessum málum, að svona verkfræðiskrifstofu verði komið upp bæði á Norður-, Austur- og Vesturlandi og þá einni þeirra á Ísafirði.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til allshn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagsskrá tekið fram.

32. Ungmennahús.

Á 37. fundi í Nd., 9. febr., var útbýtt:

Fr. til l. um ungmennahús [113. mál] (þmfrv., A. 210).

Á 41. fundi í Nd., 14. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Einar Ágústsson): Herra forseti. Ég hef á þskj. 210 ásamt hv. 5. þm. Reykv. leyft mér að bera fram frv. til l. um byggingu ungmennahúss í Reykjavík. Efnir frv. er það, að byggja skuli samkomuhús í Reykjavík fyrir skemmtanir æskufólks og samráð haft við Æskulýðsráð Reykjavíkur um stærð hússins og fyrirkomulag. Í ungmennahúsi verði neyzla áfengis algerlega bönnuð, og þar eiga aðeins að fara fram hollar og þroskavænlegar skemmtanir, sem vandað er til eftir föngum. Skemmtanir þessar verði undanþegnar skemmtanaskatti, stofnkostnaður verði greiddur að hálfu úr ríkissjóði og að hálfu úr borgarsjóði Reykjavíkur og sömu ákvæði gildi um rekstrarhalla, ef til kemur. Stjórn hússins verði falin Æskulýðsráði Reykjavíkur.

Þetta eru í óruttu máli þau efnisatriði, sem frv. fjallar um, og ég mun nú leyfa mér að fara um frv. og ástæður þær, sem liggja að baki flutningi þess, nokkrum orðum.

Vandamál hinnar uppvaðandi kynslóðar eru að sönnu ævarandi viðfangsefni, en koma þó ljósar fram en endranær með reglubundnu millibili að því er virðist. Þannig átti sér stað 1963 allmikið ævintýri, sem kennt var við Þjórsárdal og varð til þess að skipuð var n. til þess að rannsaka málefni unga fólksins. Upp úr því var svo flutt frv. til breytinga á áfengislögunum, sem ekki náði fram að ganga og dagaði uppi. en varð þó til þess, að hæstv. ríkisstj. skipaði fjölmennu n. til þess að athuga þessi mál í heild, og sú n. skilaði allýtarlegri skýrslu, sem lögð hefur verið fram á þskj. 10 ásamt nokkrum brtt. við áfengisl., sem ég mun e. t. v. vikja örlítið að síðar. Þessu til viðbótar hafa svo /nokkrir atburðir á undanförunum vikum orðið til þess að raska svefnró ymissa af eldri kynslóðinni, og enda þótt skríllátum sé aldrei bót mælandi, getur þó einnig á þeim sannast hið fornkeðna, að fátt er svo með öllu illt, að ekki boði nokkuð gott.

Nú eru allir, sem þessi mál varða, barmafullir af áhuga á þessum uppeldismálum og flestir ákaflega hneykslaðir á því unga fólki, sem minnti á tilveru sína í umræddum tilvikum. Það er þó alveg áreiðanlegt, að hneykslun okkar, sem eldri erum, getur ein aldrei bjargað neinu, og yfirleitt finnst mér sem of mikið sé gert að því að býsnastrast yfir ástandinu, en of lítið að því að koma fram með till., eða ábendingar um það, sem til bóta mætti verða. Við flm. þessa frv. höfum með flutningi þess viljað koma fram hugmynd, sem að visu er ekki ný, en mundi vafalaust að okkar dómi verða til mikilla bóta, ef hún næði fram að ganga.

En hvað er það þá, sem er að í þessum málum? Ekki ætla ég mér að gera því fullnægjandi eða viðhlítandi skil. En ég vil leyfa mér, með leyfi forseta, að vitna fyrst til blaðagreinar eftir Hörð Bergmann gagnfræðaskólakennara, sem birtist í vikublaðinu Frjálsri þjóð fimmtudaginn 9. febr. s. l., en þar segir hann, með leyfi forseta:

„Hvers er að vænta? Hvar hefur uppvaðandi kynslóð tækifæri til að komast til nokkurs þroska við hæfileg viðfangsefni? Hvorki heimili, skólar né aðrar stofnanir í þjóðfélaginu sinna þeim uppeldisskyldum, sem á þeim hvíla í nútíma-þjóðfélagi. Heimilinn þróast í þá átt að verða

staður, þar sem snædd er ein máltíð, sofið og horft á sjónvarp. Samskipti barna og elztu kynslóðarinnar eru úr sögunni að heita má. Samskipti og sér í lagi samstarf foreldra og barna fer minnkandi. Skólar landsins hafa ekki tekið við því uppeldishlutverki, er bíður þeirra við slíka þróun, eru raunar ófærir um það, vegna þess að starfslið þeirra er ekki í stakkinn búð til þess að sinna slíku verkefni og hefur ekki húsnaði, aðstöðu eða tækni, sem til þarf.“

Í merku og fróðlegu útvarpsrindi, sem Jónas B. Jónsson fræðslustjóri Reykjavíkur flutti fyrir nokkrum dögum, ræddi hann af skilningi og víðsýni um vandamál unga fólksins í tilefni af nýliðnum atburðum í næturlífi borgarinnar. Hann rakti þar frásagnir blaðanna og sagði síðan efnislega eitthvað á þessa leið, þegar hann var búinn að lýsa atburðunum og málavöxtum, eins og þeir voru raktir í blöðunum: Menn voru ekki heldur lengi að finna leiðir til úrbóta. Skólarnir verða að gera ráðstafanir til þess að hindra það, að þessi ósköp endurtaki sig. Lögreglan verður að hindra það, að unglingarnir safnist saman í miðbænum, og það verður að koma unglingunum í skilning um, að þeir hafi gerzt sekir um ósæmlegt framferði gagnvart heimilum, skólum og sjálfum sér. Sem sagt, bara að snúa sér að því að siðbæta unglinga, það er allt og sumt, sem til þarf. En ég vil taka undir það með fræðslustjóranum, að málið er ekki svona einfalt. Það vakna ýmsar spurningar, þegar þessi mál eru hugleidd. Í áður nefndu útvarpsrindi voru nokkrar þeirra settar fram, t. d. þessar: Í fyrsta lagi: Hvaðan fá unglingarnir vinið, sem þeir verða ofurölvi af? Í öðru lagi: Hvar fá þeir peninga til vinkaupa? Í þriðja lagi: Hvert sækja þeir fyrirmyndirnar að framferði sínu? Í fjórða lagi: Hvernig er lesefnið, sem við, hinir fullorðnu, fáum þeim í hendur? Og í fimmta lagi: Hvað er borið á borð fyrir þá í kvikmyndahúsum og jafnvel í leikhúsum, og hvert er uppeldisgildi sumra skemmtipáttar og leikrita útvarpsins? Og í framhaldi af þessum spurningum rekur svo fræðslustjórnin ýmsa þá hluti, sem miður fara í samskiptum og breytni hinna fullorðnu gagnvart ungu fólki, og segir eitthvað á þá leið, að óspektirnar og drykkjulætin bendi til þess, að einhverjar veilar séu í uppeldi og umhverfi unga fólksins, þ. e. í uppeldisaðferðum okkar hinna fullorðnu. Þessar meinsemdir eða veilar þarf að finna, svo að leiðir fáist til úrbóta, sagði hann að lokum.

Við framangreindar spurningar fræðslustjórans í Reykjavík, sem eru raktar hér eftir minnisblaði mínu og því ekki áreiðanlega víst, að þær séu orðrétt eftir hafðar, mætti kannske bæta þessum spurningum: Hvernig er sú aðstaða, sem þessu unga fólki er látin í té til skemmtana-halds, og í hverju er aðstoð og styrkur þjóðfélagsins aðallega falin? Um þessi mál hefur orðið svo mikið umtal og blaðaskrif, að óhugsandi er að gera því nokkur skil hér, til þess yrði að lesa upp úr blöðum og öðrum ritum klukkustundum, ef ekki dögum saman. En til þess að gera því örlitil skil, vil ég leyfa mér, með leyfi forseta, að vitna til þess allra nýjasta, sem um þessi mál hefur verið ritað, en það eru viðtöl,

sem dagblaðið Vísir birti í gær við tvo nemendur í framhaldsskólum hér í borginni.

Fyrra viðtalið, sem ég ætla að leyfa mér að minna á með örfáum orðum, er við Sigurð Snorrason, formann Nemendafélags Vogaskóla, en þar segir:

„Í skólanum er hægt að hafa skemmtanir í hverjum starfsmánuði skólans. Ein dansæfing er haldin í hverjum mánuði, en vegna húsnæðisvandræða skólans verður að tvískipta þeim, eldri bekkirnir sér, yngri sér. Auk þess eru haldnir málfundir í skólanum. Einhverjir sækja opna húsið æskulýðsráðs að Frikirkjuvegi 11, aðrir reyna að fá inngöngu í húsin hérna í bænum, Hótel Borg, Breiðfirðingabúð og Þórscafé. Ástandið versnaði mikið, þegar Lídó var lokað. Svo fremi að ríkið styrki ekki einhvern skemmtistað, má segja, að ástandið sé vonlaust.“

Þetta segir þessi formaður skólafélags eins gagnfræðaskólanna, og hann telur, að órói unga fólksins á götum úti sé bein afleiðing af skemmtistaðaleyfi unga fólksins. Unglingar 15 ára og eldri hafa áreiðanlega áhuga á slíkum unglingaskemmtistað, sem hann telur ekki geta starfað sómasamlega, nema ríkisstyrkur komi til, og þætir við, að unglingum finnist miklu meira varið í að skemmta sér á slíkum stað en í skólanum. Þetta var viðtalið við Sigurð Snorrason.

Hitt viðtalið, sem ég leyfi mér að rekja með örfáum orðum, er við Svein Rafnsson, sem er formaður nemendaráðs menntaskólans við Hamrahlið. Hann segir, með leyfi forseta:

„Ástandið er vægast sagt mjög slæmt að minnu álit, aðstaður þröngar fyrir unglinga, frá því að þeir vilja fara að skemmta sér og allt til 17—18 ára aldurs. Það hafa verið gerðar tilraunir í þá átt að bæta úr þessu, t. d. með dansleikjum í Lídó, sem áttu að vera vinlausir, þó að annað kæmi raunverulega upp á teninginn stundum. Aukið félagslíf í skólum væri sjálfsagt góð leið, ef einhver stefna væri ríkjandi í þeim efnum. Fólk áttar sig ekki á því, hversu mikið gildi félagslífið innan skólans hefur. Fjáruflát til þeirra hluta eru lítil sem engin, en það vantar leiðbeinendur til þess að marka stefnuna. Eins og veitt er fé í úrelt kennslufyrirkomulag, mætti veita fé til þess að stuðla að sjálfstæðri vinnu nemenda og samstarfi. Ríkisstyrktur skemmtistaður yrði til bóta.“

Úr þessum skrifum dagblaðsins Vísis í gær, mun ég ekki hafa yfir meira að þessu sinni, enda þótt þar sé ýmislegt fleira, sem vafalaust væri ástæða til að minnast á í þessu sambandi. Eins og sakir standa nú, er ungu fólki á aldrinum 16—20 ára heimilt að sækja einn dansstað í borginni, þ. e. Breiðfirðingabúð, sem mun taka eitt-hvað á þriðja hundrað manns með skaplegu móti. Þessi staður er, eftir því sem mér er sagt, aðallega sóttur af dansfólki á aldrinum 16—18 ára. Æskulýðsráð hefur svo til afnota húsið að Frikirkjuvegi 11 og heldur þar uppi allmikilli starfsemi. Aðstaða til dansleikja er þó þar ekki fullkomin, og eftir því sem ég bezt veit, er dans aðeins iðkaður þar síðdegis á sunnudögum og þá fyrir 12—14 ára ungmenni. Skólarnir, eða gagnfræðaskólarnir og menntaskólarnir a. m. k., hafa dansæfingar svo sem einu sinni í mánuði, og þá

eru, að ég held, að verulegu leyti upp taldir þeir möguleikar, sem unga fólkið á vól á til dansæfinga eða dansleikja.

Allir hljóta að sjá og skilja, hversu sorglega skammt þessi aðstaða hrekkur til þess að sjá fyrir þörfum þess fjölda, sem hér um ræðir. Ég veit ekki, hve margt fólk er hér á aldrinum frá 16—20 ára. Ég hef ekki reiknað það, það er vafalaust einfalt dæmi. En ég sá það í áður nefndri blaðagrein, sem ég vitnaði í áðan, eftir Hörð Bergmann, að hann gizkar á, að þetta fólk sé einhvers staðar um 7 þús. Þeir, sem ekki gera sér að góðu þær fáu skemmtanir, sem ég áður nefndi, eða komast ekki inn á þær, af því að það er svo fullt fyrir, eyða margir heilum kvöldum til þess að reyna að komast inn á veitingastaði, sem fólk á þessum aldri á ekki aðgang að með venjulegu móti. Stundum tekst þetta. Stundum tekst að villa svo um fyrir gæzlumönnum vinveitingahúsanna, að þangað sleppur inn fólk, sem ekki hefur náð tilskildum lágmarksaldri, þ. e. a. s. þeim aldri, sem veitingahúsin setja sér, og það hafa myndast margar furðusögur um þær aðferðir og brögð, sem notuð hafa verið í þessu skyni. Sumar þeirra hafa jafnvel verið birtar á prenti, svo sem til leiðbeininga og athugunar fyrir sem flesta. Þannig birtist í einu blaði um daginn, 3. þ. m., talsvert ýtarleg frásögn af því, hvernig helzt mætti svindla sér inn á veitingahús, og þær aðferðir, sem þar voru tilgreindar, voru allt frá því að falska nafnskirteini og búa til ökuskirteini og niður í ýmsar minni háttar brellur. En það er auðvitað vorkunnarmál, að fullvinnandi fólk og gildum skattborgurum þyki það nokkuð harðir kostir að vera synjað inngöngu í svo að segja öll veitingahús borgarinnar að kvöldlagi, jafnvel giftum konum í fylgd eiginmanna sinna, einungis vegna þess, að þetta fólk hefur ekki náð tilskildum aldri samkv. þeim reglum, sem vinveitingahúsin hafa sett. Þessu fólki eru þó veitt margvísleg önnur réttindi, og skyldur þjóðfélagsins verður það fyllilega að bera til jafns við aðra. Heimilisstofnun er því heimil. Barnauppeldi er þessu fólki falið, án þess að nokkuð sé talið við það að athuga. Kosningarétt og kjörgengi er áformað að færa því á næstunni, eftir því sem ég bezt veit. Skatta og skyldur skal það greiða til jafns við aðra. Aðeins eitt er bannað, stranglega bannað, það er að fara inn á vinveitingahús að kvöldlagi, svo langt getur jafnréttið ekki gengið.

Að visu eru ákvæði áfengislaganna, nr. 58 frá 1954, sbr. 16. gr. þeirra, þannig, að áfengi má ekki afhenda né veita neinum, sem er bersýnilega ölvæður, og ekki heldur yngri mönnum en 21 árs, og skal kaupandi áfengis jafnan sanna aldur sinn með vegabréfi eða á annan fullnægjandi hátt. Það er því ekki samkv. gildandi áfengislögum bannað þessu fólki, sem ég áðan greindi, að sækja veitingahúsin. Við því er ekkert bann annað en það, sem felst í lögreglusamþykkt borgarinnar um það, að 16 ára fólk og yngri megi ekki koma þar. En mörg veitingahús amast við því. Að yngri fólk en 21 árs komi þangað að kvöldlagi vegna þeirrar ábyrgðar, sem á húsin er lögð á því, að þessu fólki sé ekki afhent eða veitt vin, en það telja margir veitingamenn, sem ég

hef rætt við um þetta, mjög erfitt að koma í veg fyrir með fyllilega öruggum hætti, ef fólkinu er á annað borð leyft að koma inn í húsið. Þessu til staðfestingar hygg ég, að vitna megí í viðtal, sem birtist í dagblaðinu Þjóðviljanum á sunnudaginn var. Það viðtal er við rannsóknarlögreglumann hér í borginni. Kristján Sigurðsson að nafni. Ég hélt, að ég hefði verið með þetta viðtal hér með mér, en ég sé, að það er ekki, en hann segir þar, að það sé mjög erfitt fyrir gæzlumenn veitingahúsanna að koma í veg fyrir það, að yngra fólkið nái í áfengi eða fái áfengi til neyzlu, þegar það er komið inn í húsinn, og nefnir um það ákveðin dæmi, hvernig farið sé að því, á þann hátt, að það sé svo til engin leið fyrir veitingamennina eða gæzlumennina að koma í veg fyrir þetta. Hann segir, ef ég man rétt, að þegar yngri maður en 21 árs er í fylgd með öðrum eldri, sé það mjög einfalt fyrir þann eldri að gera pöntunina á borðið og ef þjónninn eða gæzlumaðurinn sér við því, og kemur ekki nema með eitt glas, segir þessi lögreglumaður, að menn muni ekki víla fyrir sér að drekka úr sama glasinu, og þannig telur hann, að húsunum sé vorkunnarmál að hafa þessar reglur í gildi, vegna þeirra örðugleika, sem hér er um að tefla. Og mér skilst, að í framkvæmd séu þessar reglur þannig hjá flestum veitingahúsum hér í borginni, að yngra fólk en 18 ára fái þar alls ekki inngöngu og fremur sé amazt við öllum þeim, sem yngri eru en 21 árs, af þeim ástæðum, sem ég áðan greindi, og er það eins konar neyðarvörn veitingahúsanna gagnvart þeirri ábyrgð, sem lögin leggja þeim á herðar.

Ég skal ekki fara að ræða um það frekar hér að þessu sinni og í sambandi við þetta mál, hvort það sé rétt stefna í gildandi áfengisl. að hafa aldursákveðin eins og þau eru þar ákveðin. Það gefst væntanlega kostur á því að ræða það mál síðar, því að hér fyrir hv. Alp. liggur nú einmitt, eins og ég gat um í upphafi máls míns, frv. til l. um breytingar á áfengisl. En í því frv. er ekki áformuð nein breyting frá gildandi l. að því er snertir hámarksaldurinn. Í frv., sem ég minntist á í upphafi máls míns, frá 1964, þessu, sem ekki varð útrætt hér á hv. Alp., var lagt til að lækka aldur þess fólks, sem veita mætti áfengi, niður í 18 ár, ef vissum skilyrðum væri fullnægt — mig minnir, að það væri aðallega það, að ungmenntu væru þá í fylgd með foreldrum sínum. En samstaða um þá breytingu varð ekki hér, og þess vegna var það frv. lagt til hliðar og nú borið fram annað frv., þar sem þessi ákvæði eru óbreytt, þ. e. á þskj. 10. Ég hygg þó, án þess að ég fari lengra út í það, eins og ég áðan sagði, á þessu stigi, að þeir séu mjög margir, sem eru á því, að það væri rétt að breyta þessu ákvæði. Ég man t. d. úr fyrr greindu samtali við Kristján Sigurðsson lögregluvarðstjóra, að þar lýsir hann því afdráttarlaust yfir fyrir sitt leyti, að hann telji, að ákvæðið um 21 árs aldur sé óheppilegt. Hann segir, að það sé laga-setning, sem fólk vilji gjarnan brjóta og mikið sé gert að því að brjóta, og segir, ef ég man rétt, eitthvað á þá leið, að þau lög, sem fólk telji sjálfsagt að brjóta, séu til þess frekar fallin að brjóta niður virðingu manna fyrir lögum almennt.

En ég ætla ekki að ræða þetta frekar, eins og ég áðan sagði.

Um nokkurra ára skeið var eitt veitingahúsanna hér í borg, veitingahúsið Lídó, starfrækt að mestu leyti sem dansstaður ungmenna, og ég hygg, að sá dansstaður hafi yfirleitt gefið frekar vel og sú tilraunastarfsemi, sem þar fór fram. Eftir því sem ég veit best, mun þetta veitingahús hafa borið sig fjárhagslega framan af, meðan það var látið óátalið, að ungmenntu undir 16 ára aldri vundu þangað komur sínar. En eftir að farið var að herða eftirlit með því, að ákvæði lögreglusamþykktarinnar um útivist fólks undir 16 ára aldri væru haldin eða bann það, sem í lögreglusamþykktinni er við því, að það komi saman að kvöldlagi, er mér sagt, að aðsóknin að Lídó hafi rénað og upp úr því hafi forráðamenn hússins séð sig tilneydda að hætta þessari unglingastarfsemi. Í stað þessa húss hefur ekkert annað komið, en þörfin hefur þó vaxið, a. m. k. sem því nemur og þó raunar heldur meira vegna fólksfjölgunarinnar.

Af dæminu um rekstur veitingahússins Lídó virðist mér mega draga aðallega tvenns konar lærdóma. Í fyrsta lagi, að það tjái ekki að einblína á arðbæran rekstur í sambandi við þá starfsemi, sem hér um ræðir. Ég held, að þjóðfélagið verði að líta á þetta, rekstur ungmennahúsa, sem lið í uppeldiskostnaði æskufólks, lið, sem þjóðfélagið verði að bera á hliðstæðan hátt og þá menntunaraðstöðu t. d., sem í té er látin. Það er að engu leyti neitt þýðingarminna að forða ungmenntu frá óhollum áhrifum á þessum aldri heldur en jafnvel auka þekkingu þeirra í bóklegum og verklegum fræðum. Hvort tveggja er jöfnum höndum skilyrði þess, að upp vaxi heilbriggt fólk og hamingjusamt.

Í öðru lagi virðist mér reynslan af rekstrinum á Lídó sýna, að ekki þýði að gera ráð fyrir sameiginlegum skemmtunum allra ungmenna í umræddum aldursflokki. 15—16 ára ungmenntu eiga ekki í þessu tilliti neina samleið með fólki t. d. á aldrinum 19—20 ára, svo að einhver dæmi séu nefnd. Ég held því, að í ungmennahúsi því, sem þetta frv. fjallar um, eða öðrum þeim húsum, sem í stað þess kunna að verða reist, því að slík hús verða reist, verði að gefa því fullar gætur að dreifa skemmtunum sem allra mest, hafa mismunandi daga fyrir mismunandi aldursflokka, svo að þeir geti verið saman, sem saman vilja vera, og allir viti, hvenær jafnaldra sína er að finna í ungmennahúsi. Þessi skipting er í fyllsta máta eðlileg og helgast m. a. af þeim aldurskilum, sem mjög greinilega eru mörkuð í skólaölggjöfinni.

Þá finnst mér ástæða til að geta þess hér, að í flestum ef ekki öllum framhaldsskólum borgarinnar hafa margvíslegar ráðstafanir verið gerðar til hollra áhrifa í þessum uppeldismálum. Vinsælast af þeim hlutum hefur án efa verið hið svonefnda opna hús, sem upp var tekið fyrir nokkrum árum og er nú mjög útbreidd aðferð í þessum efnum. Ég tel ekki þörf á því að lýsa þeirri starfsemi. sem þar fer fram, það hljóta allir hv. alpm. að þekkja, en hún er margs konar og reynt að sniða hana sem mest við hæfi þeirra, sem eiga að njóta hennar.

þeim var leigður Keflavíkurflugvöllur til 5 ára, og mátti framlengja það til 1 árs í senn, er sá tími væri útrunninn. Þá var svo látið heita, að það skyldi ekki vera herlið, sem væri á Keflavíkurflugvelli, en við ýmsir, sem andstæðir vorum þeim samningi úr þrem flokkum þingsins, höldum því fram hins vegar, að það væri aðeins verið að klæða þá hermenn í borgarlegan búning, sem verið höfðu þar í herstöðinni áður. Og með Keflavíkursamningnum náðu Bandaríkjamenn fyrstu opinberu ítökunum í íslensku landi, eftir að stríðinu lauk, og var þó sá samningur opinberlega látinn heita: Samningur um brottför ameríska hersins af Keflavíkurflugvelli eða af Íslandi.

Því næst tóku Bandaríkin að reyna að tryggja sér efnahagsleg ítök á Íslandi og áhrif á íslenska löggjöf. Það gerðist með Marshall-samningnum, sem öllum er í fersku minni. Það mun upphaflega hafa verið tilgangur þeirrar ríkisstjórnar, sem að þeim samningi stóð, að með þeim samningi væri Ísland aðeins að taka þátt í samhljálpi við önnur lönd í Evrópu, og ég man eftir, að núv. hæstv. forsrh. hafði þau orð um, þegar sá samningur var lagður hér fram, að Ísland mundi verða veitandi, en ekki þiggjandi í sambandi við það, sem þá var kallað Marshall-aðstoð. Það reyndist öfugt. Ísland varð meir og meir háð Bandaríkjunum og lánastofnunum, sem þau réðu yfir, á næstu árum, og gekk svo langt þá t. d. um afskiptin af löggjöf okkar hér á Alþingi, að eftir að helmingastjórnin gamla hafði sett frv., sem bannaði Íslendingum að byggja nema með sérstöku leyfi nefndar í Reykjavík, tókst okkur nokkru seinna hér í Nd. að fá samþ. lagafrv., þar sem ákveðið var að hnekkja þessu banni, þá var það lagafrv. stöðvað í Ed. með hótunum frá hinum efnahagslega fulltrúa Bandaríkjamanna hér á landi þá um, að það yrði ekki veitt leyfi frá hálfu Bandaríkjanna og þeirra stofnana, sem þau hefðu með að gera, til að veita lán úr mót-virðissjóðnum, svo framarlega sem ætti að samþ. svona lög. Gengislækkunin 1950 var einnig samþ. einmitt eftir kröfum samsvarandi aðila, þannig að áhrif Bandaríkjastjórnar á íslenska löggjöf og íslenska ríkisstj. voru orðin mjög rík á þessu skeiði.

Síðan var Kóreustríðið 1951 notað sem átylla til þess að krefjast hér herstöðvar, til þess að hernema Ísland á ný opinberlega. Þetta var gert þrátt fyrir það að við hefðum það skýrt og skortinort í yfirlýsingum, ekki aðeins frá þeirri ríkisstj. Íslands, sem stóð að Atlantshafssamningnum 1949, heldur og frá samningamönnum hennar við Bandaríkjastjórn og frá utanrrh. Bandaríkjanna, að hér yrði ekki farið fram á herstöðvar á friðartímum, og ef ég man rétt, sagði meira að segja sá forsrh., sem var, þegar Atlantshafssamningurinn var samþykktur, ef verið væri að ræða um herstöðvar í sambandi við þetta mál og það væri meiningin, þyrfti maður ekki að ræða þetta mál meir, þá væri það úr sögunni. Og ég þóttist finna á öllu, að það væri raunverulega með samvirkunna mótmælum, sem þeir menn, sem samþykktu hernámssamninginn 1951, gerðu það, ríkisstj. líka, bæði vegna þess, að þeim þótti raunverulega undir niðri gengið á þau loforð, sem

Bandaríkjastjórn hafði gefið, og hins, að þeir höfðu sjálfir gefið svo ákveðnar yfirlýsingar áður, að þeim þótti nú vera nokkuð út frá þessu öllu brugðið. Þessar efasemdir, mér liggur við að segja samvirkubít, valdamannanna komu fram í því, að þeir treystu sér ekki til þess að kalla Alp. saman og láta Alp. fjalla um þetta mál. Það var gert að Alp. fornspurðu í maí 1951 að hleypa Bandaríkjaher inn í landið. Án löglegra aðgerða af hálfu Alp. var erlendur her látinn taka sér bólfestu í landinu. Og þegar Alp. kom saman um haustið, var búið að stilla Alp. frammi fyrir fullgerðum staðreyndum. Landið var herseðið, og Alp. átti síðan að fara að ræða um þetta mál í herseðnu landi, sem þýddi það náttúrlega, að þorri þm. vissi, að ógæfan var skeð, og tók meira eða minna máské af hollustu gagnvart sínum flokksforingjum og ríkisstj. afstöðu með því að samþykkja þau lög, sem nú er lagt til að afnema.

Sú hugmynd, sem ég fékk um afstöðu margra þeirra manna, sem annars voru þessum samningi fylgjandi á yfirborðinu, var sú, að þeir væru mjög efins í, hvort það væri rétt, sem þeir gerðu. Mér er það enn þá minnisstætt, að 9. ágúst 1951, nokkrum mánuðum eftir að herinn gekk hér á land, gerðist það þennan dag, sem var 100 ára afmæli þjóðfundarins eða réttara sagt þjóðfundarslitanna, þess athurðar, þegar Íslendingar í fyrsta skipti sameinuðust þjóðlega gegn þeim danska yfirgangi, stóðu allir sem einn maður að þeim mótmælum, sem þá voru gerð, og það þó að danskur her væri þá í landinu, — þennan dag minntist Morgunblaðið, málagn Sjálfstf., ekki á þetta 100 ára afmæli. En sú þögn talar herra en mörg orð, sem hefði verið hægt að segja. Ég held þess vegna, að þeir, sem stóðu að hernámssamningnum 1951, hafi sjálfir verið margir hverjir mjög efins í, að það væri rétt, sem þeir gerðu. Hins vegar var vitanlegt, að andrúmsloftið var erfitt, kalda stríðið í algleymingi, Kóreustríðið byrjað, og það var máské ekki mjög erfitt fyrir þann völduga vestræna heim að hafa slík áhrif á valdamenn hér á Íslandi þá, að þeir gengju inn á að kalla þennan her inn í landið.

Við fulltrúar Sósfl., sem þá áttum sæti á Alp., mótmæltum þessum samningi, þegar Alp. kom saman, og lýstum því yfir, að við álitum hann ólöglega til kominn og vera þvingaðan upp á þjóðina og það hefði verið okkar álit allan tímann á þessum samningi hvað form hans snertir.

Síðan þessi samningur var gerður, eru nú liðin 16 ár. Bandaríkin hafa á þessum tíma nokkuð fært sig upp á skaftið hér á Íslandi, og það er auðséð, að þau eru nú í sambandi við það, sem er að gerast í Hvalfirði, að búa sig undir það að vera hér til allra tíma, ef þau fá því sjálf ráðið. Þau hafa líka á þessum tíma verið að reyna að ná sterkari og sterkari ítökum í okkar innanlandsmálum og reyna að hafa vaxandi áhrif á landsmenn. Sjóðvarpsmálið allt saman er gott dæmi um slíkt. Það hefur verið svo mikið rætt um þá menningarlegu hættu, sem af hermanna-sjóðvarpinu stafi, og þau áhrif, sem Bandaríkin og Bandaríkjastjórn geti með því haft, að ég skal ekki fjölyrða um það hér. Ég skal aðeins minna á, að einn af þeim mönnum Sjálfstf., sem ákveðna hafa um þessi mál talað til að gagnrýna þau

Áhrif, Sigurður Línadal, sagði í þeirri ræðu, sem hann flutti 1. des. 1965 á vegum stúdenta og útvarpað var þá, þessi orð, með leyfi hæstv. forseta:

„Hér er í rauninni um að ræða mjög freklegla íhlutun Bandaríkjamanna um innanlandsmál Íslendinga og vægast sagt ótrúlega ögrandi framkomu. Sá tvískinnungur Bandaríkjamanna, sem hér birtist, að telja sig vera verndara smáþjóðar, en reyna um leið að grafa undan tilveru hennar innan frá, er vægast sagt heldur ógeðfældur.“

Ég veit ekki og skal engum getum um það leiða, í hve ríku mæli þeir valdamenn, sem hleyptu ameríska sjónvarpinu inn í landið, hafa gert sér ljóst, hver hætta var þar á ferðum. Margir þeirra hafa vafalaust fyrst áttað sig á því eftir á, hvíllt ógæfuspör þeir voru að stíga, og jafnvel minnir mig, að yfirlýsingar liggi fyrir frá sumum þeirra um það, að þeir mundu aldrei hafa leyft þetta, ef þeir hefðu gert sér grein fyrir. hvað af því leiddi. En eitt er víst, að þetta ameríska sjónvarp er búið að skapa slíkt þýlyndi á meðal þeirra Íslendinga ýmissa, sem á það hafa horft, að meira að segja sjálfir valdamenn þjóðarinnar eru nú orðnir hræddir við þetta þýlyndi þegna sinna, að menn eru farnir að óttast kosningaleg áhrif af því t. d. að loka umsvifalaust fyrir ameríska sjónvarpið.

Ég skal ekkert fjölyrða um það andlega, siðferðilega og menningarlega tjón, sem við höfum beðið af þessari 16 ára hersetu. Í öllu falli er tími til kominn, frá hvaða sjónarmiði sem það er skoðað, að þessari hersetu linni, og því er þetta frv. flutt. Við álitum, að það megi ekki lengur við svo búið standa, en Alþingi Íslendinga kveði á um, að þessum samningi verði upp sagt. Það er rétt að athuga í þessu sambandi nokkuð þau rök, sem verjendur hernámsins komu með á árunum eftir að það hófst og hafa jafnvel stundum verið með síðan. Þeirra fyrstu og höfuðrök voru, að árás á Ísland gæti orðið gerð hvenær sem væri og þess vegna væri Íslandi þörf á því sér til varnar að hafa hér amerískan her.

Í fyrsta lagi hvað snertir árásina, sem yfirvofandi væri, var það alltaf blekking. En jafnvel þó að menn hafi greint á um það, hvort það hafi verið blekking, á þeim tíma, sem þetta mál var notað mest, mun þó svo komið nú, og kem ég betur að því síðar, að vart mun sá maður finnst, sem leyfir sér að halda því fram nú, að árás á Ísland sé yfirvofandi og þess vegna sé nauðsynlegt að hafa herinn. Í öðru lagi: Íslandi hefur aldrei verið vörn í því að hafa hér amerískan her. Í kjarnorkustriði, og slíkt strið var raunverulega það eina hugsanlega, ef til vopnaviðskipta hefði komið á milli þeirra stórvelda, sem þá var um rætt, — í kjarnorkustriði er í fyrsta lagi engin vörn til og sízt af öllu fyrir okkur hér. Herstöðvarnar voru ekki til þess að verja Ísland. Þær voru í raun og veru til þess að draga að sér fyrstu skeyti, fyrstu eldflaugar, ef styrjöld hefði hafizt, þær eru nokkurs konar hlífiskjöldur fyrir Bandaríkin. Það var þess vegna vitað, að herstöðvar á Íslandi voru aldrei nein vörn, heldur buðu þvert á móti hættunni heim. Það hefur verið afstaða okkar hernámsandstæðinga allan tímann gagnvart því spursmáli, hvort við þyrft-

um að hafa hér amerískan her, vegna þess að það tryggði að einhverju leyti Íslendinga.

En hvernig svo sem við höfum á undanförunum 1½ áratug deilt um þessi mál, og mikið af þeim deilum heyrir nú sögunni til, er ástandið þannig í dag, að við ættum nokkurn veginn að geta komið okkur saman um, hvernig ástandið sé í dag á þeim svæðum, sem snerta Vestur-Evrópu og Norður-Ameríku, og hvort þessara hervarna hér og herstöðva sé meira að segja frá sjónarmiði þeirra, sem álita einhverja vörn í þeim, en ekki hættu, að einhverju leyti þörf. Herstöðvarnar voru settar hér á einu erfiðasta tímabili kalda stríðsins. Kalda stríðinu er lokið nú. Þær þjóðir og þau stórveldi, sem menn þá bjuggust við ýmsir hverjir að mundu fara að berast á banaspjót, hafa nú tiltölulega vinsamleg samskipti sín á milli. Verzlunar- og menningarviðskipti aukast milli þeirra í mjög ríku mæli, og mjög almennt er meira að segja farið að ræða það, hvort ekki þurfi að stefna að því að leggja niður bæði Atlantshafsbandalagið og Varsjárbandalagið. Ástandið í Evrópu er orðið gerbreytt frá því, sem fyrr var. Meira að segja sá aðili, sem hvað erfiðastur hefur verið venjulega í þessum viðskiptum, sem sé ríkisstj. Vestur-Þýskalands, er sjálf farin að lýsa yfir, að hún áliti kalda stríðinu lokið og það verði að taka upp alveg nýja stefnu í utanríkismálum. Og það land Atlantshafsbandalagsins, sem löngum var skoðað sem hornsteinninn að öllum hugsanlegum hernaðarframkvæmdum Atlantshafsbandalagsins á meginlandi Evrópu, sem sé Frakkland, það land er ekki lengur með í þeirri hernðarsamvinnu, sem Atlantshafsbandalagið sem slíkt skipuleggur, þannig að raunverulega er grundvöllurinn undir þeirri hugsanlegu hernaðarlegu samvinnu Atlantshafsbandalagsríkjanna á meginlandi Evrópu brott fallinn. Frakkland hefur vísað öllum amerískum herstöðvum burt frá sér, og þegar einn sterkasti bandamaður Bandaríkjanna í Evrópu gerir slíkt, hvaða þörf er þá fyrir Ísland að hafa slíkar herstöðvar áfram? Það eru þó vissulega aðilar, sem vita, hvað þeir eru að gera í þessum efnum, og alveg greinilegt, hvernig þeir meta þetta ástand. Mér þætti það satt að segja mjög hart, ef kalda stríðið og allur þess hugsunarháttur ætti að lifa lengur á Íslandi en í nokkru öðru ríki, sem Atlantshafsbandalaginu tilheyrir.

Ég álit þess vegna, að þeir, sem hafa verið fylgjandi herstöðvunum hér á Íslandi út frá hernaðarlegum sjónarmiðum og með tilliti til bandamanna Íslands í Evrópu og Norður-Ameríku, ættu að geta á það fallizt nú, að allar þær forsendur frá hernaðarlegu sjónarmiði, sem þeir hafa haft áður, séu nú brott fallnar. Ef menn virkilega eru inni á því að fara að halda herstöðvum á Íslandi lengur, fæ ég ekki varizt þeim grun, að í því felist, að þessar herstöðvar eigi að geymast, meira að segja þó að Atlantshafsbandalagið liði undir lok, handa þeim aðila, sem upphaflega reyndi að ná sér í þær hér fyrir sig einan, sem sé fyrir Bandaríkin. Ég fæ ekki betur séð, ekki sízt með þeim fordæmum, sem Frakkland hefur gefið, en það sé orðið sjálfsagður hlutur fyrir þá menn, sem þótti nauðsynlegt 1951 að kalla ameríska herinn hér inn í landið út frá því ástandi, sem

þá var í Evrópu, út frá þeirra eigin sjónarmiði sé það orðið sjálfsagt mál að láta þennan her nú fara. En önnur og vissulega allmikilvæg rök, sem oft hefur verið beitt í sambandi við þetta herstöðvamála, eru þau, að herstöðvarnar hér á Íslandi séu nauðsynlegur þáttur Íslands í verndun vestrænnar menningar, í svo að segja samvinnu þjóða um að varðveita vestræna menningu. Það er því miður oft svo með þetta orð, vestræn menning, að það er notað þannig, að maður skrifar það varla án þess að setja um það gæsallappir. En ef við hins vegar viljum tala um vestræna menningu gæsallappaust, vil ég segja, að hernámið og vestræn menning eiga að mínu áliti ekkert skylt. Og í þeim umr., sem óhjákvæmilega koma til með að fara fram á næstu árum hér á Íslandi um þessi mál, held ég, að sé frá upphafi nauðsynlegt, að við sláum því föstu, hvorum megin sem við annars stæðum í þeim umr., hvernig við litum á vestræna menningu út af fyrir sig, allt svo hvað snertir hennar stjórnmálalátt. Ég ætla ekki að fara hér að ræða um vestræna menningu hvað snertir skáldskap, tækni, vísindi og annað slíkt. En það er tvennt fyrst og fremst, sem ég hef alltaf litið á sem það stóra framlag vestrænnar menningar til heimsmenninnarinnar hvað stjórnmálin snertir. Annað er þjóðfrelsis- og lýðræðiskenningin. Hitt er sósíalisminn, marxisminn.

Sjálf þjóðfrelsis- og lýðræðiskenningin, bæði eins og hún hefur verið framkvæmd í Vestur-Evrópu á sínum tíma og með hyltingunni og uppveisninni í Norður-Ameríku á sínum tíma, hefur verið einn hornsteinn vestrænnar menningar hvað stjórnmálakennningar hennar snertir, og út frá öllum þjóðfrelsiskenningum vestrænnar menningar er ekkert fjær lagi en að knýja smáþjóð eins og Íslendinga til þess að ljá stórveldi eins og Bandaríkjunum herstöðvar í sínu landi, fyrst að beygja þau til þess með ofbeldi undir sérstökum kringumstæðum 1941, síðan að knýja þau, fyrst með Keflavíkursamningnum, af því að þau sögðust ekki fara burt með herinn, nema sá samningur væri gerður, og síðan með hernámsamningnum 1951, þegar herinn er látinn ganga á land, áður en Alþingi hefur samþykkt þann samning, og þannig stillt frammi fyrir fullgerðum staðreyndum, þá er ekkert meira í mótsetningu við allt það hermferði, sem Bandaríkin þannig hafa sýnt, heldur en hernám Bandaríkjahers hér á Íslandi.

Því var einu sinni haldið fram af ýmsum, að einmitt Atlantshafssamningurinn og þar með herstöðvarnar hér á Íslandi væru alveg sérstakar aðgerðir á móti sósíalismannum yfirleitt. Sósíalisminn er hins vegar snar þáttur í vestrænni menningu, skapaður af vestrænum þjóðum. Stofnar marxismans voru á sínum tíma sú enska hagfræði, þýzka heimspeki og sá franski hugsjónasósíalismi. Sósíalisminn er eitt af því, sem einmitt vestrænar þjóðir telja með sínum framlögum til heimsmenninnarinnar, og ekkert væri fjær eðli vestrænnar menningar en að fara að mynda hernaðarbandalag á móti þeirri stefnu. Hernámið hér á Íslandi hefur aldrei átt neitt skylt við vestræna menningu, og það hefur verið í algerri andstöðu við allar þær beztu hugsjónir, sem

vestræn menning hefur lagt stjórnmálakennningum heimsins til. Þess vegna, þegar við ræðum þessi mál, skulum við ekki vera að blanda slíkum málum þar inn í, heldur halda okkur við það eitt, — hvernig sem menn hafa viljað líta á þau mál fyrir 10—15 árum, og það er ég líka vissulega reiðubúinn í dag til að taka upp deilur um, — þá sé hitt aðalatriðið, hvort menn líta þannig á, að í dag séu nokkrar þær forsendur til, sem heimili lengur Alþingi Íslendinga að láta þjóðina búa við það að hafa erlendan her og herstöðvar í sínu landi. Þetta eru þau rök, sem við Íslendingar ættum að taka tillit til. Okkar þjóðernislegu rök, okkar menningarlegu rök og þau rök, sem styðjast við alþjóðástandið, eins og það nú er orðið, mæla þess vegna með því, að herinn sé látinn fara af landi burt. Ef það kemur fram tregða í þessu máli, ef menn vilja ekki skýrt og skörinort, ekki sízt áður en næstu kosningar fara fram í sumar, segja til um sínar skoðanir í þessum efnum og hver flokkur gera hreint fyrir sínum dyrum, leitar sá grunur á menn, að hætta sé á, að á komandi kjörtímabili eða á komandi árum kunni að verða leitað eftir að halda hér herstöðvum áfram, hvernig svo sem þróunin verður í Evrópu.

Ég vil minna á það, að Bandaríkjastjórn fór fram á herstöðvar hér á Íslandi 1945 og það til 99 ára, áður en Atlantshafsbandalagið var myndað. Þær herstöðvar áttu ekki að vera neinn þáttur í að vernda lýðræði og frelsi o. s. frv., eins og svo fagurlega er að orði kveðið í sáttmálanum um Atlantshafsbandalagið. Bandaríkjastjórn er því uppvis að því að vilja tryggja sér herstöðvar hér á Íslandi án alls tillits til þess, hvað núverandi bandamenn hennar í Evrópu, England, Frakkland eða aðrir slíkir, kunna að álíta. Sá grunur leitar því á mann, að skyndilega kynni svo að fara, ef aðstæður halda áfram að breytast eins ört í Evrópu og þær hafa gert á undanfórnum árum, að Bandaríkin reyndu aftur að tryggja sér herstöðvar hér á Íslandi fyrir sig ein, fyrir Bandaríkin ein, án tillits til Atlantshafsbandalagsins, án tillits til ríkja á meginlandi Evrópu. Ég styðst þar við. eins og ég held ég hafi vitnað hér í áður, ummæli eins af hernaðarsérfræðingum de Gaulle, sem hefur skrifað um það, að Bandaríkin hygðu á það, þegar Atlantshafsbandalagið liði undir lok, að tryggja sér herstöðvar á Íslandi, Englandi og, ef ég man rétt, Spáni, — ég held, að ég fari rétt með það, Ísland og England man ég örugglega rétt, en ég held, að þriðja landið hafi verið Spánn. M. ö. o.: þeir herfræðingar og stjórnmálafræðingar í Evrópu, sem reikna með friðsamlegri þróun þar og þar af leiðandi smátt og smátt upplausn þeirra tveggja hernaðarbandalaga, sem þjóðir Evrópu hafa skipzt í, ganga út frá því, að hjá Bandaríkjunum mundi vera rík tilhneiging til þess að tryggja sér með sérsamningum við Ísland, England og Spán sérstakar herstöðvar sér til handa á þessum stöðum. Það mundi þýða að gera Ísland, England og Spán að eins konar — ég veit ekki, hvað það mundi vera kallað, herstöðvamálið, framvarðaherstöðvum fyrir sig. Við sjáum, að Bandaríkin hafa auðsjáanlega hugsað sér einhverja svipaða framvarðarstöðu í Asíu hvað snertir bæði

þær eyjar, sem þeir hafa haldið síðan í stríðslok, Okinawa og aðrar slíkar, og svo norður til Japans og suður til Vietnams, tryggja sér eins konar framvarðarstöðu, sumpart við eyjaklasa, sumpart á útnesjum þeirrar álftu. Og við Íslendingar sjáum það beztt nú í dag af því, hvað gerist í Vietnam, hvað það getur kostað að gerast slík framvarðarstöð.

Ég vek máls á þessu vegna þess, að það er ekki ráð nema í tíma sé tekið. Fyrir okkur er nauðsynlegt að mínu áliti að losna við þessar herstöðvar sem allra fyrst og koma í veg fyrir það og gera öllum aðilum ljóst, að við ættum ekki aftur að ljá neinum aðila herstöðvar í okkar landi. Vissulega fléttast afstaðan um Norður-Atlantshafsbandalagið nokkuð inn í þetta mál, og því miður eru í því efni nokkrir óljósir punktar eða óljós atriði einmitt í þeim samningi, sem hér er fjall- að um.

Hernámssamningurinn er gerður út frá því sjónarmiði, að við séum í Atlantshafsbandalaginu, og um þær herstöðvar, sem þar um ræðir, annaðhvort í 6. eða 7. gr., ég hef hann ekki hjá mér, tekið fram, að þær skuli vera Norður-Atlantshafsbandalaginu til ráðstöfunar, þótt samningnum sé sagt upp. Nú er það að vísu dálítið einkennilegt atriði, að í samningnum sjálfum er ákveðið, að honum megi segja upp og hann megi falla úr gildi, en samt er í samningnum ákvæði, sem þýðir, að atriði úr honum eigi að halda gildi, þó að hann falli úr gildi og þessi atriði þar með. Það er máské skiljanlegt, að mönnum hafi ýmislegt á orðið, þessi samningur hefur verið gerður í skyndi, hugsaður undir byssustingjunum og þess vegna vart von, að lögfræðileg snilli hafi þar haft ráðrúm til að komast að. Hins vegar ber á hitt að líta, að Norður-Atlantshafssamningurinn var gerður undir þeim forsendum, að ekki yrðu herstöðvar hér á friðartímum, og þess vegna hlaut það ástand að vera hugsanlegt og var gengið út frá því og var þannig tvö fyrstu árin, sem að samningur stóð, að hér voru engar herstöðvar. Það gat því ekki verið sjálfsöðg afleiðing af Norður-Atlantshafssáttmálanum, að hér yrðu herstöðvar, heldur þvert á móti. Það átti að geta verið hugsanlegt út frá Norður-Atlantshafssamningnum einum saman, að Ísland væri herstöðvalaust. Þegar varnarsamningurinn svokallaði væri þess vegna felldur úr gildi, átti þar með að vera fellt úr gildi líka allt um það, að hér væru nokkrar herstöðvar. Það hlaut að vera algerlega á valdi Íslendinga sjálfra þar eftir. Við hlutum að hafa rétt til þess að eyðileggja þær herstöðvar eða láta þær eyðileggjast eða segja þeim aðilum, sem þær höfðu, að fara burt með allt sitt.

Ef það var skoðun þeirra manna, sem stóðu að Norður-Atlantshafssamningnum 1949, eins og þeir lýstu yfir þá, að Ísland gæti verið í Norður-Atlantshafsbandalaginu, án þess að hér væru herstöðvar, ef það var ærleg meining þeirra, ber þeim mönnum líka, ef þeir sjálfir sannfærast um, að hér sé ekki sérstök þörf fyrir herstöðvar, að sjá svo um, að enginn geti gert þær kröfur á okkar hendur, að hér séu herstöðvar, þ. e. að þau atriði, sem eru í 6. og 7. gr. varnarsamningsins, þegar hann er felldur úr gildi, þá séu þau atriði öll þar með úr gildi fallin. Ef einhver efi væri á

um þetta, þá a. m. k. fyndist mér frá sjónarmiði þeirra manna, sem væru t. d. inni á því, að það ætti að framlengja Atlantshafssamninginn 1969, að þá ætti að knýja það fram, að Ísland væri algerlega óháð í þeim efnum og ekki bundið á neinn hátt með að hafa hér herstöðvar, eins og var, þegar sá samningur var gerður. Þessu vil ég skjóta hér fram, til þess að þeir menn ihugi það, sem eru með Norður-Atlantshafssamningnum eða voru með honum og væru með því að framlengja hann, en álitu, að hann ætti að vera á sama máta og hann var tvö fyrstu árin, sem sé án þess að herstöðvar fylgdu honum, því að mér sýnist, að þetta atriði, sem svona óljóst er smeygt inn í 7. gr. varnarsamningsins, geti flækt þetta mál fyrir okkur upp á framtíðina. Og við erum áður búnir að upplifa það í sambandi við samninginn 1941, hvernig slík mál hafa verið flækt, mál, þar sem stóð í okkar samningi, að Bandaríkin ættu að fara burt að stríðslokum, en Bandaríkin skýrðu það með því, að þar með væri átt við það, sem þau kölluðu hættuástand. Þetta vildi ég aðeins benda á viðvíkjandi því máli. Hitt aftur á móti vil ég taka fram, að Atlantshafssamningurinn fellur úr gildi eða það er hægt að segja honum upp 1969, og með þeirri þróun, sem orðið hefur í Evrópu, álit ég alveg sjálfsagt, að honum verði sagt þá upp. Og við munum, þm. Alþ., flytja um það þáttill.

Í því sambandi vil ég hins vegar ítreka það, sem ég sagði áðan, að samstarf á milli þjóða, t. d. Vestur-Evrópu og Norður-Ameríku, er alveg jafnt hugsanlegt á ýmsum þeim sviðum, sem það er framkvæmt, þó að það samstarf sé ekki hernaðarlegs eðlis, og það ber að mínu áliti mjög stranglega að aðgreina slíkt. Ég álit, að Atlantshafssamningnum eigi að segja upp 1969 og ef það reyndist, sem ég held, ef alþýða manna í landinu fengi að greiða atkv. um það, líka skoðun meiri hl. þjóðarinnar, þá er tími til kominn, að ráðstafanir til þess að segja varnarsamningnum svokallaða upp séu gerðar um leið. Það þarf 18 mánaða raunverulegan uppsagnarfrest í þeim efnum, 6 mánuði til hinnar svokölluðu endurskoðunar og síðan, þegar hún leiðir ekki til þess, að samkomulag takist um að fella samninginn úr gildi, sem ég vart býst við, að Bandaríkjastjórn mundi ganga inn á, þá einhliða uppsögn af Íslands hálfu, sem þá yrði gerð með 12 mánaða fyrirvara. Það er þess vegna álit okkar, að nú sé tími til kominn, að Alþ. segi þessum varnarsamningi upp og hafður sé að öllu sá háttur þar á, sem lög mæla fyrir um. Um leið og endurskoðunarfresturinn væri útrunninn og samningnum sagt upp, væru stöðvaðar þær hernaðarframkvæmdir, sem nú er verið að gera í Hvalfirði, til þess að það komi strax greinilega í ljós, að Íslendingar ætla sér ekki að láta herstöðvarnar halda hér áfram í neinu formi.

Ég vil mega vona, að það takist að fá á þessu þingi, sem er síðasta þing, áður en kosningar fara fram, sem að mjög miklu leyti hljóta að snúast um, hvaða afstöðu þjóðin kemur til með að taka viðvíkjandi annars vegar herstöðvum hér á Íslandi og hins vegar uppsögn Atlantshafssamningsins, — ég vil leyfa mér að vona, að hér á Alþ. geti orðið umr. um þetta mál, þannig að hinir

ýmsu flokkar þingsins láti koma fram sína skoðun ótvírætt, hver hún er. Ég hef orðið þess var, að það er þegar farið að ræða af ýmsum stjórnmálaflokkunum, sem áður hafa verið allákveðnir hernámssinnar, um ýmist uppsögn eða vissar breytingar á hernámssamningnum, og ég kann satt að segja ekki meira en svo við það, að farið sé fyrst og fremst að ræða þessa hluti eingöngu utan veggja Alþ. Það er gott, að það sé gert og sem mest að því gert, en ég held þó, að hér á Alþ. sé fyrst og fremst sá vettvangur, þar sem stjórnmálaflokkarnir eigi skýrt og ótvírætt að móta sína afstöðu og færa fram sín rök í þessum málum. Ég vil vona, að svo megi verða og þessu máli, þegar það hafi fengið sína eðlilegu meðferð nú við 1. umr., verði því vísað til 2. umr. og hv. allshn. og það megi þaðan koma, þannig að sú afstaða komi skýrt og greinilega í ljós, sem stjórnmálaflokkarnir vilja taka í þessum efnum nú, áður en kosningarnar fara fram í sumar.

Forsrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það er af ýmsu ljóst, að hv. 3. þm. Reykv. er nú að undirbúa sína pólitísku erfðaskrá, ef svo má segja. Hann lýsti því hér fyrir nokkrum vikum yfir, að því er menn skildu, að þetta væri hans síðasta þing, og ýmiss konar tillöguflutningur síðan bendir til þess, að hann vill láta sína brottför verða eftirminniliga. Það má segja, að nærri samtímis hafi komið frá hans hendi tvær till., önnur um það efni, sem hér um ræðir, og hins vegar till. til þál., þar sem Íslendingum er ætluð forusta í því að bjarga öðrum þjóðum og þó einkanlega Norðmönnum frá einokunarklóm auðhringanna.

Till. er merkileg í sjálfu sér og grg. ekki síður, því að þar kemur ljóst fram, að hv. þm. telur sjálfan sig hafa mun betur vit á því, ekki einungis hvað íslenzku þjóðinni henti, heldur einnig hvað norsku þjóðinni henti, heldur en forustumenn Norðmanna sjálfr. Hann talar þar um það, að norska þjóðin hafi orðið fyrir búsfjum af tilteknum einokunarhring og hafi orðið að fallast á nauðungarsamninga við hann. Sannleikurinn er sá, að norska Stórþingið samþykkti með yfirgnæfandi meiri hluta, svo að segja samhljóða, þá samningsgerð, sem þar um ræðir, vegna þess að þessi meiri hluti taldi norsku þjóðinni samningsgerðina hagkvæma. Og því var lýst yfir m. a. og ekki sízt af aðalmanni stjórnarandstöðunnar, Gerhardsen, fyrr. forsrh., að hann teldi rétt, að norska stjórnin og norska ríkið semdi við þennan erlenda auðhring, ef svo má að orði komast, á meðan samningsaðstaðan enn væri styrk, en síðar gæti hún orðið miklu veikari, ekki vegna ágengni þessa auðhrings, heldur vegna breyttra aðstæðna í heiminum. Gerhardsen færði þessi rök og ýmis önnur fyrir því, að eðlilegt væri, að samningurinn væri staðfestur af norska Stórþinginu, sem og gert var. Þessi samtök höfðu áður átt og eiga enn vinsamleg samskipti við norska ríkið og norska verkamenn ekki sízt, enda var það síður en svo, að þarna væri um að ræða það, að norska ríkið væri að afsala sér einhliða rétti. Það öðlaðist einnig mjög sterk ítök í þessum samtökum, sem hv. þm. kallar auðhring.

Ég drep á þetta hér vegna þess, að það sýnir, Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

hversu hv. þm. í raun og veru ætlar sér stóran hlut. Hann lætur sér ekki nægja að halda yfir okkur hér fðurlegar áminningaræður og veita okkur ýmiss konar fræðslu, heldur er nú kominn á það stig, að verða eins konar alheimskennari og hafa betur vit á innanríkis málum annarra þjóða en kjörnir fulltrúar þeirra sjálfr. Þetta lýsir nokkuð þeim hugarheimi, sem hv. þm. lifir í. Það var einnig mjög athyglisvert, hversu glompótt var sú saga af varnarmálunum og áhrifum þeirra varðandi Ísland, sem hv. þm. rakti hér áðan. Hann talaði fyrst og fremst um þau eins og þar hefði birzt ágengni Bandaríkjastjórnar í garð íslenzku þjóðarinnar, sem hefði sýnt staðfastan vilja hennar, sennilega allt frá upphafi, til að öðlast hér fastar herstöðvar, a. m. k. í 99 ár, og vildi skýra viðhorf bæði Bandaríkjastjórnar og Íslendinga út frá þessu sjónarmiði.

Hann gleymdi þá að geta þess m. a., að það var ekki Bandaríkjastjórn, heldur var það hans eigin lærifaðir, sjálfur Lenin, sem strax um 1920 varð fyrstur alþjóðlegra eða frægra stjórnmálamanna til þess að hafa orð á hernaðarþýðingu Íslands. Góður vinur hv. þm., nú látinn heiðursmaður, Hendrik Siemsen Ottósson, hefur sagt frá í einni af bókum sínum, að Lenin hafi á alþjóðþingi kommúnista gert hernaðarþýðingu Íslands að sérstöku umræðuefni og hún mundi koma fram í síðari stórstyrjöld og einkanlega lýsa sér varðandi kaþbata og flugvélar. Í þessu reyndist Lenin sannspár, og það verður að færast honum til viðurkenningar, einnig af okkur, sem teljum, að hans meginkenningar í stjórnmálum, sem hv. 3. þm. Reykv. hérlendis hefur einkum gerzt talsmaður fyrir, hafa að mestu leyti reynzt rangar. Þá verður það, eins og ég segi, að viðurkennast, að í þessum efnum reyndist Lenin sannspár.

Hv. þm. gleymdi einnig að geta þess, að af öllum þm., ég held bæði núlifandi og þeim, sem horfnir eru, varð hann sjálfur fyrstur allra til þess að benda á, að hlutleysisfyrirlýsingin, sem gefin var 1918, væri sáralítils virði. Hv. þm. sá þetta fyrir strax fyrir 1939, og ég hygg, að einmitt þá og á þeim árum fyrir 1939 hafi hv. þm. gefið Íslendingum þá ráðleggingu, að við ættum að leita hernaðarverndar hjá sjálfum Bandaríkjunum. Það munu að visu vera fleiri aðilar, sem hv. þm. nefndi, en Bandaríkin voru þar forustuþjóðin, sem átti að veita okkur þá hernaðarvernd, sem hv. þm. nú telur, að fráleitt sé, að Íslendingar þurfi á að halda. Þetta gerðist fyrir 1939, fyrir alla þá stóratburði, sem þá hófust og síðan hafa haft úrslitapýðingu fyrir sögu Íslands.

Hv. þm. talaði mikið um staðfestu Bandaríkja-anna í ásókn sinni á Íslendinga og nokkuð breytilegt viðhorf annarra til þeirrar ásóknar. Nú er það alveg rétt, að Íslendingar yfirleitt hafa haft, flestir, töluvert breytilega afstöðu í varnarmálunum, en engir þó fremur en hv. 3. þm. Reykv. og hans flokksbræður. Það lýsir sér ekki einungis í þessu, sem ég gat um, að hann skyldi verða upphafsmaður þess að stinga upp á hernaðarvernd Bandaríkjanna á hlutleysi landsins eða á sjálfu Íslandi, heldur einnig í þeirra framkomu, á meðan á stríðinu stóð. Það eru ekki margir dagar, síðan hv. þm. stóð í þessum ræðustól og talaði vægast sagt mjög blekkjandi um

aðdraganda hverndarsamningsins frá 1941 og vildi þá mistúlka ummæli í erlendu riti, sem hann hafði komið yfir, á þann veg, að þáv. forsrh. hefði verið þvingaður til þess að fallast á samningssgerðina. Þau orð, sem hv. þm. notaði til þess að reyna að gefa þetta í skyn, áttu hins vegar einungis við deilu um það, hvort Íslendingar ættu að lýsa því yfir, að þeir óskuðu sérstaklega eftir hinni nýju skipan eða ekki. Þetta er mál fyrir sig. Hitt er eftirtektarverðara, að einnig hans eigin flokkur var mjög tvístraður í þessum efnum. Það er kunnugt, að hann fjandskapaðist mjög gegn komu Breta til landsins vorið 1940, sem endaði með brottflutningi hans af hálfu Breta á árinu 1941. En í umr. um hverndarsamninginn 1941 á Alp. lýsti flokksbróðir hv. þm., þáv. þm. Brynjólfur Bjarnason, yfir því efnislega, að ef það yrði til þess að hjálpa Sovét-Rússlandi í baráttunni gegn innrás Hitlers, sem þá hafði hafizt fyrir fáum vikum, mætti skjóta á Íslandi. Þetta stendur skýrum stöfum í Alþingis-tíðindunum frá 1941. Þá taldi hv. þm. Brynjólfur Bjarnason það tilvinnandi, þó að skotið yrði á Íslandi, ef það yrði til hjálpar Sovétstjórninni. Eftir þetta varð einnig allt annað hljóð í strokkn-um almennt hjá þeim flokksbræðrum heldur en áður hafði verið, því að það, sem áður hafði verið kölluð landráðavinna, var nú skoðuð af þeim félagsbræðrum sem landvarnavinna, sem styrkja bæri og halda yrði uppi, til þess að Íslendingar legðu af sinni hálfu það fram, sem þeir gætu, í baráttunni gegn Hitler.

Aldrei kom þetta þó skýrar fram en vorið 1945, þegar hv. þm. og hans flokksbræður héldu um það margar ræður, — að visu á lokuðum fundi hér í Alp., svo að það er ekki skráð, en það er engu að síður í minnum okkar, sem þar vorum staddir, hversu ríka áherzlu þeir lögðu á það, að Íslendingar ættu að lýsa því yfir, að landið væri í stríði við Þýskaland og Japan, annað hvort ríkið eða bæði. Það er að visu rétt, og ég þykist vita, að hv. þm. muni skjóta sér undir það, að þetta var á lokuðum fundi og umr. ekki skráðar. En svo vill til, að það eru engu að síður til gögn fyrir afstöðu hv. þm., og það er í gerðabókum utanrnm. Þar kemur þessi skoðun hv. þm. glögglega fram. Þá var ákefð hans í stuðningi við Sovétveldið og undir því yfirvarpi, að við ættum að fá að gerast aðilar Sameinuðu þjóðanna, stofnaðilar, svo eindregin, að hann vildi, að við lýst-um því yfir, að við værum beinir stríðsaðilar. Ég hef ekki vitað neina aðra Íslendinga hér á Alp. gerast málsvara þessa heldur en þennan hv. þm. og hans nánustu flokksbræður í Sameiningarflokki alþýðu, Sósfl., eins og þeirra flokksamtök munu þá hafa nefnt.

Úr þessu varð ekki. En það er óneitanlega dálit-ið fróðlegt að átta sig á því vegna frv., sem ein-mitt var lagt fram hér í dag af hálfu þeirra flokksbræðra, að nú á að lögskylda það, að allir þingflokkar fái fulltrúa á þingi Sameinuðu þjóð-anna. Þegar við gengum í Sameinuðu þjóðirnar 1946, var gefinn á því kostur. Sameiningarflokk-ur alþýðu, Sósfl., var þá einn af stjórnarflokk-unum og átti þess kost að senda fulltrúa á þing Sameinuðu þjóðanna ásamt öðrum, en þá neit-aði þessi virðulegi flokkur þeirri þátttöku, nema

því aðeins að Íslendingar sætu hjá um allar atkvgr., ef þeir væru ekki sammála um, hvernig greiða ætti atkv. Við, sem þekktum skoðanir hv. þm. og þeirra félagsbræðra, vissum, að þetta merkti í rauninni það, að Íslendingar máttu þá greiða atkv., ef svo vildi til, að við værum allir sammála því, sem Sovét-Rússland legði fram, en yrðum að vera hlutlausir, sitja hjá í öllum þeim málum, þar sem meiri hl. okkar væri á móti skoð-un Sovét-Rússlands, af því að það vissum við fyr-ir fram, eins og reynslan síðan hefur sýnt, að slíkt mundi sjaldan eða aldrei við bera, að hv. þm. og flokksbræður hans greiddu atkv. á al-þjóðavettvangi öðruvísi en Sovétstjórnin óskaði eftir. Það má segja, að það er ekki beint þetta atriði, sem nú er um að ræða, en það varpar þó mjög einkennilegu og skýru ljósi á hina föður-legu ræðu hv. þm. hér áðan.

Þá var það og athyglisvert, þegar hv. þm. tal-aði um gerð Keflavíkursamningsins, að hann gleymdi meginorsökinni til þess, að rétt þótti, að sá samningur væri gerður. Hún var sú, að meðan ekki fengjust friðarsamningar við Þýskaland, hvildi sú skylda á Bandaríkjunum að halda þar herliði, og þess vegna var eðlilegt, að þau vildu tryggja samgönguleið sína loftleiðina til Þýzka-lands, og þar var, eins og þá stóð, Ísland eðli-legur áfangastaður á leið. En á hverjum stóð og stendur um friðarsamningsgerð við Þýskaland. Þar stendur einmitt á Sovét-Rússlandi. Það er Sovét-Rússland, sem með kröfunni um tvískipt-ingu Þýskalands, neitun á viðurkenningu þess, að lýðræði skuli ráða í öllu Þýskalandi, sem enn, rúmum 20 árum eftir að bardagar hættu í Evrópu, gerir það að verkum, að friðarsamningar fást ekki gerðir. Sú efnislega ástæða, sem leiddi til þess, að Keflavíkursamningurinn var gerður, var þannig ekki áform Bandaríkjanna um það að hafa hér stöðugar herstöðvar, heldur hindrun Sovét-Rúss-lands á því, að eðlileg skipan kæmist á mál Evr-ópu með gerð friðarsamninga, eins og tíðkanleg-ir hafa verið eftir stórstyrjaldir hingað til. Nú má það að visu til sanns vegar færa, að það hefði engum verið til góðs, að friðarsamningar hefðu verið gerðir við Þýskaland mjög skömmu eftir ófriðarlok, meðan menn voru enn í heiftarhug. En það skiptir ekki máli um hitt, að nú, meira en 20 árum síðar, stendur það á þessu völduga ríki, Sovét-Rússlandi, að gera þessa samninga.

Þá var það einnig meira en lítið — ég vil segja: skoplegt að heyra hv. þm. tala aftur um það sem sérstætt dæmi um ágengni Bandaríkjanna, að þau hefðu beitt sér fyrir Marshall-hjálpinni. Það vita allir, að Marshall-samstarfið var höfuðlyftistöng Evrópu eftir stríðslok, og hin skjóta, ég vil segja ótrúlega uppbygging, sem þar hefur átt sér stað, og það, að ekki hefur skapast nýtt kreppuástand, eins og varð eftir ófriðinn 1918, með þeirri upp-laun og heift, sem slíku fylgir, eiga m. a. veru-lega rætur sínar að rekja til Marshall-samstarfs-ins. Það er að visu rétt, að ég gerði ráð fyrir því í fyrstu, þegar við gerðumst aðilar að Marshall-samstarfinu, að við þyrftum ekki á beinum fjár-styrk samkv. því að halda. Við vorum þá á fyrstu árum eftir hina miklu nýsköpun atvinnuveganna, og gerðum ráð fyrir að geta notið hennar eins og vonir okkar allra hennar fylgismanna höfðu

staðið til, þ. á m. bæði minar og hv. 3. þm. Reykv. En þarna urðu aðrir örðugleikar og meiri en við höfðum séð fyrir. Það varð mikið verðfall á íslenskum afurðum á þessum árum, svo sem við bæði fyrr og síðar höfum reynt, og það varð algert sildarleysi, en verulegum hluta fjármagnsins, sem varið hafði verið til nýsköpunar, hafði einmitt verið varið til þess að búa sig undir mikla sildveiði. Hér skapaðist því allt annað ástand en við höfðum gert ráð fyrir, og það er vafalaust, að þó að við sæjum það ekki fyrir, þurftum við frekar á Marshall-samstarfinu að halda heldur en ég hafði sagt, þegar ég gerði grein fyrir því máli í upphafi á Alp. Enda varð raunin sú, að Marshall-samstarfið varð hér til margháttarar uppbyggingar og til þess að gera okkar hag betri en ella. Nægir t. d. að vitna í svo augljósar framkvæmdir eins og bæði nokkurn hluta af virkjunum Sogsins og áburðarverksmiðjuna, og ýmislegt fleira mætti telja, ef tími gæfist til. En það er ekki einungis Ísland og Evrópa, sem hefur notið mikils góðs af þeirri hugmynd, sem lýsti sér í Marshall-samstarfinu. Í minna mæli hefur hið sama átt sér stað víða um heim, bæði fyrir forgöngu Bandaríkjanna, einstakra ríkja og að nokkru leyti Sameinuðu þjóðanna. Og í fyrria gerðist það, að hv. 3. þm. Reykv. hélt hér hverja ræðuna eftir aðra um það, að Íslendingar ættu að heita sér fyrir stóráuknum framlögum í þessa átt, til þess að rétta við hag hinna vanþróðu þjóða. Þá taldi hann ekki, að slík hjálp eins og samkv. Marshall-samstarfinu væri til þess að arðræna þær þjóðir, sem fyrir því yrðu, eða leggja á þær hlekki, heldur taldi hann, að allt of hægt væri farið í sakirnar og þar yrði að leggja miklu meira af mörkum en gert hefði verið. Og hv. þm. þóttist sjá sérstaka leið til þess, að Íslendingar gætu haft um þetta forustu, og vildi, að við tækjum þar upp kennarastarf gagnvart umheiminum, svipað eins og hann hefur nú sjálfur tekið sér í sinni þátt, sem ég áður ræddi um varðandi Norðmenn. Um þetta þagði hv. þm. nú, þegar hann var að tala um Marshall-samstarfið.

Hann sagði einnig mjög villandi frá aðdraganda þess, að varnarsamningurinn var gerður 1951. Það er algerlega rangt, að þm. hafi verið neyddir til þess að gera þann samning, eftir að hingað var komið lið, og gert hann í skugga af byssum eða undir áhrifum byssustingja, eins og helzt var að skilja af ummælum hv. þm. Sannleikurinn var sá, að það var leitað samstarfs og samþykkis allra flokka þingsins um þessa samningsgerð, áður en henni var lokið, meðan á henni stóð og þegar hún lá fullgerð fyrir, það var leitað til allra nema þeirra, sem við vissum, að vitanlega voru á móti, af því að þeir voru erindrekar annars veldis, það er að segja hv. þm. og hans flokksbræður. (EOI: Hvað segir forsrh. sjálfur sem prófessor um, hvort hafi lagalegt gildi samþykkt þm.?) Alp. sjálft samþykkti þessa samninga athugasemdalaust, strax og það kom saman. (EOI: Í hersetnu landi, já.) Þá var staðfest það, sem hv. þm. höfðu af frjálsum vilja samþ. og óskað eftir, að gert yrði, áður en varnarliðið kom hingað. Og það var einmitt að vilja og óskum hv. þm., að þessi háttur var hafður á. Nú veit ég að visu ekki, hvort þeir tala saman flokksbræðurnir, hv.

þm. Hannibal Valdimarsson og hv. 3. þm. Reykv. En hann gæti a. m. k. skrifað Hannibal bréf og fengið það upplýst, hvort það sé ekki rétt, að Hannibal hafi verið einn af þeim, sem voru búnir að samþykkja þetta, áður en liðið kom, og hann vissi þá ofur vel, að þessi aðferð yrði höfð. Þetta er á allra vitund, og hvort sem menn telja eða ekki, að samningurinn hefði haft endanlegt stjórnskipulegt gildi án samþykkis Alp., er það óumdeilanlegt, að Alp. staðfesti samninginn, strax og það kom saman, og það voru engir aðrir á móti þeirri staðfestingu en þeir, sem fyrir fram var vitað, að voru á móti málinu, ekki vegna raka eða nauðsynjar, heldur vegna þess, að það voru önnur sjónarmið, sem þeirra aðgerðum réðu. Um þetta verður ekki deilt, og hv. þm. á ekki að vera að espa sig upp út af jafn-alvituðu atriði. En hann kemst ekki hjá því, að þetta sé rifjað upp, úr því að hann í sínu útgönguversu hefur ekki dug til þess að hafa frásögnina heilli, ýtarlegri og sannleikanum samkvæmari en hann gerði hér áðan.

Nú er það raunar óumdeilanlegt, að hv. þm. hefur síðar tekið fulla ábyrgð á varnarsamningnum með öðrum. Hann var einn af öruggustu stuðningsmönnum vinstri stjórnarinnar 1956. Sú stjórn var að visu mynduð til þess að koma varnarliðinu úr landi. Þá var svipað og nú með framsóknarmenn. Þeir eru þó ekki með eins yfirlætismiklar till. um málið nú, en við skulum láta það vera, hvað þeir meina með þeim, við skulum tala um það við þá. Ég efast hins vegar ekki um það, að hv. þm. ætlaðist til þess, að þeirri samþykkt yrði fylgt eftir, að varnarliðið færi, þegar hann gerðist stuðningsmaður vinstri stjórnarinnar sumaríð 1956. En það leið ekki fullt hált ár, þangað til stjórnin gerði samning um það að afturkalla alla tilburði um það að segja varnarsamningnum upp. Þetta gerði vinstri stjórnin með vitund og þar með á stjórnskipulega ábyrgð allra ráðh., bæði hv. þm. Lúðvíks Jósefssonar og Hannibals Valdimarssonar. Hv. þm. Lúðvík Jósefsson, 5. þm. Austf., hefur að visu sagt frá því, að hann hafi gert þetta vegna þess, að hann hafi verið svo hræddur við óróalýð hér á götunum, að menn hafi ekki mátt um frjálst höfuð strjúka marga mánuði, svo að hann hafi bara ekki þorað annað en hafa hægt um sig og samþykkja að láta liðið vera, sennilega hefur liðið átt að passa hann fyrir Heimdallarstrákunum. (Gripið fram í.) Já, við skulum gá að því, ég skal sýna honum þetta með ánægju. Það liggur allt fyrir í prentuðum skjölum og heimildum.

Þeir samþykktu þennan samning, — þeir lýstu því að visu yfir, um leið og þeir samþykktu hann, í Þjóðviljanum: „Silfurpeningarnir eru alltaf 30“. Það fylgdi nefnilega með, að þá var samið um það, að Bandaríkjamenn áttu að veita lán, sem í fyrstu var sagt, að væri 30 millj. dollarar, en reyndist eitthvað töluvert minna, en hv. þm. vissi ósköp vel, að þarna var verið að kaupa stjórnina til þess að falla frá sinni ákvörðun, og hann hélt áfram að styðja stjórnina allan tímann. Það verður að segja alveg eins og er, að það var ekki vegna þess, að þessi hv. þm. snerist móti stjórninni, að hún loksins féll, vinstri stjórnin. Nei, það var Framsfli, sem af allt öðrum ástæðum vildi ekki

lengur hafa þennan þm. í meðabyrgð með sér eða í samfylgd, sem stjórnin fór frá. Og það var ekki fyrr en alveg sömu dagana og stjórnin hrökklaðist frá, þá hét það vist orðið Alþ., að það mannaði sig til og sagði, að ef ekki yrði eitt-hvað gert í varnarmálunum, kæmi kannske að því einhvern tíma seinna, að það yrði að slíta stjórnarsamstarfi af þessum sökum. Nú skilst mér að visu, að á nýlegum fundi um þetta mál, hafi einn hv. þm. þessa flokks lýst því yfir, að auðvitað yrði ekki seta varnarliðsins gerð að skilyrði fyrir stjórnarsamvinnu. Það er miklu betra að lýsa þessu yfir strax, því að við vitum það, að auðvitað dettur þeim ekki í hug að gera þetta að skilyrði, frekar en Framsókn að fylgja eftir því, sem hún er nú að samþykkja. Þetta er allt gert í annarlegum tilgangi. Hv. þm. heldur, að hann undirbúi betur kosningastöðu síns flokks, — hann var að tala um kosningar hér áðan, — og svo átti þetta að vera, eins og ég sagði, einn þáttur í hans pólitísku erfðaskrá og hans svana-söng hér á Alþ. Og mér þykir auðvitað leitt að þurfa að trufla þann fagra söng, en það verður þó að láta það koma fram, sem rétt er.

Nú er það svo, að það er síður en svo hv. þm. til hnjóðs, þó að hann hafi þarna um nokkurt skeið stutt rétt og gott mál og tekið ábyrgð á vörnum landsins og þátttöku okkar í Atlantshafsbandalagi-nu. Það er auðvitað enginn vafi á því, að Atlantshafsbandalagið á meginþátt í því, að nú horfir mun friðvænlegar í þessum heimshluta en nokkru sinni fyrr um mjög langt tímabil. Hv. þm. gerði mjög mikið úr því, hversu það horfði miklu friðvænlegar, kalda stríðið væri úr sögunni o. s. frv. Margt af því get ég tekið undir. En ég vil þó minna hv. þm. á, að um þetta hafa menn nokkuð misjafnar skoðanir, því að einkavinur og skjól-stæðingur hv. þm., ritstjóri Þjóðviljans, hefur gert það að sérstöku áráðsarefni á mig, að ég hafi haldið því fram í orðum, sem ég sagði á gaml-ársdag, að nú væri friðvænlegar en áður. Hann taldi þetta vera merki um mína fáfræði, vegna þess að hann vildi telja, að það hefði sjaldan verið eins uggevenlegt í heiminum og einmitt nú, og studdi hann þá kenningu við þann mikla ágreining, sem er kominn upp milli Sovét-Rúss-lands og Kína. Ég held, að ég hafi sagt frá því hér áðan, að á sínum tíma sagði Macmillan við Ólaf Thors, þegar þeir áttu viðtal hér úti á Kefla-vikurflugvelli, að sá tími kynni að koma, að Sovét-Rússland óskaði inngöngu í Atlantshafsbanda-lagið til verndar gegn Kína-kommúnistum. Þetta var sagt, eftir því sem ég skildi frásögn Ólafs, meira í hálfkæringi. En öllu gamni fylgir nokkur alvara. Og óneitanlega er það tímanna tákn og fróðlegt að athuga, að það skuli gerast nokkurn veginn sömu dagana, að það er hrækt, ekki ein-ungis á fullorðna karlmenn af rússnesku kyni austur í Peking, heldur á konur og börn, sem þar verða að flýja sendiráð og land undan sínum kommúnistísku flokksbræðrum, og þau látin krjúpa frammi fyrir óaldarmönnum, áður en þau komast upp í sinn farkost, og brúðumyndir af forustumönnum Sovétrússa verða fyrir mis-þyrmingu af menningarbyltingarmönnum kommúnistísku austur í Kína og ýmislegt fleira í þá veru, — að sömu dagana og þetta á sér stað,

gengur forseti Sovét-Rússlands á fund páfans. Það var sú tíð, að valdamesti maður í Rússlandi, Stalín, spurði í háði: Hvað hefur þáfinn mörg herfylki? Með því gaf hann til kynna, að hann teldi ekki mikið upp úr því leggjandi, hvoru megin páfinn væri, úr því að hann hefði ekki yfir vopnuðum hersveitum að ráða. Stalín var sem sagt sömu skoðunar og Mao er, eftir því sem sagt er, að hann hafi að orðtaki, að valdið liggi í byssuhlaupinu. En núverandi valdamenn í Sovét-Rússlandi hafa talið það gott að vingast við hinn herfylkjalaus páfa. Og Kosygin fer til Bretlands, handamanns þeirra, sem eru að dómi hv. þm. og raunar Sovétstjórnarinnar líka beinir árásar-menn í Suður-Vietnam. Hann fer til Bretlands, og hann lætur sér ekki nægja að tala við verkalýð-inn. Nei, hann situr, eins og hefðarmönnum ber, boð hjá sjálfri drottningunni og lýsir því yfir, að sér muni verða alveg sérstök ánægja að því, ef Bretadrottning heimsækti Sovét-Rússland.

Það er satt, að þetta hvort tveggja gefur til kynna töluverða hugarfarsbreytingu, svo og það, að Kosygin lýsti því yfir á blaðamannafundi, — hvort það var á sama fundinum og hann lýsti ánægjunni yfir því, ef Elisabet kæmi í heimsókn til öreiganna þarna austur frá, veit ég ekki, — að það væri illþolandi ágengni einræðisherranna austur í Peking. Þá er farið að velja alræði öreig-anna austur í Peking sama nafnið og Hitler sál-ugi hafði þann tíma, sem þeir voru óvinir, — stundum voru þeir vinir, Stalín og Hitler, eins og þegar þeir komu sér saman um að hleypa seinni heimsstyrjöldinni af stað. Nú viðurkenni ég, að þetta er góðs viti, og ég trúi því, að það sé margt, sem horfi til betri vegar í Sovét-Rússlandi. Ég er sannfærður um það, að greindir og gegnir menn, mikilhæfir menn eins og forustumenn Kommúnistaflokksins í Sovét-Rússlandi, geta ekki farið með völdin áratugum saman án þess að læra mikið og sannfærast um það, að meginhlut-inn af þeirra kreddum séu fjarstaðir, sem ekki eiga neina stoð í veruleikanum. Hins vegar hef ég óttast og óttast enn, að þessi þróun muni taka langan tíma, og enn skulum við hafa í huga, að það er minna frelsi í Sovét-Rússlandi í dag en var í Rússlandi á keisaradögum. Þá þótti zar-dæmið rússneska vera ímynd hins svartasta aft-urhalds og þess, sem frjálsum mönnum bæri að forðast og fordæma. En ef skoðað er, þá er minna frelsi, meiri kúgun, meira ósjálfræði í Sovét-Rússlandi í dag en var á dögum zaranna. Það er þess vegna enn löng leið, sem Sovét-Rússland á eftir að fara, þangað til þar kemst á slíkt lýð-ræði, sem er bezta öryggið fyrir varanlegum friði.

Ég vil sannarlega trúa á hugarfarsbreytingu, sem orðið hafi hjá hinum mikilhæfu valdamönnum í Sovét-Rússlandi, og auðvitað eru þeir menn, sem nú fara þar með völd, á engan hátt sambæri-legir við Stalín eða hans féлага. En það er einnig rétt að hafa í huga, að mjög mikilsverðir og reyndustu stjórnálamenn, sem nú eru uppi, hafa látið uppi, að menn skyldu trúa hugarfars-breytingunni varlega, vegna þess að vel kynni svo að vera, að þetta væri einungis herbragð, sú vingun við vesturveldin, sem nú virðist eiga sér stað, einungis herbragð til þess að tryggja sig

gegn áráðs að baki, ef Kinverjar réðust að þeim framan að, ef svo má segja, að þeir vilji forðast tveggja hliða stríð, sem vitanlega er og t. d. hv. 3. þm. Reykv., jafngóður sagnfræðingur og hann er, ef hann vill láta sinn betri mann ráða, kannast við, að var plága Þjóðverja löngum, Bismarcks og hans skynsamari eftirmanna, að það sé til þess að koma sér frá því að verða þannig inniklemmdir á milli fjandsamlegra aðila, sem Rússar hafi nú breytt um taktik, en þeirra stefna sé ekki breytt. Um þetta skal ég ekkert segja. Ég vonast til þess og vil trúa því, að þarna sé raunveruleg hugarfarsbreyting. Enn vitum við það ekki. Við verðum að biða og sjá, hvað reynslan kennir okkur í þessu. Við vitum, að Atlantshafsbandalagið og þátttaka Íslands á einum úrslitastað í vörnum bandalagsins hefur átt mjög verulegan þátt í því að friða þennan heimshluta, og það, að Sovétstjórnin sýnir vesturveldunum þá vinsemd, þá virðingu, sem hún nú gerir, kemur af því, að hún virðir samheldni þeirra og vald. Þess vegna væri það hið mesta fjandskaparbragð við friðinn, við framfarir, við heill almennings, við framtíð heimsins, ef menn nú ryfu þessi samtök og hættu að vilja leggja fram þann skerf, sem þarf til þess, að öruggum friði verði vonandi náð, áður en yfir lýkur, og tryggja það öryggi, sem nú hefur skipað.

Það er einnig algerlega villandi, sem hv. þm. segir um stöðu Frakka í þessum efnum. Við getum haft mismunandi skoðanir á því, hversu heppilegar ýmsar aðgerðir de Gaulles séu. Ég efast mjög um, að það sé allt rétt, sem sá aldni herforingi tekur ávarðanir um. En það er a. m. k. víst, að hann vill ekki, að Frakkland fari úr Atlantshafsbandalaginu, og þó að hann hafi sagt sig úr því, sem er kallað hernaðarstofnun innan bandalagsins, NATO í þrengri merkingu, þá leggur hann ríka áherzlu á, að bandalagið eigi að halda áfram, og vitanlega vill hann samhæfa varnir Frakklands við aðgerðir þessarar hernaðar- eða varnarstofnunar flestra hinna aðildarríkjanna. Við getum ekki sagt, að við séum eiginlegir þátttakendur í þeirri varnarstofnun, segja má, að bæði við og Frakkar höfum í þessu sérstöðu. En þó að við séum ekki beinir aðilar í varnarstofnuninni, höfum við notið góðs af henni. Með því að varnir séu á Íslandi, tryggjum við varnir bandalagsins í heild, alveg eins og de Gaulle telur, að franski herinn og hans nýju kjarnorkuvopn tryggi varnir bandalagsins eins vel eða betur en þátttaka í þessari varnarstofnun af hálfu Frakka mundi gera. Það er þess vegna síður en svo og algerlega villandi að tala á þann veg, að Frakkar eða Frakkland hafi sagt sig úr varnarbandalaginu. Þeir eru enn í Atlantshafsbandalaginu, og síðast í gær eða fyrradag var birt yfirlýsing frá þeirra fulltrúa um það, að þeir teldu, að bandalagið ætti að halda áfram, eftir að það verður 20 ára að tveimur árum liðnum. Nú getur hv. þm. sagt: Það er sitt hvað, hvað við gerum um Atlantshafsbandalagið og hvað við gerum um varnarsamninginn við Bandarík-in! Það er út af fyrir sig rétt, þetta eru tvö mál, að nokkru leyti sitt hvort málið, en eins og hann einnig tók fram, verða þau að skoðast í samhengi. Ekki verður hjá því komizt, að svo sé gert. Nú

vonum við allir, að það takist fyrr en síðar að friða heiminn, svo að það sé óhætt að láta Ísland vera óvarið. Þetta verður að metast á hverjum tíma. Einmitt þess vegna er varnarsamningurinn gerður með þeim tímafestum og einhliða uppsagnarrétti, rétti, sem Íslendingar fengu settan inn í samninginn og var algerð forsenda fyrir samningsgerðinni, vegna þess að við gerðum okkur ljóst, að ekki er hægt að sjá nema skammt fram í tímann. Þetta verður að metast af þeim, sem ábyrgð bera á stjórn landsins á hverjum tíma, eftir því sem þeirra sannfæring og þekking segir til um hverju sinni, þó að auðvitað of skjóttar og of tíðar breytingar á þessu séu óhyggilegar og raunar óframkvæmanlegar.

Aðstaðan er að ýmsu leyti orðin mjög breytt frá því, sem áður var. Ég held, að það séu engar ýkjur, þó að við segjum, að Ísland sé nú á móta sett og það væri suður í Mið-Evrópu. Það er svo mikil umferð af alls konar farartækjum, í lofti, á hafinu og í hafinu umhverfis landið, að ef menn kynna sér það, er það svipaðast eins og maður væri staddur í fjölmennum umferðarstað í stórborg, ef svo má segja. Við komumst þess vegna ekki hjá því, að meðan hættuástand er í heiminum, og það er ótvírætt, að svo er enn þá, þá eru það fjörráð við íslenzku þjóðina að skilja landið eftir varnarlaust.

Hitt er svo allt annað mál, hvernig menn vilja koma þeim vörnum fyrir, hvort menn telja á vissu stigi, að varnarábyrgð Atlantshafsbandalagsins ásamt vissum framkvæmdum og aðgerðum hér innanlands sé nóg til þess, að við þurfum ekki að hafa erlent varnarlið. Þetta er atriði, sem sjálfst sagt er að skoða og kynna sér til hlítar. En ég legg áherzlu á hitt, að meðan við þurfum á raunverulegum vörnum að halda, þá skulum við ekki vera að reyna að blekkja sjálfa okkur eða aðra með því að halda, að þær varnir hætti að vera hernaðarlegar, þó að við skírur mennina, sem eiga að taka við störfum, upp og köllum þá sérfræðinga. Það, sem við verðum að gera okkur ljóst, er: Viljum við hafa varnir? Teljum við, að varnir séu nauðsynlegar, ekki vegna annarra, heldur vegna okkar sjálfra? Ef við teljum, að svo sé, verðum við að hafa kjark til að segja það og framkvæma það. Þá verðum við annaðhvort að semja við aðra um það eða taka að okkur varnirnar sjálfir. En við komumst ekki hjá því með því að stinga höfðinu í sandinn eða með því einfalda ráði að fara að kalla þá, sem eiga að annast störfin, sérfræðinga, ef við Íslendingar förum að taka upp varnarstörf, hernaðarstörf, og kalla það, að við séum búnir að fá svo og svo marga sérfræðinga, sem þetta eigi að annast. Nei, ef við teljum, að Ísland verði eins og önnur þjóðlönd að hafa varnir, verðum við að hafa manndóm til þess að segja: Annaðhvort tökum við varnirnar sjálfir, og þá getið þið farið, herrar mínir, eða við verðum að semja við þann, sem við treystum til þess að annast varnirnar. Hitt liggur svo auðvitað fyrir, að meta einnig á hverju stigi sem er: Er það óhætt vegna heimsástandsins, vegna þeirra horfa, sem eru á friði á hverjum tíma, er óhætt að láta landið vera alveg varnarlaust? Eins og ég segi, einmitt vegna þess, að við vildum áskilja okkur rétt til

þess að geta kveðið á um þetta einhliða, eru þessi ákvæði í varnarsamningnum. Ekki er nema gott um það að segja og nauðsynlegt, að málið sé rætt opið og hreint öðru hverju. Þess vegna taldi ég ekki rétt að láta hv. þm. mælast hér einan við, bæði vegna þess, að málefnið sjálft þarfnast umræðna og skýringa, og einnig að vísu vegna þess, að hv. þm. hallaði mjög réttu máli í ræðu sinni.

Umr. frestað.

Á 43. fundi í Nd., 20. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Það háa embætti, sem hæstv. forsrh. skipar, gerir þá kröfu til mín, að ég svari þeirri ræðu, sem hann flutti hér. Ef það hefði verið einhver venjulegur Heimdellingur, sem hefði sagt þetta, hefði ég varla gert það, en hæstv. forsrh. á vissulega kröfu á því, að hvert einasta orð, sem frá honum kemur, sé tekið mjög alvarlega og rétt með fullu tilliti til þess málefns, sem hann flytur.

Hann byrjaði á að ræða um, að ég setti mig á nokkuð háan hest, að ég ætlaði að fara að bjarga öðrum löndum og léti mér ekki lengur nægja að baksa við að bjarga Íslandi og ég væri hér með till. um það, hvernig aðrar þjóðir ættu að fara að því að reyna að tryggja sig gagnvart t. d. einokunarhringum og öðru slíku. Það er kannske bezt að byrja á því, af því að ég er ekki alveg viss um, að hæstv. forsrh. þekki svo vel, hvernig þessu máli hagar, að fræða hann ofurlítið um, hvernig þetta mál stendur og hvort það sé ekki einhver ástæða fyrir Íslendinga til þess að ihuga þetta mál nokkuð.

Ég hef hér umræðurnar í norska Stórþinginu viðvikjandi alúminíumverksmiðjunni og samningnum, sem þar var gerður, og mér sýnist satt að segja, að þær umr. beri það fyllilega með sér, að það sé full ástæða fyrir okkur Íslendinga að athuga, hvar við stöndum. Það var upplýst í þessum umr. af þeim, sem hefur framsögu af hálfu n., sem flytur þessa till., að ameríski alúminíumhringurinn, sem þarna er um að ræða, og þeir hringir, sem standa í sambandi við hann, ráði yfir 96% af allri oxýd-framleiðslunni og að þeir ráði yfir möguleika til að framleiða þau hálf-fabriköt, sem þarna eru notuð, sem samsvarar 90% af allri framleiðslu hins vestræna heims á alúminíum. Síðan er sagt frá því, hvernig þeir fáu sjálfstæðu aðilar, sem verið hafa í þessum efnunum, og það magn, sem þeir hafa ráðið yfir, hafi minnkað um 1 milljón tonna á síðustu 10 árum. Vald þessara einokunarhringa fer sífellt vaxandi hvað þetta snertir. Og það kemur alveg greinilega fram í öllu þessu máli, að þessir menn, sem þarna er um að ræða, álita sig ekki eiga neins annars úrkostar heldur en bókstaflega gefast upp í þessum efnunum. Þeir skýra t. d. frá þeim bréfum sem hafa komið frá stjórn þessa ríkisfyrirtækis, og segja, að þessi einokunarhringur stefni að því að ráða yfir öllu framleiðslukerfinu, allt frá því að báxítið er framleitt, síðan yfir alúminíum-oxýdinu og síðan yfir þeim verk-smiðjum, sem framleiða úr því fullunna alúminíum. Það er enn fremur tekið fram, að í Indlandi ráði Norður-Ameríkanar yfir 90% af markaðnum

og í Vestur-Þýzkalandi hafi Norður-Ameríkanar 70% af markaðnum. Þannig upplýsa þessir menn, sem hafa athugað þetta bezt, að aðstaðan á heims-markaðinum sé slík, að þeir séu til neyddir að ganga inn á þær till., sem þarna sé lagt til. Einar Gerhardsen, fyrrv. forsrh. Noregs og formaður Verkamannaflokksins lengi vel, segir á bls. 18: „Þegar ég hef sagt þetta, vil ég gjarnan bæta við, að það er sérstaklega erfitt fyrir Verkamannaflokkinn að ganga inn á þessar till., sem hér eru lagðar fram, líka vegna þess, að með þessari samþykkt gerum við hreint ríkisfyrirtæki að blönduðu fyrirtæki ríkis og einstaklinga.“ Og það kemur greinilega fram í allri þessari ræðu, að hann segir, að alúminíumverksmiðjurnar, sem fyrir séu í Noregi og verið sé að vinna að, séu allar blandaðar inn í þessa stóru hringa. Eftir því sem ég bezt veit, segir hann, á þetta við um alla nema Ardal- og Sundalverken, allt nema þetta ríkisfyrirtæki, sem þarna er um að ræða. Og enn fremur segir Einar Gerhardsen í þessari ræðu, að stjórn fyrirtækisins reikni með því, að hinn frjálsi markaður fyrir alúminíum muni minnka enn frekar. Það, sem þarna liggur fyrir og kemur greinilega fram hjá Einari Gerhardsen, er, að það fara síminnkandi allir möguleikar til þess, að það, sem hæstv. forsrh. mundi kalla venjulega „frjálst framtak einstaklingsins“, geti þarna nokkru ráðið. Einn aðili, sem ég að vísu þekki því miður ekki meiri deili á, einn þm. segir, það er á bls. 27 í þessum þingtiðindum þeirra: „Við áttum einskis annars úrkostar.“ Það er ekkert spursmál um það, að það, sem þarna er verið um að ræða, er, að alúminíumhringurinn drottinn yfir allri aðstöðu þessara aðila og hann er harður í horn að taka, og fyrir því verða þeir að beygja sig, og þeir eiga einskis annars úrkostar en að gefast þarna upp.

Það er þetta ástand, sem gerir það að verkum, að ég legg til, að það sé nokkuð athugað, hvort menn eigi að una svona ástandi, hvort menn eigi að setta sig við það, þjóðir, sem vilja telja, að þær hafi komið á lýðræði hjá sér, að þjóðirnar eigi sjálfar að ráða því með sínum samþykktum, hvernig hlutunum sé fyrir komið, hvort þær eigi að beygja sig fyrir því, að nokkrir einokunarhringar geti ráðið öllu, þegar til kemur. Ef þetta væru sjóræningjar, sem kæmu á land og fyrir-skipuðu ríkisstj. að gefast upp og afhenda þeim ríkisfyrirtæki, ef það væru einhverjir herforingjar, sem gerðu uppreisn, mundi mönnum þykja þetta mjög slæmt. En ef það eru menn, sem ráða peningunum, ráða allri framleiðsluáðstöðunni, ráða yfir öllum hráefnalindunum, ráða yfir öllum sölufyrirtækjunum, á þetta að heita frelsi.

Ég álit, að þarna sé ekkert frelsi. Þess vegna álit ég, að það sé nauðsynlegt, að við hér á Íslandi, einhverjir þeir allra smæstu í þessum efnunum, við athugum þessa hluti, og það munu vafalaust vera til menn erlendis líka, í Noregi, sem vilja hugsa um og athuga þessa hluti og hvað gera skuli. Ég þykist vita, að hæstv. forsrh. sé með frelsi einstaklingsins, með frjálsu framtaki og öllu slíku, með einkaframtakinu og á móti einokunarhringum. En ég er stundum hræddur um, að hann geri þann greinarmun þar á, að hann ræði aðeins um einokun, þegar um lagalega ein-

okun sé að ræða, ef sú einokun sé sett með lögum. Ef sú hin sama einokun aftur á móti er sköpuð með því að koma á með krafti peningavalds einokun, gegni allt öðru máli. Þessu held ég, að menn megi ekki blanda saman. Einokun er alveg nákvæmlega jafnslæm, þó að það sé peningavald, sem skapar þá einokun, eins og sú einokun, sem t. d. er samþykkt með lögum, eins og Hörmangaranna eða einhverra annarra fyrr á tímum. Ég er þess vegna ekki að setja mig á háan hest, þegar ég kem með þessar till. Ég er aðeins sem fulltrúi einnar smæstu þjóðar heimsins að reyna að sýna fram á, að þessir smáu eigi að standa saman gagnvart þeim stóru í þessum efnum, og ég held, að það ættu fleiri, sem eru fulltrúar þjóðarinnar, að hugsa um slíkt.

Einar Gerhardsen notaði orðin „rómantískur óskadraumur“ í sambandi við þessa hluti. Ég vil segja það blátt áfram, að lýðræðið er ekki annað en rómantískur óskadraumur, ef við eigum að láta það viðgangast, að nokkrir einokunarhringar geti gert ráðstafanir á móti þjóðunum þannig, að þessir hringar setji ríkisstjórnunum stólinn fyrir dyrnar, þannig að þær finni sig ekki eiga annars úrkostar en að gefast upp við þá stefnu, sem ríkisstj. hefur ætlað sér að framfylgja, og ganga inn á að framfylgja stefnu hringanna. Við skulum bara hugsa okkur, hvernig aðstaðan væri fyrir okkur hérna heima. Mér þætti satt að segja gaman að heyra, hvað hæstv. forsrh. mundi segja og hvort hann mundi þá ekki koma kannske inn á einhverja svipaða till. og ég er með, ef tveir stórir hringar, sem eru í fiskiðnaðinum, Unilever og Findus International, ef þessir tveir slægju sér saman, ef þeir væru búnir að ná á sitt vald allri fiskútgerð allra landanna hér í nágrenni við okkur, ef þeir væru búnir að ná undir sig svo að segja allri fiskútgerð Íslands, nema einu ríkisfyrirtæki og nokkrum togurum, sem stæðu í sambandi við það ríkisfyrirtæki, ef þeir með sínum sömu „organisasjónum“ þess vegna drottnuðu yfir öllum þeim mörkuðum, sem við hefðum, og kæmu og segðu við okkur: Nú hættum við að kaupa af ykkur, nú gerum við ykkur ómögulegt að selja, nema þið seljið okkur helminginn í þessu ríkisfyrirtæki. — Þætti hæstv. forsrh. þetta frelsi? Þætti honum þetta það einstaklingsframtak, sem hann hefur verið að berjast fyrir? Eða þætti honum þetta einokun, sem væri alveg jafnslæm og Hörmangaranna? Ætli hann mundi þá ekki vera til í að segja við eitthvað af þeim þjóðum, sem byggju við einokun þessara hringa: Eigum við ekki að reyna að slá okkur saman og vita, hvort við getum ekki gert einhverjar ráðstafanir á móti þessum hringum? Ég held, að hæstv. forsrh. megi vara sig á því að hugsa alltaf sem lögfræðingur. Hann hefur kannske fulllitta trú á að beita sínum miklu hæfileikum, þegar um efnahagsmálin er að ræða. Hann skilur einokun, þegar hún er lagaleg, en þegar sú sama einokun er hreint efnahagsleg, hreint fjárhagsleg, virðist hann halda, að þetta sé óhjákvæmilegt lögmál viðskiptalífsins eða þetta sé bara önnur mynd af því frjálsa framtaki einstaklingsins. Þannig megum við ekki hugsa. Við verðum að gera okkur ljóst, að þessir nútímahringar eru jafnvöldugir og t. d. Hansastadasambandið var á sínum tíma,

að sínu leyti eins völdugir og Hörmangararnir voru á sínum tíma gagnvart okkur. Okkur ber alveg jafnt að standa á verði gegn þeim, eins og ég veit, að honum hefði fundizt sjálfsagt að standa á verði gagnvart þessum einokunarhringum, sem ég nefndi, á þeim tíma, sem þeir pláguðu okkar þjóð. En þessir einokunarhringar eru það sterkir, að þeir hafa ekki einokun í einu landi, þeir hafa einokun í mörgum löndum, þeir hafa einokun jafnvel í hálfum heiminum, og í því liggur þeirra styrkur. Þeir eru alþjóðlegt vald, sem getur boðið hverri ríkisstjórninni á fætur annarri byrginn, og þess vegna finnst mér, að þessar ríkisstj., sem verða fyrir barðinu á þeim, eigi vissulega að athuga um að koma þannig samtökum á sín á milli, að þessir hringar geti ekki drottnað á þennan máta.

Þetta vildi ég aðeins segja vegna þess, að hæstv. forsrh. var að gera grín að því, að ég væri að setja mig þarna upp á háan hest. Þvert á móti, ég er að finna til minnar smæðar og til smæðar okkar þjóðar í baráttu við þessa aðila. Við vorum sammála um það, ég og hæstv. forsrh., þegar við ræddum hér í fyrra um alúminumhringinn, að ef okkur fyndist hann vera eitthvað óþægilegur gagnvart okkur hér innanlands, þá gætum við vissulega þjóðnýtt hann. Í samningnum við hann væri meira að segja gert ráð fyrir þeim möguleika. En hvað þýðir fyrir okkur að tala um þennan möguleika, ef við ættum svo á eftir, þó að við hefðum allir orðið sammála um að gera slíkt, að standa bara frammi fyrir því, að vegna þeirra alþjóðlegu sambanda og alþjóðlegu samheldni þessara hringa, þýddi ekkert fyrir okkur að reyna nokkurn skapaðan hlut í slíku sambandi? Við verðum að horfast í augu við þann heim, sem við búum við, og reyna það, sem við getum, til þess að orka þannig á hann, að við breytum honum til hins betra. Og í staðinn fyrir þá einokun, sem meir og meir ryður sér til rúms í krafti peningavalds á ýmsum sviðum, reynum við, eftir því sem við getum, með samstarfi við aðra, vegna þess að sjálfir erum við allt of veikir til þess, — reynum við að koma því á, að þessir hringar geti ekki drottnað eins og þeir hafa gert.

Mér fannst einmitt ástæða til þess að koma með þetta mál á dagskrá, þegar Norðmenn urðu að gefast upp við að hafa seinasta fyrirtækið svona sjálfstætt þar, hafa það utan við áhrif hringanna, seinasta fyrirtækið, sem var sjálfstætt, sem ekki var innlimað meira eða minna í hina alþjóðlegu hringasamsteypu, þá fannst mér ástæða til þess, þegar við vorum sjálfir á sama tíma að grundvalla hér fyrirtæki og gefa því hér sérstaka aðstöðu.

Hæstv. forsrh. gerði hér að umtalsefni till., sem ég hafði komið með fyrir allöngu í sambandi við það, hvernig ætti að tryggja okkar hlutleysi eða reyna að tryggja það. Og það er vandamál, sem vissulega snertir það mál, sem hér er til umr., og er í raun og veru alltaf tímabært mál. En það er rétt út af þeim orðum, sem féllu hjá honum þar, að ég rifji nokkuð upp, hvað um var að ræða þá. Ég vil í fyrsta lagi lýsa því yfir, að það var þá skoðun okkar sósíalista og er enn þá skoðun okkar sósíalista og Alþb.-manna, að við Íslendingar eigum á hverjum tíma að miða okkar utan-

rikispolítík við það að varast fyrst og fremst þá hættu, sem í svipinn er mest fyrir okkar sjálfstæði, þó að við verðum auðvitað alltaf að vera á verði gegn öllum þeim hættum, sem að því kunna að steðja, úr hvaða átt sem þær kunna að koma. Ég álit, að við eigum í þessu efni líka að hagnýta okkur þær andstæður, sem til eru á milli hinna ýmsu ríkja og stórvelda, til þess að reyna að varðveita sjálfstæði þessa lands, en reyna að varast um leið að ánetjast nokkru af þessum stórveldum.

Ég veit, að þetta er vissulega mjög erfitt mál. Þetta krefst mikils skilnings og réttar skilgreiningar á aðstæðunum á hverjum tíma og réttis mats á þeim hættum og þá líka þeirri höfuðhættu, sem er á hverjum tíma. Það er gefið mál, að það er vandamál að varðveita sjálfstæði lítills og varnarlauss lands í þessum heimi, sem við lifum í. Ég skal ekki beint fara að lýsa skoðun Sjálfstfl. eða a. m. k. t. d. Morgunblaðsins, eins og það hefur lengst af komið fram í þessum málum. En oft liggur manni við að halda, að afstaða Morgunblaðsliðsins eða þeirra völdugustu manna innan Sjálfstfl. sé sú, að það sé venjulega bezt að fylgja þeim sterkasta í slíkum efnum, a. m. k. eftir að danska valdinu sleppti, sé það í raun og veru kannske höfuðatriðið í sambandi við utanríkispolítíkina og aðalatriðið að hugsa um það að hafa völdin á Íslandi í skjóli svo að segja hvers sem það kunni að vera á hverjum tíma. Það var álit Íslendinga, meðan við hördumst fyrst og fremst á móti danska valdinu, því kúgunarvaldi, sem var okkur nærtækast, þó að það væri ekki sterkast, þá var það polítík Íslendinga að styðjast við aðila, sem áttu meira eða minna andstæða hagsmunum við það. Það er ekkert launungarmál, að allan síðari hluta 19. aldar og fram- an af 20. öld höfðum við óbeinan og oft beinan stuðning af Englandi í okkar sjálfstæðisbaráttu við Dani og alveg sjálfsagt og eðlilegt að hagnýta sér það. 1916 er það raunverulega England, sem yfirtekur þá dönsku aðstöðu hér á Íslandi, og frá þeim tíma og næstu tvo áratugi er það raunverulega sú enska heimsveldisstefna, sem er drottandi gagnvart okkur fjárhagslega og pólitískt, enskir oliuhringar, enskt bankavald og annað slíkt, sem fyrst og fremst hefur þau fjárhagslegu tök á Íslandi, sem þá er okkar erfiðasti andstæðingur að eiga við. Þegar að því kemur, og það fór hæstv. forsrh. líka nokkuð inn á, að Þýskaland Hitlers fer að verða völdugt, þá byrja átökin milli Hitler-Þýskalands og Englands raunverulega um Ísland. Það, sem gerist á þessum tíma, og það skulum við sérstaklega athuga, gildi hlutleysisfirlýsingarinnar í því sambandi, — það, sem gerist á þessum tíma, er, að með tilkomu þýzka nazismans og með þróun hans fyrstu 3—4 árin verður það öllum þeim, sem sjá vilja, alveg greinilegt, að það er orðin alger umbreyting í heiminum. Það gerast hlutir, sem krefjast af okkur svo að segja endurmats allra gilda. Þýzki nazisminn er fyrirbrigði, sem aldrei hafði komið fyrir í veröldinni áður í slíkri mynd og ekki hafði verið reiknað með, að væri til, að gæti komið fyrir í Evrópu. Sú hlutleysisfirlýsing, sem við gáfum 1918, var góð í sjálfu sér og er enn í sjálfu sér góð og er enn í sjálfu sér sú

rétta stefna, sem rétt er að framkvæma og treysta á, á meðan nokkurn veginn eðlilegt ástand ríkir í veröldinni í kringum okkur. Og fyrstu 20 árin eða a. m. k. fyrstu 18 árin, eftir að hlutleysisfirlýsingin er gerð, er svo. Það, sem gerbreystist í þessu, er, að þegar þýzki nazisminn kemur til, verður alveg greinilegt, að það er ekki lengur hægt að treysta á neinar slíkar yfirlýsingar. Það tímabil, sem nazisminn drottinnar í Þýskalandi, ríkir undantekningarástand í veröldinni, ástand, sem var gerólikt því ástandi, sem var áður, þ. e. fyrstu tvo áratugin, og ástand, sem var gerólikt því ástandi, sem er eftir það. Og það er þetta, sem menn verða að gera sér ljóst. Hlutleysisfirlýsingin var rétt og góð og er það enn, en hve örugg hún er sem polítík, það fer eftir aðstæðunum í kringum okkur. Ég álit hana örugga í dag. Ég álit hana líka alveg örugga frá því 1918 og fram undir 1936—1938. Þá fyrst, þegar Hitler-Þýskaland fer að sýna sig í því að gleypa hvert ríkið á fætur öðru, þá er greinilegt, að þarna er kominn til skjalanna aðili, sem engu skeytir um neitt af því, sem hægt var að leggja til grundvallar í allri stefnu og öllum stjórnmálum Evrópu fram að þeim tíma. Ég álit, að við sósíalistar höfum áttað okkur tiltölulega fljótt á því, hvað þá var að gerast, og það gerðu ýmsir borgaralegir stjórnmálsmenn líka. Við álitum það skyldu okkar að líta raunsætt á þann heim, sem var að gerbreystast í kringum okkur, og gera till. út frá því, og sagan sýnir, að við höfðum í þessu efni á réttu að standa. Það, sem var öruggt á árunum áður og ekki aðeins rétt, var ekki öruggt lengur. Það, sem við þess vegna gerðum, var, að 1. des. 1938, á 20 ára afmæli fullveldisins, var forustu- mönnum stjórnmálaflokkanna falið að koma fram í útvarpinu og ræða aðstæðurnar eins og þær voru þá. Af því að þáv. formaður Sósfl., Héðinn Valdimarsson, var fjarverandi, lenti það í minn hlut að koma þá fram, og flutti ég þá till. um, að við Íslendingar, eins og ástandið væri þá orðið í heiminum, gerðum ráðstafanir til þess að reyna að fá ábyrgð á okkar fullveldi, okkar friðhelgi og hlutleysi. Og við lögðum til, að við snerum okkur til fjögurra stórvelda um, að þau sameiginlega ábyrgðust sjálfstæði og friðhelgi okkar lands. Þessi stórveldi voru Bandaríkin, England, Frakkland og Sovétríkin.

Það var alveg greinilegt, við hvað þetta var miðað. Það var miðað við það, að framkoma Hitler-Þýskalands á þessum dögum og þessum mánudum væri orðin slík, að okkar hlutleysisfirlýsing væri ekki lengur örugg í þessum heimi, eins og hún hafði verið 20 ár áður. Raunsæir stjórnmálamenn yrðu þess vegna að reyna að gera einhverjar ráðstafanir til þess að skirskota til þeirra stórvelda, sem maður hlaut að ganga út frá að hefðu a. m. k. ekki neinn áhuga á því, að Hitler-Þýskaland tæki Ísland, hvort þau vildu gefa yfirlýsingu um að ábyrgjast sjálfstæði og hlutleysi landsins. Slíkt fyrirkomulag er tiltölulega algengt í stjórnmálaheiminum og á ekkert skylt við það, að viðkomandi stórveldi hafi t. d. herstöðvar eða neitt slíkt í slíku landi. Og aldrei hefur verið á neitt slíkt minnzt, og þetta er atriði, sem er svo fjarri því að vera úrelt, að þvert á móti nú eftir stríðið tíðkast þetta, og áberandi stjórnmála-

menn, forustumenn fyrir litlum ríkjum, hafa nákvæmlega sömu afstöðu og við höfðum þá og við höfum enn. Ég skal taka sem dæmi núna í dag t. d. Austurríki. Austurríki hefur lýst yfir ævarandi hlutleysi, og sú yfirlýsing, sem gefin var 28. okt. 1955, þar sem Austurríki tók það fram, að það lýsti yfir ævarandi hlutleysi og vildi viðhalda sínu sjálfstæði og friðhelgi o. s. frv., og í þeirri ræðu, sem kanzlarinn þá flutti, sagði hann þessi orð um leið:

„Ég vil taka það fram samt sem áður, að við mundum bjóða velkomna greinilega, sameiginlega ábyrgð á friðhelgi og óskertu fullveldi okkar lands frá hálfu hinna fjögurra stórvelda.“

Hlutleysisyfirlýsing, þar sem um leið er óskað eftir ábyrgð, t. d. í þessu tilfelli þessara fjögurra stórvelda, þykir alengt og eðlilegt fyrirkomulag til þess að tryggja fullveldi lítills ríkis, sem t. d. vegna legu sinnar gæti annars freistað einhverra stórvelda. Hæstv. forsrh. notaði sjálfur þau orð, þegar hann var að tala um Ísland, að við værum núna þannig settir, að við værum eins og í miðri Evrópu. Og hvað gerir svo einmitt eitt af þeim minnstu ríkjum í miðri Evrópu? Það framkvæmir nákvæmlega þessa pólitík, sem ég lagði til 1. des. 1938 og við sósíalistar og við Alþb.-menn álitum enn mjög skynsamlega pólitík. Það er þess vegna fjarri því, að hér sé um eitthvað að ræða, eins og langalengi er búið að vera að reyna að snúa út úr, eins og oft er vaninn, t. d. hjá Morgunblaðinu, og byrjaði raunar strax þá, fyrir tæpum 20 árum, þ. e. snúa út úr þessu. Þetta var ekkert annað frá okkar hálfu heldur en það að reyna að hagnýta sér þær andstæður, sem greinilega voru í uppsiglingu á milli Hitler-Þýskalands annars vegar og allra hinna stórveldanna, Frakklands, Englands, Bandaríkjanna og Sovétríkjanna, þó að þau öll saman stæðu þá mjög misjafnlega að vígi pólitískt, — hagnýta sér andstæðurnar á milli þessara tveggja aðila til þess að reyna að tryggja hlutleysi, friðhelgi og sjálfstæði Íslands. Og ég álit, að þannig eigi menn að breyta, ef þeir vilja sýna einhverja ábyrgðartilfinningu fyrir sínu landi og reyna að tryggja sjálfstæði þess, en séu ekki að miða við að gera það háð einhverju þessara stórvelda. Ég held þess vegna, að það að koma fram með þessa till., — þetta er rúmum mánuði eftir München-samninginn, rúmum mánuði eftir að Tékkóslóvakía var svikin í hendurnar á Hitler-Þýskalandi með öllum þeim góðu köstul og vígum og vopnabúnaði, sem hún átti, — þá hafi þetta verið alveg sjálfsagður hlutur og eðlilegt og skynsamlegt af hálfu íslensku ríkisstj. að gera slíkt, ef hún hefði sýnt ábyrgðartilfinningu og forsjálni í þessum efnunum.

Það gerðist annað atvik nokkru seinna, þar sem reyndi aftur á þetta. Það var eftir 15. marz 1939. 15. marz 1939 tók Hitler Tékkóslóvakíu, réðist þar inn, hafði fyrst boðið forseta Tékkóslóvakíu til Berlínar, sett honum þar stólinn fyrir dyrnar, sett honum þar þá úrslitakosti, að annaðhvort fæli hann þýzka hernum vernd Tékkóslóvakíu eða það yrði ráðizt á Prag og hún yrði sprengd í rúst. Náttúrlega hafði forsetinn enga heimild til að gera nokkurn skapaðan hlut í slíku efni, en það, að hann var af þessum glæpamönnum settur frammi fyrir þessum kostum, gerði það, að hann

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

féllst á þetta, og síðan marséraði Hitler-Þýskaland inn í Tékkóslóvakíu.

17. marz 1939 kom ég þess vegna með fsp. hér á Alþ. út frá því, sem þá hafði gerzt úti í Evrópu. Ég áleit, að það væri ekki rétt, að við hér á Íslandi værum alveg sinnulausir um, hvað væri að gerast. Fsp. min þennan dag var, með leyfi hæstv. forseta, svo hljóðandi:

1. Hvort hinn væntanlegi þýzki rannsóknarleiddangur hafi óskað eftir leyfi íslensku ríkisstj. til þess að ferðast um landið. 2. Hvort hinir þýzku flugmenn, sem séu á leiðinni og taldir vera á vegum Lufthansa til þess að semja um lendingarstaði hér fyrir þýzkar flugvélar í sambandi við flugsamgöngur til Ameríku, hafi óskað eftir að fá að tala við íslensku ríkisstj. 3. Hvort stjórnnin ætlaði að leyfa skipverjunum á Emden að fara í fylkingu um götur Reykjavíkur, eins og s. l. ár, og ganga vopnuðum í hergöngu og syngja hersöngva eins og í herteknu landi. 4. Hvort nokkrar ráðstafanir hafi verið gerðar í sambandi við heimsókn hins þýzka herskips til þess að tryggja það, að hér séu samtímis stödd ensk eða amerísk herskip.

Þá var ekkert farið að ræða um þessa hluti opinberlega, en ég vildi gera þá opinbera, vegna þess að ég þóttist vita, hvað í húfi væri, svo framarlega sem menn héldu áfram að vera jafnaðtrúa gagnvart Hitler-Þýskalandi og ýmsir ráðandi menn landsins voru þá enn þá. Þess vegna kom ég með þessa fsp., og þessi fsp. varð til þess, að hæstv. þáv. forsrh., núv. 1. þm. Vestf., Hermann Jónasson, svaraði þessum fsp., og ég símaði um þær undireins til útlendra blaða til þess að vekja eftirtekt á því úti um heim, hvað væri að gerast hér úti á Íslandi. Og þannig kom þetta mál upp í blöðum um alla veröld, og það var fylgt með því alls staðar frá, hvað hér væri að gerast.

Það var til allrar hamingju þá svarað algerlega neitandi öllum þessum till., og ég skal ekki fara að rifja upp þær umr. hér. Það mætti máské við tækifæri, ef reynt verður að einhverju leyti að fara að rangtúlka þessa hluti, en það var greinilegt, að af hálfu Hitler-Þýskalands var óskinn að ná ítökum hér auðsjáanlega mjög rík. Ég var kallaður landráðamaður og allt slíkt fyrir að hafa vakið athygli á þessu og fyrir að vekja athygli á því, að það var einhver hættu vofandi yfir Íslandi, og ég var fyrir mitt leyti alveg ósmeykur við að spyrja að því, hvort það hefðu ekki verið gerðar ráðstafanir til þess, að ensk eða amerísk herskip væru hér einhvers staðar nærri, því að ég áleit það mögulegt, að það yrði beitt álíka aðferðum við ríkisstj. Íslands þá eins og var beitt við forseta Tékkóslóvakíu í Berlín tveim dögum áður. En hér á landi aftur á móti virtust menn vera mjög trúðir á, að þýzka stjórnnin væri ekkert annað en mjög vinsamleg og indæl stjórnn að öllu leyti við að fást.

Ég veit, að það er í sífellu reynt, ekki sízt af hálfu Morgunblaðsliðsins, að rangfæra þá afstöðu, sem við þá tókum, og það er gert venjulega í trúnni á það, að hér hafi svo sem verið svo indællir lýðræðissinnar, að það hafi ekki verið nokkur hættu á, að nokkur maður hér mundi vilja fara að eiga eitthvað vingott við Hitler-Þýskaland.

Ástandið var hins vegar ekki þannig þá. Ástandið var þannig þá, að ýmsir af valdamestu mönnum Sjálfstf. litu svo á, að nazisminn og nazistaflokkurinn hér væri hluti af Sjálfstf., eins og einn af þm. Sjálfstf. skrifaði í Morgunblaðið á sínum tíma í maí 1933. Og það var alveg sama afstaðan þá líka eins og í leiðara Morgunblaðsins, þegar afstaða var tekin með því að segja, að það hefðu verið kommúnistar, sem hefðu kveikt í ríkisþinginu, og það var spurt: Hvenær fer að loga við Austurvöll? Hvaða svívirðingarverk sem var, sem Hitler lét vinna að, var Morgunblaðið þá eitt af þeim fáu blöðum í allri Evrópu, sem trúðu því, að það væri rétt, sem Hitler segði. Og þegar bæði verkalyðsblöðin, Þjóðviljinn og Alþýðublaðið, voru þá að skrifa og vara við, þá má kannske minna á, hver afstaðan var hjá Morgunblaðinu. Þegar t. d. Alþýðublaðið var að deila út af þessum málum 1936, þá segir Morgunblaðið beinlínis í leiðara 26. nóv. 1936:

„Ef utanrrh. Haraldur Guðmundsson gerði skyldu sína og stöðvaði hið gálauslega fleipur blaðs síns um Þjóðverja, er verzlunarsamningnum við þá ekki lengur teft í voða og mjög sennilegt, að ná mætti samningum um innflutning til Þýskalands á enn meira magni af ísfiski.“

Þá var hótað í Morgunblaðinu, eins og fyrir hönd Hitler-Þýskalands, að verzlunarsamningarnir við Þýskaland séu í voða, ef Alþýðublaðið þegi ekki um Hitler, en ef það þegi, sé hægt að auka þá. Það er alveg greinilegt, hvaða bakhlari það er, sem Morgunblaðsliðið þá telur sig hafa. Það kom líka fram í yfirlýsingum, sem framstandandi menn í Sjálfstf. gáfu, hvernig var litið á málin. Einn af helztu forustumönnum Sjálfstf., sem verið hefur á síðustu árum, einkavinur hæstv. forsrh., Gunnar Thoroddsen, sem ég heyri jafnvel sagt að hugsi sér sig sem næsta forsetaefni Sjálfstf., hann var ekkert að draga dul á það þá, hvernig við Íslendingar ættum að haga okkar málum. Í flokkstímariti Sjálfstf., stefnutímariti þess, birtist grein einmitt um þessar mundir, síðast á árinu 1938, um það leyti sem München-samningurinn og slíkt er gert, þá birtist grein, sem heitir „Þegar vernda skal fullveldið“, það er í 5. hefti „Þjóðarinnar“, þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Að Norðurlöndum frágengnum eru tvær þjóðir oss skyldastar, Englendingar og Þjóðverjar. Báðar hafa þessar þjóðir sýnt okkur velvild og vináttu, Englendingar einkum í efnahagsmálum, Þjóðverjar í menningarmálum.“ Síðan segir: „En til þess að eiga nokkra von um að ná samúð stórveldanna eru viss skilyrði um stjórnarfar innanlands óhjákvæmileg. Það er víst, að þýðingarlaust er að ætla sér að fá vináttu tveggja fyrnefndra ríkja, ef hér ríkir stjórnarstefna, sem er fjarlæg og fjandsamleg stjórnarstefnu þeirra.“

Síðan er farið inn á, að í Þýskalandi séu tvö meginauðkenni stjórnarstefnunnar: Þjóðernisstefna og einræðisstjórn. Og svo er hann að bollaleggja um, að það, sem hér eigi að vera, það sé þjóðernissinnuð lýðræðisstjórn, og þá tryggjum við okkur vináttu Þýskalands og Englands. Stjórnendur Þýskalands og Englands voru á þessum tíma Chamberlain og Hitler. Og þessi forustumaður Sjálfstf. er ekkert að draga

dul á það, að til þess að við getum náð vináttu þessara þjóða og þessara stjórna, þurfum við að hafa slíkt stjórnarfar hér innanlands, að það sé í samræmi við þeirra vilja. Þá var það mikið útbásúnerað, af því að þá var hér enn þá svokölluð vinstri stjórn, stjórn hinna vinnandi stétta, Alþf. og Framsf. í ríkisstj., og Morgunblaðið talar fyrst og fremst alltaf á móti sósíalistum, þá þótti þessum forustumanni sjálfsgætt, að hér þyrfti að breyta um, hér ætti að koma stjórn, sem þeir Chamberlain og Hitler litu réttum og sanngjörnum augum, og hótanirnar í sambandi við verzlunarsamninginn eru þess vegna alveg skiljanlegar í sambandi við þetta allt saman. Svona var afstaðan á þessum tíma.

M. ö. o.: við Íslendingar áttum svo sem ekki að ráða okkar stefnu sjálfir, við áttum ekki að mega móta hana eftir því, hver væri hugur landsmanna sjálfra. Nei, það voru viss skilyrði, sem aðrar þjóðir áttu að setja, og vináttu þessara stórvelda átti að vera bundin því, að við framkvæmdum þá stefnu, sem þeim var að skapi.

Svo kom að München-samningnum. Og þá voru ýmsir, sem byrjuðu að átta sig, þegar München-samningurinn var gerður, og við skrifuðum þá mjög hatramlega um Chamberlain og álitum það svik við lýðræðið í Evrópu, það sem hann hafði framkvæmt. Morgunblaðið var á annarri skoðun. Morgunblaðið leit svo á, að það, sem Chamberlain hefði gert, væri mjög gott. Í leiðara Morgunblaðsins 30. sept. 1938 segir:

„Allur heimurinn hefur með aðdáun og lotningu horft á aðgerðir Chamberlains, forsrh. Bréta, undanfarið í þágu friðarins. Engum hefur dulizt, að hér hefur verið mikilmenni að verki, mikilmenni, sem á fáa eða engan sinn líka nú á dögum.“

Og síðan er talað eins og alltaf var þá um alls konar landráðamenn, sem leyfi sér að ráðast á þessa ágætismenn; og það, sem vægast er sagt, er tal um ábyrgðarlausu lýðskrumara, átt m. a. við Churchill. Og það er ekki bara Þjóðviljinn, sem hafði þá verið efasamur um gildi München-samningsins. Alþýðublaðið og Tíminn voru það líka, og það er ráðizt t. d. 6. okt. hatramlega í Morgunblaðinu á Tímann fyrir að skrifa rétt eins og Tímanum væri stjórnað frá Moskvu. Nú gætu menn kannske haldið, að eitthvað hefðu þessir menn farið að átta sig á eftir. Þegar svo höfuðglæpurinn kemur og jafnvel þeir, sem vitlausastir voru áður og blindastir, vakna 15. mars 1939, þegar Hitler tekur Tékkóslóvakíu, hvað segir Morgunblaðið þá? Hvað segja þeir menn, sem allan tímann og líka síðan hafa verið að reyna að rangfæra og rangtúlka allt það, sem við reyndum að gera þá til þess að vekja þjóðina til meðvitundar um, hvaða hættu stafaði frá Hitler-Þýskalandi? 15. mars 1939 segir í leiðara Morgunblaðsins:

„Tékkóslóvakía var að liðast í sundur, hverfa inn í „þýzka búrið“, eins og það er kallað sums staðar á meginlandinu. Það er verk mannanna frá Versölum, sem er að hrynja í rústir.“ Síðan segir: „Atburðirnir, sem nú eru að gerast, eru aðeins afleiðing af þeirri heimsku, sem drýgð var í Versölum.“ Síðan segir: „Skref fyrir skref eru Þjóðverjar að breyta ósigri sínum frá því

1918 í glæsilegan sigur, án þess að nokkrum blóð-dropa sé úthellt.“ Og svo segir seinast í leiðar-anum: „Hitler heldur áfram stefnu sinni í austur-urátt. Á eftir Tékkóslóvakíu er röðin að líkind-um komin að Rúmeníu, þar sem Þjóðverjar fá olíu og hveiti, Póllandi, Ungverjalandi og Úkraínu, hinu frjósama forðabúri í austurátt, sem nú er undir Rússum.“

Hvert orð í þessum leiðara var eins og talað út úr hjarta Hitlers. Það er í algeru samræmi við allan áróður þýzku nazistanna á þessum tíma, bókstaflega látin í ljós vonin, sem verstu aftur-haldsmenn Evrópu þá báru í brjósti: Þetta var nú gott, að hann gleypsti Tékkóslóvakíu. Nú held-ur hann áfram í austurátt, og hann tekur Pólland, Ungverjaland, Rúmeníu og Úkraínu. Og þegar ég svo er að vekja athygli á því, að nokkur hætta kunni að stafa að Íslandi af þessu, og síma út um heim svörin, sem gefin eru hér, þá er bara sagt, að svona skeyti skaði vináttusambandið, sem ríki á milli Íslands og Þýskalands, og það sé landráðastarfsemi. — Þetta eru orð Morgunblaðs-ins og þeirra á þeim tíma.

M. ö. o.: meðan við sósíalistar reynum að vekja athygli á gerbreyttum aðstæðum í Evrópu, reyn-um að stinga upp á nýjum aðferðum til þess að tryggja það hlutleysi, sem er rétt og gott í sjálfu sér, en ekki orðið öruggt með aðra eins brjálaða valdaráningja við völd eins og þá í Hitler-Þýzka-landi, — þegar við reynum að vekja athygli á þeirri hættu, sem líka kunni að vofa yfir Íslandi, þá er ekkert annað að finna hjá Morgunblaðs-liðinu en algera fylgispekt við Hitler og allt mið-að aðeins við eitt, og það er, að Hitler gæti orðið eins konar forvörður, brautryðjandi fyrir auð-valdi Evrópu á móti sósíalísmannum. Menn muna það kannske ekki lengur, en við munum það, að meira að segja þegar Norðmenn, norska stór-þingið, þegar veitt voru friðarverðlaun Nóbels 1936, þegar Norðmenn sem sé risu upp til þess að undirstrika hættuna, sem af Hitler-Þýzka-landi stafaði og meðferðinni á fólkinu þar, og veitti Niemüller, sem þá var fangi í fangabúðum Hitlers, Nóbelsverðlaunin, þá var fyrrisögn Morg-unblaðsins hér heima, að landráðamanni hefðu verið veitt friðarverðlaun Nóbels, og um leið tek-ið fram, — það var held ég sama daginn svo að segja eða daginn eftir, að hótað var út af verzl-unarsamningnum 1936, — að nú óttist menn í Noregi, að þetta kunni að hafa slæm áhrif á verzl-unarsamninga Hitler-Þýskalands við Noreg. Við álitum það þá vera ábyrgðartilfinningu af okkar hálfu að koma fram með tillögu til athugunar um, hvornig hægt væri einhvern veginn að tryggja betur sjálfstæðið en með yfirlýsingunni einni saman. Ég áleit þá, að það væri rétt, ég álit enn, að það hafi verið rétt, og ég álit, að það sé líka rétt pólitík í dag, þegar í Evrópu a. m. k. lítur jafnfriðsamlega út eins og frá 1918 til 1936. Við hörmuðum það, þegar Hitler gleypsti hvert land-ið á fætur öðru. En hér voru aðrir aðilar, sem fögnuðu og sáu enga hættu í því fyrir Ísland. Ég held þess vegna, að það hafi verið alveg að ófyr-irsynju af hæstv. forsrh. að fara að reyna að snúa út úr og ráðast á þá tillögu, sem við vorum þá með. Ég held þvert á móti, að sagan muni sýna það, að við höfum sýnt ábyrgðartilfinningu,

sem skorti á öðrum hinum svokölluðu æðri stöð-um þá.

Þá ræddi hæstv. forsrh. um hernaðargildi Ís-lands og kom með ýmsar sögur í því sambandi. Ég vil segja eitt í sambandi við þetta: því meira hernaðargildi sem Ísland fær og því ægilegri sem vopnin verða, sem beitt er í heiminum, því meiri þörf álit ég á því fyrir okkur, sem byggjum þetta land, að reyna að halda þessu landi utan við hernaðinn og hindra, að það sé herstöð. Þannig hlýtur það a. m. k. að líta út frá sjónarmiði þeirra, sem fyrst og fremst væru að hugsa um, hvað um þetta land yrði, en ekki bara hitt, hverj-ir hefðu völdin í því.

Hæstv. forsrh. vildi ætla, að það hefði verið Lenin fyrstur manna, sem uppgötvaði það, að Ísland hefði einhverja hernaðarlega þýðingu. Ég held nú, að frá því að yfirleitt þjóðirnar hér við Norður-Atlantshaf hafi farið að hugsa til hernaðar, hafi flestum þeirra verið ljóst, að Ísland hafði þar þýðingu, a. m. k. fyrir alla þá, sem flota höfðu á þeim tíma. Við vitum, að Englandi, sem drottnaði yfir heimshöfunum í krafti síns flota, forustumönnum Englands var alltaf mjög vel ljóst, hvert gildi Ísland hafði. Þeir tryggðu sér hér raunverulega aðstöðu eða höfðu mögu-leikann á því opinn alltaf að tryggja sér hana jafnvel enn betur í öllum Napoléonsstyrjöldun-um, og það var svo einnig í stríðinu 1914—1918, að Bretar höfðu alltaf vakandi auga á því, hvað hér gerðist, og sköpuðu sér hér vissa aðstöðu í því sambandi. Einmitt einn af hernaðarsérfræð-ingum Þýskalands, Wegener, sem ritaði 1929 um reynsluna af fyrri heimsstyrjöldinni, er einmitt að gagnrýna það, að Þýskaland skuli ekki í þeirri heimsstyrjöld hafa tekið Danmörku og Noreg og Færeyjar og Ísland, og bendir mjög á það til athugunar viðvíkjandi næstu heimsstyrjöld. Það þurfti náttúrlega engan sérstakan stjórnmála-snilling til þess að sjá, hvaða gildi Ísland hlaut að hafa þannig.

Hins vegar það, sem hæstv. forsrh. vitnaði í um það, sem Hendrik heitinn Ottósson hafði rit-að, býst ég við, að það fari eitthvað á milli mála. Það er ekki rétt hjá honum, hann hefur vafa-laust miklað það fyrir sér seinna meir, Lenin hélt aldrei neina ræðu um þessi mál. Hins vegar heyrð-ust sagnir um það, að hann hefði sagt við amer-ískan kommúnista eitthvað um það í einkasam-tölum, að Ísland hefði vafalaust mjög mikið hernaðarlegt gildi, ef Evrópa og Ameríka ættu ein-hvern tíma eftir að berjast. Það þurfti engan sérstakan snilling til þess að sjá slíkt.

En í þessu sambandi komum við að því, sem snertir hertöku Íslands 10. maí 1940. Þegar Ís-land þá er hertekið, hver er þá eðlileg afstaða okkar Íslendinga? Við skulum gera okkur alveg ljóst, að það gat margt illt hent okkur þá. Her-taka Þjóðverja hefði náttúrlega orðið hræðileg fyrir okkur, ekki sízt kannske þá okkar, sem vor-um taldir þeim hvað andvígastir. En staðreyndin varð hins vegar sú, að Bretar hertóku landið. Það gerðist þar með, að sú hætta, sem var nærtækust hér fyrir okkur og við þurftum að standa á verði gegn, var, að Bretar yrðu hér áfram, þeir ilengd-ust hér og þeir svo að segja legðu þetta land alveg undir sig. Það er vitanlegt, að Bretar hafa

hertekið mörg lönd úti um heim í styrjöldum, öllum þeim styrjöldum, sem þeir hafa háð öldum saman, og þeir eru ekki vanir að sleppa þeim aftur, nema þeir þurfi þess. Afstaða sósíalista hér á Íslandi þá var að vissu leyti á ýmsan hátt erfið. Hún var að sumu leyti kannske ekki alveg ólík því, sem var t. d. hjá sósíalistunum í Indlandi, mönnum, sem vissulega höfðu fyrst og fremst fasismann. En í þeirra eigin landi var það hins vegar England, sem drottnaði og kúgaði þá. Þann tíma, sem Bretar höfðu Ísland hersemið, var aldrei af okkar sósíalista hálfu unnið eitt einasta skemmdarverk af neinum gegn þeirra hernaði hér, og vitum við þó, sem þekktum alla hluti þá, að símalínurnar þeirra lágu um allt land ofan á jörðunni, og það var aldrei skorið á eina einustu þeirra. Skemmdarverk voru aldrei framin, og Bretum var aldrei gert að neinu leyti erfitt að framfylgja sínum aðgerðum hér. En hitt aftur á móti álitum við sjálfsagt, að við yrðum á verði gagnvart öllum yfirgangi af þeirra hálfu, m. a. þegar þeir fara að skipta sér af okkar innlandsmálum, sem þeir höfðu lofað að gera ekki.

Við reyndum þannig á hverjum tíma að meta aðstæður, eins og þær voru, líka eftir því, hvernig þær breyttust. Það var ekkert ofstæki í því. Það var alltaf raunsætt mat á því, hvar var sú raunverulega hættu á hverjum tíma og hver var sú nærtækasta hættu. Við vöktum athygli á því, þegar við vissum, að Bandaríkin voru að búa sig undir að taka hér við af Bretlandi, og 27. apríl 1941, daginn sem Þjóðviljinn er bannaður, eru í þeim leiðara, sem ég skrifaði í hann þá, seinustu orðin þau, — og höfðum við þá náttúrlega ekki nokkra hugmynd um, hvað okkar beið, — þá voru seinustu orðin þau, að það geti nú farið svo, að Bandaríkin taki hér við af Bretlandi, sumum kunni að finnast það fagnaðarefni, en það sé síður en svo. Þannig máttum við það þá, að við álitum, að þó að Bandaríkin þá tækju við, mundi það jafnvel verða enn þá erfiðara fyrir okkur seinna meir að losa okkur frá þeim, svo völdugt ríki sem þau voru, heldur en losa okkur úr klóm Bretans. Við reyndum á hverjum tíma að meta þá hættu, sem Íslandi stafaði af öllum þeim löndum, sem þarna voru í kringum okkur og meira eða minna seildust til ítaka hér, allt saman út frá því sjónarmiði, hvernig Ísland sem slíkt gæti sem bezt sloppið í þessum efnum og ekkert af þessum löndum gæti varanlega náð hér ítökum. Við framkvæmdum þá stefnu okkar að vinna í sífellu gegn þeirri hættu, sem væri mest í svipinn, en hafa samt opin augu fyrir öllum þeim hættum, sem í kringum okkur væru. Það sýndi sig, að það var rétt, sem við sögðum þennan dag í leiðara Þjóðviljans, síðasta blaðinu, sem þá kom út af honum um tíma. Bretland varð að gefa Ísland upp, afhenda Bandaríkjunum ítökin hér, og Bandaríkin hafa síðan í 25 ár haldið þeim ítökum á einn eða annan máta. 20 ár erum við nú bráðlega búnir að vera í NATO, 15 ár eru búnar að vera opinberar herstöðvar hér, eftir að hermennirnir, sem í þeim voru, voru um tíma umklæddir í sérfræðinga. Hernaðargildi Íslands heldur áfram að vera, og frá sjónarmiði okkar þjóðar verðum við alltaf að halda áfram að miða við

það, á hvern hátt er hægt að losa þessa þjóð út úr því að verða þessum stóru aðilum, sem eru að slást í veröldinni, að bráð. Út frá því höfum við flutt okkar till. og flytjum enn um að losa okkur við herstöðvar hér og losa okkur út úr hernaðarbandalögum.

Þá fór hæstv. forsrh. inn á svokallað stríðs-yfirlýsingamál, þar sem hann vildi segja, að við sósíalistar hefðum verið inni á því, að Ísland ætti að segja Þýzkalandi stríð á hendur. Það er eitt af mörgu, sem reynt er að villa um með og snúa út úr og gefa rangar yfirlýsingar um. Það, sem þarna var um að ræða, var, að þegar Sameinuðu þjóðirnar voru stofnaðar, hafði það verið gert að skilyrði af hálfu ýmissa þjóða, að þarna væru ekki aðrir með en þau ríki, sem segðu Þýzkalandi stríð á hendur, og ýmis smáríki, t. d. í Mið-Ameríku, Suður-Ameríku og ýmis ríki úti um heim, höfðu sagt Þýzkalandi þá stríð á hendur án þess að senda þangað einn einasta hermenn eða taka á nokkurn hátt þátt í þeirri baráttu, en gerðu þannig kröfu til að vera stofnendur Sameinuðu þjóðanna. Við sósíalistar lögðum aldrei til, að Ísland segði Þýzkalandi stríð á hendur. Á þeim leynifundum, sem haldnir voru þarna, kom greinilega fram, að slíkt gætum við ekki. Það, sem við hins vegar lögðum til, var, að við segðum við þessi stórveldi: Ísland hefur misst fleiri menn í þessu stríði heldur en Bandaríkin að til- tölu, og Ísland á þess vegna kröfu á því, að slíkt framlag Íslands í styrjöldinni sé metið jafnmikilvægt og það, þó að einhverjar þjóðir segi Þýzkalandi stríð á hendur, sem ekkert hafa gert og ekkert gera. Og frá mórölsku sjónarmiði áttum við sannarlega kröfu á því að vera þannig með stofnendum Sameinuðu þjóðanna, og það hefði verið eðlilegt, að þau stórveldi, hver sem þau voru, sem þarna áttu hlut að máli, tækju fyrst og fremst tillit til slíkra fórna, ekki til hins, að forminu einu saman væri fullnægt af þeim ríkjum, sem að nafninu til höfðu her.

Svo kom hæstv. forsrh. inn á það um þing Sameinuðu þjóðanna í des. 1946, þegar nýsköpunarstjórnin var farin frá og engin stjórn með þingræðislegan meiri hl. sat að völdum á Íslandi og rétt var um, hvort það ættu ekki að fara nokkrir menn frá Íslands hálfu og jafnvel helztu forustumenn stjórnmalaflokkanna í sendinefndina, þegar átti að taka Ísland inn í Sameinuðu þjóðirnar. Það var engin stjórn og enginn utanrrh., sem gat beint haft vald á þessum tíma til að ákveða, hvað gera skyldi. Og það, sem ég hafði persónulega stungið upp á, var, að ef við færum þarna frá öllum flokkunum, kæmum við okkur saman um, að við sætum hjá, nema við værum sammála um það mál, sem ætti að greiða atkv. um, einmitt með tilliti til þess, að það var enginn utanrrh., sem hafði vald til að ákveða, eins og utanrrh. annars hefði. Og hæstv. forsrh. var svo elskulegur að fara að gera mér alls konar getsakir í þeim efnum. Ég skal þá rifja upp fyrir honum, að það var eitt mál, sem kom til umr. í þessu sambandi og ég minntist á, og það var það mál, að ég sagði: Ég álit t. d. alveg óhjákvæmilegt, að Ísland taki afstöðu með því, að Indverjar fái að kaupa jarðir í Suður-Afríku. Og það gall einn af forustumönnum stjórnmalaflokkanna hér við og

sagði: Hvað á þetta að þýða? Hvað eigum við að vera að skipta okkur af því? Er það eitthvert mál, sem kemur fyrir Sameinuðu þjóðirnar? Ég sagði já, þetta verður eitt af þeim veigameiri málum, sem rædd verða á þessu þingi, vegna þess að það verður skoðað sem spursmál um almenn mannréttindi, hvort litaðir menn í Suður-Afríku hafa rétt til að eiga jörð, og Ísland á að taka afstöðu með slíku. Þetta var eina málið, sem var rætt um, og ég sagði fyrir mitt leyti, að ef við gætum ekki verið öruggir um að geta staðið saman um svona mál, yrðum við Íslandi til skammar, og ég kærði mig ekkert um að vera með í sendinefnd eða einhver okkar upp á þau býti, að við gætum ekki reynt að koma okkar saman um svona mál. Það var byrjunin á því, sem nú er kallað „apartheit“, sem þá var að byrja í Suður-Afríku. Og til allrar hamingju fór það svo seinna meir, að íslenska sendinefndin tók afstöðu með Indverjum í þessu, og ég man alveg sérstaklega eftir því, þegar formaður þeirrar sendinefndar, — ég man ekki, hvort það var á því þingi eða seinna, ég þori ekki að fullyrða það, — Finnur heitin Jónsson dómsmrh. þáv. hæstv. sagði mér einmitt sérstaklega frá því á eftir, þegar systir Nehrus, formaður indversku sendinefndarinnar, gekk þvert yfir salinn til hans til þess að þakka honum fyrir stuðning Íslands í þessu máli. En það er nauðsynlegt fyrir Ísland upp á þess framkomu út á við að fylgjast ætíð með í því, sem er að gerast á alþjóðavettvangi, og reyna að sjá til þess, að okkar framkoma þar sé eins og hæfir virðingu okkar þjóðar.

Þá kom hæstv. forsrh. inn á Marshall-samninginn. Ég hafði minnst á Marshall-samninginn eins og þátt í því, að Bandaríkin tryggðu sér ítök á Íslandi og skiptu sér af stjórnmálum Íslands og hvernig hér ætti að ráða málum. Hann fór hins vegar að tala um, hve dásamlegur Marshall-samningurinn hefði verið fyrir Evrópu. Jú, vissulega, ég er reiðubúinn að ræða við hæstv. forsrh. líka um Marshall-samninginn viðkomandi Evrópu, ef hann vill fara að teygja umr. inn á það svið. Ég er reiðubúinn til að ræða hann jafnt viðvikjandi Evrópu og heiminum, afstöðu Bandaríkjanna, ef hann kys það heldur en einbeita sér bara við Ísland. Mér er alveg jafnljóst og honum, og ég er honum sammála um það, að í krafti Marshall-samningsins var framkvæmd stórfelld uppbygging í Evrópu, alveg stórfelld uppbygging. Og ég held, að það hafi verið eitt það gróðavænlegasta og skynsamlegasta, sem ameríska auðmannastéttin gerði, að leggja út í þá miklu uppbyggingu. Það, sem vofði yfir Bandaríkjunum í stríðslok með því gífurlega framleiðslubákni, sem Bandaríkjamenn voru búnir að byggja sér upp, var ægileg kreppa og hrun, svo framarlega sem þeir tryggðu sér ekki nýja, mikla framleiðslumöguleika og markaði fyrir þá framleiðslu. Og þeir slógu tvær flugur í einu höggi, svo skynsamir stjórnendur fjármála sem þeir menn eru. Þeir hjálpuðu til að byggja Evrópu upp, og þeir eignuðust drjúgan skerf í Evrópu. Ég veit ekki, hvort hæstv. forsrh. er það ljóst, en þau 6% af íbúum jarðarinnar, sem byggja Bandaríkin, eiga núna um 60% af öllum auðfæm heimansins. Þessi þjóð, sem á tveim stríðum hefur stórgrætt, með-

an aðrar þjóðir hafa verið flakandi í sárnum og fátækar eftir þau stríð, er orðin svo rík, að hún er ekki aðeins ríkasta þjóð heims, hún er líka svo rík, að hún á upp undir helming og meira af því, sem teljast mestu auðfæin í veröldinni. Hún græddi líka á Marshall-samningnum. Á hvern hátt fór hún að því að græða á honum? Ég veit ekki, hvort hæstv. forsrh. er það ljóst, en ég skal reyna að skýra fyrir honum tvö atriði í sambandi við það. Fyrsta atriðið er það, að samkv. Marshall-samningnum réð hún genginu á öllum gjaldeyri í Vestur-Evrópu, líka hér á Íslandi. Og hvernig setti hún það gengi? Hún setti það gengi þannig, að dollarinn er metinn helmingi herra en eðlilegt er. Sterlingspundið og allur annar gjaldeyri Evrópu er notaður þannig, að dollarinn hefur tvöfaldan kaupmátt í Evrópu á við það, sem hann hefur í Bandaríkjunum, þannig að hver einasti auðmaður og auðhringur í Bandaríkjunum með því að flytja út sitt fjármagn fær helmingi meira fyrir það fjármagn í Evrópu heldur en hann fengi heima í Bandaríkjunum, þannig að ef Bandaríkjaauðmenn á öllum þessum tíma, — og svo er enn, — kaupa upp fyrirtæki í Evrópu, er það helmingi ódýrari fjárfesting heldur en að byggja þau sömu fyrirtæki í Bandaríkjunum. M. ö. o.: það jafngildir hersetu Bandaríkjanna í allri Evrópu að geta fyrirskipað það, að dollarinn skuli hafa þessa sérstöðu. Þetta hefur að visu þýtt það, að auðmenn Bandaríkjanna hafa haft meiri hagsmuni af því að byggja upp fyrirtæki í Evrópu heldur en að byggja upp fyrirtæki í Bandaríkjunum. En í Evrópu hafa þeir eignast meir og meir og náð fleiri og fleiri fyrirtækjum á sitt vald og eiga þau nú.

Fyrst við vorum að tala um alúminíum áðan, veit kannske hæstv. forsrh., að lengi vel var brezki alúminíumhringurinn, British Aluminium Company, einn sterkasti alúminíumhringur heims. Hvað gerðist fyrir nokkrum árum? Fyrir nokkrum árum gerðist það, að meiri hluti hlutabréfanna var keyptur upp í Lundúnakauphöllinni. Og af hverjum? Af Reynolds Metal Company, þeim aðila, sem m. a. einn mektarmaður Íslands, sem lengi var hér seðlabankastjóri, var að reyna að ná sambandi við til þess að vekja áhuga hans á Íslandi. Og það kom víst í fyrsta skipti fyrir, var sagt í brezkum blöðum, að í kauphöllinni í Bretlandi var farið að skirskota til patriotisma og reyna að hindra, að meiri hlutinn af öllum hlutabréfum British Aluminium Company lenti í höndunum á amerískum fyrirtækjum. En það fór svo, að það var amerískt fyrirtæki, sem náði brezka alúminíumhringnum á sitt vald.

Þannig hefur amerískt auðmagn valsað um Evrópu, og í krafti þeirra ákvæða og þeirrar nóteringar á dollaranum, sem ákveðin var með Marshall-samningnum og síðan hefur haldizt, hafa þeir verið að leggja undir sig fyrirtækin í Evrópu. Það væri hægt að rekja, — ég skal ekki fara út í það hér, — en það má taka í hverju einasta landi, Frakklandi, Ítalíu, Vestur-Þýzka-landi og alls staðar, Vestur-Þýzka-land, alveg sérstaklega mikið, hvernig þetta hefur gerzt.

Annað atriði gerist samtímis. Það er samtímis ákveðið, að dollarinn skuli vera alþjóðleg mynt,

sem allir séu skyldugir að taka tillit til sem alþjóðlegrar myntar. Hvað þýðir það? Það þýðir, að seðlautgáfuréttur Bandaríkjanna, Bandaríkjustjórnar og banka Bandaríkjanna, er sama sem seðlautgáfuréttur á öll þessi lönd. Bandaríkin geta gefið út sína dollaraseðla, keypt fyrir þá í öllum löndum Evrópu þau fyrirtæki, sem þeim þóknast.

Með þessari tvenns konar aðstöðu, aðstöðu, sem núna er farið að deila um, sem m. a. franska auðmannastéttin og de Gaulle eru mjög harðvituðlega að gagnrýna, — með þessari aðstöðu: fólsku gengi á dollarnum í allri Evrópu og einkaafstöðu dollarsins sem alþjóðlegs gjaldmiðils, hefur Bandaríkjaauðvaldið í krafti Marshall-samningsins og þess, sem á eftir hefur komið, verið að rúpla og ræna fyrirtækin í Evrópu í upp undir tvo áratugi. Þetta átti að heita hjálp, var kallað hjálp. Það gerði heilmikið gott upp á það að gera, að það voru byggð iðnaðarfyrirtæki og allt saman slíkt. En eignirnar á þessum iðnaðarfyrirtækjum, um þær fór eins og ég hef rakið. Þetta var m. ö. o. hjálp, sem um leið var hin finasta fjárfesting fyrir Bandaríkjustjórn og fyrir Bandaríkjaauðvaldið.

Ég veit ekki, af hverju hæstv. forsrh. fór ekki út í áhrif Marshall-samningsins hér heima, en það hefði þó verið fyrst og fremst ástæða fyrir okkur, ef við vorum að ræða almennt um þessi mál, að ræða það. Vissulega hlaut, alveg eins og úti í Evrópu, ýmislegt gott af. Við fengum þarna lán. En okkur voru venjulega sett viss skilyrði í sambandi við slík lán, og ég skal ekki fara að rekja það. Ég hef áður rakið það í sambandi við Sogsvirkjun og áburðarverksmiðjuna, hvernig slíkt hefur verið. En ég vil líka minna á annað. Ég vil minna á, að einn þáttur í Marshall-samningnum og framkvæmd hans hér á landi var að draga úr atvinnunni á Íslandi, var að skapa atvinnuleysi hérna, var beinlínis að koma á atvinnuleysi hérna, eins og varð líka 1950, 1951, 1952. Og ég skal rekja eitt atriði í þessu sambandi. Ein af þeim ráðstöfunum til þess að tryggja atvinnuleysi hérna var að banna Íslendingum að byggja íbúðir, byggja íbúðarhús nema með leyfi sérstakrar n. hér í Reykjavík. Og einmitt vegna þess, að Sjálfstfl. hefur alveg sérstaklega mikla tilhneigingu til þess að tala um það, hvað hann sé óskaplega mikið fylgjandi frelsi og ekki sízt t. d. frelsi hvað snertir íbúðarhúsabyggingar, held ég, að sé ekkert úr vegi að rekja þá sögu.

Þegar Amerikaninn heimtaði, að það væri ekki frelsi í íbúðabyggingum, hvernig stóð Sjálfstfl. og raunar fleiri flokkar þá? Fjárhagsráð var látið fá það vald að neita mönnum um að byggja íbúðarhús, og tókst með harðvituðum ráðstöfunum að fækka byggingu íbúða í Reykjavík úr 642, sem hafði verið 1946, niður í eitthvað 250 eða rétt þar í kring, sem það var 1951, og koma á atvinnuleysi um leið, því að við vitum allir, hvað húsbyggingarnar eru stór þáttur í því að tryggja fulla atvinnu. Ég hafði nokkrum sinnum á Alþ. þá flutt brtt. við fjárhagsráðslögin. Ég hafði flutt brtt. 1949 á þá leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Þá skal þeim, sem ekki eiga íbúð, heimilt án fjárfestingarleyfis að byggja íbúðarhús fyrir

sjálfan sig, enda sé hún ekki stærri en ákveðið er um verkamannabústaði.“

Þessi till. var felld. Fjhn. Nd. flutti samt brtt. seinna á því þingi við sömu gr. þessara l., sem hljóðaði þannig:

„Þó skal heimilt að byggja hagkvæmar smáíbúðir án fjárfestingarleyfis, en ráðh. skal með reglugerð ákveða stærð og takmörk íbúða.“

Þessi till. náði samþykki í Nd., en það var svo seint á þingi, að þetta frv. fékk ekki afgreiðslu. Á næsta þingi, 1950, flutti meiri hl. fjhn. í Nd., — þ. e. ég og Jóhann Hafstein, hæstv. dómsmrh., Sigurður Ágústsson og núv. herra forseti Íslands, Ásgeir Ásgeirsson, — við fluttum frv., þar sem var farið fram á samsvarandi breytingu, að við 5. gr. fjárhagsráðsl. væri bætt svo hljóðandi atriði:

„Þó skal heimilt að byggja hagkvæmar smáíbúðir án fjárfestingarleyfis, en ráðh. skal með reglugerð ákveða stærðartakmörk þeirra.“

Þetta litla frv. okkar að leyfa nú þessa litlu smugu var samþ. í Nd. og sent til Ed. Í Ed. fór málið til fjhn., og 17. jan. 1951 gaf fjhn. út sameiginlegt álit um frv., og segir í því álit:

„Samkomulag varð um að leggja til, að frv. yrði samþ., en einstakir nm. áskilja sér rétt til að bera fram brtt. eða fylgja brtt., sem fram kynnu að koma.“

En þegar hér var komið sögu í Ed., kom annar aðili til skjalanna. 3. þm. Sjálfstfl. höfðu flutt þáttill. um að afnema skömmun á byggingarefni, og ég hafði gert brtt. við hana um að gefa frjálsan innflutning á byggingarvörum. Þessi till. hafði verið send fjárhagsráði til umsagnar. Í umsögn sinni um þessa till., dags. 13. jan. 1951, leggst fjárhagsráð gegn samþykkt þess að gefa frjálsa byggingu íbúðarhúsa og frjálsan innflutning byggingarefnis og færir fram svo hljóðandi röksemd, með leyfi hæstv. forseta:

„Fjárhagsráði hefur skilzt, að vegna tilrauna til þess að fá að nota fé úr mótvirðissjóði verði að takmarka fjárfestingu við ákveðið hámark og það sé fullkomið skilyrði fyrir því, að leyfi fáiist til þess að nota mótvirðissjóð. Ef fara ætti eftir till. þessari, mundi það gera ómögulegt að sýna forráðamönnum mótvirðissjóðs fram á, hver fjárfestingin væri, þar sem takmarkanirnar næðu að eins til hluta hennar.“

Eftir að þetta gerðist, snýr meiri hl. í Ed. við blaðinu. Þeir, sem áður höfðu sameiginlega í fjhn. samþ. að leggja til að samþykkja þetta frv., leggjast nú á móti því, og frv. er síðan vísað frá með rökst. dagskrá með 10:5 atkv. Nú var eftir lögnum um mótvirðissjóð Alþingi forráðamaður hans. En það kom í ljós, að umboðsmaður Alþjóðabankans hér á Íslandi þá hafði sagt við fjárhagsráð: Við leyfum ykkur ekki að nota mótvirðissjóð, ef þið samþykkið þessi lög á þinginu, sem fjhn. Nd. hafði lagt fram, það frv., sem hún hafði lagt fram og samþ. hafði verið í Nd. — M. ö. o.: hefði átt að lina ofurlítið á því og Íslendingar þyrftu ekki að sækja um leyfi til þess að fá að byggja íbúðarhús, var vald í Washington, sem greip inn í málin, stöðvaði frv. í síðari deild á Alþ. og bannaði Alþ. Íslendinga að samþykkja þau, með hótunum um, að annars yrði þetta gert í sambandi við fjármálin þá. Svona var ástandið

orðið. Í krafti Marshall-samningsins hafði verið sköpuð aðstaða fyrir útlent vald til þess að skipta sér af íslenskri lagasetningu og meira að segja skipta sér af því, hvort menn úti um allt land fengju að byggja íbúðir eða ekki. (Forseti: Ég vildi biðja hv. alpm. að gera svo vel að gera hlé á ræðu sinni, því að fundartíma er lokið.) Já, ég skal gera það. [Frh.]

Umr frestað.

Á 48. fundi í Nd., 2. marz, var enn fram haldið 1. umr. um frv.

Flm. (Einar Olgeirsson) [frh.]: Herra forseti. Ég hafði komið þar ræðu minni, sem ég hafði nokkuð rætt um Marshall-aðstöðina svonefndu, reynsluna af henni úti í Evrópu og þau áhrif, sem hún hafi haft hér heima, sérstaklega hvað snerti afskipti valdastofnana í Bandaríkjunum af íslenzku efnahagslífi. Ég held ég hafi lokið þeim hluta með nokkurri tilvísun um þá baráttu, sem háð var í kringum 1950, til þess að Íslendingar fengju frelsi til þess að byggja íbúðir, og hvernig fulltrúar og erindrekar þess bandaríska peningavalds höfðu skipt sér af því með það fyrir augum að hindra, að samþ. yrðu lög á Alp., sem gæfu Íslendingum nokkurt frelsi í þessum efnunum, og hefði tekizt að koma í veg fyrir, að lagafrv., sem samþ. hafði verið í Nd. og viðkomandi n. í Ed. hafði einróma lagt til að samþykkja, var stöðvað og fékk ekki fram að ganga á því þingi. Ég skal ekki ræða ýtarlegar en ég hafði gert um þau áhrif, sem ameríska peningavaldið þannig hafði á okkar mál. Ég rifjaði þetta aðeins upp vegna þess, hve einhliða hæstv. forsrh. hafði rætt þessi mál.

Þá kom hæstv. forsrh. að því, hvernig hernám-ið 7. maí 1951 hefði gerzt, og vildi bera á móti því, sem ég hafði haldið fram, að þar hefði verið ólöglega að farið og Alþingi Íslendinga hefði staðið frammi fyrir gerðum hlut og það hefðu verið brotin lög á Alþingi. Hæstv. forsrh. varði sig með því, að það hefðu verið teknar ákvarðanir þá um vorið, kringum 7. maí, af ýmsum þm. og þar með hefði það í raun og veru legið fyrir, að Alp. væri samþykkt þessari framkvæmd, sem þarna væri um að ræða, og þessum samningi. Nú vil ég taka það fram og styðja það rökum, sem ég vonast sérstaklega til að hæstv. forsrh. taki gild, að sú samkoma þm., sem kom saman um það leyti, í maíbyrjun 1951, og lýsti sig samþykka þeim aðgerðum, sem þarna var verið að gera, hún er stjórnarfarslega og lagalega séð alger markleysa og hefur ekkert gildi, ekki nokkurt gildi. Þegar þm. þannig koma saman, einhverjir utan þings, og lýsa því yfir, að þeir séu með þessu eða móti hinu, þá er þetta bara rétt eins og einhverjir menn úti í bæ lýsi yfir sinni pólitísku skoðun um hinn og þennan hlut. Ég vil styðja þetta, — og það vona ég, að hæstv. forsrh. taki nokkuð gild, — álit manns, sem einu sinni var prófessor við Háskóla Íslands, prófessor í lögum, og hefur gefið út ágríp af íslenskri stjórnlagafræði, og vil leyfa mér að vitna í það, sem hann segir þar. Það er hæstv. núv. forsrh., Bjarni Benediktsson, sem reit ágríp af íslenskri stjórnlagafræði, sem gefin var út með nokkrum breytingum af Ólafi Jóhannessyni, gefin út í hand-

riti í Reykjavík 1948. Ég býst við, að sá hluti sé óbreyttur frá því, sem hæstv. þáv. forsrh. og þáv. lagaprófessor hafði samið, enda mjög skynsamlega mælt, en þar standa á bls. 17 eftirfarandi orð, með leyfi hæstv. forseta:

„Áhrif þingslita eru fyrst og fremst þau, að ályktanir þm., sem gerðar eru eftir það, en áður en þing kemur saman á ný, eru markleysa, þótt gerðar væru með sama hætti og á löglegu þingi. Með þessu er auðvitað ekki sagt um pólitískt gildi slíkra ályktana, en formlegt gildi þeirra er ekki neitt.“

Þetta sýnir, að hæstv. forsrh. hefur sem lagaprófessor haft þá mjög svo réttu skoðun, að lagalega og stjórnarfarslega séð séu slíkar yfirlýsingar þm., sem gerðar eru, þegar Alþingi situr ekki, markleysa. Hins vegar er það náttúrulega alveg hárrétt, þær koma til með að hafa seinna meir sin pólitísku áhrif, ef slíkir menn að einhverju leyti skipta ekki um skoðun. Því er það, sem ég hélt fram, að þegar Alp. kemur saman og þm. setjast á rökstóla í krafti þess valds og þeirrar ábyrgðar, sem þeim ber, þegar eftir að Alþingi hefur verið sett, þá er ástandið þannig, að Alp. stendur frammi fyrir gerðum hlut. Þá er amerískur her kominn inn í landið, þannig að aðstaðan er orðin gerbreytt frá því, sem ella hefði verið, ef þm. hefðu átt að taka ákvarðanir um þetta, áður en þetta gerðist. Þá er sem sé um það að ræða að setta sig við orðinn hlut. Það er nákvæmlega sama og 7.—9. júlí 1941, þegar Alþingi er kallað saman, eftir að herinn er þegar kominn í land samkvæmt úrslitakostum, sem settir höfðu verið. Í þessum tilfellum liggur það raunverulega vald í byssustingjunum, eins og hæstv. forsrh. var að vitna í eftir ákveðnum manni. Og þegar Alp. kom hér saman haustið 1951, lýsti ég því yfir einmitt sem þáverandi formaður þingflokks Sósfl. í upphafi þings, að ég liti þannig á, að aðgerðir Alþingis í þessum efnunum væru ekki bindandi vegna þeirrar aðstöðu, sem húið væri að setja Alþingi í. Ég þykist sem sé hafa mjög góð rök í þessu máli, þar sem ég hef sjálfan hæstv. núv. forsrh. sem lagaprófessor til þess að vitna í.

Hæstv. forsrh. fór svo í þessu tilfelli að ræða um það, að einmitt núv. formaður Alp., hv. 5. þm. Vestf., hefði verið með þessu þá. Hann var með einhverjar áhyggjur út af því, hæstv. forsrh., að það færi ekki vel á með okkur. Ég get huggað hann með því, að það er allt í hezta lagi þar, og ég vona, að það sé eins innan hans flokks, svo að þetta gangi allt saman vel hjá okkur, hvors á sinu sviði. Hv. 5. þm. Vestf. var ekki þá á þingi, hann var utanlands, og hann er kominn heim aftur núna, en er nú ekki viðstaddur, og maður veit ekki, hve langar þessar umr. verða eða hvað mikið þær koma yfirleitt aftur, en hv. 5. þm. Vestf. hefur í mjög ríku mæli til að bera hugrekki og hreinskilni, og hann var alveg óhræddur við að taka til endurskoðunar þá ákvörðun, sem hann var með í að gera 1951. Ég er ekkert hissa á því, þó að hans pólitísku andstaðingar reyni að nota þetta á móti honum. Ég varð var við það strax í kosningunum 1956, að þetta var rétt. Og ég var einmitt staddur með honum á fundi í Hafnarfirði, þar sem því var skot-

ið fram í, þegar hann var að halda ræðu, hvernig hefði staðið á því, að hann hefði greitt atkvæði 1951 með þessum málum. Og hann svaraði úr ræðustólnum, snöggur upp á lagið, eins og hans er vandi sem ræðumanns: Það er best að segja hvern hlut eins og hann gerist. Ég var þá of talhlýðinn við Alþfl. — Hann var nógu hreinskilinn og nógu hugrakkur til þess að viðurkenna, hvernig þetta hefði gerzt. Og ég vona, að þegar hæstv. forsrh. seinna meir fer að athuga alla þessa hluti og hans afstöðu í þessum málum, komist hann líka einhvern tíma að þeirri niðurstöðu og geti svarað því, þegar skotið yrði fram í til hans: Já, þegar ég gerði þetta, var ég of talhlýðinn við Amerikanann. — Ég vona, að þeir hv. þm., sem hafa að einhverju leyti tekið ábyrgð á þeim hlutum, sem gerzt hafa á þessum tíma, eigi eftir að sjá það, að þeir hafi þá vegna ýmissa upplýsinga og vegna ýmiss áróðurs, sem þeir hafa orðið fyrir, gert hlut, sem var rangur, en það þarf enginn maður að verða minni fyrir það að sjá seinna meir, að sér hafi skjátlazt.

Þá kom hæstv. forsrh. inn á það, að núverandi ástand og hve erfiðlega gengi að koma á friðarsamningum væri orsök til þess, að það væri nauðsynlegt fyrir okkur Íslendinga að hafa enn þá her í okkar landi. Þá erum við komnir alveg að nútímanum, eftir að hafa farið út í þessa löngu sögulegu rannsókn, sem hæstv. forsrh. gaf mér að vissu leyti líka tilefni til, en ég að vissu leyti líka dró á langinn. Hæstv. forsrh. sagði, að það væru ekki enn þá undirskrifaðir friðarsamningar í Evrópu og það væri höfuðástæðan til þess, að landið mætti ekki vera varnarlaust. Það, að ekki væru enn þá undirskrifaðir friðarsamningar í Evrópu, væri fyrst og fremst Sovétríkjunum að kenna. Ég er á annarri skoðun en hæstv. ráðh. um þetta efni. Ég held, að þegar við athugum ástandið í Evrópu í dag, sé það fyrst og fremst eitt ríki, sem ber ábyrgð á því, að ekki hefur enn verið hægt að undirskrifa friðarsamninga, og það ríki er Vestur-Þýzkaland. Vestur-Þýzkaland er nú sem stendur eina ríkið í Evrópu, sem gerir kröfur til landamærabreytinga, sem vill landamærabreytingar, sem vill ekki sætta sig við þau landamæri, sem að forminu til voru til bráðabirgða ákveðin með vopnahléssamningunum. Það eru sem stendur tvö þýzka ríki í Evrópu, eins og við köllum venjulega Vestur-Þýzkaland og Austur-Þýzkaland, eða Sambandsríkið Vestur-Þýzkaland og Alþýðulýðveldið, eins og það er stundum kallað, og í sambandi við þessa hluti kemur þarna spurningin um landamæri á milli Austur-Þýzkalands og Póllands. Það að fást ekki til að viðurkenna, að það séu tvö þýzka ríki í Evrópu, er eina atriðið, sem stendur enn raunverulega í veginum fyrir, að hægt sé að gera friðarsamninga. Í Vestur-Þýzkalandi hafa í mjög ríkum mæli komist aftur til valda þær stéttir, sem áttu sökina á því, að Þýzkaland hefur tvisvar sinnum lagt út í heimsstyrjöld, þær stéttir stóriðjuhöldu, sem með pólitíska ævintýramenn í broddi fylkingar hafa leitt Þýzkaland út í þessi tvö stríð, sem endað hafa svo hræðilega fyrir það ríki. Og menn taka eftir því og menn óttast það nokkuð, að ekki aðeins er þarna í þeim hópnum, sem telst þó ábyrgur um ríkisstjórn, mjög

mikill áróður um hefndarþorsta og endurskoðun þessara landamæra, endurreisn þess gamla og völduga Þýzkalands, og jafnframt utan þeirra flokka, sem ábyrgð bera á ríkisstjórn, vaxandi nazismi, vaxandi tilhneiging til þess að vekja aftur þann gamla draug. Sökin á því, að friðarsamningar eru ekki undirskrifaðir enn, liggur fyrst og fremst í því, að í Vestur-Þýzkalandi er stjórn við völd, sem fæst ekki enn til þess að viðurkenna tilveru tveggja þýzka ríkja og Oder-Neisse-landamæra. Hæstv. forsrh. orðaði þetta svo, að það væri Sovétríkjunum að kenna. Ég veit ekki, hvernig ég á að skilja slíkt, hvort hann meini t. d., að það væri sjálfsagður hlutur af hálfu Sovétríkjanna að láta strika yfir tilveru þýzka alþýðulýðveldisins og láta færa þau takmörk, sem nú eru um Oder-Neisse-landamærin, láta færa þau austur á bóginn. Ég trúi því ekki, að hæstv. forsrh. liti þannig á þessi mál, vegna þess að það væri vissulega miklu óraunsserra en ég hef nokkra ástæðu til þess að álíta að hans skoðanir séu, heldur sé frekar hitt, að það búi nokkuð í honum frá tímum kalda stríðsins enn þá, að allt, sem illt sé, hljóti að vera komið frá Sovétríkjunum. Ég álít, að orsök til þess, að friðarsamningar hafa ekki verið gerðir enn, sé fyrst og fremst þessi öfuguggaafstaða Vestur-Þýzkalands.

Þá kemur það spursmál upp, hvort afstaða Vestur-Þýzkalands sé hins vegar að einhverju leyti svo hættuleg, að þess vegna væri nauðsynlegt fyrir okkur að hafa hervarnir hér í landinu. Það væri tvennt til í sambandi við það: Í fyrsta lagi það, að menn álitu, að Vestur-Þýzkaland væri á núverandi stigi svo hættulegt, að ef því gæti stafað hætta fyrir Ísland. Ég álít, að svo sé ekki. Ég álít, að þrátt fyrir ýmsar slæmar tilhneigingar, sem vart verður við, sérstaklega í hægri armí Kristilega demókrataflokkssins, þrátt fyrir það, að nazistiskum flokki hafi aukizt mjög fylgi þarna í Þýzkalandi, sé það ekki komið á neitt slíkt stig, að við gætum með neinni sangirni talað um, að Íslandi stafaði bein hætta af Vestur-Þýzkalandi, þannig að þess vegna væri nauðsynlegt að gera sérstakar ráðstafanir til þess að hafa hér her. Það er svo ákaflega langt frá því, að Vestur-Þýzkaland sé komið á það stig, sem t. d. Þýzkaland var á eftir valdatöku Hitlers. Svo verðum við að athuga hitt alveg raunsætt, að ef um eitt hvað slíkt yrði að ræða, væri náttúrlega alveg fjarri lagi, að það væri einhver bót að því fyrir okkur að vera í hernaðarbandalagi við þetta Vestur-Þýzkaland. Ef við álítum, að hætta fyrir Ísland stafaði frá því, þá væri það náttúrlega alveg stórhættulegt og gæti bókstaflega þýtt að dragast inn í ævintýri með því.

Ég held, að þarna hafi aðeins eimt eftir af gömlum áhrifum frá áróðri kalda stríðsins hjá hæstv. forsrh., það geti vart verið hans meaning t. d., að Íslandi stafi í dag hernaðarleg hætta af Sovétríkjunum. Ef hann væri þeirrar skoðunar, væri hann einn af þeim álfú stjórnmalálmönnum í Evrópu, sem litu þannig á, og það væri mjög illa farið, ef röksemdir þess gamla kalda stríðs væru svo ríkar í honum enn. Ég held þess vegna, að við verðum að ganga út frá því sem sjálf-sögðum og eðlilegum hlut, að jafnvel þó að friðarsamningar séu ekki undirskrifaðir enn þá, sé

sú hætta á ófriði í Evrópu, sem ýmsir vildu álíta mjög ríka, við skulum segja fyrrir 10—15 árum, ég tala nú ekki um fyrir 20 árum, ekki lengur fyrir hendi og sé ekki heldur nein röksemd frá þeirra manna sjónarmiði, sem álíta hana einhverja röksemd fyrir því að hafa her hér á landi. Ég hef hins vegar margtekið það fram og þarf ekki að gera það einu sinni enn, að ég álit ákaflega fjarri, að svo sé. Ef slík stríðshætta væri, eins og atómvopnin hafa þróað síðan síðasta stríði lauk, þá væri þvert á móti aðeins hætta fyrir Ísland fólgin í því að hafa hér herstöð, en engin vernd.

Þá kem ég að síðustu spurningunni, síðasta vandamálinu, sem ég vil ræða að sinni í þessu sambandi, og það er þegar hæstv. forsrh. segir, að það væri fjandskaparbragð við friðinn og við framtíð heimsins o. s. frv. og segir meira að segja, að það væri fjörráð við íslensku þjóðina að skilja landið nú eftir varnarlaut. Mér finnst bókstaflega liggja í þessum orðum hjá honum, að hann vilji ganga út frá því, að á Íslandi eigi að vera svo að segja að eilífu amerísk herstöð eða a. m. k. eins langt og við sjáum fram nú. Við vitum það ósköp vel, hve órólegur sá heimur er, sem við lifum í. Við vitum hins vegar jafnframt, að meginíð af þeim óróa, sem getur leitt til stríðs, fer fram í þeim nýja heimi, og eins og þróunin hefur orðið í Evrópu og Norður-Ameríku, munu vart nokkrir ábyrgir stjórnmálamenn reikna með því lengur, að þeim ríkjum, sem þar eru völdugust, eigi eftir að lenda saman í stríði.

Hins vegar þykir manni ekki líklegt, að eftir þá reynslu, sem Evrópa hefur haft af imperialískum tilhneigingum í Vestur-Þýskalandi og Þýskalandi yfirleitt, verði þróunin látin verða slík, að aftur geti orðið hætta á því, að Vestur-Þýskaland efni til styrjaldar í Evrópu. Ég held, að áður en til slíks kæmi, yrðu mynduð slík samtök þar, að það væri vonlaust fyrir Vestur-Þýskaland að hugsa til slíks. Hins vegar er gefið mál, að hún getur tekið mjög langan tíma, sú þróun að verða á friðsamlegan hátt að setta þær þjóðir og þau ríki, sem eru í Mið-Evrópu, við það, að þau landamæri, sem nú hafa verið í rúm 20 ár, haldi áfram, þannig að við vitum ekkert, hvenær slíkir friðarsamningar yfirleitt verða gerðir, formlegir friðarsamningar, og ef ætti þess vegna að nota það áfram sem átyllu, — það getur vafalaust dregið önnur 20—25 ár, — þýðir það bókstaflega, að við göngum út frá, að hér eigi að vera um ófyrirsjáanlega framtíð amerísk herstöð. Ég held þess vegna, að þetta, sem þarna kom fram hjá hæstv. forsrh. í þessu efni, sé mjög alvarlegt mál. Vera má, að hann sé í ríkari mæli haldinn enn af áhrifum kalda stríðsins heldur en ýmsir aðrir stjórnmálamenn, og væri það mjög slæmt. Það væri ákaflega nauðsynlegt fyrir okkar land, ef einmitt hæstv. forsrh. með þeim völdum og þeirri aðstöðu, sem hann hefur, endurskoðaði mjög rækilega, eins og flestir aðrir stjórnmálamenn Evrópu hafa gert, sinn hug í þeim efnum. Ég held, að hæstv. forsrh. gerði mjög rétt í því að setja sig ekki á eins háan hest og hann gerði í sinni ræðu til mín. Ég held, að honum sé alveg óhætt í fyrsta lagi að athuga þann hlut mjög raunsætt, að Ísland þurfi að losa

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

síð sig við þær amerísku herstöðvar, og þau rök, sem hann hafi fært fram, séu ekki lengur í gildi í þeim efnum. En sérstaklega vildi ég þó mælast til, af því að hann byrjaði sína ræðu með því, að hann reyndi ekki að gera gys að því hjá okkur Íslendingum, að við gætum reynt að vera að einhverju leyti aflögufærir með hugmyndir á alþjóðavettvangi. Ég held, að við eigum ekki að líta svo smátt á okkur. Án þess að fara yfir í nokkurt stærilæti eða nokkuð slíkt, held ég, að við sem smáþjóð höfum okkar hlutverki í þessum efnum að gegna. Það er nú einu sinni svo, rétt eins og með barnið, sem ljóstraði upp um nýju fötin keisarans, að það er oft, að þeir smáu geta leyft sér að segja þá hluti, sem þeir stóru í heiminum geta ekki, m. a. vegna þess, hve stórveldin í heiminum hafa ákaflega ríka tilfinningu fyrir sínu valdi, og það, sem gæti að einhverju leyti orðið þeim þannig til minnkunar eða slíkt, hefði svo óskapleg áhrif á þeirra álit út á við. Við getum miklu frekar leyft okkur, smáþjóðirnar, að segja það, sem okkur býr í brjósti. Þó að stundum kynni það að vera rangt, hefði það engin afskapleg áhrif. En það gæti líka alveg eins verið, að smáþjóðirnar kæmu fram með hluti, sem hefðu mikið gildi fyrir mannkynið.

Hæstv. forsrh. hafði sérstaklega gert að umtalsefni till., sem ég hafði flutt, bæði nú á þessu þingi, sem ekki er komin til umr., eins og ég tók fram í byrjun minnar ræðu, um alþjóðlegt samstarf gegn alþjóðlegum auðhringum, og hins vegar till. um samstarf þeirra rændu þjóða gegn þeim ríku. Ég vil minna hæstv. forsrh. á, að einmitt fyrir okkur Íslendinga sem gamla nýlenduþjóð eða þjóð, sem hefur orðið að þola öll kjör nýlenduþjóðar, þó að hún hafi aldrei viljað viðurkenna, að hún væri nýlenda, er ekkert óeðlilegt að taka slíka hluti upp á alþjóðavettvangi. Þegar ástandið er orðið þannig í heiminum, að t. d. Bandaríkjaþjóðin ein, sem telur 6% af íbúum jarðarinnar, ræður yfir 60% af öllum auðæfum heimsins, er vissulega tími til kominn, að þjóðir heimsins athugi, hvernig er með skiptingu gæða jarðarinnar á milli þeirra, eða hins vegar, þegar 14% af mannkyninu neyta um 80% af allri neyzlu mannkynsins, en 86% af mannkyninu eiga að búa við 20% af allri neyzlunni, þá sjáum við, hvað slík misskipting er orðin hættuleg, svo að það er ekkert óeðlilegt, þó að við, sem höfum þá reynslu í þessum efnum úr okkar sögu, einmitt þá reynslu, sem núna brennur hvað sárast á baki gömlu og nýju nýlenduþjóðanna, við látum til okkar taka á þessum vettvangi. Það hefur gerzt síðan við vorum í þessum deilum okkar síðast, hæstv. forsrh. og ég, að einmitt einn af fremstu fulltrúum Bandaríkjaþings hefur heimsótt okkur hér á Íslandi, öldungadeildarmaðurinn Fulbright, formaður utanrnm. öldungadeildarinnar og meðlimur í þeirri utanrnm. síðustu 20 ár og meira, undir stjórn bæði Roosevelt, Trumans, Eisenhower, Kennedys og Johnsons, einn af virtustu fulltrúum Bandaríkjaþings á alþjóðavettvangi, maður, sem bar gæfu og hafði hugrekki til þess, þegar þing Bandaríkjanna sökk dýpst í áróðri út af kalda stríðinu og MacCarthyisminn var harðvítugastur þar, þá var það sena-

tor Fulbright, sem einn í öldungadeildinni greiddi atkv. á móti þeim heimildum, sem MacCarthy og hans stefnu voru gefnar og óamerísku nefndinni. Og hvaða boðskapur var það alveg sérstaklega, sem þessi einn af bestu fulltrúum Bandaríkjaþjóðarinnar flutti okkur hér á Íslandi, þegar hann talaði til okkar hér í háskólanum nú nýlega? Hann varaði annars vegar stórveldi heimsins við þeim hroka og yfirlæti, sem valdi þeirra fylgdi, og hefur einmitt sjálfur skrifað bók, sem hann kallar Hroka valdsins, þar sem hann alveg sérstaklega ræðir ekki sízt utanríkismálin á síðustu árum.

Ég veit ekki, hvort ég geri hæstv. forsrh. rangt til, þegar ég segi við hann, að ég áltí, að honum hætti til að gera of mikið úr og meta of mikils þannig hlutverk valdsins, ekki vegna þess að ég viðurkenni ekki, hve mikið valdið sé og hrottalegt. En hins vegar öll tilhneiging til þess að dýrka valdið, það er eitt af erfiðustu vandamálum, sem við höfum við að berjast í heiminum nú sem stendur, og það er það, sem ekki sízt fyrir okkur, sem tilheyrum þeim smáu í heiminum, kemur alltaf til með að standa í mótsetningu við það, sem við álitum höfuðatriðið að vinna að, það að skapa meiri hamingju á meðal mannanna, gera mennina betri og annað slíkt. Þarna á milli verður í sífellu sú mótsetning, sem mun koma fram í öllum atriðum, þegar verið er að ræða þessi mál.

Ég veit, að Bandaríkin eru sterk, og ég þykist vita, að okkar stjórnendur hafi mjög ríka hugmynd um það vald. Og vissulega erum við alveg máttvana gagnvart því valdi. Það eina, sem við höfum á móti slíku valdi, er skírskotun til eiginleika, sem eru af allt öðru sauðahúsi en valdið, skírskotun til mannréttinda, til réttlætis, til annarra eiginda, sem máské stundum mega sín ekki mikils gagnvart valdinu, en þegar öllu er á botninn hvolft, eru æðri og nauðsynlegri fyrir mennina, og sérstaklega er nauðsyn á, að mennirnir kunni að meta þær eigindir hærra en valdið. Ég held, að einmitt það erindi, sem Fulbright öldungadeildarmaður átti til okkar hvað þetta snertir, að benda okkur á þann hroka, sem stórveldin fylltust stundum vegna þess valds, sem þau hafa, þessi ábending hans hafi verið í samræmi við annað, sem var höfuðþátturinn í hans ræðu, og það var skírskotunin um hlutverk smáþjóðanna. Í þeirri ræðu, sem hann hélt í háskólanum, sagði hann um þessa hluti, með leyfi hæstv. forseta, — það var því miður ekki á íslenzku, og það verður þess vegna meira endursögn en nákvæm þýðing, — hann segir þar á einum stað, að smáþjóðirnar, sem finni til sinnar smæðar, hafi tilhneigingu til þess að vanmeta það vald, sem þær hafa, og afhendi þannig — og geri villu þar með — stórbjóðunum valdið, en stórbjóðirnar hafi einmitt tilhneigingar til þess að gera of mikið úr sínu eigin valdi eða ábyrgð, eins og þær vilja kalla það, þær taki á móti þessari gjöf smáþjóðanna eins og einhverju, sem þeim beri. Og hann fjölyrðir síðan nokkuð um, hve slæmt þetta sé, talar um, að einmitt á meðal smáu landanna, þar sem margir af leiðtogunum séu meðal reyndustu, best hæfileikum búna og raunsæjustu stjórnmálamanna

heimsins, hafi þeir ekki þau áhrif á þróunina í heiminum, sem þeir voru færir um.

Ég held, að hæstv. ríkisstj., alveg án tillits til þess, sem við kunnum að deila um, og þeirrar pólitísku andstöðu, sem á milli okkar er, eigi að líta þannig á, að einnig hún hafi hlutverki að gegna á alþjóðlegu sviði, einnig frá henni eigi að geta komið till., sem geti orðið að gagni fyrir alþjóð manna, t. d. á þingum Sameinuðu þjóðanna.

Fulbright öldungadeildarþm. sagði enn fremur í sinni ræðu, að fulltrúar smáþjóðanna litu oft svo á, að þeir gætu ekki hagað sér sjálfstætt, vegna þess að þeir ættu á hættu, að það yrðu gerðar gegn þeim pólitískar, efnahagslegar eða aðrar ráðstafanir. Hann sagði, að í mörgum tilfellum hefði hið stóra land ekki einu sinni þurft að koma fram með neina hótun, bara sú staðreynd, að það kynni að gera eitthvað óvinsamlegt, væri nægileg til þess að fá litinn nágranna þess til þess að gera það, sem hann héldi, að væri þeim stóra helzt að skapi. Og síðan segir hann orðrétt, með leyfi hæstv. forseta:

„Ég hef ekki mikla samúð með svona afstöðu af hálfu smáþjóða. Fyrir utan þá staðreynd, að þetta er ekki hugraki, er það heldur ekki rétt. Á síðustu árum hafa smáriki, sem hafa farið sína eigin leið eða jafnvel staðið uppi í hárinu á stórveldum, þá sögu að segja, að þau hafa komist áfram með það. Og ég tek sem dæmi Mexíkó, Júgóslavíu, Rúmeníu, Kúbu, Kambodíu, og ég vona, að ég megi bæta Íslandi við.“

Ég held, að hæstv. ríkisstj. hafi ekki fengið öllu betri áskorun og eggjan til þess að sýna verulegt sjálfstæði á sviði alþjóðamála heldur en frá þessum formanni utanrnm. Bandaríkjaþings í þessari ræðu. Og enn segir þar áfram, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er samt sem áður ekki endilega með því að ögra hinum miklu löndum, hinum stóru löndum, þó að það geti líka verið nýtsamlegt, heldur með því að hafa þau góðu og raunsæju áhrif þeirra, sem eru lausir við mikillætið, að smátt ríki eins og Ísland getur haft áhrifamiklu hlutverki að gegna í heimsmálum.“

Og síðan telur hann upp ýmislegt í því sambandi og minnst þar m. a. á, að smáþjóð eins og Íslendingar gæti haft forustu, sem stórveldin vegna innhyrðis andstöðu sinnar og keppni eru útilokuð frá að veita. Hann undirstrikar það nú, ég skal ekki halda því áfram, líka vegna þess að sú ræða, sem hann flutti, var það góð, flutt á það góðu máli, að hún ætti sízt að vera þýdd, án þess að hægt væri að liggja yfir því, hún verðskuldar að þýðast á íslenzku öll á verulega gott mál, en mér fannst, að einmitt þessi hvöt, sem þarna kom fram til okkar, væri okkur lærdómsrík og væri svo að segja orð í tíma töluð. Fulbright öldungadeildarþm. sagði í ræðu sinni enn fremur, að smáu ríkin gætu hjálpað til að skapa samfélag í heiminum með því að yfirvinna vanmáttartilfinningu sína, stórveldin gætu hjálpað til hins sama með því að yfirvinna sinn hroka. Og hann hélt þannig áfram, og ég skal ekki fara að rekja það lengra, hélt áfram þessum aðvörðunum, sem eru til sérstaks heiðurs fyrir mann, sem sjálfur á sæti og það eins hátt sæti og hann

á hjá voldugustu þjóð heimsins, og þá er það alveg sérstaklega ánægjulegt fyrir okkur að fá slíka eggjun til þess að reyna, þó að smáir séum, að láta til okkar taka í samfélagi þjóðanna.

Ég held þess vegna, að hvernig sem okkur gengur nú að koma okkur saman um þetta mál, sem hér liggur fyrir, — ég býst við, að það verði kannske ekki á þessu þingi, — ættum við þó að geta komið okkur saman um hitt, sem eftir er að ræða hér, að það sé síður en svo fráleitt, heldur þvert á móti æskilegt, að við Íslendingar gætum lagt eitthvað af mörkum til heimsmálanna, ekki síst þegar helztu vandamálin í þeim málum eru orðin andstæða milli þeirra mörgu fátæku þjóða heims og hinna fáu ríku. En ef við eigum að geta gert slíkt, er ég hræddur um, að eitt af því fyrsta, sem við verðum þó að hafa manndáð til, sé að gera hreint fyrir okkar eigin dyrum, sýna það, að við séum alveg ósmeykir við það, sem hin voldugu Bandaríki kynnu að hugsa, og segja þeim, að nú séu þeir búnir að hafa sínar herstöðvar hér nægilega lengi, þær forsendur, sem þeirra eigin fulltrúar hafa álitð, að væru fyrir hendi, þegar þeir fóru fram á þessar herstöðvar og knúðu þær fram, séu nú fyrir löngu brott fallnar, og það sé komið svo friðsamlegt ástand í Evrópu, að það sé engin ástæða fyrir Íslendinga lengur til þess að hafa af því þann бага, sem við höfum að hafa þessar herstöðvar.

Umr. frestað.

Á 40. og 50. fundi í Nd., 6. og 7. marz, var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá

Á 51. fundi í Nd., 9. marz, var enn fram haldið 1. umr. um frv.

Forsrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Það er alger misskilningur hjá hv. 3. þm. Reykv., að ég hafi nokkru sinni haldið því fram, að Íslendingar ættu ekki að taka afstöðu í alþjóðamálum og hiklaust láta uppi skoðanir sínar í þeim, eftir því sem efni standa til, á alþjóðaráðstefnum. Ég þurfti um slíkt enga leiðbeiningu frá manni að vestan, eins og sagt var í Þjóðviljanum á dögum. En hv. 3. þm. Reykv. tók sér mjög til inntekta ummæli þess bandaríska öldungadeildarþm., sem hér var fyrir skemmstu og hélt fram að ýmsu leyti fróðlegum kenningum. Það er einmitt eitt höfuðdeiluefni mitt og hv. 3. þm. Reykv., að ég tel, að Íslandi beri að leggja fram sinn skerf til þess að tryggja og halda uppi friði í heiminum, þess vegna megi ekki láta landið vera eins og stjórns- og valdlaust rekald, heldur verðum við að hafa kjark til þess að gera okkur grein fyrir þeim skyldum, sem á okkur, eins og öðrum sjálfstæðum ríkjum, hvíla í þessum efnum.

Hv. þm. vill nú gagnstætt því, sem hann hefur raunar stundum gert áður, skjóta sér undan þessari skyldu, en í þess stað taka að sér leiðbeiningastörf, óboðinn erindrektur, iðlutunarsemi um annarra manna málefni, og það er sá erindrektur, sú afskiptasemi, sem ég jata, að ég hef litla trú á, og hef raunar gert nokkurt gabb að því, að hv. þm. vildi beita sér fyrir því-

líkri iðlutun. Ég benti t. d. á, að það væri ærið hlálegt, að hv. þm. vildi, að við færum að leiðbeina Norðmönnum um þeirra afstöðu til erlendra fjárfestingar þar í landi. Norðmenn eru fyllilega þess umkomnir að taka um þetta ákvarðanir sjálfir, og sannast best að segja er tiltölulega litill ágreiningur í Noregi um þessi efni. Meginhluti norska Stórþingsins tók í lok s. l. árs ákvarðanir um þetta enn að nýju, og það kom alveg glögglega fram þá, að fremstu menn Noregs, eins og t. d. Einar Gerhardsen, sem er nú í stjórnarandstöðu í bili, því fer fjarri, að hann sé sammála hv. 3. þm. Reykv. um það, að þessi erlenda fjárfesting og starf þeirra fyrirfækja, sem hv. 3. þm. Reykv. telur, að sé hvarvetna til hölvunar, að svo hafi reynzt í Noregi. Í ræðu, sem Einar Gerhardsen hélt í desember í norska Stórþinginu og prentuð var í Arbeiderbladet, segir hann t. d., með leyfi hæstv. forseta:

„Sosialistisk folkeparti ætti einnig að vera ljóst, að ekki er hugsanlegt að ná samningi þess eðlis, sem hér er um að ræða, án þess að ákveðnir norskir hagsmunir verði að vikja til hags fyrir félagið, sem samningur er gerður við. Spurningin er, hvort sá ávinningur, sem Noregur fær að sínu leyti, vegur á móti því, sem afsalað verður. Góður samvinnusamningur verður að gefa báðum aðilum jafna hagsmuni. Einungis ef svo er, er verjanlegt að gera hann og líklegt, að hann haldist.“

Gerhardsen segir enn fremur í þessari ræðu:

„Þetta er ekki heldur neitt nýtt fyrirbæri í Noregi. Flest hinna stóru iðnfyrirtækja eru að öllu eða einhverju leyti í höndum erlendra aðila. Við getum ekki heldur haldið því fram, að við höfum haft slæma reynslu í þessu efni. Það er a. m. k. ekki álit þeirra, sem búa í þeim iðnaðarbyggðum, sem risið hafa upp umhverfis slíkan iðnrekstur“ o. s. frv.

Þarna segir hinn margreyndi forustumaður Norðmanna, að sú fjárfesting, sem hv. 3. þm. Reykv. ætlar að fara að vara Norðmenn við og bjarga þeim undan, hafi orðið norsku þjóðinni og sérstaklega norskum verkamönnum til mikils hags. Og ég get ekki heldur komið hjá því, að sú ríkisstj., sem nú hefur nýlega tekið við völdum í Finnlandi og flokksbræður hv. 3. þm. Reykv., kommúnistar, eru valdamiklir í, hefur gert sérstakar ráðstafanir til þess að fá erlent fjármagn inn í landið. Þetta getur hv. 3. þm. Reykv. lesið um, t. d. í nýju hefti af Nordisk kontakt, sem hefur verið útbýtt hér á borð þm. Það er í 2. hefti þessa árs gerð grein fyrir þeim sérstöku ráðstöfunum, sem nýja finnska stjórnin hefur gert, án þess að þar sé nokkuð getið um ágreining flokksbræðra hv. þm. Þessir menn hafa sannfærzt um það, að ef þeir vilja hafa fjölbreytt atvinnulíf, verða menn nú á dögum að taka þátt í alþjóðlegri starfsemi, og það er einmitt hin aukna alþjóðlega starfsemi, sem á sinn stóra þátt í því, að við höfum nú forðazt það kreppuástand, komið hjá því, sem varð mestur bölvaldur á millistríðsárunum. Hv. þm. er miklu nær að læra af slíkri reynslu heldur en vera að telja sér trú um, að hann eða aðrir, sem lifa í löngu

liðnum tíma, séu þess umkomnir að kenna, hvort heldur Norðmönnunum eða Finnum, hvernig þeir eigi að stjórna sínum eigin málum.

Ég verð einnig að jata, að þó að mér þætti mjög fróðlegt að heyra það, sem öldungadeildar-þm. Fulbright sagði, hef ég tiltölulega litla trú á því, að Íslendingar séu þess umkomnir að leysa hið hörmulega stríð í Víetnam, eins og hv. þm. vill, að Íslendingar fari að beita sér fyrir. Ég tek fyllilega undir þau ummæli, sem einn reyndasti stjórnmalamaður á Norðurlöndum, Erik Eriksen, sagði nýlega í viðtali við danskt blað. Hann talar um það, hvílik áhrif Víetnam-málið hafi haft í dönsku kosningunum ekki alls fyrir löngu, og það er vitað mál, að þetta mál hafði þar töluverð áhrif, sem var í raun og veru ekki alveg óeðlilegt, vegna þess að dönsku stjórnmalamennirnir, þar á meðal danska ríkisstj., hafði látið svo sem það væri á færi Dana að leysa þetta mikla vandamál. Þegar það kom svo í ljós, að danskir stjórnmalamenn höfðu þarna engin áhrif, var eðlilegt, að óreyndur æskulýður í Danmörku yrði fyrir vonbrigðum og teldi, að þessir menn hefðu staðið sig illa. En Erik Eriksen segir alveg réttilega: Víetnamstríðið er með tilliti til þess, sem menn geta gert í dönskum stjórnálmum, efni, sem ekki getur skipt máli. Ég get ekki ímyndað mér, að nokkur dönsk stjórn, hversu dugleg sem hún kynni að vera, gæti haft áhrif til þess að stöðva þetta óheillavænlega stríð. Ég tek fyllilega undir þessi ummæli hins margreynda og mikilhæfa danska stjórnmalamanns, sem ég tel með allra mikilhæfustu stjórnmalamönnum á Norðurlöndum. Auðvitað, ef smáþjóðirnar gætu leyst þetta stríð, eiga þær ekki að láta á sér standa með leiðbeiningar og hjálp til þess. En reynslan er bara búin að sýna, að jafnvel smáþjóðir, sem eru margfalt, jafnvel hundruðum sinnum mannfleiri en við, ráða ekki við þennan vanda, geta ekki leyst hann, og við skulum ekki vera að leika á okkur sjálfa eða leika á okkar kjósendur eða beina huga íslensks æskulýðs frá þeim málum, sem hann getur haft góð áhrif á, í slík villuljós, eins og hv. þm. er í þessum efnum og öðrum að reyna að bregða upp fyrir honum. Menn verða þar fyrir vonbrigðum. Og sannast að segja, þó að hér hafi margt betur farið nú en áður, er hér margt óleyst enn þá.

Ég tek ekki undir það, sem hv. ritstjóri Þjóðviljans, Magnús Kjartansson, sagði á gamlársgagninu í sinni forustugrein, þar sem hann lýsti sínum eigin sálarháská yfir því, að nú væru ekki búksorgir lengur til þess að þjá menn hér á landi og þess vegna væri baráttuhugur þeirra fyrir góðum málefnum í hættu. Þetta er að visu rétt, að okkur hefur tekizt að útrýma að verulegu leyti fátæktinni á Íslandi. Því miður er þó þar enn við svo margan vanda að etja og mörg vandamál óleyst á Íslandi, að bæði ungir og gamlir og margar kynslóðir á Íslandi þurfa að leggja sína vinnu fram til þess að leysa þann vanda.

En fyrst og fremst í utanríkismálum ber okkur skylda til þess að halda þannig á, að Ísland verði ekki til þess að skapa aukna ófriðarhættu í heiminum. Það er ærið og mikið verkefni að reyna að ráða fram úr því. Þar hvílir á okkur

þung skylda. Þar tjáir ekki að kasta frá sér vand-
anum og láta eins og hann sé ekki til, eins og hv. þm. vill gera. Ég vil segja: Þetta er það, sem okkur greinir fyrst og fremst á. Ég segi: Við Íslendingar eigum að láta alþjóðamál til okkar taka. Við eigum að reyna að hafa áhrif á stórveldin, eftir því sem við getum. En það er fyrst og fremst von til þess, ef við sjálfir gerum okkur grein fyrir okkar eigin skyldu, ef við bregðumst henni ekki og ef við gætum þess sjálfir í okkar athöfnum að koma þannig fram að virða alþjóðalög og rétt og hafa í þeim efnum fagurt fordæmi fyrir þeim, sem stærri eru. Þetta er mikið verkefni og oft ekki eins auðleyst og hv. 3. þm. Reykv. vill vera láta.

Nú er það svo, eins og ég sagði, að hv. þm. er töluvert skoðanareikull í þessum efnum. Það er óhagganlegt, sem ég sagði, að hann varð manna fyrstur til þess að benda á, að hlutleysi væri Íslendingum lítil eða engin vörn. Hann varð manna fyrstur af íslenskum alþm. til þess að benda á þessa staðreynd. Hann vildi halda því fram hér á dögum, að hann hefði vaknað til vitundar um þetta eftir München-sáttmálann, sem gerður var 1938. Sannleikurinn er sá, að hv. þm. hafði komið auga á þetta áður, og það er furðulegt, þegar hv. þm. er nú að gera lítið úr því, sem bæði hann og hans forustumenn, leiðtogar, hafa um þessi efni sagt. Hann var nú að láta eins og það, sem hans látni vinur og maður, sem ég mat mikils, þó að ég væri honum ósammála, Hendrik Ottósson, hafði eftir Lenin í þessum efnum, — hv. þm. lét eins og þarna hefði Hendrik Ottósson talað af sér og sagt eitthvað, sem hann væri ekki maður til þess að standa við. Ég spyr hv. þm.: Af hverju leiðrétti hann ekki Hendrik Ottósson, meðan hann var lifandi? Af hverju vaknar hann nú fyrst til meðvitundar um, að Hendrik Ottósson hafi þarna talað af sér? Hendrik gerði það og ekki eingöngu í sinni bók, sem kom út 1948, bókinni „Frá Hlíðarhúsum til Bjarmalands“, þar sem hann segir á síðu 243, með leyfi hæstv. forseta:

„Skömmu áður en við lögðum af stað heimleiðis, — hann og Brynjólfur Bjarnason, — áttum við að koma á fund framkvæmdastjórnar Komintern og skýra henni frá verkalýðshreyfingunni á Íslandi og stéttabaráttunni. Það varð að ráði, að ég flytti erindið, en báðir höfðum við Brynjólfur samið það. Ég flutti það stórslysalaust á þýzku og ensku, en það voru þau heimsmálin, sem flestir fulltrúarnir skildu. Þar var Lenin, og kallaði hann einu sinni fram í fyrir mér. Fannst honum eitthvert atriði ekki nægilega vel skýrt. Ég sagði þá, að sennilega mundi fæstir viðstaddir vita neitt um Ísland. Þá kvað við hlátur og Lenin sagði, að vist þekktu fulltrúarnir til landsins, enda væru þeir forustulið verkalýðs heimsins og mætti ætlazt til þess, að þeir vissu meira um Ísland en almenningur. Hann hóf þá hina frægu tölu sína um hernaðarlega afstöðu Íslands í framtíðarstyrjöld, sérstaklega með tilliti til flughernaðar og kaþbáta.“

Þetta er ekkert um að villast, hvað hinn látni heiðursmaður hefur sagt, og það kom ekki einungis fram í þessari bók. Hann skrifaði líka

grein um þetta sama efni hinn 23. jan. 1946, sem birtist í Þjóðviljanum þann dag, og þar segir m. a.:

„Nokkru eftir 1918 fóru að heyrast raddir um það, að Ísland mundi tæplega geta haldið hlutleysi sínu á sama hátt og áður. Lenin mun hafa verið fyrstur manna til þess að benda á þessa staðreynd 1920, en fáir Íslendingar tóku hana alvarlega.“

En það voru Íslendingar, sem tóku hana alvarlega, þ. á m. hv. 3. þm. Reykv. Hv. þm. talaði þá hvað eftir annað, ekki einungis eftir haustið 1938, heldur áður, um það, að hlutleysið væri úrvelt með öllu. T. d. hinn 14. okt. 1937 segir Einar Olgeirsson:

„Ísland verður að gera ráðstafanir til að tryggja sjálfstæði sitt. Frá því að Ísland fékk sjálfstæði sitt 1918, hefur orðið svo stórfelld breyting á alþjóðaháttum, að sú trygging, sem menn þá treystu á, að nægja mundi fyrir sjálfstæði smáþjóðar eins og Íslendinga, virðing fyrir sjálfstæði þjóðar og drengskapur gegn vopnlausri smáþjóð, er nú horfin.“

Þetta sagði þm. 14. okt. 1937, og það var bæði á undan og eftir nánar skýrt, hvaða úrræði ættu að koma í staðinn fyrir hlutleysið. Ég veit ekki, hvort Einar Olgeirsson skrifaði grein, sem 15. maí 1936 birtist í Verkalýðsblaðinu, en það lýsir skoðunum þeirra félaga á árinu 1936. Þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er alveg ófyrirgeflegt að gera ekki allt, sem auðið er, til að ná samningum við lönd eins og Frakkland, Bandaríkin og Norðurlönd til þess að tryggja sjálfstæði landsins, eftir því sem kostur er, og gera þannig aðstöðuna betri til þess að knýja einnig England og Þýskaland til þess að viðurkenna sjálfstæði landsins.“

Þarna vísar Verkalýðsblaðið beinlínis á sams konar bandalag með sams konar þjóðum og nú er aðaluppistaða Atlantshafsbandalagsins í Evrópu og Bandaríkjunum vestan hafs. Einar Olgeirsson sjálfur sagði að visu, og það er rétt, það er á árunum 1938 og 1939, þegar hann segir t. d. í Þjóðviljanum 3. febr. 1939:

„Yfirlýsing Roosevelt sýnir og sannar, að fullur möguleiki er á því, að Bandaríkjastjórn mundi láta ábyrgð á friðhelgi Íslands til sín taka. Það er því fullkomið ábyrgðarleysi gagnvart sjálfstæði og framtíð íslenzku þjóðarinnar að sinna ekki tillögum vorum. Við eigum strax að leita tryggingar Bandaríkjanna og annarra ríkja fyrir sjálfstæði voru og friðhelgi, svo að við séum ekki einangraðir og varnarlausir ofurseldir yfirgangi og ágirnd hins nazistiska Þýskalands.“

Ög 1. des. 1938 sagði Einar Olgeirsson í sama blaði:

„Því er það, að íslenska þjóðin verður og að tryggja sér, ef nokkur kostur er á, að erlend ríki, sem styrkur er að standa mundu við skuldbindingar sínar, tækju einnig ábyrgð á sjálfstæði Íslands og verðu það, ef á það yrði ráðizt. En engin ríki hafa enn sem komið er tryggt sjálfstæði vort. Hins vegar eru ýmis ríki, sem ætla mætti, að ekki vildu þola, að Ísland yrði gert að þýzkri nýlendu. Til þessara ríkja verðum við að leita og fá úr því skorið, hvort þau vilja taka á sig skuldbindingar gagnvart okkur. Þau ríki,

sem hér koma fyrst og fremst til mála, eru Bandaríkin, Norðurlönd, Sovétríkin og því næst England og Frakkland.“

Þarna skýtur hv. þm. að visu Sovétríkjunum inn. En við skulum minnst þess, þegar hv. þm. heldur því fram, að hann hafi gert þessar till. undir skugga München-sáttmálans og yfirvofandi stríðs, að stríðið 1939 brautz því aðeins út og það var alger forsenda fyrir því, að það hófst, að Stalin samdi við Hitler. Mér dettur ekki í hug að halda því fram, að rússneska þjóðin hafi viljað stríð frekar en þýzka þjóðin. En það voru þessir tveir einræðisherrar, sem sömdu gegn vilja sínum um það að hleypa seinni heimsstyrjöldinni af stað. Fram hjá þessu verður aldrei komizt, og hv. þm. tjáir ekki að segja, að þessi hætta hafi fyrst hafizt með München-sáttmálanum. Við getum sagt, að Bretar hafi þar samið af sér, og má þó spyrja: Var ekki skynsamlegt að gera úrslitatilraun til þess að koma í veg fyrir nýja stórstyrjöld? München-sáttmálinn brást ekki vegna þess, að hann var gerður, heldur vegna þess, að hann var svikinn. Hann var svikinn af Hitler í ársbyrjun 1939, og eftir þau svik var Hitler fyrst orðinn að mati Rússa samningshæfur. Þetta eru þær staðreyndir, sem vert er að hafa í huga og ástæðulaust er að snúa við, eins og hv. þm. reyndi að gera í sínum málflutningi.

Það má endalaust telja upp tilvitnanir í sömu átt og ég hef nú gert, ég skal ekki eyða tíma þm. í það, en gallinn á millistríðsárunum frá 1918—1939 var einmitt þessi, að þá höfðu lýðræðisríkin ekki viðsýni og dug til þess að hafa bandalag sín á milli. Ef þau hefðu komið á slíku bandalagi milli 1920 og 1930, er það vitað mál, að ný styrjöld hefði ekki hafizt, þá hefði Hitler aldrei komizt til valda, þá hefði hann ekki getað sótt þann styrk til einræðisherrans í Moskvu, sem hann síðan sótti til að koma seinni styrjöldinni á. Og það er einmitt til að forðast sams konar ógæfu, sem lýðræðisþjóðirnar og þar með Íslendingar eru nú bundnar í bandalag til þess að vernda friðinn, með þeim árangri, sem ljós er, að það hefur tekizt að friða þennan heimshluta gegn þeirri ágengni, sem var haldið uppi, allt þangað til Atlantshafsbandalagið var gert. Það hefur leitt af sér, að nú er kominn meiri friður, betri horfur hér en nokkru sinni áður, og svarið við því og afleiðingin af því er ekki að hverfa frá því, sem vel hefur gefizt, heldur halda því áfram. Með því segi ég ekki, hvernig koma eigi fyrir vörnum Íslands í einstökum atriðum. Það er mál, sem verður að skoðast hverju sinni, eftir því sem íslenzkir hagsmunir segja til um, en ekki eftir því, sem útlendir hagsmunir segja til um, eins og hv. þm. og hans bandamenn hafa fyrr og síðar gert.

Það stendur óhagganlegt í þingtiðindunum frá 1941, að Brynjólfur Bjarnason, sálufélagi hv. þm., sagði, að það mætti skjóta á Íslandi, ef það yrði til þess, að Sovétríkjunum yrði hjálpað. Ég veit, að hv. þm. vildu eyða þessu, en þeir komast ekki hjá, að þetta var sagt, þetta var skráð, þetta stendur óafmáanlegt, alveg eins og það stendur óafmáanlegt í gerðabók utanrnm., þó að hv. þm. hafi bæði þá og einkum eftir á reynt að slá úr og í, að eftir að uppvist var, að Rússar lögðu

til, að Íslendingar lýstu því yfir, að þeir væru í stríði við Þjóðverja eða Japani, breytti hv. þm. um skoðun, hann vildi ekki, að þetta yrði gert, fyrr en hann var búinn að fá leiðbeiningu frá Rússum. Hann bað um, að það yrði grennslazt eftir því, hvað Rússar segðu, og eftir það sagði hann: Við skulum lýsa því yfir, að Þjóðverjar séu í stríði við okkur. — Þetta getur hv. þm. lesið, ef hann vill, það stendur þarna, þetta verður ekki afmáð. Ég veit, að hv. þm. vildi nú ógjarnan hafa sagt þetta, en þetta gerði hann, þessu lýsti hann yfir í febrúarlök 1945.

Hitt er svo annað, að bæði hann og hans félagar tóku ábyrgð á vörnum landsins, þegar þeir voru í vinstri stjórninni 1956—1958. Hv. þm. Lúðvík Jósefsson vildi mótmæla því hér á dögnum með framikalli, að hann hefði látið uppi, að ótti við götulæti í Reykjavík hefði haft áhrif á afstöðu hans og hans félaga í þessum efnun. Nú vitum við, að hv. þm. er ekki alltaf alveg nærri sannleikanum í sínum yfirlýsingum. Að vísu skal ég játa það, að hann þóttist ekki sjálfur hafa verið svona hræddur, en það stendur hins vegar í grein, sem hv. þm. skrifaði 1. marz í Þjóðviljann. Greinin heitir: „Hverjir hafa svikið í her-setumálunum,“ og þar segir m. a.: „Ástæðan til frestunarinnar var sú, að með hernaðarárás Bretá og Frakká á Súez og óeirðunum, sem brutust út í Ungverjalandi í nóvembermánuði, tókst hernaðarsinnunum og ýmsum afturhaldsöflum í Reykjavík að þyrlla upp slíku moldviðri blekkinga og æsa svo upp ýmsa sakleysingja, að óhugsandi var, á meðan sú æsingaalda stóð yfir, að koma fram endurskoðun á hernámssamningnum við Bandaríkin í þeim anda, sem Alþ. hafði ákveðið.“ Þetta segir hv. þm. (Gripíð fram í.) Hann heldur áfram: „Þeir aðilar úr Framsfl. og Alþfl., sem lofað höfðu að vinna að því, að herinn færi úr landi, gáfust upp fyrir þessum æsingum afturhaldsins, sem skipulögðu upphlaup hér og þar í bænum, brutu rúður í húsum, réðust á fólk og hótuðu limlestingum.“ Þetta sagði hv. þm. Nei, hann segist ekki sjálfur hafa verið hræddur, en það voru félagar hans, Eysteinn Jónsson og Hermann Jónasson, Guðmundur Í. og Gylfi P. Gíslason, þeir voru svo hræddir, að þeir skulfu á beinunum, en hetjan óhrædda guggnaði og þorði ekki að bera upp málið fyrr en 2 árum síðar. (Gripíð fram í.) Allt rétt, sem hann sagði, eins og vant er. Lúðvík Jósefsson segir að vísu: „Við Alþb.-menn vorum reiðubúnir að samþ. endurskoðun, sem tryggði það, að herinn færi. En það eitt nægði ekki, þegar samstarfsflokkar okkar vildu hið þveröfuga.“ Hversu fast fylgdi hann þessu eftir, blessaður heiðursmaðurinn? Það var aðfaranótt 3. des. 1958, þegar ráðið var, að vinstri stjórnin mundi segja af sér, sem flokkur hv. þm. fyrst mannaði sig upp og gerði samþykkt um, að það skyldi ákveðið síðar, hvenær Alþb. gerði það að fráfarratriði, hvort staðið yrði við loforðin um brottför hersins eða ekki. Það var ekki einu sinni þá, að þeir mönnuðu sig upp, tveimur árum eftir að æsingaraldan var hjá liðin og hætt var að brjóta rúður og gera aumingja mennina svo hrædda, — það var ekki einungis, að þeir mönnuðu sig þá upp til þess að segja: Nei, nú skulum við gera

þetta að fráfarratriði. — Nei, þeir ætluðu að gera það einhvern tíma seinna. Þannig var nú hetjuskapurinn hjá hv. þm. Hv. þm. vildu þá, alveg eins og kom fram í yfirlýsingu þeirra málsvara á dögnum, einungis hafa þetta mál sem samningsatriði til þess að halda sér í ríkisstjórn, geta slegið af, gert það að verzlunarvöru, til þess að taka þátt í að fá 30 silfurpeningana, sem Þjóðviljinn talaði um í des. 1956. Það er alveg það sama nú. Þeir gera hátíðlegar samþykktir um varnarleysi landsins, en þeir segja: Auðvitað dettur okkur ekki í hug að gera það að skilyrði um það, hvort við eigum að vera í stjórn eða ekki. — Málið er ekki þess virði. Ég held, að fáir taki þessa herra ýkja alvarlega eða þeirra yfirlýsingar í þessum efnun. Það er a. m. k. ljóst, að þeir taka sig sjálfir ekki alvarlega. Það er meira en reikul og meira en svikul öll þeirra framkoma í þessu máli fyrr og síðar.

Umhyggja hv. 3. þm. Reykv. lýsir sér svo e. t. v. bezt í því, að hann segir: „Þeim mun meiri sem hernaðarþýðing Íslands er, því meira riður á því, að landið sé óvarið.“ Þetta var megin-kjarninn í hans síðustu ræðu, og það er vissulega fróðlegt, að menn hafi þetta í huga, að einmitt vegna þess, að hv. þm. gerir sér grein fyrir, að hernaðarþýðing landsins hefur ekki minnkað, heldur vaxið, vill hann, að landið sé varnarlaust. Hverjum til hags og fyrir hverjum? Hv. þm. þarf ekki að svara þeirri spurningu, það vita allir af hverju. Og hver á að hafa hag af þessu varnarleysi landsins? Hv. þm. gerir sér líka mjög vel grein fyrir því, og það er rétt, sem hann benti á í sinni ræðu og hann vék raunar að hér í fyrra einnig, að ef Atlantshafsbandalagið leysist upp, verður hernaðarþýðing Íslands miklu meiri en áður, einfaldlega vegna þess, að meðan nægar varnarstöðvar eru til á meginlandi Evrópu, er síður ástæða til þess bæði að sækja annað frá Íslandi og hefja hér stríð. En ef Ísland verður útvörður og varnarleysi og upplausn í Evrópu fyrir hinn vestræna heim — (Gripíð fram í.) Við skulum hreinlega játa það, að stórveldin hugsa um sinn hag, og ef við gerum okkur ekki grein fyrir því, svikjum við okkar eigið land. Við ráðum því ekki, hvort verður barízt um Ísland. Það eru aðrir, sem ráða því. En við getum haft áhrif á það með okkar litlu þátttöku, hvort haldið verður uppi friðarsamtökum í heiminum, þeim samtökum, sem vantaði 1920—1939, sem gerði tveimur einræðisherrum mögulegt á bak við sínar þjóðir að semja um það að leiða mesta blóðbað yfir þjóðirnar, sem nokkurn tíma hefur verið hafið.

Íslendingar eiga að gera sér grein fyrir þessum staðreyndum. Við óskum þess allir, að staðreyndirnar væru aðrar. En meðan þessi ógnaröfl leika enn lausum hala, er það eina, sem getur haldið þeim í skefjum, að hinar friðsömu þjóðir sameinist um það að halda uppi friði í heiminum.

Forseti (SB): Umr. um 7. dagskrármálið er frestað. (EOI: Er ekki hægt að fá að tala? Ég óska að fá að taka til máls. Neitar forseti mér um það?) Hv. 3. þm. Reykv. og hæstv. forsrh. hafa nú talað tvisvar hvor, og þar sem nauðsynlegt er að koma fram öðrum málum á dagskránni,

en hins vegar ekki hægt að halda fundi í dag lengur áfram en til kl. 4, neyðist forseti til þess að fresta umr. um 7. dagskrármálið. (EOI: Ég krefst þess, að málið sé tekið fyrir og umr. sé haldið áfram nú og að forsetinn, þó að hann sé flokksmaður forsrh. ...) Forseti mun gera það, sem í hans valdi stendur, til þess að tryggja það, að umr. verði mjög fljótlega fram haldið um 7. dagskrármálið, og væntir forseti, að hv. 3. þm. Reykv., 1. flm. þessa frv., sætti sig við þetta. (EOI: Ég vænti þess, að forsetinn taki tillit til réttar þm.)

Umr. frestað.

Á 53. fundi í Nd., 13. marz, var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 54. fundi í Nd., 14. marz, var enn fram haldið 1. umr. um frv.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Ég er hæstv. forsrh. ákaflega þakklátur fyrir, að hann skuli ræða þessi mál við okkur svo vandlega. Nú á undanfórnum þingum hefur það oft verið svo, að þessum málum hefur verið vísað til n., án þess að nokkrar umr. hafi farið fram um þau, og þess vegna er það mjög heppilegt, jafnvel þó að við förum þar dálítið út í bæði mannkyns-söguna og ýmsa heimspeki í þessu öllu saman, að við ræðum þessi mál mjög alvarlega, og mér þykir vænt um, að hæstv. forsrh. alveg sérstaklega hefur sýnt bæði þinginu þann sóma og okkur þá virðingu að ræða þessi mál mjög gaumgæfilega.

En ég vildi um leið nota þetta tækifæri til þess að koma inn á nokkur atriði í hans ræðu, líka vegna þess, að þau snerta öllsömun á einn eða annan máta okkar utanríkismál, ef ekki þau, sem eru efst á baugi nú, þá a. m. k. þau, sem voru það fyrir nokkrum árum eða áratugum.

Hæstv. forsrh. byrjaði sína ræðu á því að segja, að ég væri að hlutast til um málefni annarra ríkja, og átti þar við Noreg, og ég vildi ekki láta mér nægja að stjórna Íslandi, heldur fara að stjórna Noregi líka, og vil ég eðlilega bera af mér slíkan yfiringang, að hann hafi verið í minnum huga. Hann vildi segja, að við værum að setja okkur upp á nokkuð háan hest, ef við ætluðum að fara að leiðbeina Norðmönnum, eins og hann álitir, að ég væri að gera, þeir væru fullkomlega þess umkomnir að taka sínar ákvarðanir sjálfir. Og ég er honum alveg sammála um þetta. Það er út frá allt öðru sjónarmiði, sem ég flyt þá till., sem hann þarna átti við, um samstarf við ríkisstj. annarra landa í sambandi við einokunarhringana. Tilgangur minn með flutningi þeirrar till. er sá, að við reynum að hjálpa okkur sjálfir, að í afstöðunni gagnvart þessum alþjóðlegu einokunarhringum eigi sérstaklega smáþjóð eins og við við svo erfið skilyrði að búa, að það veiti ekki af, að við reynum að fá samhjálp annarra og skipuleggja aðra með okkur til þess að geta ráðið við þessa hringa, ef það væri þá mögulegt meira að segja með slíku. Og ég flyt þessa till. m. a. vegna þess, að það er reynsla okkar, sem í verkalýðshreyfingunni höfum starfað, að þeir smáu geti orðið allsterkir, þegar þeir sam-eina sig nægilega margir, þannig að meira að

segja líka gagnvart völdugum einokunarhringum, eins og alúminíumhringarnir eru, geta smáar þjóðir í hlutfalli við þá, eins og Norðmenn, Íslendingar og aðrar fleiri, og jafnvel allstórar líka, — ég skal koma að þeim nánar, — þá geta þær haft gott af því að standa þarna saman til þess að geta ráðgæzt við, hvað þar ætti að gera. Við skulum bara athuga, hvernig ástandið er í dag hjá Norðmönnum í þessum efnum, og ég skal hafa þar sömu heimildina og hæstv. ráðh. hafði, sem sé Einar Gerhardsen, og vitna í það, sem hann hefur að segja í þessum efnum og kemur fram í umr. um þetta mál í norska Stórþinginu. Það er bezt að upplýsa það fyrst, svo að menn skilji alveg hreint, hvernig afstaðan er gagnvart því, sem hann er að ræða, að 80% af allri oxýd-framleiðslu hins vestræna heims ræður þessi ameríski alúminíumhringur yfir, og hann vinnur sömuleiðis úr eða ræður yfir hrá-málmframleiðslunni í vestræna heiminum með 70% af framleiðslunni. Og hálfabrikat-þátturinn úr þessu, þar ráða þessir 6 stóru, sem eru í bandalagi við hann, 82% af allri framleiðslugetu viðkomandi verksmiðja. Hvað snertir t. d. England, ræður norður-ameríski hringurinn 90% af markaðinum, og í Vestur-Þýzkalandi ræður þessi sami hringur 70% af markaðinum. Hvað er nú það, sem Einar Gerhardsen segir, þegar hann fer að ræða þessi mál í þinginu? Hann segir:

„Við verðum að gá að því, að Noregur er einn hluti af þessum heimi, sem við lifum í, og við getum ekki farið út úr honum. Og við verðum sem sé að athuga, hvernig þessi heimur er, í þessu tilfelli hvað snertir alúminíummarkaðinn og valdið yfir þeim markaði.“

Hvað segir svo Einar Gerhardsen í þessari ræðu um afstöðu Verkamannaflokksins norska? Hann segir, þegar hann hefur brýnt fyrir mönnum, hvernig ástandið er í heiminum:

„Þegar ég hef sagt þetta, vil ég gjarnan bæta því við, að það er sérstaklega þungbært fyrir Verkamannaflokkinn að ganga inn á þessa tilhögun, sem hér er lagt til, einnig vegna þess, að með þessari samþykkt er verið að gera hreint ríkisfyrirtæki að blönduðu fyrirtæki ríkis og einkarekstrar.“

Það er alveg greinilegt, að Einar Gerhardsen og hans flokkur gengur inn á þessi mál tilneyddur og leggur áherzlu á, að það sé þungbært fyrir Verkamannaflokkinn að verða að ganga inn á þessa hluti. Hann undirstrikar síðan, að þessar einokunartilhneigingar innan alúminíumiðnaðarins séu ekki nýjar af nálinni, en þær liti út fyrir að aukast, og undirstrikar síðan: „Alúminíum-fyrirtækin, sem við höfum í Noregi, og þau, sem verið er að koma upp eða áætlanir eru til um, eru öll þáttur úr þessari stóru heild.“ Eftir því sem ég bezt veit, á þetta við um alla að undanteknu einu fyrirtæki. Það var það eina raunverulega sjálfstæða þannig. Síðan leggur hann áherzlu á, að stjórn fyrirtækis þessa reikni með því, að hinn frjálsi markaður fyrir alúminíum muni minnka enn meir en orðið er. Því næst undirstrikar hann að lokum, eftir að hafa sýnt fram á, hvernig farið hefur verið að viðvikjandi stærsta alúminíumvalsverkinu í Vestur-Evrópu, sem þýzkt ríkisfyrirtæki átti, og hvað þar er

búið að gera, sem ég skal ekki rekja nánar, þá segir hann: „Það er ekki bara Noregur, og það eru ekki bara smáu löndin, sem verða að ganga inn á svona samvinnusamninga.“ Það er alveg greinilegt af allri hans ræðu, að hann gengur inn á þetta tilneyddur og finnst það þungbært fyrir Verkamannaflokkinn að verða að ganga inn á þetta. Síðan segir hann, sem oft hefur verið vitnað í, að það væri vissulega gaman að hafa allan iðnaðinn á norskum höndum, en slíkt eru því miður bara rómantískir óskadraumar, m. ö. o.: það, að Noregur í þessu tilfelli með sitt mikla vatnsmagn og allar aðrar aðstæður gæti virkilega ráðið sjálfur sínum alúminíumiðnaði, vegna þessarar drottandi einokunaraðstöðu amerísku hringanna eða ameríska hringins, þá segir Einar Gerhardsen, að þetta séu bara rómantískir óskadraumar. En hvað þýðir þetta? Þetta þýðir, að því, sem norska Stórþingið vill gjarnan gera í þessu sambandi, því, sem norski Verkamannaflokkurinn sem stærsti flokkur þingsins með um 40% af þjóðinni á bak við sig, — því, sem þessa aðila langar til, og því, sem þeir eru búnir að setja löggjöf um, tekst þeim ekki að halda uppi vegna einokunarvaldsins í heiminum í kringum þá á þessu sviði. M. ö. o.: það, sem norska þjóðin lýðræðislega hefur ákveðið, það, sem meiri hl. hennar vill, það, sem norska ríkið sjálft óskar eftir, helzt því ekki uppi vegna þessa einokunarhrings. Það eru rómantískir óskadraumar, sjálft lýðræðið, sjálft það, að þjóðin eigi að ráða sínum gerðum. Löggjafarvaldið í norska Stórþinginu verður rómantískur óskadraumur með þessu móti. Það er ekkert sérstaklega mikill munur á því, hvort einhver herforingjaklika marserar upp í Stórþingið norska og setur skammbýssu fyrir framan brjóstin á ráðh. og segir: Nú verðið þið skotnir, svo framarlega sem þið gangið ekki inn á að afhenda úr eigu norska ríkisins svona og svona mikið af eignum þess, — og hinu, að einn amerískur alúminíumhringur segir: Nú verðið þið settir á hausinn með þetta fyrirtæki ykkar, svo framarlega sem þið gangið ekki inn á, að við eignumst helminginn í því. — Það er gamla reglan frá ræningjunum á götunni: Peningana eða lífið.

Við skulum gá að, þegar við upplifum svona í Noregi, þar sem er tífalt stærri þjóð og meira en það heldur en við, 10—20-falt stærri en við og að öllu leyti miklu betur sett í þessum eignum, þegar hún neyðist að áliti manns, sem um leið lýsir því yfir, forsrh. Noregs um áratugi, hvað þungbært þetta sé, þegar hún neyðist til þess að gera svona hlut, hvað getur þá komið fyrir okkur hérna heima. Við höfum báðir lýst því yfir, hæstv. forsrh. og ég, að ef okkur gengi illa með þennan samning, sem nýlega var gerður við Alusuisse, og hæstv. ríkisstj. benti á það sérstaklega og undirstrikaði, að þá væri sérstakt ráð fyrir því gert í þeim samningum, að það væri hægt að þjóðnýta fyrirtækið. Við skulum bara segja, að við yrðum allir sammála um það, Sjálfstfl. líka, að það væri ekki annað að gera en þjóðnýta þetta fyrirtæki. Og hvernig stæðum við svo á eftir? Þá stæðum við eins og Norðmenn í dag, ef við sjáum engar aðrar útgöngudyr en þeir hafa séð. Við stæðum frammi fyrir

því, að ef þessi ameríski hringur kemur og segir: Ja, ef þið ekki seljið mér núna helminginn af „aksiunum“ í þessu fyrirtæki, útiloka ég ykkur frá öllum þeim markaði í þeim svokallaða frjálsa heimi. — Þetta er frelsið í þessum frjálsa heimi.

Beint út frá því sjónarmiði, að við Íslendingar erum sjálfir komnir inn í samninga við þessa stóru hringa, þá vildi ég, að við athuguðum þetta mál, það væri ekki ráð, nema í tíma væri tekið, og við vitum, hvað þetta fyrirtæki, sem við höfum samið við, er nú orðið hlutfallslega sterkt hér á Íslandi. Það er gizkað á, að allt fjármagn í öllum íslenskum iðnaði, öllum fiskiðnaði, sildariðnaði og öðrum slíkum, það fjármagn væri 7000 millj. kr. Það fjármagn hins vegar, sem svissneski alúminíumhringurinn hefur eða Alusuisse, er um 2500 millj. kr., sem þeir munu leggja í sitt fyrirtæki. Það þýðir m. ö. o., að eftir að það er komið til, er meira en fjórðungurinn af öllu fjármagni í iðnaði landsins á útlendum höndum. Mér dettur í hug, af því að hæstv. forsrh. var að minnast á Finna og að þeir væru að afla sér útlends auðmagns, að það á allt, allt annað við, hvort heldur væri um Finna eða Norðmenn. Það útlenda fjármagn, sem þeir útvega sér og þeir hafa látið þrífast í sínu landi, er á vissum sviðum kannske upp í 10% af öllu þeirra fjármagni, t. d. af iðnaðinum norska, á sama tíma og t. d. allar þeirra skipa eignir og allt saman slíkt er algerlega í norskum höndum, þannig að af heildarfjármagni þjóðarinnar er þetta hverfandi lítil prósent. Við værum ekkert hræddir við það hérna helma, þó að eitthvert útlent fyrirtæki kæmi hér upp einu hóteli. Það setur ekki Ísland á hausinn eða kemur því í hendurnar á útlendu fjármagni. En ef jafnvel meiri hlutinn af öllu fjármagni í íslenskum iðnaði er í útlendum höndum, er það allt annar hlutur, og það mundu hvorki Norðmenn, Finnar né neitt annað land gera, þannig að þarna er um tvennt alveg ólíkt að ræða.

Hvað svo þessa aðstöðu snertir, að þjóðnýtt fyrirtæki verði að gefast upp og afhenda útlendum auðhring helminginn af sinni eign, það er sannarlega fyrirbrigði, sem gefur okkur Íslendingum ástæðu til þess að hugsa málið, og einmitt ríkisstj., sem sjálf í samningi, sem hún er nýbúin að gera við alúminíumhring, hefur gert ráð fyrir hugsanlegri þjóðnýtingu á þeim hring, einmitt slík ríkisstj. ætti að hugsa fyrir, hvað á að gera í framtíðinni, ef þetta félag annaðhvort sjálft færi á hausinn eða sjálfu væru sett slík skilyrði frá ameríska alúminíumhringnum eða við af einhverjum öðrum ástæðum yrðum að þjóðnýta það. Hvar stæðum við þá? Við verðum að horfa á þennan heim í kringum okkur, og það er ekkert eðlilegra a. m. k. fyrir okkur, sem staðið höfum að verkalyðshreyfingunni, heldur en að segja, þegar meira að segja Norðmenn finna sig smáa í þessu: Eigum við allir þessir smáu og jafnvel kannske líka sterkir aðilar, eins og við skulum segja í V-Þýzkalandi, eigum við þessir aðilar ekki heldur að reyna eitthvað að taka okkur saman og athuga, hvað er hægt að gera á þessu verzlunarsviði í heiminum, þar sem ástandið er orðið þannig, að það er einn einasti hringur, sem raunverulega einokar 70—80 og

jafnvel upp í 90% af þessu öllu saman, ræður yfir megninu af baxít-framleiðslunni á Jamaica og annars staðar, hefur algera einokun þar að heita má, ræður yfir megninu af öllu því, sem alúminíumoxýdíð er unnið úr, og ræður yfir a. m. k. 70–80% af öllum þeim verksmiðjum, sem fullgera úr alúminíumoxýðinu þann alúminíum-málm, sem hér á að framleiða? Við skulum gá að því, að það hefur áður komið fyrir í sögu Noregs og Íslands líka, að verzlunaraudvald t. d., þó að við nú eigum við iðnaðarauðvald, hafi orðið svo völdugt, að konungar og ríkisstjórnir í þessum löndum hafi beygt sig fyrir því. Við þurfum ekki annað en að hugsa til Hansastaðanna. Aðstaðan fyrir Noreg, Danmörk og fleiri ríki var þannig þá, að eitt verzlunarfélag, flokkur völdugra verzlunarfursta, það drottinnar svo að segja yfir heilum konungsríkjum og setur þeim stólinn fyrir dyrnar, og það er það, sem er að gerast í dag, með fyrirtæki eins og Alusuisse. Ég er hér með lista yfir 500 helztu fyrirtæki Bandaríkjanna, og þar er líka listi yfir 200 stærstu fyrirtæki heims. Á þessum lista er Aluminium Company of America 53. fyrirtæki í röðinni, eitt af þeim allra stærstu, með meira en 1000 millj. í sölu, með meira en 1200 millj. dollara í eignum, með 48000 starfsmenn í sinni þjónustu, og þetta fyrirtæki ræður svo að segja allri framleiðslunni í Bandaríkjunum. Og það er þetta fyrirtæki, Aluminium Company of America, eða ALCOA, sem á fyrirtæki í Kanada, ALCAN, — fyrirtækið í Bandaríkjunum er venjulega skammstafað ALCOA, en fyrirtækið í Kanada venjulega ALCAN, — og það fyrirtæki er enn stærra en það bandaríska. Vegna amerísku einokunar-löggjafarinnar má ekki ALCOA starfrækja sjálft fyrirtæki erlendis. Þess vegna hefur það í Kanada stærra fyrirtæki en það er sjálft, sem það á, og lætur það starfrækja út um heim fyrir sig. Það fyrirtæki hefur 60 þús. verkamenn í sinni þjónustu, það hefur 1500 milljón dollara eignir, og það er það fyrirtæki, sem gerir flesta samningana við fyrirtækin í Evrópu. Alusuisse er líka í þessu.

Það, sem við eigum við að etja í þessum efnum, eru völdugustu einokunarhringar í heiminum. Það hefur löngum verið sagt, að ekkert efni væri eins einokað og alúminíum. Þess vegna er það, sem stjórnarvöld í einu landi eiga vissulega að hugsa um: Hvar er komið lýðræði þjóðanna og sjálfstæði einnar þjóðar, þegar hún fær ekki að ráða þessum málum sjálf vegna utanaðkomandi íhlutunar, í þessu tilfelli fjármagnssterkra aðila, einokunarhringa? Mér liggur við að spyrja: Er allt í lagi frá sjónarmiði þeirra manna, sem alltaf tala um frjálsa verzlun, ef einn einokunarhringur hefur orðið svo sterkur, að hann er búinn að brjóta alla frjálsa verzlun undir sig á sínu sviði? Er þá allt í lagi? Er það kórónan á frjálsu verzluninni að þeirra áliti? Ég veit ósköp vel, að það er endirinn á slíkri þróun í efnahagsmálum þjóðanna, en er það kórónan, er það hugsjónin, er hún þá fullkomnuð? Ef svo er, er það þannig, að það eina, sem þessir menn eru að hugsa um, er, að auðmennirnir í þessu tilfelli fái að drottna. Spursmálið er ekki um frjálsa samkeppni, frjálst einka-

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

framtak eða neitt slíkt, heldur um það, að auðmennirnir fái að drottna, og því sterkari sem þeir eru, því meira einokunarvald sem þeir eru, því frekar skulu þeir fá að drottna. Eða eru menn inni á hinu, að það eigi að rísa upp gegn slíku einokunarvaldi og reyna að hemja það? Bandaríkin eiga að hemja það. Þeir eiga löggjöf, sem segir það. Því í ósköpunum gætum við ekki lagt slíkt til á þingi Sameinuðu þjóðanna? Við gætum fengið Norðmenn með okkur og lagt til, að það yrði farið að athuga um alþjóðlegar ráðstafanir gagnvart þessum hringum. Auðvitað lægi ekkert nær. Þessir hringir eru ekkert betri en hvaða ræningjahópur, sem hefði sinn flota hér á Atlantshafi. Þess vegna er það enginn gorgeir eða neitt slíkt, sem ástæða er til að gera neitt gys að, heldur verulegt alvöðumál, þar sem forsjálni einnar ríkisstjórnar hefði átt að koma til, þegar um þetta væri að ræða. Ég læt svo útrætt um það.

Þá fór hæstv. forsrh. inn á það, — það var í framhaldi af því að reyna að gera nokkurt gys að því, hvað ég væri að hugsa mér að leysa yfirleitt öll vandamál veraldarinnar, — að það hefði ekki einu sinni verið á færi Dana að leysa Vietnammálið, þeir hefðu rekið sig á það í síðustu kosningum. Ég hef hvorki haldið, að það væri á færi okkar né meira að segja vinnu vorra Dana að leysa Vietnammálið. En ekki held ég þó, að það sé rétt af hæstv. forsrh. að gera lítið úr því, sem meira að segja eins smáar þjóðir og við eða Danir hefðu að segja í slíkum efnum. Við skulum ekki í veröldinni, eins og hún er í dag, jafnvel þó að valdið hjá einstökum aðilum sé mikið, — við skulum ekki mæna á það sem það eina, sem gildi hafi í heiminum. Það má kannske vera, að menn vilji hafa það eins og einn góður landi í gamla daga, sem kraup valdinu með öðrum fætinum, en stóð á réttinum með hinum. Við skulum gá að því, að þótt smáþjóð séum, hafa okkar orð sína þýðingu, sérstaklega ef þau eru mælt á réttum vettvangi, og ég tala nú ekki um, ef orð allmargra koma saman. Í fyrsta lagi ber okkur að segja okkar álit í slíkum málum án tillits til þess, hvað við hyggjum, að muni af því hljóta, það á okkar samvizka að þjóða okkur, jafnvel þó að við hugsum eins og Stephan G. gerði á sínum tíma: „Ég veit mitt orð til einskis fer“ o. s. frv. En við eigum bara samvizku okkar vegna, ef við álitum rangt breytt, að segja til um það.

En svo að við athugum málið ekki aðeins frá því siðferðilega sjónarmiði og sjónarmiði valdsins, við skulum bara segja, að Danmörk og Frakkland, eins og það raunar þegar hefur gert, Holland og Belgía, Ísland, Noregur og önnur slík, að þau segi Bandaríkjunum fullum hálsi sitt álit í sambandi við Vietnam, að allir bandamenn þeirra hér í Evrópu, jafnvel Englendingar líka, segðu sitt álit í þessum efnum og það væri svipað og það, sem U Thant var að halda fram, t. d. Bandaríkin, þó að þau séu völdug, mundu taka tillit til þess. Jafnvel þau hafa ekki efni á því að vera einangruð í heiminum, og á þingi Sameinuðu þjóðanna gildir okkar atkv. jafnmikið og þeirra, þannig að hve smátt sem þau annars vildu líta á okkur í heimi valdsins, þá gildir í þeirri tilraun, sem verið er að gera til að setja upp einhvern

heim réttarins í veröldinni, hver þjóð sem ein eining. Ég held þess vegna, að við ættum ekki heldur að líta neitt smátt á það, að við gætum með þeim till., sem fyrir liggja, gert eitthvað í Vít-nammálinu, og ekki bara líta upp til valdsins og lúta því, heldur þora að standa á réttinum.

Þá kom hæstv. forsrh. inn á það, að okkur hefði tekizt hér á Íslandi, a. m. k. að mjög miklu leyti, að útrýma fátæktinni. Jú, það er gott, að hæstv. forsrh. minnst á þetta. En það er máské rétt að rifja upp um leið, hvernig fátæktinni hefur verið útrymt sem því almenna fyrirbrigði, sem allur þorri alþýðu, allur þorri launþega byggir við. Því miður er hún til enn, en sem það almenna eyndar-fyrirbrigði, sem hún var fyrir stríð hjá öllum almenningi, er hún til allrar hamingju ekki til. En hvað er það, sem hefur afnumið þetta? Það er harðvítug barátta verkalyðshreyfingarinnar. Það er það, að þeir menn, sem sjálfir þjáðust undir oki fátæktarinnar og voru smáir, en margir, tóku sig saman og börðust, og hæstv. forsrh. man það langt aftur, að á meðan verið var að berjast á móti mörgu af því, sem sárast var og svívirðilegast í þeirri fátækt, stóð Sjálfstfl. hinum megin á móti verkalyðshreyfingunni. Þegar við vorum að berjast fyrir afnámi sveitarflutninganna, stóð Sjálfstfl. enn þá með þeim. Þegar atvinnuleysið var sárast og atvinnuleysisbaráttan hörðust, notaði Sjálfstfl. sér það til þess að reyna að lækka launin hjá atvinnuleysingjunum. Þegar tryggingalöggjöfin var fyrst sett í gegn af verulegum krafti, stóð Sjálfstfl. á móti henni. Og þegar úrslitasigurinn vannst í þessum efnunum 1942, var það Sjálfstfl., sem með Framsfl. og undir forustu hans setti gerðardóminn í jan. 1942. En verkalyðurinn var nógu sterkur til þess að brjóta þær tilraunir til að viðhalda eymdinni og fátæktinni á Íslandi á bak aftur með þeirri lífskjara-byldingu, sem gerð var 1942, og síðan hefur Sjálfstfl. breytt mjög mikið, — það skal ég vera fyrstur manna til að viðurkenna, — og lagt gjörva hönd að mörgu, sem unnið hefur verið síðan. En það, sem mér finnst vera að gerast núna, er, að Sjálfstfl. sé að gleyma því, sem hann lærði þá. Við skulum vona, að það verði ekki. En um leið og við sláum því föstu, að fátæktinni sem því almenna fyrirbrigði, sérstaklega hjá allri alþýðustéttinni, væri útrymt, þurfum við að muna, að fátæktin er eftir enn og það hjá þeim, sem sízt geta barizt. Það er raunar sama fyrirbrigðið og búið er við í ríkasta landi heimsins, Bandaríkjunum. Fátæktin er eftir hjá þeim, sem afskektast búa, hjá gamla fólkinu og sjúka, hjá ekkjum og munaðarleysingjum, hjá öllum þeim, sem geta ekki barizt sjálfir, en verða að treysta á samúð og skilning annarra, og þar eigum við enn eftir að vinna heilmikið verk, sem við þurfum vissulega allir að leggjast á eitt með að fá unnið.

Svo að við hættum nú þessum almennu heim-spekilegu hugleiðingum, sem hæstv. forsrh. gaf mér tilefni til, skulum við koma að því meira sögulega, sem hann sérstaklega fjölyrti um, og það er, hvað hefur breytt afstöðu minni og fleiri sósíalista til hlutleysisins. Við skulum gá að því, þegar við ræðum þessi mál, að það, sem fyrst og fremst er krafizt af hinum raunsæja stjórnmálamanni, er, að ef aðstæður breytast, hafi hann

vit og þekkingu til þess að breyta um afstöðu, ef það er nauðsynlegt. Hvað er það, sem gerir, að ég og fleiri, frá því að trúu og treysta á hlutleysið sem öryggi, af því að menn virði slíkt, breytum okkar afstöðu yfir í það, að við förum að óttast um hlutleysið, við förum að álíta, að það muni ekki nægja? Frá 1918 erum við yfirleitt, eins og flestir Íslendingar, í þeirri trú, að hlutleysisyfirlýsingin sé næg verndun, heimurinn í kringum okkur virði þetta. Og ég held enn, að það hafi verið rétt hjá okkur þá, það mun sagan náttúrlega dæma um, en ég held enn, að það hafi verið í aðalatriðum rétt hjá okkur. Það eru tveir stórvíðburðir, sem hafa breytt okkar afstöðu, fyrst í eina átt og svo í aðra. Fyrri stóratburðurinn, sem gerzt hefur í lífi okkar kynslóðar, er valdataka nazismans í Þýskalandi 1933. Sá atburður gerbreytir smátt og smátt á næstu árum á eftir allri afstöðu manna. Öll trúin t. d. á, hve framfarirnar væru sjálfsagðar, hve lýðræðið væri alveg hreint og allt saman slíkt, allir þessir hlutir breytast í hugskoti manna. Hitt, sem hefur gerbreytt afstöðu manna í þessu, er tilkoma atóm-sprengjunnar. Það, að atóm- og vetnissprengjur verða til, gerbreytir allri afstöðu í hernaði. Nú er það, sem við hér komum inn á í þessu sambandi, fyrst og fremst valdataka nazismans. Það var alveg rangt, sem hæstv. forsrh. sagði í sinni ræðu, að ég hefði fyrst breytt minni afstöðu við München-samninginn, því að það er þvert á móti, að München-samningurinn hefur verið kórónan á nokkurra ára þróun í þessum efnunum, sem sé eftir 1933 er þetta smátt og smátt að breytast hjá manni í þessum efnunum og München-samningurinn verður það, sem alveg rekur smíðshöggið á. Ástandið í Evrópu fer síversnandi eftir 1933. 1935 er það, ef ég man rétt, sem Mussolini og ítölsku fasistarnir ráðast á Abessiníu. 1936 er það, sem Franco gerir uppreisnina á Spáni og þeir Hitler og Mussolini byrja með sína dulklaðdu innrás þar. 1936 er það líka, sem Hitler gleypir Saar-héraðið og síðan 1938 Austurríki, og svo um haustið gerist München-samningurinn. Það, sem þá gerist smátt og smátt í Evrópu, og skal ég ekki fjölyrða meira um það, er, að þarna er komið til nýtt vald, sem aldrei hafði verið gengið út frá að gæti orðið til á 20. öldinni í Evrópu, og þá sem sagt slógum við þessu föstu: Með þessari breytingu, sem þarna er orðin, er hlutleysisyfirlýsingin ekki öruggt skjól lengur, af því að þarna er aðili, sem er að verða einn sterkasti aðillinn í Evrópu, sem auðsjáanlega virðir ekki nokkurn skapaðan hlut af neinu slíku.

Hæstv. forsrh. fór svo allmikið að fjalla um München-samninginn og sagði í því sambandi, sem mér þótti alveg sérstaklega eftirtektarvert, að München-samningurinn hefði út af fyrir sig verið góður samningur. Ég verð að segja það, að það er hörmulegt, að annar eins ágætis lögfræðingur og hæstv. forsrh. er skuli vera svona slæmur sagnfræðingur. München-samningurinn er raunverulega ákvörðun Englands og Frakklands um að ryðja Hitler brautina austur á bóginn. Hann er samkomulag fjögurra ríkja í Evrópu, Þýskalands og Ítalíu, Englands og Frakklands, um að ofurselja Tékkóslóvakíu, gert auðsjáanlega í því skyni af auðmannastjórnnum Bretlands

og Frakklands, að þar með muni vera öruggt, að Hitler haldi austur á bóginn. Tékkóslóvakía var þá sterkasta vígi lýðræðisins í Mið-Evrópu. Þar er bezt búni herinn í allri Mið-Evrópu. Og allar hans víggirðingar og meginið af þeim miklu tækjum, sem þeir höfðu, er allt saman ofurselt í hendurnar á Hitler. Það, sem Chamberlain raunverulega segir við Hitler með München-samningnum, er: Nú heldur þú í austur. — Og ég þóttist heyra það alveg á hæstv. forsrh., að honum hefði litizt allvel á þetta, þetta hefði verið góður samningur. Hann leit sem sé ekki á München-samninginn sem það væri verið að svikja lýðræðið, ofurselja eitt af þess sterkustu vígjum, Tékkóslóvakíu, í hendurnar á fasismanum. Nei, hann virðist vera á sömu skoðun og Chamberlain var þá: Nú erum við að tryggja okkur, að Hitler haldi í austurátt. — Hann varð sá höfundur krossferðarinnar gegn kommúnismannum, sem auðvald Vestur-Evrópu ætlaðist til. Og þetta var nákvæmlega það sama og kom fram í Morgunblaðinu á þessum tíma. Svo segir núna hæstv. forsrh., að hann hafi álitit, að München-samningurinn hafi verið svikinn, og veit ég ekki nákvæmlega, hvað hann á við. Kannske á hann við töku Tékkóslóvakíu 15. marz 1939. Í raun og veru var það einmitt fyrsta stigið hjá Hitler í framkvæmdinni á því, sem Chamberlain og þeir höfðu falið honum að gera og ég rakti hér seinast. Hvert var álit Morgunblaðsins 15. marz 1939, þegar hæstv. forsrh. vill kannske segja nú, að Hitler hafi svikið München-samninginn? Álit Morgunblaðsins hef ég lesið hér upp áður og skal ekki lesa það upp aftur. Það var að fagna því í leiðara sínum 15. marz, að Tékkóslóvakía væri nú loks að liðast í sundur og Þjóðverjar væru að snúa sínum ósigrum frá 1918 í glæsilegan sigur, og nú mundi Hitler halda áfram sinni stefnu í austurátt, og töldu síðan upp bæði Rúmeníu og Pólland, Ungverjaland og seinast Úkraínu. M. ö. o.: Morgunblaðið var alveg sömu skoðunar og Chamberlain: nú væri öruggt, að Hitler væri að halda í austur, og þyrfti nú bara að taka þessi lönd þarna, sem þá varðaði náttúrlega ekki meira um hér heima en um Tékkóslóvakíu. Kannske hefur hæstv. forsrh. litið svo á, að þetta væru svik. Morgunblaðið leit a. m. k. ekki á það sem svik. Þvert á móti var það þannig, að þegar ég var að vekja athygli á þeirri hættu, sem yfir dyndi með því, að Hitler tók Tékkóslóvakíu 15. marz 1939, þegar ég hér á Alþingi þann 17. marz kveð mér hljóðs utan dagskrár, þegar þýzt herskip er á leiðinni hingað, þýzk samninganefnd á leiðinni hingað til að semja um flugvelli, þegar ég síma út í heim um þau svör, sem þáverandi forsrh. gaf, er það brennimerkt í Morgunblaðinu og annars staðar sem landráðastarfsemi, sem geti skaðað vináttuböndin milli Íslands og Þýskalands.

Nei, við skulum ekki ræða þessi mál sérstaklega lengi. München er búin að fá þann stimpil í allri veraldarsögunni, að það þýðir ekki lengur að halda fram, að það hafi verið góður samningur. Styrjöldin var ákveðin með München-samningnum, heimsstyrjöldin. Það var bara eftir að vita, á milli hverra hún byrjaði. Og um það hófst taflið á eftir, og það var náttúrlega teflt hart á báða bóga, og hæstv. forsrh. mætti rifja

upp í því sambandi álit Churchills á þeim hlutum og kannske minnst þess um leið, að Churchill var brennimerktur í Morgunblaðinu, þegar München-samningurinn var gerður, sem áhyrgðarlaus lýðskrumari, af því að hann stóð á móti honum, eins og við gerðum hér heima, sósíalistarnir. Það var alveg greinilegt, að Hitler ætlaði sér að fylkja og var með München-samningnum að fylkja auðvaldi Vestur-Evrópu, Englandi og Frakklandi, á bak við sig í baráttunni austur á bóginn, og það var það, sem mistókst í þessu valdatafli á eftir fyrir auðvaldi Vestur-Evrópu, að siga honum fyrst austur, hann lenti fyrst vestur og síðan austur, og það knúði þá loks fram, sem ekki var hægt að fá í gegn, því miður, fyrir München-samninginn, að vesturveldin og Sovétríkin tækju höndum saman í baráttunni gegn fasismanum.

Ég er hræddur um, að það, sem gerir, að hæstv. forsrh. á bág með að standa sig álíka í sagnfræðinni og hann mundi standa sig í lögfræðinni í þessum efnum, sé hans barnalega hugmynd um Sovétríkin. Það er auðséð, að hann gengur út frá því í öllum þessum efnum, að Þjóðirnar í Vestur-Evrópu séu hreinir englar, í Sovétríkjunum séu raunverulega hreinir djöflar að verki, út frá því eigi að meta heimspólitíkina. Hann talar um, að það hafi verið eytt ágengni Rússa og það séu hinar friðsömu Þjóðir, sem þetta hafi gert, og hinar friðsömu Þjóðir, englarnir í hans augum, á auðsjáanlega við Frakkland, England, Bandaríkin og önnur slík ríki, það séu allt saman hinar friðsömu Þjóðir. Ég veit ekki, hvort hæstv. forsrh. man það, en það var, held ég, fyrir eitthvað 15 árum hérna í þinginu, þá skoraði hann á mig, hvort ég gæti nefnt honum eitt einasta dæmi um, að lýðræðisþjóðir Evrópu hefðu nokkurn tíma farið á hendur öðrum þjóðum með árásarstrið. Og ég tók að rekja fyrir honum alla sögu nitjándu aldarinnar um, að okkar ágætu lýðræðisþjóðir í Evrópu, Englendingar, Frakkar og aðrir slíkir, hefðu hvorki meira né minna en lagt undir sig hálfan heiminn á 18., 19. og fram- an af 20. öldinni með því að skipta Asíu, Afríku og sums staðar annars staðar nokkrum fleiri bútum af heiminum á milli sín. Það hafa alltaf verið tvær hliðar á þessum þjóðum, — það lýðræði, sem borgarastéttin skóp inn á við, hafði hins vegar hina hliðina, — árás þessarar sömu auðmannastéttar gagnvart öllum öðrum, sem voru minni máttar. Bretar réðu yfir fjórða partinum af veröldinni í byrjun þessarar aldar. Það unnu þeir allt saman í árásarstriðum, en einstaka af þeim með svikum. Og svo stendur hæstv. forsrh. enn þá í þeirri meiningu, að þetta séu englar, Englendingar, Frakkar, Hollendingar og nú Bandaríkin, öll helztu nýlenduveldi heims, sem hafa skipt heiminum upp á milli sín með því að murka niður aðrar þjóðir og svipta þær sjálfstæði sínu, telur þau vera þær friðsömu þjóðir í heiminum. Og samt er það meira að segja svo, að bara eftir að Sameinuðu þjóðirnar komu til er það svo, að ég man ekki betur en þrjár af þessum þjóðum hafi allar fengið áminningu frá Sameinuðu þjóðunum fyrir árás. Ég man ekki betur en Holland fengi áminningu frá Sameinuðu þjóðunum fyrir árás á Indónesíu. Ég man ekki betur en

England og Frakkland fengju svipaða áminningu fyrir árásina á Egyptaland. Og nú standa Bandaríkin í blóði upp til axla í Vietnam. Og þetta eiga að áliti hæstv. forsrh. að vera þær friðsömu þjóðir í heiminum. Ég er hræddur um, að hæstv. forsrh. verði að reyna að fara að læra dálítið betur í sagnfræði, svo að ég þurfi ekki að standa hér í stólnum á Alþingi til að reyna að kenna honum slíka sagnfræði ár eftir ár. Ég held, að við verðum að læra það fyrst af öllu að líta nokkuð raunsæjum augum á allar þessar þjóðir, sem við höfum við að skipta, og það alveg án tillits til þess, hve vel okkur líkar það stjórnarfyrrkomulag eða það efnahagsfyrrkomulag, sem þær segjast berjast fyrir.

Hæstv. forsrh. er ekki einn um að þurfa að læra í slíkum efnum, við þurfum það allir. En það, sem við þurfum að gera í þessum efnum, er að reyna að sjá þennan heim í kringum okkur í réttu ljósi, hvort heldur er um að ræða þá einokunarhringa, sem ég var að ræða um áðan, eða þær þjóðir, sem við stöndum nú í bandalagi við, eins og þjóðirnar í Atlantshafsbandalaginu. Það er alveg rétt, að þarna eru margar ágætir borgaralegar lýðræðisþjóðir og um leið nokkrar hálf-fasistískar þjóðir, eins og Portúgal, en þarna eru líka um leið þær þjóðir, sem hafa verið helztu nýlendukúgarar heimsins, og þarna er alveg sérstaklega sú þjóð eða þá ríki, sem nú er að verða aðalnýlendukúgari veraldarinnar.

Þá kom hæstv. forsrh. að því og vildi gera mikið grín að þeirri staðhæfingu minni, að nú væri svo komið, að eina vonin fyrir Ísland, eins og hermálum heimsins væri komið, væri hlutleysi og það, að hér væru engar herstöðvar. Hvað er það frá mínu sjónarmiði, sem ég álit, að hafi breytt þessari afstöðu? Ég tók áðan fram, hvernig mitt álit og ýmissa fleiri hefði breytt á hlutleysinu og örygginu, sem í því fólst, við tilkomu nazismans, með tilkomu ríkis úti í Evrópu, sem greinilegt var, að mundi ekki virða neina samninga og neinar yfirlýsingar, þannig ekki heldur neinar hlutleysisyfirlýsingar. Tilkoma nazismans sköp þörfina á ábyrgð stórvelda á hlutleysi og friðhelgi Íslands, og ég fer ekki ofan af því, að það hafi verið rétt pólitík á þeim tíma. Það, sem þá var um að ræða út frá þeirri hernaðartækni, sem þá var, var, að sú hætta vofði yfir, að Hitler-Þýskalend gæti ella tekið Ísland með sínum herskipum, kaþbátum, flugher og landher. Þetta var hernaðartækni þeirra tíma, og út frá þeim aðstæðum álitum við, að það gæti verið nægileg hindrun fyrir slíkan ágang Hitler-Þýskalands, ef sérstaklega þessi fjögur stórveldi, sem nefnd voru, Bandaríkin, Bretland, Frakkland og Sovétríkin, sameiginlega lýstu yfir, að þau ábyrgðust okkar hlutleysi og til þess þyrftu þau ekki að setja neinn her hér eða neitt slíkt. Ég er á því enn, að þetta hafi verið rétt pólitík á þessum tíma.

Hvað gerist hins vegar nú, þegar kjarnorkan er orðin ægilegasta vopnið í hernaði, þegar vitað er, að það vopn, sem fyrst mundi verða notað, ef heimsstríð brytist út, eru eldflaugar, sem bera þessar kjarnasprengjur eða vetnissprengjur og geryðileggja á nokkrum mínútum jafnvel heilar stórborgir, hvað þá að tala um litlu bæina hérna

hjá okkur? Í komandi heimsstyrjöld, ef hún yrði, sem við vonum allir, að aldrei komi til, í kjarnorkustyrjöld er vitanlegt, að slíkar eldflaugar eyða á fyrstu mínútunum því, sem álitid er vera svo að segja útvigin fyrir andstæðingana, og náttúrulega alveg sérstaklega miðað að öllum þeim stöðum, þar sem búast má við, að kjarnorkusprengjur væru geymdar, eða stöðum, sem ætti að senda þær frá, og annað slíkt. M. ö. o.: það eru bara fyrstu klukkutímarnir í slíkri kjarnorkuheimsstyrjöld, sem gera út um, hvað gerist. Og öllum ber saman um, að í þessari kjarnorkustyrjöld, sem háð yrði jafnvel með vetnissprengjum, er engin vörn til. Og við vitum, að það, sem heldur aftur af þeim stórveldum, sem þarna eru sterkust, Bandaríkjunum og Sovétríkjunum, er, að þau vita það bæði, að sprengjumátturinn, sem þau búa yfir, nægir margfaldlega til að eyða allri byggð í heiminum og öllu mannlífi á jörðinni, og þess vegna segja bæði þessi ríki: Það má aldrei til þess koma, að svona styrjöld verði háð. — Þeim er báðum ljóst, meira að segja þeim, sem vígbúa sig bezt til varnar, að það er engin vörn til fyrir þessari eyðingu. Það, sem mundi þess vegna gerast strax í byrjun slíkrar kjarnorkustyrjaldar, er, að öll mannabyggð á vissum svæðum yrði þurrkuð út og þá fyrst og fremst á þeim svæðum, þar sem einhver hervirki eru. Það yrði ekki fyrst og fremst farið að skjóta á þá staði, þar sem bara eitthvert vesalings mannfólk býr, sem enga aðstöðu hefur til þess að berjast eða slíkt. Það yrði fyrst og fremst skotið á þá staði, þar sem má búast við, að kjarnorkusprengjur séu geymdar, á þá staði, þar sem viðkomandi ríki mundi ætla, að yrði skotið á það frá.

Ég vil minna hæstv. forsrh. á í því sambandi, að við lögðum hvað eftir annað þá spurningu fyrir fyrrv. utanrrh., Guðmund Í. Guðmundsson, hvort hann vildi tryggja, að kjarnorkusprengjur yrðu ekki geymdar á Keflavíkurflugvelli. Ég vil minna á, að hann vildi aldrei gefa jákvætt svar í þessum efnum, vegna þess að hann sagði, að slíkt yrði alltaf að vera komið undir samningum við það vald, sem menn þarna ættu við að eiga. Í þessu tilfelli mundi það vera við herstöðir Bandaríkjanna, sem hafði þennan flugvill. Við Íslendingar höfum með því að hafa flugvöllinn hér enga tryggingu fyrir því, að ekki væri allt í einu, þegar væri farið að líta þannig út í heiminum, að menn gætu búizt við stríði á hverju augnabliki, sett svo og svo mikið af kjarnorkusprengjum til geymslu á Keflavíkurflugvelli. M. ö. o.: herstöðvar á Íslandi nú, sem mátti vissulega halda fram hreint herfræðilega séð, að hefðu getað verið viss vernd fyrir Ísland á vissum tíma, og ég álit, að það hefði aldrei þurft að koma til þess, að þær væru settar, en yfirlýsing þessara fjögurra stórvelda, sem ég gat um, væri nóg, — herstöðvar, eins og nú er komið með tilkomu kjarnorkusprengjunnar, bjóða aðeins hættunni heim, en vernda ekki gegn hættunni. Það er þetta, sem mörgum gengur enn þá erfiðlega að skilja.

Ég þóttist alveg sjá það af röksemdafærslu hæstv. forsrh., að þetta er að brjótast í honum. Hans trú á því, að Atlantshafsbandalagið sé gott og þess andstæðingar hinum megin í Varsjárbandalaginu séu vondir, er svo sterk, að hann

heldur, að með því að vera hlekkur í keðju þessa góða bandalags höldum við þessum vondu mönnum frá árás. Þetta var trú margra fyrir 15 árum, en þetta er trú fárra í dag. Það er trú fárra í dag, að heimurinn skiptist milli þessara tveggja bandalaga, og hjá báðum þessum bandalögum er mjög almennt farið að ræða um það, að einmitt vegna þess, að mótsetningarnar á milli þeirra séu svo að segja að hverfa, eigi að leggja þau bæði niður.

En það er hans „lojalitet“, það er hans tilfinning um það, að hann hafi verið þarna og Ísland hafi verið þarna í eins konar fóstbræðralagi góðra manna, sem vildu vernda friðinn í heiminum, þessara friðsömu þjóða, sem hann talaði um, sem veldur því, að hann álitur það ódrengilegt svo að segja að skerast úr leik og slíkt gæti aftur orðið til þess að hjóða hættunni heim. Ég þykist skilja þennan röksemdagang. En ég held, að þróunin í Evrópu réttlæti hann ekki lengur, hvað sem menn kunna að álíta, og um það verður sagan að deila, en ekki við, að hafi verið hér áður. Og ég tók einmitt eftir því, og það varð nú til þess, að ég kallaði fram í fyrir honum, að þegar hann var að tala um, að ég hefði viðurkennt, að ef svo færi, að Atlantshafsbandalagið leystist upp, væri aðstaðan fyrir Ísland jafnvel enn þá hættulegri en áður, og þá skauti þetta upp úr hæstv. forsrh., að þá yrði Ísland raunverulega, ef NATO leystist upp, eins konar útvörður, og það er rétt. Það er það, sem Bandaríkin mundu reyna að fá Ísland til að vera, eins og þau vildu fá það til 1945, að vera einhvers konar útvörður fyrir Bandaríkin. Þá yrðum við ekki lengur útvörður fyrir það, sem hann kallaði hinn frjálsa heim, hann væri uppleystur, við værum útvörður fyrir Bandaríkin ein, kannske með Englandi og Spáni. Þetta hefði ekkert gildi fyrir okkur. Þetta væri ekki vörn fyrir okkur. Bandaríkin væru ekki að taka að sér að verja Ísland fyrir Íslendinga, þau væru að taka að sér að hafa þarna lítinn skjöld með Englandi og Spáni, til þess að fyrstu sprengjurnar lentu þar. Við værum útvörður, við værum svo að segja fórnardýr fyrir þau. Við værum varðstöð til þess að taka á móti fyrstu sprengjunum.

Þess vegna held ég, að það sé þessi hugsunaráttur, sem við þurfum að yfirvinna, að svo miklu leyti sem hann enn þá er eftir í okkar forustumönnum í stjórnmálum. Friðarhorfurnar í Evrópu eru orðnar það góðar, skilningur valdhafanna, jafnt í Bandaríkjunum sem Sovétríkjunum, er orðinn svo rikur á því, að það þýði algera eyðingu mannkynsins, ef þessi tvö stórveldi fara í kjarnorkustrið, að það, sem skóp grundvöllinn að kalda stríðinu og þar með Atlantshafsbandalaginu og slíku, er svo að segja horfið, og út úr þessum kaldastríðshugsunarátti þurfum við að komast.

Hæstv. forsrh. hefur haft slíka tröllatrú einmitt á svona bandalagi, — ég er ekkert að segja það honum til lasts, persónulega met ég það mikils, að menn hafi frekar of mikla trú á því fyrirkomulagi, sem mönnum lízt vel á, heldur en hitt, og það getur hent okkur alla, — hann virðist hafa svo mikla trú á Atlantshafsbandalaginu, að hann segir, að ef svona bandalag lýðræðisþjóða hefði verið til, hefði Hitler aldrei

komizt til valda. En er þetta nú rétt hjá hæstv. forsrh.? Það var svona bandalag til hjá nokkrum af þessum þjóðum. Frakkland og England höfðu svona bandalag sín á milli. Bandaríkin höfðu að visu einangrað sig og dregið sig til baka. Og þessir bandamenn höfðu ráðið friðarsamningunum í Versölum. Hitler hagnýtti vissulega þessa friðarsamninga mjög ríkulega, og hann hagnýtti líka atvinnuleysið í Þýskalandi. En það, sem reið baggamuninn um, að Hitler komst til valda, er stuðningur þýzku auðmannastéttarinnar við hann. Það var sú ákvörðun iðjuhöldanna í Ruhr að veita nazistaflokknum stórkostlega fjármuni til þess að geta orðið stærsti flokkur Þýskalands. Það er það, að þeir taka Hitler og hans lið upp á sína arma, og síðan skapast sú skoðun hjá auðmanna-stéttunum bæði í Bretlandi og Frakklandi, að Hitler sé raunverulega hinn kjörni framkvæmdastjóri krossferðarinnar gegn kommúnismanum, gegn bolsévismanum, eins og það var þá oftast kallað. Það eru þau samslungnu áhrif þessara stétta innan Þýskalands og utan þess, sem riða þarna baggamuninn.

Hitler komst að visu til valda í Þýskalandi með því að beita ofbeldi, en hann gat þó notað lýðræðisgrímuna í sambandi við það. Hann var búinn að banna vissa flokka, þegar kosningarnar 5. marz 1933 fóru fram, og notaði ofbeldi síðan til þess að fullkomna sína valdatöku. En við skulum nú bara hugsa okkur, jafnvel þó að Hitler hefði orðið að beita harðvítugri aðferðum, hver eru þá dæmin? Franco gerir uppreisn, fasistiska uppreisn, á móti lýðræðislegri stjórn á Spáni. Það var ekkert hægara fyrir England og Frakkland heldur en að aðstoða þá lýðræðisstjórn, þá löglegu stjórn Spánar, við að bæla niður þá uppreisn. Og sérstaklega hefði mönnum þó fundizt, að það hefði átt að vera sjálfsagt, eftir að Hitler og Mussolini fóru að skipta sér af því með heimum loftárásum og öðru slíku í þágu Francos. England og Frakkland létu ekki bara viðgangast, að lýðræðisstjórninni væri steipt með þriggja ára uppreisn og borgarastyrjöld, heldur studdu þau Franco óbeint og seltu lýðræðisstjórnina með því að neita að selja henni vopn og annað þess háttar, þannig að meira að segja þó að fasistiskir herforingjar geri uppreisn á móti lýðræðisstjórnunum í Evrópu, láta þessir aðilar það viðgangast. Þess vegna, þó að svona bandalag hefði verið til þá, hefði það ekki farið að skipta sér af slíkum innanlandsmálum eins og valdatöku Hitlers.

Sannleikurinn er, að meðan auðmannastéttirnar í þessum löndum voru svona blindar og singjarnar, jafnvel hve náð bandalag sem þær höfðu haft sín á milli, var hægt fyrir eins óskammfeilinn stjórnmálabraskara og Hitler að nota sér þessar aðstæður. Allan tímann, sem hann er að gleypa þessi smáu ríki, vilja þeir í Englandi og Frakklandi ekki skerast í leikinn, vegna þess að þeir hafa alltaf vonina um, að hann muni að lokum halda austur á bóginn. Þess vegna varð það svo, að þessi München-samningur þeirra við Hitler raunverulega batt enda á stórveldisaðstöðu Englands og Frakklands í heiminum. Hann er þeirra sjálfsmorð sem stórvelda. Allt það mikla valdatímabil vesturveldanna í heiminum frá því

1815 í Vínarsamningnum, það endaði í München 1939. Og þess vegna er það, að eftir heimsstyrjöldina rísa upp fyrst og fremst tvö stórveldi, sem drottna í heiminum, Bandaríkin og Sovétríkin, en þau gömlu, völdugu stórveldi Vestur-Evrópu eru raunverulega búin að vera sem stórveldi.

Þá kom hæstv. forsrh. inn á það og itrekaði, að ég hefði heimtað, að við segðum Þjóðverjum stríð á hendur í febrúarlok 1945, og það væri staðfest í fundargerðum utanrnm. frá þessum tíma. Það er nú dálítið hæpið að koma með fullyrðingar út frá því ástandi, sem þá ríkti, án þess að gera sér sem best grein fyrir um leið, um hvað er verið að ræða. Það, sem verið er um að ræða á þessum tíma, voru tilmæli frá Bandaríkjunum fyrir hönd bandamanna, að við Íslendingar gerðumst aðilar að Sameinuðu þjóðunum, eins og þeirra hernaðarbandalag þá hét, með því að undirskrifa þann sáttmála, Atlantshafssáttmálann og Washington-sáttmálann, held ég, að það hafi verið, og að segja Þjóðverjum stríð á hendur, sem við raunverulega gerðum með því að ganga í þessar Sameinuðu þjóðir. Þegar um þetta var rætt, t. d. hjá okkur á utanrnm.-fundi, 17. fundi ráðsins, 18. febr. 1945, var bókað þar eftir mér um þau rök: „Hins vegar væri ekki gott fyrir oss að fallast á þau rök, sem fram hefðu verið borin, og ómögulegt væri að knýja oss í ófrið, vopnlausu þjóð.“

Síðan gerist það undir næsta fund, sem haldinn er 24. febr., að forsrh. og utanrrh., Ólafur Thors, segir í upphafi fundarins, — það var þarna í millibílinu talað við sendiherra Bandaríkjanna og skýrt frá því samtali og endað með því að segja þetta: „Eins og áður hefði komið fram, væri nú talið nægilegt að viðurkenna, að stríðsástand hefði ríkt hér, en um hitt væri ekki að ræða að segja stríð á hendur.“ Þannig að á fundi ráðsins 24. febr. er yfirleitt ekki lengur um neina stríðsyfirlýsingu að ræða, heldur aðeins spursmál um það, hvort við viðurkennum, að hér hafi ríkt stríðsástand. Forsrh. og utanrrh., Ólafur Thors, segir enn fremur, og er bókað þannig eftir honum seinna: „Forsrh. og utanrrh. Ólafur Thors kveðst hugsa sér án tillits til þess, hvers konar yfirlýsing kynni að verða gefin, að það mætti raunverulega líta svo á, að Íslendingar mundu teljast vera í stríði eins og aðrar þjóðir.“

Haraldur Guðmundsson, sem var fulltrúi Alpfl. á þessum fundi, segir eða er bókað eftir honum, með leyfi hæstv. forseta: „Annars minnstist hann á, að Þjóðverjar hefðu lýst því yfir fyrir all löngu, að Ísland væri ófriðarsvæði.“ Og þar stendur í svigum: „forseti Íslands,“ — hann var á þessum fundi, Sveinn Björnsson, — „upplýsti, að það hefði verið í marz 1941.“

Síðan er bezt, að ég lesi það, sem bókað er eftir mér á þessum fundi, til þess að hæstv. forsrh. heyri það alveg hreint, hvernig það var:

„Einar Olgeirsson taldi, að fyrst þyrfti að athuga, hvaða þýðingu þátttökan hefði, ekki eingöngu San Francisco-ráðstefnan, heldur ýmsar aðrar ráðstefnur. Það væri spursmál, hvort önnur ríki en hernaðarríkin yrðu þátttakendur í alþjóðaráðstefnum fyrstu árin. Hann taldi mega ganga út frá því, að hið nýja þjóðabandalag

mundi ekki eingöngu hafa friðarmál á dagskrá, heldur einnig viðskiptamál. Ræðumaðurinn kvaðst álíta, að við ættum að gefa út yfirlýsingu fyrir 1. marz, er t. d. gæti hafizt á Dettifossviðburðinum, og segja, að raunverulega hefðu Þjóðverjar verið í stríði við oss, því næst gera grein fyrir því, að við gætum ekki barizt, þá telja fram allt, sem við hefðum lagt fram í stríðinu, og greina frá hinu mikla manntjóni voru. Þetta gæti ekki talizt að leggjast á náinn, því að Þjóðverjar gætu sannarlega gert oss óskunda enn.“ — Það er minnst á það áður, að það hefði verið um stríðsyfirlýsingu að ræða, það væri eins og að leggjast á náinn. — „Með slíkri yfirlýsingu taldi ræðumaður, að við hefðum gengið eins langt og okkur væri mögulegt. Hann sagðist búast við, að hinar Sameinuðu þjóðir mundu ekki gera neitt út af svona yfirlýsingu og Þjóðverjar mundu ekki skoða hana sem stríðsyfirlýsingu.“

Þetta var það, sem þarna var bókað eftir mér. Á þessum fundi er sem sé yfirleitt alls ekki um það að ræða að segja Þjóðverjum stríð á hendur. Það er rætt um það, hvort við litum þannig á, að það hafi verið stríðsástand hér. Það er bent á það, að Ísland hafi verið lýst ófriðarsvæði, og forseti Íslands undirstrikar, að það hafi verið frá því í marz 1941, að Þjóðverjar hafi lýst því yfir, og það er síðan minnt á, að Ísland hafi fórnað svona og svona miklu í stríðinu. Við vitum, að okkar manntjón í stríðinu var hlutfallslega meira en Bandaríkjanna miðað við fólksfjölda, þannig að við gátum með fullum siðferðislegum rétti haldið því fram, að við hefðum beðið meira tjón í þessari styrjöld, meira manntjón en þær þjóðir, sem þá höfðu sagt Þjóðverjum stríð á hendur og aðeins gerðu slíka yfirlýsingu til þess að vera með í Sameinuðu þjóðunum og gerðu ekki svo mikið að senda einn einasta hermanna á vettvang, hvað þá annað, þannig að þarna var um það að ræða fyrir okkur að finna út orðalag á yfirlýsingu, sem segði og undirstrikaði framlag Íslands í þessari styrjöld. Og ég held, að það sé aðeins að reyna að slíta út úr samhengi og villa menn með því að láta menn ekki gera sér ljóst, um hvað þarna er verið að ræða, reyna að telja mönnum trú um, að ég t. d. hafi þarna verið með því að segja Þjóðverjum stríð á hendur. Það er algerlega rangt. Hins vegar var ég eindregið inni á því, að það væri mjög mikil nauðsyn á því fyrir okkur að taka þátt í starfi Sameinuðu þjóðanna. Og ég vildi satt að segja mælast til þess, ef þessar umr. eiga að halda áfram, að hæstv. ríkisstj. gæfi út fundargerðirnar frá þessum tíma, þannig að menn geti lesið þær. Þá fá menn aðstöðu til þess að dæma um það andrúmsloft, sem þá ríkir, þá alvöru, sem allir þeir, sem ræða þessi mál, sýna í öllum sínum ræðum og till., og það er nauðsynlegt, að menn hafi alltaf, þegar verið er að ræða um till. og úrræði og annað slíkt á sérstökum sögulegum tímum. Það, sem gæti litið ákaflega kynduglega út og illa í dag, getur verið svo og svo rétt á þeim tíma, sem það er talað. (Forseti: Ég vil spyrja hv. þm., hvort hann vilji ljúka ræðu sinni á mjög fáum mínútum eða fresta henni.) Mér finnst betra að fresta henni. Ég var búinn að lofa því að vera ekki lengur en til 4. [Frh.]

Umr. frestað.

Á 55. fundi í Nd., 16. marz, var enn fram haldið 1. umr. um frv.

Flm. (Einar Olgeirsson) [frh.]: Herra forseti, Ég var kominn að lokum ræðu minnar, þegar ég varð að gera hlé síðast. Það atriði, sem ég átti fyrst og fremst eftir að ræða við hæstv. forsrh., var það, sem hann kom inn á, að við fulltrúar Alþb. hefðum tekið ábyrgð á vörnum landsins með setunni í vinstri stjórninni 1956—1958. Ég verð nú að segja það, að með þeirri virðingu, sem ég ber fyrir lögfræðikunnáttu hæstv. forsrh., má það vera alveg rétt, á því hefur hann miklu betur vit en ég, að frá ströngu lagalegu sjónarmiði kunni þetta svo að vera. En ég verð að segja það, að svo framarlega sem því er þannig háttað, að í hvert skipti sem einhver aðili situr í ríkisstj. taki hann þar með ábyrgð á öllu því ástandi, sem fyrir er í þjóðfélaginu, þegar hann setur í ríkisstj., þá verður allundarlegt það, sem út úr því kemur. Við sósíalistar og aðrir, sem nærri okkur standa í stjórnmálum, höfum langa lengi barizt fyrir því að breyta ýmsu í auðvaldsskipulaginu, sem við köllum svo. Við höfum barizt á móti vissu ranglæti og öðru slíku, sem þar er í. Á að kalla, að í hvert einasta skipti, sem slíkir aðilar taka þátt í ríkisstj., taki þeir líka ábyrgð á þessu öllu saman, þó að þeir einmitt fari í ríkisstj. til þess að reyna að breyta þessu? Ég held, að þrátt fyrir mikla virðingu fyrir lög-speki og slíku verði maður að álita þetta næstum því orðhengilshátt, eða þá hitt, ef þetta er lög-fræðilega séð alveg rétt, sem ég skal alls ekki endilega mótmæla, verður maður bara að gera lítið úr því, hvað þessi lagabókstafur hafi að þýða fyrir mann. Það nær náttúrlega ekki nokkurri átt að taka þá afstöðu í einum stjórnmálaflokki, að menn þori aldrei að vera í ríkisstj., ef þeir fá ekki allt í gegn, ef við viljum breyta því þjóðfélagi, sem finnst í hinir og þessir gallar. Vissulega var þetta til einnig í þeirri sósíalistísku hreyfingu og eimur nokkuð eftir af því enn þá, að menn mættu helzt aldrei fara í ríkisstj. án þess að geta þurrkað burt allt, sem væri órétt-látt í þjóðfélaginu. En það er satt að segja löngu horfið. Það eru engir, sem halda slíku áfram, og hvort sem það hefur við einhvern lagaskilning að styðjast eða ekki, hefur það í raun og veru hverfandi litla pólitíska þýðingu.

Alþb. gerði það alveg upp við sig á sínum tíma, það var samið um það, að herinn skyldi látinn fara úr landi burt, þegar stjórnin væri mynduð. Þeir tveir flokkar, sem við mynduðum stjórnina með, breyttu þarna um skoðun og álitu, að það væri ekki hægt fyrir þá að framkvæma það. Það var þannig með fleiri atriði í þeim samningi. Við höfðum líka samning — og Alþfl. stóð ekki síður að honum en við — við Framsfl. um, að þeir skyldu breyta kjördæmaskipulaginu. Við vorum ekki heldur búnir að fá því fram-gengt, áður en vinstri stjórnin var sprengd af hálfu Framsfl. Og stjórnmálalega séð hlýtur maður, hvernig sem lagalega hliðin kann að líta út, alltaf að meta þetta út frá því, með hverju móti maður getur gert sinni stefnu og sínu landi mest gagn eftir því, hvort menn sitja í ríkisstj. áfram

eða ekki. Það, sem gerði útslagið 1958 hjá okkur í þessum efnum, var, að við vorum að berjast um annað stórt sjálfstæðismál þjóðarinnar, það var landhelgismálið. Og við vildum ekki hlaupa frá því máli, heldur reyna að koma því máli í gegn. Við hefðum raunverulega, ef við hefðum hlaupið úr ríkisstj. þá, á vissan máta brugðizt því sjálfstæðismáli, þannig að við urðum að gera þetta upp við okkur og gerðum það hreinlega upp. Það er alveg rétt, hæstv. forsrh. vitnar í það, við hlutum ýmsar ádeilur fyrir þetta. Það hlýtur maður alltaf, þannig að þarna verður maður bara sem stjórnmálamaður og stjórnmálaflokkur að meta á hverjum tíma, hvað manni finnst rétt í slíkum efnum.

Svo að lokum viðvíkjandi því máli, sem hér er um að ræða. Að mínu áliti eru meira að segja forsendurnar, sem sjálfir forsvarsmenn þessa hernámssamnings höfðu 1951, brostnar, þannig að meira að segja frá þeirra sjónarmiði ætti að geta orðið samkomulag um að láta herinn fara af landi burt. Ég verð að segja, ef menn halda því fram, að það sé ástæða til að hafa amerískan her á Íslandi í dag, hvenær álita menn þá ástæðu til þess, að hann sé ekki? Þegar Atlantshafs-samningurinn var gerður 1949, var því lýst yfir, að þetta þýddi alls ekki, að það yrði her hér a. m. k. á friðartímum. Og ég man jafnvel ekki betur en þáv. forsrh. segði, að ef það væri um það að ræða að láta herstöðvar í té með þessum samningi, þyrfti ekkert að ræða meira um þennan samning, hann kæmi ekki til samþykktar hér. Ég er hræddur um, að ef menn eru inni á því, að það sé nauðsyn á að hafa ameríska herinn hérna í dag, komi menn til með að verða fylgjandi því að hafa hann hér um marga áratugi enn þá. Við skulum ekki búast við, að það verði miklu rólegra úti í þeim stóra heimi heldur en er í dag, því miður. Þess vegna er ég hræddur um, að ef Ameríkanar eiga að geta treyst á það, að stjórnarvöld á Íslandi standi með því, að herinn sé hér eins og nú standa sakir, geti þeir nokkurn veginn treyst á að fá herstöðvarnar hér til 99 ára, eins og þeir ætluðu sér 1945. Þess vegna held ég, að tími sé kominn nú til þess að segja þessum samningi upp, og legg eindregið til, að þessi hv. d. samþykki okkar frv. þar um.

Forsrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég geri ráð fyrir, að þingheimur undri sig á því, af hverju ég hef þreytt þessar kappræður við hv. 3. þm. Reykv., enda er það ljóst, að áhugi manna á hans máli og þá svari við því er hér ekki ýkjamikill, svo sem skiljanlegt er. En það kemur tvennt til. Annars vegar, að hv. þm. er nú að eigin sögn að kveðja Alþ., og mér sýnist þess vegna eðlilegt að sýna honum nokkra virðingu undir lokin, og þá ekki síður hitt, að það mál, sem hér um ræðir, er eitt af hans helztu kapps-málum, og þar reynir hann að tefla fram allri sinni snilld í málssókn og þeirri þekkingu, sem hann oft hampar, að hann hafi umfram aðra þm. Við höfum oft heyrt hann í orðræðum bregða öðrum mönnum um vanþekkingu og þeir hefðu ekki næga almenna menntun til þess að standa í deilum við svo fjölfróðan mann sem hv. þm. telur sjálfan sig. En einkanlega hefur þetta þó

komið í ljós, þegar tal hefur horið að sagnfræði. Hann er sjálfur lærður sagnfræðingur að mennt og hefur óspart hampað þeirri þekkingu sinni og brugðið bæði mér og öðrum um það, að við hefðum ekki mikið að gera við að sækja í klærnar á sér, þegar talið bærst að þeim hlutum. Einmitt þess vegna hefur mér þótt og þykir enn ástæða til þess að rekja sagnfræðina, sem hv. þm. hampar svo mjög, nokkru rækilegar en hann hefur sjálfur gert, því að þar kemur þá fram allt önnur mynd og allt aðrar staðreyndir en hv. þm. vill vera láta.

Hv. þm. byggði mjög mál sitt á því, að ekki væri mikið að marka það, þó að hann hefði breytt um skoðun á varnarmálum, það sýndi ekki, að hann teldi hlutleysisfirlýsinguna í sjálfsu sér ómerka eða gagnslausa, það hefði einungis verið algerlega tímabundið ástand, frá því að Hitler tók við völdum, þangað til veldi hans var eytt, sem það hefði átt við, sú kenning, þær fullyrðingar, sem ég vitnaði hér til áður, um það, að Ísland yrði að vera í varnarbandalagi, einmitt við þau lönd, sem nú eru aðaluppistaða Atlantshafsbandalagsins. Hv. þm. sagði, að þangað til Hitler komst til valda hefðu menn trúnað á þingræði og lýðræði, haldið, að það væri orðið grunnmúrað og ekkert að óttast og því væri m. a. óhætt að fylgja hlutleysisstefnunni, sem hefði verið óhöggubí á gildi.

En það er nú svo, að einnig í þessum efnum fer hv. þm. með mjög villandi fullyrðingar. Ég skal ekki rekja það, sem flokksmenn hv. þm. hafa um þetta sagt fyrr og síðar almennt, heldur einungis vitna í nokkur af hans eigin ummælum, sem ég tel þess virði að geymist einnig í þingtiðindum.

Þannig var það, að 1927, löngu áður en Hitler kom til valda, þá skrifaði hv. þm. grein, sem birtist í 1. og 2. hefti Réttar 1927, á bls. 214—215, þar sem hv. þm. segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Rússneska byltingin er upphaf heimsbyltingar. Síðan 1917 er heimurinn klofinn í tvær hersveitir, sem andvígar standa hvor annarri og munu berjast, unz yfir lýkur, annars vegar verkalyður heimsins með alþjóðasamband kommúnista í broddi fylkingar og Ráðstjórnarríkin sem öruggasta vígi, hins vegar auðvald heimsins með Bandaríkin sem bakhjarl. Róstum og skærum, er öðru hvoru verða að skaðræðisstriðum, mun ekki linna milli þessara tveggja afla, fyrr en annað hvort ber sigur úr býtum. Aðalskylda allrar alþýðu er nú að búa sig undir þessa orrahrif, og þar má margt af rússnesku byltingunni læra.“

Í sömu grein segir hann enn fremur:

„Verkalýðurinn verður að vera sterkur, samtök hans verða að vera þroskuð í ótal eldraunum, verkföllum, kosningum, smáskærum. Verkalýðurinn verður að þekkja vald sitt, hafa samtök til að nota það og þora að beita því vægðarlaust.“

Í þessari sömu grein segir hv. þm. enn fremur nokkru síðar:

„Styrjöld er óhjákvæmileg, á meðan auðvaldið er ekki brotið á bak aftur.“

Þetta var skoðun hv. þm. löngu áður en Hitler náði nokkrum teljandi áhrifum í Þýskalandi og áður en menn bjuggust við, að þingræði og lýð-

ræði væri í nokkurri hættu í þessum hluta heims, a. m. k. af hálfu skoðanabræðra Hitlers. En það var í hættu af hálfu annarra, því að hv. 3. þm. Reykv. skrifaði í Rétt, sem birtist á árinu 1928, með leyfi hæstv. forseta:

„Þingræðið með öllu masi þess og þvaðri, hrafnafundum og hrossaprangi er stofnun, sem fáir munu telja vænlegan grundvöll til sigurs völdugum hugsjónum.“

Og hann heldur áfram:

„Út um lönd er þingræðið nú hin síðasta blekk- ing auðvaldsins.“

Það var ekki svo, að Hitler væri upphafsmaður fjandskapar við þingræðið á þessum tímum. Aðalfjandskapurinn við þingræðið hófst 1917 með áhrifum kommúnista í Rússlandi, og hv. þm. gerði sig fremsta talsmann fordæmingar á þingræðinu hér á landi löngu áður en nazistar náðu völdum. Og það var síður en svo, að hv. þm. þyrfti að læra gildi valdbeitingarinnar af nazistum, því að í Rétti, sem kom út 1930, 1. hefti, á síðu 60—61, segir Einar Olgeirsson, með leyfi hæstv. forseta:

„Ólíklegt er, að íslenzkir alþýðumenn séu nú orðnir slíkir ættlerar og vesalingar, að þeir ekki þyrðu að gripa til þess eina vopns, sem þeim var eftirskilið til að ná rétti sínum, gripa til valdsins. Ekki hikuðu fornmenn þeir, er órétti voru beittir á þingi eftir Njálsbrennu, að gripa til vopna, þegar lagaleiðin ekki dugði, til að ná rétti sínum.“

Þetta er ekki boðskapur Hitlers, þetta er boðskapur Einars Olgeirssonar. Hann stendur óhagganlega skráður í þessu tímariti, sem hv. þm. hefur skrifað svo mikið í. Hv. þm. var þarna fyrir löngu búinn að missa trúna á vopnleysi og hlutleysi og því, að styrjaldir væru úr sögunni, eða þingræði væri lausn allra mála. Hann var einmitt fyrstur og öflugastur talsmaður þess á Íslandi, að styrjaldir væru óhjákvæmilegar, að valdbeitingin, en ekki þingræðið, ætti að skera úr, því að á þingræði væri ekki fremur að byggja en hverju öðru þvaðri og masi, eins og hv. þm. kemst svo smekklega að orði. Sumum finnst nú, að hann hafi töluvert lýst sínum eigin þingferli, þegar hann talar um masið sem aðalinnihald þess, sem gerist á þingfundum.

Það er einnig rétt hér að vitna til þess, sem hv. þm. skrifaði síðar um þessi mál. Þá var Hitler að vísu kominn til valda, en hann hafði engu breytt um skoðun hv. þm., að því er glögglega kemur fram í því, sem ég nú skal lesa, heldur einungis staðfest það, sem hv. þm. taldi sig ætíð hafa vitað. Í grein, sem hv. þm. skrifaði í Þjóðviljann og birtist hinn 3. september 1937, segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Þegar Ísland fékk sjálfstæði sitt, lifðu menn víðast hvar í vímu hins nýfengna friðar. Íslandi lýsti yfir eilífu hlutleysi. Draumsjónir Wilsons yfirgnæfðu veruleikann, sem undir bjó, og menn héldu, að síðasta stríð væri búð, héðan af yrði ekki skorið úr málum með vopnum og ofbeldi. Þjóðabandalag, réttur smáþjóða, afvopnun, voru orðin, sem hljómuðu í allra eyrum. Á þessum alþjóðagrundvelli fagurra orða var sjálfstæði Íslands reist. Á traustinu á því, að engin þjóð gerðist slíkur niðingur að ráðast á vopnlaust land,

var hlutleysi Íslands byggt. Og eina raunhæfa tryggingin var brezkli flotinn, traustið á því, að Bretland mundi ekki láta aðra taka Ísland frá sér.“

Í þessari grein lagði hv. þm. sérstaka áherzlu á það, sem nú skal segja:

„Nú er þessi grundvöllur hrúninn. Á fögnum orðum „Þjóðarétta“ byggir enginn heilvita maður raunhæfa pólitík.“

Þetta sagði hv. þm. 1937. 10. marz 1939 segir hv. þm. í Þjóðviljanum, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er rétt eins og Íslendingar líti svo niður á land sitt, að þeim finnist sem það væri ekki þess vert, að nokkurt stórveldi ágrintist það.“

Þessa grein kallaði hv. þm. „Í sælu fáfræðinnar og yfirdrepskaparins“. Þegar menn heyra túlkun hv. þm. á þessum atburðum nú, verður maður að segja, að hann lýsir býsna vel sínum eigin ferli með þessum orðum, þ. e. a. s. síðara orðinu. Það er ekki hægt að gruna hv. þm. um fáfræði í þessum efnunum. Hann gerði sér strax ljóst, að hlutleysið var einskis virði, að styrjaldir voru enn yfirvofandi. Hann segir að visu nú: Við vorum eingöngu hræddir við nazista-Þýzkaland. — En eins og ég segi: Þær yfirlýsingar, sem ég las áðan, voru allar gefnar löngu áður en nazistar tóku við völdum.

Og það hafði — og ég fullyrði: með vitund hv. þm. — löngu áður komið fram áhugi allt annars stórveldis á Íslandi heldur en Þýskalands. Ég skal ekkert efast um það, að nazistar hefðu gjarnan kosið að ná yfirráðum á Íslandi, en það var einvaldsherra í öðru stórveldi, sem óumdeilanlega fyrstur hafði bent á hernaðarþýðingu Íslands. Hv. þm. minntist ekki nú í sinni löngu ræðu á tilraunirnar til þess að gera lítið úr frásögn hans látna vinar, Hendriks Ottóssonar, sem hann var þó að burðast við í fyrri ræðum sínum. Nú sleppti hann því, og sýnir það vissa höfsemi í málflutningi, meiri en í fyrri ræðunni. En það eru fleiri en Hendrik Ottósson, sem hafa haldið þessu fram. Þetta var enginn síðari tíma tilbúningur Hendriks Ottóssonar, þessi fullyrðing. Í Þjóðviljanum 20. maí 1938, þegar Einar Olgeirsson er ritstjóri, er þar sagt frá grein, sem hafi birt í Dagens Nyheter um Ísland, og segir þar m. a.:

„Þá heldur blaðið því fram, að þýðing Íslands sem flug- og flotastöð fyrir önnur herveldi sé alveg augljós.“ Og síðar: „Og meira að segja Lenin hafði í ritum sínum haft opið auga fyrir þessari þýðingu Íslands.“

Frá þessari staðreynd segir Þjóðviljinn strax 1938, þegar hv. þm. var ritstjóri þess blaðs. Það er þess vegna gersamlega marklaust, þegar hv. þm. er nú að láta svo sem Hendrik Ottósson hafi ímyndað sér löngu seinna, að þessi ummæli í hinni „frægu ræðu“ Lenins hafi átt sér stað. Það er ljóst af þessu, að blaðið Dagens Nyheter í Svíþjóð, eitt helzta blað á Norðurlöndum, hefur haft hugmynd um þessa „frægu ræðu“ Lenins, „frægu ræðu“ að mati Hendriks Ottóssonar. Og það er a. m. k. alveg víst, að ræðan hefur verið mjög kunn í kommúnistahópnum á Íslandi alla tíð frá 1920, eftir að hún var haldin, og kommúnistar fylgt þeirri kenningu, sem þar kom fram.

Hv. þm. hafði raunar ekki rétt eftir mér það,

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

sem ég hafði sagt um München-sáttmálann. Látum það eiga sig. Það stendur skrifað, hvað ég sagði í minni ræðu, og ég stend fyllilega við þau orð. En hv. þm. benti mér á, að ég skyldi lesa það, sem Churchill, hinn mikli stjórnmálaskörungur, hefði um þessi efni ritað. Ég fór að ráði hv. þm. og fletti upp í bókum Churchills um viðhorf hans til Hitlers fyrr og síðar og þá sérstaklega til þess manns af hálfu Breta, Chamberlains, sem bar ábyrgð á München-sáttmálanum. Í ritgerð, sem birtist eftir Churchill í ritinu „Miklir samtíðarmenn“, og sú tilvitnaða ritgerð, sem ég hér vitna til, er sögð í ritinu skrifuð árið 1935 og heitir Val Hitlers eða eitthvað á þá leið, segir, með leyfi hæstv. forseta, m. a. í lauslegri íslenskri þýðingu:

„Ekki er unnt að fella réttlátan dóm um stjórnmálamann, sem tekizt hefur að ná jafnógnarlegu valdi í sínar hendur sem Adolf Hitler, fyrr en við getum virt allt lífsstarf hans fyrir okkur. Enda þótt engar pólitískar aðgerðir síðar meir geti réttlætt illvirki, sem unnin hafa verið, segir sagan þó frá ótalmörgum mönnum, sem risið hafa til valda með því að hafa í frammi harðar, greypilegar og jafnvel hræðilegar baráttuáðferðir, en eigi að síður hafa hlotið þann dóm, þegar lífsstarf þeirra var allt, að teljast til mikilmenna, sem auðgað hafa sögu mannkynsins. Þannig getur einnig farið fyrir Adolf Hitler. Slíkt lokamat er engan veginn öruggt nú í dag. Við getum ekki sagt fyrir um það nú í dag, hvort Hitler sé sá maður, sem enn á ný muni verða til þess að steypa heiminum út í aðra styrjöld, er muni riða heimsmenningunni að fullu, eða hvort sagan muni telja hann þann mann, sem færði hinni miklu þýzku þjóð aftur heiður og hugarró og skapaði henni nýjan sess í fremstu röð Evrópuþýðja sem hugprúðri, hjálpfúsi og trausti þjóð. Það er þessi gáta framtíðarinnar, sem sagan verður að leysa og leggja dóm sinn á. Það nægir að taka það fram, að nú á þessu augnabliki eru báðir möguleikarnir fyrir hendi. Ef við neyðumst nú til þess að staldra við hinar dimmari hliðar í starfi hans og kenningum, sökum þess að sagan hefur ekki enn runnið skeið sitt á enda, sökum þess að örlagaríkustu kaflar hennar eru svo sannarlega enn þá óskráðir, megum við aldrei gleyma því eða hætta að vona, að hjartari möguleikinn geti orðið að veruleika.“

Þarna segir Churchill, sem satt var, að það voru allmörg ár, þangað til menn áttuðu sig á hinu sanna eðli Hitlers og hvað fyrir honum vakti. Og út af fyrir sig er það alveg jafnfráleitt að skamma einhvern mann fyrir það, þó að hann á vissum tíma hafi ekki gert sér grein að fullu fyrir eðli Hitlers eða hvað fyrir honum vakti, eins og það er ástæðulaust að skamma unga menn fyrir það, þó að þeir á æskudögum, óreyndir, hafi trúað á kenningar kommúnista. Það eru margir ágætir menn í þessu þjóðfélagi, sem voru kommúnistar á sínum yngri dögum, og engum kemur til hugar að bregða þeim um þá yfirsjón. Það, sem mönnum þykir furðulegt og er sorgarleikur hv. 3. þm. Reykv. og raunar sorgarleikur íslenzku þjóðarinnar einnig, vegna þess að hún hefur þar farið á mis við mjög mikla og góða hæfileika þessa hv. þm., sem hafa snúizt íslenzku

þjóðinni til miklu minni gæfu en ella hefði orðið, það er, að hann skuli alla sína ævi og jafnvel nú á sínum efstu dögum enn hafa sömu blindu trúna á villukenningum hinna kommúnistisku læri-fæðra, eins og hann lét í hjartsýni, en fáfræði æskunnar telja sér trú um. — Churchill heldur áfram og segir síðar í þessari grein:

„Hinn mikli árangur Hitlers, já, sjálf tilvist hans sem pólitísks valdamanns hefði ekki verið möguleg án sofandaháttar og heimsku frönsku og brezku ríkisstj., frá því stríðinu lauk og þó einkum á undanförmum þremur árum“ (þ. e. a. s. 1932—1935). „Engin einlæg tilraun var gerð til þess að koma til móts við þær ýmsu hóglátu ríkisstj., sem fóru með völd í Þýskalandi, meðan þingræði var þar enn við lýði. Um langt skeið trúðu Frakkar á þá hjálfaugu blekkingu, að þeir gætu heimitað stórkostlegar skaðabætur úr höndum Þjóðverja til þess að bæta þeim upp það afhroð, sem þeir urðu fyrir í styrjöldinni. En ekki aðeins Frakkar, heldur og Bretar ákváðu upp-hæðir stríðsskaðabóta, sem áttu ekki vitund skylt við þær aðferðir, sem kunnar eru eða nokkrum sinni var hægt að viðhafa um flutning auðmagns frá einu þjóðfélagi til annars. Til þess að þvinga fram hlýðni við þessar fjarstæðukenndu kröfur hernámu franskir herir aftur Ruhrhéruðin árið 1923. Til þess að ná jafnvel aðeins 1/10 hluta af því, sem upphaflega var krafist, var sérstök nefnd bandamanna undir forsæti Bandaríkjamanns, sem er hinn hæfasti maður, látin fara með yfirstjórn fjármála Þýskalands um árabíl. Þetta varð auðvitað til þess að endurvekja og ala á hinna hatrömmustu beiskju meðal hinnar sigruðu þjóðar. Ávinningurinn varð auðvitað í raun rétttri enginn annar en að valda óþarfa áreitni, því að enda þótt bandamönnum hafi tekizt að hafa út úr Þjóðverjum eignir, sem námu 1000 millj. sterlingspunda, veittu Bandaríkin og einnig Bretland, þótt í minna mæli væri, Þjóðverjum samtímis lán, sem námu samtals 2000 millj. sterlingspunda. Þrátt fyrir það þótt bandamenn létu fjármuni sína þannig streyma inn í Þýskaland til þess að treysta fjárbag þess og blása nýju lifi í þýzkan efnahag og iðnað, varð árangurinn enginn annar en síaukin andúð og tap á fjármunum. Jafnvel meðan Þýskaland naut gagns af þeim lánum, sem því voru þannig veitt, sótti hreyfing Hitlers með viku hverri aukinn styrk og stuðning fyrir tilstilli þeirrar ertni og sárinda, sem bandamenn ollu.“

Enn segir Churchill:

„Ég hef ávallt fylgt þeirri kenningu, að finna þurfi fyrst lausn á þeim ágreiningsatriðum, sem hinn sigraði þykist hafa yfir að kvarta, áður en hafizt er handa um afvopnun sigurvegarans. Lítið var gert til þess að finna lausn á þeim ágreiningsatriðum, sem fólust í friðarsamningnum frá Versölum og Trianon. Í baráttu sinni fyrir völdum gat Hitler sífellt bent á ýmis minni háttar ágreiningsatriði og óréttláta skiptingu Evrópu eftir kynþáttum og þjóðarbrotum, en það var einmitt þetta, sem skaraði að þeim eldum, sem hann og hreyfing hans ornaði sér við og lifði á. Samtímis þessu tókst afvopnunarinnunum í Bretlandi með stuðningsmenn sína í Ameríku að baki sér að þröngva fram afvopnun í síauknum mæli.

Án minnsta tillits til þess, hver raunveruleikinn í málefnum heimsins var, vann afvopnunarnefndin ár eftir ár að því að gera óteljandi áætlanir um aukna afvopnun af hálfu bandamanna, sem ekkert land nema Bretar framkvæmdi af nokkurri einlægni. Á meðan Bandaríkin prédíkuðu um afvopnun, héldu þau áfram að vinna að skipulagningu og búnaði landhers síns, flota og flughers. Frakkland, sem nú naut ekki lengur þeirrar tryggingar og ábyrgðar, sem Bandaríkin höfðu lofað, stóð andspænis þeim möguleika, að Þýskaland með allan sinn fjölda hermanna, er snúið höfðu aftur heim, kæmi sér smám saman aftur upp skipulögðum herjum og neitaði því auðvitað að afvopnast nema að því marki, sem öruggt mátti teljast. Ítalía jók vopnabúnað sinn af öðrum ástæðum. Einungis England reif niður varnir sínar til lands og sjós langt fram yfir það, sem áhættulaust gat talizt, og virtist ekki gera sér hina minnstu grein fyrir þeirri nýju hættu, sem landinu stafaði úr lofti.“

Og enn segir Churchill:

„Hvers konar maður er hann þá, — og á við Hitler, — „þessi myrka vera, sem hefur komið öllu þessu í kring og leyst þessi illu öfl úr læðingi? Ber hann enn þá sjálfur í brjósti þær tilfinningar, sem hann hefur skarað eld að hjá öðrum? Finnur hann enn til þess haturs og þeirrar heiftar, sem einkenndi baráttu hans, nú þegar hann stendur hrósandi sigri í fullu skini valdsins sem leiðtogi hinnar miklu þjóðar, er hann hefur endurreist úr duftinu, eða mun hann kasta frá sér þessum tilfinningum eins og brynju og bitrum vopnum baráttunnar, þegar sigur hefur verið unninn og mýkjandi áhrif viðgangs og ríku-legs árangurs láta til sín taka? Þetta er að sjálf-sögðu brennandi spurning, sem sækir á hug hvers og eins, hvar í landi sem er.

Þeim, sem hafa hitt herra Hitler augliti til auglitis og átt við hann viðræður, hvort heldur er við stjórnarstörf sín eða önnur tækifæri, hefur hann komið þannig fyrir sjónir, að hann sé mikil-hæfur og fremur ihugull valdsmaður, sem fylg-ist vel með athurðum, framkoma hans sé við-kunnanleg, brosið mjög traustvekjandi, og fáir hafa getað staðizt það að verða fyrir mjög ísmeygilegum og seiðmögnuðum persónulegum áhrifum. Og ekki stafa þessi áhrif einungis af blindandi ljósgeislum valdsins. Allt frá því fyrsta, jafnvel þegar auðna hans virtist sem allra minnst, urðu félagar hans fyrir þessum mögnuðu áhrif-um af persónuleika Hitlers.

Þannig lifir heimurinn í þeirri von, að hið versta sé um garð gengið og Hitler muni eiga eftir að birtast honum sem viðfelldnari og blíð-legri vera á hamingjusamari tímum. En á meðan heldur hann ræður fyrir þjóð sína, sem stundum einkennast af hreinskilni og hófsemi. Nýverið hefur hann flutt heiminum mörg orð hughreyst-ingar, sem hljómað hafa sem bjöllukliður í eyrum þeirra, sem svo hrapallega hefur skjátlazt, þegar Þýskaland hefur átt í hlut á fyrri árum.“

Ég las þetta upp vegna þess, að það er mjög lærdómsríkt, sem Churchill, sá sem kom Hitler á kné að lokum, segir um hann á þessum árum. Hann gerir sér fulla grein fyrir því, að Hitler hófst til valda einungis af því, að vesturveldin,

lýðræðisríkin, höfðu ekki skilning til samheldni til þess að halda uppi því valdakerfi, er hindraði slík ósköp sem síðan skulu á. Þetta sá Churchill strax fyrir 1935, og hann sá líka og sagði, að Hitler náði völdunum af því, að menn gættu þess ekki, að þýzka þjóðin hefði fengið leiðréttingu sinna mála, áður en lýðræðisríkin í vestri yrðu máttlaus. Þess vegna var það, að ofbeldismaðurinn náði völdum og beitti þeim síðan á þann veg, sem glögglega kom fram síðar, er Hitler rauf München-sáttmálann. Það fór aldrei á milli mála, að Churchill væri andvígur München-sáttmálanum. Hann var hans helzti andstæðingur allt frá upphafi. En eftir að Chamberlain, sem gerði þennan sáttmála, var látinn, hélt Churchill ræðu, sem verður að teljast meðal snilldarverka þess mjög mælska manns. Þar segir hann m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Þegar við vottum merkur manni, sem horfið hefur úr okkar hóp, virðingu og lotningu, er enginn neyddur til þess að breyta þeim skoðunum, er hann hefur myndað sér eða látið í ljós varðandi málefni, sem nú heyra sögunni til. En þegar að sáluhlíðinu kemur, megum við allir gjarnan bregða eigin hegðun og eigin dómum undir sjóngler gagnrýnninnar. Mannlegum verum er ekki gefinn sá eiginleiki að sjá fyrir eða spá að nokkru verulegu leyti um framgang atburða, og má slíkt teljast til heilla, því að að öðrum kosti yrði lífið okkur óbærilegt. Á einn hátt virðast menn hafa rétt fyrir sér. Á annan hátt virðist þeim hafa skjátlázt. En svo líða nokkur ár. Innsæið í fjarvist tímans hefur dýpkað, og þá birtist allt í öðru ljósi. Ný viðmiðun hefur skapast. Matíð verður annað. Sagan með flóktandi ljós á lampa sínum staulast eftir vegi fortíðarinnar og leitast við að endurskapa leiksvið sín, endurvekja bergmál sitt og kasta daufri skímu á þjáningar líðinna daga. Og hvers virði er þetta allt? Eina vísbendingin um gildi eins manns er hans eigin samvizka. Eina vörnin, sem minning hans á sér, er hlutvæðni og einlægni hans eigin gjörða. Það er mjög óvarlegt að ganga gegnum lífið án þess að bera fyrir sér þennan skjöld, því að það ber oft við, að brostnar vonir hafa okkur að spotti og áætlanir okkar reynast rangar. En hvernig sem örlögin snúast, göngum við þó ævinlega undir merkjum sæmdar og heiðurs, ef við berum þennan skjöld fyrir okkur. Það var hlutskipti Neville Chamberlains að lenda í mótsögn við framgang viðburðanna á einhverri mestu hættustund, sem yfir þennan heim hefur dunið, að verða fyrir því að sjá vonir sínar bresta og vera blekkur og svikinn af vondum og fyrirlitlegum manni. En hverjar voru þær vonir, sem brustu? Hverjar voru þessar óskir, sem hann fékk ekki framgengt? Hvert var það traust, sem niðzt var á? Allt hlýtur þetta þó að teljast til þeirra eiginleika, sem göfugastir eru og ástúðlegastir hverju mannlegu hjarta: Friðarástín, baráttan fyrir friði, leitinn að friði, jafnvel með því að leggja allt í sölurnar og sannarlega án þess að skeyta minnstu vitund um vinsældir eða hylli. Hvað sem sagan kann annars að segja um þessi voðalegu, ógnþrungnu ár, getum við verið þess fullvissir, að Neville Chamberlain lét ávallt stjórnast af fullkominni einlægni og eftir því sem samvizkan bauð hon-

um og hann leitaðist við af öllum sínum kröftum og valdi — og hvort tveggja var mikið — að bjarga heiminum frá þeirri skelfingu og ofsa-fengnu baráttu, sem við nú etjum. Þetta eitt mun verða honum til mikils stuðnings, þegar kveðinn verður upp sá úrskurður, sem nefndur er dómur sögunnar. En það er einnig landi okkar og öllu heimsveldi okkar til trausts og stuðnings og sömuleiðis heiðvirðum lífsvenjum okkar, hversu lengi sem þessi barátta kann að standa og hversu dimm sem þau ský kunna að verða, sem bólstrast yfir leið okkar, að engin óborin kynslóð enskumælandi þjóða, — því að það er sá dómur, sem við endanlega skirskotum málum okkar undir, — mun nokkru sinni efast um það, að jafnvel þótt það hafi kostað okkur ógrynninn öll í tæknilegum undirbúningi, vorum við saklausir af því blóðbaði, ógnum og eynd, sem hefur dunið yfir svo mörg lönd og þjóðir og leitar enn nýrra fórnardýra.“

Þetta var dómur Churchills, þegar Chamberlain var látinn. Í honum felst það, sem ég sagði um München-sáttmálann, að það versta við þann sáttmála var, að hann var svikinn. Við skulum ekki eftir á láta svo sem deilan milli Þjóðverja og Tékkna hafi verið algerlega út í bláinn og eingöngu Þjóðverjum að kenna. Tékkóslóvakía var eitt af þeim ríkjum, sem voru stofnuð eftir ófriðinn 1914—1918. Vissulega hljótum við sjálfir, sem urðum að þola aldalanga kúgun, að fagna því, að hin ágæta tékkneska þjóð fékk sitt frelsi. En hún hafði áður verið undir yfirstjórn Þjóðverja, og Þjóðverjar höfðu tekið sér bólfestu þar í landamæraheruðum í heilsteypum byggðum, sem að visu Tékkar töldu að væri nauðsynlegt að hafa innan sinna landamæra, vegna þess að annars væri ríki þeirra illverjandi. En þessar heilsteypu byggðir Þjóðverja, margfalt fleiri menn en lifðu þá eða nú á Íslandi, undu þarna mjög illa sínum hag. Og viðleitnin hlaut fyrir þá, sem friðinn elskuðu, að vera að finna lausn á þessu vandamáli. Það var sú lausn, sem Chamberlain ímyndaði sér, að hann hefði fundið haustið 1933. Eftir á sjáum við, að sá samningur var ekki heilbrigður, og eins og ég segi, þá er hið versta, að hann var svikinn við fyrsta tækifæri, þannig að það fékk aldrei að reyna sig, hvort þarna hefði fundizt raunveruleg lausn á vandamáli eða ekki. En Tékkar sjálfir viðurkenndu eftir stríðið, að þetta var vandamál, sem yrði að leysa með því að reka þá Þjóðverja burtu eða menn af þýzkum ættum, sem enn lifðu í þeirra landi. Eftir upphaf ófriðarins og eftir það, sem með ófriðnum gerðist, hygg ég, að sanngjarnir menn verði að játa, að þessi ráðstöfun Tékkna var eðlileg. En hún var harkaleg lausn á miklu vandamáli, lausn, sem heimurinn hefði ekki sætt sig við nema eftir þá glæpi, sem Þjóðverjar höfðu framið undir yfirstjórn Hitlers. Vandamálið var þarna, og gallinn var sá, eins og Churchill sagði strax 1935, að slíkt vandamál voru ekki leyst friðsamlega, meðan það voru friðsamir menn og velviljaðir, sem réðu ríkjum í Þýzkalandi, eins og lengst af var frá 1918 þangað til 1933.

Þess vegna stendur það óhagganlegt og er fullkomin ástæða til þess að leggja ríka áherzlu á það, að ef lýðræðisríkin hefðu þá haft öflug sam-

tök sín á milli, ef hin völdugu Bandaríki hefðu ekki dregið sig inn í sína eigin skel, ef Bretland eða Frakkland hefðu haft minnsta skilning á hlutskipti Þjóðverja á þessum árum, hefðum við ekki staðið frammi fyrir þeim ósköpum, sem síðar gerðust. Og þó að við segjum, að Chamberlain hafi haft rangt fyrir sér, þá er það algerlega rangt, sem hv. þm. segir, að í München hafi verið samið um að hleypra herskrum Þýskalands austur á við og gera árás á Rússland. Því fer svo fjarri, að strax og það kom í ljós, að Hitler stóð ekki við sinn samning, þá brugðu Bretar við og tóku ábyrgð, sem þá var orðin lítills virði, á Póllandi og raunar fleiri löndum, ábyrgð, sem Bretar reyndust eftir á með öllu ómegnugir til þess að standa við, bæði gagnvart þeirri stjórn, sem þeir tóku hana, þótt það yrði formlegt upphaf seinni heimsstyrjaldarinnar, og gagnvart pólsku þjóðinni, sem nú verður að una því að vera eins konar leppriki Sovétstjórnarinnar. En sá, sem hleypti stríðinu af stað, sá, sem kallaði yfir sig árásina á Rússland, var Stalin og enginn annar en Stalin með samningunum, sem hann gerði við Hitler í ágústlok 1939 og höfðu staðið allt frá því að það var ljóst, að Bretar höfðu ekki í huga að hleypra Hitler austur á við, heldur vildu taka ábyrgð á ríkjunum, sem voru á milli Rússlands og Þýskalands. Þetta eru þær óhagganlegu staðreyndir.

Hv. þm. fer oft ýmsum háðulegum orðum um Bandaríkin, þeirra yfirgang og annað slíkt, og hélt m. a. langa ræðu um það hér í fyrradag. Ég verð nú að segja, að þær ásakanir koma úr hörðustu átt, því að ef nokkur okkar, sem hér er inni, á Bandaríkjunum virkilega mikið upp að inni og þeirra frelsishug, er það þessi hv. þm. Við skulum ekki gleyma því, að Bandaríkin komu hingað sumarið 1941, og þá sagði Brynjólfur Bjarnason, sálufélagi hv. þm., þessi eftirminni-legu orð að efni til, að það mætti skjóta á Íslandi, ef það yrði Rússum til hjálpar. En þá hafði áður verið búið að flytja hv. þm. Einar Olgeirsson úr landi með ofbeldi af Bretum, setja hann í fangelsi í Bretlandi, vegna þess að hann var af Bretum talinn hafa spillt fyrir þeirra baráttu gegn hinu nazistíska ógnarveldi. Ekki grun- aði nokkur hv. þm. í sjálfu sér um vináttu við Hitler, mér hefur aldrei dottið það í hug. En hann hafði ekki meiri skilning á heimsfélunum þá en þann, að hann hélt, að friðnum yrði bezt borgið með því að spilla sem mest fyrir baráttu Breta, meðan þeir stóðu einir í hörðum ófriði við Hitler. En 1941 setti íslenska stjórnin það sem eitt af skilyrðunum fyrir því, að samningurinn við Bandaríkin yrði gerður, að þessi hv. þm. væri leystur úr herleiðingunni og fengi að koma heim. Það gerðu sömu þm. og áður höfðu gengið af fundi með samtökum, þegar hv. þm. var að verja árás Rússa á Finnland og önnur slík glæfraverk. En þó að meginhluti þm. væri hv. þm. gersamlega andstæður í skoðunum, vildu menn ekki una því eða gera neina samninga við þessar þjóðir, nema þessu ofbeldisverki yrði aflétt. Það sýndi þann lýðræðishug, sem með íslenzku þjóðinni bjó. Þetta skilyrði var sett fram, Bandaríkjamenn gengu að því strax og það var sett fram, þeir töldu það eðlilegt og sjálfsgætt.

Þeir hafa vafalaust haft nokkrar spurnir af hv. þm. og vitað, að hann var á andstæðum meiði við þá. En þeir telja það sjálfsgætt hlut lýðræðis, að menn hafi rétt til frjálsra skoðana og málfrelsi til að halda fram því, sem þeirra eigin stjórnvöldum kemur illa, alveg eins og nú kemur harðasta andstaðan gegn Víetnamstríðinu fram hjá Bandaríkjamönnum sjálfum. Einn harðasti andstæðingur Bandaríkjaforseta í því máli er sjálfur formaður utanríkisráðs. Öldungadeildar Bandaríkjaþings. Það er þessi meginmunur á lífsviðhorfum hinna frjálsu lýðræðisþjóða, sem hv. þm. vill stundum gera gabb að, að ég noti, og þeirra kenningakerfa, sem hv. þm. trúir á og vill koma á hér.

Ég hygg, að það megi segja með nokkrum sanni, að þó að við dæmst mikið að mörgum tæknilegum framförum, sem orðið hafa í Rússlandi að undanförunu, er það í raun og veru ekkert sérstakt fyrir rússneska stórveldið. Þar keppa Rússar og Bandaríkjamenn, og þó að Rússar séu fremri í sumu, er það flestra manna mál, að yfirleitt séu tækniframfarir meiri í Bandaríkjunum. Látum það eiga sig. En ég segi: Það lýsir meira stjórnarháttum í þessum tveimur löndum, að dóttir Stalins hefur flúið Rússland og beðið um landvistarleyfi í Bandaríkjunum, heldur en hitt, hvort það verða Rússar eða Bandaríkjamenn, sem fyrr senda mann til tunglsins. Það er tæknilegt atriði. Hitt er glöggt dæmi upp á stjórnarhátti og hvernig fer annars vegar fyrir afkomendum þeirra, sem mestri harðýðgi hafa beitt og kennt sinni þjóð þá stjórnarhátti, og hins vegar fyrir þeim, sem virða mannréttindi á svipaðan veg og Bandaríkin sýndu sig að virða, þegar þau féllust á það skilyrði íslenzku stjórnarinnar, að hv. þm. Einar Olgeirsson skyldi leiddur úr sinni herleiðingu.

Nú er það vafalaust svo, og um það er ég hv. þm. sammála, að það er að ýmsu leyti mun friðvænlegra í þessum hluta heimsins heldur en löngum áður. Hv. þm. sagði, að ég hefði talað um, að Rússar hefðu hætt sinni ágangni. Ég nefndi Rússa ekki í því sambandi. En það var eins og bóndinn fyrir norðan, sem kvartaði yfir því, að nágranni sinn hefði komið með byssu og sagt: „Skjótið þið helvítis hundinn“ — „og hann átti við mig“, að hv. þm. taldi víst, að þegar talað var um ágangni, væri átt við Sovétstjórnina. Það er hans dómur, en ekki minn. En þó að sagnfræðin vilji vera ærið brokkgeng hjá hv. þm., veit hann auðvitað, hverjir hafa haft í frammi ágangni.

Við getum ekki neitað því, að frá því að Atlantshafsbandalagið var stofnað, hefur orðið mun friðsamlegra í þessum hluta heimsins heldur en áður, mun friðsamlegra, og það er ekki sízt vegna þess valdajafnvægis, sem hefur skapast með myndun og starfi Atlantshafsbandalagsins. Nú hefur hv. þm. að mínu mati mjög rangar hugmyndir um árásarvilja t. d. vestur-þýzku stjórnarinnar. En segjum sem svo, að eitthvað væri til í þeim ásökunum, sem hv. þm. hefur í frammi, skilur hann þá ekki, að það er mjög til þess að leggja hömlur á þann árásarhug og hindra þær árásar-fyrirætlanir, ef þýzki herinn er undir sameiginlegri stjórn lýðræðisríkjanna í vestanverðri Evr-

ópu og í Norður-Ameríku? Er þetta ekki svo augljós staðreynd, að þó að ekki væri annað, ætti að halda við þessu bandalagi, með sama hætti og ef við metum sjálfstæði Íslands og það að halda Íslandi utan ófriðar, er það alveg ljóst, að frumskilyrðið er það, að Atlantshafsbandalagið haldi áfram, vegna þess að meðan það er í núverandi mynd eða eitthvað svipaðri, hefur Ísland tiltölulega litla hernaðarþýðingu, þó að hún sé mikil og verði ekki fram hjá henni komizt. En ef Ísland yrði — við skulum segja óvarið, án bandalags, á milli annars vegar Sovétssamveldisins eða einhvers annars herveldis á meginlandi Evrópu og hins vegar þeirra, sem yfirráðin hafa í Norður-Ameríku, þá er ljóst, að hernaðarþýðing Íslands yrði meiri en nokkru sinni fyrr. Þá er óhjákvæmilegt, að um leið og kjarnorkustyrjöld brytist út, yrði mikill áhugi á því, hver Ísland hefði. Það er alveg ljóst, að slíkt mundi verða til þess að beina skeytum að Íslandi frekar en nokkuð annað. Þessu verða menn að gera sér grein fyrir. Þetta verða menn að skilja. Þetta er best að tala um alveg opinskátt. Þess vegna er það nýtsamt, að hv. þm. skuli halda hér fram sínum villukenningum, því að það gefur tilefni til þess að rifja upp þessar augljósu staðreyndir.

En þar til viðbótar kemur svo, að við höfum enga vissu, — ég vil segja sem betur fer, — fyrir því, að kjarnorkuvopnum verði beitt í styrjöld. Hv. þm. byggði allan sinn málflutning nú síðast á því, að Ísland væri svo þýðingarmikið og í mikilli hættu, ef kjarnorkustyrjöld yrði, að við yrðum að stinga höfðinu í sandinn og láta eins og þessi hættu væri ekki til. En það er búið nú að vera að berjast svo að segja látlaust í heiminum á ýmsum stöðum allt frá stríðslokum 1945. Við getum nefnt tvær stórstyrjaldir, Kóreustyrjöld og styrjöldina í Víetnam. Það er búið að vera að berjast þarna látlaust svo að segja a. m. k. frá 1950. Enn hefur kjarnorkuvopnum ekki verið beitt, og menn mega ekki halda, að þó að kjarnorkuvopnin séu til og þó að það sé viðbúið, að þeim verði beitt, og við verðum einnig að reikna með þeim möguleika, þá skulum við bara líta á staðreyndirnar og átta okkur á því, að styrjaldir hafa átt sér stað og eiga sér stað, eftir að kjarnorkuvopnin komu til, þar sem ekki hefur verið talið ráðlegt að beita þeim, þó að annar aðilinn í þeirri styrjöld og stundum báðir, eins og í Kóreu, hefðu yfir þessum vopnum að ráða. Við vissum það vel, og hv. þm. man það jafnvel og ég, að á millistríðsárunum töldu menn alveg víst, að þrátt fyrir alla samninga yrði eiturgasi beitt í nýrri styrjöld. Menn töldu þá um nýja styrjöld með sams konar hrolli, m. a. vegna eiturgassins, eins og menn tala nú um kjarnorkustyrjaldir. Raunin varð sú, að eiturgasið var of hættulegt vopn til þess, að því yrði beitt, of tvíeggjað, bitnaði um of á báðum, alveg eins og menn beita ekki kjarnorkuvopnum, vegna þess að þeir vita, að það muni á báðum bitna.

Það er löngum sagt, að þessi ógnarvopn muni leiða til algerrar friðunar. Við skulum vona, að svo verði. En það á því miður langt í land. Og hvernig fara þeir að, sem betur vita nú um þessi mál heldur en við báðir, ég og hv. 3. þm. Reykv.? Hinn 11. marz birtist í New York Times grein

eftir mann að nafni Raymond H. Anderson, sem er skrifuð í Moskvu hinn 10. marz. Ég ætla að leyfa mér að lesa hana upp, með leyfi hæstv. forseta:

„Sovétríkin vinna nú að því að styrkja hernaðarviðbúnað íbúanna í þeim Kyrrahafshéruðum, sem liggja að landamærum Rauða-Kína. Málagn Sovétzka varnarmálaráðuneytisins, Krasnaja Svetsna — eða hvernig sem það er nú borið fram — „gerði uppskátt um það í dag, að 12 ára gamlir unglingar væru látnir læra vopnaburð undir stjórn liðsforingja hersins og hermanna í varðsveitum við landamærin. Fjöldi sérstakra sumar-búða er starfræktur á þessum slóðum, og auk þess sem unglingarnir fá þar tilsógn í vopnaburði og öðru því, er að hernaði lýtur, njóta þeir þarna sérstakrar kennslu, sem miðar að því að efla ættjarðarast þeirra og búa þá undir að farna sér fyrir föðurlandið. Krasnaja Svetsna lætur þess einnig getið, að skipulagðir hafi verið herklúbbar í öllum skólum héraðsins, og hafa liðsforingjar í landher og flota umsjón með þeim. Bláðið bætir því við, að Kyrrahafsflotinn, sem hefur aðalbækistöð sína á þessum slóðum, hafi skipulagt sérstaka skipasveit til þjálfunar drengja á aldrinum 12—17 ára í sjóhernaði.

Þá er þess getið í Krasnaja Svetsna, að skipulagðir hafi verið umfangsmiklir hernaðarleikir og sé það einkar vinsæl og áhrifarík aðferð til þess að laða unglinga til herþjálfunar. Meira en 35 þús. unglingar tóku þátt í slíkum leikjum á s. l. ári, segir bláðið. Þetta strandhérað, sem er strjálbýlt, en hefur mjög mikla hernaðarlega þýðingu, er hluti enn stærra landssvæðis innan Sovétríkjanna, sem Kína gerir tilkall til. Heyrzt hefur, að á undanförunum mánuðum hafi komið til átaka við hin umdeildu landamæri, en ekki hafa þær fréttir fengist staðfestar í Moskvu.

Skipulagning þessara æskulýðssveita í strandhéraði þessu er hliðstæð svipuðum ráðstöfunum í öðrum héruðum Sovétríkjanna, sem liggja að Kommúnista-Kína. Á s. l. hausti hófst skipulögð barátta fyrir því að efla hernaðarviðbúnað almennt borgara í ríkjum Kazakstan, Taskikistan og Kirgisíu í Mið-Asíu. Í þessum þremur ríkjum var komið á fót sérstökum þjóðræknisherskólum til þess að veita unglingum þjálfun til starfa sem stórskotaliðsmenn, skriðdrekahermenn, útvarpsvirkjar og landamæraverðir. Svo virðist þó sem slík þjálfun væri brýnni nauðsyn í strandhéruðunum en ríkjum Mið-Asíu. Strandhéruð þau, sem hér um ræðir, mynda einangraða framlengingu á landssvæðum Sovétríkjanna í meira en 400 mílur suður á bóginn meðfram landamærum Kína. Hin mikilvæga flota- og verzlunarhöfn, Vladivostok, liggur nálægt suðurenda þessa héraðs.

Krasnaja Svetsna lét þess getið, að Komosomol, æskulýðsfylking kommúnista, hefði komið á fót sérstakri miðstöð, sem hefði því hlutverki að gegna að samræma og hafa eftirlit með hernaðarlegri og þjóðræknislegri þjálfun meðlima sinna í þessu héraði. Í greininni er hins vegar kvartað yfir því, að þessi starfsemi sé hins vegar á eftir áætlun sökum þess, að ekki séu fyrir hendi nægilega margar skotæfingastöðvar, flugklúbbar og aðrar æfingamiðstöðvar.

Parna segir eftir þessu hernaðarblaði í Moskvu um viðhorf Sovétstjórnarinnar, að nú sé farið að leggja kapp á að æfa börn, 12—17 ára, til heinnar „hermennsku“.

Þetta eru mennirnir, sem hv. 3. þm. Reykv. og allar friðardúfurnar hér leita til sem fyrirmynda, trú á blint og halda, að séu helztu málsvavarar friðarins í heiminum. Nú erum við hv. 3. þm. Reykv. trúlega sammála um það, þó veit ég það ekki með vissu, að auðvitað er Sovétstjórnin miklu fremri og friðsamari heldur en ráðamenn í Kína. Ég gruna ekki Sovétstjórnina um það, að hún hafi áráð í huga á Kína, þó að það sé undir kommúnistiskri stjórn. En hún telur svo mikið liggja við að halda uppi friði, að koma í veg fyrir ófrið á þessum slóðum, að þess vegna er gripið til þessara ráða. Og það er alveg rétt, að þó að það sé sjaldgæft og raunar algerlega óþekkt, nema þá e. t. v. að einhverju marki hjá nazistum nú á dögum, að unglingar séu æðir til hermennsku á þennan veg, þá er það ekki sérstakt einkenni Sovétstjórnarinnar til að halda uppi friði, að bezta vörnin fyrir friði sé nægilegt vald til þess að standa á móti hugsanlegum árásum aðila. Það er reynsla mannkynsins frá öröfi veitra, reynsla, sem á jafnt við um Ísland eins og önnur lönd, reynsla, sem við verðum að beygja okkur fyrir, hvort sem okkur líkar betur eða verr. Með því er ekki sagt, eins og ég hef tekið fram áður, með hverjum hætti við eigum að tryggja öryggi og varnir Íslands. En það er vandamál, sem ekki verður með neinu móti hægt að skjóta sér undan, vandamál, sem okkur öllum ber skylda til að sinna. Og enginn hefur betur sýnt fram á, að hlutleysið er gagnslaust til þeirra hluta, heldur en einmitt hv. 3. þm. Reykv. Hann byrjaði að sýna fram á þetta, strax og hann hóf afskipti af islenzkum stjórnámálum, og hélt því áfram allt þangað til það ástand skapaðist í heiminum, að hann telur nú, að það ríki, sem hann metur umfram öll önnur, hafi af því hagsmuni, að Ísland sé varnarlaut. Ég veit, að hv. þm. gerir þetta af því, að hann telur Íslandi fyrir beztu, að þær kenningar, sem þar ráða, ráði einnig á Íslandi. En við hinir, sem erum annarrar skoðunar og viljum halda uppi friði í heiminum og trúum því ekki, að stýrjaldir séu óumflýjanlegar, eins og hv. þm. hefur marghaldið fram, að þær séu á núverandi sögustigi, við viljum leggja fram hinn litla skerf Íslands til þess að koma í veg fyrir stýrjöld. Það er það, sem fyrst og fremst greinir á milli mín og hv. þm., að ég tek rökréttum afleiðingum af staðreyndunum. Hv. þm. tekur ekki rökréttum afleiðingum af því, sem hann heldur fram. Hitt má líka raunar vera rétt, að hann taki rökréttum afleiðingum af staðreyndunum, ef það er rétt, að hann sé enn svo blindur í sinni barnatru, að hann haldi, að það sé heiminum fyrir beztu, að kommúnisminn verði allsráðandi. Ég hef verið þeirrar trúar, og þrátt fyrir það, sem ég hef sagt í þessari ræðu, þá vil ég enn trú þvi, að hann, gamall maðurinn, vitkist svo á sínum efstu árum, að hann kasti frá sér þessum villukenningum og taki upp sams konar lýðræðistrú og hann stundum þykist vilja bregða fyrir sig, en hefur lengst af brugðizt í sínu lífi.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Ég hafði kvatt mér hljóðs í þessu máli fyrir allöngu í tilefni af árásum frá hæstv. forsrh. á mig m. a. Ég þykist eiginlega þurfa að tala við hann talsvert langt mál í tilefni af því, sem hér hefur frá honum komið. Nú eru hins vegar eftir aðeins 5—6 mínútur af fundartíma, og ég hef gengið út frá því að mæta á öðrum fundi kl. 4, svo að það er spurning, hvort það tekur því að byrja á ræðu sinni, úr því sem komið er nú. Vildi ég sem sagt fara fram á það við hæstv. forseta, að mér gæfist nú kostur á því, áður en annar mánuður liði, að komast að og fá að bera af mér sakir í þessu máli, jafnvel þó að það takist ekki á þessum fundi. Ég vildi spyrjast fyrir um það hjá hæstv. forseta, hvort það gæti ekki verið, að hægt væri að fresta þessum fundi. En hægt væri að taka þetta mál fyrir, áður en langt um liði, eigi að síður.

Forseti (BGr): Það voru áform forseta d. að halda þessum fundi áfram til kl. 5 til þess að nálgast lok þessarar löngu umr., en sjálfsagt er að verða við ósk hv. þm. Einn annar þm. er á mælendaskrá, en getur ekki mætt í dag. Skal ég bera aðaltorseta óskir þm. að öðru leyti.

Umr. frestað.

Á 57., 58., 59., 60. og 61. fundi í Nd., 21. marz, 6., 7. og 8. apríl, var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið framár.

34. Utanríkisráðuneyti Íslands.

Á 42. fundi í Nd., 16. febr., var útbýtt:

Fr. til 1. um breyt. á l. nr. 31 27. júní 1941, um utanríkisráðuneyti Íslands og fulltrúa þess erlendis [125. mál] (þmfrv., A. 229).

Á 43. og 45. fundi í Nd., 20. og 23. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 46. fundi í Nd., 27. febr., var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Ragnar Arnalds): Herra forseti. Á þskj. 229 höfum við leyft okkur, 3 þm. Alþb., að flytja frv. til 1. um breyt. á l. nr. 31 frá 27. júní 1941, um utanríkisráðuneyti Íslands og fulltrúa þess erlendis.

Fr. þetta felur í sér breytingu á meðferð utanríkismála í þá átt að auka samráð og samstarf milli utanrrh. og Alþingis frá því, sem nú er. Í islenzkum lögum eru ekki mörg ákvæði um meðferð utanríkismála. Í stjórnarskránni er forseti og ráðh. falið framkvæmdavaldið á þessu sviði sem öðrum, og í lögum um utanríkisráðuneyti Íslands er í l. gr. falið sérstöku ráðuneyti í Rvík að fara með utanríkismál landsins. Í stjórnarskránni er svo ákvæði, sem takmarkar vald-

svið framkvæmdavaldsins verulega, eins og kunnugt er, þ. e. a. s. 21. gr. Þar er tiltekið, að handhafar framkvæmdavaldsins geri samninga við önnur ríki, en sérstaklega tekið fram, að enga slíka samninga megi þó gera, ef þeir hafi í sér fölgandi afsal eða kvaðir á landi eða landhelgi eða horfi til breytinga á stjórnhögum ríkisins, nema samþykki Alþ. komi til.

Mér virðist augljóst, að valdsvið ríkisstj. er rýmra og óheftara á vettvangi utanríkismála en í innanríkismálum, þar sem framkvæmdavaldið er bundið af margháttaðri lagasetningu. Að sjálfsögðu má segja, að sérhver ríkisstj. sé bundin af þeim þingmeirihl., sem að baki hennar stendur hverju sinni, og þannig leggi meiri hl. Alþ. grundvöll að stefnu hennar, einnig á sviði utanríkismála. En reynslan sýnir, að ráðh. eru frekar hús-bændur þess þingmeirihl., sem þá hefur valið, en þjóðar og umboðsmenn, eins og þeir ættu í rauninni að vera. Þeir fara sínu fram án eftirlits og átölulaust, jafnvel þótt samherjar þeirra hér á Alþ. hafi sitthvað við gerðir þeirra að athuga.

Í frv. því, sem hér liggur fyrir, er ekki lagt til, að skert verði ákvörðunarvald ríkisstj. og rn. um stefnuna í utanríkismálum. En hins vegar er reynt að tryggja, að Alþ. fái að fylgjast nægilega vel með því, sem er að gerast hverju sinni á vettvangi íslenskra utanríkismála. Það er ekki nóg, að Alþ. fjalli um utanríkismál aðeins í þeim undantekningartilfellum, sem getið er um í 21. gr. stjórnarskrárinnar, heldur hlýtur það að vera hlutverk Alþ. að hafa stöðugt og vakandi eftirlit með gerðum ríkisstj. í utanríkismálum. En til þess að svo geti orðið, verður Alþ. að hafa betri aðstöðu en nú er til að fylgjast með athöfnunum ríkisstj. á sviði utanríkismála. Fyrsta stóra skrefið í þá átt væri að gera utanrnm. þingsins aftur virka. Undanfarnar vikur hefur hvað eftir annað verið rætt um það háttalag hæstv. núv. utanrrh. og fyrrv. utanrrh., sem hefur viðgengið um áráð, að sniðganga utanrnm. og þverbrjóta þannig skýlaus lagaákvæði um þetta efni. Ég sé að sjálfsögðu ekki ástæðu til þess að fjölýrða mjög mikið um þetta atriði, þar sem það hefur verið aftur og aftur til umr. hér í þinginu. En þó er rétt að rifja upp í örfáum orðum helztu staðreyndirnar, sem komið hafa fram í þessum umr.

Hæstv. utanrrh. hefur látið hafa eftir sér hér á Alþ., að með því að sniðganga utanrnm. og brjóta þar með íslensk lög sé hann að refsa utanrnm. og Alþ. fyrir einhverja lausmælg, sem á að hafa átt sér stað fyrir 6 árum. Í 6 ár hafa utanrrh. Alþfl. verið að refsa Alþ. fyrir þessa meintu lausmælg, en hins vegar kemur í ljós, að hæstv. utanrrh. veit ekki sjálfur, hvenær þessi atburður gerðist, og hann veit ekki einu sinni, hvaða ár þetta gerðist og hann virðist ekki heldur hafa hugmynd um, í hvaða máli þetta meinta trúnaðarbrot á að hafa átt sér stað. Einn af nm. í utanrnm. hefur rakið athafnir n. í 2 ár á umræddu tímabili og sýnt fram á, að á þeim tíma hefur þessi atburður ekki getað átt sér stað. Fullyrðing ráðh. um trúnaðarbrot hefur því orðið dularfyllri og tortryggilegri, því lengra sem skyggnzt hefur verið niður í þetta mál hér í

þinginu. Staðhæfing hans hefur reynzt vera algerlega örökstudd og ósönnuð.

Í þriðja lagi hefur það komið fram, að fulltrúar Framsfl. í utanrnm. hyggjast flytja till. um skipun rannsóknarnefndar samkv. 39. gr. stjórnarskrárinnar til að rannsaka, hvort staðhæfingar fyrrv. og núv. utanrrh. hafa við rök að styðjast. Verði niðurstaða n. sú, að um trúnaðarbrot hafi verið að ræða, held ég, að við getum verið sam-mála um, að gera beri viðeigandi ráðstafanir gagnvart þeim, sem það brot hafa framið sannanlega. En komi í ljós, að staðhæfingar hæstv. ráðh. eru algerlega örökstuddar og tilefnislausar, er að sjálfsögðu óhjákvæmilegt að láta viðkomandi ráðh. sæta ábyrgð fyrir háttalag sitt gagnvart Alþ., sbr. 2. og 9. gr. 1. um ráðherraábyrgð, því að ekki er hægt að þola, að ráðh. niðist á löggjafarþingi þjóðarinnar árum saman með lögbrotum og refsí Alþ. að tilefnislausu í 6 ár, án þess að þeir séu þá sjálfir látnir standa ábyrgir gerða sinna.

Hins vegar er að sjálfsögðu rétt að minna á, að hæstv. utanrrh. hefur loksins nú í vetur lýst sig reiðubúinn til þess að hefja á ný samstarf við utanrnm. lögum samkv., og er það vissulega góðs viti. Síðan þetta frv. kom fram hér í þinginu, hefur n., sem var skipuð til þess að gera till. um breytingar á þingsköpum, skilað álitinu, og leggur hún einróma til, að í nýjum þingsköpum verði lögð full áherzla á fyrri ákvæði þingskapa um skyldu ráðh. til að hafa samráð við utanrnm. Í till. n. er einnig lagt til, að ákvæðinu verði breytt í svipaðan buning og lagt er til í þessu frv. Nú er ákvæðið í þingskapalögnum þannig, með leyfi forseta:

„Utanrnm. starfar einnig milli þinga, og skal rn. ávallt bera undir hana utanríkismál, sem fyrir koma milli þinga.“

Ákvæði þetta hefur almennt verið skilið svo, að ríkisstj. bæri ekki aðeins skylda til að bera undir utanrnm. þá samninga, sem samþykki Alþ. er áskilið til, heldur og sérhver meiri háttar utanríkismál. Í þessu frv., sem við höfum hér hafið fram, er það skýrt tekið fram, að þessi skylda hvíli á ríkisstj. bæði milli þinga og meðan þing situr. Með sérstöku tilliti til þess, að ákvæði þingskapal. um utanrnm. hafa verið virt að vettugi á undanförunum árum, finnst mér ekki óeðlilegt, að hliðstæð ákvæði verði sett í lög með þessu frv., vegna þess að það fjallar einmitt um almenna meðferð utanríkismála. Að sjálfsögðu eru mörg dæmi þess, að mikilvæg ákvæði séu endurtekin og séu eins í fleiri en einum lögum.

Áður en ég hverf frá þessu atriði frv., vil ég minna á eitt dæmi þess af mörgum, hve örlagaríkt það hefur verið fyrir þjóðina, að fyrrv. utanrrh. meðhöndlaði utanríkismál þjóðarinnar eins og sín einkamál og neitaði að hafa samráð við utanrnm. Hæstv. núv. utanrrh. hefur nýlega viðurkennt það, sem reyndar allir vita, að Alþ. var blekkð með röngum upplýsingum á þeim tíma, þegar fyrrv. utanrrh. gaf leyfi fyrir stækkun sjónvarpsstöðvarinnar á Keflavíkurlugvelli. Núv. hæstv. utanrrh. var spurður að því á stúdentafundi í háskólanum, hver væri skýringin á því, að Guðmundur Í. Guðmundsson hefði gefið Alþ. þessar villandi og beinlínis röngu upplýs-

ingar. Hæstv. núv. utanrrh. taldi, að fyrrverandi ráðh. hefði verið blekkur af einhverjum öðrum, og gat þess til, að þar hefði verið um tæknilega ráðunauta hans að ræða. Guðmundur Í. Guðmundsson gaf út leyfi til stækkunar sjónvarpsstöðvarinnar án þess að hafa nokkurt samráð við utanrnmn., eins og honum bar skylda til. Ef þau lýðræðislegu vinnubrögð hefðu verið viðhöfð að leyfa fulltrúum þingflokka að íhuga þessa ákvörðun, áður en hún var tekin, er vissulega ósennilegt, að farið hefði sem fór.

Það er ekki aðeins í utanrnmn., sem þörf er á samstarfi og samráðum um utanríkismál. Á hverju ári sendir Ísland sérstaka nefnd til þess að sitja allsherjarþing Sameinuðu þjóðanna. Þessi n. er skipuð af ráðh. án samráðs við aðra aðila og án þess að stjórnarandstaðan hafi tækifæri til þess að tilnefna mann eða menn í n. Hins vegar eru oft skipaðir í þessa n. ýmsir þeir menn, sem engan áhuga hafa um utanríkismálum, hvorki í ræðu né riti, og engan þátt eiga, hvorki á undan þessari ferð sinni né eftir hana, í neins konar meðhöndlun utanríkismála. Mér virðist, að það sé svo sjálfsagt mál, að það taki því tæpast að ræða það, að stjórnarandstaðan á skýlausan rétt til þess að tilnefna menn í sendinefnd á allsherjarþinginu.

Með þessu er að sjálfsögðu ekki verið að segja, að n. og sá meiri hl., sem í henni kynni að skapast, eigi að ráða afstöðu Íslands til einstakra mála á allsherjarþinginu. N. kemur fram í umboði utanrnmn. og verður að lúta ákvörðunum þess. Eins er það sjálfsagt mál, að ráðh. fái að ákveða fjölda nm., því að í slíkum n. er oft þörf á ýmiss konar sérfræðingum og ráðunautum. En í n. eiga líka að vera fulltrúar tilnefndir beint af þingflokkunum og skipaðir af ráðh. í n. til þess að fylgjast með gangi mála á allsherjarþinginu og til þess að auðvelda samráð og samstarf um mótun íslenzkrar utanríkisstefnu. Mér er kunnugt um það, að í flestum nágrannalöndum okkar er reynt að skipa sendinefndir á allsherjarþingið á sem breiðustum grundvelli, m. a. með því að velja fulltrúa frá stjórnarandstöðuflokkunum. Mér er kunnugt um það, að slíkur er hátturinn í Danmörku. Ég veit að visu ekki, hvort þetta byggist á lögum eða á venju, en hitt veit ég, að jafnvel litlir, fámennir þingflokkar eiga rétt til að tilnefna fulltrúa í sendinefndina. Frv., sem hér er flutt, gerir einmitt ráð fyrir því, að hliðstæð regla verði upp tekin hér, og ég vænti þess, að það geti náðst eining um, að lýðræðisleg vinnubrögð verði viðhöfð á þessu sviði sem öðrum.

Í þessu frv. er í þriðja lagi lagt til, að hæstv. utanrrh. verði falið að gefa Alþ. árlega skýrslu um utanríkismál. Ég held, að sú skoðun eigi fylgi að fagna í öllum flokkum, að of sjaldan sé rétt um utanríkismál á Alþ. T. d. er mjög fátítt, að þar sé rétt um afstöðu íslenzku sendinefndarinnar á allsherjarþingi Sameinuðu þjóðanna. Raunar gildir það sama um alþm. og aðra landsmenn, að þeir hafa litlar spurnir af því, hvernig atkv. Íslands er beitt á alþjóðavettvangi, og enn síður kemur það fram, hvaða sjónarmið hafa mótað afstöðu Íslands í einstökum málum. Á þessu þarf að verða breyting, og okkur virðist

eðlilegast, að Alþ. fái tækifæri til þess að rök-ræða um meðferð utanríkismála á grundvelli ýtarlegrar skýrslu, sem ráðh. flytji árlega.

Ég sé ekki ástæðu til þess að fylgja þessu frv. úr hlaði með fleiri orðum, en legg að lokum til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. allshn. að lokinni þessari umr.

Utanrrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Aðal-efni þessa frv., sem hér liggur fyrir, virðist mér vera það, að um allar meiri háttar ákvarðanir í utanríkismálum skal rn. hafa samráð við utanrnmn. Alþ., bæði meðan Alþ. er að störfum og milli þinga. Þetta er efnislega það sama, sem ég hef boðizt til þess að sjá um, að gert verði, þ. e. a. s. ef vissum skilyrðum er fullnægt. En í þessu frv. er ekkert um það, að þau skilyrði, sem ég nefndi, verði lögfest, um leið og þessi ákvörðun er tekin, að um allar meiri háttar ákvarðanir í utanríkismálum skuli rn. hafa samband við utanrnmn. Hins vegar var um sama leyti og þetta frv. kom fram lagt hér fram álit frá mþn., sem var starfandi til að endurskoða þingsköp Alþ., og þar í er ákvæði um þetta sama atriði, sem ég vildi, með leyfi hæstv. forseta, leyfa mér að lesa upp. Í því er lagt til, að settar verði í stað 4. málsl. 10. gr. þingskapanna tvær málsgreinar, sem orðist svo:

„Utanrnmn. starfar einnig milli þinga og er ríkisstj. til ráðuneytis um meiri háttar utanríkismál, enda skal stjórnin ávallt bera undir hana slík mál jafnt milli þinga sem á þingtima.“ Og svo kemur til viðbótar: „Nm. eru bundnir þagnarskyldu um þá vitneskju, sem þeir fá í n., ef formaður eða ráðh. kveður svo á.“

Ég hef áður lýst því yfir, að með þessu skilyrði skyldi ég vera fús til þess að freista þess, að meiri samvinna yrði höfð við utanrnmn. en gert hefði verið að undanförunu, og geri ráð fyrir, að þetta atriði, sem þingskapanefnd hefur tekið upp í sitt álit eða sínar till., verði þá lögfest um leið og aðalatriði, eða 1. mgr., þessarar 1. gr. þessa frv. yrði lögtekið, eða ef frv. frá þingskapan., sem ég vildi kalla svo, verður afgreitt hér, með skilyrðinu eins og hún leggur til.

Að öðru leyti skal ég ekki ræða mikið efnislega um frv. Það er gert ráð fyrir, að árlega skuli ráðh. gefa skýrslu til Alþ. um viðhorf ríkisstj. til utanríkismála og um störf íslenzku sendinefndarinnar hjá Sameinuðu þjóðunum ásamt rökstuddri grg. um afstöðu Íslands til einstakra mála á þinginu. Þetta get ég út af fyrir sig fallizt á, því að mér finnst þetta ekki óeðlilegt, þó að minna hafi verið gert að því á undanförunum árum, svo langt aftur sem ég þekki a. m. k., að þetta hafi verið gert. Hins vegar finnst mér 2. mgr. frv. meira orka tvímælis. Þar er gert ráð fyrir, að sendinefnd Íslands á allsherjarþingi Sameinuðu þjóðanna skuli skipuð til eins árs og þingflokkarnir allir hafa rétt til að tilnefna einn fulltrúa hver í n. Það eru miklu fleiri alþjóðastofnanir en Sameinuðu þjóðirnar, sem þá gætu komið til mála að þingflokkarnir tilnefndu beint fulltrúa í, en hér eru aðeins nefndir til fulltrúar á þing Sameinuðu þjóðanna, og því teldi ég, að það mál þyrfti að athugast betur a. m. k., hvort þetta væri sá rétti og eðlilegi háttur að hafa á

þessu máli. Ég teldi líka vafasamt, hvort það ætti heima í þessu frv., ef ákvæði yrðu um þetta sett, frekar en í öðrum lögum, því að þótt það sé skylt efni, er það ekki jafnsjálfsagt, að það komi inn í þetta frv., eins og hin atriðin, sem ég nefndi og tel eðlileg að uppfylltum skilyrðum.

Ég fyrir mitt leyti mundi þess vegna geta fallið á, að frv. um þetta, eins og segir í 1. mgr. og síðustu mgr. frv., yrði lögtekið, hvort sem það yrði samkv. þessu frv. eða samkv. till. þingskapanefndar, að því viðbættu, sem ég áður hef getið um, að trúnaðarskylda yrði ekki rofin.

Ég skal svo ekki fara mörgum fleiri orðum um þetta. En það hefur bæði við umr. um rétt Íslendinga til landgrunnins og í þessu sambandi verið rætt um þau trúnaðarbrot, sem ég minntist á, að framin hefðu verið og hefðu verið ástæðan til þess, að sambandið við utanrnm. hefði verið miklu lausara en vera ætti. Það er rétt að geta þess í þessu sambandi, að því hefur verið æ ofan í á haldið fram, að þessi meðferð mála, sem verið hefur á undanförunu, væri lögbrot. Nú eru engin ákvæði um sambandið á milli rn. og utanrnm. nema í þingskópum, og þar er þetta ákvæði um, að ráðh. skuli bera undir utanrnm. mál, þýðingarmikil utanríkismál, sem hann telur rétt að gera. En þessi skylda nær aðeins til þess tíma, sem er utan þingtimans. Í þingskópunum er það beinlínis tekið fram, að rn. skuli ávallt bera undir hana utanríkismál, sem fyrir koma milli þinga, þannig að ef um lögbrot er að ræða í þessu sambandi, tekur það aðeins til þess tíma, sem þing situr ekki. Hitt mála, sem þing situr ekki, hvað er eðlilegt og hvað er óeðlilegt í þessu sambandi, en um lögbrot er ekki að ræða í þessu tilfelli, nema ef stór utanríkismál koma fyrir á því tímabili, sem þingið situr ekki, og eru ekki borin undir n. Nú situr Alp., eins og vitað er, frá byrjun októbermánaðar og fram í apríl eða apríllök eða jafnvel maí, þannig að það, sem er þarna á milli, er sumartíminn, þegar sjaldan kemur fyrir mikið af slíkum málum, sem samkv. orðanna hljóðan í þingskópunum ætti að bera undir n. Og ég minnst ekki margra mála, sem komið hafa fyrir til afgreiðslu a. m. k. á þessu tímabili. Öll aðalafgreiðsla þessara mála fer fram á þeim tíma, sem þingið situr venjulega. Það hefur verið reynt að vefengja það, sem ég hafði eftir fyrrv. utanrrh. hér, að hann hefði talið, að trúnaðarbrot hefði verið framið á undanförunum árum, sem hefði orðið ástæðan til þess, að hann hefði ekki borið mál undir n. eins og hann annars mundi hafa gert. Einnig hefur verið vitnað í það, að ég hafi nefnt í sjónvarpsviðtali, sem ég átti við blaðamenn tvo um daginn, árin 1959—1960, sem þetta hefði átt að vera framkvæmt á, en bæði var það, að ég hafði ekki þá við höndina nein gögn til þess að líta í, og eins hitt, að ég taldi, að það mundi ekki út af fyrir sig skera úr, um hvaða ár þarna var að ræða, heldur hitt, hvort þetta hefði verið gert eða ekki, en þetta mun hafa verið á árunum 1958, 1959 og 1960. Og það skal ég gjarnan leiðrétta hér með. En þessi gögn hef ég í höndum og skal, ef þingnefnd Framsfl. verður samþykkt gjarnan leggja þau gögn fram. En sú þn. hefur

verið boðuð, og ég tel ekki ástæðu til að fara frekar út í það, fyrr en rannsóknarn. hefur störf sin, þá skal ég gjarnan vera fús til að leggja fram þau gögn, sem ég hef í höndum.

Hv. síðasti ræðumaður, hv. 5. landsk. þm., hélt því fram, að ég hefði sagt, að utanrrh. hefði verið blekkur í sjónvarpsmálinu. Þetta sagði ég ekki. Því var haldið fram á stúdentaundi, sem ég var staddur á, að hann hefði verið blekkur, og mitt svar var það, að ef hann hefði verið blekkur og það væru færð fram rök fyrir því eða líkur fyrir því, teldi ég ekki óeðlilegt, að þetta væri rannsakað. En það má ekki snúa hlutunum við eða breyta efni þeirra, því að það gefur ekki rétta mynd af því, sem sagt var. Ég tel það enn sjálfsagt, að þau mál, sem fyrir utanrnm. eru lögð og ákveðið er að óska eftir að verði meðhöndluð sem trúnaðarmál, þau verði höfð sem trúnaðarmál, en séu ekki birt í blöðum jafnvel daginn eftir að þau hafa verið höfð uppi í n., eins og gert hefur verið. En ég skal aðeins endurtaka í þessu sambandi það, sem ég hef sagt áður hér, að ég er tilbúinn til samvinnu við utanrnm., ef þessum skilyrðum, sem ég óskaði eftir að sett yrðu í því sambandi, yrði fullnægt.

Sem sagt, þetta frv. er í aðalatriðum í samræmi við það, sem ég get hugsað mér að samþ. verði, hvort sem það verður samþ. sem þetta frv. eða sem frv. frá þingskapan., en aukaatriðið í þessu, sem ég tel vera, hvernig sendinefndin á þing Sameinuðu þjóðanna verði skipuð, tel ég að þurfi frekari athugana við, áður en samþykkt er hér.

Forsrh. (Bjarni Benediktsson): Herra forseti. Ég vildi segja örfá orð um það atriði, sem hæstv. utanrrh. leiddi að mestu hjá sér í sinni ræðu, till. um það, að þingflokkar skuli hafa rétt til þess að tilnefna einn fulltrúa hver í sendinefnd Íslands á allsherjarþing Sameinuðu þjóðanna.

Eins og ég hef vikið að í umr. um annað mál nú á þessu þingi, má segja, að það sé fyrst og fremst Sósfl., sameiningarflokkur alþýðu, sem ber ábyrgð á því, að sá háttur komst ekki á, að allir þingflokkar tækju þátt í sendinefnd á þing Sameinuðu þjóðanna. Þegar þangað var í fyrsta skipti send nefnd, haustið 1946, er Íslendingar höfðu ákveðið að gerast aðilar og áttu á því kost, var það ætlan þáv. hæstv. utanrrh., Ólafs Thors, að fulltrúar allra þingflokka tækju þátt í n. En því var hafnað af hálfu Sósfl., sem þá var í ríkisstj., þó að ríkisstj. hefði verið búin að segja af sér, — því var hafnað nema gegn því skilyrði, að hver einstakur þingflokkur hefði algert neitunarvald um ákvörðun, sem tekin væri í n. Það leiddi til þess, að jafnvel þó að utanrrh. væri nefndinni sammála, gat meiri hl. n. ekki tekið ákvörðun um mál, hvorki verið með því né móti, heldur varð að sitja hjá, ef einhver einn fulltrúanna var andvígur ákvörðun bæði n. og utanrrh. Á visu er rétt, að það komi fram, að þá var ráðgert, að n. mundi yfirleitt sjálf taka ákvarðanir um afstöðu til mála og það yrði sjaldnast borið undir utanrrh. Hv. 3. þm. Reykv., sem átti verulegan þátt í þessari afstöðu Sósfl., hefur að visu ekki vefengt þessa frásögn, en

segir, að afstaða Sósfl. hafi byggzt á því, að þá hafi setið stjórn, sem var búin að segja af sér og hafði því ekki venjuleg pólitísk völd. Þetta er nú ekki nema hálfur sannleikur, því að vitanlega verður hver ríkisstj. að taka ákvarðanir um aðkallandi mál þann tíma, sem hún situr, svo að þarna skiptir í raun og veru engu máli, hvort það var stjórn, sem var búin að segja af sér, sem sat, eða ekki. En aðalatriðið var einnig það, að ætlan Sósfl. á þessum tíma var sú að koma á svipaðri varanlegri skipan í þessum efnum, eins og bezt lýsti sér, þegar gerð var tilraun til þess að endurreisa nýsköpunarstjórnina, sem sagt hafði af sér haustið 1946, eftir áramótin 1947. Þá strandaði sú tilraun á því, að Sósfl. krafðist þess, að utanríkismálin yrðu fengin í hendur ópólitískum embættismanni, þá væntanlega með það fyrir augum, að teknar væru ákvarðanir um það, hvað gera skyldi í utanríkismálum, á stjórnarfundum, og eftir fordæminu frá því um haustið, að engar ákvarðanir yrðu teknar, nema allir í ríkisstj. yrðu sammála. Hér var því síður en svo um það að ræða, eins og hv. 3. þm. Reykv. hefur viljað vera láta, að þetta ætti að vera bráðabirgðaástand, sem byggðist einungis á því, að ekki var þingræðisstjórn í landinu þessa mánuði, heldur var það þá ætlan flokksins að fá með þessu algert synjunarvald um ákvarðanir bæði fulltrúa þjóðarinnar á þingi Sameinuðu þjóðanna og í ríkisstj. um utanríkismál. Slíkt gat auðvitað aldrei komið til greina, enda varð það til þess, að ekki var fallið á það haustið 1946, að Sósfl. fengi fulltrúa í n. úr því að þessi skilyrði voru sett. Það er nauðsynlegt, að menn hafi þetta í huga nú, þegar einmitt fulltrúar þessa sama flokks, að því er manni skilst, hafa fram till. um, að það skuli ætíð vera skylt, að fulltrúar allra þingflokka taki sæti í þessari n. Þar er sem sagt mjög brugðið frá því, sem áður var, ef þeir ætla þá ekki enn sem fyrr að heimita algert synjunarvald, en svo virðist ekki vera, bæði af ummælum hv. 1. flm. og því, sem segir í grg., því að þar er sagt, með leyfi hæstv. forseta:

„Áð sjálfsögðu er eðlilegt, að n. komi fram í umboði utanrrh. og lúti ákvörðunum þess um afstöðu til einstakra mála á þinginu. Eins er það ekki óeðlilegt, að ráðh. ákveði fjölda nm. og undirriti skipunarbréf þeirra. En hitt er fráleitt, að ráðh. velji í n. á sitt eindæmi og geti algerlega sniðgengið stjórnarandstöðuflokka. Í flestum nágrannalöndum okkar er reynt að skipa sendinefndir á allsherjarþinginu á sem breiðustum grundvelli, m. a. með því að velja fulltrúa frá stjórnarandstöðuflokkum. Þar sem utanrrh. hér á landi hafa ekki séð ástæðu til þess að fylgja svipaðri reglu, virðist rétt að binda ákvæði um þetta efni í lögum.“

Þetta stendur í grg. En ég spyr: Ef það er svo, sem það óhjákvæmilega hlýtur að eiga að vera, að utanrrh., ef hann vill skipta sér af málum, hljóti að hafa úrskurðarvaldið og menn verði að koma þarna fram í umboði hans, af hverju er þá sjálfsagt og eðlilegt, að hans andstæðingar taki þátt í starfinu sem hans umboðsmenn? Nei, úr því, eins og hér er víðurkennt, að utanrrh. á um þetta að hafa úrskurðarvaldið, leiðir þar af,

að hann hlýtur sjálfur að velja þá, sem eiga að verða hans umboðsmenn. Það er algjörlega rök-rétt og í raun og veru hvorugum gerður neinn greiði, hvorki utanrrh. að verða að hafa menn, sem eru honum í meginatriðum andstæðir sem hans umboðsmenn, né heldur þeim að þurfa að vera umboðsmenn manns, sem þeir eru algerlega andstæðir. Lágmark þess, að á slíkt væri hægt að fallast, er það, sem hæstv. utanrrh. vildi gera að skilyrði varðandi lögfestingu efnis-ákvæðisins í 1. mgr., að a. m. k. væri þagnarskylda lögð á þessa menn um þau efni, sem þeir fara með í trúnaði fyrir hönd ráðh. En það er ekki heldur sett í 2. mgr. frekar en 1. mgr. þessa frv. En efasamt má telja, hvort þetta sé nóg. Menn hljóta að varpa þeirri spurningu fram og velta fyrir sér: Er eðlilegt, að mönnum sé falið að vinna starf og greiða atkv. þvert ofan í þeirra eigin sannfæringu? Ég tel slíkt vera ákaflega hæpið og vafasamt, sannast að segja. Og þegar hér er vitnað til annarra landa, sem í höfuðatriðum hafa þann fyrirvara á, að þar eru þeir, sem farið hafa á þessa fundi yfirleitt, a. m. k. í höfuðatriðum sammála þeirri utanríkisstefnu, sem utanrrh. fylgir. Og ég man með vissu eitt dæmi frá Norðurlöndum, það var frá Svíþjóð, þegar þáv. utanrrh. neitaði að útnefna formann eins andstöðuflokksins, vegna þess að hann taldi einmitt hann persónulega vera sér svo andstæðan um stefnu í utanríkismálum, að hann taldi ekki fært að gera hann að sínum umboðsmanni. Þetta átti sér stað fyrir nokkrum árum, þegar þáv. formanni íhaldsflokksins sænska var hafnað sem fulltrúa á þing Sameinuðu þjóðanna. Þetta varð töluvert deilumál í Svíþjóð, vegna þess að flokkarnir vildu vera frjálsir að því að tilnefna þann, sem þeim leizt, en utanrrh. hélt fast við sitt og sagði: Ég tel eðlilegt að tilnefna þá eina, sem í höfuðatriðum eru mér sammála. — Við vitum það, að á Norðurlöndum hafa allir meginflokkar verið mun meira sammála um utanríkisstefnu heldur en a. m. k. Sameiningarflokkur alþýðu, Sósfl. hefur verið sammála öðrum stjórnámálaflokkum hér á landi. Ég hygg, að Sósfl. hafi í meginatriðum verið ósammála þeirri utanríkisstefnu, sem fylgt hafi verið af lýðræðisflokkunum þremur. Það er annað mál, að þá hefur einnig greint innbyrðis á um nokkur atriði, en varðandi meginstefnuna hefur Sósfl. ætíð skorið sig úr og verið hinum algerlega ósammála, og ég verð að telja mjög vafasamt, að það sé eðlilegt, meðan svo stendur, að fulltrúar þessa flokks eigi rétt á því að senda fulltrúa á þing Sameinuðu þjóðanna. Það getur vel staðið þannig á, að slíkt sé eðlilegt, en að það sé tvímælalaus lagaskylda, tel ég vera ákaflega hæpið. Og tilvitnanir til annarra landa eiga ekki við í þeim efnum, eins og ég hef nú sýnt fram á, að því ógleymdu, sem ég taldi sjálfsagt að hér kæmi fram, að það var einmitt þessi flokkur, sem í fyrstu hindraði það, að þeirri reglu væri í upphafi fylgt, að fulltrúar allra þingflokka færu á þetta þing.

Flm. (Ragnar Arnalds): Herra forseti. Mér fannst mjög ánægjulegt að heyra það, að hæstv. utanrrh. skyldi þó vera eins jákvæður gagnvart því frv., sem hér liggur fyrir, og fram kom í

hans ræðu. Þar kom það m. a. fram, að hann gæti vel fallið á að flytja Alþ. árlega skýrslu um meðferð á utanríkismálum og um meðferð mála hjá Sameinuðu þjóðunum. Ég held, að það væri mjög mikilvægt, ef Alþ. gæti komið sér saman um að taka upp þá nýbreytni. Hitt var aftur á móti að heyra á hæstv. utanrrh., að hann ætti erfiðara með að fallast á, að þingflokkar og stjórnarandstöðuflokkar tilnefndu menn í sendinefnd á þingi Sameinuðu þjóðanna. Hæstv. utanrrh. sagði að visu, að þetta þyrfti að athuga betur, og er það að sjálfsögðu ekki óeðlilegt. Þetta mál verður athugað í n., og þar ætti að gefast gott tækifæri til þess að ihuga, hvort menn gætu ekki fallið á svo sjálfsögð lýðræðisréttindi fyrir stjórnarandstöðuflokkana.

Aftur á móti talaði hér hæstv. forsrh., og það var á honum að heyra, að hann væri ekki í neinum vafa að þessu leyti. Hann virtist vera því beinlínis mótfallinn, að þessi skipan yrði á höfð, og virtist ekki þurfa að athuga það neitt betur eða hugsa sig frekar um. Nú var það mjög einkennilegt hjá hæstv. forsrh., að þrátt fyrir alllanga þingsetu virtist hann ekki átta sig á því, hvaða þingflokkar ættu sæti hér á Alþ. Mér þótti það mjög einkennilegt af þó þetta rosnum manni. Ég kannast ekki við það, að hér sé í þinginu neinn flokkur með nafninu Sósfl., og mér þykir því mjög einkennilegt, að hæstv. forsrh., sem hlýtur að ætlast til þess, að mark sé tekið á orðum hans, skuli þó ekki reyna að haga orðum sínum í einhverju samræmi við sannleikann. En það er annað mál.

Hæstv. forsrh. sagði, að Sósfl. bæri ábyrgð á þeim ólýðræðislegu vinnubrögðum, sem viðhöfð eru, og tilnefndi ákveðna atburði, sem áttu að hafa gerzt fyrir 20 árum. Ég hef ekki þekkingu til að rökræða við hæstv. forsrh. um sannleiksgildi þessara orða hans, enda sé ég ekki, að mér beri nein skylda til þess. Þetta eru atburðir, sem gerðust fyrir æðimörgum árum, og hér hagar hæstv. forsrh. sér með svipuðum hætti og hæstv. utanrrh., sem hér er alltaf að reyna að afsaka lögbrot sín og fyrrv. utanrrh. með einhverjum atburðum, sem áttu að hafa gerzt fyrir 9 árum. Hann er stöðugt að refsa þinginu og þingflokkunum fyrir einhverja atburði, sem gerðust fyrir næstum áratug, en treystir sér samt ekki til að leggja fram neinar skjállegar sannanir fyrir þessum atburði. Og það er eins með hæstv. forsrh., að hann kemur á eftir og fer að bera við einhverjum pólitískum atburðum, sem gerðust — ekki fyrir 9 árum, heldur 20 árum. Sú staðreynd, að Sósfl. vildi ekki eiga mann í sendinefndinni á allsherjarþingi Sameinuðu þjóðanna fyrir 20 árum, það á að vera ástæðan til þess, að Alþ. á ekki fulltrúa í n. í dag. (Gripið fram í.) Því miður átta ég mig ekki á, hvaða rokk hæstv. ráðh. á við.

Það kom fram í ræðu hæstv. forsrh., að hann furðaði sig á því, að í grg. fyrir þessu frv. segir skýrt, að hæstv. utanrrh. skuli hafa úrskurðarvald um afstöðu Íslands til einstakra mála á allsherjarþinginu, og hann spurði: Til hvers að hafa slíkt skipulag? Hvers vegna eiga pólitískir andstæðingar utanrrh. að vera í n., úr því að hann á sjálfur að hafa úrskurðarvald um afstöðu n.

til einstakra mála? Ég verð að segja, að það er ekki lítil einræðishneigð, sem lýsir sér í þessum orðum. Við vitum, að ráðh. landsins skipa margar nefndir, og þeir ætlast til þess, að þessar n. veiti þeim ráðleggingar í ýmsum málum, en það hefur engum dottið í hug að taka upp það fyrirkomulag, að eingöngu pólitískir samherjar ráðh. skuli vera í slíkum opinberum n. Reyndar er rétt, að það vill brenna við, að ráðh. skipi nefndir, sem séu anzi einlitar. Ég skal að visu viðurkenna það. En ég held, að það megi ekki verða fordæmi í þessu máli. Ég vil taka það fram, sem hverjum manni hlýtur að vera ljóst, að spurningin er ekki um það, hvort einstakir nefndarmenn kynnu að lenda í þeirri aðstöðu að greiða atkv. gegn sannfæringu sinni, eins og hæstv. forsrh. var að orða. Við vitum, að það er utanrrh., sem á að taka ákvörðun um afstöðu n. til einstakra mála. Í 5 manna sendinefnd þurfa ekki allir að rétta upp hendurnar. Það er einn maður, sem kemur fram af hálfu landsins á allsherjarþinginu, væntanlega formaður n., og hann greiðir atkv.

Hæstv. forsrh. var að bera því við, að hér á Íslandi væru flokkarnir svo ósammála í utanríkismálum og þá sérstaklega væri svo mikill munur á afstöðu eins flokksins og afstöðu hinna flokkanna, að það væri ógerlegt að hafa sömu vinnubrögð hér og í öðrum löndum, þar sem stjórnarandstöðuflokkar eiga fulltrúa í sendinefndum hjá Sameinuðu þjóðunum. Ég held, að þessi mótbára sé algerlega fráleit satt að segja, ef reynt er að bera það við að athuga, hvaða háttur er hafður á í þessum efnum í öðrum löndum. Við vitum, að í Danmörku snerist Radikali flokkurinn gegn þátttöku Danmerkur í Atlantshafsbandalaginu, og við vitum líka, að Sósíalíski þjóðarflokkurinn eða Sósíalíski alþýðuflokkurinn í Danmörku hefur alla tíð verið mjög ósammála stjórnarflokkunum dönsku í utanríkismálum. Ég held, að þar sé um alveg hliðstæðan skoðanaágreining að ræða og hér hefur ríkt. En þar hefur auðvitað verið talið sjálfsagt, að bæði Radikali flokkurinn og Sósíalíski alþýðuflokkurinn ættu fulltrúa í sendinefndinni. Það hefur þótt sjálfsögð lýðræðisskylda.

Í sambandi við fyrsta atriði frv., sem fjallar um skyldu hæstv. utanrrh. til að hafa samráð við utanrmn., vil ég taka það fram, að ég hefði ekkert við það að athuga, að í ákvæðið væri sett mgr. þess efnis, að þagnarskylda hvíli á nm., ef utanrrh. óskar eftir því. Hitt er svo annað mál, að ég held, að það sé engin sérstök knýjandi þörf á þessu ákvæði. Hæstv. utanrrh. getur ekki afsakað háttalag sitt og fyrirrennara síns með því, að þetta ákvæði hafi vantað. Hæstv. utanrrh. hefur alltaf getað óskað eftir því við nm., að þeir virtu þá ósk sína að gæta þagnarskyldu um ákveðin mál. Slíkt kemur sjálfsagt ekki oft fyrir. En ef þeir vildu fallast á það, var ráðh. nákvæmlega eins settur og ef ákvæði um trúnaðarskyldu væri í lögum. En ef þeir neituðu að fallast á að verða við óskum ráðh., lá það ljóst fyrir, að hann þyrfti ekki að nefna þetta trúnaðarmál við nm.

Það kom fram mjög athyglisvert atriði í ræðu hæstv. utanrrh. hér áðan. Hann viðurkenndi, að

um lögbrot hefði verið að ræða af hálfu utanrrh. Alþfl. Hann sagði að visu, að lögbrotin hefðu aðeins átt sér stað milli þinga. Ég tel, að það sé út af fyrir sig rétt, að ekki hafi verið um bein lögbrot að ræða nema milli þinga. En hitt er svo annað mál, að lögbrotin verða ekkert saklausari, þó að þau séu framin á sumrin, heldur en á öðrum tíma ársins.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 25 shlj. atkv. og til allshn. með 26 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framar.

35. Launaskattur.

Á 42. fundi í Nd., 16. febr., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 14 15. marz 1965, um launaskatt [126. mál] (þmfrv., A. 231).

Á 44. fundi í Nd., 21. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Björn Pálsson): Herra forseti. Við vitum það nú, sem erum vanir viðáttunni, að það liggja leiðir í fleiri áttir en eina. En í atvinnumálum okkar virðist vera stefnt aðeins í eina átt, og það er að láta afurðaverð hækka og allan kostnað við framleiðslugreinar þjóðfélagsins. Þetta hefur gengið þannig — það má segja kannske í marga áratugi, og þegar atvinnuvegirirnir hafa verið hættir að bera sig, það hefur kostað of margar krónur að framleiða hlutina, hefur verðgildi krónunnar verið breytt, hún hefur verið lækkuð, og þetta byrjaði 1950, það endurtók sig 1960, og allt stefnir í þá átt, að sagan muni endurtaka sig í þriðja sinn.

Það er náttúrulega ýmislegt, sem veldur því, að þetta gengur svona. Fólkið, sem að framleiðslunni vinnur, heimtar fleiri krónur. Stéttasamtökin, sem ná eiginlega til allra stétta þjóðfélagsins orðið, gera yfirleitt kröfur um sífellt fleiri og fleiri krónur í vinnulaun, og þess er ekki gætt nægilega, að það er ekki til neins að fjölga krónunum, ef verðgildi þeirra minnkar. Mér virðist, að það hafi einkennt stjórnarfarið síðustu ár, að það eru sífelldar skattahækkunar og ótal aukaskattar, sem hafa hlaðizt á atvinnuvegina til þess að auka kostnaðinn enn meir. Ég held, að þm. geri sér þetta ekki nægilega ljóst, og e. t. v. er það af því, að þeir reka ekki sjálfir þessa atvinnu, nema einhver hluti af þeim. Ég efast um, að þeir fylgist með því, hve húið er að hlaða mörgum sköttum á atvinnuvegina og einkanlega sjávarútveginn.

Við leyfum okkur því hér tveir þm., ég og hv. 4. þm. Reykn., að flytja till. um það að breyta ákvæðum um launaskatt, sem lagður er nú á alla vinnu, sem framkvæmd er í landinu, að undan-

skildum störfum við landbúnaðinn. Það er mikið talað um, að það sé verðlækkun á sjávarafurðum og það sé vá fyrir dyrum þess vegna. Rétt er það, að á vissum framleiðsluvörum í sjávaraflanum hefur orðið verðlækkun, en sú verðlækkun er einkum á frystum fiski, sem fluttur er til Ameríku, og sú verðlækkun er ekki meiri en verðhækkunin, sem hefur orðið árin 1964 og 1965. Spurningin er því, hvort hér sé um nokkuð annað en bara heilbriggt ástand að ræða í viðskiptamálum, þessi mikla verðhækkun, sem var í Ameríku, hafi ekki verið á einhvern hátt óeðlileg og við hefðum alltaf getað gert ráð fyrir því, að um lækkun yrði að ræða aftur. Saltfiskur, stærri tegundirnar eða stórfiskurinn, hefur eiginlega ekkert lækkað í verði. Skreiðin er í svipuðu. Dálitil lækkun er á fiski, sem fer til Rússlands, 6—7%, er mér sagt. En þetta er ekki nema það, sem við gátum búizt við. Einhver verðlækkun varð á lýsi og síldarmjöli, en var ekki bara verðið óeðlilega hátt s. l. 1—2 ár, því að það er þannig, að þegar verð hækkar á vöru, er farið að draga úr notkun hennar og eftirspurnin minnkar, og af því kemur verðlækkunin m. a.? Ég held því, að við verðum að gera okkur þetta ljóst, að við getum ekki byggt upp okkar atvinnulíf þannig að búast alltaf við hækkunum ár frá ári. Það er ekki hægt. En það er ekkert við það að athuga, þó að fólkið, sem vinnur að atvinnugreinunum, njóti þess, ef verð hækkar á vöru, en það verður þá líka að gera sér ljóst, að ef verðið lækkar, verður það að taka þátt í lækkuninni. Ef það er ekki gert, er leiðin sú, sem farin hefur verið undanfarið, að verðmæti hvernar krónu minnkar og það leiðir af sér gengislækkun.

Það eru tvær leiðir til í þessum launamálum, og það er, að atvinnurekendurnir semji við launþegana eða ríkið sjái um þessa samninga, í raun og veru allar stéttir. Ríkisstj. þarf ekki endilega að gera það sjálf, heldur gætu verið einhverjir ákveðnir starfsmenn, sem önnuðust það. Ef þetta væri athugað af yfirleitt glöggum mönnum, hvað eðlilegt væri, að atvinnuvegirirnir gætu borgað í hvert sinn, væri vafalaust hægt að jafna þetta. En ég held, að það sé alveg ófær leið, að ríkisvaldið sé að skipta sér af launamálum, vissum greinum þeirra, án þess að annast um það allt saman. Og yfirleitt, þegar ríkisvaldið hefur verið að grípa inn í launamálin, hefur það ævinlega verið til óþurftar fyrir atvinnuvegina. Þetta er oftast nær gert í þeim tilgangi að vinna atkv. á því, og það eru atkvæðaveiðarnar, sem eru hættulegastar fyrir stjórnarfarið í landinu, menn eru að gera ýmsa hluti og framkvæma ýmsa hluti til að veiða á því atkv., án þess að það sé eðlilegt og heilbriggt. Það er svo með þá, sem ekki reka atvinnuvegina, að þeir gera sér þetta ekki fyllilega ljóst.

Eitt af því, sem var verið að veiða atkv. á hér á þingi, var að fara að lögbjóða, að kaup kvenna og karla væri jafnhátt. Ég efa, að þetta hafi ekki orðið hreinlega vinnu kvenna til skaða. Var ekki hægt að semja um þetta? Það voru ákvæði um þetta hjá verkafélögum. Ég vissi, þegar ég hafði með þetta að gera í frystihúsi, að fyrir hliðstæða vinnu fengu konur jafnt, þegar þær voru við flökun, fengu þær jafnt kaup og

karlmenn. Hitt er annað mál, að þetta hefur ekki orðið eins mikið tjón fyrir frystihúsin og á horfðist, vegna þess að það var horfið við stærri frystihúsin inn á bónuskerfi, og það sagði mér maður, sem rekur frystihús. að það hefði orðið meira en tvöföldun á vinnuafköstum, þannig að það var í raun og veru borgað miklu minna. Frystihúsin græddu líka á þessu, en fólkið fékk ekki minna í heild út á styttri vinnutíma. Og það er ekkert nema gott um þetta að segja. Hagræðing vinnunnar er eitt af því jákvæða, sem ríkisstj. hefur beitt sér fyrir. Það ber að meta það, sem vel er gert. En viðvíkjandi sjávarútveginum er búið að hlaða á hann ýmiss konar gjöldum, sem þeir, sem utan við hann standa, hafa ekki hugmynd um. Við þetta bætist, að það er ekki tkið minnsta tillit til þess við hlutaskiptin, hvort viðbótargjöld koma á bátana eða ekki. Það kemur eingöngu á þann hlutann, sem bátnum er ætlaður, og verður þess vegna í raun og veru tvöfalt.

Það liggur hérna fyrir frv. um breyt. t. d. á lögum um útflutningsgjöld. Þið getið lítið á þá liði. Það er 4.2% af útflutningsverðmætinu, sem er tekið. Það þýðir 8.4% af þeim afla, sem báturinn leggur í land, því að yfirleitt tvöfaldast verðmæti vörunnar, frá því að útgerðarmaðurinn selur fiskvinnslustöðvunum hann og þangað til hann er fluttur út. Við þetta bætist 1.2% í aflatryggingasjóð. Ég hef ekki gert þetta að umtalsefni í frv., sem við Jón Skaftason flytjum, við höfum ekki rætt það, vegna þess að megnið af þessu er þannig vaxið, að mér finnst eðlilegt, að útvegurinn standi undir því. Þetta 1.2% fer í aflatryggingasjóð. Við látum það vera. Mér finnst það eðlilegt og heilbrigt, að þeir, sem betur gengur, hjálpi hinum, en ég álit líka, að hjálpin eigi ekki að vera meiri. Ég álit ekki heilbrigt, að það sé búið þannig að atvinnuvegunum með löggjöf eða samningum eða hvernig sem það er, að þeir geti ekki borið sig fjárhagslega, aðal- atvinnuvegir þjóðarinnar, án þess að ríkið borgi stór fjárfraðlög til þeirra. Það er ekki eðlilegt. Og það er ekki heilbrigt að leggja mikla skatta á þjóðina, sem varið er til uppbóta á framleiðsluvörurnar, því að allir hækkaðir skattar hækka verðlagið í landinu, auka kaupkröfur, og það er því að elta sitt eigið skott að fara þá leið. Sá hluti af þessum 4.2%, sem er tekinn af útflutningsframleiðslu sjávarafurða, fer að allmiklu leyti í tryggingar skipanna, og það er ekki nema eðlilegt og gott um það að segja. Það er auðveldara að taka það þannig heldur en útgerðarmenn eigi að borga þetta sjálfir, því að í sumum tilfellum geta þeir ekki staðið í skilum. Svo fer líka í fiskveiðasjóð sem svarar 1%. Við látum það vera. Útgerðarmenn hafa yfirleitt ekki kvartað mikið undan því, því að við vitum, að fiskveiðasjóður þarf að vera til. En jafnframt því, að við eflum fiskveiðasjóð á þennan hátt og gerum hann starfhæfan, höfum við rétt til þess, að það séu ekki mjög háir vextir. Og þetta 1% jafngildir 2% vöxtum. Og nú eru vextirnir 6½% í fiskveiðasjóði, og ef tekið er tillit til þessara framlaga, sem útvegurinn leggur í hann, er það orðið 8½%, og það eru hærri vextir en það, að bolfiskveiðarnar geti staðið undir því. Svo er

ýmsum liðum bætt hér á, sem vafamál má teljast, t. d. framlagi til fiskimálasjóðs, sem ríkið á, og það væri kannske ekkert um það að segja, ef öllum þeim lánunum væri vel og hyggilega varið, sem þaðan væru veitt. En ég hygg, að það sé nú í sumum tilfellum ekki allt lán, sem koma að hagkvæmum notum, sem þaðan fara. Hluti af þessu gjaldi fer í rannsóknaskip sjávarútvegsins. Það er raunar ekki mikið, en dálítið þó. Ég álit, að það sé dálítið vafamál, að útvegsmenn eigi að borga það, og það væri sannarlega ekkert of mikið, þó að þjóðfélagið í heild tæki þátt í því, þegar við vitum, að sjávarútvegurinn stendur undir svo að segja allri gjaldeyrisöflun þjóðarinnar. Svo er það bygging haf- og fiskirannsóknaskips. Ég tel það líka dálítið vafasamt, að útgerðarmenn eigi að borga slíka hluti. Þarna eru liðir, sem í raun og veru er ósanngjarnt, að sjávarútvegurinn borgi beint, sem þjóðin ætti frekar að kosta úr sameiginlegum sjóði og til margs annars verr varið fé ríkisins heldur en til þess. En í þessum liðum er ekki um stórfé að ræða.

En það er ekki allt upp talið, þegar við erum búnir með þetta, enda hef ég ekki gert þetta að umtalsefni í grg., sem ég tala um.

Í fyrsta lagi er það, sem mest hefur þyngt fyrir okkur róðurinn, vextirnir. Þeir voru hækkaðir úr 4 og í 6½%. Ég ætla bara að taka meðalbát, ég ætla ekki að taka stærstu bátana. Það má vel vera, að þau skipin, sem mest veiða af síldinni, — kannske upp undir 100 þús. tonnur, — þau geti borið þessa vexti, jafnvel þó að þau séu dýr. En þau bera það ekki, nema á meðan vel veiðist og verðlag er samilega hagstætt. Við skulum taka meðalskip og reikna verðið 10 milljónir, og við verðum að reikna, að þau þurfi að borga vexti af allri upphæðinni, því að flest skip eru rekin sem hlutafélög, og þó að einstaklingur geti lagt eitthvað fram, getur hann reiknað sér vexti af þeirri upphæð, en í flestum tilfellum verður að taka það að láni, og það eru 250 þús. Þetta kemur einhliða á útgerðina. Reiknum afla þessa báts 7—8 millj., og það verður þá að vera á síld og vel að ganga, til þess að það sé mögulegt, að hann beri það, o. h. hlutur útgerðarmannsins af því er svona 3½—4, — já, við skulum segja 4 millj., þá koma þessar 250 þús. á þessar 4 millj., og eru teknar af þessum 4 millj. þessar 250 þús., og það eru 4—5%. Það munar um minna. Og ef hægt væri að nota þetta í afborgun af skipinu, haldið þið ekki, að það væri munur? En með þessum skatti, sem á er lagður til fiskveiðasjóðs, eru vextirnir raunverulega orðnir 8½%, sé það reiknað sem vextir, og útgerðin á ekki þá peninga, eftir að það er komið í fiskveiðasjóð, heldur á ríkið þá. Þetta álit ég, að hafi ekki verið athugað nógu vel, og vextirnir hafa átt drjúgan þátt í því við sjávarútvegin að gera erfitt fyrir útgerðina. Verðið hefur alltaf verið að hækka. Nú lofar ríkisstj. 8% hækkun á fiskverði. Í fyrsta mun það hafa hækkað eitthvað um 17%. Undanfarin ár, árið 1965 og 1964, fór fiskurinn hækkaði, en þá bara hirtu fiskvinnslustöðvarnar ágóðann. Og reynsla útgerðarmannanna er þessi: Það er ekki hægt að reka skip, eins og hlutaskiptin eru núna og útgjöldin, sem hlaðið er á sjávar-

útveginn, nema hafa hagnað af aflanum. Og þeir skera sig algerlega úr, þeir útgerðarmenn, og hafa gert undanfarin mörg ár, sem hafa baslað við að salta sinn fisk sjálfir og herða, og þeir hafa náð þetta 50 aukum til 1 kr. af kg, og það hefur bjargað þeim, þannig að sumir þeirra eru orðnir vel efnaðir menn og jafnvel ríkir. En með þeim hlutaskiptum, sem eru, og með þeim útgjöldum og vaxtagreiðslum, sem hefur verið hlaðið á útveginn, er ógerlegt að láta fiskibát bera sig nema verka fiskinn sjálfur. Fiskurinn hefur hækkað núna úr ca. 3 kr., sem hann var í hittiðfyrra, og meðaltal af netafiski, og tala ég þar af eigin reynslu, verður sennilega um kr. 3,80 í ár. En ég hygg, að ef allir þeir pinklar, sem er búið að hlaða á útveginn, og án þess að mig langi til að vera neitt að sverta núverandi ríkisstjórn, — ef útvegurinn væri losaður við alla þá pinkla, sem á hann var hlaðið á þessu tímabili, væri hann jafnvel stæður, þó að hann hefði ekki fengið þessa hækku. Og þannig hefur skriðan haldið áfram, þó að fiskurinn hafi hækkað þetta, — og þetta er geysilegt stökk, úr 3 kr. í kr. 3,80 meðaltalsverð, skulum við segja, þetta er náttúrliga dálítið misjafnt eftir því, hvernig hann flokkast, — þá er þetta mikið stökk, en þó hefur skriðan fylgt þannig eftir, að útvegs-menn eru ekkert betur stæðir nú en þeir voru fyrir tveimur árum. Við vitum það, að L. Í. Ú. hefur alltaf reiknað þannig út afkomu báta, að það hefur verið stór rekstrarhalli, og ef það væri nákvæmlega rétt reiknað, væru allir bátar eða bátaútgvegur dauðadæmdur fyrir löngu, þannig að við verðum náttúrliga að gera okkur það ljóst, að þegar verið er að gera slíkar áætlanir, reyna menn að hafa sem mest út, þegar farið er að ganga í ríkissjóðinn og heimta þaðan pening. En staðreyndin er samt þessi, að þeir, sem ekki hafa hagnað af fiskvinnslu, hafa ekki getað rekið útveginn. En þetta er nú bara fyrsti liðurinn, það eru þessir vextir, og raunar hefur hann mest að segja gagnvart bátunum.

Annar liðurinn, sem ég tala um í þessari grg., er launaskatturinn. Í raun og veru er það algerlega furðulegur skattur, sem ekkert kemur útgerðarmönnum við, að fara að safna peningum til að byggja fyrir íbúðarhús í Reykjavík, og svo gleypir dýrtíðin allan þennan skatt gersamlega, því að húsaverð hefur hækkað þar svo á tveimur árum, að menn eru ekki nokkurn hlut betur stæðir fyrir þetta. Samið var um það auk þess, að það yrðu visitólulán, sem þýðir í raun og veru, að borið saman við önnur lán, sem tekin eru, eru þessi lán ótakandi, þannig að það gátu báðir aðilar verið óánægðir, útvegsmenn yfir að fá þennan þokka yfir sig, þennan launaskatt, og þar að auki hækkað orlof, og þeir, sem lánin taka, að fá visitólulág á lánin, þannig að öllum var þetta til óþurftar. Þetta átti að vera einhver óskapa happasamningur, þessi júní-samningur. Skriðan hefur aldrei verið óskaplegri en síðan. Það hafa verið tekin hrein heljarstökk bæði í verðlagi á landbúnaðarvörum og í sjávarútvegi, það vitum við ósköp vel, hrein heljarstökk. Það hefur nefnilega ekkert verið hugsað um það að reka atvinnuvegina á hagkvæman og ódýran hátt, heldur bara látið hækka og hækka. Þetta gat gengið, á meðan

það var ör hækku á vörunum erlendis, en þegar það breytist, erum við bara í sjálfhældu eins og hverjir aðrir kjánar. Þið segið kannske, það eru alltaf svörin, þegar maður talar um þessa nýju skatta: Þetta munar engu. — En þegar annaðhvort er ekkert eftir eða lítið, munar töluvert mikið um 1%. Þetta er 1% af kaupi sjómanna. En svo verða fiskvinnslustöðvagnar að borga líka. Svo þurfa netagerðir og vélaverkstæði að borga, og þetta jafngildir 0.85% af brúttóafflanum, og á bát, sem veiðir fyrir 8 millj., eru það 70 þús. Orlofið er mjög svipað, og það er nú eitt það fátánlegasta við löggjöfina, að fyrst varð að fá vit í orlofið, það varð að miða við venjulegt kaup og dagkaup, síðan var það hækkað, og síðast endar það með því, að það var af öllu, hvað hátt launaðir sem menn væru. Nú vitum við, að sumir skipstjórar eru komnir á aðra milljón og eru algerlega í vandræðum með að borga skatt af þessu öllu saman. Hverjir eru það, sem safna auði? Það eru þeir, sem flytja inn vörur á fólks-um faktúrum og fá há umboðslaun og telja þau ekki, og skipstjórar og svona milliliðir, sem selja vörur út og safna auði í landinu. Morgunblaðið er alltaf að spyrja, hvað verði af peningunum. Þarna eru þeir. Ef menn græða á sildarútvegi, eins og þeir hafa gert, sem mest hafa aflað, þeir hafa grætt og það verulegar fjárhæðir, eru þeir undireins komnir í það að kaupa nýtt skip. Nú eru þau farin að verða á fjórða hundrad tonn, kosta yfir 20 millj. kr., og þessu halda þeir áfram, því að engin bremsa er hjá ríkisstj., það vantar alveg hemilinn, vökvann á hann. Svona halda þeir áfram, þangað til annaðhvort veiðist ekki sild eða hún verður hálfverðlaus, og þá getur enginn borgað neitt, og verður þetta bara smáskrækur núna hjá því ópi, sem þá kemur.

Ég er ekki á móti því, að það séu keypt skip. En það verður að vera hóf á öllu. Og með því að æða með fjármagnið alveg einhliða inn í sildarútveginn, eru náttúrliga fiskveiðarnar algerlega vanræktar og umbætur á því sviði, þannig að það þarf að vera einhver bremsa. Við höfum ekki nema takmarkað fjármagn og takmarkaðan mannkraft, og það þarf að vera einhver bremsa á hlutunum. Það var hert á ákvæðunum viðvíkjandi skipakaupunum, þannig að það ætti að skapa útveginum í fyrsta lagi stórar fjárhæðir. Ég held, að það séu eitthvað 3 millj. fyrir þessi stóru skip, útborgun, og auk þess trygging fyrir gengislækkun í hönkunum, — þó að ríkisstjórnin segi, að það eigi engin gengislækkun að verða, trúa bankarnir því ekki, — þannig að alls verða þetta 6 millj. Og þetta geta vitanlega ekki nema stórauðgír menn útvegað, tryggingu fyrir 6 millj. kr., það sjá allir, þannig að það er orðið útilokað fyrir menn að kaupa núna þessi stærri skip nema hreina auðmenn, enda eru það skipstjórar og sildarverksmiðjur, sem eru að kaupa þetta allt. (Gripið fram í.) Byggja á Akureyri? Nei, það er nú af fátækt, sem menn byggja þar, og ekki vist, að það verði dýrara en hjá öðrum, um það er lýkur.

En viðvíkjandi þessu orlofi er nefnilega fátánlegt, að Alþingi samþykkir, að ofan á þetta fátánlega kaup, sem engin þjóð hefur nú efni á að greiða, og allir vita það, þá á að borga 7%.

Þingið hefur ekki kjark til að gera neitt. Þeir eru alltaf hræddir við að missa atkvæði, þessir þm. Auðvitað er ekkert vit í því að greiða skipstjórnum jafnvel þrjá hásetahluti. Háseti þarf nefnilega að borða alveg eins og skipstjóri og fæða börn sín og klæða. En hvað hafa þeir? Á sildveiðum hafa þeir 8%, 7% orlof ofan á það, fast kaup í viðbót ofan á það og kaup allan tímann, sem báturinn liggur við bryggju bundinn, því að þá vilja þeir hafa dagkaup og segjast vera að lita eftir bátinum, þannig að þetta verða um það bil þrír hásetahlutir, sem þeir hafa upp úr kرافsinu í heild. Ef þingið vildi nú gera eitthvað af viti í launamálunum, þá náttúrlega settu þm. einhverja bremsu á þetta. Á fiskveiðum hafa þeir minna. Þar hafa þeir tvo hásetahluti fyrir utan smávægis friðindi. Og við skulum segja, að það væri hóflegt, ef þeir hefðu svipað á sildinni, því að vitanlega á skipstjórinn að hafa herra, þer meiri ábyrgð og vinnur vel, og við eigum þessum mönnum mikið að þakka. Ég hef aldrei séð eftir kaupinu til hásetanna, þeim veitir ekki af því, og ég er á því, að þeir megi fá orlof á sitt kaup, og við eigum að borga fólki orlof á hæfileg laun. En hitt er bara fáránlegt, ef menn hafa margföld laun, hvort það er heldur fyrir mörg störf eða hafa margfalt fyrir eitt starf, að fara að borga orlof á allt það og láta þá borga, sem ekki geta borgað þær skuldir, sem þeir eiga að borga. Það er til að mynda auðsófnun í landinu. En þingið hefur ekki kjark til að taka á þessu.

Þá fann þessi ríkisstjórn upp á því, til þess að þessir útgerðarmenn og fleiri aðilar, sem reka atvinnu, gætu ekki dregið undan og svikizt um að borga útgjöld, að fara að leggja á útgjaldaliðina hjá fyrirtækjunum. Og það sjá nú allir, hvort það er sanngjarnt, ef maður tapar 1 millj., að hann eigi að borga sérstaklega útsvar af því. Það væri eðlilegra, að menn borguðu útsvar af tekjum sínum og eignum en af töpum. Við mig sagði einn af stærstu útgerðarmönnum landsins, hann sagðist hafa tapað allt að 4 millj. eitt árið, og hann sagði, að aðstöðugjaldið á sér hefði verið upp undir 1 millj., þetta er einn dyggur stuðningsmaður ríkisstj., því að menn, sem velta svo miklu, styðja hana yfirleitt, ef hún er athafnasöm. En þannig er nú þetta, að þetta er bara hrein vitleysa. Þið vitið það ósköp vel, að fiskibátarnir halda algerlega uppi atvinnulífínu í sjávarþorpunum og allt verðmæti aflans gengur til fólksins. Það kaupir fyrir það fæði og klæði og borgar sín útgjöld og alls konar skatta, þannig að óbeint stendur þessi hráfnisöflun undir tekjum fólksins og þar með öllum útgjöldum. En ef þessir bátar eru reknir með tapi, er ekki sanngjarnt að leggja á töpin. Þess vegna á vitanlega að breyta þessu aðstöðugjaldi. Það á ekki að leggja útsvör á báta eða útgerðarfélög, sem hvorki eiga eignir né hafa neinar tekjur og tapa jafnvel, það er bara vitleysa. Og er sama, hvaða atvinnuvegur er. Við eigum að lita eftir því, að það sé rétt talið fram, og svo eiga menn að borga eftir sanngjörnum og skynsamlegum reglum af tekjum sínum og eignum, en ekki af því, sem ekki er raunhæft. Þannig er það nú, það er lagt á þessa báta, og þeir geta ekki borgað.

Ég býst við, að í flestum tilfellum hlífist sveitarstjórnirnar við að biðja lögmenn um að innheimta, enda reyna þeir sjálfsagt að borga, ef þeir geta. En það er ekkert vit í þessari álagningarreglu.

Svo þurfum við að borga í atvinnuleysistryggingasjóð, og það er kroppað af bæjarfélögunum líka. Svo koma sósíaldemókratar og hæla sér yfir tryggingum, að þær séu óskaplega þarfar, og ég skal játa, að þær eru þarfar. En þær geta gengið út í öfgar eins og aðrir hlutir. Það er ákaflega vafasamt með þessar fjölskyldubætur. Þær hafa kannske átt rétt á sér 1961 og 1960, en ég tel dálítið vafasamt, að þær eigi rétt á sér núna. Svo eru nú þessar blessaðar atvinnuleysistryggingar þar fyrir utan. Öll atvinnufyrirtæki þurfa að greiða til þeirra og bæjarfélögin líka og svo ríkissjóður á móti. Þetta er ekki litil fjárhæð, og þetta er að verða einn mesti sjóður í landinu. Það er ágætt að hafa atvinnuleysistryggingasjóð, en hann er bara orðinn núna allt að því milljarður, og það er meira virði fyrir þennan góða sjóð, að verðmæti krónunnar sé haldið nokkurn veginn stöðugu, heldur en þjóðfélagsþegnarnir séu skattþindir til að greiða í hann, eins og gert er, því að þetta kemur allt frá þegnum þjóðfélagsins, og m. a. þurfa útgerðarfyrirtækin að borga í þennan sjóð, þrátt fyrir það að þau geti ekki borgað vexti og afborganir af sínum skuldum. Ég álit, að það sé alveg tímabær ráðstöfun að losa atvinnutæki og bæjarfélög við þennan skatt, og ríkið hefur víst nóg með sína peninga að gera — og reyna að láta krónuna ekki falla ákaflega ört. Það væri mesti gróðinn fyrir sjóðinn, og þá nægðu vextirnir, en vonandi þurfum við ekki að búa við atvinnuleysi í bráð.

Þá þurfa útvegsmenn að borga innflutningsgjald af veiðarfærum. Ég skal játa, að sá skattur er ekki ýkjahár, hann er 4%, en það dregur sig saman, og af varahlutum miklu hærri. Það væri eðlilegra að fella niður þessi aðflutningsgjöld á varahlutum og veiðarfærum heldur en að borga beint úr ríkissjóði til þeirra aðila, sem reka fiskverkunarstöðvarnar, einkum þegar það er gert á þann hátt, sem nú er, að þeir fá mest, sem sízt þurfa þess, eins og er um þau frystihúsin, sem mest hafa hráefni og hafa verið rekin allmörg undanfarin ár með allgóðri afkomu, þó að það líti ekki vel út á þessu ári. Og þannig er það, þegar ríkið er að borga stórar fjárhæðir, að þeir fá vanalega mest, sem sízt þurfa þess. Það er ekki nokkur sönnun fyrir því, að allir þeir aðilar, sem fá greiddar þessar fjárhæðir, þurfi þeirra með. Þess vegna er það eina eðlilega og heilbrigða að reyna að búa þannig að atvinnuvegunum, að það þurfi ekki að styrkja þá beint úr ríkissjóði. Og svo nægði þetta ekki. Ef þetta gjald væri afnumið, mundi það létta á útvegsmönnum a. m. k. sem svarar 1% af brúttóafmagni. En svo er nú ráðstöfun núna, því að alltaf má bæta við þetta. Það er það, að þegar ekki komst í gegnum þingið að hækka innflutningsgjöldin á veiðarfærum, þá var farið að setja innflutningshömlur, til þess að Hampiðjan gæti selt netateina með framleiðslukostnaðarverði. Þetta er óvinsælt hjá útgerðarmönnum, sem von er. Við erum ekkert á móti því, að Hampiðjan þríf-

ist, en við viljum ekki láta það verða til þess að hækka veiðarfærin. Við álitum, að við séum ekki færir um að greiða það. Og ef þarf að styðja Hampiðjuna, á náttúrlega þjóðfélagið í heild að gera það eða ríkissjóðurinn, en ekki gera tvennt í einu, hækka verðið á veiðarfærunum, þeim hluta veiðarfæraanna, sem Hampiðjan framleiðir, og hindra það, að eðlileg samkeppni verði um gæði vörunnar. Og það er alls ekki í samræmi við þá yfirlýsingu, sem ríkisstj. gaf.

Þetta hefur nú gengið svona, og 1960 lýsti ríkisstj. því yfir, að nú ættu atvinnurekendur að semja við launþegana. En í framkvæmd hefur þetta bara orðið allt öðruvísi, og þar að auki hefur þingið verið að gripa inn í með ýmiss konar lagaákvæði, sem hafa verið til hreinnar óþurftar. Þetta er nú þannig fyrir utan þessa skatta, sem ég taldi upp fyrir ykkur, sem flestir eru réttlætanagerir, sem eru í útflutningsgjaldinu, þá er nú búið að bæta á útveginn, aðallega í tíð þessarar ríkisstj., í fyrsta lagi vöxtunum, í öðru lagi hækkuðu orlofi, í þriðja lagi launaskatti, í fjórða lagi aðstöðugjaldi af útgjöldum. Þetta er bara komið núna. Auk þess er svo sjúkrasamlagsgjald, við eigum að borga hásetunum sjúkrasamlagsgjald samkv. lögum, öllum skipverjunum. Mér finnst dálítið hlægilegt, að útgerðin sé að borga sjúkrasamlagsgjaldið fyrir skipstjórana. En svo koma fleiri liðir. Svo eru þeir með sjúkrasjóði, 1% af launinum í það, sumir, en aðrir leggja það í samkomuhús, eins og er hjá okkur á Skagaströnd, því að alltaf má bæta á útgerðina. Ég hygg, að þetta geri allt saman, ef miðað er við það, hve mörg prósent það gerir af aflanum, öll þessi heildarútgjöld, þá kæmi í hlut útgerðarinnar alltaf 20%, ef þetta væri allt talið saman. Svo eru ýmsir fleiri liðir, smáliðir, þetta er nefnilega að verða nærri óteljandi. M. a. voru það einhverjir, sem áttu skip, sem báru sig og stóðu í litlu verði, þeir vildu fara að leggja á sildarleitarskip og buðu það, og því var náttúrlega tekið með þökkum. En það, sem ríkisstj. ætti að gera, væri að ganga bara að því að afnema þessi gjöld, sem búið er að hruga á þennan atvinnuveg, afnema þau, — þetta er bara lítið brot, sem við komum með, flm. þessa frv., — og segja svo við útgerðarmennina: Nú hjargið þið ykkur bara sjálfir. — Svo yrðu þeir að gera upp við launþegana, hvað hægt væri að borga, og það yrði að jafna sig. Það væri alveg sjálfsagt, að launþegarnir nyttu þess, þegar vel gengi, og tækju þátt í því, þegar verr gengi, og það yrðu hreyfanlegir samningar. En að stefna alltaf einhliða í sömu áttina, hvaða torfæra sem er á leiðinni, hlýtur að enda með því, að maður kemst að ófæru, eins og við erum raunar komnir að núna.

Ég hef athugað, að þessir viðbótarpinklar, sem á er bætt, fyrir utan útflutningsgjaldið, muni vera á meðalbát 400—600 þús. kr., þannig að það mundu allmargir bátar geta greitt afborganir sínar núna, ef þeir þyrftu ekki að greiða þetta fé í vexti, launskatt, hækkað orlof, aðstöðugjald af töpum, aðflutningsgjald af veiðarfærum o. s. frv., fyrir utan ýmislegt, bæði til samkomuhúsa og sérstök sjúkrasamlög og eitthvað fleiri kúnstir, því að alltaf má bæta við nýjum og nýjum

pinkli, að ógleymdum þessum nýja pinkli til að halda Hampiðjunni við. Og þannig lítur út fyrir, að þetta eigi að halda áfram, það eigi alltaf að koma 1—2 nýir póstar á hverju ári. Það er ekki undarlegt, þó að menn fari að reka í tærnar og hlutirnir hætti að bera sig.

Þetta er dálítið alvörumál. Menn gera sér bara alls ekki ljóst, hvað búið er að hlaða miklu á þennan eina atvinnuveg. Viðvíkjandi iðnaðinum, ég hef minna vit á því, en það er náttúrlega hlægilegt, að það skuli vera, — einhver sagði mér um daginn, að það væri verið að flytja inn rúgbrauð frá útlöndum til landsins. Þetta er náttúrlega skoplegt. Við ættum alltaf að geta búið til brauð, það þyrfti ekki að vera að flytja brauð inn til landsins. Og það er búið að ganga allt of langt í þessu, að vera að flytja inn alls konar iðnaðarskran, ekki sít ef það er ekki alveg hárrétt tollafgreitt, þannig að samkeppni yrði óeðlileg við innlendan iðnað. Það er hægt að ganga of langt í öllum hlutum. Ég er með því að hafa alltaf frelsi, sem er eðlilegt og hægt er að veita fólkinu. En það er hægt að ganga of langt. Ég held nefnilega, að þeir, sem eru á þessu þingi, geri sér þetta ekki nægilega ljóst.

Ég álit, að það þurfi að taka landbúnaðinn alveg sömu tökum og ég er búinn að minnast á núna í sambandi við sjávarútveginn. Það er farin alveg sama leiðin, alltaf hækkað og hækkað. Bændurnir eru ánægðir með þetta í bili, en það er svo einkennilegt, að það er eins og þeir séu ekkert betur stæðir eftir allar þessar hækkanir, og kaupfélögin bera sig aldrei verr en núna, segjast aldrei hafa verið í meira rekstrarfjárskorti. Svo eykst rekstrarfjárskorturinn, eftir því sem kaupið hækkar, skattarnir hækka líka, og þannig er það núna í bönkunum, að það er ómögulegt að fá smávixil, það er allt farið í söluskattinn. Söluskatturinn er nefnilega orðinn svo hár, að hann tæmir bankana, þegar menn þurfa að borga. Það er hægt að ganga of langt, bæði með tolla og beina skatta. Ég held, að það ætti að taka líka þannig fjárl., það ætti að fara rækilega yfir þau og athuga, hvað hægt er að spara. Það þýðir ekki að láta undan öllum vitleysiskröfum, það er náttúrlega ríkisstj., sem á að hafa vit fyrir þjóðinni. Nú er búið að taka völdin yfirleitt af þinginu. Í raun og veru höfum við sama og ekkert gert hér í vetur nema samþykkja einhver þýðingarlaus frv., sem við höfum eiginlega engu fengið að ráða um, því að það kemst ekkert gegn, nema sem stjórnarflokkarnir eða ráðh. eru búnir að semja um uppi í stjórnarráði og bera undir Jóhannes Nordal og Jónas Haralz. Við vitum, að ef þm. hafa komið með frv., er það bara svæft í n., yfirleitt ekki afgreitt úr n. Ég kom með þáttill. í fyrra um að lækka dráttarvexti hjá útgerðarmönnum. Það mál komst aldrei úr n. Mér skildist, að það hefði enginn nm. verið á móti, þeir þori bara ekki að skila álit. Þetta er of mikið kjarkleysi. Og það er nú þannig með fiskveiðasjóðinn, að það eru 12% dráttarvextir, eins og ég gat um áðan. Þetta bætist ofan á þá, sem erfiðast eiga með að borga. Svo er ráðstöfunin núna, að skipum undir 120 tonnum, það á að veita þeim gjaldfrest með vexti og afborganir og ekki innheimta þessa 12% dráttarvexti, sem ég

var nú auðmjúklest að fara fram á, að yrðu lækkaðir niður í 9%, en þingið mátti ekki láta í ljós álit sitt. Það er orðið mikið vald Seðla-bankans. Og þetta á að bætast við það, sem við eigum að borga næstu 5 árin. Þið sjáið, að það er bara að fresta hengingunni til næsta dags, það verður að smeygja snörunni á aftur. Það er viturlegra að búa þannig að atvinnuvegunum að hlaða ekki á þá svo háum vöxtum og afborgunum, að þeir geti ekki staðið í skilum, því að ef menn hætta að geta staðið í skilum, hirta þeir ekki um að geta staðið í skilum. Og ef menn byrja á því að þurfa ekki annað en fara í ríkissjóðinn og annaðhvort heimta vissa tölu af aurum á hvert fiskkg o. s. frv. og einhvern hluta af launinum, eins og mér skilst, að eigi að borga frystihúsunum núna, — það á að borga þeim töpin eða verðlækanirnar, því að það er allt búið að miða við þetta háa verð, — þá hætta menn að hafa áhuga á því að standa í skilum. Það er nefnilega ekki rétt að leggja svo þunga bagga á hestinn, að hann leggist. Ég var vanur lesta-maður og reyndi þetta, því að ef hesturinn kemst upp á að leggjast, þá bara reynir hann ekki að bera þá og það verður að taka baggana af honum, og hann vappar þá laus. Það þóttu ekki lagnir lestamenn, sem höfðu þetta svona.

Ég held, að þetta, sem við bendum hér á, þessi launaskattur, sé einn allra ósanngjarnasti og vitlausasti skattur, sem nokkurn tíma hefur verið á útgerðarmenn lagður, því að okkur kom þetta ekkert við, þó að verð húsa hækkaði og menn þyrftu að fá meiri lán. Bankakerfið átti að sjá fyrir þessu eða ríkisstj. á einhvern annan hátt. Það á að lána fólki, en það á líka að stilla því í hóf. Það er náttúrlega ekkert vit í þessu, hvað byggingarnar eru dýrar. Það væri rétt að taka þetta föstum tókum og byggja heil hverfi sameiginlega og gera þetta eins ódýrt og mögulegt er, lána fólkinu þetta með skaplegum kjörum, heldur en láta einn og einn mann vera að fíktu við þetta, fyrst að kaupa lóðirnar okkurverði, svo að nota alls konar milliliði, eins marga og hægt er, til þess að hækka sífellt verðið, og svo gat fólkið ekki borgað náttúrlega nema með einhverjum hörmungum og lifað í þeirri von sem venjulegir launamenn, að krónan minnki, enda er áhuginn þannig. Ég býst við, að það sé meiri hluti þjóðarinnar farinn að hafa áhuga á því, að gengið haldi áfram að lækka. En þetta er ekki heilbriggt.

Þetta er ástæðan fyrir því, að við komum með þessa till., að afnema þennan launaskatt á þá báta, sem erfiðasta aðstöðu hafa, sem eru minni bátarnir, — bátar innan við 150 tonn hafa miklu lakari aðstöðu til sildveiða, — og frystihúsin, við leggjum til, að hann sé afnuminn líka þar, því að við vitum, að þau segjast ekki bera sig. Það þarf þá bara að borga minna úr ríkissjóði, og það væri þá miklu nær, að ríkissjóður legði eitthvert fé fram í þennan húsnæðismálasjóð, heldur en leggja þetta á útvegsmenn — það er fátánlegt — og frystihús, sem geta ekki staðið undir rekstrarkostnaði. Svo efast ég um, að menn geti borgað þetta. Þarna eru farnar að safnast stórar fjárhæðir hjá þeim, sem innheimta eiga þessa skatta. Bátarnir geta ekki borgað sin gjöld.

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

Viðbót við öll þessi blessuð gjöld, sem ég hef nú talið, eru öll tryggingagjöldin, sem eru nú heil halarófa. En það er ekkert um það að segja, því að það er ekki nema eðlilegt, að við tryggjum mannskap og skip.

Ég hef stundum gert það hér fyrr, staðið hér upp og bent á ýmislegt í fjárl., — ég er hættur því á seinni árum, ég sé, að það er þýðingarlaust, — sem mér fannst vera hægt að spara. En ég hef viljað vekja eftirtekt á þessu atriði, að þetta væri þó alltaf hægt að afnema.

Viðvíkjandi því, hvað þetta er há fjárhæð, reikna ég með, að það verði 12—16 millj., það er ekki hægt að segja nákvæmlega um það. En það er líklegt, að það, sem fiskibátarnir fá fyrir afla, sem þeir leggja á land, verði miðað við það verð, sem nú er, ef maður reiknar með 300 þús. tonnum og meðalverðið verði um 4 kr., því að netafiskurinn verður ekki nema kr. 3,80, — þá er líklegt, að þetta verði nálægt 1200 millj. kr. Af því er launaskattur, ef við reiknum kaupði tæplega helming, um 5 millj. hjá bátunum og svo yrði það sennilega eitthvað svipað eða heldur meira hjá frystihúsum, því að þar kæmi fleira inn í e. t. v., og hjá fiskvinnslustöðvunum yfirleitt. Þetta yrðu 10—15 millj. Ég skal játa, að það eitt er ekki nóg til að bátar beri sig, en hitt vil ég fullyrða, að ef það væru afnumdar allar þessar óþarfaálögur á báteigendur, hefðu þeir ekki þurft neina 8% hækkun á fiskinum, því að þið athugið, að allt að því helmingur af þessari fiskhækkun fer í kaup, en ekki til bátsins. Svo bara hefur skriðan alltaf fylgt á eftir, allt mögulegt, og það er ekkert gert til að halda þessu kaupni niðri. Ég get sagt ykkur um nótaviðgerðir yfirleitt, að við fáum enga vinnu, enga þjónustu fyrir skipið innan við 200 kr. á tímann. Viðgerð á nót kostaði í ríki Lúðvíks Jósefssonar í tíma-vinnu 170 kr. á tímann í sumar, reikninginn get ég sýnt, hvenær sem er, meðalkaup, og var mest unnið við þetta að deginum. Við vitum það, að hér hjá vélsmíðjunum og yfirleitt við alla þjónustu, sem óhemjufé fer í hjá bátunum, þá er það frá 100—200 kr. á tímann, og þar að auki er náttúrlega misjafnlega vel unnið, og sumir halda því jafnvel fram, að það sé ekki alltaf unnið þann tíma, sem talinn er, og vanti mikið á. En ef ríkisstj. vildi nú gera eitthvað til þess að lækka þessa liði, t. d. með lánunum, — netagerðarmennirnir og nótagerðarmennirnir þurfa töluvert mikið pláss, þeir segjast ekki geta fengið lán, þeir segjast verða að ná þessu af vinnunni til þess að geta byggt þessi hús sín, keypt lóðir og annað því um líkt, þær kosta mikið, og þá verði þeir að selja okkur þetta svona dýrt, — en ef ríkisstj. hlutaðist til um það, að þessum aðilum væri lánað með skaplegum kjörum, þannig að þeir gætu byggt eða skapað sér vinnuskilyrði viðunanleg, án þess að leggja allt of mikið fram af fé, er ég sannfærður um, að það mætti reyna að þrýsta þessum kostnaði niður. Ég get vel fallið á það, að útvegsmenn eru ekki nógu mikil sam-tök um framkvæmdir í þessum málum. En þeim hefur heldur ekkert verið hjálpað til þess. Þeim hefur ekki verið boðið upp á neina fyrir-greiðslu með þetta, ef þeir vildu fara að láta

setja upp nætur sameiginlega, eða neitt slíkt. Það þarf að endurskoða allan þennan atvinnurekstur í landinu, bæði landbúnað, sjávarútveg og iðnað. Það þarf að endurskoða hann, finna leiðir til að gera þetta hagkvæmara og ódýrari reksturinn og láta það bera sig, án þess að þurfa alltaf að vera að minnka verðmæti krónunnar á 10 ára fresti.

Það er náttúrliga hægt að halda svona áfram, eins og við höfum haldið áfram. Þetta getur gengið, meðan hækkar. Svo þegar lækkar, fer ríkið að greiða með atvinnuvegunum. Þegar það er búið að ganga í nokkur ár, fer allt að komast í hálfgerð vandræði, og þá er gengið lækkað og tekin stór stökk, eins og t. d. var síðast, þegar dollarinn fór úr 16 kr. og í tveimur stökkum upp í 43 kr. Og hvað verður næsta stökkið mikið? Svona er hægt að halda áfram náttúrliga, eins og Frakkar gerðu, og taka svo bara eitt eða tvö núll aftan af, þegar peningarnir eru orðnir það fyrirferðarmiklir í veskjum, að þeir komast ekki fyrir. Vitanlega er hægt að halda svona áfram. Við þurfum ekkert að vera hræddir um, að við sveltum eða við lifum ekki. En þetta er bara flónska, og þetta er hrein flónska, hvernig er búið að haga sér við sjávarútveginn, hlaða á hann útgjöldum, gera ekkert til að gera reksturinn ódýrari og fara svo að borga stórar fjárhæðir úr ríkissjóði, til þess að hann geti starfað.

Umr. frestað.

Á 45. fundi í Nd., 23. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

Sverrir Júlíusson: Herra forseti. Um frv. til 1. á þskj. 231 um breyt. á l. nr. 14 frá 15. marz 1965, um launaskatt, flutt af þeim Birni Pálssyni og Jóni Skaftasyni, langaði mig til að segja nokkur orð.

Því miður var það þannig, að ég hlustaði ekki í byrjun á þennan vitrasta mann þingsins, eins og hann sjálfur segir, og hafði ekki nægilegan tíma til að lesa yfir hans ræðu, svo að þetta verður kannske ekki eins ýtarlegt og ég hefði viljað. En í sambandi við frv. sjálft vil ég segja það, að það er vissulega góðra gjalda vert, að menn hafi áhuga á því að lækka útgjöld á atvinnuvegunum og framleiðslunni, og ég veit, að í mjög mörgum tilfellum erum við Björn Pálsson, hv. 5. þm. Norðurl. v., sammála, að það sé ýmislegt, sem betur mætti fara. En frv., eins og það er, tel ég dálítið vanhugsað. Það er talað um að afnema 1% skatt af vinnulaunum við atvinnurekstur á skipum upp í 150 lestir. Við verðum að rerna huganum aftur til ársins 1964, þegar samið var um þetta við launastéttirnar, að þessi launaskattur yrði settur á. Sannleikurinn er sá, að eins og það kom fram þá, var þetta mér þyrnir í augum og ýmsum útvegsmönnum, en það, sem útvegsmenn fóru fram á við undirbúning þessa máls, var, að 1% launaskattur væri ekki lagður á nema miðað við kauptryggingu, og það hefði vissulega verið að minnu viti sigurstranglegra að koma með þá breyt. og reyna að ná samningum um það. Ég man það, að ég spurðist fyrir um, hvað áætlað hefði verið frá útvegnum í sambandi við tekjur af þessum launa-

skatti, hvort þetta gæti samrýmt, en það var ekki. Á þessu stigi málsins mun ég ekki flytja brtt., en ég álit, að það hefði verið einmitt þetta, sem hefði verið eðlilegt að verða við óskum útvegsmanna um, ef þeir hefðu ætlað að ganga til móts við þá, því að vissulega hafa útvegsmenn orðið að bera miklar byrðar, sem bæði löggjafinn hefur lagt á þá og þeir hafa sjálfir samið á sig. Í þessari löngu og yfirgrípsmiklu ræðu, sem hv. þm. flutti, kom hann mjög víða við, og sumt, sem hann taldi, eru hreinir samningar á milli sjómannasamtakanna og útvegsmannasamtakanna, svo að raunverulega er ekki hægt að kenna ríkisstj. um það, það eru sem sagt ekki allar syndir guði að kenna. Ég segi þetta í sambandi við 1. gr. frv. Að minnu viti hefði það verið skynsamlegra að fara þessa leið.

Um 2. gr. vil ég segja það, að mig langar að fá skýringu á því hjá hv. flm., hvernig raunverulega á að framkvæma þá hluti, sem þar er gert ráð fyrir. Með leyfi hæstv. forseta, vil ég leyfa mér að lesa greinina, hún er svo: „Við 2. gr. l. bætist: Enn fremur laun sjómanna á fiskiskipum, sem eru minni en 150 lestir, og laun, sem greidd eru af fiskvinnslustöðvum vegna vinnu og verkunar fisks.“ Þetta er góðra gjalda vert. En sjá ekki hv. flm., að þetta er óframkvæmanlegt? Hvernig á að sortera vinnuna á milli fisksins, sem kemur af 160 rúml. bátum eða kannske 200 rúml. eða hvað það nú er? En ég held, að þetta atriði, frá minnu sjónarmiði séð, sé alger fjarstæða, því að þeir, sem eitthvað þekkja til vinnu í sambandi við vinnsluna, vita, að fiskurinn er settur saman, og að fara að sundurliða vinnuna af fiskinum, sem er af bátum undir 150 rúml. og þar yfir, verður nýtt Parkinsonslögmál, sem ég held að sé ekki vert að fara að setja á fiskverkendur.

Hv. fyrri flm. þessarar till. talaði einnig um það eða lét orð að því liggja, að útreikningar þeir, sem lagðir hafa verið til grundvallar af samtökum útvegsmanna, væru þannig, að ef þeir væru réttir, væru allir útvegsmenn komnir á hausinn fyrir löngu. Nú er það viðurkennt af öllum, sem þekkja til þessara mála, að þar er reiknað með endurkaupsverði á skipum, sem viðurkennt var af ráðunaut ríkisstj. 1958, Jónasi Haralz, að taka það upp, en einmitt þeir bátar, sem fyrst og fremst vinna að hráefnisöflun bolfisksins, eru bókfærðir á allt öðru verði. Þess vegna kemur upp þessi mismunur, sem oft verður í útreikningum á milli sérfræðinganna og okkar manna. Það er vegna þess, að við að sjálf-sögðu höfum viljað halda okkur við endurkaupsverðið eða byggingarverðið eða í sumum tilfellum tryggingaverðið, en ekki hið bókfærða verð. Þetta er nú út af fyrir sig. En svo er það nú þannig, að nú á síðustu árum hefur verið mjög erfitt að finna út tekjur meðalbátsins vegna mjög breyttra útgerðarháttá. Það hefur alltaf farið fækkandi þeim bátum, sem hafa stundað hinar týpísku þorskveiðar, línu- og netaveiðar, og þess vegna hefur verið erfiðara að sjá, hvernig dæmið hefur verið. T. d. má skýra frá því, að Landssamband ísl. útvegsmanna taldi hækkun á útgerðarkostnaði á vertíðarbat yfir vertíðasvæðið 4.2 eða 4.3% frá síðustu vertíð, en þau gögn,

sem Efnahagsstofnunin hafði fengið frá reikninga-skrifstofu sjávarútvegsins, töldu hana eiginlega enga. Við útfærslu á plöggum frá henni reiknuðum við það þó út, að það væri 2.3% hækkun. Svo er það annað mál, eins og ég veit, að hv. 5. þm. Norðurl. v., sem er bóndi og hefur lengi orðið að búa við samninga og úrskurði í sambandi við afurðaverð landbúnaðarvara, að það fæst ekki ávallt það, sem að er stefnt, og það, sem þarf að fá. Þessi orð mín ber ekki að skilja þannig, að afkoma útvegsins og sérstaklega þeirra, sem bol-fiskveiðar stunda, sé of góð, síður en svo. En það kemur til einmitt mikið vegna breyttra útgerðarhátta og verkefnaskorts á öðrum tíma ársins. Fyrir nokkrum árum var vetrarvertíðin 4½ mánuður, sem talið var eðlilegt, að stæði undir helmíngnum af rekstrarkostnaði vélbátanna yfir árið. En þetta hefur með þeirri breytingu, sem orðið hefur, þ. e. a. s. það er alltaf vaxandi fjöldi báta, sem eingöngu stundar neta-veiðar, og netavertíðin er ekki eðlilega nema 2½—3 mánuðir. Sumir byrja að leggja sín net fyrir, en ekki ávallt með góðum árangri. Það er þetta, sem ræður talsverðu um afkomuna, og er þess vegna ekki óeðlilegt, þó að það heyrir frá þessum mönnum, að þeir séu í vanda staddir.

Það er þess vegna mikið alvörumál og ihugunarefni fyrir þá, sem þessa atvinnu stunda, og fyrir þjóðarbúskapinn í heild og þá náttúrulega ekki hvað sízt fyrir alþm., sem þurfa að gera sér grein fyrir afkomu og möguleikum þessa undirstöðuatvinnuvegar, á hvern hátt sé hægt að finna leiðir til þess, að þessir bátar geti lengt úthaldstíma sinn og stundað veiðar með árangri. Það hefur verið talað um togveiðar. Ég ætla ekki að fara út í það atriði, vegna þess að það yrði of langt mál. Ég veit, að um það eru mjög skiptar skoðanir í hv. Alþ., og samkv. yfirlýsingu hæstv. sjútmrsh. er, eins og sakir standa, enginn vilji fyrir því eða ekki meiri hluti, til þess að ég segi það rétt, ekki meiri hl. fyrir því að fá lausn á því máli. Ýmsir hafa farið á humarveiðar, sem þekktist ekki fyrir nokkrum árum, með mismunandi árangri.

Það er síðan aflatryggingasjóður, sem útgerðin er skattlögð til að hluta, en þó kemur jafnhátt framlag frá ríkinu á móti, til þess að mæta skakkaföllum, sem útvegurinn verður fyrir, en það er þó aldrei nema upp í hluta af þeim skakkaföllum, sem menn verða fyrir. Vissulega er það rétt, að það eru margar álögur á útveginn, sem þyrftu endurskoðunar við. Það erum við hv. 5. þm. Norðurl. v. sammála um. Og ég get tekið undir t. d. um orlofið, þótt ég undrist yfir því, að sú ónákvæmni skuli koma fram í grg. frv., að flm. segja, að engar kröfur hafi verið uppi um hækkað orlof. Ég veit ekki betur en það hafi verið kröfur um að hækka það upp í 8%, og ég veit ekki betur en verkalýðsleiðtogi, hv. þm. í Ed., hafi borið fram frv. um 8% orlof, svo að þess vegna finnst mér, að það sé ekki rétt og fjarri því, að þessir menn geti sagt það, að það hafi ekki verið uppi kröfur um þetta.

Ég sagði í upphafi, að þetta mundi verða sundurlaust, því að ég hefði haft áhuga á að kynna mér betur þessa mjög svo merkilegu ræðu hv. þm., áður en umr. færi fram, en vegna anna í

morgun gat ég það ekki. Ég get ekki farið svo úr þessum ræðustól að minnast ekki á eitt atriði, sem hv. þm. talaði um. Hann lét þau orð falla um fiskimálasjóð í framhaldi af setningu, sem hann sagði, og sagði orðrétt: „En ég hygg, að það sé nú í sumum tilfellum ekki allt lán, sem koma að hagkvæmum notum, sem þaðan fara.“

Eins og hv. alþm. vita, er tilgangur fiskimálasjóðs sá að stuðla að markaðsleit, ýmsum upp-götvunum og framkvæmdum og tilraunum og veita viðbótarlán, og samkv. lögum um fiskimálasjóð er heimilt að lána með áhvilandi lánum allt upp í 85% af kostnaðarverði viðkomandi framkvæmda. Ég hef hér fyrir framan mig yfirlit yfir, hverju fiskimálasjóður hefur á árunum 1956—1966 varið til markaðslána. Sú upphæð nemur kr. 8 871 412.90. Það er þannig, að eftir að l. var breytt, þ. e. a. s. úr fiskimálanefnd í fiskimálasjóð, hefur sjóðurinn ekki haft beint frumkvæði að þessum hlutum, heldur styrkir hina ýmsu aðila, og þar hafa sölufélögin verið drýgst, þ. e. a. s. sölufélög framleiðenda hafa fengið hæstu upphæðina af þessu. Það er engan veginn hægt að segja um það, hvaða árangur hefur orðið í hverju tilfelli, en með þessu fylgist að sjálfsögðu stjórn fiskimálasjóðs eftir skýrslum, sem hún fær, og metur það hverju sinni, þ. e. a. s. greiðir ekki styrkinn út fyrir en eftir að slíkt hefur farið fram. Ég hef hér einnig fyrir framan mig lista yfir styrkveitingar úr fiskimálasjóði til ýmissa veiðitilrauna, véla, tækja, smíði skipa og þess háttar, ýmissa uppgötvana o. þ. h. Það er frá því að l. um fiskimálanefnd var breytt og fiskimálasjóður var stofnaður, og nemur sú upphæð, sem veitt hefur verið í þessu skyni, kr. 15 532 844.28. Þetta er til mjög margra aðila og hinna ýmsu verkefna. Það má ófalað fullyrða, að mjög margt af þessu, sem styrkt hefur verið, hefur verið til mikilla hagsbóta fyrir sjávarútveginn í landinu og þar af leiðandi landsmenn alla. Ég vil nefna nokkur dæmi. Má minnast á það, að kraftblökkinn, sem raunverulega hefur verið tækis, sem hefur bjargað síldveiðunum ásamt fiskileitartækjunum, sú tilraun var styrkt af fiskimálasjóði á sínum tíma ásamt ýmsum tilraunum með vélar til hagræðingar, sorteringarvélar og margt og margt fleira, fiskileitartilraunir og veiðitilraunir með nýjum veiðarfærum, — já, ég segi nýjum veiðarfærum, þ. e. a. s. bæði nýjum veiðarfærum og þekktum veiðarfærum á stöðum, þar sem þau höfðu ekki verið notuð áður, og nægir í því sambandi að minnast á Breiðafjörð og Vestfirði, en fyrir nokkrum árum höfðu aldrei verið lögð þorskanet þar, en það vita nú allir, að á þessum stöðum hefur veiðt einmitt verulega mikið í þessi veiðarfæri og hefur fært mikla björg í bú. Það er ekki ýkjálangt síðan byrjað var að leggja þorskanet við Hornafjörð, en það verður að segja það eins og það er, að sú tilraun var gerð af einstaklingi, án þess að til aðstoðar kæmi frá fiskimálasjóði eða öðrum aðila.

Hæstvirtur flutningsmaður talaði um það, að lánunum, sem veitt væru, væri ekki alltaf úthlutað á sem skynsamlegastan hátt. Þetta er vissulega alltaf matsatriði, og bæði styrkjastarfssemi og lánveitingar, er aðilar geta fyrir fram ekki vitað um, hvernig tekst til um. En það segir í lög-

um um fiskimálasjóð, eins og ég sagði áðan, að það skuli veitt viðbótarlán, og það segir einnig, að staðir séu látnir sitja fyrir, þar sem lítið fjármagn er fyrir hendi. Ég hafði einmitt í fyrri látið taka saman skýrslu um, hvernig lánin lögju í hinum ýmsu lögsagnarumdæmum landsins, og er með skýrslu yfir það. Ég ætla ekki að þreyta þingheim á því að lesa þá skýrslu upp, en ég vil leyfa mér að skýra frá því, að lánveitingar í árslok 1965, þ. e. a. s. þau lán, sem ekki voru upp greidd, námu röklegga 89 millj. í upphaflegar lánveitingar, en eftirstöðvar af þeim voru 65.9 millj. kr. Nú í árslok 1966 nema útistandandi lán 75.6 millj. kr. Ég hef reiknað hér út, hvernig þessum lánveitingum hefur verið dreift um landið, og til glöggvunar ætla ég að lesa prósentutölurnar í hinum ýmsu lögsagnarumdæmum. Er þá miðað við 31. des. 1965. Í Gullbringu- og Kjósarsýslu námu lánveitingarnar, sem í gangi voru á þeim tíma, 12.46%. Eftirstöðvar af þeim lánum voru 14.35%. Í Keflavík var það 7.86% upphaflega, en í gangi 7.47%. Hafnarfjörður nam 6.99%, en eftirstöðvar 6.83%. Kópavogur 1.79%, eftirstöðvar 2.1%. Reykjavík 10.87%, en eftirstöðvar 9.94%. Akranes 2.85%, eftirstöðvar 2.76%. Borgarfjarðarsýsla 0.11%, eftirstöðvar 0.04%. Snæfellsnes- og Hnappadalssýsla 7.14%, eftirstöðvar 6.09%. Barðastrandarsýsla 3.93%, eftirstöðvar 3.98%. Ísa-fjarðarsýslur 5.72% og eftirstöðvar 5.79%. Ísa-fjörður 2.66%, eftirstöðvar 2.49%. Strandasýsla 0.9%, eftirstöðvar 0.58%. Húnavatnssýslur 0.20%, eftirstöðvar 0.33%. Það er vissulega lágt í kjör-dæmi hv. 1. flm. þessa frv., sem hér er til umr., en það er vegna þess, að framkvæmdir hafa verið þar litlar. Sauðárkrókur er 0.75%, eftirstöðvar 0.70%. Siglufjörður 0.99%, eftirstöðvar 0.97%. Ólafsfjörður 2.08%, eftirstöðvar 1.68%. Akureyri 2.89%, eftirstöðvar 2.4%. Eyjafjarðarsýsla 1.39%, eftirstöðvar 1.3%. Þingeyjarsýslur, Norður- og Suður-, 4.85%, eftirstöðvar 5.41%. N-Múlasýsla 2.93%, en eftirstöðvar 3.31%. Seyðisfjörður 2.93%, eftirstöðvar 3.02%. Suður-Múlasýsla 8.69%, en eftirstöðvar 9.56%. Neskaupstaður 2.38%, eftirstöðvar 2.43%. Skaftafellssýslur 0.88%, en eftirstöðvar 0.74%. Vestmannaeyjar 4.5%, eftirstöðvar 3.68%. Árnessýsla 2.16%, eftirstöðvar 2.14%.

Ég veit það, að þessi skýrsla segir vissulega ekki nægilega mikið um það, hvort rétt hafi verið að farið hjá stjórn fiskimálasjóðs í sambandi við lánveitingar eða styrkveitingar, en sýnir þó, að mikil dreifing hefur orðið á fé sjóðsins. Prósentan segir kannske ekki alveg það rétta, þar sem þetta nær yfir tímabil, sem breyting mikil hefur orðið á verðgildi krónunnar, en að sjálf-sögðu er reiknað út frá krónunum, eins og þær voru, þegar lánin voru veitt. Mér fannst það al-veg ómaklegt miðað við þau störf, sem þessi sjóð-ur hefur unnið, að þessi orð væru lätin falla um hann, og þess vegna taldi ég rétt að gefa þessar upplýsingar nú.

En að síðustu um meginefni þessa frv., sem hér liggur fyrir, vil ég segja það, að ég, eins og ég sagði í upphafi, hefði talið, að það hefði þjón-að eðlilegum tilgangi að tala um breytingu þá, er ég talaði um í upphafi máls míns, þegar það er haft í huga, að það var hreinn samningur á milli verkafélissamtakanna og vinnuveitenda um

launaskattinn. Og einnig væri æskilegt að fá skýr-ingu á því, hvernig hv. flm. hugsa sér framkvæmd á 2. gr. frv.

Jón Skaftason: Herra forseti. Hv. 5. þm. Norð-urll. v., fyrri flm. þess frv., sem hér er verið að ræða, flutti fyrir frv. allýtarlega framsöguræðu fyrir nokkrum dögum, þegar frv. var hér fyrst til umr., og vék þar að öllum meginatriðum þess. Auk þess fylgir frv. ýtarleg grg., sem vikur að flestu því, er máli skiptir í sambandi við efni þess og stöðu sjávarútvegsins í þjóðfélaginu í dag, þannig að ég tel mig ekki þurfa að eyða mörgum orðum til viðbótar um þau atriði. Hins vegar voru það nokkur atriði, sem komu fram í ræðu hv. síðasta ræðumanns, hv. 7. landsk. þm., Sverris Júlíussonar, sem mig langaði til þess að vikja litillega að, þótt ég telji ekki ástæðu til þess að fara mjög ýtarlega út í það, vegna þess að ræðan var meira vangaveltur um hitt og þetta í sambandi við sjávarútveginn, en ekki hnitmiðuð við efni frv. sem slíks nema að mjög litlu leyti.

Um það, sem hv. síðasti ræðumaður sagði, vildi ég segja, að hann talar hér sem forustumaður í samtökum útvegsmanna í landinu, og ég tel, að það væri á ýmsan hátt ákaflega fróðlegt, að um-bjóðendur hans sem allra flestir hefðu mátt heyrna málflutning hans um frv., því að þótt ég sjálfur telji mig ekki mikinn kröfumann fyrir hönd einn-er eða neinnar stéttar sérstaklega, verð ég þó að segja, að ég hefði búizt við því, að meiri reisn og meiri sóknharka kæmi fram hjá forustumanni útvegsmannasamtaka landsins, þegar rétt væri um þetta frv., heldur en ræða hv. þm. bar vitni um.

Hv. 7. landsk. sagði, að frv. okkar væri van-hugsað. Ég tel, að hann hafi fært nauðalítil, ef nokkur rök að þeirri staðhæfingu sinni. Um fyrri gr. frv. sagði hann, að það hefði verið eðlilegra, að við flm. málsins hefðum flutt frv. um að miða launaskattinn við kauptryggingu sjómanna, en ekki í því formi, sem frv. er nú. Vissulega er þetta sjónarmið út af fyrir sig, þó að við höfum talið, flm. frv., rétt að stiga skrefið heldur lengra með hliðsjón af þeim óvenjumiklu erfiðleikum, sem einmitt þessi grein í framleiðslustarfsemi landsmanna á við að stríða nú í dag. En ég fyrir mitt leyti vil hér með bjóða hv. 7. landsk. þm. upp á það, að eftir að frv. okkar hefur fallið, ef sú verður reyndin, þá er ég reiðubúinn að flytja með honum frv. í þá stefnu, er hann var að tala um, að eðlilegra hefði verið að miða frv. við, og þá fáum við væntanlega á það reynt, hversu ríkur hugur fylgir þeim orðum, sem hv. þm. hafði um þetta efni hér áðan. Ég hef a. m. k. ekki hingað til orðið var við, að af honum eða öðrum forustumönnum sjávarútvegsins í þing-liði Sjálfstfl. hafi verið flutt eitt einasta frv. á yfirstandandi þingi eða seinustu þingum um að aflétta einhverjum af þeim mörgu og margvís-legu álögum, sem lagðar hafa verið á sjávar-útveginn í tíð hæstv. núv. ríkisstj., þrátt fyrir það að fjöldasamþykktir útvegsmanna og sjó-manna liggi fyrir um þau efni. Og þegar við hv. 2 þm. Framsfl. í stjórnaranæðstöðu flytjum hér frv., sem á að vera prófsteinn á það, hvort hæstv. ríkisstj. og stuðningslið hennar á þingi vilji feta

inn á þá braut að aflétta ýmsum gjöldum af sjávarútveginum, sem búið er að leggja á hann, þá kemur forustumaður Landssambands ísl. útvegsmanna hér upp í ræðustólinn og hefur þann boðskap einn að flytja um frv. efnislega, að það sé vanhugsað, og færir þar að auki engin rök fyrir því, því að ég tel það engin rök, sem hv. þm. sagði áðan, að efni 2. gr. frv. væri þess eðlis, að það væri algerlega óframkvæmanlegt. Hér er talað algerlega út í hött. Ef hv. þm. læsi 2. gr., sæi hann, að það er alger misskilningur hjá honum, sem hann hélt þá fram. Það er talað um í frv., að það eigi að undanþiggja alla vinnu í fiskvinnslustöðvunum launaskatti, ekki einungis vinnu við verkun hráefnis af bátum undir 150 tonnum, heldur einnig af bátum, sem eru yfir þeirri stærð, þannig að ég hygg, að hv. þm. hefði átt að lesa sjálfar frvgr. betur en hann virðist hafa gert, áður en hann fer að fara hér upp í ræðustólinn og hreyfa jafnmiklum fjarstæðum og hann var að gera um þetta einstaka atriði og hyggja andstöðu sína við frv. á svona fullyrðingum, sem eru gripnar algerlega úr lausu lofti.

En annars vildi ég segja aðeins það um þetta mál, að ein af afleiðingum þeirrar miklu dýrtíðar, sem hér hefur verið í landinu á undanfórnum árum og að mjög verulegu leyti er til komin vegna þeirrar stefnu, sem hæstv. ríkisstj. hefur fylgt í efnahagsmálum, er sú, að vöxtur spariinnlána í bankakerfinu hefur orðið miklu minni en þörf hefði verið fyrir, miðað við ört vaxandi þjóðfélag, sem er á þróunarbraut á flestum sviðum. Þetta hefur m. a. leitt til þess, að margs komar og ólik starfsemi í landinu líður nú mjög af lánaskorti, og þá eru farnar af hendi löggjafans ýmsar þær leiðir til að tryggja lánsfé til tiltekinnna framkvæmda, sem út af fyrir sig eru mjög knýjandi og þarflegar, með því að leggja alls kyns smáskatta bæði á útvegin og t. d. landbúnaðinn og iðnaðinn til þess að standa undir þörfum, sem eðlilegt væri, að þjóðfélagið sem heild og þær almannastofnanir, sem þjóðfélagið rekur, eins og t. d. bankarnir, stæðu undir. Þannig er m. a. launaskatturinn til kominn á bátana og fiskiðjuverin, sem við erum hér að leggja til, að verði felldur niður, vegna þess að þeir aðilar, sem hann eiga að greiða, eru þannig staddir í dag, að þeir geta ómögulega greitt hann. Það er staðreynd. Og hvaða vit er í því að leggja þessa pinkla á þessa aðila og veita þeim svo aftur úr ríkissjóði væntanlega tilsvarende stuðning, sem svo aftur er innheimtur í ríkissjóðinn með sköttum á almenning í landinu? Ég skil ekki þá hagræði, sem í því felst. En eftir tölum, sem ég hef séð, t. d. í skýrslunni til hagráðs, skilst mér, að útlánaaukningin í landinu frá árinu 1960 til 1965 nálgist það að tvöfaldast, en á sama tíma hefur þjóðarframleiðsla landsmanna, sem auðvitað þarf á miklu og vaxandi lánsfé að halda, rúmlega 2.5-faldast, þannig að það er augljóst mál, að á þessu tímabili hefur framleiðsla landsmanna búið við skert lánsfé og stöðugt minnkandi. Þetta eru staðreyndir, sem ég teldi, að ríkisvaldið hefði átt að svara á annan hátt en þann að leggja sérstakan launaskatt á t. d. útgerðina, sem fær ekki undir honum risið nú og þarf að

afla almenningsfjár í ríkissjóð til að greiða. Hún hefði átt að svara þessu frekar á þann hátt að ákveða, hvert takmarkað og minnkandi fjármagn í hlutfalli við framleiðslu ætti að fara, ráðstafa því takmarkaða lánsfé, sem til ráðstöfunar er, með því að reyna að koma sér niður á það, hvar það kæmi að beztum notum fyrir landsmenn, en ekki láta alger höpp og glöpp ráða því, eins og manni virðist hafa ráðið, væntanlega í nafni frelsisins, á tímum þeirrar hæstv. ríkisstj., sem nú situr.

En sem sagt, aðalatriði þessa máls er það, að við flm. þessa frv. leggjum til, að lagt sé inn á þá braut að létta ýmsum af þeim álögum af útveginum, sem á hann hafa verið lagðar á undanfórnum árum. Við teljum, að ástandið hjá útveginum sem greiðanda þessara gjalda sé þannig í dag, að þetta sé réttmæt krafa, og ég verð að segja, að ég hefði búið við nokkuð öðrum og vinsamlegri móttökum við frv. einmitt frá formanni Landssambands ísl. útvegsmanna, sem ég veit ekki betur en hafi mótmælt þessum skatti, þegar hann var á lagður á sínum tíma, eða a. m. k. í því formi, sem hann nú er.

Flm. (Björn Pálsson): Herra forseti. Það er nú e. t. v. ekki ástæða fyrir mig að halda langa ræðu, því að það hafa ekki komið sterk mótrök gegn frv. eða þeirri ræðu, sem ég hélt um daginn.

Hv. 7. landsk. þm. hélt hér ræðu. Vægast sagt var hún veik af rökum. Ráðh. flýja út, vilja ekki ræða málið. Ef málstaðurinn væri ákaflega sterkur, þyldu þeir að vera hérna inni. Þeir voru hér tveir um daginn, fyrrv. sjútmr. og forsrh., og báðir fóru út. Ef málstaðurinn væri ákaflega sterkur hjá þeim, hefðu þeir líklega tekið í mig á eftir. Þið heyrðuð allir málsvörninna hjá hæstv. sjútmr. í gær út af dráttarvöxtunum. Ég fékk ekkert svar, hvort hann álitir þetta sanngjarnt, hitti hann svo hér niðri á eftir og spurði hann, — ég vildi fá svar, og hann sagðist þá ekki álíta þetta sanngjarnt, að hafa svona háa dráttarvexti. Og þá sagði ég honum, að mér fyndist nú, að þjónarnir ættu ekki að ráða yfir húsbændunum, og það er min skoðun.

Hv. 4. þm. Reykn. er búinn að svara nokkru af þessum atriðum, sem komu fram hjá hv. 7. landsk., svo að það er ekki ástæða fyrir mig að vera langorður um það. Það er rétt hjá hv. 4. þm. Reykn., að það er átt við, að það sé öll vinna í frystihúsum, og þarf ekkert að sortera af bátum, þannig að formaður útvegsmanna hefði átt að lesa þetta vandlegar. Er nokkuð unnið við að skattleggja þessi frystihús um 1% og borga þeim svo aftur stórar fjárhæðir? Það eru bara tvær stefnur, sem um er að tala í raun og veru í þessu: Þessi, sem hefur verið farin undanfarna áratugi, að láta atvinnuvegina ekki bera sig, koma svo og heimta uppþætur af ríkinu, og eins og ég tók fram áðan: alltaf meiri og meiri, reyna að gera útkomuna sem allra versta, krefjast alltaf meira og meira og láta svo stórar fjárhæðir renna til manna, sem þurfa þess ekki með, því að þeir bera sig mest eftir því, sem bezta hafa getuna, alveg eins og ef takmarkað er á stallinum hjá hestunum, eru það duglegustu hestarnir, sem bíta hina af, — eða að létta

ósanngjörnum útgjöldum af atvinnuvegunum, búa að þeim þannig, að löggjöfin sé skynsamleg og sanngjörn, og segja þeim svo bara að spjara sig.

Ég spurði sjútmrsh. áðan, hvort hann hefði lesið frv. og grg. Nei, ónei, hann hafði ekki gert það. En í því eru talin upp öll atriði, sem þarf til þess að laga afkomu bátanna og segja þeim svo bara að hypja sig, en ekki venja þá á að koma og segja: Við förum ekki af stað, nema við fáum þetta og þetta mikið fé úr ríkissjóði. En það er ekkert annað en að segja við þá: Þið farið af stað, þið verðið að fara af stað, vegna þess að þið getið ekki stöðvazt. Það er ekki hægt annað en fara af stað með bátana á vertíðinni, og ef þeir gera það ekki, þá taka bátana af þeim, lánastofnanir geta ráðið því.

Ég vil, að við búum skynsamlega að atvinnuvegunum, en venjum þá svo af því að koma sífellt og heimta bein framlög úr ríkissjóði, og hruga ekki þannig sköttum á alþýðu manna, að hún þurfi endalaust að gera kaupkröfur á kaupkröfur ofan. Ef fólk fyndi þetta og byggi við það, hætti það þessum heimskulegu kröfum, sem eingöngu eru til þess að minnka gengi krónunnar.

Það eru þarna tvær stefnur, og af því að mér er vel við þessa menn, sem eru í ríkisstj., lagði ég þetta litla vit, sem ég hef, fram við að benda á þessi atriði. Hitt er mesti misskilningur hjá hv. 7. landsk. þm., að ég hafi nokkurn tíma sagt, að ég væri vitrasti maður þingsins, en ég hef heyrt fleiri en einn mann annan segja það. Ég hef aldrei brizlað hv. 7. landsk. þm. um heimsku, ég dreg það í efa, að hann sé heimskur, en ég hef sagt honum, að mér fyndist hann ekki kjarkmaður. Ég var ekkert hissa á hans ræðu hér. Hann þarf að þjóna sínum húsbændum. Við vitum það, allir útvegsmenn, að hann er ekki bardagamaður, en hann kemur auðmjúkur til sinna húsbænda, góða barnið, er hlýðinn og biður um meira og meira og meira og meiri mjólk, eins og gott barn. Ég vil ekki láta vera að þýngja okkur með ósanngjörnum sköttum og óþörfum, en ég vil líka, að við séum ekki alltaf betlandi á ríkisstj. Ég þekki mann svona kjarklítinn eins og hann, og ég þekki mann líka, sem alltaf er auðmjúkur, hann kemst dálítið langt að betla svona út, en þetta hefur ákaflega ill áhrif á aðra, telja þeim trú um, að hlutirnir geti ekki borið sig, hlaupa svo og biðja um aðstoð á aðstoð ofan, og það gengur auðvitað allt aftur á bak í bæjarfélögum, sem svona menn eiga að stjórna. Í raun og veru er þessi launaskattur ekki nema bara einn lítill punktur. Ég taldi þarna upp hvern liðinn af öðrum. Það er ekki nóg að gera þessa ráðstöfun, það þarf hver ráðstöfunin að reka aðra, afnema þessar vitlausu álögur. Þeir segja, þessir hv. herrar, að þetta hafi verið samningur við verkalyðsfélögin. Það má vel vera, að þessir menn hafi samið, en það var ekki eftir beiðni okkar útvegsmanna, sem var samið svona. En ef einhvern tíma er gerður vitlaus samningur, á hann þá að standa endalaust, á ekki að laga vitleysurnar? Hver er afleiðing af þessu fræga júnísamkomulagi? Dýrtíðarskriðan hefur haldið áfram alveg í fullum gangi, sennilega aldrei hraðar. Nei, það þarf nefnilega að taka öðrum

tökum á þessu, og það getur hæstv. ríkisstj., ef hún bara hefur kjark til þess. Það eru tvær leiðir til, það er annaðhvort að lækka útgjöldin, bæði á fólkinu og atvinnuvegunum, og auka verðgildi krónunnar á þann hátt eða skriðan heldur áfram.

Hæstv. sjútmrsh. sagði við mig áðan: Það er ekkert leyndarmál, ef það eru lækkaðir vextirnir, sem eru stærsti liðurinn við sjávarútveginn, kemur landbúnaðurinn og heimtar lækkan líka. — Gott og vel, segi ég, lækkið þið bara. Hverjir eru það, sem borga þessa háu vexti í Búnaðarbankann? Það var hækkað um meira en þriðjung. Fólkið. Það er reiknað út afurðaverð, og neytendurnir borga og ríkissjóður tekur á sig kúfinn af því með niðurgreiðslunum. Hún er ekki til annars en að þynna út krónuna, þessi vaxtahækkun. Ein mesta vitleysa, sem ríkisstj. gerði, var vaxtahækkunin, og hefur átt drjúgan þátt í því að auka verðbólguna og koma skriðunni af stað. Henni hefur gersamlega mistekizt að ná tilgangi sínum. Það átti að vera til að draga úr eftirspurn lánsfjár. Hvenær hefur eftirspurnin verið meiri en síðan þessi vaxtahækkun kom? Það eru biðraðir hjá bönkunum og ekkert til í þeim núna, af því að skattarnir eru orðnir svo háir, að þegar þarf að borga ársfjórðungslega söluskattinn, er ekkert eftir í viðskiptabönkunum. Það er komið upp í Seðlabankann, og þaðan kemur það ekki fyrr en út á fiskinn á vertíðinni.

Þetta er nú ráðslagið, og það er algert heimsmet að gera hvort tveggja í einu: fella gengið úr 16 kr. dollarann og í 38 kr., eins og gert var, og raunar var eðlilegt, að gengið væri lagað, en það var gengið of langt, og um leið að hækka vextina svona mikið. Þeir fóru í 12% þá. Sannleikurinn er sá, að afkoman var alveg herfileg 1959. Það var ekkert hugsað um nema kosningar og kjördæmabreytingu, og greiðsluhallinn versnaði um kringum 1000 millj., og það var svo mikið fát, þegar ríkisstj. tók við, hún hélt, að allt væri að fara á hausinn, og vextirnir fóru í 12% og allt eftir því, gengið féll meira en þurfti, þeir bjuggust við enn þá lakara. Svo kom þessi skriða, sildin fór að veiðast, og þeir eru oft búnir að þakka sér það í hæstv. ríkisstj. En þeir fundu ekki upp sildarleitartækin og ekki heldur blökkina og ekkert af því, sem gaf þetta, en þeir hafa verið heppnir með árferðið, auk þess sífelldar hækkanir á hráefninu, og þetta hefur allt verið jákvætt, og þetta hefur getað oltið svona áfram, þótt vitlaust væri að farið á margan hátt. En svo bara um leið og þetta hættir, um leið og verðlagið hættir að hækka, fer auðvitað allt í vitleysu, eins og ég sagði um daginn. Ég lýsti því yfir um aflatryggingasjóðinn, að ég væri með því, ég álti það í raun og veru ekkert ósanngjarn, ég var ekki að telja eftir þær álögur, þó að það sé náttúrulega þó nokkuð mikill skattur, og það álti ég í raun og veru heilbrigða aðstoð, ef hún er rétt notuð, en hún á líka að nægja. Svo eigum við að hafa okkar löggjöf þannig og okkar gengisskráningu og okkar vexti, að útvegurinn þurfi ekki annað, og venja hann af því að þurfa annað, nema í einstökum tilfellum, þar sem erfið aðstaða er á einhvern hátt. Þar þarf raunhæfan stuðning við atvinnuvegin, og það á að gera

það á skynsamlegan hátt og á þann hátt, að það verði að gagni í framtíðinni, en ekki að það sé étið upp jafnóðum. Það á að undirbyggja atvinnuvegina, og það ætti atvinnuöfnunarsjóður að gera í framtíðinni, og ég var hlynntur því. En það þarf bara að gera það á skynsamlegan hátt.

Það er enn fremur ekki rétt hjá hv. 7. landsk., að ég hafi verið með árásir á fiskimálasjóð. Það, sem ég sagði, var það, að ég væri hræddur um, að það væru ekki öll lánin, sem hefði verið nauðsynlegt að lána eða réttlætlanlegt, þau hefðu verið betur ólánuð. Maður getur orðað þetta á ýmsan hátt, og ég veit jafnvel um, að það er rétt út af fyrir sig og ekkert sérstakt að ráðast á stjórnina fyrir það, því að það er bæði ókunnugleiki og ýmislegt annað, sem kemur þar inn í. Það er náttúrulega svo með allar lánastofnanir, að það eru veitt misjafnlega þörf lán og koma að misjafnlega hagkvæmum notum. Og ég efast ekki um, að þeir hafi gert eitthvert gagn í útlánastarfsemi sinni, í mörgum tilfellum mikið. En þeir hafa líka lánað sumum aðilum, sem e. t. v. hefði verið betra að lána ekki. En jafnvel þó að það sé dálítið tilfinnanlegt gjald, sem útvegurinn borgar til hans, var það ekki áráðsæfni, enda ekki minnst á hann hjá mér í grg., þó að þar séu mörg atriði tekin, þannig að hv. 7. landsk. er svolítið viðkvæmur fyrir því.

Viðvíkjandi orlofinu, þá var ekki rétt með farið hjá hv. ræðumanni, 7. landsk. Ég orðaði það á þá leið, að mér vitanlega, ég veit ekki til, að sjómannasamtökin hafi sjálf verið með neinar sérstakar kröfur, þegar júnisamningurinn var gerður. Hitt veit ég, að stjórnmalamenn eru alltaf með yfirboð til að reyna að veiða kjósendurna á, en ég tel það ekki kröfur fólksins, og það gladdi mig, að hann er þó sammála mér um, að það sé vitleysa að borga þetta af hlutunum, hve háir sem þeir eru.

Ég veit og dreg það ekki í efa, að hv. 7. landsk. vill útvegsmönnum vel. Hann hefur bara þessa aðferð, hann vill vera auðmjúkur við sína húsbændur og geta svo komið til þeirra með góða samvizku eftir góða og dygga þjónustu og beðið þá um að gefa börnum sínum meiri mjólk. Ég vil bara, að við vinnum fyrir okkur og losum okkur við þær heimskulegu og óþörfu og óviðkomandi lýrðar, sem á okkur er hrúgað, og þurfum svo ekkert að vera að biðja um neina aðstoð. Við verðum náttúrulega að taka misjöfnu árferði. Það er ekki nema gott um það að segja, að það sé skilningur hjá lánastofnunum að vægja þá um innheimtu í bili.

Ástæðan fyrir því, að við sömdum þetta frv. og fórum að tala um þetta mál, var sú, að við erum á vegamótum, hvort við eigum að fara gömlu slóðina, fá sífellt meiri og meiri greiðslur úr ríkissjóði, meiri og meiri aðstoð, láta kaupmátt krónunnar sí og æ minnka, og svo þegar við erum búnir að reka þetta vitlausa gengi nokkur ár, að lækka gengið, eða hvort við eigum að snúa alveg við, búa skynsamlega að atvinnuvegunum hvað löggjöfina snertir, vaxtagreiðslur og lánstíma og láta þá bera sig og svikja launþegana ekki á þeirri krónutölu, sem þeir fá. Ég er sannfærður um, að raunsæir forráðamenn fyrir

launþegana vildu semja um svona hluti, ef komið væri á móti þeim, og ég get sagt ykkur það, að ef það hefðu verið gerðar skynsamlegar ráðstafanir 1960, hefði fólkið staðið með stjórninni langt út fyrir raðir flokkanna, ef þeir hefðu raunverulega stöðvað, þar sem þeir voru þá, stöðvað það, að kaupmáttur krónunnar haldi áfram að minnka, þá hefðu margir viljað hjálpa þeim. En þeir gerðu það ekki. En svo þegar fólkið sá, að þeir ætluðu ekki að gera það, hætti það að hafa nokkurn áhuga á þessu, og eftir gengisfellinguna endurtekna 1961, sem því miður var gerð meira af hefnigirni en þörf, hætti fólkið að trúa því, að það yrði um verðstöðvun að ræða.

En ástæðan fyrir því, að við komum með þetta frv., er m. a. sú, að við stöndum á vegamótum, og í öðru lagi, að till. bátanefndarinnar eru vægast sagt ófullnægjandi. Þetta eru ágætir menn, sem eru í þessu, en þeir hafa ekki gert mikið að því að gera upp reikninga fyrir fiskibáta og tóku ekki á þeim kýlunum, sem verst voru: Ég skal jata það, að till. eru velviljaðar og frekar til bóta, en þær eru ekki áhrifamiklar. T. d. þessi 10%, sem var verið að deila hér um í gær, hafði verið ákaflega lítills virði fyrir bátaútvægin að fá síðari hluta árs 1966, 10 ára hækkun. Afllinn var lítill þá, og 10 áura eru ekki mikið fé. Bátur, sem hefði aflað 100 tonn, hefði fengið eftir því 10 þús. kr., og það dregur ekki langt, þannig að það er ekki varanleg úrlausn að bæta alltaf aurnum við. Og viðvíkjandi 50 áura gjaldinu er það að nokkru leyti komið. En það eru ekki gerðar raunhæfar till. um, hvað gera eigi. Það má vel vera, að það væri ekki svo vitlaust að hlaupa eitthvað undir bagga með þessum bátum, sem sitja með nætur og kraftblakkir og verða að hætta. En ég er ekki farinn að sjá, að það verði gert, enda leggur n. ekki beint till. fram um það, heldur að þetta sé athugað. Þá er að lengja lánstímann, það er ekkert nema gott um það að segja, og ég tel till. frekar jákvæðar, en bara ekki nógu róttækar og raunhæfar í raun og veru. Um dráttarvextina er það jákvætt, en það vill ríkisstj. ekki gera. Það er eitt það jákvæðasta, sem n. kemur með, því að þetta er náttúrulega hrein firra, að ætla að refsa mönnum með 12% vöxtum, sem eru í erfiðleikum að geta haldið bátunum, alveg hrein firra, koma svo núna og segja, að þeir geti auðmjúklega sent umsóknir, sem eiga minni bátana, og þá verði þeim náðarsamlega af þessum herrum, sem nýlega eru búnir að leggja þetta í Seðlabankann, kannske veittar einhverjar ívilnanir með dráttarvextina. Er ekki heilbrigðara að hafa þá pinulítið lægri og þurfa ekki að vera að senda þessar bjálfaþéðir alltaf? Þá er það ábyrgðargjaldið hjá bátunum, sem eru keyptir erlendis frá. Jú, það er náttúrulega til bóta að afnema það, en ræður engum úrslitum um rekstur báta. Og þá er viðvíkjandi slysaforföllunum, þurfa ekki að borga þeim hlut. Þetta geta verið geysifjárhæðir hjá yfirmönnum á skipum, en það virtist mér á hæstv. sjútvmrh. í gær, að hann ætlaði nú, held ég, varla að þora að leggja í það að eiga neitt við það. Þetta er nú eitt af því jákvæða, sem n. kemur með. Sjálf-sagt er að borga mönnum tryggingu, en alveg ástæðulaust að borga skipstjóra þreföld laun á

síldarvertið fyrir að liggja í rúminu eða vera haltur, vera með gigt í hnénu eða eitthvað svoléiðis. Þá er viðvíkjandi því, að línuútgerðin aukist. En það er bara ýmislegt annað, sem n. kemur þarna ekki inn á, sem veldur því, að það er ákaflega erfitt að auka línuútgerð, og það er m. a., að það er orðið ómögulegt að fá menn til að beita. Í öðru lagi er beitan orðin svo dýr og allt í kringum þetta og tryggingin svo há, að það er útilokað eiginlega að láta bát á línuvertið bera sig. Helzt er það fyrir Vestfjörðum, af því að þar er aflinn mestur. Það verður þess vegna að líta á þetta frá alveg raunhæfu sjónarmiði. Menn vinna ekki fyrir sama kaup núna og þeir gerðu fyrir nokkrum árum, og eftirspurnin eftir sjómönnum er svo mikil á stærri skipum. Þess vegna verðum við að gera aðrar ráðstafanir, sem duga, og ég get tekið undir það með hv. 7. landsk., að ég álit, að það þurfi viðvíkjandi minni bátunum að taka til ræðilegrar athugunar og skipuleggja veiðina á réttari hátt en gert hefur verið og þar á meðal að veita vissar undanþágur til togveiða, auðvitað allt eftir áliti fiskifræðinga og í samráði við kunnugustu menn á þessu sviði.

Þarna er sem sagt um tvær leiðir að ræða. Þ. e. leiðina, sem við höfum farið undanfarna áratugi, að láta atvinnuvegina ekki bera sig, koma svo og biðja um aðstoð, meiri og meiri aðstoð, þá hætta þeir að hafa áhuga á að láta þetta bera sig, fara bara og heimta af ríkisstj. meiri framlög, — eða reyna að reka atvinnuvegina raunhæft og skynsamlega, og til þess þarf náttúrlega löggjafinn að búa þannig að þeim, að það sé einhver vegur, að þeir beri sig, en ekki þyngja þeim með þeim ægilegu gjöldum, að það sé ómögulegt að reka þá. Og það er staðreynd, sem ég sagði, það er miðað við afla upp úr sjó, að það nær 20% með því, sem útflutningsgjöldin eru, sem fer í alls konar pósta, og það var ekki að sjá, að þarna ætti nein stöðvun að verða. Nú er gjaldið til Hampiðjunnar að koma til framkvæmda. Hjá þessari stjórn frelsisins á nú að fara að leggja innflutningshöft á kaðla og netateina og því um líkt, af því að þeir gátu ekki komið þessu gegnum þingið. Ég er ekkert á móti Hampiðjunni, en það er bara engin sanngirni að fara þessa leið, það er bezt að styðja hana með beinu fjárframlagi.

Það er auðvitað miklu nær að afnema innflutningsgjöldin á útveginum til að létta á honum heldur en greiða honum fjárhæðir úr ríkissjóði. Það er miklu skynsamlegri leið, því að þá kemur ekki þetta uppgjör á hverju einasta ári, eins og hefur verið hjá L. Í. Ú., að það er stór halli, ekki hægt að fara af stað með bátana. Bændur hafa ekki notað þetta, þar hefur verið unnið á annan hátt.

Svo er nú eitt í viðbót með þennan blessaða launaskatt. Þetta er náttúrlega fíranlegt, við erum búnir að borga í fiskveiðisjóðinn, svo erum við látnir fara að borga til húsbýgginga. Hvar á að stöðvast? Og þegar lagt er á 1%, er þá ekki alveg eins hægt að leggja á 2%? Hvert fer þetta? Verðbólgan gleypir það. Ekki er auðveldara að kaupa hús núna en áður en launaskatturinn var lagður á, það vita allir. Er svo ekki hægt að fara í 3%? Þetta er hringavitleysa. Það átti að lækka

húsaverðið, en ekki fara að skattleggja útvegsmenn. Landbúnaðurinn er ekki skattlagður í þetta.

Þetta frv. út af fyrir sig er ekki allt og nær takmarkað, en við fluttum þetta til þess að sýna fram á, að það er um tvær leiðir að velja. Og vilji ríkisstj. fara sína gömlu leið, gerir hún það, en það er bara ekki okkur að kenna. Sem þm. höfum við komið hér með þetta litla frv., og við höfum skýrt okkar afstöðu, og svo verða þeir, sem ráða, þeir náttúrlega verða að ráða, hverja götuna þeir fara. En það er þá á þeirra ábyrgð. Fyrir það verða þeir að svara.

Sverrir Júlíusson: Herra forseti. Síst skal ég þræta við lögfræðinginn, annan flm. þessa frv., sem hér liggur fyrir, þar sem það er staðfest af 1. flm. einnig, að í 2. gr. hafi verið átt við alla fiskvinnslu, og það breytir vissulega lítils háttar því máli, sem ég sagði, en þó ekki að öllu leyti, því að ef þessir menn væru það kunnugir þessum rekstri, ættu þeir að vita, að mjög mörg önnur vinna fellur til við fiskvinnslustöðvagnar en beinlínis vinna við fiskverkunina sjálfa, svo að það yrði þá að halda þessu aðskildu, og það mundi þá fara að verða þannig, að það yrði að vera margt konar bókhald.

Ég endurtek það, að ég álit, að það sé vanhugsað að flytja frv., sem enginn grundvöllur er fyrir að ná fram að ganga til þess að þjóna atvinnuvegunum. Og það er þetta, sem skilur á milli. Ég stend alveg jafnréttur fyrir ásökunum beggja flm. um kjarkleysi og hugleysi og þeim árásum, sem blað þessara þm. hefur mjög látið í skína á undanförunum vikum vegna samþykktar ýmissa útvegsmannafélaga. Nei, það er það, sem er um að ræða raunverulega, að ég hef tamið mér í þau rösklega 20 ár, sem ég hef verið í forsvari fyrir útvegsmenn, að reyna að semja um hlutina við viðkomandi ríkisvald og ríkisstjórn, hver sem í hlut hefur átt, og hefur það tekið oft mjög giftusamlega, þó að vissulega hafi menn sjaldnast eða aldrei verið ánægðir. En það að setja fram þetta frv., ég endurtek, að það er vanhugsað, því að hvað er annað en vanhugsað að henda fram frv., sem gæti leitt til þess, ef samþ. væri, að það væri lítið á það sem brot á samningum á milli vinnuveitenda og vinnuseljenda, sem mundi leiða til þess, að kaupskríðan gæti farið af stað aftur? Ég veit, að hv. þm. gera sér fulla grein fyrir því, að verðstöðvunin byggist á því, að það verði jafnvægi í kaupgjalds- og verðlagsmálum, að það verði ekki meiri kaupbreytingar eða hækkar en atvinnuvegirinn geta staðið undir. En yrði farið inn á það með löggjöf að svíkja það samkomulag, sem gert var í júní 1964, mundi að minnu viti verða þar mjög mikill óleikur gerður einmitt undirstöðuatvinnuvegunum, sem byggja á framleiðslu, sem er háð útflutningsverði sérstaklega og geta ekki velt sínum byrðum yfir á aðra.

Hv. 4. þm. Reykn. bauðst til þess að verða meðflm. að þeim breyt., er ég minntist á, en hv. 1. flm. sagði, að L. Í. Ú. hefði aldrei samþykkt þær, þau væru ekki í samræmi við samþykktir, er L. Í. Ú. hefði gert, þessi orð, sem ég sagði. En það er einmitt það, sem gert var. Þegar verið

var að undirbúa lög um launaskattinn, fór L. í. Ú. einmitt fram á þetta, eins og ég sagði áðan, og einmitt var óskað eftir því, að það væri kannað, hvort launatollurinn hefði verið áætlaður það há, að hægt væri að ná samningum um þetta og að þá yrði miðað við kauptryggingu, því að vissulega var fullkomlega þörf á því, að þannig yrði gert. Nei, ég fullyrði það, þótt það sé talað um, að 8% meðalhækkun á fiskverði í ár sé lítil og ónóg, mundi það verða verra, ef allt launajafnvægi raskaðist og allt hækkaði, eins og gerði t. d. í ársbyrjun 1964, þegar samkomulag varð um 6% fiskverðshækkunina og síðar urðu fiskverkendur og aðrir atvinnurekendur að semja um hækkað kaupgjald, sem síðan lenti á hráefninu. Það er m. a. þetta, sem ég á við, þegar ég tel, að það sé vanhugsað og þá kannske bein sýndarmennska að henda fram frv., sem ekki er grundvöllur fyrir. Það fer eftir skapferli manna, hvort þeir telja, að það sé ástæða til að vera að sýna frv. og samþykktir, sem ekki er grundvöllur fyrir að nái fram að ganga. Og ég vil segja við hv. 4. þm. Reykn., sem býst til þess að bera fram brtt. með mér, ef þetta verður fellt, sem ég fagna, — þá vil ég segja við hann: Er hann þá tilbúinn, — ég spyr hann að því, — er hann þá tilbúinn til þess að bera fram frv. um leiðréttingu á þeim ósanngjörnu lögum, sem sett voru eða endanlega samþ. 8. apríl 1963, um slysa- og veikindabætur? Honum er það kunnugt, að ég í sjútvn. hef orðað þetta í samningum og viðtölum við stjórnmöndin. Ég og fleiri forsvarsmenn útvegsins höfum verið að fara fram á, að þetta óréttlæti, sem fór í gegnum þingið, — því að raunverulega viðurkenna allir, að lög þessi séu ósanngjörn, — verði leiðrétt. Og ég vil spyrja hann um það, ef það fer nú þannig, að ekki náist samkomulag á þeim grundvelli, sem nú er verið að ræða um og hv. fyrri flm. þessa frv. sagði, að hæstv. sjútmrh. hefði í gær hliðrað sér hjá að svara, en það er verið að rannsaka þetta, — hvort hægt er að koma þessu inn í þingið og veita því brautargengi. Ég vil spyrja hann að því, hvort hann vilji vera með flm. minn að frv., sem verði leiðrétting á því, en ekki nema það sé tryggt, að málið fari í gegn. Það er alveg rétt, sem hv. flm. þessa frv. sagði, að þetta er mikið réttlætismál og kemur mjög illa við marga menn, þegar dæmi eru til þess, að menn hafa orðið að greiða allt upp í hálfa millj. kr. fyrir þessar bætur, og það er talið, að misnotkun eigi sér stað. (Gripist fram í.) Vélbátanefndin mælir með því, en það er mjög loðið, og við skulum sjá, hvað þeir gera í sjútvn. En dæmi eru um það, að það hafi verið upp í hálfa millj., sem útvegsmaður hefur orðið að greiða. Þetta getur stöðvað báta, ef mikil óhöpp eiga sér stað. Þetta á ekki hliðstæðu í nokkru landi. T. d. í Noregi eru þetta 900 norskar kr. á mánuði, ef um veikindi er að ræða. Ég tel ekki, að ég hafi nokkurn tíma viljað niðast á sjómönnum, enda stend ég of nærri þeim til þess að vilja gera það. En þetta óréttlæti, sem á sér stað í þessu, það er mikil þörf á því, að Alp. sýni þann manndóm að leiðrétta þá villu, sem það gerði endanlega 8. apríl 1963.

Það er ýmislegt, sem ég er sammála 1. flm. þessa frv. um. Ég sagði það hér í fyrri eða hittið-Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

fyrra, einmitt í sambandi við afgreiðslu á málum, að mér finnst eðlilegt, að það væri eitthvert hámark í sambandi við orlof, því að orlof er hugsað þannig, að það sé til þess að menn með lægri tekjur og miðlungstekjur geti tekið sér hvíld og fengið sitt orlof. En þegar þetta nær til þess, að menn komast á aðra millj. kr. í árs-tekjur og ekkert hámark er fyrir hendi, er þetta orðin fjarstæða.

Hv. fyrri flm. þessa frv. talaði einnig um hlutaskiptin. Við erum í mörgum tilfellum mjög sammála um þetta, en það vita allir, hvað hlutaskiptin á síldveiðiflotanum og ekki hvað sízt gagnvart yfirmönnum eru fjarstæðukennd. Um það veit ég, að við erum sammála, að það er ábyggilega meiri vinnutrygging fyrir þessa menn, að meira verði eftir hjá framleiðslunni en verður, heldur en það fari í opinber gjöld, eins og það gerir nú, þegar þetta er komið upp í þær háu tekjur, sem nú eru.

Ég sem sagt skal ekki hafa þessi orð fleiri, en ég vonast til þess, að hv. 4. þm. Reykn. sýni bæði manndóm og kjark til þess að standa með í að leiðrétta það, sem viðurkennt hefur verið að væri ósanngjarnt. En ég óska ekki eftir því, að það sé komið með það sem sýndarfrv. fram á Alþingi, aðeins til að þóknast nokkrum mönnum, heldur til að fá því framgengt.

Vextina minntist fyrri flm. á. Það vildi nú einmitt þannig til, að bæði í gærmorgun og í morgun hef ég verið að vinna að lausn á ýmsum vandamálum, sem hér voru til umr. í gær, og þess vegna hafði ég ekki tíma til að kynna mér nægilega þessa merku ræðu hv. flm. til þess að geta svarað henni lið fyrir lið, því að víða var komið við og margt var merkilegt í henni, en ég endurtek þó, að ég stend við þær athugasemdir, sem ég hef tekið fram í sambandi við þetta frv.

Jón Skaftason: Herra forseti. Mér virðist ekki einleiki með þann misskilning, sem virðist ráða í hugarheimi hv. 7. landsk. þm., þegar um þetta mál er talað. Í fyrri ræðu sinni gerði hann sig beran að því að hafa gjórsamlega misskilnið efni frv., sem hann hélt um mikla fordæmingarræðu, og viðurkenndi hann það nú, og virði ég hann fyrir það. En í ræðu sinni áðan fór hann mörgum orðum um þann ódrengskap, sem hann kvað mig hafa sýnt sér með því að brýna sig um kjarkleysi. Ég hygg, að ég hafi ekki látið eitt einasta orð falla um kjarkleysi eða kjark hv. þm. í þeim orðum, sem ég sagði áðan. Það er af og frá. Hann getur leitað í ræðu minni staf fyrir staf á segulbandinu, og hann mun ekki finna neitt um það þar. Hins vegar talaði ég um, að mér fyndist lítil reisin yfir málflutningi hv. þm. í ræðunni, og við það stend ég, og miklu minni reisin en hann sjálfur hefur stundum látið í veðri vaka, að hann hefði yfir að búa, þegar hann væri að vinna að hagsmunum umbjóðenda sinna í L. í. Ú. hér á hv. Alþingi. (Gripist fram í.) En nóg um það, hér er um misskilning að ræða.

Hv. 7. landsk. þm. vildi halda því fram, að með því að samþ. þetta frv. væri verið að brjóta það samkomulag, sem gert var í júní 1964 á milli atvinnurekenda og launþegasamtakanna í land-

inu með vissri milligöngu ríkisstj. Ég vil í því sambandi aðeins minna á, að það samkomulag var gert og gildi til eins árs. Það samkomulag var endurnýjað aftur á árinu 1965 til eins árs. Á árinu 1966, eftir því sem ég best veit, hefur þetta samkomulag á milli atvinnurekenda og launþega ekki verið endurnýjað.

Ég minnst þess, að forustumenn þess flokks, sem hv. þm. tilheyrir, höfðu uppi um það mörg orð og stór, þegar vinstri stjórnin sat hér að völdum, á árunum 1956–58, hvað það væri óviðeigandi, að aðilar utan þingsalanna ákvæðu ýmis stórnál þjóðfélagsins. Það var hæðzt að þeirri yfirlýsingu ríkisstj., sem þá sat, að hún vildi við stjórnarathafnir hafa samráð og samvinnu við launþegasamtökin í landinu, og þetta var talið dæmi um lítillmennsku og kjarkleysi þeirra, er þá fóru með stjórn þjóðarþúsins. En hvað má þá segja um þann skilning, sem kom fram í ræðu hv. þm. hér áðan, að það væri eitthvað voðalegt, ef Alþingi vildi breyta einhverju, þó að í smáu atriði væri, í samkomulagi, sem gert var 1964 og ekki er í gildi í dag, vegna þess að samningurinn hefur ekki verið endurnýjaður? Ég vil enn fremur benda á það, að jafnvel þó að þetta frv. yrði samþ., hefur ríkisstj. það alveg í hendi sér að bæta þeim aðila, sem verður fyrir tekjumissi við samþykkt frv., þ. e. a. s. húsnæðismálastjórn, það fé upp með greiðslum, sem hún tæki þá eftir eðlilegum skattlagningarleiðum. (Gripið fram í.) Og það er talað um það í grg. hjá okkur. Ég tel, að það hefði verið miklu eðlilegra leið, sem hér er, heldur en það, sem nú er gert af ríkisstj. Ég minnst þess enn fremur í sambandi við júní-samkomulagið 1964, að sjaldan hafa örari verðhækkanir dunið yfir en einmitt skómmu eftir að það samkomulag var gert og frá þeim tíma. Ég man það vel, að af hálfu forustumanna launþegasamtakanna í landinu hafa verið hafðar uppi ítrekaðar yfirlýsingar um, að ríkisstj. hafi með þeim verðhækkunum, sem hún hefur látið viðgangast, enda haft forgöngu um sumar þeirra sjálf, væri hún að brjóta þann grundvöll, sem samkomulagið var byggt á, þannig að ég held, að þeir, sem styðja ríkisstj. og þá væntanlega í því að brjóta þetta grundvallarskiyrði fyrir samkomulaginu, ættu að haga orðum sínum gætilega, þegar þeir eru að tala um, að aðrir séu að rifta samkomulagi, sem hefur verið gert.

Hv. þm. talaði enn fremur um það, að þetta væri mikil sýndartill. hjá okkur, og fór mörgum orðum um það. Sýndartill. var það að hans dómi, vegna þess að það væri enginn grundvöllur til þess að fá hana samþ. Um það skal ég ekki alveg fullyrða enn þá, það á eftir að sýna sig, hvort það er grundvöllur fyrir meirihlutafylgi við frv., en ég verð að segja, að það er einkennilegur hugsunarháttur, sem býr að baki slíkrar yfirlýsingar sem þessarar. Hvað mætti þá segja, ef þetta væri algilt, um það hlutskipti, sem hv. stjórnarandstaðingur hafa orðið að búa við í hv. Alþingi, síðan núv. ríkisstj. tók við völdum í árslok 1959, þar sem það er staðreynd, að nálega hvert eitt einasta frv., hvert eitt einasta mál nærri því, með örfáum undantekningum, hefur verið fellt eða svæft eða einhvern veginn

drepið af hæstv. ríkisstj. og því stuðningsliði, sem hún hefur hér í þinginu? Samkvæmt þessum hugsunarhætti mundi sem sagt fyrir fram vera útilokað, að nokkur stjórnarandstaðingur gæti hreyft nokkru máli, því að það væru bara sýndartill., af því að þær mundu ekki komast í gegn. En það er vegna þeirrar áráttu hæstv. ríkisstj. að þora ekki að meta þau mál, sem hér eru flutt, og láta þau gjalda eðlis síns, samþ. þau og leyfa þeim að fara í gegn, ef þau eru góð, sem þau alveg tvímælalaust eru mörg, en fella hin. Í stað þess er öllum málum, sem stjórnarandstaðan flytur, eða svo til öllum komið fyrir í glatkistunni, og það er við samflokksmenn og þá meirihlutamenn, sem hv. þm. er einn af, að sakast um þessa vinnuáðferð í þinginu.

Þá þóttist hv. þm. koma mér í dálitinn bobba, og ég skil það, af því að ég þóttist kannast við, að sárindi væru inni fyrir, með því að skora á mig að gefa yfirlýsingu um það, hvort ég væri reiðubúinn að fylgja honum í því að flytja frv. um bætur í slysatilfellum á sjó. (Gripið fram í.) Og tryggja því framgang. Ég ræð ekki yfir stjórnarliðinu. Ég ræð yfir mínu atkv. einu. Ef hv. þm. vill tryggja stjórnarliðið, höfum við meiri hl. samanlagt, ef ég stend að slíku frv. En um þetta vil ég segja það, að á árinu 1963, þegar þessi lagabreyting var gerð, hyggt, að engum hafi verið ljóst, til hvernar niðurstöðu breytingin mundi leiða í slysatilfellum eða veikindatilfellum hjá sjómönnum. Það var fyrst með dómi í hæstarétti á árinu, að ég held, 1964 eða einhvern tíma þar um bil, að það var úrskurðað, að bætur eða kaup í slysatilfellum skyldi miða við aflahlut. Ég minnst þess, að L. í. Ú. m. a. fékk á sínum tíma að vita um þessa breytingu og stjórnin hreyfði engum athugasemdum þá um það atriði, ekki einni einustu athugasemd mér vitanlega. Ég var í svokallaðri „bátanefnd, sem m. a. fjallaði um þetta atriði, og þar var því yfir lýst alveg ótvírætt af mér ásamt öllum öðrum nm., að þeir væru reiðubúnir að athuga um að breyta þessum ákvæðum í samráði og í samningum við þá, sem þarna eiga hlut að máli, þ. e. a. s. samtök sjómanna. En sú till. hefur ekki náð fram að ganga, því að í því atriði hefur orðið ákaflega lítið úr framkvæmd hæstv. sjútvmrh., eins og raunar um allar aðrar till. n., eins og var rifjað upp mjög skilmerkilega í umr. í gær. Ég vil því bara endurtaka það, sem ég segi í nál., að ég tel eðlilegt, að hæstv. ráðh. nú, þótt seint sé, beiti sér fyrir því, að um þetta atriði verði reynt að semja milli þeirra aðila, sem eiga hlut að máli, og það kom fram fyllilega í n., að menn telja fyrir fram verulegar líkur á því, að um þetta geti orðið samkomulag á einhverjum grundvelli. Ef það sýnir sig, að það er ekki möguleiki á að fá slíkt samkomulag, er ég reiðubúinn til þess að athuga ásamt hv. 7. landsk. þm. að flytja frv. um þetta efni, ef við getum orðið sammála um efnisatriði þess, en að öðrum kosti að sjálfsögðu ekki.

Umr. frestað.

Á 46. fundi í Nd., 27. febr., var frv. tekið til frh. 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.
Á 47. fundi í Nd., 28. febr., var fram haldið
1. umr. um frv.

Eðvarð Sigurðsson: Herra forseti. Ég hafði kvatt mér hljóðs, þegar þetta mál var til umr. s. l. fimmtudag, en það var ekki til þess að ræða efnahagsmál almennt eða erfiðleika sjávarútvegsins sérstaklega, en það fannst mér efnið í ræðum þeim, sem þá höfðu verið fluttar varðandi þetta mál. Ég vildi hins vegar með nokkrum orðum koma að efnisatriðum þessa frv., en efni þess er það í stuttu máli, að fella beri niður launaskatt í einstökum atvinnugreinum á vélskipum allt að 150 tonnum og í fiskiðnaðinum. Mig langar til í þessu sambandi aðeins að geta þess, hvernig launaskatturinn er til kominn.

Eins og fram hefur verið tekið, var það einn af þáttum júní-samkomulagsins 1964. Húsnæðismálin hafa löngum verið ein af allra erfiðustu málum launþeganna og má segja alls almennings og jafnframt verið einn erfiðasti þátturinn í okkar efnahagslífi. Það er ekki neinum blöðum um að fletta, að einmitt þessi þáttur, húsnæðismálin og hvernig þau hafa þróast, hefur átt mjög mikinn þátt í því, hvernig dýrtíðin hefur vaxið og þá ekki síður hvernig launakröfur hafa aukizt til þess að reyna að standa undir sífellt dýrara og dýrara húsnæði. Mér hefur oft fundizt mikið á bresta, að atvinnurekendur reyndu að skoða þetta mikla vandamál í réttu ljósi. Og ég held, að flutningur þessa frv. sé í raun og veru enginn velgerningur við atvinnuvegina.

1964 var svo komið, að verkalýðshreyfingunni fannst bráðnauðsynlegt og brýn nauðsyn á því, að í þeim samningum yrðu húsnæðismálin sérstaklega tekin til meðferðar. Það má að vísu deila um það, hvort rétt sé í kjaradeilum eins og þá voru háðar og verið hafa bæði fyrir og síðar að taka þá til meðferðar og afgreiða í raun og veru mál, sem óumdeilanlega eru löggjafaratriði og ætti í rauninni að leysa á annan veg en þá var gert og hefur verið gert bæði um þetta mál og önnur skyld. En þegar nauðsynin er jafnbrýn og þá var, töldum við í verkalýðshreyfingunni, að það bæri að fórnna jafnvel nokkru til þess að fá úrlausn þessara mála á betri veg en þau voru þá stödd. Launaskatturinn var þá einn þáttur í lausn þessara mála. Það voru einnig önnur atriði í júní-samkomulaginu, sem snertu húsnæðismál. Og launaskatturinn er þannig, að það er greitt sem svarar 1% af öllum útborguðum launum, og þessi skattur er lagður á atvinnurekendurnar. Okkur var fullkomlega ljóst, þegar við gerðum júní-samkomulagið, að launaskatturinn m. a. skerti möguleika okkar til þess að hækka launin að sama skapi. Þetta var okkur ljóst. Það var einnig um það rætt á vissum stigum þessa máls, að fyrirkomulagið yrði annað, þ. e. a. s. að launþegarnir sjálfir greiddu þetta framlag beint til byggingarsjóðs ríkisins, en þangað rennur launaskattur, einmitt til þess að efla þann sjóð, svo að hann sé bærari um að standa undir hærri lánum til almennings varðandi húsnæðismálin heldur en áður var, enda var það einn liður samkomulagsins, að lánin hæk-

nuðu verulega. Það má segja, að það sé meira fyrirkomulags- eða hagræðingaratriði, að skatturinn er innheimtur á þann hátt, sem nú er, en í eðli sínu er hann í raun og veru hluti af launum fólks. Og það er einmitt þetta eðli launaskattsins, sem ég tel, að jafngildi því, að ef þetta frv., sem hér er til umr., yrði að lögum, væri það í raun og veru jafngildi þess, að laun væru lækkuð á lögbundinn hátt. Eðli málsins er það. Alveg sama mundi ég segja, ef flm. hefðu haft þetta viðtækara og tekið fleiri atriði, sem þeir virðast renna hýrum augum til í þessu sambandi, t. d. atvinnuleysisstryggingasjóðinn, — nákvæmlega sama eðlis.

Hv. 2. flm. þessa frv., 4. þm. Reykn., Jón Skaftason lögmaður, taldi hér í ræðu sinni, að júní-samkomulagið væri úr gildi vegna þess að það hefði ekki verið endurnýjað. Nú er það svo bæði með júní-samkomulagið og ýmislegt annað, sem gert hefur verið í þessum efnum fyrir og síðar, að sumt er fest í samningum og er þá þar þangað til aðilar koma sér saman um annað. Annað hefur verið fest í lög, og ég vildi einnig segja: er þá þar, þangað til aðilar koma sér saman um annað. En ekki er að efast um, að báðir þættirnir, það, sem stendur skrifað í samningum, og það, sem sett hefur verið í lög, er jafngilt og í jafnföstu gildi. Ég vil minna á, að í júní-samkomulaginu var einnig samið um, að verðlagsupphót skyldi greidd á laun. Þetta var lögfest á Alp. og er nú í lögum. Ég vildi nú mega spyrja, hvort hv. lögmaðurinn, alþm., teldi það ekki jafngilda samningsbrotum, ef verðtryggingin á kaupði væri numin úr lögum. Það væri enginn launþegi í landinu í vafa um það.

Í grg. fyrir þessu frv. tala hv. flm. um kjósendahræðslu. Ef þetta frv. ber ekki greinilega með sér öll merki kjósendadekurs, að ég ekki segi lýðskrums, þá kann ég ekki mörk að þekkja.

Flm. (Björn Pálsson): Herra forseti. Það er nú ekki miklu að svara. Ég veit ekki, hvort það hefur komið eitthvað markvert fram hjá hv. 3. landsk. þm. (EðS), áður en ég kom inn, en það er ekki mjög miklu að svara þeim atriðum, sem komu fram hjá honum eftir það.

Það er í fyrsta lagi, að það jafngildi launalækkun, ef launaskatturinn yrði afnuminn. Ég veit nú ekki til, að blessað fólkið fái þetta prósent. Það er lagt í húsnæðingarsjóð, fólkið fær svo aftur lán úr þeim sjóði, en í frv. okkar eða grg. er gert ráð fyrir, að það sé bætt á annan hátt, að það sé bankakerfið, sem sjái fyrir þessum lánum, en útgerðarmenn séu ekki skattlagðir. Ég reikna ekki með, að þetta verði að lögum núna, við reiknum yfirleitt ekki með því í stjórnarandstöðunni, að það fljúgi í gegn, þó að við komum með einhver frv. Þetta er sérstaklega gert til að skýra málin. Það er nefnilega þannig, að þegar menn eru að bæta þessum sköttum á atvinnuveg eins og sjávarútveginn, er það gert yfirleitt af mönnum, sem fást ekki við sjávarútveg og hafa ekki nokkra einustu hugmynd um, hvað þeir eru að gera. Svo er bætt skatti ofan á skatt, og ég dró þetta saman, þetta allt saman, til að sýna fram á, hvað þetta gerði allt saman mikið, en þetta er allt annað en laun til fólksins.

Það er bara verðbólguhitin, sem gleypir þetta, það fer ekki annað, og mikið af þessum peningum hefur lent hreinlega í vasa milliliðanna, sem eru að byggja húsin og selja þau. Þeir fá þeim mun meira greitt. Við álitum, að bankakerfið eigi að sjá fyrir þessu, en ekki skattleggja atvinnuvegina.

Það, sem farið hefur verið inn á nú seinni árin, er það, að það hefur verið farið að skattleggja atvinnuvegina til að geta útvegað rekstrarfé, í staðinn fyrir að ef fjármálapólitíkin væri heilbrigð, þá gæti bankakerfið annast skattana. Það er enginn að tala um að lækka laun. Hitt leiðir af sjálfu sér, að þegar laun verða óeðlilega há og atvinnuvegirnir bera sig ekki, ef um samningsatriði er að ræða, en ekki lög, semja náttúrulega atvinnurekendurnir við launþegana. Og menn geta ekki endalaust borgað meira en þeir afla. Ég vil ekki verja það. Ég álit, að fjárfesting í sjávarútvegi hafi verið vægast sagt dálítið ógætileg núna síðari árin og það hefði átt að hafa betra eftirlit með henni. Ég tók það fram um daginn, að þeir, sem græða mest á sildarútgætt d. d., ég tel þá gera of mikið af því, þeir fara undireins með það fjármagn, sem þeir hafa afgangs, og kaupa ný og ný tæki. Þetta getur gengið, meðan mikið aflast, en þegar aflinn bregzt, standa þessir menn uppi og geta ekkert borgað.

Alveg sama er með atvinnuleysistryggingarnar. Við ætlum ekki að skerða kjör eins einasta manns, þó að við minnumst á það að afnema þær. Við meinum auðvitað að létta byrðarnar. Þetta er tekið af bæjarfélögum, þetta er tekið af atvinnufyrirtækjum. Það gefur auga leið, að eftir því sem atvinnufyrirtækin eru skattlögð meira til einhverra sjóða, geta þau borgað lægra kaup. Hvaðan ætli peningarnir séu teknir, sem bæjarfélögin taka? Af fólkinu. Launþegarnir eru skattþindir núna með útsvörum, svo að það tekur engu tali, og þó að sjómennirnir hafi töluverðar tekjur, er þetta kroppað miskunnarlaust af þeim í opinber gjöld. Þetta verða þessir herrar að athuga, sem eru að semja fyrir fólkið, að fólkið borgar þetta allt saman. Og það er ekki endilega víst, að það komi á þá, sem ríkastir eru. Þeir hafa kannske einhver ráð til að smeygja sér undan því. Hverjir eru þeir, sem græða? Ætli það séu ekki þeir, sem hafa milliríkjavæðunina fyrst og fremst?

Ég get bara sagt ykkur það ævintýri, að ég var að koma neðan úr banka núna. Ég mætti einum saklausum vinnandi skipstjóra, sem sagðist eiga 32 tonna bát, 12 þús. falla í gjalddaga í haust hjá stofnlánadeildinni, og sagði hann, að væri búið að auglýsa bátinn af lögfræðingi, sem heitir Björn Ólafs og er fyrir þennan æðsta banka landsins. Þetta er ekki neitt leyndarmál. Svona er farið að. Þessum fuglum er sigað á þessa menn, sem bera hita og þunga dagsins. Svona er með þá farið. Maðurinn skuldar 200 þús. í bátinum, undireins beðið um uppboð. Það er verið að reyna að stöðva hjá flotanum í heild núna, vegna þess að það er í gegnum aðra stofnun, fiskveiðasjóðinn, sem er raunar búið að gera þannig núna, að það er varla skiptandi við hann, með því að leggja hann inn í þrjá banka. Það

er þetta kúgunarvald. Svo koma þessir herrar á eftir og hlaða skatti á skatt ofan á þessa menn, ekki að það renni beint til fólksins, til þess að það geti keypt sér mat og fót og menntað börn sín. Nei, ónei, það er lagt í sjóði, ekki í einn sjóð, heldur tvo, heldur þrjá, heldur fjóra. Verðtrygging á kaupum er allt annað atriði, það fer til fólksins. Það er kaup, enda tökum við það ekki þarna upp í þessari grg. Það fær fólkið greitt fyrir hækkandi verð þeirrar vöru, sem það þarf að kaupa, og það er allt annars eðlis. Og það er í raun og veru sanngirniskrafa. Aðalatriðið er bara að reyna að halda þessu í skefjum.

Viðvíkjandi kjósendadekri held ég, að það sé ekki rétt, að það sé neitt kjósendadekur í þessu, heldur alveg þvert á móti. Við þörðum þarna að taka atriði, sem aðrir hafa forðast að tala um og hæstv. forsrh. vill ekki tala um, því að hann fer út, þegar ég ætla að fara að tala um þetta mál. Hann vill ekki ræða málið, af því að í hjarta sínu veit hann, að það er allt satt, sem við segjum. Hann vill ekki ræða það. Nei, það er nefnilega dálítið hættulegt, þegar menn, sem ekki reka þennan atvinnuveg, fara að stjórna honum og hlaða byrðum á hann. Það væri ekki svo vitlaust að ákveða það, að sjútvmrh. gerði út einn fiskibát og færði reikningana sjálfur og borgaði þá, svo að hann hefði eitthvert vit á, hvað hann væri að gera. Ég held, að það væri vel til fundið og borgaði sig, jafnvel þó að ríkið borgaði leiguna eftir bátinn, ef hann lærði eitthvað á því. En það er ekkert verið að spyrja að því, þegar ráðh. eru skipaðir í einhvern ráðherra stól, hvort þeir hafa vit á hlutunum eða ekki. Nei, ónei, það er bara flokkabráskið og pólitíkin. Og það er mikið mein, að við skulum ekki velja menn í ráðherra stólana meira þannig, að þeir hafi vit á hlutunum, sem þeir eiga að stjórna, heldur en þeir geti skrifað eitthvað í blað eða smjaðrað fyrir kjósendunum, því að það er auðveldast. En það var nefnilega ekki kjósendasmjaður í því, sem við sögðum. Það var bara blákalður sannleikurinn.

Ég skal játa það, að þeir, sem hafa verið í þessu sildarævintýri og eru heppnastir með það, hafa haft peninga. Þeir hafa það, meðan síldin veiðist. Nú er ekki gert ráð fyrir því, að þessi mikli sildarafli verði nema eitt ár enn, og þá verður þar meira hrun en á þessum fiskibátum. Í ofanálög á þetta allt saman verða þessir menn, sem ekki hafa fiskverkunina, að borga alla þessa skatta. En þeir, sem hafa verkað fiskinn, hafa haft hagnaðinn, meðan hann var að hækka, þannig að við þá, sem hafa gert út bátana, hefur verið klippt og skorið. Þeir, sem hafa verið duglegir menn, hafa rétt sloppið, en ekki getað safnað neinum varasjóði. Og meðferðin er svo eins og ég gat um og þessi skipstjóri sagði mér, sem ég hitti núna á leiðinni hérna inn. Það var beðið um uppboð á bátinum, sagði hann mér, af því að það voru 12 þús. kr. í vanskilum frá í haust. Þessi aðferð hefur raunar ekki verið notuð í fiskveiðasjóðnum, en þannig hefur þetta verið notað í stofnlánadeildinni, meðan Seðlabankinn réð yfir henni og lögfræðingurinn Björn Ólafs. Það er rétt, að það heyrir, þegar svona aðferðir eru notaðar. Í staðinn fyrir að tala við manninn,

er bara beðið um uppboð. Þetta er gert með skattana. Ég veit ekki betur en aðstöðugjöldin, sem við erum að borga af töpunum, og þessi launaskattur og allt heila klabbið, ef þetta er ekki borgað, á bara að ganga að hátunum. Menn borga ekki með því, sem þeir hafa ekki til.

Það væri ágætt, að þessir herrar, sem alltaf eru að hlaða skatti ofan á skatt á þessa menn, sjómenn og útgerðarmenn, sem framleiða það, sem við lifum á, framleiða verðmæti þess, sem fólkið eyðir, sem er nú að ferðast í lúxusskipum, eins og Íslendingar gera mikið að núna og eyða mörg hundruð millj. í ferðalög á ári, — það er ágætt, ef þessir herrar vildu bara gera út bát, gera út fiskibát. Þá vissu þeir, hvað þeir væru að segja. Og eins og ég tók fram um daginn, er það annaðhvort gagnvart atvinnuvegunum, að atvinnurekendurnir semji við launþegana og þeir ræði um þetta skynsamlega, og launþegar eru ekki það blávatn, að þeir, sem vinna hjá fyrirtækjunum, viti ekki nokkurn veginn, hvernig þeim líður, og ríkið sé ekkert að skipta sér af því, eða þá að ríkið ákveði kaup launþega allra í landinu, jafnt bænda, sjómanna og annarra, auðvitað með aðstoð sérfróðra manna og eftir hagfræðilegum skýrslum. En það er ekki skynsamlegt að semja um eitthvað út í loftið, alveg að órannsökuðu máli, bæta skatti ofan á skatt, þangað til menn gefast upp og geta ekki borgað, eins og fiskibátarnir eru raunar búnir að núna. Það yrði sennilega meiri hl. af þeim seldur, ef það yrði innheimt hver skuld hjá fiskveiðasjóði, sem ég vil taka fram, að hefur verið rekin af fullkominni sanngírni og skilningi gagnvart útvegsmönnum, því að þetta er ágætismaður, sem honum hefur stjórnað, en hann sagði mér, að hann ætlaði að fara að fara, svo að þá lagast þetta allt saman. Þessir herrar, sem alltaf eru að gera endalausar kröfur á atvinnuvegi, sem ekki geta staðið í skilum, þyrftu að vita dálítið, hvað þeir væru að gera. Þeir ættu að vera í þessum atvinnurekstri sjálfir. Þá vissu þeir, hvað þeir væru að semja um og hvaða kröfur þeir væru að gera. En ég hef aldrei talið eftir þá aura, sem fólkið fær. Ég hef tekið það fram hér, að ég hef aldrei séð eftir peningum, sem hásetarnir hafa fengið, þeim veitir ekkert af þeim. En hitt hef ég tekið líka fram, að yfirmennirnir á skipunum, m. a. skipstjórnarnir á sildarskipunum, þeir hafa það há laun, að það er ekki eðlilegt, að nokkur atvinnuvegur í nokkru landi geti borið það uppi á heilbrigðan hátt. Og þessir viðbótarpinklar, sem er svo verið að læða á þessa menn, sem bera þyngstu byrðarnar, eru gersamlega óþolandi og eru algerlega að sliga okkur.

Jón Skaftason: Herra forseti. Ég hef nú þegar talað tvisvar í þessu máli og hef því ekki rétt til þess að gera hér annað og meira en hreyfa aths. við málflutning hv. 3. landsk. þm. (EðS). Það er aðallega eitt atriði, sem mig langar til þess að víkja nokkrum orðum að, sem hann vék sérstaklega að áðan, og það er, að hann lét í ræðu síni að því liggja, að samþykkt þess frv., sem hér er verið að ræða, mundi teljast brot á lögum. Og af hverju taldi hann það brot á lögum? Jú, vegna þess að ef það yrði samþ., mundi

það þýða, að húsbýggingarsjóður missti einhverra tekna við. Út af fyrir sig skal ég ekki neita því, að svo yrði, ef ekkert annað yrði gert. En svo vill til, að í síðustu ræðu minni, þegar þetta mál var til umr., benti ég m. a. á, að mér fyndist það einkennileg hagspeki, að fyrst væri verið að leggja á atvinnuveg gjöld, sem hann fengi ekki undir risið, þannig að verja yrði stórum fjárfúlgum úr ríkissjóði til þess að styrkja hann, svo að hann stöðvaðist ekki, og teknanna í ríkissjóð yrði svo að afla með því að leggja skatta á almenning í landinu. Ég sagði þá, að ég teldi miklu eðlilegra, að úr ríkissjóði sjálfum yrði veitt það fé, sem húsbýggingarsjóðurinn kynni að tapa við samþykkt þessa frv., og ef svo yrði gert, held ég, að erfitt sé að halda því fram með nokkrum rökum, að húsbýggingarsjóðurinn yrði fyrir tekjumissi, ef þannig yrði að málum staðið eins og ég hef bent á.

En úr því að hv. ræðumaður var að fárast út af því, að hér væru flutt mál, sem mundu leiða til þess, ef ekkert fleira yrði gert, að byggingarsjóður yrði fyrir einhverju smátekjutapi, þá vil ég minna á, að ég fæ ekki annað séð en einmitt hv. 3. landsk. þm. hafi gert á þessu þingi nákvæmlega sama hlut og hann er að ásaka mig um og hinn flm. þessa frv., þ. e. a. s. að flytja frv., sem, ef samþ. yrði og ekkert annað yrði gert, mundi leiða til þess, að byggingarsjóður ríkisins tapaði nokkru fé. Hv. þm. hefur flutt ásamt, að mig minnir, tveimur flokksbræðrum sínum till. um það, að vísitöluákvæði lána úr byggingarsjóði yrðu afnumin. Þetta vísitöluákvæði, held ég, að fullyrða meg, að hafi verið tekið upp í júnísamningunum 1964, sem hv. þm. sjálfur stóð að. Hann leggur nú til, að þetta ákvæði sé fellt niður, með frv.-flutningi á þinginu. Ekki einasta samkv. því, sem hann sagði um frv. það, sem hér er verið að ræða, er hann með þessu að leggja til, að tekjur byggingarsjóðsins séu skertar, heldur skilst mér, að með svipuðum röksemdum og hann hér flutti áðan meg, að hafi verið tekið upp í júnísamningunum 1964, sem hv. þm. sjálfur stóð að. Hann leggur nú til, að þetta ákvæði sé fellt niður, með frv.-flutningi á þinginu. Ekki einasta samkv. því, sem hann sagði um frv. það, sem hér er verið að ræða, er hann með þessu að leggja til, að tekjur byggingarsjóðsins séu skertar, heldur skilst mér, að með svipuðum röksemdum og hann hér flutti áðan meg, að hafi verið tekið upp í júnísamningunum 1964, sem hv. þm. sjálfur stóð að.

Ég skal svo ekki eyða fleiri orðum um þessi atriði. Ég vil aðeins til viðbótar mótmæla því, að samþykkt þessa frv. mundi leiða til þess, að kaup yrði lækkað á lögbundinn hátt, eins og hv. þm. lét orð falla um. Ég held einmitt, að ef frv. verður samþ., mundi frekar vera hægt að segja hið gagnstæða, að laun mundu hækka, því að eins og hv. ræðumaður gat um áðan, má segja, að á vissan hátt sé þetta 1% gjald skattur, sem launþegar þurfa að greiða af launum sínum.

Eðvarð Sigurðsson: Aðeins örfá orð, herra forseti. Ég vil endurtaka það, sem ég sagði hér áðan, að ég ætla ekki hér að fara að ræða um vandamál sjávarútvegsins sérstaklega. Það er ýmislegt í ræðu hv. 1. flm. þessa frv., sem ég er honum að mörgu leyti sammála um, en þau atriði ætla ég sem sagt ekki að fara að ræða núna. En ég vil endurtaka það, sem ég sagði áðan, að ef launaskatturinn hefði ekki komið til 1964, hefði ekki verið samið um sömu laun og þá var gert. Þetta er tvímælalaus staðreynd, sem ber að hafa í huga, og þá byggja þessi atvinnurekstur,

sem hér um ræðir, við þeim mun herra kaup en hann gerir núna. Þetta er það einfalda í málinu. Hvort svo það þykir rétt að létta þessum skatti af hjá þessum hluta sjávarútvegsins og bæta þá byggingarsjóði það upp á annan hátt, það er í rauninni aðrir hlutir. En þá auðvitað hefði það þurft að fylgja með í þessu frv., og sannarlega mundi ég ekki fallast á það, fyrr en ég sæi, á hvaða hátt ætti þá að afla byggingarsjóðnum tekna.

Hv. síðasti ræðumaður, 4. þm. Reykn., sagði, að ég hefði haldið því fram, að þetta frv. væri brot á lögum. Það auðvitað sagði ég aldrei, mér datt það ekki í hug, og held ég, að hann hafi frekar mismælt sig heldur en meint þetta. Að sjálfsögðu er hægt að gera breytingu á þessum lögum eins og hverjum öðrum lögum. Það er út af fyrir sig ekki lögbrot að gera breytingar á lögum. Ég sagði hins vegar, að ég teldi, að mörg samningsatriði, sem höfðu verið felld inn í lög eða sett lög um, ef þau væru afnumin án samráðs við hinn samningsaðilann, teldi ég það jafngilda samningsbrotum, — jafngilda því.

Manni eru ákaflega mismunandi kær ýmis atriði í samningum. Stundum neyðist maður til að gera nauðungarsamninga. Þeir eru líka til. Hér var minnst á eitt atriði úr jóni-samkomulaginu, vísitöluna á lánin, vísitölubindinguna á lánunum. Ég var aldrei hrifinn af því atriði, og það er nú svo, að þegar teknir eru upp samningar að nýju, venjulegir kaupgjalds- og kjarasamningar, viljum við gjarnan fá út úr samningum atriði, sem við áður höfðum samið um. Á sama hátt er með þetta atriði. Ég mundi mjög gjarnan vilja fá það út úr lögnum, eins og það er nú.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til fjhn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framur.

36. Vestfjarðaskip.

Á 43. fundi í Nd., 20. febr., var útbýtt:

Fr. til 1. um kaup og rekstur á Vestfjarðaskipi [128. mál] (þmfrv., A. 237).

Á 44. fundi í Nd., 21. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Steingrímur Pálsson): Herra forseti. Ég leyfi mér að leggja hér fram frv. til 1. um kaup og rekstur á Vestfjarðaskipi. Í 1. gr. þess segir: „Ríkisstj. er heimilt að láta smíða nýtt strandferðaskip fyrir reikning ríkissjóðs. Skipið skal vera 600—700 rúml. brúttó, byggt aðallega til fólksflutninga, en þó að nokkru til vöruflytninga, og skal hluti af farrými þess búinn kæli-tækjum.“

inga, og skal hluti af farrými þess búinn kæli-tækjum.“

Í 2. gr. segir: „Skip það, sem um ræðir í 1. gr., skal ríkissjóður reka á leiðinni Vestfjarðahafnir — Reykjavík. Heimahöfn skipsins skal vera Ísafjörður.“

3. gr. Rekstur skipsins er ríkisstj. heimilt að fela Skipaútgerð ríkisins eða hverjum þeim aðila öðrum, sem treysta má til þess að annast góða flutningaþjónustu á siglingaleið skipsins með sem hagkvæmustum hætti.

4. gr. Til framkvæmda samkv. 1. gr. er ríkisstj. heimilt að taka allt að 35 millj. kr. lán.

5. gr. Lög þessi öðlast þegar gildi.“

Allir, sem ferðast hafa um Vestfirði, vita, að vegna hárra heiða og fjalla er þetta landssvæði eitt hið erfiðasta yfirferðar og Vestfirðingar búa enn þá við erfiðari samgöngur á landi en íbúar annarra landshluta, og reynslan hefur sýnt, að þrátt fyrir allvel uppbyggða vegi, tryggja þeir ekki nema að litlu leyti eðlilegar samgöngur að vetri til milli byggðarlaga á Vestfjörðum. Hitt hefur ávallt verið ljóst, að ekkert annað en samgöngur á sjó, góðar og greiðar skipaferðir, getur fullnægt þörfum Vestfirðinga að vetrinum varðandi flutninga milli Vestfjarða og annarra landshluta. Samgöngur á sjó eru því og verða lífæðin í þessum málum, að því er Vestfirði varðar. Þá vitum við, að mikil afturför hefur átt sér stað í sjósamgöngum við Vestfirði, en það er þeim afleiðing þess samdráttar, sem orðinn er í rekstri Skipaútgerðar ríkisins. Við það hefur skapast óviðunandi ástand í samgöngumálum Vestfirðinga, og bitnar þetta allra harðast á Stranda-mönnum. Núna hafa t. d. flóabátasamgöngur frá Hólmavík og norður í Árneshrepp verið felldar að mestu leyti niður, vegna þess að akvegasamband skapaðist við Árneshrepp á s. l. ári, en þessi nýi vegur lokaðist í fyrstu snjóum og mun lítt verða farinn fyrr en með vorinu.

Það var þó sameiginlegt álit Vestfirðinga, meðan Skipaútgerð ríkisins var ólömuð, að nauðsyn væri á bættum Vestfjarðasamgöngum á sjó. Á þingi Fjórðungssambands Vestfjarða hafa mörg hin síðari ár verið gerðar einróma áskoranir á þm. Vestfjarða um að hefja baráttu fyrir sérstöku Vestfjarðaskipi, ef ekki fengist breyting á strandferðum til Vestfjarða í hagkvæmara horf. Margar sveitarstjórnir á Vestfjörðum hafa einnig hvað eftir annað gert sams konar ályktanir. Vart er því um annað að ræða, ef málið á að fá viðunandi lausn, en að byggt verði nýtt strandferðaskip til að annast farþega- og vöruflytninga milli Vestfjarðahafna og Reykjavíkur, og í þessu frv. er lagt til, að svo verði gert. Talið er við hæfi, að slíkt skip væri 600—700 brúttólestir að stærð og hefði farþegarými fyrir 50—60 manns. Þá þykir eðlilegt, að rekstur skipsins yrði falinn Skipaútgerð ríkisins, en þó er þeim möguleika haldið opnum í frv., að rekstur þess megi fela hverjum þeim aðila, sem treysta megi til að annast góða flutningaþjónustu á siglingaleið skipsins á sem hagkvæmasta hátt.

Fyrir nokkrum árum var horfið að því að smíða nýtt skip, Vestmannaeyjaskip, til að annast fólks- og vöruflytninga milli Vestmannaeyja og Reykjavíkur. Misjafnlega hafði fyrir þessu

fyrirtæki verið spáð, en nú hefur reynslan skorið úr. Vestmanneyingar hafa fengið öruggar, reglulegar og hagkvæmar sjósamgöngur við Reykjavík, og rekstur skipsins ber sig betur en nokkurs annars skips Skipautgerðar ríkisins. Heimahöfn Vestmannaeyjaskipsins er Vestmannaeyjar. Á sama hátt er lagt til, að Ísafjörður verði heimahöfn hins fyrirhugaða Vestfjarðaskips. Þó að ekki sé nákvæmlega vitað, hvað slíkt skip kunni að kosta, er hér lagt til, að ríkisstj. verði heimilað að taka allt að 35 millj. kr. lán vegna byggingar Vestfjarðaskipsins. Þetta mál er nú flutt í fimmta sinn í frv.-formi að ósk Fjórðungssambands Vestfjarða og fleiri aðila í héraði, og er þess að vænta, að Alþ. liti á brýna þörf þessa landshluta til bættra sjósamgangna og taki tillit til eindreginna óska Vestfirðinga um sérstakt Vestfjarðaskip. Á þann hátt telja kunnugir, að málið verði bezt leyst.

Herra forseti. Ég leyfi mér að óska þess, að frv. verði vísað til samgmn., eftir að þessari 1. umr. verður lokið.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 45. fundi í Nd., 23. febr., var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til samgmn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

37. Oliuverzlun ríkisins.

Á 44. fundi í Nd., 21. febr., var úthýtt:

Fr. til l. um Oliuverzlun ríkisins [130. mál] (pmfrv., A. 247).

Á 46. fundi í Nd., 27. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 47. fundi í Nd., 28. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Lúðvík Jósefsson): Herra forseti. Með frv. þessu er lagt til, að sett verði á stofn nýtt ríkisfyrirtæki, Oliuverzlun ríkisins. Gert er ráð fyrir því í frv., að Oliuverzlun ríkisins taki í sínar hendur allan innflutning á olíu og olíuvörum til landsins og hafi ein með höndum alla heildsölu á þessum vörutegundum. Þá er einnig gert ráð fyrir í frv., að þessi ríkisverzlun taki að mestu leyti í sínar hendur alla smásölu á olíu og annist dreifingu olíuvara um landið.

Eins og kunnugt er, hefur um alllangan tíma sú skipan verið á oliuverzlun hér á landi, að þrjú stór oliufélög hafa haft með oliuverzlunina að gera. Þessi þrjú oliufélög eiga svo að segja allar birgðastöðvar fyrir oliuvörur, sem til eru í land-

inu, og þau eiga einnig þær dreifistöðvar, sem talið er að þurfi við þessa vörusölu, og svo að segja allt það flutningakerfi, sem notað er hér innanlands í sambandi við dreifingu á þessari vöru. Hins vegar hefur það verið þannig nú um nokkurra ára skeið, að ríkið hefur gert samninga við erlenda aðila um innkaup á olíu til landsins. En þessir samningar, sem ríkið hefur gert um innkaup á olíu, hafa síðan verið afhentir þessum þremur stóru oliufélögum til framkvæmda, og á þann hátt hafa oliufélögin í rauninni fengið einokunaraðstöðu með verzlun í landinu á þessum vörum. Oliufélögin þrjú hafa því haft aðstöðu til þess í gegnum þetta skipulag að meina öðrum að komast að til þess að taka þátt í oliuverzluninni, jafnt í heildsölu sem í smásölu.

Við vitum, að þetta skipulag hefur leitt til þess, að þessi þrjú oliufélög hafa byggt upp þrífalt dreifingakerfi um allt land, því að út af fyrir sig starfa þessi oliufélög sjálfstætt þannig, að hvert þeirra um sig telur sig þurfa að byggja upp sínar aðalbirgðastöðvar og dreifistöðvar og hafa sitt sérstaka starfslið í sambandi við olusöluna. En þó að þessi þrjú oliufélög hafi á þennan hátt byggt upp æðikostnaðarsamt skipulag og haldi uppi mjög kostnaðarsömu dreifingakerfi, þá er nú ekki því að heilsa, að þau reki nokkra teljandi samkeppni sín á milli í sambandi við sölu á olíuvörum. Þessi þrjú félög hafa um langan tíma komið sér saman um það, hvaða verðkröfur þau skuli gera varðandi útsöluverð á olíu, en þau hafa um alllangan tíma þurft að sækja undir verðlagsyfirvöldin í landinu um það, hvað útsöluverð á olíuvörum mætti vera, og í þeim tilfellum hafa þessi félög alltaf komið fram gagnvart verðlagsyfirvöldum landsins eins og um einn söluaðila væri að ræða. Þau hafa þá sett fram sameiginlega sínar kröfur til verðlagsyfirvaldanna um þóknun eða álagningu sér til handa, og síðan hafa þau staðið mjög fast að því, að sams konar söluskilmálar skyldu vera í gildi hjá öllum félögunum varðandi þessa verzlun. Þetta hefur gengið svo langt, að þó að ýmsir opinberir aðilar hafi leitað eftir tilboðum varðandi kaup á allmiklu magni af olíu og oliufélögin þrjú hafi leitað eftir samningum í þeim efnum, hefur það jafnan komið fram, að öll hafa oliufélögin boðið viðskiptin með nákvæmlega sömu kjörum. Það hefur því ekkert farið á milli mála, að þessi þrjú oliufélög hafa með sér víðtækt samstarf varðandi verðlagninguna á olíuvörum. Þessi samstaða þeirra varðandi verzlunarreksturinn hefur einnig komið fram t. d. gagnvart olíusamlögum, sem víða hafa verið myndað samkvæmt lögum. Það höfðu ýmsir aðilar, sem þurfa mikið á olíuvörum að halda, myndað með sér olíusamlög á samvinnugrundvelli, m. a. höfðu útvegsmenn gert það í mörgum tilfellum. Þessi samlög hafa ekki átt þess kost að geta fengið olíuvörur keyptar af þessum þremur stóru oliufélögum á eðlilegu heildsöluverði. Um ekkert slíkt hefur verið að ræða. Oliufélögin hafa aðeins gefið þessum olíusamlögum kost á því að kaupa af sér olíu á hinu almenna útsöluverði, en þó veitt tiltekinn smáafslátt, sem hefur átt að duga fyrir beinum útlögðum dreifingarkostnaði

Þessara samlaga, sem annazt hafa þá smásöluna hvert á sínum stað. Þannig hafa þessi oliufélög í gegnum þá aðstöðu, sem ríkisvaldið hefur fengið þeim, komið í rauninni í veg fyrir það, að þau oliusamlög, sem starfandi eru í landinu, skv. lögum frá Alþingi, gætu rekið starfsemi sína á þeim grundvelli, sem þeim var ætlað að gera. Áður en oliufélögin þrjú fengu þessa aðstöðu í gegnum samninga við ríkisvaldið, var það þó svo, að ýmis oliusamlög í landinu höfðu aðstöðu til þess að kaupa olíu ýmist beint erlendis frá og ná þannig í olíuna á heildsöluverði eða í sumum tilfellum gátu þau keypt olíu frá birgðastöðvum, sem ríkið réð sjálft yfir og voru þá til hér í landinu, en þegar þessi oliusamlög höfðu þessa aðstöðu, sýndu þau það í verki, að þau seldu olíuna á miklum mun lægra verði en stóru oliufélögin gerðu almennt til landsmanna. En í þeim samningum, sem oliusamlögin hafa þurft að gera nú við oliufélögin þrjú, verða þau að skuldbinda sig til þess að halda uppi sama útsöluverði, hvar sem er á landinu, og oliufélögin gera.

Það er vitað mál, að olía er ein af brýnustu nauðsynjavörum landsmanna. Við notum hér til-
tölulega mjög mikið af olíu. Okkar atvinnurekstri er þannig háttáð, og aðstöðu okkar til þess að afla okkur hitagjafa er þannig varið, að við þurfum mjög mikið á olíu að halda, enda flytjum við árlega inn mjög mikið magn af olíu. Ég veit ekki nákvæmlega um það, hvað hér er um mikið magn að ræða, en ég veit, að það mun liggja á milli 3 og 4 hundruð þús. tonna á ári, sem innflutt er af olíu, og aðeins innflutningsverðið mun vera nokkuð yfir 400 millj. kr. á ári. Það fer því ekkert á milli mála, að það skiptir miklu máli, jafnt fyrir atvinnureksturinn í landinu og fyrir allan almennig í landinu, hvernig verðlagið er á þessari brýnu nauðsynjavöru. En verðlagið fer auðvitað mjög eftir því, hvernig staðið er að sölumæðferð á þessari vörutegund.

Ég efast ekki um það fyrir mitt leyti, að sá stofnkostnaður, sem oliufélögin hafa lagt í að bygga upp sitt oliudreifingarkerfi um allt land, er langtum meiri en þörf er á fyrir þarfir landsmanna. Ég efast ekki heldur um það, að sá mannaflí, sem þessi þrjú oliufélög telja sig þurfa að hafa og hafa í sinni þjónustu í sambandi við þessa verzlun, er mun meiri og kostnaðarsamari en hann þyrfti að vera. Afleiðingarnar af þessu þrefalda dreifingarkerfi oliufélaganna koma svo fram í óeðlilega háu oliuverði hér á landi. Það hefur lengi verið svo, að verðmunur á oliuvörum hér á landi og í nágrannalöndum okkar er óheyrilega mikill, og þessi mikli verðmunur stafar af því, að allur kostnaður við þetta þrefalda kerfi er úr hófi fram. Og einnig hefur það verið svo um langan tíma, að oliufélögin hafa tekið til sín allt of mikinn hagnað af þessari starfsemi. En þetta skipulag leiðir það af sér, að oliukostnaður t. d. útgerðar í landinu, frystihúsanna og annarra þýðingarmikilla greina í atvinnulífi okkar, — oliukostnaðurinn þar verður allt of mikill. Sama er að segja, að við notum nú mikið af olíu til þess að framleiða raforku á ýmsum stöðum á landinu, og ríkið sjálft gerir það í

stórum stíl. Þannig er fullur helmingur af þeirri raforku, sem framleidd er á Austurlandi nú á vegum ríkisins eða rafmagnsveitna ríkisins, einmitt framleiddur með oliuorku. En þetta of háa verð, sem ég tel vera á olíu hér á landi, kemur vitanlega fram í allt of háu rafmagnsverði eða beinlínis í hallarekstri hjá rafmagnsveitum ríkisins. Sama er að segja um þann mikla kostnaðarlið heimilanna víða um landið í sambandi við upphitun húsa. Þegar oliuverðið er of hátt, er hér um óþarfa skattlagningu á heimilin í landinu að ræða. Hið sama er einnig að segja um allar þær oliuvörur, sem ökutæki landsmanna þurfa á að halda á hverju ári. Þessi allt of mikli kostnaður við sölu og dreifingu á þessum vörum kemur fram í allt of háu verði á þessum vörum til ökutækjanna, en það bitnar á landsmönnum almennt.

Megintilgangur þessa frv., sem hér er flutt, er því sá að reyna að koma í veg fyrir þá óþarfaeyðslu og það ranga skipulag, sem á sér stað í sambandi við dreifingu og sölu á oliuvörum í okkar landi og sýnist engin ástæða vera til að halda uppi lengur en verið hefur. Nú um þessar mundir er mikið um það talað, að það þurfi að koma við meiri hagræðingu á hinum ýmsu sviðum í okkar rekstrarkerfi, það þurfi að koma við hagkvæmari rekstri. Einmitt þessa dagana eru fulltrúar ríkisvaldsins að leggja fram till. um, að það þurfi t. d. að taka til sérstakrar endurskoðunar rekstrarkerfi frystihúsanna í landinu, og bent hefur verið á það af aðalsérfræðingum ríkisstj. í efnahagsmálum, að það mundi mega leggja niður allmörg frystihús, til þess að koma þar við meiri hagkvæmni í rekstri. Vel má vera, að þetta sé hægt, og ég efast í raun og veru ekkert um, að það kunni að vera hægt í vissum tilfellum að skipa þeim málum betur og hagkvæmar en nú er gert. En um þetta er rætt nú, þegar það ber að, að um hallarekstur er að ræða hjá þessum þýðingarmikla atvinnuþætti, frystiðnaði landsmanna, þá þarf að taka hann til endurskoðunar, breyta þar rekstrarskipulagi og hika jafnvel ekki við að leggja niður fyrirtæki eða sameina þau öðrum. En skyldi þá ekki vera kominn tími til einnig að athuga nokkuð um rekstrarfyrirkomulagið hjá ýmsum þeim fyrirtækjum í landinu, sem eiga bein viðskipti t. d. við frystihúsin og aðra þætti atvinnulífsins og ráða miklu um verðmyndunina í landinu? Er minni ástæða til þess að athuga t. d. um það skipulag, sem við búum við varðandi oliusölumálin í landinu? Ef hægt er að koma þar fram hagkvæmari rekstri en nú er, er þá ekki jafnmikil nauðsyn á því og að taka til endurskoðunar t. d. rekstur frystiðnaðarins? Kemur það út af fyrir sig ekki að jafnmiklu gagni, ef hægt er að koma fram á þann hátt, með lækkuðu oliuverði, lækkun í rekstrarkostnaði jafnt fiskibáta sem frystihúsa, eins og þó að hægt væri að ná nokkru meiri árangri í breyttu skipulagsformi þessa iðnaðar út af fyrir sig? Ég tel, að það hafi í rauninni dregið allt of lengi að taka þessi mál til ræðilegrar athugunar varðandi oliusöluna í landinu. Við Alþb.-menn höfum sett fram okkar stefnu í þessum málum margsinis áður og flutt hér frv. í

þessa sömu átt og við gerum með þessu frv., sem ég stend að, en þessi frv. hafa ekki náð fram að ganga til þessa. Fyrir stuttu veitti ég því athygli, að form. Alþfl. lýsti því yfir á blaðamannafundi, að Alþfl. styddi þá hugmynd, sem felst í þessu frv. okkar um það að taka oliusölumálin til endurskoðunar og stefna að því að taka þar upp ríkisrekstur á þessari þýðingarmiklu vöru. Ég fagna því, að þessi yfirlýsing kom fram frá hálfu Alþfl., og vil þá vænta stuðnings hans við þetta frv., sem hér liggur fyrir.

Ég skal ekki ræða þetta mál í miklu lengra máli að þessu sinni, enda er fundartími hér á þrotum. En vil aðeins benda á, að það er jafnþýðingarmikið fyrir afkomu atvinnuveganna í landinu að skapa þeim með breyttu skipulagsformi, t. d. í sambandi við oliusöluna í landinu, aðstöðu til að fá sína notavöru á lægra verði, eins og að láta atvinnuvegina fá beina styrki frá ríkinu. Það er líka raunverulega bein kjarabót fyrir mikinn hluta almennings í landinu, ef oliuverð yrði lækkað, því að hér er um óhjákvæmilegan útgjaldalið hjá flestum heimilum í landinu að ræða. Það er því tvímælalaust brýn þörf á því að taka þessi mál fyrir, eins og vandamálum atvinnulífisins er nú orðið háttáð og vandamálunum í sambandi við hið allt of háa verðlag er varið, og því er það, að það er full þörf á því, að horfið yrði nú að ráðum okkar Alþb.-manna og oliuverzlunin í landinu tekin þeim tökum, sem lagt er til í þessu frv.

Herra forseti. Ég legg svo til, að að lokinni þessari umr. verði þessu frv. vísað til fjhn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 48. fundi í Nd., 2. marz, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til fjhn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

38. Sementsverksmiðja.

Á 45. fundi í Nd., 23. febr., var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á l. nr. 35 1. apríl 1948, um sementsverksmiðju [136. mál] (þmfrv., A. 263).

Á 46. fundi í Nd., 27. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 47. fundi í Nd., 28. febr., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja á þskj. 263 frv. til 1. um breyt. á l. um sementsverksmiðju. Frv. gerir ráð fyrir breytingu á 4. gr. 1., þar sem fjallað er um Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

stjórn verksmiðjunnar. Breytingin er sú, að fjölgað skuli mönnum í stjórn sementsverksmiðju ríkisins úr 5 í 7, að sameinað Alp. kjósi 5 menn í stjórnina, eins og verið hefur, en starfsfólk verksmiðjunnar fái að kjósa úr sínum hópi tvo stjórnarmeðlimi, sem mundu bæstast við. Er gert ráð fyrir því, að atvmrh. setji reglugerð um það, hvernig sú kosning skuli fara fram, bæði hvað varðar kosningarrétt og kjörengi og annað, sem ákveða þarf í því sambandi.

Hugmyndin á bak við frv. þetta er að gera tilraun með það, sem kallað er atvinnulýðræði. Undanfarna áratugi og raunar allt aftur til aldamóta hefur mikið verið um það hugsað, hvernig koma megi fyrir lýðræðislegri skipan mála á fleiri sviðum þjóðlífs en í stjórnámálum einum. Hefur athygli sérstaklega beint að því, sem kalla mætti atvinnulýðræði. Hugmyndin er að tryggja, að sem flestir aðilar komi við sögu við stjórn atvinnufyrirtækja og þannig verði stuðlað að því, að atvinnufyrirtækin verði rekin með hagsmuni fjöldans fyrir augum. Víða um lönd hafa verið gerðar tilraunir með að leyfa starfsfólki við atvinnufyrirtæki að kjósa fulltrúa í stjórn fyrirtækjanna, og einnig hafa verið gerðar margvíslegar tilraunir til að setja upp ýmiss konar nefndir, sem starfa með stjórnum fyrirtækjanna, og hafa þá meiri eða minni þátttöku starfsliðs í þeim nefndum. Er slíkum nefndum þá gjarnan falið einstakt verkefni í sambandi við fyrirtækin.

Allmikið hefur verið hugsað um þessi mál hér á landi, og frv. og till. hafa verið flutt á Alp. fyrir um þetta efni. Eftir því sem ég kemst næst, munu ýmsir hafa komið að þeirri niðurstöðu, að allur þorri atvinnufyrirtækja á Íslandi sé svo lítil og starfsfólk svo fátt, að það gæti verið vandkvæðum bundið að taka upp þetta skipulag. Hins vegar verður sú mótbára ekki færð fram gagnvart sementsverksmiðju ríkisins. Þess vegna hef ég valið þann kost að leggja til, að tilraun yrði gerð með þessa tegund atvinnulýðræðis hjá sementsverksmiðjunni.

Þegar starfsliði fyrirtækja er heimilað að kjósa fulltrúa í stjórn þeirra, er tilgangurinn að jafnaði að veita starfsliðinu kost á því að láta sjónarmið sín koma fram í stjórninni, þar eð hún hlýtur að taka margar ákvarðanir um rekstur fyrirtækisins, sem mjög snerta starfsliðið sjálft. Þar að auki fá þessir fulltrúar tækifæri til þess að fylgjast með rekstri fyrirtækisins, þannig að fyrir þeim verður engu leynt. Þeir fá að jafnaði heimild til þess að veita félögum sínum upplýsingar, og á þennan hátt er útrýmt tortryggni, sem mjög oft er á milli starfsmanna og stjórnenda þeirra í ýmiss konar fyrirtækjum. Loks skapast með þessu mjög ákjósanlegt tækifæri til þess að mynda gott samstarf á milli starfsliðs og stjórnar fyrirtækja um ýmiss konar nýjungar, sem gætu leitt til aukinnar hagræðingar og betri rekstrar fyrirtækisins.

Ég lít á það sem tilraun, ef Alp. vildi samþykkja að gera þessa breytingu hjá sementsverksmiðju ríkisins, og gæti þá nokkuð farið eftir reynslu, sem þar fæst, hvort reynt verður í framtíðinni að ganga lengra á þessari braut eða ekki.

Ég vil taka það fram, að þetta er aðeins ein af mörgum leiðum, sem eru til þess að auka lýðræði í atvinnulífi og veita hinu vinnandi fólki hlutdeild í stjórn þess. Margar aðrar leiðir eru til. Þessi leið er á engan hátt bundin við rekstrarform fyrirtækisins. Að því er ég kemst næst, hefur hún verið reynd jöfnum höndum við þjóðnýtt fyrirtæki í öðrum löndum, við samvinnufyrirtæki og við einkafyrirtæki, og þarf út af fyrir sig ekki að vera sambengi þar á milli. Jafnvel einkafyrirtæki, þar sem ætla mætti, að einn eða fáir eigendur réðu því, hvort starfsliðið fengi fulltrúa í stjórn eða ekki, hafa sums staðar farið inn á þessa braut og jafnvel fyrir tilstuðlan lögjafans.

Herra forseti. Ég legg til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. iðnn.

Ragnar Arnalds: Herra forseti. Hv. 5. þm. Vesturl. hefur gert grein fyrir frv. því, sem hann flytur hér, og sé ég ekki ástæðu til að rekja efni þess. Ég álit, að hér sé um mjög athyglisvert mál að ræða. Í þessu sambandi þykir mér eðlilegt að minna á, að ég hef tvívegis flutt þáttill. um svipað efni, og var hún svo hljóðandi:

„Alþ. ályktar að fela 11 manna n. að undirbúa löggjöf um aukin áhrif verkamanna og annarra launþega á stjórn þeirra fyrirtækja, sem þeir starfa hjá. Skal löggjöf þessi vera fyrsti áfangi í áætlun til næstu tveggja áratuga um aukið lýðræði í íslenskum atvinnuvegum. Þer sérstaklega að stefna að því í fyrstu lotu að veita launþegum ríkisfyrirtækja og þá einkum iðnfyrirtækja veruleg bein áhrif á stjórn þeirra, en starfsmönnum í einkarekstri viðtæk ráðgefandi áhrif. N. skal skipuð af ráðh., og tilnefna samtök vinnuveitenda þrjá menn, launþegasamtökin þrjá, þingflokarnir fjórir tilnefna hver einn mann, en ráðh. skipar formann n. án tilnefningar.“

Í grg., sem fylgdi þessari till., var það tekið fram, að atvinnulýðræði mundi vafalaust ekki ná fram að ganga nema á löngum tíma og eftir margvíslegar tilraunir. Þarf því ekki að taka það fram, að ég fagna því, að fram kemur hugmynd um, að slíkar tilraunir fari fram. Till. þessi fékk því miður litlar undirtektir og hlaut þau örlög í bæði skiptin að sofna í n. eins og margar aðrar ágætir till., sem fluttar eru hér í þinginu. En nú hefur einn af hv. þm. ríkisstj.-flokkanna og meira að segja aðalritstjóri annars helzta mál-gagns ríkisstjórnarflokkanna vakið þetta mál til lífs á ný hér í þingsödlunum, og þykir mér það mikil tíðindi og góð.

Frv. þetta er, eins og fram kom hjá hv. flm., með nokkuð öðru sniði og ólíku innihaldi heldur en sú till., sem ég gerði grein fyrir áðan og ég hef flutt hér hvað eftir annað. Ég sé ekki ástæðu til að leyna því, að ég tel, að það séu vissir ágallar á frv., eins og það liggur fyrir frá flm. Ég álit, að þessi tilraun sé slitin úr sambengi við málið í heild sinni. Það eru engin ákvæði um það í frv., hversu lengi þessi tilraun á að standa eða hver á að meta árangurinn af tilrauninni og hvernig framhaldið á að vera, ef árangur af tilrauninni er metinn sæmilegur. Ég verð að segja, að ef verið er að gera tilraun í þessa átt,

hlýtur sú spurning að vakna, hvers vegna þessi tilraun er ekki látin ná til fleiri verksmiðja en einnar. Ef unnt á að vera að fá einhverja reynslu til að byggja á í þessum efnum, er ég hræddur um, að ekki nægi að gera slíka tilraun í aðeins einni verksmiðju. Í þessari einu verksmiðju geta verið sérstakar aðstæður, sem koma í veg fyrir, að sú tilraun gefi rétta mynd af þeim árangri, sem unnt er að ná við betri kringumstæður. Flm. frv. benti réttilega á, að fámenni íslenskra vinnustaða er tvímælalaust helzta fyrirstaða í vegi þess, að lýðræði í íslenskum atvinnuvegum fái blómgaðt hér á Íslandi. Þó er það svo, að á meira en 50 vinnustöðum á Íslandi starfa yfir 100 manns. Mér virðist því, að svo sannarlega mætti gera slíka tilraun víðar en í sementsverksmiðjunni.

Ég endurtek, að ég fagna því, að þetta frv. skuli hafa komið fram. Mér virðist það sýna, að áhugi er að vakna á þessu máli. Ég hef ekki flutt þáttill. mína á þessu þingi, eins og þó hefði kannske verið ástæða til, en segja má, að ekki sé það orðið of seint enn. En það verða að teljast töluverð tíðindi, að áhugi skuli vaknaður á þessu máli jafnvel í ríkisstj.-flokkunum. Það er kannske rétt að sjá, hvernig viðtökur þetta frv. fær í n. En eins og ég hef tekið fram, álit ég það helzta ágalla frv., að þessi margumtalaða tilraun á aðeins að fara fram á einum vinnustað.

Flm. (Benedikt Gröndal): Herra forseti. Það getur út af fyrir sig ekki verið ágalli á þessu frv., að ekki sé þar talað um aðra vinnustaði eða fleiri verksmiðjur, vegna þess að þetta er frv. um breyt. á l. um sementsverksmiðju, og það er ekki hægt að setja í það frv. ákvæði um stjórn annarra fyrirtækja. Segja má, að það væri æskilegt að koma þessu fram á fleiri stöðum, en reynslan hefur, eins og hv. síðasti ræðumaður gat um, sýnt, að till. hafa ekki komiðt ýkjlangt enn þá, og er því ekkert á móti því að fara hægt í sakirnar. Ég hef valið þann kost að byrja á einu fyrirtæki.

Ég vil útskýra það fyrir hv. síðasta ræðumanni, að ef þetta frv. væri samþ., væri l. um sementsverksmiðju þar með breytt. Mundu þau lög gilda, þangað til Alþ. breytir þeim aftur. Tilraunin mun því standa eins lengi og Alþ. sjálfu sýnist, og það dæmir og metur, eftir að tilraunin hefur staðið einhvern tíma, hvort ástæða sé til að breyta þessu ákvæði aftur eða ekki.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til iðnn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

39. Skipulagslög.

Á 46. fundi í Nd., 27. febr., var útbýtt:
Frv. til 1. um breyt. á skipulagslögum, nr. 19/
1964 [139. mál] (þmfrv., A. 274).

Á 47. fundi í Nd., 28. febr., var frv. tekið til
1. umr.

Flm. (Jón Skaftason): Herra forseti. Á þskj. 274 hef ég leyft mér ásamt hv. 10. landsk. þm. að flytja breytingar á skipulagslögum, nr. 19 frá 1964. Þessar brtt. eru fluttar samkv. beiðni fulltrúafundar samtaka sveitarfélaga í Reykjaneskjördæmi, sem haldinn var seint á s. l. ári, þar sem var shlj. samb. að fara þess á leit við þm. kjördæmisins, að þeir flyttu mál þetta sameiginlega. Ég hef borið frv. þetta undir alla hv. þm. kjördæmisins, en það hefur orðið úr, að við tveir flm. málsins höfum tekið að okkur flutning þess.

Breytingar þær, sem við flm. leggjum til, að samb. verði á skipulagsl., eru að meginstofni þjár, og vil ég gera grein fyrir þeim í fáum orðum, þótt e. t. v. væri nægilegt að visa til ýtarlegrar grg., sem fylgir frv.

Í 1. gr. er lagt til, að yfirstjórn skipulagsmálanna verði nokkuð breytt frá því, sem nú er. Í gildandi skipulagsl. er svo kveðið á, að í skipulagsstjórn skuli sitja 5 menn, og eru það húsameistari ríkisins, vegamálastjóri, vita- og hafnarmálastjóri, svo og tveir menn skipaðir af ráðh., þar af annar eftir tilnefningu Sambands ísl. sveitarfélaga. Við flm. þessa frv. leggjum til, að skipulagsstjórn verði ákveðin á nokkuð annan hátt eða þannig, að tveir af fimm fulltrúum í skipulagsstjórninni verði skipaðir eftir tilnefningu Sambands ísl. sveitarfélaga, einn verði tilnefndur eftir tilnefningu Arkitektafélags Íslands og einn samkv. tilnefningu Verkfræðingafélags Íslands og fimmta nm. skipi ráðh. án tilnefningar. Jafnframt leggjum við til, að varamenn séu skipaðir á sama hátt. Til viðbótar þessu er lagt til í frv., að nefndinni til ráðuneytis séu þeir embættismenn, sem nú sitja í skipulagsstjórninni, þ. e. a. s. húsameistari, vegamálastjóri og vita- og hafnarmálastjóri.

Þessi breyting er flutt til þess að auka áhrif sveitarfélaganna í skipulagsstjórn ríkisins, og hygg ég, að flestir ættu að geta orðið sammála um, að það sé eðlilegt, því að fáir aðilar eiga meira undir því, að störf skipulagsstjórnarinnar geti gengið hratt fyrir sig og án mikilla tafa. Viða í sveitarfélögum, ekki sízt hérna á Suðvesturlandi, eru ýmsar aðkallandi skipulagsframkvæmdir á döfinni og hafa sumar hverjar og því miður nokkuð margar tafizt óeðlilega lengi, af ýmsum ástæðum vafalaust. En við flm. höldum, og það er álit þeirra, sem sátu sveitarstjórnarfundinn í Reykjaneskjördæmi í des. s. l., að með því að auka áhrif sveitarfélaganna á starfsháttu skipulagsstjórnarinnar muni vinnubrögð ganga hraðar fyrir sig, auk þess sem við teljum, að nokkur hætta sé á því, að þeir embættismenn, sem nú sitja í skipulagsstjórninni og þurfa allir að sinna mjög umfangsmiklum og að ýmsu leyti

óskyldum störfum frá því, sem skipulagsstörf eru, kunni vegna annríkis á öðrum sviðum að hafa nokkuð lítinn tíma til þess að sinna hinum eiginlegu skipulagsstörfum í skipulagsstjórn ríkisins.

Þetta er þá efni fyrstu meginbrtt. á þskj. 274. Aðra meginbreytinguna er svo að finna í 3. gr. frv. Hún er nýmæli og gengur út á, að með samþykkt þessa frv. yrði stofnaður svonefndur skipulagssjóður, sem nú er ekki til samkv. gildandi skipulagsl. Í gr. er að finna ákvæði um fasta tekjustofna til skipulagssjóðsins, er geri honum mögulegt að greiða kostnað við skipulagsstörf. Tekjustofnarnir eru í fyrsta lagi skipulagsgjald, sem nema má allt að 5% af brunabótaverði hverrar nýbyggingar, sem reist verður á skipulagsskyldum stað. Í gildandi skipulagslögum er hámark þetta 3%. En við teljum, að eðlilegt sé að hækka það nokkuð frá því, sem nú er. Í öðru lagi leggjum við til, að úr ríkissjóði verði greitt í skipulagssjóðinn sem nemur 40% af skipulagsgjöldum næstliðins árs. Þá er þessum tveim tekjustofnum til viðbótar lagt til, að sá afgangur, sem gengið hefur í ríkissjóð af skipulagsgjöldum umfram kostnað af skipulagsmálum á árabílinu 1958—1965, verði greiddur sem stofnframlag í skipulagssjóðinn. Samkv. upplýsingum, sem er að finna í frv., nemur stofnfé þetta um 5.7 millj. kr., sem rök verða að teljast fyrir, að afhent sé í skipulagssjóðinn sem stofnfé, því að þetta eru tekjur af skipulagsgjöldunum, sem óeðlilegt má telja eftir þá breytingu, sem frv. gerir ráð fyrir, að verði á löggjöfinni, að standi inni í ríkissjóðnum, heldur renni til þess að standa undir kostnaði við skipulagsmál.

Þriðju meginbreytinguna er svo að finna í 4. gr. frv. Þar er lagt til, að ¼ hlutar kostnaðar við mælingar og önnur skipulagsstörf verði greiddir úr skipulagssjóði, en ¾ hluti verði greiddur af viðkomandi sveitarfélagi. Eins og er í gildandi lögum, greiðir ríkissjóður þennan kostnað til að byrja með, en hefur svo endurkröfufétt á viðkomandi sveitarsjóð fyrir helmingnum.

Ég held, að ekki sé ástæða til fyrir mig að fara fleiri orðum um aðrar breytingar, sem í frv. er að finna frá gildandi lögum. Þær leiðir beint af þeim brtt., sem ég var hér að mæla fyrir.

Ég vil svo, herra forseti, að þessari umr. lokinni leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn. þessarar deildar.

Axel Jónsson: Herra forseti. Það er rétt, að skipulagsmálin eru ákaflega þýðingarmikil einmitt fyrir sveitarfélögin og sveitarstjórnirnar. Mér er það fullkunnugt, að einmitt á því svæði, sem hér um getur, þ. e. sem samtök sveitarfélaga úr Reykjaneskjördæmi ná yfir, er þetta ákaflega brýnt verkefni, og því er ekki að neita, að oft og tíðum hefur þótt ganga of hægt að fá unnin tiltekin verk í þessu efni. En ég vil þó láta það koma fram, svo að það geti ekki valdið neinum misskilningi, að það er mín skoðun, eins og kom fram á þeim fundi, sem hér er vitnað til í grg., að það, sem þessu veldur, er ekki fyrst og fremst skipulag þessara mála, ekki, hvernig er með fjárreiður. Við þekkjum það Kópavogsbúar, við höfum reynt að auglýsa hvað eftir

annað eftir sérfróðum manni til skipulagsstarfa og engan fengið, og ástæðan fyrir því, hversu hægt gengur, er fyrst og fremst sú, að það skortir hæfa menn til að framkvæma þessi verk. Þar mun höfuðástæðan liggja fyrir því, hversu of hægt hefur gengið að sinna skipulagsmálum sveitarfélaganna. Það er a. m. k. alveg skýlaus reynsla bæjarstjórnar Kópavogs, að það er fyrst og fremst það, sem á stendur, að fá hæfa menn til starfanna, en ekki að stjórn þessara mála er þannig upp byggð og nú er eftir gildandi lögum né heldur hvernig er varið með skipulagsgjöldin. — Ég vildi aðeins, herra forseti, að þetta kæmi ljóst fram. Þetta kom fram á þeim fundi, sem hér er vitnað til, þó að það sé ekki vikið að því í grg. með frv.

Birgir Finnsson: Herra forseti. Ég vildi aðeins leyfa mér, áður en þetta frv. fer til n., að benda á, að það er ekki langt síðan skipulagslögum var breytt hér á hv. Alþ. Það mun hafa verið árið 1964, sem það var gert, og þá var l. einmitt breytt í það horf, að fulltrúi sveitarfélaga fékk aðstöðu til að hafa áhrif á yfirstjórn þessara mála, og síðan er einn fulltrúi skipaður í stjórnina eftir tilnefningu Sambands ísl. sveitarfélaga. Ég held, að ég muni það rétt, að þegar þessi breyting var á döfinni, þá hafi komið fram svipaðar óskir og þær, sem koma fram í l. gr. þess frv., sem hér liggur fyrir, þ. e. að stjórnin yrði skipuð eitt-hvað svipað og þar er ráð fyrir gert. En það taldi hv. frsm., að ætti þannig að vera, vegna þess að húsameistari og vitamálastjóri og vegamálastjóri, sem nú eiga sæti í skipulagsstjórn, hefðu ekki tíma til að sinna skipulagsmálunum. Mér er þá spurn, hvort það er til þess ætlað, að þeir aðilar, sem gert er ráð fyrir að komi þarna af hálfu Arkitektafélags, Verkfræðingafélags o. s. frv., hafi þá engin önnur aðalstörf með höndum? Ég held, að það geti varla verið ætlun flm., og ég hygg, að þá mundi útkoman verða nokkurn veginn sú sama, þ. e. a. s. að þeir aðilar, sem þessi félagssamtök tilnefndu, væru alveg jafnuppteknir af sínum aðalstörfum og vegamálastjóri, vitamálastjóri og húsameistari ríkisins. Ég tel það vera mjög eðlilegt vegna þeirra starfa, sem þessir embættismenn, sem ég nefndi, leysa af höndum, að þeir séu aðilar að yfirstjórn skipulagsmálanna, því að þeirra aðalstörf eru einmitt að öllu leyti á sviði skipulagsmála. Aftur á móti er vafasamt, að þeir menn, sem yrðu tilnefndir af þeim félagssamtökum, sem nefnd eru í l. gr. frv., hefðu slík störf með höndum sem aðalstarf. Ég tel, að það sé ekki æskilegt, að það séu gerðar tíðar breytingar á l. um skipulagsmál, nema einhverjar sérstakar ástæður komi til, og ég get ekki séð, að það sé nein sérstök ástæða til þess að breyta því fyrirkomulagi á stjórn skipulagsmála, sem ákveðin var hér á hv. Alþ. 1964. Og ég gat ekki fundið, að í ræðu hv. frsm. kæmu fram nein sérstök rök fyrir því.

Þá var það annað atriði, sem frv. hefur inni að halda. Það er um hækkun skipulagsgjaldsins. Ég get ekki heldur séð, að það séu rök fyrir því að hækka skipulagsgjaldið, meðan svo er, eftir því sem frsm. frv. sjálfur upplýsti, að skipulagsgjaldinu, sem nú er innheimt, hefur ekki öllu

verið varið til þessara mála. Það er einmitt talið af flm. þessa frv., að það sé geymd af skipulagsgjaldinu allveruleg upphæð í ríkissjóði, og þá minnst ég þess, að þegar þetta mál var fyrir þessari hv. d. 1964 og ég hafði framsögu fyrir því af hálfu heilbr.- og félmn., þá tálkaði ég þá skoðun n. í minni framsöguverðu, að ríkinu bæri að verja öllum tekjum, sem það hefði af skipulagsgjaldinu, til skipulagsmála. Það getur auðvitað komið fyrir, að það sé ekki aðhafzt svo mikið í þessum málum eitthvert árabil og þá safnist fyrir einhver afgangur af gjaldinu í ríkissjóði. Ber því tvímælalaust að ráðstafa þeim afgangi, eftir því sem við skildum þetta mál, þegar við fjölluðum um það 1964, til skipulagsmála, þótt síðar verði en á þeim tíma, sem gjaldið fellur til til innheimtu. Og annað atriði má benda á í þessu sambandi. Það er það, að á ríkissjóði hvílir sú skylda að greiða kostnaðinn af skipulagsmálum, hvort sem skipulagsgjöldin hrökkva til eða ekki. Ég get þess vegna ekki heldur séð, að þessi breyting, sem þarna er lögð til, sé til neinna bóta eða nein frambærileg ástæða fyrir henni.

Þessar aths. vildi ég aðeins, herra forseti, láta koma fram, áður en þetta mál fer til n., en að sjálfsögðu hef ég ekkert við það að athuga, að það fái athugun í n. eins og önnur þingmál.

Flm. (Jón Skaftason): Herra forseti. Út af þeim aths., sem hv. 2. landsk. þm. lét hér falla áðan, sé ég ástæðu til þess að segja nokkur orð. Það kom fram í ræðu minni áðan og raunar í ræðu hv. 3. þm. Reykn. (AJ) líka, að mjög verulegur dráttur er á skipulagsstörfum fyrir sveitarfélögin. Um það held ég, að verði ekki deilt. Hitt má svo vissulega nokkuð um deila, af hvaða ástæðum það kunni að vera, en ég hygg, að það séu fleiri en ein ástæða, sem valda því.

Megintilgangurinn með frv.-flutningi okkar er að reyna að hraða vinnubrögðum í sambandi við skipulagsstörf með því að tryggja, að þeir menn, sem vinna í skipulagsstjórn ríkisins, geti helgað þeim störfum mjög verulegan hluta af starfstíma sínum. Ég get lýst því hér yfir sem minni skoðun, að ég teldi ákaflega eðlilegt, að menn, sem tilnefndir yrðu í skipulagsstjórn ríkisins af Arkitektafélagsins hálfu og einnig af hálfu Verkfræðingafélagsins, gætu helgað sig þeim störfum fyrst og fremst, því að þörfin fyrir aukin störf í skipulagsmálum sveitarfélaganna er geysilega mikil. Þetta er sem sagt aðaltilgangurinn með frv.-flutningnum. Af þessu leiðir það, að þó að einhver smáafgangur hafi orðið af skipulagsgjaldinu á undanförunum árum, er mjög sennilegt og nær vitað, að hann hyrfi fljótt, ef meiri rækt yrði lögð við þessi störf en verið hefur til þessa, og er beinlínis fyrirsjáanlegt, að þeir tekjustofnar, sem nú eru í l. og eiga að standa undir skipulagsstörfum, mundu verða alls ófullnægjandi. Ég held þess vegna, að það sé eðlilegt sjónarmið, að heimild til að innheimta skipulagsgjald hækki, úr 3% af brunabótamatsverði verði hækkuð í 5% eins og lagt er til í frv., og enn fremur sé eðlilegt af sömu ástæðu, að ríkissjóður greiði nokkurt mótframlag í skipulagsstöðinn þar á móti.

Ég fagna svo þeirri yfirlýsingu, sem seinasti

ræðumaður gaf hér áðan, þar sem hann lýsti því yfir sem sínum skilningi, að það fé, um 5.7 millj. kr., sem nú standa inni hjá ríkissjóði, vegna þess að tekjur af skipulagsgjaldi undanfarinna ára hafa ekki verið notaðar að fullu til skipulagsstarfa, skuli endurgreitt til þessarar starfsemi,

Utanrrh. (Emil Jónsson): Herra forseti. Það eru aðeins nokkur orð, sem mig langar til að segja út af samsetningu skipulagsstjórnar. Það er alveg rétt, sem hv. 2. landsk. þm. sagði hér áðan, að þegar frv. um breyt. á l. um skipulagsstjórn var borið fram 1964, voru til umr. svipaðar till. og hér eru fram bornar. Og það er náttúrulega sjálfsagt og eðlilegt mál, að í n. komi fram sjónarmið bæði manna með verkfræðikunnáttu og sem eru arkitektar, og skal ég sízt lasta það. En það eru í n. þegar bæði verkfræðingar og arkitekt, þó að það séu embættismenn, vegamálastjóri og vitamálastjóri, sem báðir eru verkfræðingar, og húsameistari ríkisins, sem er arkitekt, og allir þessir menn hafa mikla og alhliða þekkingu á einmitt þeim málum, sem koma fyrir til afgreiðslu í skipulagsstjórn. Auk þess var svo bætt inn í stjórnina, þegar breyt. á skipulagsl. var til umr. 1964, því ákvæði, að þar skyldi vera einn maður frá Sambandi isl. sveitarfélaga og annar, sem væri skipaður af ráðh. án tilnefningar. Og ég vildi segja það, vegna þess að það kom í minn hlut að ákveða, hver skyldi vera í skipulagsstjórninni án tilnefningar, að ég ákvað einmitt að setja þann mann í skipulagsstjórnina, sem bæði er verkfræðingur og arkitekt, þannig að arkitekta- og verkfræðingasjónarmiðin í þessu falli eru mjög rækilega virt. Og þetta er eini maðurinn hér á þessu landi, sem er bæði verkfræðingur og arkitekt, og auk þess hefur hann sérstaklega kynnt sér skipulagsmál, þannig að þó að Verkfræðingafélag og Arkitektafélag færu að tilnefna sérstaklega, er ég ekkert viss um, að það yrði betur séð fyrir þessu máli en nú er með þeirri skipun, sem er á þessu máli, og með þeirri útnefningu, sem gerð var 1964 eða 1965, ég man ekki, hvort árið það var, eftir að l. komu til framkvæmda, þar sem ákveðið var, hverjir í skipulagsnefnd skyldu sitja og ekki væru bundnir í lögum.

Þetta vildi ég aðeins, að kæmi fram, og tel ég, að a. m. k. að óbreyttri núverandi skipan sé ekki þörf á frekari tekniskri tilnefningu frá Arkitektafélagi eða Verkfræðingafélagi. En hvað viðvikur því að fjölga sveitarstjórnartilnefndum mönnum úr einum í tvo, er kannske einhver ástæða til þess, en ég tel hana þó ekki mikla. Ég vildi aðeins, að þetta kæmi fram, svo að menn vissu það, að auk þessara þriggja embættismanna, sem hér eru nefndir og bundnir, er þarna tilnefndur af ríkisstj. maður, sem uppfyllir bæði skilyrðin, sem gerð eru í frv. um sérfræðipækkingu af hálfu verkfræðinga og arkitekta.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framar.

40. Bann gegn botnvörpuveiðum (frv. BP).

Á 27. fundi í Sp., 1. marz, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um breyt. á l. nr. 6 17. febr. 1959, um breyt. á l. nr. 5 18. maí 1920, um bann gegn botnvörpuveiðum [143. mál] (þmfrv., A. 282).

Á 48. fundi í Nd., 2. marz, var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Björn Pálsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja hér frv. til l. um breyt. á l. nr. 6 frá 17. febr. 1959, um breyt. á l. nr. 5 18. maí 1920, um bann gegn botnvörpuveiðum. Ég hef verið að athuga þetta mál mörg ár, þó að ég hafi ekki flutt frv. um þetta fyrr, og hef ráðfært mig við lögfræðinga um það, og þeir töldu, að ekki væri heimilt að veita leyfi til botnvörpuveiða innan við fjögurra mílna mörkin, sem ákveðin voru 1952, nema heimild sé fyrir því í lögum. Og þetta frv. er aðeins heimild fyrir ráðh. að veita bátum, sem eru 40—100 lestir, leyfi til togveiða innan þeirra marka, sem ákveðin eru í reglugerð nr. 21 19. marz 1952, ef eftirfarandi skilyrði eru fyrir hendi: a) Hafrannsóknastofnunin og Fiskifélag Íslands mæla með því að heimila togveiði og hafa gert till. um takmörkun veiðisvæða og tölu þeirra fiskibáta, sem veita á undanþágu. b) Sveitarstjórnir og bæjarstjórnir þeirra kaupsinna og kaupstaða, sem að veiðisvæðunum liggja, mæli með að veita slíkar undanþágur og lýsi yfir því, að vöntun sé á hráefni vegna atvinnuástands viðkomandi staða. c) Að ákveðið sé, þegar bátum er veitt undanþága til togveiða, hvar afli skuli lagður upp til vinnslu, og við það miðað, að verkun aflans fari fram þar, sem um atvinnuskort er að ræða.

Eins og þið heyrið, er þarna aðeins um heimild að ræða, og jafnvel þó að sveitarstjórnirnar óski þess og fiskifræðingarnir mæli með því og rannsóknastofnunin, er ráðh. ekki skylt að gera það, hann ræður því, þannig að lögin geta á engan hátt skaðað í framkvæmd. Það er hægt að bremsa þetta hvenær sem er.

Við útfærslu landhelginnar 1952 og svo aftur 1958 varð erfitt fyrir báta innan við 100 tonn að stunda togveiðar, vegna þess að dýpið var það mikið, þegar fjær kom landinu. Og fyrir Norðurlandi og Suðurlandi voru jafnan togveiðar áður hjá bátum, út af Vestfjörðum lítið, vegna þess að þar er botninn ójafn og þeir stóðu betur að vígi hvað línuveiðar snerti, en fyrir Suðurlandi voru togveiðar stundaðar mikið. Um Austfirðina er ég ekki eins kunnugur, en ég hygg, að þar hafi ekki verið talið neitt sérstaklega gott togveiðisvæði fyrir báta. Togveiðisvæði bátanna voru því einkum fyrir sunnan land og norðan. Með útfærslu landhelginnar misstu þeir þessa aðstöðu, sem þeir höfðu. Ég hygg, að Norðlendingar hafi ekki brotið þessar reglur og þessi lög, sem um þetta voru sett. Mér vitanlega hafa bátar ekki gert það fyrir norðan, enda lögðust þeir flestallir niður, nema þá allra stærstu bátarnir,

sem eru töluvert á annað hundrað tonn. En eftir því sem mér hefur skilist, veiða þeir Sunnlendingarnir eftir sem áður, hvað sem öllum lögum og reglum líður. Ég veit ekki, hvað oft er búið að sekta fyrir landhelgisbrot, og einu sinni var hóp af þeim gefnar upp allar sakir. Ég býst við, að það sé þannig enn, að ýmsir skuldi sektir, sem þeir hafi orðið fyrir. En mér vitanlega hafa þeir ekki borgað neinar sektir.

Ég hef oft átt tal við þessa menn, sem hafa stundað þessar veiðar, spurt þá að, hvort þetta væri nauðsynlegt fyrir þá, og þeir segjast ekki veiða neitt að ráði utan landhelgislínu, þ. e. a. s. ytri línu, og það sé því nauðugur einn kostur vegna atvinnuástandsins og afkomu bátanna að brjóta þessar reglur. Jafnframt hafa þeir sagt mér, — þetta er ekkert leyndarmál, því að þetta vita allir, þýðir ekkert að bera á móti þessu, — að þetta tefði ákaflega mikið fyrir veiðiskapnum, því að þeir eru alltaf að forðast að láta nappa sig, eftir því sem þeir geta.

Nú sjá það allir lifandi menn, að það eru ekki réttlát lög, það er eitthvað bogið við það, ef lög og reglur eru þverbrotnar. Þá er það annaðhvort, að þeir gera rangt, sem brjóta lög-in, eða það er rangt hjá þeim, sem sett hafa lög-in, að haga þeim þannig, þannig að breytingar er þörf á annan hvorn veginn. Ástandið er náttúrlega misjafnt, og þetta eru dálítið sérstakar ástæður hjá okkur í Norðurlandskjördæmi vestra. Kaupþúnin, sem lifa aðallega á sjávarútveginum, leggja það innarlega með fjörðunum. Kaupþúnin í Norðurlandskjördæmi eystra leggja meir út á við og það er því styttra fyrir þá að fara á miðin. En að vetrinum og jafnvel fleiri tíma árs er erfitt fyrir litla báta, kannske 10—15 tonna báta, að fara mjög langan veg og alls ekki hættulaust. Það hefur komið fyrir oftar en einu sinni, að menn hafa drukknað á þessum litlu bátum, og t. d. hafa tveir farið í Húnaflóa fyrir ekki mörgum árum, og það eru ekki mörg ár síðan það urðu talsverðir skaðar á þessum litlu bátum á Skjálfanda og Eyjafirði, þannig að þetta hefur sína annmarka, að veiða á þessum litlu bátum að vetrinum.

Nú eru þannig ástæður, eins og ykkur er öllum kunnugt, að síldin hefur legið við Austurlandið, og eftir því sem vestar dregur, eftir því minnkar vinna við síldina, og þegar komið er vestur fyrir Siglufjörð, hefur hún nær engin verið undanfarin ár og mjög takmörkuð á Siglufirði. Atvinnuástandið hefur því farið versnandi. Og þó að maður eigi ekki að hugsa eingöngu um sitt eigið kjördæmi, og ég geri það í raun og veru ekki nema öðrum þræði hér, er það, sem einkum hvetur mig til þess að hreyfa þessu máli, atvinnuástandið í því kjördæmi, sem ég er fulltrúi fyrir, og þess vegna álit ég, að mér sé sérstaklega skylt að hreyfa þessu máli. Ég hef rætt þetta mál bæði við fiskifræðinginn Jón Jónsson og eins hef ég rætt það við forstöðumann Efnahagsstofnunarinnar, Jónas Haralz. Ég bar frv. undir þá ásamt grg., áður en ég lagði það fram, og ég gat ekki skilið annað en þeir væru samþykkir frv. eins og það er, þó að ég telji víst, að þeim verði sent það til umsagnar, og má vel vera, að þeir geri einhverjar aths. við það við

nánari athugun. En a. m. k. drógu þeir ekki úr mér að flytja frv.

En ég vildi benda ykkur á eitt, sem kemur fram í Norðurlandsáætluninni. Ég fékk að sjá yfirlitið yfir Húnaflóa, og ég sé ástæðu til að taka það fram og í raun og veru þakka ríkisstj. fyrir það, að hún sendi n. manna til að ferðast um Norðurland í sumar. Þeir kynntu sér hagi fólksins, ræddu við sveitarstjórnirnar, kynntu sér atvinnuástand og samgöngumál og yfirleitt alla hluti, sem fólkið snertir, og ég er sannfærður um það, að þetta voru mætir menn, og ég er sannfærður um, að það var mjög nauðsynlegt fyrir þá, ef þeir ætluðu að gera skynsamlegt yfirlit yfir ástandið, einmitt að gera þetta, og ég er viss um, að þeir hafa sjálfir þroskast á því að kynna fólkinu og gera sér ljóst, hvar skórin kreppti að, og það gefur þeim gleggri yfirsýn yfir, hvað nauðsynlegast er að gera. Í þessu sambandi vildi ég benda ykkur á það, að árið 1963 er allt aflamagnið á Húnaflóasvæðinu 3546 tonn, 1964 er þetta komið ofan í 2802 tonn og 1965 er þetta komið ofan í 1536 tonn. Þetta eru Hólmavík, Drangsnæs og Skagaströnd. Það hlýtur því öllum að vera ljóst, að þetta getur ekki lengur gengið. Það ber auðvitað að játa, að frá Skagaströnd hafa fleiri bátar verið gerðir út, sem hafa lagt upp annars staðar, og allmargir menn unnið þar, en það er bæði að fólkið hefur farið burt til að leita sér atvinnu og eins að það hefur dregið stórkostlega úr róðrum heima, sem kemur að miklu leyti af því, að fólkið hefur ekki aðstöðu til þess að stunda þá atvinnu heima, sem gefur því viðunanlegar tekjur, og það álit ég, að sé m. a. af þessu, að það má ekki leyfa togveiðar báta innan landhelginna. Stærri togarnir hafa fengið undanþágur að vorinu þarna fyrir utan Húnaflóann, og þá hafa þeir veitt yfirleitt ákaflega vel um tíma a. m. k. En minni bátarnir hafa ekki stundað togveiðar. Ég hef fengið að sjá veiðikort frá Bretum yfir veiðisvæðin, hvar aflamagnið er mest í kringum landið, og þar sá ég, að út af Húnaflóa og einkum Skaganum eru einhver allra beztu veiðisvæði fyrir brezku togarana. Því ættum við ekki að geta veitt þarna líka í tog eða með togbátum? Og það ætti ekki að minnka veiðimagnið, þegar nær drægi landinu. Þetta er eitthvert allra bezta svæði fyrir brezku togarana. Mér finnst það því vera ákaflega aumt að útiloka okkar eigin báta frá að veiða þarna, en Bretar moka að sér fiskinum. En hitt gefur auga leið, að það fæst enginn maður til þess að kaupa bát, búa hann út á togveiðar og ætla sér að stunda þarna togveiðar upp á aðra skilmála en þá að mega vera nær landi og fara inn fyrir línuna, ef þörf gerist vissa tíma ársins. Það eru einkum sumarveiðarnar, vor og sumar, sem ég hygg að gæti verið hagkvæmast að veiða þarna, stunda þessar togveiðar. Um háveturinn, í janúar, febrúar, jafnvel eitthvað fram í marz, geri ég ekki ráð fyrir, að sé mikil veiði þarna. Meðan stærri bátarnir stunduðu togveiðar fyrir norðan, gerðu þeir yfirleitt lítið að því þann tímann, en yfir sumartímann, haustið og vorið má yfirleitt stunda togveiðar, þannig að þarna væri hægt að stunda veiðiskap 8—10 mánuði á ári með togveiðum. En línuveiði er ekkert

lakari úti fyrir Húnaflóa en annars staðar á tímabilinu frá því í október og fram í febrúar. Ég hef tekið eftir því, að núna síðustu tvö árin hafa yfirleitt verið góðir róðrar, þegar hægt hefur verið að komast út. En hitt er annað mál, að tíðin hefur verið þannig í vetur, að það hefur veiðzt lítið bæði fyrir norðan og sunnan og yfirleitt verið ákaflega óhagkvæmt tíðarfar.

Ég hef ekki aflaskýrslu yfir Skagafjörðinn, en ég hugsa, að það sé mjög svipað. Þar hefur farið minnkandi veiði, ekki af því að fiskurinn hafi gengið til þurrðar, heldur af því að aðstaðan er þannig á þessum minni bátum, að fólki finnst það ekki borga sig. Svo er línuútgæðin svo dýr, að það er ekki hægt að láta bát bera sig. Það verður að kaupa beituna að, hún verður orðin ofsalega dýr, þegar bátarnir fá hana. Það er svo mikil vinna við þetta, að það er útilokað að fá nægan mannskap á marga báta og jafnvel erfitt að koma hvarð fáum bátum sem er af stað á línuveiðar, og yfirleitt fást menn ekki til að beita, eftir að kemur fram á vorið og að sumrinu. Þetta er ekki nema tími úr vetrinum, sem hefur yfirleitt verið hægt að stunda línuveiðar þarna. Min skoðun er því sú, að ef við ætlum að láta þessi byggðarlög, sem lifa þarna á sjávarútvegi, þrífast í framtíðinni, sé óhjákvæmilegt að gera breytingu í þessa átt. Hvort hún er gerð nú í ár eða næsta ár, skiptir kannske ekki öllu máli, en það er bara þeim mun lakara sem það dregst lengur.

Við höfum verið að stinga upp á ýmsum atvinnuframkvæmdum, og það hefur ekki orðið mikið úr hlutunum. Ríkið hefur þarna mikil atvinnutæki á Siglufirði og ofurlítið á Skagaströnd, þar sem verksmiðjan er, en þau hafa ekki verið nýtt. Við höfum gert ítrekaðar tilraunir til þess að fá síldina flutta til Skagastrandar, og það hefur ekki orðið úr því neitt að ráði. Jafnvel s. l. vetur, þ. e. ekki í vetur, heldur hinn veturinn, hafði bæði ráðh. og verksmiðjustjórnin góð orð um, að þetta yrði gert, og lá við, að mætti kalla það loforð, en það varð mjög lítið úr framkvæmdum. Ég held, að það hafi verið fluttur tveir bátar til Skagastrandar og minna til Siglufjarðar heldur en þeir höfðu óskað eftir. Og ég er ekki í vafa um, að það voru þeir, sem um framkvæmdirnar sáu, sem drógu úr þessu. Þeir töldu, að þetta væri til skaða fyrir afkomu verksmiðjanna, og drógu úr því, jafnvel framkvæmdu ekki þann vilja, sem var fyrir hendi hjá ráðh. og verksmiðjustjórn. Það skal játað, að í þessum kaптúnum leita menn nú annarra leiða, eftir því sem þeir geta. Þeir eru að reyna að veiða grásleppu og selja hrognin, og það er búskapur dálítið með, en þó er það þannig með ýmis kauptún þarna, ég get nefnt t. d. Hofsós, og það er hægt að nefna Hólmavík, Drangsnæs og Skagaströnd, þar er aðalundirstaðan sjávarútvegur og verður að vera. Og það er alveg lífsskilyrði að afla meira hráefnis, því að ef það er gert, opnast ótal leiðir og þá eru fyrst möguleikar á því, að fólkinu fjölgi, og þá er auðveldara að efla iðnaðinn. Iðnaðurinn er raunar kominn dálítið af stað á Skagaströnd og Hólmavík. Blönduós, Hvammstangi og Sauðárkrúkur hafa aftur meira uppland, og það er miklu meiri þjónusta í kring-

um landbúnaðinn í þeim kaптúnunum og bæjum og ástæður þess vegna betri með atvinnuástandið. En annaðhvort verðum við einhvern veginn að sjá hinum bæjarfélögum fyrir meira hráefni eða fólkið verður þar ekki til lengdar, því smáfækkar, og það verður duglegasta fólkið, sem fer fyrst. Við verðum að hjálpa ungu mönnunum af stað, skapa þeim lífvænleg atvinnuskilyrði, ef fólkinu á að fjölga og það á að una sér þarna. Þetta verðum við að gera okkur ljóst. Og hvaða leiðir eru þá til? Ég er búinn að ræða þetta mál tvisvar—þrisvar, t. d. við forstöðumann Efnahagsstofnunarinnar, og hann er inni á þessari leið, og þeir koma inn á þetta í tveimur eða þremur stöðum, held ég, í yfirlitinu, sem þeir gera um Húnaflóa, þó að þeir geri það ekki beint að till. sinni. Og ég er sannfærður um, að þessi leið verður farin og óhjákvæmilegt að fara hana.

En sjómenn verða ekki til á nokkrum dögum. Það þarf að þjálfa mennina. Það er allmikið af sjómönnum á Hofsósi og Skagaströnd, Siglufirði líka talsvert, en þeir hafa ekki æfingu í togveiðum, þannig að það tekur alltaf nokkur ár að koma þessu í gott horf. Annaðhvort verða ungu mennirnir að fara að læra togveiðar eða við verðum að fá skipstjóra, sem kunna þetta, og ég er ekkert viss um nema það væri hægt að fá slíka menn, ef þeir væru studdir til þess að kaupa báta. Atvinnuöfnunarsjóður, það ætti að vera hlutverk hans að vinna að slíkum hlutum. Þetta eru menn, sem ekki eiga fjármagn. Hvort sem væru heimamenn, sem væru ungir, eða aðkomumenn, þá mundu fæstir þeirra eiga fjármagn, þannig að það yrði að lána þeim til viðbótar úr atvinnuöfnunarsjóði, þar sem þeir gætu ekki fengið lán úr fiskveiðisjóði. Ef þetta yrði gert, hyggt ég, að það yrði ekkert óhagkvæmara að stunda sjávarútveg frá þessum stöðum en annars staðar á landinu, því að ég hef séð þessar upplýsingar, þær eru á kortum, sem Bretar hafa gert, að það eru einhver beztu togveiðimið þeirra þarna norður af þessum svæðum. Í Norðurl. e. er ég ekki eins kunnugur. Þeir hafa, eins og ég tók fram áðan, betri aðstöðu til þess að stunda veiðar á minni bátunum og hafa aðallega gert það, en þar fyrir er ég sannfærður um það, að þeir gætu veitt miklu meira, ef þeir hefðu 50—70 eða jafnvel upp í 100 tonna báta. Þegar þessi 250 lesta skip komu til landsins, voru þau keypt til Þórshafnar, held ég, og ég man ekki, hvort það var Raufarhöfn, — það var þarna einhvers staðar austur frá, — tvö þeirra, en þau virtust ekki bera sig vel. Annars hefur það nú gengið þannig með þau skip, að þau hafa fæst þeirra verið borguð. Menn hafa borgað vextina, en litlar afborganir. Vafalaust hefði verið hagkvæmt fyrir okkur þarna á vestursvæðinu að fá eitt slíkt skip, en við reiknuðum bara ekki með því, að það mundi ekki þurfa að borga höfuðstólinn.

Ég skal ekkert segja um það, ef væri farið að gera út þarna 100 tonna báta, hvort það yrði hægt að borga þá auðveldlega, en það er út af fyrir sig ekki aðalatriðið. Það eru svo margar, sem ekki borga skipin sín, og það getur farið þannig með síldarbátana, þessa stóru, sem eru keyptir núna fyrir 20 millj., að það er alveg

ótryggt, að þeir verði borgaðir, því að ef sildin hættir að veiðast nema eitthvert takmarkað magn, verður erfitt um greiðslur. Aðalatriðið er þetta, að ef við getum stundað þarna þær veiðiaðferðir, sem gefa afla, verður sá rekstur hagkvæmur fyrir þjóðarþúið í heild, og þá er hann jákvæður.

Fólkinu hefur fækkað á Húnaflóasvæðinu. Eftir því sem kemur fram í yfirliti um Norðurlands-áætluðina, þá hefur því fækkað um 155 manns, aðallega í Strandasýslu, og þessi fækkun er nær eingöngu í þremur kaптúnunum, það eru Drangsnæs, Hólmavík og Skagaströnd, þannig að það er auðséð, hvert stefnir, ef þessu heldur áfram. Fólkinu á Drangsnesi hefur fækkað um 43, Hólmavík um 28 og Skagaströnd 47 á þremur árum, frá 1962—1965.

Ég veit, að fyrir Suðurlandi er þeim það áhugamál að fá eitthvað liðkað til um reglurnar viðvikjandi togveiðum. Hugmynd mín er, að það verði ákveðin svæði og ákveðin tala báta, sem stunda þessa veiði, og það ætti að vera miklu hagkvæmara en hafa það eins og nú er, að menn veiði bara þar, sem þeir geta. Það yrði að setja skynsamlegar reglur um þetta, og það yrði að sjá um, að þeim yrði þá framfylgt. Ég hef rætt um þessar veiðiaðferðir við fiskifræðinginn Jón Jónsson, og hann telur ekkert óhagkvæmara að veiða í tog heldur en veiða á önnur veiðarferi, möskvastærðin sé orðin það mikil, að það ætti ekki að drepa smáfiskinn. Mikið af veiðiskapnum fer nú fram í net á vertíðinni, sem við köllum, þ. e. í marz og apríl, byrjun maí. Hún stendur í 2—3 mánuði, og við vitum, að mikið af þessum fiski, sem veiddur er í netin, er mjög slæmur og óhætt að segja, að hann sé orðinn stórskemmdur, sumt af honum. Við höfum verkað þetta í skreið og selt negrum. En getur ekki rekið að því, að negrarnir verði matvandari en þeir eru nú, ef þeir eiga kost á betri fæðu, og vildu þá ógjarnan kaupa þessa vöru af okkur, þannig að þó að við veiðum nú í netin, er ekkert víst, að það verði hagkvæm veiði eftir 10—20 ár? Þá verðum við búnir að finna upp einhverja aðra veiðiaðferð, þannig að við getum náð fiskinum án þess að hann skemmist eins mikið og gerist nú í netunum. Ef við fengjum meira hráefni, mynduðust möguleikar í kaптúnunum Norðurlands til að verka þetta hráefni kannske á annan og verðmætari hátt en nú er gert. Það er t. d. eitt, þ. e. að herða fiskinn, herða ýsu, sem er veidd annaðhvort í tog eða á línu og þá vitum við, að það er alveg sérstaklega ljúffeng fæða. Ég veit, að þeir gera töluvert að þessu í Hafnarfirði, og bátsskipstjóri, sem hefur lagt þar upp, sagði mér, að hann hefði selt á 2 kr. herra kg á þennan hátt, með því að selja hann til herzlu, heldur en á hinn veginn. Þetta hefur nær eingöngu verið borðað hér innanlands. En væri það ekki vegur að gera þessa vöru að útflutningsverðmæti? Ef við getum unnið markað fyrir herta ýsu og jafnvel þorsk, sem væri fyrsta flokks vara úr sjónum, er ég alveg sannfærður um, að það er ekki hægt að fá í raun og veru hollari og betri mat, ef við getum kennt öðrum þjóðum að borða slíkan mat. Og þannig gætu ýmsar leiðir myndast, ef bara hráefnið væri fyrir hendi. Sama er að segja um nýtingu ufsa. Ef

við hefðum skip og útbúnað til þess að veiða ufsa, er það oft hægt fyrir Norðurlandi í stórum stíl, en það verður ekki gert á þessa litlu báta, sem eru ekki nema 10—15 tonn, hefur verið gert talsvert að því, en gæti vafalaust orðið miklu meira. Frumskilyrðið er því, að við höfum okkar atvinnurekstri þannig, að við fáum sem mest og best hráefni og vinnum úr því á þann hátt, sem við teljum hagkvæmast á hverjum tíma.

Það má vel vera, að það væri eitthvað hægt að gera í því, t. d. með niðursuðu á sjávarafurðum, og það hefur nú verið að fást við það, og það rýmkaðist eitthvað markaðurinn nú í bili. Rússar ætla að kaupa eitthvað meira en búízt var við í byrjun, en salan virðist ótrygg, og í yfirliti um Norðurlandsáætlunina kemur það fram hjá þeim, að þeir álíta, að það sé ákaflega valt að treysta á slíkt og ógerlegt að leggja út í frekari framkvæmdir á því sviði, nema markaður sé nokkuð öruggur. Þetta hefur verið rekið á Siglu-firði talsvert, niðurlagningarverksmiðja, en eftir því sem mér hefur skilzst, er það rekið með halla. Á Akureyri hefur það víst gengið samilega, enda eru þar vanir menn og hafa verið varkárir að framleiða ekki meira en þeir væru tryggir um að geta selt. Í Hafnarfirði vitum við allir, að hefur gengið illa, og vera má, að opnist einhverjar leiðir þarna. En ástandið er þannig núna, að það er gersamlega útilokað, að menn geri eitthvað í þessum málum. Ef hægt er að benda á aðrar og hagkvæmari leiðir til atvinnubóta á Norðurlandssvæðinu, er það allt í lagi. En eitthvað verður að gera. Það gefur alveg auga leið, að það er ekki hægt fyrir þrjú kaптún að lifa á afla, sem t. d. árið 1965 var 1536 lestir. Þetta er eins og samilegur afli eftir tvo báta, og tveir togbátar af hæfilegri stærð mundu geta fiskað þennan afla. Ég hef verið að hugsa um, að það mundi verða mikil bót og jafnvel nægjanlegt núna í byrjun, að það væru gerðir út svona tveir bátar frá hverju kaптúni, og þá yrðu það á vestursvæðinu norðanlands 10 togbátar. Þetta mundi vera mikil bót og gæti séð fólkinu fyrir vinnu miklu lengur en það hefur vinnu núna við fiskvinnslu.

Afstaða mín til stóru togaranna er önnur. Við vinnum yfirleitt ekkert við að hafa stór togskip, nema þau geti sótt á fjarlægari mið og þar sem meira dýpi er. Ef þau geta það ekki, er ódýrara að afla fisksins með minni skipum. Það er mikið talað um skuttogara og að frysta fiskinn og vinna um borð og því um líkt, og það er vafalaust ekkert nema gott um það að segja. Hitt verðum við Íslendingar að gera okkur ljóst, að ef við ætlum að láta þessi nýju og dýru tæki, sem þeir kalla skuttogara, bera sig, verðum við að geta selt fyrir svipað verð og nágrannapjóðir okkar, því að við höfum í raun og veru ekkert betri aðstöðu til að fiska á þau skip heldur en þeir, þannig að meðan það er 17% tollur á slíkum fiski í Þýzkalandi og um 10% í Bretlandi, höfum við ekki aðstöðu til þess að keppa við þá með slík skip. En við höfum betri aðstöðu til þess að fiska hér á báta heldur en aðrar þjóðir, og þess vegna getum við lengur keppt við þær með bátunum heldur en með slíkum skipum. Myndist eitthvert viðskiptasamband þannig, að

við þurfum ekki að borga þennan toll, eigum við vitanlega eins góða aðstöðu til að reka slíka togara eins og þeir. En staðreyndin er, að það verður eitthvað í þessu máli að gera. Það má náttúrulega leita að nýjum leiðum, og þeir hafa fundið rækjumið á Húnaflóa. Það er gert ráð fyrir, að það séu 160—200 tonn, sem megi veiða þar árlega af rækju. Ef rækjan er pilluð, er mikil vinna í kringum það, en það hefur bara verið of dýrt að gera þetta þarna fyrir norðan, hún hefur verið seld ópilluð. Vera má, að með meiri véla-kosti verði hægt að vinna hana til fulls þar, en þetta gefur aldrei næga atvinnu, því að til þess að afla þessarar rækju er ekki talið að þurfi nema 4—5 litla báta, þannig að ég álit, að eina leiðin til þess að afla meira hráefnis þarna sé að veita frekari undanþágur en nú er gert með togbáta og hjálpa ungum og efnilegum sjómönnum, hvort sem þeir eiga þarna heima nú eða ekki, fá aðkomumenn að, ef með þarf, hjálpa þeim til þess að eignast skip, sem henta til þessarar veiða. Það er hægt að takmarka þetta alveg eftir vild. Þetta er aðeins heimild, sem ráðh. hefur í samráði við viðkomandi sveitarstjórnir og fiskifræðingana, og þá er hægt að breyta þessum reglugerðar-ákvæðum og hafa þetta allt í hendi sér, ef það reynist hagkvæmt.

Ég efast ekkert um það, að fiskifræðingar okkar eiga eftir að komast að ýmsu viðvikjaindi fiskveiðum og rekstri sjávarútvegsins, sem þeim er ekki ljóst nú. Það gefur þess vegna auga leið, að breytingar geta verið nauðsynlegar. En ástandið, eins og það er núna, er ekki viðunandi. Sunnan við land veiða menn í landhelgi, alveg eins og engin ákvæði séu til um það eða allt að því. Norðanlands brjóta menn ekki lög, en þeir eiga bara ekki að gjalda þess, að þeir hafa ekki gert það. Ég veit ekki, hvað gert verður, hvort þetta heldur áfram, aflinn að minnka og fólkið að fara í burtu til þess að vinna, ef ekki fæst nein leiðrétting á þessu, eða hvort Norðlendingar taka upp sömu aðferð og Sunnlendingar að brjóta þessar veiðireglur og fá sér togbáta og fara að veiða að einhverju leyti í landhelgi. Vitanlega yrði veiðin ekki nema að nokkru leyti innan þeirrar línu, sem nú er, því að marga tíma væri hægt að veiða utan við hana og sérstaklega fyrir norðan. Það virðist eftir þessu korti, sem ég sá um veiði Bretu, að þeir veiði ákaflega lítið sunnan við land að sumrinu. Veiðin er þarna norðan við land aðallega og norðaustan. Ég hygg, að mönnum sé þetta ljóst í aðalatriðum. Ég skal líka jata, að ég hef sérstaklega haft áhuga á þessu máli vegna þess, að ég tel það svo mikla nauðsyn fyrir það byggðarlag, sem ég er fulltrúi fyrir. Hitt efa ég ekki, að það er í rauninni óviðunandi ástand fyrir Suðurlandi, og ég er sannfærður um það, að fyrir Norðausturland væri hagkvæmt að hafa stærri togskip, sem væru af þessari meðalstærð, 70—100 tonn.

Í yfirliti því, sem kemur fram um Norðurlandsáætlanina fyrir Húnaflóasvæðið, geta þeir um það, að hentugasta stærðin muni vera um 70 tonn. Þeir halda, að ef það fer mikið yfir það, sé hætt á, að bátarnir fari á burt. Ég hygg, að dómar manna séu dálítið misjafnir um þetta. Mér hefur skilist á þeim hér sunnanlands, að allt

að 100 tonna togbátar séu hentugir, og þess vegna set ég í þessa heimild 40—100 lestir. Það er ekkert aðalatriði fyrir mér. Fyrir mitt leyti er ég fús á að ganga inn á breytingar, bæði á orðalagi og efni. Aðalatriðið er þetta, að undanþágurnar séu leyfðar, þannig að hægt sé að fara að stunda togveiðar norðanlands á þessum bátum, sem eru af meðalstærð og þess vegna viðráðanlegir fyrir einstaklingana, og það sem allra fyrst.

Ég óska eftir því, að þessu frv. verði vísað til sjútvn. Ég geri ráð fyrir, að það verði sent til umsagnar þeim aðilum, sem best hafa vit á þeim málum, og þá er náttúrulega ekki nema eðlilegt að komi fram ýmsar aths. og kannske nýjar hugmyndir. En ég álit ekki verjandi að hreyfa þessu máli ekki. Verði það svæft, bera þeir ábyrgð á þeim drætti, sem honum valda. Ég get ekki betur gert en lagt málið fyrir.

Guðlaugur Gíslason: Herra forseti. Ég geri ráð fyrir, að þm. minnst þess, að ég hef á m. k. einu sinni, ef ekki tvisvar, flutt hér frv. til l. 1. Alþ. um breyt. á þeim l., sem hér um ræðir, og einnig mun varamaður minn í Suðurlandskjördæmi, Sigfús J. Johnsen, hafa flutt frv. til l. um sama efni á síðasta þingi. Um þetta mál, auknar veiðiheimildir innan fiskveiðimarkanna, hafa verið mjög skiptar skoðanir, bæði innan þings og utan, og í þau skipti, sem þessar till. hafa áður verið fluttar hér, hafa þær ekki fengið hljómgrunn. En ég er alveg sannfærður um það nú eins og ég hef alltaf verið, að að því kemur, að Alþ. mun fallast á það að breyta l. um togveiðar þannig, að bátar af tiltekinni stærð fái auknar veiðiheimildir. Hörðust andstaða, a. m. k. utan þings, hefur yfirleitt komið fram frá Norðlendingum. Ég hlýt því að fagna því, að einn af þm. Norðurl. v. skuli nú hafa flutt þetta mál hér inn í Alþingi.

Ég hef áður lýst þeirri skoðun minni, að það sé tvennt, sem Alþ. þurfi að gera í sambandi við fiskveiðar okkar. Það er að nýta svæðið innan fiskveiðitakmarkanna á þann hátt, sem hagkvæmast er og best verður við komið á hverjum tíma og hverjum stað, og í annan stað að gera ráðstafanir til þess að vernda þau hrygningarsvæði, sem vítað er um og menn hafa fulla ástæðu til að óttast að séu að ganga til þurrðar meira en eðlilegt er. Ég tel, að þessi tvö sjónarmið hljóti að koma til umr. og fyrirgreiðslu hér á Alþ., áður en langt um líður.

Það var alveg rétt, sem hv. síðasti ræðumaður sagði, þetta er ekki einasta áhugamál útgerðarmanna, þetta er kannske fyrst og fremst áhugamál þeirra aðila í sjávarþorpunum, sem atvinnu sína eiga undir því, hversu mikið hráefni berst til fiskvinnslustöðvanna, sem þar eru. Þetta er því að mínum dómi áhugamál og fjárhagsmál bæði fyrir sjómenn og verkafólk ekki síður en fyrir útgerðarmenn. Það verður að sjálfsögðu og hlýtur að koma til athugunar, á hvaða hátt og eftir hvaða leiðum verður eðlilegast að fara, ef Alþ. fellst á að veita auknar heimildir til togveiða innan fiskveiðimarkanna. Það liggur ljóst fyrir, að sums staðar við strendur landsins kann þetta að koma að minna gagni en annars staðar og sums staðar verður að taka tillit bæði til

hrygningarsvæða og annarra aðstæðna, þar sem annars staðar eru þær aðstæður ekki fyrir hendi. En ég vildi ekki láta hjá líða að minna á það, hvaða afstöðu ég hef haft til þessa máls hér áður, tvisvar flutt um það frv. til 1. um breyt. á þeim l., sem hér um ræðir, og einnig við fleiri tækifæri hef ég látið koma í ljós þá skoðun mína, að ég tel, að að þessu bæri að stefna. En ég vil mjög undirstrika einnig það, sem ég hef áður látið koma í ljós, að samhliða auknum veiðiheimum, hvort það er með botnvörpu, dragnot eða nót, þarf að gera ráðstafanir til þess að tryggja það, að hrygningarsvæðin við strendur landsins verði ekki ofnýtt. Ég flutti um það till. til þál. hér á sínum tíma, að athugun yrði látin fara fram á því, hvort ástæða væri til þess að ætla, að við værum komnir í sambandi við hrygningarsvæðin út á hálán ís, ef svo má segja, hvort við værum farnir að stunda þar rányrkju eða ofveiðar, og var sú till., að mig minnir 1962, samþ. að efni til, að litlu leyti breytt að orðalagi, en samþ. að efni til, eins og ég hafði lagt hana hér fyrir. Þess er að vænta, að frá fiskifræðingum heyrast innan tíðar um það, hvort ástæða er til að vera með nokkurn ótta í því sambandi. Það kom fram 1962, ég minnst bréfs, sem þeirri þn. barst, sem hafði með þetta mál að gera, að þeir töldu þá, að það væri ekki ástæða til beinnar skerðingar á veiðunum í sambandi við hrygningarsvæðin. En margt hefur breytzt síðan. Það eru liðin 5 ár og hlýtur að koma að því, að þeirra álits verður aftur leitað, og ég tel nauðsynlegt fyrir Alp., að það fái á ný grg. um málið, hvort álit fiskifræðinga hefur nokkuð breytzt í þessu sambandi, þannig að það geti þá síðar meir hagað aðgerðum sínum í samræmi við það.

ATKVG.

Fr. vísar til 2. umr. með 23 shlj. atkv. og til sjútv. með 24 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

41. Fiskimálaráð.

Á 48. fundi í Nd., 2. marz, var útbýtt:

Fr. til 1. um Fiskimálaráð [144. mál] (pmfrv., A. 283).

Á 49., 50. og 51. fundi í Nd., 6., 7. og 9. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 52. fundi í Nd., 10. marz, var frv. enn tekið til 1. umr.

Flm. (Matthías Bjarnason): Herra forseti. Við, sem flytjum þetta frv., sem prentað er á þskj. 283, um Fiskimálaráð, höfum haft þetta mál lengi til athugunar og teljum, að brýna nauðsyn hafi borið til þess og beri til þess, að allir þeir, sem

hlut eiga að máli og starfa að sjávarútvegi, myndi eitt sérstakt ráð, sem hafi með að gera að móta heildarstefnu í uppbyggingu sjávarútvegsins og í markaðsmálum.

Það eru mörg nauðsynleg ráð og stofnanir, sem hafa unnið mikilvægt og merkt starf í sjávarútvegsáttum, en það hefur ekkert heildarráð verið til, sem hefur markað heildarstefnu þannig, að það hafi verið tekið tillit til allra greina og reynt að samræma störfin í sjávarútvegsáttum, og þess vegna teljum við mikla nauðsyn á því, að slíkt ráð sem þetta verði stofnað.

Eins og fram kemur í þessu frv., leggjum við til, að hagsmuna- og heildarsamtök allra þeirra, sem hlut eiga að máli, í fyrsta lagi sjómenn og þeir, sem fiskisins afla, bæði undirmenn og yfirmenn, eigi fulltrúa í þessu ráði, Sjómannasamband Íslands, Farmanna- og fiskimannasamband Íslands, þeir, sem skipin eiga, bæði vélskipin og togaraútgærdina, L. í. Ú. og Félag ísl. botnvörpu-skipaeigenda, verkamenn, sem vinna að aflanum í landi, eiga einnig að tilnefna fulltrúa í Alþýðusambandi Íslands. Einnig leggjum við til, að þeir, sem fara með helztu greinar fiskiðnaðarins, eigi að tilnefna menn í þetta ráð, en það er Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna, sjávarafurðadeild Sambands ísl. samvinnufélaga, Sölusamband ísl. fiskframleiðenda, sildarútvegsnefnd og Félag ísl. fiskimjölsframleiðenda, en í því félagi eru allar sildarverksmiðjur á landinu, einnig Félag ísl. niðursuðuverksmiðja. Þá teljum við eðlilegt og sjálfsagt, að þær stofnanir, sem lána mest fé til sjávarútvegsins, eigi fulltrúa í þessu ráði, en það er þá í fyrsta lagi Seðlabanki Íslands, Fiskveiðasjóður Íslands, fiskimálasjóður, og enn fremur teljum við sjálfsagt og eðlilegt, að Efna-hagsstofnunin og Fiskifélag Íslands eigi aðild hér að. M. ó. o.: eins og þetta frv. liggur fyrir, leggjum við til, að þetta ráð verði byggt upp af heildarsamtökum allra þeirra, sem að sjávarútvegi starfa, og lánastofnunum, sem lána til sjávarútvegsins, og sömuleiðis þeim stofnunum, sem fyrst og fremst fjalla um þessi mál, en það verði undir stjórn sjútv. m. r., sem jafnframt verði formaður þessa ráðs. Við teljum eðlilegt, að slíkt ráð sem þetta verði byggt upp af þessum atvinnuvegi sjálfum og opinberum stofnunum, sem honum tilheyra, en ekki að byggja það upp sem pólitískt ráð, að öðru leyti en því, að okkur þykir það vera eðlilegt og sjálfsagt, að ráðh., sem fer með sjávarútvegsáttum í ríkisstj. hverju sinni, hafi forustu um að kalla alla þessa aðila saman til þess að móta í framtíðinni heildarstefnu í sjávarútvegsáttum.

Meginverkefni þessa ráðs er hugsað það, að við uppbyggingu fiskiskipastólsins skal við það miðað, að fjölbreytni verði í útgerð landsmanna og eðlilegt jafnvægi á milli hinna mismunandi útgerðargreina, svo að tryggð verði eftir föng-um hráefnisöflun til fiskiðnaðarins. Í öðru lagi: Við uppbyggingu fiskvinnslu- og fiskiðnaðar-fyrirtækja skal tillit tekið til æskilegrar dreifingar fyrirtækjanna og við það miðað, að afkastageta þeirra sé hæfileg með hliðsjón af mögulegri öflun hráefnis, og enn fremur skal miðað að því, að sem mest fjölbreytni verði í vinnslu sjávarafurða. Í þriðja lagi: Fiskimálaráð skal

hafa forgöngu um markaðsrannsóknir og skipulegar aðgerðir til öflunar nýrra markaða fyrir sjávarafurðir svo og um framleiðslu nýrra vörutegunda.

Ég mun síðar ræða þessa þrjá þætti í verkefnum fiskimálaráðs, en ég get ekki látið hjá líða, áður en ég geri það, að minnast á það nokkrum orðum, að það geta komið til greina ýmis önnur mikilvæg og nauðsynleg verkefni, eins og t. d. það að vinna frekar og betur að verðlagningu sjávarafurða. Fyrir nokkrum árum var stofnað verðlagsráð sjávarútvegsins og þá brotið blað í sambandi við verðlagningu sjávarafurða. Það form hefur reynzt mjög vel að mínum dómi. En þó er eitt, sem skýggir á það form, og það er það, að allur undirbúningur, allir útreikningar og öll gögn, sem fyrir verðlagsráði liggja hverju sinni, eru unnin af sérhagsmunasamtökum innan útvegsins hverju fyrir sig, en engin heildarstofnun, sem vinnur úr þessum gögnum.

Það heyrir allt of oft og er gert mikið úr, að sjómenn og útvegsmenn eigi í deilum sín á milli um skiptingu þeirra verðmæta, sem skipin afla. Það er sannfæring mín, að þessar deilur þurfi ekki að vera, og til þess að koma að mestu í veg fyrir þær þurfa þessir aðilar að hafa nánara samstarf en nú er og hefur verið. Það eiga að vera starfandi samstarfsnefndir sjómanna og útvegsmanna árið um kring. Fulltrúar sjómanna þurfa að eiga þess kost að fylgjast með þróun útgerðar og öllum verðbreytingum, sem eiga sér stað í rekstri hennar, mynda sér skoðanir um orsakir þeirra og leitast við í samráði við útvegsmenn að koma í veg fyrir óeðlilegar hækkanir í rekstrarkostnaði útgerðarinnar. Sjávarútvegurinn þarf nauðsynlega að koma sér upp hagstofnun, og ekkert er eðlilegra en fulltrúar sjómanna eigi þar greiðan aðgang. Slík hagstofnun á að fylgjast á hlutlausan hátt með öllu því, sem lýtur að útgerð, fiskverkun, fiskisölu og markaðsöflun, og vera sú stofnun, sem allir geta treyst að fari einöngu með rétt mat á hlutunum, en leitist ekki við að hagræða tölum og álitum fyrir einn aðila á kostnað hinna innan þessarar sömu atvinnugreinar.

Þegar við grandskoðum, hvað sjómenn og útvegsmenn eiga mörg sameiginleg áhugamál og hversu hagsmunir þeirra fara á óteljandi hátt saman, kemur það í ljós, að deilur og metingur um kaup og kjör eru aðeins litill hluti á móti öllu því, sem saman fer. Það er sameiginlegt velferðarmál sjómanna og útvegsmanna að fara sem bezt með þann afla, sem á skip kemur, til þess að fá sem mest verð fyrir hann. Það er stórkostlegt hagsmunamál beggja aðila að haga innkaupum til þarfa skipsins á sem skynsamlegastan hátt og fara vel með skip, vélar, tæki og veiðarfæri. Á þann hátt lækkuð við útgerðarkostnaðinn frá því, sem nú er, og þarna gæti átt sér stað stórfelld lækkun kostnaðar, sem mundi við allar eðlilegar aðstæður vera metin til þess, að því, sem sparaðist, yrði skipt á milli útgerðar og sjómanna. Ef slík stofnun væri starfandi sem ég nefndi áðan, hagstofnun sjávarútvegsins, sem sjávarútvegurinn sjálfur í heild, bæði þeir, sem að honum vinna, þeir, sem skipin eiga, og fiskvinnslustöðvarnar kostuðu, væri eitt af hennar mörgu

verkefnum að fylgjast þarna með, og ef útgerðarkostnaður lækkaði fyrir það, að skipstjóri og skipshöfn sýndu hagsýni og skyldurækni í störfum, skapaðist möguleiki til raunverulegra kjara-bóta, sem ekki yrðu gleypar með hækkuðu verðlagi samstundis.

Það er rétt að gera sér nokkra grein fyrir því, hvaða breytingum fiskiskipastóllinn hefur tekið nú á rúmlega tveimur áratugum. Við höfum prentað hér í grg. með frv. yfirliti yfir fiskiskipastólinn frá árunum 1944, 1954, 1958, 1964 og 1. jan. 1967. Við sjáum á því yfirliti, að nú á síðustu árum, einkum frá árinu 1964—1967 hefur skipastóllinn, sem er undir 100 rúmlestum, mjög minnkað, enda hefur fækkað skipum í þessum stærðarflokki úr 648 niður í 577 á þremur árum. Viðbót skipa innan við 100 tonn er sorglega lítil, og hún var á árinu 1963 21 skip, samtals 688 rúmlestir, 1964 fór hún niður í 11 skip, 682 rúmlestir, 1965 fór hún niður í 3 skip, 156 rúmlestir, og á s. l. ári niður í 2 skip, 109 rúmlestir. Á sama tíma gengur þessi sífellt eldri floti úr sér og margfalt fleiri skip hverfa nú af skipaskrá með hverju ári sem líður, bæði skip, sem stranda, sökkva, og mörg skip, sem eru gerð ónýtt, eftir að bráðafúi hefur komið upp í þeim. Hins vegar hefur orðið mjög mikil og ör þróun í byggingu fiskiskipa yfir 100 smálestir, og þau skip fara alltaf stækkandi með hverju árinu sem líður. Veruleg þróun hefur þó fyrst og fremst átt sér stað í þessum skipabyggingum frá árinu 1958 til síðustu áramóta, en þá fjölgaði þessum skipum úr 49 upp í 184 skip. Nú eru í byggingu 34 skip fyrir íslenska útgerðarmenn og félög, og það gefur nokkra hugmynd um, hvað þessi skip eru alltaf að stækka, því að meðalstærð þessara skipa er talin vera um 318 smálestir. Þriðji flokkur fiskiskipanna eru botnvörpuskipin. Þar hefur orðið verulegur samdráttur, og samkvæmt skipaskrá um síðustu áramót eru skráð 32 botnvörpuskip, samtals 22876 rúmlestir, en í raun og veru eru ekki nema rúmlega 20 botnvörpuskip gerð út hér á landi í dag. Botnvörpuskipaútgerðin hefur því stórkostlega dregið saman, því að á árinu 1954 var 51 skip í útgerð, og það horfir því óvænlega fyrir þessari útgerð, en hún var um langt árabil ein sterkasta stoð íslenskrar útgerðar.

Við höfum á undanförnum árum lagt höfuðáherzlu á að byggja stærri skip, sem fyrst og fremst hafa verið byggð með síldveiði fyrir augum. En á sama tíma hefur hrakað aftur minni útgerðinni. Það er hún, sem fyrst og fremst skapar frystihúsunum og atvinnulífina viðs vegar um land, þá ekki síður hér við Faxaflóa, helztu atvinnuna, og ef hér heldur áfram sem nú horfir, þá er víða vá fyrir dyrum á litlum stöðum úti um land í sambandi við öflun fisks fyrir frystihúsin og fiskiðnaðinn í landinu.

Það er ekki úr vegi í þessu sambandi að gera nokkuð að umræðuefni heildarfiskaflann á liðnum árum og gera sér grein fyrir þeirri þróun, sem hefur orðið í veiðunum, en á árinu 1944 var heildaraflamagn Íslendinga 461314 tn. Þá var síldin og loðnan af því hvorki meira né minna en 221843 tn., en það var eitt mesta sildarárið, 1944. Síðan brást sildarútgerðin um langt árabil, og á árinu 1950, eða 6 árum síðar, var sildaraflinn ekki

nema 60441 tn., á móti 262585 tn. af öðrum fiski. Á árinu 1960 er sildaraflinn 136437 tn. á móti 377306 tn. af fiski. Og á árinu 1964 fer sildaraflinn yfir annan fiskafli og er þá orðinn 553036 tn. á móti 418500 tn. Á árinu 1965 verður stórfelld aukning á sildaraflanum, og þá kemst hann upp í 812600 tn., en annar fiskur lækkar aftur töluvert frá árinu á undan og er þá kominn niður í 385702 tn. Og á s. l. ári, en ekki liggja fyrir endanlegar tölur, mun sild og loðna vera um 900 þús. tn., en annar fiskafli er kominn niður í 340 þús. tn. M. ö. o.: fiskaflinn hefur lækkað frá árinu 1964 til s. l. árs, 1966, úr 418478 tn. niður í 340 þús. tn. Á árunum 1954—1964 hefur sóknin á íslenska þorskstofninn aukizt um 87%, en heildaraflinn minnkað um 22%. En á síðustu tveim árum hefur sóknin á íslenska þorskstofninn ekki minnkað, en heildaraflinn hefur, eins og ég sagði áðan, enn þá minnkað og það mjög ískyggilega á síðustu tveim árum. Á árinu 1944 var sild og loðna tæplega 48% af heildarveidimagninu, en annar fiskur var þá rúmlega 52%. Á s. l. ári var þetta hlutfall þannig, að sildaraflinn var kominn í 72½% á móti fiskaflanum 27½%.

En nú spyrja menn: Hvernig stendur á því, að fiskaflinn minnkar svo mjög? Auðvitað er það fyrst og fremst vegna þess, að minni útgerðin hefur dregizt verulega saman og stærri skipin, sem fara á vertíð, veiða aflann yfir hávertíðina á netaveiðinni, það er lagt á það höfuðkapp að veiða þá meginhluta aflans, en ekki að stunda þessar fiskveiðar árið um kring, enda er svo komið og hefur verið á undanförunum árum, að um 48% af öllum heildarfiskafli landsmanna að undanskilinni sild er veitt á tveimur mánuðum af árinu, og það gerir það að verkum, að nýting fiskiðnaðarfyrirtækjanna er ekki með þeim hætti, sem æskilegt er, og þyrfti hér að verða mjög veruleg breyting á, og þyrfti einnig að fara inn á nýjar greinar við fiskveiðarnar til þess að jafna hér veiðina vegna þeirra mörgu og miklu fyrirtækja, sem nú hafa búið sig undir fiskiðnaðinn og hafa gert það snilldarlega á liðnum árum, til þess að skapa þeim jafnari rekstrargrundvöll en verið hefur.

Mesta uppbyggingin, sem orðið hefur á undanförunum árum í sjávarútvegi, er auk sildveiðiskipanna, sem ég hef gert að umræðuefni, fjölgun sildarverksmiðja, og miklu fjármagni hefur verið varið til sildariðnaðarins, enda eru nú 46 sildarverksmiðjur á öllu landinu, og er afkastageta þeirra um 18350 tn. á sólarhring. En í tölu þessara verksmiðja eru allar verksmiðjur, sem hafa möguleika til að vinna feitan fisk, þó að raunar sumar þeirra séu að mestu starfræktar sem venjulegar fiskmjölsverksmiðjur. Þessar verksmiðjur skiptast þannig eftir landshlutum: Á Suðurlandi og Vesturlandi að Ísafjarðardjúpi eru 17 og afkastageta þeirra er 5995 tn. á sólarhring. Á Norðurlandi og að Langanesi eru 15 verksmiðjur með afkastagetu 6725 tn. á sólarhring. Og á Austurlandi eru 14 verksmiðjur með afkastagetu 5630 tn. á sólarhring. Auk þessara verksmiðja eru 16 fiskmjölsverksmiðjur, sem eru ekki taldar með sildarverksmiðjunum og allar eru starfræktar að meira eða minna leyti, eftir því sem hráefni gefst

hverju sinni. Sildarsöltunarstöðvarnar eru komnar upp í 103 á öllu landinu, og þær eru starfræktar að meira eða minna leyti skv. upplýsingum sildarútvegsnefndar. Hraðfrystihúsin í fiskiðnaðinum eru 93 á landinu, og er frystiafkastageta þeirra um 1600 tn. miðað við 10 klst. á sólarhring, og þessi frystihús hafa geymslurými fyrir um 73 þús. tn. Nýting á afkastagetu hraðfrystihúsanna var á árinu 1960 ca. 17%, 1964 ca. 17.3% og 1965 ca. 19%, en þá er einnig miðað við 10 tíma vinnu á sólarhring.

Það má segja, að öll hraðfrystihús vinna saltfisk og skreið, og af þeim er 21 hús, sem eru sérstaklega búin vélum til vinnslu á saltfiski, en auk hraðfrystihúsanna eru 40 aðrar söltunarstöðvar, og eru 18 þeirra búnar vélum til vinnslunar. Niðursuðu- og niðurlagningarverksmiðjur eru 16 í landinu, og má segja, að eitt af því, sem okkur hefur minnst fleytt fram með, er uppbygging niðursuðuiðnaðarins, þó að nokkur bót hafi orðið á því á síðustu árum, því að á árinu 1964 nam útflutningsverðmæti niðursuðuvilla 20 millj. kr., en það jókst árið 1965 í 32.6 millj. kr. og var á árinu 1966 45.1 millj. kr. En þetta er auðvitað miklu lægra hlutfall, margfalt lægra en hjá flestum eða öllum öðrum fiskveiðipjóðum veraldar. Japan flytur t. d. út fisk fyrir 300 millj. dollara á árinu 1964, þar af eru niðursuðuvörur um 42%. V.-Þýskalend flytur inn niðursuðuið fiskmeti 1963, 40 þús. tn., það er mjög há prósent af niðursuðnu fiskmeti.

Það er sjáanlegt, að þó að hafi orðið mjög ör og merk og mikil uppbygging í fiskiðnaði á liðnum árum og áratugum og þó sérstaklega í sildariðnaði og hraðfrystiðnaðinum, þá þurfum við Íslendingar að fara yfir á fleiri greinar og við þurfum að vera vakandi fyrir því að efla þær greinar og leita markaða fyrir þær, sem eru þægilastir fyrir okkur á hverjum tíma. Við eigum að stóruka okkar niðursuðu, en til þess þarf auðvitað mikið fjármagn, og við eigum að fara yfir á nýjar greinar, eins og t. d. frystipurrkun matvæla. Og ég get ekki stillt mig um það við þetta tækifæri að vekja enn frekari athygli á frystipurrkuninni, en hún er vel þekkt aðferð við verkun matvæla og hefur í nokkuð öðru formi verið notuð hér á landi við verkun harðfisks, og nýjasta aðferðin í þessu efni er kölluð hraðfrystipurrkun, og hún er í því fölginn, að varan, oft fryst, er sett í stálgeymi, geymirinn síðan lofttæmdur. Í geyminum eru svo plötur, sem hægt er að hita, og við lofttæminguna gufar vatnið úr efni því, sem þurrka skal, og bindur þar með varma. Við það kólnar varan og frýs, ef hún var ekki frosin, þegar hún var sett í geyminn, og þurrkunin fer því þannig fram, að isinn í vörinni gufar upp. Til þess að þetta geti gerzt á nægilega stuttum tíma, er nauðsynlegt að veita varma inn í geyminn, án þess að hitastig hans hækki of mikið. Þeim mun lægra sem hitastigið er, þeim mun betri verður varan, en um leið er vinnslan dýrari. Aðalútbúnaðurinn við frystipurrkun er geymirinn sjálfur og sérstakar lofttæmidælur. Aðferð þessi við frystipurrkun var fyrst eingöngu notuð í meðalaíðnaði, t. d. við þurrkun á blóði, og svo til að framleiða matvæli, sem voru hentug í hernaði, þar sem þau

voru bæði létt og auðmeðfarin. Síðan síðustu heimsstyrjöld lauk, hefur tækninni á þessu sviði fleygt fram, enda hafa miklar tilraunir verið gerðar með aðferð þessa, bæði í Bretlandi, Danmörku og einkum Bandaríkjunum. Matvæli þurrkuð á venjulegan hátt í lofti hafa haft gljáandi yfirborð, rýrnað óeðlilega og verið hörð og mjög slöpp, en þau taka raka hægt í sig og bólga upp og þurfa einn til tvo tíma til að mettast af raka. Þessu er allt öðruvísi varið hvað viðkemur frystipurrkuðum vörum. Þær eru frauðkenndar og taka í sig raka strax á 3–5 mín. og halda eðlilegum lit og útliti. Næringargildi frystipurrkaðra matvæla er mjög svipað næringargildi þeirra ferskra, og þó að fjörefnainnihaldið rýrni lítið eitt, er rýrnunin minni en við flestar aðrar verkunaraðferðir.

Sala og dreifing frystipurrkaðra matvæla ætti að vera auðveld, þar sem þær heimta ekki neitt ákveðið hitastig, hafa allt að tveggja ára geymsluþol og vegna þess hvað þær vega lítið miðað við næringargildi. Í Bandaríkjunum er aðferð þessi notuð í stórum stíl, og áætla Bandaríkjamenn, að umsetning frystipurrkaðra vara muni ná um 2000 millj. dollara á árinu 1970. Þessi aðferð á að geta gert kleift að koma fiskafurðum okkar á fjarlægari markaði og þá í hitabeltinu.

Áður en ég lýk að tala um frystipurrkunina, vil ég geta þess, að frystihúsin hér eru búin ýmsum þeim vélakosti, sem nauðsynlegur er við frystipurrkun, en þau skortir auðvitað sjálfþurrkunartæki. Hér er um leið að ræða, sem getur orðið mjög mikils virði fyrir íslenskum þjóðina í framtíðinni, því að það verður að auka fjölbreytni í verkun sjávaraflla. Og það eru ótalmargir aðrir möguleikar, sem eru til og við höfum illa notað og allir bera sök á. Og ég vil þá sérstaklega nefna í sambandi við niðursuðuna, að við höfum yfir að ráða 6–8 þús. tn. af þorsk- og ufsahrognum árlega. Við höfum yfir að ráða um 4 þús. tn. af grásleppuhrognum, þorsklifur í miklu magni, síld, sem sagt af öllum stærðum í ótakmörkuðu magni, af smáum humar magn, sem óvíst er, þar sem fiskimenn fleygja nú þessu fyrir borð, þar sem það er alls ekki nýtt. Auk þess má nefna kúfisk, sennilega líka krækling, nokkurt magn af kolkraþba, en allar þessar vörur eru notaðar í stórum stíl til niðursuðu erlendis. Að svo miklu leyti sem hráefni þessi yfirleitt eru nýtt, eru þau nú flutt út fryst eða söltuð og fullunnin í erlendum verksmiðjum eða unnin hér á fljótlegastan og ódýrasta hátt, svo sem í síldarbræðslum og einstaka vara til beitu.

Það er einungis nú á síðari árum, að hafizt hefur verið handa um að framleiða fullunna vöru í nokkru magni, en framleiðsla þessi hefur átt mjög erfitt uppdráttar vegna skorts á raunhæfri söluframkvæmd og skorts á fjármagni, en það er auðvitað eðlilegt, eins mikið og hefur verið gert í sjávarútvegi til uppbyggingar frystiskipastólsins og uppbyggingar fiskiðnaðarins í landi, sem fyrir er.

Ég ætla þá að fara nokkrum orðum um markaðsrannsóknir og markaðskonun.

Það má segja, að um 1880 hófst sókn í fiskveiðum okkar Íslendinga með stórauðinni þilskipa-útgerð. Eftir aldamótin hefst svo mótorbáta-

útgerðin viðs vegar um land, togaraútgerð frá Reykjavík og Hafnarfirði, og um líkt leyti hefja Íslendingar þátttöku í síldveiðum, sem áður höfðu eingöngu verið stundaðar af Norðmönnum og Svíum. Fiskiskipaflotinn jókst stöðugt og aflinn að sama skapi. Í árslok 1916 stóð hagr þjóðarinnar með allmiklum blóma og allir höfðu sæmlega atvinnu. En á árinu 1917 varð þjóðin að láta af hendi helming af togaraflota sínum til hernaðarrekrar Bandamanna, að visu fyrir fullt verð, en þá dró mjög verulega úr framleiðslu og atvinnuleysi sigldi í kjölfarið í stærstu þægum landsins. Þegar fyrri heimsstyrjöldinni lauk 1918, stóð þjóðin í bili höllum fæti. En hún átti þá eins og jafnan áður framsýna og dugandi menn, sem sáu, að það þurfti að byggja upp fiskiskipaflotann og efla framleiðslu þjóðarinnar, og það var gert af miklu kappi. Fiskiskipaflotinn varð fljótlega meiri en er hann var stærstur á árinu 1917. En þessi sókn var mjög einhliða. Allt kapp var lagt á að auka flotann og um leið aflamagnið. Það varð lítil breyting á því, hvernig fiskurinn var verkaður sem markaðsvara. Mestur hluti aflans var saltaður, bæði þorskaflinn og síldaraflinn. Eftirspurnin eftir íslenskum saltfiski var svo mikil, að menn höfðu ekki verulegar áhyggjur af því, hve einhæf þessi verkun var. Sama var að segja um saltsíldina, sem næstum eingöngu var grófsöltuð. Aðrar greinar fiskverkunar voru á frumstigi. Síldarbræðsla var að visu hafin. Vinnsla lýsis úr fisklifur var í framför, en um nýtingu hrogna og fiskbeina var lítið hirt.

Árin fyrir 1930, að árinu 1930 meðtöldu, voru mikil aflaár á mælikvarða þeirra tíma og um allmörg ár þar á eftir. Sem dæmi um það, hve sjávarafli var einhæfur á þessum tíma, skal ég nefna það, að á árinu 1929 voru 79.9% af útfluttum sjávaraflla saltaður fiskur og saltsíld. Eftir þessi aflaár gerðist það, að á árinu 1930 hófst hin mesta viðskiptakreppa, sem sögur hafa farið af. Þessi kreppa flæddi um lönd og álfur. Hér á landi kom hún hart niður á sjávarútveginn, sem þá eins og raunar enn í dag var svo að segja eini útflutningsatvinnuvegur landsins. Þá féll verð á útflutningsafurðum okkar á skömmum tíma um $\frac{1}{2}$ – $\frac{1}{2}$, en lítil breyting varð á verði þeirrar framleiðsluvöru, sem seld var innanlands. Rekstur allrar útgerðar í landinu var hinn hörmulegasti, því að útgerðin var rekin með stórhalla. Það voru framkvæmd skuldaskil. Skuldin landsins út á við jukust með hverju árinu sem leið. Þá urðum við fyrir stórum áföllum með hinni svokölluðu Ottava-ráðstefnu, sem Bretar boðuðu til. Þar var tekið af skarið og Bretar gerðu þar ákvörðun um, að öll samveldislöndin skyldu njóta viðskipta við Bretland og Bretland við þau. Það átti að útiloka önnur lönd, og það var mikið áfall fyrir okkur, því að Bretar voru okkar bezta viðskiptaþjóð á þessum tíma eins og lengi síðar og eru í raun og veru enn þá. En það rættist nokkuð úr þessu. Bretar tóku tillit til þeirrar sérstöðu, sem Íslendingar áttu í þessum efnum, og það rættist nokkuð úr með sölu á afurðum. En þá tók aftur sama vandræðaástandið við. Öll þau viðskipti, sem við áttum á þeim árum við Miðjarðarhafslöndin, voru þannig, að þau gátu ekki keypt vörur, nema þau væru keyptar

á móti, og þá hófust vörukaupviðskipti við Miðjarðarhafslöndin, og það voru erfiðir tímar, sem þá fóru í hönd. Þá sáu útvegsmenn, sjómenn og ríkisvaldið, að hér varð að mynda samtök til þess að selja okkar útflutningsvörur. Þá voru mynduð samtök Sölusambands Ísl. fiskframleiðenda. Þá var fiskimálanefnd stofnuð. Hún fór inn á nýjar brautir að afla fiskinum markaða annars staðar, fór að huga að því að auka hraðfrystan fisk, og hún vann mjög merkt og mikilvægt starf á sínum tíma. Síðan tekur Sölumiðstöð hraðfrystihúsanna við forustunni og heldur áfram af miklu kappi að afla frystum fiski markaða erlendis og byggir verksmiðju í Bandaríkjunum. Sama má segja um sjávarafurðadeild Sambands Ísl. samvinnufélaga, þó að hún sé nokkru yngri. Fleiri heildarsamtök í ákveðnum fiskgreinum eru stofnuð og fyrir ekki allmörgum árum Samlag skreiðarframleiðenda og fleiri aðila. Markaðskönnun og markaðsrannsóknir þessara aðila hafa að verulegu leyti verið háðar starfi þessara samtaka í þeirra greinum fiskiðnaðarins, en ekki með það fyrir augum að bæta við nýjum iðngreinum. Það er það, sem vantar algjörlega inn í þetta starf. Ég skal ekki gera lítið úr því, sem fiskimálasjóður hefur lagt af mörkum á undanförunum árum, en hann hefur greitt til markaðsleitar og auglýsinga fyrir íslenskar sjávarafurðir erlendis á árunum 1956–1966 8 millj. 871 þús. kr.

Ég tel, að hér sé um nægilegt verkefni að ræða fyrir slíkt ráð eins og þetta, sem við leggjum til með þessu frv., að verði stofnað.

Á s. l. þingi flutti ég tillögu, sem var samþykkt 5. maí, um athugun á aukinni fjölbreytni í framleiðslu sjávarafurða og eflingu þeirra iðngreina, sem vinna útflutningsverðmæti sjávarafllans. Ég veit, að ríkisstj. skipaði nefnd skv. samþykkt Alþingis, þriggja manna nefnd, sem vinnur nú að þessum hluta málsins, og ég vona, að sú nefnd fari að skila störfum innan skamms, en það verður sjálfsagt úr mörgu að vinna og margt að gera í þessum málum á næstu árum.

Ég get ekki svo lokið máli mínu, að ég minnst ekki örlítið á, hvað okkar markaðssvæði er í raun og veru takmarkað. Forustumenn á sviði útflutningsmálanna hafa fyrst og fremst lagt á það höfuðáherzlu á undanförunum árum að selja mestan hluta aflans til Ameríku og til Austur-Evrópulandanna. Það hefur aftur verið minna kapp lagt á að afla markaða fyrir íslenskar sjávarafurðir í Vestur-Evrópu, og nú er svo komið, að heimurinn er skiptur í markaðsbandalög, og V.-Evrópuþjóðirnar, þar sem lífsstandardinn er tiltölulega hár, þar sem mikið fjölmenni er, þar er búið að setja innflutningstolla til verndar viðskiptum innan markaðsbandalaga, á sama tíma og við stöndum utan við öll markaðsbandalög. Við getum ekki teft á það í framtíðinni að byggja markaðinn á því, hvernig hann er í Bandaríkjunum og við A.-Evrópulöndin eingöngu. Til skamms tíma hefur verið talið, að jafnkeypisviðskiptin væru erfiðasta vandamál okkar samfara þátttöku í friverzlunarbandalagi, en á fáum árum hafa viðskipti okkar við A.-Evrópu tekið svo miklum breytingum, að gerlegt er að finna lausn á því vandamáli í sambandi við það, að Ísland gengi í EFTA. Viðskiptin við A.-Evrópu

námu meira en 1/3 hluta af heildarviðskiptum okkar á árinu 1959, en voru 1965 tæplega 1/4 hluti þeirra. Fyrir þessu liggja ýmsar ástæður, svo sem betri og stærri freðfiskmarkaður í Bandaríkjunum og Bretlandi, þar til nú, að mjög hefur syrt í álinn, stórkostleg framleiðsluaukning á sildarlýsi og sildarmjöli og sívaxandi síld- og fiskveiðar Sovétríkjanna sjálfra, Póllands og A.-Þýskalands, sem minnka innflutningsþörf þeirra á síld og freðfiski. Pólland, A.-Þýskaland og jafnvel Sovétríkin hafa nú byrjað að flytja út freðfisk, og hafa þau tvö fyrrnefndu litinn áhuga á að kaupa hann af okkur. Þetta er ósköp eðlilegt. Þetta eru þjóðir, sem eru að byggja upp sinn eigin flota, þær stefna að því að vera sem mest sjálfum sér nógar, en við þurfum aftur að hugsa meira um það, sem svo að segja eingöngu fiskveiðipjóð, að efla okkar sölumöguleika í sem flestum löndum, og þá megum við sízt af öllu glata því að eiga möguleika til þess að komast með okkar framleiðsluvöru inn á markaðinn í V.-Evrópu, sem er og verður stærsti markaður fyrir okkar framleiðsluvöru og langnotadrýgsti, og einmitt þær þjóðir koma til með að kaupa þann hluta af okkar framleiðsluvörum, sem mest verður unninn heima í landinu og er dýrastur.

Við eigum ekki sífellt að stefna að því að auka aflamagnið og ekki hirða um það að vinna sem mest verðmæti úr þeim afla, sem á land kemur. Við eigum fyrst og fremst nú að hugsa um það að vinna meira heima, auka verðmæti aflans, skapa jafnhliða markaði í fleiri löndum fyrir okkar afurðir, og við, sem þetta frv. flytjum, teljum, að það sé spor í rétta átt og það sé eðlilegt, að allir þeir, sem hér eiga hlut að máli, sameinist um það að byggja hér upp heildarsamtök, sem hafi það markmið að móta heildarstefnu, sem verði til hagsbóta fyrir þjóðfélagið í heild í framtíðinni. Og ég er sannfærður um það, að með stofnun slíks ráðs sem fiskimálaráðs er farið hér inn á nýjar brautir, sem er sjálfsagt og eðlilegt að fara.

Ég skal svo ekki fjölyrða meir um þetta mál á þessu stigi, en ég vænti þess, að hv. alpm. taki þessu frv. af velvilja og skilningi. En áður en ég lýk máli mínu, vil ég geta þess, að einn aðili er ekki með í sambandi við uppbyggingu skv. frv., en það er Samlag skreiðarframleiðenda, en ég er mjög opin fyrir því, að það verði athugað í þeirri n., sem fær frv. til meðferðar.

Að lokum legg ég svo til, að þessu máli verði vísað til sjútvn. að lokinni þessari umr.

Jón Skaftason: Herra forseti. Ég vil láta í ljós ánægju mína yfir því frv., sem hér var verið að mæla fyrir áðan. Ég skoða það m. a. sem viðurkenningu, nokkuð siðbúna að visu, af hendi flm. á nauðsyn heildaryfirstjórnar í uppbyggingu sjávarútvegsins, en einmitt spurningin um það atriði, hvort heppilegt sé fyrir þjóðfélagið að styðjast við heildarskipulag við uppbyggingu atvinnuveganna, er meginágreiningsefnið milli stjórnarflokkanna annars vegar og t. d. þess flokks, sem ég tilheyri.

Ástæðan til þess, að ég vil nota tækifærið til að segja hér nokkur orð, er sú, að mig langar að beina fyrirspurn til hæstv. viðskmrh. Frv. um

fiskimálaráð gerir ráð fyrir, að meðal verkefna ráðsins sé að hafa forgöngu um markaðsrannsóknir og skipulegar aðgerðir til öflunar nýrra markaða fyrir sjávarafurðir, svo og um framleiðslu nýrra vörutegunda. Ég hygg, að það sé ágreiningslaust hér í hv. Alþ., og raunar meðal allra þeirra, sem um þessi mál fjalla, að á þessu sé hin mesta þörf og brýn nauðsyn um margra ára skeið. Ég hef því á undanförnum þingum þrívægis flutt þáttill. í þessa stefnu, og það gerðist á síðasta Alþ., að 23. febr. 1966 var samþ. þáttill., sem ég flutti ásamt 7 öðrum flokksbræðrum mínum, sem hljóðar þannig, með leyfi hestv. forseta:

„Alþ. ályktar að skora á ríkisstj. að láta athuga í samráði við fulltrúa atvinnuveganna, á hvern hátt megi efla markaðsrannsóknir og markaðsleit í þágu útflutningsatvinnuvega þjóðarinnar, og verði niðurstöður þessara athugana lagðar fyrir næsta reglulegt Alþingi.“

Þessi till. var samþ. shlj. Eins og tillgr. ber með sér, er þar gert ráð fyrir því, að athugun þessari skuli lokið fyrir lok þessa þings. Nú mun komið að því, að þingi fari að ljúka, og enn hefur mér vitanlega ekki bólað neitt á því, að niðurstöður þeirra athugana, sem væntanlega hafa verið framkvæmdar í þessu máli, hafi verið lagðar fram á þinginu. Þess vegna finnst mér að gefnu tilefni í frv. þessu ástæða til þess að spyrja hestv. viðskmrh., hvað hafi verið gert til þess að framkvæma þessa shlj. ályktun Alþ. frá 1. febrúar 1966.

Menntmrh. (Gylfi Þ. Gíslason): Herra forseti. Þessi ályktun Alþ., sem hv. þm. spurðist fyrir um, var send viðskmrn. á sínum tíma, stuttu eftir að hún var samþ. hér á hinu háa Alþ. Hún hefur síðan verið til mjög rækilegrar og ýtarlegrar athugunar hjá embættismönnum viðskmrn. Rn. hefur haft samband við öll sendiráð Íslands erlendis og óskað eftir till. þeirra eða hugmyndum í sambandi við þau sannarlega mjög svo mikilvægu mál, sem till. fjallaði um. Í rn. hefur þegar verið samín skýrsla um athuganir embættismannanna og sendiherranna á málinu. Sú skýrsla hefur að visu ekki verið lögð fyrir mig enn, en það mun hafa staðið til, að fundur væri haldinn í rn. í næstu viku, þar sem þessar bráðabirgðaniðurstöður eða hugmyndir embættismannanna og sendiherranna yrðu ræddar. Hvort endanleg niðurstaða verður sú, að skýrsla verði gefin hér á Alþ. um málið eða það afgr. með einhverjum öðrum hætti, um það get ég því miður ekki sagt ákveðið enn þá, en ríkisstj. mun að sjálfsögðu ræða málið fyrst, áður en sú endanlega ákvörðun verður tekin.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Hér er hreyft mikilsverðu máli, en varla þó á þann hátt, að það sé hægt að búast við því, að mikill árangur fáið, ef fara ætti eftir því, sem lagt er til í þessu frv. Í frv. er lagt til, að sett verði á fót allfjöldmenn ráðgefandi n. til að hafa áhrif á þróun í sjávarútvegsálum. Það er gert ráð fyrir því, að þessi fjölmenna ráðgjafarnefnd komi saman tvisvar á ári eða þar um bil, hún skal vera ólaunuð, og það er greinilegt á allri upp-

byggingu frv., að það er ekki ætlað til þess, að þessi stofnun, ef stofnun skyldi kalla, eigi að hafa nein fjárráð, því að í frv. er ekki gert ráð fyrir því, að n. hafi yfirráð yfir neinu fjármagni. Verkefni þessarar ráðgefandi n. er svo útfært nánar á þann veg í frv., að hún skuli reyna að hafa áhrif á uppbyggingu fiskiskipaflotans og á uppbyggingu fiskiðnaðarins í landinu og reyna að hafa áhrif á stefnu í markaðsmálum.

Þegar það er athugað, hvernig gert er ráð fyrir því, að þessi fjölmenna ráðgjafarnefnd skuli starfa og við hvaða kjör, þá hygg ég, að flestum verði það ljóst strax í upphafi, að það sé varla við því að búast, að árangurinn geti orðið stór í þessum efnum. Því er þannig hattað skv. lögum, sem Alþ. hefur sett, að ákveðnar lánastofnanir, eins og t. d. hinn nýi Fiskveiðisjóður Íslands, sem lög voru sett um á s. l. ári, hafa með uppbyggingu sjávarútvegsins að gera varðandi allar lánveitingar, jafnt í sambandi við kaup á nýjum fiskiskipum sem uppbyggingu nýrra fiskiðnaðarverksmiðja. Það er því vitanlega þessi stjórn, sem þar á að vera að verki, og Alþ. hefur ákveðið, að það skuli vera bankastjórnir í viðskiptabönkunum ásamt einum fulltrúa frá Seðlabankanum, — það eru þessir aðilar, sem eiga að hafa þessa þræði í sínum höndum, í hvaða fiskiskip fjármagnið skuli fara og í hvaða fiskiðnað á að veita lán. Við höfum á undanföllum árum haft talsverða reynslu af því, hvernig þessir aðilar hafa staðið að þessum málum, þar sem þeir hafa mátt ráða, og útkoman hefur auðvitað orðið þessi, sem kom m. a. fram í framsöguræðu l. flm. þessa frv., að það vantar alla heildarstefnu í sjávarútvegsálum nú í dag, og menn finna sárt til þess. Og þá er að leita að því, hvað skuli gera.

Flm. þessa frv. eru 8 þm. Sjálfstfl. hér í Nd. Ég tel, að flutningur þessa frv. beri vitni um það, að svo er nú komið, að í hópi sjálfstæðismanna hér á Alþ. eru menn einnig að verða sannfærðir um, að það er nauðsynlegt að reyna að hafa einhverja heildarstjórn á þróun okkar aðalatvinnuvegar, en eins og kunnugt er, hefur það hreinlega verið yfirlýst stefna þeirra sjálfstæðismanna fram til þessa, að í þessum efnum ættum við að hafa sem minnst fast skipulag, við ættum ekki að vera að gera neinar áætlanir fyrir fram um þróun þessarar atvinnugreinar frekar en annarra, heldur ættu hinir ýmsu framtaksmenn í landinu að ráða því, hvað gert væri á hverjum tíma, svo yrðu hin almennu gróðasjónarmið að ráða því, hvort fjármagnið leitaði fremur í þessa greinina eða hina.

Aftur á móti hefur það verið yfirlýst stefna okkar Alþb.-manna, að við teldum, að það væri nauðsynlegt að skapa fasta stjórn, sem reyndi að hafa yfirsýn og yfirstjórn um þróun atvinnulífsins í landinu, þar sem gera ætti áætlanir um uppbyggingu hinna ýmsu þátta, jöfnum höndum til langs tíma og einnig til stutts tíma. Við höfum lagt áherzlu á það, að samhliða slíkri áætlunargerð yrði að tryggja það með ráðstöfun fjármagnsins, að þessar áætlanir yrðu framkvæmdar, að þær yrðu að meira en pappirsgagni, þær yrðu framkvæmdar. En það er einmitt þetta, sem þeir sjálfstæðismenn hafa ekki mátt heyra

til þessa. Þeir hafa hvorki viljað gera neinar ýtarlegar áætlanir í þessa átt og enn þá síður viljað gera nauðsynlegar ráðstafanir til þess að sjá um það, að þær áætlanir, sem annars væru gerðar, næðu því að verða framkvæmdar. En þetta frv., sem hér kemur, sýnist mér bera vitni um, að það sé að verða nokkur hugarfarsbreyting í þingliði sjálfstæðismanna og a. m. k. ýmsir þar í hópi séu að sannfærast um það, að stefnuleysið, sem er ríkjandi í okkar atvinnulífi, m. a. í sjávarútvegsmálunum, sé ekki viðunandi og það beri að reyna að komast út úr þessum vanda, og þá leggja þeir það til, og það er þeirra fyrsta skref í áttina, og séð frá þeim sjónarhóli ber vitanlega að fagna því skrefi, þó að það sé ekki stórt, að fyrst skuli settur saman málfundaklúbbur til þess að ræða málið og menn skiptist dálítið á um skoðanir á því, hvað skuli gera, jafnvel þó að sá klúbbur hafi ekkert vald til að sjá um framkvæmd á neinu því, sem gera þarf. Fyrst er vitanlega að koma auga á vandann og átta sig á þeim verkefnum, sem þarf að taka á, sannfærast um það, hvað þurfi að gera, næsta skrefið þar á eftir hlýtur vitanlega að verða það, að þessir menn fallast á okkar stefnu og sjá, að það á að gera áætlanir, ýmist til langs tíma eða stutts tíma um þróun atvinnuveganna og þar með sjávarútvegsins, og þar næst á eftir munu þeir sannfærast líka um það, að það er nauðsynlegt að gera ráðstafanir til þess, að áætlanirnar verði framkvæmdar, ekki bara skrifaðar upp, heldur líka framkvæmdar.

Út frá þessu sjónarmiði get ég fagnað þessu frv., vegna þess að það ber vitni um, að það er hér einhver hreyfing á ferðinni í röðum þeirra sjálfstæðismanna. En hitt dettur mér vitanlega ekki í hug, að þó að sett verði upp slík ráðgjafarnefnd, sem fjallað er um í þessu frv., fái hún nokkru áorkað í því skipulagi, sem við búum við annars varðandi þennan atvinnuveg.

Við höfum vitanlega ótal dæmi um það, að hin ýmsu samtök sjávarútvegsmanna á undanförunum árum hafa verið að gera till. um framkvæmdir í sjávarútvegsmálum og verið að benda þar á ýmislegt, sem afvega hefur farið, en þeir hafa ekki tekið það ýkjanærri sér, þeir sem raunverulega hafa ráðið yfir framkvæmdavaldinu, t. d. þeir aðilar, sem hafa haft ráðstöfunarvaldið yfir fjármagninu, þeir hafa ekki farið ýkjamikið eftir slíku. Þegar út í vandann er komið, hrökkva menn stundum við og bregðast þá að vísu við með nokkuð misjöfnum hætti, en þeir reyna þó að gera eitthvað, þegar menn standa nú frammi fyrir því, að togaraútgerð á Íslandi er að liða undir lok. Það er ekki nema tiltölulega stuttur tími, þangað til síðasti togarinn hlýtur að hverfa úr rekstri, ef svo fer fram sem fram hefur farið að undanförunu. Þegar menn standa frammi fyrir þessu, þá sjá vitanlega þeir, sem annars hafa verið á móti því að gera miklar áætlanir, að það þarf að skerast í leikinn af opinberri hálfu og gera ráðstafanir gegn þessari þróun. Og þegar það er einnig að gerast á sama tíma, að menn sjá, að það er að fara svipað fyrir hinum smærri fiskibátum í landinu, bátunum, sem fiskiðnaður landsmanna hefur byggt hvað mest sinn rekstur á, þegar menn sjá, að það er

að fara nokkuð svipað fyrir þessum bátafloata eins og fyrir togurunum, þessi floti er að eyðast, eru menn tilbúnir að koma saman á fund og ræða málin.

Það er nákvæmlega það sama að segja viðvikjandi hinum þýðingarmiklu markaðsmálum sjávarútvegsins. Nú er a. m. k. lagt til að skipa þetta fjölmenna fiskimálaráð til þess að ræða um ástandið í markaðsmálunum og um það, hvað væri æskilegast að gera í þeim efnum. En hefur það ekki verið allt fram til þessa yfirlýst stefna Sjálfstfl., að þar ætti að gilda hið fullkomna frjálsræði athafnamannanna, þar skyldu engar hömlur og engin yfirstjórn vera, og að það ætti að sveigja okkar markaðsmál sem allra mest undir hin frjálsu lögmál viðskiptalífsins, einkum og sérstaklega í Vestur-Evrópu? Ég veit ekki annað betur en að núv. ríkisstj. hafi verið að hæla sér fyrir það nokkrum sinnum á hverju ári á undanförunum árum, að hún hafi verið að þoka okkar erlendu viðskiptamálum í það horf, að þar ríkti sem allra mest frjálsræði, og að hún hafi verið að losa okkur undan þeim vanda að eiga allmikið af okkar fiskmörkuðum t. d. í Austur-Evrópu. Í sambandi við markaði þá, sem við höfum unnið okkur upp fyrir íslenzkar sjávarafurðir m. a. í Austur-Evrópu, höfðu þeir markaðir verið unnir upp þannig, að þeir höfðu reynzt okkur mjög traustir og sífellt vaxandi, á meðan við lögðum einhverja rækt við þá. Við sömdum við flestar þessar þjóðir um viðskipti til þriggja og upp í fimm ár í einu og vissum því alveg, að hverju við gengum í öllum meginatriðum. En það var talið alveg nauðsynlegt og stefnumál núv. ríkisstj. að breyta til í þessum efnum og hverfa sem mest frá samningum á þessum grundvelli varðandi okkar markaðsmál og færa viðskiptin sem allra mest m. a. til frjálsu viðskiptalandanna í Vestur-Evrópu. Og hver hefur svo orðið reynslan? Allir, sem eitthvað hafa fylgt með þessum málum, vita, að afleiðingin hefur orðið sú, að nú ríkir meiri óvissa í okkar markaðsmálum en gert hefur um langan tíma. Jú, það hefur t. d. tekizt með þessari stefnu að losa okkur nokkurn veginn að fullu við markað á hraðfrystum fiski í Tékkóslóvakíu, þar sem við vorum búnir að vinna okkur upp markað, sem var á milli 7 og 8 þús. tonn af flökum á hverju ári og gaf okkur langhæsta verð, sem við fengum fyrir útfluttan hraðfrystan fisk nokkurs staðar í heiminum. Nú er svo komið, að við erum búnir að tapa þessum markaði svo til að fullu. Í staðinn hurfum við að því að reyna eftir frjálsa skipulaginu með sölu á okkar sjávarafurðum að taka þátt í brezka markaðinum. En hver hefur reynslan orðið? Reynslan hefur orðið m. a. sú, að við höfum orðið að flýja þaðan aftur að mestu, vegna þess að hann borgaði lakar en allir aðrir markaðir og hann var svo ótryggur, hann sveiflaðist þannig frá ári til árs, að við treystum okkur ekki að búa við hann.

Það er rétt, að þeir hv. þm., sem standa nú að þessu frv. og tala nú um að setja upp heilmikið ráð til að ræða um stefnu í markaðsmálum, geri sér grein fyrir því, að sú stefna, sem þeir hafa stutt á undanförunum árum í markaðsmálum okkar, hefur leitt þessi vandræði yfir okkur.

Stefna ríkisstj. varðandi þessi mál hefur verið sú, og í rauninni ekkert dregið það undan, að innflutningsverzlunin hefur verið látin ganga fyrir, hún hefur orðið að fá þann gjaldeyri, sem hún hefur óskað eftir, hún hefur mátt kaupa vörur til landsins, þar sem hún hefur viljað kaupa þær, og útflytningurinn hefur svo orðið að dansa eftir þessu og orðið að reyna að selja inn á þá markaði, sem veittu þann gjaldeyri, sem innflutningurinn heimtaði til sín. Þetta hefur vitanlega orðið talsvert aukaálag á útflutninginn.

Það er út af fyrir sig gott, þegar þetta margir þm. úr liði Sjálfstfl. koma nú auga á það, að sú stefna, sem var mörkuð m. a. af viðreisnarpólitikinni í þessum efnunum, fær ekki staðist, það þurfi að setja einhvern klúbb til að ræða um það, hvað skuli koma í staðinn. En það er ekki ráð af þeirri tegund, sem fjallað er um í þessu frv., sem okkur liggur nú fyrst og fremst á að fá. Við þurfum að fá varðandi þessi mál upp tekna nýja stefnu, sem miðar við það, að það séu gerðar áætlanir um vöxt og viðgang sjávarútvegsins og það séu jafnhliða gerðar ráðstafanir til þess, að framkvæmdaflíð sé fyrir hendi til að sjá um það, að áætlanirnar verði framkvæmdar, eða í stuttu máli: við þurfum að yfirgefa happa- og glappastefnuna, sem hefur verið ríkjandi í þessum málum að undanförunu, og taka hér upp nýja stefnu, sem miðast fyrst og fremst við heildarskipulag, þar sem við ætlum að reyna að hafa yfirstjórn á þessum málum.

1. flm. þessa frv. flutti hér á margan hátt fróðlega ræðu um sjávarútvegsmál og vék þar að ýmsu, sem hefði verið full ástæða til að vikja að, en það skal ég ekki fara langt út í að ræða nú. Flest af því, sem hann sagði hér um almennar upplýsingar, var að mínum dómi rétt í öllum aðalatriðum, en nokkur atriði voru það þó, sem ég tel að hafi verið ýmist á misskilningi byggð eða að hans mat á þeim sé rangt. Það er einkum eitt atriði, sem mig langar að vikja að, vegna þess að það er svo algengt, að menn endurtaki það, og það kannske að vonum, miðað við þær upplýsingar, sem menn ganga þar út frá.

Eitt af því, sem hv. þm. sagði, þegar hann ræddi um stöðuna í sjávarútvegsmálum, var varðandi minnkandi aflamagn á undanförunum árum hjá okkur á þorskeiðum og skyldum veiðum, og sérstaklega þær tölur, sem hann nefndi varðandi stóráukna sókn á fiskstofnana hér við landið, sem hefði verið að undanförunu, á sama tíma sem aflamagnið hefði minnkað. Ég veit, að hv. þm. styðst í þessum efnunum við tölur er komu frá forstöðumanni fiskideildarinnar fyrir nokkru, sem voru ályktanir hans dregnar út af skýrslu, sem gerð var um fiskveiðar á Íslandsmiðum á árunum 1960—1964. En þar dró einmitt forstöðumaður fiskideildarinnar þessar ályktanir, sem ég fyrir mitt leyti og fleiri, sem hafa reynt að kynna sér þessi mál, telja, að séu alveg fráleitlega vitlausar. En í aðalatriðum er þetta mál þannig, að því er haldið fram, að skv. þessari skýrslu, miðað við aflamagnið á Íslandsmiðum á árunum 1960—1964, hafi sókn Englendinga á fiskimiðin við Ísland stóráukizt, nærri tvöfaldazt, en hins vegar sýni löndunarskýrslur brezkra togara, að afli þeirra á þessu tímabili

Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

hefur farið minnkandi. Nú kom þetta mér og ýmsum fleiri mjög spáskt fyrir sjónir, þegar því var haldið fram, að sókn Breta á Íslandsmið á þessu tímabili hefði meira en tvöfaldazt, og ég fann það fljótlega, að þeir fiskiskipstjórar, sem ég ræddi við, þverneituðu því, að nokkuð slíkt hefði getað átt sér stað. Enda lá það fyrir opinberlega frá Breta hálfu, að sérstaklega á árinu 1960 og reyndar einnig framan af 1961 var sókn þeirra miklu minni á Íslandsmið en hafði áður verið. En nú komu sem sagt skýrslur, sem héldu því fram, að sókn þeirra á fiskstofnana við Ísland hefði á þessu tímabili stóráukizt, en aflinn gengið nokkuð niður. Og þegar farið var að kanna það nánar, hvernig í þessu lægi, kom í ljós, að öll þessi aukna sókn Breta var byggð á því, að skip þeirra höfðu stækkað, einvörðungu þannig, m. ö. o. að í staðinn fyrir 350—400 tonna skip voru nú komin 600—800 tonna skip, og það var talið, að sóknareiningarnar væru orðnar helmingi fleiri en þær voru áður. Nú er þetta út af fyrir sig alveg fráleitt, þegar þess er gætt, að stækkun skipanna var í þessum efnunum að mjög verulegu leyti vegna aðbúðar fólks og annars slíks og gat vitanlega engan veginn komið fram í afkastagetu til fulls. Og einnig var það upplýst, að ekkert tillit var tekið til þess, að í fyrria viðmiðunartilvikinu höfðu brezku togarnir stundað sínar veiðar innan 12 mílnanna við Ísland eða upp að 4 mílum, eins og leyfilegt var þá, og því yfirleitt togað á miklu grynna vatni en í síðara tilfellingunni, og nokkurn veginn vítað, að aflamagnið hlaut að fara niður, þegar þeir misstu af þessum miðum, sem þeir voru reknir út af. En hér var ekkert tillit tekið til þess, en aðeins sagt: Sóknaraukning hefur orðið stórkostleg, en aflinn hefur gengið niður. — Þar með er dregin sú ályktun, að afli miðað við sóknareiningu hafi farið stórkostlega minnkandi á Íslandsmiðum. En látum nú þetta vera út af fyrir sig, svo rangt sem það er að mínum dómi. En þá kom næsta spurning, og hún var: En hvernig er þá sóknaraukning Íslendinga á þessu tímabili í fiskstofninn fundin? Þegar menn halda því fram, að á undanförunum árum hafi verið um sóknaraukningu upp á 87% að ræða af hálfu Íslendinga í þennan stofn, hvernig er sú tala fundin, og um aflamagnið á sóknareiningu af hálfu Íslendinga? Þá gera menn sér lítið fyrir og taka enska dæmið, sem svona var uppbyggt, eins og ég sagði, og segja: Þar sem Englendingar þurftu helmingi fleiri sóknareiningar til þess að fá þetta aflamagn, sem var dálítið minna en það hafði verið áður, hafa Íslendingar, sem hafa minnkað líka sitt aflamagn dálítið í tonnatali, þá hafa þeir líka aukið sína sóknareiningu í sama hlutfalli, við gátum ekki miðað við neitt annað. — M. ö. o. á að segja okkur þá fjarstæðu, að á þessu tímabili, þegar floti okkar var að sveigjast stórkostlega yfir til annarra veiða og jafnvel kraftmesti fiskiskipafloði okkar úr þorskeiðunum var að hverfa af þorskeiðum og leita á aðrar veiðar, hafi verið um stórkostlega sóknaraukningu að ræða hjá okkur Íslendingum.

Ég vildi aðeins skjóta þessu inn í til þess að benda á, að menn séu ekki að endurtaka í sífellu þessar tölur sem sönnunargagn um það, að hér

hafi verið um að ræða á undanförunum árum verulega aflarýrnum miðað við sóknareiningu, þegar engir slíkir útreikningar liggja fyrir á þeim grundvelli, að hægt sé við þá að styðjast. En minnkandi afli okkar á þorskveiðum og skyldum veiðum á undanförunum árum hefur skiljanlega átt sér stað, eins og skýrslur sýna, vegna þess að við höfum notað meira og meira af okkar fiskiskipastól til annarra veiða, og svo hefur það einnig gengið yfir á þessum sama tíma, að verulegur hluti af okkar fiskiskipastól, eins og togararnir, hefur orðið afkastaminni en þeir voru áður. En þetta var nú aðeins innskot út af þessu atriði, sem hér kom fram.

Mig langar svo aðeins í leiðinni að skjóta því hér inn í sambandi við þær upplýsingar, sem komu fram líka í ræðu 1. flm. þessa frv. og koma fram í grg. frv., að það er út af fyrir sig, miðað við það, sem sagt hefur verið að undanförunu, m. a. hér á Alp., um þróunina í sildariðnaði okkar, hýsna athyglisvert fyrir þm. að sjá, þegar skýrslur liggja hér fyrir um það, að þegar talin eru saman afköstin í sildarverksmiðjum í landinu, á Norðurlandi, Suðurlandi og Austurlandi, þá eru afköstin minnst á Austurlandi, þar sem aðalafلامagnid er þó unnið. Hér á Alp. hefur það ekki verið óttit, að menn hafa talið, að það skipti meira máli en flest annað að koma í veg fyrir byggingu sildarverksmiðja á Austurlandi, en minna hefur verið talað um það, þó að margar sildarverksmiðjur hafi á undanförunum árum verið byggðar hér suðvestanlands, en það er annað og aukaatriði í þessu.

Ég skal svo ekki ræða frekar um þetta mál hér að sinni. Ég lét aðeins í ljós þá skoðun mína, að það þurfi að taka á þessum miklu vandamálum, sem þetta frv. fjallar um, á allt annan hátt er gert er í þessu frv. En út af fyrir sig fagna ég þeirri stefnubreyt., sem ég þykist verða var við, að komi fram með flutningi þessa frv. hjá þeim sjálfstæðismönnum, sem að því standa, því að það er ekkert um það að villast, að hér er á óbeinan hátt um að ræða vantraustsyfirlýsingu á þá stefnu, sem þeir hafa haldið uppi í sjávarútvegs málum og atvinnu málum okkar á undanförunum árum.

Flm. (Matthías Bjarnason): Herra forseti. Mér skildist á hv. 4. þm. Reykn., að það hefði að einhverju leyti verið staðið á móti stofnlánum til minni báta. Það var ekki alveg beint, sem hann sagði það, en ég tók það einhvern veginn á þann veg, að það væri ekki sama fyrirgreiðsla, sem þeir nytu og aðrir. En mér þykir rétt að taka fram af þessu tilefni, hvort sem er um miskilning að ræða eða ekki, að það er sama lán fyrir auðvitað öll skip, það er sama hlutfallstala. Það eru ⅓ lánaðir úr fiskveiðasjóði til allra nýbygginga skipa, sem byggð eru erlendis, og ⅔ til skipa, sem byggð eru innanlands.

Út af því, sem hv. 5. þm. Austf. sagði, skal ég vera frekar stuttur, þó að hann gæfi tilefni til að fara allmörgum orðum um það, sem hann kom hér inn á. Ég vil þá koma inn á það, sem hann taldi hættulegt og gaf mér sem eldri maður föðurlega áminningu að vera ekki að hafa jafnmikla vitleysu eftir sérfræðingum eins og ég

hefði farið hér með áðan. Það er alveg rétt, að það, sem ég vitnaði til í sambandi við aukningu sóknar á íslenska þorsstofninn, hef ég frá forstöðumanni Hafrannsóknastofnunarinnar og úr grein, sem birtist í timaritinu Ægi, og einnig hef ég heyrt hann flytja fyrirlestur, þar sem hann hefur komið inn á þetta sama. Ég vil leiðrétta það hjá hv. þm., að hér var ekki um árin 1960–1964 að ræða, heldur 1954–1964, og þá segir forstöðumaðurinn, að sóknin á íslenska þorsstofninn hafi aukizt um 87%, en heildar afli minnkað um 22%. Nú hefur hv. þm. gefið hér ýmsar skýringar á þessu og er ekki alveg á sama máli og sérfræðingarnir. Ég ætla nú hvorki að deila við hann um þetta né sérfræðingana, en eitt vil ég þó segja, að ég get alls ekki fallizt á það sjónarmið hv. þm., að eftir því sem skipin stækka, hafi þau ekki möguleika á að stunda veiðar í verri veðrum, möguleika á að afla meira, því að þeim mun sjaldnar þurfa þau að koma að landi. Við skulum þá taka einn flota, sem hv. þm. þekkir mætavel, þó að hann sé farinn að gleyma í seinni tíð venjulegum þorskveiðum, og það er sildveiðiflotinn. Hvernig skyldi útkoman vera á sildveiðunum, ef við værum með sama flota og sömu bátastærð og 1944? Hvað skyldum við þá hafa náð miklum afla? Það er einmitt með stækkandi flota, sem ásóknin eykst á fiskstofninn. Þess vegna er alls ekki rétt hjá hv. þm. að halda slíku fram. Ég skil ekki í jafngreindum manni og hv. 5. þm. Austf. er að halda fram svona vitleysu. Þá vitum við einnig með fiskveiðarnar að vetrinum, að þar hefur orðið líka stórfelld ásókn. Þó að skipunum hafi ekki fjölgað, þá hefur allmikill fjöldi af stærri skipunum stundað netaveiðarnar. Við erum með miklu öflugri veiðarfæri núna en við vorum með fyrir nokkrum árum, að maður fari ekki að segja frá, hvað bátarnir eru yfirleitt komnir með margar trossur og hvað þetta eru orðin góð skip, sem sýna miklu meiri ásókn á fiskstofninn á þessum tíma.

Hitt var það, sem ég kom inn á í minni frumræðu og ég ber mestar áhyggjur út af. Það er það, að smærri bátafлотinn er alltaf að verða minni, og það er ekki fyrir það, að það hafi verið neitt vond ríkisstj. í landinu eða ómögulegir lána-sjóðir sjávarútvegsins. Höfuðástæðuna fyrir þessu veit hv. 5. þm. Austf. eins og ég og flestir aðrir, að það, sem hefur skeð, er það, að aflinn á sildveiðunum hefur aukizt svo gífurlega. Það hefur orðið stórfelld verðhækkun á sildarafurðum, miklu meiri verðhækkun en hefur orðið á öðrum fiski. Það hefur gert það að verkum, að fólkið, sem vinnur í þessari atvinnugrein, hefur horfið frá minni bátunum yfir til stærri bátanna, vegna þess að það hefur borið miklu meira úr bótum. Þetta eru að verulegu leyti óviðráðanlegir hlutir. En það er líka hægt fyrir menn, þegar þeir eru búnir að stunda sildveiðar næstum því allt árið, eins og nú er komið, fjarri heimilum sínum, að fá leiða á því að vera á þessum veiðum og vilja þá heldur vera á veiðum nálægt sínum heima-byggðum og leggja sinn afla þar á land, og ég hef orðið var við marga sjómenn nú í seinni tíð, sem vilja gjarnan fara að hverfa aftur heim til sinna byggðarlaga. Þess vegna þarf að gera allt, sem

hugsanlegt er, til þess að treysta atvinnugrundvöll fiskveiðanna, þorskveiðanna og atvinnugrundvöll fiskiðnaðarfyrirtækjanna á þessum stöðum.

Hv. 5. þm. Austf. segir, að þetta frv. geri ekki ráð fyrir því, að þetta fiskimálaráð hafi hér neitt fé úr að spila. Það er alveg rétt hjá honum og tekið fram í frv., að það er til þess ætlað, að störf við fiskimálaráð séu ólaunuð. Það er ekki heldur ætlað, að þetta fiskimálaráð, þetta heildarráð, hafi mjög mikla starfsemi. Þetta eru menn, sem eru kjörnir fulltrúar af fjölmönnum heildarsamtökum, og þessi heildarsamtök verða auðvitað að borga sínum mönnum fyrir að sækja sína hagsmuni í slíku sameiginlegu ráði og því mjög eðlileg stefna, sem hér er tekin upp. Hitt er svo rétt, að hér er gert ráð fyrir því, að fiskimálaráð kjósi þriggja manna framkvæmdanefnd, sem undirbýr fundi ráðsins og annast þau störf, sem fiskimálaráð felur henni. Þessi n. á auðvitað að fá sína greiðslu, því að það segir í 9. gr. frv., að kostnaður af störfum fiskimálaráðs, þar með talin þóknun til framkvæmdanefndar, sem ráðh. ákveður, greiðist úr fiskimálasjóði. Það eru því engin takmörk sett fyrir því eða skömmtuð fyrir fram einhver ákveðin upphæð.

Þá talaði hv. þm. einnig um það, að hér væri í raun og veru ekki um annað en nokkurs konar málfundaklúbb að ræða. En hann byrjaði á því að segja, að hér hefði verið stigið allmerkilegt skref með flutningi þessa frv. og hér hafi verið hreyft mjög þörfu máli. Síðan kallaði hann það málfundaklúbb, að það mundi verða það, og síðan, að þetta mundi vera að verulegu leyti gagnslaust. Það gæðist nú út hjá hv. þm., að gjarnan vildi hann hafa verið sjálfur flm. að þessu frv., en fyrst hann getur ekki verið það, þá auðvitað segir hann, eins og refurinn sagði forðum, þegar hann náði ekki í vinberin, að þau væru súr.

Í sambandi við markaðsmálin gerir frv. ekki ráð fyrir því, að fiskimálaráð sé algerlega valdalaus stofnun. Það segir orðrétt í 5. gr.: „Fiskimálaráð skal hafa forgöngu um markaðsrannsóknir og skipulegar aðgerðir til öflunar nýrra markaða fyrir sjávarafurðir, svo og um framleiðslu nýrra vörutegunda.“ Getur komið að því, að það verði mikið fé, sem þarf til þessara hluta. En það er engin ástæða til þess í byrjun að ákveða það, hvað skuli vera mikið fjármagn, sem þessi stofnun þurfi yfir að ráða. Fiskimálasjóður á að greiða til þessa ráðs. Ef það verður orðið of mikið, þá koma dagar og þá koma ráð.

Mér finnst alveg ástæðulaust hjá hv. þm. að segja, að Sjálfstfl. sé að snúa við. Við höfum krafizt frelsis í útflutningsverzlun. Ég veit ekki annað en að núna hátt á fjórða áratug hafi útflutningsverzlun verið meira eða minna bundin. Sjálfstfl. hefur alveg eins og aðrir flokkar staðið að því að hafa aðeins örfáa aðila til þess að annast sölu. Við vitum það, að í frysta fiskinum hafa það ekki verið margir aðilar og aðallega tveir. Sama er að segja um saltfiskinn og fleiri greinar sjávarafurða. Við höfum talið það, sjálfstæðismenn, eins og allir aðrir, vera mjög varhugavert að gefa hverjum manni frjálsræði til þess að selja okkar sjávarafurðir og fara út í það, að sömu mennirnir séu að bjóða sömu vör-

una á erlendum markaði og gefa erlendum kaupendum þá jafnvel til kynna, að það sé um margfalt meira magn að ræða, sem verið er að selja, en það er í raun og veru. Við höfum ekki snúið frá þessu. Við höfum talið þetta vera skynsamlega leið. Það hafa flestir aðrir flokkar talið þetta einnig skynsamlega leið. Ég veit ekki til þess, að Lúðvík Jósefsson hafi neitt viljað hverfa frá því þau fáu ár, sem hann fór með sjávarútvegs-málin.

Þá segir hann, að Sjálfstfl. hafi alltaf verið á móti framkvæmdaáætlunum. Ég veit ekki til þess, mig kannske misminnir það, en er þessi ríkisstj., sem nú situr og hefur setið frá 1959, ekki eina ríkisstj., sem hefur á hverju ári byggt upp framkvæmdir á vegum ríkisins, sem hafa farið inn á svið sveitarfélaga og fleiri aðila, á framkvæmdaáætlun, sem Efnahagsstofnunin hefur unnið að fyrir hvert ár um sig? Og ég tel það ekki nema sjálsagt og eðlilegt, að það sé gerð áætlun fram í tímann um framkvæmdir, sem unnið er að, og ég tel það ekki þessari ríkisstj. til lasts, heldur vil ég fagna því og þakka, að hún hefur farið inn á þessar brautir.

Hann minntist nokkuð, hv. 5. þm. Austf., á sölu á frysta fiskinum, eins og til Tékkó-slóvakíu og fleiri landa, og það getur vel verið, að það hafi eitthvað komið illa við hann, það sem ég sagði hér áðan. Ég var ekki að segja það í þeirri meiningu að gera neitt lítið úr þeim viðskiptum, sem Ísland hefur átt við Austur-Evrópuríkin. Hann má ekki taka það á þann veg. Ég var þá um leið að gera lítið úr viðskiptum, sem Ísland hefur átt við Bandaríkin, ef hann hefur tekið það svo. Það, sem ég sagði áðan, var það, að ég teldi fráleitt í framtíðinni að ætla að byggja alla sölu á höfuðútflutningsframleiðslu okkar á mörkuðum í Bandaríkjunum og Austur-Evrópulöndunum einum. Og ég hef komið hér með það, hvernig þessi viðskipti hafa dregizt saman. Það hefur orðið stórfelld uppbygging á fiskveiðum hjá nokkrum Austur-Evrópulöndum, og það, sem ég sagði ekki áðan, en get bætt við, er það, að í 5 ára áætlun Sovétríkjanna fyrir árin 1966—1970 er gert ráð fyrir því, að fiskafli þeirra aukist úr 5.8 millj. tonna í 8.5—9 millj. tonna og nýtzku fiskiskipum þeirra fjölgi á sama tíma um 150%. Jafngifurleg aukning og Sovéthjóðirnir gera ráð fyrir hlýtur að verða þess valdandi, að þær þjóðir, sem hafa haft viðskipti við þær í þessum greinum, hljóta að hugsa sig um, hvort það sé ekki kominn tími til að stórauka viðskipti við aðrar þjóðir. Ég er ekki að segja þetta Sovétríkjunum neitt til áfellis, það er hver sjálfum sér næstur, þeir þurfa að skapa sínu fólki viðunandi lífskjör, þeir þurfa að auka framleiðslu sinna þjóða, og það má ekki taka það á þann veg.

Ég hygg, að það hafi ekki verið fleira, sem fram kom í ræðu hv. 5. þm. Austf., sem ég tel brýna nauðsyn að taka fram, svo að ég læt máli minnu lokið.

Lúðvík Jósefsson: Herra forseti. Það voru aðeins fá orð.

Hv. 11. landsk. þm. lét sem hann hefði skilið orð mín þannig, að ég teldi, að stærri fiskiskip

gætu ekki veitt meira en minni, og hann vildi mótmæla slíkri kenningu og kallaði hana skiljanlega mjög vitlausu. Auðvitað hafði mér aldrei dottið í hug að segja neitt í þessa átt. Það, sem ég sagði og ég ætla, að sé líka auðvelt að fá hann til þess að viðurkenna, var það, að aflamagn á báta og skip fer ekki í réttu hlutfalli við tonnastærðina. Ég býst ekki við því, að hann vilji halda, að svo sé. Ég held, að hann hljóti að hafa meiri reynslu en svo. Ég skal t. d. segja honum það, af því að hann var að minnast á sildarbáta, að við eigum á Norðfirði sildarbáta, sem eru 260 tonn, og einn sem er 350 tonn, og það fer mjög fjarri því, að þessi stærri veiði í réttu hlutfalli meira en hinir, og vitum við þó, að það er alltaf gott að hafa stór skip. Það er nefnilega miklu fleira, sem hér kemur inn í. Og það var þetta sem ég var að benda á, að þessi útreikningsaðferð, sem þarna hafði verið gerð, fær ekki staðizt og enn þá síður þegar dæmið er svo stækkað með því að færa þetta yfir á allt aðrar aðstæður en eru hjá okkur Íslendingum. En hinu hafði mér vitanlega ekki dottið í hug að halda fram, að það mundu ekki vera nokkrir möguleikar á því að veiða eitthvað meira á stærri skip en þau minni.

Hann þurfti ekki heldur að leiðrétta neitt hjá mér í sambandi við það, sem ég sagði um þá skýrslu, sem hér var lögð til grundvallar. Hún var miðuð við aflamagnið 1960–1964 og sérstaka rannsókn á þessu tímabili, sem alþjóðahafrannsóknaráðið lét framkvæma, og ég hef sjálfur skoðað mjög ýtarlega hjá forstöðumanni fiskideildarinnar þær tölur, sem þarna liggja til grundvallar, og það var út frá löndun á fiski á þessu tímabili, sem þessar ályktanir voru dregnar í hans grein, sem ég fyrir mitt leyti vil ekki fallast á og ég er ekki einn um að vilja ekki fallast á. Mig grunar það líka, að þegar hv. 11. landsk. þm. kynnrir sér þetta, muni hann ekki vilja vitna mikið í þessa útreikninga, þegar hann er búinn að kynna sér þá. En það er margt annað í þessari skýrslu, sem er ágætt frá hálfu fiskifræðinganna og réttmætt að taka fyllilega til greina.

Hv. 11. landsk. þm. lét orð að því liggja, að ég mundi hafa viljað vera flm. að þessu frv. Nei, því fer mjög fjarri. Ég hefði ekki viljað vera flm. að þessu frv. vegna þess, eins og ég hef lýst hér mjög greinilega, að ég tel, að það fjalli að vísu um mikið nauðsynjamál, eins og ég sagði. (MB: Meinarðu þetta?) Já, það fjallar um mikið nauðsynjamál. En það tekur þannig á nauðsynjamálinu, að það fær litlu um breytt. Það þarf að gera á allt annan veg, eins og ég minntist á áðan. Og viðvíkjandi peningaleysinu, sem ég hafði minnst á hjá þessu fjölmenna fiskimálaráði, þó að 1. flm. frv. bendi nú á það, að það sé gert ráð fyrir því, að fiskimálasjóður eigi að borga eitthvað, þá vitum við það í fyrsta lagi, að fiskimálasjóður er orðinn gömul stofnun og hefur haft þessar tekjur um árábil og hefur haft það verkefni samkv. lögum að sinna þessum málum, og hann hefur verið í fjárþróng allan þennan tíma, því að honum eru ætluð ýmis verkefni, og ég býst við því, að það mundi ekki geta dropið mikið úr þeim sjóði til þess að standa undir

þessum verkefnum, ef eitthvað ætti að sinna þeim. Ég er ekki í neinum vafa um það, að ástæðan til þess, að fiskimálasjóður hefur að litlu leyti getað gefið sig að ýmsum þeim verkefnum, sem honum eru falin með lögum, er einmitt sú, að hann hefur allt of litla getu til þess. Hann getur ekki haldið uppi þeirri stofnun, sem þyrfti að vinna að framkvæmd á slíkum málum, eins og t. d. að vinna eitthvað að ráði í markaðsmálunum.

Hv. 11. landsk. þm. vildi eiginlega ekki viðurkenna það, að Sjálfstfl. væri með öllu á móti áætlanagerð um þróun atvinnuveganna, og benti á þær áætlanir, sem núv. ríkisstj. hefur látið gera, og m. a. á þær framkvæmdaáætlanir, sem ríkisstj. lætur nú gera um framkvæmdir á vegum ríkisins og nú er jafnvel fyrirhugað einnig á vegum sveitarfélaga frá ári til árs. Nú veit þessi hv. þm. það vel, að þó að ríkisstj. hafi fallið á það að gera slíkar áætlanir sem þessar um framkvæmdir á vegum ríkisins og geti jafnvel hugað sér, að þessar áætlanir nái einnig til framkvæmda á vegum sveitarfélaga, þá fellst hún ekki á það, að hliðstæðar áætlanir séu gerðar varðandi framkvæmdir á vegum einstaklinga og félaga í landinu. Það þýðir því lítið að vitna til áætlanagerðar af þessu tagi varðandi sjávarútvegsmálin í landinu. Sjávarútvegurinn í landinu er nú að langsamlega mestu leyti rekinn af einstaklingum og hlutafélögum eða samvinnufélögum og öðrum slíkum aðilum. Ríkisreksturinn á þessu sviði er ekkert ýkjastór og ekki heldur rekstur bæjarfélaganna. Hér er vitanlega spurningin um það, bæði viðvíkjandi sjávarútvegi og öðrum atvinnuvegum í landinu: Á að gera áætlanir um framkvæmdir í atvinnugreininni sem heild, til þess að hafa áhrif á þá þróun, sem þar er talin vera æskileg? Á að gera áætlanir varðandi framkvæmdir einstaklinganna og rekstur atvinnugreinarinnar sem heild, og á að gera ráðstafanir til þess að sjá um það, að þær áætlanir séu framkvæmdar? Þetta hefur ríkisstj. ekki viljað fallast á, jafnvel þótt hún hafi nú fallið á að setja það upp í töflu og kalla það framkvæmdaáætlun, það sem Alþ. er búin að langsamlega mestu leyti að samþykkja eða ákveða gegnum fjárlög. Nei, hér þarf vitanlega að koma til miklu viðtækari áætlanagerð, ef á að hafa áhrif á þróun sjávarútvegsins í heild, heldur en gerð hefur verið til þessa.

Ég get tekið undir það með hv. 11. landsk. þm., sem sagði hér, að það er ekkert æskilegt, að Íslendingar selji allar sínar sjávarafurðir til Austur-Evrópulanda og Bandaríkjanna og skágangi aðra markaði í heiminum. Ég er honum sammála um þetta. En slíkt ástand hefur aldrei verið ríkjandi hjá okkur og hefur enginn haldið neinu slíku fram, svo að mér sé kunnugt. Sannleikurinn er sá, að við höfum selt okkar vörur til Vestur-Evrópulanda, eins og mögulegt hefur verið, á undanförunum árum, og það hefur verið lagt í allmikinn kostnað til þess að reyna að byggja aðstöðu okkar upp til að selja okkar sjávarafurðir. En það hefur ekki gengið of vel. En hitt aftur liggur alveg greinilega fyrir, að það hefur verið opinber boðskapur, að það væri nauðsynjamál að reyna að losna við markaðina í

Austur-Evrópu, það fer ekkert á milli mála. Ég veit, að þessi hv. þm. hlýtur að hafa lesið Morgunblaðið svo vel, að hann hafi tekið eftir því þar, að þar er lögð á það áherzla, að það sé þýðingarmikið, að Íslendingar þurfi sem minnst á þessum mörkuðum að byggja, m. a. til þess að þeir hafi ekki neina erfiðleika af því að samlagast ýmsum markaðsbandalögum í V.-Evrópu. Ég er aftur á þeirri skoðun, að við eigum að reyna að halda í alla þessa markaði, eftir því sem við getum og okkur er hagkvæmt. Ég efast ekkert um það, að einmitt í A.-Evrópu eru eðli málsins samkvæmt einhverjir þýðingarmestu framtíðarmarkaðir einmitt fyrir sjávarafurðir. Þær þjóðir margar standa verr að vígi en aðrar við að ná sér í sjávarafurðir. En þjóðirnar í V.-Evrópu, sem vissulega þurfa líka á sjávarafurðum að halda, eru nú flestar talsvert miklar sjávarútvegsþjóðir, og margar þeirra eru einmitt keppinautar okkar á fiskmörkuðum, þær flytja út sjávarafurðir í allstórum stíl, og því hefur okkur reynzt heldur erfitt að byggja þar upp trausta markaði. En vitanlega eigum við að kappkosta það, eins og við eigum að kappkosta að reyna að halda í okkar markaðsmöguleika í Bandaríkjunum. En það á ekki að gera það að stefnumáli að reyna að brjóta niður þýðingarmikla markaði, sem hefur tekið að byggja upp, og markaði, sem hafa skilað okkur meiri og betri verðmætum en aðrir markaðir hafa gert. En það hefur verið unnið að því á undanförunum árum alveg tvímælalaust.

Nú ég skal ekki þreyta umræður lengur að þessu sinni varðandi þetta mál. Aðalatriðið er það, sem ég hef sagt, hér er verið að fjalla um veigamikið mál, en á mjög ófullnægjandi hátt. Það þarf að gera hér allt aðrar ráðstafanir til að leysa þann vanda, sem hér er um að ræða. Við þurfum meira en einhverja ráðgefandi viðræðunefnd, sem ekki hefur úr neinu fjármagni að spila. Sú stofnun, sem á að gefa sig að því að reyna að leysa þennan vanda, verður að fá eitthvert vald. Hún verður að hafa einhverja aðstöðu til þess. Og það verður þá líka að marka þá heildarstefnu í atvinnumálum landsins, sem gefur svigrúm til þess að koma hér fram umbótum í þessum efnum. En til þess þyrfti að taka hér upp nýja stefnu.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 53. fundi í Nd., 13. marz, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. visað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til sjútn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

42. Hafnargerðir og lendingarbætur (frv. HV og LJós).

Á 48. fundi í Nd., 2. marz, var úthýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 29 1946, um hafnargerðir og lendingarbætur [146. mál] (þmfrv., A. 289).

Á 49. fundi í Nd., 6. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 50. fundi í Nd., 7. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Þó að ég telji þetta mál allþýðingarmikið fyrir mörg byggðarlög, marga hafnarstaði á landinu, held ég, að óþarft sé að hafa langa framsögu-ræðu fyrir því. Frv. fjallar um það, að ríkið leggi fram meira fé til hafnargerða og lendingarbóta en það nú gerir og að byrðar sveitarfélögunna, sem að hafnarframkvæmdum standa, séu að sama skapi léttar.

Samkv. gildandi hafnarl. er öllum höfnum landsins, sem eru löggiltar hafnir, skipt í tvo flokka eftir því, að hve miklu leyti ríkið stendur undir kostnaði af hafnargerðum. Í öðrum flokknum skal ríkið leggja fram 40% af kostnaði við hafnargerðir, en hins vegar veita ríkisábyrgð fyrir 60% af kostnaðinum. Þetta er miðað við viðurkennda samþykktu kostnaðaráætlun. Hins vegar eru þær hafnir í öðrum flokki samkv. hafnarl., sem ríkissjóður greiðir 50% af kostnaði við lendingarbætur og hafnargerðir og ber hins vegar 50% ríkisábyrgð af hinum hlutanum. Nú má segja það, að nokkrar einstakar hafnir á landinu búi við sæmilegan fjárhag, hafi mikla tekjumöguleika, og sker Reykjavíkurhöfn sig þar að sjálfsögðu algerlega úr. Nokkrar aðrar hafnir kunna að hafa allrúna tekjumöguleika, en samt hygg ég, að þær hafnir séu fáar, sem ekki eru nú í mjög mikilli fjárhagsþróng og gengur illa að rísa undir sínum lögboðna kostnaði við hafnargerðir. Þær hafnir eru áreiðanlega miklu fleiri, yfirgnæfandi meiri hluti íslenskra hafna, sem búa við hin mestu fjárhagsvandræði, ef þær hafa orðið að standa í einhverjum framkvæmdum, sem að marki eru, á síðustu árum eða áratugum, því að þar duga engir smápeningar til. Það eru ekki miklar hafnarframkvæmdir, sem kosta nú tugi millj., og í sumum tilvikum verður ekki hjá því komið að leggja í jafnvel 100 millj. fjárfestingu við uppbyggingu hafna, og þá hrekkur geta hafnarsjóðanna skammt. Slíkir tekjumöguleikar, sem til þess nægja, eru ekki fyrir hendi. Höfnunum er yfirleitt um megn að rísa undir sínum hluta af hafnargerðarkostnaði samkv. hafnarlögum, og mér er fullkunnugt um það, að svo er nú komið, að margir af blómlegustu útgerðarstöðum landsins eru á gjaldbrotsbarmi vegna þeirra skulda, sem á þá hafa hlaðizt á undanförunum árum vegna bráðnauðsynlegrar og brýnt aðkallandi hafnarmannvirkjagerðar.

Fjárhagsvandræði hafnanna koma aðallega fram með þrennu móti. Sums staðar, þar sem

bráð nauðsyn er að ráðast í framkvæmdir, dregst það árum saman, að hægt sé að hefjast handa með gerð bráðnauðsynlegra hafnarmannvirkja. Á öðrum stöðum er að visu haldið af stað, en skuldirnar færa þá allt í kaf. Og á nokkrum stöðum stöðvast mannvirkin í miðjum klíðum og liggja jafnvel árum saman undir skemmdum, og orsökina er féleysi og annað ekki.

Ég held, að þetta ástand sé þjóðinni dýrt og verði úr því að bæta. Og þá verð ég að jata, að ég sé ekki aðra leið færa en ætla ríkinu sem hinum getumeiri aðila meiri hlut í þessari nauðsynlegu uppbyggingu í þjóðfélaginu og léttar séu að sama skapi byrðar sveitarfélaganna, sem fé eiga að leggja á móti til hafnargerða. Frv. þetta er í fáum orðum sagt um það að breyta hinu lögbundna hlutfalli um þetta, að í staðinn fyrir, að ríkið leggi fram 40% í öðru tilvikinu og 50% í hinu, komi það og verði lögfest, að ríkið leggi til hins fyrri hafnaflokks 75% og beri síðan 25% ábyrgð í því tilvik, og í hinu tilvikinu, að ríkisframlagið verði 85% og ríkisábyrgðarhlutinn þannig 15%. Ef byrðum sveitarfélaganna og hafnarsjóðanna væri þannig skipt, geri ég mér vonir um, að ástandið kynni að batna í hafnarmálum okkar. En óneitanlegt er, að af þessu mundi leiða miklar, auknar byrðar fyrir ríkissjóð. Það þýðir ekki að dyljast þess. En hafnir eru alger undirstaða í okkar aðalatvinnuvegi, sjávarútveginum. Hafnirnar verða að skapa útgerðaröryggi og skapa skipunum öryggi og vinnu-aðstöðu í sambandi við þann atvinnuveg. Ef hafnirnar eru lélegar, dregur úr möguleikum til þess að sækja sjóinn og sækja gullið í greipar Ágis, og undir því eigum við allar okkar þjóðartekjur að kalla má, eins og allir vita.

Það, sem hægt er að hafa á móti þessu frv., er það, að ríkissjóður sé líka vanmegnugur þess að standa undir þessum byrðum og þá því síður, ef þær væru þyngdar. En annað úrræði sé ég ekki, það jata ég, og þess vegna er till. mín sú, að hafnarl. verði breytt á þann veg, að ríkisframlögin verði í öðrum flokki hafnanna 75% og í hinum flokki hafnanna 85% í stað 40% og 50%, eins og hafnarl. nú ákveða.

Ég legg svo til, herra forseti, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. sjútn.

Gísli Guðmundsson: Herra forseti. Ég ætla, að frv. það, sem flutt er á þskj. 289 af tveim hv. þm., stefni í rétta átt að því leyti, sem þar er gert ráð fyrir því, að hækkuð verði framlög ríkissjóðs til hafnargerða og lendingarbóta. Hins vegar vil ég gera þá aths. við þetta frv. og gerð þess, sem að sjálfsögðu er hægt að athuga nánar, að ég ætla, að skipting sú, sem er í núgildandi hafnarlögum í hafnargerðir og lendingarbætur, sé að nokkru leyti úrélt orðin og að þar af leiðandi sé ekki heppilegt að miða mismunandi framlög úr ríkissjóði til slíkra mannvirkja við það, hvort hlutaðeigandi mannvirki heyri samkv. gildandi hafnarlögum undir hafnargerð eða lendingarbætur. Það hafa svo miklar breytingar orðið, síðan hafnarl. voru sett hér á hinu háa Alþ. fyrir rúmli. 20 árum. Þetta er að sjálfsögðu hægt að athuga í n., en hitt orkar ekki tvímælis, að mikil

þörf er á því, að þetta mál sé tekið til meðferðar og að breytt verði þeim ákvæðum, sem nú eru um framlög til hafnarmannvirkja, því að eins og kunnugt er, er fjárhagur margra hafnarsjóða, eins og eðlilegt er, mjög slæmur. Um það hefur verið rætt við önnur tækifæri, t. d. við afgreiðslu fjárlaga.

En það, sem ég vildi sérstaklega minnst á hér í tilefni af því, að þetta frv. er tekið til umr., er það, að við fluttum snemma á þessu þingi, 7 þm. þessarar hv. d., frv. á þskj. 31 um ríkisframlag til hafnargerða og lendingarbóta. Þessu frv. var ekki löngu eftir að það kom fram vísað til hv. sjútn., og þaðan hefur enn ekki komið álit um þetta mál. Ég vil nota tækifærið til þess að fara þess á leit við hæstv. forseta, að hann gangist fyrir því, að hv. n. afgreiði það mál, og ef svo fer, eins og flm. þessa frv. gerir ráð fyrir, að einnig þessu frv. verði vísað til þeirrar n., er auðvitað sjálfsagt að hafa það til hliðsjónar við afgreiðslu málsins á þskj. 31, sem þegar er búið að leggja svo lengi í nefnd.

Ég skal, úr því að ég er farinn að tala um þessi mál, rifja upp lauslega og vænti, að hæstv. forseti hafi ekkert við það að athuga, hver voru meginatriði í frv., sem við 7 þm. fluttum á þskj. 31. Meginatriðin voru þau, að hafnar- og lendingarbótastöðum öllum, sem tilgreindir eru í l. frá 1946, skyldi skipta í þrjá flokka, A-flokk, B-flokk og C-flokk, og skyldu framlög ríkisins til mannvirkja í þessum flokkum vera 50% í lægsta flokknum, 60% í miðflokknum og 70% í hæsta flokknum. Allt eru þetta hækkunar frá því, sem nú er, og þó auðvitað mestar í hæsta flokknum. Gert er ráð fyrir því, að þessi skipting sé við það miðuð, að hafnarsjóðir, eins og það er orðað, hafi sem jafnasta fjárhagslega aðstöðu til að koma upp undirstöðumannvirkjum hafnargerðar. Í öðru lagi var gert ráð fyrir því í þessu frv. á þskj. 31, að vitamálastjóri geri rökstudda till. um skiptingu hafnarstaðanna í þrjá flokka, sem síðan sé lögð fyrir Alþ. til samþykkis á sama hátt og vegáætlun, og nægði þá þá. til þess að framkvæma þessa skiptingu á grundvelli tillagna vitamálastjóra. Enn fremur var í þessu frv. lagt til, að vitamálastjóra skyldi eftir gildistöku l. ætlað að gera tveggja ára áætlanir um framkvæmdir, þ. e. a. s. tveggja ára framkvæmdir, og fjármagnsþörf vegna þeirra, og að till. um slíka tveggja ára áætlun yrði lögð fyrir Alþ. samhliða till. um flokkaskiptingu. Enn fremur var lagt til, að gert yrði skylt að veita á fjárl. fé til að standa skil á ógreiddum framlögum fyrri ára til hafnarsjóða, þannig að þeim greiðslum yrði að fullu lokið á þremur árum eftir gildistöku laganna.

Þetta eru ákvæði þessa frv., sem hv. sjútn. hefur nú haft til athugunar nokkuð lengi, um skiptingu hafnarmannvirkjanna í þrjá flokka og mismunandi framlög til flokkanna, þó að alls staðar væri gert ráð fyrir hækkan frá því, sem nú er, um tveggja ára áætlun í hvert sinn um hafnarframkvæmdir og um, að ríkið afgreiði upp halann, sem myndast hefur vegna vangeiðslna til hafnarsjóðanna.

Þetta vildi ég rifja upp hér fyrir hv. dm., um leið og ég tek undir ummæli hv. fyrri flm. frv.

á þskj. 289 um brýna þörf og aðkallandi á því að koma fram endurbótum á fjárhag hafnarsjóðanna.

Sigurður Bjarnason: Herra forseti. Þegar frv. til l. um að gera Þorlákshöfn að landshöfn var til umr. hér í hv. d. á síðasta þingi, beindi ég þeirri fsp. til hæstv. sjútmrsh., hvað liði endurskoðun þeirri, sem á orði hefur verið höfð á hinum almennu hafnarlögum. Jafnframt lýsti ég þeirri skoðun minni, að ekki færi vel á því, að sett yrðu lög um nýja landshöfn, áður en hafnarl. í heild hefðu verið tekin til ræðilegrar endurskoðunar. Í framhaldi af þessari fsp. minni lýsti þá hæstv. sjútmrsh. því yfir, að hafnarlög mundu verða endurskoðuð á árinu 1966 og frv. til nýrra hafnarl. lagt fyrir næsta reglulegt Alp., þ. e. a. s. það Alp., sem nú stendur yfir.

Mér er kunnugt um það, að á s. l. ári og fram á þetta ár hefur staðið yfir heildarendurskoðun hafnarl. Veit ég ekki betur en þessari endurskoðun sé nú að mestu lokið, og ég vil lýsa því yfir í framhaldi af því, sem fór fram á milli mín og hæstv. sjútmrsh. á síðasta þingi, að ég treysti því eindregið, að hæstv. ríkisstj. flytji þetta nýja frv. að endurskoðunum hafnarlögum á þessu þingi og að það verði afgreitt sem lög. Ég segi þetta af tilefni þess frv., sem hér liggur fyrir, og þess frv., sem hv. 3. þm. Norðurl. e. minntist á, að hann og nokkrir flokksmenn hans hefðu lagt fram á þessu þingi. Ég tek fylilega undir þá skoðun, sem kom fram bæði hjá hv. 5. þm. Vestf. og hv. 3. þm. Norðurl. e., að núgildandi hafnarlög eru orðin úrelt að ýmsu leyti og ekki hvað sízt að því er snertir þau hlutföll, sem þar er gert ráð fyrir um þáttöku ríkissjóðs og hinna einstöku byggðarlaga í kostnaði við hafnargerðirnar. Sú staðreynd blasir líka við, að fjárhagur margra hafna í öllum landshlutum er svo bágborinn, að hafnirnar eru algerlega að sliga fjárhag byggðarlaganna og þetta ástand þeim að mörgu leyti fjórtur um fót.

Ég skal ekki taka málefnalega afstöðu til þeirra frv., sem hér um ræðir og hér liggja fyrir, en ég tel fullvist, að hin endurskoðuðu hafnarlög, sem væntanlega verða lögð fyrir hv. Alp. á næstunni, stefni að verulegu leyti í svipaða átt. En kjarni málsins er, að núverandi ástand í þessum efnunum er óviðunandi. Hafnirnar eru að sliga fjárhag byggðarlaganna. Hafnirnar eru hins vegar lífæð útgerðar og sjósóknar í þessu landi. Þess vegna er óhjákvæmilegt að gera nýjar og í einstökum tilfellum allvíðtækar og róttækar ráðstafanir til þess að rétta við fjárhag þeirra og til þess að tryggja það, að áfram verði haldið að byggja upp nýjar hafnir og endurnýja eldri hafnir í samræmi við þarfir og kröfur tímans.

Að svo mæltu leyfi ég mér að ítreka þá ósk mína og láta í ljós fullvissu mína um það, að hæstv. sjútmrsh. muni örugglega standa við það fyrirheit, sem hann gaf í fyrra, að frv. til nýrra hafnarlaga yrði lagt fyrir næsta þing.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Ég þakka hv. 3. þm. Norðurl. e., Gísla Guðmundssyni, fyrir góðar undirtektir við málið, og er það rétt hjá honum, mér hafði fallið það úr

minni, að annað frv. væri fyrir þinginu um breyt. á hafnarl. En það er á ýmsan hátt öðruvísi upp byggt en þetta frv., en fer í sömu átt að því er það snertir að hækka framlög ríkissjóðs til hafnarmannvirkjagerðar og létta hinar ofurbungu byrðar á hafnarsjóðunum. Ég tel auðvitað sjálf-sagt, að hv. sjútmrsh. fjalli um þessi mál hið bráðasta og sjái um, að það dragist ekki úr hömlu, að þessi mál fái afgreiðslu á þessu þingi.

Þegar hv. 2. þm. Vestf. (SB) kvaddi sér hér hljóðs, þóttist ég þess fullviss, að hann stæði upp vitandi um þá brýnu nauðsyn, sem er á því, að hafnarl. verði breytt, — hann stæði upp til þess að lýsa fylgi sínu við þetta frv., sem hér er til umr. En þó að hann mælti hlýlega í þess garð, held ég, að honum hafi láðst að tjá fylgi sitt við frv. En ég efast ekki um það, að hann sé því fylgjandi. Hins vegar upplýsti hann, að hæstv. ríkisstj. hefði hafnarl. til endurskoðunar eða hefði sett menn í að endurskoða þau og þessari endurskoðun væri nú að verða lokið og væri nú bráðum von á stjfrv. um þetta mál. Vist er gott, að stjfrv. komi um þau mál, sem þm. hreyfa ekki, en þegar þm. hafa flutt tvö frv. á einu þingi um eitt mál, er ekki beint brýn þörf á þriðja frv., svo að málinu er borgið, þó að stjfrv. komi ekki, ef málið bara fæst afgreitt úr n. Hv. 2. þm. Vestf. sagði, að það frv., sem væntanlega kæmi og væntanlega yrði gert að lögum á þessu þingi, stefndi í svipaða átt, og finnst mér það næsta sennilegt, það yrði mjög svipað þeim frv., sem fyrir þinginu liggja, um að létta byrðar hinna fátæku hafnarsjóða, sem rísa ekki undir þeim byrðum, sem gildandi lög leggja á þá, og varla annar kostur fyrir hendi en að þyngja hlut ríkisins í sambandi við þessar nauðsynlegu undirstöðuframkvæmdir okkar aðalatvinnuvega. Hins vegar er síður en svo, að ég sé því mótfallinn, að stjfrv. komi um þetta mál. Það má vel vera, að athugun n. hafi leitt einhver atriði í ljós, sem gætu orðið til verulegra bóta á gildandi hafnarl., og þykir mér þá í raun og veru alveg víst, að þessi mál öll verði tekin til sameiginlegrar athugunar í sjútmrsh. og það bezta úr þeim öllum saman tekið og endurbætur fáið þannig á gildandi hafnarl., og tel ég það, eins og ég áðan sagði, brýna nauðsyn. En hitt get ég ekki látið vera að segja, að mér finnst hæstv. ríkisstj. vera nokkuð síðbúin með sitt hafnarlagafrv., ef það er ætlun hennar, að það verði afgreitt sem lög frá þessu þingi, því að nú tekur mjög að liða á þingtímann. Þó er vonandi, að þetta frv. komi, ef það er endilega það, sem verður að afgreiða, en ekki þmfrv., sem fyrir liggja, svo að kostur gefist þá á að athuga það og fá málið a. m. k. afgreitt.

Gísl Guðmundsson: Herra forseti. Ég tel rétt að láta hér fáein orð falla út af ummælum hv. 2. þm. Vestf. áðan. Hann lét þess getið, hv. þm., að frá því hefði verið skýrt, að ríkisstj. ynni að endurskoðun hafnarl. nú í vetur, og sagðist treysta því, að stjfrv. um þetta efni, sem gengi í svipaða átt og þau frv., sem núna liggja fyrir þinginu, yrði lagt fram og að því yrði tryggður framgangur á Alp. því, er nú situr.

Ég minnst þess, að skömmu eftir að frv. okkar

7 þm. á þskj. 31 var lagt fram í þessari d., snemma á þingi þessu, var það gefið í skyn af hálfu ríkisstj., að slík endurskoðun, sem hv. þm. talaði um, mundi fara fram. Og vera má, að þetta vilyrði hafi haft áhrif í þá átt á hv. sjútn. þessarar d., að hún hafi dregið afgreiðslu frv. á þskj. 31, sem ef eðlilegur gangur hefði verið á meðferð málsins, hefði átt að vera afgreitt frá n. fyrir löngu. Nú verð ég að segja það, að þó að hv. 2. þm. Vestf. treysti ríkisstj. til þess að láta verða af því að ljúka endurskoðun hafnarl. og leggja fram stjfrv. til nýrra hafnarl. og tryggja framgang málsins á þessu þingi, tel ég mig því miður ekki hafa ástæðu til þess að treysta því fullkomlega, að úr því verði. Má vera, að það sé af því, að ég sé því ekki eins kunnugur, sem fram hefur farið í þessu máli í vetur, eins og hv. þm., en ég hef það þá m. a. í huga, að undanfarin ár, þegar ég o. fl. hafa verið að flytja frv. um þetta efni, svipað frv. á þskj. 31, þá hefur jafnan verið látið í veðri vaka á vegum ríkisstj., að rétt væri að biða átekt, því að ríkisstj. hefði þetta mál í sínum höndum og frv. mundi verða lagt fram frekar fyrr en síðar. Af því hefur ekki orðið á undanförunum þingum. Og miðað við þá reynslu get ég því miður ekki treyst því fullkomlega, að af því verði heldur á þessu þingi, þó að vel megi vera, að svo verði. Ég veit, að ríkisstj. er búin að hafa þetta mál á milli handanna undanfarin fimm ár og að það hefur vafizt fyrir þeim, sem að þessu vinna þar, að láta verða árangur af þeirri athugun, sem þar hefur farið fram. Þetta er að sjálfsögðu örðugt mál viðfangs, en það er líka búið að taka svona langan tíma.

Nú eru þessi orð, sem ég hef hér látið falla, innangangur að því, sem ég vildi segja í lok þessarar ræðu, að ég vil þrátt fyrir þau ummæli, sem fram hafa komið frá hv. 2. þm. Vestf., endurtaka þau tilmæli mín til hæstv. forseta, að hann hlutist til um, að frv. um ríkisframlag til hafnargerða og lendingarbóta á þskj. 31 verði afgreitt nú næstu daga frá hv. sjútn. Þá er vel, ef íhlutun hæstv. forseta um það mál gæti orðið til þess að hraða því, að stjfrv. þess efnis kæmi fram, ef það er þá komið það áleiðis, að af því gæti orðið. En ég vil sem sé ítreka þessi tilmæli mín til hæstv. forseta og benda á það í því sambandi, að frá hendi hæstv. sjútnmrh. eða þess ráðh., sem fer með hafnarmál, hefur nú nýlega engin yfirlýsing komið fram um þetta stjfrv., sem rætt var um að kæmi fram.

ATKVR.

Frv. vísað til 2. umr. með 21 shlj. atkv. og til sjútn. með 22 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

43. Vinnuvernd o. fl.

Á 55. fundi í Nd., 16. marz, var útbýtt:

Frv. til 1. um vinnuvernd, greiðslu vinnulauna, uppsagnarfresti o. fl. [165. mál] (þmfrv., A. 355).

Á 56. fundi í Nd., 20. marz, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 59. fundi í Nd., 6. apríl, frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Hannibal Valdimarsson): Herra forseti. Ég hef áður gert grein fyrir þessu frv. allræki-lega og skal því að þessu sinni vera mjög stutt-örður.

Frv. er í 8 köflum, og vil ég aðeins drepa á efni þeirra. Fyrsti kaflinn fjallar um holl og góð vinnuskilyrði á vinnustað. Annar kaflinn er um vinnutíma og vinnutilhögun. Á þeim kafla eru gerðar allverulegar breytingar, frá því að ég flutti frv. síðast. Mun ég á eftir fara örfáum orðum um þær breytingar. Þriðji kaflinn er um sérstök ákvæði um vinnu kvenna, aðallega ráðstafanir til öryggis vegna móðurhlutverks konunnar, sem gengur að störfum í atvinnulífínu. Fjórði kaflinn er um sérstök ákvæði um vinnuvernd barna og unglínga. Þar er meginatriðið það, að hámarksvinnutími barna skuli ekki vera meira en 4—6 stundir á dag og algert bann við barnavinnu við áhættusaman atvinnurekstur, einkanlega atvinnurekstur, sem slysaþætta geti fylgt eða sé óhollur fyrir börn. Fimmti kaflinn er um greiðslu vinnulauna og ýmislegt í sambandi við það, sjötti kaflinn um uppsagnarfresti og sjöundi kaflinn um refsíákvæði varðandi brot á lögunum. Áttundi kaflinn er svo eingöngu um gildistöku þessa frv.

Breytingarnar, sem eru í 2. kafla frv., eru einkum þær, að gert er ráð fyrir 5 daga vinnuviku og sé vinnuvikunni lokið eftir 40 unnar stundir. Þá er gert ráð fyrir, að það séu 2 helgidagar, og ef hægt er að koma því við, þá séu helgidagarnir samfelldir, þ. e. a. s. að það séu sunnudagur og mánudagur eða laugardagur og sunnudagur. Breyting er einnig í þessum kafla að því er varðar vinnutíma í námum og jarðgöngum, og er svo kveðið á í 10. gr. frv., að við vinnu í jarðgöngum og námum skuli einungis vera 36 stunda vinnuvika. Sama gildir um vinnu, sem unnin er að nóttu til og á sunnu- og helgidögum. Þá skal vinnuvikunni lokið eftir 36 unnar vinnustundir.

Ég hafði hugsað mér að flytja þetta frv. miklu fyrr á þinginu, en var hálft í hvoru að gera mér vonir um, að samkomulag tækist um flutning á vinnuverndarfrv., sem þá fengi afgreiðslu á þessu þingi, með því að fyrir liggja allskilmerkileg vilyrði fyrir því, sem nú eru orðin nokkuð gömul, að afgreiða slíka löggjöf. Var það einu sinni samkomulagsatriði í sambandi við gerð vinnusamninga. Þetta hefur nokkuð dregið enn og ekki tekizt að fá samkomulagsgrundvöll um slíka lagasetningu. En þegar ekki tókst samkomulag á þessu þingi um slíka löggjöf, endurflutti ég

frv. mitt á ný og vil vænta þess, að nú styttesti óðum í það, að við Íslendingar getum sett hjá okkur slíka löggjöf, sem ég tel mikla þörf á.

Ég legg svo til, herra forseti, að frv. verði að umr. lokinni vísað til hv. heilbr.- og félmn.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 60. fundi í Nd., 7. apríl, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 26 shl. atkv. og heilbr.- og félmn. með 25 shl. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

44. Sala Holts í Dyrrólahreppi.

Á 56. fundi í Nd., 20. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að selja eyðijörðina Holt í Dyrrólahreppi í Vestur-Skaftafellssýslu [167. mál] (pmfrv., A. 360).

Á 57. fundi í Nd., 21. marz, var frv. tekið til l. umr.

Ágúst Þorvaldsson: Herra forseti. Þetta frv. á þskj. 360 er um heimild fyrir ríkisstj. til að selja eyðijörðina Holt í Dyrrólahreppi í Vestur-Skaftafellssýslu, selja hana Jóhönnu Sæmundsdóttur, sem búsett er í Nykhól í Dyrrólahreppi. Frv. er flutt skv. beiðni hennar, en jörð þessi var í mörg ár í eigu og ábúð þessarar konu og manns hennar, sem nú er látinn. Fyrir mörgum árum var Hafursá veitt úr fyrri farvegi sínum vegna brúargröðar á þjóðvegi þarna um Mýrdalinn, og þá var talin mikil hætt á því, að það yrðu spjöll á landi jarðarinnar vegna þessara framkvæmda, og þá keypti ríkið þessa jörð. Jóhanna hefur haft afnot jarðarinnar síðan, og sem betur fór, urðu ekki nein veruleg spjöll á landi jarðarinnar. Nú hefur þessi kona mikinn hug á því að ná jörðinni aftur í eigu ættar sinnar, og þess vegna fór hún fram á það við hv. þm. Ragnar Jónsson og mig, að við flyttum frv. um sölu jarðarinnar til hennar.

Ýmis gögn þessu máli viðvikjandi eru í höndum Ragnars Jónssonar, og mun hann fús til þess að afhenda landbn., sem mun fá þetta mál til meðferðar, þessi skjöl til athugunar.

Herra forseti. Ég sé ekki ástæðu til þess að hafa fleiri orð um þetta mál, en leyfi mér að leggja til, að því verði vísað til 2. umr. að þessari umr. lokinni og til hv. landbn.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 26 shl. atkv. og til landbn. með 27 shl. atkv.

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

45. Stjórnarskipunarlög (frv. EOL og RA).

Á 56. fundi í Nd., 20. marz, var útbýtt:

Fr. til stjórnarskipunarlaga um breyt. á stjórnarskrá lýðveldisins Íslands, 17. júní 1944 [168. mál] (pmfrv., A. 367).

Á 57., 58., 59., 60 og 61. fundi í Nd., 21. marz, 6., 7. og 8. apríl, var frv. tekið til l. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 65. fundi í Nd., 13. apríl, var frv. enn tekið til l. umr.

Flm. (Einar Olgeirsson): Herra forseti. Við hv. 5. landsk. þm. flytjum nú aftur frv. til stjórnarskipunarlaga um breyt. á stjórnarskránni. Það er nokkurn veginn sama frv. og við fluttum einnig á síðasta þingi. Mér sýnist að vísu þar ekki vera mikill grundvöllur fyrir — og það var ekki heldur í fyrri — að fá slíkt samb., en ég skal þó örstutt gera grein fyrir höfuðatriðunum í þessu frv.

Í 1. gr. felst að breyta til viðvikjandi kosningaréttinum, þannig að það megi lækka kosningaréttinn með lögum, þannig að hann verði lægri en 21 árs. Það hefur nú legið fyrir Alþ. brtt. við stjórnarskrána viðvikjandi kosningarréttinum, þar sem mælt er svo fyrir, að hann skuli lækka niður í 20 ár. Ég held, að það væri miklu praktískara að afgreiða þetta á þann máta að gera þar breyt. á stjkskr., að kosningarrétturinn skuli vera 21 ár, en það megi lækka kosningaaaldurinn með lögum. Við tókum það fram, að það megi lækka hann, en ekki breyta honum, vegna þess að við viljum ekki, að það sé mögulegt með lögum t. d. að svipta þá menn kosningarrétti, sem eru kannske 21—25 ára.

Þá eru í 3. og 4. gr. sérstök fyrirmæli, sem ég í fyrri gerði ýtarlega grein fyrir, að það sé hægt að skjóta undir þjóðardóm ákveðnum frv. eða þál., þegar svo og svo margir menn í landinu eða svo og svo margir þm. krefjast þess. Það, að þessi brtt. við stjkskr. er flutt, stafar af því, að þegar lýðveldisstjkskr. var sett, voru skapaðir möguleikar á því, að hægt væri að skjóta undir þjóðardóm vissum l., sem ætla mætti að væru það óvinsæl hjá þjóðinni t. d., að það mundi vera hægt að fella þau við þjóðaratkvgr., og þá var forseta lýðveldisins gefið valdið til þess að geta skotið slíkum l. undir þjóðardóm með því að synja þeim ella um gildi, um sína undirskrift.

Þar sem það hefur sýnt sig öll þau ár, sem lýðveldið hefur starfað, að forseti lýðveldisins hefur aldrei notað þetta vald, en þó var ákvæðið um, að hann skyldi vera þjóðkjörinn, sett í stjkskr. einmitt með tilliti til þess, að hann fengi þetta vald, þá virðist nauðsynlegt, að það séu skapaðir á annan máta möguleikar fyrir því, að þjóðin geti sjálf fengið að dæma um viss lög. Þess vegna

höfum við sett þarna inn, að þegar ákveðin tala þm. eða ákveðinn hluti kosningabærra manna í landinu fari fram á slíkt, að slíkt lög eða slíkt pál. sé lögð undir þjóðardóm, þá skuli það gert. Þetta er m. ö. o. til þess að fullkomna lýðræðið í okkar landi, þannig að það geti verið beint lýðræði, lýðræði, þar sem þjóðin sjálf ákveður með lögum, hvað vera skuli lög, og skyldi maður mega ætla, að þeir, sem ella segjast vera miklir vinir lýðræðisins, hefðu ekki á móti þessu.

Þá er í 5. gr. mælt svo fyrir, að Íslendingar skuli einir eiga fasteignir og náttúruauðafi hér á landi, með vissum undantekningum, sem þar greinir, og það stendur allt saman í sambandi við það, sem nú er svo mikið um rætt, aðstöðuna, sem verið er að gefa útlendingum til þess að fá ítök í íslenskum atvinnulífi. Á þetta að hjálpa til þess að tryggja, að Íslendingar eigi einir og sjálfir öll þau auðafi og atvinnutæki, sem á Íslandi eru.

Þá er í 6. gr. lagt til, að öll núverandi óbyggð, öll hveraorka, vatnsorka og auðafi í jörðu, sem þar eru, séu ævinleg eign íslensku þjóðarinnar. Þetta er mál, sem nokkrum sinnum áður hefur komið til umr. hér og ég vil alveg sérstaklega undirstrika nauðsynina á að fara að setja lög um. Hvað eftir annað er það svo nú, að þegar um er að ræða ýmis réttindi á löndum, sem eru í óbyggð, þá koma upp mál, sem hæstiréttur verður að úrskurða um. Við skulum segja t. d., að ákveðinn hreppur hefur haft afrétt í ákveðnum óbyggðum, m. ö. o. réttinn til að beita þar fé hreppsúa, eða að samsvarandi réttur hefur tíðkapt viðvíkjandi veiði í vötnum uppi í óbyggðum. Það er ákaflega óöruggt, hvernig nú er skýrt, hve viðtækur slíkur réttur er. Sumir halda, að afréttur, það þýði um leið raunverulegt eignarhald, t. d. viðkomandi jarða eða viðkomandi hreppa, á þessu landi. Og eins og nú er, þá koma slík mál, ef að deilumálum verða, og það hafa þau hvað eftir annað orðið nú, koma þau undir hæstarétt að dæma um. Á meðal hæstaréttardómara og beztu lögfræðinga landsins hafa verið mjög skiptar skoðanir um þessi mál. Sumir hafa aðhyllt, að einstaklingsrétturinn skuli vera útfærður sem víðast í slíku sambandi og ná sem víðast út. Aðrir hafa aðhyllt það, að sá gamli, almenni réttur þjóðarinnar til landsins skuli hafður í heiðri og það skuli líta svo á, að það, sem ekki hefur verið séreign einhverra aðila áður, skuli vera sameign þjóðarinnar í heild. Þetta er slíkt atriði, að um það á að vera ákvæði í stjórn., og þess vegna höfum við lagt til, að á eftir 68. gr. komi grein, sem hljóðar eins og segir í 6. gr. Um leið viljum við hins vegar tryggja með lögum, að beitarréttur, veiðiréttur og annar hefðbundinn afnotaréttur á þessum svæðum sé tryggður áfram með lögum til handa þeim, sem hann hafa að réttu, en honum fylgi ekki réttur eða vald til t. d. hveraorkunnar, vatnsorkunnar og auðafanna í jörðu.

Ég vil alveg sérstaklega ítreka það við hv. þm., hvað þetta gæti orðið mikið deiluatríði. Ég kom inn á það nýlega í öðru sambandi, í sambandi við hveraorkuna, en í sambandi við vatnsorkuna hefur þetta orðið alveg stórkostlegt deiluatríði, þó að það hafi aldrei komið verulega til kasta Alþ. síðan 1923. En þarna er mál, sem er alveg nauð-

synlegt að útkljá. Ég vil minna á, að það eru ekki nema 20 ár liðin síðan íslenska ríkið keypti Þjórsá, og það eru vafalaust fleiri stórar í landinu að nafninu til í eign, kannske hálfdaðra, en um leið hálfútlendra félaga. Þjórsá var keypt þá fyrir 3 millj. Hún þótti ekki mikils virði vegna þeirra ákvæða, sem sett eru um, að ríkið eitt geti hagnýtt vatnsorku hennar. En ég vil bara vekja athygli á, hvílik hætta því er samfara, þegar erlent auðvald kemur inn í landið í stórum stíl og allir þessir hlutir eru eins óklárir og þeir eru, hvers konar brask kann að koma upp. Ég vil bara benda á, ef það kynni að gerast, að viss útlend fyrirtæki færu að seilast eftir að eignast heilar ár á Íslandi, fossorkuna í heilum ám, og þessi sömu fyrirtæki eignast kannske fjórðunginn eða þriðjunginn af öllum íslenskum iðnaði og fara síðan að beita sínu stjórn málaáhrifavaldi til að reyna að knýja það t. d. fram, að þau fái sjálf að hagnýta vatnsorkuna í slíkum ám, og við vitum, hvers konar breytingar er verið að gera núna á l. eins og raforkulögum, hve mjög er verið að gera slappara allt vald ríkisins. Þá er alveg greinilegt, hvílik hætta þarna kann að vera á ferðum.

Í 7. gr. er hins vegar verið að ákvæða í stjórn. viss mannréttindi, sem nú þegar eru að miklu leyti viðurkennd. Í 7. gr. er kveðið á um rétt manna til atvinnu, að ríkið skuli stefna að því að tryggja öllum atvinnu og það skuli með lögum skipa fyrir um öryggi manna við vinnu, hæfilegan vinnutíma og ráðstafanir gegn ofþjökun. Nú sem stendur er í okkar stjórn. ekkert af þessum ákvæðum. Allrar þeirrar mannréttindabaráttu, sem háð hefur verið á Íslandi í upp undir heila öld með allmiklum árangri, má hvergi finna stað í sjálfri stjórn. Það, sem við þarna leggjum til, er raunverulega að festa í stjórn. þau mannréttindaákvæði, sem sérstaklega verkafólkshefingin á Íslandi hefur barizt fyrir og meira eða minna knúið fram í áratugabaráttu sinni.

8. gr. er um að orða 70. gr. stjórn. öðruvísi, eða fer í þá átt að tryggja mönnum læknishjálp og ókeypis sjúkrahúsvist og rétt til styrkja úr almennum sjóðum. Þessi gr. kemur í staðinn fyrir gömlu gr. um aðstoð við þá fátæku, gömlu styrkþegagreinina, sem lengi vel var í „praksis“ og er enn þá í orði blettur á stjórn. Alþ. hefur þegar fyrir löngu afnumið það, sem ljótast var í þeirri gr., sem sé ákvæði um það, að með 1. skyldi ráðstafa um rétt þeirra manna, sem yrðu að þiggja styrk af því opinbera, og eru þó ekki nema rúm 30 ár síðan ákveðið var, að þeir menn, sem styrk báðu af því opinbera, skyldu hafa mannréttindi eins og kosningarrétt, og kostaði langa baráttu og harða að fá það fram. Með þessari gr. eru hins vegar öll þau réttindi, sem nú eru ákveðin með almannatryggingunum, fest í stjórn., og þess vegna væri það mjög eðlilegt að ákvæða þá breyt. á stjórn., sem þar er farið fram á.

Þá er 9. gr. breyt. á 71. gr. stjórn., þar sem eru þau mjög almennu og gamaldags ákvæði viðvíkjandi skyldu til að uppfæra þau börn, sem forældrarir geta ekki sjálfir séð um að uppfæra, m. ö. o. aðeins staðfesting í stjórn. á sjálfum þeim lögum, sem nú gilda um alla skólafræðslu í landinu.

Í 10. og síðustu gr. er breyt. á þeirri gr. stj. skr., sem tekin var á sínum tíma upp úr dönsku stj. skr., gr. um herskyldu. Og engum manni, a. m. k. ekki innan Alp., hefur dottið í hug að ætla að fara að framkvæma þá grein, og er sannarlega tími til kominn, að henni sé kippt burt. Hins vegar er orðalagið á henni þannig hjá okkur hér, að það er gert meira en að gera slíkt. 75. gr. stj. skr. orðist svo: „Ísland er friðlýst land. Herskyldu má aldrei í lög leiða.“ Þar er því bæði verið að afnema gamla og úrelta gr. stj. skr., en um leið verið að stíga spori lengra í því að friðlýsa landið og ákveða, að herskyldu megi aldrei í lög leiða.

Ég veit, að eins seint og nú er komið á Alp., þá fær þetta frv. auðvitað ekki afgreiðslu, en við vildum samt flytja það á ný, þótt við fyndum það strax á s. l. þingi, að það mundi ekki eiga upp á pallborðið. En það vildi ég mega vona, að þm. ihuguðu þessi mál, ekki sízt vegna þess að menn eru farnir að finna til þess, og það fleiri en hjá okkur í Alp., hve mannréttindaákvæðin eru orðin gamaldags og hve mikil þörf er á að breyta þeim. Og við gerðum það af ráðnum hug, flytjendur þessa máls, að snerta ekki við þeirri gr. stj. skr., sem oftast hefur verið breytt, en mesta baráttan stendur alltaf um, og það er gr. viðvikjandi kjördæmaskiptingu og kosningum til Alp.

Ég vil svo leyfa mér að æskja þess, að að lokinni þessari umr. verði þessu frv. vísað til 2. umr. og hv. allshn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 22 shlj. atkv. og til allshn. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

46. Sala Uppsala í Barðastrandarhreppi.

Á 57. fundi í Nd., 21. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að selja eyðijörðina Uppsall í Barðastrandarhreppi í Vestur-Barðastrandarsýslu [174. mál] (þmfrv., A. 379).

Á sama fundi var frv. tekið til 1. umr.

Of skammt var liðið frá útbýtingu frv. — Afbrigði leyfð og samþ. með 27 shlj. atkv. Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til landbn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið frammar.

47. Áætlunarráð ríkisins.

Á 31. fundi í Sp., 7. apríl, var útbýtt frá Nd.: Frv. til l. um áætlunarráð ríkisins [175. mál] (þmfrv., A. 387).

Á 62., 65., 66. og 68. fundi í Nd., 10., 13. og 14. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki á dagskrá tekið frammar.

48. Þóknun fyrir innheimtu opinberra gjalda.

Á 62. fundi í Nd., 10. apríl, var útbýtt:

Fr. til l. um þóknun fyrir innheimtu opinberra gjalda [182. mál] (þmfrv., A. 414).

Á 64. fundi í Nd., 11. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 22 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Skúli Guðmundsson): Herra forseti. Ég hef leyft mér að flytja frv. á þskj. 414 um þóknun fyrir innheimtu opinberra gjalda. Það hefur tíðk-azt mjög nú í seinni tíð að fela atvinnurekendum eða launagreiðendum að innheimta opinber gjöld hjá því fólki, sem hjá þeim vinnur, á þann hátt að draga gjöldin frá kaup, sem þeir borga út. Þessu fylgir mikil vinna og áhætta og ábyrgð, en það er ekkert borgað fyrir þessi störf. Þetta tel ég mjög ósanngjarnt og legg því til í frv., að tekið verði að greiða fyrir þetta, þóknun fyrir innheimtuna, og hef ég nefnt 3% af upphæðum innheimtra gjalda. Þetta er efni frv.

Rétt eftir síðustu aldamót bar Hermann Jónason frá Þingeyrum, þá þm. Húsvetninga, fram till. hér á Alp. um þegnskylduvinnu, almenna þegnskylduvinnu. Ég býst við, að þetta mál hafi átt töluverðan hljómgrunn þá hjá þjóðinni. Þetta var um það leyti, sem ungmennafélögin voru að risa á legg. Þar mættust ungir hugsjónamenn og margir fleiri, en þeir höfðu þá áhuga á framförum í þjóðfélaginu. Fyrst og fremst beindist áhugi manna vitanlega að því að ná stjórnarfarslegu frelsi handa þjóðinni, en einnig að því að fegra og bæta landið og bæta þjóðlífið yfirleitt. Og ég hygg, að margir hafi þá verið þeirrar skoðunar, að það væri rétt að lögfesta þetta, gera að lögum þetta mál, sem Hermann Jónasson þá flutti. Það varð þó ekki og mun ekki síðan hafa verið tekið upp á Alp. Um þessar mundir orti Páll Jónsson Árdal skemmtilega gamanvísu, sem var þannig:

Ó, hve margur yrði sáll
og elska mundi landið heitt,
ef mætti hann vera í mánuð þræll
og moka skít fyrir ekki neitt.

Sumir sögðu, að þessi ferhenda hefði átt sinn þátt í því að stöðva þegnskyldumálið fyrir Hermann Jónassyni, en ég skal ekki um það segja. En hvað sem um það er, hygg ég, að nú sé við-

horf manna nokkuð annað í þessum efnun heldur en var fyrir 60—70 árum. Nú munu menn yfirleitt ekki hafa áhuga á því að vinna fyrir sína þjóð eða sitt land fyrir ekki neitt, og það er lítið um það. Menn vilja yfirleitt fá sína vinnu borgaða, og þeir hafa þess þörf yfirleitt að fá gjald fyrir sína vinnu. En nú hefur þó það merkilega skeð á síðari tímum, að ákveðnum hópi manna, svonefndum atvinnurekendum — já, og félögum líka, sem stunda atvinnurekstur, er fyrirskipað að moka, og haugurinn, sem þeir eiga að moka, fer alltaf stækkandi, og þessir aðilar fá ekkert fyrir moksturinn. Ég segi um þetta: Þetta er ekki hægt. Það er engin sanngirni í því að leggja miklar kvaðir á vissa aðila í þjóðfélaginu í opinbera þágu, án þess að nokkurt gjald komi fyrir þá vinnu, sem þeir þar leggja fram, þegar engir aðrir þurfa að taka á sig slíkar kvaðir. Mál er, að þessu linni. Ég tel því, að þetta sé sanngirnismál, sem hér er á ferð, sjálfsagt að taka upp betri siði í þessu og borga hæfilega fyrir þessa vinnu, því að þetta er mikils virði. Þetta er mikils virði fyrir þjóðfélagið. Það er fjöldi manna í þjónustu þess opinbera við skattheimtu og tollheimtu og allt slíkt, og allir fá þeir fulla borgun fyrir sína vinnu. Þá eiga þessir atvinnurekendur vitanlega á sama hátt að fá hæfilega borgun fyrir þá mikilsverðu aðstoð við innheimtu gjaldanna, sem þeir leggja fram.

Eins og ég sagði, hef ég sett í frv., að það skyldi borga þeim 3% af upphæðum innheimtra gjalda. Nú getur það verið álitamál, hvað þessi þóknun á að vera há, til þess að hún sé hæfilega ákveðin. Og ég vil mælast til þess við hv. þn., sem fær væntanlega frv. til athugunar, að hún taki það mál sérstaklega til athugunar, hvað er hæfilegt að borga fyrir það. Aðalatriðið tel ég, að sanngjörn borgun komi fyrir þá vinnu, sem hér er lögð fram. Það tel ég aðalatriðið.

Ég tel ekki, herra forseti, ástæðu til að orðlengja þetta frekar. Mönnum er vitanlega ljóst, hvað hér er á ferð, en ég legg til, að þegar þessari umr. er lokið, verði málinu vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 28 shlj. atkv. og til fjhn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið framur.

49. Aðstoð við félagsmenn verkalýðs-félaga til byggingar íbúðarhúsa.

Á 64. fundi í Nd., 11. apríl, var útbýtt:

Fr. til 1. um sérstaka aðstoð við félagsmenn verkalýðsfélaga til byggingar íbúðarhúsa [186. mál] (þmfrv., A. 431).

Á 65. og 66. fundi í Nd., 13. og 14. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 68. fundi í Nd., 14. apríl, var frv. enn tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 21 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Eðvarð Sigurðsson): Herra forseti. Á þskj. 431 flyt ég ásamt 3. þm. Reykv. og 10. landsk. þm. frv. til 1. um sérstaka aðstoð við félagsmenn verkalýðsfélaga til byggingar íbúðarhúsa. Megin-eftni þessa frv. er það, að félagsmenn í verkalýðs-félögum, sem ekki eiga rétt á lánum úr lífeyrissjóðum, skuli fá lán að upphæð 125 þús. kr. til íbúðarkaupar og íbúðarbygginga, lán úr atvinnuleysistryggingasjóði af sérreikningi verkalýðs-félagsins í sjóðnum, og þessi lán skulu þeir fá, enda þótt þeir fái þau viðbótarlán, sem veitt eru til efnalítilla félagsmanna verkalýðsfélaga skv. sérstökum ákvæðum laga þar um. Lánin verði til 33 ára með 4% vöxtum og afborgunarlausa fyrstu 3 árin. Stjórn viðkomandi verkalýðsfélags úthluti lánunum, en stjórn atvinnuleysistryggingasjóðs ávísar þeim síðan til húsnæðismálastjórnar, sem sér um afgreiðslu þeirra og síðan um innheimtu.

Í 2. gr. frv. er gert ráð fyrir, að þessi lán megi einnig veita til kaupar á eldri íbúðum eða til endurbyggingar eða viðbyggingar við eldri íbúðir.

Þar sem nú er komið fram yfir miðnætti, skal ég spara mér að ræða almennt um húsnæðismálin, þann vanda, sem þau eru, bæði fyrir einstaklinga og þjóðfélagið í heild, þeirra stóra þátt í verðbólgu myndun síðari ára og mörg önnur atriði í þeim efnun, sem sannarlega þyrfti að ræða hér á hv. Alþ. Frv. þetta miðar að því, að stuðla að úrbótum fyrir þá, sem verst eru settir í þessum efnun, þ. e. a. s. fyrir þá félagsmenn verkalýðsfélaga, sem eiga ekki aðgang að lífeyrissjóðum. Það er nú svo, að það fer saman, að einmitt þeir, sem ekki eiga aðgang að lífeyrissjóðum, eru í flestum tilvikum lægst launaða fólkið, og vegna takmarkaðra fjárhagsmöguleika verður það að sæta verri kjörum en hinir, sem betri hafa aðstöðuna á þessu sviði. Það er hvort tveggja, að yfirleitt verður þetta fólk að sætta sig við lélegri íbúðir, kjallaraíbúðir, risibúðir og annað þess háttar, þar sem það er viðráðanlegra hvað verð snertir, þótt okrið sé hið sama í mörgum tilvikum á þessum íbúðum sem öðrum. Og yfirleitt verður þetta fólk einnig að sætta sig við hærri verð, vegna þess að það hefur ekki ráð á neinum verulegum útborgunum eða þeim háu útborgunum, sem gera það að verkum, að hægt er að fá verðið eitthvað niður.

Fr. gerir ráð fyrir, að atvinnuleysistryggingasjóður aðstoði þetta fólk sérstaklega með þeirri lánsupphæð, sem ég áðan nefndi, þ. e. a. s. 125 þús. kr. Ég vil aðeins minna á, að atvinnuleysistryggingasjóður varð til fyrir 12 árum í vinnudeilunum 1955 með því móti, að þá var lagt til hliðar sem svaraði 4% af kaupverkfólks, miðað við almennt kaup verkamanna í Rvík. Þessi sjóður er því í rauninni í eðli sínu hluti af kaupverkfólksins, og verkalýðsfélögin hafa sína sérreikninga í sjóðnum. Á þessa sérreikninga falla þau iðgjöld, sem greidd eru á félagssvæði hvers félags fyrir sig. Atvinnuleysistryggingasjóður er nú orðinn einn öflugasti sjóður í landinu, um

950 millj. kr. um s. l. áramót, og spyrja mætti, hvort eigendur þessa sjóðs, þ. e. a. s. verkafólkið, hefðu notið sjóðsins verulega, og ég held, að það verði að játa, að svo er ekki. Sem betur fer, hefur sjóðurinn ekki þurft að eyða miklu af fé sinu til þess að standa undir sinu höfuðhlutverki, þ. e. a. s. að greiða bæt看ur vegna atvinnuleysis. Hins vegar hefur mjög mikið fé verið lánað úr sjóðnum, og á óbeinan hátt hefur verkafólk auðvitað notið þess. Sjóðurinn hefur lánað mikið til húsnæðismála, til hins almenna húsnæðislánakerfis. Mun láta nærri, að á síðasta ári hafi það verið um 60 millj. kr. Nú hefur verið ákveðið, að sjóðurinn láni á þessu ári 30 millj. til sérstaks byggingarflokks hér í Rvík, sem verkafólksfélagin sömdu um árið 1965. Þó að verkafólk hafi notið einhvers af þessu framlagi sjóðsins til húsnæðislánanna, er enginn efi á því, að þeir eru í meiri hluta, sem hafa ekki getað notfært sér þessi lán, og þau hafa á ýmsan hátt farið til annarra og þeirra, sem betur eru staðir en einmitt þetta fólk, sem ég hef nú rætt um, í verkafólksfélagunum. Ég vil aðeins taka dæmi af félagi, sem ég er kunnugastur, Verkamannafélaginu Dagsbrún, en sjálfsagt er hlutfallslega eins ástatt með flest önnur. Á sérreikningi Dagsbrúnar við atvinnuleysistryggingasjóð verða yfir 200 millj. kr. á þessu ári, eða 18% af öllu fé atvinnuleysistryggingasjóðsins. Þetta er það fé, sem lagt hefur verið til hliðar vegna vinnu verkamanna hér í Rvík og gert samkv. samningum verkafólksfélaganna í kaupdeilunni 1955. Ég þori að fullyrða, að verkamennirnir í Rvík hafa ekki notið hlutfallslega þessa mikla sjóðs, og úr því á þetta frv. að bæta.

Ég skal ekki orðlengja um þetta mál núna, en þó vil ég sérstaklega vekja athygli einnig á 2. gr. frv., sem heimilar, að lánað sé til kaupa á eldri íbúðum eða til lagfæringa á slíkum íbúðum, endurbygginga, stækkana o. s. frv. Það er nú svo, að fyrir þetta fólk eru oft einu möguleikarnir til þess að komast yfir húsnæði að kaupa eldra húsnæði, þ. e. a. s. íbúðir í gömlum húsum. Þær þurfa ekki alltaf að vera þær lökustu, en þær eru kannske litlar, en e. t. v. viðráðanlegri hvað verð snertir. Gallinn er bara sá, að til þessara hluta veitir enginn aðili lán, og það er aðeins með privatlánunum, hjálpssemi fjölskyldunnar, e. t. v. einhverri lítillfjörlegri bankaaðstoð, sem menn geta fengið fé til slíkra kaupa.

Ég held, að þetta sé mál, sem þyrfti að taka öðrum tókum en nú er gert, og þetta frv. stuðlar að því, að svo verði. Ef þetta frv. næði fram að ganga, yrðu lán, sem meðlimir verkafólksfélaganna hefðu möguleika á að fá, frá 470 þús. upp í 540 þús. kr. að hámarki. Ég held, að menn hljóti að skilja, að þetta er algjört lágmark þess, sem þarf, eins og verð er nú yfirleitt á íbúðum, til þess að hugsanlegt sé, að almenn verkafólk geti risið undir því að festa sér íbúð á einhvern hátt.

Ég vil svo, herra forseti, mælast til þess, að frv. verði vísað til hv. heilbr.- og félmn. að þessari umr. lokinni.

Umr. (atkvgr.) frestað.

Á 70. fundi í Nd., 15. apríl, var fram haldið 1. umr. um frv.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 25 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

50. Sveitarstjórnarlög.

Á 64. fundi í Nd., 11. apríl, var útbýtt:

Frv. til 1. um breyt. á sveitarstjórnarlögum, nr. 58 29. marz 1961 [187. mál] (þmfrv., A. 434).

Á 66. fundi í Nd., 14. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 67. fundi í Nd., s. d., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 35 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Jón Ísberg): Herra forseti. Ég hef ekki haft tækifæri til þess að sitja hér á þingi áður, og ég er auðvitað þakklátur hæstv. forseta fyrir að taka þetta frv., sem ég flyt hér á þskj. 434, á dagskrá, svo að ég fái tækifæri til að flytja mína jómfrúræðu, þó að ég hefði óskað eftir því, að það yrði virðulegra mál en þetta, en hann hefur ekki viljað láta mig fara sem virgo intacta frá Alþingi, og er ég þakklátur honum fyrir.

Þetta mál þarf ekki skýringar við, það er flutt sem brtt. við sveitarstjórnarlög og nánast í sambandi við framkvæmd þeirra laga. Það kemur fram í greinargerð, — og vísa ég til hennar að verulegu leyti, — að sýslusjóðsgjald er lagt í þrennu lagi á fasteignir, á samanlagða nettóeign og nettó-tekjur og í þriðja lagi á tölu verkfærra manna. En það eru engin lög núna um, að það eigi að skrá verkfæra menn. Þau ákvæði voru í 12. gr. laga nr. 34 frá 1947, og þau lög eru numin úr gildi með nýju vegalögnum. Þar að auki þarf að kippa þessu í lag. Ég hef haft samband við félmrn., og það ætlaði sér á sínum tíma að koma þessu í kring, en þá var snemma sumars og svo hefur það gleymzt.

Ég sýndi hæstv. félmrh. þessa brtt., og hafði hann ekkert við hana að athuga, svo að ég vænti þess, að alþm. geti fallið á þessa till. Ég veit, að það verður ekki hægt í þetta sinn, en ég vona, að einhverjir góðir menn verði til þess að taka þetta upp á hausti komanda. Svo vil ég leggja til, að þessu frv. verði vísað til heilbr.- og félmn. að umr. lokinni.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 28 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

51. Girðingalög (frv. JÍ).

Á 64. fundi í Nd., 11. apríl, var útbýtt:
Frv. til l. um breyt. á girðingalögum, nr. 10
25. marz 1965 [188. mál] (þmfrv., A. 435).

Á 66. fundi í Nd., 14. apríl, var frv. tekið til
1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 67. fundi í Nd., s. d., var frv. aftur tekið til
1. umr.

Frv. of seint fram komið — Deildin leyfði með
35 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Jón Ísberg): Herra forseti. Ég flyt á
þskj. 435 frv. til l. um breyt. á girðingalögum,
sem er aðeins fólgin í því að koma í veg fyrir
það að vekja upp málaferli og deilur. Ég tek í
greinargerð tvö raunhæf dæmi. Í báðum þeim
tilfellum, sem þar var um að ræða, tókst mér að
sætta viðkomandi aðila, vegna þess að ég sagði,
að það væri tilgangslaust að fara í mál. Þetta
er bara skýring svipaðs eðlis og breyting liggur
fyrir frá ríkisstj. í frv., sem var til umr. í dag. Ég
stakk upp á því við landbn., að þetta yrði tekið
með, og mætti kannske koma því að seinna sem
brtt. þar við, því að samkv. eðli sínu á það þar
heima.

Ég tel ekki ástæðu til þess að rekja þetta neitt
nánar, vísa bara til grg. og legg til, að frv. verði
vísað til 2. umr. og til landbn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til
landbn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-
skrá tekið frammar.

52. Sala Hóls í Ölfusi.

Á 34. fundi í Sp., 12. apríl, var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um heimild fyrir ríkisstj. til að selja
eyðijörðina Hól í Ölfusi í Árnessýslu [193. mál]
(þmfrv., A. 445).

Á 66. og 67. fundi í Nd., 14. apríl, var frv.
tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 68. fundi í Nd., s. d., var frv. enn tekið til
1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með
21 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Guðlaugur Gíslason): Herra forseti. Ég
hef leyft mér að flytja á þskj. 445 frv. til l. um
heimild fyrir ríkisstj. til að selja eyðijörðina Hól
í Ölfusi í Árnessýslu.

Frv. þetta er flutt að beiðni frá Markúsinu
Jónsdóttur, ábúanda jarðarinnar Egilsstaða í Ölf-

usi, en tún jarðarinnar á Hóli liggur að jarðar-
mörkum Egilsstaða og hefur um áratugaskeið
verið nytjað frá þeirri jörð. Meðmæli oddvita
Ölfushrepps eru prentuð sem fskj. með frv., og
leyfi ég mér, herra forseti, að leggja til, að því
verði vísað til 2. umr. og hv. landbn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 24 shlj. atkv. og til
landbn. með 23 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-
skrá tekið frammar.

53. Stofnlánadeild landbúnaðarins.

Á 34. fundi í Sp., 12. apríl, var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 75 27. apríl 1962,
um Stofnlánadeild landbúnaðarins, landnám,
ræktun og byggingar í sveitum [194. mál] (þmfrv.,
A. 447).

Á 66., 67., 68., 71. og 72. fundi í Nd., 14., 17. og
18. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá, og var það ekki
á dagskrá tekið frammar.

54. Almannatryggingar (frv. JÍ og PS).

Á 34. fundi í Sp., 12. apríl, var útbýtt frá Nd.:
Frv. til l. um breyt. á l. nr. 40 30. apríl 1963,
um almannatryggingar [195. mál] (þmfrv., A.
448).

Á 66. fundi í Nd., 14. apríl, var frv. tekið til
1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 67. fundi í Nd., s. d., var frv. aftur tekið til
1. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með
35 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Jón Ísberg): Herra forseti. Ég flyt ásamt
7. þm. Reykv. frv. til laga á þskj. 448 til breytinga
á almannatryggingalögum, sem er þess efnis, að
það sé greitt með börnum foreldra eða þeirra,
sem þurfa á að halda sjúkrabótum og slysabót-
um, ef börnin eru fleiri en þrjú. Þessi skerðing
hefur þvælt inn í lögin, ef ég má orða það
þannig, fyrir misskilning. Ég tek það hér fram,
hvernig þetta hefur komið inn, að þegar trygg-
ingalögin voru sett 1946, þá voru fjölskyldubæt-
ur greiddar með 4 börnum o. fl., og þá var gerð
sem sérstök ívilnun til þeirra, sem þurftu að
njóta slysabóta eða sjúkrabóta, að greiða einnig
með öllum börnum þeirra fjölskyldubætur. Þetta

för svo síðar þannig í gegn fyrir misgáning, að nú er ekki greitt lengur með fleiri börnum en þrem, og það er algerlega óeðlilegt. Þetta hefur í sjálfu sér ákaflega litla fjárhagsþýðingu fyrir þá aðila, sem þetta eiga að greiða, þ. e. a. s. slysatryggingadeildina og svo sjúkrasamlögin, vegna þess að það eru svo tiltölulega fáir, sem þetta snertir. En þetta er sanngirnismál, sem ég vona að hv. alpm. sjái sér fært að samþykkja, þegar þar að kemur. Ég veit, að það verður ekki fært á þessu þingi, en það koma tímar og koma ráð, og ég vona, að einhverjir taki þetta hér upp í haust og flytji fram til sigurs, því að þetta er eitt af þeim málum, sem við verðum varir við, sem störfum í þessu, en fer fyrir ofan garð og neðan hjá þeim, sem eru að reyna að hugsa þetta út og líta á þetta frá fræðilegu sjónarmiði.

Ég ætla ekki að hafa þessi orð fleiri. Ég legg til, að þessu frv. verði vísað til 2. umr. og til heilbr.- og félmn. með 28 shlj. atkv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 26 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 28 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

55. Atvinnuleysistryggingar (frv. JÍ og PS).

Á 34. fundi í Sp., 12. apríl, var útbýtt frá Nd.:
Fr. til 1. um breyt. á l. nr. 29 7. apríl 1956, um atvinnuleysistryggingar [196. mál] (þmfrv., A. 449).

Á 66. fundi í Nd., 14. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 67. fundi í Nd., s. d., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 35 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Jón Ísberg): Herra forseti. Ég flyt ásamt hv. 7. þm. Reykv. á þskj. 449 frv. til 1. til breyt. á atvinnuleysistryggingalögnum, sem snertir það sama og ég var að ræða hér um áðan, að greiða atvinnuleysisbætur með börnum þeirra, sem njóta þeirra bóta, ef börnin eru fleiri en þrjú. Þetta hefur, að ég ætla, komið inn fyrir miskilning, og það hefur ekki verið leiðrétt, vegna þess að það er á svo tiltölulega fáum stöðum, sem hefur þurft að greiða atvinnuleysisbætur, en eins og allir geta séð, nær ekki nokkurri átt að stöðva þetta við fjórða barn, ef einhver þarf á því að halda, og þessar bætur eru ekki svo ríflegar, að mönnum veiti ekki af því með öllum sínum börnum.

Ég hef þessi orð ekki fleiri. Ég vísa til þess, sem ég sagði rétt áðan, og legg til, að þessu frv. verði vísað til heilbr.- og félmn. og 2. umr.

Eðvarð Sigurðsson: Herra forseti. Ég vil taka undir það mál, sem hér er flutt, og raunar hið fyrri einnig, en tel, að þetta hafi þó raunar sérstöðu, ekki beint í sambandi við það, sem hér er um rætt, heldur almennt varðandi bætur. Hér er um að ræða bætur úr atvinnuleysistryggingasjóði, en menn hafa gjarnan viljað halda því fram, að þær ættu endilega að fylgja öðrum bótum úr almannatryggingum, og þær voru á síðasta þingi samræmdar slysabótum almannatrygginganna. Þetta er mál, sem ég hef oft haft aðstöðu til að ræða, en haft þá skoðun, að það ætti ekki endilega að binda saman bætur þessa sjóðs og bætur almannatrygginga, vegna þess að hér er um sjálfstæðan og aðskilinn sjóð að ræða, sem hefur sínar eigin tekjur, sem eru óháðar tekjum almannatrygginganna, og upplýst var nú nýlega hér í hv. d., hve stór og öflugur þessi sjóður er orðinn og hefur þess vegna vel efni á því að greiða bætur, ekki einhverja ölmusustyrki, heldur nánast laun, þegar menn eru atvinnulausir. Dagpeningar eru nú aðeins 150 kr. fyrir kvænta menn, fyrir giftar konur það sama og 135 kr. röskar fyrir einstaklinga, og þetta er ekki nema hluti af dagkaupi nú, rýr hluti, mundi ég segja, og með hverju barni allt að þremur eru greiddar núna 17 kr., og þetta er með vísitölulagi. Það sjá náttúrulega allir, að hér er um mjög lágar upphæðir að ræða og ekki von til þess, að menn geti framfleytt fjölskyldum sínum af því.

Ég ætla ekki að orðlengja frekar um þetta mál hér. Ég vil mjög taka undir einmitt þau rök, sem hér hafa verið flutt fyrir báðum þeim málum, sem hér um ræðir. Það er auðvitað ekki nokkurt réttlæti í því, að einmitt barnmörgu fjölskyldurnar skuli í raun og veru verða afskiptar, þegar verið er að úthluta styrkjum eða dagpeningum á þann hátt, sem hér er gert. Það mætti kannske segja, að það mætti vera eitthvert hámark bóta, t. d. miðað við laun, þannig að það færi ekki beinlínis að vera gróðavegur fyrir menn að vera á bótum úr slíkum sjóðum, en það á ekki að takmarka við barnafjöldann á þann hátt, sem hér er gert. Ég sem sagt vil mjög eindregið taka undir efnisatriði þessa frv.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 27 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 29 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

56. Tekjustofnar sveitarfélaga (frv. JÍ).

Á 72. fundi í Nd., 18. apríl, var útbýtt:
Fr. til 1. um breyt. á l. nr. 51 10. júní 1964, um tekjustofna sveitarfélaga [200. mál] (þmfrv., A. 556).

Fr. var aldrei tekið á dagskrá.

57. Atvinnuöfnunarsjóður.

Á 72. fundi í Nd., 18. apríl, var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. um Atvinnuöfnunarsjóð, nr. 69 12. maí 1966 [201. mál] (þmfrv., A. 557).

Frv. var aldrei tekið á dagskrá.

58. Vegalög.

Á 3. fundi í Ed., 13. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á vegalögum, nr. 71 30. des. 1963 [18. mál] (stjfrv., A. 18).

Á 5. fundi í Ed., 20. okt., var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Helgi Bergs): Herra forseti. Á þskj. 18 flyt ég ásamt öðrum hv. þm. Framsfl. í þessari þd. frv. til l. um breyt. á vegal. Efnislega felur frv. það í sér, að ákvæði um leyfisgjald af innfluttum bifreiðum og bifhjólum, sem nú er að finna í l. um efnahagsmál, nr. 4 frá 1960, sem tekjustofn fyrir ríkissjóð, verði flutt yfir í vegal., í tekjuöflunarkafla þeirra, og verða þannig tekjustofn fyrir vegasjóð.

Undanfarin 30–40 ár hafa verið unnin mikil stórvirki í vegamálum. Þá hefur verið unnið að því verkefni og viðleitnin miðast við það verkefni að tengja sem flest byggðarlög landsins akvegakerfinu, þannig að bilfært yrði. Þessu verki hefur miðað vel lengst af, þó að enn sé mikið ógert. Þannig eru enn þá óbyggðir kaflar af hringvegi kringum landið, sem fyllilega er tímabært að byggja nú, þannig að komið verði á samfelldum göðum akvegi kringum landið. Það, sem mest vantar á í því efni, er, eins og kunnugt er, vegurinn frá Núpsvötnum á austurmörkum Vestur-Skaftafellssýslu og austur í Örfæfi, því að nú er innan skamms a. m. k. að verða bilfært í Örfæfi að austan. Og þetta er ekki löng vegalengd, aðeins rúmlega 30 km, ef ég man rétt. En tvær ár eru á þessari vegalengd, sem þarf að brúa með nokkuð miklum brúargerðum. Einnig er eftir að byggja upp allmarga fleiri kafla á þessum vegi, og það er aðkallandi verkefni, að það verði gert. Með áframhaldandi aukningu á umferðinni, eins og verið hefur undanfarna tvo áratugi, verður ekki langt þangað til þessi hringur verður búinn að ná mörkum vegal. um hraðbrautir, og smátt og smátt munu kaflar af þessum vegi komast í þann flokk á næstu 1–2 áratugum. Þetta er eitt meginverkefni, sem fram undan er í vegamálum og ekki má lengi skjóta á frest að taka öflugum tókum. En auk þess stöndum við svo frammi fyrir alveg nýjum verkefnum, alveg nýjum viðhorfum í vegamálum, því að þar sem umferðin er orðin mest og hröðust og farartækin þyngst, verður vegagerðin að miðast við annað og meira en það bara, að hægt sé

að kalla bilfært. Það verða að vera efnahagslega hagkvæmar samgönguæðar. Það eru vissulega ekki litlir hagsmunir fyrir þjóðina, sem í húfi eru í þessu sambandi, og þó að viðurkenna verði, að nokkuð erfitt sé að benda á nákvæmar tölur um það, hvað í húfi er, er þó hægt að gera sér þess nokkuð glögga hugmynd. Núna munu vera að staðaldri á ferðinni um vegakerfi landsmanna milli 35 og 40 þús. bifreiðar, og það er vafalaust ekki ofmetið, að þær séu 6–7 þús. millj. kr. virði. Í Fjármálatiðindum, sem út komu nú fyrir nokkrum vikum, 1. hefti 1966, er fjallað stuttlega um þessi mál, og með leyfi hæstv. forseta langar mig til að mega vísa í stuttan kafla í þeirri grein, sem þar er um þetta efni. Þar segir:

„Samkv. vegalögum, sem samþ. voru á Alp. í desember 1963, var kallað hraðbraut B, þar sem búast mætti við 1–10 þús. bíla umferð á dag yfir sumarmánuðina innan næstu 10 ára, og skyldi þar stefnt að tvöfaldri akbraut með varanlegu slitlagi. Þessir vegir voru þá taldir 130 km að lengd, þ. e. leiðirnar Reykjavík—Keflavík, Reykjavík—Selfoss um Þrengsli, Reykjavík að vegamótum Þingvalla- og Vesturlandsvegur og nokkur kaflar báðum megin Akureyrar, frá Dalvíkurvegi og suður fyrir flugvöll. Nú 2½ ári síðar hefur umferðin aukizt svo mjög, að nær 350 km vega falla undir þennan flokk. Við hefur bæzt Vesturlandsvegur fyrir Hvalfjörð og sem leið liggur upp í Stafholtstungur og jafnvel að Dalsmynni, þar sem eru vegamót. Vegir að Akranesi og Borgarnesi, Þingvallavegur, Suðurlandsvegur eitthvað austur fyrir Selfoss, viðbót fyrir austan Akureyrarflugvöll og vegarkafliinn frá Egilsstöðum að Lagarfljótsbrú.“ Síðan segir: „Þessir 350 km eru 4% þjóðvegakerfisins. Fyrir nokkrum árum var talið, að um 30% allrar umferðarinnar kæmu á 1½% vegakerfisins. Það mun því vart of hátt áætlað, þótt gert sé ráð fyrir, að helmingur umferðarinnar komi nú á 4% veganna. Margir munu því njóta góðs af lagfæringu þeirra.“

Þetta er tilvitnun í Fjármálatiðindi, og þar kemur fram, að þeir sérfræðingar, sem á vegum Seðlabankans hafa fjallað um þessi efni, telja, að á þessum 350 km, sem nú eru komnir í hraðbrautaflokkinn og eru um 4% af þjóðvegakerfinu, fari helmingur allrar umferðarinnar fram. Nú eru, eins og ég sagði áðan, milli 35 og 40 þús. bifreiðar í landinu, og það er vafalaust ekki ofáætlað og sennilega van, að hver þeirra aki til jafnaði 20 þús. km á ári. Ef það væri svo, eru eknir milli 700 og 800 millj. km samtals á þjóðvegum landsins. Hvað sparast nú mikið, hvað má gera ráð fyrir, að mikið sparist, ef helmingur þessarar umferðar færi nú fram á vegum með varanlegu slitlagi? Þegar vegagjaldið var reiknað út fyrir Reykjanesbrautina á sínum tíma, var gert ráð fyrir því eða það var látið í veðri vaka, að vegagjaldið mundi svara til alls ekki meira en helmingss þess sparnaðar, sem ökumenn hefðu af því að fara þessa leið. Nú er gjaldið á þessum vegi um það bil 60 aurar fyrir hvern ekinum km fyrir litla bifreið í næstminnsta flokki, og samkv. þessum reikningsgrundvelli, sem ég nefndi, er því mjög lágt áætlað, að sparnaður sé a. m. k. 1 kr. á ekinum km, annars væri reikningsgrundvöllur vegaskattsins alveg óeðlilegur.

Þetta mun því lág áætlun, en af henni leiðir, að ef helmingur umferðarinnar í landinu væri kominn á varanlega vegi, mundi sparnaðurinn fyrir bifreiðaeigendur verða a. m. k. 350—400 millj. kr. á ári. Nú er gert ráð fyrir því, að umferðin tvöfaldist á hverjum 10 árum. Eftir 10 ár yrði því sá sparnaður kominn upp í 700—800 millj. kr. Á næsta 10 ára tímabili mundi þjóðin spara sér milli 5 og 6 þús. millj., ef hún gæti nú þegar í stað byggt þessa 350 km af varanlegum vegi.

Við þetta bætist svo fleira. Eins og nú standa sakir, fer óhóflega stór hluti af vegafénu til þess að reyna að halda við þeim vegum, sem í eðli sínu eru þannig, að þeim verður tæplega við haldið með þeim umferðarþunga, sem á þeim er. Nú þarf ég ekki í sjálfu sér að fara mjög mörgum orðum um þetta atriði, þótt mér hefði þótt rétt að undirstrika, hversu þýðingarmikið og veigamiklið verkefnið er. Það þarf ekki að fara mjög mörgum orðum um það, því að Alþ. hefur í sjálfu sér viðurkennt tilvist þessa verkefnis. Með samþykkt vegal. fyrir 3 árum tæpum var ákveðið að byggja varanlega vegi, hafa varanlegt slitlag á þeim vegum, sem næðu hraðbrautarmarkinu, sem ég gerði grein fyrir áðan. Hins vegar hefur ekki á vegáætlun verið veitt af samtímatekjum nema 10 millj. til þessa verkefnis, og eins og öllum er kunnugt, fer því viðs fjarri, að það nægi einu sinni til þess að standa undir vöxtum af því lánsfé, sem hefur verið varið til þessara hluta, nema kannske það nægi, þegar vegagjaldið á Keflavíkurvegi nú kemur til viðbótar. Þau miklu verkefni, sem unnin hafa verið í vegamálum á undanförunum áratugum, hafa hins vegar í öllum meginatriðum og nær eingöngu verið kostuð af samtímatekjum. Og það er í raun og veru enginn vafi á því, að það verður að vera aðalreglan hér eftir einnig. Mín skoðun er sú, að þau skilyrði, sem þurfa að vera fyrir hendi til þess að framkvæma fyrir lánsfé eingöngu eða að mestu leyti, séu ekki fyrir hendi í sambandi við vegamál, eins og þau liggja nú fyrir, vegna þess að þessi verkefni eru ekki tímabundin, það sér ekki fyrir endann á þeim, það bætist við þau, og það verða áframhaldandi verkefni á þessu sviði um mjög langt árabíll, og í öðru lagi skila ekki þessar framkvæmdir beinum tekjum til þess aðila, sem á að standa undir kostnaðinum, heldur skilar hagnaðurinn af þessu sér til þjóðfélagsþegnanna. Þess vegna er eðlilegt, að þessi verkefni séu að verulegu leyti a. m. k. kostuð af samtímatekjum.

Í áliti, sem vegamálastjórinn sendi samgmn. þessarar hv. d. í fyrri, þegar þetta mál var til meðferðar hjá n. og þar sem hann mælti með samþykkt þessa frv., segir m. a. um þetta efni, sem ég nú var að ræða:

„Á undanförunum 4 árum hefur verið unnið töluvert að vegafarmkvæmdum fyrir lánsfé til langs tíma, og námu slík lán um s. l. áramót um 268 millj. kr. Þar af voru 229 millj. kr. lán vegna Reykjanesbrautar, en hitt eru lán vegna Ólafsvíkurvegjar um Enni, Siglufjarðarvegjar um Stráka, Ólafsfjarðarvegjar um Múla og nokkurra vega samkv. Vestfjarðaáætlun. Vextir og afborganir þessara lána munu í ár nema 44.3 millj. kr. eða um 54% af því fé, sem í vegáætlun í ár verður Alþt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

varið til nýrra þjóðvega og brúargerða. Af þessu er ljóst,“ segir vegamálastjóri áfram, „að þótt bygging vega fyrir lánsfé geti verið mjög hagkvæm við lausn tæknilega afmarkaðra verkefna, sem vinna þarf að mestu í einum áfanga, eins og t. d. stórbryr og jarðgöng og við lagningu einstakra vega, sem ekki koma að gagni, fyrr en þeir eru fullgerðir, eins og vegurinn um Ólafsvíkurenni og Ólafsfjarðarmúla, er þessi leið ekki fær til langframa, þar sem verkefni aukast með vaxandi umferð, en tekjurnar ekki að sama skapi. Endurgreiðsla vegalána með innheimtu sérstaks umferðargjalds, eins og nú er framkvæmt á Reykjanesbraut, er aðeins möguleg við mjög sérstæðar aðstæður, sem óviða eru fyrir hendi hér á landi. Ég er sammála flm. frv. um það, að til frambúðar verði að miða fjárföflun til vegafarmkvæmda í aðalatriðum við samtímatekjur, eins og tíðkað er í flestum löndum.“

Þetta var umsögn vegamálastjóra um þetta atriði.

Nú hefur það skeð, síðan þetta frv. var hér til meðferðar í fyrri, að hæstv. fjmrh. hefur flutt þingi og þjóð skýrslu í maibyrjun í fyrri, þar sem hann m. a. lét svo ummælt, að óráðlegt væri að ráðast í stórverkefni af þessu tagi, þar sem fjárhagsgrundvöllur fyrir þau skorti. Á þessa skoðun get ég ekki fallizt. Ef fjárhagsgrundvöllur þykir skorta fyrir þessu verkefni, er það af því, að sá eðlilegi fjárhagsgrundvöllur, sem fyrir þeim er, er notaður til annars. Viða erlendis þykir sjálf-sagt, að tekjur ríkisins, tolltekjur og skattatekjur af farartækjum, sem um vegakerfið fara, og rekstrarvörum þeirra renni til uppbyggingar vegakerfisins. Þar til fyrir um það bil áratug eða rúmlega það var það einnig svo hér á landi, að umferðartekjurnar annars vegar, tollar og gjöld og skattar af bifreiðum og rekstrarvörum þeirra, stóðust á við útgjöldin til vegamála. Þetta atriði var vefengt við umr. um þetta mál hér í fyrri, og hafði ég ekki við höndina heimildir mínar, þó að ég vissi vel, hvað ég væri að segja, en mér hefur því þótt rétt að taka þær með mér nú, og ég hef heimildir mínar fyrir þessu í grein, sem fyrrv. vegamálastjóri, Geir heitinn Zoöga skrifaði í Fjármálatíðindi árið 1956, og ég vil — með leyfi hæstv. forseta — vitna í nokkrar setningar í þeirri merku grein. Þar segir m. a., eftir að gerð hefur verið grein fyrir útgjöldum undanfarandi 15 ára til vegamála:

„Upp í gjöld þessi til vegamála hefur ríkissjóður fengið allverulegar tekjur með sköttum og tollum af bifreiðum og rekstrarvörum þeirra. Vegur þar mest benzínskatturinn, sem nú er orðinn 93 aurar á hvern lítra, innflutningsgjald, vörumagns- og verðtollur og söluskattur o. fl. eftir hækkan þá, sem samþ. var á Alþ. nýlega og nam 28 aurum á lítra. Línurit á næstu blaðsíðu sýnir skatta þessa og tolla, eins og þeir hafa verið árin 1949—1954. Jafnframt sýnir það gjöld ríkissjóðs til vegamála þessi sömu ár. Yfirlit þetta sýnir, að á árunum 1949—1950 standa gjöld og tekjur að telja má alveg að jöfnu. En 1951—1954 eru gjöldin nokkru hærri, og er þá togargjaldinu frá 1954 sleppt. Sést þannig, að ríkissjóður hefur fengið að langmestu leyti greiddan á þennan hátt allan kostnað til vegamála þessi

6 ár. Ef togaragjöldin á bifreiðar árið 1954 eru talin með og teknar heildartölurnar, kemur í ljós, að samtalin gjöld til vegamála þessi 6 ár nema aðeins 5.1 millj. umfram greindar tekjur. Miðað við þennan mælikvarða sést því, að vegamálin hafa ekki verið neinn teljandi ómagi á ríkissjóði, þó að allmiklu fé hafi verið til þeirra kostað.

Það skýtur nú svolítið skökku við, að vegamálastjóri er í þessari grein að gera grein fyrir því, að vegamálin hafi ekki verið ómagi á ríkissjóði, heldur hafi tekjur af umferðinni og gjöld til vegamála staðizt nokkurn veginn á. Nú erum við ekki að tala um það, því að nú er það þannig, að ríkissjóður tekur til annarra þarfa en vegamála yfir 60% af þessum tekjum, sem áður stóðust á við gjöld til vegamála. Þetta, sem ég nú sagði, kemur skýrt fram í skýrslu, sem Félag íslenskra bifreiðaeigenda birtir í tímariti sínu Ökuþór, sem kom út snemma á þessu ári, þ. e. 1. og 2. tölublaði 1966. Þar er gerð grein fyrir því, að á árunum 1960–1964 hafi tekjurnar af umferðinni, þessar tekjur, sem ég var að gera grein fyrir áðan, tollar og skattar af farartækjum og tollar og skattar af rekstrarvörum þeirra, numið 2046 millj. kr. og þar af hafi runnið til viðhalds og byggingar vega 750 millj. kr., eða 37% af þessari upphæð, en til annarra þarfa ríkissjóðs hafi runnið 1295 millj. kr., eða 63% af þessum tekjum. Í skýrslu Félags íslenskra bifreiðaeigenda er þetta mjög sundurliðað og gerð grein fyrir þessu á ýtarlegan hátt, sem ekki skal rakið hér að sinni. Ef þetta er athugað, sést, hversu mikil fjarstæða er að segja, að fjárhagsgrundvöll skorti einmitt nú til þessara verkefna.

Nú hefur því að visu verið haldið fram af hæstv. fjmrh. og fleirum, að það sé ekki óeðlilegt, að ríkissjóður hafi einhverjar tolltekjur af þessum vörum eins og öðrum vörum, sem til landsins eru fluttar til almennra þarfa ríkissjóðs. Það er út af fyrir sig hægt að fallast á þessa skoðun. En ef tollar af þessum vörum væru reiknaðir á svipuðum grundvelli og af öðrum vörum, væru ekki heldur þessar fúlgur, sem til ríkissjóðs rynnu. T. d. má geta þess, að tollar af benzíni eru 50%, en af öllu öðru eldsneyti eru þeir 10% hæst og í mörgum tilfellum langt innan við það. Þó að þetta frv. yrði samb., héldi ríkissjóður samt af þessum tekjum a. m. k. 200 millj. á ári og jafnvel meira, eins og þessar upphæðir hafa nú hækkað seinustu tvö árin. Nýjustu tölur, sem ég er með fyrir framan mig, eru frá 1964.

Ég þykist þá hafa gert grein fyrir því, að það sé fyrirláttur einn og alrangt, þegar sagt er, að ekki sé fjárhagslegur grundvöllur fyrir einmitt þessum framkvæmdum. Í fjárlagafrv. fyrir árið 1967, sem lagt var hér fram fyrir nokkrum dögum, er gert ráð fyrir því, að þetta leyfisgjald, sem hér er um fjallað, nemi 168.8 millj. kr. Þegar frá hefur verið dregið það, sem samkv. vegal. skal renna til kaupstaðanna, yrðu samt eftir nýjar tekjur fyrir þessi verkefni, sem hér er um að ræða, 150 millj. kr. á ári. Nú eru þessi verkefni að visu svo stórbrotin, að þrátt fyrir samþykkt þessa frv. verður að gera ráð fyrir því, að aflað sé verulegs lánsfjár til úrlausnar þeirra. Við

flm. höfum samt talið eðlilegra að fjalla ekki um það í þessu sambandi, heldur yrði um það fjallað, þegar vegáætlunin kemur til endurskoðunar á þessu þingi og síðan við afgreiðslu vegáætlunar yfirleitt.

Eins og fram hefur komið í máli mínu hér að framan, er þetta ekki í fyrsta skipti, sem þetta frv. hefur verið flutt, heldur var það einnig til meðferðar hér í þessari hv. d. á síðasta þingi. Það fékk þá við 1. umr. þá afgreiðslu, að því var vísað til 2. umr. og hv. samgmn., sem sendi það til umsagnar vegamálastjóra. Frá honum barst umsögn, sem ég hef nokkuð vitnað í og er prentuð með grg. þessa frv., og ég skal þess vegna ekki rekja nema rétt niðurstöður hennar. Þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Ofangreint frv. er því mjög tímabært og mundi leysa mikið af þeim vanda, sem fjáröflun til vegafarmkvæmda er nú, þar sem ætla má, að tekjur af því þegar á fyrsta ári yrðu nokkuð á 2. hundrað millj. kr., en tekjur af innflutningsgjaldi bifreiða og bifhjóla samkv. l. nr. 4 1960 eru í fjárl. yfirstandandi árs áætlaðar 124 millj. kr.“ Þetta var skrifað á s. l. ári. „Hins vegar leyfi ég mér að benda á,“ segir vegamálastjóri, „að samgmn. skipaði hinn 30. jan. s. l. þriggja manna n. til þess að gera till. um nýjar leiðir til verulega aukinnar fjáröflunar fyrir vegasjóð í sambandi við endurskoðun þá á vegáætluninni fyrir árin 1967–1968, sem ákveðið er, að gerð verði á hausti komanda. Með tilvísun til þess, er að framan greinir, leyfi ég mér að mæla með samþykkt frv., en teldi það einnig vel viðunandi lausn málsins, ef nefnd sú, er að framan greinir, fyndi aðra og ekki lakari fjáröflunarleið fyrir vegasjóð í sambandi við endurskoðun á vegáætlun á hausti komanda.“

Nefndin afgreiddi málið á þann veg, að hún klotnaði. Minni hl. n. mælti með samþykkt frv., en meiri hl. n. mælti með því, að frv. yrði vísað til ríkisstj., og var rökstuðningur þeirrar till. sá, að n. sú, sem getið er um í því, sem ég las úr bréfi vegamálastjóra, mundi skila álit á þessu sumri, sem þá fór í hönd, og væri eðlilegt að biðja þess, hvað hún hefði til málanna að leggja. Þessi varð niðurstaðan í hv. d., að málinu var vísað til ríkisstj.

Við ákváðum að flytja málið að nýju nú í upphafi þessa þings þrátt fyrir þá afgreiðslu, sem það fékk á síðasta þingi, og liggja til þess aðallega tvö sjónarmið. Í fyrsta lagi er nauðsynin á því, að þessi verkefni, sem þarna er um að ræða, verði leyst án tafar, að verða æ skýrari og nú á þessu sumri orðin öllum svo ljós, að um það verður ekki deilt eða efazt. Og í öðru lagi, þar sem afgreiðsla málsins á s. l. þingi byggðist einmitt á því, að gert var ráð fyrir, að á þessu sumri kæmu till. annars staðar að um þessi mál, en þær hafa hins vegar ekki mér vitanlega séð dagsins ljós. Hins vegar hefur komið yfirlýsing frá hæstv. fjmrh. um það, að fjárhagsgrundvöll skorti fyrir þessu. Eins og ég nefndi áðan, hefur okkur þótt rétt að reyna á það að nýju, hvort ekki væru breytt viðhorf í hv. d. til þessa máls.

Ég leyfi mér svo, herra forseti, að leggja til, að málinu verði vísað til 2. umr. og hv. samgmn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til samgmn. með 13 shlj. atkv.

Nefndarátliti frá minni hl. samgmn., á þskj. 521, var útbýtt 17. apríl, en frv. var ekki á dag-skrá tekið framar.

59. Framleiðnilánadeild.

Á 4. fundi í Ed., 17. okt., var útbýtt:

Frv. til 1. um framleiðnilánadeild við Framkvæmdasjóð Íslands [21. mál] (þmfrv., A. 21).

Á 6. fundi í Ed., 24. okt., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Helgi Bergs): Herra forseti. Á þskj. 21 flyt ég ásamt öðrum hv. þm. Framsfl. í þessari deild frv. til laga um framleiðnilánadeild við Framkvæmdasjóð Íslands. Efnislega er þetta frv. sams konar og frv., sem við höfum flutt á undanförunum árum tvicegis, með tveim breytingum þó, sem leiðir af því, að Framkvæmdabanka Íslands hefur nú verið breytt í Framkvæmdasjóð Íslands. Það er gert ráð fyrir því, að stofnuð sé sérstök lánadeild við framkvæmdasjóðinn, sem hafi þann tilgang að veita fyrirtækjum atvinnuveganna lán umfram þau, sem fánleg eru hjá stofnlánasjóðunum, í því sérstaka augnamiði að bæta framleiðnina og auka véltækni, koma á fullkomnara framleiðsluskipulagi og hagræðingu.

Þegar talað er um framleiðni, er venjulega átt við vinnuframleiðnina, sem skilgreind er sem hlutfallið milli þess nettó-vinnsluvirðis, sem fram kemur, og þeirrar vinnu, sem í viðfangsefnið er lögð, og framleiðnin er þannig mælikvarði á verðmætið, sem skapast fyrir hverja vinnueiningu. Það er alkunna, að framleiðsluaukning okkar Íslendinga á undanförunum árum hefur ekki nema að nokkru leyti átt rót sína að rekja til framleiðniaukningar og fólksfjölgunar og að sú framleiðniaukning, sem hefur orðið, er á allt of takmörkuðum sviðum, og þannig hefur skapast misvægi milli framleiðni hinna ýmsu atvinnugreina, sem í ýmsum tilvikum getur verið mjög óæskilegt. Orsakir þeirrar framleiðsluaukningar, sem við höfum haft á undanförunum árum, eru þess vegna öllu frekar óvenjuleg aflabrogð og svo hitt, að vinnuframlagið hefur aukizt mun meira en svarar til fólksfjölgunarinnar, þar sem vinnutíminn á undanförunum árum hefur verið stórum lengri en eðlilegt verður talið, og þó að sú þróun virðist nú vera í hámarki, þar sem nýjustu skýrslur virðast benda til þess, að þessari sífelldu aukningu vinnutímans sé nú lokið og kannske sé heldur að breytast í hina áttina, þá er það nú svo lítið, að það verður varla greint, en hámarki virðist þó þessi þróun hafa náð í bili. En það er nauðsynlegt að stytta vinnutím-

ann, svo að um munar, í framtíðinni, og til þess að það geti gerzt án verulegs tekjumissis, verður að leggja áherzlu á aukna framleiðni.

Þær breytingar, sem á undanförunum árum hafa verið gerðar á tollalöggjöfinni, hafa minnkað mjög tollvernd innlends iðnaðar, enn fremur hefur verðbólgan hér innanlands sömu áhrif: að rýra þá tollvernd, sem framleiðslugreinarinnar hafa á innlendum markaði. En í sambandi við þessar tollabreytingar voru boðaðar ráðstafanir til þess að efla samkeppnisgetu iðnaðarins, en það hefur því miður orðið bið á því, að þær hafi komið til framkvæmda af nægilegum krafti.

Fyrir nokkrum árum starfaði hér á vegum Efnahagsstofnunarinnar sérfræðingur ásamt fulltrúum ríkisstj. og hagsmunasamtaka iðnaðarins að athugun á þeim vandamálum, sem leiddi af minni tollvernd og aukinni samkeppni. Niðurstaða þeirra athugana varð sú, að það þurfti að gera öflugt átak til að auka framleiðni þessara atvinnugreina, og þessi sérfræðingur og þeir, sem með honum unnu, bentu á ýmsar ráðstafanir, sem gera þyrfti af hálfu hins opinbera til þess að greiða fyrir því. Sumt af því hefur að einhverju leyti komið til framkvæmda. Má nefna eflingu iðnlánasjóðsins frá 1963 og áætlun félmrn. um menntun hagræðingarsérfræðinga frá 1964. Slíkar ráðstafanir eru að sjálfsögðu góðra gjalda verðar, svo langt sem þær ná, en það þarf miklu fleira til. Ég vil vitna hér í tvo vitnisburði um þann drátt, sem orðið hefur á því, að þessar ráðstafanir kæmu til framkvæmda. Forstjóri Efnahagsstofnunarinnar, Jónas Haralz, hélt fyrir nokkru erindi í Félagi íslenskra iðnrekenda, þar sem hann gerði grein fyrir þessum tillögum og hvernig gengi að framkvæma þær. Þetta erindi hans hefur verið prentað í tímariti Félags íslenskra iðnrekenda, og ég leyfi mér, með leyfi hæstv. forseta, að vitna í nokkrar setningar úr því. Þar segir, þegar lýst hefur verið þeim ráðstöfunum, sem gera þurfi í þessu tilefni: „Upphaflega var að sjálfsögðu ætlunin, að reynt væri að fylgja eftir þeim tillögum, sem hann (þ. e. sérfræðingurinn) gerði, sem allra fyrst. Það má segja, að tvennar ástæður séu fyrir því, að lítið hefur orðið úr þessu enn sem komið er.“ Í fyrsta lagi er gerð grein fyrir þróuninni á alþjóðavettvangi í sambandi við tollalækkanir, að þær hafi orðið hægari en menn vonuðust eftir, og skal ég ekki rekja það, sem um það er sagt, en síðan segir: „Hín ástæða, sem er enn veigameiri, er það ástand, sem skapaðist í efnahagsmálum hér á landi á sumrinu 1963. Það má segja, að síðan hafi ekki verið nein skilyrði til þess fyrir stjórnarvöld í landinu, hvorki ríkisstjórn né embættismenn, að sinna framtíðarverkefnum af því tagi, sem hér um ræðir. Athyglið hefur orðið að beinast að aðkallandi vandamálum á kostnað skipulegs undirbúnings og áætlunargerðar vegna þýðingarmikilla framtíðarverkefna.“ Síðan segir: „Á þessu hefur nú aftur orðið nokkur breyting og betri skilyrði skapast til þess að sinna verkefnum af þessu tagi.“

Það er þess vegna eðlilegt að gá í hinn nýjsta vitnisburð um það, hvernig gengið hafi að sinna verkefnum af þessu tagi, og ég vil í beinu framhaldi af þessu leyfa mér að vitna í skýrslu

Efnahagsstofnunarinnar til Hagraðs, þar sem um þetta er fjallað, og vil — með leyfi hæstv. forseta — lesa nokkrar setningar úr því plaggi, þar segir:

„Ljóst er, að iðnaðarframleiðsla hlýtur að verða meginuppistaða í þróun atvinnulífsins hér sem í öðrum þróuðum löndum. Til þess að sá iðnaður geti svarað þeim vaxandi tekjukurðum, sem til hans eru gerðar, verður að eiga sér stað mikil umsköpun til lífvænlegri skipulagshátta og rekstrar. Undanfarin ár hafa verið gerðar athuganir á aðstöðu iðnaðarins við skilyrði vaxandi samkeppni við iðnað annarra þjóða og framkvæmt talsvert undirbúningsstarf að aðlögun að þess konar skilyrðum. Í þeirri aðlögun felst, að iðnaðurinn mundi starfa á opnari vettvangi, sem virkari þátttakandi í alþjóðlegri verkskiptingu með áherzlu á útflutning jöfnum höndum við sölu á innlendum markaði. Fyrirtækin þyrftu að verða stærri og hvert þeirra að einbeita sér að færri tegundum, svo að unnt sé að beita aðferðum stórfraðleiðslnu og hagræðingu. Jafnframt hefðu fyrirtækin samvinnu um sókn inn á erlenda markaði og önnur verkefni, sem hverju þeirra fyrir sig væri um megn að valda. Ekki hefur enn gefizt ráðrúm til að hrinda aðgerðum af þessu tagi í framkvæmd nema að litlu leyti. Bæði fyrirtæki og stjórnarvöld hafa verið of önnur kafin við að glíma við afleiðingar tekju- og verðlagsþróunar, jafnharðan og þær hefur að höndum borið, til þess að geta látið verkefni af þessu tagi sitja í fyrirrúmi. Hefur þessi þróun gengið svo nærri iðnaðinum, að mjög örðug skilyrði hafa skapazt til þeirrar umskipulagningar og endurbóta, sem hér um ræðir. Til þess að iðnrekendur hafi í senn nokkra hvatningu og getu til þess háttar ráðstafana, þarf umfram allt að ná betra efnahagsjafnvægi og öðlast þar með nokkra tryggingu fyrir því, að tekjuþróunin kollvarpi ekki þeim árangri, sem beztur getur orðið af slíkum endurbótum.“

Þetta er nýjasti vitnisburðurinn um, hvernig gengið hefur að vinna að þessum málum, og það verður að láta í ljós von um það, að á þessu geti nú skjótlega orðið breyting og fari að miða meira í áttina. Og það frv., sem hér liggur fyrir, er framlag af okkar hálfu í því skyni. Það hefur sérstaklega verið bent á það af hálfu iðnrekenda, að mikil þörf sé aukinna lána til þess að koma þeirri umfangsmiklu skipulagningu iðngreina og fyrirtækja fram, sem nauðsynleg er, fullkomnari framleiðsluháttum og aukinni véltækni og hagræðingu.

En þessi sjónarmið, sem hér hafa verið sett fram, eiga að sjálfsögðu ekki við eingöngu á sviði iðnaðarins. Það er öðru nær. Þau eiga við á flestum sviðum okkar efnahagslífs og atvinnulífs. Sú tæknibylting, sem oft er talað um að hafi átt sér stað í fiskveiðum undanfarinn áratug, hefur í rauninni aðeins náð til sildveiðanna eða nær eingöngu. Hlutur annarra greina fiskveiðanna er eftir, en það er ljóst, að þar verður ný tækni að koma til, ef sumar þeirra a. m. k. eiga ekki að dragast aftur úr og hverfa. Á undanfórnum árum hefur hraðfrystihúsunum verið veittur styrkur af opinberu fé, sem nefnt hefur verið hagræðingarfé, enda í orði kveðnu ætlað

til hagræðingar, þó að því hafi í framkvæmd verið úthlutað eftir fiskmagni frystihúsanna og því í rauninni verið beinar uppbætur á fiskverð. Það er líka vitað, að þó að sum hraðfrystihúsanna hafi haft nægilega góða afkomu til þess að geta notað þetta fé í hagræðingarskyni, þá eru önnur, sem hafa ekki getað það og hafa orðið að nota það sem uppbætur á fiskverðið, og þau eru áreiðanlega ekki fá. Það hefur komið oft-sinnis fram af hálfu forsvarsmanna fiskiðnaðarins, að þeir telja mikla þörf á auknu lánsfé í þessu skyni.

Hagræðingar- og framleiðnivandamál landbúnaðarins hafa einnig verið mjög á dagskrá undanfarna mánuði, og víst er um það, að þar eiga í ýmsum eignum svipuð sjónarmið við. Ég skal ekki eyða tímanum í að rekja það, þau mál verða sjálfsagt sérstaklega til umræðu hér á hv. Alþingi, en ég vil á það benda, að þessi sjónarmið, sem ég hef sett fram í sambandi við aðrar atvinnugreinar, eiga að mörgu leyti við um þær, sem ég hef ekki sérstaklega nefnt.

Þess her að geta, sem gert er í þessu sambandi, að á s. l. ári var lögunum um iðnlánasjóð breytt á þann veg, að heimilað var, að tekið væri 100 millj. kr. lán til þess að endurlána í þessu skyni. Þetta tel ég algerlega ófullnægjandi lausn á þessu stóra vandamáli. Hér þarf að koma til annað og meira en ein lántaka einu sinni. Hér þarf að stofna til varanlegrar sjóðsmyndunar í þessu skyni.

Enn fremur hefur það upplýstst, að í sambandi við viðræður bændasamtakanna við ríkisstj. á s. l. hausti munu þeir hafa fengið loforð um það, að ríkisstj. beitti sér fyrir aðgerðum í þessa stefnu á sviði landbúnaðarins. Um það er það sama að segja, það er óljóst, hvernig því eigi að haga, það liggur enn ekki fyrir. Og jafnvel þó að fyrir lægi, að einhverju fé ætti að veita til þeirrar starfsemi í eitt skipti fyrir öll í landbúnaði, eiga þar við sömu sjónarmið og ég nefndi áðan. Hér þarf að koma til varanlegrar sjóðstofnunar, sem að mínum dómi mundi nýtast bezt og ná bezt tilgangi sínum með því að vera í einu lagi fyrir alla atvinnuvegi, þannig að tilfærsla fjár á milli þeirra gæti átt sér stað á einstökum árum og einstökum tímabilum, eftir því sem vandamálin, sem fyrir lægju, segðu á hverjum tíma. Þetta frv., sem hér liggur fyrir, miðar að því að skapa fjárhagsgrundvöll fyrir þeim miklu umbótum, sem nauðsynlegar eru hjá atvinnuvegunum í þessum eignum.

Það er gert ráð fyrir því í 3. gr. frv., að fjár til þessarar lánastarfsemi verði aflað með fernu móti: Með framlögum ríkisins, sem ættu að nema 10 millj. kr. á ári næstu 10 ár. Þá er gert ráð fyrir því, að Seðlabankinn annist sölu á skuldabréfum að upphæð 40 millj. kr. á ári næstu 10 árin. Það er gert ráð fyrir, að framkvæmdasjóður leggi deildinni til hluta af tekjuafgangi sínum. Og að endingu er gert ráð fyrir lántökum upp að vissu marki, eftir því sem þörf krefur. Nauðsyn aðgerða af þessu tagi er að dómi okkar flm. brýnni en nokkru sinni fyrr. Dýrtíðni leggst með vaxandi þunga á allan rekstur og fyrirtæki landsmanna, og það verður að styrkja þau og efla til þeirra viðbragða, sem þau eiga kost, við

þeim vanda, nefnilega að bæta vinnubrögð sín, bæta tækni sína, aðferðir og skipulag til að mæta þeim búsisfjum, sem dýrtiðin veldur.

Ég skal, herra forseti, ekki orðlengja meira um frv. þetta, nema tilefni gefist til, en vil leyfa mér að leggja það til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til fjhn. með 15 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. fjhn., á þskj. 508, var útbýtt 15. apríl, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

60. Búnaðarbanki Íslands.

Á 9. fundi í Ed., 31. okt., var útbýtt:

Frv. til l. um breyt. á l. nr. 115 7. nóv. 1941, um Búnaðarbanka Íslands [45. mál] (þmfrv., A. 47).

Á 11. fundi í Ed., 3. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Fm. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Þm. Framsfl., sem sæti eiga í þessari d., eru allir flm. að frv. því, sem hér er til 1. umr., um breyt. á l. um Búnaðarbanka Íslands. Ég mun leyfa mér að gera nokkra grein fyrir efni frv. með nokkrum orðum.

Atvinnurekstri í nútímapjóðfélagi verður naumast haldið uppi nema með lánastarfsemi. Atvinnuvegirinnir þurfa bæði á að halda stofnlánunum og rekstrarlánunum. Þetta hefur verið viðurkennt í löggjöf og settar á fót stofnanir til þess að veita öllum aðalatvinnuvegum þjóðarinnar fyrirgreiðslu á þessum sviðum. Stofnlánadeild landbúnaðarins gegnir því hlutverki að lána til bygginga í sveitum, bæði íbúðarhúsa og útihúsa. Einnig veitir stofnlánadeildin lán til ræktunar, og þessar framkvæmdir, framræslan, ræktunin og íbúðarhúsabyggingar í sveitum, njóta einnig óafturkræfs framlags, sem miðar að því að gera auðveldara að koma upp mannvirkjum í landbúnaði, auka ræktunina og bæta þannig búskaparskilyrðin á jörðunum. Það hefur einnig verið mörkuð sú stefna í löggjöfinni að stefna að því, að á hverju býli verði eigi minna en 25 ha. tún að skömmum tíma liðnum. En þegar þessu marki hefur verið náð, að koma upp varanlegum byggingum á sveitabýli og rækta þar a. m. k. 25 ha. tún, er mikið verðmæti bundið í slíkri jörð og þeim mannvirkjum, sem á henni eru.

Vitanlega vilja þeir, sem bera hag landbúnaðarins fyrir brjósti, að sem mest festa sé í búsetu í sveitum. En það er samt sem áður ekki hægt að loka augum fyrir því, að eigendaskipti hljóta alltaf að eiga sér stað á nokkrum jarðeignum ár

hvert. Það verður ekki hjá því komizt, að menn, sem eru orðnir aldraðir eða af öðrum ástæðum verða að hætta atvinnurekstri, láti eignir sínar af hendi í hendur annarra, sem vilja annast þar atvinnurekstur. Þessi eigendaskipti gerast með tvennum hætti: annars vegar, að jarðeignir ganga kaupum og sölum milli fjarskyldra eða vanda-lausra aðila, og hins vegar á þann hátt, að yngri kynslóðin tekur við eignum úr höndum hinnar eldri í sambandi við erfðaskipti, og þarf þá oft sá, sem tekur við fasteigninni, að leysa út hluta samarfanna og hafa til þess handbært fjármagn.

Veðdeild Búnaðarbankans á að gegna því hlutverki að veita lán til jarðakaupa. En því miður hefur veðdeildin um langt skeið átt við fjárskort að stríða, svo að hún hefur alls ekki í fullum mæli getað sinnt því hlutverki, sem henni er ætlað. Það eru ekki mörg ár síðan hámark þeirra lána, sem veðdeildin veitti til jarðakaupa, var 35 þús. kr. út á hverja jarðeign, sem gekk kaupum og sölum. Fyrir nokkru mun þetta hafa verið hækkað upp í 100 þús. kr. En jafnframt vex verðbólgan sí og æ, svo að 100 þús. kr. nú eru ekki að verðmæti meira en 35 þús. kr. voru fyrir nokkrum árum. Það er því alveg augljóst, að sú fyrirgreiðsla, sem veitt er að þessu leyti, er alls kostar ófullnægjandi.

Skýrt hefur verið frá því, að í sambandi við samninga um afurðaverð í septembermánuði s. l. hafi verið um það samið af hálfu fulltrúa bænda í 6 manna n. annars vegar og ríkisstj. hins vegar, að stefnt skyldi að því nú þegar á næsta ári, að lán, sem veðdeildin veitti, yrðu hækkuð að nokkrum mun, þannig að hámark þeirra lána yrði 200 þús. kr., og veðdeildinni yrði séð fyrir fjármagni til að standa straum af þessu. Þetta er mjög góðra gjalda vert, svo langt sem það nær. En þetta sýnir í fyrsta lagi áhuga bændastéttarinnar á því að fá lausn á þessu máli, og í öðru lagi sýnir það viðurkenningu ríkisstj. á því, að hér sé úrbóta þörf. En jafnvel þó að þessi lán yrðu hækkuð upp í 200 þús. kr., nær það allt of skammt, og það er augljóst, að ef verðbólguvöxturinn heldur áfram með þeim hraða, sem verið hefur og eins og horfir nú á þessum tíma, verður þessi fjárhæð ekki nægileg til þess að létta verulega undir í því efni, sem hér um ræðir. Frv. það, sem hér liggur fyrir, miðar að því að efla veðdeild Búnaðarbankans og leggja með því grundvöll að eðlilegri lánastarfsemi á þessu sviði.

Frv. gerir ráð fyrir því, að það verði meginregla, að lán, sem veðdeildin veitir vegna jarðakaupa, megi nema allt að 70% af virðingarverði fasteignarinnar. En þá er miðað við, að í framkvæmd verði tekið tillit til lána úr stofnlánadeild Búnaðarbankans, sem á hlutaðeigandi jörð hvíla og veitt hafa verið til bygginga eða ræktunar, þannig að lán úr veðdeild megi lækka miðað við þetta hlutfall virðingarverðs, sem stofnlánadeildarlánunum nemur. Er þá haft í huga, að venjulega mun það vera svo, þegar um viðskipti af þessu tagi er að ræða, að kaupandi eða viðtakandi fasteignarinnar yfirtaki þau lán, sem á jörðinni hvíla og veitt hafa verið til bygginga og ræktunar. Ég vil vekja eftirtekt á því, að með því að taka upp þá reglu, sem hér er lagt til að fylgt verði framvegis, að lánshæðin sé viss hundraðs-

hluti af virðingarverði fasteignarinnar, á að vera tekið tillit til þess, að verðlag breyttist, á að vera gengið út frá því, að virðingarverð fasteignarinnar á hverjum tíma sé í samræmi við raunverulegt verðmæti hennar og virðingarverðið hljóti að hækka, eftir því sem verðbólgan eykst, þannig að með því að binda ekki lánsfjárhæðina við visst hámark í krónutölu á að vera auðið að veita hæfilega og nauðsynlega fyrirgreiðslu í þessu efni, ef fylgt er því hlutfalli virðingarverðs fasteignarinnar, sem hér er gert ráð fyrir.

Lánstími á samkv. frv. að vera 40 ár, en nánar er þó ákveðið um lánstíma í reglugerð eftir því, hverrar tegundar veðið er. Lán vegna jarðakaupa skulu vera afborgunarlaus fyrstu tvö árin og vextir af slíkum lánum eigi hærri en 4%, svo sem kveðið er á í frv. Til þess að veðdeildinni yrði fært að standa við þær skuldbindingar, sem þannig yrðu ákveðnar samkv. frv., er gert ráð fyrir því að afla henni nýrra og stórauðinna tekna. Það er gert ráð fyrir því, að til veðdeildarinnar renni árlegt framlag úr ríkissjóði, 20 millj. kr., enn fremur verði veðdeildinni greiddar 10 millj. kr. árlega, sem heimilt er samkv. nügildandi l., að stofnlánadeildin leggi fram í þessu skyni. Í þriðja lagi hefði svo veðdeildin þann hluta, sem henni er ætlað af stóreignaskatti samkv. l. um það efni frá 1957. Og í fjórða lagi eru vaxtatekjur. En til viðbótar þessu á að gera Seðlabanka Íslands skytt, ef ríkisstj. óskar þess, að lána veðdeildinni allt að 100 millj. kr. vegna starfsemi hennar. Veðdeildin skal endurgreiða Seðlabankanum lán þetta með jöfnum afborgunum á 20 árum, og ríkissjóður ábyrgist allar skuldbindingar veðdeildarinnar gagnvart Seðlabankanum. Lánin, sem veðdeildin veitti, yrðu a. m. k. að % hlutum greidd í peningum, og ef veðdeildin hefði næg fjárráð til þess að greiða alla lánsupphæðina í peningum, er það heimilt samkv. þessu frv. En ef svo færi, að þær tekjur, sem frv. ráðgerir að veðdeildin fái, nægðu ekki til þess að greiða lánsupphæðina að fullu í peningum, er veðdeildinni heimilað samkv. frv. að gefa út nýjan flokk bankavaxtabréfa og þau bankavaxtabréf skuli eingöngu nota til að greiða fyrir viðskiptum á þessu sviði, en þá er heimild til að greiða allt að 40% lánsfjárhæðarinnar í slíkum bankavaxtabréfum. Það er skoðun okkar flm., að þetta yrði til þess að greiða fyrir eðlilegum viðskiptum á þessu sviði, ef þörf þætti að gripa til þessarar heimildar.

Frv. samhljóða því, sem hér er nú til 1. umr., var borið fram í þessari hv. d. á síðasta þingi, og það var, að því er mig minnir, lagt fram á fyrri hluta þingtímans. Því frv. var vísað til hv. fjhn. þessarar d., en ég ætla, að frá n. hafi ekki komið nál. um málið. Ég vil nú vænta þess, að þar sem m. a. málið er deildinni kunnugt og þess eðlis, að það á ekki að vera neinum vandkvæðum bundið að átta sig á efni þess, og enn fremur þegar þess er gætt, að a. m. k. sumir, sem í hv. fjhn. sitja, hafa sérþekkingu á sviði hagfræði og fjármála, vil ég nú eindregið vænta þess, að hv. fjhn. vinnist tími til að átta sig á þessu máli og afgreiði frá sér álit um það, áður en margar vikur líða, svo að d. fái þó að skera úr um afgreiðslu málsins. Í trausti þessa leyfi

ég mér enn að leggja til, eins og gert var á síðasta þingi, að frv. þessu verði vísað til hv. fjhn.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 15 shlj. atkv. og til fjhn. með 15 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. fjhn., á þskj. 560, var útbýtt 17. apríl, en frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

61. Listamannalaun (frv. GilsG).

Á 11. fundi í Ed., 3. nóv., var útbýtt:

Frv. til 1. um listamannalaun og Listasjóð [49. mál] (þmfrv., A. 53).

Á 12. fundi í Ed., 7. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Frv. það, sem hér liggur fyrir um listamannalaun og listasjóð, flutti ég hér á hv. Alp. í fyrri. Þegar frv. var lagt fram þá, var allmjög liðið á þingtímann, enda fór svo, að Alp. gafst ekki tórn til að taka efnislega afstöðu til málsins. Það var þó ljóst, bæði í sambandi við þetta frv. og frv. um sama efni, sem flutt var hér í d. af hv. 1. þm. Norðurl. e., svo og af þáttill., sem borin var fram í sameinuðu þingi, að alpm. gerðu sér þess fulla grein, að stuðningur hins opinbera við listamenn og við störf þeirra að listsköpun þarfnast endurskoðunar við. Þáttill. sú, sem ég nefndi, fól hæstv. ríkisstj. að taka þessi mál til endurskoðunar og leggja frv. um þau efni fyrir næsta reglulegt Alp. Till. var samþ. einróma, og liggur því fyrir skýlaus viljayfirlýsing Alp. um endurskoðun þessara mála. Jafnframt samþykkti þessi hv. d. að vísa minu frv., svo og frv. hv. 1. þm. Norðurl. e., til ríkisstj., enda kæmu efnisatriði þessara frv. til greina við þá endurskoðun og frv.-gerð, sem ríkisstj. léti vinna að.

Nú kynni einhver að segja sem svo, að vel hefði mátt bíða eftir því að sjá væntanlegt frv. hæstv. ríkisstj. um þessi listlaunamál, áður en ég kæmi hugmyndum mínum um lausn þeirra á framfæri hér á hv. Alp. í annað sinn. Par til er því að svara, að eftir allvandlega ihugun þótti mér rétt að leggja frv. mitt frá síðasta þingi óbreytt fyrir hv. d. Ástæðurnar eru tvær. Hin fyrri er sú, að með endurflutningi frv. míns vil ég leggja á það sem allra ríkasta áherzlu, að ný skipan þessara listlaunamála verði framkvæmd og í lög tekin á því þingi, sem nú situr, og það svo tímanlega, að hægt verði að hafa hliðsjón af þeirri hinni nýju löggjöf við afgreiðslu fjárlaga fyrir árið 1967, þar sem ákveðnar verða fjárveitingar á því ári til listamanna og til annars stuðnings við íslenska listsköpun. Frv., sem kæmi fram seint á þingi og yrði ekki að lögum fyrir en löngu eftir að

afgreiðslu fjárl. væri lokið, slíkt frv. hlyti annað tveggja að mótast varanlega af því fjárframlagi, sem um yrði að ræða í hinum samþykktu fjárl., eða að fresta þyrfti um eitt ár a.m.k. fullri framkvæmd þess, unz gengið hefði þá verið frá nýjum fjárl. Ég veitti því að visu athygli, að í upphafi þessa Alþ., þegar hæstv. forsrh. flutti grg. ríkisstj. um þau mál, sem hún hyggst leggja fyrir Alþ. nú, var listalaun frv. með í þeirri upptalningu, og ber að fagna því. Hins vegar var það svo áttarlega á lista hæstv. ríkisstj., að mér virðast næsta lítlar líkur til þess, að það geti komið til fullra framkvæmda á næsta ári. Það þykir mér mjög miður farið, ef svo verður. Ég legg á það ríka áherzlu, að um þessi mál verði fjallað nú á fyrri hluta þings, svo að hægt verði að veita til þeirra það fé á fjárl. næsta árs, sem ný löggjöf um listamannalaun kann að gera ráð fyrir.

Þetta er sem sagt önnur meginástæðan til þess, að ég flyt frv. mitt nú, ef það mætti verða til þess að ýta við hæstv. ríkisstj. og flyta frumvarpsgerð þeirri, sem hún hefur boðað. Hin ástæðan er sú, að ég tel, að í frv. mínu séu tiltekin ákvæði og nýmáli, sem vel væru þess verð að ræðast á opinberum vettvangi og hafa mætti fulla hliðsjón af við setningu nýrra laga um þessi mál.

Þetta frv. mitt er ekki endurflutt vegna þess, að ég sé í neinu kapphlaupi við hæstv. ríkisstj. um lausn þessa máls. Mér dettur ekki í hug að halda því fram, að ekki megi leysa það sómasamlega með einhverjum öðrum hætti en hér er lagður til. En ég vil leggja það fram sem einhvers konar umræðugrundvöll um þessi mál. Ég hef rætt það nokkuð við ýmsa listamenn og aðra áhugamenn um þessi efni og tel mér óhætt að fullyrða, að flestir eða allir, sem hafa kynnt sér efni þess, telja, að meginákvæði þess horfi til mikilla bóta miðað við það ástand, sem ríkt hefur og enn ríkir í listalaunamálum.

Frv. mínu fylgir ýtarleg grg., þar sem er fjallað allrækilega um efni þess. Ég sé því ekki ástæðu til að fjölyrða um einstök atriði frv., en tel þó rétt að benda stuttlega á nokkur helstu ákvæðin, sem í því felast.

Í þessu frv. er gert ráð fyrir algerlega nýrri skipan úthlutunarnefndar listamannalauna. Þar er lagt til, að sett verði föst nefnd, kosin til nokkurra ára í senn, og í henni eigi sæti fulltrúar frá samtökum listamanna, frá ríkisvaldinu og frá hlutlausum og tiltölulega óháðum aðila. Ég legg til, að stjórn Bandalags íslenskra listamanna kjósi 3 menn í þessa n., menntamálaráð 2 og háskólaráð Háskóla Íslands 2. Þó er ákvæði um það, að enginn þessara aðila skuli vera bundinn við það að velja í n. menn úr sínum hópi. Um Bandalag íslenskra listamanna geri ég beinlínis ráð fyrir, að fulltrúar þess í n. verði ekki starfandi listamenn, heldur tilnefni stjórnin eins konar trúnaðarmenn sína eða listamanna og þá gjarnan utan bandalagsins, þ. e. a. s. menn, sem engra persónulegra hagsmuna hafa að gæta við úthlutun listamannafjár. Ég tel það bæði einfaldara og heppilegra að hafa eina slíka úthlutunarnefnd heldur en margar úthlutunarnefndir, eina fyrir hverja listgrein, eins og hugmyndir hafa verið uppi um. Á hinn bóginn mundi ég telja líklegt

og jafnvel sennilegt, að slík n. veldi sér ráðunauta, sem gerðu till. til hennar um einstakar listgreinar, en n. sjálf tæki endanlegar ákvarðanir og bæri formlega ábyrgð á úthlutuninni í heild.

Annað meginatriði þessa frv. er það, að þar er gert ráð fyrir þeirri breytingu, að fremstu og viðurkenndustu listamenn þjóðarinnar á hverjum tíma, 25 hið fæsta og 30 hið flesta, hljóti föst listamannalaun á fjárl., en þessir menn séu ekki og geti ekki verið árlegt bitbein og háðir ákvörðun úthlutunarnefndar hverju sinni. Ég hygg, að flestir séu sammála um nauðsyn þess að koma á einhverri slíkri skipan, þótt hins vegar megi vitanlega um það deila, hversu margir listamenn eigi að njóta þessa sóma og hve háar fjárhæðir þeim skuli ætlaðar.

Þriðja atriði þessa frv., sem ég vil aðeins vekja athygli á, og ein helsta nýjung þess er sú, að þar er lagt til, að nokkrum hópi listamanna verði tryggðir allverulegir starfsstyrkir, og er ætlunin samkv. frv., að þeir njóti þessara starfsstyrkja í tvö ár samfleytt a. m. k., en í þrjú ár hið lengsta hverju sinni. Hér yrði einkum um að ræða menn, sem þegar hafa sýnt, að þeir eru líklegir til góðra hluta á sviði listsköpunar, ef þeim verða veitt skilyrði til starfa, þ. e. að hér verði um að ræða listamenn í fullu starfsfjöri, sem mikils eða a. m. k. nokkurs má af vænta. Hér yrði um að ræða unga listamenn, sem þykja efnilegir og talið er, að eigi skilið að fá tækifæri til þess að sýna, hvað í þeim býr.

Í fjórða lagi felur þetta frv. í sér það ákvæði, að stofnaður skuli fastur listasjóður og sé honum ætluð árleg fjárveiting á fjárl., a. m. k. 5 millj. kr. á ári. Úr þessum sjóði er ætlunin að úthluta áðurgreindum starfsstyrkjum, en auk þess nokkrum öðrum lægri styrkjum, sem eru ekki hugsaðir sem föst listamannalaun, heldur í flestum tilfellum sem viðurkenning eða hvatning. Ýmist yrðu þessir styrkir veittir sama manni eitt ár eða oftar eftir atvikum. Þeir kæmu raunverulega í stað lægstu úthlutunarflokkanna samkv. því kerfi, sem gílt hefur undanfarin ár. En listasjóði er jafnframt þessu ætlað að sinna öðrum verkefnum en útdeilingu persónulegra styrkja. Í 12. gr. frv. eru nefnd 5 atriði, sem lagt er til, að sjóðurinn styrki. Þar segir, með leyfi hæstv. forseta:

„Eftirstöðvum árlegra tekna listasjóðs er stjórn hans heimilt að verja til stuðnings listum og listamönnum svo sem hér segir: a) Með því að reisa, kaupa eða taka á leigu hús á hentugum stöðum, þar sem listamönnum yrði boðið að dveljast um skeið við listsköpun. b) Með því að skipuleggja og kosta eða styðja með fjárframlögum kynningu og túlkun góðra lista sem víðast um land. c) Með stuðningi við íslenskar myndlistarsýningar erlendis. d) Með stuðningi við listahátið, sem haldin yrði hér á landi á nokkurra ára fresti. e) Með því að greiða höfundarlaun og útgáfustyrk vegna allt að fjögurra bóka á ári, sem valdar yrðu úr íslenskum samtíðarþóknunum og gefnar út í ódýrum almenningssútgáfum með sérstöku tilliti til æskufólks. Hér er engan veginn um tæmandi upptalningu að ræða, heldur eru hér nefnd nokkur dæmi þess, hvernig slíkur fastur sjóður gæti stutt listamenn með nokkuð fjöl-

breytilegum hætti. Að öðru leyti er ráð fyrir því gert í frv., að stjórn listasjóðs setji reglur um stuðning sjóðsins við islenzka listsköpun og við listtúlkun, og er ráð fyrir því gert, að menntmrh. staðfesti þær reglur.

Ég vil svo að lokum leggja á það áherzlu, að ég tel, að Alþingi geti ekki skotið því á frest öllu lengur að setja viðhlítandi löggjöf um þessi mál. Ég ætla ekki að halda því fram, að í frv. mínu felist eina hugsanlega lausnin í sambandi við þessi mál. Það er vitanlega ýmislegt fleira, sem kemur til álita. En þó er mér um það kunnugt af viðræðum við ýmsa listamenn og aðra áhugamenn um þessi efni, að meginstefnan, sem í þessu frv. felst, hefur hlotið mjög jákvæðar undirtektir þeirra.

Því er ekki að leyna, að þetta frv. gerir ráð fyrir allverulegum auknum fjárstuðningi við listir og listamenn, eða fullri tvöföldun þess framlags, sem á þessu ári er varið til listamannalauna. En þegar alls er gætt, tel ég, að hér sé í rauninni mjög hóflega í sakirnar farið. Ég er þeirrar skoðunar, að hvorki þing né þjóð muni telja eftir 7–8 millj. kr. árlegt framlag til fjölbliða stuðnings við listir í landinu, sé það jafnframt tryggt eftir fongum, að svo miklu leyti sem löggjöf getur gert það, að þeir fjármunir nýtist vel og verði umtalsverð lyftistöng við listsköpun og listkynningu í landinu.

Ég vil svo, herra forseti, óska þess, að að lokinni þessari umr. verði frv. mínu vísað til 2. umr. og menntmn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til menntmn. með 14 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið frammar.

62. Rafvæðing Vestur-Skaftafellssýslu.

Á 18. fundi í Ed., 24. nóv., var útbýtt:

Fr. til 1. um rafvæðingu Vestur-Skaftafellssýslu [70. mál] (þmfrv., A. 79).

Á 19. fundi í Ed., 28. nóv., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Helgi Bergs): Herra forseti. Ég þarf nú ekki að hafa langa framsögu fyrir þessu máli. Það er ekki nýtt af nálinni, heldur var það flutt hér í fyrra og fékk þá ekki afgreiðslu í hv. fjhn., sem því var vísað til eftir 1. umr., og hef ég nú leyft mér að endurflytja málið.

Fr. þetta gerir ráð fyrir því, að héraðsrafmagnsveitur ríkisins skuli leggja rafmagnslínu frá Vík í Mýrdal í hreppana 5 austan Mýrdalsands og þeirri framkvæmd skuli lokið eigi síðar en á árinu 1969.

Í þeim drögum að vinnuáætlun um framhald rafvæðingaráætlunarinnar, sem sá dagsins ljós á s. 1. hausti, þegar þau voru lögð fyrir raforkuráð, var Vestur-Skaftafellssýsla ekki meðtalin í þeim drögum, og eru þó aðeins tveir af 7 hreppum sýslunnar, sem hafa rafmagn frá samveitum. Hrepparnir 5 austan Mýrdalssands hafa ekki samband við almenningsveitur. Mun það vera stærsta og fjölmennasta samfellda svæðið, þar sem ekki er enn farið að gera neitt til þess að tengja það við samveitur. Síðan teknir voru upp mjólkurflutningar frá þessu svæði fyrir tæpum áratug, hefur búskapur aukist í þessum héruðum og dafnað, og nauðsyn á öruggri og nægri raforku er þess vegna brýnni en áður, ekki sízt þegar lítið er á þá nýju tækni, sem nú er notuð í búskapnum. Ástæðan til þess, að þessar sveitir hafa orðið á eftir í rafvæðingunni, er að sjálfsögðu sú, að þar sem meðallínulengd til bæja hefur verið látin ráða um röðun á rafvæðingarátlanir og þar sem þessar sveitir liggja á milli óbyggðra svæða, sanda á báða vegu, sem lengja meðallínulengdina, er línulengdin til bæja þarna nokkru hærri en miðað hefur verið við fram að þessu. Það virðist þó óeðlilegt að láta svo fjölmennit og blómlegt hérað sem austanverða Skaftafellssýslu mæta afgangi, þó að sandarnir verði til þess að lengja meðallínulengdina nokkuð fram úr því, sem miðað hefur verið við annars staðar. Talið er, að meðallínulengd á býli á þessu svæði mundi vera 2.03 km eða rétt um 2 km, en í þeim drögum, sem ég nefndi áðan að vinnuáætlun um framhald rafvæðingarinnar, eru tekin þau býli, sem voru innan við 2 km.

Ýmsir hafa látið sér detta í hug, að aðrar leiðir kunni að vera til þess að leggja almenningsveitur um þetta svæði, og jafnvel hafa menn látið sér detta í hug að spara háspennuleiðslur yfir sandana með því að setja upp minni stöðvar, jafnvel disilstöðvar, á svæðinu. Með því mundi sparast lína yfir Mýrdalssand, sem þó er ekki dýrari en svo, að andvirði hennar mundi tæpast nægja fyrir stofnkostnaði nauðsynlegrar disilstöðvar, hvað þá fyrir þeim rekstrarkostnaði, sem á henni yrði. Það virðist þess vegna liggja ljóst fyrir, að önnur leið til lausnar þessu vandamáli en að leggja línu frá orkuveitusvæði Landsvirkjunar muni ekki vera fyrir hendi, og þeim mun frekar hníga rök að þessu, sem nú hefur verið mörkuð sú stefna með 1. um Landsvirkjun frá því í hittið-fyrri, að rafvæðing landsins skyldi byggð á stórum aflstöðvum og viðfæðum línunetum, en ekki á smáum virkjunum.

Sú skoðun hefur komið fram í sambandi við þessi mál og m. a. frá raforkumálastjóra sjálfum fyrir allöngu, ekki nú alveg nýlega, að á þessu svæði séu svo margar og góðar einkarafstöðvar, að e. t. v. muni ýmsir raforkunotendur á svæðinu ekki kæra sig um rafmagn frá samveitum og mundi það rugla mjög dæmið í þessum efnum. Þessi skoðun virðist á missskilningi byggð. Það heitir að visu svo, að um 70 af þeim 115 bæjum, sem þarna eru, hafi einkastöðvar, en þær eru flestar gamlar og úr sér gengnar, enda hefur þá komið fram, að nær allir raforkunotendur á þessu svæði hafa nú þegar óskað eftir heimtaug. Á almennum bændafundum, sem haldnir hafa ver-

ið á þessu svæði, hefur komið fram almennt áhugi á því að fá rafmagn frá samveitum, og að frumkvæði þessara bændafunda og einnig sýslunefndar Vestur-Skaftafellssýslu hafa verið settir til þess tveir ágætismenn úr héraðinu að vinna sérstaklega að þessum málum. Það eru þeir Jón Helgason bóndi í Seglbúðum og Siggeir Björnsson bóndi í Holti á Siðu. Þessir tveir menn rituðu mér bréf í fyrra um þessi mál, og mun það vera samhljóða bréfi, sem þeir hafa sent hæstv. raforkumrh., þar sem segir m. a.:

„Á aðalfundi sýslunefndar Vestur-Skaftafellssýslu var okkur undirrituðum falið að kynna okkur og fylgjast með athugunum og undirbúningi að rafvæðingu sveitanna austan Mýrdalssands. Eftir viðtal, sem við áttum við fulltrúa raforkumálastjóra, Pál Hafstað, töldum við nauðsynlegt, að eindreginn vilji íbúa þessara sveita kæmi skýrt í ljós. Hinar gömlu vatnsaflstöðvar, sem hafa verið þessum sveitum til ómetanlegs gagns, ganga nú óðum úr sér og eru flestar einskis nýtar langan eða stuttan tíma á veturna, m. a. sú stærsta þeirra að Kirkjubæjarklaustri, en þar á nú að fara að reisa heimavistarskóla, og er t. d. óhjákvæmilegt að leysa rafmagnsbörf hans, áður en hugsanlegt er, að hann geti tekið til starfa. Sendum við hér með lista, þar sem langflestir bændur og aðrir umráðamenn bygginga í þessum sveitum óska eindregið eftir heimtaug frá samveitu. Á fáeinum bæjum hafa feðgar eða bræður, sem búa félagsbúi, skrifað báðir undir, en langflestir eru einir umráðamenn heimilis.“

Þessu bréfi fylgdi svo afrit af undirskrifta-skjölum, þar sem bændur og aðrir umráðamenn bygginga í þessum 5 hreppum, 122 talsins eða nær allir á þessu svæði, skrifa undir það, að þeir óski jafnframt eftir heimtaug frá þeirri línu, sem lögð yrði frá samveitu. Aðeins einn af þeim 122, sem undir skrifa, gerir fyrirvara um það, að frá hans hálfu sé þetta ekki ósk um heimtaug.

Þetta þótti mér rétt, að kæmi fram nú, vegna þess að þessi gögn lágu ekki fyrir, þegar frv. var flutt hér í fyrra. Ég sé svo ekki ástæðu til þess, herra forseti, að fara um þetta fleiri orðum að sinni, en legg til, að frv. verði vísað til 2. umr. og hv. fjhn.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Það er rétt, að það frv., sem hér er um að ræða, var flutt á síðasta þingi og var þá vísað til n. Áður hafði verið flutt þáttill. í Sp. af Ragnari Jónssyni o. fl., þar sem lagt var til, að Alþ. skoraði á ríkisstj. að láta rannsaka til fullnustu, hvernig hagkvæmast mundi vera að leysa raforkubörf Vestur-Skaftafellinga, þeirra sem búa austan Mýrdalssands, og vinna að framgangi þess máls svo fljótt sem auðið er. Till. þessi var samþ. óbreytt með 38 shlj. atkv. Vilji Alþ. liggur þess vegna fyrir um það að rannsaka ýtarlega, á hvern hátt heppilegast er að leysa þetta mál. Og ég býst við, að vilji Alþ. liggi einnig fyrir um það, að Skaftafellingar megi fá sem fyrst rafmagn eins og aðrir landsmenn. En vegna þess að það eru rúmlega 2 km milli bæja til jafnaðar í þessum hluta Vestur-Skaftafellssýslu, er eðlilegt, að Alþ. vilji, að það sé athugað, hvort mögulegt er að leysa þessi mál á ódýrari hátt en lagt er til með þessu frv. Hv.

Alþt. 1966. C. (87. lögjafarþing).

flm. sagði hér áður, að það lægi ljóst fyrir, að þetta væri heppilegasta leiðin. Um það ætla ég ekkert að deila. Ég fullyrði ekkert um það. Það má vel vera, að það reynist svo, þegar athugun er lokið. En vilji Alþ. liggur fyrir um það, að þetta verði rannsakað, og þess vegna á að gera það, og í júnímánuði skipaði ég nefnd tækni-menntaðra manna til þess að hafa þessa rannsókn með höndum. Og ég hef spurzt fyrir um það, hvað líði þessari rannsókn, og hef fengið svar við því frá raforkumálastjóra, en hann er formaður þessarar n. í bréfi raforkumálastjóra, dags. 25. þ. m., er frá þessu greint, og vil ég leyfa mér að lesa bréf raforkumálastjóra, með leyfi hæstv. forseta, en hann segir:

„Með bréfi rn., dags. 3. júní 1966, var mér send þál., sem samþ. var á Alþ. hinn 5. maí s. l., um rannsókn varðandi lausn á raforkubörf Vestur-Skaftafellssýslu austan Mýrdalssands, jafnframt því sem rn. fól eftirtöldum aðilum að framkvæma þessa rannsókn: Jakob Gíslasyni raforkumálastjóra, Valgarð Thoroddsen rafmagnsveitustjóra ríkisins, Eiríki Briem framkvæmdastjóra Landsvirkjunar. 13. sept. s. l. hélt n. ásamt Páli Hafstað fulltrúa raforkumálastjóra viðræðufund að Kirkjubæjarklaustri með oddvitum og hreppstjórum hinna 5 hreppa Vestur-Skaftafellssýslu austan Mýrdalssands. Nm. gerðu þar lauslega grein fyrir því, á hvern hátt til greina komi að leysa raforkumál þessara byggðarlaga, og töldu, að 4 kostir kæmu til athugunar: a) Línulögn frá Vík í Mýrdal og dreifilínur í sveitirnar. b) Virkjun í héraðinu með dreifilínunum. c) Mótoraftstöð í héraðinu, ein eða fleiri, með dreifilínunum. d) Einkarafstöðvar á bæjunum. N. sendi síðar í mánuðinum tvo menn austur til nánari athugunar á einstökum þáttum þessa máls. N. gerir ráð fyrir að geta skilað álitum til ráðh. um málið síðar á þessum vetri.“

Nú getur vel verið, að það væri ástæða til að segja eitthvað á þá leið: Hvernig stendur á því, að þessari athugun og rannsókn er ekki lokið? Ég vil ekkert fullyrða um, hvort það væri út af fyrir sig sanngjarnt að segja það, að henni ætti að vera lokið. Ég vil ekkert fullyrða um það. En samkv. þessu bréfi og samkv. viðtali, sem ég hef átt við formann n., er henni ekki lokið og verður, eftir því sem raforkumálastjóri sagði, tæplega fyrir áramót, — tæplega, sagði hann. En það er ýmislegt, sem þessir ágætu menn vilja athuga, og þeir telja, að það sé ekki alveg öruggt, að heppilegasta leiðin sé eins og mörkuð er með frv., sem hér liggur fyrir. En það kemur vitanlega í ljós.

Það er rétt, sem hv. flm. sagði hér áðan, að byggðirnar í Skaftafellssýslu austan sands eru blómlegar og vel gerðar til búsetu hvað landkosti snertir. Ræktunarmöguleikar eru þar miklir, og það má vænta þess, að þessar sveitir eigi góða framtíð fyrir sér, og við það má bæta, að þarna hefur búið lengst af harðgert og duglegt fólk og framtakssamt. Skaftafellingar voru á undan öðrum að raflýsa hjá sér með vatnsafl og taka rafmagn í sína þjónustu. Og það eru 70 einkarafstöðvar í notkun í Vestur-Skaftafellssýslu, en mig minnir 115 notendur. En það er vitanlega rétt, að þessar stöðvar eru flestar orðnar gamlar, og þær eru

sennilega einnig of litlar miðað við raforkunotkunina, eins og hún er nú víðast hvar. Þess vegna vilja bændurnir fá það, sem þeir kalla varanlegt rafmagn, frá samveitum, enda þótt þeir hafi þessar stöðvar. Þetta er allt saman rétt, og það er alveg rétt, sem hefur verið sagt, að Skaftfellingar eiga að fá rafmagn. En eins og vitað er, hefur Alp. lýst vilja sínum. Það vill fá rannsókn í þessu máli, og ég er hræddur um, hvað sem ofan á verður, enda þótt það reyndist heppilegast að leggja línu um Mýrdalssand, sem ég ætla ekkert að fullyrða um nú, þá verði það krafa ríkisvaldsins og fjárveitingavaldsins, að það liggi fyrir, hvað er heppilegast að gera í þessu efni og hvað er ógert, og ekki sízt vegna þess, að vegalengdin á milli bæja er talsvert lengri en nú er leyft að leggja með þeim reglum, sem gilda. Við erum nú að leggja raflínur, þar sem vegalengdin er 1–1½ km á milli bæja. En rafvæðingin gengur nú allsæmilega, og raforkumálastjóri tjáði fjn., er mér sagt, fyrir nokkrum dögum, að allir Íslendingar mundu fá rafmagn 1970. Þeim, sem eru rafmagnslausir í dag, finnst kannske langt að bíða þangað til. En það var fyrir nokkrum árum, sem landsfundur sjálfstæðismanna samþykkti að beita sér fyrir því, að allir landsmenn fengju rafmagn ekki síðar en 1970. Og að áliti raforkumálastjóra mundi þessi áætlun standast. Það er vissulega gleðiefni og mjög ánægjulegt, að það skuli ekki þurfa að dragast lengur, og erum við Íslendingar þá á undan öðrum þjóðum, þótt þéttbýlli séu og að sumu leyti betri ástæður hjá þeim en okkur. En aðalatriðið er nú það, að það er skipulega að þessum málum unnið og það sér fyrir endann á því, að náð verði þessu marki, sem keppt er að.

Samkv. því bréfi, sem ég hef hér frá raforkumálastjóra, verður þessari rannsókn lokið á þessum vetri, kannske fyrir áramót, og þá liggur fyrir, með hverjum hætti heppilegast er að láta Vestur-Skaftfellinga fá rafmagn. Og það er unnið að athugun víðar um landið en í Vestur-Skaftafellssýslu, með hverjum hætti heppilegast er að láta þá fá rafmagn, sem hafa erfiðasta aðstöðu vegna strjálbýlis. Og þessar athuganir eru komnar vel á veg undir forustu raforkumálastjóra.

Hv. flm. fullyrðir, að virkjun heima í héraði fyrir austan Sand komi ekki til greina, m. a. vegna þess, að stefnan hafi verið mörkuð með landsvirkjunarlögunum, að nota aðeins stórvirkjanir. Það má nú segja, að þetta sé hæði rétt og rangt. Vitanlega, ef aðstaðan er alveg sérstök og staðhættir þannig, geta smærri virkjanir komið til greina. Ég er ekkert að fullyrða, að það geti komið til greina í Vestur-Skaftafellssýslu, að það borgaði sig betur að virkja þar til þess að losna við línulengdina yfir Mýrdalssand. En vitanlega gæti það komið til greina þrátt fyrir landsvirkjunarl., og það er reikningsdæmi, sem þessir fróðu menn munu reikna til enda í sínum samanburði á þessu máli.

Ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða meira um þetta. Ég vildi aðeins vekja athygli á því, sem gerzt hefur í málinu, að þál. var samþ. hér á síðasta þingi, rétt fyrir þinglokin með shlj. atkv. og vilji Alp. liggur fyrir, að þetta mál verði vandlega rannsakað, og ég leyfi mér að fullyrða, að

vilji Alp. liggur fyrir um það, að Skaftfellingar fái rafmagn svo fljótt sem verða má.

Flm. (Helgi Bergs): Herra forseti. Það eru aðeins örfá orð í tilefni af því, sem hæstv. raforkumrh. hafði að segja okkur í sambandi við þetta mál. Hæstv. ráðh. minnti á till., sem samþ. var hér í sameinuðu þingi í þinglokin í fyrra og fjallaði um að rannsaka, með hvaða hætti yrði hagkvæmast leyst úr raforkubörf Skaftfellinga. Ég man einnig vel eftir þessari till., og raunar greiddi ég henni líka atkv., þegar sýnt var, að mál mitt næði ekki fram að ganga á því þingi, þar sem ég vildi gjarnan halda málinu vakandi, og það er því fróðlegt að heyra, að hæstv. ráðh. hefur í júnimánuði s. l. skipað nefnd til þess að framkvæma þessa könnun og í septembermánuði tók hún sig til og hafði tal af oddvitum þessara hreppa austur á Kirkjubæjarklaustri og lagði þar fyrir fjóra möguleika, sem mér sýnist nú raunar tæplega vera nema þrír, því að einkarafstöðvar, sem talðar voru sem fjórði liðurinn þarna, eru ekki nein ný lausn á þessu máli. Það er þá línulögn, eins og það frv., sem hér liggur fyrir, gerir ráð fyrir, virkjun þar eystra í héraðinu með dreifilínunum og disilstöð þar með dreifilínunum. Eins og ég vakti athygli á í fyrri ræðu minni um þetta mál, sparast með þessum tveim síðarnefndu leiðum línar yfir sjálfan Mýrdalssand, og ég verð að líta svo á, að hæstv. ráðh. sýni mjög mikla varúð, þegar hann treystir sér ekki til þess að gera ráð fyrir því, að sú lína mundi verða ódýrari en virkjun eða disilstöð þar eystra. Um það vildi hæstv. ráðh. ekkert fullyrða, sem segja má, að eðlilegt sé, meðan sú n., sem hann hefur skipað, hefur ekki skilað áliti. Ég hef hins vegar kynnt mér lítilega bæði þar eystra og víðar þá starfsemi, sem þessi n. hefur haft með höndum, og ég vil nú leyfa mér að álita, að hæstv. ráðh. kynni að geta fengið niðurstöður hennar fyrr en hann lét í verðri vaka, ef fast væri eftir því sótt. Ég mundi a. m. k. gjarnan vilja, að það yrði kannað í þeirri n., sem vonandi fær þetta mál til meðferðar, hvort ekki er hægt að fá nú fljótlega álit þessarar n., sem hæstv. ráðh. skipaði. Það er rétt, sem við vöktum báðir athygli á og hæstv. ráðh. nefndi hér áðan, að sveitirnar, sem hér er um að ræða, hafa goldið þess, að þar er línulengd nokkru hærri á bæ en á þeim stöðum, þar sem nú er verið að vinna að línunum, en í því sambandi vil ég vekja athygli á því, að þarna er um alveg sérstakar ástæður að ræða, sem mjög orkar tvímælis, að þessar sveitir eigi að gjalda, þó að þarna sé óbyggður sandur á milli, sem lengir meðalvegalengdina mjög, eins og menn sjá.

Ég skal svo ekki ræða meira um þetta að öðru leyti en því, að ég vil gjarnan slá föstu tvennu, sem fram kom í ræðu hæstv. ráðh. og ég tók eftir mér til ánægju. Hæstv. ráðh. lýsti því yfir, að hann teldi, að það lægi fyrir eindreginn vilji Alp. um það, að Skaftfellingar eins og aðrir fengju rafmagn eins fljótt og verða mætti, og í öðru lagi lýsti hæstv. ráðh. því yfir, að allir landsmenn mundu hafa fengið rafmagn á árinu 1970. Hvort tveggja finnst mér ástæða til þess, að eftir sé tekið, og þess vegna vil ég undirstrika það hér og læt svo máli mínu lokið að sinni.

Landbrh. (Ingólfur Jónsson): Herra forseti. Fyrir mér er það ekkert nýtt, þótt sagt sé, að hv. Alþ. vilji, að landsmenn fái rafmagn sem allra fyrst. Ég er alveg handviss um það, að allir hv. þm. eru þannig þenkjandi, að þeir vilja það, og þá verða Skaftafellingar alls ekki undanskildir þar. Allir hv. alþm., held ég, að vilji, að landsmenn fái rafmagn sem allra fyrst, sem enn eru án þess. Þess vegna er þetta út af fyrir sig ekkert nýtt í mínum huga. En ég hygg, að hv. 6. þm. Sunnl. (HB) hafi kannske haldið eitthvað annað. (Grip-ið fram í.) Já, þetta er efst í mínum huga, og ég trúi því, að allir þm. hugsi þannig. Og í öðru lagi er það, að raforkumálastjóri staðfestir það fyrir fjvn., að mér er sagt, að líkur séu til þess mjög miklar, að allir landsmenn verði búnir að fá rafmagn 1970, og að þessu er stefnt og að þessu er unnið, eins og hv. alþm. vita.

Hv. flm. talaði um, að það væri sennilegt, að það væri hægt að fá niðurstöður frá n. fyrr, og gaf í skyn, að visu með högværð, að ég mundi geta ýtt betur á þetta. En ég vil taka það fram, að þegar ég skipaði í n., tók ég það fram í bréfinu, bréfið endar með því, það er nefndarskipunin, en síðasta línan í þessu bréfi er þannig, með leyfi hæstv. forseta.: „Rannsókn þessari óskast lokið svo fljótt sem unnt er.“ Ég hef nú rætt við raforkumálastjóra um þetta og ég hef enga trú á því, að þingnefndin, með allri virðingu fyrir henni, ýti fastar á þetta en ég, en að sjálf-sögðu getur n. talað við alla þessa nm. En með fullri virðingu fyrir nefndarmönnum hef ég enga trú á því, að hún ýti fastar á þetta en ég.

Hv. 6. þm. Sunnl. upplýsti það, að hann hefði greitt atkv. með þáttill, sem ég nefndi. Því trúi ég vel. Vitanlega hefur hann gert það. En borið saman við þá ræðu, sem hann flutti hér áðan, hefði maður nú haldið, að hann hefði setið hjá og álitid þáttill. alveg óþarfa. En með því að greiða atkv. með till. lýsti hann því óbeint yfir, að það væri þörf á athugininni og að það væri kannske ekki alveg ljóst, að það væri bezt að leggja línu austur. Ég hygg, að jafnvel þótt það verði niðurstaðan, að það væri bezt að fá línuna, sé nauðsynlegt að fá rannsóknina og niðurstöðuna til þess að geta fengið fjármagn til framkvæmda. Þá vita hv. alþm., hvaða kostur er beztur, og þetta er tiltölulega dýrt fyrirtæki, og það verður vitanlega krafa ríkisvaldsins og fjárveitingavaldsins, að það sé gert, sem heppilegast er. Mér dettur ekki í hug að neita því, að það geti komið til greina, að þetta sé það bezt, en ég veit það ekki, fyrr en niðurstaðan liggur fyrir.

Hv. flm. nefndi hér tvo ágæta menn, Siggeir í Holti og Jón í Seglbúðum, sem skrifuðu bæði mér og sennilega öllum þm. Sunnlendinga í fyrra. Það er allt rétt, sem flm. sagði um það. En ég hef talað við a. m. k. annan og ég held báða þessa menn, a. m. k. annan, og hann taldi mjög eðlilegt, að þetta væri athugað, og af þeim upplýsingum, sem raforkumálastjóri sagði mér, var þeim fagnað mjög, þegar þeir komu þarna austur, af hreppstjórunum og oddvitunum, og þeim fannst eðlilegt og ágætt, að þetta væri kannað og það væri rannsakað af þekkingu, hvað væri auðveldast í þessum málum. Ég held, að þessir ágætu oddvitar og hreppstjórar hafi áttað sig á því, að það væri

nauðsynlegt, að slík könnun og rannsókn lægi fyrir, áður en farið væri að óska eftir fjárveitingu til framkvæmda. Og ég leyfi mér að fullyrða, að sú meðferð, sem þetta mál hefur fengið hér, sé í samræmi við vilja Skaftafellinga, og ég held, að það hefði verið eðlilegt, að hv. 6. þm. Sunnl. hefði beðið með að flytja frv. þetta í annað sinn, þangað til þessi rannsókn lá fyrir. Ég er ekkert að setja út á það sérstaklega, þó að ekki væri beðið eftir því, en það væri út af fyrir sig eðlileg málsmeðferð, úr því að þessi athugun er í gangi.

Ég sé ekki ástæðu til að fjölyrða meira um þetta. Þetta mál fer til n. og fær sína þinglegu meðferð, og hv. n., sem fær málið, getur talað við þessa 3 ágætu nm., sem hafa málið til frekari meðferðar.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 11 shlj. og til fjhn. með 12 shlj. atkv.

Nefndarálit frá minni hl. fjhn., á þskj. 509, var útbýtt 15. apríl, en frv. var ekki á dagskrá tekið framár.

63. Almennatryggingar (frv. AG).

Á 15. fundi í Sp., 7. des., var útbýtt frá Ed.:

Frv. til l. um breyt. á l. um almennatryggingar, nr. 40 30. apríl 1963 [86. mál] (þmfrv., A. 118).

Á 22. fundi í Ed., 8. des., var frv. tekið til l. umr.

Frv. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 12 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Ég þarf ekki að hafa mörg orð um þetta frv. nú. Ég flutti sams konar frv. hér í hv. d. á síðasta þingi og gerði þá samilega grein fyrir efni þess, en efnið er í fáum orðum sagt það, að tannlæknishjálpi skuli vera á meðal þeirra réttinda, sem sjúkrahagsmenn í landinu njóta.

Á síðasta þingi var sams konar frv. felld, en ég endurflyt nú samt frv., og það er að sjálf-sögðu vegna þess, að ég tel þetta mál mjög mikilsvært frá tryggingarlegu og heilbrigðislegu sjónarmiði.

Í stað þess að rökræða frv. vil ég að þessu sinni beina þeirri áskorun til hv. þdm. og sérstaklega til þeirrar n., sem frv. fær til athugunar, að kanna hug sinn vandlega að þessu sinni og flana ekki að því a. m. k. að fella frv.

Að mínum dómi kemur vel til greina að gera á þessu frv. einhverjar breytingar og jafnvel all-verulegar breyt. T. d. er það vel hugsanlegt að takmarka réttindin við ákveðna aldursflokka, svo sem að veita réttindin eingöngu börnum og unglingum fram til 18 eða 20 ára aldurs, eins og Tryggingastofnun ríkisins raunar tæpti á í álitsgerð sinni hér í fyrra.

Mér finnst, að algert skeytingarleysi Alþingis um þennan merka þátt í heilbrigðismálunum, þennan merka þátt sjúkráðgjafarinnar í landinu, sé óafsakanlegt með öllu. Tannvernd og tannviðgerðir eru ekki aðeins heilbrigðismál, heldur og mikilsvert menningarmál, að ég tel. Í þessum efnun stöndum við enn langt að baki öllum okkar grannþjóðum. Við eigum enga afsökun fyrir þessu, og sízt af öllu getum við borið við lélegum efnahag þjóðarinnar, og það er Alþingi, vægast sagt, ekki til sóma, að fella mál sem þetta þing eftir þing. Það er ekki hægt að bera við, eins og ég sagði, fjárskorti, og það er ekki heldur hægt að bera við vöntun á tannlæknum. Þótt þeir séu að visu allt of fáir í landinu, eða einungis innan við 80 á öllu landinu, nýtast störf þeirra engu verr, þótt sjúkrasamlögin greiði þessi sömu störf að einhverju eða verulegu leyti. Ég hygg, að gild rök finnst ekki gegn efni þessa frv. Það skyldi þá helst vera þau rök, sem pólitískir andstaðingar almannatrygginga hafa á reiðum höndum, menn, sem eru andvígir almannatryggingum, andvígir sjúkratryggingum og öðrum almannatryggingum. En ég á bágð með að skilja annað en þeir, sem í raun og veru vilja veg almannatrygginganna í landinu, hljóti að styðja mál eins og þetta, ef þeir á annað borð fá að láta sannfæringu sína og samvizku ráða hér í þingsölunum.

Ég ætla ekki að hafa þessi orð fleiri að sinni. Herra forseti. Ég legg til, að þessu frv. verði að lokinni umr. vísað til 2. umr. og hv. heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 15 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 15 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

64. Héraðsskóli í Austur-Skaftafellssýslu.

Á 22. fundi í Ed., 8. des., var útbýtt:

Fr. til 1. um héraðsskóla í Austur-Skaftafellssýslu [87. mál] (pmfrv., A. 119).

Á 23. fundi í Ed., 12. des., var frv. tekið til 1. umr.

Fr. of seint fram komið. — Deildin leyfði með 11 shlj. atkv., að það yrði tekið til meðferðar.

Flm. (Páll Þorsteinsson): Herra forseti. Fyrir 20 árum fór fram gagngerð endurskoðun á skólalöggjöf landsins. Þá voru sett lög um skólakerfi og fræðsluskyldu og í framhaldi af því ný lög um barnafræðslu og gagnfræðanám og menntaskóla. Helztu breyt. og nýmæli, sem gerð voru við þá endurskoðun, eru þau, að allir skólar skulu mynda samfellt skólakerfi og skólunum er skipt í fjögur stig, þ. e. barnafræðslustig, gagnfræðastig,

menntaskóla- og serskólástig og háskólástig, að skiptin milli skólástiga skyldu verða önnur að ýmsu leyti en áður var, þannig að barnaskólarnir störfuðu einu ári skemur en verið hafði, en gagnfræðanámistig lengdist að sama skapi. Enn fremur, að menntaskólar yrðu fjögurra ára skólar í stað 6 ára, eins og þeir voru áður. Í þriðja lagi var ákveðið, að skólaskylda skyldi lengd. Í fjórða lagi var stefnt að því að koma á sem jafnastri aðstöðu til skólalöngu, hvar svo sem æskufólk er búsett í landinu. Landsprófið var liður í þessu, þar sem nemendur áttu að geta tekið inn-tökuþróf upp í menntaskólana í skólum gagnfræðastigsins víðs vegar úti um land. Og í fimmta lagi var að því stefnt, að aukin skyldi fjölbreytni í skólastarfinu.

Það kemur greinilega fram í grg. með frv. um skólakerfi og fræðsluskyldu, hvað löggj. var rík áhrifa á það af þeim, sem undirbjuggu skólalöggjöfina fyrir 20 árum, að sem mestur jöfnuður yrði um aðstöðu fólks til skólalöngu. Í þessari grg. segir svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Það, sem einkum vakir fyrir n. við skólaskipan þessa stigs,“ þ. e. gagnfræðastigsins, er það, að fræðslan verði nægilega fjölbreytt og hagnýt og dregið verði úr þeim aðstöðumun, sem misjafn fjárhagur og búsetuskilyrði hafa valdið. Hver unglingur á þessu aldursskeiði þarf að fá þá fræðslu, sem best á við hæfileika hans og áhugaefni og helst getur komið honum að notum, hvort sem hann heldur áfram námi eða hverfur að atvinnu. Efnahagur eða búseta má ekki valda torfærum. Hvert mannsefni þarf að koma til skila.“

Nú hefur þessi skólalöggjöf verið í gildi í 20 ár, og því miður er reynslan sú, að eftir þennan tíma vantar mikið á, að fullur jöfnuður sé um aðstöðu ungmenna í landinu til skólalöngu. Kemur þar m. a. til, að í sumum landshlutum vantar enn þá tilfinnanlega skóla, einkum á gagnfræðastiginu. En með skólalöggjöfinni var stefnt að því, að hver sýsla og hver kaupstaður væri fræðsluhérað og í hverju fræðsluhéraði skyldi vera einn gagnfræðaskóli hið minnsta. Þessu ákvæði laganna var að sönnu breytt síðar, en að þessu var stefnt með lagasetningunni fyrir 20 árum.

Þegar þessi endurskoðun skólalöggjafarinnar var gerð, sem ég hef nú dregið á, voru starfandi í landinu nokkrir héraðsskólar, sem höfðu þá þegar 10–20 ára starfsferil að baki. Þeir skólar höfðu verið reistir fyrir forgöngu héraðanna, þar sem þeir voru stofnsettir og störfuðu, en með riflegum stuðningi ríkisins. En með hinni nýju skólalöggjöf voru gerðar tvær veigamiklar breytingar á aðstöðu héraðsskólanna. Áður höfðu þeir verið að lögum sjálfseignarstofnanir, sem héruðin höfðu haft forgöngu um að reisa og sáa um rekstur á og skipuðu stjórn skólanna. En með lögunum um gagnfræðanám, sem sett voru 1946, var eignarrétti héraðsskólanna breytt, þannig að þá var kveðið svo á, að þeir skyldu vera sameign ríkisins og hlutaðeigandi sveitarfélaga, þannig að eignarhluti ríkisins væri ¾, en hluti hlutaðeigandi sveitarfélags ¼ og stofnkostnaður, að því er snertir viðbætur eða nýja skóla, skyldi greiddur í þessum hlutföllum. Hin meginbreyt-

ingin, sem gerð var á aðstöðu héraðsskólanna, var sú, að námsefni þeirra var fellt inn í hið samræmda skólakerfi. Þeir áttu að gegna því hlutverki í skólakerfinu að veita æskufólki í þeim héruðum, þar sem þessir skólar starfa, aðstöðu til fullkomins gagnfræðanáms. Þetta kemur einnig fram í grg. fyrir l. um skólakerfi og fræðsluskyldu, því að þar segir svo um stöðu héraðsskólanna í skólakerfinu, með leyfi hæstv. forseta:

„Héraðsskólar þeir, sem nú eru til, mundu taka þar við og nokkrir fleiri rísa upp til viðbótar. Þeir yrðu yfirleitt tveggja vetra skólar og tækju við þeim, sem lokið hefðu unglingaprófi. Þó gæti komið til greina að hafa eina ársdeild neðan við til þess að jafna aðstöðumun, ef nemendur yrðu misvel undirbúnir. Eftir fyrri veturinn í héraðsgagnfræðaskóla gætu nemendur þreytt miðskólaþróf, en síðari veturinn yrði helgaður hagnýtu námi, hliðstæðu við nám í fjórða bekk gagnfræðaskólanna í kaupstöðunum.“

En þrátt fyrir það, þó að stefnan að þessu leyti væri mörkuð á þennan hátt fyrir 20 árum, hefur framkvæmdin orðið sú, að enginn héraðsskóli hefur verið byggður síðan 1949. Skógaskóli er yngstur á meðal menntastofnana, sem nefna má þessu nafni, og hann tók til starfa haustið 1949. Og nú er svo komið, að í sumum héruðum verða skólarnir, sem eiga að gegna því hlutverki að veita fullnægjandi aðstöðu til gagnfræðanáms fyrir sveitæskuna, að synja fjölmörgum umsækjendum um skólavist. Afleiðingarnar fyrir nemendurna eru þær, að annaðhvort verða þeir að fresta um sinn gagnfræðanámi og missa þá oft dýrmæt看 tíma eða jafnvel að þeir hverfa algerlega frá framhaldsnámi. Þegar ástæður eru þannig, má með sannri segja, að mikið skorti á, að æskufólkinu í landinu sé af þjóðfélagsins hálfu búin fullnægjandi aðstaða að þessu leyti.

Ég skal ekki fara að gera hér á umtalsefni í löngu máli, hvaða orsakir kunna að vera til þess, að svona er komið. Þær orsakir geta verið af ýms-um toga spunnar og jafnvel ekki alls staðar þær sömu. En ég tel, að um þennan þátt skólamála hafi að undanförunu ekki verið nægileg örvun af hendi ríkisvaldsins. Þó að ýmislegt hafi verið gert og sumt vel á sviði skólamála, hefur allt annað setið í fyrirrúmi en það að fjölga héraðsskólum í landinu eða bæta aðstöðu þeirra, sem fyrir eru.

Annað, sem kemur til greina í þessu sambandi, er það, að með sívaxandi verðbólgu vex hröðum skrefum sá kostnaður, sem því fylgir að koma upp slíkri menntastofnun sem héraðsskóli er. Á hinn bóginn hafa tekjustofnar sýslufélaganna staðið nær óbreyttir um mjög langt skeið, og nú er svo komið, að sýslufélagin hafa yfirleitt úr litlu að spila til þess að taka á sínar herðar þungar fjárhagsbyrðar eða ráðast í kostnaðarsamar framkvæmdir. Þetta hefur Alþingi að vissu leyti viðurkennt, því að ég minnst þess, að fyrir eigi löngu var hér til umr. á þingi till. um það, að nauðsyn bæri til þess að láta endurskoða tekjustofna sýslufélaganna, og mig minnir, að sú till. væri samþ. og afgr. sem ályktun Alþingis.

Það hefur einnig komið í ljós í sambandi við starfsemi héraðsskólanna, að fjárhagur þeirra

hefur orðið mjög óhægur og þeir hafa átt erfitt með að ráðast í þær framkvæmdir, sem nauðsyn bar til, vegna viðbóta eða nauðsynlegs viðhalds, og af þeim ástæðum var það, að á þinginu 1961 var enn gerð breyt. á eignarrétti og aðstöðu héraðsskólanna, þeirra sem starfað hafa um áratugi, með sérstakri löggjöf, sem eru l. nr. 34 frá 1962. Flm. að því frv. voru 4 þm. úr Sjálfstfl., og átti það tiltölulega góðum skilningi að mæta hér á hv. Alþingi og tiltölulega greiðan gang í gegnum þingið. En með þeirri löggjöf, l. nr. 34 frá 1962, var skrefið stigið að fullu, þannig, að héraðsskólarnir verða, ef hlutaðeigandi héruð leita samninga um það á grundvelli laganna, séreign ríkisins. Og nú mun það vera svo, að flest þau héruð, sem að þessum menntastofnunum standa, hafa notfært sér ákvæði þessara laga, og munu flestir þessara skóla þegar vera orðnir séreign ríkisins. Þegar þetta skref var stigið í löggjöfinni, mátti mönnum vera það ljóst, að með því hlyti í raun og veru að vera mörkuð sú stefna af löggjafans hálfu, að ríkið kostaði og hefði á sínum vegum rekstur allra héraðsskóla í landinu, ekki einungis þeirra, sem l. frá 1962 sérstaklega taka til, heldur og nýrra héraðsskóla, sem reistir kynnu að verða. Ég lét þessa skoðun í ljós við afgreiðslu frv. á þingi 1961—1962 og lét atkv. mínu um það mál fylgja hér í þessari hv. d. svofelldan fyrirvara, eins og Alþingistiðindin votta, með leyfi hæstv. forseta:

„Ég lít þannig á og vil láta það koma fram í umr. um þetta mál, að með þessu frv. sé tekin upp ný stefna um greiðslu kostnaðar þeirra skóla, sem hér um ræðir, og eignarrétt á þeim. Hér er að mínum dómi skapað fordæmi, þannig að sú nýja regla, sem Alp. lögfestir nú í þessu máli, hljóti að gilda um nýja héraðsskóla, sem reistir kunna að verða, þótt svo sé ekki fyrir mælt í þessu frv., eins og það nú er orðað. Með þessum skilningi greiði ég atkv. með frv. óbreyttu, eins og það liggur hér fyrir.“

Aðstaðan á Suðausturlandi er í þessu efni mjög erfið. Eiðaskóli starfar á Fljótsdalshéraði, eins og kunnugt er, og er aðalmenntastofnun Austurlands, a. m. k. sveitahreppanna, á gagnfræðastiginu. En Eiðaskóli er ein af þeim menntastofnunum, sem ekki hafa getað fullnægt eftirspurn nemenda um skólavist náðarnærri eins og þörf hefði verið á. Umsókn um þennan skóla hefur hin síðari ár verið svo mikil, að það hefur orðið að synja fjölmörgum um skólavist árlega. Þetta skapar að sjálfsögðu mikla erfiðleika fyrir þá nemendur, sem komast ekki þarna að til skólavistar, eins og ég hef áður dregið á. Síðan er enginn fullkominn gagnfræðaskóli á svæðinu frá Eiðum á Fljótsdalshéraði að Skógum í Rangárvallasýslu. Fólksfjöldi á þessu svæði er þó allmikill og vegalengdir mjög miklar, svo að það er af þeim ástæðum fullkomlega eðlilegt, að á þessu svæði verði reistur sem fyrst fullkominn og vel búinn skóli, er veiti fræðslu á gagnfræðastiginu. Þetta hefur um nokkurt árabil verið áhugamál Austur-Skaftafellinga og það hefur oft verið rætt þar á fundum heima í héraðinu og með ýmsum hætti verið reynt að þoka þessu máli áleiðis, þó að frv. á þingi hafi ekki verið borið fram um þetta efni fyrr en nú. En þróun skólamála í Austur-

Skaftafellssýsla er komin á það stig, að nokkurn veginn er ákveðið, með hverjum hætti séð verði framvegis fyrir barnafræðslu í héraðinu. Það er enn fremur nokkurn veginn ákveðið, hvernig séð verði fyrir aðstöðu unglinga til þess að ljúka námi á unglingsastiginu, þ. e. a. s. fyrri hluta gagnfræðanæms. Það eru enn fremur teknar til starfa miðskóladeildir á Höfn og á Djúpvogi, sem eru visir að fullkomnu skólahaldi á þessu svæði og bæta til bráðabirgða úr brýnustu þörf, en geta þó ekki veitt fullnægjandi aðstöðu á þessu sviði til frambúðar.

Á síðasta sýslufundi sýslunefndar A-Skaftafellssýslu var einróma samþykkt svofelld ályktun, með leyfi hæstv. forseta:

„Sýslufundur Austur-Skaftafellinga 1966 telur, að brýn nauðsyn sé á því að byggja héraðsskóla (heimavistarskóla gagnfræðastigs) í sýslunni, en telur jafnframt, að útilokað sé, að sýslan geti staðið straum af stofn- og rekstrarkostnaði slíkrar stofnunar skv. lögum nr. 41/1955. Skorar sýslunefndin því fastlega á alþm. kjördæmisins að bera fram frv. á næsta Alþ. til breytinga á téðum lögum, þess efnis, að ríkið láti byggja héraðsskóla í Austur-Skaftafellssýslu, sem sé eign ríkisins.“

Og fulltrúafundur bænda í Austur-Skaftafellssýslu, þar sem saman voru komnir 30 fulltrúar búsettir á við og dreif um héraðið, tók eindregið í sama streng um miðjan nóv. s. l., því að þar var gerð með shlj atkv. allra fulltrúa svofelld ályktun:

„Fulltrúafundur bænda í Austur-Skaftafellssýslu, haldinn að Mánagarði dagana 12.—13. nóv. 1966, fagnar því, sem áunnizt hefur í skólamálu sýslunnar, sérstaklega með tilkomu miðskóladeilda á Höfn, og skorar á alþm. kjördæmisins að vinna að framgangi héraðsskólafundunar í sýslunni í samræmi við tillögu frá sýslunefnd Austur-Skaftafellssýslu, er samþykkt var á sýslufundi 1966.“

Í samræmi við þessar áskoranir og í framhaldi af þeim umræðum og undirbúningi um þetta mál, sem farið hefur fram í Austur-Skaftafellssýslu á undanförunum árum, er nú þetta frv. hér fram borið.

Það er efni frv., að reisa skuli nýjan héraðsskóla í Austur-Skaftafellssýslu og sé hann búinn heimavist handa nemendum. Skóli þessi skuli reistur skv. áætlun, er menntmrh. í samráði við sýslunefnd lætur gera, og skuli við það miðað, að hafizt verði handa við smíði skólans eigi síðar en á árinu 1968 og skólinn verði fullgerður á eigi lengri tíma en 5 árum. Þá er kveðið svo á í frv. í samræmi við stöðu hinna eldri héraðsskóla og í samræmi við þá skoðun, sem ég hafði áður á þingi látið í ljós um það efni, að ríkissjóður beri allan kostnað af byggingu og rekstri þess héraðsskóla, sem lög þessi taka til, en sýslan skuli þó leggja skólanum til ókeypis skólastað. Þá eru ákvæði um námsefni og prófkröfur, að þær verði hinar sömu og eru í öðrum skólum, sem starfa á gagnfræðastiginu og eru sambærilegir. Og loks eru ákvæði í frv. um það, að ríki og sýslufélag eigi saman aðild að stjórn skólans, þannig að menntmrh. skipi tvo stjórnarmenn og annan þeirra formann, en sýslunefnd kjósi þrjá stjórnarmenn að fengnum tillögum fræðsluráðs.

Ég gat þess fyrr í þessari ræðu, að Eiðaskóli væri menntastofnun Austurlands, a. m. k. sveitahreppanna, á þessu skólastigi, gagnfræðastiginu, sem hér er sérstaklega rætt um. En Eiðaskóli er þannig settur, að 10 hreppar eru, að segja má, í næsta nágrenni við þá menntastofnun, eða allir hrepparnir á Fljótsdalshéraði. Hins vegar er Suður-Múlasýsla landfræðilega klofin sundur af fjallgördum, sérstaklega af fjallgarðinum, sem myndar Breiðdalsheiði og gengur í sjó fram milli Breiðdals og Stöðvarfjarðar, svo að til skamms tíma hefur alls ekki verið fær vegur meðfram ströndinni á milli þessara byggðarlaga, þó að nú sé búið að koma þar ferum vegi á milli byggðarlaganna. Það þykir því mjög koma til álita, að sá hluti Suður-Múlasýslu, sem liggur sunnan Breiðdalsheiðar, standi að héraðsskóla þeim, sem hér er rætt um, ásamt Austur-Skaftafellssýslu. Og ef svo yrði, mundu sýslunefndir beggja þessara sýslufélaga með nokkrum hætti verða aðilar að málinu, og er þá gert ráð fyrir því, ef svo skipast, að sýslunefnd Austur-Skaftafellssýslu kjósi tvo menn í skólanefnd, en sýslunefnd Suður-Múlasýslu einn.

Ég hef þá gert grein fyrir aðdraganda þessa máls og enn fremur helztu ákvæðum frv. og tel ekki ástæðu til að fjölýrða meira um málið að svo stöddu, en legg til, að frv. verði að þessari umræðu lokinni vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

ATKVGR.

Fr. v. vísað til 2. umr. með 13 shlj. atkv. og til menntmn. með 14 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagsskrá tekið fram.

65. Tekjustofnar sveitarfélaga (frv. AG).

Á 21. fundi í Sp., 2. febr., var úbýtt frá Ed.:

Fr. v. til 1. um breyt. á l. nr. 51 10. júní 1961, um tekjustofna sveitarfélaga [98. mál] (þmfrv., A. 193).

Á 34. fundi í Ed., 6. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Á þskj. 193 flyt ég frv. til 1. um breyt. á l. um tekjustofna sveitarfélaga. Breytingin er þess efnis, að bætur almannatrygginga, aðrar en fjölskyldubætur, skuli undanþegnar útsvarsálagningu. Á þskj. 194 flyt ég sams konar till., þar legg ég til, að bætur almannatrygginga, aðrar en fjölskyldubætur, skuli draga frá tekjum, áður en tekjuskattur er á þær lagður.

Í gildandi 1. um tekjustofna sveitarfélaga finnst heimild til þess að undanþiggja bætur almanna-trygginga útsvarsálagningu, en þar er aðeins um

heimild að ræða og annað ekki, heimild, sem ef til vill er notuð einhvers staðar í sveitarfélögum, en annars staðar alls ekki. Engin tilsvarendi heimild finnst í l. um tekjuskatt og eignarskatt. Það er sem sagt höfuðatriði míns máls, að bætur almannatrygginga, aðrar en fjölskyldubæturnar, skuli vera undanþegnar útsvari og tekjuskatti.

Ég skal játa, að þegar ég hugleiði þetta mál, er mér alltaf ofarlega í huga gamla fólkið. Mér finnst það einhvern veginn umkomulausast allra í þjóðfélaginu, jafnvel enn þá umkomulausara en aðrir öryrkjar og örkumlamenn. Eins og kunnugt er, eiga vissir hópar örkumla fólks sér málsvara í eigin félögum og félagasamböndum, en einhvern veginn held ég, að gamalmennin hafi orðið útundan, þau eigi sér í raun og veru engan málsvara. Þau eru dreifð um allt landið, og til þeirra er lítið tillit tekið.

Mér finnst rétt að láta skoðun mína koma fram hér á Alþingi, skoðun, sem byggist á 30 ára reynslu minni í starfi sem læknir í Reykjavík, en hún er á þá leið, að þjóðfélagið beiti gamalmenni sín illri meðferð, eins í dag og fyrir 100 árum eða meira. Við skulum hugleiða, að við erum skeytingarlausir um velferð gamals fólks. Við gefum vandamálum þess lítinn gaum og höfum ekki áhuga á að bæta aðstöðu þess í samfélaginu. Vegna þessa skeytingarleysis og áhugaleysis þykj- umst við aldrei hafa ráð á því peningalega að styðja og styrkja gamalmennin. Afleiðingin verður ill meðferð á gamalmönnum í landinu, og óneitanlega er það leiður löstur í fari okkar Ís- landinga. Það er talsverð tilheinging hjá einstak- lingum til þess að vikja gömlu fólki af heimil- um sínum. Gamalmenni hafa enn í dag litla að- stöðu til að búa að sínu á eigin heimilum. Þessi tilhneiging gerir vart við sig, tilhneigingin til að hrekja gamalmennin burt af heimilunum, og þetta er gert, án þess að samfélagið eða einstaklingarnir sjái gamla fólkinu fyrir sómasamlegum sama- stað. Þetta kalla ég illa meðferð. Ég kalla það líka illa meðferð að reka mann frá starfi fyrir þær sakir einar, að hann hefur náð vissum aldri. Þetta er gert. Það er einnig ill meðferð að skammta gamalmenni svo naumt, að ógjörningur sé að lifa á því, en þetta er gert, og þetta er ein- mitt það, sem mál mitt snýst um í dag.

Vissulega hafa margir komið auga á og skilja þá niðurlægingu, sem gamalmenni verða að þola hér á landi, og það hefur allmikið verið rætt um nauðsyn úrbóta. En það hefur furðulega lítið verið aðhafzt í þessu efni. Hver skyldi orsök athafna- leysisins vera? Ég hygg, að hún sé fyrst og fremst sú, að menn hlátt áfram tíma ekki að sjá af pen- ingum, sem til slíkrar úrbótar þarf, menn telja þá eftir. Ellilífeyrir — og einnig örorkulífeyrir — er mjög skorinn við nögl. Þessu neitar enginn. Hann þyrfti að vera tveim til þrem sinnum hærri til þess að vera lífvænlegur. Þess vegna kemst gam- alt fólk ekki af þrátt fyrir ellilífeyri, nema með því að hafa úti einhver önnur spjót. Annað- hvort verður það að reyna af sínum veika mætti að afla sér viðbótaskatta með vinnu eða þiggja ölmusu. Það á við áreiðanlega um langmestan hluta gamalmenna, að þau eru ekki aflögufær, jafnvel þó að þau hafi einhverjar tekjur, t. d. at- vinnutekjur.

En gamalmönnum, sem má segja að séu komin að fótum fram, er alls ekki hlíf við hina ströngu skattheimtu ríkis og sveitarfélaga. Þeir aðilar víla það sannarlega ekki fyrir sér að fara ofan í vasa gamla fólksins og draga til sín hvern pen- ing, sem nokkur kostur er að ná í frá því, eins og raunar gildir um aðra borgara. En ég held, að hér ætti að gera mun á. Einn liðurinn í að- stoð við gamla fólkið er auðvitað sá að hjálpa því fjárhagslega, hlífa því við miklum fjárhags- legum blóðtökum, þótt öðrum og sterkari borg- urum sé ekki hlíf.

Þetta, sem ég hef nú sagt um gamla fólkið, gildir vissulega að miklu leyti um aðra bótæga almannatrygginga, öryrkjana, þá slösuðu og hina sjúku. Bætur þeirra allra eru skornar við nögl, eins og við viðurkennum allir, og mér finnst ekki líta vel út, að þjóðfélagið sé að reyta af þessari lúsarögn, sem þessu fólki er veitt, með skatt- heimtu. Það kann að vera, að einstöku menn yfir 67 ára aldur hafi góðar tekjur, hafi háar tekjur, en mér vex það ekki í augum, þó að slík- um manni sé hlíf við því að skattleggja ellistyrk- inn hans. Ég viðurkenni, að það er ekki þörf á því í þessu tilfelli, en við höfum verið inni á því allengi hér að gera ekki mismun eftir efna- hag. En það, sem vakir fyrir mér fyrst og fremst, er, að flest gamalmenni eru annaðhvort örsnauð eða hafa ekki nema til brýnustu nauðpurftar. Löggjafinn hefur að vissu marki sýnt skilning í þessu efni. Hann hefur sýnt hann með því að gefa það frjálst, að útsvör þurfi ekki að leggja á bætur almannatrygginga. Þetta er viðurkenning frá hálfu löggjafans. En ég hygg, að reynslan hafi sýnt, að hér er ekki nógu langt gengið. Við eigum að ganga lengra. Alþingi á að samþykkja, að bætur almannatrygginga skuli undanþegnar útsvari, og ekki aðeins það, heldur að þær skuli einnig undanþegnar tekjuskatti, en til þess þarf breyt. á tvennum lögum.

Þessi frv. liggja nú frammi hér til umr., og ég tel mig hafa talað fyrir báðum, þannig að ég þurfi ekki að eyða orðum að því frekar, og skal nú látið staðar numið.

Herra forseti. Ég legg til, að þessu frv. verði að umr. lokinni vísað til hv. heilbr.- og félmn.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 15 shlj. atkv. og til heilbr.- og félmn. með 14 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag- skrá tekið fram.

66. Tekjuskattur og eignarskattur (frv. AG).

Á 21. fundi í Sp., 2. febr., var útbýtt frá Ed.:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 90 7. okt. 1965, um tekjuskatt og eignarskatt [99. mál] (þmfrv., A. 194).

Á 34. fundi í Ed., 6. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Flm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Ég hef þegar gert grein fyrir þessu frv. og mun ekki gera það frekar. Ég vildi aðeins leggja til, að frv. verði að umr. lokinni vísað til hv. fjhn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til fjhn. með 14 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

67. Einkasala ríkisins á tóbaki.

Á 36. fundi í Ed., 13. febr., var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 58 8. sept. 1931, um einkasölu ríkisins á tóbaki [117. mál] (þmfrv., A. 217).

Á 37. fundi í Ed., 14. febr., var frv. tekið til 1. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 38. fundi í Ed., s. d., var frv. aftur tekið til 1. umr.

Flm. (Alfreð Gíslason): Herra forseti. Það er gömul þekking, að tóbaksreykingar geta valdið heilsutjóni. Þannig hefur það lengi verið vitað, að reykingar eru óhollar lungum og öndunarfar-um yfirleitt, sem þær erta og skadda smám sam-an. Það hefur einnig lengi verið skoðun fræðimanna, að tóbakseitrið hefði skaðleg áhrif á æðakerfið í líkamanum. Hitt er miklu nýrri þekking, að orsakasamband sé á milli tóbaksreykinga og krabbameins. Það eru ekki ýkjamörg ár síðan menn uppgötvaðu einkennilegt samband á milli útbreiðslu reykinga og þá sérstaklega vindlinga-reykinga annars vegar og krabbameins í lungum hins vegar. Þetta hefur síðan verið athugað af mikilli kostgæfni í menningarlöndunum, bæði austan hafs og vestan, og allar líkur virðast styðja það, að tóbaksreykingarnar eigi a. m. k. verulegan þátt í myndun lungnakrabbna.

Það var eðlilegt, að mönnum brygði í brún, þegar þetta varð kunnugt, og það er jafneðlilegt, að læknar og aðrir heilsufrömuðir færu á stúfana með baráttu á hendur tóbaksnotkun. Slík baráttu hefur nú verið háð í allmörg ár í hinum menntaða heimi, og hún hefur einnig náð til okkar hér. Það eru sérstaklega nokkrir menn í Íslenzkri læknastétt, sem hafa gengið fram fyrir skjöldu og varað við hættunni, bent á hana og hvatt til öflugrar baráttu gegn reykingunum. Það er eðlilegt, að hér eins og annars staðar hafi fallið í verkahring krabbameinsvarnafélaganna að standa í broddi fylkingar í þessari baráttu. Í

fyrstu virtist svo sem árangur af þessari baráttu yrði verulegur. Seinna var aftur á móti svo sem úr honum drægi, af hvaða ástæðu sem það er. En staðreynd er, að eftir að baráttan gegn tóbaksreykingum hófst fyrir alvöru, hófst einnig önnur baráttu. Það var varnarbaráttu tóbaksframleiðenda og tóbaksseljenda, og þeir hafa síðan ekki látið sitja við vörnina eina, heldur hafa þeir einnig hafið hatramma sóknarbaráttu fyrir aukinni tóbaksnotkun, fyrir auknum reykingum. Þetta höfum við Íslendingar orðið greinilega varir við hin síðari ár. Það var alls ekki mikið um það hér fyrr á árum, að miklu fé væri varið til tóbaksauglýsinga, en þessar auglýsingar hafa á síðari árum einmitt aukizt og margfaldazt. Áreiðanlega er það mótaleikur gegn baráttunni við tóbakið.

Helzta og skæðasta vopn tóbaksframleiðenda er auglýsingin, og það er og sýnir sig að vera vopn, sem bitur vel. Mér er kunnugt um, að þeir menn, sem fremst standa hér og víða erlendis í baráttunni gegn krabbameini, baráttunni gegn reykingum, hafa miklar áhyggjur af tóbaksauglýsingunum, miklar áhyggjur af hinum auknu tóbaksauglýsingum, því að þeir gera sér grein fyrir, hversu biturt vopn þetta er. T. d. skal ég aðeins geta ummæla, sem birtust í norsku tímariti og síðan voru prentuð í málgagni Krabbameinsfélags Íslands, Fréttabréfi um heilbrigðismál, en þau ummæli hljóða svo, með leyfi hæstv. forseta:

„Það er gersamlega tilgangslaust að vænta nokkurs verulegs árangurs af baráttunni gegn tóbaksnautninni, meðan auglýsingarnar leika lausum hala. Þær brjóta jafnt og þétt niður það, sem hin jákvæðu öfl reyna af framsýni sinni og þrautseigju að byggja upp.“

Þetta er þá skoðun þeirra, sem fremst standa í baráttu gegn tóbaksreykingum og þar með í varnarbaráttunni gegn krabbameininu.

Það hefur orðið hér á landi sú þróun sem víða annars staðar, að lungnakrabbna eykst með ári hverju hin síðari árin. Ég hef ekki tiltækar tölur um þetta nú, en það er óhætt að segja, að hann hafi aukizt um helming á síðustu 10—15 árum, og fróður maður í læknastétt, lungnaskurðlæknirinn Hjalti Þórarinnsson, getur þess til og styðst þar við reynslu síðustu ára, að eftir svo sem 4—5 ár hér frá muni um 100 Íslendingar sýkjast árlega af lungnakrabbna. Nú er því engan veginn haldið fram, — það er rétt að geta þess, — að lungnakrabbna geti ekki orsakazt af öðru en reykingum, en það sýnir sig, að hann er langtum tíðari í hópi reykingamanna heldur en í hópi þeirra manna, sem ekki reykja. Munurinn nemur hvorki meira né minna en því, að lungnakrabbna er 10—15 sinnum tíðari hjá reykingamönnum heldur en hjá þeim mönnum, sem reykja ekki. Þetta ætti að vera nægileg hugvekja fyrir okkur alþm., þegar um er að ræða frv. til l. um bann við tóbaksauglýsingum.

Á hvora vogarskálina viljum við leggja okkar lóð? Viljum við styðja tóbaksframleiðendur með því að hafna tilmælum um auglýsingabannið? Eða viljum við styðja þá góðu menn, sem berjast gegn tóbaksnotkun, sérstaklega auglýsingum, og þá fyrst og fremst á meðal æskulýðsins?

Það eru ekki nema tvö ár síðan hæstv. núv. fjmrh. flutti frv. hér á þingi sama efnis og þetta. Frv. gekk greiðlega í gegnum Ed., ég held, að þar hafi menn verið á einu máli um framgang frv., en í Nd. var því tekið með einhverri tregðu, sem leiddi til þess, að það náði ekki fram að ganga þar. Nú þykir mér rétt að reyna á þetta enn, enda veit ég, að baráttumennirnir gegn útbreiðslu krabbameins og gegn tóbaksreykingum ætlast til þess, að málið verði tekið hér upp aftur og það komi greinilega í ljós, hver vilji Alp. er í þessu efni.

Ég vil með því að leggja fram þetta frv. sérstaklega fá svar við þeirri spurningu minni, hvort Alp. ætlar að hallast á sveif með tóbaksframleiðendunum eða með hinum, sem vara við og berjast gegn þessari skaðsemi. Þó að ég sjálfur sé gamall reykkingamaður, virði ég þó og ekki síður fyrir það framtak og dugnað þeirra manna, sem berjast gegn tóbaksnotkun. Þeirri baráttu er fyrst og fremst beint gegn æskulýðnum og unga fólkinu, því að það er vitað, að það er langhættulegast þeim, sem byrja að reykja ungir. Ef vindlingareykingar geta valdið krabbameini í lungum, tekur það í öllu falli langan tíma. Menn telja það 15 eða 20 eða jafnvel 25 ár, og því yngri sem menn byrja á reykningum, því hættara verður þeim við að fá krabbamein í lungu á síðari árum. Þess vegna er það mjög mikilsvert að heina athyglinni sérstaklega að æskufólkinu í þessu efni.

Ég skal ekki hafa ræðu mína lengri, tel það mjög óþarft, en vænti þess, að þetta málefni fái jafngóðar undirtektir hér í hv. Ed. og fyrir tveimur árum, og ég vænti þess, að það fái miklu betri undirtektir í hv. Nd. en það fékk þá.

Herra forseti. Ég legg til, að þessu frv. verði að lokinni umr. vísað til hv. allshn. og 2. umr.

Fjmrh. (Magnús Jónsson): Herra forseti. Þar sem þetta frv. hefur verið flutt hér, þykir mér rétt að segja nokkur orð.

Eins og hv. flm. tók fram, flutti ég samhljóða frv. hér fyrir 2 árum eða um það bil, og urðu það endalok þess máls, að hv. Nd. vísaði því til ríkisstj. Nú má segja kannske og ætlast til þess, að það hafi skilað einhverjum sérstökum árangri, þar sem það hafi viljað svo til, að ég hafi síðan átt sæti í ríkisstj. En það þarf naumast að útskýra það fyrir hv. þdm., að þar er málið vissulega komið á allt annað svið og í rauninni ekki hægt að koma við þeim aðgerðum af hálfu ríkisstj., sem farið var fram á í þessu frv., enda var í rauninni ekki sjáanleg nein skynsemi í því, ef Alp. ætlaðist til þess, að hugsunin næði fram að ganga, sem í frv. fólst, að vísa málinu til ríkisstj., vegna þess að með stjórnarákvörðun var hvorki hægt að binda blöð né aðra þjóðfélagsborgara á þann hátt, sem lög hefðu getað gert.

Þetta mál heyrir að sjálfsögðu ekki undir fjmrh. í ríkisstj. Það má segja, að það sé álítmál, undir hvern það heyrir, en málið var engu að síður tekið þar til athugunar og íhugað, hvað auðið væri að gera til þess að ganga til móts við þær óskir, sem þarna lágu að baki, enda þótt ekki væri beinlínis séð af vísuninni til ríkisstj., hvað ætlaðist væri til, að hún gerði. Og mér þykir rétt

Alpt. 1966. C. (87. löggjafarþing).

að láta það koma hér fram, að að tilhlutan hæstv. menntmrh., sem var sérstaklega falið að athuga málið, var annars vegar haft samband við kvikmyndahúseigendur, en það voru sérstaklega áberandi tóbaksauglýsingar í kvikmyndahúsum, svo sem ég gerði grein fyrir einmitt, þegar ég flutti frv., og það var leitað eftir því að fá frjálst samkomulag við þá um það, að þeir hættu að auglýsa tóbak. Og þetta hygg ég, að muni hafa verið gert, þannig að sá árangur hafi af þessu orðið. Í annan stað var, eftir að sjónvarpið tók til starfa, tekið að birta þar tóbaksauglýsingar, en að tilhlutan menntmrh., sem sjónvarpið heyrir undir, var ákveðið, að slíkar auglýsingar yrðu þar ekki birtar. Þetta varðandi sjónvarpið er að sjálfsögðu á valdi stjórnvalda. Að öðru leyti er það á valdi stjórnvalda, hvað snertir auglýsingar tóbakseinkasölu ríkisins. Þær hafa ekki verið birtar aðrar heldur en hefðbundin venja hefur verið að birta verðlag á hinum einstöku tegundum tóbaks, ef breytingar hafa orðið á því, sem er auðvitað allt annars eðlis heldur en hinar almennu áróðursauglýsingar fyrir reykningum. En um hitt atriðið, birtingu auglýsinga í blöðum, sem var annar þáttur þessa máls, sem vikið var að, þegar frv. var upphaflega flutt, í því hefur ekkert gerzt.

Ég skal hér ekkert fara út í þá sálma, hvað hefur valdið afstöðu Nd. Alp. til þess, að frv. var vísað til ríkisstj. og það fékk ekki formlega afgreiðslu með eðlilegum hætti eða efnislega afgreiðslu. Ég skal engar getgátur um það færa hér fram. En það hlaut að sjálfsögðu öllum að vera ljóst, sem að slíkri afgreiðslu stóðu, að með því var hindrað, að hægt væri að stöðva tóbaksauglýsingar í blöðum. Enda hefur svo verið, að þær auglýsingar hafa birzt áfram, þó að það hafi ekki verið í eins ríkum mæli og var, meðan frv. var hér til meðferðar í Alp. á sínum tíma, af hvaða ástæðum sem það var.

Ég vil taka það fram, að ég er fylgjandi þessu frv. og þessum ráðstöfunum. Það er óbreytt skoðun mín í því efni, þó að ég hafi ekki haft aðstöðu til þess, eins og hv. þdm. gera sér grein fyrir, að flytja málið aftur, þar sem það heyrir ekki undir mitt rn., og ég tel, að fyrir samþykkt þess séu allveg sömu rök og áður voru og ekki minni, og tel ég því, að það væri eðlilegt, að Alp. ákvæði það, að um tóbak að þessu leyti skyldi gilda sama og gilt hefur um áfengi, að slíkar auglýsingar væru ekki leyfðar í blöðum, og tel ég, að ekki sé minni ástæða til þess að banna tóbaksauglýsingar.

Þetta vildi ég láta koma hér fram í þessari hv. d., af því að þetta mál er, eins og hv. frsm. tók fram, upphaflega þannig til komið, að ég var nokkuð við það riðinn, og ég vildi skýra, hvað gerzt hefur í málinu síðan, og afstöðu mína til þess.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til allshn. með 15 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

**68. Stýrimannaskóli í Vestmannaeyjum
(frv. HB).**

Á 48. fundi í Ed., 7. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um breyt. á l. nr. 33 31. des. 1964, um stýrimannaskóla í Vestmannaeyjum [152. mál] (þmfrv., A. 300).

Á 52. fundi í Ed., 13. marz, var frv. tekið til l. umr.

Flm. (Helgi Bergs): Herra forseti. Ég þarf ekki að hafa mörg orð sem framsögu fyrir þessu frv. Á fimmtudaginn var, þegar frv. um stýrimannaskóla í Vestmannaeyjum, sem er á þskj. 87, var hér til 2. umr., gerði ég grein fyrir ástæðunum til þess, að ég flyt þetta frv., sem hér er um að ræða.

Þegar lög um stýrimannaskóla í Vestmannaeyjum voru samþ. á hv. Alþingi í des. 1964, var full samstaða um það á hv. Alþingi, að það væri eðlilegt, að sjómannaskóli til fiskimannaprófs væri staðsettur í Vestmannaeyjum. Á hinn bóginn eru í lögum þessum ákvæði um það, að bæjarsjóður Vestmannaeyja skuli greiða kostnað við stofnun og rekstur skólans, og um það atriði voru menn ekki sammála, þegar l. voru afgr. Þeir hv. alþm., sem réðu því, að þetta ákvæði var í l. létu sumir hverjir í ljós þá skoðun, að slíkt fyrirkomulag væri eðlilegt til bráðabirgða, þar til skólinn hefði komið á laggirnar og sannað sinn tilverurétt. Það verður að segjast, að nú sé svo komið, og eðlilegt sé að kanna á ný, hvort ekki sé orðinn meiri hl. fyrir því, að ríkið taki á sig kostnað við starfrækslu þessa skóla eins og aðra þætti sjómannafræðslunnar.

Rekstur skólans hefur í för með sér mjög tilfinnanlegan kostnað fyrir Vestmanneyinga, eins og nú standa sakir. Á árinu 1965, sem var fyrsta starfsár skólans, var kostnaður við rekstur hans skv. reikningum bæjarsjóðs Vestmannaeyja 780 þús. kr., og á því ári var enginn styrkur frá ríkissjóði. Kostnaðarreikninga fyrir það ár hef ég enn ekki fengið, en gera má ráð fyrir, að kostnaður hafi þá verið nokkru hærri en fyrsta árið. Á þessu ári er gert ráð fyrir 400 þús. kr. styrk á fjárlögum, en gera má ráð fyrir, að kostnaður við skólann hækki nú enn, m. a. vegna þeirra laga um breytingar á kennslugreinum skólans, sem samþ. voru hér áðan. Mér hefur af þessum ástæðum, sem ég hef gert grein fyrir, þótt rétt að flytja þetta frv. og kanna með því, hvort hv. alþm. finnst ekki nú tímabært, að ríkið taki við kostnaði af rekstri þessa skóla eins og annarra þátta sjómannafræðslunnar.

Ég skal svo ekki hafa um þetta fleiri orð, heldur leggja til, herra forseti, að að lokinni þessari umr. verði frv. vísað til 2. umr. og hv. menntmn.

ATKVGR.

Fr. vísað til 2. umr. með 14 shlj. atkv. og til menntmn. með 13 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagskrá tekið fram.

69. Togarakaup ríkisins.

Á 52. fundi í Ed., 13. marz, var útbýtt:

Fr. til l. um togarakaup ríkisins [161. mál] (þmfrv., A. 333).

Á 53., 54. og 55. fundi í Ed., 14., 16. og 20. marz, var frv. tekið til l. umr.

Forseti tók málið af dagskrá.

Á 56. fundi í Ed., 21. marz, var frv. enn tekið til l. umr.

Flm. (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Nú að undanfögnu hafa átt sér stað hér á hv. Alþ. allmiklar umr. um sjávarútvegsmál, hag og skipulagsþætti ýmissa greina sjávarútvegsins og það greina hans, sem mikilvægar hafa verið og mikilvægar verða að teljast. Tilefni þessara umr. er ljóst. Það eru ekki aðeins þau frv., sem lögð hafa verið fram, heldur eru það hinir sívaxandi erfiðleikar á rekstri sérstaklega togara og minni vélbáta, svo og stórfelld vandamál hraðfrystiiðnaðarins í landinu, sem valda því, að þessar umr. hafa snúist um hag þessara greina sjávarútvegsins almennt.

Taprekstur togara er engan veginn nýtilkominn. Þar er um að ræða vandamál, sem við höfum staðið frammi fyrir nú í heilan áratug. Til lausnar þeim vanda, sem við það hefur að höndum borið, hefur heldur fátt og smátt verið gert af opinberri hálfu. Þar er ekki margt að finna, sem munað hefur um eða verulega raunhæft má teljast. Það hefur verið gripið ár frá ári til ýmissa ófullnægjandi bráðabirgðaúrreka, svo sem rekstrarstyrkja úr ríkissjóði, en látið undir höfuð leggjast eða ekki þótt fært að gera neinar þær ráðstafanir, sem varanlegar gátu orðið, ekki þótt fært eða að því unnið af alefli að gera eitthvað í áttina við það að tryggja það, sem kallast gæti fram-búðarlausn þessara mála eða lausn, sem eitthvað væri hægt á að byggja næstu árin. Afleiðingin hefur svo orðið sú, að togarauðgerð héðan hefur stórhakað. Togarafloti landsmanna hefur minnkad með hverju ári, og þeir fáu togarar, sem enn er haldið úti, þeir eða útgerðarfyrirtæki þeirra eru flest eða jafnvel öll á heljarþröm, og það má ekkert út af bera, til þess að rekstur þeirra stöðvist ekki að fullu og öllu.

Þá þarf ekki að rekja það rækilega, það hefur verið gert hér í d. nýlega, hvernig sá hluti bátaflotans, sem stundar bolfiskveiðar, hefur verið rekinn með vaxandi tapi núna síðustu ár. Þar hefur líka orðið alger stöðnun og nú síðustu árin stórfelldur samdráttur. Fiskibátar týna tölunni, öðrum er lagt, þar sem rekstrargrundvöllinn skortir, en um sáralitla endurnýjun er að ræða. Við horfum þess vegna fram á það að öllu óbreyttu, að þessi tegund fiskiskipa, þeir bátar, sem stunda bolfiskveiðar og mikilvægir hafa reynzt fyrir hraðfrystiiðnaðinn, þessir bátar hljóti svipuð örlög og togararnir, að við sitjum uppi með minnkandi flota, sem eldist með hverju ári og rekstrargrundvöllur raunverulega enginn.

Þessi ömurlega þróun, stórminnkuð útgerð þeirra skipa, sem stunda bolfiskveiðar, þeirra skipa, sem hafa aflað hraðfrystiiðnaðinum hráefnis, veldur því öðru fremur, að hraðfrystiiðnað-

aður landsmanna á nú við mikla örðugleika að etja og er að verulegu leyti lamaður. Allt fram á síðustu ár gátu hraðfrystihúsin að vísu starfað og það einkum og nær eingöngu fyrir tilstilli síhækkandi verðlags framleiðslu þeirra á erlendum mörkuðum. En jafnskjótt og þessi hagstæða verðlagsþróun stöðvaðist, jafnskjótt og nokkrar verðlækkanir áttu sér stað á s. l. ári, var grundvöllurinn gersamlega brostinn, og auk fyrri rekstrarstyrkja verður þá að grípa til þess úræðis að verja stórfé úr almannasjóði til verðtryggingar eða verðlagsuppbóta og hrekkur þó tæplega til til þess að tryggja rekstur þessara húsa.

Við Alb.-menn og aðrir stjórnarandstæðingar höfum ár eftir ár haldið uppi gagnrýni á núv. hæstv. ríkisstj. og þá stjórnarstefnu, sem hún fylgir, fyrir háskalegar stjórnvaldaaðgerðir annars vegar, en afskipta- og skipulagsleysi hins vegar, sem hlaut að koma mikilvægum greinum útgerðar í koll. Við höfum lagt á það áherzlu, að einungis með því, sem kalla mætti markvissa framleiðslustefnu, með endurnýjun og skipulegri uppbyggingu allra þátta útvegsins, með stjórnvaldaráðstöfunum, sem tryggðu eftir föngum hallalausan rekstur mikilvægustu útflutningsatvinnuveganna, einungis með slíki heildarstefnu yrði hægt til frambúðar að tryggja hag og afkomu þjóðarinnar. En við höfum, að því er stjórnarvöldin og stuðningsflokkar þeirra snertir, talað fyrir helzt til daufum eyrum. Þar hefur skipulagsleysið og hentistefnan fengið að ráða meiru en göðu hófi gegnir, með þeim afleiðingum, sem nú blasa við. Á hverju einasta þingi allt þetta kjörtímabil hef ég ásamt fleiri þm. Alb. flutt þáttill. og frv., sem fjölluðu um ráðstafanir til að hefja endurnýjun islenzka togarafloðans, endurnýjun hans með nútímasniði, þar sem nútímaöguleikar í togarasmið og togarautgerð væru hagnýttir. Af hálfu hæstv. ríkisstj. og stuðningsmanna hennar hefur þessum og ýmsum öðrum málum sjávarútvegsins ekki verið sinnt í neinu. Till. okkar og frv. um þessi efni hafa nær undantekningarlaust farið til 2. umr. og n., án þess að hæstv. ráðh. eða hv. stjórnarþm. sæju ástæðu til að segja um málið aukatekið orð. Það er eins og þeir hafi verið málbundnir eða áhugalausir, þegar um þessi mál var að ræða, og í n. hefur gerzt sama sagan. Þar hafa till. okkar og frv. naumast fengist tekin til umr., því síður til afgreiðslu. Ég lýsi ábyrgð á hendur ráðamönnum hér á hv. Alp. og í ríkisstj. fyrir þetta, fyrir sofandahátt þeirra á liðnum árum, þegar um það var að ræða að leita varanlegra úrræða og marka skynsamlega heildarstefnu í málefnum sjávarútvegsins. Allt þetta kjörtímabil hefur ekki, svo að ég muni, tekizt að knýja talsmenn stjórnarflokka anna til að ræða, svo að teljast megí á jákvæðan hátt, frambúðarlausn þessara mála. Það hefur að vísu verið rætt dálítið um klippt og skorin bráðabirgðauðræði, sem hæstv. ríkisstj. hefur lagt fram, verið neydd til að leggja fram öðru hverju, t. a. m. um áramót og stundum oft, til þess að forða einstökum þáttum útvegsins í bili frá algerri stöðvun eða fullkomnu hruni. En umr. um varanlega lausn þeirra vandamála, sem þar var um að ræða, hafa ekki fengist fram. Það skal

viðurkennt, að á þessu hefur orðið dálítil breyting nú síðustu vikurnar á þessu þingi. Hvort sú breyting stafar af því, að kosningar eru nú í nánd, eða af hinu, að augu hv. stjórnarliða eru seint og um síðir að opnast fyrir vandanum, það skal ósagt látið. Athyglisvert er, að það er þó ekki hæstv. ríkisstj., sem fyrst og fremst hefur vaknað af þessum dvala, heldur eru það einstakir þm. úr stjórnarherbúðunum. Það er ljóst, að þessum stjórnarþm. finnst aðgerðaleysi stjórnarvalda í sjávarútvegs málum svo mikið, að þeir fá ekki lengur orða bundizt. Þess vegna vakna þeir nú upp eftir fjögurra ára rólegan svefn í sambandi við þessi mál, vakna nú upp við lok fjórða árs kjörtímabilsins, og finnst, að eitthvað verði þeir að gera, einhverja tilburði að sýna í þessum málum. Þess vegna flytja nú 7 þm. Sjálfstfl. í hv. Nd. frv. til l. um fiskimálaráð. Þess vegna flytja einnig þrír stjórnarþm. till. til þál. um athugun á endurnýjun hinna smærri vélbáta. Og nú í gærðag var útbýtt hér á Alp. þáttill. frá nokkrum þm. Sjálfstfl. um endurbyggingu togarafloðans.

Hvað sem um þessi þingmál er að öðru leyti að segja öll í sameiningu eða hvert um sig, bera þau vott um það, að ýmsir stjórnarþm. eru nú orðnir hræddir við það athafna- og stefnuleysi, sem ríkt hefur á hinum hærri stöðum í málefnum útvegsins. En er þá ekkert að fréttu af hæstv. ríkisstj. í sambandi við þetta mál annað en frv. um bráðabirgðauðræði? Heldur er það nú smátt, og þó er það ekki örgrannt með öllu. Við umr. um sjávarútvegs mál hér í þessari hv. d. nú fyrir nokkru lýsti hæstv. sjútmrh. yfir, að ríkisstj. væri að hugsa um að skipa n. til að athuga, með hverjum hætti yrði unnt að stuðla að kaupum 3—4 skuttogara. Ég held, að ég hafi tekið rétt eftir: hæstv. ríkisstj. er að ráðgera að skipa n. til að athuga o. s. frv. Og þetta skeður á síðustu mánuðum kjörtímabilsins, sem m. a. og ekki sízt að því er sjávarútveginn snertir hefur einkennzt af hruni togarautgerðar hér, einkennzt af þessu hruni, án þess að stjórnarvöld eða Alp. hafi svo að segja hreyft hönd eða fót þessari grein útvegsins til bjargar.

Það á kannske ekki við hér, þegar litið er á þetta fyrirheit hæstv. sjútmrh., að segja, að of seint sé að iðrast eftir dauðann, því að löngum hefur þótt betra að nota síðustu lífsstundirnar til þess að iðrast heldur en ekki, og það virðist hæstv. núv. ríkisstj. þó vera að gera í þessum efnum. En það er hins vegar ljóst, að hér er hæstv. ríkisstj. að gefa ávísun á framtíðina. Þetta fyrsta skref til endurnýjunar togarafloðans gat hún stigið og það átti hún að stiga miklu fyrir. Hún átti að stiga það, meðan það var í hennar valdi að framkvæma hlutina. En þó að seint sé, ber að fagna þessari yfirlýsingu hæstv. ráðh. Vonandi er hér um stefnubreytingu að ræða. Vonandi er þetta eitthvað meira en hálfgerð fálmspróttið af kosningahrólli.

Fr. þáð um togarakaup ríkisins, sem ég endurflyt nú ásamt hv. 4. þm. Norðurl. e., er að efni til samhljóða frv., sem við fluttum hér í d. í fyrra. Munurinn á því frv., sem við flytjum nú, og hinu, sem lá hér fyrir d. í fyrra, er einkum sá, að í fyrra gerðum við ráð fyrir heimild til

að kaupa þrjá skuttogara í tilraunaskyni, en nú tekur heimildin til allt að 6 skuttogara af mismunandi stærð. Mörg rök hniga að því, að við teljum þessa auknu heimild til togarakaupa bæði æskilega og nauðsynlega. Í fyrsta lagi verður það brýnna með hverju ári, að endurnýjun togaraflotans hefjist og verði nokkuð ör. Í öðru lagi kallar hinn mikli og sívaxandi hráefnisshortur hraðfrystihúsanna á skjótar og samræmdar aðgerðir í því skyni að bæta þar stórlega um. Í þriðja lagi erum við flm. þessa frv. nú sannfærðari um það en áður, að skuttogarar af mismunandi stærðum og gerðum eru þær tegundir fiskiskipa, sem ásamt minni bátum geta gert okkur kleift að hagnýta til hlítar fiskimiðin umhverfis landið, jafnframt því sem stórir togarar eru einu skipin, sem geta sótt umtalsverðan afla á fengsæl og fjarlæg mið. Reynsla annarra fiskveiðipjóða bendir ótvírætt til, að nýtzku skuttogara búnir allri þeirri tækni, sem nú þekktist fullkomnust, tækni bæði að því er snertir skipin sjálf, búnað þeirra, veiðarnar og meðhöndlun aflans, þetta séu álitlegustu og rekstrarhæfustu fiskiskip, sem nú þekkjast.

Í þeirri grg., sem fylgir frv. okkar, er að finna nokkurt yfirlit um það, hvernig íslenzki togaraflotinn hefur a. m. k. þrívægis verið í allra fremstu röð um allan búnað og veiðihæfni. Í grg. er því lýst að nokkru, að íslenzkir togarasjómenn hafa löngum verið einhverjir hinir vöskustu og fengsælustu, sem um getur. Þar er á það bent, hvernig togararnir reyndust hvað eftir annað á örðugum tímum einhverjar traustustu máttarstöðir sjávarútvegs og færðu mikla björg í bú. Í grg. eru einnig leidd rök að því, að svo framarlega sem við ætlum að nýlja þau fiskimið, sem okkur hafa verið og geta orðið tiltæk, verður það ekki gert til hlítar án togara. Þar er og lýst að nokkru skuttogurum og þeirri byltingu í veiðitækni og meðferð aflans, sem þeim hefur orðið samfara. Ekkert af þessu, sem lýst er allýtarlega í grg., tel ég ástæðu til að endurtaka í einstökum atriðum hér. Hins vegar vil ég leyfa mér til stuðnings þessu máli að vitna til nýrra og nýlegra ummæla þriggja skipstjóra og útgerðarmanna um nauðsyn og möguleika á hagkvæmri endurnýjun togaraflotans. Þessi ummæli sýna hvort tveggja, að menn, sem hafa til að bera góða þekkingu á þessum málum og hafa kostað kapps um að kynna sér nýjungar í þessum efnum með öðrum þjóðum, benda á ýmsa möguleika, og þeir virðast vera áhugasamir um að taka þátt í að prófa nýjungarnar og hagnýta þær hér. Fyrst vil ég leiða hér sem vitni hinn mikla aflamann, Halldór Halldórsson, skipstjóra á togaranum Maí frá Hafnarfirði. Halldór hefur, eins og viðfrægt er orðið, sett hvert afla- og sölumetið á fætur öðru nú að undanfögnu. Í viðtali, sem birtist í dagblaðinu Þjóðviljanum hinn 3. þ. m., kemst hann svo að orði, með leyfi hæstv. forseta:

„Ég er jafnbjartsýnn á togarautgerð og þegar ég byrjaði til sjós og allt gekk vel fyrir togurunum. Það er nóg af fiski í sjónum, og við þurfum ekki að hætta við togarana vegna þess, að ekki aflist. En við verðum að fylgjast vel með öllum nýjungum og megum ekki dragast aftur úr, eins og við höfum gert að undanfögnu. Við erum

ekki einungis að dragast aftur úr með útbúnað skipanna, heldur er líka sú hætta fyrir hendi, að við stöndum uppi vankunnandi í öllum vinnubrögðum um borð í nýtzku togara. Okkur er lífsnauðsyn að búa betur að togarautgerðinni á öllum sviðum. Má t. d. benda á, að óhæfa er, að hver togari þurfi í rauninni að vera leitarskip í hverjum túr. Á þessu sviði er ekkert gert fyrir togarana, þótt reynsla sé fyrir því, að í þau fáu skipti, sem skip hafa verið gerð út gagnert til leitar, hefur árangurinn ekki brugðist. Þannig fundust Jónsmið, Fylkismið og Nýfundnalandsmið. Með þýzka togarafлотanum eru 4 fullkomin rannsókn-, viðgerða- og sjúkraskip, og fylgja þau flotanum stöðugt eftir til leiðbeiningar og hjálpar. Sárt er að vita til þess, að það skyldi þurfa Þjóðverja til að finna hin auðugu Antondorrmið hér rétt við túnfótinn hjá okkur. Ég tel útilokað,“ segir Halldór Halldórsson enn fremur, „fyrir okkur Íslendinga að byggja þetta Þjóðfélag á öðru en sjávarútvegi sem undirstöðuatvinnuvegi. Við erum svo lánsamir að búa hér við auðugustu fiskimið í heimi, við Ísland og Grænland. Þennan auð sækjum við ekki nema með útgerð togarara.“

Næstan vil ég leiða til vitnis Guðmund Jörundsson skipstjóra og útgerðarmann. Í einkar fróðlegu útvarpserindi, sem hann flutti snemma í vetur og síðar birtist í tímaritinu „Frost“, kemst Guðmundur Jörundsson m. a. að orði á þessa leið, með leyfi hæstv. forseta:

„Fyrir nokkrum árum hófu Bretar og Þjóðverjar tilraunir með skuttogara, sem búnir voru hraðfrystitækjum, ýmist til frystingar á fiskflökum eða heilum fiski. Við það vannst einkum tvennt: Menn losna við alla skemmdahættu og þurfa ekki að láta skipin sigla að landi með mjög litla farma. Óhætt er því að fullyrða, að árangur þessara tilrauna hafi orðið mjög jákvæður, enda er nú svo komið, að öll þau togarafélög, bæði í Bretlandi og Þýskalandi, sem láta smíða stóra togarara, láta smíða þá sem hraðfrystiskip eingöngu. Eðlilegt mætti telja, að við Íslendingar færdum okkur í nyt reynslu stórþjóðanna í þessum efnum og létum smíða skip af svipaðri gerð, en þó nokkru minni fyrir framtíðarrekstur okkar. Sérstaklega yrði að hafa í huga að gera skipin þannig úr garði, að þau hæfðu sem bezt veiðum fyrir innlendan markað. Á ég þar einkum við náin tengsl og viðmiðun við stóru hraðfrystihúsin, sem nú eru naumast starfhæf vegna hráefnaskorts. Sú tegund togara, sem ég tel að nú muni hæfa bezt íslenskum aðstæðum, er í aðaldráttum sem hér segir: Skuttogarar 1000–1200 lestir að stærð, búnir hraðfrystitækjum fyrir frystingu á hvers konar heilum fiski, og afköstuðu þeir á að gizka 35 lestum á sólarhring.“ Síðan lýsir Guðmundur Jörundsson þessari gerð togarara nánar, en hér er ekki rúm til að fara út í það, en að því búnu vikur hann að annarri tegund togskipa, sem hann telur einnig að eigi eða geti átt framtíð hér. Guðmundur Jörundsson segir: „Þá kem ég að annarri gerð togarara, sem mjög kæmi til greina, að smíðaðir yrðu. Ættu þeir að geyma aflann ísvarinn og landa honum síðan til vinnslu í hraðfrystihús. Álit ég, að þar komi helzt til greina skuttogarar 500 brúttólestir að

stærð með 1000—1200 hestafla aðalvélum, búnir hvers konar sjálfvirkni. Lestar skipsins eru sérstaklega við það miðaðar að geta haft allan farm skipsins í alúminíumkössum, og væru þeir fluttir í frystihúsin að lokinni hverri veiðiferð, en aðrir teknir þar í staðinn. Venjulega mundi sparast bæði tími og kostnaður við löndun fisksins á þennan veg, að því ógleymdu, að þar yrði um gæðavöru að ræða. Jafnframt skapaðist möguleiki fyrir frystihúsið til að geyma kassafiskinn óskemmdan í kæliklefum einn eða tvo daga, ef á lægi.“

Það eru mörg fleiri athyglisverð atriði að finna í þessari grein Guðmundar Jörundssonar. Hann bendir þar á þá miklu breytingu, sem yrði, ef verulegt magn af heilfrystum fiski yrði að miklu leyti undirstaða að rekstri hraðfrystihúsanna. Með þeim hætti mundu skapast möguleikar til fastrar daglegrar vinnslu, þar sem fyrsta flokks hráefni væri jafnan eða a. m. k. dögum og vikum saman tiltækt. Þá væri hægt í þessum húsum að miða vinnuna við höflegan vinnudag, í stað þess, eins og nú tíðkast, að það verður oft að vinna eftir- og næturvinnu, þegar aflinn berst, en síðan koma langar eyður, þegar ekkert er að gera fyrir starfsfólkið og vélarnar eru stöðvaðar.

Þá vil ég í þriðja lagi vitna til greinar eftir Pál Guðmundsson skipstjóra, sem birtist í síðasta hefti sjómannablaðsins Vikings. Hann ræðir þar um hættuna, sem er því samfara að byggja stöðugt fleiri skip, sem eru miðuð við sildveiðar eingöngu. Páll telur, að hægt sé að sameina, með því að byggja u. þ. b. 500 tonna skuttogara, alla helztu kosti sildveiðiskips og togskipa. Hann bendir á ákveðin dæmi þessu til sönnunar. Páll segir m. a., með leyfi hæstv. forseta:

„Ég læt fylgja þessu spjalli mynd af rúmlega 500 tonna tvíþilja togara, sem reynzt hefur vel sem togskip. Búið er að smíða 8 skip af þessari gerð. Ég hef látið mér detta í hug, að svona skip hentaði okkur vel, þ. e. skuttogari, sem jafnframt væri fullkomið sildveiðiskip. Til viðbótar skal þess getið, að Norðmenn eiga tveggja þilja skip, heldur stærri en þetta, sem gert hefur verið út á línuveiðar á annað ár og reynzt mjög vel. Í sum- ar kom það með óhemjuafli af Grænlandsmiðum, og aflaðist hann á 400 faðma dýpi. Í viðtali, sem norska blaðið Fiskaren átti við útgerðarmann og skipstjóra skipsins, kemur margt fram, og eru þeir hjartstýrnir um útgerð þess. Í meðferð afla á svona skipi hef ég látið mér detta í hug, að athyglisverð væri aðferð, sem notuð er hjá Bandaríkjamönnum við heilfrystingu á túnfiski og smærri fisktegundum. Það er nýjung í þækilfrystingu í þar til gerðum tönkum, sem hafðir eru á þilfari. Ef þessi aðferð eða önnur svipuð hentaði okkur, mætti og heilfrysta talsvert af sild, ef verið er á sildveiðum, en á holfiskveiðum yrði allur fiskur heilfrystur á þennan hátt, jafnvel án þess að vera aðgerður. Þegar þessum afla er landað, er hann settur í frystiklefa verkunarstöðvarinnar, og þaðan er hann sendur önn- inn eða þíddur með þar til gerðri aðferð, eftir því sem viðkomandi vinnslustöð afkastar hverju sinni. Á svona skip þarf fámenna skipshöfn. Úthaldstími skipsins er ekki eins takmarkaður og þegar afli er isaður. Hjá vinnslustöðvum ætti að

hverfa að mestu helgi- og næturdagavinna, en nýting hvorrar vinnslustöðvar ætti að aukast, en það þýðir hækkað hráefnisverð til útgerðar og skipshafnar.“

Ég læt þá þessum lestri lokið, þó að margt fleira sé athyglisvert í þeim greinum, sem ég hef vitnað nokkuð til, og raunar er það ýmislegt fleira, sem fram hefur komið í sambandi við þetta mál og ástæða hefði verið til að benda hér á.

Ég vil að síðustu fara nokkrum orðum frekari um það frv., sem hér liggur fyrir. Frv. okkar gerir ráð fyrir því, að keyptir verði til reynslu nokkrir skuttogarar, allt að 6, og þeir af mismunandi stærðum og gerðum, a. m. k. tveim stærðum og gerðum. E. t. v. ættu stærðir og gerðir þessara nýju tilraunaskipa að vera fleiri, til þess að fyrst fáið æskilegur samanburður, samanburður, sem miðaðist við íslenskar aðstæður, en á slíkum samanburði, á slíku tilraunastarfi verðum við að byggja frekari endurnýjun togaraflotans. Í frv. okkar er gert ráð fyrir því, að ríkið hafi með höndum skipakaupin og útvegum nauðsynlegs lánsfjár á svipaðan hátt eða raunverulega sama hátt og gert var við kaup á nýsköpunartogurum svonefndu eftir síðustu heimsstyrjöld. Jafnframt yrði bæjarútgerðum og áhugasömum einstaklingum gert kleift að eignast þessi skip, og er vitanlega ekkert því til fyrirstöðu, að væntanlegir kaupendur gætu haft áhrif á gerð og stærð skipanna, eftir því sem hverjum þætti henta og hver teldi vænlegast til árangurs. Þar eð hér verður í upphafi um tilraunastarfsemi að ræða, sem á að geta orðið þýðingarmikil fyrir alla frekari endurnýjun togaraflotans, kemur vitanlega mjög til greina, að hið opinbera styrki slíka tilraunastarfsemi í byrjun með einhverjum þeim hætti, sem sanngjarn og eðlilegur mætti teljast. Þó er engin veginn víst, að til beinna styrkveitinga þurfi að koma umfram það, sem felst í öflun hagkvæmra lána til skipakaupanna.

Að síðustu vil ég leggja á það áherzlu, að hér er um stórmál að ræða og mál, sem þólinn ekki lengur neina bið. Við höfum raunar beðið allt of lengi með að hefjast handa um þessa endurnýjun togaraflotans. Sú bið hefur áreiðanlega orðið okkur til skaða og er orðin okkur til vansa. Áhugi framsækinnna útgerðarmanna og skipstjóra er þegar fyrir hendi í sambandi við þessi mál, það vil ég fullyrða. Hér eru til þeir aðilar, sem vilja glíma við þann vanda, sem hér er vissulega á ferðum, vilja glíma við þann vanda að reka hér nýtzku skuttogara, svo framarlega sem þeim verður gert fjárhagslega kleift að eignast slík skip. Alþingi og ríkisstjórn á að koma til móts við þessa aðila, sem hafa áhuga á því að prófa þessa hluti. Að því ber vissulega að stefna, að togaraútgerð geti á ný orðið gildur þáttur í íslensku atvinnulífi.

Herra forseti. Ég óska þess, að frv. þessu verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr. og sjútvn.

Félmrh. (Eggert G. Þorsteinsson): Herra forseti. Ég hafði tjáð hv. fyrra flm. þessa frv., að ég hefði löngun til að vera viðstaddur 1. umr. málsins með hliðsjón af efni þess, en vegna þess

að ég hef verið upptekinn við umr. um aðra hlið sjávarútvegsmála í hv. Nd., hefur dregið, að þetta mál hafi verið tekið á dagskrá, og er það min sök.

Ég vil taka það fram strax í upphafi, að ég skal ekki tefja þessar umr. lengi, enda hafði ég aðstöðu til að hlusta á meginefni framsöguræðu hv. fyrri flm. Þegar frá eru dregin svigurmæli og stóryrði í garð ríkisstj., eins og sá háttur hefur verið hafður á á undanförunum árum í þessum efnunum, tel ég, að hafi lítið nýtt komið fram í frv., og flestir könnuðust við þær upphrópanir. sem hann viðhafði um ávirðingar ríkisstj., frá umr., sem fóru fram í þessari hv. þd. fyrir örfáum dögum um aðstoð við sjávarútveginn, þannig að það er óþarft að rifja neitt upp af þeim hlutum.

Fyrsta atriðið, sem ég staðnæmdist við í ræðu hv. þm. var það, að hann taldi það a. m. k. lélegar handatiltektir, ef ég mætti orða það svo, að kjósa ætti nú n. til að íhuga þessi mál. Nú las hann tilvitnanir í ýmsa ágæta og þrautreynda forustumenn í íslenskum sjávarútvegsmálum, sem sönnuðu m. a. það, að menn líta ekki á lausn þessara mála á einn veg, og sýnist sitt hverjum, ekki sízt meðal þeirra, sem við hljótum allir að vera sammála um, að hafi þar lengsta og bezta reynslu i. Ég skal bara vitna í eitt dagblaðanna, sem birt hefur greinar um þessi efni, og það er málagn hv. flm., Þjóðviljinn, að þar hafa um þessi mál verið ritaðar greinar ýmist í viðtalsformi eða af höfundum sjálfum, auk sjálfrar forstugreinar blaðsins, og vitnaði hv. þm. sérstaklega í einn þeirra, viðtal við Halldór Halldórsson, hinn aflasæla skipstjóra á togaranum Maí. Tveir aðrir aðilar hafa skrifað um sjávarútvegsmálin í þetta ágæta blað, þeir Steindór Arnason, fyrrv. skipstjóri og Jóhann Kúld. Ég hef lesið þessar greinar allar með mikilli kostgæfni og komizt að raun um, að hver þessara manna um sig litur lausn þess vandamáls, sem hér er um að ræða, á sinn hátt, og auk þess hef ég lesið greinar í Sjómannablaðinu Víkingi eftir þrautreynda menn á sviði togaraútgerðar og togveiðimála á undanförunum árum, og það er nánast óhætt að segja, að hver fari þar sína leið. Öllum þer þó saman um, að skuttogarar, þ. e. a. s. tveggja þilfara skip, séu framtíðin, og vitna þar til reynslu annarra þjóða, sem þegar er fengin í þeim efnunum. Þó segja þessir aflasælu skipstjórar, sem ég hef tilhneigingu til að taka mest mark á í þessum umr., að veiðihæfni þessara skipa sé ekki mikil umfram síðutogarana, sem við eigum nú, heldur sé allur aðbúnaður um borð betri, mannskapurinn hafi betri vinnuaðstöðu og með tæknilegum nýjungum og notkun þeirra um borð í skipunum sé unnt að fækka ef til vill til muna áhöfninni og gera þar með rekstrargrundvöll skipanna tryggari og öruggari. Þetta er það meginatriði, sem ég tel að gangi í gegnum greinar og viðtöl við þessa menn alla. En þegar kemur að sjálfri skipastærðinni, sýnist þar sitt hverjum, og er það kannske ekki óeðlilegt, þegar þeir miða við ákveðin not þessara skipa. Einn aðilinn vill t. d., að skipin séu eingöngu ætluð til þess að vinna heilfrystan fisk um borð, sem síðan verði þíddur upp, sem er nýjung í fiskiðnaðarmálum, og unninn eftir hendinni í frystihúsunum og skapaði þar með mögu-

leika til jafnari og betri vinnu í þeim, og gætu þá jafnframt siglt til útlanda með fiskinn, ef markaðshorfurnar eru þar sérstaklega hagstæðar. Þeir, sem hugsa á þann veg, telja, að minnst 1200—1600 tonna skip kæmu þar til greina. Aðrir hafa sagt, að við ættum minna að hugsa um þessi stóru skip, þau væru sjálfsagt góð með, en við ættum að leggja höfuðáherzluna á minnstu gerðir togaranna, þessara skuttogara, togara, sem ekki hefðu nema 5—7 daga útivist og væru helzt eigendur þeirra þær vinnslustöðvar, sem erfiðast eiga með að afla sér hráfenis í dag.

Ég hef fengið út úr þessum lestri og viðtölum við marga þessa menn a. m. k. 4—5 gerðir, sem þeir hver um sig færa rök fyrir að eigi að koma, og vitna þar til reynslu starfsbræðra sinna erlendis og meira og minna sins persónulega mats. Auk þess telja þeir, að við mundum ekki verða ánægðir með ýmsan þann útbúnað, sem er á hinum erlendu skuttogurum í dag, og mundum vilja fá þar á verulegar breytingar, miðað við reynslu og íslenzka staðhætti, eins og þeir segja. Til þess, að þessi sjónarmið fái notið sín og þeim verði komið að, er vart hugsanleg önnur starfsaðferð við undirbúning á smíði þessara skipa og komu þeirra til landsins en sett sé á fót n., þar sem hagsmunasamtök þessara aðila fái að koma sjónarmiðum sínum að, og mun það gert.

Ég hirði ekki um að endurtaka þau orð, sem hv. þm., flm. frv., vísaði til úr umr. hér í sambandi við aðstöðina við sjávarútveginn. Þau eru ákvörðun ríkisstjórnarinnar, og þessa daga er verið að leita eftir tilnefningu frá þeim aðilum, sem helzt er talin nauðsyn á að komi þarna sjónarmiðum sínum fram. Það er lögð á það áherzla, að þessi n. taki fyrst og fremst afstöðu til þess, með hvaða hætti verði af ríkisins hálfu bezt greitt fyrir kaupum á slíkum skipum. Á að auka hin erlendu lán, eða er talið nauðsynlegt að styrkja með opinberu fé kaup á þessum skipum? Þetta eru atriði, sem koma undir þennan lið. Í öðru lagi: Hvaða skipastærðir skulu keyptar? Og í þriðja lagi: Hvaða aðilar skulu sitja fyrir kaupum á umræddum skipum, sem tryggja það, að fyrir framangreindum höfuðtilgangi um prófun á þessum ýmsu stærðum skipa fáiast sem traustastur grundvöllur? Þetta eru atriði, sem ég tel rétt að komi fram hér. Efnislega fer þessi ákvörðun ríkisstj. mjög saman við þann tilgang, sem ég hygg að sé að baki því frv., sem hér er flutt og að því er hv. þm. sagði hér hefur verið flutt á undanförunum þingum, a. m. k. einu sinni áður, þó að sú breyting væri nú á, að eftir að ég gaf þessa yfirlýsingu hér við umr. fyrir örfáum dögum um, að ríkisstj. vildi beita sér fyrir því, að allt að 4 slík skip kæmu til landsins, hefur frá fyrri frv. hv. flm. verið hækkuð tala skipanna úr 3 í 6, til þess að örugglega væri yfir þeim till., sem ríkisstj. hyggst framkvæma í þessum efnunum. Þessu lýsir hv. þm. alveg kinnroðalaust, á sama tíma sem hann ásakar hv. stjórnarliða eða stuðningsmenn ríkisstj. fyrir það að vera nú að hamast við tillöguflutning, vegna þess að í hönd fara á næstunni alþingiskosningar. Er ekki nokkuð augljóst, að talan úr 3 í 6 er þá kannske til komin af eitthvað svipuðum kenndum í brjósti þessa hv. þm., sem aldrei hafa gefizt vel hér á þingi, að

vera með yfirboð rétt síðustu dagana fyrir kosningar?

En hvað sem líður öllum þessum atriðum, sem ég tel aukaatriði málsins, vona ég, að það takist að hraða svo framkvæmd þessara ákvarðana ríkisstj., að hingað fáið til landsins sjálfs, landsmanna sjálfra, sú reynsla, sem best er talin vera fyrir hendi í smíði togveiðiskipa. Það kom fram í umr. í hv. Nd. í gær, þó að óvenjulegt sé að vitna til umr. á milli deilda, að það hefði verið mátulega lítill áhugi á kaupum á slíkum skipum á undanförunum árum og þar hefði hrætt sá rekstrargrundvöllur, sem virðist jafnerfiður og raun er á um íslenzka togveiðiflotann í dag. Þetta er sannleikur. Það hefur ekki verið ásókn til kaupa á þessum skipum, fyrr en þá alveg nú síðustu vikurnar, síðustu 2—3 mánuði, að menn hafa gefið sig fram og talið sig hafa áhuga á því að fá slík skip keypt. Þetta er rétt, að menn hafi í huga, þegar um það er að ræða, rétt eins og hægt sé að kaupa fiskiskip, jafndýr eins og þessi skip, sem hér er um að ræða, á lager og geyma hér, og virðist vera talað gegn betri vitund. Menn vita, að það hefur ekki fram til síðustu tíma verið áhugi á kaupum á þessum skipum. Það hafa verið gerðar tilraunir áður til þess að deila skipum til þeirra staða, sem erfiðast hafa átt með hráefnisöflum, og það endaði með þeim sorglega hætti, að þessir staðir töldu sig hafa frekar bagga af þeim skipum heldur en hagnað.

Nú er það atriði, sem allir þeir aðilar, sem um mál þetta hafa rætt eða ritað, eru sammála um, að þróun þessara mála muni verða sú, að slík skip verði í forustu um endurbyggingu togveiðiflotans, þó að menn greini á um skipastærðirnar. Ég tel eðlilega afleiðingu þess, að um ágreining er að ræða meðal færustu manna í þessum efnunum, að hingað verði með einhverjum hætti fengnar þær tegundir, sem að fróðustu manna dómi eru taldar geta átt best við hinar íslenzku aðstæður hér, og á grundvelli þeirra megi síðan byggja framtíðarendurnýjunina, sem væntanlega á sér stað og verður að eiga sér stað, ef íslenzkur sjávarútvegur á að bera það uppi, sem hann hefur borið í efnahagskerfi íslenzku þjóðarinnar.

Umfram það, sem ég sagði áðan varðandi hugsanlega nefndarskipun, vil ég einnig upplýsa það, að frá hagsmunasamtökum þeim, sem mest samskipti hafa í sambandi við samningagerð á togveiðiskipum, hefur verið lögð á það áherzla, að ef ríkið hefði með einhverjum hætti afskipti af þessum málum, fengju þeir aðstöðu til að eiga sæti í slíkri n., sem um það fjallaði, og er það önnur meginástæðan til þess, að ég tel nefndarskipun nauðsynlega, enda á það ekki að þurfa að tefja fyrir framgangi málsins, nema síður sé.

Þetta taldi ég nauðsynlegt, að kæmi fram nú við 1. umr. þessa máls, svo að það yrði a. m. k. ekki fundið að við framhaldsumr., að enginn hefði látið sig þessi mál skipta og enginn teldi sig þau varða, ef hv. stjórnaðarstæðingar ættu hlut að máli, eins og hv. flm. kom hér að í framsöguræðu sinni áðan. Hér er vissulega — og ég skal taka undir það með flm. — fjallað um mjög örlagarikt mál fyrir íslenzkar fiskveiðar, og ég tel, að það sé rétt að farið með byrjunarframkvæmdir í því efni og ákvörðun, sem ríkisstj. hef-

ur tekið, og tel, að ekki hafi komið fram í umr. um þessi mál til þessa svo haldgóð gagnrýni, að ástæða sé til stefnubreytingar í því efni, og mun því áfram verða unnið að málinu eftir þeirri leið, sem ég hef þegar lýst.

Flm. (Gils Guðmundsson): Herra forseti. Hæstv. sjútymrh. var dálítið hörundsár vegna þeirrar gagnrýni, sem fram kom í framsöguræðu minni á aðgerðaleyssi hæstv. ríkisstj. í sambandi við málefni togaranna. Mér þykir vænt um, að hæstv. ráðh. skuli finna svo mjög til þessara gagnrýni og taka hana dálítið nærri sér. Ég tel það góðs vita, að svo er, og ástæðan til þess, að hann tekur hana dálítið nærri sér, er vitanlega sú, að hann finnur, að hún er réttmæt.

Hann talaði um það, hæstv. ráðh., að ég hefði verið hér með svigurmæli í garð ríkisstj. fyrir ódugnað í þessum efnunum. Ég kvað að visu nokkuð fast að orði, en þó á engan hátt fram yfir það, sem ég tel fulla ástæðu til og full rök færð fyrir í mínu máli. En ég ætla nú ekki að fara að endurtaka nein af þeim ummælum.

Hæstv. ráðh. sagði, að ég hefði verið að fetta fingur út í það, að hann ætlaði að skipa n. til þess að athuga ákveðna framkvæmdaþætti í sambandi við þessi mál. Ég var ekki að gagnrýna nefndarskipun til þessara hluta út af fyrir sig. Ég var einungis að gagnrýna það, að nú fyrst ætti að fara að skipa slíka nefnd. Hvers vegna var það ekki gert? Hæstv. sjútymrh. núv. hefði getað gert þetta í fyrra. Fyrirrennari hans gat gert það í hittiðfyrra eða fyrir 3—4 árum. Það var ástæða til þess fyrir 4 árum, og það var ástæða til þess í fyrra. Það, sem ég gagnrýni, er ekki nefndarskipun út af fyrir sig, hún er sennilega skynsamleg og nauðsynleg, þegar hafizt er handa, heldur hitt, að nú skuli fyrst renna upp það ljós fyrir hæstv. ríkisstj., að rétt sé að skipa n. til að athuga þessi mál.

Hæstv. ráðh. fann einnig að því og taldi, að þar væri um hreint kosningabragð að ræða, að við flm. þessa frv. skyldum breyta því á þann veg frá frv. í fyrra að hækka heimildina úr 3 togurum í 6. Ég gerði nokkra grein fyrir ástæðunni til þessa. Hún er ekki sízt sú, að það hafa að mínu viti verið færð fyrir því aukin rök frá því í fyrra, að þetta sé framtíðin, og ástandið í sambandi við hraðfrystiðnaðinn er þannig, að það gerir það enn þá brýnna en áður að hraða uppbyggingu flotans eftir þeim leiðum, sem reynslan sýnir, að hentugastar séu. Ég vil í sambandi við þetta spyrja hæstv. ráðh., hvort það sé þá einhver þefur af kosningabrellu í því, að í fyrra í sambandi við umr. um þessi mál ræddi hann um þann möguleika að fá lánaðan einn skuttogara, ef ég man rétt. Þá var nú risið ekki hærra en það, að hann var að tala um að fá lánaðan einn skuttogara til reynslu. Úr þessu varð ekki neitt. Nú er hann þó kominn á það stig, hæstv. ráðh., að hann ákveður að setja n. til þess að athuga um það, að hingað verði keyptir 3—4 skuttogarar. Ég skal ekkert um það segja, hvort ástæðan er sú, að kosningar eru í nánd, ellegar hitt, að hæstv. ráðh. er nú þeirrar skoðunar, sem hann var kannske síður í fyrra, að framtíðin liggi þarna, endurnýjun togaraflotans liggi í þessu. Um það skal ég ekkert fullyrða,

en þessi breyting hefur nú orðið á hans till. og er hún þó meiri en á till. okkar. Við lögðum til í fyrri, að heimildin næði til allt að 3 skipa, leggjum til í ár, að hún nái til allt að 6 skipa. Hann lagði til í fyrri eða var með bollaleggingar um það að fá kannske lánaðan einn skuttogara einhvern tíma. Nú er hann þó að hugsa um að greiða fyrir því, að það verði keyptir 3–4 togarar.

Hæstv. ráðh. fór um það allmörgum orðum í sambandi við hina fyrirhuguðu nefndarskipun sína, að það væru uppi ýmsar skoðanir um það, hvaða skipagerðir og skipastærðir væru okkur hentastar, þó að allir væru sammála um, að skip af skuttogaragerð væru það, sem koma skyldi. Það er rétt, að menn eru ekki allir á einu máli um það, þeir sem hafa kynnt sér þessi mál, hvaða skipastærðir einkum henta okkur. Og þó sýnist mér, að það séu aðallega tvær stærðir, sem þar er um talað, og þær, sem við bendum sérstaklega á í okkar frv. og okkar grg. Það eru annars vegar allstór skip, nokkru stærri en stærstu togarar, sem við eigum nú, þ. e. a. s. um það bil 1100—1200 tonna skip, og hins vegar minni fiskiskip, um það bil 500 tonn. En ég mundi segja, að nú í hinni fyrstu lotu, meðan væri verið að kanna það, hvað hentaði best við hinar íslenzku aðstæður, ætti ekki að hafa það allt of þröngt, hvaða gerðir og stærðir yrðu fengnar til landsins. Þetta er að vissu leyti tilraunastarfsemi í byrjun, og ég mundi telja, að það væri eðlilegt, að a. m. k. tvær og jafnvel fleiri stærðir og gerðir yrðu reyndar og þá vitanlega þær, sem útgerðarmenn hafa sérstakan áhuga á og skipstjórar og aðrir, sem hafa kynnt sér þessi mál og koma til með að kynna sér þau, binda sérstakar vonir við. Ég teldi það óráðlegt að binda þessa tilraunastarfsemi við aðeins eina stærð skuttogara. Það þarf vissulega að fást reynsla á fleiri, a. m. k. þær tvær stærðir, sem menn eru nokkuð almennt sammála um, að fyllilega komi báðar til greina í sambandi við hagnýtingu íslenzkra fiskimiða.

Félmrh. (Eggert G. Þorsteinsson): Herra forseti. Hv. ræðumaður vék að þeim hugmyndum, sem ég lét uppi hér á síðasta Alp., að ég teldi rétt að athuga möguleika á því að fá leigt hingað til lands a. m. k. eitt skip til prófunar og reynslu og til þess að Íslendingar hefðu einhverja aðstöðu á sínum heimamíðum til þess að meta, hverju þyrfti að breyta í slíkum skipum, ef smíðuð yrðu síðar. Þetta er alveg rétt, ég lét þessa skoðun í ljós, og hef haldið þeirri starfsemi áfram síðan, svo sem í minni valdi hefur staðið, að kanna möguleika á leigu slíks skips. En aðeins einn möguleiki hefur til orðið í þessari leit. Það var á frönsku skipi, en á svo óhentugum tíma og einnig um svo skamman tíma, að talið var að færustu manna dómi, að gæfi alranga mynd og mundi engin reynsla af því fást. Þetta er því miður allur árangurinn, sem orðið hefur af þessari leit, sem stafar m. a. af því, að skipasmíðastöðvarnar hafa smíðað þessi skip í svokölluðum serlum og byrja ekki á þessum serlum eða skipaflokkum, fyrr en þær hafa fyrir fram selt þessi skip öll, þannig að við verðum að vera komnir upp á náðir þeirra útgerðarmanna, sem skipin fá, til þess að fá slík leiguskip og þeir vilja eðlilega ekki leigja skipin

nema á þeim árstíma, sem lélegastir fiskimöguleikar eru hjá þeim. En ástæðan til þess, að hugsað var um leiguskip, var í fyrsta lagi sú, að það var mun fljótvirkara að fá slíkt skip hingað með þeim hætti og hægt að finna út, eins og ég sagði, ýmis atriði, sem skipstjórnarmenn og sjómenn vildu fá breytt við hugsanlega smíði skips síðar, og til þess að tryggja það, að ekki yrði rasað svo um ráð fram, að þessi fyrsta tilraun yrði e. t. v. til þess að dauðadæma slíka veiðiaðferð í okkar hópi eða í okkar fiskveiðum. Sannleikurinn er sá, að önnur ástæðan til þess, að hugsað var um leiguskip, var sú, að farin var hér mikil ferð, ég hygg skipuð 9–12 mönnum, sem tengdir voru fiskiðnaði, bæði veiðunum og vinnslu aflans, og þeir skoðuðu slíkt skip, sem þá voru talin þau fremstu í Englandi, en talið, að aðrar þjóðir hafi nú rutt þeim úr vegi, og það var einróma álit þeirra að lokinni þeirri ferð, að við hefðum ekkert við þau skip að gera og okkar skip yrðu að vera byggð með allt öðrum hætti og öðrum búnaði en þau skip, sem þeir áttu kost á að skoða og fara með í reynsluferðir. Þetta var og er sá bakbanki, sem liggur að baki þeirri hugsun að fá hingað leiguskip, og ég mun halda þeim tilraunum áfram, svo lengi sem ég tel, að nokkur von sé til þess, að slíkt skip fáiist. En það gæti orðið nokkuð haldgóð reynsla um byggingu þeirra skipa, sem hér er fyrirhugað að greiða fyrir og ríkisstj. hefur reyndar lýst yfir, að hún mun beita sér fyrir, að keypt verði til landsins. — Þetta vildi ég, að kæmi til skýringar á þessu atriði í ræðu hv. þm.

ATKVGR.

Fr. vísar til 2. umr. með 11 shl. atkv. og til sjútv. með 11 shl. atkv

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dagsskrá tekið fram.

70. Atvinnuréttindi skipstjórnarmanna.

Á 35. fundi í Sp., 13. apríl, var útbýtt frá Ed.: Frv. til l. um atvinnuréttindi skipstjórnarmanna á íslenskum skipum [197. mál] (þmfrv, A. 471).

Á 64. fundi í Ed., 14. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Fram. (Jón Árnason): Herra forseti. Frv. þetta um atvinnuréttindi skipstjórnarmanna á íslenskum skipum flytur sjútv. þessarar hv. d. að beiðni hæstv. sjútmrh. Eins og fram kemur í grg. fyrir frv., hafa einstakir nm. óbundnar hendur um að flytja eða fylgja brtt., sem fram kunna að koma við afgreiðslu málsins. Frv. þetta er samið af nefnd, sem fyrrv. sjútmrh. skipaði 5. ágúst 1965. Frv. var einnig flutt á síðasta Alþingi og var þá

flutt til samræmis við annað frv., sem þá lá fyrir, um atvinnuréttindi vélstjóra. Það náði þó ekki að verða útrætt á þinginu og dagaði uppi. Mér er ekki kunnugt um, að um ágreining sé að ræða varðandi efni þessa frv., enda er það samið af mönnum, sem telja má að séu fulltrúar þeirra aðila, sem hér eiga hagsmuna að gæta.

Gildandi lög um það efni, sem frv. þetta nær yfir, eru frá árinu 1946, en síðan hafa að sjálf-sögðu verið gerðar nokkrar breytingar á lögum, svo sem óhjákvæmilegt hefur verið vegna breyttra aðstæðna. Að þessu sinni er frv. þetta einnig nauðsynleg breyting til samræmis við önnur lög, sem þessum lögum eru nátengd. Inn í þetta frv. eru t. d. felld ákvæði laga um skipstjórnarréttindi á allt að 120 smáasta skipum til samræmis við lög um stýrimannaskólann í Reykjavík, enn fremur, að atvinnuskírteini skipstjóra á fiskiskipum af ótakmarkaðri stærð og verzlunarskipum allt að 400 smálestum verði eitt og hið sama. Það nýmæli er í þessu frv., að þeir, sem lokið hafa prófi úr 2. bekk farmannadeildar stýrimannaskólans, hljóti undirstýrimannsréttindi í takmarkaðan tíma. Siglingartími samkv. þessu frv. er stytur nokkuð frá því, sem nú er, og er ekki bundinn við utanlandssiglingar, eins og nú á sér stað varðandi verzlunarskip. Í þessu frv. er sú breyting varðandi aldursmark til að taka gildan siglingartíma, að það verður 15 ár í stað 16 ára áður.

Eins og þessar breytingar bera með sér, fela þær yfirleitt í sér nokkra rýmkun til handa skipstjórnarmönnum frá því, sem er í gildandi lögum. Þegar það er haft í huga, að þegar núgildandi lög voru sett, var skipastóll Íslendinga að miklum mun minni en nú og þá var tiltölulega meira framboð af skipstjórnarmönnum með atvinnuréttindi en nú á sér stað, er ekki óeðlilegt, að þær breytingar séu gerðar á lögum þessum, sem hér er lagt til, og að þær nái fram að ganga. Ég vil því, herra forseti, leyfa mér að leggja til, að þessu frv. verði að lokinni þessari umr. vísað til 2. umr., en þar sem ég geri ráð fyrir, að mál-

inu verði ekki vísað til n., mun sjútnv. fylgjast með því, sem fram kann að koma við afgreiðslu þess, og taka til nánari athugunar, eftir því sem nm. kann að finnast ástæða til.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 18 shlj. atkv.

Á 68. fundi í Ed., 17. apríl, var frv. tekið til 2. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

1. gr. samþ. með 13 shlj. atkv.

2.—31. gr. samþ. með 12 shlj. atkv.

Fyrirsögn frv. og fyrirsagnir kafla þess samþ. án atkvgr.

Frv. vísað til 3. umr. með 13 shlj. atkv.

Á 69. fundi í Ed., s. d., var frv. tekið til 3. umr. Of skammt var liðið frá 2. umr. — Afbrigði leyfð og samþ. með 11:1 atkv.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. samþ. með 11 shlj. atkv. og afgr. til Nd.

Á 71. fundi í Nd., s. d., skýrði forseti frá, að sér hefði borizt frv. frá Ed., eftir 3. umr. þar.

Á 72. fundi í Nd., 18. apríl, var frv. tekið til 1. umr.

Enginn tók til máls.

ATKVGR.

Frv. vísað til 2. umr. með 26 shlj. atkv. og til sjútnv. með 27 shlj. atkv.

Nefndarálit kom ekki, og frv. var ekki á dag-skrá tekið fram.

